

પ્રસ્તાવના

સ્વ. સર એલેક્ઝાન્ડર ક્રિસ્ટીય ફાર્બસ, જેમના ચિરમરણીય સમારક રૂપે મુંબાઈમાં શ્રીફાર્બસ ગુજરાતી સભા અને ૧૮૬૫માં સ્થપાઈ છે, તેઓ અને ૧૮૪૬ ના નવેમ્બર માસમાં અમદાવાદમાં આસિસ્ટન્ટ જડજ થયા તે સમયથી ગુજરાતના ઇતિહાસનાં તેમ જ પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યનાં હસ્તલિખિત તથા કંકસ્ય સાધનો અને સામગ્રીઓના સુરક્ષિત સંગ્રહો અને સંરોધન સહિત પ્રકાશનનોયે નવાવતાર થયો, એમ નિઃસંશય કહી શકાશે. સ્વ. ફાર્બસ સાહેબે આરંભમાં સ્વ. કવીશ્વર જલપતરામ ડાહ્યાબાઈની સહાય અને સહાનુભૂતિથી એક પાસથી ગુજરાતના ઇતિહાસ અને પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યના હસ્તલિખિત ગ્રંથોના સંરોધ અને સંગ્રહ કરવા માંડ્યા; તેમ બીજી પાસથી એ સંબંધી અમાય ગ્રંથોની નકલો કરાવી-ઉતરાવવા માંડી. ઉપરાંત કંકસ્ય ગદ્યપદ્ય સાહિત્ય પણ જળવેવાના ઉદ્દેશથી ગુજરાત-કન્થ-કાઠિયાવાડમાં ખૂણે ખોલ્યે ભરાયલા તેમ રાજ્યાશ્રય સેવતા બાઠચારણાદિ કવિઓ, વહીવંચાઓ, વાર્તાકારો અને ગદ્યકાવ્યોને નોતરી નોતરી તેમનાં કંકસ્ય સાહિત્યો-વાર્તા, રાસા, રાસડા, પવાડા, ઇંદો, કવિત્તો દૂદા આદિને વિપુલ પ્રમાણમાં લખાવી-ઉતરાવી લેવાના પ્રયંધો પણ કર્યા. આ મહત્વના અને ઉપયોગી કાર્યમાં તેઓશ્રીએ તન, મન, અને ધનનો કાંઈ બોહા ભોગ નથી આપ્યો, તેઓ બનતું ત્યાં સુધી તે પ્રાચીન હસ્તલિખિત ગ્રંથો ખરીદી લેતા, પણ જ્યાં તેમ બને તેમ નહોતું ત્યાં શુદ્ધ લેખનશીલ લહીઆઓને રોષ્ટ્રીનેયે ગ્રંથોની નકલ ઉતરાવી લેતા. ગુજરાતમાં પાટણ જેવાં સ્થળોના પ્રાચીન પુસ્તકોના ભંડારો અને સંગ્રહાલયો પોતે જાતે જોઈ આવતા, તેમ દેશી રાજ્યોમાં પ્રવાસ જોડીને તેમ તે માટે જાતે જાણસો રોષ્ટ્રીને પણ સંરોધ ચલાવતા, એટલું જ નહીં પણ છુંદી, કોટા, જેસલમીર જેવાં ઉત્તર હિન્દનાં દૂરદૂરનાં સ્થળોએથી પણ અમલદારી લાગવગયી એવાં સાધનો મેળવાવી, પોતાને અર્થે તેની નકલો ઉતરાવી મંગાવતા હતા.

આમ તેઓએ પોતાની હયાતી દરમ્યાન ખરીદી તેમ ઉતરાવીને એકત્રિત કરેલા પ્રધો, શિક્ષાકેળાનાં રૂપોંગા તેમ અક્ષરવૃત્તો, શિલ્પકાવ્યો, દિગ્વર્ણીઓ અને કાવ્યગ્રંથો

મુખ્યત્વે ગુજરાતના પ્રાચીન ઇતિહાસના સાધનો અને ગૌણ અરે પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યના ગ્રંથોનો તેમજ તે કાળના ગુજરાતી સાહિત્યના સર્જનમાં પ્રાથમિક પ્રેરણા આપતા, અને અભ્યાસમાં સહાયકૂત થતા સંસ્કૃત, હિન્દી, મરાઠી સાહિત્યના ગ્રંથો આદિનો સંગ્રહ જે ૫૦ પુસ્તકો જેટલો થયો હતો તેની એક સવિસ્તર નામાવલિ સાંપ્રત સમયના પર્યેષકો, વિવેચકો અને અભ્યાસકોને માર્ગદર્શક તેમજ ઉપયોગી થઈ શકે તેવા સ્વરૂપમાં શ્રી કાર્ણસ ગુજરાતી સમાજી રાહબરી હેઠળ તેના જ ખર્ચે તૈયાર કરવાનું અને છપાવવાનું કામ મને સને ૧૯૧૭ ના એપ્રિલમંસથી સોંપાયું અને તેના પરિણામ મેં તા. ૨૦-૩-૨૩ ને રોજ 'હસ્તલિખિત પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિ ભાગ ૧ લો' છપાવી પ્રકટ કર્યો છે. એ ગ્રંથની પ્રસ્તાવનામાં આ હેતુથી કેવા ધોરણે વિદ્વાનોની સૂચના અનુસાર મેં એ પહેલો ભાગ તૈયાર કર્યો હતો, તે સ્પષ્ટ જણાવેલું છે.

સ્વ. કાર્ણસ સાહેબના અવસાન પછી કેટલાક કાળ પર્યંત હસ્તલિખિત ગ્રંથોના સંરોધ અને સંગ્રહનું કામ આગ્રી પડ્યું હતું. પછી સને ૧૯૦૨ થી સ્વ. સાક્ષર શ્રી મનઃસુખરામ સૂર્યરામ ત્રિપાઠીએ એ કામ પુનઃ શરૂ કર્યું અને સ્વ. રા. બ. સાક્ષર શ્રી હમજારાકર પ્રાણીશંકર ત્રિવેદી, સ્વ. સાક્ષર શ્રી સર. રમણભાઈ મહીપતરામ નીલકંઠ અને સાક્ષર શ્રી દિ. બ. કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવની વખતોવખત સલાહ લેતાં રહીને પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યના નૂના હસ્તલિખિત ગ્રંથો સમાને માટે ખરીદવા માંડ્યા. તેઓએ સ્વ. ચંડિત નયેશ્વરામ સુકુંદલ જેવાના સંગ્રહો મેળવ્યા હતા. તે પછી સ્વ. સાક્ષર શ્રી તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠીએ પણ એ કાર્ય એ જ ધાટીએ ચાલુ રાખ્યું.

પરંતુ નૂના ગ્રંથોની ઘેર બેઠે ખરીદી કરવા કરતાં ચોક્કસ પ્રાચીન સાહિત્યરસિક સંરોધકને રીતસર રોજી તેની દ્વારા ગુજરાતના નૂનાનૂના ભાગોમાંથી પ્રવાસ અને અંગત તપાસથી વધુ વ્યવસ્થિત રીતે ખરીદી કરવી, એ વિશેષ ઉપયુક્ત અને અર્થસાધક યોગ્ય, એમ સમજતાં સ્વ. સાક્ષર શ્રી તનસુખરામ મ. ત્રિપાઠીની સૂચનાથી સુરત સાહિત્યપરિષદથી પ્રાચીન સાહિત્યના સંરોધક અને જ્ઞાતા તરીકે જાણીતા થયલા અનુભવી રા. રા. મણિલાલ ખંડેરભાઈ વ્યાસને માસિક વેતન, ભથ્થું અને પ્રવાસ-અર્થ આપી ગુજરાતમાં કામકામ ફરી સભા તરફથી પ્રાચીન હસ્તલિખિત ગ્રંથો ખરીદવાને રોકવામાં આવ્યા. બે વર્ષ પર્યંત સભાએ તેમની દ્વારા એ પ્રવૃત્તિ ચાલુ ચલાવી. દરમિયાન ડેક્કન કોલેજ પુનામાં પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યનો જે સંગ્રહ હતો તેની સવિસ્તર યાદી કરાવવાની સૂચના થતાં રા. મણિલાલને પુને સભાને ખર્ચે રાખી એક યાદી ઉતારવી લીધી. પણ કમભાગ્યે તેઓ દમના વ્યાધિથી પીડાતા હોવાથી સભાને તેમની સેવાનો લાભ મળતો અટક્યો અને એ પ્રવૃત્તિ બંધ કરવી પડી. વળી પાછી આ જ ગ્રંથસંરોધનની પ્રવૃત્તિ કાઠિયાવાડમાં કરવાની સૂચના થતાં સને ૧૯૧૯ ના સપ્ટેમ્બરથી ઓકવનગરવાળા સુપ્રસિદ્ધ પ્રાચીન સાહિત્યરસિક મહેતાજી રા. રા. દેવરાકર વૈકુંઠજી ભટ્ટને માસિક વેતન, ભથ્થું અને પ્રવાસ અર્થ આપી એક વર્ષ માટે રોક્યા. પરંતુ રૂઢાવસ્થાને અંગે તેમનો પ્રયાસ મેફૂલવાળો નીવડ્યો, અને એ પ્રવૃત્તિ બંધ કરવી પડી. તે પછીથી જ કે દ્વીધવાળું પૃષ્ઠા આવતાં પ્રાચીન ગ્રંથો ખરીદવામાં આવે છે ખરા, પણ એ સંતોષકારક તેખી ન રાહાય. અસ્તુ.

આ સહુના પરિણામે પ્રાચીન હસ્તલિખિત ગ્રંથોની સંખ્યા અત્યાર સુધીમાં મૂળના ૫૦ થી વધી ૨૬૫ ની યથા છે.

ઉપર જણાવ્યું છે તેમ પહેલાં મુખ્યત્વે ગુજરાતના ઇતિહાસના ૫૦ ગ્રંથોના 'હસ્તલિખિત પુસ્તક નામાવલિ ભાગ ૧ લો' સને ૧૯૨૩ માં પ્રકટ થયા. અને એ પ્રવૃત્તિ ગુજરાતના વિદ્વાન વર્ગના આવકાર પામનારી નીવડી છે, એમ સમજીએ; એટલે શ્રી કાર્તિકેશ ગુજરાતી સભા તરફથી બાણીનાં પુસ્તકોની પણ સાથે સાથે નામાવલિ એ જ ધોરણે તૈયાર કરી પ્રકટ કરવાનું કાર્ય મને સોંપવામાં આવ્યું અને મેં સને ૧૯૨૪ ના એપ્રિલથી તે છપાવવાનું શરૂ કર્યું; અને આ બીજો ભાગ એ તેનું જ પરિણામ છે.

આ કામ મને સોંપાયું ત્યારે સભા હસ્તક ગ્રંથસંગ્રહ ૨૦૦-૨૨૫ હતો અને તેના બીજા એક જ ભાગમાં સમાવેશ કરવો, એવી સૂચના મને થઈ હતી. પણ જેમ જેમ એ કાર્ય હાથેલાં ગયું તેમ તેમ ભાગનું ગયું કે બીજા એકને બદલે બે ભાગ, એટલે કુલ ત્રણ ભાગમાં આ કામ મૂળના ધોરણે થઈ શકશે. આથી ૫૧ થી ૧૫૦ સુધીના પુસ્તકોના એક બીજો ભાગ પહેલા ભાગના પૂર નેટલે લગભગ યતાં સમયસર પ્રકટ કરવાનું ઉચિત ધારવામાં આવ્યું છે.

જેમ પહેલો ભાગ મુખ્યત્વે ગુજરાતના ઇતિહાસનાં સાધનોનો છે તેમ આ બીજો ભાગ મુખ્યત્વે પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્ય ગ્રંથોનો છે. ગુજરાતી સાહિત્ય બહુધા પદ્યમય મળતું હોવાથી, આ બીજા ભાગમાં આખ્યાનો, વાર્તાઓ, પદ્યો, ભજનો, કીર્તનો વગેરેના ગ્રંથો ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવા વિરોધ પ્રમાણમાં છે. અને આમાં નરસિંહ મહેતાથી માંડી કવિ શ્રી દયારામ પર્યંતના કવિઓની કૃતિઓનો, કેટલાક અત્યાર સુધીમાં પ્રકાશમાં નહીં આવેલા કવિઓની સારી કૃતિઓનો પણ સમાવેશ થયેલો છે. આમાં બ્રાહ્મણી સાહિત્ય સાથે જૈન સાહિત્ય, તેમ ઇતર લોકસાહિત્ય પણ કવચિત્ કવચિત્ સ્થાન પામેલું છે, એ એક સંતોષ લેવા જેમ બાબત છે.

આ ભાગ તૈયાર કરવામાં પહેલા ભાગનું જ નિયત થયેલું ધોરણ કાયમ રાખેલું છે; એટલે તે જ હું અહીં ઠાંકું છું:-

“પ્રસ્તુત નામાવલિ રચવામાં મહત્ત્વ કરેલા ધોરણ વિષે વિવેચન કરવું એ અત્ર અનુચિત છે. માત્ર એટલો જુલારો કરવો જરૂરી છે કે જે મહત્વનાં લાગેલાં અવતરણો મૂળ ગ્રંથમાંથી ઉતાર્યા છે તે કેવળ પ્રતિબિંબ હોઈને તેમાં શુદ્ધિ આદિની દૃષ્ટિથી ભ્રમો ફેરફાર થયો નથી. તેમ બીજું એ જણાવવાનું કે કેટલાંક અવતરણો અને સંકેપો માત્ર વાનગી રૂપે આપેલાં છે અને વિસ્તારભર્યા ટૂંકવેલાં છે. એટલે સવિસ્તર માહિતી મેળવવાની હત્કુટતા ધરાવનારે તે તે મૂળ ગ્રંથો નતે જોઈ લેવા, એ વિરોધ થોડો થઈ પડશે, તેમ રૂચિભેદને અંગે પણ કહાય, નહીં તારવાયેલી વિરોધ માહિતી કે વાનગી પણ સ્વયં અવલોકનથી મળી નય. ત્રીજું એ કે કેટલાક વિષય કે ગ્રંથ સંબંધી જે કોઈ જણવાનેગ માહિતી બીજાં સાધનો દ્વારા આ લેખકના જાણવામાં આવી છે તે પ્રસ્તુત નામાવલિમાં ઠાંકી છે. પણ કહાચિત તેમાં કોઈ રજૂઆત થઈ હોય કે વિરોધ જણવાનેગ બાબતો મર્યાદિત સાધનો અને શક્તિને અંગે આપવી રહી ગઈ હોય તે પણ સહનિત છે. ટૂંકમાં આપેલી હકીકત પરિપૂર્ણ છે એમ કહેવાનો કાવો કરવાનો નથી.”

આ નામાવલિ તૈયાર થઈ ત્યારે સાક્ષર શ્રી તનમુખરામ મ. ત્રિપાઠી વિદેહ યયા દત્તા, એટલે તેમના વિસાળ જ્ઞાન, ગ્રંથપરિચય, સંરોધનચક્રિ આદિનો લાભ મળી રાકયો નથી, એ પણ જ દિલગીર થવા જોય છે. હજી ત્રીજો ભાગ બાકી હોવાથી, અને તે બીજા ભાગની પહેાં પ્રાચીન સાહિત્યનો મુખ્યત્વે હોવાથી, વિવિધ, સર્વ-શ્રાહી, ઉપયોગી અનુક્રમશ્રિકાઓ બન્ને ભાગની લેગી આપવાના હેતુથી હાલ એ કામ મુલતવી રાખવું પડ્યું છે. છતાં ખપજેગી જ મદત્વની માહિતીઓ સાથે એક ગ્રંથાનુ-ક્રમશ્રિકા તૈયાર કરી મોકલ કરેલી છે. સરોધનનું કાર્ય ગદન હોઇને કેટલીક વખત પૂરની વિવિધ રાખ્યા છતાં હોષ રહી નય છે. આવા રહી ગયલા હોયો તેમ કેટલીક પાછળથી મળેલી વિરોધ માહિતીઓનું એક પત્રક તૈયાર કરી આ સાથે સામેલ કરવું યોગ્ય લાગ્યું છે. આશા છે કે પહેલાં એ પત્રક અનુસાર યોગ્ય સુધારાવધારા કરી લીધા પછી જ આ પુસ્તકનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે.

છતાંયે કેટલાંક સ્થાનો, કે અપૂરતીઓ રહી ગઈ હશે, અને છે, તે મુજો સદન કરી લેશે અને આશા છે કે તે જો મને સવેળા જણાવવાની વસ્તી લેશે તો હવે પછીની આવૃત્તિ તેનો આભાર ઉપયોગ કરવામાં આવશે. મુરોવુ કિંબહુના

અંબાલાલ છુલાખીરામ જાની

સહાયક મંત્રી ક્ષીપ્રાર્જસ ગુજરાતી સભા

તા. ૧૩-૫-૨૬

મુંબઈ

શ્રીફાર્વસ-ગુજરાતી-સમાનાં

હસ્તલિખિત પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિ .

ભાગ ૨ જો

અં. ૫૧ ક. ઓખાહરણ-ગુ. કા.-પ્રેમાનંદ-(૨. સં.),
(લિ. સં. ૧૮૯૭)પૃ. ૧-૬૬

આરંભ—શ્રી ગણેશાયનમઃ ॥ શ્રી સારદાયનમઃ, ॥ શ્રીરામજી ॥ અથ
ઓપારણ પ્રેમાનંદકૃત લખુ છે ॥

રાગ રામત્રી. સંયુક્તને આદે આરાધુજી ॥ મન કંમ વચને સેવા સાધુજી ॥
ચતુર હસ લોક જેહેને માનેજી ॥ તેહેના ગુણુ સુ લધીએ પાનેજી ॥

અન્ત—વલણુ—પુરણુ આપાન ઓપા તણુઃ ॥ કવુ છે કર જોડ ૨ ॥
વહે વીત્ર પ્રેમાનંદ ॥ એક વાર બોલો શ્રીરણુજી ૩ ॥ ૧૨ ॥

ઇતિ શ્રી ઓપારણુ સંમપૂરણુ સમાપ્તે ॥ શ્રી રસ્તુ ॥ લટ મોહલાલ
હરીરામ સંહર અમદાવાદમાં મંડવીની પોલ મધે કલજગની પડકીમં રહે છ
રામજીમં સંવત ૧૮૯૭ ના કાતક સુદી ૧૩ વાર સનેહિ સંપૂર્ણુ મમ દોસ
નહી જે હોય તે લખું છ શ્રીરામજી સત્ય

વિષયાદિ—આ આખ્યાનમાં બાણાસુરની દત્તક પુત્રી હયા અને કૃષ્ણના પૌત્ર
અનિરૂદ્ધના સંયોગનો અને તે નિમિત્તે બાણાસુર, શિવ અને કૃષ્ણ વચ્ચે ચાલેલા ઘોર
રણસંગ્રામનો, અને પછી હયા તથા અનિરૂદ્ધના લગ્નનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે.

હરિવંશના વિષ્ણુ પર્વના અન્ત ભાગમાં આ આખ્યાન વર્ણવેલું છે. તેમ જ
વિષ્ણુપુરાણમાં પણ આ આખ્યાન વર્ણવેલું છે.

કડવાં, અને રાગથી આ ગ્રંથનો પદબંધ રચાયો છે. કડવાં ૪૧ છે. લિપિ બાલબોધ છે.

વિશેષ—આ આખ્યાન બુ. કા. ભાગ ૧ માં છપાયું છે. આ ગ્રંથની વિવિધ
પ્રતિઓ જોવામાં આવે છે; અને તેમાં કડવાંની સંખ્યાનું કોઈ પ્રમાણ નિશ્ચિત નથી.
સંખ્યા વધતાં વધતાં કેક ૧૦૮ સુધી પહોંચેલી છે, અને જ્યાં જ્યાં કવિઓ તેમ જ લેખકો-
નો હાથ તેમાં હોવાનાં અનુમાન અને પ્રમાણ પ્રચલિત છે. એક એમણુત્રીસ કડવાંનું
ઓખાહરણ સંવત ૧૭૨૩ માં પ્રેમાનંદે વડોદરામાં રચેલું મુંબઈના ગુજરાતી પ્રિન્ટીંગ
પ્રેસને પ્રાપ્ત થયેલું છે. સામાન્ય રીતે ગુજરાતમાં ઘેરઘેર મીનાઈમાં આ આખ્યાન ગવાય છે.

અં. ૫૧-ખ. મદાલસા આખ્યાન-પ્રેમાનંદ-(૨. સં. ૧૭૨૮),
(લિ. સં. ૧૮૯૭) પૃ. ૬૬-૧૧૨.

આરંભ—અથ મદાલસ્યાનું આખ્યાન લિખ્યંતે ॥

॥ રાગ અસાવરી: ॥ પ્રથમે પ્રણયું ગણપતિ ઝમ ટલે માહારી દુર્ભતિ ॥
એ સ્થકિ સરે મનોરથ અતિ ધણો રે ॥ ૧ ॥

અન્ત— ॥ રાગ અંબાશ્રી ॥

કથા એ છે અટપરી એ મુર્ધ જીવિ પ્રેમદા ॥

કથા સાંભલે સ્નેહયુતે તે સુખી હોયે સર્વદા ॥ ૫ ॥

ગાંધિવ કન્યા, ક્ષત્રી સ્વાંમી: રનંતિ સ્નપિતું ચરીત્ર ॥

નારદધર્મનો સંવાદ સાંભલતાં: પાપી યાયે પવિત્ર ॥ ૬ ॥

પદ ખટ શત એહનાં અનોપમ: અને એક ઉપરાંત ॥

રાગ પોહશ, દેશિ ઓગણિશ: પાંત્રીસ કડવાં સિદ્ધાંત ॥ ૭ ॥

એ ગાયે, શીખે સાંભલે ને: ભાવ રદયાયું ધરે ॥

મહિમા સુંણતાં મદા(લ)સ્યાનો: ભવસાગર સેહેએ તરે ॥ ૮ ॥

સંવત સત્તર અઠાવિસો: ચૈત્ર વદિ પંચમી રવૌ ॥

સંતની કૃપાયે કરી ॥ આખ્યાન એ પુરણ હવું. ॥ ૯ ॥

સંવાદ ધર્મનારદ તણો સાંભલે શ્રોતા સુખ લહે ॥

અભ્યાસ અકલ ને ગાને કરવો વીત્ર પ્રેમાનંદ કેહે ॥ ૧૦ ॥

(ઉચ્ચલો) વિત્ર પ્રેમાનંદ કેહે કવિતા છે વૈખરી ॥

આખ્યાન એ પુરણ હવું શ્રોતાજન ખોલો શ્રીહરી ॥ ૧૧ ॥

ઇતિત્રી પદ્યપુરાણે મદા(લ)સ્યાની કથા સંપુર્ણ ॥ શ્રી રસ્તુ ॥

વિષયદિ—આ આખ્યાનમાં ગાંધર્વ કન્યાની પ્રાપ્તિ ક્ષત્રિય રાજા રતુવજનને થયાનો, અને મરણ પામેલી મદાલસા જીવતી થયાનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. પદ્યપુરાણ તેમ જ માર્કંડેય પુરાણમાં આ આખ્યાન વર્ણવેલું છે. કવિ જો કે પદ્યપુરાણનો આધાર ખતાવે છે, પણ મુખ્યત્વે માર્કંડેયપુરાણનો આધાર તેણે લીધો જણાય છે.

કડવાં અને રાગથી આ ગ્રંથનો પદ્યબંધ રચાયો છે. લિપિ બાલબોધ છે.

વિશેષ—આ આખ્યાન જ. કા. દો. ભાગ ૨ નામાં છપાયું છે. પ્રા કા. માં પ્રકટ થયેલા માર્કંડેય પુરાણમાં આ આખ્યાન વિસ્તારીને કવિએ તેની ફરીથી રચના સં. ૧૭૬૫ માં કીચેલી હોવાનો ઉલ્લેખ છે.

અં. ૫૩-ક. નરસિંહ મહેતાની હુંડી-પ્રેમાનંદ-(૨. સં. ૧૭૩૩), (લિ. સં. ૧૮૨૨) પૃ. ૧-૧૦.

આરંભ—શ્રી ગંણશ શાહ નમાહા: ॥ અથ શ્રી નરસિંહ મહેતાની હુંડી લખી છે.
શ્રીગુરુ ગોવિંદજીને ચરણે લાગુજી ॥ ગણપતી સારદા વાણી માગુજી ॥
અંતર ગતમાં ધમ્મજી છે ધણી ॥ ભાવે ભાણુ હુડી મહેતા તણી ॥

અન્ત-હુડી લાણુતાં હરી મહે કેહે લટ પ્રેમાનંદ ॥૧૫૫॥

સંવત ૧૭૩૩ ના વરખે ઉજલ મારી વધશાખ

વદી પ્રતીપદાએ પદ્મંધ કીધી અંતરનો અલિલાખ ॥૧૬૧॥ કડવાં લા

ધંતી શ્રી નરશર્ધ મેહેતાની હુડી ॥ સંપૂરણુ લખી છે ॥ સંવત ૧૮૧૨ના વરખે શુભ માસ પૌષ વદ ૯ વા. રવેઉએ લખવા માંહુ સંપૂરણુ પૌષ વદ ૧૪ વા. શુકરે સંપૂરણુ લખા પરમાણુ લખું છે. લખનારને દોશ નહિ. લા. શુલાબચંદ્ર પ્રુસાલચંદની ચોપડી છે. જે કાઈ અલ્લવે તેને મધે ચીલાર ભાગાનું પાપ ॥ ...કો જે વીધીએ લખું હતું ત પરમણુ લખું છે.

વિષયાદિ-નરસિંહ મેહેતાની હુડી દ્વારકામાં શ્રીકૃષ્ણે સ્વીકાર્યાનો પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે. કડવાં, રાગ, ટાલપી આ ગ્રંથનો પદ્મંધ રચાયો છે. કડવાં ૭ છે, લિપિ ગુજરાતી છે.

વિશેષ-આ આખ્યાન બૃ. કા.દો. ભાગ ૨ ભમાં તથા પ્રા. કા. ત્રિ. અંકમાં છપાયું છે.

અં. ૫૩-ખ. સુરેખાહરણ-વીરણ-(૨. સં. ૧૭૨૦)

(લિ. સં ૧૮૧૨) પૃ. ૧૧-૬૧.

આરંભ-શ્રીગંધુશ શાહ નમાહા ॥ શ્રીઆય આખ્યાન સુરેખા હરણુનું લખુ છે ॥

રાગ કેદારી ॥ પરપંચ ચમરું શંભુસુતને ભાવ ધરીને મન ॥

જેહે તણી કુખાએ કરીને ઉપજે શુધ પાવન ॥ ૧ ॥

તેહે તણા પદ્મંકજ વંદી ॥ ગાઉ ગુણુ ગોવિંદ ॥

ચાર કરો શુધશુધના શવામી ઉપજે મન આનંદ ॥ ૨ ॥

... ...

શ્રી ગરુડચરણુ કમલપદ્મંકજ વંદી નામું શીશ ॥

... ...

વીપર વીરણ ચરણે રાખો, ચાલે કરુણાવંત ॥

નમશકાર નરશર્ધ મહેતાના ॥ પરથમ નામું શીશ શ્રીવંત ॥૧૫૫॥

દાશ કુળીરને નમું ભાવે ॥ મનમુ ચઢશે રીશ ॥

વછનાગર સાગર પરણુચુ ॥ ભાવે ધરી ચરણે

ચડાવુ શીર રચાવુ ॥ ૧૬ ॥

સુરદાસ, પાવન પ્રેમાનંદ ચંત ન કરશે ભીન ॥

મીરાંખાઈ, નામદેવનાં નીત વંદી ચરણુ ચર્ધ મીન ॥ ૧૭ ॥

અન્ત-

(રાગ ધનાશરી) શોતા જન શરવ શાલાલો પાએ મ(ન)ની આય

અવલાનું સવલું કરે જેહને કીશન શરખા સાહે ॥ ૨૯ ॥

ફરી નહીં આવે ધરભવાશે ॥

કવીજને પુર શકટ ભાગુ કશન તે એ મહીમાએ ॥

એમ શરવની આશ પુરે તે તીભોવનના રાએ ॥ ૩૦ ॥

સંવત ૧૭ વીસ માંહે અંથ એ પુરણ થાએ

અવલાનું સવલું કરે જેહને કીશન શરખા સાહે ॥ ૩૧ ॥

માદારો ભેદ તાંહાં સધલો ગયા ॥

વેશાખ સુદ પંચમી પરણ્યા વાર ગરબ કેહેવાએ ॥ અવલાનું ॥ ૩૨ ॥

તે દીવસ સંપુરણ થઉ, પરી પુરણ આખાંન ॥

શુદ્ધ અશુદ્ધ જાણુ નહી ॥ ગુણુ ગાયા શ્રીભગવાંન ॥ ૩૩ ॥

અયને સંખા વીથી ॥ ૫૬ બાહારશાહુ ને તેર ॥

પત્રીશ કડવા બાંધીઆ ॥ જુજવો જુજવો રાગ કરી ॥ ૩૪ ॥

બરાણુપોહોર મધે ભટ વીરજી નામ

તેહ તણી કરણા થકી કવી કીધા શ્રીભગવાન ॥ ૩૫ ॥

(વલણુ) કીરખા શ્રીભગવાનની મેહે કયા પુરણ વીશતારી ॥

આધારજન કેહે શ્રોતાજન શહુ ॥ જે જે કીશન

કાંહાં શ્રીહરી ॥ ૩૬ ॥ કડવાં ૨૫ ॥

શપુરણ શુરેખા હરણુ લખુ છે જે વીધીએ લખુ હવં તે વીધીએ લખુ છે લખનારને હોરા નહી શવત ૧૮૧૨ ના વરજે માહા સુદ ૧૪ વા રાનેહ લા શા ગુલાબચંદ્ર ખુશાબચંદ્રો અપક છે જે કો વાયવા લઈ જાએ જે આવવે તેહને માથે ચીલાડ બાજનું પાપ લખુ છે

વિષયાદિ-અવરામની પુત્રી સુરેખાનું હરણુ અર્જુનના પુત્ર અભિમન્યુએ પાડવો બાર વર્ષ વનમા રહ્યા તે પ્રસંગે કરેલું તેવું વર્ણન છે. આ કથા શ્રીમદ્ભાગવતાદિમાં નથી, પરંતુ તેમા વર્ણવેલા હરણુના પ્રસંગોના જેવા જ એક આવો પ્રસંગ કલ્પવામાં આવેલો છે. દ્રૌપદીહરણુની પ્રસ્તાવનામાં રા. બા. હરગોવિંદદાસ તેમ જ રા. સા. કેશવલાલ હર્ષદરાય કુવ આદિ આ કાવ્ય વીરજીની કલ્પનાથી રચાયેલું હોવાનું અને તેમા હર્ષ સાહિત્યની છાંટ હોવાનું કહે છે તે સાવ ખોટું અને આધાર રહિત છે. વીરજીની અગાઉ ખબાતના કવિ કુવેરે સ. ૧૭૧૧ માં સુરેખાહરણુ લખેલું છે તેમ એની દત્તકયા પ્રેમાનંદના પૂર્વેથી હતરી આવેલી છે, અને તેને અનુસરીને જ વીરજીએ અદ્ભુત રસબર્ણ આ આખ્યાન બાંધેલું છે કડવા ૨૫ છે.

વિશેષ-જૂ. કા. હો. ભાગ ૨ નમા તેમ જ મા. કા. ત્રિ. અકમાં આ આખ્યાન છપાયું છે. આમા વીરજીએ પોતાના ગુરુ પ્રેમાનંદ વિરે આરભમા સ્પષ્ટ અને અતમા 'કવીજને પુર શકટ ભાગુ' એ લીટી દ્વારા મલ્લભ રીતે હર્ષજેષ કીધો છે વળી આધાર ભટ નામના એક ગાયકનો પણ અંતે હર્ષજેષ છે આ આધાર ભટને નામે ધણા કવિઓના આખ્યાનો ચઢેલા છે ખરી રીતે તે આખ્યાનોનો રચયિતા ન હતો પણ ગાયક હતો, એમ સમજાય છે.

આ ચોપડામા પાનાનો એક ક્રમ કોઈ આગલના ચોપડાથી આવેલો આવેલો હોવાનું જણાય છે. તે અનુસાર પાનાની સંખ્યા ૫૬ થી ૧૦૬ છે વિધિ ગુજરાતી છે.

અં. ૫૨-ગ. શ્રી ધુલીભદ્રનો નવરસ-જૈનકવિ-(૨. સં.),
(લિ. સં.) (પૃ. મૂળનાં ૧૦૭-૧૦૮)

આરંભ—શ્રી ગંધુશ શાસ્ત્ર નમાહા ॥ શ્રીગુરુમોચ નમઃ ॥ શ્રીધુલીભદ્રનો
નવ-રસ લખો ॥
તે ખરો શુભ સંપદા એક શદા ॥ ૧ ॥
અંક કરજો શંક ॥ શાશન અંક શીવ ગતી
વંદુ શી વીર જનંદ ॥ જંબુદીપના ભર પતી
પડલી પોરની પરમ ॥ સુખ દીલ મેહેતો તે સપીઆ ॥
લખુ લહે સુખ કથા ॥ નાત નાગરી શીરોમણી ॥
નવ તેહેને સંતાન શીતાદાઓ સુત હવા વંશ વધારણા ॥

વિશેષ—રાસ અપૂર્ણ છે. તે સાસુવહુના સંવાદ રૂપે રાસ ચાલે છે. ધુલીભદ્ર
પરદેશ જતાં તેની વહુની વિરહાવસ્થા વર્ણવવાનો ઉપક્રમ કરેલો છે. બાર માસની
વિરહવેદના વર્ણવવાનો આરાધ હશે, પરંતુ માત્ર આપાઠ માસ સંબંધમાં ત્રણ પંક્તિઓ
લખેલી છે. લિપિ ગુજરાતી છે.

અં. ૫૨-ઘ. ચંદ્રહાસાખ્યાન-વિષ્ણુદાસ (૨. સં.),
(લિ સં. ૧૮૧૩) પૃ. ૧-૩૨

આરંભ—શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી શારદાય નમઃ ॥ શ્રી આંખાંન ચંદ્ર-
હાસાનુ લખુ છે.
રાગ રામગરી ॥ પ્રથમે પ્રણમુ ગવરીનું બાલજી ॥ સંભુજના શુતશું ઢાલજી ॥
એક જ દંતો દુદ વીલાસજી ॥ મચા કરો મુઝને દેવ દલાલજી ॥
માહારા શ્રી મરુને ચરણે નામું હરીભટને લાગુ પાએ ॥
તે તણી કીપા યકી પદ્મંધ પુરણુ થાએ, અધમેધ તણી કથા
સાંભલે અધ મુકાએ ॥
કરનેડી વીંધુદાસ કેહે હરીભગતનો મેહેમાએ ॥

અન્ત—ગાતાં શુણ્ણતાં શ્રી હરી પૂરે મેનની આશ ॥

બેહુ કરનેડી વીનવે વિંધુ લગત વીંધુદાસ ॥ કડવાં ૪૦ ॥

શ્રી ચંદ્રાહાસાનુ આખાનુ ચંપુરંણુ લખુ છે ॥ જેહેવી પ્રત હુતી તેહેવી
લખી છે શ્રી લા. ॥ વા. ॥ જેચંદ હેમાચંદ લખી છે લખનાર દોશ. નહી
કલાણુ મશતુ સંવત ૧૮૧૩ ના વરખ પાશ શુદ્ધ ૧૩ વા. ભોમે પૂરી કરી છે.

વિષયાદિ—જૈમુનીકૃત મહાભારતના અધમેધ પર્વમાં તેમ જ માર્કટેય પુરાણમાં
આ પ્રસંગ ત્રણવેલો છે. અનાય રાજકુમાર ચંદ્રહાસ વિંધુકૃપાથી હગરી રાખ્યપાટ પામે
છે તે સંબંધી વર્ણન આમાં છે.

કડવાં ૩૦ છે. ઉપરાંત આખ્યાનના રાગની અનુક્રમણિકા પદબંધ આપેલી છે.
વિશેષ-આ આખ્યાન પ્રા. કા. ત્રિ. અંકમાં છપાયું છે. આ આખ્યાનનાં પાનાંની
સંખ્યાનો મૂળ ક્રમ જળવાયો નથી. અને નવો જ ક્રમ લટીઆએ નાંખેલો છે. તેની
આગળનાં તેમ પાછળનાં બધાં પાનાં કારાં રાખેલાં છે.

અં. પર-૬. હરીચંદ્રપુરી-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં. ૧૬૫૭)
(લિ. સં. ૧૮૧૩) પૃ. ૧-૩૩.

આરંભ—શ્રી ગણેશાયેનમઃ શ્રી શારદાયેનમઃ ॥ શ્રી ગરુડાયે નમઃ ॥
શ્રી નારાયેન શત છે ॥ અથ શ્રી હરીચંદ્રપુરી લખી છે સહી ॥
શ્રી રાગ આશાવરી ॥ ગીરજાપતી ગીરજાનંદન ॥ ગુણ પ્રથમે સીધુ
શીર નામી રે ॥

સ્વામી રે શેવકને કીપા કરો રે ॥ ૧ ॥
હંથ વાહાની સ્વરસતી ॥ શુભ મતી વાંછી વરદાતા ॥
માહારે અધમતી જડ હતી રે આપ કરો કીપાએ ॥
તમે શેવતાં કહી દેખ શહુ ॥ ખાઅણુ માંઠાં
દુર પલાયે ॥ ૨ ॥
હરીચંદર રાજા તણી કયા કહું ॥ ધરમનો ઓહોલાશ ॥
તુ કલાંણી કરે કીપા ॥ કરજોડી કેહે વીષ્ણુદાસ ॥

અન્ત—(રાગ પરમાતી)

હિતમ રાગ કડવાં શતાવીશ ॥ પદ બારે શહુ છનાજી સહીવ ॥
શંખત શોભ ને શતાવંન ઉજલ પથ્ય માગશેર માશનો ॥
મગશેર નખેત્ર હુતુ શાર ॥ તથી નવમી ને રવીવાર ॥ ૨૩ ॥
શ્રી ગરુડીપાથી શરવથા ॥ શુધમાનનો બોલી એ કયા ॥
આગેના કવી તો માહામાત્ર ॥ તે આગલ હું કહી માત્ર ॥ ૨૪ ॥
કાંઠાં શશી તારા, શાએર કુપ ॥ કાંઠાં રાંક ને કાંઠાં શુપ
કાંઠાં ખણી ચુંઝા, જાગાને ચીર ॥ કાંઠાં કંચન ને કાંઠાં કરીર ॥ ૨૬ ॥
કાંઠાં ચપક ને આવલ, જગનેહસ ॥ કાંઠાં મુરખ ને કાંઠાં વીદાવાન ॥
તેહ તણો મેહે લઈ આધાર ॥ શંખપ માત્ર કોહો વીસ્તાર ॥ ૨૭ ॥
વાશ સ્થંભ એત્ર સ્વરચાન ॥ શ્રી રતનાગર શમીપ નીધાન ॥
સનાને શાગર પવીત્ર નાંહે ॥ કવીની આત મકર કુલ માંહે ॥ ૨૮ ॥
વીરનવ જંનનો હું કહાવું દાશ ॥ માહારો છે ખાંનપુર માંહે વાસ ॥
બેહુ કરજોડી કેહે વીરચુદાસ ॥ એક વાર શહુ કહેઓ જે એરામ ॥ ૨૯ ॥
॥ કડવાં ૨૭ ॥

શ્રી કથા હરીચંદ પૂરી શંભ પૂરંણુ શમપત્ય કીધી છે જેહેવી પ્રત હતી તેહેવું જોઈ ગિતાર છે ॥ લખનારાને દોશ નહી લગાર ॥ જે વાંચો તે ગાલ મો દેશો ॥ શ્રી હરી કથા છે, શ્રી રામનુ નામ લખુ છે એના લખનાર વા. જેચંદ હેમચંદ લખુ છે સંવત ૧૮૧૩ ના વરખ પોશ વદ ૧૩ વા. ભોમ આખના સંપૂર્ણ લખાવ્ય છે શ્રી કાલાણુમસ્તુ સભવતુ

વિષયાદિ-રામાયણના અરણ્યકાંડમાં વર્ણવેલો પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં હતરેલો છે. માર્કંડેયપુરાણમાં પણ આ કથા છે. પ્રેમાનંદે માર્કંડેયપુરાણમાં આ પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. કડવાં ૨૭ છે; રાગ દાસમાં બધિલો છે. વિરોધ-પ્રા. કા. ત્રિ. અંકમાં છપાયું છે.

અં. ૫૨-ચ. ભગવદ્ગીતા-રામભગત-(૨.

સં. ૧૬૬૦), (લિ. અં ૧૮૧૩)-પૃ. ૧-૨૬

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમઃ ॥ ત્રીલંગવાંત ગીતા લખી છે ॥ શ્રી શારદાએ નમઃ ॥ શ્રી લખ્યમી નાથની કૃપા છે ॥ રાગ ॥

આદિ શ્રી ગરુડ નમુ રે ॥ અધ્વપૂરણનું ધ્વાનં ॥

ભગવાંત ગીતા બોલશુ રે ॥ કેવલ બ્રહ્મમાનં ॥ ૧ ॥

અરજૂન કેરે ઠારણે રે ॥ જગતહિત ઊપજે દાશ ॥

ક્રમ માંહે નીકમ કહુ રે ॥ તેહેનો હારદવ લેશ ॥ ૨ ॥

ઊપનીષદનો અરથ છે રે ॥ જોગ શાહાઅનું ગતાન ॥

રામભગતે ભાવે કરી રે ॥ ચોપાઈબંધ વીસ્તારે ॥ ૫ ॥

અન્તઃ-રહીત કામના મે સ્તુતી કરી ॥ માહારી બુધે વાંણી વસ્તારી ॥ ૨૬

વેદવાંત મંત્ર ગીત(૧)નું માનં ॥ તે ઊપર કીધુ આખ્યાન ॥

શ્રી ગુરુ અરંણુ કીધાએ કરી ॥ અત્રીત હરી રસ મુક્યો બરી ॥ ૨૦ ॥

માનં પાત્ર કરી પીશે જેહ ॥ ભગત રૂપ નર ભણીએ તેહ ॥

શંવત ૧૭૮૬૬ ચોલ શાહોતરે ॥ આશો માશ પખ્યે ઊઝલે ॥ ૩૧ ॥

દીન દવાદશી ને રવીવાર ॥ શ્રી કથા હવી સંપૂરણ વીસ્તાર ॥

જોગ શાહાઅ બંધ વીદવાએ શન્વાશ જોગ અસ્ટાદશમોઅખ્યાયે ॥ ૩૨ ॥

શ્રીભગવંતગીતા સંપૂર્ણ લખી છે ॥ જેહવી પ્રત પ્રમંજો ગિતરી છે

ગાતા પાતાં હરી કીરતનામાંહાં શંભારજો ॥ લા. બા. જેચંદ હેમચંદ ચોપડી

લખી છે સંવત ૧૮૧૩ ના રૂ(૧)ગણુ વદ ૧૧ વા. સુધ લખી રહો છે.

વિષયાદિ-શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના અદારે અખ્યાય ચોપાઈબંધ લગભગ બાપાંતર રૂપે જ વર્ણવેલો છે. આ કવિએ તત્ત્વજ્ઞાનના અન્ય ગ્રંથો લખ્યાનું પ્રસિદ્ધ છે.

વિરોધ:-આ ગ્રંથ છપાયો નથી.

અં. ૫૨-છ. ઓખાહરણુ-પ્રેમાનંદ-(૨. સં.),
(લિ. સં.) (અપૂર્ણ) પૃ. ૧-૫૪

આરંભ—શ્રી ગણેશાય નમાઃ ॥ શ્રી ચારદાએ નમાઃ ॥ શ્રીગર
ભએ નમઃ શ્રી ગોવરધન નાથજી શત છે ॥ આથ શ્રી ઓખાહરણુ પ્રમાનંદ
કરત લખું છે ॥

॥ રાગ ॥ શ્રી ગુરુ ગોવંદ ચરણે લાગુજી ॥ ગણપતી ચારદા વાણી માગુજી ॥
અંતરગતભાંધજી છે ધણી એજી ॥ ભાવે ભાખું કયા દરી નણીજી ॥

અન્ત—કાખરા કાલા ને દલંગા ॥ પંખાલા જીડે છે અલંગી ॥ ૮ ॥
કુમંદ લીલા ને પયવરણા ॥ પાવા આરખી ગોરા હરણા
પાખરા પવંન વેગી ઘોડા ॥ અશ્વાર બહુ જુધે જોડા ॥ ૯ ॥
...જલ વાદલ જેવા હાથી ॥ ઉપર બેડા છે કાવ ભાથી
રથ પાલા અશ્વાર અનંત ॥શે મુખ દંત ॥ ૧૦ ॥
પ્રચંડ પીઠ મોટા પહાડ ॥ સલકે જીલ ડલકે હાડ ॥
પૂર પો.....

વિષયાદિ—કથા અને અનિરૂદ્ધનો સમાગમ અને કૃષ્ણ તથા બાણાસુરનું યુદ્ધ
વર્ણવેલું છે કડવા ૫૭ છે, રાગ વળણુથી ગ્રથ બાયેલો છે

વિશેષ-જુ. કા દો ભાગ ૧ માં છપાયું છે ગ્રથ અપૂર્ણ છે તેના પાછલાં પાનાં
નર્મરિત થયેલાં છે ગ્રથ અધૂરો હોવાથી લિપિ સવલ આદિ વિગત આપેલી નથી.

અં. ૫૩-જ. હિંદોલાના પદ (નં ૪)-કલ્યાણ. પદ ૧ પ્રેમાનંદ-(હિન્દી)
એક પદ ગુજરાતી ભાષાનું મહાદેવનું છે

અં. ૫૩-ઙ. રૂકિમણી હરણુ-કાશીમુત-(૨. સં.
૧૬૪૭), (લિ. સં. ૧૭૧૬) પૃ. ૧-૧૩

આરંભ—શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ રૂકમણી હર્ણુની કથા ॥
॥ રાગ ધન્યાશી ॥ ગજગ્રીવા જ્યોરે ધર તુજને નમી ॥
પ્રતીબંધ પ્રારયુ રે અધમતી ઓધ વમી ॥
• મન મધ્યે રહી રે કચ્ચો જ્ઞાનપ્રકાશ ॥
હું જાલક લહેતો નથીરે મુજને તાહારી રે આસ ॥ ૨ ॥
॥ ઢાલ ॥ આસ મુજને તાહારી તું કરે માહારી સાર ॥
અજ્ઞાનધી માંહે પૂજો તૂસ્થડી પામું પાર ॥

હું વર્ણવના કરું, તાહારી, મહે આપ્ય સત્ય વિદોત ॥
તું આવ અંત્યનિ મધ્ય અવીગત્ય અધીલ, આત્મક યોત ॥

X X X X
ઓ ભાગવત, હરીવંશમાં, એ કથા વીષ્ણુપુરાણ ॥
કંઠીએક છિ વીસ્તાર, કંઠી સંક્ષેપ-સુધુ જાણ ॥ ૧૩ ॥
દશમ સ્કંધ કથા કામલ સાંભલી ચીત લીધ ॥
કાંઈ એક લીધી હરીવંશની પ્રતિબંધ પૂરણ કીધ ॥
શુભાશુભ ને અધીક જોઈું ન લહુ અક્ષરગત્ય ॥
હું મેઢધી તુજને સ્તવું, મત્ય આપ્ય શ્રીગુણપત્ય ॥ ૧૬ ॥

ઉદ્યોગ ॥ ॥ મત્ય આપ્ય શ્રી ગુણપત્ય સ્વામી હુ બાલક તાહારો સહુ (હી) ।

કાશીસુત કહે સંજસુતની કીપા મુજ ઉપરિ થઈ ॥ ૧૭ ॥

॥ કડવું ૧ ॥

અનંત-(રાગ ધંન્યાશી)

રુકમણીહર્ણુ પરીપૂરણ કીધું । ઉત્તમ પદ શ્રીનાથે દીધું ॥ ૧૧ ॥ ર૦
સંવત સોલશતાલસા જાંવળ । માગશર સુદ પંચમી પરમાણુ ॥ ૧૨ ॥ ર૦
નક્ષત્ર ઉત્તર ને રવીવાર । રુકમણીહર્ણુ કચ્ચો વીસ્તાર ॥ ૧૩ ॥
શ્રી સ્તંભપુર સામર ॥ યાંહિ । કવીતાકુલ બંધારા માહિ ॥ ૧૪ ॥ ર૦
કાશીસુત કહે કાંઈ ન જાણું (કુ)કળ્ય કીપાલ તે રક્ષામાં આણું ॥ ૧૫ ॥
॥ કડવાં ૧૨ ॥

ધૃતિશ્રી રુકમણીહર્ણુ સંપૂર્ણ ॥ સંવત ૧૭૧૬ વર્ષે ચૈત્ર સદ ૬ શને ।
સંકરપૂરવાસ્તવ્ય લખીતં ભટ પ્રીતમસુત રધૂરાંમેણુ દીયતે ॥

॥ શ્રી ॥ ॥ જ ॥ ॥ શ્રી ॥ ॥ જ ॥ ॥ શ્રી ॥ ॥ જ ॥ ॥ શ્રી ॥

વિજયપોર મધ્ય ભણુશાલી કામરાજને આપી, સુભ ભવતુ.

જ ॥ શ્રી ॥ ॥ જ ॥ શ્રી ॥ જ ॥ ॥ જ ॥ ॥

આ પોથી ભા । કામરાજ રૂપાની છે, ભા । શ્રીપત વમલસી પાસે
ધરણે છે અખા ૧૦૨૫ એકે અખાસી એક હજાર પંચવીસ માટે ધણીએ
પોતે મુકી છે ॥ ॥ ॥

વિષયાદિ-રુકમણીહર્ણુ શ્રીકૃષ્ણે હરણ કરેલું તે પ્રસન્ન આ ગ્રંથમાં વર્ણવેલો છે,
અને તેમ કરતાં હરિવંશ, ભાગવત અને વિષ્ણુપુરાણનો આધાર કવિએ લીધેલો છે.

કડવાં ૧૨ છે. રાગ અને લયલાથી પદબંધ કીધેલો છે

વિશેષ-આ આખ્યાન છપાયું નથી. અનંતમાં “વિજયપોર ..ભવતુ” એ અક્ષરો
મૂળ પ્રતિના અક્ષરથી તફા પડે છે તેમ “આ પોથી.....મુકી છે” એ લીટીઓ ગુજ.
રાતી લિપિમાં લખેલી છે. ગ્રંથ આખોય લિપિમાં લખાયો છે પ્રતિ ગ્રંથ છે અને
કોઈક સ્થળે અક્ષરો ચોંટ્યા છે.

૨ આ કવિ ખંભાતનો હતો. તેણે હનુમાનચરિત, વિરાટ પર્વ, કર્ણ પર્વ, આ-
રણિક પર્વ આદિ લખેલાં છે. 'કાશીસુત 'રોધછ' એમ કેટલાક ગ્રંથોમાં જણાવ્યું
હોવાથી તેનું નામ રોધછ હોવું જોઈએ, એમ સમજાય છે.

અં. ૫-ખ. મુદામાખ્યાન-ગંગાદાસ-(૨. સં.)-

પૃ. ૧૦ (અપૂર્ણ)

આરંભ-શ્રી ગણેશાયે-મે ॥ અથ શ્રી સદામાનું અખ્યાન લખૂ છે ॥
શ્રી રાગ કેદારે ॥ શ્રી સંજુના સુતને સ્તવું ॥ ગણપતિ ગુણુ કેતા કહૂ ॥
પીનવુ ગાવા હરે ગુણુ ખંતિ છે રે ॥ ૧ ॥
મન માહે અતિ છે ખંત ॥ ભજવાને કમલાપતિ ॥
ગણપત આપો મત, કશ્ચા કરી રે ॥

સુટક ॥ મન અપરાધ ન ધરીએ સ્વામી ॥ પાએ લાગી પરિ પરિ કહૂ
હવે સરણુ સેવકને રાખો ॥ સંજુના સુતને સ્તવું.
વિશ્વ તણે જે કારકાર કહીએ ॥ સુક સનકાદિક ધ્યાએ રે ॥
ગંગાદાસ સ્વામીને સામા ॥ મલીએ કવણુ ઉપાએરે ॥
કાએ કાએર થાએ રે દારા કાએ કાએર થાએ ॥
(કડવું ૧૦ કડી ૧૩)

અન્ત-(શ્રી રાગ ગોડી)

વિમ્ન પધારે મંદરિ ભણી ॥ મન માંહે અતિ ચંતા ધણી ॥ ૩૦ ॥
આપો અવંતી પુરી મઝારી ॥ વેધે સાંખી આવી નારિ ॥ ૩૧ ॥
કંથ તણે મનિ દેખી કેપ ॥ અળલા હિતમ કરે નિરોપ ॥ ૩૨ ॥
સ્વામી જમ્મ આવા દારકા ॥ પાતિક સરવે ગચ્છા પંડિ થકા ॥ ૩૩ ॥
કાહો સ્વામી નાહા ગોમતી ॥ કહો કમ મલીઆ કમલાપતી ॥ ૩૪ ॥
લખમીવરલીલા કહો નાથ ॥ માહાર મન સાંભલવા ખ્યાત ॥ ૩૫ ॥
કેહે સદામો સાંભલ નારિ ॥ તે કમ કેહેવાએ વિસ્તારિ ॥ ૩૬ ॥
ભુ-વધકુંઠ એ છે દારિકા ॥ ચ્યાર રત્ન લહીએ તિહાં સ્થકા ॥ ૩૭ ॥
ચતુરાનન પંચાનન અંકુર ॥ તેહેને દરસન દૂર્લભ ગોવંદ ॥ ૩૮ ॥
જહાં વસે છે કમલાપતી ॥ દારિકા વધકુંઠ અંતર નથી ॥ ૩૯ ॥
હરિ આપે જો દી દુહો એ ॥ રતિ વિના નવિ પામે કાએ ॥ ૪૦ ॥
તે કહૂ તો જર્મ આવીઓ ॥ લાજ વિતિ રહી તજ થીઓ ॥ ૪૧ ॥
માન મેલાવુ જૂઠું જોએ ॥ અરજ વિના નિવ પામે કાએ ॥ ૪૨ ॥
જો દીહાડે સુખ સરજૂં હસે ॥ ધરિ જોડા તે ... ॥

વિધયાદિ-આ આખ્યાનમાં સુદામાએ કૃષ્ણ પાસે યાચના કીધાનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. દશમસ્કંધ બાજવતમાં આ પ્રસંગ છે. રાગ તુલક અને વવણથી પદબંધ બધાયેલો છે.

વિશેષ-૧ આ આખ્યાન પ્રસિદ્ધ થયું નથી. અપૂર્ણ હોવાથી તેનો રીતસરનો અંત, રચનસંવત તેમ વિધિસવત પણ નથી આપેલાં લિપિ ગુજરાતી છે.

૨ કવિએ આખ્યાનનો અત કવિતા તત્કાલ વેળવદરીનમાં આજ્યો નથી પણ કર્મમાર્ગ અને ભક્તિમાર્ગની ઉપયુક્તતામાં આણે છે, એમ છેવટના બાળથી સમજાય છે. પ્રકટ સુદામાચરિતોથી આ બાળતમાં પ્રસ્તુત સુદામાખ્યાન કંઈક વેગળું પડે છે.

અં. પૃ-ગ. ચંદ્રહાસાખ્યાન-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં.
૧૬૩૪), (લિ. સં. ૧૭૧૬ ?), પૃ. ૮-૨૮

આરંભ—(પહેલાં આઠ પાનાં નહીં હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

... .. રણીઆત્ય થાય ।
ખાલજી તે કીધા બહુ ખસાય । પીલ્યા પીજરા તે વીખ્ર જાય ॥ ૧૦ ॥
યમ યમ મોટો થાએ તંન । ત્યમ ત્યમ અબ્યનીએ પાયિ અંન ।
વસુધરા બહુ આપિ ધન । વીષ્ણુભક્ત વીધિ તેહનું મંન ॥ ૧૧ ॥
પુત્ર તણું આક્રમ વીથાલ । મન માંહિ રીઝ્યો તે જૂપાલ ॥
સાત વરસોનો થયો તે બાલ । ગોર કનિ મેહલ્યો નેસાલ ॥ ૧૨ ॥
... .. ॥ ૩૩વાં ૬ ॥

અન્ત—

રાગ પ્રભાતિ-રામગ્રી રાગે સર્વદા (થા) । એ...રા એહ અનોપમ કથા ।
રંગે કવા છે રાગ ત્રિવીસ । સંક્ષા ક્રુપદ કડવાં જત્રીસ ॥ ૨૪ ॥
ભુધ્યમાને બોલ્યો નીર્વાણ । પદ પાંચરો શણું પરમાણુ ॥ ૨૫ ॥
સંવત સોલ્યો ચોત્રીસો સાર । ચૈત્ર માસ ઉત્તમ ગુરુવાર ॥ ૨૬ ॥
કૃષ્ણપક્ષને તીથી ત્રોયોદસિ । સુણી કથા માહારે મન્ય વશી ॥ ૨૭ ॥
અણુજાણે કીધો અભ્યાસ । એહ કરમોડી કેહે વીષ્ણુદાસ ॥ ૨૮ ॥
... .. ॥ ૩૩વાં ૩૨ ॥
ધતિ ચંદ્રહાસની કથા સંપૂર્ણ ॥ ૩૩ ॥ શ્રી ॥ ૩ ॥

વિધયાદિ-અનાય ચંદ્રહાસ વિષ્ણુભક્તિથી અનેક સંકટોમાંથી ઉગરી રાગ્ય. કેવી રીતે પામે છે, તે પ્રસંગ આખા વર્ણવેલો છે. મહાભારતના અશ્વમેધ પર્વમાં આ આખ્યાન વર્ણવેલું છે

કડવાં અને રાગથી આ આખ્યાન બાંધેલું છે. એમાં દાહ, ઉચ્ચે કે વદણ જણાવું નથી. કડવાં જત્રીસ છે. . . .

વિરોધ-૧ આ આખ્યાન છપાયું નથી. પ્રતિ જુલું છે અને દાઈક સ્થલે અક્ષરો ચોટલા હોવાથી હજીવા મુકેલ થઈ પડે છે. આ પોથીમાં સ્ક્રિમ્પ્લીદરણુ તેમજ બાલચરિત્ર જે કલમે લખાયું છે, તેજ કલમે આ આખ્યાન લખેલું જણાય છે, તેથી તેનો લિપિ સંવત ૧૭૧૬ હોવાનું સમજાય છે. પહેલાં આઠ પાનાં નથી, તેમ પહેલાં નવ કડવાં પણ નથી. લિપિ બાલબોધ છે.

૨ કવિ નર્મદાસંકર વિષ્ણુદાસ સં. ૧૭૧૬ ની આસપાસ થઈ ગયાનું જણાવે છે, પણ તે એમની ભૂલ છે. કવિના ધણાખરા અંથો સને ૧૬૩૪ અને ૧૬૫૭ સુધીના મળી આવે છે, એમાં કસો શક નથી. એટલે કવિ સ ૧૬૧૦ થી ૧૬૭૫ ની આસપાસ થઈ ગયેલા હોવા જોઈએ, એ નિર્વિવાદ છે.

અં. પડ-ઘ. બાલચરિત્રની કથા-શિવદાસ-(૨. સં.

૧૬૬૭); (લિ. સં. ૧૭૧૬); પૃ. ૧-૨૪

આરંભ-શ્રીગણેશાયે નમઃ ॥ ॥ બાલચરીત્રની કથા ॥

॥ રાગ ધંન્પાશી ॥ પ્રથમે ગજમૂંપ વીનવું રે સરસ્વતી યાયો રે સાદાય ॥ ...

હરિજનનિ હક્ષે નમું રે ગાવા ગોવર્દનરાય ॥ ૧ ॥

॥ ઠાલ ॥ રાય પરીક્ષત શૂક પ્રત્યે એમ કહે નાંખી શીશ ॥

સ્વામી નોમા સ્કંધ લગે । પ્રીછયો મુજને રક્ષધીશ ॥ ૨ ॥

સોમ આદીત્ય વંશ બેહુનો પ્રીછયો વીસ્તાર

સંક્ષેપ માત્રે કહી કથા માંહી શ્રી કૃષ્ણની નીરધાર ॥ ૩ ॥

દેવકીના ગર્ભ કલા તદા બલદેવ તેહ માંહે હોય ।

શહિણીસુત તે કમલ યયો કહો કથા મુજને સોય ॥ ૪ ॥

યદુવંશમાં કહો કવણુ અર્થે પ્રગટયા ગોબંદ ।

એહ કથા મુજનિ કહો, પ્રભુ મમ ઉપજે આનંદ ॥ ૫ ॥

... ... (કડવું ૧)

॥ રાગ ગોડી ॥ શ્રી શૂક બોલ્યા વાણી ખરી । કહું કારણુ અવતરીઆ હરી ॥ ૧ ॥

કથા કહું ધણથી એ ચાર । દશમસ્કંધ વીધિ વીસ્તાર ॥ ૨ ॥

અન્ત—

ધંન્ય ધંન્ય યે જા સોભવે કાન્ય । જન સીવદાસ વદે મુક્તિ વાંચ્ય । ૪૬ ।

માહારો શ્રી ગૂરુ વ્યાસ ભુધર શ્રુતિજાત । નીગમ ચાર ધરિ યે હાથ । ૪૭ ।

તે મુક્તિથી કયા.....ન । સાંભલ્યા ગુણ શ્રી ભગવાંન । ૪૮ ।

હું તેહના ચર્ચુકમલની રેણુ । સકલ ક્રીપા મૂને કાધી તેણ્ય । ૪૯ ।

એ કથા ભાગવત દશમસ્કંધ । બાલચરીત્ર કીધો પદબંધ । ૫૦ ।

સંવત સોલ્લ સડસડા ધંન્ય । આધ માસ પૂર્ણમાનો દીન । ૫૧ ।

તે દાઢે કયા ગૂરુમુક્તી લીધી । ની દીન ત્રણમાં પૂરણ કીધી । ૫૨ ।
 ૫૬ પાંચસહે ઉપરિ આવન । કડવાં ત્રેવીસ કીધાં પાવન । ૫૩ ।
 કવીકૃત શુભ ગાતિ નાગરની । વાસ ત્રંઆવટી તટ સાગરની । ૫૪ ।
 કહે શીવદાસ હું તાહરો ખાલ । સદા લેકત્ય આપો ગોપાલ । ૫૫ ।

॥ કડવાં ૨૩ ॥

ધર્મિ શ્રી બાલચરીત્ર સંપૂર્ણ ॥ ॥ સંવત ૧૭૧૬ વર્ષે ચૈત્ર સદ ૪ મોમે ॥
 વિપયાદિ-શ્રી કૃષ્ણના વિવિધ બાલચરિતો આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલાં છે. શ્રીમદ્
 ભાગવતના દશમસ્કંધનો સાર સંક્ષેપમાં આ આખ્યાનમાં કવિએ આપેલો છે.
 કડવાં ૨૩ છે. કડવાં, રાગ અને લયનો એથી પદબદ્ધ બાધેલો છે. વચ્ચે વચ્ચે
 લયલેખો જણાવેલાં નથી.

વિશેષ-આ આખ્યાન છપાયું નથી. પ્રતિ ઘણીજ જગ્યાએ વચ્ચે પાનાં ખવાઈ
 ગયાં છે અને ૨૦ થી ત્રેવીસ પાનાં ચોંગી ગયાં છે, તેમ કેટલાક પાનાંના અક્ષરો
 કાગળ ચોટવાથી લેકેલવા મુશ્કેલ છે. લિપિ બાવબોધ છે.

અં. ૫૩-૬ ધ્રુવચરીત્ર-હરિદાસ-(૨. સં. ૧૬૩૭);

(લિ. સં. નથી); પૃ. ૨-૨૪

આરંભ—(પાનું પહેલું નહીં હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

... શીમાં કહી રુક્ષજને ગત્ય ॥

સ્વામી વધ્યાયલ્લભિ કરે નીવારણ રાખે અહારાં સત્ય ॥ ૧૯ ॥

અગસ્ત્ય રુક્ષ માહા મોહોટો તાપસ જાણે અમરુ લહલતા

આસન આપી દેવ બેસાચ્યા બોલ્યા મુક્તી વસતા । ૨૦ ।

જાઓ દેવ હું કરીશ નીવારણ એતાં સાચી વાત ।

પણ કાશી મેહેલ વીથી વીધ્ય કર્યું આબ્યાં અશ્રુપાત । ૨૧ ।

x x x x

॥ લયલેખો ॥ શ્રી શીલ ઉપરિ રુક્ષજ બેઠા કહે આ તીરથ મોટું સહી ।

કર જોડી હરીદાસ કહે પછિ રુક્ષપત્ની બોલ્યા રહી ॥ ૩ ॥

॥ કડવું ૧ ॥

અન્ત— ॥ રાગ પંચમ ॥

એહ ચરીત્ર ધ્રુવનું સાલત્યતાં લઈ વૈકુંઠવાસ ।

નીર્મલ યશ અહ લોક પરલોકે પ્રનરખી નહી ગર્ભવાસ । ૧૫૬ ।

કચ્ચો આરમ કેદારે રે કિહેવા ધ્રુવ આશાન રે

એકાદશી, વૈધત, બ્યતીપાતે પૂર્ણમાસી, અમાસ । ૬૦

એ યોગે ધ્રુવચરીત્ર કહેતા, પ્રિ શ્રી હરી આસ । ૧૭ । ૬૦

સંવત સોલસાઠત્રીસા વર્ષે માસ ચૈત્ર તે સારા ।

ધ્રુવજનૂ આક્ષાંન કર્યું એકાદશી શનવાર । ૧૮ । ૬૦

શ્રી ભાગવત કથારસ નીર્મલ શ્રવણે કાધૂ પાંન ।

કાંઈ એક કથા માંહી કાશીખંડની સમરથા શ્રીભગવાન । ૧૯ । ૬૦

સ્તંભતીરથ પુર વૈકુંઠ તોલે કવીતાનો ત્યાંહું વાસ ।

સાંભલતાં સુખ વૈકુંઠ પામીએ કહે લલુઆમુત હરીદાસ । ૨૦ । ૬૦

વાલંદ વર્ણ કુલિ તે ઉતપંન તેહનો શા અધીકાર ।

કહે હરીદાસ હરી વર્ણન જોઈ રહે વાસો યુગદાધાર । ૨૧ । ૬૦

॥ ૬૩વાં ૨૨ ॥

ક્રિતિ શ્રી ધ્રુવચરિત્ર સમાપ્ત.

વિષયાદિ-૧. ધ્રુવે હરિભક્તિથી રાજ્યપાટ મેળવી, અંતે સદેહે મુક્તિ પ્રાપ્ત કીધાનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. શ્રોમદ્ ભાગવત, અને કાશી ખંડનો આધાર આ આખ્યાનમાં કવિએ લીધો છે.

૨. ૬૩વાં ૨૨ છે. ૬૩વાં, રાગ અને લયલાથી પદખંડ બાંધેલો છે. વચ્ચે વચ્ચે કથલો જણાતો નથી.

વિશેષ-આ કાવ્ય છપાયું નથી. કવિ વાલંદ ક્ષાતિનો છે. આ કવિ જાણીતો નથી. પ્રતિ ધણી જીર્ણ છે અને મહેલા ૬૩વાની ૧૮ કડીઓવાળું પહેલું પાનું નથી. કેટલેક સ્થળે પ્રતિના અક્ષરો ચોંટથી હલતા નથી.

૨. બૃહતકાવ્યદોહન ભાગ ૮ માં હરિદાસ અને વિષ્ણુદાસ એક હોવાનો ઉલ્લેખ રા. રા. નંદવરલાલ ઈન્દારામ દેરાઈએ વિષ્ણુદાસના અસ્તિત્વા કીધો છે. પણ ધ્રુવચરિત્ર અને રૂકમાંગદુરિવાળો હરિદાસ તે વિષ્ણુદાસ નથી, એ નિર્વિવાદ છે વિષ્ણુદાસ નાગર બ્રાહ્મણ હતો ત્યારે આ હરિદાસ વાર્ણદ હતો. ભિન્ન ભિન્ન સ્થળેથી મળતી પ્રતિઓથી જણાય છે તેમ જ બંને કવિઓ એક સ્થાનના એક સમયના ખરા પણ બંને એક જ નહીં.

૩ સમાલોચક પુસ્તક રા. ૬ અંક ૧૧માં (નવેમ્બર) (પાનું ૭૬૭-૭૦) રા. હર્ષદાસ દેરાઈએ આગ્રાએ સં. ૧૭૭૨ ની પ્રતિથી આ મુદ્દો સિદ્ધ કર્યો છે, તે પણ કપલા મતને ટકા આપે છે.

અં. ૫૪-ક. સુરેખાહરણ-વીરજી-(૨. સં. ૧૭૨૦),
(લિ. સં. ૧૭૬૦), પૃ. ૧-૪૭.

આરંભ—શ્રીગણેશાએ નમાઃ । અથ સુરેખાહરણનું આખ્યાન લખ્યું છેઃ ।
રાગ રામગ્રીઃ ।

શ્રી ગુરુ ગોવીંદને ચરણે લાગુજીઃ શારદા પાશે વાંણી માગુજીઃ

શ્રી રણછોડરાઅની કીરપા ગણીઃ ભાવે કહુ કયા સુરેખા તણીઃ

ઢાલઃ । ભાવ કલાવે સાંભલે તેની પુરે આશઃ

ગભનંદ ગુણ આગલોઃ વીધંન હર તે પાશઃ ॥ ૧ ॥

॥ ૬૩વું ૧ હું ॥

... એકે । આવી નેત્રે જલની ધાર ॥
તાતનું સૂધ સાંભરી કુંવર । રૂંદન કરે' અપાર ॥ ૭ ॥
ત્યારે કુંઅર કંઠ ગ્રહી રહ્યો । તે બાલ કામલ'સરીર ॥
પીતા મુને સાંભરે । નેત્રે તે આલ્યા નીર ॥ ૮ ॥

॥ કડવું ૭ મું ॥

અન્ત—નરનાર પ્રેમે સાંભલે । એ સુરેખાનું હરણ ॥
અવલાનું શવલું કરે । જેને પ્રભુ અચરણચરણ ॥
શોતા જન સહુ સાંભલે । તમ તણી પોત્રે આશ ॥
અવલાનું શવલું કરે । તેને આપે વેકુંઠવાશ ॥
કવીજન કેરું કષ્ટ ભાગું । હરી તણે મહીમાએ ॥
અવલાનું શવલું કરે । જેને શ્રી કૃષ્ણ શરખા શાહે ॥
સંવત ૧૭૨૦ મધે ગ્રંથ પૂરણ ચાએ ॥ અવલા ॥
વૈશાખ સૂદ પંચમી । દીન વાર ગુરુ કહેવાએ ॥
અવલાનું શવલું કરે । જેને કૃષ્ણ શરખા શાહે ॥
યે કથા બોલ્યો શહી અલીમનનું યાક્ષાંન ॥
હું સૂધ અસૂધ ભંજી નહી । ગુણ કલા શ્રી ભગવાંન ॥
એ અંધની શંકા વીધે । પદ બારસે ને તેર ॥
પચીશ કડવાં બાંધયાં । જીજીયે રાગે ફેર ॥
બરાનપૂરમાં બેરંપરા મધિ । વીરજી ભટ નામ ॥
કથા પુરણ યજ્ઞ ક્રીપા શ્રી ભગવાંન ॥

(ઉચ્ચલો) હવે ક્રીપા શ્રી ભગવાન રે માટે કથા પુરણ વીસ્તરી ॥
યાધાર ભટ શ્રોતા સહુ સાચ કોહો શ્રી હરી હરી ॥

ઈતી શ્રી સુરેખાહરણ સંપૂર્ણ સંમાપ્ત લક્ષુ છે ॥ સંવત ૧૭૬૦ ના
શાવણ શુદ્ધ ૧૧ સોમે ॥ લખીતંત્ર ચા. લખમીદાશ હીરાસૂત તાપીદાશે લખી
છે ॥ આપે પંડિતપદ પ્રદ્ય શાસ્ત્રિ ચોપડી પોતાની છે ॥

વિધયાદિ—બલરામની પુત્રી સુરેખાનું હરણ અર્જુનના પુત્ર અભિમન્યુએ પાંડવો
બાર વર્ષ વનમાં રહ્યા તે સમયે કરેલું, તેનું વર્ણન છે. આ કથા શ્રીમદ્ ભાગવતપદિમાં
નથી, પરંતુ તેમાં વર્ણવેલા પ્રસંગોના જેવો જ એક આલો પ્રસંગ દંતકથાઓ તથા
આખ્યાનોમાં કહાયેલો છે, તેનું વીરજીએ અદ્ભુત રસભર્યું આ આખ્યાન બાંધેલું છે.
કડવાં ૨૫ છે.

વિશેષ—૧. જી. કા. દો. ભાગ ૨ માં, તેમ જ પ્રા. કા. ત્રિ. અંકમાં ઉપાલુ છે.
કડવાં, રાગ અને ઉપવાચી પદબધ બાંધેલો છે.

૨. આ પ્રતિનાં પદેલાં આઠ પાનાં મૂળ પ્રતિના લેખકથી ભિન્ન કોઈ ખીલ લેખક લખી આખ્યાનની ત્રુટી પૂરી કરી છે. તેમ આ ત્રુટીનાં પદ છપાયેલી તેમ જ ખીલ પ્રતિનાં પદ સાથે મળતાં નથી. મૂળ પ્રતિમાં આખ્યાનનાં ચાલુ પાનાં ૧૨૯ થી ૧૬૭ અને મથાળેનાં પાનાં ૯ થી ૪૭ છે. અને તેનાં પદબંધ છપાયેલી તેમ જ ખીલ પ્રાતનાં પદ સાથે મળે છે.

૩. આધાર બટ નામના એક શ્રોતાનો અતિ ઉદ્વેગ છે. આ આધાર બટને નામે ધણા કવિઓનાં આખ્યાનો ચઢેલાં હોવાનું જણાયું છે. ખરી રીતે તે આખ્યાનોનો ગાયક હતો, પણ રચનાર નહતો. મૂળ પ્રતિ કવિએ આખ્યાન બાંધ્યા પછી ચાલીસ વર્ષે લખાયેલી છે. સિધિ ગુજરાતી છે.

૨. મા. કા.ના પ્રકાશકોએ એવા ટાલ્યો ગણાવ્યો છે કે (પા. કા. ૧. દ્રૌપદીદંરજી) વીરજીએ સામળ બટની સ્પર્ધામાં ફારસીનું પોતાનું સર્વ જ્ઞાન દાખવવાને આ આખ્યાનની વસ્તુ કહેલી છે. પણ તે ખરી વાત નથી. વીરજીના સમય પૂર્વથી જ આ આખ્યાનની વસ્તુ હંતકથામાં તેમ જ સં. ૧૭૧૦ માં કવિ ખજાતના કવિ દુવેરના આખ્યાનમાં જળ-વાયલી મોહનુદ જે તેમ વીરજી અને સામળનો કવનકાળ ધણા ભિન્ન છે.

અં. ૫૪-૫૫. ચંદ્રહાસાખ્યાન-વિષ્ણુદાસ-(૨. અં.

૧૬૩૪); (લિ. સં. ૧૭૬૦) પૃ. ૪૭ થી ૭૨

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ શ્રી સારદાથે નમઃ શ્રી ॥ અથ શ્રી અક્ષાંત ચંદ્રહાસનું લખીતં ॥

રાગ રામગ્રી ॥ પ્રથમિ પ્રણવું ગવરીનું બાલજી ॥ સંભૂજીનો સુત છે લાલજી ॥

એકહંતો ને હુંદ વીશાલજી ॥ મઆ કરો મૂનિ દેવ દયાલજી ॥

ચાલ ॥ મઆ મૂજનિ કીજીએ ॥ જશ દીજીએ તાં પ્રેઠ ॥

હું મંદમતી તૂઝનિ સ્તવું ॥ મતી માહારી છે મોઠ ॥ ૨ ॥

મુપકવાહનિ ચઢયો ચાલે ॥ ગહી ફરસી પાંચુ ॥

સૂધ સુધ બેહુ અંગના ॥ શહુકો સ્તવે નીરવાંજી ॥ ૩ ॥

... ..

માહારા શ્રીગુસ્તને ચરણે નમું ॥ હરીભટને લાગું પાએ ॥

જેહેની કીપાએ કરી ॥ પદબંધ પૂરણ ચાએ ॥ ૭ ॥

અશ્વમેધ તણી કયા ॥ શાંભલે અધમૂંકાએ ॥

કરજોડી વીષ્ણુદાસ કેહે ॥ હરી ભગતનો મહીમાએ ॥ ૮ ॥

(ઉપરો) હરીભગતનો મેહેમા કહું ॥ મુનિ દયા કરો દયાલજી

પ્રથમિ પ્રણવું ગવરીનું બાલજી ॥ ૯ ॥ ॥ કડવું ૧ ॥

અન્ત-પ્રભાતી રાગે ચરવયા ॥ પોહોતી એ અન્થોપમ કયા ॥

રંગે વાણી રાગ તેત્રીશ ॥ સંખા ઉપર કડવાં એકત્રીશ ॥

બુધમાને બોલ્યો નીરવાંણુ ॥ પદ પાંચશે ને ચાલીશ પ્રમાણુ ॥
 શંવત ૧૬૩૪ ૨૥ શાર ॥ ચમત્ર માશ ઉત્તમ ગુરુવાર ॥
 કૃષ્ણ પક્ષ ને તીથી ત્રયોદશી ॥ ગુણ કયા માહારે મંન વશી ॥
 ગુંણકયા માહારે મંન વશી ॥ અળંગે કીધો અબ્ધાશ ॥
 બેહુ કર બેડી કેહે વીખુદાચ ॥ ૪૩વાં ૩૧ ॥

પ્રતિશ્રી આક્ષાંત ચંદ્રદાશનું સંપૂર્ણ ॥ સંમાસ ॥ શંવત ૧૭૬૦ ના શ્રાવણ
 વદ ૮ શંકર વારે લક્ષુ ॥ શ્રી લખીતંગ શા. લખમીદાસ હીરાસુત તાપીદાસે
 લક્ષુ છે ॥ જેહેવી પ્રત હુતી તેહેવું બેધનિ લક્ષુ છે લખનારને દોશ નહી ॥
 શ્રી કૃષ્ણના નામ સત છે.

વિષયાદિ-જેમિની ઋષિએ રચેલા મહાભારતના અશ્વમેધ પર્વમાં આ પ્રસંગ
 સવિસ્તર વર્ણવેલો છે. અનાય ચંદ્રદાસ વિષ્ણુભક્તિથી અનેક સંકટોમાંથી ઉગરી, રાજ્ય
 ક્રમ પામે છે તે પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં છે.

૪૩વાં, રાગ, આલ અને લિયલાયી આ આખ્યાન બાધેલું છે.

૪૩વાં એકત્રીસ છે.

વિશેષ-આ આખ્યાન છપાયું નથી. પાનાનો મૂળક્રમ ૧૬૭ થી ૧૯૫ છે અને
 મથાળાની સંખ્યા ૪૭ થી ૭૨ છે. લિપિ ગુજરાતી છે.

૩. જુઓ ઉપર અંક ૫૩-ગ, પાનાં ૧૧-૧૨. બંને આખ્યાન મળતાં છે. માત્ર
 ૫૩-ગમાં ૫૯૬ પદ હોવાનું જણાવેલું છે, સારે અહીં ૫૪૦ હોવાનો ઉલ્લેખ છે.

૫૫૦ અંક ૫૩-ગ-નો વિશેષ અંક ૨ વધુ માહિતી માટે જુઓ.

અં. ૫૪-ગ. શૃંગાલપુરી-સુરદાસ-(૨. સં. નથી.),

(લિ. સં. ૧૭૬૦), પૃ. ૭૨-૭૬

આરંભ-શ્રીગણેશાય નમાં: શ્રી શારદાય નમાં: શ્રી રામજી સત છે: ॥
 શંગાલપુરી લખી છે ॥

રામ ગોડી ॥ શંભરૂં વણુએક પૂરે આશ ॥ મવરીવંદન ગૂણુ લીલવીલાશ ॥ ૧ ॥
 મજવંદન ગરવો ગુંણુપત ॥ મુખ બુધ દેરે તેહને શત ॥ ૨ ॥
 મુષકવાહન તાત નરેશ ॥ મહેશ ઉત્તમ મત આપો ઉપદેશ ॥ ૩ ॥
 ચતુરમુખનો તું છે બ્રહ્મ ॥ પ્રોહોદાં છે તેહેનાં પ્રાક્રમ ॥ ૪ ॥
 તેહેની તનયા તું સરસ્વતી ॥ તાત તું મારો પ્રજાપતિ ॥ ૫ ॥
 હું લખૂ આલ જો રે મત ॥ કાંઈ ન જાણુ અક્ષર શત ॥ ૬ ॥
 ધનજી ભટને લાગું પાએ ॥ ગાંઈ જુગજીવન જાદવરાએ ॥ ૭ ॥
 હરીભટનો તું રે તન ॥ નીરમલ લેષ કાંઈ તાહારું મંન ॥ ૮ ॥
 હરીઆદ માંહે તાહારો વાણવા તાહારી પાશે કવે સૂરદાશ ॥ ૯ ॥

અન્ત—

ધંન્યાશ્રી ॥ દીનાનાથ દયા કરી ॥ ચાહેલડી ॥ ભવ દુખ ભાજે જોદ ॥
 શેઠ શમાલ ચગાવતી ॥ ચાહેલડી રે ॥ ભવ દુખ ભાજે જોદ ॥
 પુત્ર ચેલેઓ તેદ ॥ ચાહેલડી રે ॥
 કાંતી કેરા સોઠ તે બાબ્યા અમારે સાથ ॥ ચાહેલડી રે ॥
 ચોરાસી ચહુટાં બલા ॥ ચાહેલડી રે ॥
 જે છે કાંતી મુઝાર ॥ તે કેલાશે વાશે વધીઆં ॥ ચાહેલડી રે ॥
 દીનાનાથ દયા કરીએ રે કયા જે સાંભલે ॥
 તેહેને કીપા હોએ મોરાર જનંમ જનંમનાં અથ ટલે ॥
 દોષે કર જોડી કેદ મુરદાશ ॥ અંત્રીય આબ્યા શ્રીવેંકુનાથ ॥
 ઇતિ શ્રી શમાલપૂર સંપૂરણ ચમાપત ॥ સંવત ૧૭૬૦ ના બાદરવા શુદ્ધ
 ૪ ભુધે લખ્યું છે.

વિષયાદિ—સગાલશા શેઠ અને તેની પત્ની ચગાવતીએ પોતાના પુત્ર ચેલેયાને
 કુધાર્થી અતિથિરૂપે આવેલા વિષ્ણુની ચાચનાથી ખાણીયાર્માં ખાંડેલો અને તેમની
 એકાંત ભક્તિથી મસત્ર થઈ વિષ્ણુએ ચેલેયાને સજીવન કીધો, એ મસત્ર આ આખ્યાનમાં
 વર્ણવેલો છે.

કડવાં ૧૨ છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન છપાણું નથી. કડવાં અને રાગથી પદબંધ બાંધેલો છે.
 ઇતિ શ્રી મૂળ પ્રતિના અક્ષરથી બિન્ન અક્ષરે લાલ શાહીએ લખેલી છે.

પ્રતિનાં ચાહુ પાનાનો ક્રમ ૧૬૫ થી ૨૦૨ છે.

૨. કવિ ભોલએ પણ આજ વિષયનું આખ્યાન લખ્યું છે. વસ્તુ પ્રચલિત છે.
 આખ્યાન રસમય છે અને કવિએ તે બળવ્યો અને બદાવ્યો પણ છે.

અં. ૫૪-ધ. નરસિંહ મેહેતાની હુંડી-કવિનું નામ નથી—
 (૨. સં. નથી.); (કિ. સં. નથી.) પૃ. ૨૦૩ થી ૨૦૪.

આરંભ—શ્રી ગણેશાયે નમાઃ શ્રી સારદાએ નમાઃ શ્રી ગુરુઓ નમાઃ
 શ્રી નરસિંહ મેતાની હુંડી લખી છે.

રાગ રામઝી ॥

શ્રી ગુરુ ગંણપત ચરણે લાગુંજી ॥ દેવી સારદા વાંણી માગુંજી ॥

અંતરગત્ય માંદાં ધણ્યા ધિ ધંણીજી ॥ કેહેવા હુંડી શ્રીમેહેતા તણીજી ॥ ૨ ॥

અન્ત—બેઠા થી એને આપંણુ ચોટે જેએ સૂં રહીએ વીશવાશ આંણી રે

તીરથ વાણીના મન માંદાંની લારે મેહેતે વારતા જાંણી રે ॥ ૫ ॥

આજે કુતારથ અંમને કીધા તીરથવાશી મહીઆ રે.

કડવૂ ૨ શું.

વિશેષ-૧. આખ્યાન અપૂર્ણ છે. 'માત્ર એક જ કડતું અને બીજા કડવાની પાંચ જ કડી છે. પાનાં બે છે. અક્ષર આજ પ્રતિના સ. ૧૭૬૦ માં લખાયેલા અન્ય આખ્યાનોના જેવા મરોડના છે. તેમ છપાયેલી હુડી સાથે સરખાવતાં તેનો સ્વનાર પ્રેમાનંદ જણાય છે.

૨. આ આખ્યાન જી. કા. દો. ભાગ ૨ નામાં છપાયેલું છે, તેના કરતાં ઉપલી પ્રતિમાં કેટલોક પાઠફેર છે.

અં. ૫૫-૬ કૃષ્ણજન્મ-કવિનું નામ નથી-(અપૂર્ણ)-
પૃષ્ઠ ૨૦૫-૬

આરંભ-શ્રી નાયજી ॥ શ્રીવલ્લભ રાજકુમાર જેઠી ॥

રાગ કેદારો ॥ વંદું શ્રી વીઠલ વર સુંદરઃ નવ ધન ચાંમ તમાલ ॥

જગતી તલ આધાર કરેવા પ્રગટવા પૂર્વ દયાલ ॥ ૧ ॥

શ્રી પૂરુષોત્તમ સ્વતંત્ર ક્રીડાઃ લીલા દ્વીજતનુ ધારી ॥

શાત દીવસ્ય ગીરીવર કર ધાર્યોઃ જેણે વાસવવીષ્ટ નીવારી ॥ ૨ ॥

તે પ્રગટયાનું કારણ કહીએઃ જો શ્રોતા મન આણે ॥

કરે ક્રીપા કરૂં વીનતી પોતાનો કરી જણે ॥ ૩ ॥

અન્ત-

અિષ્ટી પેરે નીત નવલી લીલા, ઘોષ નાદ ઝંકાર ॥

અંગ સ્વેદ મહરંદે મોહા મધુમ તે કરે ગુંગર ॥ ૧૪ ॥

તે પ્રભુને મન ઈછ્યા ઉપની ॥ જશ થાઓ વીસ્તાર ॥

અધીકારી પાષે તે વાણીઃ નહી ફેહેળે ઉચાર ॥ ૧૫ ॥

વિષયાદિ-શ્રીકૃષ્ણના જન્મની કથા વર્ણવેલી છે.

વિશેષ-પહેલા કડવાની માત્ર પંદર કડી આપેલી છે. કવિનું નામ સ્વન કે લિપિ-સંવત આપેલો નથી.

અંક ૫૫-૨ સુદામાચરિત્ર-પ્રેમાનંદ-(૨. સં. ૧૭૦૫),-

(લિ. સં. ૧૭૫૬) પૃ. ૧-૪ અને ૨૭ થી ૪૦

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમાઃ ॥ શ્રી ગરુડો નમાઃ ॥ અથ સુદામાનુ ચરીત્ર લખ્યું છેઃ ॥

રાગ રાંમઝીઃ શ્રી ગરુડેવ ને શ્રી ગણપતીઃ શમર અંબા ને સરસ્વતીઃ

પ્રીબલ મતી, વીમલ વાંણી પાંમીએ રે ॥

કામ ॥ શુભ શાંમી ફેહે શાંભલ રાગઃ પરીક્ષત પુને પરીત્રઃ

દસમ રૂઢિ અધા હેશ્મિઃ કહુ શુદામા ચરીત્રઃ ૧ ॥

દંડીપન રૂપી ચદગુરુ સરખાઃ વીદા કાઢાવે આર્ણતઃ
તેહેને મઠ બણવાને જાતાઃ દરધલ શ્રી ભગવંતઃ ॥ ૨ ॥

મધ્ય—

.....કીધો આદાર ॥ ગે ॥

આ બિદર પાપે ભર્યા ॥ સુ ॥ ખૂટા પશુપંખીના અવતાર ॥ ગે ॥

સંતોષે અંત્રીત આપીએ ॥ સુ ॥ હરીચરિણુ શોષો મંન ॥ ગે ॥

ભગ્તીએ નવ નીધ આપશે ॥ સુ ॥ એવું જણી બોલી ભીજન ॥ ગે ॥

જસે આંધ ભરી અબલા ફેહે રૂપીરાએ ॥ આદાર ॥

થયું છે મંન લાગું પાએ ॥

(૬૩૩ ૩)

અન્ત—

જે સુદામાં ચરીત્રને સાંભરે । તેનાં દલીદ શેહેલાં જાએ ॥

જન્મ સુખ પામે સુખ ગતી મસે માધવરાએ ॥

છે વીરધન વડોદરું ગુજરાત મધિ ગાંમ ॥

ચતુરવંશી ન્યાત બ્રાહ્મણ । કવી પ્રેમાનંદ નામ ॥

શંખત સતર પાંચ વરષિ આવણુ સુદી નીધ્યાંન ॥

તીથી ત્રીતીઆએ ભ્રગુવારે પદ બંધન કીધું આજ્ઞાંન ॥

હિંદર નીમીત કરી શેવું । ગાંમ નંદરખાર ॥

નંદીપરામાં કથા કીધી । જથા સુખ અનુસાર ॥

વલણુ ॥ સુધીમાને કથા કીધી કરનારે લીલા કરી ॥

બટ પરમાનંદ નામ મીધ્યા । શ્રોતાજન બોલો જે હરી ॥

ઈતીશ્રી સુદાંમા ચરીત્ર સંપૂર્ણ સુર્ભ ભવતુ ॥ કલ્યાણ મસ્તુ ॥ જેહવી

મત કૃતી તેહેવું જોધને લખું છે ॥ એહેમાં કાંઈ લખનારને દોશ નહી ॥

સર્વત ૧૭૫૬ વરષે આવણુ વદી ૧૦ વાર જૌમ સંપૂર્ણ લખુ છિઃ સુદામા

ચરીત્ર સંપૂર્ણ લખુ છિઃ

વિષયાદિ-સહાધ્યાયી સુદામાએ કૃષ્ણ પાસે ચાચના કીધાનો પ્રસંગ આમાં

વર્ણવેલો છે. શ્રીમદ્ ભાગવતના દશમ સ્કંધના ઐશીથી બ્યાસીમા અધ્યાયમાં આ

કથા છે. ૬૩વાં, રાગ અને વલણથી પદબંધ અધિલો છે. ૬૩વાં ૧૪ છે.

વિશેષ-૧ આખ્યાન જ. કા. ભાગ ૧ માં છપાયું છે. સુદામાચરિત્રનો રચનસંવત

સામાન્ય રીતે ૧૭૩૮ લેખાય છે, અહીં સંવત ૧૭૦૫ આપેલો છે. કવિ દલપતરામે

પણ કાવ્યદોહનમાં ૧૭૦૫નો સંવત જણાવેલો છે, પરંતુ મહીનો, તિથિ અને વાર

એનાં એ જણાવેલાં છે. એથી સંવત ખરા ખોટાની તારવણી સંવત મણનાવિધિ જણનાર

કરી શકે એમ છે.

૨ આ આખ્યાન નંદરખારમાં નંદીપુરામાં રચાયું છે. લખ્યા સંવત ૧૭૫૬ હોવાથી પ્રેમાર્નવના જીવનકાળમાં ૫૪ વર્ષ પછી આ આખ્યાન લખાયતું છે.

૩ પ્રતિનાં પહેલાં ચાર પાનાં, મૂળ પ્રતિના કરતાં નૂઠાં છે અને બીજા હાથે લખાયલાં છે. મૂળ પ્રતિમાં આખ્યાન કડવા ચોયું અડધેથી લખાયલું છે.

૪ લિપિ ગુજરાતી છે. નોંધવા જેઠ બાળત એ કે 'ક', 'જ', 'ફ', 'ચ' આદિ અક્ષરોનો મરોડ બાવબોધ લિપિના એ અક્ષરોના જેવો છે. તેમ 'ચોટૂ' આદિ કેટલાક શબ્દોમાં બકાર લખેલો છે.

અં. ૫૫-છ. ભગવદ્ગીતા-રામભક્ત-(૨. સં. ૧૬૬૦)-
(લિ. સં. ૧૭૫૬)-પૃ. ૪૧ થી ૬૦

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમાઃ શ્રી કૃષ્ણાય નમાઃ શ્રી વાસુદેવાય નમાઃ
શ્રી ભગવંતગીતા લખીતે ॥

હુહા ॥ આદે શ્રી ગુરુ ને નમ્ ॥ ને આદસ રચનું ધ્યાન ॥

શ્રી ભગવંતગીતા બોલસું ॥ કેવલ શ્રેયસ્કાંત ॥ ૧ ॥

અરજુન કેરે કારંચે ॥ જગતહેત ઉપદેશ ॥

કરમ માંહે નીકમ કલા ॥ તેહનો હીરદે લેચ ॥ ૨ ॥

યુધનીષદના અર્થ છે ॥ તે ઉપર દ્રીષ્ટાંત ॥

હંશ તજિ જેમ નીરને ॥ તેહનો આણું અંત ॥ ૩ ॥

શ્રી નાહાના મીશે કરી ॥ અષેર આવા ચાર ॥

શ્રી રામભક્ત બાવે કરી ॥ ચૌપૈઅંધ વીસ્તાર ॥ ૪ ॥

નીવત મારેગ અંધ જિ ॥ તે માંહે સંધેષ ॥

લુધ લાગ ચોરો કરી ॥ કહીશ કયા શમેત ॥ ૫ ॥

॥ ચૌપૈ ॥ હસ્તીનાપૂર આબ્યા વેદબ્યાશ ॥ અએ ધૃતરાષ્ટ્ર કેરે અવાચ ॥

રાયે પૂજા કીધી ધણી ॥ પૂછી વાત સંભામ જ તંણી ॥

અન્ત—

નીકામ માટે ફલ સું લણું ॥ હું એકલ જીહીબ્યાએ કહી નેવ ચકું ॥

મુગ્તી મોક્ષ પદારચનું ચે જ્ઞાન ॥ અરજુન પ્રતે વડે ભગવાન ॥

રામ ભગત કેહે સંભલો શ્રીહરી ॥ રહીત કામના મે સ્તુત કરી ॥

વેદાંત મત ગીતાનું જ્ઞાન ॥ તે ઉપર મેં કહ્યું આજ્ઞાન ॥

શ્રી ગુરુચરણ કીપાએ કરી ॥ અત્રીત રથ મુંકયો છે બરી ॥

જ્ઞાન પાત્ર કરી પીશે જેહ ॥ મુક્ત રૂપ નર લંણી જે તેહ ॥

સંવત ચૌદા શાહોતરે ॥ અત્રીશો માસ પચ મુજલે ॥

દીન દ્વાદશી ને રવીવાર ॥ કયા દવી પૂરંજી વીસ્તાર ॥
શંન્યાશ નેગ અદારમો ॥ ભગત કેરો વિસ્તાર ॥

x x x x x

ગાન ધોય શંભઝાવીયું ॥ તરવાને સંસાર ॥
અર્જુન મોહ છંડાવીયો ॥ ગાંજીવ ધનુષ લેવાડયું હાથ ॥
પાપીએ પ્રાણુજ મુકીયા જે નેગણી પામી આહાર ॥
જીતી જયજય જદુપતી ॥ અરજુન જય વીસ્તાર ॥
દેવતા પુરુષ વશ કરિ ॥ ભોમનો સુતારો ભાર ॥
નીત્રત માટે નાંનો કહ્યો ॥ નંહીતર કરું વીસ્તાર ॥
રાંમભગ્ત એમ વીનવે ॥ પ્રભુ માગ્યાનો દાતાર ॥
મોયપદારથ આપીયે ॥ જીરે તરવાને સંસાર ॥ ૨ ॥

ઈતીશ્રી ભગવંત ગીતા સંપુર્ણ: ॥ ચમાપત: ॥ સુભં ભવતુ: ॥ કલ્યાણ
મસ્તુ: ॥ લખીતં શા લખમીદાશ હીરામુત તાપીદાશ ચોપડી પોતાની છે.

શ્રીરાંમજી ચત િ ॥ શવત ૧૭૫૬ ના આરંભુ દુતીસું વદ ૧૪ રવીવાર: ॥

વિષયાદિ-આમાં શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના અદાર અધ્યાયનો સંક્ષેપમાં સાર
વર્ણવેલો છે. કુહા, ચોપાદમાં પદબંધ બાંધેલો છે. અધ્યાય અદાર ઉપર એક વધુ અધ્યાય
ઉપસંહારનો છે.

વિશેષ-૧. આ ગીતા છપાઈ નથી. લિપિસંવતનો હલ્દિય માયાંબાપિલા બાલ-
ભાષ અક્ષરે લખેલો છે, ન્યારે આખો ગ્રંથ ગુજરાતી પરંતુ વચ્ચે વચ્ચે બાલભાષ
અક્ષરના મરેડવાળી લિપિમાં લખાયેલો છે.

૨. આ કવિ રામભગતના વસિષ્ઠગીતા અદિ તત્ત્વજ્ઞાનના ગ્રંથો પ્રચલિત અને
લોકપ્રિય થયેલા છે.

અં. ૫૫-૭. અર્જુનગીતા-ધનદાસ-(૨. સં.)-
(લિ. સં. ૧૭૫૬)-(૫૮. ૬૧-૬૩)

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી શારદાય નમઃ ॥ શ્રી કૃષ્ણજી શ્રી અર-
જુનગીતા લખીતં ॥

રાગ કેદારો ॥ શ્રી ગુરુપ્રસાદે ગાઇયે ને કીપા શાધુર્જન ॥

પરીબ્રજ માદારો આત્મા ને મન તે અરજુન ॥

અરજુન મુંજો ગીતા શાર ॥ ૧ ॥

પછે અરજુને ઐંમ કાદાવયું ॥ શાંભલો વૈકુઠરાયે ॥

ઐ શારંગીતા કહો રે સ્વામી ॥ ભગતનો મહીમા ઐ ॥

અરજુન ॥ ૨ ॥

અન્ત—

એહેવેા ભક્ત મહીમા શાંભલી । અરજીન પજો મુડછાં વધી ।
મુડછાં તે વધી પ્રત્વી પજો । નધજે તે વેહે જલધાર ॥ અરજીન ॥ ૪૬ ॥
ચે ગીતા ને જે અંતુભવે । ગાઁ નર ને નાર ॥
તેહેની બ્રાંત ભાગી જંજુજે । તે પામે પદ નીરધાર ॥ અરજીન ॥ ૪૬ ॥
એ ભક્તમહીમા માહારો । કેણે લલો નહી જાઁ ॥
જેહેનું ભાયેગ હોય તે । ધંનદાશ ગીતા ગાઁ ॥
અરજીન સુંણે ગીતા શાર ॥ ૪૭ ॥

ઈતીશ્રી અર્જુન ગીતા સંપુરણઃ સંમાપ્ત સંવત ૧૭૫૯ ના ભાદરવા
સુદ ૨ શુધિ ॥ ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ-૧ આ આખ્યાનમાં કૃષ્ણે ક્રીયા ક્રીયા ભક્તોનાં સકટા કેવી રીતે કાપ્યાં,
તેનું વર્ણન કરવા સાથે ભક્તોનો મહીમા અર્જુન આમળ માગેલો છે. કહી ૪૭ છે.

વિશેષ-આ ગીતા લોકપ્રિય છે; ગુજરાતમાં હવે આણંદ શક્તિની સ્ત્રીઓને
કાંઠામે રહેલી છે, પણ છપાયલી જણાતી નથી.

અં. ૫૫-૭. -શિવલીલડી સંવાદ-ભાણજી (૨. સં. નથી)-
(લિ. સં. ૧૭૫૯)-પૃ. ૬૩-૬૬

આરંભ-શ્રી ગંજેશાય નમાં: શ્રી શારદાવે-માં: । શ્રી ગુરુબ્રેા નમાં: ॥
શ્રી બીલડી સંવાદ લખતં ॥

પ્રથમિ ગંજુપત પ્રણવું જેહનો જશ પ્રોહ ॥
સુરરાયે શેવે શદા તેત્રીશ કોડ ॥
વામાગે ફરસી ધરી કરે મોદીક આહાર ॥
લક્ષ લાભ સુત જેહનિ, સુધ શુધ ઘેર નાર ॥ ૨ ॥
શ્રીશ શેવંતા શોભીઁ ત્રીલોક વીક્ષાત ॥
મત ભવાંની મયા કરે સીવ સંજૂ તાત ॥ ૩ ॥

અન્ત-સંકર એહેવું શાંભલી મુઠા તતખેવ ॥

પુરુષવીટી સુરપતી કરે અંત્રીક્ષી દેવ ॥ ૭૬ ॥
ગીરી કેલાશે આવીયા યુમયા ને ધશ ॥
ગીરીજ કેહે સ્વામી રપે મંન ધરતા રીશ ॥ ૭૭ ॥
સીવ ને સકતી એક ॥ જુઓ મંન વીચારી ॥
એહેવું શાંભલી સીવ હસ્યા વરત્યો જેજે કાર ॥ ૭૮ ॥

હરશંવાદ પૂરો થયો ને સીએ ને ગાએ ॥

સુપ પાંમે સંશાર માંદાં અંતે વૈકુંઠ જાએ ॥ ૭૯ ॥

યેક મને ને શાંભલે તેહેની પોહોએ આશ ॥

લાલણુનિ પ્રભુ રાખજો નીત્યે ચરણુની પાશ ॥ ૮૦ ॥

શંપુર્ણ શમાપત સુભ ભવતુ ॥ કલ્યાણુ મરતુ ॥ શ્રી ॥ સ્વત ૧૭૫૯
વરપિ બાદરવા સુદ ૮ મંગળવાર ॥ શ્લોક એસી છિ ॥ શ્રી રાંમ ॥

વિષયાદિ—વનમાં તપ આદરતા સંકરને પાર્વતીએ લીલડીનું રૂપ ધરી મોહ-
મસ્ત કીધા, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે. ક્રી ૮૦ છે.

વિરોધ:—૧ ‘અપ્રસિદ્ધ ગુજરાત કાવ્ય’ એ શ્રેણીમાં આ સંવાદ પ્રસિદ્ધ થયો છે.
ગુજરાતમાં ઘણી સીએને કંઠામે પણ છે, એટલે એ વિરોધ લોકપ્રિય છે.

૨. આનું અપર નામ ‘હરશંવાદ’ છે; ‘સવાદ’થી અનુલક્ષાતું કાવ્ય પ્રેમાનંદસુવ
વદ્ધભનાં કાવ્યોનાં નામની નવીનતાનો આલેખ કરનારાઓએ વિચારણીય છે.

૩. “શંપુર્ણ.....રાંમ” આ બાગ બાલબોધ લિપિમાં કંઈક ગુજરાતી મરેડમાં
લખાયેલો છે.

અં. ૫૫-હનૂમંત ચરિત્ર-(કાશીસુત) શેઘળ-(૨.અં.૧૬૪૭)-
(લિ. સં. ૧૭૫૬)-પૃ. ૬૭-૮૨

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમઃ શ્રી શારદાય નમઃ શ્રી ગૂરુર્યો નમઃ

શ્રી રાંમપ્રશાદ હનૂમંત ચરિત્ર લખીત ॥

રાગ કેદારો ॥ પ્રથમિ શ્રી ગૂરુનિ ચરણે નમું ॥ સીસ ઇંછવા શરણુ ॥

દહન કરે સ્વામી દેહનું રે ॥

સુરનર નાએક તું વીર ॥ રાષે મંત્ર મહારૂં ધીર ॥

રઘુવીર કેહેવા જશ મત્ય આપજે રે ॥

બંધસૂતા શમરી સુધ્ય જશ પદ કરવા સુધ્ય ॥

માહાનીષ ચોલંગ્યો કેમ હનમંતે રે ॥

દાસ ॥ કેહી પેરે સીધૂં અકલ્પ આલંગ્યો ગયો જનકસૂતાની શાહે ॥

વીધી પૂરવ વીસ્તારી કહુ જો તુ જ આપે માએ ॥

જોજન ચત વીસ્તાર ઊલંગ્યો એક કપેશ્વરે બાલી ॥

રાક્ષસ કાટામોટ તંણી તેણે રાક્ષ જડથી ટાલી ॥

તેહતણું પ્રાકંભ કેહેવાને તું મત્ય દે બંધાણી ॥

બ્રહ્મ મતી હું કાલો બાલક કીપા કરો કલ્યાણી ॥

અન્ત—(રાગ પ્રભાતી) એ આક્ષાંન સુંણો ને જન ॥ રક્ષા કરે તેહને શ્રી ગોબિંદ ॥
ધનસુપ પાંમે શ્રી અવીનાશ ॥ જનમ કાટીનાં છોડે પાશ ॥

સંવત શોભ શકતાલા શોય ॥ માગશર દ્વીતીયા વદ હોયે ॥
નક્ષેત્ર હસ્ત હુતો રવીવાર ॥ તે મહિ કાષે વીસ્તાર ॥
પલ્લવટ કુલ બંધારા શર ॥ રામચંદ્રે દીધો આધાર ॥
તે મે અંધ કાષે પ્રદંબ ॥ કસીસૂત શેધજી મતી મંદ ॥

॥ કડવાં ૧૮ ॥

શ્રી ॥ ૫૧૩૧ હંતુમંત ચરીત્રઃ ॥ સંપુર્ણ સંમાપ્ત સુર્લ ભવતુંઃ ॥ કલ્યાણ
મસ્તુઃ ॥ સંવત ૧૭૫૬ ના ભાદરવા વદ ૬ સોમે દીને સંપુર્ણ લક્ષ્મી છિઃ ॥
લખીત શાઃ લખમીદાશ હીરાસુત તાપીદાશ ચોપડી પોતાની છિ જાતે પડા
પતા શાઙ્ગિનિ.

વિષયાદિ-૧. રાવણે હરણુ કરી લંકામાં સીતાને આપ્યા પછી રામચંદ્રની પ્રેરણાથી
હનુમાન તેની રોયે નીકળી, સમુદ્ર ઉત્કંઠી સીતાની બાળ કાઢી, રાવણનું બળ પરાક્રમ
દાખવી રામચંદ્ર પાસે પાછો આવે છે, એ પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે.

કડવાં ૧૮ છે. કડવાં રાગ અને ઢાળથી યઃઅંધ બાંધેલો છેઃ આમાં વલણ કે
લખેલો નથી.

વિશેષ-૧ આ ચરિત્ર છપાણું નથી. કવિ બંધારા જ્ઞાતિનો પલ્લવટ કુલનો છે. લિપિ
જે કે ગુજરાતી છે, પરંતુ ઘણા ભરિઠ બાતબોધ લિપિના છે.

૨. આ વિષય ઘણા પ્રાચીન કવિઓએ આલેખેલો છે. માંડણુ કવિનું હનુમાન-
ચરિત્ર પ્રચલિત છે, અને તે પણ બંધારા જ્ઞાતિનો હતો, અને તેનો કવનકાલ પણ
લગભગ આની સમીપ જ છે.

૩ આ જ કવિએ રચેલું રૂક્મીણીહરણુ અમકટ છે. તેમાં કવિએ પોતાની બોળજ
આદિ આખ્યાં છે, તે મહિ જીઓ ૫૩-૬. પાનુ ૬ અને વિશેષ ૨. પાનુ ૧૦ મું.

અં. ૫૪-૮-અભિમન્યુ આખ્યાન-જન તાપી-(૨. સં.

નથી); (લિ. સં. ૧૭૫૬); પૃ. ૮૨-૧૧૨

આરંભઃ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી શારદાય નમઃ ॥ શ્રી ગુરુભ્યો

નમઃ ॥ શ્રી આક્ષાંત અભીમનનું લક્ષુ છિ ॥

રાગ ગોડી ॥ વીધન હરણુ વીધ્યા દાતાર ॥ તે પૂજનિ કરે નેમસ્કાર ॥ ૧ ॥

સ્વાંમી તું છે ગૂરુઓ દેવ ॥ હું મનવાણીત માગું ધેવ ॥ ૨ ॥

આજે કપી હવા છે બહુ ॥ વ્રુઝ આધારે બોધ્યા શહુ ॥ ૩ ॥

તે માટે વીધન હરજો નાથ ॥ બોલું હરી જરા દેજો હાથ ॥ ૪ ॥

આદ શકત માતા ઈશ્વરી ॥ આઈ આપો લુધ કરુંજી કરી ॥ ૫ ॥

માહારા મનમાં હોરા બલી હાંમ ॥ કેહેવા અભીમનના ગુણગ્રામ ॥ ૬ ॥

માહાભારથ બોલું વીસ્તારુ ॥ મુઝ મંદથી કેમ લાભે પાર ॥ ૭ ॥

દ્રોણ પ્રખ મહિ હિ એ કથા ॥ ક્ષેપ માત્રે કહેલું જ્યા ॥ ૮ ॥
તે માટે માથે કયો પચાએ ॥ જિમ એ ગ્રંથ સંપૂર્ણ થાએ ॥ ૯ ॥

... ...
માદા દુર્બળી સુત છૂટે ધણી ॥ કહું કથા માદારા ક્રમ જ તંણી ॥ ૫૨ ॥
જન તાપી કહે અબલા અહિ ॥ પૂરવની વાત સંભારી પહિ ॥ ૫૨

અન્ત—

કડવું ૧.

(રાગ પ્રભાતી) અરે વીર રહેજો કંઈ વાર ॥ આડો પડ્યો છે એક વીચાર ॥ ૧૬ ॥
એકનો પીતા તાપણ છે જ્યાંહે ॥ લેઈ મસ્તક મોકલવું તાંહે ॥ ૧૭ ॥
નંદીતર ત્રાપ હશે વૃજ તંણિ ॥ અગ્ની રહીતપણ મરશે ચેણી ॥ ૧૮ ॥
એહેવું કહી નિ સાંમ શરીર ॥ મેહેલ્યું પૂન અજલી ભરી નીર ॥ ૧૯ ॥
જે ધંધ્યારી હજી જાણુ ॥ તો સીસ છેદાજે એ ખાણુ ॥ ૨૦ ॥
એહેવું કહી મન આંણી રીસ ॥ મેહેલ્યું ખાણુ જઈ છેલું સીસ ॥ ૨૧ ॥
કીધિ રમત રચી એક તાંહે ॥ આલ્યું ખાણુ ગંગા તક જાણિ ॥ ૨૨ ॥
જેદ્રથનો પીતા જાણુ ॥ કરતો... ..

વિષયાદિ-૧. મહાભારતના દ્રોણ પર્વનો પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે. અર્જુન સંસાર-
કાના નારા અર્થે રણમાં જીત્યા પછી બીજા ભાગમાં જતા દ્રોણ, દુર્યોધનના કોણમાં
જ્યાં રહ્યો, અભિમન્યુને માર્યાનો પ્રસંગ આખ્યાનમાં છે.

૨. કડવાં ૨૧ આખાં અને બાવીસમાની ૨૨ કડી છે. એક બીજી પ્રતિ સં. ૧૮૪૮
ની છે તે સાથે સરખાવતાં મસ્તક પ્રતિમાં તેના કરતાં એકી કડીઓ કાઢક કાઢક
કડવામાં છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન છપાવું નથી. કવિ 'જન તાપી' લખે છે. આ કવિ જાણીતો
નથી. આ પ્રતિ અપૂર્ણ છે. તેથી એનો અન્તભાગ અહીં વિધિસર નથી. લેખનમરોડ
આ પ્રતિનાં બીજા આખ્યાનોના જેવા જ હોવાથી વિધિસંવત ૧૭૫૬ હશે એમ
સમજાય છે. પ્રતિ છાંદ હોવાથી વચ્ચે વચ્ચે લખાયલાં પાનાં ૬૫૨ નાની નાની કાપ-
લીઓ મોટી જુદા જુદા મરોડમાં વહેતા અક્ષરો લખાયલા છે.

૨. આખીએ પ્રતિ અં. ૫૪ સંવત ૧૭૫૬-૬૦ માં લખાયલી હોઈને તેના
અક્ષરો મરોડ નોંધવા જેવા જણાય છે. જો કે વિધિ ગુજરાતી છે ખરી, પરંતુ 'ક',
'જ', 'ર', 'ત', 'ઠ' આદિ ધણા અક્ષરો જાણબોધ વિધિના છે. તેને માત્ર માયાં બાંધેલાં
છે એટલે જ કુરક છે. એમાં પ્રેમાનંદનું એક આખ્યાન સુદામાચરિત રચાયા પછી
તેના જ અવગણનામાં એટલે સંવત ૧૭૬૦ માં લખાયલું. તેમ વીરજનું સુરેખાદરણ
પછી રચાયા પછી આલીસ વર્ષે પ્રતિબિંબિત થયું છે.

૩. ૧૧, ૨૧. જાણીતા જુલાખીરામ જાની પાસે સંવત ૧૮૪૮ માં પેટલાદના
નાગર બ્રાહ્મણ રા. કંદેનાથ વેકુંડનાથે સંખ્યામાં એક બદલી પ્રતિ ૬૫૨થી ૬૮૨લી

મસ્તુત આખ્યાનની એક પ્રતિ છે. તેમાં આ આખ્યાનની 'પ્રશસ્તિ, રચનસંવત, કવિની ઓળખ આદિ નીચે પ્રમાણે આપેલાં છે:-

એ કયા સંપુરણ કીધી, બુધ સાર સંખેયે લીધી. ૩૭
ખાપીસ કંઠવાં જી નીરધાર, તેહેનાં પદ છેસે આર. ૩૮
સંવત સતર આઠ વરખે, સાવણ માસ ઉતમ પખે. ૩૯
તીથી બીજા હતી, બરુવાર, સ્વાતી નખેત હીમસતે સાર ૪૦
વૈશાખ પંચર ઔઠિદો રત લીધા, અરુવન માસમાં પુરણ કીધા. ૪૧
એ ગ્રંથ મુજથી શું યાચે ? કરતા હરતા શ્રી જુહરાચે. ૪૨
મુજ મંદમતીથી કમ લાભે, પાર ? કીધું પંડીતને આધાર. ૪૩
નહીકર એહે બુધ મળને કાંઠાં થકી, સંઘેપ માત્ર પાંખો તાંહાં થકી ૪૪
તે મટિ કીધો હાતીબંધ, અહીમંત અરિય ક્યાસમધ. ૪૫
કવિતા કુળ બંધારા માંહે, હરીયાદ મયે બોલો તાંહે ૪૬
છે શુભરાત ખંડમાં વાસ, ભગુકરુષ નરખદાને પાસ, ૪૭
એ આખ્યાન સંભલે ગાયે, પાતીક તેહનાં દુર પલાયે. ૪૮
ગાતાં મુખ આપે અવીનારા, જનમ કોટીનાં દ્રષ્ટે ગાય. ૪૯
જન તાપી કહે બોલો જોહે, હરી ચરમરણપણ કીધું તેહે. ૫૦
કંઠવાં ૨૨

અંક ૫૪-ક-પ્રકીર્ણ પદો

પદ લીમ-(૨. સં. નથી.)-(લિ. સં. નથી.)-પૃ. ૨૦૫

આરંભ:-આજ કુતારથ હમને કીધા તીરથવાસી મલીઆ રે.

અન્ત:-ભીમ ભેણે બીજી ક્ષે એ ન આવે । પરમનોણા રે નાંહી તોલે ।

કાંહનડબોળા બોળપણું નવ કીજે ॥

પદ-નરસિંહ મેહેતો-(૨. સં. નથી.)-(લિ. સં. નથી.)-પૃ. ૨૦૫

આરંભ:-રજની વીતી અમ ગેર આવા શુ કીધુ ચામલીઆ રે

અન્ત:-નરસાઈઆચો સામી ભલે મલીયો પેલા માનુનીએ મન મોહોઆ રે

પદ દાણુલીલા-નરસિંહ મેહેતો-પૃ. ૨૦૭-૮

આરંભ:-તુ શોનુ રે માગે દાણુ ગોવંદ ગદી રંગ પતલીઆ પાલ ।

અન્ત:-હસત રમતાગાં ચામજી પધારા ને બીજા મુખ તંબોલ રે

નરસાઈઓ કેહે જુગ જુવો દધી માખણુનો ચોર ॥

ગોવંદ ગદ રંગ દીપત.

પદ-મુરદાસ-(હિંદી) પૃ. ૨૧૦

અંક ૫૫-૬. દુવાખ્યાન તુલસીમુત વૈકુંઠ-(૨. સં. ૧૬૯૪);
(લિ. સં.); પૃ. ૧-૩૫

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ અથ શ્રી દુવજની કથા લખિ છે ॥
ગંવરિનંદન તુજને વરણુ કિરતન એક કરું અભિનવું
હરીચુજ ગાવા ઈછે મન ગાતાં નિરમલ થાએ તંન ॥ ૧ ॥
એકદંત લંબોદર રાએ સુદ બુધ દાતા સેવક શાયે
સોભીત મુંદ સિદોરે શાર વાહન મુપક મોદકો આદાર ॥ ૧ ॥
નિરવિમન નાથક અપાર, આઉધ દરશિ, બુજ આર
મુર તેત્રીસે આગલ સંચરે, સીધ દારજ શેવકનાં કરે ॥ ૩ ॥
મુધમુધનો વર શેવિએ ગણપતિ ગણલંકાર
તુ હું સર્વ પામિએ અક્ષર કંથા અપાર ॥ ૪ ॥
મોપાર્થ ॥ અબુજ શુત સુતા વરણુ સીતલ મુંદર રૂપ અભિનિવુ
ભવશામરની તારણુદાર તેહ તણો ઉતમ સણુગાર ॥ ૫ ॥

કવિતા કેતા કર્ષ ગીઆ કેતા કરમે બેદ
મુલ અક્ષર એવા આપજો વાયા અવીચલ વેદ ॥ ૧૧ ॥
અક્ષરસગાર્થ નવી લહુ, નવી બહુ વિવીધ વિચાર
તુ તું સર્વ પામિએ અક્ષરકથા અપાર ॥ ૧૨ ॥

અન્ત:-મોપાર્થ

ગવરીનંદન કપાએ કરી । વૈકુંઠ મુપ કથા વસતરી ।
વિમ્ન સાધરત કુંતલપુર ગામ સુત તુલશીનો વૈકુંઠ નામ ॥૨૩॥
કાલાબાલા કીધા જેહ । સરસ્વતીએ ઉપદેશઓ તેહ ॥
પોટ મ દેશો કવિજના કાયે । લધુ બુધે હુ બોલ્યો સોએ ॥ ૨૪॥
આરસો ને ઓગણુસાઠ । પચાસ પુરવ છાયાનો દાઠ ॥
કડવુ એક ને શોલ સમંધ । એહે તણો છે કંથા પ્રબંધ ॥ ૨૫ ॥
બાણુ નેત્ર ને બાણુ છે જેહ । કથા તણો શરવાલો તેહ ॥
ચતુર-હોએ તે ને ને કથી, છ સત્ય કાંએ જુઠ નથી ।
સંવંત નારીનો શણુગાર આક યંત વેદ ચાર ॥ ૨૬॥
નીરમલ માથ કહિ

વિષયાદિ:-૧. રાજકુમાર, મુવ અપર માતાની અવગણનાથી તપ આદરવા વન
સંચરે છે અને પ્રભુ પાસેથી વરદાન મેળવી રાજ્યપાટ પ્રાપ્ત કરી અંતે સદેહે વૈકુંઠવાસ

સેવે છે, એ પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. શ્રીમદ્ભાગવતના ૪ થા સ્કંધના ૮ થી ૧૨ એ અધ્યાયમાં આ કથા આપેલી છે.

૨. ચોપાઈ અને પૂર્ણાયાથી પદબંધ બાંધેલો છે. સોળ કડીનું એક કડવું પણ છે. કુલ પદબંધ ૫૨૫ છે (બાણુ=૫+નેત્ર=૨+બાણુ=૫+નુઓ અન્તિમ કડી ૨૬). કવિતા સને ૧૬૯૪માં રચાયેલ છે (નારીનો શણુગાર=૧૬+આંક=૬+વેદ=૪. એટલે ૧૬૯૪)

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન જુ. કા. ભાગ ૨ માં છપાયું છે. તેમાં પદબંધ સંખ્યા આપેલી નથી. તેમ જ રચનસંવત પણ બૂલબયો છે (જુઓ સરવ નાર તણો શણુગાર આદિ અંત ને વેદ વિચાર) કવિના જોળણ પદમાં પણ ફેર છે. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં સુત દુલસીનો વેડુંક એ નામ કવિનું છે, ત્યારે જુ. કા. દો. ની પ્રતિમાં, ‘માધવસુત દુલસી તેડનું નામ’ એમ છે. વળી કવિના ગામનું નામ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં કુંતલપુર છે ત્યારે જુ. કા. દો. ની પ્રતિમાં કુંદનપુર છે.

૨. પ્રતિ જો કે તુટક છે, પણ માત્ર છેવટની પાંચ કડીઓ જેટલો ભાગ ૧ થી આ ખ્યાન બાલબોધ લિપિમાં લખાયેલું છે. પાતું પહેલું જર્જરિત છે.

અંક ૫૫-ખ-થાળ મીઠો-(૨. સં. નથી)-(લિ. સં. નથી.)-

પૃ. ૩૭-૩૮

આરંભ:- (પ્રતિ તુટક હોવાથી આરંભ રીતસરનો આપેલો નથી.)

... .. ॥ સુદ ॥
ધારિ ઘેવર મિ તણા તણા રે । તમે લેયોને ત્રોભોવન બૂપ ॥૮॥
ચિરો શાશુણિ ને શુખડિ રે । માએ કરમોયા કંશાર ।
તહ્યા પાકના સુરમા રે । માએ મિ ધાણિયા ધાર ॥ ૯ ॥
જાડિ જાએળિ ને પાજલા રે । માયે પાડ(જ ?)લડી ને પિર ।
પુરિ પાપડ ને પોલિલિ રે । તમે જ(મ)એ જહુવિર ॥ ૧૦ ॥

અન્ત:-કુંકુમ ભરિ છે કુંકવટિ રે । મેતો કિધિ કેશર આડ ।
ચોપા આપિને ચોડેઆ રે । કાએ લાલજીને લાડ ॥ ૨૫ ॥
કુંડલ જમણ કપોલના રે । કાએ મોયા મારા મેન ।
ઓરા લિધા છે ઉરમા રે । મારુ ટાઢુ યધિલિ તેન ॥ ૨૬ ॥
રમ(ી)ડયા જમાડયા રસ રિતડી રે । પુરિ મેનડા કેરી આશ ।
લા તે પ્રશાદિ ચાલિની રે । તે પામ્યા મિઠો દાસ ॥ ૨૭ ॥

છતિ મિઠાનો ચાલ સંપુર્ણ ॥ લપિવંચા દેવ ... રામ ગોધરા મધ્યે લપિતં
વિષયાદિ-આ થાળમાં જગવાનને વિવિધ લોજનસામગ્રીઓ બકતે અર્પાનો
પ્રસંગ વર્ણવેલો છે.

વિશેષ:-આ યાજ્ઞમાં આપેલી બોજનની વિવિધ સામગ્રીઓ નોંધવા જોગ છે. જૃ. કા. ભા. ૫ માં પાને ૭૮૫ ૭ માં આ યાજ્ઞ છપાઇ છે. પરંતુ તેમાં અને આમાં પાકફેર થયો છે. પહેલી સાત અને આઠમી કક્ષીની પહેલી પંક્તિ, એટલો ભાગ આ પ્રતિમાં નથી. રચનસંવત તેમ લિપિસંવત પણ . પેલા નથી.

૨ ક્વિ લીખીને દાદી છે, તે જોતાં હવ્ય વર્ષમાં પણ તેની કવિતા લોકપ્રિય થઈ છે, એ નોંધવા જોગ છે. તે ૧૮૯૫ માં ડયાત હતો.

અંક ૫૫-ગ-૧ કીર્તનો પ્રીતમદાસ-(૨. સં. નથી)-
(લિ. સં. નથી)-પૃ. ૩૯ ને ૬૮

આરંભ:-મન મોહનજાલ મારગડો મેલો તો મયુરા જાગ્યે ।

પાંચ કડી છે. આ કીર્તન પ્રચલિત છે: છપાયું છે.

આરંભ:-સુથુ ગોપ વધુ નીત ઉડી ઉડીમા સુ લઈ યાવી ।

૭ કડી છે. છપાયું છે.

આરંભ:-સુથુ વાંસલડી વેરણુ થઈ લાગી તું જનની નારને ।

પાંચ કડી છે, આ કીર્તન છપાયું છે.

આરંભ:-મારા સમ ઘે કુખજાને કેળે એધવ એટલુ ।

પાંચ કડી છે. આ કીર્તન છપાયું છે.

આરંભ:-સુથુ સાહેલી નીંદ તણે ઘર નવરંગ નાખત વાળે ।

ચાર કડી છે.

આરંભ:-સુથુ જસોદાજી આવડો લાડકવાયો લાડ ન કીજાએ ।

૭ કડી છે. આ કીર્તન છપાયું છે.

આરંભ:-સુત વાર છુ જલ વીઘ જાદી ને મંદર રે ને ।

ચાર કડી છે.

વિશેષ:-આ કીર્તનો મૂળ પ્રતિની કલમથી બિન્ન કલમે લખાયેલાં છે. ઉત્તર ત્રણ કીર્તનોનાં પાનાનો ક્રમ ૪૮ અને ૪૯ જોઈએ. પરંતુ ૪૬ પછી એકદમ ૬૭ નો આંક લાગી આવ્યો નાંખેલો છે. વચ્ચે પાનાં ત્રણ નથી, એટલે આ તેની ભૂલચૂક દરો.

અંક ૫૫-ગ-૨ પદ નરસિંહ મેહેતો પૃ. ૪૦

આરંભ:-રાગ પંચમ-સોલસડી ધુતારી રે સમજેર હુ તો સુ કરુ રે ।

ચાર કડી છે.

આરંભ:-રજની રમીને વાલો ધરે આવીઆ રે । બલીઆ માસ બારણુ મ ઠેલ ।

નરસીઆન(૧) સામી દ(ધ)ર પધારીઆ રે । સનડો ધણો ને ઘોડી રહી રાત ॥
રજની રમીને વાલો ધરેજ આવીઆ રે ॥ ૮૧ ॥

અંક ૫૫-ગ-૩-૫૬-બાઈ કલુ-૫. ૪૧

આરંભ:-રાગ પ્રભાતી ॥

સીદ ગયા તા સ્વામી મારા નીદ્રાલુ નેણા ॥

વાટડી જોતા વાલાના વાપા છે વેણા ॥ ૧ ॥

ચારે પોર રજની વીતી દ્રાયા વલોણા ॥

પાડાની પાડોસણુ જમસે ઘસે વગોણા ॥ નીદ્રાલુ ॥ ૨ ॥

તેલે ને તંબોલે બીનો ગદાલ રે રાતા ॥

મધ્ય રાતે આવે વાલો વાસલો વાતા ॥ નીદ્રાલુ ॥ ૩ ॥

સોઠલડી સુસ(પ) ને ધણેરો અમસુ બલોણા ॥

બાઈ કલુ કહેજો માયે માવાના મેણા ॥

નીદ્રાલુ નેણા હરીને નીદ્રાલુ નેણા ॥ ૪ ॥

આ ૫૬ છપાયું નથી; તેમ આ બાઈનું નામ જણીતું નથી.

અંક ૫૫-ઘ-હારમાળા નરસિંહ-મેહેતો-૫. ૪૧-૪૮

નવ ૫૬ છે. હાર મળતાં વિલંબ લાગવાથી અને લગભગ નિર્ણીત મુખાતસમય થવા આવ્યાથી નરસિંહ મેહેતો પુત્રીને સાસરે જવા કહે છે, એ પદથી આમાં સરખાત છે અને મુખને કેદારી ધરાણે મૂકેલા કેદારી છાયાવવા નરસિંહ મહેદાર રાગથી વિનતિ કરે છે. તે ૫૬ સુધીનો ભાગ આ પાંચીમાં આપેલો છે.

લઠીઆએ ૪૭ મા પાનાનો ક્રમ જૂલથી ૬૭ નાંખેલો છે, એ સ્પષ્ટ જણાય છે.

અંક ૫૬-ક-નળાખ્યાન-પ્રેમાનંદ-(૨. સં. ૧૭૭૪)-

(લિ. સં. ૧૮૩૯)-૫. ૫-૧૧૩

આરંભ:-પિહેલાં ચાર પાનાં ફાટ્યાં હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

... .. છુ ॥ તેહેનું હું કહું પાંણીમઢલુ ॥

એમ કરતા વહી ગયા જહુ દીન ॥ એહેવે આલ્યાતાંહાં નારદમુન ॥ ૧૯ ॥

॥ વલણુ ॥

નારદ મુની પધારીઆ ॥ શુણુ બુધીસ્ટર જુપાલ રે

પછે વેણુપાંણીએ નજ તણો ॥ કેમ કીધો વેવીસાલ રે ॥ કડવાં ॥ ૨ ॥

અન્ત:- ॥ રાગ ધવલ ધંન્યારી ॥

ત્રેશંપાએન કહે જનમેંએ થયું પૂરંણુ નળ અક્ષાંનઝી ॥

શંભળે ભણાવે લખાવે પુસ્તક ॥ શરવ તીરથનું કલ યાએઝી ॥

કે, તેનો ભાવાર્થ આ પ્રતિમાં આપેલો નથી. તેમ જ ઉક્ત શ્લોક પણ ગુંગરાતી લિપિએ
કવેલો છે. જુઓ પાનું ૬૨ મું જુ. ૧૩ બાગ ૧ લામાં તેમ જ કવિ દલપતરામના
તાલ્યદોહનમાં આ શ્લોકનો જે ભાવાર્થ વસતતિલકા છદ્દમાં આપેલો છે તે, આ તેમ જ
બીજી બીજી પ્રતિઓમાં જણાતો નથી. એટલે એ પાછળનો, અને સમગ્રયુ છે તેમ
કવિ દલપતરામનો પોતાનો ખનાવેલો છે.

અંક ૫૬-ખ-મોટું અભિમન્યુ આખ્યાન-પ્રેમાનંદ-

(૨. સં. ૧૭૨૭)-(લિ. સં. ૧૮૩૯)-પૃ. ૧૧૫-૧૭૬

આરંભ:-શ્રી ગણેશાયે નમઃ ॥ શ્રી શારદાયે નમઃ ॥ શ્રી
ચુરુબો નમઃ ॥ શ્રી ચરસ્વત્યે નમઃ ॥ ॥ આક્ષાંત શ્રી મોટું અભી-
મંનનું લખ્યું છે ॥

રાગકેદારી ॥ શંકરચતુર્ને જઈ ધરી ॥ વાંછીદાતા તું વેખરી ॥
વાધેશ્વરી વીઘા તંમથી જડે રે ॥

ચાલ જડે વીવીઘા મુખે નીરમલી ॥ જે ચરસ્વતી હોએ તુલ્યમાન ॥
પદબંધ કરવા ઈછુ છું ॥ અભિમંનું આક્ષાંત ॥
વૈશંપાયેન કહે કથા ॥ શાંભલ જનમેજે રાએ ॥
દ્રોણ પર્વ માંહાં પાર્વન કથા છે ॥ શાંભળતાં અધ જાએ ॥

અન્ત:- વૈશંપાયેન બોલીઆ શુણુ જનમે રાજન ॥
અંહી ચક્રી પુરંણુ થયું ॥ અભીમંનનું આક્ષાંત ॥

(ધં-પાશી) જુગમ છંદ, અડતાલીસ કડવા ॥ પદ એક કડકો ત્રણ શવાયા ॥
પાંચ સાખી ને એક કડકો ॥ પંચ દુહા સમાયા ॥
રાગ શતર ને ચાલ છે ચોતરીશ ॥
બંધ ચોપાઈ તણી શંકા ॥ એક સહસ્ર ને પાંતરીશ ॥
પડોદરાવાસી આતુર વંશી વીખ પ્રેમાનંદ ॥
શંવત ૧૭૨૭ માં ॥ પુરંણુ કર્યો પદબંધ ॥
શ્રીકરતા કરણુજી ॥ નીમીત માત્ર તે હુંઅ ॥
આશરો શ્રી અવીનાશીનો ॥ કવીજન જોડે શુંઅ ॥
મહીમા મોટા શ્રીકરણુજીનો ॥ અણીમંનનું ચરીત્ર ॥
શાંભળતાં માહાપાપ જાએ ॥ ને કાયા થાએ પવિત્ર ॥
જે દેા ગાએ ને શાંભલે ॥ તેહેનાં બલે કુકંમ ॥
માહાભારથ દ્રોણ પરમે ॥ અભીમંનનું પ્રારંભ ॥

વસણુ ॥ પ્રાકેમ કયા અભીમનની ॥ કવી છે પ્રેમે કરી ॥
જન પ્રેમાનંદ ઓચરે ॥ શ્રોતાજન બોલો હરી ॥
॥ કડવાં ॥ ૫૧ ॥

ઈતીશ્રી મોટું અભીમન સંપુરણુ પ્રત પ્રમાણે ઉતાર્યું છે અદકો ઓછો
અક્ષર તથા કાંનો માત્રા સંભાલીને વાંચળે લખનારને દોશ નહીં એ ચોપડો
મુંબઈવાશી શા દુલભદાશ નંદાલાલ દાશનો જો જે કોઈ વાંચવા લઈ જાય ને
ઓલવે તથા ચોરે તેને માતા ઈશ્વરી દોશે પારડીવાશી પાંડેક ગોપાળજી
મકનજીએ લખો છું સંવત ૧૮૭૯ નાં વરષે ફાગણ શુદ્ધ ૯ બુધે શ્રી રસ્તુ ॥

વિષયાદિ-મહાભારતના યુદ્ધમસંગે અર્જુન સંસારક જોડો સાથે યુદ્ધ કરવા
રજાંગણના દૂર ભાગમાં જતાં દ્રોણાદિના આજ્ઞાનને માન આપી, કોડાયુદ્ધ લડવા
અભિમન્યુ જાય છે અને સાતમે કોડે એકલવાયો પડતાં મરે છે, એ પ્રસંગ વર્ણવેલો છે.
મહાભારતના દ્રોણ પર્વમાં આ કથા આપેલી છે. કડવાં ૪૮ છે; રાગ અને વસણુથી
પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ-૧. જૂ. કા. દો. ભાગ ૨ જમાં આ આખ્યાન છપાયું છે; પરંતુ તેમાં જે
હિંદી ભાગ છે તે આ પ્રતિમાં નથી. તેમ છપાયેલી પ્રતિ કરતાં આ પ્રતિમાં ઘણી
તુકો ઓછી છે, જે કે તેથી આખ્યાનની એણી વાંચતી નથી. ગુલજરા અને સવૈયા હંદ
શુદ્ધ માપવાળા જણાય છે.

૨. જૂ. કા. દો. ભાગ ૨ જમાં આ આખ્યાનને અતે “અગીઆરસે ચોપાઈ
એની જણાવે નિરધાર” એમ છે, ત્યારે અહીં “બધ ચોપાઈ તણી સંસાર એક સદસ ને
પાંતરીશ” એમ છે. તેમ તેમાં ‘યુગ્મ છદ એકાવત કડવાં’ એમ છે ત્યારે અહીં “યુગ્મ
છદ અઠતાળીસ કડવાં” છે.

૩. કવિ દ્રોણપર્વમાંથી પ્રસ્તુત પ્રસંગ લીધાનું જણાયે છે. પણ અભિમન્યુના
પૂર્વજન્મની તેમજ કૃષ્ણ સાથેના પરંપરાગત વેરની કથા મહાભારતમાંથી સંપાડતી
નથી. તેથી તે આડકથા દંતકથાને આધારે કવિએ લીધી છે; એ તેની કલ્પનાનું પરિણામ
નથી, પણ તેની પૂર્વે ચાલતી આવેલી દંતકથા તેણે નિરૂપેલી છે.

૪. આને ‘મોટું અભિમન્યુ આખ્યાન’ એ નામ આપેલું છે, તેથી ‘નાનું અભિ-
મન્યુ આખ્યાન’ હોવાનું સંભવ છે.

૫. પાડાંવર ઘણાં છે; સમજાય છે તેમ જૂ. કા. દો. ના સંરોધકે કેટલાક અકારણ
અક્ષરફેર અને શબ્દફેર પણ કીધા છે.

૬. જે કે લિપિ ગુજરાતી છે ખરી પરંતુ ‘ક’, ‘દ’, ‘જ’ એ અક્ષરોનો મરોડ
બાલબોધ લિપિનો છે, અને વચ્ચે વચ્ચે ‘જ’ તો ‘ઝ’ જેવો વંચાય છે.

અં. પદ-ગ-ક્રો-કવિનું નામ નથી-(૨. સં. નથી);

(લિ. સં. નથી)-પૃ. ૩

આરંભ:-શ્રીકે પૂરણ કીરપા કરી તે માંહે તું જોજે હરી.

હરી લજે તો રહેશે રંગ. શાધુ જેનોનો કરે જે

સાગા (સંગ)૦

શાગા (સંગ) કરતો (તાં) ભાંજે ભરંમ ॥

કોહો જેએ માંના ટલશે કરમ,

ચતુરે લેજે ચેતમાં ધરી ॥ કેકે પૂરણું કરીયા કરી.

અન્ત:-' જેએઉનાં નાંદાના બોલો. આ ધરમાં હાં લીધા આંવ તારાં.

તાંહેતું કંઈ આજાણપણું નથી, શરવેઉ રામ રહોઆં ॥ વશી.

હરખે બેજે શી ગોપાલ. કેા શુધી તાહારી બાલ.

જેએતું તો બોલો જાણો.

૧૫૫૫૬-આમાં કક્કાદિ દ્વારા તત્ત્વજ્ઞાનનો મર્મ સમજાવેલો છે. સામાન્ય રીતે 'કક્કા'ના પદબંધને મળતા આપમાંજ આ કક્કો લખાયેલો છે.

વિશેષ:-૧. કવિનું નામ, રચનસંવત, લિપિસંવત આદિ આ પ્રતિમાં આપેલા નથી. આ કક્કો છપાયો નથી. લિપિ ગુજરાતી છે, પરંતુ અનુસ્વાર, માત્રા કાનાતુ ઠેકાણું નથી અને આખી પ્રતિના અક્ષરના મરોડથી પણ મરોડ ભૂલો પડે છે.

૨. ગુજરાતી સાહિત્ય આવા કક્કા અનેક કવિઓએ તત્ત્વજ્ઞાનના નિદર્શન અર્થે ઉપદેશ રૂપે રચેલા છે અને તે સહુનો સંગ્રહ અવસ્ય કર્તવ્ય છે.

અં. ૫૭-ક-વિક્રમચરિત્ર-શામલદાસ-(૨. સં. નથી);

(લિ. સં. ૧૮૮૫); પૃ. ૨૨-૬૨

આરંભ:-'પ્રતિ તુટક હોવાથી રીતસરનો આરંભ એમાં આપેલો નથી.)

.....' ૩ છે ॥ ૧ ॥

(છપો) કેઆ કચક શો શાત ॥ એક ચીતામાં બાલા ॥

પાંડવ પાંચે ભાત ॥ વૈષ્ણવ ભોમીમાં બાલા ॥

એક રણકારંભ ॥ અનેક નક્ષત્રી કાધી ॥

સીતા સાધવી સલ ॥ શીખ રાવણને દીધી ॥

ભમાવા ભામનીએ જીપતી ॥ કાં રાણા કાં રાંકડા ॥

શામલ કેહે સ્ત્રી આગલે ॥ ફોગટ પુલ કરે છે ફાંકડા ॥ ૨ ॥

ચોપાઈ ॥ રાંમા કેરું દીઠું રૂપ બોલવાણે તે ભારે જીપ ॥

તંન મંન ધન સુધુ સર્વ ॥ વાણ વૃત્તીક મેહેલો મંન જર્વ ॥

પચ પાતાંમાં કાપ જ કરે ॥ નરપતને નીદ્રાવશે ભરે ॥

અન્ત:-પુતથી કેહે સુણો પુરપતી ॥ લક્ષણ જેનાં લાખ ॥

કાવ્ય કાધી કે કાટીયા ॥ નહી મીન નહી મેખ ॥

સીટીજ ગાંમ સીરોમણી ॥ માતર ખરગણા માંહે ॥

વડો દેવ વીરેસ્વરો ॥ જે ખીરંજે તાંહ ॥

પ્રગટ છે જેનું પારખું ॥ મણી મોટું પદ મેર ॥
 ચોખાનો લાડુ ચઢે ॥ સવા બે મથુ ને શેર ॥
 શ્રી ગોડ માલવી વીંત સુભ ॥ ગુણનીધી ગુજરાતમાં ગાંધ ॥
 પુરાણ કરાં પરમારથી ॥ જેનું નવ ખડે નાંમ ॥
 સીંહાસન બતરીશનો ॥ કરો ગ્રંથ ગુણ ગેહ ॥
 પુન્યવંત પુરસ્કારને પ્રીતિ લેજો ॥ નીરમલ જનને નેહ ॥
 ભાટ ચારણ કે બ્રાહ્મણ ॥ ખેડ માં દેશો દાએ ॥
 સજીવી દીધી સારદા ॥ હરી ધ્રુવજી હોએ ॥
 વૃધી, ખોટ, ઓછું, અધીક ॥ સાચુ જીતું કે જાંચુ ॥
 જે જાંચે અંખા ધ્રુવરી ॥ કે જાંચે પુરાણ ॥
 સંસ્કૃતમાંથી સોધીયું ॥ પ્રાકૃત વાંછી કીધ ॥
 કવીતાનો કાણુ આશરો ॥ બુધ શારદાએ દીધ ॥

... ..
 કવી શામલે કાડે કહું ॥ એ રુકું આક્ષાંન ॥
 અંખા આશા પુરશે ॥ સુણસે જે વખાંણ ॥
 ગરીબ તણો હું ગરીબ છું ॥ રાંક થકી છું રાંક ॥
 ગુણ અવગુણ હોએ ગ્રંથમાં ॥ ક્ષેમા કરને મુજે વાંક ॥
 બોજ.....પુતલી ॥ આપે મર્ધ આકાશ ॥
 અહે કયા પુરંજુ થઈ ॥ કે..... દારી ॥

ઇતી શ્રીવીરકમ ચરીત્રે ॥ કવી શામલ...આ...ચરીત્ર કયા સમાપ્ત ॥
 શ્રીરસ્તુ ॥ શ્રીરસ્તુ કલાણુ મરતુ.....ઈંદ્ર પુસ્તક સંવત ૧૮૮૫ ના આશો
 સુદી ૧૩ રવેલ સમાપ્ત.

વિધયાદિ-એક વણીકુવરી વિક્રમચરિત્ર કરતાં સ્ત્રીચરિત્ર મોટું હોવાની હોડ
 બધી, વિક્રમના પુત્ર વેરે વરી અનેક ગ્રંથ આચરણે આચરવા છતાં પતિવ્રતાપણું પાળી
 સ્ત્રીચરિત્રની ગહનતા દાખવે છે, એ પ્રસંગ આ વાર્તામાં વર્ણવેલો છે.

દોહરા, ચોપાઈ અને છંપાથી આ વાર્તાનો પદબંધ બંધાયો છે.

વિશેષ-સિંહાસનબતરીશમાં આ કયા છે, તે 'સ્ત્રીચરિત્ર'ને નામે પ્રસિદ્ધ છે:
 એનો ક્રમ ૨૯ મો છે, અને પુતળી શીલવતીએ કહેલી છે. આ વાર્તા મકટ થયેલી છે.
 પ્રતિ જીર્ણ છે. વચ્ચે વચ્ચે પાનાં ચોટલાં છે અને અક્ષરો પણ તેથી ઉકેલવા મુશ્કેલ
 થઈ પડે છે. બાલજોષ્ઠ લિપિમાં પ્રતિ લખાયેલી છે. પહેલાં એકવીસ પાનાં વડે છે,
 અને બાવીસમું પણ ફક્ત પાંચ ગણેયું છે.

અં. ૫૭-૫-મદનમોહના-શામલદાસ-(૨. સં. નથી);
(લિ. સં. ૧૮૮૬ થી)-પૃ. ૧-૧૦૪

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી શારદાય નમઃ ॥ શ્રી ગુરુભ્યો
નમઃ ॥ અથ મદનમોહનાંની વાર્તા લખી છે ॥

છપા ॥ ૧ પારવતીનો પુત્ર ॥ ધરસૂત્ર ચંતામણી ગાજે ॥
રત્નાવલીની ખાશી ॥ જન જાંઠાં શીરપર સ(રા)જે ॥
સોંદુર સેવંત્રાં સાર ॥ આહાર મોદીક મણી માળ ॥
પરમેસ્વર પેહેસો પુળએ ॥ રાજરાજેસ્વર રાજ ॥
શુશુનાએક લાએક લપણુ ॥ દાએક બુધિ સાએક શંખ ॥
ગજવદન ગુણુ આગસો ॥ શામલ ધ્યાન ધરે તેહનું ॥

દુહો ॥ ૬૬ કથા મદનમોહના ॥ જે સત્યવાદી સાર ॥
બુધી પ્રાક્રમ ચાતુરી ॥ અ...અકલ અપાર ॥
પુન્ય વાધે, પાતીક મટે ॥ ગુરુપદ ઉપજે (ચાન)
કથા ૬૬ સંક્ષેપથી ॥ મહીપત મોટમ માન ॥ ૫૫

અન્ત:-મદન મોહનાંની કથા ॥ કડી કડી રસાલ ॥
પંડીત હસે તે મીઞશે હરો જેહમાં માલ ॥ (૧૪) ૯૧
સાધ્ય સંમસ્યા ને શાંણુપણુ ॥ વાત વીવેકી વાહ ॥
જાંણુ હશે તે જાંણુસે ॥ અતી પમિ ઉત્સાહ ॥ ૯૨ ॥
... ... હશે ॥ સમસાની જે સાધ્ય ॥
સંસ્કૃત માંહેથી સો ॥ ... ગુજર ભાષ્ય ॥ ૯૩ ॥
સાદી ભાખ્યા ને સાદી કહી ॥ સાદી વાત વીવેક ॥
સતવાદી પણુ ને શાંણુપણુ ॥ નર પાતીક રમિક ॥ ૯૪ ॥
(નર પરાક્રમી એક ?)

નરની ચાતુરી ॥ નરનારીનાં ચરીત્ર ॥
સુરપણું ને શાંણુપદ ॥ પ્રાક્રમ પુન્ય પવીત્ર ॥ ૯૫ ॥
સતવાદી નર નારીનો ॥ શુણે શીએ મહીમાએ ॥
વીજ્યોગ ભાગે તેહના ॥ આશા પુરંણુ ચાએ ॥ ૧૪૯૬ ॥
મેલો નર નારી તણો ॥ ભાવે શંગલા ભોગ ॥
આશા પુરે અંબીકા ॥ ટલી ગચ્છા વીજ્યોગ ॥ ૧૪૯૭ ॥
શ્રી ગોડ માલવી વીખ સુખ ॥ બેર્ગન પુરમાં વાસ ॥
સુત શ્રી વીરેસ્વર તણો, શ્રીમુખ સાંમલ દાસ ॥ ૧૪૯૮ ॥

લધુ બંધવ લાધા તણો ॥ આનંદ બાધનો તન ॥
 પીતા પરશોત્તમ તણો ॥ મહાદેવ ઉપર મન ॥ ૧૪૯૯ ॥
 મુઝામાં એક મુઠ્ઠી ॥ સાગરમાં મુઠ્ઠ ચાંચ ॥
 એ રીત ... ॥ . માણુ કરે જે પંચ ॥ ૧૫૦૦ ॥
 મદન મોહનાની કથા ॥ કહુ મન મેહેલી મોડ ॥
 શામલ ભટ કવી કેહે ॥ સહુ બોલો શ્રી રંજીતોડ ॥ ૧૫૦૧ ॥
 શ્રોતા ... ॥ બોલો ॥ નાંહાંના ભટનો શીશ કરજોડ ॥
 શામલ ભટ કેહે બોલજો ॥ જેજે શ્રી રંજીતોડ ॥ ૧૫૦૨ ॥

ઇતિશ્રી મદન મોહનાની કથા ॥ સામલ ભટ વીરંચીતાઆ શાપુરજી
 પ્રત પરમજી લખી છે ॥ લખનારને કસો દોસ દેસો નહી ॥ સંવત ૧૮૮૬
 ના કારતીક સુદી ૪ શનેષિ સમપ્ત શ્રી રસ્તુ ॥

વિષયાદિ-ચોપઇ, છપા અને દોહરાથી પદબંધ બાંધેલો છે. આ વાર્તા કલ્પિત છે;
 ને કે કવિ તેને સંસ્કૃતનો આધાર હોવાનું કહે છે; તેથી શામળની પૂર્વે જૈન કવિએ
 પણ રચેલી હોવાનું જાણીતું છે.

વિરોધ-૧. પ્રતિ અર્થ છે. વચ્ચે વચ્ચે પાનાં ચોંટલાં હોવાથી અક્ષર ઉકેલતાં વિષમ
 થઈ પડે છે. જ. કા. દો. ભાગ ૫ મામાં તેમજ પ્રા. કા. ત્રિ. અંકમાં છપાઈ છે.

૨. જૃહલાવ્યદોહન ભાગ ૫ મામાં ક્લષ્ટ્રતિમાં (છપરના અંત ભાગની ૯૩ મી
 કડી પછી) નીચેની કડીઓ આપેલી છે:—

ભણ્યો નથી પુરાણ હું, ભણ્યો નથી કેઈ વેદ,
 રસાલંકાર ન આવડે, મન ન પામે બેદ.
 ધર ધર રામ તાર્ણ્ય નહીં, પુત્ર ન મુજ શુભ ગાય,
 રાજદરબારે રત્નજીવું, મેળવી નથી પસાય.
 બાટ બાહ્યજીને બાંડવા, લાંબી મૂકે પેલ,
 રીઝી ભલા ભલા કહે, તેથી થાયે સોલ.
 રીઝવે માન ને વાનથી, ઠાયે લેઈ કરતાવ,
 રાખ્યો ગુરુનો ગાંદેરો વા વા ત્યાં સોભાય.
 જેમ તેમ રાખેા ગોઠવી રવે ધાટ કુંભાર;
 ક્ષિણ કાવ્યથી રાચરો કવીન્દ્ર ને કુંભાર.

. આ કડીઓ પ્રા. કા. ત્રિ.વાળી, રા. રા. હીરાલાલ વજ્રભૂખજીદાસ શરાદવાળી તેમજ
 અન્ય પ્રસિદ્ધ પ્રતિબોમાં સાંપડતી નહીં હોવાથી સામળચિત્ર હોવા માટે રા. સા.
 કેશવલાલ ઢ. મુવે ચંકા ઉઠાવેલી છે. એમાં પ્રેમાનંદ ઉપર આક્ષેપ બનિત છે. હજી
 વિરોધ નૂતની પ્રતિબો ઝીલુવટથી લેવા પછી આનો નિર્ણય થઈ શકે એમ છે.

અં. ૫૮-સુહાગ્રોહોતેરી-શામલદાસ-(૨: સં. નથી);
(લિ. સં. નથી); પૃ. ૧૫૯-૩૪૩

આરંભ:- (પ્રતિ તૂટક હોવાથી રીતસરનો આરંભ આપેલો નથી.) પાનાં
વાર્તા ૧૪ મી ચતુર સુહાગ્રની સ્ત્રી સરૂપા અને મલુકાની વાત. (૧૫૯ થી ૧૬૪)

(ચોપાદ) કામનીની વાત તે કાણુ જ કલે : આબ્ધી પોપટ પાંખર તળે ॥

જેરો કરું તો જીવ જ જાય : ॥ મેનાંની પેઠે મુજને યાયે : ॥

સાંમ દામ ને કરુ બહુ બેદ : ॥ જાવા તો નહી દેયુ બેદ : ॥

શાખાશ શાખાશ રે શેઠાણી સાર : ॥ ધ્યંન ધ્યંન એ તારો અવતાર : ॥

કાલ્ય આપરણે શેઠ આવશે : ॥ રીધ્ય સીધ્ય રૂડી લાવશે : ॥

વાર પછી નહી થાયે જાર : ॥ ભરવારનો રાખવો પડશે ભાર : ॥

અન્ત:-

(દોહરા) બુધ્ધન્યીધાંન સુક બોહોતરી : સુકશારકા સવાદ : ॥

સાંમલ ભટ સંક્ષેપમાં આંણી મેન ઉગાદ : ॥ ૨૨ ॥

લાભ એહમાં રેષ નથી. પરી લાક્ષીણી પોટ : ॥

ભાર દશ હજાર મણુ : માથે લ્યેવી મોટ : ॥ ૨૨ ॥

રજ માત્ર એહેમાં સહુ નથી : લ્યેરા જડે નહી લાભ : ॥

દેહ ધરબી દાવાદલે : ઉડલ ધાલવો આભ : ॥ ૨૩ ॥

રામકીબ્ધુ ગોવિંદ કાહો : ઠીગ પોહોયાડે ઠેક : ॥

ઝાકલ કેરાં ઝાંઝુયાં : તેણે ન ભરીયે પેટ : ॥ ૨૪ ॥

ગુજર દેશ ખરુચો ધણો : અમદાવાદ અધ્ધીપત : ॥

કીકર સહુ કવીતા તણો : છયે શાહુઆમાં છત : ॥ ૨૫ ॥

મહીમા માતર પ્રગણે : સીહજ માંહે સુગળુ . ॥

કબીની કીરત સાંભલી : વીવીધ પ્રકારે વર્ણાયુ : ॥ ૨૬ ॥

વાસણુ વંશે અંશપત : રક્ષીયલ કેરો તંન : ॥

અંથ કરાવ્યો ગુણુન્યીધી : મહીપત જેહેવું મેન : ॥ ૨૭ ॥

કબી તેડો કાડે કરી : દશન્યીધ્ય દીધાં દાન : ॥

પ્રયબી કરી પસાયતે : ધરમ વાતે ધ્યંન ધાંન : ॥ ૨૮ ॥

સાહીયાસન ખત્રીસની : કરી વાત વવેક : ॥

વૈતાલ પચ્ચીશી વરણુબી : ન્યેહમાં ન્યાવટ શાહાવટ ન્યેક : ॥ ૨૯ ॥

રેવા ખંડ રુદે ધરાં : કાધાં રામચરીત્ર : ॥

સીવપુરાણુ શાલાબીધાં : પરમાદ્ય પુન્ય પવીત્ર : ॥ ૩૦ ॥

ઝવેર જયવંતા આગલેઃ કેહે સાંમલ ભટ કબી રાજઃ
 કુલદીપક તુ કાદાવીએઃ લક્ષ કાદીધા લાજઃ ॥ ૩૧ ॥
 સીધાઠ માલબી બીપ્ર સુભઃ વેગનપુરમાં વાસઃ
 પીતા પુરપોત્તમ તણાઃ કેહે કવી સાંમલદાસઃ ॥ ૩૨ ॥
 ગાયે સીધે ને સાંભળેઃ પોહોએ મંનમાં કાઠઃ ॥
 સાંમલ ભટ કેહે બોલો સદુઃ જ્યે જે સી રણુછાઠઃ ॥ ૩૩ ॥

ઈતી સી મુ મુક બોહોતરી મધ્યેઃ સ્ત્રીચ્ચરીત્ર સંવાદેઃ સ્ત્રી ત્રી (?) કુપમાં
 ઉતરી તે વાત અંપુરણુઃ ॥ સીરસ્તુઃ ॥ કલાણુ મસ્તુઃ ॥ ૧૪ ॥ માહા
 ગણુપતે ૧૥૥૥ (વાર્તા ૧૪ મી ૧૫૯-૧૬૪)

વિશેષ-ઉપર આપેલી ત્રણ કડી ૨૮, ૨૯ અને ૩૦ બીજી કેટલીક પ્રતિ-
 એમાં સાંપડતી નથી.

વાર્તા ૧૫ મી-સભા(સોભાગ)ચંદ શાહની સી સોભાસ મુદરી અને
 સોદાગરની વાત (પાનાં ૧૬૫ થી ૧૭૭)

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥

ચોપાઃ ॥ સી ગુણુપતને નામુ સીસઃ ॥ આરાધુ ઉમવાપત ઈશ ॥
 રોનુ સીમુક્ષે શારદાઃ ॥ નીરમલ જેહબી નરમદાઃ ॥
 એ સી શારદા કેરા ગાંધુઃ ॥ પલક એકમાં પાવન ચાધુઃ ॥
 શારદા માતા શંકટ હરેઃ ॥ પંડીત સદુ પ્રમાણુ જ કરેઃ ॥
 પુન્ય પરમારથે પંથઃ ॥ મુક બોહોતરી ગુણુ ગ્રંથઃ ॥
 ધણુએક સીક્ષા ધણુએક પુન્યઃ ॥ ન્યામ્યેય માત્રે નથી રાક્ષી તુન્યઃ ॥

(૭પો) બણો જ્યેણુ એ ગ્રંથઃ ॥ પરનાર તેણુ નબ્ય રક્ષીઃ ॥
 સાંભલ્યો જ્યેણુ ગ્રંથઃ ॥ નીચ છુધી નવ રક્ષીઃ ॥
 બણો ભણાબ્યો ગ્રંથઃ ॥ અધરમ તેણુ નબ્ય દાક્ષોઃ ॥
 શણુ સાંભલો ગ્રંથઃ ॥ અતુર અમરત રસ આપોઃ ॥
 સાંભલો ગ્રંથઃ સતવાદીએઃ કાં નર કાં નીરમલ નારીયોઃ ॥
 સાંમલ કેહે સ્વખા વીધેઃ ભુઠ કરી નહી જારીએઃ ॥ ૧ ॥

અન્ત:-

(ચોપ્રાર્થ) સુણ રક્ષીયલ સુત રાજબી; સીહુજપતી સરદારઃ
 ઝવેર જયસવંતા આગલેઃ સાંમલ ભટ કેહે સારઃ ॥ ૩૦ ॥

... ...
 રક્ષીયલ રાજરાજ્યેસ્વરાઃ સાંમલ્યી બીર મુનંજુઃ ॥
 વાસણુ વંશે અંશપતઃ મંન રાજ તણા મેહેરાંણુઃ ॥ ૨૨ ॥

સીરદાર ભાટ સલક્ષણોઃ ગમાન તણો ગુણ નીધ્યઃ ॥

દસોદી ડાહો ધણુઃ વીર્ણુ વડેરા વીધ્યઃ ॥ ૩૩ ॥

ગુજર દેશ મુલ ગુણુનીધીઃ વ્યેગન પુરમા વાસઃ

પીતા પુરુષોત્તમ તણોઃ કહે કવી સાંભલ દાસઃ ॥ ૩૪ ॥

સીધોઃ માલવી બીપ્ર મુલઃ બીરેસ્વરનો તન

પ્રત્ય બ્યેહેની અનપુરણાઃ માહારુદ્ર ઉપરે મન ॥ ૩૫ ॥

.....

૧૧ ઈતી સી મુક બોહોતરી સંવાદેઃ સ્ત્રીચરિત્ર મધ્યે કવી સી સાંભલ દાસ
વીરચીતાયાં વાત સંપુરણુ

(વાર્તા ૧૫ મીઃ ૧૬૫-૧૭૭)

૧ વાર્તા ૧૬ મી-(પાનાં ૧૭૭ થી ૧૮૭) અશીળી બાલા બાહારડની
ઓ કાહાંનાળ અને ગધિર્વ ગોવિંદની વાત.

(આરંભ અને અન્તમાં કાંઈ ખાસ નવીન હિતારવા જેવું નથી.)

વાર્તા ૧૭ મી-(આરંભમાં કાંઈ ખાસ નવીન નથી.) (પાનાં ૧૮૭-
૨૦૦) ખત્રી ક્ષેતા કારીગરની સી રંગા અને બ્રાહ્મણની વાત.

અન્તઃ—વાસણુ વંશી અંશપતઃ મનશ સુત મેહેરાણુઃ ॥

રક્ષીવલ રોડો રાજબીઃ સકલ કલા સુગંધુઃ ॥ ૧૪ ॥

તેણે તેકુ મોકલ્યુંઃ તેડાવ્યો કુબી તાંહુઃ ॥

કરનેડી તેહને કહુઃ ઈસ્વર પધારો આહિઃ ॥ ૧૫ ॥

અમદાવાદથી આવીયાઃ બ્યેહેનો વ્યેગન પુરમા વાસઃ ॥

પીતા પુરુષોત્તમ તણોઃ કબી શી સાંભલ દાસઃ ॥ ૧૬ ॥

બેઠાતા તાંહાં બોહો જણુઃ એક એક પે સારઃ ॥

ગમાન તણો સુત ગુણુનીધીઃ સપુત નામ સીરદારઃ ॥ ૧૭ ॥

સંવાદ કોહો મુક બોહોતરીઃ ગુણુનીધ અરુથો ગ્રંથઃ ॥

તરણુ તારણુ ત્રીસિકમા પુન્ય પરમારથ ગ્રંથઃ ॥ ૧૮ ॥

એ ગ્રંથમાં છે ગુણુ ધણોઃ નાહો એ નરમદા ગંગઃ

એ ગ્રંથ જ્યેકા સાંભલેઃ તે તળે પરનારી સંગઃ ॥ ૧૯ ॥

માહા પુરુષ તો ગધિણુ મહેઃ જીતહીણુ મહે જાસઃ ॥

નીચ્ય બુધ્ય નરકે પડેઃ વડા વૈકુંઠવાસઃ ॥ ૨૦ ॥

...

...

...

૧૨ ઈતીશ્રી મુક બોહોતરી સંવાદેઃ સ્ત્રીચરિત્ર મધ્યે વારતા પેતાપેત
ઈન્ધીઃ ॥ પુલ જબી બટનો સંવાદ સંપુરણુઃ શ્રી રસતઃ કલ્યાણમસ્તુઃ ॥

વાર્તા ૧૮ મી—(પાનાં ૨૦૦ થી ૨૦૮) બદ્રસેન રાજાની સ્ત્રી કંદપ-
રૂપા અને વ્યાસની વાત.

વાર્તા ૧૯ મી—(પાનાં ૨૦૮ થી ૨૧૫) રહીયા મકુયાણીની સ્ત્રીની વાત.

વાર્તા ૨૦ મી—(પાનાં ૨૧૫ થી ૨૨૮) મહુકચંદ શાની સ્ત્રી અવેર વદ્ધ
અને નંદાની વાત. આ વાર્તાના અંતર્ગા કવિએ પોતાની ઓળખ તેમ જ
કાવ્યોનાં નામ દાંક્યા છે. પણ ઉપર ઉતારેલી દ્વકીગતથી કાઈ વિશેષ નવી
દ્વકીગત નથી.

વાર્તા ૨૧ મી—(બેરા ક્ષત્રીની સ્ત્રી ધિર્ગાજી અને માંગા પટેલની વાત.
(પાનાં ૨૨૮ થી ૨૩૫) આ વાર્તાને અન્તે પણ ૧૯ મીના અંત ભાગના
જેવી જ હકીકત છે.

વાર્તા ૨૨ મી—(પાનાં ૨૩૫ થી ૨૫૧) બીમા ભોઇની ભામિની
જુમનાની વાત.

વાર્તા ૨૩ મી—(૨૫૧ થી ૨૬૩) નરભા શાહની સ્ત્રી વજીની વાત.

અન્તઃ— શીવ નગર સોદામણ્યઃ અધ્યાપત અમદાવાદઃ ॥

સાખર ત્રઠ શીરોમણી : અતી આનંદ ઉલાદઃ ॥ ૫૦ ॥

સીધાઝ માલવી બીમ સુભ : બેગનપુરમાં વાસઃ ॥

પીતા પુરોતમ તણો : કહે કબી સામલદાસઃ ॥ ૫૧ ॥

મુત થી બીરેસ્વર તણો : નાનાં ભરનો શીશઃ ॥

રાજી રખણ રક્ષીયલ તણો : પરસંન ઉમયા ઇશ ॥

વાર્તા ૨૪ મી—(પાનાં ૨૬૩ થી ૨૭૬) મકનદાસ હરીયડ અને શ્રાવ-
કની સજીગની વાત.

વાર્તા ૨૫ મી—(પાનાં ૨૭૬ થી ૨૮૬) બલદતની સ્ત્રી જુમનાની વાત.

વાર્તા ૨૬ મી—(પાનાં ૨૮૬ થી ૨૯૮) દામોદર દરજીની સ્ત્રી નાથીની વાત.

વાર્તા ૨૭ મી—(પાનાં ૨૯૮ થી ૩૦૯) વેલચંદ વહેવારીયાની સ્ત્રી
ધામીની વાત,

અન્તઃ—પાટીદાર પરાક્રમી : બેઠા બુધ્ધ-બીધાંન ॥

એક એકપે આમલા : સપુતપણે સાવધાંન ॥ ૧૬ ॥

લલુ બંધવ લાધા તણો : વીરેસ્વરનો તંનઃ ॥

પીતા પુરોતમ તણો : માહારુદ્રચરણ ચીત પર મંન ॥ ૨૧ ॥

વાર્તા ૨૮ મી—(પાનાં ૩૦૯ થી ૩૨૬) હાથી પટેલની સ્ત્રી હાંસાની વાર્તા.

વાર્તા ૨૯ મી—(પાનાં ૩૨૬ થી ૩૩૬) રૂડા રાય કાનાની સ્ત્રી રૂડાની વાત.

વાર્તા ૩૦ મી-(પાનાં ૩૬૬ થી ૩૪૩) લખપતિ લાડકાની શ્રી
લાડકાની વાર્તા
અન્તઃ

દોહો-લક્ષ્મી સચ્ચી જ્યે લોખીયા: વસુ' સાંચ્યા વવેક'

જ્યે મારતો જર મુંકી ગયા: કોડી ની જઇ સાચે એક: ૧૥

પાંચ રાત પૂરા પ્રતા: ના પાસે રોક:

એથી...૦૫ ઉગસું: 'દજ્યેત શીદ' થાલું ફોક: ૨૥

પ્રાંણુ તળું પરભાતીમાં: વપુ...સારી વાત:

લાડ લાડકી સાથે કરું: રસુ ચ્યાણુણી રાત: ૩૥

મંદીર બાવીયો મલપતો: સોનારણુનો સાથ: ૪

(આ વાર્તા, અહીંથી અધુરી છે.)

વિષયાર્થ:-રખીદાસના પુત્ર ઝવેર આગળ શ્રીચરિત્રની કહેલી ૩૨ વાર્તા, જે શુક્રબોહોતેરીને નામે/સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત-ગુજરાતી, મરાઠી-સાહિત્યમાં વિખ્યાત છે, તેમ જ ફારસી સાહિત્યમાં 'તોતી નામા'થી જાણીતી છે, તેમાંની વધારા અને ઘટાડા, ફેરફાર તથા રૂપાંતર સાથે ૧૪ થી ૩૦ વાર્તા આ પ્રતિમાં છે. પરદેશ સીધારેલા એક શેઠીયાની સ્ત્રીને શુક્ર દરરોજ રાત્રે જારી ખેલવા જતાં જારી હવાડી પડતી અઝાવવાને અનેક યુક્તિ-મયુક્તિઓ દર્શાવનારી વાર્તા કહી બોહોતેર દિવસ પર્વત એવું કુર્મ કરતાં કેવી રીતે અઠકાવી હતી, તેનું વર્ણન આ વાર્તામાં ચોપાઈ, દોહરા અને છાંપામાં રસભર કરેલું છે.

વિશેષ:-૧ આ વાર્તાઓ છપાયેલી છે. આમાં સામળબટ્ટે પોતાની યોગજ, પોતાના વિવિધ ગ્રંથોનાં નામ વગેરે આપેલાં છે. એ માહિતી તેના જીવનચરિત્ર ઉપર પ્રકાર પાડે છે, તેમ તેના જીવનકાવના નિર્ણયમાં પણ સાધનભૂત થાય છે.

૨ નવીન સસ્કરણથી આ વાર્તાઓ મુક્ટ કરવા જેવી છે. છપાયેલી વાર્તાઓમાં ભારોભાર હંમેશાઓ તેના સંશોધકોએ કર્યા છે એટલું જ નહીં પણ સખ્તો તથા અક્ષરો, અર્થ ન સમજવાના પરિણામે તેમ જ પોતાની પ્રતિની વિસિષ્ટતા હાખવવા મટિ હંમેશાયા છે.

પ્રતિનાં પાનાં ૧૫૬ થી ૩૪૬ છે. પાનાં છટાં છે. ૨૦૦ થી ૨૭૬ એ ૭૬ પાનાં મથાળેથી તુલ્યાં હોવાથી કોઈએ કાપેલીઓ ચોટી વૃત્તો ભાગ પૂરા કરેલા છે. છપાયેલી વાર્તામાં કોઈક કોઈક સ્થળે જે હંમેશા વધારાના જણાય છે, તે આમાં જણાતા નથી.

૪ પ્રતિ બાલબોધ લિપિમાં લખાયેલી છે, પરંતુ 'લ', 'અ', 'જ' 'ર' 'સ' આદિ અક્ષરોનો મરોડ માયાંબવેલી ગુજરાતી લિપિના અક્ષરના મરોડ જેવા છે.

અં. ૫૯ ક. બજુવાહનાખ્યાન-જેરામ-(૨. સં. નથી);

(લિ. સં. ૧૭૮૪)-પૃ. ૧-૩૧

આરંભ:-શ્રી ગણેશાયનમ ॥ અથ બજુવાહનનું આખ્યાન લ(ખ્ય) તે પૂર્વ ॥ 'ગુણદાતા ગુણનિધ્ય ॥' તું મુર્ચ્છા સાગર ગુંચરાયે ॥

સિધ્ધિધ્ય વર શેતું સદા ॥ સ્વામી સુમત્ય ઉપાયે ॥ ૧ ॥
 સકલ લોક સરસ્વત્ય તણે ॥ ધરે નિશ્ચિન ધ્યાન ॥
 શેવક નંણી સારદા ॥ ઘો મુજ અક્ષર દીન(દાન) ॥ ૨ ॥
 આઘ સકત અધ્યર તણી ॥ એક જ લહું અવેવ ॥
 શકલ શર્વ ગુણ શીપવે ॥ તો વેણુ કહું વેણુ વિશેષ ॥ ૩ ॥

...
 પ્રાકર્મ કહું પાંડવ તણાં ॥ જો કૃપા કૃષ્ણની હોય ॥ ૭ ॥
 જૈમુંન્યને પૂછીયું ॥ જે જન્મેજેરાયે ॥
 આઘ સકલ અધ્યર દીયો ॥ યમ કહું કહો કયાનો મહિમાયે ॥ ૮ ॥
 ગ્રંથ એક ઉત્તમ છે ॥ અર્ધમેધ પ્રારંભ
 અર્જુન બલુવાહન તણે ॥ કહું કયા અસંભ (સંબંધી) ॥ ૯ ॥
 હુયગ્રીવ આવો દુષ્ટે ॥ આપોને અક્ષર સાર ॥
 ગુણ અથ વાંણી વિમલ છે ॥ દેવી છે દાતાર ॥ ૧૦ ॥
 કર જોડી જેરાંમ કહે ॥ અક્ષર ન જાણું એક ॥
 સરસ્વત સર્વ ગુણ સીપવે ॥ તો કહું વર્ણુ વિશેષ ॥ ૧૧ ॥
 માહાભારત શ્રવણે શુણી ॥ પાંડવ ફેરી ખાત ॥
 મુક્ત જ પાંમે માનવી ॥ જો જપે જગનાથ ॥ ૧૨ ॥
 ગોવીંદ ગુણ ગાયે સદા ॥ મુકતેસુ જેરાંમ ॥
 ભુકતે સું જેરાંમ કહે ॥ બલુવાહન આખ્યાન ॥ ૧૩ ॥

અન્ત:-(ચોપાઈ)

બલુવાહન કેરું આખ્યાન ॥ સર્વ પીત્ર પાંમે ભગવાંન ॥
 હરી ગ્રંથ કહે જેરાંમ ॥ જપતાં આપે વૈકુંઠ ઠાંમ ॥ ૮૬ ॥
 રાજા જનમેજય પૂછીયું ॥ જૈમુંને ભુમતે વાંચિયું ॥
 અશ્વમેધ આખ્યાન જેહ ॥ ઉત્તમ ગ્રંથ અનુભવ્યો તેહ ॥ ૮૭ ॥
 પાંડવ જારથ પર્વ અઢાર ॥ તે માંહે જય પર્વ છે સાર ॥
 બલુવાહન અર્જુનનો યુધ ॥ કહો જેરાંમે અક્ષર શુધ ॥ ૮૯ ॥
 સૂર્ય પર્વ કુરક્ષેત્ર માંહે ॥ માધ પ્રાગે જે પુંન્ય જ થાયે ॥
 કાશી કાંતી અવતંકા કેદાર ॥ યથોખ્યા અવતી ચાર ॥ ૯૨ ॥

...
 સૂરે ગ્રંથ અર્જુનસૂત તણે ॥ ગાત્રી (ગાતાં?) આંણે ભાવ જ ધણે ॥
 સર્વ સૂક્ષીતનો સંચો થાય ॥ ગાયે સૂરે સર્વ પાતિક જાયે ॥ ૯૭ ॥
 પાંમે પાતિક છૂટે પ્રાણુ ॥ કહે જેરાંમ કયાનું નિર્માણ ॥

નરહરનું નામ લીજીયે ॥ શક્ત તણી શેવા કીજીયે ॥ ૬૮ ॥
 પાંડવ પ્રાકર્મ હરીગુણ ગાયે ॥ તે સાલ અક્ષર સત આણીયા ॥
 કેહુ જેરાંમ પાંચસે માંન ॥ બહુવાહન કેરુ આખ્યાન ॥ ૬૯ ॥
 હરી જપતાં પાતક સર્વ જાયે ॥ હરી જપતાં કાયા સુધ યાયે ॥
 જગ પર્વ જોડુ જેરાંમ ॥ દેવી અક્ષર આપે કાંમ ॥ ૫૦૦ ॥

ઇતિ શ્રી બહુવાહનનું આખ્યાન સંપૂર્ણ ॥ સંવત ૧૭૮૪ રથે શકે ૧૬૫૦
 પ્રવતમાન્યે ઉત્તરાન્યે ગરુ શ્રી સુર્યે ત્રીજમ સ્ત્રી માસોતમ બીજ વૈશાખ વિદિ ૦))
 અમાવાસ્યા શ્રી સોમવાસરે કછ મધ્યે રાઉશ્રી દેશલજી વિજે રાજ્યે મુનરા
 મધે લિખિતે યાતિય મોઢ ચાતુરવેદી જની શ્રી ૫ જેરામસુત વિસનજી પૂસ્તક
 લખિત ॥ પોતાની હે ॥ શુભાં લવતુઃ કલ્યાણમસ્તુ ॥

વિષયાદિ-૧ કુરુક્ષેત્રના મહા યુદ્ધમાં દુર્યોધનાદિને હણ્યા પછી, યુદ્ધસંહારના
 પ્રાયશ્ચિત્ત અર્થે યુધિષ્ઠિરે અશ્વમેધ યજ્ઞ આરંભતાં, દેવવિદેશના વિજય અર્થે સંચરતા
 અર્જુનનો અશ્વ તેના પુત્ર રાજ બહુવાહને રોકતાં તે બંને વચ્ચે થયેલા યુદ્ધનો વીર-
 રસનો પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે.

૨ સામાન્ય રીતે શ્રીમદ્ વેદવ્યાસકૃત મહાભારતના આધારે ગુજરાતી કવિઓએ
 આખ્યાનો બધેલાં પ્રચલિત છે; પરંતુ આ આખ્યાન જૈમિનીકૃત અશ્વમેધ પર્વ કિંવા
 યજ્ઞપર્વને આધારે બધેલું છે. મૂળ મહાભારતમાં અશ્વમેધ પર્વ વિસ્તૃત નથી, એટલે એ
 પર્વ ઉપરથી આખ્યાન બાંધવા ઇચ્છતા માફત બાવાના કવિઓએ બહુધા જૈમિનીકૃત
 અશ્વમેધ પર્વનો આધાર લીધો છે. તેમ જૈમિનીકૃત મહાભારતમાંથી મુખ્યત્વે આજ
 પર્વ સુપ્રાપ્ય છે.

૩ આ આખ્યાનનો પદબંધ પૂર્વછાયા અને ચોપાલથી બંધાયેલો છે; વચ્ચે એક
 'વેરાડી' રાગનું કડવું અને એક 'શ્લોક' પણ છે. કુલ ૫૦૦ શ્લોક છે.

૪ આ આખ્યાન રચાયોનો સંવત કવિ "પાંડવ પ્રાકર્મ હરી ગુણ ગાયે તે સાલ
 અક્ષર રાત આણીયા" એમ આપે છે. જો કે જોરાવર નહીં, પણ સમજ પ્રમાણે તેનો
 ઉત્કલ સંવત ૧૭૫૦ એમ થાય છે. કવિના પુત્રે જ તે સં. ૧૭૮૪ માં ઉતારેલું છે,
 એટલે એનો ૧૭૫૦ થી મોટો સમય સંબંધિત નથી.

૫. રા. બાલુસુખરામે પ્રેમાનંદને નામે બહુવાહન આખ્યાન પ્રકટ કરેલું છે, તે
 પ્રેમાનંદની છાપનું નથી જ, પણ આણીતાણી ઠોળી જેસારેલું છે. તેમણે જ આધાર
 લીધેલી વિવિધ પ્રતિઓ જોવાથી આમ સાબીત કરી શકાય એમ છે.

વિશેષ:-૧ આ આખ્યાન પ્રસિદ્ધ થયું નથી. બાપા સુંદર અને મધુર છે. આ
 પ્રતિ કવિના પુત્ર વિસનજીએ જ કંઠ મુદ્રામાં લખી છે; જે ઉપરથી કવિના નિવાસસ્થાન
 અને જીવનસમય વિષે કંઈક માહિતી મળી શકે એમ છે. કવિ હયગ્રીવ અને નરદેવિનો
 બ્રાત્ર છે.

૨ બાલબોધ લિપિમાં પ્રતિ લખાઈ છે, જો કે કેટલાક અક્ષરોનો મરેડ માથાબાંધેલી
 ગુજરાતી લિપિના અક્ષરના મરેડને મળતો છે. પ્રતિ વચ્ચે જગાર ખવાયેલી છે, છતાં
 અક્ષરોને અર્થ આપી દીસતી નથી. પાનાંની સંખ્યા મૂળ પ્રતિમાં ટીકેલી નથી.

અં. પદ-ખ-વિરાટપર્વ-નાકર-(૨. સં. નથી)-
(લિ-સં. ૧૭૮૫); પૃ. ૩૪-૧૫૮

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ અથ વૈરાટ પર્વ કથા લિખ્યતે ॥
વૈશંપાયન કહે જન્મેજે ॥ કથા વૈરાટ વિચાલ ॥
પૂર્વે પૂરુષ ક્યમ રહ્યાં છાંના ॥ તે સાંભળિયે ભૂપાલ ॥ ૧ ॥
ધર્મ પ્રત્યે પંચે બ્રાત કહે છે ॥ શુરુછ કહે નગર જઈ રહેશું ॥
તમ પ્રતાપે આનંદ કીધો ॥ એવડું દુષ ક્યમ સેહેશું ॥ ૨ ॥
મત્સ્યવેધ ક્રુપદ ઘેચ્ય કીધો ॥ પંચાક્ષી પરણ્યાં ॥
સુભદ્રાદરણુ રાજા રહમહિ ॥ સર્વકાને ઉલપાળ્યાં ॥ ૩ ॥
પરનરમાં પેસી ક્યમ રહેશું ॥ પાંચ પૂરુષ છઠા નારી ॥
ધણુ રથૂલ મારુતસૂત બધીયો ॥ યતિ પ્રાક્રમ બહુ આહારી ॥ ૪ ॥
ધર્મ કહે ચિંતા મ કરશે ॥ જોશે જગતભણીતા કીધાં ॥
તેહ તમારી ચિંતા કરશે ॥ પ્રતિજોધ બહુ દીધાં ॥ ૫ ॥
(કડવું ૧ કું)

અન્ત:-(રાગ પ્રભાતી)

વૈરાટ પર્વ કીધું સપૂરણુ ॥ પદ સસસત પંચાસ રે ॥
રાગ ખનર ને કડવાં એકતાલીસ ॥ ઉત્તમ કથા અવિનાશ રે ॥ ૮ ॥
શુરુ, વૈષ્ણવ ઇષ્ટચર્ણ પ્રસાદે ॥ કવિજન કચ્ચે...રે ॥
નિર્મલ અંધ મયંક સરિષો ॥ કૃષ્ણાર્પણકૃત દાસ રે ॥ ૬ ॥
ગા...ને પૂછે સાંભલે ॥ નર સ્ત્રીવર્ણ અદાર રે ॥
પંચ માહાપાતિક તન શ... ॥ને અવિચલ કાંમ રે ॥ ૧૦ ॥
વીરક્ષેત્ર મધ્યે વાસ વાંણીચો ॥ દેશવાસ કુલ શાર રે ॥
વીકાનો સન નાકર વર્ણવે ॥ હરીભક્ત શું આચાર રે ॥ ૧૧ ॥
હરી અંધ વાડવ કેરે સોખ્યો ॥ વિશ પુન્ય વિસ્તાર રે ॥
વૃધ નાગર સૂત નામ મદનસૂત ॥ ગાએ થાએ ભવ નિસ્તાર રે ॥ ૧૨ ॥
શકલ દાંત તીરથ જપ તપ ॥ અષ્ટાંગ યોગ અભ્યાસ રે ॥
તે કહે ચે કહે મુખ હરીગુણઃ નાકર હરીનો દાશ રે ॥ ૧૩ ॥
કડવાં ॥ ૪૧ ॥

ઈતિશ્રી માહાભારતે વૈશંપાયનકૃત વૈરાટપર્વ ॥ લિખિતં ॥ સંવત ૧૭૮૫,
વૃષે શકે ૧૧૪૯ મં ॥ સર્વ રુતો માસોતમ અમન માસે કૃષ્ણપક્ષે ત્રીતીયા
શ્રી ભુગુવાશરે ॥ આદેહ મુનરા વાસ્તવ્ય કછ મધ્યે રાયો શ્રી દેશલજી

વિજે રાજ્યે ॥ મોઢ ઝાતીય ચન્તુવેદી જાની શ્રી પ જેરામસૂત, વિરાનજી લખિતં ॥ સ્વાર્થ પદાર્થ સ્થેતી ॥ ૧૪ ॥

વિષયાદિ-૧ દુર્યોધન સાથે બાર વર્ષ વનમાં અને એક વર્ષ ગ્રીષ્મ રહેવાની શરતે છુત રમ્યા પછી, યુધિષ્ઠિરાદિ પાંચ પાંડવો અને છઠ્ઠા દ્રૌપદી એક (તેરમું) વર્ષ વિરાટ રાજના નગરમાં ગ્રીષ્મ વેષે ગ્રીષ્મ રહે ॥ અને દુર્યોધનની પ્રેરણાથી રાજ વિરાટની ગાથા દ્વારાતાં યુદ્ધ કરવા ગોધન પાણું વાળી લાવવા જતાં પાંડવો પ્રકટ થઈ ન્ય છે તે પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે. મહાભારતના વિરાટ પર્વનો સાર આમાં કવિએ ઉતારેલો છે. દ્રૌપદી ઉપર કેવા ક્રિયક શિયળબંધ અર્થે હુમલો કરવા તત્પર થાય છે તે પ્રસંગનું કલ્પરસબર્ણું વર્ણન રસિક છે.

૨ આ આખ્યાનનો પદબંધ રાગ, કડવાં અને હયલાથી બંધાયેલો છે, છતાં વચ્ચે કેટલેક ઠેકાણે 'રાગ' કે 'હયલા'નો નિર્દેશ જણાતો નથી. કડવાં ૪૧ છે.

૩ પ્રેમાનંદના નજાખ્યાનનો યુધિષ્ઠિરની જિતાનો આરંભભાગ નાકર કવિના આ આખ્યાનના આરંભ સાથે અનેક પદોમાં મળતો છે, એ નોંધવાજોઈ છે. તેમ પ્રેમાનંદના સુદામાખ્યાનમાં 'સણ સુંદરી રે'; ધેલી કાણે કરી રે' એવા શ્લોકોના કડવાનું મૂળ આ આખ્યાનના દ્રૌપદીની કલ્પરસબરી આત્મવૃતાવાળા પ્રસંગનું કડવું છે, એ પણ સ્પષ્ટ થાય છે.

વિશેષ:-૧ આ આખ્યાન છપાયું નથી. તેનો રચનસંવત્ જો કે આ પ્રતિમાં આપેલો નથી, પરંતુ સંવત્ ૧૬૦૧ હોવાનું અન્ય વિશ્વસનીય પ્રતિયોગી પ્રસિદ્ધ છે. કવિ વાણીયા હોવાથી આખ્યાન રચી, બ્રાહ્મણને અને તેજ વડનમરા નાગર બ્રાહ્મણને ગાવા સાર ફાનમાં આપી દેતો, એમ આ તેમજ તેનાં પીઠાં આખ્યાનોમાંના એના ઉલ્લેખથી જણાય છે. આ કવિએ મહાભારતનાં અન્ય પર્વોના સાર પણ ઉતાર્યા છે.

૨ કવિ વડોદરાનો દિરાવાળ વાણીયો છે, તેનાં જાપનું નામ વિકાં છે. તેની જોળખ, કાવ્યરાજિ આદિ મઠિ જુઓ જૂ. કા. દો. ભાગ ૮ માં ૨૧. અંબાલાલ જુ. નનીએ લખેલું કવિ નાકરનું જીવન.

૩ પ્રતિનાં પાનાં છતાં પાંચાં છે; વચ્ચે વચ્ચે ક્વચિત્ ખવાયલી છે. બાવબોધ લિપિમાં લખાયેલી છે, છતાં કેટલાક અક્ષરોનો મરેડ માયાંગાધિલી ગુજરાતી લિપિનો છે.

અં. પદ ગા.-૫૬

કૃષ્ણજનો ગરબો કવિનું નામ નથી; અપૂર્ણ છે; કહી સાતથી અધુરો છે. માત્ર પાનું એક છે.

આરંભ:-આસો માસ ભસે આવીયો રે ॥ અજવાલી પડવે સાર ॥

સરદની સાંભી રાતડી રે ॥ રમે ત્રંદાવન મુઝાર ॥ ૧ ॥

ગરબો કીધો ગોપાંગના રે ॥

અં. ૬૦-અંગદવિષ્ટિ-શામળલટ-(૨. અં. ૧૭૨૭?);
(લિ. સં. નથી); પૃ. ૧-૫૨

આરંભ:-૧ શ્રી ગણેશાયે નમઃ ॥ અ. શ્રી રામ ... ન મધ્યે

અંગદવિષ્ટિ લક્ષ્યતે:

દોહોરા ॥ શ્રી ગણપતિને આરાધિએ ॥ શારદા લાગુ પાય રે ॥

અંબાજી આશા પુરો તો ॥ અંધ ચાલતો ચાએ રે ॥ ૧ ॥

શ્રી રાજ્યરાજેશ્વર રાંમજી ॥ જગતપાવન જસરૂપ ॥

લંકાં ધડકા સમીપે ॥ પોહોચા ભારે ભુપ ॥ ૨ ॥

શ્વેતુપાલ બાંધી સખે ॥ ઉતરેા યા ત્રઠ તિર રે ॥

દયાવંત, દયાનિધિ ॥ શ્રી જસ રઘુભિર રે ॥ ૩ ॥

શ્રી રાંમે રહે વિચારીડિ ॥ પુરણુ આંણી પ્રીત ॥

ભુધ ભેર માએ નહી ॥ તો તો રૂડી રીત્ય ॥ ૪ ॥

વીચાર વીછીકારણે ॥ નર કોણુ નીરભે હોય ॥

એમ વિચારું આપથી ॥ સહુ સેન્યા સાંઢાંમુ ભેય ॥ ૫ ॥

છરપો ॥ હનુમાંન હઠીસો હોય ॥ ભેતાંમાં રાઢ મડિ ॥

તુકારા નવ સેહે તેન ॥ મનથી રાસ નવ છાંડે ॥

સુગ્રીવ સહીઆસન હાંમ ॥ કામ હેતું ઠહીએ ॥

નલ આદે જે નિલ ॥ ચીતવિ સંગ ન લહીએ ॥

... ... ધીર ॥ મહા સાહક લહુ ॥

માનસનમાન...જ સહિત ॥ કા ન અંગદ પ્રતે ઠહુ ॥ ૧ ॥

અન્ત:-છપો:-રાવણ પાંમો રાજ અવિચલ પદવી આપે

ભલિણુ પાંમો લંક પુરણુ તે પુન્ય પરતાપે

મલાં રામને શ્રીત બિલંગ ભાયા તે તેનના

દુડબી વાગાં દેવ મનોરથ પોહોચા મનના

સીતા લેઈ સીધારીઆ નેહિતંમ નીર વધારું નાંમનુ

જેજેકાર ભુગમાં ચએા, રાજ થઈ શ્રી રાંમનુ ॥ ૧ ॥

દોહોરા (?) ॥ સીધોઃ માલવી વીત્ર સાંમલલટ ચઆ છે આપે

વડા વીરેસ્વર માહાદેવ નાંહાંના લટ ગુરુ પરતાપે

સંવત સતર સતાવિસ પયો રસનાએ પીધો

રૂડો રેવા ખંડ રામ રસ રૂડો કીધો

સીવપુરાંણુ કીધાં સોભીતાં અનેક ચરીત્ર જે આપથી

સાંમલ કેહે સૈઉ સમજાજે જે સરસ્વતિ પરતાપથી

અંગદવિધિ

વિષયાદિ:-વનવાસમાંથી રાવણે સીતાનું હરણ કરી પછી યુદ્ધની તૈયારી કરી, રામચંદ્ર પ્રથમ વાલીસુત અંગદ સાથે સમાધાનીથી સીતા પાછી સોંપવાનું કહેણું રાવણને મોકલાવે છે, એ પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. છપ્પા, દોહરા, ચોખરા, કવિત અને કાવણીઓથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ:-૧. આ વિધિ જો કે જુ. કા. દો. ભાગ ૧ લામાં અને પ્રા. કા. ત્રિ. વર્ષ ૧ અંક ૩ માં સને ૧૮૮૫ માં છપાયેલી છે; છતાં છપાયેલી પ્રતિઓ કરતાં આ પ્રતિમાં કેટલોક ભાગ ઓછો છે. એ પૂર કેમ વધ્યું તે સંબંધમાં રા. રા. નટવરલાલ છપ્પારામ દેસાઈ ખી. એ.એ. અંગદવિધિને અતે કહીએ આદિની સંખ્યાનાં જે વારણે ભૂટી ભૂટી પ્રતિઓ-માંથી તારવ્યાં છે તે માર્ગદર્શક છે. જુઓ જુહલાવ્યદોહન ભાગ ૧ લો સને ૧૯૧૫ ની આવૃત્તિ પાનાં ૪૬૨-૪.

૨. વળી 'હુલણા' છંદ, 'ચોપાઈ,' 'કાવ્ય,' 'છંદ,' 'સોરઠો,' 'સવેચા,' 'ચાબોલો,' પ્રસ્તુત પ્રતિમાં નથી. તેમ આ પ્રતિમાં જે છેવટનો 'દોહરો,' જે ખરી રીતે 'દોહરો' નહિ પણ છપોજ છે અને જે આ વિધિ રચાયેલી સાવસવત ૧૭૨૭ નો નિર્દેશ કરે છે, તે છપાયેલી પ્રતિઓમાં નથી. ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીની અંગદવિધિની પ્રતિમાં તેનો રચનસંવત ૧૮૦૮ આપેલો છે. સામાન્ય રીતે શામળના અન્ય ગ્રંથોના રચનસંવતના આધારે આ રચનસંવત ૧૭૨૭ ધટતો નથી. તેમ આ પ્રતિમાં રચનસંવતના નિર્દેશ સંબંધમાં એ નોંધવાજોગ છે કે લઘીચાએ 'સંવત સતર' લખતાં પહેલાં 'સંવત માસે' એમ લખી 'મા' અક્ષર અને 'સે'ની માત્રા છેકી નાંખી છે.

અંગદ વિધિના રચનસંવત ભૂટા ભૂટા ભૂટી આવે છે; ૬ પ્રતિઓના રચનસંવત રા. નટવરલાલ છપ્પારામ દેસાઈ ખી. એ. એમણે જુ. કા. દો. ભાગ ૧ લાનું સંશોધન કરી પાના ૪૬૪ માં આપેલો છે, તે જોતાં આ કાવ્યની રચના સં. ૧૭૬૯ થી પહેલાં સંભવતી નથી,

૩. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં લિપિસંવત કે 'ઇતિશ્રી' તેમ લેખક આદિને નિર્દેશ નથી આપ્યો. પ્રતિના પાનાં જુદાં થયાં છે અને વચ્ચે વચ્ચે અક્ષરો ખવાવાથી વંચાતા નથી. પ્રતિ આલબાધ લિપિએ લખાયેલી છે.

અં. ૬૧-ક. સુદામાખ્યાન-પ્રેમાર્નવ-(૨. સં. ૧૭૩૮);

(લિ. સં. ૧૮૪૧); પૃ. ૧-૫૫

આરંભ:-અથ સુદામાંતુ આખ્યાન લિપિએ છે ॥

શ્રી મહુદેવ શ્રી ગણપતી । સમરું અંખા શ્રી સરસતી ॥

રામારમણ હૃદયમાં રાણુ । ભાગવંત લીલા ભાવે ભાણુ ॥

પ્રેમલ મતી વિમલ વાંણી પાંખી । ભાગવંતરસ ચાખ્યો શુક સ્વામી ॥૧॥

રાંગ ધન્યાત્રી ॥ શુક સ્વામીએ કહ્યો સાંભલો રાજ । પરિક્ષત પુન્ય પવિત્ર ॥

દશમ રકંધ અધ્યા ઓકા(હું)સીમા । કહ્યો સુદામાચરિત્ર ॥૨॥

અન્તઃ-(રાગ ધન્યાત્રી)

વેદધ્વનિ, અગ્નિહોત્ર હોયે । રાપે અંતર હરીનું ધ્યાન ॥
 માલા ન ચૂકે, ભક્તિ ન ચૂકે । મહા વૈષ્ણવ રૂપિ ભગવાન ॥ ૧૦ ॥
 એ સુદામાચરિત્ર જે સાંભલે । તેનાં દરિદ્ર દોહિલા જાંએ ॥
 જન્મદુષ્ટે વાંમે, મુક્તિ પામે । મિલે માધવરાય ॥ ૧૧ ॥
 છે વીરધેત્ર વડોદરે । ગુજરાત મધ્યે ગાંમ ॥
 ચાતુર્વેદી જાંની જાંમણુ । ભટ પરમાણંદ તોય ॥ ૧૨ ॥
 સંવત ૧૭૩૮ વર્ષે । આવણુ શુદ્ધ નિધાન ॥
 તિથિ ત્રીજ ભૃગુવાસરે । પદબંધ કીધો આખ્યાન ॥ ૧૩ ॥
 ઉદર નિમિત્તે ઉપદેશ કીધો । વસ્યો નંદકુમાર ॥
 નંદીપુરમાં કથા કહી । જયાં બુધ અનુસાર ॥ ૧૪ ॥
 વસણુ ॥ બુધમાને મેં કહી કથા । કરતારે લીલા કરી ॥
 ભટ પરમાણંદ નાંમ વક્તા । સુણતા જન જોતે શ્રી હરી ॥ ૧૫ ॥

કડવા ॥ ૧૪ ॥

પ્રતિ સુદામાનું આખ્યાન સંપૂર્ણ ॥ સં. ૧૮૪૧ નાં પ્રથમ ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૫
 ત્રવાડી પ્રભુજી પઠનાર્થે ॥ લિપિતં દેલા જલવજી ગામથી સાંધાણુ મધ્યે લિપિતં ॥
 સાંધાણુ રાએ આશાપુરાણના નિલ દરણુ થાએ છે નીરાતે પાકપાકન
 થાએ છે ॥

વિષયાદિઃ-આ આખ્યાનમાં વિષ્ણુ સુદામાનું દારિદ્ર્ય કૃષ્ણે તેની ભક્તિ લાખ્યા
 પછી ભાગ્યું, એ પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. શ્રીમદ્ભાગવતના દશમ સ્કંધના ૮૦ થી ૮૨ માં
 અધ્યાયમાં આ પ્રસંગ છે. કડવાં ૧૪ છે. રાગ અને વસણુથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ:-૧. આ આખ્યાન જી. કા. દો. ભાગ ૧ માં છપાયું છે. પ્રતિ જીર્ણ છે.
 પાનાં ખીલનો પાછલો ભાગ કેરો છે; ૩ થી ૧૩ પાનાં નથી; પાનું ૨૧ મું અને ૩૫ મું
 પાછલા ભાગમાં તદ્દન કાઢે છે. પ્રતિ બાલબોધ લિપિમાં લખેલી છે. જુઓ અંક ૫૫-
 થ. વિશેષ ૧. (પાનું ૨૦)

૨. લહીઓ કમ્પી હોવાથી નપુંસક લિંગનો બહિષ્કાર કરેલો સ્પષ્ટ દેખાય છે.

૩ આરંભની ૨ જ અને ૩ જ પંક્તિ પ્રસિદ્ધ આખ્યાનોમાં નથી, પણ ઢાળની
 ૧ લી પંક્તિ જોતાં 'ભાગવત રસ આપ્યો શુક સ્વામી' એની અપેક્ષા રહે છે.

૪ અંતમાં 'ઉદર નિમિત્તે ઉપદેશ કીધો' એમ ૧૪ મી કડીમાં છે, જ્યારે
 પ્રચલિત પ્રતિમાં 'ઉદર નિમિત્તે સુરત સેળું' એમ છે, એ પણ નોંધવા જોગ છે.

૫ સણુમુંદરી રે અને ઘેલી કણે કરી રે' એવી દેહકવાળી યોગનાં પ્રમાણેના
 પૂરોગામી નકરના વિરાટ પર્વમાં સાંપડે છે. જુઓ ઉપર પ્રતિ અંક ૫૬-ખ.

અં. ૬૧-૨. સારસંગ્રહ-(સંસ્કૃત)

૫૧
૫. ૫૮ થી ૬૬

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥

વિતરાજં નમસ્કૃત્ય શારદાં ગુરુમેવ ચ ॥

બાલાનાં સુખબોધાય ક્રિયતે સારસંગ્રહઃ ॥ ૧ ॥

નંદા મદ્રા જયારિક્તા પૂર્ણાસ્યસ્તિ ચ યઃ કમાત્ ॥

શ્રુકજ્ઞાના રાર્કિં જીવેપુ સિદ્ધાઃ સ્યુઃ પ્રતિપન્મુતાઃ ॥ ૨ ॥

વિષયાદિ-આના ૪૨ શ્લોક છે. તેમાં સાત વાર અને પંદર તિથિઓના માહાત્મ્ય વર્ણવેલા છે

વિશેષ-આ પ્રતિમા હાથ જોડી ગણપતિના નામે હવ્યારવાના શ્લોકો આપેલા છે. વળી આખી પાપલુના વાળ ખરતા હોય તો તેની દવા પાના ૬૮ ઉપર આપેલી છે પાના ૬૮-૭૦ ઉપર પલુ આનીજ દવા આપી છે પાના ૭૧-૭૨ માં અડદના લાહુ બનાવવાની વિગત છે

અં. ૬૨-૩-નંદુબત્રીશી-શામલભટ્ટ-(૨. સં.) ;

(લિ. વિ. સં. ૧૮૩૮); ૫. ૬ થી ૩૨

આરંભ:- (પહેલાં પાંચ પાના ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ આપેલો નથી.)

(ચોપાઈ) સતવાદી ન બોલે આલઃ
વીદા તે હોયે પાઠઃ પંથી તે જે જાણે પાપઃ
વેદ તે જે પરજે રાગઃ જોગી તે જે જાણે રાગઃ
ધાંત તે જે માહે ગરથઃ પોતાનો જે સારે અરથઃ
બલીઓ તે જે પરદુખ હરેઃ રહુ ખર તે ખરજી કરે.

અન્ત:-

દેહજોઃ ॥. નંદુગમ. તપ્તી. શ્યામ. ક્ષી. આતુરી. બેદઃ,
સોતા વગતા ભાવસુઃ સાંભલોઃ જોડ મ દેશે કાલઃ
જે કયા નંદેરાચની. સુણે સીજે મહીમાઅ
વીજોગ ભાગે તેહનોઃ આસા પુરણ યાઅઃ
ગનાંત રૂદેમાં ઉપજેઃ કથુધ ન વાપે દેહઃ
સત ઉપર મનછા રહેઃ નારાચણસુ નેહઃ ॥
સત રાણુ સતી તણુઃ રાણુ જુગમાં નાંમઃ
તમ રાખો લાજ સહુ લોકિનીઃ કરજો રૂડાં કરમ ॥

શ્રી ગોઠ બ્રાંમણ વીત્ર છે: સુભ શ્રીનગર મહિ વાસ:
 મૃત વીરેસ્વર તે તણે: વારુ શુદ્ધિપ્રકાશ: ॥
 સેવક સહુ કવીતા તણે: શીવપુજન પરતાપ:
 સાંભલ ભટ કવીતા તણે: ઈદ દીપાએ આપ: ॥
 માતર પરગણે મોરવી: સહીજ સફલ ગુણુ શ્રાંમ:
 તે છે કલળી બાણુ સમો રપીદાસ જ નામ: ॥
 તેણે તેડુ મોકલુ પસાએ કરી લપ લાભ:
 કવી તેડો કાડે કરી: સંતોષી દીધાં માંન: ॥
 વચ આણુક્ષાણુ અતી ધણું બાવે ધરતા ધાંન
 નંદરાય તણી કયા સુણી તો સંસ્કૃત માંદુ: ॥
 કરો પ્રાકૃતશુ પ્રીતમાં ઈદ ઉપાશી અદ:
 સામલ ભટે શુભ કહે: નંદ તણું આક્ષાંન: ॥
 ગાઅ શીએ ને સાંભસે: તેહને ગંગાસનાન;
 શ્રી ગોઠ બ્રાંમણ શામકી: વેગામપરમાં વાસ
 મહીમાં કહો નંદ કયા તણે: કહે કવી સાંભલદાસ: ॥ ૧૨ ॥

પ્રતિ શ્રી નંદનત્રીસીની કથા સમપુરંણા: શ્રી રસ્તુ: ॥ કલ્યાણમસ્તુ:
 સંવત ૧૮૩૮ ના વરષે માહા શુદી ૬ વાર રતેઉ ને ઘટે સંમપુરણુ લખી છે:
 લખીતાંગ: ॥ વાસી હરીશંકર મનછોરાંમ: પુસ્તક શ્રી રસ્તુ

વિષયાદિ:-૧. આ વાર્તામાં નંદ રાજની ઉપર તેના પ્રધાનને પોતાની પાની ઉપર
 કુદૃષ્ટિ કીધાને વહેમ આવતાં તેણે તેણું ખુન કીધાને અને તેની સતી સ્ત્રીએ સતીત્વના
 પ્રભાવે એ રાજને જીવતા કીધાને પ્રસંગ વર્ણવાયો છે.

૨. હોહરા, ચોપાઈ અને છપાઈ આ વાર્તાનો પદબંધ બંધાયેલો છે.

વિશેષ: ૧ આ વાર્તા જુ. કા. ભાગ ૧ માં છપાઈ છે. આ પ્રતિ જુની છે અને
 વાર્તા રચાય પછીનાં આજાસેક વર્ષ દરમ્યાન લખાયલી છે. લિપિ ગુજરાતી છે. પહેલાં
 પાંચ પાનાં નથી. છપાયલી પ્રતિ કરતાં આમાં કેટલોક ભાગ જોડા જણાય છે.

૨ આ વાર્તા સંબંધી વધુ વિગત માટે, તેમ જ કવિની બાળખ આદિ માટે
 જુઓ અંક ૫૭-ઠ, ૫૭. બ અને અંક ૫૮.

અં. ૬૨-ખ.-કામનાથનો મહીમા-ત્રિકમ-(૨. સં.

નથી); (લિ. સં. ૧૮૩૮); પૃ. ૧.

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમા: શ્રી સારદાએ નમ:

ધન કામનાથ મહેમા તારો મોટો શોરે વિષાણુ: ॥

ધન શાવણ મહીનો શારો છે: કાંઈ ધર્મનામનો દાદો રે: ॥
 લિપિ બાળબાળ છે.

અન્ત:-

તાં ભવનાં પ્રાણીત જાએ છે ધન કામનાથ:
ભટ ત્રિકમ પાઠક તારો છે: શેવાનો ભાવ તે ચારો છે
તેને આશરડો રે તમારો છે: ધન કામનાથ: મેહેમા તારો મોટો શો રે:

અં. ૬૨-ગ-બહુચરનો ગરબો-પુરુષોત્તમ-પૃ. ૧.

આરંભ:-ધન બહુચર મોટી તુ ભવાંની જુમમાં જાણી:
અન્ત:-અંબા જોડ ભાવ દીન દેશો ખોડ: એ પરશોતમ અરજો
ધન બહુચર

અં. ૬૨-ઘ-ત્રિકમનું કીર્તન-ખીમો

આરંભ:-ખીરાજે રે સંખોદ્ધાર બેટમાં રે કાંઈ વંકડો ત્રીકમરાધ: ॥
સાંભળીશી સુરત મુકુરત જશુ રહી: દીડે દાક્ષીણ જાવ વારી જાણી:

કે. ૬૨-ઙ-શિવનું કવિત-ઈશ્વર-હિન્દી કવિત- પૃ. ૧

આરંભ:-શીર ગંગકે ધરીઆ: જટાનુટકે રત્નદંડા:

વિધિ ગુજરાતી છે, છતાં કેટલાક અક્ષરોના અરેહ બાજબાજ વિધિમાં છે. પાનાનો આંક નથી.

અં. ૬૨ ચ-સરસ્વતિનું ઘર્ણવ-કેશવદાસ-હિન્દી કવિત- પૃ. ૧

આરંભ:-હંકર્મહલહ દોહુ વાંન: દોહુ નરદાંન: અમેપદ દાતાર :

અં. ૬૨ છ-ગણપતિનું સ્તવન-કેશવદાસ-હિન્દી કવિત- પૃ. ૧

આરંભ:-એકદન: ગજવદન: સદંનવુષ: મદનવદનસુત:

અં. ૬૨ જ-જાંગલાનું કવિત-હિન્દી- પૃ. ૧-૪.

આરંભ:-અય જાંગલાનું કવિત લખતે :

દોશો : કયું આઓ જગતમે : કંપા ચારે દેશ :

રાગુવાકે કાઝમે : લીનો ગુર્જરવેશ : ॥ ૧ ॥

કવિત : મંગાણાસે આઓ રાજ : માલવ રુજેણ શ્રીષ :

મુલક સબ વીરકે : સુરતપે શોહા આદે :

કીને દે છાંગોઢી : સુકામલેજ નમ્રપર :
 તોપાં શામાન દાઘગોઢા દિ બના હો દે :
 સોફીવાળ હુ કાજે દી : જંનુર જંજાલોકે હી :
 યસ દંન કેરો હી આંકે : ગાઢાં હી મર્યાં આહે :
 દાદાકુ સમજાહે કે : અમ્રતરાઓ શગલીને :
 મીસ્તર ગાઢર જંજલે : જોર સુરત તે મર્યાં આહે :
 શા સુરતકે મધ્ય : શાહુકારકુ બોલાદે જોર :
 ગ્રીવાઢી શ્રીકૃષ્ણજીકુ : આગેહી કરાહે :
 કરોઢ રૂપેઆંકે પાજાના મરેહે સંધ :
 તોપા સાંમાન બહુત : અચુટ મર્યાં આહે :
 કુંપનીકે યીજ : તાંહા કાઢેલ હારા લંકતો :
 સોમાઈવારે મરદ : રાજા રાનમાં શોદાપહે :
 દસુદીઆ વાકવેર : ધ્રુજે ધરાપતી સમ :
 મીસ્તર ગાઢર જંદરેલ ગુજરમાં આહો દે :

વિધયાદિ:-૧. ઉત્તરા પેશ્વા બાહરાવ બીજના બાપ રારોબાની મદદે અને ૧૭૭૨માં બંગાળાથી આવેલા જનરલ ગોડર્ડે ગુજરાતમાં સુરત, ડભોઈ, પાટણ, ખેડા આદિ સહેરો ઉપર ચઢાઈ કરેલી તે પ્રસંગ આ કવિતામાં વર્ણવેલા છે,

૨. કવિતાને વિષય અધૂરેથી પડતો મૂકાયેલા જણાય છે.

૩. આમાં સુરતના વડનગરા નાગર ત્રવારી શ્રીકૃષ્ણજીએ કુંપની સરકારને એકે તડાકે શા. ૧ કરોડ ધીર્યાંને હસ્તેબ છે, એ તે વેશાની સુરતની અને વડનગરા નાગરોની જાહેજલાલી અને સત્તાધીશતાનો ઉત્ક્રાંત દર્શાવ પૂરો પાડે છે.

વિશેષ:-આ કવિતો ઐતિહાસિક છે, અને ગુજરાત ઉપર ઇંગ્લેન્ડના હસ્તા સંબંધી છે. આ કવિતો ઉપાયો નથી. પ્રતિ હર્ષ છે. વચ્ચે વચ્ચે અક્ષરો ખવાયા છે. ગુજરાતી લિપિમાં પ્રત લખાયેલી છે, છતાં ઘણા અક્ષરોનો મરોડ બાલબોધ લિપિનો છે. પાનનો આંક મૂળ પ્રતિમાં નથી.

અંક ૬૨ ઝ-અફ્ફીણીયાનું કવિત-નરસીરામ- પૃ. ૧-૨.

આરંભ:-હાં રે સુણુ વાંછી દાશઃ અફ્ફીણના અલબેલા રે

ખેતરમાં ગયા રે તમે! અપવાશી લુખાંની રાંધે શારે કોહોને નવ કહા
 એક સાંધી બલદ તાંહાં છે શારોઃ તે પટલ વરગને બહુ પારોઃ

તથે અફ્ફીણના છે ઉતારોઃ રે સુણુ:-

પાંચ કહી છે. આ કવિત ઉપાયહું નથી.

અં. ૬૨ જ પદ-હિન્દી— પૃ. ૨.

આરંભ:—નાગ નવલ કીસોરી રંગ મીનેહી વાગે

અં. ૬૨-૨ પદ-વાલાજીનું કીર્તન— પૃ. ૧.

આરંભ:—હો વાલાજી વાલાને વીશારે યાએ હીણુ

મેહે તો નવ રહેવાએ તમ શંઘે પુરવ જનમનું લેહેલું:-

આ પ્રતિમા મીઠાની યાજ પછી આ પદ આપેલું છે.

અં. ૬૨-૪ પદ ૪ કૃષ્ણકીર્તન ચોલાણુ.

(પ્રતિમા અત ભાગમા ગુજરાતી લિપિમા લખાયલાં છે)

અં. ૬૨-૩-પંદર તિથિ-કવિ ગણુ— પૃ. ૧-૨

આરંભ:—સખી પડવે પડસે પાઠ નાથ ન આવે રે:

એવા કઠણ થયા નંદલાલ સંધેસા ન કઠાવે રે.

અન્ત:—ગણુનો સ્વામી સાંભ હાર ગલાનો રે:

જે કાઠી આપસે સાંભલ નરનારી રે:

તેને મલે શ્રી રણુછોડ રાઈ કુંજબીહીઆરી રે

તથા સંપૂર્ણ:—

વિશેષ:—આ તિથિઓ છપાઈ નથી કવિનું નામ જણીતું નથી.

અં. ૬૨-૬, થાળ-મીઠો— પૃ. ૧-૩.

આરંભ:—સખી સાંભલોને કહુ વાતઃ કાલી આનંદ તે કાંઈ આજ:

નવા નેહસુ નોતરા હરી જમાવાને માહારાજ:

અન્ત:—વાહાને રમાડા જમાડાં રે કાંઈ રસમાં રે કાંઈ પૂરી મંનની આશ:

એવી પ્રશાદી છે યાલની રે: કાંઈ ગાએ છે મીઠો દાશા ||

ગાએ ગવરાવે શીથે ને સાંભલે રે તેને હોઅ છો વેકુંવાશ

પ્રતિ શ્રી યાવ સંપૂર્ણ લખીતં.

વિશેષ:-૧ આ થાળ છૂ કા હો પામા ભાગમા છપાયલી છે. પ્રતિ જણું છે, અને વળે અક્ષરો ખવાયા છે લિપિસવત કે રચનસવત આપેલા નથી

૨ જુઓ વિશેષ માહિતી માટે અંક ૫૫-ખ-વિશેષ ૨. પાનુ ૩૦ મું.

અં. ૬૨-છુ. સુદામાચરિત-પ્રેમાનંદ (૨. સં. ૧૭૩૮),

(લિ સં. ૧૮૩૮) પૃ.

આરંભ:-શ્રી ગણુશાય નમઃ શ્રી સારદાય-મ; અથ સદાંમાપૂરી લખતે:

શ્રી ગુરુદેવ ને શ્રી ગણુપતી સમરું અંબા ને સરસ્વતી:

પ્રબલ મતી વીમલ વાણી પામીએ રે:

રસ રામાયણ રહે રાધુઃ શ્રી લગવંત લીલા બાધુઃ

રસ રાધુઃ એમ કહુ સપ સ્વામીએ રેઃ

દાલ ॥ સપ સ્વામી કેહે તમે સાંભલો પરીક્ષત પૂન પવીત્રઃ

દશમ સ્કંદ અધ્યા એહેસીમે કહુ સદામાયરીતઃ

અન્તઃ-(રાગ કાનડો) છે વીર ક્ષેત્ર વડોદરઃ ગુજરાતં મધ્યે ગામઃ

ચતુરવંસી યાતી બંદાણુ કવી પ્રેમાનંદ નામઃ

સંવત ૧૭૩૮ શ્રાવણ ચુદ ગુરુ વાસ રેઃ-

પદખંધ કીધુ આક્ષાનઃ

ઉદરને અરથે પ્રદેશે ગયા ને સેવુ નંદરખારઃ

નંદીપૂરમાં કયા કીધી બુદ્ધ અતી અનુસારઃ

કર જોડી પ્રેમાનંદ કેહે એક વાર બોલો શ્રી હરી વરઃ

॥ કડવા ૧૪ ॥

ધતિ શ્રી સુદામાચરીત સંપૂર્ણ સમાપ્ત. શ્રી રસ્તુઃ કલ્યાણી મસ્તુઃ

સંવત ૧૮૭૮ ના વર્ષે અપાડ માસે શુક્લ પક્ષે અદાતામાં એકાદસી આંપૂનઃ

તથી. રવીવાસરના નીતા આ સદામા પૂરી સંપૂર્ણ છે થઈ છે રેઃ લખીતાંગઃ

બાસ હરીસંકર મંજારામે લખી છેઃ શ્રી અંબાજીની કીપાએથી લખુ છેઃ શ્રી.

શ્રી. શ્રી. શ્રી.

વિષયાદિઃ-સહવિદ્યાર્થી બંધુ સુદામાનું દારિદ્ર્ય કહ્યું બાગ્યું તે પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે. શ્રીમદ્ભાગવતના દશમસ્કંધના ઔશીમાથી વ્યાસીમા અધ્યાયમાં આ આખ્યાન વર્ણવેલું છે.

કડવાં ૧૪ છે.

વિશેષઃ-૧. આ આખ્યાન બુ. કા. દો. ભાગ ૧ માં છપાયું છે. પ્રતિ બાલબોધ લિપિમાં લખાયેલી છે. પ્રતિ છાંદુ છે અને તેના અક્ષરો ખવાયા છે.

૨. વિશેષ માહિતી માટે જુઓ અંક ૫૫-૨૨ વિશેષ ૧. પાનું ૨૦ મું.

અંક ૬૨-ત. શુકદેવાખ્યાન-વસ્તો- (૨. સં. નથી);

(લિ. સં. ૧૮૩૮) પૃ. ૧-૩૧

આરંભઃ-શ્રી ગણેશાએ નમાંઃ શ્રી શારદાએ નમઃ શ્રી ગુરુબો નમઃ
અથ સુપદેવનું આક્ષાંન લખુ છે.

શ્રી ગુણપત્ય સાંમી ગુણા લંબોદરઃ સુણો બહુનમી વલીઃ

વીજ્ઞહરા જે જે વંત લાગુ તમને લલી લલીઃ

અંમ મુહ વાણી આપો નીરમલીઃ

દાલઃ નીરમલ વાણી મંત્ર જાણીઃ શ્રી ગુરુ અક્ષર પાઐ સુ ૧૩ઃ

સ્વામી હુ સેવક જાણીઃ મુને ભગતભાવે ધાઉઃ

સેવુ તમને એકમંતે વીનતડી કરજોઃ
(વલાણી) પારવતીનાં પૂત્ર તુ રહ્યા તણી જડ મોડઃ (કડવું. ૧ કું.)
સંસાર કહું તે સાર રેઃ ભાવ આપો ભગવતીઃ
દાસ વસ્તો દીન બોલ્યો સાર કરો માતા સરસ્વતીઃ
(કડવાં ૨)

રાગ ગોડીઃ શ્રી સરસ્વતીએ કીધી સારઃ અનેક કવીજન હમડે હરથ અપારઃ
સંવત ૧૬૨૪ સાર માગશર શુદ્ધી ૧૨ ગુરુવારઃ
ગુરુવારે ગુણા ગાઈસે કવીઃ વીંપ્રપ્રસાદે વાંણી હવીઃ
બ્રહ્મણના હુ પૂજ્યુ પાઘ્યેઃ વાડવવચંને ત્રય બંધાઘ્યેઃ
વૈષ્ણવ કેરો હું છું દાસઃ માયા કરો તો કરુ અભ્યાસઃ
(કડવાં ૩)

અનુતઃ-(રાગ ધન્યાશ્રી)

સુખજીએ સંતોષા વેદવાસઃ તાં પોહોતી માતા કેરી આશઃ
શાધી શોતા તારુ કરમઃ પાંખીએ વધકુટ દામઃ
વીજી કહું હુ વીંપ્રદાશઃ ડોડીઆ કુલ બોરસદ માંહે વાશઃ
કાલે સુત નારાયણુ દાશ પાંખીએ વેધકુટ વાશઃ
શોતા જન સહુ હરી ભણો કહે વસ્તો દાશઃ

કડવાં ૪૫.

સપૂરણુ કથા થઇ છે. સંવત ૧૮૩૮ ના વરખે શકે ૧૬૬૪ પ્રવર્તમાનેઃ
દક્ષણાયેન ગતે શ્રી સુર્જ સદ તલિ માસોતંભ માસે વા સાવણુ વદ માસે
સુકલ પક્ષે બાદ્રપદ માસેઃ એ તે પૂર્યે કકયે લેક્ષ્ય પાઠયોઃ લખીતંગ ગાથાઃ
ગનાતી વેદ દયાલજી વેલજીએ લખુ આક્ષાં છેઃ કામલે પોટથ અર્ક્ષ એવા
જણાવ્યે છેઃ એક વાર બોલ્યો શ્રી હરિઃ

વિષયાદિઃ-આ આખ્યાનમા શ્રી શુકદેવને તેમના પિતા બ્યાસે તત્વજ્ઞાન
આખ્યાનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે કડવાં ૪૫ છે. પદબંધ રાગ, વચણુ, અને કડવાંથી બાધેલો
છે. પ્રતિમા કવચિત્ વલણુ જણાવુ નથી.

વિશેષ-૧. જી કા. દો. ભાગ ૪ થામા આ આખ્યાન છપાયલું પણુ તેના
અને આ પ્રતિના પાઠમા ઘણો અને મહત્વનો ફેર કઇક કઇક સ્થળે પડે છે.

૨. કવિ ડોડીયા ધારાળા જ્ઞાતિનો છે, નિવાસી બોરસદનો છે, તેના બાપનું નામ
નારણદાસ છે અને તે વૈષ્ણવ છે. બ્રાહ્મણની પ્રસાદીલુ કૃષ્ણ આ આખ્યાન હોવાનું તે
કહે છે. સંવત ૧૬૬૪ માં આ આખ્યાન રચાણુ છે.

૩. જી. ૩ ના સંશોધક સ્વ. ઇન્દુગરામ રૂપરામ દેસાઈએ આ આખ્યાનને મથાળે
'કવિ જુરાનપુરનો રહીશ હોતો' અને પાદનોંધમા 'અગોને મળેલી બીજ એક પ્રતમા

રહેવાનું કામ બોરસદ છે” એમ લખ્યું છે; પરંતુ આખ્યાનના ઉપસંહારમાં તે “દાડીયા કુલ બોરસદમાં વાસ” એમ જ લખ્યું છે. ત્યાં ‘જુરાનપુર’નો કોઈ ઉલ્લેખ કે પાઠનોંધ પણ નથી. આથી સા આધારે તેઓ કવિને ‘જુરાનપુર’ નિવાસી ગણે છે તે જણાતું નથી.

૨ વળી ‘દાડીયા ધારાળા’ની વસ્તી પ્રધાનપણે ખેડા જીલ્લાના આહુંદ વાડુકામાં હોઈને તેનું નિવાસસ્થાન ‘બોરસદ’ વિશેષે યોગ્ય છે અને જે જોયેલી પ્રતિઓ બધી જ ‘બોરસદ’નો ઉલ્લેખ કરે છે.

૪ આ આખ્યાનનું બંધારણ પ્રેમાનંદના સમયનાં આખ્યાનના બંધારણથી કંઈક નોખું પડે છે. કવિ ધારાળો હોવા છતાં બાપાની મીઠાસ અને વિચારદર્શનની રૂડાસા ખાસ ધ્યાન ખેંચે એવી છે. તેનું ‘સુભદ્રાહરણ’ મળતું નથી. જો તે સાંપડતું હોત તો એ પ્રેમાનંદના આખ્યાનોની ધાદિ ઉપર કંઈક પ્રકાર પાડત.

૫ પ્રતિ જીલ્લું છે. તેનાં વીસ પાનાં બાલબોધ લિપિએ લખાયેલાં છે, પરંતુ ૧૯ મા પાનના અડધા ભાગથી તે વીસમાનો અડધો બીજી કલમે લખાયેલો છે. વળી બાલબોધ લિપિ હોવા છતાં કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ ગુજરાતી લિપિનો છે. વીસમાના અડધા પાનાથી બત્રીસમા પાના સુધીનો ભાગ ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલો છે. એથી લિપિ-સંવત નોંધેલો નથી. છત્રિત્રીમાંનો લખીત “... હરિ :” એ ભાગ બાલબોધ લિપિમાં છે. મહાભારતના શાન્તિ પર્વના ‘વ્યાસશુકસંવાદ’ એ નામના પ્રકરણમાં આ આખ્યાન વર્ણવેલું છે.

અં. ૬૩-દશમસ્કંધ-કેશવદાસ (કાયસ્થ)-(૨. સં. ૧૫૨૯);

(લિ. સં. ૧૭૮૭); પૃ. ૧-૧૬૮.

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી કૃષ્ણાય નમઃ અથ શ્રી ભાગવત દશમ સ્કંધ લિખ્યતે ॥

પૂર્વજાયો ॥ પ્રથમ શ્લોક આઠે કરી ॥ કીધો કૃષ્ણ પ્રણામ ॥

હર્ષ હરીગુણ ગાઈયું ॥ યમ પોચે હર્ષિઆ હામ ॥ ૧ ॥

શ્લોક ॥ સરોજનેનાયુત સંયુતાય ॥ નમોઽસ્તુ ગોપિજનવલ્લભાય ॥

મંદારમાલા પરિભૂષિતાય ॥ ઉદારહાસાય લસન્મુસાય ॥

નમોઽસ્તુ ગોપિજનવલ્લભાય ॥ ૨ ॥

...

...

...

...

...

પૂર્વજાયો ॥ ગુરુ ગણપત્ય ને શારદા ॥ અંજા વેદવ્યાસ

... કે શનક નમુ ॥ એમ કહે કેશવદાસ ॥ ૯ ॥

પછે પરિક્ષિત રાયને ॥ કર જોડી કર જુહાર ॥

જેશું શુક સંવાદ થયો ॥ અખિલ જીવન ઉપગાર ॥ ૧૦ ॥

સંસારી પડતા શહુ ॥ અવલોકી અંધકૂપ

દયા કરી દીધો કીધો ॥ શ્રી ભાગવત સ્વરૂપ ॥ ૧૧ ॥

અન્તઃ-(ચોપાઇ)

ભણે સુણે જે એ આખ્યાન ॥ તેને તુસે શ્રી ભગવાન ॥
ભક્તિ મુક્તિ અથ મહીના ભોગ ॥ જે યાચે તે આપે યોગ ॥ ૧૧૫ ॥
દુષ દારિદ્ર ન દેષે અંગ ॥ સદા સાદ્ય કરે શ્રી રંગ ॥
વસુધાતલે વિધન નબ્ય યાપ ॥ હરિશેવક મોહોટો મહિમાય ॥ ૧૧૬ ॥
તિથિ સંવત નિધિ દશકા દોય ॥ સંવતસર શોભનકૃત દોય ॥
દક્ષણાયન સરદ રતુ સાર ॥ અર્ધન સૂક્ષ્મપદ શુરુવાર ॥ ૧૧૭ ॥
તિથિ દ્વાદશી વહી વૃદ્ધિ યોગ ॥ રાત તારસ ત્રિહરનો ભોગ ॥
બાલવ કુર્ષે બાંધી કથા ॥ યગદીશ્વરે મતિ પ્રેરી યથા ॥ ૧૧૮ ॥

પૂર્વ જાયો ॥ સોરઠ દેશ સોહાંમણો ॥ પાવન પુર પ્રભાસ ॥
શ્રી સોમેશ્વર સારદા ॥ અલિ અંતર કૈલાસ ॥ ૧૧૯ ॥
વાલંભ જ્ઞાંતી તિહું વસે ॥ કુલ કેરે કાયસ્ત ॥
તે માહે રહેરામનો ॥ શેવક સેજે સ્વસ્ત ॥ ૧૨૦ ॥

ચોપાઇ ॥ તેહનો સૂત હુ કેશવદાસ ॥ કરું કીર્તન શ્રી કમલાવાસ ॥
વિજય વીનતી કહુ કર જોડમ ॥ રબ્યે કોય કવી કાદો પોડય ॥ ૧૨૧ ॥
કીહાં મોહોટા કવિ મેરુ સમાન ॥ કાંહાં હુ કાકર અતિ અગાન ॥
કીહાં કનક ને કીહાં કથિર ॥ કીહાં સાયર ને જિહર નીર ॥ ૧૨૨ ॥
કાકાર કૃષ્ણ તે કૃષ્ણ હિતકર સદા ॥ કૃષ્ણ વિષ્ણુ અવર ન દેખું દ્વન ॥
કૃષ્ણ ગુરુ ગોત્ર જ બંદ આપણો ॥ કરું નિરંતર કૃષ્ણપૂજા ॥
કૃષ્ણ માય બાપ તે કૃષ્ણ જ માઓસો ॥ પરમાત્મા કૃષ્ણપ્રાણ ધારી ॥
કૃષ્ણનો દાશ દેશવદાશ ઉચરે ॥ સાંભલે વીતની એહ મારી ॥ ૧૨૬ ॥

ચોપિ ॥ સમંતિ કારણ આંણ્યા શ્લોક ॥ તેહનો દોય મ દેશો લોક
હીરે જડપૂ સોહે હેમ ॥ પ્રાકૃત ઉપર પરકથુ તેમ ॥ ૧૨૭ ॥

પૂર્વજાયો ॥ સતાવન શ્રી ભાગવત ॥ રૂપક છે ત્રેવીસ ॥
સોલ સ્વયંકૃત સંસ્કૃત ॥ યમલી કથા યગદીસ ॥ ૧૨૮ ॥

...

...

...

...

કીધા બ્યાસે પૂરાંણુ અદાર ॥ તે માહે શ્રી ભાગવત સાર ॥
વેહતા કીધા દાદ્ય કંધ ॥ નારાયણગુણ કથાસમંધ ॥ ૧૨૯ ॥
... દશમ સ્કંધ છે મુખ્ય ॥ યહાં કહી કૃષ્ણ કથા શુક રબ્ય ॥
તે જોષ મેં કાંઈ કાંઈ કવી ॥ માહી મતિમાને વર્ણવી ॥ ૧૪૦ ॥
પ્રયાલીમે કેહે કેવલદાસ ॥ પૂરણુ કરતાં પોહોતી બ્યાસ ॥
એકતાસીસશો ચોપિ કહી ॥ એટલે કથા સંપૂર્ણ થઇ ॥ ૧૪૧ ॥

પ્રતિશ્રી માહા ભાગવતે પુરાણે દશમ સ્કંધે શ્રીકૃષ્ણકીડામાં ચત્વા

રિંશતમઃ સર્ગઃ સમાપ્ત ॥ છ ॥

સંવત ૧૭૮૭ વર્ષે શાલિવાહન કૃત ૧૬૫૪ અવર્તમાંન્યે ગતે શ્રી સૂર્યે
રૌદ્ર સંવત્સરે પરસોતમ જ્યેષ્ઠ માસે શુક્લ પક્ષે શ્રી શનિવાસરે આ દેહ
મુનરા મધે વાસ્તવ્યં કુછ દેશે રાત્રિ શ્રી દેશસજી વિજયે રાજ્યે ॥ મોઢ
જ્ઞાતિય ચાતુર્વેદી જાની શ્રી ૫ જોરામ સૂત વિસનજી લખિતં સ્વાર્થે પરાર્થે ચેત ॥

ચાદરં પુસ્તકં દૃષ્ટ્વા ॥ તાદરં લિપિતં મયા :

યદિ શુદ્ધમશુદ્ધં વા ॥ મમ દોષો ન દીયતે ॥ ૧ ॥

શ્રી ગુરુભ્યો નમઃ ॥ શુભં ભવતુ ॥ કલ્યાણમસ્તુ :

વિષયાદિઃ-૧ શ્રીમદ્ભાગવતના આખાયે દશમ સ્કંધનો સાર આમાં આપેલો છે.

૨. આ આખ્યાન સર્ગબદ્ધ છે. તેના ચાળીસ સર્ગ છે. પૂર્વછાયો, ચોપૈ, ત્રોટક
આદિ છંદો, હિન્દી કવિત, શ્લોકો, રાગ આદિથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ:-૧. આ કાવ્ય સંવત ૧૫૨૯ માં રચાયેલું છે; લેખનમાં જૂની ગુજરા-
તીના કેટલાક અંશે જળવાયેલા છે. કવિ કાયસ્થ વાલમ (વર્લિમક) જ્ઞાતિનો છે. આ
આખ્યાન છપાયેલું નથી. શ્રી કૃષ્ણસ ગુજરાતી સભાના ઉત્તેજનથી રા. રા. અંબાલાલ
બુલાખીરામ જાનીએ તે પ્રકટ કરવાનો પ્રબંધ કર્યો છે, અને તે છપાય છે. બાપા, વર્ણન,
છંદો આદિમાં આ કાવ્ય આકર્ષક છે અને મધ્યકાળના ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર અનેરો
મહારા પાડે એવું છે.

૨. પ્રતિ છંદુ છે. બાલખેાધ લિપિએ તે લખાયેલી છે. વચ્ચે વચ્ચે પાનાં ખવા-
યાથી અક્ષરો પડેલા છે. કાળજો વચ્ચે સારા ન હોવાથી લેખકે જગ્યા ફેરી રાખી
કાવ્ય ઉતારેલું છે. લેખક અં ૫૯-૬ 'બ્રહ્મવાહન આખ્યાન'વાળા કવિ જોરામનો પુત્ર છે.

અં. ૬૪-૬-સભાપર્વ-વૈરાટ પર્વ-નાકર-(૨. સં. ૧૬૦૧);

(લિ. સં. ૧૭૧૧); પૃ.

આરંભ:-...શાય નમઃ ॥ શ્રી સરસ્વત્યે નમઃ ॥ આક્ષાંન સભાપર્વ
વૈરાટ પર્વ ॥

રાગ કેદારો ॥ ઉમયાનંદનને ગુણ સ્તવુ ને પ્રણમુ દુદ્ધ દેવ ॥

(જે)હ તણો પરીવાર પનોતો સુરીનર મુની કરે સેવ ॥ ૧ ॥

સુધબુધ્ધ સ્ત્રી, લક્ષ લાલ તન, મનકાંમના બુધી જેહને ॥

મજવદન મોદીક અતી વલંલક ક(ફ) પ્રણમ હુ તેહને ॥ ૨ ॥

શ્રી ગુરુચણ્ડામંજરી શ્રી રામચંદ્રનુ ધ... ॥

મ માત્ર ગર્ભાંધન કાપે ॥ આપે નીર્મલ જ્ઞાન ॥ ૬ ॥

(કડવું ૧ ક્ષ)

અન્તઃ—(રાગ પ્રભાતી)

વૈરાટ પર્વ કથા અતી શુદ્ધ ! કવીજન કેરી વાંણુ રે ॥

કડવાં પ્રત્ય પાંહાંસેટ કરાં । સહી કવીઆં શુધ અર્જનશુ રે ॥ ૯ ॥

પદસંક્ષા કાઢીને કહુ હુ । બે સહસ્ર પંચાસ રે ॥

બાલ શુધ અર્જાનં જાણી । મુને ક્રીષા કરી અવીનાસ રે ॥ ૧૦ ॥

સંવત સોલ ૧૬૦૧ સત એકજ ઉપેર । માસ દામોદર સાર રે ॥

શુક્લ પક્ષ ને દસેમ તીથી । શુભ લગ્ન ને સોમવાર રે ॥ ૧૧ ॥

શુરુ વૈષ્ણવ કવીજન પ્રસાદે । કરીઓ એ અભ્યાસ રે ॥

નીર્મલ અંથ અર્ધચંદ્ર સરીષા । કૃષ્ણપર્ણ કૃત દાસ રે રે ॥ ૧૨ ॥

ગાયે વાંચે ને પૂછે સાંભલે । નરસી વર્ણુ અદાર રે ॥

પાંચ માહા પાતીક તે નાહાસે । પાંમે હરી પદ દાહાર રે ॥ ૧૩ ॥

કરી અંથ વાડવને સોંપ્યો । વીસ્વ પૂણુ વીસ્તાર રે ॥

વૃધ નાગર કુલ નાંહાંન મદન સુત । ગાયો ભવજલ તાર રે ॥ ૧૪ ॥

વીરક્ષેત્ર મધ્યે વાંણીયો । દીસાવાલ કુલ સાર રે ॥

વીકાનો સુત મુખે પ્રણમે । હરીભક્ત શુભ આચાર રે ॥ ૧૫ ॥

સકલ જપતપ તીરથ ને વલી । અષ્ટ ભોગ અભ્યાસ રે ॥

કેહે નાકર હરીશુ શુ ગાયે તે । પાંમે શ્રીઅવીનાસ રે ॥ ૧૬ ॥

ધૃતિ વૈરાટ પર્વ સંપૂર્ણ ॥ શ્રી રસ્તુ ॥ સંવત ૧૭૧૧ વર્ષે દાગણુ સુદી

૭ સાતેમ રવો લપીત સંપૂર્ણ સમાપ્તઃ ॥ ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥

॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ રસ્તુ ॥ શુભં ભવતુ ॥ કલ્યાણમસ્તુ ॥ ॥ ॥

વિષયાદિઃ—મહાભારતના સમાપર્ણ અને વૈરાટ પર્વના સાર આ આખ્યાનમાં કવિએ આપેલા છે. રાગ અને કડવાંથી પદભય આવેલા છે, વચ્ચે 'દોહ' અને 'વલણુ' પણ છે કુલ કડવાં ૬૫ છે.

વિશેષ—૧. આ પર્વો છપાયાં નથી. આ કવિએ મહાભારતનાં બીજાં પર્વોના સાર પણ લખ્યા છે. સામાન્ય રીતે સભા પર્વ અને વૈરાટ એ બે પર્વો છટાં મળે છે, (જુઓ અં. પદ-ખ) પણ આ પ્રતિમાં બે સાથે જોડેલાં છે. એથી સમજાય છે તેમ કવિએ કે કવિએ જેને દાન કરેલું તેણે પાછળથી બે ભાગમાં અલગ વહેવ્યાં હશે, અને પદ સંખ્યા, કડવાં સંખ્યા આદિ પણ તેણે નોંધેલાં હશે. કાવ્ય સંવત ૧૬૦૧ માં રચાયું છે.

૨. પ્રતિ શુદ્ધ ભાવજોષ વિધિએ લખેલી છે, પ્રતિ સવત ૧૭૧૧ ની હોળ તે દિવસે તેમ જ ખાસ સંગ્રહવા યોગ્ય છે. માત્ર બીજું પાનું ગયતું છે. વચ્ચે વચ્ચે અક્ષર પડ્યા છે.

૩. વિશેષ માહિતી મળે જુઓ અંક પદ-ખ નાં 'વિષયાદિ' અને વિશેષ, પાનું ૪૦ મું.

અં. ૬૪-ખ.-શુકદેવાખ્યાન-વસ્તો-(૨. સં. ૧૬૨૪);
(સિ. સં. ૧૭૧૨); પૃ.-૧-૨૬.

આરંભ:- ॥ શ્રી ગણેશાયે નમઃ ॥ શ્રી સરસ્વત્યે નમઃ ॥ અથ આશ્વાન
શુકદેવનું લીક્ષતે ॥

રાગ ધન્યા ॥ ૨૭ ॥ ગણપતી સ્વામી રે ગુણ લંબોદરા શુભો બહુનામી રે
વક્ષી વીમ્બ હરા ॥

અમ મુખ વાંણી આપો નીર્મલી ॥ ૧ ॥ ઓહ ॥

નીર્મલ વાંણી મન જાણી મુને । શુધ અક્ષર આપ ॥

તુ સ્વામી મુને સેવક જાણી । ભક્ત ભાલે યાપ ॥ ૨ ॥

સીવ તને પુજ્યે એકમનાં રહી કર જોડ ॥

પારવતીના પુત્ર રૂપા તણી જડ મોડ ॥ ૩ ॥

જડ મોડ રે સુધ છુદ્ધ સ્વામી । સેવત્રે સણગાર ॥

લક્ષ લાભ પુત્રે પરવરો । અપ્રીત મોદીક આહાર ॥ ૪ ॥

(કડવું ૧ હું)

... ...
વલ્લભ ॥ સંસાર સાર કથા કહું જો । ભા(વા)યા આપે ભગવતી ॥
દાસ ધરતો દીન બોલે । સાર કરો માતા સરસ્વતી ॥ ૬ ॥

કડવું ૨ જું.

રાગ ગોડી ॥ સરસ્વતીએ તોં કીધી સાર ॥ કવીજન હેડે હર્ષ અપાર ॥

સંવત સોલ જોવીસો સાર ॥ માહાધ શુદ્ધ દ્વાદસી ગુરુવાર ॥ ૧ ॥

ગુરુવારે ગુણ ગાશુ કવી । વીમ્બસાદિ વાણી હવી ॥

તે ભ્રામણના પુત્ર પાએ । વાડવવચને ગ્રંથ બંધાએ ॥ ૨ ॥

વૈષ્ણવ કરો હું તોં દાસ । મયા કરો તો કર અભ્યાસ ॥

પાએ લાગી માગુ કરજોડ । રૂપે મુને કે દેતા ધોડ ॥ ૩ ॥

ભ્રામણ વૈષ્ણવ માગુ માન । સાંતી પર્વ કહું શુક આશ્વાન ॥

ગાતાં પાપ સમુલાં જાએ । શ્રેતાનાં મન નીર્મલ યાએ ॥ ૪ ॥

ભ્રામણ વૈષ્ણવ જે દીએ માન । તે નરનારી ગંગસ્નાન ॥

ગંગા જમુના મધ્યે સરસ્વતી । મત્સ આપો, ટાલો દુર્મતી ॥ ૫ ॥

દુર્મતી ટાલો તો વેલા વલે । પુન્ય વાધે પાતીક પરજલે ॥

મહસ્ત જતીના કેહેશુ મર્મ । ભાવે રહેતો બેહુના ધર્મ ॥ ૬ ॥

ધર્મખ્યાન ભાવે હરી । એક વાર બોલો જે હરી ॥ ૭ ॥

કડવાં ॥ ૩ ॥

અન્ત:- (રાગ ધન્યાશ્રી)

એમ કહી વ્યાસે રચ્યુ આખ્યાન । ધરં પીળુ કેરું ધ્યાન ॥
પુત્રને તપે માત તાતને । આવીઉ વૈમાન ॥ ૧૬ ॥
નરનારી બેઉ ઉધરાં ॥ શુષ કરે જે જે કાર ॥
આશ્રજ પાંખ્યા દેવતા ॥ ધન ધન્ય શુષ કુમાર ॥ ૧૭ ॥
સાંતી પર્વ તણી કથાને ॥ વ્યાસ શુક સંવાદ ॥
જનમેજે રાજ્યએ સાંભલી । ને ઉપનો ઉહોલાદ ॥ ૧૮ ॥
એકમનાં ગાએ સાંભલે શુષદેવનુ આક્ષાં ॥
તે નાહે ગંગાજલ નિર્મલ । પામે રીધી સંતાન ॥ ૧૯ ॥
સાંભળે સંસાર ધૂટે । અર્થ મલે અનંત ॥
એ કથા છે મુક્તી ગાંમની । ને ઉધરે ભગવંત ॥ ૨૦ ॥
ભાવે કભાવે સાંભલે । અથવા તે વાતે નાંમ ॥
કવી કેહે શ્રીતા સાંભલો । પામે તે વૈકુઠ હાંમ ॥ ૨૧ ॥
મુક્તી હાંમ તે પાંખીએ તે ઘોરુએ મનની આસ ॥
વસ્તો વાણી ઉચરે આપજો વૈકુઠ વાસ ॥ ૨૨ ॥
(કડવાં ૪૫)

ઇતી શ્રી મહાભારથે વ્યાસશુષસંવાદે । સાંતી પર્વ કથા જોગ સાહાઅ
(યોગશાઅ) મુક્તીદા એક સમાપ્ત ॥ શ્રી રસ્તુ ॥ સંવત ૧૭૧૨ વર્ષ ફાગણ
સુદી છુધ લીધીતં શુભ ભવતુ ॥ કલ્યાણમસ્તુ ॥ શ્રી ॥ ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ:- શુકદેવને તેમના પિતા વેદવ્યાસે યોગ અને જ્ઞાન એ બે માર્ગના બોધ
આપ્યાનો પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે.

કડવાં પીસ્તાળીસ છે. રાગ, ‘ડોહ’ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે. જો કે
વચ્ચે વચ્ચે ‘વલણ’ જણાઈ નથી.

એક નોંધવાજોગ બાબત રચનસંવત વિષે છે. અંકે ૬૨-થ માં તેમ જ જ. કા.
દો ભાગ ૪ માં માં રચનસંવતમાં માસ “માઘશર સુદી દ્વદશી ગુરવાર”નો ઉલ્લેખ
છે ત્યારે આમાં “માહાધ સુદી દ્વદશી ગુરવાર” છે. આથી જ્યો માસ, વાર અને
તિથિ ઉપરથી ઇમેજ પદ્ધતિ અનુસાર સંવત-સાલનો નિર્ણય કરે છે, તેઓએ એ વિચારવા
યોગ્ય છે કે સહીઆની ભૂવથી ‘માઘ’શરને બદલે “માહાધ” સુદ લખાવાથી કે એવો
હલકો હેરફેર થવાથી સંવત-સાલ નક્કા આવે અને એ એક ભ્રાન્તિ ઉપજવનારું અથવા
વિચારણા કરાવનારું સ્થાન છે.

વિશેષ:- ૧ આ આખ્યાન જ. કા. દો. ભાગ ૪ થામાં છપાયું છે.

૨ કવિ જોરસદનો ધારાળા ડોહીયા કૃત્યો છે. પ્રતિ ધણી જુદી છે, સંવત ૧૭૧૨
માં બાલબોધ લિપિએ લખાયેલી છે. પ્રસિદ્ધ પ્રતિ કરતાં આમાં ધણો પ્રાકાંતર ભેદ છે.

૩ (વધુ માહિતી માટે જુઓ અંકે ૬૨-થ (પાનું ૫૭) વિશેષ ૩-૪.

અં. ૬૪-ગા.-સીવરામંડપ-(સીતા-રામ વિવાહ)-વણ્યો-

(૨. સં.); (લિ. સં. ૧૭૧૪.); પૃ. ૧-૩

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમઃ

રાગ સાંમેરી: ધ્રુવરસૂતને આરાધીએ : સુધધૂધનાથ નરેસ :

ઉમઆઅંગથી ઉપનો : અથર્થે પ્રણમૂ ગણેસ :

જનકસૂતા માહા સુદરી : વર વંવંચે રધૂનાથ :

ત્રંબક ટોડર બાધીઉ તારે જગ સહૂ જણી વાત :

આલ : તાંણી ત્રંબક ટોડર બાંધૂ : અસુરા ઘેર એનસ વાંધૂ :

હારે રાજ જનકે હો માહા જંગ રચીઅ :

તીનુ મહીમા મૈસ્યલ મચીચુ :

પાતાલના પનત(ગ) લેડા : નવપડના નરપતી મેલા :

તાંહાં ધધર છત જોવા આબ્યા : તાંહાં સૂરી નરમૂતી ભલા ભાબ્યા :

(કડવું ૧ હું)

અન્ત:-દૂહો ॥ ત્રીકમછ ત્રંબક ભાણઉ : અને જોવંદ સેદેવ વાત :

જનકી પધરાં સીવરા : વર વરાં શ્રી રધૂનાથ :

જનક તણાં મંડપ માંહાં : વરતો અતી આનંદ :

ગાયે માંનની જનકી : પ્રણાં(મે) પ્રેમાનંદ :

હથેવાલો સીતા તણા : અને સાહો સારંગપાણુ :

કરજોડી વણ્યો કહે રાએ દીધાં કેનાદાન :

॥ કડવાં ૪ ॥

.....

રામ માતપિતાને પાએ લાગે રે સાંમછ: દુપીઆનાં દાલીદ્ર ભાગે રે દુપીઆનાં: ॥

સીવરા મંડપ જેણે ગાયો રે: રામ રહે તેને સમાયો રે । રાંમ:

રામ સીતા સરપી જોડી રે: એમ કહે વણ્યો કર જોડી રે એમ કહે: ॥

(કડવું ૫ મું.)

ધતી શ્રી સીવરામંડપ સંપૂરણુ : સમાપ્ત : ॥ સંવત ૧૭૧૪ વરષે સંપૂરણુ :

શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ ૭ ॥ ૭ ॥ ૭ ॥ ૭ ॥ ૭ ॥ ૭ ॥

વિધયાદિ:-૧. રામચદ્રે રાજ જનકની સજામાં સ્વયંવરમંડપમાં ત્રંબક ધનુષ્ય તોડ, સીતાને વરી, એ પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે. આ પ્રસંગ રામાયણના બાલકાંડના સર્ગ માં છે.

આ આખ્યાનનાં કડવાં ૫ છે. રાગ અને ચાલથી પદબંધ બાંધેલો છે, ને, કે, બીજા, ત્રીજા, ચોથા અને પાંચમા કડવામાં રાગ અને ચાલનું નામ આપેલું નથી; માત્ર પહેલા કડવામાં જ રાગનું નામ અને ચાલ છે.

વિશેષ:-૧. આ આખ્યાન છપાયું નથી. પ્રતિ ૧૭૧૪ માં બાવબાધ લિપિએ લખાયેલી છે. પણ તેના ધણા અક્ષરો જેવા જે, દે, ઝે, બે, સે, આદિનો મરોડ ગુજરાતી લિપિનો છે. 'અલ્લ ભૂવનનુ નરેસ' જેવા કવચિત્ત્વની બાધાના સંસ્કારો પણ જળવાયેલા છે. પાનાંના અંક મૂળ પ્રતિમાં નથી.

૨. આ કવિનો 'રણનંગ' (રણયજ્ઞ-રામચંદ્ર અને લક્ષ્મણનું રાવણકુંભકર્ણ સાથે સીતાજીને પાછાં લાવવા માટે લંકામાં ગયેલું યુદ્ધ) પ્રસિદ્ધ છે અને તે રા. રા. મંજુવાલ રણછોડલાલ મળમુંદાર, બી એ. એલ. એલ. બીએ સં. ૧૭૪૦ ની પ્રતિ ઉપરથી વડોદરાથી પ્રેમાનંદના રણયજ્ઞ સાથે પ્રકટ કરેલો છે.

૩. વળી આ કાવ્ય 'સીતાજીની વેલ' તરીકે જાણીતું છે અને તેની પ્રતિ નડિઆદમાં ડાહીલક્ષ્મી પુસ્તકશાળામાં છે.

૪. આ આખ્યાન મુંદર, બાવવાહી અને હડુશ છે.

૫. આ જ કવિએ 'સીતાસંદેશ' બાવન પદમાં રચેલો છે. કવિ પ્રેમાનંદની પૂર્વે થઈ ગયેલો છે, એમ તેનાં કાવ્યોની સંવત ૧૭૧૪ માં લખાયેલી પ્રતિ ઉપરથી તેમ જ બાવાની લઠણ આદિ ઉપરથી સમજાય છે.

અં. ૬૪-ધ.-રુકિમણિહરણ-કૂંઢ; (ર. સં. ૧૬૫૨)-
(લિ. સં. ૧૭૧૭); પૃ. ૧-૧૬.

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ ૧ ॥ શ્રી સરસવત્યે નમઃ ॥ ૨ ॥ આક્ષાંત
રુક્ષમણી હર્થુ ॥ ૩ ॥

રાગ કેદારી ॥ નમો દે નમો શ્રી વીણાએક ॥ સુધ શુધ સુપદાએક ॥
કાએક ॥ માંનસ વાએક સ્તુતી કરુ દે ॥ ૧ ॥
શ્રી બાલા કુરાલા કાલી ॥ કીપા કરો દે કીપાલી ॥
દમાલી ॥ દાલીદ્ર દુપલંબણી દે ॥ ૨ ॥
શ્રી ગુરુચર્ણ કીપા કરે ॥ સુની માંનલાવ મનમાં ધરે ॥
ઘોચરે ॥ અભીક્ષ હોએ મુજ દીનને દે ॥ ૩ ॥
વેળુવ ઓતા વીનતી ॥ બહુ પંડિતની કરુ સ્તુતી ॥
દુર્મતી ॥ મુઝને દેવ દયા કરો દે ॥ ૪ ॥

વલણુ ॥ કરો દયા કવી મુઢ કૂંઢ કેહે પતીત પાવન યાહિ ॥
વાસુદેવ રુક્ષમણીહર્ણુ કયા રસ ગાહિ ॥ ૫ ॥
શ્રીમદ્ ભાગવત દશમ સ્કંધ ॥ શ્રી પરક્ષતનો સંવાદ ॥
લક્ષ્મી તણાં ચીત રંજન કરવ ॥ બોલી સપુત્રા નાદ ॥ ૬ ॥

(કડવાં ૧)

અન્ત:- (રાગ ધંન્યાસી)

પ્રાણુવક્ષમ પ્રીત રાધો । સહુ માંન માગી જાએ ॥
 હવે કયા સંપુરણુ થઈ । શ્રી રુક્ષમણી વેહેવાએ ॥ ૧૨ ॥
 પ્રથ તાં પરીક્ષત તણુ । શુષ્કેવનો પ્રસ્તાવ ॥
 દુસ્તર તરવા ભક્તને । શ્રી ભાગવંત રસનાવ ॥ ૧૩ ॥
 અંધ મારગ પામવા રે । પ્રગટ કીધી જોત ॥
 અર્ક ઉઠે તીમીર નાસે । અવની થયો ઉઘોત ॥ ૧૪ ॥
 તેમ કયા શ્રી જગદીસની । ત્રે તાપ પાંમે ભંગ ॥
 સુણે સીધે સાંભળે ॥ તેને સદા પુરણુ રંગ ॥ ૧૫ ॥
 પટે પટે નાંમ અવીનાસતુ લે । સફલ થાએ જન્મ ॥
 અવસાનકાલે આવતાં । ત્રેહે તાપ પાંમે ભંગ ॥ ૧૬ ॥
 નહી જુએ ગુણ આચાર ગાતાં । ચતુરી વીવેક ॥
 હરી નાંમ જાંહાં તાંહાં સોહેલુ । દોહેલુ નહી ક્ષણુ એક ॥ ૧૭ ॥
 શ્રોતા જન સહુ સાંભલે । કવીતા કેહે મતીમંદ ॥
 સંવત ૧૬૫૨ મુજ ઉપનો આનંદ ॥ ૧૮ ॥
 યૈત્ર સુદી ૧૧ મધ્યાંન મંગલ વાર ॥
 પંચાંગ યોગ સુલ માંહે । પૂર્ણ કયાંતો વીસ્તાર ॥ ૧૯ ॥
 ઋષીકર્મ ઉદીચ્ય વંસે । આનાવલ સ્વસ્થાંન ॥
 રામ થાપી, બરદ આપી, રથે સેતા નામ ॥ ૨૦ ॥
 અઘેરવરના વાસ પાસે । પૂર્વે સુખા ગામ ॥
 ગણેશસ્તુત કૂંઠો કેહે સભાને પરણાંમ ॥ ૨૧ ॥
 ગણપતી ભારથી શ્રીઅ વૈષ્ણવ ॥ શ્રોતા વગતાને નમુ ॥
 તમ પ્રતાપે જે કહું ॥ નીલ નીલ હરી ચરણે નમુ ॥ ૨ ॥
 શ્રોતા જન સહુ સાંભલે ॥ જે કરે શ્રી હરી ગાંન ॥
 ગણેશસ્તુત કૂંઠો કેહે ॥ પૂર્ણ થયું આજ્ઞાંન ॥ ૩ ॥

(કડવાં ૧૨)

ધતિ શ્રી રુક્ષમણી હર્ણુ સંપૂર્ણ ॥ સંવત ૧૭૧૭ વર્ષે પૌષ વદી ૭ શનિ વાસરે
 સંપૂર્ણ બવતુ ॥ શ્રીરસ્તુ ॥ કલ્યાણમસ્તુ ॥ શ્રી ॥

વિષયાર્થ:-૧. શ્રીમદ્ભાગવતના દશમસ્કંધના રુક્ષમણીકંડરણુનો પ્રસંગ કવિએ આમાં વર્ણવેલો છે. રામ, વલણુ અને કડવાંથી પદબદ્ધ બધેલો છે. પરંતુ એક એ ખાસ નોંધવો જેવું છે કે 'વલણુ' સામાન્ય રીતે ફરેક કડવાને અંતે હોય છે ત્યારે, આ આખ્યાનમાં ફરેક કડવાની ચોથી પાંચમી કડી પછી 'વલણુ' આવે છે અને તે 'દાસ' કે 'આત' નામોએ હોવાનું સમજાય છે.

૨. આ કવિ સંવત ૧૬૪૦ થી ૧૬૯૦ સુધીમાં થઈ ગયો છે. તેનાં પાંડવવિદિ (૨. સં. ૧૬૭૭, લિ. સં. ૧૭૪૧, જુઓ સુરવ સાહિત્યપરિષદનો વૃતાન્ત, અંતનું પાનું ૭૮ મું) અને સગાજરાનું આખ્યાન (૨ સં ૧૬૮૨, લિ સં ૧૭૬૬ જુઓ સુ સા. પ. ૧ અંતનું પાનું ૮૭ મું) એ બે જાણીતાં છે.

વિરોધ—આ કાવ્ય છપાયલું નથી તથા કવિ અનાવલાના સુખા ગામનો હિંદિય બ્રાહ્મણ છે. પ્રતિ ઇર્ષ્યુ છે, અને કંઈક ખવાયલી પણ છે.

અં. ૬૪ ૬-જાલંધર આખ્યાન-શિવદાસ-(૨. સં.);
(લિ. સં. ૧૭૧૭); (અપૂર્ણ); પૃ. ૧-૧૧

આરંભ:—શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ શ્રીસરસ્વત્યે નમઃ ॥ આક્ષાન જાલંધરનું લીખ્યે ॥

રાગ ગોડી ॥ પ્રથમે પ્રણમ આદી અનંત ॥ ક્રીપા કરો શ્રી કમલા કંત ॥
યશ આપો ગણપતી ગુણરાએ ॥ પ્રેમ ધરીને લાગુ પાએ ॥ ૧ ॥
પ્રથમે પ્રારંભ કરતાં કાંમ ॥ ગણપતી તાહારં સમરે નાંમ ॥
શુભ અર્થે તુને સમરે ઝાંઠાં ॥ કાર્ય સકલ સીધ પામે તાંઠાં ॥ ૨ ॥
તે માટે મેં સમરો આજ ॥ ક્રીપા કરો મુજને ગણરાજ ॥
બ્રહ્માની તનયા સરસ્વતી ॥ મુઝ મુખ વાસ કરો એક રતી ॥ ૩ ॥
ચૈદ્ર લોક માંઠાં તાહારી ક્ષાત ॥ અક્ષર શુધ આપો મુઝ માત ॥
શ્રીગુરુ અર્ચુકમલ મન ધરી ॥ કથા કહુ જસ આપો હરી ॥ ૪ ॥
એહ કથા ભવસાગર નાવ ॥ સાંભલને ચીત આંણી ભાવ ॥
નરકાશુર કેરુ આક્ષાંન ॥ જે રણુ મારો શ્રીભગવાંન ॥ ૫ ॥
શ્રી માહાભારથ પર્વ વીસાલ ॥ તે માંઠાં શ્રી હરીવંસ વીસાલ ॥
મહિ અનંત ગુણુ ગોવંદજી તણાં ॥ બહુ પ્રાક્રમ તેણે કીધાં ધણાં ॥ ૬ ॥

... ..

અન્ત:—(રાગ મધાર)—ત્રૈલોક વિવે તુને પ્રુજસે ॥ તુલશી તે વન ધરી નાંમ રે ॥
અંતકાલે તાહારા પતયી ॥ પાંમસે વૈકુંઠ ધામ રે ॥ ૬ ॥
એહેવું કહી કરુણાનિધિ ॥ વૃંદા ગ્રહી ઉછંગ રે ॥
રણુ જાલંધર જે સ્થલ પડો ॥ લેઈ આવ્યા તેહને સંગ રે ॥ ૧૦ ॥
લાંઠાં દેવે સ્તુતી કીધી ધણી ॥ વૃંદા તણી તેણી વાર રે ॥
જે સતીશીરોમણુ સાધવી ॥ ત્રૈ

(કડવું ૮ મું)

વિષયાદિ:-૧. અસુર ભંધરને શિવને હાથે દણ્ડાવવા વિધ્યએ તેની સતી સ્ત્રી પૃદાને છેતરીને તેના સતીત્વનું ખંડન કાઢ્યો અને તેને પરિણામે રણમાં ભંધર દણ્ડાવાનો પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં રૂંદર રીને વર્ણવાયેલો છે. જૈમિનીના ભીમદ્રુમદાભારતના અશ્વમેધપર્વમાં આ કથા આપેલી છે.

૨. આઠ ઠડવાં ઢરો. એમ આના અન્ત ભાગથી જણાય છે. આ આખ્યાનનો પદબંધ રાગ, વલણ અને ઠડવાંથી બનેલો છે. વચ્ચે ઉચ્ચે પછુ વલણને બદલે છે. ઢાલ કે આલ નથી જણાતી, પણ દોઢ છે.

વિશેષ:-૧. આ આખ્યાન ઉપાયકું નથી. ખંભાતનો વડનગરો નાગર કવિ શિવ-દાસ તેનો કર્તા છે, આ કવિનું 'બાલચરિત' સં. ૧૯૬૭ માં (જુઓ અં. ૫૩ માં) રચાયેલું છે તેમ જ સંવત ૧૯૭૩ માં રચેલો દ્રૌપદી સ્વયંવર જી. કા. દો. ભાગ ૪ થામાં ઉપાયો છે. એથી આ આખ્યાન પણ એવા જ અરસામાં રચાયેલું ઢરો.

૩. પ્રતિ જીર્ણ છે અને પાનાં ખવાયલાં ત્રણ છે. પાનાં ૬ થી ૩૧ છતાં પડેલાં છે. અંતનું એક પાનું ગયલું લાગે છે. પ્રતિ બાલબોધ લિપિએ લખાયેલી છે. જુની ભાષાના સંસ્કારો જળવાયેલા છે.

અં. ૬૫-જહાંગીર યશશ્ચન્દ્રિકા-હિં. પે. કા.-કેશવરાઈ-(૨. સં. ૧૬૬૯);
(લિ. સં ૧૭૫૪); પૃ. ૧-૧૬

આરંભ:-શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

મુનર્જં ગનેશ દિનેશ દેશપરદેશ ઇમકર ।

અંતરેપ પ્રાનેશ શેષ નપતેશ વશેવર ।

પત્ર ગેશ પ્રેતેશ દ્રુષ સિદ્દેશ દેપિ અવ ।

વિહંગેશ સ્વાહેશ દેવદેવેશ રાગેશ સવ ।

પ્રમુ પર્વતેશ લોકેશ મિલિ કલિ કિલેશ કેશવ હરત ।

જમ જાહાંગીર સક સાહિ કુમુ પહુ પહુ પહુ રહા કરત ॥

દૂ. । સોરહસેં સનહત્તરા માધવ માસ વિચાર ।

જહાંગીર જસ ચન્દ્રકી ફરી ચંદ્રિકા સાર ॥ ૨ ॥

સર્વેયા ॥ ચરે મપાં યુધ સાહિ હમાબકો । સાહિ સિંધુ પાર ફીની ફીતી ફરવરફી ।

સીલકો મુમેલ મુદૂષી સાચકો । સમુદ્ર રન રુદ્ર ગતિકે સો રાહ પાદ હરિહરફી ॥

પાયક પ્રતાપ જિહિ જારી જારી પ્રગટ પઠાંનત્તકી સાહિવી સમૂલી ખૂરિગરફી ।

પ્રેમ પરિપૂરન વીરૂપ સીંવા કલ્પ બેલિ પાલી લીની પાતીસાહી બકવરેફી ॥

અન્ત:-માગીરથી તદસ્તે કુલ કેશવ'દાંન દે દાહ દારિદ્ર નિદા હોં

વેદ પરાંનનિ સોંધિ પુરાંન પ્રમાંનનિકે ગુનપુરન ગાહોં ॥

નિર્ગુન નિત્ય નિરીહ નીરજન આનો હિ રે જગ જાનિ વૃથા હોં ।

મેરે ગુલામનિ કેહે સલામ સલામ મતિ સાહિ સલેમ'હિંં ચાહિ ॥૧૮॥

જહાંગીરજૂ જગતપતિ દેસિ ગરો સુપ સાજુ ॥

કેશવરાઈ જહાંનુ મેં કીયો રાઈતે રાજુ ॥ ૧૯ ॥

હતિ શ્રીમત્સકલભૂમંડલાપઢલેશ્વર સકલસાહિસિરોમનિ શ્રીજહાંગીરસાહિ
યશસ્વંદ્રચંદ્રિકા મિત્ર કેશવવિરચિત્તા સમાપ્તા ॥ સંવત્ ૧૭૫૪ વૈશાખ સુદી ૩
રવો લિલિતમિદં ॥

વિધયાદિ:-બાદશાહ જહાંગીરની કીર્તિનું વર્ણન કર્વે મિત્ર કેશવરાયે સંવત ૧૬૬૯
માં રચેલું છે. આનો પદ્યબંધ કર્વેલો, કૂહો, સવૈયા અદ્વિધી આપેલો છે. કાવ્ય હિન્દીમાં
છે. કુલ કડી ૯૯ છે.

વિશેષ:-પ્રતિ વરસી ૭ પાનાં ૮-૯ ૧૦-૧૧-૧૩-૧૪ નથી પાના ૧૬ આની
પુઠ સર્વે દેવોનાં વાહનોના નામ તેમ જ દેવર્ષિઓના નામ, તેમના પિતાનાં નામ
સાથે આપેલાં છે, પ્રતિ આવખોધ સિપિએ લખાવેલી છે.

અં. ૬૬-ક-ગદાપર્વ-નાકર-(૨. સં.)-(લિ. સં. ,)

(પૃ. ૨૨; ૨૭-૪૬)

આરંભ:- (પહેલાં પાનાં ગયલાં હોવાથી રીતસરનો આરંભ આપેલો નથી.)

... ... નેધ મરવા હામ ॥ ૧૯ ॥

કહે સજે સામલ રે રાજા ॥ નહી ખોલૂ અની(નૃ)ત ॥

... (દશમે) દીવશે પીતામહે પડીયો ॥ એહે ન આગા મરતા ॥૨॥

બીશમ શરખો નેધ પડો રે ॥ તાહેરે ખાધી હાર ॥

આર દીવસ તાહા જૂધ કરી ॥ રે પડો કોણુત્યાર ॥ ૨૧ ॥

(૨૧) કહન કીધૂ તે કારણે ॥ મોટા પાયા મરણુ ॥

તણુ દીવસ તાહા જૂધ કરીને ॥ પછે પડો રા કરણુ ॥ ૨૨ ॥

મધાને તાહાં શખ જ પડીયો ॥ ભુધ કર અપાર ॥

જે ગતે તાહારો કુએર વઢીયો ॥ તે કહૂ માડી વીસ્તાર ॥૨૩॥

ખીલ કયા અરીણુક પરવથી ॥ સંખેયે કરી એહ ॥

ગેહા પરવ કહૂ વીસ્તારી ॥ શામલીએ રાજા તેહ ॥ ૨૪ ॥

(કડવાં ૪૫)

રાગ કેદારી:-સાં(સં ?) જે વાંણી ઓયરે ॥ રાગ તે વાંણી શવરે ધરે ॥
મોટા રે જોધા તાં ધરણુ ઢલા રે ॥ ૧ ॥

ચાલ-મોટા જોધા તો ધરણુ ઢલીઆ પરવત શર્યા પ્રોઠ ॥

પછે તારો કુએર થએ(૧) એપલો ॥ ચર્ધ રહેા દીગમૂઠ ॥ ૨ ॥

અનંત:-

(કડવું ૪૫)

પાંડવ ધંધોસે કર ધરી ॥ સૂં ભાઈ પ્રાણુ ગઆ નીશરી ॥ ૬૪ ॥
ભાઈ દૂરજોધન પાએસું થશે ॥ રવીકુલ કેહી પેરે ઉગશે ॥ ૬૫ ॥
કેમ રહેશે મારુત ને ચંદ્ર ॥ કેમ ધરા ધરશે નાગેદ્ર ॥ ૬૬ ॥
એ દુષ્ટ તો નથી જાતું શદ્ધ ॥ કેહો સંજોએ કેમ વાલુ હમયુ ॥ ૬૭ ॥
ચાલોની જમએ તેણે દાર ॥ જાહાં પડો દૂરજોધન કુમાર ॥ ૬૮ ॥
જેણે રથનિકે સૂત પડીઓ હશે ॥ તે દીઠું નેહે તાપ જ જશે ॥ ૬૯ ॥
માહારો વાલો વલવલતો ગઓ ॥ શો ભાઈ સૂત અવગતીઓ થઓ ॥ ૭૦ ॥
શંજોએ કેહે રાગ અવીધાર ॥ પૂત પદારથ પામે ચાર ॥ ૭૧ ॥
શાંનીધ શામી કૃષ્ણ પાવન ॥ મૂકતી હવી રાએ દૂરજોધન ॥ ૭૨ ॥
કેહે કવી નાકરે કર જોડી કદ્દ ॥ ગદાપરવ પરીપૂરણુ થયુ ॥ ૭૩ ॥
દૂરજોધન પડઓ જેટલે ॥ ગદાપરવ શંપૂ તેટલે ॥ ૭૪ ॥
માહાભારથ જોડા શાભલે ॥ તેહના પાંચ પાતીક પરજલે ॥ ૭૫ ॥
જોડા શાભલે નર ને નાર ॥ તે પૂતરપે ન પામે સંસાર ॥ ૭૬ ॥
કેહે નાકરે માહારી શુધ રેખ ॥ શાંભલજો વધી કહુ વીશેખ ॥ ૭૭ ॥
॥ કડવાં ૪૧ ॥

૪૮૧ શ્રી ગદાપરવ શંપૂરણુ સૂલ ભવતુ ॥ કલાણુમસ્તુ ॥ શ્રીરસ્તુ ॥

વિષયાર્થ:-૧ કવિએ શ્રી મહાભારતના ગદાપર્વને સાર આમાં ઉતારેલો છે. આરંભના ઉલ્લેખથી સમભય છે કે, નાકરે, સભા અને પછી વનપર્વમાં રચેલું અને પછી વિરાટપર્વ અને તે પછી શાંખપર્વ, દ્રોણપર્વ, કર્ણપર્વ, આદિ પર્વો છોડી દઈને ગદાપર્વ લખેલું છે.

૨ કડવાં ૪૧ છે. રાગ અને કડવાંથી પદજોધ બાંધેલો છે; ચાલ કે ઢાલ, ઉપલો કે વલણુ જણાતાં નથી.

વિશેષ:-૧ આ પર્વ છપાયેલું નથી. પ્રતિ ગ્રંથ અને જુની છે. પહેલાં ૨૧ પાનાં નથી અને આ આખ્યાનનાં બે કડવાં તથા ત્રીજાની ૧૯ કહી પડેલી છે. તેમ ૨૩-૨૪-૨૫-૨૬ પાનાં એટલે ચોથું કડવું અડધું, ૫-૬-૭-૮-૯-૧૦-૧૧ અને ૧૨ ચું અડધું કડવું નથી. નહિયાદ ડાહીલક્ષ્મી પુસ્તકસાળામાં આની એક અખંડ પ્રતિ છે.

૨ આ કવિતા સભાપર્વ અને વિરાટપર્વ સંબંધી તેમ જ કવિની એળખ આદિ મર્દિ જુઓ. અં. ૫૬-અ વિશેષ (પાનાં ૪૮-૪૭) તથા અં. ૧૪-ક. (પાનાં ૧૦-૧૧).

અં. ૬૬-ખ-અશ્વમેધ(યુવનાશ્વ)ની કથા-વિષ્ણુદાસ-
(૨. સં.)-(લિ. સં.)-(પૃ. ૪૭-૫૮)

આરંભ:-શ્રીગણેશાયે નમઃ ॥ શ્રીસરદાયે નમઃ ॥ આથ આસ્વમેધની
કથા લખી છે ॥ જોવનાસ્વનૂ આપાંન ॥

રાગ રામગ્રી:-

પ્રથમે પ્રણમૂ સીધણુધ કંથજી ॥ અધ દૂરમતીનો આજો અંતજી ॥
વીધંન વીનાસંન જે જસવંતજી ॥ પૂરો માહારા મંનના મનોરથજી ॥ ૨ ॥
દાલ-મનોરથ માહારા મંનના અસ્વમેધ પૂરો આજ ॥
સુભ કારજ તુજ સમરીએ ॥ સ્વાંમી તે સી ગુણરાજ ॥ ૩ ॥
માહામેધધી હૂં નવ વીહૂ ॥ મૂક્ષ સુભ અક્ષર ગુણવાંજી ॥
ગૌરીનંદન મજવદંન ॥ મુઝ સીરા મેહેલો પાંજી ॥ ૪ ॥

... ...

અસ્વમેધ તણી કથા કહુ ગાવા મંન ઓલાસ ॥
તૂ કીપા મુઝને કરએ સહી કર જોડી કેહે વીષ્ણુદાસ ॥ ૮ ॥
માહુરા શ્રી ગુરુને ચરણે નમી હરીભરને લાગુ પાએ ॥
જે થકી સુભ મતી પાંમીએ દૂરમ(ત) પલાએ ॥ ૯ ॥

અન્ત:-રાગ પ્રભાતી:-

તે હું તુઝને કહુ જીપાએ ॥ જૈમુની કેહે જનમેજે રાએ ॥ ૧૩ ॥
અશ્વ એણી પેરે આણે સહી ॥ તે કથા મેં તુઝને કહી ॥ ૧૪ ॥
જોવનાસ્વનું એ આપાંન ॥ કથા અતોપાંમ પરમ નીધાંત ॥ ૧૫ ॥
પણુ અરથ જૂગત કેહેતાં નવ બહુ ॥ હવે રાગ મરઝાદા કહુ ॥ ૧૬ ॥
રાંમગ્રી, કેદારો સહી નર, મેવાડો ને મહલાર ॥
ગોડી શાંમેરી અતીશાર ॥ ૧૭ ॥
વરાત ને વલી આશાવરી ॥ વેરાડી જૂગતે વીસ્તારી ॥
ધવલ ધંનાશી શોભા ધણી ॥ આદોલજ બાળા અને મારણી ॥
ઝાહાલેરો, ધંન્યાશી, વલી ॥ શોરડી બહુ ગુણે આગલી ॥
દેશાખ ને પ્રભાતી સહી ॥ વીશ રાગ મરઝાદા કરી ॥
ત્રેવીસ કડવાં કેહેવાએ ॥ પદ ત્રણચોહે શતર થાએ ॥
જેકા શાંભલિ નરને નાર ॥ તેહેતુ વાજ્યુ પૂરે મોરાર ॥
ગાતં મંન ઉપજે આંનદ ॥ અવીચલ પદ આપે ગોવંદ ॥

અણુનંદે કીધો અભાશ ॥ બેહુ કરનેડી કેહે વીરનુદાસ ॥૨૬॥

કડવાં ૨૩ ॥

ધંતી શ્રી જોવનાથની કથા રાંપૂરણુ શમાપત ॥ ૫૬ ક્રમતે ૪૬૮ ॥

વિષયાદિ:-૧ યોવનાથ રામનું આખ્યાન નૈમિત્તિક અશ્વમેધના આધારે કવિ વિષ્ણુદાસે રચેનું છે. મહાભારતના યુદ્ધમાં યયતી દિસાથી મુક્ત થવા માટે અશ્વમેધ યજ્ઞ આરંભવાની સૂચના શ્રી વ્યાસ તરફથી મળતાં, પાંડવોના પૂર્વજ યોવનાથે કરેલા અશ્વમેધ યજ્ઞનું વર્ણન આમાં આપેલું છે.

૨. કડવાં ૨૩ શ્રી રાગ, ટાલ અને હથેલી પદબંધ બાંધેલા છે. ને કે વચ્ચે વચ્ચે 'હથેલી' જણાતો નથી.

૩ કવિ કેહે છે તેમ રાગ વીસ અને કડીઓ ૩૧૭ થી પદબંધ એણે બાંધેલા, પણ પાછળથી કડીઓ વધી ૩૬૮ થયેલી છે એમ લઠીઆનું લેખન સૂચવે છે. કવિએ નૈમિત્તિક અશ્વમેધ બહુધા આપ્યુંએ ગુજરાતીમાં ઉતારેલું જણાય છે.

વિશેષ:-૧. આ આખ્યાન છપાયું નથી. મતિ ભૂની છે, ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલી છે. ને કે 'ક' આદિ અક્ષરોનો મરોડ બાલબાલ લિપિનો છે. વચ્ચે પાના ૫૧ માનો પાછલો ભાગ બીજી કલમે લખાયેલો જણાય છે, પરંતુ પાનું અડધું ફાટી ગયું છે.

૨. કવિ વિષ્ણુદાસ ખંભાતનો વડનગરો નાગર છે. તેનો ગુરૂ હરિભટ છે, એમ તેણે (ઉપર ૯ મી કડીમાં જણાવેલું છે.) આ નામાવલિમાં તેના બીજા મળ્યો આવેલા છે. જુઓ અં. ૫૨-ધ, અં. ૫૩-ગ, અં. ૫૪-ખ, ચન્દ્રદાસાખ્યાન અને ૫૨ હ. હરિશ્ચન્દ્ર પુરી.

અં. ૬૬-ગ-લીમહાસ્યની કથા-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં.

(દિ. સં.); (પૃ. ૫૮-૬૫)

આરંભ:-શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ અથ શ્રીલીમહાસ્યની કથા લખી છે ॥
રાગ કેહારો:-સ્તવન કરે શ્રીગૂણરાયે ॥ પ્રેમ શહીત લાગૂ પાયે ॥

જેમ જાયે અવીદ્યા માહારી રે ॥ ૧ ॥

લંબોદર લીલાધારી ॥ શી શોભા પ્રણૂ તાહારી ॥

સૂખકારી આપો સૂમત કીપા કરી રે ॥ ૨ ॥

ઢાલ:-કીપા કરીને મૂને થલ મતી આપો ॥ એ એ અરજ વીશ્વાસ ॥

વીધનહરણુ ગૂણ વીર વીનાએક વાંછીત ફલ દાતાર ॥ ૩ ॥

જૂગ ધાત્રી જીવાગ્ર વશે ઝડ ઝાડ જૂગત જન જાણી ॥ .

વીરનુદાસ વંદી પદ પાવન વંછે અવીચલ વાંછી ॥ ૧૦ ॥

હેતવંત હરીભટ જે શ્રીગુરુ શકલ આપદા હરણુ ॥

કથા તણે પ્રાર્થન જ કીધો ॥ પ્રણૂમી તેહેનાં ચરણુ ॥ ૧૧ ॥

(કડવું ૧ છં)

અન્ય:-રાગ ધવલધ્વનાશ્રી:-

જૈમુન વાણી યોચરે ॥ રાગે જનમેજેએ અવીધારણ ॥

...

...

...

...

રાગે જોધ શરવ આગલા રક્ષા જગત વીખે તોખારણ ॥

શુભટ જોધ શમી પરહરે તેહેનો ન લહુ પારણ ॥ ૧૮ ॥

ચોહોદશ જિભાં અશવ નીહાલે હરખે હેઠડા માહેણ ॥

તેણે શમે તે અનુશાસવ દાંનવ આગ્યો તાહેણ ॥ ૧૯ ॥

જૈમૂની કેહે તે અનુશાસવ અશવ હરીને જાશેણ ॥

તે દૈત રાથે પાંડવને લુધ ધણેરું યાશેણ ॥ ૨૦ ॥

પાંડવને ઘેર હરી આગ્યાનો દુઝને કોહો ઉપાએણ ॥

એહે કથા અહીંથી રહી રે શુણ જનમેજે રાગેણ ॥ ૨૧ ॥

એકમનાં જે સાંભલે તેહેની પોએ આસણ ॥

તેહેને કીખણુ કીપા કરે કર જોડી કેહે વીરનુદાશણ ॥ ૨૨ ॥

૫૬ ૨૫૮ ॥ કડવાં ૧૦ ॥

છતી શ્રી ભીમહાશ શંપૂરણુ ॥ શમાપતં ॥ કર્વાણુમસ્તુ ॥ શ્રીરસ્તુ ॥ ॥

વિષયાદિ-૧. યુધિષ્ઠિર રાજ વ્યાસની આજ્ઞા લઈ અશ્વમેધ યજ્ઞ આરંભવાનો વિચાર કરી, શ્રીકૃષ્ણને તેડવા લીમને મોકલે છે, અને તેમને તથા યાદવ સ્ત્રીઓ આદિને દ્વારાવતીથી સાથે આણુતાં રસ્તામાં કૃષ્ણની માયાપદનાનો અદ્ભુત પ્રકાર ભીમની નજરે પડે છે, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે.

૨. જૈમિની અશ્વમેધના આધારે આ આખ્યાન કવિએ બંધિયું છે.

૩ કડવાં ૧૦ છે રાગ, ટાલ અને જયલાથી પદબંધ બાંધેલો છે. કડી ૨૫૮ હોવાનું લક્ષીઓ જણાવે છે. કવિએ પોતાની રીતિએ રાગ, પદબંધ સખ્યા આદિનો કેઈ નિર્દેશ કરેલો નથી.

૪. હપલા અં. ૬૮-ખ ના અનુસંધાનમાં આ આખ્યાન છે. વિશેષ મદિ જુઓ ઉપર અં. ૬૮-ખ નો વિશેષ.

વિશેષ:-આ આખ્યાન છપાયું નથી. ગુજરાતી લિપિએ લખાયું છે, છતાં કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ બાલભોધ લિપિનો છે.

અં. ૬૬-ધ-અનુશાસવનું આખ્યાન-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં.)-
(લિ. સં.)-(પૃ. ૬૫-૬૬)

આરંભ:-શ્રીરામજી શત છે ॥ શ્રીગણેશએ નમઃ ॥ આદાન અનુશાસવનુ ॥

રાગ રામઘ્રી:-પ્રથમે પ્રણમૂ ગણપતી રાગેણ ॥ પારવતીસૂત લાગૂ પાએણ ॥

હંસવાહની સરસ્વતી માએણુ ॥ અંબે મૂઝને કરો કીપાએણ ॥ ૧ ॥

દાસ-કીપા મૂઝને કરો અંબે માગું છું એહ માન ॥

તારી કીપાએ કરી કહૂ અનૂશાસવનુ આખ્યાન ॥ ૨ ॥

સારદા માતા પૂરજે માહારા તે મનની આશ ॥

તૂ કીપા મૂઝ કરજે સહી કર જોડી કહે વીરનૂદાસ ॥ ૩ ॥

જૈમૂન વાંણી ઓચરે તૂ જનમેજે અવીધાર ॥

પાંડવ જમ આરંભીયો હસ્તીનાપૂર મોઝાર ॥ ૪ ॥

(કડવું ૧ છું)

અનંત:-રાગ દેશાખ:-

જૈમૂન વાંણી ઓચરે ॥ શાંભલ શા સૂરાએ ॥

અનૂશાસવના આજ્ઞાનનો તુઝને કહે મહીમાએ ॥ ૬ ॥

શ્રીકૃષ્ણ કરી કીપાથી હથે પામીયો મહીપાલ ॥

વલી મૂકાવો સહી તે કીપા શ્રીગોપાલ ॥ ૧૦ ॥

એકાદશ કડવાં ચર્ચા ॥ ભિક્ષાર પામું નેન ॥

નવ રાગ રંગ તેહમાં પદ રાત એક પંચાવન ॥ ૧૧ ॥

એકમનાં જે શાંભલે ॥ ગૂણુ ગાયે પ્રેમે કરી ॥

વીરનૂદાસ કહે તેહેનાં જનમનાં માહાપાપ છોડે શ્રીહરી ॥ ૧૨ ॥

(કડવાં ૧૧)

વિધવાદિ-૧. અશ્વમેધ યજ્ઞ આરંભવા અગાઉ યજ્ઞના અશ્વને અતુલાત્વ દૈત્ય, પોતાના ભાઈ સાર્વજન્યે યુધિષ્ઠિરે મહાભારતના યુદ્ધમાં માર્યાના વૈરનો બદલો લેવા અશ્વ ઉપાડી નય છે અને શ્રીકૃષ્ણની કૃપાથી તે પાછો અર્જુનાદિને માસિ થાય છે, એ પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે.

૨. જૈમિની કૃતઅશ્વમેધના આધારે આ આખ્યાન કવિએ રચેલું છે.

૩. કડવાં ૧૧ છે. નવ રાગ અને ૧૫૫ પદ છે. પદ, રાગ અને ઉપસાધી પદબંધ બાંધેલો છે, જે કે વચ્ચે વચ્ચે ઉચલો જણાતો નથી.

૪. લહીઆએ પદસંખ્યા નેધિલી નથી.

વિશેષ:-આ આખ્યાન છપાયું નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલી છે, કેટલાક અક્ષરોનો મરેડ બાલબોધ લિપિનો છે.

અં. ૬૬-૬-અશ્વપ્રયાણ-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં.)-

(લિ. સં.)-પૃ. ૬૬-૭૧

આરંભ:-શ્રીગણેશાયે નમા ॥

રાગ કેદારો ॥ જૈમૂન રક્ષ વાંણી એણી પેરે કહે ॥ જનમેજે શંરણે ધર ॥

અથ દેહેવા એક વર્ષ જેહેનાં સંજો રે ॥ ૧ ॥

અનુશાલવ ઝીતો સહી ॥ તેહ કયા તૂઝને કહી ॥

અહી ઘોડો લાવા પોતા તણો રે ॥ ૨ ॥

ઠાલ ॥ અહી ઘોડો મંદીરમાં લાવા આનંદ અંગ ન માએ ॥

જેજેકાર હવો હસ્તીનાપૂર ॥ શુંલુ જનમેજેરાએ ॥ ૩ ॥

(કડવું ૧ છં.)

અનુત્ત:-રાગ ગોડી ॥

કૃષ્ણ જુધીસ્તર પાછા વલા ॥ સૂઝટ વીર હએ સાથે વલા ॥ ૨૨ ॥

જૈમુંની કેહે જનમેજે રાએ ॥ હસ્તીનાપૂરયો હશે હવે આએ ॥ ૨૩ ॥

માહીખમતી નગરી છે ઝાહે ॥ પ્રથમ અસ્વ પોહોતો યયો તાંહે ॥ ૨૪ ॥

જેણી પેરે ઝગન આરંભો સહી ॥ તેહ કયા મેં તૂઝને કહી ॥ ૨૫ ॥

પારથને તો મન ઉલાસ ॥ જેહ્ કરજોડી કેહે વીરનુદાસ ॥ ૨૬ ॥

કડવાં ॥ ૨ ॥

શંપૂરલુ ॥ શમાપત ॥ કલાણુમચતૂ ॥

વિષયાદિ:-અશ્વમેધ યજ્ઞનો આરંભ કરી યુધિષ્ઠિર અર્જુન આદિને અશ્વ સાથે પ્રયાણ કરવા યોગ્ય સૂચનાઓ સાથે આજ્ઞા કરે છે, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે.

કડવાં ૨ છે. રાગ, ઠાલ અને 'હમવા'થી પદબંધ બંધાયેલો છે. આમાં પદસંખ્યા આદિનો નિર્દેશ કાયએ કર્યો નથી.

વિશેષ:-આ આખ્યાન છપાયેલું નથી. જૈમિનીકૃત અશ્વમેધનું જ આ પ્રકરણ છે. શુન્દરાતી લિપિએ લખાયેલું છે.

અંક ૬૬-ચ-નીલધ્વજનું આખ્યાન-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં.)-

(લિ. સં.) -પૃ. ૭૦-૭૫

આરંભ:-શ્રીમણેશ શાએ નમા ॥ આખાંન લીલધ્વજનૂ ॥

રાગ કેદારો ॥ પ્રથમે શંખસૂતને ધાએ ॥ ચરણકમલે ચીત લાઇએ ॥

ગાઇએ ગૂણુ જૂગત આદર કરી રે ॥ ૧ ॥

ભ્રમસૂતા માએ શરસ્તી ॥ શેવે નરમૂની ઝતી ॥

મુઝ મતી આપો માત દયા કરી રે ॥ ૨ ॥

ઠાલ ॥ દયા કરી મૂઝને મત આપો પૂરો મનની આશ ॥

વાંણી વીખે વચઝો ઝગદળા કેહે શેવક કવી વિરનુદાસ ॥ ૩ ॥

... ..
પ્રથમ અશ્વ કાણુ રાએ બાધા ॥ કવણુ નગર ગયો તેહ
દીપા કરી મૂને કોહો રૂખી જૈમું પૂછું છું એહ ॥ ૬ ॥

અન્ત:- (દેશખ)

નીલધ્વજ રાજા તણું ઉત્તમ આખાંન એહ ॥
જેમુંન દેહે રાએ જંનમેજેને કહું તૂઝને તેહ ॥ ૨ ॥
રાગ નવ કડવાં એકાદશ સૂખદાએક પરમ નીધાંન ॥
એકશેા બાશેટ પદ વીએ મે કહું આખાંન ॥
ઉથલો ॥ આખાંન ઉત્તમ જે કયા નરનાર જે રાવણે ધરે ॥
વીરનૃદાસ દેહે તે સરવને કીરનદેવ કીપા કરે ॥

શંપૂરણુ ઇતીશ્રી નીલધ્વજનું શંપૂરણુ પદ ૧૮૧ કડવાં ૧ ॥

વિષયાદિ:-અશ્વમેધ આદુ યતા અશ્વને તેના પ્રયાણમાં પ્રથમ માદિભતીના નીલધ્વજ રાજાએ રોકતાં અર્જુન તેને યુદ્ધ કરી હરાવે છે, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે. કડવાં ૧૧ છે. નવ રાગ છે અને ૧૬૨ પદ છે. જૈમિનીકૃત અશ્વમેધનું જ આ આદુ પ્રારણુ છે

વિશેષ -આ આખ્યાન મકટ ચયતુ નથી. ગુજરાતી લિપિએ લખાયું છે.

અં. ૬૬-છ-ચંડીનું આખ્યાન-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં.);

પૃ. ૭૫-૭૮

આરંભ:-શ્રી ગણેશાએ નમ ॥ આખાંન ચંડીનું ॥

રાગ કેદારો ॥ પ્રથમે પ્રણમૂ ગજમૂખ સ્વાંમી ત હરો દારણુ દુઃખ ॥
માઠા સૂખ આપો મૂને અતી ધણું રે ॥ ૧ ॥
શ્રંમસૂતાં શરસ્વતી માએ કરજેડી લાગુ પાએ ॥
જેમ થાએ ચરીત્ર નાર ચંડી તણું રે ॥ ૨ ॥

ઢાલ ॥ ચંડી કેરું ચરીત્ર કહું મા પૂરો મંનની આશ ॥
મૂઝને દયા કરો જુગદેએ કેહે શેવક વીરનૃદાસ ॥ ૩ ॥
જૈમુન રખી વાંણી એમ બોલા ॥ સૂણુ જંનમેજે રાએ ॥
મહીખમતીથી હએ વર મેહેલો ॥ શરવે પૂઠે પલાએ ॥ ૪ ॥
તાંહા રથદા પ્રાંધાસલ ઉપેર ચાલો તે તોખાર ॥
તાંહાં પ્રોઢ શલા સંધાતે ધસવા લાગો શારોધાર ॥ ૫ ॥
તે શલા સંધાતે બંધ થયો રે ॥ પાંડવનો હએ જેહ ॥
તોર પારથા મંન માંહે વીમાશે ॥ કારજ કહે શું એહ ॥ ૬ ॥

અન્ત:- (દેશખ) જૈમુન રખી વાંણી વહે ॥ શંભલ જંનમેજે રાએ ॥
એ ચંડીના આખ્યાનનો ॥ તૂઝને કહો ઉપાએ ॥ ૧૫ ॥

તાંહાં સ્થકા હએ વર મેહેલીઓ સરવ સૈન પૂઠે પલાએ ॥
 ચંપાપૂર વીએ ઝશે હુંશકેત બંહાંનો રાએ ॥ ૧૬ ॥
 શંખેષ માત્ર કયા કહી ॥ આધો નથી વીસ્તાર ॥
 રાગ કડવા અસ્ત થદ એક સો ઉપેર ચાર ॥ ૧૭ ॥
 ઉથલો ॥ એકસો પર ચાર પદ જે ગાએ સૂણે આદર કરી ॥
 વિરનૂદાશ કહે તેના જનમ કરા પાપ છોડે શ્રી હરી ॥ ૧૮ ॥
 કડવાં ૮

પદ ૧૬૪ ચંડીનુ આખાંન શંપૂરણુ ॥ કલાંણુમશતૂ ॥ ચલવશતૂ ॥

વિષયાદિ-એક અવળ ચંડી બ્રાહ્મણી ઋષિપતિની આજ્ઞા વિરૂદ્ધ જ વર્તન કરતી હતી, તેને શિલા યજ્ઞને રણમાં પડવાનો આપ લાગ્યો હતો. તેને અર્જુનને હાથે હજાર થવાને અનુમતિ થયો હતો. તેથી આ શિલાયુ અવળચંડીએ અર્જુનના અશ્વને કેપ્યો અને તેનો હજાર થયો; આ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે. અશ્વમેધ પર્વનો જ આગળ આવતો આ પ્રસંગ જૈમિનીના ગ્રંથને આધારે બંધાયેલો છે.

કડવાં ૮ છે. રાગ ૮ અને પદ ૧૦૮ છે રાગ અને ઉપસાધી યદ્યંધ બંધાયેલો છે. વિશેષ-આખ્યાન છપાઈ નથી. પ્રતિમાં ૭૪ મા પાના ઉપર વચ્ચે પડત બે ક્ષીટી બીજી કલમે લખાયેલી છે. પ્રતિની લિપિ શુભરાત્રી છે.

અં. ૬૬-જ-સુધવાનું આખ્યાન-નાકર-(૨. સં.);
 (લિ. સં.)-પૃ. ૭૮-૯૭

આરંભ:-આખ્યાન સુધવાનું લખ્યું છે શ્રીગણેશ શાહે નમઃ ॥

શ્રી રાગ કેદારો-રાએ જનમેજે પ્રશન કરે રે ॥ તારં તું રુખી છે પ્રૌઢ ॥
 જૈમુનીની કયા સાંભળતાં ॥ હું થયો દીગમેઢ ॥ ૧ ॥
 માહારે પૂરવજે સુર રાજ કીધૂ ॥ અશ્વમેધ તારં આગ ॥
 એકાતરશો ફૂલ આધારા ॥ હું મોટો શોભાગ ॥ ૨ ॥
 મહીખમતીથી અશ્વ મૂકાવો તે નીલધ્વજ કરો પ્રાજે ॥
 અરણ્યનને રમ ક્રીડન ચારથી ॥ જે કરે તે જાએ ॥ ૩ ॥
 તાર્હાં યકો તે તૂરી મૂકાવો ॥ આવો ચંપકપૂર દેશ ॥
 તેદેશનો રાજ કહેવો તે કહીએ ॥ સાંભળતાં નીરપાપ જ ચારો ॥ ૪ ॥
 (કડવું ૧ હું)

અન્ત:-સંતવંતી રલીઆત થે ॥ ધનધન માહારી કૃષ્ણ ॥

પૂત એહવા પ્રશ્ના ॥ જે દુર પલાઆ દૃષ્ણ ॥ ૧૦ ॥

એકાતેર ફૂલ આધારા ॥ તે માહાવ ઉપરે મંન ॥

માહારે મંન જે એક હતું ॥ તેહવા પાપી તંન ॥ ૧૧ ॥

ભગવત્પદ્મ ભૂધરા ॥ ભગવત્ દેરો તાત ॥
 કવલ આ રલીઆત થે ॥ ધન ધન માહારા બ્રાત ॥ ૧૨ ॥
 પ્રભાતવતી આનંદ પામી ॥ ધન મુઝ અવતાર ॥
 વચન માહારં પાલઉ ॥ સ્વાંમી ઉતારા પાર ॥ ૧૩ ॥
 જૈમૂનીકૃત ભારથ કથા ॥ જનમેજેશંવાદ ॥
 પૂર્ણ પૂરજે જે કર્હુ તે ॥ તે ગર્હુ આલાશ ॥ ૧૪ ॥
 એકમંના જે કો એ સાંભલે ॥ જેહ તાંહાં નર ને નાર ॥
 કવી જન વાણી આચરે ॥ તેહ તાં પામે પાર ॥ ૧૫ ॥
 જૈમૂનીકૃત એ કથા ॥ તે ગાએ મન આલાશ ॥
 દેહે નાકર મેં મરણવી ॥ આનંદે અતીહાશ ॥ ૧૬ ॥
 (કડવાં ૨૭)

ઇતી શ્રી આખાન સુધનવાનું સંપૂર્ણ સંભાપત ॥ શ્રી કૃષ્ણ કૃપાના
 યજ્ઞીએ એ લખૂ આખાન ॥ કહવા રાતાવીશ પદ છશે ને છશે રાગ ચૌદ ॥
 સંવત ૧૮૦૨ ના ભાદરવા વદી ૧૧ ને વાર રવીએ સંપૂર્ણ લખૂ છે ભારુડી
 મધે પા. મીઠા જોગીએ લખૂ છે લખનારો ધણું મૂરખ છે એવી મત હૂતી
 તેવૂ લખૂ છે લખનારને દોશ દેશો મો ॥ ખરું જોડુ જોધને વાંચજે ॥
 પા. મીઠા જોગીનો ચોપડો છે જે વાંચવા લેઈ જાએ ને આલવે તેહને
 શ્રીપરમેશ્વર પૂછે શહી ॥

વિષયાર્થ:-૧ અર્જુનના અશ્વમેધના અશ્વને રા. યાથી સુધન્વાના પિતા અને
 સુધન્વા સાથે યુદ્ધ મળ્યાનો અને ખત્રેય કૃષ્ણભક્ત હોવાથી અર્જુનને અતિશય સંકટ
 વેઠ્યા પછી કૃષ્ણકૃપાથી જ વિજય મળ્યાનો પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે.
 જૈમીનીકૃત અશ્વમેધના આધારે આ આખ્યાન રચાયયું છે.

૨ કડવા ૨૭ છે. રાગ, ટાલ અને હથલાથી પદબદ્ધ બધાયલો ॥ ઇતિશ્રીમાં
 ચૌદ રાગ અને ૬૦૬ પદ હોવાનું જણાવેલું છે.

વિશેષ:-૧ આ આખ્યાન છપાયયું નથી પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ પટલના હાથે
 લખાયલી છે

૨ અહીં નોંધવા યોગ્ય બાબત એ છે કે આ આખા ચોપડામાં અશ્વમેધનું
 વ્યાખ્યાન હોવાથી અને વિષ્ણુદાસવાળું સુધન્વાનું આખ્યાન અહીં માત્ર યવાથી કવિ
 નાકરનું આખ્યાન આમાં દાખલ કરેલું છે

અં, ૬૬-ઝ-લીપણુ પ્રેમલાનું આખ્યાન-સુકુંઠ-

(૨. સં. ૧૬૮૧),-(વિ. સં.)-પૃ. ૬૮-૧૦૨.

આરંભ:-શ્રી ગણેશચાહે નમા ॥ અથ આખાન બીખંણુ પ્રેમલાનું
 લખૂ છે ॥

રાગ કેદારો ॥ ગીરીતંબા ગજમૂખના સેવકના ટાસો ફુખ ॥

અતી સુખ આપો દુઃખ સ્વાંમી કી રે ॥ ૧ ॥

લાખ લાભ બે તંમ તંન ॥ સૂધ ખૂધ અત પાવેન ॥
અનુદીન ધાંતાં અધઝડ વાંમીએ રે ॥ ૨ ॥
કર કરથી મોદીક આહાર ॥ શીર શેવંત્રાનો ભાર ॥
ઝમકાર ઝરેલો ધૂરંધરી અતી ધણી રે ॥ ૩ ॥
મોક્ષક વાંહન દુદાલ ॥ એકદંત સુંદાલ ॥
હૂં બાલ કહૂં રત્ન તેહ તણી રે ॥ ૪ ॥

ઠાલ ॥ કંઈ રત્ન પણ મંદ મતી માહરી શીએ કરે તું સાર ॥
કમીત્ર માત્ર કથા પાંડવની અશ્વમેધ મૂઝાર ॥ ૫ ॥
સંકરનંદન પથમે પ્રણમુ ॥ મારૂં વર વીખાત ॥
જૂગમ કથા કેહેવાને ઇહું ॥ મૂઝ શીર દેઝો હાથ ॥ ૬ ॥
એક પ્રેમલો ને બીજો લીખણુ ॥ રાખશ એહ ॥
ભર જૂગદીશ તણી કરણાએ ॥ કહૂં વીસ્તારી તેહ ॥ ૭ ॥
ગૂરુ સુભટ મોહન છે ॥ માહારે તેહને કંઈ પ્રણામ
જેહ તણી કીપાએ કરી ॥ માહારા મનની પોહોએ હામ ॥ ૮ ॥

(કડવું ૧ હ)

(દિશાખ) શોપી રાઝ પછે નીઝ પૂર કેર બહુ ધન લીધું હાથ ॥
અનેક મણી માણેક લેઈ ચાલી ॥ ગજ રથ હેએ બહુ હાથ ॥ ૬ ॥
હવે તાહા રથકો તે અરવ ચાલશે ॥ વીખમે દશ નાંહાં શોએ ॥
લીખણુ રાખશ તણી કથા ॥ બૂધમાને બોલીશ શોએ ॥ ૭ ॥
ત્રણ કોટી રાખશ તે પૂરમાં પ્રરાકમનો નહી પાર ॥
ઉર આઉધે રાખીશી ॥ વઢી તેહ તણી કહૂં વીરતાર ॥ ૮ ॥

ઉથલો ॥ તેહ તણે કહૂં વીસ્તાર ॥ એમ જૈમૂન રૂખી બોલા શહી ॥
કરો બેઠી દાસ મુકુંદ કેહે એ કથા પરીપૂરણુ થઈ ॥ ૯ ॥

કડવું ૭ ॥

અન્ત:- (દિશાખ)

જૈમૂન વાંણી ચોચરે ॥ રાએ કહૂં તુઝને બેહ ॥
એ કથા બેહ પૂરંણુ થઈ ॥ લીખણુ પ્રેમલા એહ ॥ ૨૧ ॥
અહીયો હએ ઝાશે શહી ॥ મણીપૂર નગર મોઝારે ॥
તાહા રાજ શ્રલૂવાંહન કરે ॥ તે કહીય શહુ વીસ્તાર ૨૨ ॥

શંવત શોભ એકાદશીએ ॥ ઉત્તમ કારતક માસ ॥

ત્રયોદશી દીન પુરણ કરી એ કથા મન ઉલાસ ॥ ૨૩ ॥

રાગ ને કડવા એકાદશ ॥ પદ પુરણ બેશ વીસ્તાર ॥

એ કથા બેદ પૂરણ સાંભલે નર ને નાર ॥ ૨૪ ॥

ઉથલો ॥ શાંભલે જે નર ને નાર તે ન અવતરે અભવાશ ॥

શ્રી ગુરુચરણ પ્રતાપથી ॥ કેહે મૂકંત કવીનો દાશ ॥ ૨૫ ॥

કડવા ૧૧ ॥

ધતીશ્રી બીખંણ પ્રેમજ્ઞાન આખ્યાણ શંપુરણ ॥ શમાપત ॥ પદ એમલે ૧૮૨

વિષયાદિ-૧. અર્જુનનો અશ્વ એક સરોવરમાં પાણી પીતાં અશ્વિની યજ્ઞ ગયો અને બીજા સરોવરમાં પાણી પીતાં 'વાધ' યયાથી, કૃષ્ણના પ્રતાપે, એક સરોવરના શાપિત રાક્ષસ બીખંણને અને બીજા સરોવરની પ્રેમજ્ઞા રાક્ષસીને મુક્ત કરી અશ્વને તેના પૂર્વ રૂપે પહોંચાડ્યાની કથા આ આખ્યાનમાં લૈમિનીકૃત અશ્વમેધને આધારે વર્ણવેલી છે.

૨. કડવાં ૧૧ છે. રાગ અને હયલાથી પદબંધ બાધેલો છે.

વિશેષ:-૧. આ આખ્યાન છપાયેલું નથી. ગુજરાતી લિપિએ પ્રતિ લખેલી છે.

૨. અં. ૬૬-૯૪ માં જણાવ્યા પ્રમાણે વિષ્ણુદાસનું આ આખ્યાન નહીં સાંપડતાં મુકુંદ કવિએ રચેલું દાખલ કરાયેલું છે.

અં. ૬૬-૭-બ્રહ્મવાહન આખ્યાન-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં.)-
(લિ. સં.)-પૃ. ૧૦૨-૧૧૦

આરંભ:-આખ્યાણ બ્રહ્મવાહનનું (લખ્યું) છે ॥

રાગ રામગ્રી ॥

વીરનહરણ ગૂણપતી રાએ રે ॥ પાએ લાગી પેહેલા પ્રભુમૂરે ॥ ૧ ॥

બ્રંમનંદની તનયા ત્રીભોવંન ખાત રે ॥ માતરે હૂ તાહારે ચરણે નમ્સે રે ॥ ૨ ॥

હાલ ॥ માત હૂં ચરણે નમ્સે મઆ કરોની દેવેશ ॥

શૂલ કારજ તુઝને શમરીએ ॥ ગવરી તે પૂત્ર ગણેશ ॥ ૩ ॥

... ..

હંશાશની હરખે સ્તવું ॥ આંણીને મન ઓલાસ ॥

તૂ કીપા મૂઝ કરજે શાહી ॥ કરબોડી કેહે વીરનૂદાશ ॥ ૪ ॥

પ્રેમે કરી પૂજા કરું ॥ પ્રભુમીને લાગું પાએ ॥

આખ્યાન કહૂ બ્રહ્મવાહનનું ॥ આપજે સુજ મતી માએ ॥

અન્ત:- (રાગ દેશાખ)

બ્રહ્મવાહન રાએ તેણે શમે પામીઓ હરખ અપાર ॥

નીઝ પીતા કરી ભગન, તે કરતો રહી નીરધાર ॥ ૧૨ ॥

પછે અશ્વ મેહેલો તાંહાં સ્થકો ॥ શરવ સેન પૂઠે પલાએ ॥
તે રતનપુર વીએ ઝશે ॥ ઝાંહાંનો મોરધ્વજ રાએ ॥ ૧૩ ॥
તે રાએ માહા સંતવંત છી ॥ શાશીક તે અપાર ॥
તાંધ્વજશૂત તેહેનો બધશે એ તોખાર ॥ ૧૪ ॥

તે કયા કહીશું વીસ્તારી ॥ એમ વદે જૈમૂની ॥
એ કયા પૂરણુ હવી ॥ રાહી સંણુ પરીખતના તંન ॥ ૧૭ ॥
એકમંતા જે સાંભલે ॥ આંણીને મંન ઓલાશ ॥
વૈકૂંપદ પામે સહી, ઓધારે શ્રી અવીનાશ ॥ ૧૮ ॥
ઉચ્છે-ઓધારે શ્રીઅવીનાશ સ્વામી આશા પૂરે મંન તણી ॥
વીસ્તુદાસ કહે તેહેને કીપા કીસ્ન કરે તાં અતી ધણી ॥૧૯॥
(કડવાં ૧૯)

૫તીશ્રી બ્રહ્મવાંનનું આખાંન શંપૂરણુ ॥ સંમાપત ॥ કલાંણુમરતૂ ॥

વિષયાદિ-૧.અર્જુનનો અશ્વ ફરતો ફરતો મણીપૂર આવતાં તેના જ પુત્ર બ્રહ્મવાહને તેને બાંધ્યાથી પિતાપુત્ર વચ્ચે લુભ્ણ યુદ્ધ મચ્યાનો અને યુદ્ધમાં મરણ પામેલો અર્જુન નાગની કૃપાથી સજવન થયાનો પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે. જૈમિનીકૃત અશ્વમેધના આધારે આ આખ્યાન રચાયલું છે.

૨. કડવાં ૧૯ છે. રાગ, ઢાલ, અને ઉચ્છવાથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ:-આ આખ્યાન છપાયલું નથી, પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલી છે.

અં. ૬૬-૮-મોરધ્વજનું આખ્યાન-વિષણુદાસ (૨. સં.)-
(લિ. સં. ૧૮૦૨)-પૃ. ૧૧૦-૧૧૬

આરંભ-આખાંન મોરધ્વજનું લખ્યું છે ॥

રાગ રામમરી ॥ પ્રથમે પ્રણમૂ શ્રી ગૂણરાએ ॥ કારઝ માહારા મંનનું કરે રે ॥૧॥
સ્વાંમીએ ભગતસુત આધીન રે ॥ દીન બાણી કર શીર ધરે રે ॥૨॥
ઢાલ ॥ સ્વાંમી શીશ માહારે કર ધરે ॥ ગઝાનંત ગૂણરાએ ॥
તૂને અંમર આરાધે ધણું ॥ અકલ કલો નવ ઝાએ ॥ ૩ ॥

અસ્વમેધ તણી કયા ॥ સુખદાએક અતી પાવેન ॥
રાએ જનમેજેએ તે પૂછે છે ॥ ને કેહે છે રૂપ જૈમૂન ॥૧॥

અન્ત-(રાગ/દેશાખ)

શ્રી કેસન અરજુન તણી પૂળ કરી વીવીધ પ્રકાર ॥
પછે તંણુ દીવશ ઝ તાંહાં રહાં જીવંત સૂગદાધાર ॥ ૮ ॥

શેવા સ્થપ્તી સંતોષ પામા ॥ સ્વામી દેવાધીદેવ ॥
 તથા ધીરજપે જે તેહેનું શમરખું આનંદે અસ્વમેવ ॥ ૯ ॥
 તાંદાં સ્થકા દુએ વર મેહેલીઆ, સરવ શેન કેડેકેડે થાએ ॥
 સરસ્વતીપૂર અશે શહી ॥ આહા વીરવરમા રાએ ॥ ૧૦ ॥

... ..
 એકમનાં જે ચાલતે આંણીને મન ઉઘાથ ॥
 પ્રભવાશને આવે નહી ॥ ઉધારે શ્રી અવીનાથ ॥

ઉપલો-ઉધારે શ્રી અવીનાથ સ્વામી આશા પૂરે મન તણી ॥
 કર જેહી વીરનૃદારા કેહે તેહેને દીપા દીરન કરે ધણી ॥
 કડવા ૨૪ ॥

આખાંણુ મોરદેવજનૂં શપૂરંણુ ॥ શમત ૧૮૦૨ના ફાલગૂણ સુદી ૧૧ દીને
 લખી રહ્યા છે.

વિષય-૧. અર્જુનનેા અશ્વ નર્મદાવટે રતનપૂર આવતાં મયૂરદેવ રાજના પુત્ર
 તામ્રદેવે ગુહ્ય કરી અટકાવ્યો. પરંતુ મોરદેવે પોતે કૃષ્ણભક્ત હોવાથી, વધુ ગુહ્ય ન કરતાં
 કૃષ્ણ અને અર્જુનને સંતોષ્યા, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે. જૈમિનીકૃત અશ્વમેધના
 આધારે આ આખ્યાન રચાયતું છે.

૨. કડવા ૨૪ છે. રાગ અને ઉપલાયી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ-આ આખ્યાન છપાયું નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલી છે. તેના
 પાના ૧૧૧ માં ૬ લીટીઓ અને ૧૧૭ માંનો વચ્ચેનો ભાગ તથા ૧૧૮ માં પાનું બીજી
 કલમે લખાયેલું છે.

અં. ૬૬-ઠ-વીરવર્માનું આખ્યાન-મુકુંદ-(૨. સં. ૧૭૪૨)-
 (લિ. સં. ૧૮૨૦)-પૃ. ૧૧૯-૧૩૦

આરંભ-શ્રીગણેશઃ આખ્યાન વીરવરમાનું લખ્યું છે ॥

રાગ રામઝરી ॥ ગજમુખ ગાઇએ પાર ન પામિ રે, સાર શુધ આપે અતી ધણી રે ॥

શ્રમાની તનઆને લાગુ પાએ રે ॥ માએહું સુ(સ્તુ)તી કર તમ તણી રે ॥

દાસ ॥ હું કરું સુ(સ્તુ)તી તમ તણી, આર્ષ પૂરો મનની આસ ॥

એક અસ્વમેધ તણી કયા કેહેવાને મન આલાશ ॥

જગાદત વ્યાસ તણો સૂત જગદીશ જેહેનું નામ ॥

તેહ તણી કરણાએ કરી કેહેયું કયા સુખધામ ॥

(કડવું ૧૬)

અન્ત-(રાગ પ્રભાતી)

વીરનુભગત નર કરશે જેહ ॥ વૈકુંઠપદ પાંમશે તેહ ॥
 તે માટે જનમેજે રાએ ॥ શ્રીહરીચરણ વીખે ચીત લાએ ॥ ૬ ॥
 હવે અસ્વ ફતવીપૂર જશે ॥ પારથ રૂઢે ચંતાતુર ચશે ॥
 પછે આવશે નારદ મૂન ॥ કેહેશે કયા તે હરીનો જન ॥ ૭ ॥
 ચંદ્રહાસનું જે આખાન ॥ અરલુન કરશે ચવણે પાંન ॥ ૮ ॥
 તાં હોયે તેહ કયા કેહેવાશે શોએ ॥ પ્રાણીમાત્ર સુણજે સરવ કાએ ॥ ૯ ॥
 વીરણુ ભગતના ગુણ સાંભલે ॥ ભણતાં ભવસાગર જિતરે ॥ ૧૦ ॥
 રાગ પંદર કડવાં ખટ દશ ॥ ભણતાં સુણતાં જશે કરટ ॥ ૧૧ ॥
 હવી કયા પૂરંણ વીસ્તાર ॥ પદ ત્રણશેહે ઉપર દશ ચાર ॥
 સંવત સતેરસે ખેતાળો શોએ ॥ માધ માશવદી ચઉદશ હોએ ॥ ૧૨ ॥
 તે દીવશ હરખ પૂરંણ મન ધરી ॥ કયા એ પરીપૂરંણ કરી ॥
 વાર છુધ આણી ઓહોલાશ ॥ કવી કયા પોહોતી મન આશ ॥ ૧૫ ॥
 ગુજર ખંડ ખંભાતે વાસ ॥ કેહે મૂંડક કવીજનનો દાશ ॥ ૧૬ ॥
 કડવાં ૧૬ ॥

પદ ૩૧૩ ॥ તરંણુ શેહે ને તેર ॥ ઇતીશ્રી વીરવરમાનુ આખાંન ચંમપૂરંણુ
 લખીતાંગ ॥ શ્રી રામજી શત છે ॥ સંવત ૧૮૨૦ ના માહા વદી ૮ વાર
 ગુરૂએ શમાપત લખુ છે. ॥ લખતાંગ કોશલવાશી પા. નાગર બીખાએ
 લખું છે-જેવી પ્રત હતી તેવી લખી છે, કાંને માત્રની ચુક હોઅ તો ખોડ
 મો દેશો ॥ બાલકચુધે લખુ છે ॥ શ્રી શ્રીકરનજી શત છે ॥ શ્રી રાંમજી
 શત છે ॥ શ્રી માત ઉમઆને ચરણુ નમૂ ॥

વિષયાદિ-૧. અર્જુનના રતનપૂરથી નીકળેલા અશ્વને સરસ્વતી નગરના રાજા
 વીરવર્માએ ખાત્યાથી તેની સાથે પ્રત્યંક યુદ્ધ આદ્યનાં પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે. વીર-
 વર્માનો નમાત્ર યમ હોવાથી તે કવી રીતે તેની પુત્રી સાથે પરણ્યા અને તેણે યુદ્ધમાં
 સસારને કેવી રીતે મદદ કરી તે પણ આમાં વર્ણવેલું છે. નૈમિત્તિક અશ્વમેધના
 આદારે આ આખ્યાન રચાયલું છે.

૨. કડવાં સોજ છે. રાગથી પદબંધ બાંધેલો છે. ટાવ કે ચાવ, વણજ કે ઉધડો આમાં નથી.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી. લોકોમાં તે ઘણું જ પ્રચલિત છે. કેટલાક
 રાજના નિવાસજી અર્થે પણ તે ખાસ ગવાય છે. આ કવિએ આખો અશ્વમેધ લખ્યો
 હોવાનું સમજાય છે.

૨. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલી છે. આખી પ્રતિનો લેખક તે આ આખ્યાનનો
 જાહેર નથી, એમ કલમકેશ તેમ લખાણરીક્ષીના ફરથી જણાય છે. આ આખ્યાન પછીનાં
 ૧૦-૧૨ પાનાં કોઈએ કાપી લીધેલાં છે. તેમાં કોઈ કવિનું, કદાચ વિષ્ણુદાસનું કાવ્ય
 તે વિશેષ પ્રચલિત છે, રચેલું ચંદ્રદાસ અખ્યાન ઢરો, એમ કયાસંદર્ભથી સમજાય છે.

અં. ૬૬-૬-બગદાદલ્યાખ્યાન-કેશવદાસ-(૨. અં. ૧૬૮૩)-
(લિ. સં. ૧૮૦૨)-પૃ. ૧૪૬-૧૫૮.

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમા ॥ આખાં બગદાલવનું લખ્યું છે ॥
રાગ દેશરો ॥ શીવસૂતને નાંખી સીધ ॥ કીરપા કરો કદલ્યાધીય ॥

સૂર ધંધ વ્યાપક તું શંકલે ચહી રે ॥ ૧ ॥

અંધ આદે તૂને સ્તવ્ય ॥ પદબંધ એક કેહેવા નવું ॥

જેમ કહ્યું જેમૂન ભારથ મંત્ર ગ્રહીરે ॥ ૨ ॥

દાસ ॥ જેમૂન ભારથ કથા અતી ઉત્તમ ગાતા પરંમ રચાલ ॥

કીપા કરી કર મસ્તક દેઝો ગીરીઝા...(પરમ દયા) આલ ॥૨૧॥

... ..
અંદ્રહાશના નગર વીખેથી ઉભે અસ્વ તાં જાએ ॥

... ..
એમ કરતાં જલનિધિની તીરે ચાલો દુએ વર શોએ ॥

પુરોથી તટની અતી શોભા ચકલ વાહે(ન)ની જોએ ॥ ૧૫ ॥

... ..
અહવે અસ્વ ઝલનીધીમાં ચાલો શુંલુ જનમેજેરાએ ॥

તવ પારથ ચંતાતુર હોએ દેખીને તતખેવ ॥ ૨૦ ॥

અન્ત-(રાગ પ્રભાતી)

એ આખાં શુભે નરનાંરી, નહી તેહને અવતાર ॥

... જનતા જે દ્રુપ મહા મોહ તે છૂટે નીરધાર ॥ ૩૩ ॥

ગંગા ગલકી ને નરમંદા સ્નાને એ ફલ ... અ ॥

તે ફલ એ આખાં શુંલુ હોએ અધ્યમેધનું હોએ ॥ ૩૪ ॥

શંમત શોલત્રાસીઓ ઉત્તમ ॥ રત્ન શરદ માર્ધન ॥

અધ્યન વદી ત્રીતીઆ અતી પાવન ગરવાશરનો દીન ॥૩૬॥

જે દીને એ પરીપૂરંલુ કીધુ ॥ અધ્યમેધ માહા પરવ ॥

શ્રી કીસ્ત કીપાલ રહેમાં રાખ, મૂકો મનથી ગ્રવ ॥૩૭॥

હવે આશ્રમવાશની પરવની કથા પાવન કરીસું ઝાંણી ॥

એણી પેરે રૂપી જેમૂન વદે તૂ સુંલુ જનમેજે વાણી ॥૩૮॥

કાંઈ ત્રતાધીક હોએ એખરમાં ક્ષીમાં કરે અવીનાય ॥

કેશવદાશને કરુણા આણી રાખો ચરણની પાસ ॥૩૯॥

ધતિશ્રી અશ્વમેધ સંપૂર્ણ ॥ બગદાલવની કથા સંપૂર્ણ ॥ શ્રી સૂલ
બવતૂ ॥ કલાણુ મરતૂ ॥ શ્રી રામઝી ચત છ શ્રી કીરનજી ચત છે ॥ રામત
૧૮૦૨ ના આખાડ વદી ૮ ને સનીવારે સંપૂર્ણ લખૂ છે, લખનાર પગી
મીઠા જોગીએ જાડીમાં લખૂ છે સહી ॥ એક વાર શ્રી રામ રામ ક્રોહો.

વિષયાદિ-૧. અંદાસના નગરથી નીકળેલો અશ્વ સમુદ્રમાં પડ્યો છે, અને
અર્જુન આદિ કૃષ્ણના પ્રતાપથી સમુદ્રમાં રથ સાથે પ્રવેશ કરી બગદાલસ્ય રૂપિને પ્રસન્ન
કરી અશ્વ મેળવે છે, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે. સાંથી અશ્વ હસ્તિનાપુર જતાં
અશ્વમેધ સમાપ્ત થયાનો ઉલ્લેખ પણ આ આખ્યાનમાં કરી કવિએ અશ્વમેધ પર્વ પૂર્ણ
કીધું છે. જૈમિનીયુત અશ્વમેધના આધારે આ આખ્યાને અશ્વમેધ રચાયેલો છે.

૨. કડવાં ૧૫ છે. રાજ અને હથેલી પદ્મબંધ બાંધેલો છે, જે કે વચ્ચે હથેલી
જણાતો નથી. પહેલા અને સાતમા એ બે કડવામાં જે દાલ છે, બાકીનામાં નથી.

વિશેષ-આ આખ્યાન છપાતું નથી. આ કવિએ આખું મહા ભારત રચ્યું
હશે એમ જણાય છે. કારણ તે અંતગી કડી ૩૮ માં આશ્રમ વાસિક પર્વ લખવાનું
સૂચન કરે છે.

જેની આ પ્રતિ ॥ તેણે એક જ કવિને આખોયે અશ્વમેધ નહીં મળ્યા હોય એટલે
જે જે કવિનાં છૂટાં છૂટાં પર્વ મળ્યાં છે તેનાં સંગ્રહી એક માળારૂપે ક્રમસર ગોઠવી આખો
સંદર્ભબદ્ધ અશ્વમેધ ગોઠવ્યો છે, એથી આ પ્રતિ અનુપમ છે, અને તે છપાવવા યોગ્ય છે.
જે કે આ પ્રતિમાં લગભગ આખો અશ્વમેધ સમાઈ નય છે, છતાં કોઈ કોઈ દુર્લભ
પદો છે ખરી; તેથી અન્ય પ્રતિએ અશ્વમેધ સંબંધી જોઈ, આખ્યાનો જરોબર શુંખ-
લાબદ્ધ ગોઠવી, સંશોધી છપાવાય તો એ એક બિજમુન અને કાર્ય થઈ પડે, એમાં રજ
પણ સંશય નથી.

૩. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલી છે

અં. ૬૬-૬-તારકાસુરનું આખ્યાન-કુએ(બે ?) રઠાસ-

(૨. સં. ૧૭૧૩)-(લિ. સં. ૧૮૦૨)-પૃ. ૧૫૬-૧૮૪.

આરંભ-શ્રી ગણેસાએનમા ॥ શ્રી સરસ્તીએ નમા ॥ અત અખા
આખ્યાન તારકાસુરનું લખૂ છે.

રાગ ધંનાશી ॥ શ્રી શૈલ્યસૂતા વ્રજને સ્તવૂ રે ॥ ગરજો શ્રીગજમૂખ ॥

સમરે સરવ સૂખ પામીએ રે ॥ વામીએ અધમતી દૂખ ॥ ૧ ॥

ક(મ)લગૂતંત્રઆ વ્રને રે ॥ જાયૂ જોડી રે પાંજી ॥

મૂને માતાજી મચ્છા કરી રે આપો અવીર(ય)વ પાંજી ॥

ઢાલ ॥ અવીર(ય)વ મત મૂને આપીએ રે તૂ જમતંત્રયા હોએ ॥

હૂ હીન તાહારો દાય છઉ તૂ કીપાદ્યે જોએ ॥ ૨ ॥

માહારા શ્રી ગુરૂને ચરણે નમૂ બાલકીરન નામૂ શીશ ॥

હૂ કયા તારકાશૂર તંણીએ રણે હણો સત ઈશ ॥ ૩ ॥

એ કથા શકંદપૂરાણી છે, કુમારકા ખંડ ધન ॥
 નર નાર જે સંવણે ધરે ॥ હરીપદ લેહે પાવન ॥ ૫ ॥
 (૪૬૩ ૧ હ.)

અન્તા:- (પ્રભાતી)

પ્રભાતીએ શંખે સહી ॥ રાગ તણી મરઝાદા કહી ॥
 પદ શેહેત્ર અઠાણં સાર ॥ કઠવા ઓગણુ ચાલીશ વીણતાર ॥ ૪૩ ॥
 સંમત સતર તેરસો સાર ॥ શાંવણુ વહી ચૌદશ નીરવાણુ ॥ ૪૪ ॥
 ખૂંધવાર હતો અતી સાર ॥ તત્ર પુરંણુ હવે વીસ્તાર ॥ ૪૫ ॥
 શ્રી ગરુડચંદ્રકીર્તિયાએ કરી ॥ પાવન કથા બોલો વીસ્તારી ॥ ૪૬ ॥
 કુમાર કથા સૂણે નરનાર ॥ જનવંત તે હોએ નીરધાર ॥ ૪૭ ॥
 ધની ધનેયો નર ચણુતાં કાંન ॥ અસ્તમા શીધ પામે નીદાન ॥ ૪૮ ॥
 ભટ બાલક્રીડન પીતાંબર તન ॥ શદા મત જેહેની પાવન ॥ ૪૯ ॥
 તેહેના વંદી ચરણુ પવીત્ર ॥ સ્વામી કારતેકે કીધૂ ચરીત્ર ॥ ૫૦ ॥
 આગેના કવીતા માંદા પાત્ર ॥ તેહ આગલ દૂ કીહા માત્ર ॥ ૫૧ ॥

...
 તે માટે વીધનવ જે હોએ ॥ મૂળને જોડ મ દેશે દોએ ॥ ૫૨ ॥
 વળી શેખ નાગે નવ પૂરંણુ યાએ ॥ તો મૂળે મે કમ કેહેવાએ ॥ ૫૩ ॥
 શકંધ પૂરંણુ કથાએ શાર ॥ કુમારકા ખંડ કરો એ વીસ્તાર ॥ ૫૪ ॥
 તારકાસૂર કેરૂ આખાંન ॥ સૂણુતાં કીપા કરે ભગવાંન ॥ ૫૫ ॥
 ભાવુ ધરી ઝન એ દો ગાએ ॥ આવાગમનની ભંમણા ઝાએ ॥ ૫૬ ॥
 અ(આ)ધ(ધ)યકતે દીધો આધાર ॥ તો ગ્રંથ દૂ પામે પાર ॥ ૫૭ ॥
 અણુજાંણે કીધો અભાશ ॥ કવીજંને કરો કાહાવૂ દાશ ॥ ૫૮ ॥
 વાશે સ્થંભતીરથ છે જેહ ॥ કવી ઝાત કમક કૂલ માંહે ॥ ૫૯ ॥
 અણુ પ(વિ)રપૂર મધે સ્વસ્થાંન ॥ પ્રથમે શમરા શીભગવાંન ॥ ૬૦ ॥
 દાશ કૂચર કેહે નામી શીશ ॥ મૂને કીપા કરો જૂગદીશ ॥ ૬૧ ॥
 કડવાં રહ ॥

પદ ૧૧૩૦ ॥ એ કથા તારકાસૂરની સંપૂરણુ થે છે. લખનારાને દોષ નહી. એવી પ્રત હૂતી તેવી લખૂં છે. લખનારો ઘણો મરખ છે. ભારડી વાસે પગી મીઠા ભેગીએ લખૂં છે. શમત ૧૮૦૨ ના શાંવણુ વહી ૧૪ ને સોમવારે સંપૂરણુ લખૂં છે. શૂભ મસ્તૂ કલાંણુ મશતૂ શ્રી કીરનજી યત છે, શ્રી રામચંદ્ર યત છે.

વિષયાદિ-૧. દિલિના પુત્ર તારકાસુરે ઇન્દ્રાદિ દેવોને ખીચાથી હારિ તેની સાથે રણસંગ્રામ આદરે છે, છતાં તેમની હાર થતાં શંકર અને તેના પુત્ર કાર્તિક સ્વામી રણમાં તારકાસુરને હરાવે છે, એ રસભર પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે. આ આખ્યાનમાં પાર્વતી અને મહાદેવના લગ્નનો પ્રસંગ પણ લગભર વધુ વિસ્તારથી આલેખેલો છે.

૨. કડવાં ૩૯ છે. રાગ, ઢાલ અને ઉચલાથી પદબંધ બાંધેલો છે, જો કે વચ્ચે વચ્ચે ઢાલ તેમ ઉચલો જણાતાં નથી.

વિશેષ:-૧ આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી. સ્કંદપુરાણના કૌમારક ખંડના આધારે આ કથા વર્ણવાયેલી છે. પ્રતિ જ્ઞની છે, શુભરાત્રી લિખિતે લખાયેલી છે.

૨. કડવાં ૩૯ છે. છેલ્લાં કડવામાં દરેક કડવા તથા રાગની વિગત ટુકમાં દર્શાવેલી છે.

અં. ૬૬-શુ-સદાશિવ-આખ્યાન-મહાદેવસુત હરદેવ-
(૨. સં. ૧૭૪૦)-(લિ. સં. ૧૮૦૪)-પૃ. ૧૮૫-૨૫૧

આરંભ-શ્રી ગણેશ સ્થાએ નમા ॥ શ્રી સરસ્તીએ નમા ॥ શ્રી શાર-
દાએ નમા ॥ શ્રી દુઆરકાનાથજી નમા ॥ આખ્યાન શ્રી મૂર્તિજી લખ્યું છે ॥
પ્રાગકતે લખ્યું છે ॥ કાઈ દોશ મો દેશો ॥

રાગ રામગ્રી ॥

એકદંત ગજવરંજી ખીરાજે ॥ શોભીત અર્ધશુ રંગ અંગ અન છાએ ॥
કમલ કરેણુ શેવંત્રાનો હાર ॥ અભેદાએક કરે મોદીક આહાર ॥ ૧ ॥
શકલ દૂકીત દૂખ શમે ગૂણુ ગાતાં ॥ એહેના અંતક શીવગોરી માતા ॥ ૨ ॥
ભૂત ભવીશ સત રીત શહુ ઝાણે ॥ અગંભનીગંભ જેહેની કીત વખાણે ॥ ૩ ॥
સરીવર મૂનીવર જેહેને શેવે ॥ ગંણપતી વિધન ભંગન કરે હરદેવ ॥ ૪ ॥
૫૬ પૂરણુ ॥

... ..
(રાગ રામગ્રી) આરંભ ગરુની કીપાથી નીત ધર્મ તેહનું ધાન ॥
મૂરૂ રંગ અર્ધશુ કરે દયા ॥ રમ્ય શદાશિવ આખ્યાન ॥ ૬ ॥
સ્કંધપૂરાણે કથા પાવન ॥ ભ્રમોત્તરખંડે જેહ ॥
ગીત સ્થીર કરીને જાણલે ॥ મનવાંછીત પામે તેહ ॥ ૭ ॥

... ..
નાહાના વીધી સૂખ ભોગવીને દયા રહે શીવપૂર ગઓ ॥
વારા વાંણી સંકલ પૂરાણે પ્રથમ અધો રૂપરણુ યઓ ॥ ૭૨ ॥
વલણુ ॥ યઓ અધો પચમ પૂરો ભ્રમોત્તર ખંડે કથા ॥
માહાદેવસુત હરદેવ દેહે શીવભગી કરજો સરવથા ॥ ૭૩ ॥

અન્ત:-

ધવલ ધનાશી ॥ થયો સંવાદ સૌનક રૂપી સતનો ॥ નીમસારણ મોઝારણ ॥
 ને કહો અમે પ્રાકૃતબંધે ॥ બુધી તણે અનૂસારણ ॥ ૧ ॥
 પાંચે અધીક અટદશ શત શાકે ॥ રામત શતર આલીશેણ ॥
 કારતેગ મુદ્દી તેરશ સોમવારે યઆ અંધા બાવીસણ ॥ ૨ ॥
 સ્કંધ પૂરાંણુ ભ્રમાંતર ખંડે ॥ શંકર માહાંતમ નીધાંનણ ॥
 ચંદ્ર શેખર આખાંન વીસ્તાર ॥ પ્રાકૃતબંધ વીધાંનણ ॥ ૩ ॥
 સાહત્રીસ કહવાં રાગ પનર ॥ તીવીધયાલ છે સારણ ॥
 એકવીસ સત ઉપર પીસતાલીસ ॥ પદ સંખા વીસ્તારણ ॥ ૪ ॥
 પ્રથમ કડવે રાગ રામગદી ॥ ગણપતી સ્વસ્વતી ધાનણ ॥
 મંત્ર મહીમા છે પ્રથમ અધાઓ ॥ દશાહર આખાંનણ ॥ ૫ ॥

... ..
 એ રીતે પરીપૂર્ણ કીધૂ ॥ ચંદ્રશેખર આખાંનણ ॥
 પરમ ગુરુ શંકરને સેવો ॥ રહે કમલ ધરી ધાનણ ॥ ૨૮ ॥

... ..
 ન જાણું ગત કવીજન ફેરી ॥ પૂછી કરો વેપારણ ॥
 રાગ પદબંધ કાંઈ ન જાણું ॥ બુધ છે અમ્મર અપારણ ॥ ૩૦ ॥

... ..
 સ્વસ્થાંને શીધપૂર રહે કવી અહમાર ॥ જન્મ ભોમી ખંભાતણ ॥
 વછશ ગોત્ર પદ છે જાણે ॥ શેહેસ્ર ઉદીચ ગૂજરાતણ ॥ ૩૩ ॥
 દેવની ધોલે સોમેશર ફલીએ ॥ તાંહાં કવીપૂર ધરવાસણ ॥
 દાલીદ્રભંજન શીવ કરૂણા ॥ પૂર્ણ કીધો એ અભાશણ ॥ ૩૪ ॥
 તાપીતીર સૂઝેપુર પાવંન ॥ ગીપરામાં વાસણ ॥
 શીરોશર સંગમ રહુ હવડાં ॥ માલીક કલીઆ પાસણ ॥ ૩૫ ॥
 સૂભ બ્રાતા રાહેદેવ, જગનેસ્વર જાગેધર સૂભ નામણ ॥
 માતા નામ શ્રીકૃષ્ણજનૂની ॥ જે થે ગોકુલ ગાંમણ ॥ ૩૬ ॥
 શૂકલ શેસ્ઠીદેવ ગુરને ચરણપ્રતાપે ॥ કવી પાંચો અબીધાંનણ ॥
 માહાદેવસૂત હરદેવ પ્રભુ ॥ શીવભગતી પરમ નીધાંનણ ॥ ૩૭ ॥

વલણ ॥ પરમ નીધાંન શીવકેરી ભગતી ॥ પ્રીત કરીને ચીત ધરે ॥
 માહાદેવ સૂત હરદેવ સ્વામી ॥ સદાશીવને અનૂસરે ॥ ૩૮ ॥
 કડવાં ૩૭ ॥

૧૫૬ ૨૬૦૪ ॥ શ્રીરામજી સત છે ॥ શ્રી ભોલાયક માહાધીવ વીસ્વનાથ
સત છે ॥ શ્રી કૌસ્મદેવ સત છે ॥ શ્રી બ્રમા વીસ્વ ને માહેસ્વર એ મૂરત તણે
એક જણુને ॥ પૂન વણુ હોશે ॥ ઇતી શ્રી સ્કંધપુરાણે બ્રમાત્ર ખંડે શીવ-
માહાતમ અધ્યાયે ॥ સમાપત શ્રી રત્ન ॥ સૂક્ષ્મસ્તુ ॥ શ્રી માહાદેવજી સત
છે ॥ સંકરનાથ સત છે ॥ શ્રી કૌશલેવ સત છે ॥ શ્રી રામજી સત છે ॥ શીવ-
કથા લખી છે ॥ એ ચોપડો વાંચવા લેઈ જાએ તે પાછો આપી જાએ તેને
વાચાનૂ પૂન છે. એ ચોપડો વાંચવા લેઈ જાએ ને આલવી રાએ તેહને માર્યે
મોડવીમાં પાપ થઈ તે ॥ તથા સમત ૧૮૦૩ નો કાલનૂ પાપ થઈ તે
તેહને માર્યે છે ॥ લખનાર પાટલ મીઠા જોગીએ પ્રણે ભટખાના ગામ
હેલાડ વાસી વશીને લખૂ છે. સમત ૧૮૦૪ ના અશવંત સુદી ૩ દીને
શંપૂરંજી પૂર થઈ છે અને ચોપડાનો ધણી મીઠા જોગી છે ॥

વિષયાદિ-સ્કંધપુરાણના બ્રહ્મોત્તર ખંડની શિવકથાનો સારોદ્ધાર કવિએ આમાં
વર્ણવેલો છે. કડવાં ૩૭ છે. રાગ અને વદ્યજાતી પદ્યર્થ બાંધેલો છે, જે કે વચ્ચે વચ્ચે
વર્ણવેલો નથી. ટાલ તે જણાતો નથી. કુલ કડી ૨૬૦૪ છે.

વિશેષ-૧ આ આખ્યાન ઉપાયું નથી. કવિએ છેલ્લા કડવામાં દરેક આખ્યાયની વસ્તુ
અને રાગનો નિર્દેશ કર્યો છે. કવિએ છેલ્લા કડવામાં પેતાની જાળખ, જન્મભૂમિ,
જીવનવ્યવહારની ભૂમિ, માસિક આદિનો ઉલ્લેખ કરેલો છે.

૨-આ કવિના અનુગામી કવિ સામળે પણ સ્કંધપુરાણના બ્રહ્મોત્તર ખંડનો સારો-
દ્ધાર લખેલો છે, જે તેના શિવપુરાણને નામે પ્રસિદ્ધ છે પણ ખરી રીતે તે 'શિવ-
માહાત્મ્ય' કે 'સદાશિવકથા' જ છે, અને જુ. કા. હો. બાગ ૮ માં પ્રકટ થયેલ છે. આ
આખ્યાન અને સામળનું આખ્યાન એ બન્ને સરખાવા જેવાં છે.

૩-ગુજરાતી લિપિએ આજુ આખ્યાન લખાયું છે. દરેક આખ્યાયને અંતે કડીની
સંખ્યા દર્શાવી છે.

અં. ૬૬-૮૮-કર્ણપર્વ-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં. ૧૬૫૫)-(લિ.
સં. ૧૮૧૬)-પૃ. ૨૫૨-૨૮૩; ૨૬૭-૩૮૫.

આરંભ-શ્રી ગણેશાહેનમાં ॥ શ્રી સારદાએ નમાં ॥ શ્રી ગૂરુઓ નમાં ॥
અથ શ્રી માહાભારથ મધે કરણપરવ લખું છે ॥

રાગ દેશરો ॥ શ્રી ગીરીભક્ષતને સ્તવુ ॥ જે ગરુઓ શ્રી ગુરુરાએ ॥

પાએ ૨ લાગી પેમસુ રહે ધરી ૨ ॥ સ્વામી વીમ્લહર વેગે કરી ॥૧૧ ॥

કાલ ॥ ૧૨ ॥ સ્વામી મીધનહર વેગે થીને ॥ આપે નીક ઉપદેશ ॥

૧૨ ॥ ૧૩ ॥ ભરતી કીરતી સુભં મેતી પાંમવા ॥ વૃજ પાંમાં અમરેશ ॥૨૦ ॥

ઠક કરણ પરવ તણી કયા ॥ એ અખીલ પાવન હોયે ॥ પા
નરનાર એ શવણે ધરે ॥ આણી મન ઉલાસ ॥
કલાંણી કરને કીપા ॥ કરનેડી કહે વીખુદાસ ॥
(રાગ કડવું ૧ કું)

અનુભવ:-

(રાગ પ્રભાતી) યાશે બુધ દારણ અતી તાંહે ॥ શક્ત રહી બીડશે રણ માંહે ॥
તે શક્ત પ્રવ માંહાં કથાશબંધ ॥ કવીતા કેહે બાંધીશ પ્રતીબંધ ॥
સંવત સોળ પંચાવન સાર ॥ જોઈ સુદી ચોથ ચનીવાર ॥
તે દીન પૂરણ યર્ધ એ કયા ॥ બુધમાને બોલીશ સરવયા ॥
ગાએ સુણે તેને વૈકુંઠ વાસ ॥ બેઠુ કરનેડી કહે વીખુદાસ ॥ ૧ ॥

૪તીશ્રી માહાભારતે સંવત ૧૮૧૯ વરખે અશવન વદી ૫ વાર બુધે
શમપૂરણ લખુ ॥ કોશાલવાશી પા. નાગર લીખાએ એ આપ્રાંન અધૂરું
હવુ તે પૂર કર છે એમાં કાંનો માતર જૂલા હોએ તેનો દોશ રખે દેતા ॥
લખનાર આળક બુધ છે તેને દોશ રખે દેતા કાંનો માતર બોલાવીને વાંચને ॥
શ્રી ॥ ॥ શ્રીકસ્તુ શત છે ॥ શ્રી ॥ જ્ઞાનકી વક્ષ્યો નમાં ॥

વિષયાદિ-૧ મહાભારતના યુદ્ધમાં દ્રોણ પંચા પછી કહે દુર્યોધનના સૈન્યનું
સેનાપતિપદ સ્વીકારી ત્રણ દિવસ ધોર સંગ્રામ મચાવ્યો અને અંતે મરણ પામ્યો, એ
પ્રસંગ-કર્ણપર્વ-નો આમા સારોદ્ધાર કવિએ કરેલો છે.

૨. કડવાં ૩૮ છે રાગ, ઢાલ અને ઉપલાથી પદબંધ બાંધેલો છે, ને કે કવચિત્
ઢાલ તેમ ઉપલો જણાતાં નથી.

વિશેષ-૧ આ આખ્યાન છપાયું નથી. પ્રતિમાં ૨૮૩ સુધીનાં પાનાં પા. - મીઠા
જોગીએ લખેલાં હશે, એમ અક્ષરોના મર્યાદથી જણાય છે, ને કે એનો ઉલ્લેખ
નથી. પાનાં ૨૯૭-૩૦૫ પા. નાગર લીખાએ લખેલાં છે, એમ તેણે જણાવેલું છે.
૫મ્મે પાના ૨૮૪ થી ૨૯૬ માં કવિ રાજેની પ્રકાશગીતા, અને 'સતશીખામણ' તથા
નરસિંહમેહેતાનાં કૃષ્ણજીર્તનનાં પદો લખેલાં છે, અને તેનો લિપિસંવત ૧૮૦૫ ના કાર્તિક છે.

૨-આ કવિએ કર્ણ પર્વ પછી શક્ય પર્વ પણ રચવાનો વિચાર કર્યો હતો, એમ
અંત ભાગના 'તે યલ પ્રવ માંહાં કથા સમધ, કવીતા કહે બાંધીશ પ્રતીબંધ' એ
ઉલ્લેખથી સમજાય છે. વડોદરાની ચોથી સાહિત્ય પરિષદના નિબંધ સાથે રા. ઇગન-
લાલ વિદ્યારામ રાવણે જોડેલી ચાલીમાં વિષ્ણુદાસનું શક્ય પર્વ એક પ્રયોગાત્મક વિશ્રામ
માવળને લાં હોવાનું નોંધ્યું છે. જુઓ પાનું ૫૦૯ સું.

૩ આ કવિએ મહાભારતનું વિરાટ પર્વ રચેલું છે. સં ૧૬૭૩ (૧૧૬૫૩), આશ્વ
(વન) પર્વ સં. ૧૬૪૭ ના જોડમાં રચ્યું છે, અને ઉલોમપર્વ પણ રચ્યું છે, એમ
રા. રા. ઇગનલાલ વિદ્યારામ રાવણ ચોથી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના નિબંધ સાથે

જોડેલી યાદીમાં પાને ૫૦૯ મે જણાવે છે. બીજા પર્વ પણ રચેલું છે. વિશેષ વિગત મદિ જુઓ છ. કા. ભાગ ૮ મે વિષ વિષ્ણુદાસનું રા. નટવરલાલ ઈ. દેરાઈએ લખેલું ચરિત્ર; પાનું ૧૦ છે.

અં. ૬૬ થ-પ્રકાશગીતા-રાજે-(૨. સં.)-(લિ. સં.)-

પૃ. ૨૮૪-૨૯૦

આરંભ-શ્રી રામજી રાત છે ॥ ઇતીશ્રી પરકાશની ગીતા લખી છે ॥
રાગ ધંનાશી ॥ પરચંમ પૂજૂ ગો(ગ)રૂ ગોવંદજી ॥ રૂઢે પ્રકાશો પૂનમચંદજી ॥૧॥
દૂખડાં કાપો સરવે દંદજી ॥ અમને આપો અતી આનંદજી ॥૨॥
દાસ ॥ આનંદ આપો અર્ધન કાપો ॥ આરાધું એ પંથને ॥
અનંત કોટ આગે યજ્ઞા હું નમ્રુ તે શહુ ચંતને ॥ ૩ ॥
શદ્દ શંતની શીખ લે પૂરંજી રંઝ રાએ કેહે ॥
પરજૂ આંજો પારંધૂરૂ એ શવંચશવ કંઈ નવ લેહે ॥ ૪ ॥
ભગતભાવ ઉપજો અરથ ઐક્ય નવ લહૂ ॥
દયા કરો દામોદરા એમ કહેવરાવો તેમ કહૂ ॥ ૫ ॥
બાપજી એમ બોલાવશો હું તેમ બોલશ બાપડો ॥
આ ભાવભગત ભજવવાં મારે ચંતમાં આવી ચડો ॥ ૬ ॥
એ શખદે શખદે શેરડો કર લાકડી એમ અંધને ॥
કે રાએ રૂદ્ર ગણો તો શેવો ગરૂ ગોવંદને ॥ ૭ ॥

કડવાં ૧ ॥

અન્ત-અમે અગ્નાની રે તમને સુ કહીએ ॥ કલ તો તમારી રે હરી
અમે નવ લહીએ ॥ ૧ ॥

એમ તમે રાખો રે હરી અમે તેમ રહીએ ॥ કરો તંમ એહવા રે
અમે તેવા થીએ ॥ ૨ ॥

દાસ ॥ રીએ જેહવા કરો તેવા હાથ સરવ તમારડે ॥
કાંઈ વસ્ત નીપજે હરિબલે એક અંમારડે ॥ ૩ ॥
એકતા સરવ તમારડી, હરી ગવરાવો ને ગાઓ છો ॥
જાંઘાં જીએ તાંઘાં તમ વીઆપીક ધવરાવો ને ધાવો છો ॥ ૪ ॥
શહુ શાધ કેરી શીખ લે ને પરકાશ ગીતા પરભવી ॥
એહને અરથ જૂ ન બોલખૂ ગો(ગ)રૂ ગોવંદ કહેવરાવી કરી ॥ ૫ ॥
પરકાશ ગીતા પરભવે તેને જ્ઞાન થાણ પરકાશ ॥
શાંભલતાં શંકર ભામે રૂઢે મનની આશ ॥ ૬ ॥

એમ દાશ રાએ રંક કહે ગોર ગોવંદ કહેવરાવી કહી ॥

વૈશાખ વદ તેરશ દીને પરકાશગીતા પૂરી થઈ ॥ કડવા ૪૫ ॥

વિષયાદિ-૧ આમાં કવિએ ભક્તિ અને જ્ઞાનનાં પદ કડવોરૂપે લખ્યાં છે. કડવા ૪૫ છે. એક જ રાગ ધન્યાશ્રી બધાંએ કડવામાં ચાલુ છે અને ધન્યાશ્રીની એક કડી દાસ છે.

૨ આ કવિ અમસિદ્ધ છે. જ. કા. દો. ૭ મામાં તેનાં છંદક ૨૭ પદો પાના ૭૭૧-૭૮૩ માં મકટ થયેલાં છે. આ કવિ વિષે વધુ જાણખ હવે થઈના તેના મેયના 'વિરોધ'માં આપવાની ધારણા છે.

૧) વિશેષ-આ પ્રકાશગીતા છપાઈ નથી. ગુજરાતી લિપિએ પ્રતિ લખેલી છે.

અં. ૬૬-૬-સતશીખામણુ-રાજે-(૨. સં.)-(લિ.

સં. ૧૮૦૫)-૫. ૨૯૧-૨૯૪

આરંભ-શ્રી ગણેશાહેનમા ॥ શ્રી શારદાએનમા ॥ સતશીખામણુ લખી ॥

સત શીખામણુ ધરજો... ॥ શશારનું સૂખ છે સંમાન ॥

કહે રાએ કેશવને બહો ॥ બીજી અવદા તહો ॥ ૧ ॥

ધંધા કરતાં સૂકે ધાન ॥ ભળ નહી ભાવે ભગવાન ॥

કહે રાજે રઝલીને મૂઆ ॥ ભગત તજીને શેવા બૂઆ ॥ ૨ ॥

કોહોની ધણીઆંણી, કોહોનો ધણી ॥ શહૂને લાગી આપઆપણી ॥

કહે રાએ કૂડો વેવાર ॥ હરી બહે તે પામે પાર ॥ ૪ ॥

માહાઈ માહાઈ કરતા ફરે, હરી નામે હેડે નવ ધરે ॥

કહે રાજે કેમ શરશે કામ, રહ્યામાં રાખા નહી રામ ॥ ૫ ॥

અન્ત-મોટા છે રાખો મોટાઈ ॥ રખે હવે કરે મોટાઈ ॥

કહે રાજે ખલ તમ વરે ॥ તે કરજો જે વાટ ન નરે ॥ ૧૩૨ ॥

હું વાણોતર ને તું શેઠ ॥ માહારે પૂઝી તાહારી નેટ ॥

કહે રાએ તાહારો વેપાર ॥ અમને તે આપે અધીકાર ॥ ૧૩૩ ॥

૫) એમ કરાવો તેમ હું કંઈ ॥ જેમ ફેરવો તેમ હું કંઈ ॥

કહે રાએ કરાવો તેમ ॥ આમાકારી કરવું તેમ ॥ ૧૩૪ ॥

માટે જે શોભે તે કરો ॥ કાંઈક કહીએ તે ચીત ધરો ॥

કહે રાએ એ કહૂ છે નાથ ॥ હવે રખે મૂકતા હાથ ॥ ૧૩૫ ॥

સંપૂરણુ શ્રી શુભમશવ કલાણુમશવ ૫ ૧૮૦૫ તા.કારતીક વદી ૦)) દીનેશ ॥

વિષયઃદિ-૧ શીખામણના દોહરા છે, અને કૃષ્ણ-મણુ ઉપર વિશ્વાસ રાખી, કાર્ય કરવાનો પ્રોધ તેમાં મુખ્યત્વે ઉપદેશો છે. ૧. ૧૩૫ દોહા છે. અખાના ચાળખાનો કંઈક એક આમાં જણાય છે. ૨. કુલ ૧૩૫ દોહા છે. અખાના ચાળખાનો કંઈક એક આમાં જણાય છે. ૩. વિશેષ-આ શીખામણ છપાઈ નથી. ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલી છે.

૥ ૥ ૥ ૥ ૬૬-ધ-કૃષ્ણકીર્તન-નરસિંહ મેહેતા-(૨. સં. ૧૩૫)

(લિ. સં.)-પૃ. ૨૬૪-૬

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી શારદાયે નમઃ ॥ શ્રી ગુરુભક્તો નમઃ ॥ શ્રી રામજી ચત છે ॥ રાગ રામગ્રી ॥

શ્રી કૃષ્ણ કૃષ્ણ કરતાં જગો દે આણી ॥ કરનજી વીના ખોલો છો તે મીઠા દે વાણી ॥

કરન કરન મેહેતાં કરન માંસો ॥ ઝમ ઝમે અગીર વાંસો ॥

મેતા નરસૈઈના દાસોડા યાસો ॥ કરન કરન કરતાં જગો દે આણી ॥ ૧ ॥

રાગ રામગ્રી:-

શ્રી ગોવંદા શાંથે દે મારે ગોઠડી બધી ॥ એતાં ને એતાં દે આવી મૂરત લાધી ॥

પૂરણ પૂને દે હૂતો એ વર પાંખી ॥ ભગતવચ્ચ અને મંણાઓ મેહેતા નરસૈઈની ॥

સ્વામી ॥ ગોવંદ ॥ ૨ ॥

રાગ રામગ્રી:-

રતાં(ત)ન લાધું દે, માને રતાંન લાધું દે ॥ એતાં ને એતાં દે આંબૂ રતાંન લાધું ॥

માવો કેહે ચત પર નીશાણુ વાએ ॥ નીશાણુ વાએ દે આંધૂ ભૂમકેલ ગાએ રતાંન ॥

રાગ રામગ્રી:-

હાં દે ઇસ ઉતાવલો કાં જાઓ આંકોજે ॥ આંકો નીરાંત કેરે આત મોટો ॥

જણે નરસૈઈઆયા શાંખીને તપત ॥ અંક ભરી નાથ ભર માંહે રાખો ॥ ૪ ॥

રાગ રામગ્રી ॥

હું શું કરે એ શખી આઝ છઉ માહાદ્વણી ॥ શ્રી કરનજી દેશણુ લેધને સુતા ॥

નરસૈઈઆયા શાંખી એખલી ઉપર ॥ અવતરા તાથ જુ ઉભા ૨૬૫ ॥ ૫ ॥

રાગ રામઘી ॥

તું કાણુ સાથે વાત કરીશ તું વીઠલા ॥ અમોશું અખોલડા લેધને બેઠા ॥

નરસૌઓ રંઝ કેહે રંઝે રમી હવા ॥ હરખનાં મરકલા હૂરે હોઉ ॥ ૪ ॥

રાગ રામઘી ॥

હરી આપ મોટાઈ રમે કાઈ આગલ કરે ॥ આઝ ચઝનીએ તોરી લાઝ રાખી ॥

બણે નરસૌઓ બલે નાયજી સુ કહૂ ॥ નીત ઘઈ સત ગુણુ વાધૂ રંગે ॥ ૪ ॥

રાગ રંમઘી ॥

મૂને ઝાવા દે ઝાલવા ॥ બીડીને વળગીશ માં મહાર અંગ દૂખે ॥

નરસૌઓઆ સ્વામી છેડા છેડા હાવે ॥ કરનેડી માંદની માન માગે ॥

રાગ રામઘી ॥

એ ધાંન ધર ધ્યાન ધર નંદના દુખેરનૂ ॥ એણે તારા અનૂમનાં દૂખ ઝાખે ॥

નરસૌઆ રીત કરી પ્રીતે પ્રભુશું બલી ॥ અવર કે નહીં હરી નામ તોભે ॥

ધાંન ધર નંદના ॥

અં. ૬૮-પદ હિન્દી-ગુજરાતી-નામદેવ - પૃ. ૨૯૬

વચ્ચે ગુજરાતી આપના સખમયેમ પણ મયલો નજીય છે.

પદ ૧ હિન્દી કવીર પૃ. ૨૯૬

પદ ૧ હિન્દી કવીર પૃ. ૨૯૬

પદ ૧ લીમ પૃ. ૨૯૬

રાગ દેશાખ ॥ હરિ ધરવ ન કીજે ઘેલડા ॥ સેં શાન ગમાઓ

નાંમ નારાએણુ મૂકીને સુ કાંમ કમાઓ ॥ ૧ ॥

લીમ બણે સાચુ માંનડો કુડી આ દેહ ॥

ગરવ ન કીજે ઘેલડા ॥

અં. ૬૬-ન-લીખમપદ-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં.)-

(લિ. સં.)-પૃ. ૪૦૫-૩૩૫.

આરંભ-મીગણેલાએ નમાં ॥ મીશારદાએ નમાં ॥ મી ગણેભાએ નમાં ॥

મી રામજી સત છે ॥ અથમી બીરમ પરવ બપુ છે ॥ માહાભારત મધે ॥

રાગ રામગરી ॥

પ્રથમે હે પ્રભુ શ્રીગુણધીશ ॥ સુરીનર ચહુકો નાંમે શીશ ॥ ૧ ॥

એકહતિ મર્યા રાએ ॥ પ્રેમ, ધરીને લાગુ પાએ ॥ ૨ ॥

દાલ ॥ પાએ લાગુ પ્રભુ તારે આપ ભુધ વીસાલ ॥

ગળનંદ કરણ કરે હુ મંદધી છઉં બાલ ॥ ૩ ॥

મારા શ્રી ગુરને ચરણે નમૂ ॥ વીરવનાથ વ્યાસ નીધાન ॥

મૂને પીછવો જેણે પેર કરી ॥ પ્રતીર્થવટ સ્વસ્થાન ॥ ૧૦ ॥

એ લીરમ પરવ તણી કયા ॥ જે અપીલ પાવન

વલણુ ॥ વૈકુંઠ મારગ પલાએ રે તે હેલાં ભવ દૂરતર તરે ॥

કરે જોડી વીરનકાશ કેહે તેહેને કસન દેવ કીપા કરે ॥ ૧૫ ॥

કડવા ૧ ॥

અન્ત-(અપૂર્ણ હોવાથી રીતસરનો અન્ત ભાગ નથી આપેલો)

રાગ સામેરી ॥

તારે કહે પ્રકાશર કોધે ચડો પાપીસ્ટ ઉભો આજ ॥

રંણુ દુઝાસન વાફલ કરે દુખ માત્ર કીધૂ તાજ ॥ ૧૫ ॥

પછે ગરબના બીમે કરી જાણે ગાળ હુઆદશ મેલ ॥

જેમ શાગર ગડગડે પવન સીધે ખેવ ॥ ૧૬ ॥

ત્રીશુલ સામે ત્રીશુલ બહતા ॥ મજેગજ અફસાએ ॥

પારફૂં પોતા તણું રણમાં કેા નવ ઓલખાએ ॥ ૧૭ ॥

શીશ પર ઓહલી નોંખે મન છતવાની હામ ॥

એવે દ્રોણાચારજ દણ્ડમન ॥ તાં હવા સીચામ ॥ ૧૮ ॥

(કડવું ૨૫ સું)

વિષયાદિ-૧ મહાભારતના યુદ્ધનો આરંભ અને લીખિતામહે કોરવ સૈન્યના સેનાપતિ તરીકે ચલાવેલો રણસંગ્રામ આમાં વર્ણવેલો છે. શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાનો સારોદ્ધાર કડવાં ૬ માં ૨૨ સુધીમાં આપેલો છે.

૨ પ્રતિ કૃતિકી હોવાથી ૨૫ માં કડવાની કડી ૧૮ માં સુધીનો ભાગ જળવાયેલો છે. આ ભાગનાં કુલ ૫૬ ૮૮૯ છે. જે કે તેમાંયે ૨૦ એક પદના સળંગ કાગળ કૃતિયો હોવાથી પડેલા છે. જે અંત ભાગ પૂરેપૂરો લખ્યો હતો તે આ આખ્યાનનો ૨૫માં સંવત પછુ મળત અને વિષ્ણુદાસનો લય નિશ્ચિત નયવાને એક અમૂલ્ય સામ્રાજ્ય માત્ર યાત.

૩ રા. ચતુરભાઈ સંકરભાઈ પટેલે (નદીઆદવાળાએ) 'અપ્રસિદ્ધ કાવ્ય'માં લીધા પૂર્વ છાંયું છે, તે સંબંધમાં એ સ ૧૭૦૦ અથવા સં. ૧૭૧૩ માં રચ્યાનું તેના અત ભાગના ઉદ્દેશથી જાણ્યો છે, પણ તે વિશ્વજ્ઞાસનાં બીજાં આખ્યાનોના રચનસવત સાથે સંગત થતો નથી તેમ ઉપર 'કર્ણપર્વ' આ જ કવિનું સં. ૧૬૫૫ માં રચાયેલો ઉદ્દેશ છે, જુઓ અં. ૬૬-૮૧ તથા તેનો 'વિરોધ'

૪ રાગ, દાસ અને વલ્લભી પદબંધ બાધેલો છે, બન્ને વલ્લભ જાણ્યો નથી.

વિરોધ-આ આખ્યાન આજુ છપાયું નથી. પ્રતિ ઇર્ષ્ય છે ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલી છે. પ્રતિનાં પાઠવા દરેક પાનાંકાઠએ કાપી લીધેલાં જણાય છે.

5

અં. ૬૭-૬-વસ્તુગીતા-વસ્તા વિશ્વંભર-(૨. સં)-
(લિ. સં)-પૃ. ૧-૨૧

આરંભ-...રમાભાથે નમ ॥

રામ ધંન્વાસી ॥

હું રે હું આપને જે હું આઘ પરીમાંણુ ॥

અ...મધ્યે સદા તે હું અંત્યે નીરવાંણુ ॥

અનુ...કહું સૂત્ર ધાર ॥ ૧ ॥

અ હું ગણપતનાથ કાઢાણુ ॥ અ હું સ્તુત્ય અં કરું ॥

અઢીપાયે અં લહું ॥ બીજું ચીતવતતા ધરું ॥ અનુવા ૨ ॥

વસ્તુતાએ ત્રય બોલે ॥ અ હસ અકલ્પ અરૂપ ॥

આઘ બીજ ઉઘોત એહવો ॥ સંકલ્પસ્વે સ્વરૂપ ॥ અનુ, ॥ ૩ ॥

જે મન ન જાણે શુધ ન બોલે ॥ તે તો ચીતે ન ચીતવાયે ॥

અહકાર માઢાં આવે નહી ॥ તે સોહં સોહ ગાયે ॥ અનુ, ॥ ૪ ॥

...

...

...

...

પંચમા ભુતનો પરીવાર કયે હેસે ॥ જે સાક્ષિનો મહીમાય ॥

તોલ કરીને તંત બોલે ॥ સમઝ્યે સીતલ યાએ ॥ ૫૪ ॥

ગુરુમંય સહીતા જીવ પરીકણા ॥ પુરણુ કહું પરીમાંણુ ॥

વસ્તા વીર્યંભર સ્વયં ભરયા ॥ તે જાણે સત સુગંધુ ॥ ૫૫ ॥

ધીર વીર ન્યાસ કસ્ય તે ફરી ન બેલુ યાએ

જીવસીવનો ભેદ બોલ્યા ॥ યવો પુર્ણુ ત્રયમો અધાએ ॥ ૫૬ ॥

અધા ॥ ૧ ॥

અનુત-પ્રથમે એધ્યાએ એમ કહું ગુરુમંય સહીતા જીવપરીકણુ ॥

અદ્રીત, સહીત અદ્રીત છે, ॥ કરુ ત્યેહેનું તે મણુ ॥ ૪ ॥

હીતીયે અધ્યાયે વરણુઓ ॥ સાર્ણ તલો મેહેમાય ॥
 માયા ઈસ્વર મેલ્લા યયા ॥ કલો તે તલો ઉપાય ॥ ૫ ॥
 ત્રીતીયે અધ્યાયે એ કલો ॥ પંચે તત્ત્વે કરા પંચના ભોગ ॥
 જયા જુકતે તે કલો ॥ જેહેમ યયો સંજોગ ॥ ૬ ॥
 જીવ-બ્રહ્મ-પ્રતીક વરણુઓ ॥ તે અતુષ્ટમે અધ્યાય ॥
 સંગીત સહીત સરવે કહ્યું ॥ જેહ પ્રકારે તે યાય ॥ ૭ ॥
 પંચમે અધ્યાયે જ્ઞાનપરલે કલો ॥ જીવઈસ્વર સમસ્તી તે એક ॥
 અમીમાંની સહીતે મેલ્લબ્યા ॥ પરમાત્મા ને વીવેક ॥ ૮ ॥
 ષષ્ટમે અધ્યાયે સ્વરૂપ કલો ॥ જીવ ઈસ્વર બ્રહ્મ પરબ્રહ્મ ॥
 વવેકે વરતાવીયાં ॥ જેહેનો જેહેવો મંમ ॥ ૯ ॥
 સપ્તમે અધ્યાયે કહ્યું ॥ કલ્પા ભક્ત વૈરાગ ને જ્ઞાન ॥
 સરવ જોગ તે મેલ્લબ્યો ॥ એહેનુ એહેવું જ્યાન ॥ ૧૦ ॥
 કવીજન કો કલપ્યો નથી ॥ એ આપે આપ અબ્યનાસ ॥
 વસ્તા વીસ્વંભર બોલીમા ॥ પુરણ પદ પરકાસ ॥ ૧૧ ॥

સરવ વરણુવ નામ અષ્ટમે અધ્યાય ॥ ૮ ॥ ૪૮૧ ॥ વસ્તુ ગીતા
 અંથ સંપુરણ સ્વે પ્રકાસ ॥ ૪૮૧ ॥

વિષયાદિ-૧ પરબ્રહ્મ-શિવ અને જીવની એકતાનું વર્ણન યુક્તિ, અનુભવ અને
 શાસ્ત્રને અનુસારે આ ગીતામાં કરેલું છે.

૨ આઠ અધ્યાય છે. રામથી પદબંધ બાંધેલો છે. કુલ ૪૩૧ પદ મેળિયાં છે.

૩ આ આધ્યાત્મિક અન્ય હોત્તા બાપા સરવ અને પ્રાસાદિક છે.

વિશેષ-૧ આ આત્મજ્ઞાનનો અંથ હોવાથી, અર્હતભાવ, કર્તૃત્વભાવ તેમાં ન સંભવે
 એવા હિચ આશયથી અને બ્રહ્મ સિવાયની સર્વ વસ્તુ મિથ્યા છે, એમ તે ઉત્કૃષ્ટ રીતે
 બજાવેલો હોવાથી કવિએ પોતાનું નામ, જોગજી નિવાસ વગેરે આપ્યું નથી છતાં તે યોગ્ય
 સ્થલે “વસ્તા વિસ્વંભર” ને નામે ઉલ્લેખ કરે છે અને અંતે જણાવે છે કે, ‘કવીજન
 કો કલપ્યો નથી, એ આપે અબ્યનાસ.” તેમ આ ગીતા પણ પ્રકટ થઈ નથી, પરંતુ
 સ્વયંપ્રકાશ છે; અંતઃસ્ફુરણથી પ્રકાશને પામી છે.

૨ કવિએ સમજાય છે તેમ આ જ આશયથી તેના રચનસંવત તેમજ લિપિ-
 સંવત પણ આપેલા નથી.

૩. બાલબોધ લિપિએ આ ગીતા લખાયેલી છે. અંતના અધ્યાયમાં દરેક અધ્યા-
 યની વસ્તુ સૂચવેલી છે. કવિતા સરળ અને સચોટ છે. પદોમાં ચાર પાનાના ઉપરનો
 બાગમાં પાંચ લીટીના એક બે શબ્દો તરેલા છે.

અં. ૬૭-ખ-પદો-વસ્તા વિશ્વંભર-(૨. સં.), (લિ. સં.)-

પૃ. ૨૨-૧૫૭

અં. ૬૭-ક વાળા જ કવિનાં રચેલાં બ્રહ્મજ્ઞાનનાં આ પદો છે. રાગથી પદબંધ બાંધેલો છે, પદ ૪-૫ કહીનાં છે અને દરેકને અંતે 'વસ્તા વિશ્વંભર' એ પદનો ઉલ્લેખ છે. તિથિ, વાર, આરતી, ધોળ, કાઠીની દેશીઓના અલગઅલગ પદસમૂહો છે, પદોનો મોટો ભાગ ગુજરાતીમાં છે તેમ કેટલાંક પદ દિગ્વીમાં પણ છે. પદક્રમ અપૂરો છે, એટલે રીતસરનો ઉપસંદાર નથી આપેલો. આપા સરળ અને અર્થગમ્ય છે. આ પદો છપાયલાં નથી, બાવબોધ લિપિએ પ્રતિ લખાયેલી છે. ઉપરનાં ૨૫-૩૦ પાનાં કોઈકે ક્ષાત્રી લીધેલાં જણાય છે.

અં. ૬૮-ક-નરસિંહમેહેતાનું મોસાળું-પ્રેમાનંદ-(૨. સં.)

(લિ. સં. ૧૮૮૯)-પૃ. ૧-૧૪.

આરંભ:-શ્રીગણેશાય નમઃ અથ નરસિંહમેહેતાનું મોસાળું લખું છે

માદામેહેરુ મેહેતા તણું વંદન કરવા આશ,

નરસિં મેહેતો ભગત બ્રામણ જુનાગઢ માંદા વાસ

જાબીશ્યે ક્રિક વચન કહું મેહેતા લાગી ઝાલ

પરિતાગ કીધો ધર તણો મેહેતો ગયા વંન મોઝાર

અન્ત-વીરક્ષેત્ર વડોદર કહિએ તહાં કવિનો વાસજિ

શ્રી શુશરનની કૃપા થકિ ગનાંનરતન પ્રકાસુજિ

માંમેરુ મેહેતાજિ તણું ગાએ શુણે નરનારીજિ

તેહેના પૂરવજ પરમ પદ પાંમે કૃપા શ્રી જુગદાધારજિ

કહે કવિતા હું કાંઈઅ ન જાણુ કરનારો ગોવિંદજિ

સંતજનકિ કૃપા થકિ કહે કષ્ટસુત પ્રેમાનંદજિ

સંમત ૧૮૮૯ । કડવા ૧૬ । મહા સુદિ પંચમિ વાર જુદ સુરત મધે નરવાનકા અપાડા મધે લખિતં રણુઝોડાસજિ પકનારયિ । શ્રી નારાયણુદાસજિ દવા થકિ રામકૃષ્ણાય નમઃ

વિષયાદિ-૧ આ નરસિંહ મેહેતાની પુત્રી કુંવરબાઈના સીમંતોત્સવનપ્રસંગે શ્રીકૃષ્ણે જાતે આવીને મોસાળું પૂર્યાનું આખ્યાન છે. કડવાં ૧૬ છે. રાગ, ટાલ અને ઉપલ્યાથી પદબંધ બાંધેલો છે, જો કે વચ્ચે ઉચ્ચેલાં જણાતો નથી.

૨ છાપેલી પ્રતિઓમાં અચરચનાનો સંવત ૧૭૩૪ આપેલો છે, પણ આ પ્રતિમાં આખ્યાનને અંતે તે આપેલો નથી તેમ કવિની પોતાની યોગજની પંક્તિઓ પણ ઉતારેલી નથી

વિશેષ-આ આખ્યાન જુ કા. ભાગ ૧ માં પ્રકટ થયેલું છે. પ્રતિ બાવબોધ લિપિએ લખેલી છે.

અં. ૬૮ અ-નરસિંહ મેહેતાની હુંડી-પ્રેમાનંદ-(૨. સં. ૧૭૩૩)-
..(લિ. સં. ૧૮૮૯)-૫. ૧૪-૨૦

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ અથ હુંડિ મેહેતા નરસંપ્રવાનિ લખ્ય છે.

હુંડિ મેહેતાજિ તણી તે વરણુ બુધીમાન
ધન નાગર નરસિયો ને જુનાવડ સ્વસ્થાન
કીપા શ્રીમાહાદેવનિ થકિ ઉપનો-ભક્તિભાવ
મેહેતાજિ તરા પ્રજુનામ કરે નાવ (કડવું ૧ છ)

અન્ત-(ધન્યાશ્રી) પાએ નમિ ને કરિ વિનતિ સાહચો તાહારો સેઠ
વાણોતર તે તું પ્રેરો બિજા દેવનિ વેઠ ૧૩
કારજ અમારાં સધલાં સીધાં કહો સમાચારથી સરવ
પત્ર પ્રજુનું કરમાં લીધું ઉલટ અંગે અપાર ૧૪
સુણે ભણે ને અનુભવે તેહેને કીપા કરે ગોવિંદ
હુંડિ ભણતાં હરિ મલસે એમ કહે ભટ પ્રેમાનંદ ૧૫
સમત્ ૧૭ તેત્રીસના વરષે ઉતમ માસ વ્રધસાપ
વદ ૭ પ્રતિપદઅંધ કિધે અંતરનો અબિલાપ (કડવું ૭ મુ)

ક્રિત્રી હુંડિ સંપૂર્ણ ૧૮૮૯ કડવા ૭ તાપિતટે સુરત મધે નરવાનકા
આપાડા મધે લખ્યત લખનારથિ રણુછોડદાસ શ્રી સમ કૃષ્ણાય નમઃ

વિષયાદિ-૧ નરસિંહ મેહેતાએ પરદેશીએ પાસેથી કૃષ્ણના નામની 'હુંડી' લખી
લીધેલા રૂપેયા કૃષ્ણ દ્વારાકામાં પરદેશીએને આપ્યાની ક્ષયા આમાં વર્ણવેલી છે. કડવા
૭ છે. રાગ, ઢાલ અને વલણથી પદઅંધ બાંધેલો છે.

૨. છાપેલી પ્રતિમાં રચનસંવત ૧૭૩૦ના વૈશાખ વદ ૭ છે, ત્યારે આ પ્રતિમાં
સંવત ૧૭૩૩ ના વૈશાખ વદ ૭ છે. આથી અહીં એવી નોંધ કરવા જેવું છે કે માસ,
વાર અને તિથિ સરખાં હોવા છતાં સંવતફેર કેટલીકમાં ક્વચિત ક્વચિત સાંપડે છે.
એટલે તે ઉપરથી અગ્રેજી રીતિએ એકરુ સંવતના ખસપણા વિષે ધં સ. ની સાલ
મેળવવા જતાં જે વિરોધ દેખાય છે અને તેને આધારે કવિનો તે અન્ય હોવા વિશે
સંશય ઉઠવાય છે તે વિચારવા જેવું છે.

૩ વળી છાપેલી પ્રતિમાં કવિ અને તેના જન્મસ્થાનની જોળણ આદિ આપેલાં છે,
ત્યારે આમાં તેના કચોએ ઉલ્લેખ જ નથી. તેમ આરંભભાગની પછુ પહેલી બે કડીઓ નથી.

વિશેષ-આ હુંડી જી. કા. દો. ૧ ભાગમાં તથા પ્રા. કા. ત્રિ. અકમાં પ્રકટ થયેલી
છે. પ્રતિ બાવબોધ લિપિએ લખાઈ છે. પાઠાંતર મેળવા જેવાં છે.

અં. ૬૮-ગ-સુદામાચરિત્ર ત્રેમાનંદ (૨. સં.)-
(લિ. સં. ૩૮)-પૃ. ૨૦-૩૨

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ અથ સુદામાચરિત્ર લખ્યતે
શુભ સ્વામિ કહે સાંભલ રાગ પ્રિદ્ધત પુન્ય પવિત્ર
દશમસ્કંધ અધ્યાએ શ્રી કહૂ સુદામાચરિત્ર ૧
સદીપ રૂપિ શુરગુરુ સરપા વિદ્યાયે અનંત
તેહને મઠે બાણવા ચાલા હલધર ને શ્રી ભગવંત
તેહનિ નીચાએ સુદામો વડો વિદારયિ કાંઠાવે
પાટિ દેખાડવા શ્રી રાંમકૃષ્ણ તાંહાં આવે (કડવું ૧ છુ)

અન્ત:-(રાગ ધન્યાશ્રી)

જે સુદામાચરિત્ર સાંભલે તેહેના કુષદાસિદ્ર જામ
જનમનું કુષ જામ પામે મુગતિ, મલે શ્રી માધવરામ ॥ ૧૨ ॥
છે વિરપત્ર વડોદકું ગુજરાત મધે મામ
ચતુરવંસી નાત બ્રામણ વિપ્ર ત્રેમાનંદ નામ
સાધુસંતની કીપા થકિ કથા કિધિ અતિસાર
હરિકથા જે સુણે સાંભલે હોસે વૈકુઠવાસ ૨ (કડવું ૧૨ મુ)

સંમત ૩૮ (૧૮૮૮) લખીતં સુરત મધે તાપિતટે નરવાણુના અપાડા
મધે લખનારથી રણુછોડદાસ રાંમ રાંમ શ્રી શ્રી શ્રીર મંગલવારે વ ક ૬૮
શ્રીરામાય શ્રી કૃષ્ણાય નમઃ

વિષયાદિ-૧. સુદામાના દારિદ્ર્યનો ઉચ્છેદ કૃષ્ણે તેની ભક્તિ તાવીને કીપાનો
પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે. ભાગવતના દશમ સ્કંધના ૮૦-૮૨મા અધ્યાયમાં કથા
અહીં વર્ણવેલી છે.

૨. કડવાં ૧૪ છે. રાગ, ટાલ અને વલણથી પદબંધ બાધેલો છે, જો કે વચ્ચે
વચ્ચે વલણ દીસતું નથી. પાઠાંતર મેળવવા જેવાં છે.

૩. આ પ્રતિના અંતભાગમાં આગલી જે આખ્યાનોની જેઠે કાઈ કાઈ કહીએ
જણાતી નથી. સમજાય છે તેમ લેખકે એ કહીએ નહીં લખી હોય અહીં રચનસંવત
તેમ જ જે સ્પષ્ટે તે રચેલું તેના ઉલ્લેખની કહીએ લખીયાએ લખી નથી.

વિશેષ-આ આખ્યાન જુ. કા દો. ભાગ ૨ નામાં પ્રકટ થયું છે. પ્રતિ બાલબોધ
લિપિએ લખેલી છે.

અંક ૬૮-ઘ-પીપાજીકી કથા-અનંત-(૨. સં.) (લિ. સં) પૃ. ૩૨ ૭૩

આરંભ-સવ હંતનકી આજ્ઞા પાઠ તો પીપાજીકી કથા સુનાઝ

ગાગરુન પૂર પાંટન સ્થાનુ કિયો રાસ અનંત વપાતુ ૧

ગાગરુન પૂર કરુ કેસા સોદિ પાપ ધરમ તાંહાં મેંસા

બહુવિધિ શાડો કુઆ નિવાસુ, ઓર મંડપ સોદે વહુ પાસુ ૨

તાહો પૂર પીપાજી ચીરાત પરજાકુ દુષ દેવ ન વાઝ

રાજરીતિ રાપ પરવાન રણસરો ધરમોષ્ટ સુજાનુ ॥૩

અન્ત-સરનરમુની પ્રજ્ઞાદોક ગાવે પરમજ્ઞાકા વાર ન પાવે

સાપિ દાસ અનંત કહા કચે સારદા સ્યે ન મોર

સેસનાગ ગાવે સદા નૌતમગુન ઝઠિ ઓર ૩૮

દાસ અનંત વિચારકે પીપાજીકે જસ ગયે

અવજસ કહુ અંગદકે છનીયો સંત ચીત સાહે ૩૯

વચન ૮૮૬ । વિદ્યામ ૩૫ । સંપૂર્ણ ધીરામાયનમઃ

વિષય-૨. ઉત્તર હિન્દુસ્થાનના ગાજરોન ગામના રાજા પીપાજી એક મોટા રામભક્ત થઈ ગયા છે. તે પ્રસિદ્ધ રામાનંદજીના શિષ્ય હતા. પહેલાં તે દેવીભક્ત હતા. એક વખત સાધુ સંતોએ દેવીને આપી પીપાજીને આપેલું અન્ન ખાઈ, પણ દેવી તો ભૂખ્યા રહ્યાં અને પીપા પાસે ભક્ત માગવા આવ્યાં, ત્યારે સંવાદ થતાં દેવીએ પોતાનાંથી રામઅન્ન અધિક હોવાનું કહ્યું અને તે સંબંધી ઉપદેશ લેવા પીપાજી રામાનંદ સાધુ પાસે ગયા. તેમના બોધથી પીપાજી પરમ રામભક્ત થયા. તેમણે ભાગવતની કથાના અમૃતનું પાન કર્યું; પછી પોતાની સ્ત્રીને સાથે લેઈ ગુજરાતમાં દ્વારકાની યાત્રાએ આવ્યા; સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણ સાથે સમાગમ કર્યો અને પોતે અમલકારિક દેવી સંપત્તિમાન થયા, અને સ્ત્રી સાથે ઉદ્ધર્યા. તેઓ બીજે અવતારે નરસિંહ મેહેતા થયાં, એમ કહેવાય છે.

૨. આ વિષય ઉપર વર્ણવેલો છે પીપાજીની કથા શ્રીમદ્ધારાજ રધુરાજસિંહ દેવે વિસ્તારેલી નામાજીની ભક્તમાળ-ભક્તમાળા વા રામરસિકામાં પાને ૬૮૧-૬૬૭ માં વિસ્તારપૂર્વક પીપાજીના અનેક અમલકારો સાથે વર્ણવેલી છે.

૩. ગુજરાતમાં પીપાજીના સારી રીતે જાણીતા છે અને તેનું એક કાશ્વ પીપાજી બીજે અવતારે નરસિંહ મેહેતા રૂપે અવતર્યાની કિવદંતી છે.

વિશેષ-૧. પીપા ભક્તનું ચરિત્ર આમાં વર્ણવેલું છે. પદબદ્ધ હિન્દીમાં સંકલિત છે. બાવબોધ સિધિએ પ્રતિ લખાયેલી છે.

૨. બે કવિત કવિ તુલસીદાસનાં આ કથાને અન્તે ઉતારેલાં છે.

અમૃત ભલપાતા મેં જિવ સોવ પોચકરે ।

અં. ૬૬-ક-ગરખા-ભાણુદાસ (૨. સં.)-
(લિ. સં.)-પૃ. ૧-૬.

આરંભ-ગરખા ॥ રાગ અસાવરિ ॥

સં. ૧ જોને વીમાંસી જીવડા રે ॥ આ જુઠો જગત જંજલ રે ॥ જો ॥ ૧ ॥
નહિ કે તાહારું, તૂં કેહ તણો રે ॥ તાહારો તે શ્રીગોપાલ રે ॥ જો ॥ ૨ ॥
આપણો સગો તો બોલા કે નથી રે ॥ આપણો તે એક રઘુનાથ રે ॥ જો ॥ ૩ ॥

...

...

...

...

કેહે ભાણુદાસ બને હરિ જો ॥ તેહનો વીલંબ ન કીજીએ લગાર જો ॥ ૨૨ ॥
સં. ૨ રામ રહેમાં રાખજો તમો સાધસીરામણુ યાજો રે ॥

સં. ૩ તમો આવો માહારા સંત સુભાગી રે મુને રાંમ તણિ રઠ લાગી રે ॥

વિશેષ-૧ તત્ત્વજ્ઞાન અને વૈરાગ્યના આવા ત્રણ ગરખા આ પ્રતિમાં આપેલા છે.

૨ કેવળ માતાજીના ગરખા તથા ગરખીઓ દયારામના જમાના અગાઉ રચાયેલું
કથન આથી નિરાધાર હરે છે.

અં. ૬૬-ખ-પદ-પુરસોત્તમ-પૃ. ૬-૮.

આરંભ-રાગ કાફી ॥

૧. સજની સંભળની વચન ॥ મસોદાનંદજી કેરો તંન
દીકડે હરે છે સોચન ॥ વણુ દીકડે વીહીલી મન ॥ ૧ ॥

...

...

...

...

એવું જાણી મુજને છે ચંતાય ॥ રપે આપણને મુકી જાય ॥

ખાઈ એને શીવસદન ધાયા ॥ એના ગુણુ જન પુરસોત્તમ ગાય ॥ ૨૬ ॥

રાગ બેહાગડો ॥

૨. પ્રભુમન પવન દોહો દીશ જાય ॥ સાધ્ય નહીં આસાધ્ય હાવાં
કરું કુણુ ઉપાય ॥

...

...

...

...

જુદિ રૂપિ લગામ ઘો ચાસે પ્રેમ પંથને માંહ

પુરસોત્તમ પ્રીત્યે કરી ॥ ગોવિંદના ગુણુ ગાય ॥ પ્રભુ ॥ ૧૧ ॥

વિશેષ-અધ્યાત્મજ્ઞાનનાં આ પદ રસબરિત અને સચોટ છે.

અં. ૬૯-ગ-પદો-નરસિંહ મેહેતો-(લ.-સં.)-પૃ. ૧૦

આરંભ:-શ્રી રામકૃષ્ણાય નમઃ ॥

૧. રાગ રામગ્રી ॥ આજ માહારે દીવાલી દીવાલી: મોહારે મંદીર પધારા વનમાલિ ॥

નરસૈયા રવામી એટલુ માગું માહરે મંદીર, ચકો નબ જોએ રે. આજ, ॥૪॥

૨. પધારોં છૂંકાને પગલે મસમસતા મોહનજી આવ્યા ॥ લડસડતા ડગલે ટેક

દૂધલે મેહ વૂઠા નરસૈયાને ॥ આગલુલે સધલે ॥
સાકર કેરા કરા પઠા ॥ રસ વાધ્યો ડગલે ॥ ૪ ॥

અં. ૬૯-ઘ પદ-રામકૃષ્ણ-પૃ. ૧૦-૧૧.

૧. રાગ કાનડો ॥ રંગભરી રઢઆનિ રે દુર્લભ દીવાલી ॥

રામકૃષ્ણ મુલુનો રસ પીતાં છૂટો જીવ જંગલી રે ॥ ધ્રુ. ૮ ॥

૨. રાગ કોરી ॥ આજ મારે કાલી ચોદસ રે ॥ આવી કોણુ કર્મને પાર ॥
વસ કરસું વીઠલ વર સુંદર ॥ વીવીધ કરિ મનોહર ॥ આજ ॥૧॥

પાંચ પસુઆ અનોપમ મંદૂત ॥ જાંન દીપ અભુઆલા ॥

રામકૃષ્ણ મુલુ સુખ્યા પેલો ॥ પેરો પેતર પાલા ॥ ૫ ॥ આજ ॥

અં. ૬૯-ઙ પદો (હિન્દી) પૃ. ૧૨-૨૨

સુરદાસ, ચતુરુજ, વીષ્ણુદાસ, કૃષ્ણદાસ, પરમાનંદ, ગરીબદાસ, અને
ગોવીંદનાં પદો છે.

અં. ૬૯-ચ-પદ-વૈષ્ણુવનાથ. પૃ. ૨૩-૨૫

રાગ અસાવરી: ॥ સોહીએ સોહીએ રે સંત મેલાવડો ॥

વૈષ્ણુવનાથ લણે રે માહારુ મન મોહી ઉખે ॥ સોહીએ ॥ ૫ ॥

અં. ૬૯ છ-પદ રામદાસ

પૃ. ૨૩-૨૪

૧. સમરથ બડો શ્રીરામનાંમ જેણે તરીએ રે બવસંસાર ॥

...
રામદાસ સ્વી રમે રે આનંદ રે ॥ સચરાચર બ્યાપી રહે ॥

૨. આરતી-અભિ નવો ઓછવ રે ॥ મલીયા રે ગોવાલ ॥

૩. પદ પદનાબ એમ પરબદ મલીઆ રે ધૂટા સત લખ્ય કેડ ॥

(કવિનું નામ નથી.)

પદ પ્રીતમ સાથે પરવરીઓ ને મધુરમાં પરવેસ ॥

ઠહે રધુનાથ કર વીનતી તે આવા ગમન નીવાર ॥

અં. ૬૯-જ-પદ હિન્દી

(પૃ. ૨૫-૨૮.)

પરમાનંદ દાસ, અને સુરદાસ, અને તુલસીદાસના મલી કુલ ૬ પદ છે.

અં. ૬૯-ઝ પદ-જસવંત.

રાગ હોરી ॥ મારાં આજ સમેશ કુપ જાસે રે ॥ કુપ જાસે ને સુપ યાસે રે ॥

અં. ૬૯-સ-પદ-હિન્દી-

પૃ. ૩૦-૩૬

જસવંત, કેવલાનંદ, પરમાનંદ, હરીદાસ, તુલસી, કૃષ્ણદાસ, અને માધવદાસનાં પદ છે.

અં. ૬૯-ન પદ-નરસિંહમેહેતો-પૃ. ૩૬-૩૭

રાગ ટોડી ॥

૧. હીદોલે આવો માહારા વાહાલા ॥ અમને ધુમણી ધાલો ॥

નરસંઘઆયો સ્વાંમી બલે મલીઓ ॥ દારકે રાવરે ॥ હીદોલે ॥ ૭ ॥

૨. હીયો રે હીયો માહારા વાલા ॥ હીયડતાં રંગ લાગો ॥

નસંઘયાયો સ્વાંમી બલે મલીયો ॥ જીવતી જોઅન જોઈ રામ્યો રે ॥ ૩ ॥

અ. ૬૯-ટ. પદ-હિન્દી-

પૃ. ૩૭-૪૦

કૃષ્ણદાસ અને આશાધરનાં મળાને ચાર પદ છે.

અં. ૬૮-કે-ચુ-પદ-વિષ્ણુદાસ પૃ. ૪૦

અમકે અમકે રે આઝર અમકે રે ॥ અમકે અમકે રે અમચુ ને આલ રે ॥

...
પૂષ્પવદ અમરો કરે રે ॥ તેહના ગુણ ગાયે વીષ્ણુદાસ રે

અં. ૬૯-ત-પદ-નરસિંહ મેહુતો-

પદ-૧ આઝર અમકે ને અમે હોદાલો ॥

...
તે સુખ નર, જીયે નરસંઈ મેહુતો ॥ અંઝર૦:૪ ॥

પદ-૨ સજની આલોરે જમુનાં ॥ જમુનાંનક કલ કરે કહાંના ॥ ૧ ॥
તાંહાં નરસંઈએ નીત નીત નાયે ॥ સોભા જોઈ સકલ જન રાયે રે ॥
સજની ॥ ૬ ॥

અંક ૬૯-થ-અધારજીનો હિન્દોલો. ॥ પૃ. ૪૧-૪૨

હરિ મુરત ધાધમે ॥ આરાધીએ પરબ્રહ્મ ॥

નીરંજન પદ આહિએ ॥ હોદાલા રે ॥ વલી ય નહીં જ્યાંહાં જન્મ ॥

...
કવી શબ્દબ્રહ્મ વીનવે ॥ પરબ્રહ્મ અવીધાસ્ય ॥

તું આગલ કો જાણુ નથી ॥ હોદાલા રે આતમા થ્યોં હાવે પાસ્ય ॥

હોદાલા રે યોગ અધ્યાત્મસાર ॥ ૯ ॥

વિરોધ-આ અધ્યાત્મજ્ઞાનનો હિંડાયો છે,

અં. ૬૯-વ-પદ હિન્દી

પૃ. ૪૨-૪૬

પરમાન્દદાસ, હરજી, સુરદાસ, કલાંજી, દેવકર, ગોકુલદાસ અને અનુજીનનાં પદ.

અંક ૬૯-ધ-પદ ૨. માધવદાસ પૃ. ૫૦

૧. આજ મજની સોભા અતિ ધણી ॥ જ રે પ્રગટીયા ગોકુલધણી ॥

...
વાલે કીધો ગોકુલમાં વાસ રે ॥ બલે જાય તે માધવદાસ ॥

૨. પ્રગટા શ્રી ગિરિવરધારી લાલ ॥ સેવક જન સુખ કારણે જીરે જીરે ॥
એ સુખ જોતાં તપત ન યાચજી ॥ જીપીપર માધવદાસ બલે જાયજી ॥

અં. ૬૯-ન-૫૬-ગોમિહદાસ પૃ. ૫૦-૫૧

આજ મારે આનંદ અતી ધણો એ ગોકુલ જેજેઠાર ॥

...

...

...

કુસુમ પ્રણી સુરીનર કરે એ ॥ બલીહારી ગોવંદદાસ ॥

અં. ૬૯-૫-૫૬ ૩-નરસિંહ મેહેતો પૃ. ૫૧-૫૨

૧ છરે આવણુ વદ દન અણી ॥ બલા જન મારે ગોકુલ માહા કાંઠાંન ॥
રંગલીલા ભરી ॥ ૧૫ ॥

...

...

...

છરે નરસંધ્યો તહાં નૃત કરે ॥ મલી ગાયે રે સધલી પ્રીજનાર ॥
રંગલીલા ભરી ॥ ૧૨ ॥

૨ આવી છે કીજ્યુવધામણી રગ રાતી રે ॥
વાલા ગોકુલની પ્રીજ નાચ્ય સાંમગુણુ ગાતી રે ॥ ૧ ॥

...

...

...

નરસંધ્યો સ્વાંમી મલો રગ રાતી રે .
વાલે ઉતારાં બવપાર સાંમ ગુણુ ગાતી રે ॥ ૫ ॥

૩ હેલી જોવા સરયું આજ રંગમેર મલીઈ રે ॥
લાડકડો રૂપ નીધાન અંતર ટલીઈ રે ॥ ૧ ॥

...

...

...

નરસંધ્યે દીધાં રે અમેદાંન રંગમેર મલીઈ રે ॥
લાડકડો રૂપનીધાન અંતર ટલીઈ રે ॥ ૫ ॥

અં. ૬૯-૬-ગરબો વલ્લભ પૃ. ૫૨-૫૪

મંદીર આવા નારદ મુન્ય કે સતભામા તણે રે લોલ ॥

મતિ-બાલબોધ લિપિએ લખેલી છે. છેલ્લું પાત્ર પાછળથી લખાયલું છે.
વિશેષ-દેવીબક્ત વલ્લભનો આ સતભામાના રસણાનો ગરબો છે.

અંક ૭૦-૬-ઉત્સવનાં પદો- પૃ. ૧૨-૭૯

સુરદાસ, અમરન, ગોવિંદ, હૃષ્યદાસ, સુરશી, રસિક, સુજનદાસ, નદદાસ, ગદાધર, પરમાનંદદાસ, આરાકરણ, જગજીવન, ચંદ્રસખી, તુલસી, પુરપોત્તમ, કુમનદાસ, સુકુંદ, હરિદાસ, લાલન, લછીરામ, વાનસેન, અને દેવીદાસના હિંદી પદો છે. ઉપરાંત નરસિંહ મેહેતો, મીરાં, આદિના પદો પણ છે

અં. ૭૦-ખ-કીરતનમાલા પૃ. ૮૨-૮૫

પરમાનંદ, ગોવિંદ, કુમનદાસ, સુરદાસ, કરાનદાસ, વિકલ, દશીકેસ, કલ્યાણદાસ, રસિક, હગરશાય, અને દુવારકેશનાં હિંદી પદો છે.

અં. ૭૦-ગ-પવિત્રાનાં કીતન પૃ. ૮૫-૮૭

કૃષ્ણદાસ, પ્રેમાનંદ, અને મુકુન્દનાં મળીને કુલ પાંચ હિંદી પદો છે.

અં. ૭૦-ઘ-વધાઈનાં પદ પૃ. ૮૭-૧૧૫

ગોવિંદ, કૃષ્ણદાસ, પરમાનંદ, ગદાધર, નંદદાસ, સામદાસ, હરિ, ચતુર્ભુજ, કુમનદાસ, અને વિકુલનાં મળીને કુલ ૮ હિંદી પદો છે.

અં. ૭૦-ઙ-રાધાજીના જન્મની વધાઈનાં પદ-(લિપિ,

બાદરવા સુદ ૮)- પૃ. ૧૧૬-૨૦.

કુમનદાસ, પરમાનંદ, અને એક અજ્ઞાત કવિનું, એમ મળીને ચાર હિંદી પદો છે.

અં. ૭૦-ચ-દાણુલીલાનાં પદ પૃ. ૧૨૦-૧૨૭.

સુરદાસ, માધવદાસ, રસિક અને કુમનદાસનાં મળીને ચાર હિંદી પદો છે.

અં. ૭૦-છ-જોગીઆનાં પદ ૫-૫. ૧૨૭-૧૩૧

સુરશામ અને સુરદાસનાં પાંચ હિંદી પદ છે.

અં. ૭૦-જ-શ્રીવાંચનીજીનાં પદ-૫ પૃ. ૧૩૧-૧૩૪

ગોવિંદ, સુર, સુરદાસ, અને પરમાનંદદાસનાં મળીને પાંચ હિંદી પદ છે. બાદરવા સુદ ૧૨ ને દિવસે ગાવાનું જણાવેલું છે.

અં. ૭૦-ઝ-શ્રીરાધાજીની આંજીનાં પદ-૫. ૧૩૪-૪૫

દુવારકેશનાં ત્રણ હિંદી પદ છે, બાદરવા સુદ ૧૫ ને ગાવાનું જણાવેલું છે.

અં. ૭૦-ઝ-આસો સુદ ૧૫ નાં પદ-૫. ૧૪૬-૧૫૨

નરસિંહ મહેતાનાં પદ ૫ ગુજરાતી છે. બાકીનાં પદ હિંદી છે; ચતુર્ભુજ, પરમાનંદદાસ, હરિદાસ અને મુકુન્દનાં છે.

અં. ૭૦-૮-ગરબા પૃ. ૧૫૨-૧૬૨

૧. વાલે તો વીચારી મુકાં દીલથી ઉતારી મુકાં રે ઓધવણ ॥

...
હેમનાં શાંખીને એટલું કેળે ॥ થોડે પીતે ધણુ રીજ રે ॥ ૧૧ ॥

૨. તારી મોરલીએ મન મોહુ રે ગેલી યઈ ગીરધરીઆ
સાસુ કેહે વહિને વંતર વયગુ ॥ અછરીઆ ઉતરાવો રે ॥
દીએર કેહે બાબીને બાધો ॥ શાટકડા ચટકાવો રે ॥ ૧ ॥

...
નરસમયો તાંહાં બસે બસે જાઓ ॥ ભવનાં તે બંધન કાપો રે ॥૫॥

૧. ગઉ છોડવાની રે હો કાંહાંનુડા વેળા યઈ છે તાહારી ॥
શઉ ગોવાળીઆ ગઉ છોડીને તાહરી જુએ છે વાટ રે ॥ ૧ ॥

...
કાંહાંન મોહનજી પુરી લાગી રમત માંડી જડુનાથે ॥ ૪ ॥

૨. ભમતા ને ભમતા રે હો આવા મથુરાંમાં વેણુધારી ॥

...
કાંહાંન મોહનજી પુરી લાગી દાણુ લખને મને મેલી ॥ ૩ ॥

૩. ખાટી યઈએ રે હો વાહાલા રે માહારા મઈ વેચવા દુર જાવું ॥

...
કાંહાંન મોહનજી પુરી લાગી આંમસે પડશે વાત ॥ ૩ ॥

૪. રાધા યઈ ગેલી રે હો તાહારી મા મુજને શું કરશે ॥

...
કાંહાંન મોહનજી પુરી લાગી કેમ કરી વાધસુ વેણુ ॥ ૪ ॥

૫. હવડાં જાવા દોની રે હો વાલા મારા મલીસુ માંહાંજમ રાતે ॥

...
કાંહાંન મોહનજી પુરી લાગી દાણુ લેધને મને મેલી ॥ ૫ ॥

૬. મળવાને મન તપે રે હો રાજ માહારી મોગેરા સુ યાએ । છો ॥

કાંહાંન મોહનજી પુરી લાગી હેલ શખી બલીહારી ॥ ૪ ॥

૭. મોરલી મેત્ર બણીને વળડી વાલે વનમાં માંહાંજમ રાત ॥

કાંહાંન મોહનજી પુરી લાગી ॥ એમ કરી જે વેહે વાલાં ॥ ૪ ॥

૮. હું તો જખડીને જાગી રે ॥ વલભ તાહારી વેણુ સુણીને ધર્મ મેલી ॥

કાંહાંન મોહનજી પુરી લાગી ॥ રમીયાં રસીઆ સાથે ॥ ૪ ॥

૯. લતા ધર્મ ધર્મ બાલે રે નટવર નાગર નાથે વચમાં ॥

કાંહાંન મોહનજી પુરી લાગી ॥ રમીઆ રસીઆ સંગ ॥ ૪ ॥

૧૦. મુજને-ગાએલ કાધી રે વાગી તાહારી આંખલડી અણીઆલી ॥

કાંહાંન મોહનજી પુરી લાગી ॥ ચરવ રણુ સંભાલ ॥ ૪ ॥

૧. મધુરામાં કાંહાંન અવતરે કાહાલુડા રે ॥ તમે મોહનમાં આવા રંજે રૂડા રે ॥

રાજેના રસીઆ નાયજી ॥ કાં ભગવંત વછળે ભગવાન ॥ રંગ ॥ ૧૦ ॥

૧. મધુરામાં મોહનલાલ નહીં દેહ જવા રે ॥

કશણુજના જીવન આણુ જાએ વાપ રે ॥ ૫ ॥

૨. શમજવી રે બીજની નાર મારે નાથે રે

પછે રચમાં બેઠે જાએ હજધર સાથે રે ॥ ૧ ॥

કશણુજના જીવણુ આણુ છે રંગરેલી રે ॥ ૪ ॥

૧ કાનુકો તે કાળજની કાર છે ॥ જો રે બેની કાનુકો કાળજની કાર છે ॥

...
મીરાં કે પ્રભુ ગીરીધર નાગર ॥ ચરણ કમલ ચીત ચોર છે ॥ ૫ ॥ જોરે ॥

૩. બોધવણ મોકલા બાજ ગોકુલ આવો રે ॥

...
કશણુના જીવણ પ્રાણુ ગોકુલ આવો રે ॥ ૫ ॥

૨. બોધવણ એક વીનતડી તમે જઈ વાધાને કહેજો રે ॥

...
રાજેના પ્રભુ અંતરજામી એક વાર ગોકુલ આવો ॥ ૫ ॥
વિશેષ-આમા હેમદાસનો એક, નરસિંહ મહેતાનો એક, કાઢાંત મોહનજીના દશ, રાજેના બે, અને કશણુના ત્રણ મીરાબાઈ એક, એમ કૃષ્ણની ગોકુલથી-
લાના ગરબા છે, રસબર અને પ્રાસાદિક છે

અં. ૭૦-૬-શ્રીગોશાઈજીની વચાઈ-હિન્દી-પૃ. ૧૬૩-૧૬૭

માળેકવંદનાં બે, મોવિંદનાં બે, મુરનાં બે, માવવદાસનું એક, આશકરણનું એક, અને રવિકપ્રીતમનું એક, એમ કુલ ૯ પદ છે ॥

આ નવ પદ પછી બાર પદની અનુક્રમણિકા આપેલી છે, પણ એ પદ અહીં આપેલા નથી

અં. ૭૦-૬-વસંતપંચમીનાં પદ- પૃ. ૧૬૮-૧૭૩

હરજીવન, ગોપાલ, કુમનદાસ, અવર્ણન, રસિક, પરમાનંદાસ, કસ્તુરદાસ, ઉગર-
દાસ, એમનાં મળી દસ હિન્દી પદ છે

અં. ૭૦-૬-છૂટકે પદ- પૃ. ૧૭૩-૨૦૫

ઉપરના કવિઓનાં હિન્દી પદો છે.

વિશેષ-આખી પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે પાના ૨૦૬-૨૦૮ માં ૬૩
ગાની અનુક્રમણિકા આપેલી છે.

અં. ૭૦-૭-પદો-નરસિંહ આદિનાં

(ઉપર ને હિન્દી પદો મોકલા છે, તેમાં મધ્યે વચ્ચે આપેલાં ગુજરાતી પદોની
માંધ અહીં આપી છે)

૧. રાગ 'બીલાસ' ॥ શ્યાયા શમ ઘીડા ॥ શ્રી ગોકુલ કાઆરે જામુ' ॥

લીમના રે ઠકારને જઈ જોહુ, શદા શોહાગણુ રહેસુ રે ॥ ૨ ॥
(૫૬ ૭ મું, પાનું ૧૪)

૨. રાગ અશાવરી ॥ વાશ નહી જાંહાં વધશણુવ કેરો ॥ તહાં નહી વસીએ
વાસડીઆ ॥

ભણે નરેશઈઓ ભારે મારી માવડલી દશ માસડીઆં ॥ ૩ ॥
(૫૬ ૯ મું, પાનું ૧૫)

૧. રાગ અશાવરી ॥ મેહેતા છધએ માધવજનાં ॥ મહીના આપો આગલથી

રામકૃષ્ણ કેહેતાં જમ નાહા ॥ તે જોએ પામા પેહેલી ભાગલથી ॥ ૨ ॥
(૫૬ ૧૦ મું, પાનું ૧૫)

૨. રાગ રામકલી ॥ સાંભળ શજની રે ॥ શપણુ અંતરમા લાધુ ॥

નરસઈઆઓ સાંભી લલે મલીઓ જોટલે હું જંગી ॥ ૩ ॥
(૫૬ ૩૬ મું, પાનું ૨૪-૨૫)

૧. શ્રીખલ ભગ નેહે પ્રગટીઓ શ્રીગોકુલના રે નાથ ॥
જોવા પ્રકૃતે નહીં જોલખા' ॥ પછે ગચશે રે હાથ ॥ ૧ ॥

એ સુખ નહીણુ દેખાડજો ॥ માંગે દાસનો દાસ ॥ ૧૭ ॥
(૫૬ ૩૭ મું પૃ. ૨૫-૨૭)

૩. રાગ ભેરવ ॥ ધાંન ધર ધાંન ધર નેદજના કુએરતું ॥ જશોદાના જીવંજીતું ॥
જે ચંડા અખીલ આર્જુન યાએ ॥ ૧ ॥

નરસીઆંને મન આર્જુન અતી ગણો પુશપ મુગતાફલે લઈ વધાવે ॥
(૫. ૨૮-૨૯)

૪. રાગ ભેરવ ॥ રેત રજની જરે ખટગડી હોએ તારે સાધુ પુરખને સંઈ ન રહેવું ॥

નરસંઘઆચો સાંભી એ માગુ ચરણુ ચીત રાખ તું વનમાલી ॥ ૩ ॥
(૫. ૨૯-૩૦)

માહારે આગણે હોજી તું તો આવો ના ॥ ના એકલો કણુચાવો ના ॥

કુડા રોગન નંદજીના ખાવો ના ॥ શાત શખી મલી મંગળ ગાઓ ॥
જીડી બનત બનાવો મા ॥
(૫. ૩૧)

૧. આવી મલો સાહેલડીજી ॥ હમડે હરખ ન માએ ॥

માધવદાસ માંગે શદાજી ॥ શ્રીગોકુલર્મા વાસ ॥ ૧૫ ॥
(૫. ૩૧-૩૩)

૨. જે જે લાલ ગોવર્ધનધારી ॥ સુદર રૂડાં નામજી ॥

માધવદાસ એટલું માંગે ॥ શ્રીગોકુલર્મા અવતરીએજી ॥
(૫. ૩૩-૩૬)

૨. ૧. ધન આઠેમ અંધારી એક કે ભાદરવા વદી રે લોલ ॥

કેહે હરિદાસ કે દરશણુ નીત આપજો રે લોલ ॥
તમારી રે લીલા અનંત અપાર હરદેર્મા વાપજો રે લોલ ॥
(૫. ૩૪-૩૫)

કરજોડી પદ વંદીએ રે અકુલ શ્રીવલ્લભ દેવ ॥

જેનાં ગંગ પ્રણુ ગુણુ ગાએ રે ॥ હોએ દેવકી નંદજીની કીરપા હોએ ॥
(૫. ૩૫-૩૭)

૩. પુસ્ટી મારગ તણા મરમ દશ જાણીને ॥ જાતે આચરણુ કરે હરદે વીચારી ॥

આપણા દાશની બાંહે શાહો ॥ દશમે મરમ ને અનુભવે શ્રીકૃષ્ણની
કીરણા યાઓ ॥ (પૃ. ૩૭-૪૦)

૪. પુસ્ત્રીમારેગ સીધાંતની ॥ સાંભલો વલભરાએ ॥
શોભા નેઈ હુરીદાસ આનંદ મંગળ ગાએ ॥ (પૃ. ૪૦-૪૨)

૧. ગરમા ॥ મારેગ કુકા નાથજી ઘેર જાનુરી ॥ મારે માયે મહીનું માટ,
ખોટી યાત્રુ રે ॥
રાજેના રસીઆ નાથજી ઘેર ॥ મારો પ્રાણુ, તમારી સાથ ખોટી યાત્રુ રે ॥
(પૃ. ૪૧)

૨. હું વારી જાઉં વીઠલા ગેર આવો રે
માહારા હમ્મકાં તારાં યાએ હથી બાવાવો રે ॥
રાજેના રસીઆ નાથજી ઘેર આવો રે
પ્રજુ પુરો મનની આશ હથી બાલાવો રે ॥ (પૃ. ૪૧-૪૨)

૩. વાટડી જોતાં આવી આ શાહેલી રે ॥ મેં તે મુખ જોવાને કાજ લજા મેલી રે ॥
રાજેના રસીઆ નાથજી શાહેલી રે ॥ વાહાલો પુરણુ પરમાનંદલજા મેલી રે ॥
(પૃ. ૪૨)

૪. રાગ કાશી ॥ કાંતુડે કાંમણુ કાધુ ॥ હાં રે શખી કાંતુડે કાંમણુ કાધુ ॥
દાશ રાજેના પરજુ અંતરજાં ॥ શપણામાં કુખ પામી ॥ (પૃ. ૪૫-૪૬)

૧. કાંતુડે ગેલડા કીધલાજી ॥
મહીની મટુકી લીધી વાલે કુકી ગોરશ હમારડાં પીધાજી ॥ ૧ ॥
મીરાડે પરજુ ગીરીધર નાગરા તનમન હમારડાં લીધાજી ॥ ૨ ॥ (પૃ. ૪૬-૭)

૨. હો રાજ તારે લીલવટ ટીલક ખીરાજે ॥
રાજ મારે મંદીરીએ પધારો ॥ કેહે મીરા બલીહારી હો ॥ ૩ ॥ (પૃ. ૫૨)

૩. વીઠલ રહો રે વશી મારે મન વીઠલ ॥
મીરા કે પ્રજુ ગીરીધર નાગર શગલાં કુખ ગયાં બશી ॥ ૪ ॥

૫. હોરો હોરી રે ગીરીધર હોરો ॥ હું તો જોઉં તારી માલડાંતો તોરો રે ॥
હું તો મનવાંછીત ફલ પામી ॥ બલે મલો મેતા નરશાધનો શાંખી ઝ (પૃ. ૬૭)

૬. રાગ ગોડી ॥ હાં રે શખી સુંદર શાંમલીઓ ॥ ગઉધેન સંગ ગોપી વર
વલલ સાંજ શમે શામે મલીઓ ॥
નરસાધઆઓ શાંખી બલે મલીઓ ॥ બવશાગરનો ભેઓ ટલીઓ ઝ (પૃ. ૬૮)

૭. રાગ માલગોડી ॥ આજ વંદરાવન આજુંદશાગરા ॥ શામલીઓ રંગ રાશ રમે ॥
બહો નરશાધઓ ધન ખીજનારી ॥ જેને કાજે જોગી દેહ દમે ઝ (પૃ. ૧૪૬)

૮. હાં રે તમે શાને કાજે શઉ કાંઈ આવાં ॥ મું છે તમારે કામ રે ॥
નરશાધઆઓ શાંખી સંગે રમતાં ॥ ગોપી આપ સરીખી કીધી રે ઝ (પૃ. ૧૪૮)

૯. આવાં રે અમે આશ ભરાં ॥ વાહાલાજી અમે આવાં આશ ભરાં ॥
નરસાધઆઓ શાંખી સંગ રમતાં ॥ રાજી યઈ ખટમાશરે અમે ઝ (પૃ. ૧૪૯)

૧૦. નારાયણનું નામ લેતાં વારે તેને તજીએ રે ॥ નારાયણ ॥
બહો નરસધઓ રાશમંડલમાં માહારા વાહાલસંગેતાં માહાલી રે (પૃ. ૧૫૧)

વિશેષ-૧. આમાં નરસિંહ મેહતાનાં ૧૦; માધવદાસનાં ૨; પુષ્ટિમાર્ગનાં હરિ-
દાસનાં ૪; રાજેનાં ૪; મીરાનાં ૩; લીમનું ૧, અને રામકૃષ્ણનું ૧.

૨. આમાં નોંધવા જેવું એ કે પુષ્ટિમાર્ગની પ્રજ્ઞાલિને નિર્દેશનારાં ત્રણ પદ
હરિદાસનાં છે.

અં. ૭૧-ક-વિવેક વણુઝારો પ્રેમાનંદ (૨. સં.)
(લિ. સં.) પૃ. ૧૨

આરંભ:—

વરણુ ગણુપતી શારદા વણુજારારે સતગુરને લાગુ પાએ સમજ મન મારારે ॥ ૧ ॥
સંમરણુ ઠરૂં સી રામનું વણુ પદબંધ મનરહર યાએ સમજ. ॥ ૨ ॥

અર્થ:—

તે ગુજરાતીનું ફલ પામસે વનં જનમદુષ ન દેષ લંગાર સમી(મજ)ં ॥ ૧૬૬ ॥
સી ગુજરાત દેશમે ગૌધન વનં વીર ખેતર પરોદર ન(સ)મં ॥ ૧૬૭ ॥
ગનાત ઐવીસ વીપ્રની વનં કંસ(કૃષ્ણ)ને સુત પ્રેમાનંદ ન(સ)મં ॥ ૧૬૮ ॥

એ વીવેષ(ક) વંલુંછરે પૂરો થયો વન૦ ભઅરમં ગાંનં ઉપદેશ સમી૦ ॥ ૧૬૯ ॥
 એ વનંભરો જે સાંભરે(ળી) વન૦ તેને ટલે કરમ કલેશ સમી(મ)જ૦ ॥ ૧૭૦ ॥
 જે પરમેસંરને અંનુસરે વન૦ તેને યાએ મનવાંચી(છીત) કામ સમી(મ)જ૦ ॥ ૧૭૧ ॥
 ભટ્ટ (મ)માનંદ એ(ી)યરે વન૦ સરવ સમરો સીતારામ સમી(મ)જ૦ ॥ ૧૭૨ ॥

વિષયાદિ ૧.-આત્મા સ્વપી વલ્લભરો અને પ્રવૃત્તિનિવૃત્તિ રૂપી બે સીઓ કદી,
 પ્રવૃત્તિથી વેઠવાનો સંતાપ અને નિવૃત્તિથી થનારી ખરમ સુખની માસિ વર્ણવી,
 તત્ત્વજ્ઞાનનો બોધ પામર મનુષ્યોને કવિએ સુંદર રીતે કીરેલો છે.

૨. કુલ કીઓ ૧૭૨ છે.

વિશેષ-જૂ. ૥ રા. ૧ લા ભાગમાં આ વલ્લભરો પ્રકટ થયેલો છે પ્રતિ બાલબોધ
 અક્ષરે લખેલી છે, જે કે.વચ્ચે ગુજરાતી વિષિર્માં અક્ષરો અને આંકડા લખેલા છે.
 પ્રતિનું લખાણ ધણ અશુદ્ધ છે. પાનાની સખ્યા લઘીઆએ આપેલી નથી. વચ્ચે બે
 ઠેકાં પાનાં છે. તેમાં પેન્સીવથી જોખન કરવાને ઉડીએ વાઢા વનમાત્રી'થી રાશ થતી
 કવિ પ્રીતમની થાળ લખેલી છે. વલ્લભરાની પહેલાંનાં પાંચ પાનામાં 'પ્રીતમે અને
 વવવ'નાં બે અશુદ્ધ પદ લખેલાં છે.

અં. ૭૧-ખ-છૂટક પદો

પૃ. ૮.

પદ (રામકૃષ્ણકૃત) આવે આવે રે નંદનો લાલ લટકે આવે ॥

૧૩ પદ કબીર-પઠી ક્વોરનાં ૧૨ હિન્દી પદો ઉતારેલા છે.

૧ પદ મીરાં-મીરાંનું એક હિન્દી પદ ઘણું જ અશુદ્ધ લખાયેલું છે.

હરિભટ્ટ રચેલા ડાંગવ રાવના આખ્યાનની માત્ર દશેક કડીઓ લખેલી છે,
 પદ-નરસિંહ મેહેતા

રાગ ગરખી ॥ અલખેલાજી આવો મારી શેરીયે રે નંદજીના નંદલાલા ॥
 કદીશામાનાં કીર્તન

ગરખી-દયારામ

સાખી-મોર મુગટ શીશ ધરો મુપ મોરલી ધનધોર

વંદાવનકી કુંજમે જે જે જુગલ કીશોર ॥

હરે ગીરધારી ગાજતો રે આવે શ્રીવંદાવનની વાટે રે ॥ ગી૦ ॥

પદ-હોમો

ગરખી ॥ અની હો રે રંગીની ગોવાલણી આવે ॥ ચેયાંચેયાં કરંતી આવે ॥ રંગ૦ ॥

• પદ-નરસિંહ મેહેતા ૯ કડી.

લાડેકડા નંદના જખ્યા આવો મારી ગાવડી હોરા ॥

વસોણાનું પદ-નરસિંહ મેહેતા

‘મોક્ષો જ્યોત્સના કુંવર તમારો હમ ઘેર મહીડાં વસોવવા’રે લોલ ॥
(પંદરેક કડી છે.)

પદ-કાનપુરી.

હું તો મીત આવે છે દાંણુ આજ શું બૂલી ગઈ.

વિશેષ-આ બધાં પદો બાળબાળ લિપિએ લખાયેલાં છે, તે કે વચ્ચે કેટલાક અક્ષરોના મરોડ ગુજરાતી લિપિનાં છે. ‘દ’ ‘પૂ’ ‘ખ’ ‘જી’નાં ‘બા’ ‘જી’નાં ‘પા’નાં ‘ઠે’નાં છે. પ્રતિ ખવાઈ ગયેલી છે.

અં. ૭૨-ક-નંદનત્રીસી-શામલલટ-(૨. સં.

(લિ. સં. ૧૮૯૮)-પૃ. ૧-૫૯

આરંભ:-શ્રીમદ્દેશવ નમઃ ॥ અથ વારતા નંદનત્રીસી લખી છે ॥

શ્રી શારદાને નામું સીસ આરાધું ઉમયાપતી ઈસ ॥

શ્રી ગણપતીના પુણ પાએ-જેથી કામ સરલ સીધ થાઅ ॥

કહુ કથા નંદનત્રીસી તણી ॥ બહુચર માતની કીપા ધણી ॥

અન્ત-શ્રીગોલ માલવી વીમ-સુલ શ્રીમ-નગરમાં વાસ ॥

જીત લીરેસ્વરજી તણો વાર-લુધવીલાસ ॥ ૮ ॥

શ્રી ગોડ બ્રામણ સામકી ॥ ઓદિય બ્રામણ ગોતમી ॥

ગોપીપરામાં વાસ કેહે કવી સામલદાસ ॥ ૧૫ ॥

છતીશ્રી નંદનત્રીસીનું આક્ષાંન સંપુરણઃ શ્રી રસ્તુઃ કલ્યાણમસ્તુઃ
શુભં ભવતુઃ સંવત ૧૮૯૮ ના વર્ષે જ્યેષ્ઠ સુદ ૭ તાર છુદે લખી છેઃ
લખતંગ મેહેતાજી કબીરામ અંબારામ સ્વહસ્તે પોતાનું પુસ્તક કહી છેઃ

વિષયાદિ-વસ્તુ પ્રસિદ્ધ છે. કડી ૬૧૫ છે.

વિશેષ-આ વાર્તા જ. કા. દો. બાગ ૧ માં પ્રકટ થયેલી છે. પ્રતિ બાલબાળ અક્ષરે બ્રાહ્મણ લઘીઆએ લખી છે. છતો ધણીજ અગ્રજ છે. પ્રતિ ન્હી નથી.

અં. ૭૨-ખ-છૂટક પદો

પૃ. ૬.

આરંભ-ધર્મનાં લક્ષણ લખાં છેઃ

આવું તે તો વાવરો ખરયું તે તો પડ

અંતકાલે અલગુ રહેશે કાઈ એક હરપર ॥ ૧ ॥

અન્ત-એ મમસા 'જન્મ નહી મલે: ફરી ફરીને ચાહાવો
કહે માંગણ હરી બળે: મુકા લોભનો દાવો ॥ ૨૨ ॥

આરંભ-(દાનની શીખ)

દાતારનું મુખ દેવતા ॥ પાપ દીવસનું જાણે ॥
અંગોઅંગે વરધીએ તો ॥ યરીર સાથે લખાએ ॥

અન્ત-દાતારને ને સત્યને સ્નેહ ધણે: સામલીયાની સાથે ॥
તે જવશાગરમાં તરીયા: તેહ હરીએ આલા દાથે ॥
મુરપ, સરપો માંગણ કહે: સોપ દાલો માહારે ॥
આ વારમાં કિમારને: એક આસરો તાહારે: ॥

મદ-ગર્ભવાસનું રણુછોડ

સમજ સમજ સાધુ જ્ઞાન જંલુ: જૂલો ભટકા ચારે પાણુ:

ધોળ-રણુછોડ (૭ કડી)

હરીજન હોય તે હરીને બળે: ॥ તજ વીસે વીકાર: ॥

પદ-પ્રીતમ (૬ કડી)

'સત લક્ષણ અંતીસે સોહામણ: જે નીચંત વરતા થઈ સંત: ॥

ધોળ-રણુછોડ (કડી ૭)

કામણગારા રે કાંઈનજ ॥ કામણ કીધુ છે કાર્ધ: ॥
તુ તો રામરટણ કર રંગમાં: ॥ અંગમાં ઉપજે આનંદ: ॥

મદ-પ્રીતમ—ગોવંદ બજ બાવસુ ॥ ગોવંદ બજ, બાવસુ ॥

શણુગારનો ગરબો-વદનલ

આ ગરબો છપાયલો છે. આ પ્રતિમાં ગુજરાતી લિપિએ ધણું જ અશુદ્ધ લખેલો છે. પ્રતિનાં બાકીનાં પાનાં ફેરાં છે.

વિશેષ-આ પદો આવખોધ લિપિએ લખેલાં છે.

અં. ૭૩-ક-ચંડીનું આખ્યાન-શિવદાસ (૨. સં. ૧૩૭૭,

? ૧૬૭૭)-(લિ. સં. ૧૪૬૪)-પૃ. ૩-૩૫

આરંભ-(પહેલાં બે પાનાં ન હોવાથી રીવસરનો આરંભ નથી.)

... .. કીપા કરી મુઝને આજ ॥

... .. કહૂ કીપાનીધી પ્રહું છઉ ઉવાસ ॥

મે વ્યઆસ તણે મુખે ॥ ભલા જેને વેદ ચાહાજ અતીહાસ ॥

વહી પ્રશ્ન પ્રગટ્ય મન માંહાં ॥ કાહો મુજને રૂપીરાએ ॥
 શ્રી આદ શટક(કત) કરા ગુણ સ્વાંગી ॥ સંલક્ષવા મન થાએ ॥
 એ શકતી શદા શહુને તન વાપી ॥ જગત વીએ એહેતી આશ ॥
 તેહેનાં આક્રમ કાહો મુને સ્વાંગી ॥ દયા ધણી મન આણી ॥
 (કડવું ૨ જુ)

અન્ત-(રાગ પ્રભાતી)

કવી કેહે હું અલ્પમતી મૂઢ ॥ મૂઢપણે કીધો પદબંધ ॥
 પદ પાંચશે ને પંચવીશ ॥ રાંધ (રાગ) શોલી કડવાં એકત્રીસ ॥
 સંખેયે કહ્યું આક્ષાંન ॥ પ્રથમ પરણ્યુ ભગવાંન ॥
 એના ગુણ ભંમા દેવ ન જાણે ॥ તે શીવદાસ શી પેરે વીખાણે ॥
 શ્રી ગુરૂ વ્યાશ ભૂદર પદ વંદી ॥ અંખાચરીત્ર કહ્યું આનેદી ॥
 આશો શુદી આઠમ પાવંન ॥ પ્રથમ આરંભ કહ્યો તે દીન ॥
 શંવત તેર (?) શતોતેર ૭૭ ઝાંણ ॥ કારતેક શુદી પંચમી પ્રમાણ ॥
 તે દાહુડે પુરંણ થયું આક્ષાંન ॥ ઝીઠીવા અચ આપો ભગવાંન ॥
 કાલાવાલા કરઝો પ્રમાણ ॥ કાર્ધ ખોડ મો દેશો શુઝાંણ ॥
 પંડીત કાર્ધ મને દેશો દોશ ॥ શરવને કીપા કરો રંજુછોડ ॥
 આગન માંહાં ફલ માહા પ્રોડ ॥ એ આગલ હું કવણ મતી મૂઢ ॥
 તેહ તણો મે ગ્રહો આધાર ॥ સંખેયે કીધો વીસ્તાર ॥
 શતભગીરથ (સ્તંભતીર્થ) માંહાં અલ નીવાશ ॥ મહીશંગમ
 તીરથ છે પાથ ॥

કવી વીરણૂદાશને મૂખ વાંણી ॥ કથા કરી મે આનેદ આંણી ॥
 કવી નાગર સાથણી તીરથ (સ્તંભતીર્થ) વાશ ॥ શ્રી રાંમચંન કેહે
 વીરણૂનુ દાશ ॥ કડવાં ૨૧ ॥

શ્રી રાંમચંન શત છે ॥ અષ્ટતી શ્રી આક્ષાંન માત ચંડીનું લખું છે શંપુર્ણ ॥
 શ્રી શુભં ભવનું ॥ કલ્યાણમસ્તુ ॥ પ્રત પ્રમાણે લખુ છે લખનારને દોશ નહી ॥
 ભૂલ્યો ચુકો તપાશી વાયઝો મમ દોશો ન દીઅતે ॥ એ ચોપડો વાંચવા
 લેઈ જાએ તથા ચોરી લેઈ જાએ તેહેને માથે પાપ ચોરાશી પ્રગણાનું પાપ છે ॥
 વિષયાદિ-૧. માર્કંડેય પુરાણમાંના સમસતીના આખ્યાનને આધારે આ ચંડી
 આખ્યાનનો પદબંધ સારરૂપે કવિએ કીધો છે.

૨. રાગ અને કડવાંથી પદબંધ બધિલો છે; આમાં દાલ કે વલણ કે હયલો નથી.
 કડવાં ૨૧ છે. કહી પરપ, ૧૬ રાગ અને ૩૧ કડવાં હોવાનું કવિ જણાવે છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન મુકટ થયું નથી. આ પ્રતિમા રચ્યા સંવત ૧૭૭૭ આપેલો
 છે, પરંતુ તેમાં લઘીઆનો દોષ હશે, કારણ સિવદાસનાં બીજાં મુકટ તેમ અમુક

આખ્યાનોથી જણાય છે તેમ તેનો કવિજીવનકાલ સત્તરમા સૈકાની અડધી સદી પછીનો, એટલે સંવત ૧૬૫૦ પછીનો જણાય છે. મતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે, જે કે કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ બાળબોધને અનુસરતો છે. આ આખ્યાન સંવત ૧૮૬૪ની આસપાસ લખાયું હશે, એમ આ પ્રતિમાના બીજા આખ્યાનની લિપિ સંવતથી સમજાય છે.

૨. બાણજી રચેલી સસરાતી મા. કા ત્રિમાસિકમાં પ્રકટ થયેલી છે, તેમ જૂના-ગઢના શુભોદયએ પણ સસરાતીનો અનુવાદ કર્યો, તે પછી તળાભના એક કણુખીએ અને કવિ પ્રેમાનંદે પણ કર્યો છે.

અં. ૭૩-અ-ચંદ્રહાસ આખ્યાન-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં. ૧૬૩૪)-
(લિ. સં. ૧૮૬૪)-પૃ. ૩૫-૮૪

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી ગરુડાએ નમઃ ॥ અથ આક્ષાંન
રાગ ચંદ્રહાસનું લખુ છે ॥

રાગ રામત્રી ॥ પ્રથમે પ્રણય ॥ ગવરીનું બાલજી ॥ રંજુને ॥ શુભ શુંદાલજી ॥
મઆ કરો મુજને કીજીએ ॥ દેવ દયાલજી ॥
દાલ ॥ મઆ મુજને ॥ કીજીએ ॥ અથ કીજીએ માહા પ્રેમ ॥
હું મંદમતી વુજને સ્તવું ॥ મત માહારી છે મુદ ॥

...
માહારા ગુરને ચરણે નમુ ॥ હરી ભક્તને લાગુ પામે
જેહેની કીપાએ કરી ॥ પદબંધ પુરણુ યાએ ॥
અર્થમેધ તણી કથા ॥ શાંભલે અથ મુકાએ ॥
કર જોડી વીરજીદાશ કેહે ॥ હરી ભગતનો મહીમાએ ॥

અન્ત-(પ્રભાતી) (કડવું ૧ હું)

રંઝીક વાંણી રાગ ત્રેવીશ ॥ ચંદ્રા હું પદ કડવાં ત્રીશ ॥
જુધુમતિ બોલે ॥ નીરવાંજી ॥ પદ પાંચમેહુ આલીશ ॥ પદમાંજી ॥
સંવત ૧૬૩૪ શે શાર ॥ ચૈત્ર માસ લિતંમ ગુરવાર ॥
કૃષ્ણ પક્ષ ને તીથી ત્રયોદશી ॥ શુંભી કથા માહેરે મન વશી ॥
અન્નજી કીધા અખ્યાસ ॥ એ હું કર જોડી કેહે વીજીદાશ ॥

॥ કડવા ૨૧ ॥

આક્ષાંન ચંદ્રહાસનું ચંમપુરણુ લખુ છે ચમત ૧૮૬૪ ના વરખે માગશેર
શુદ્ધ ૧૩ વાર રાત્રીજી શંપુરણુ ચળી છે ॥ કાંનો માત્રે અક્ષર જુલા ચુકા
તપાશીને વાંચતો લખનારને દોશ નહી દેવા એ ચોપડો પારડીવાશી મેહેતા

શીવનારાયણને છે એ કાઈ વાંચવા તથા ચોરી લેઈ આવે ને. બોલવે તેહેને ચોરાથી પ્રગણાનું પાપ છે ॥ માતા ચંડીકા પુછે ॥

વિષયાદિ-૧. શ્રી મહાભારતના અશ્વમેધ પર્વને આધારે, નિરાધાર રાજપુત ચંદ્રદાસ વિષ્ણુમંત્રિના મતાપે રાજ્ય પ્રાપ્ત કરી કેમ યશવાન્ થયો તેની કથા આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલી છે.

૨. ૬૧માં ૩૧ છે. જો કે મૂળમાં ૩૦ ની સંખ્યા આપી છે. પદબંધ રાગ, ટાલ, અને હથલાથી બાંધેલો છે, જો કે નવો ટાલ તેમ હથલા જણાતા નથી, રાગ રૂઝ અને પદ કુલે ૫૪૦ હોવાનું કવિ જણાવે છે.

વિશેષ-આ આખ્યાન છપાયું નથી. પ્રતિ ઘણી જ અશુદ્ધ છે; ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલી છે.

અં. ૭૩-ગ-દાણસમેના સયાયા-મર્જુન-(ર. સં.)
(લિ. સં.)-પૃ. ૮૪-૮૪

હિન્દી માયામાં રચાયેલ છે. ગુજરાતી લિપિએ અશુદ્ધ લખાયેલ છે.

અં. ૭૩ ઘ-દાણુલીલાના સવૈયા-શુવરાજ (૨.
સં.) (લિ. સં.) પૃ. ૮૮-૮૨

આરંભ-પ્રાત શમે શ્રીજ ગોપ સખા ॥ શ્રીજ રાજ મલો એક ખાત ખીચારી ॥
ગોકુલની ગ્વાલણી સુંદરી રે ॥ મથુરાં મહી વેચવા આવે છે નારી ॥
વાટ વલાંમણીઓ પીએ કાંમેની ॥ માંહા વન માહા વીકલે વાર જાગારી ॥
ઝીવરાજ પ્રભુ શ્રીજ રાજ કહે ॥ તું ચાંલસ રે શ્રીખલાંન કુમારી ॥

અન્ત-રાધાવચન ॥ કાંમેની કાંહાનને કંઠ લાગી ॥

રલાં લક્ષ ચોરાશી નીઝના થકી ॥ ઝરાજનમની ખીક ભાગી ॥

બધડી આંખ અગ્નાનીને અઝન કીધું ॥ હાવે નાથ કરણા કરી નાથ જાગી ॥

કવી ઝીવ ગોવાલંણી એમ લાંબું ॥ પછે ગોપીએ નવનીધ લક્ષ માગી ॥

દાંણુશમેના શવાયા સંપુરણ ॥

વિશેષ-મંદર સવૈયા છે. આ સર્વે સવૈયાઓ છપાયા નથી, તે બાવવાહી તેમ જ મનોહર છે, હિન્દીની લટણને અનુસાર છે. જૂની ટબના અને જૂના લેખકસંપ્રદાયવાળા કવિના છે એ નોંધવાજોગ છે, ઇમેજ કેળવણીના સંપર્ક વિનાના કવિએ આ લખેલા છે. પ્રતિ ઘણી જ અશુદ્ધ છે, વચ્ચે કોઈ કોઈ ચરણ લહીયાના સ્થાનથી પડેલું છે, ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે.

અં. ૭૪-૩-ઐઞાહરણુ-પ્રેમાનંદ- (૨. સં.)-
(લિ. સં. ૧૯૨૩) પૃ. ૧-૬૧.

આરંભ-... .. એ નમ ॥ શ્રી શારદાએ નમ ॥ શ્રી ગોપીજન
વલ્લભાએ નમ ॥ ... આક્ષાંન ઐઞાહરણુનું લખ્યું છે ॥

શ્રી ગુરુને ચરણે લાગી ૭ ॥ તેના મુલુ તે શું લખીએ પાને ૭ ॥

ઢાલ ॥ પાને લખા જાયે નહી ॥ શ્રી ગણેશના મુલુગ્રામ ॥

રાકલ કારજ શીધ ચાવા ॥ મુખે લેતા નામ ॥

ગજવદન નાશીકા ને દંત ઉજ્જવલ એક ॥

શંગે બે શુધ બુધ નારી ॥ શુત લાભ ને લક્ષ ॥

અન્ત-(રાગ મેવાડો)

ઐઞાહરણુ જે કા શાંભલે ॥ તેહેનાં પાપ ત્રણે જાએ ॥

ભટ પ્રેમાનંદ કેહે કયા ॥ વલી મલે જાદવરાયે ॥

શરલ કડવાં એહેનાં ॥ પદબંધ કીધું જથામતી ॥

ભંજે શાંભલે અનુભવે ॥ તેહેની પીડા જાયે શર્વથી ॥

વટપત્રવાશી અતુરવંશી ॥ ભટ પ્રેમાનંદ નાય ॥

જથા બુધ કરી કયા ॥ ઓતાજન બોલો શ્રીહરી ॥

વલ્લભ ॥ રાંમ બોલો શર્વથા ॥ અન્ત સૂકે ઐઞાહરણુ કરી ॥

શરવ ઓતાજન શાંભલો ॥ ફરી મુખે બોલો શ્રીહરી ॥

॥ કડવાં ૬૪ ॥

૪૮૧ શ્રી ઐઞાહરણુ શંપુરણુ સમાપત ॥ શ્રી. કલાંચુમસ્તુ ॥ શવત
૧૯૨૩ નાં અશવણ વદી ૬ ને વાર સોમે શંપુરણુ ॥ શમત ॥ ઐરપાઝ
પ્રગંજે ગાંમ સીયાંચુનાં મનાતી બ્રાંમણુ મોઢ ચાતરવેદી અટક જોશા
ઉમાશંકર નરભેરાંમનો છે ॥ એ ઐષડો વાંચવા અરથે તથા લખવા અરથે
લખ જાએ ને ॥ ઐજવે તથા જગાડે તેને શુરત શહેરનો પાપ ॥ કાનો માત્ર
શુધ અશુધ હોએ તો તપાશીને વાંચજો લખનારને દોશ નહી ॥ લખનાર
ગાંમ સીયાંચુના બ્રાંમણુ અટક જોશી નરભેરામ સુત અંગારામે દશના
અક્ષેરે લખો છે પોતાને વાંચવા ચારુ લખુ છું ॥ વાદ્યં પુસ્તકં દસ્તુવા
॥ તાદ્યં લખીતં મયા ॥ યદી શુધ્યમ શુધ્યં વા મમ દોશો ન દીઅતે ॥

વિષયાદિ-૧. આખ્યાનનો પ્રસંગ પ્રસિદ્ધ છે. પદબંધ રાવ, ઢાવ અને કડવાંથી
બંધાયેલો છે.

૨. કડવાં ૬૪ છે.

૧૬

વિશેષ-૧. જી. કા. દો. ભાગ ૧ માં આ આખ્યાન પ્રકટ થયું છે, પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. અને તે અશુદ્ધ છે. આ આખ્યાન પણ 'બાલમતીઆખ્યાન'નું માત્ર ચોદમું કડવું પૃ. ૬૨-૬૪ માં ઉતારેલું છે.

૨. પ્રેમાનન્દના ઓખાદરણની વિવિધ પ્રતિઓ મળે છે અને તેમાં કડવાંની વતી ઓછી સંખ્યા હોય છે; તેમ પંક્તિઓ પણ વતીઓછી અને ધાલધુસેડવાળી હોય છે. એટલે પહેલી વારનું કવિએ ક્યારે અને કેટલાં કડવાંનું, કેટલી કડીઓનું લખ્યું તે સહેલાઈથી નક્કી રાકાતું નથી. એક પક્ષ સંવત ૧૭૨૩ માં કવિએ પાંત્રીસ કડવાંનું ઓખાદરણ લખ્યાનું કહે છે અને તે પ્રતિ કવિ નર્મદાસંકરે જોયાનું જણાવ્યું છે.

૩. અહીં જી. કા. દો. ભાગ ૧ લાની ૭ મી આદ્યતિમાં પ્રકટ ઓખાદરણને અતિ પાના ૧૦૩ ની નીચે રા. રા. નટવરલાલ ઇચ્છારામ દેસાઈ ખી. એ. એ. જે નોંધ બારે પરિશ્રમ અને સંશોધનને પરિણામિ કરી છે તે નોંધવા જગ જ અને તેની સાથે સુદ્ધ સંશોધકો સંમત થાય એમ છે, એ નોંધ નીચે પ્રમાણે છે:-

"તુની દાયમતો વપાસતાં જણાય છે કે મહાકવિ પ્રેમાનંદે સૌથી પહેલાં ૨૯ કડવામાં ઓખાદરણ રચેલું હોયું જોઈએ. તે પણ તેમણે લગાદિ વિષયનાં મંગળગીતો વગેરે ઉમેરીને ૩૫ કડવામાં બાધેલું. આ કાવ્યનું રચ્યાર્વ કવિ નર્મદાસંકરે એક ઠેકાણે વિ. સં. ૧૭૨૩ છે એ પ્રમાણે નોંધેલું છે. પ્રેમાનંદના સમયમાં અને તે પછીના કાળમાં આ કાવ્ય લોકોમાં અત્યંત પ્રિય થઈ પડ્યું, અને વિવિધ માનારાઓ અને માણસદોને હાથે ચેત્ર માસમાં કયા લખાવવાને ધણાં કડવાંઓને તેમાં ઉમેરા થતા આવ્યા, ને પર, ૫૬, ૬૭, ૬૮, ૧૦૮ કડવાં સુધી તે વધેલું છે. એમાં પણ પ્રેમાનંદની પૂર્વે થઈ ગયેલા નાકર કવિના ઓખાદરણને તેમ જ તેના પણ થયેલા કદાન નામના કવિની કૃતિઓને સંમંદ ૬૨ અને ૧૦૮ કડવાવાળાં ઓખાદરણમાં થયેલા છે, અને એ સર્વ વધારાઓ નકામા અને ફીકા છે. આ ૫૩ કડવાવાળા ઓખાદરણમાં પણ પુનઃકૃતિ દોષો પુષ્કળ છે, પણ લોકોમાં વિરોધ કરી એ પ્રચલિત છે. ૫૬ કડવાવાળું ઓખાદરણ રામરામસુત ગોવિંદરામનું સં. ૧૮૫૬ માં વધારેલું છે અને ૬૭ કડવાવાળું કવિ દયારામનું સુધારેલું વધારેલું છે."

અં. ૭૪-ખ-મોટું વિરાટ પર્વ (અપૂર્ણ)-(૨. સં.)-

(લિ. સં.)-પૃ. ૬૪-૧૦૭

આરંભ-શ્રી ગણેશાયે નમઃ ॥ શ્રી ગૂરુભ્યો નમઃ ॥ અથ આંધાંન મોટું વૈરાટ પર્વ લખ્યું છે ॥

રાગ કેદારે ॥ ઉમઆનંદન ગુણ વણવું ॥ પ્રણમુ દ્વલો દેવ ॥

જેહ તંણો પરવાર પનોતો ॥ સુરીનર મુનીજન શેવ ॥

શીષ શુધ અઘી, લખ લાભ તન ॥ મન કામના શુધ જેહને ॥

ગજવંદન મોદીક અતી વલભ, કરૂં પ્રણામ હૂં તેહને ॥

શ્રીગુરુચરણ પ્રણામ કરું શ્રીરામચંદ્રનું ધ્યાન ॥

નામ માત્રે જવબંધન કાપે આપે નીરમલ ગુનાંન ॥

અન્ત-(રાગ વેરાડી)

એમ કહી વીર ધાઈ વલગો મલને તે જોધ ॥

જાંટ કોટે અબ્બ જાંધુ શો કરે તાંહાં કોધ ॥

ધડી બે ધડી ધાઈ જુબો ધંજૂ જુબો તેહ ॥

ઝંખી તે હાથે શાહી ચપિ કશો કચરો તેહ ॥

અધમુઓ ઘેર લેઈ ગચ્છા વીર પડી ગ્રેહેવા કાઝ ॥

પછે રાએ પુછે કંકને હવે શી કરવી પેર ॥

બાહોતેર તેમ વહી આપણને જીત્યો વધારું શહી વેર ॥

એક શાલો 'હંસ' પુઠે વહી જોધ શાહાંમુ જોઓ ॥

સ્તંન પાંહાંણુ શાયે આયડી દેશ જીતવો છે કાઓ ॥

શુણી કંક કહું રાએને તેડાવો વાલુવો શુહાર ॥

(કડવું ૨૬ મું)

વિષયાદિ-મહાભારતના વિરાટ પર્વનો સાર આમાં ઉતારેલો છે. ધૃતર્મા હાર્યા પછી પાંડવો બાર વર્ષ વનવાસ સેવીને એક વર્ષ દ્રુપદ રહેવા વિરાટ રાજાને ત્યાં સેવા કરવા રહ્યા, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે. પદ્યબંધ રાગ, ઢાલ, અને વલ્લુથી પદ્યબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ-૧. કંચ અર્પણ હોવાથી કવિનું નામ, રચનસંવત તેમ જ વિવિસંવત આપેલાં નથી. કડવું ૨૬ મું અધવચથી પડતું રહ્યું છે. આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી. તેનાં કેટલાંક કડવાં સ્ત્રીઓને મોઢિ હોવાનું જણાય છે. તેથી આ આખ્યાન કોઈ જાણીતા કવિનું હશે, એમ લાગે છે. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલી છે. અશુદ્ધિ ધણી છે.

૨. રા. રા. અંબાલાલ જી. જાની પાસેની સં. ૧૮૩૮ ની પ્રતિ જોતાં આ આખ્યાન કવિ નાકરનું બાધવું છે એમ જણાય છે. પણ તેમાં આ ૨૪ મું કડવું છે, તથા કેટલીક પંક્તિઓ તેમાં છે તે આમાં નથી લાહીઆએ આને મોટું વિરાટ પર્વ એ નામ આપ્યાથી કદાચ વૃદ્ધિ પામેલું આ આખ્યાન હશે; પણ તેનું મૂળ નાકરનું સં. ૧૯૦૧ રચાયેલું વિરાટ પર્વ જ છે.

અં. ૭૫-રૂપસુંદર કથા-માધવ (૨. સં. ૧૭૦૬)-

(લિ. સં. ૧૭૯૨) પૃ. ૧-૧૯

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ રૂપસુંદર કથા લીખ્યતે ॥

મવાનીશપાદારવિન્દે હિ મક્તયા હમં ધ્યાકરોદ્ધાપયા પચયુક્તાં

સુધી માધવાલ્યો રસૈઃ સ્થાથિમાલૈર્યુતાં ચાં કર્યાં કામદેવપ્રભાવૈઃ ॥ ૧ ॥

મહા દર્પ દર્પનો ત્રાસ નાશી, ધરી ચંકરે વામલાગે ભવાની
વલી શુ કહ્યું એ યત્રી હું વિશેષે, જિજ્ઞે અતિથું વિશ્વનારિ નિમેષે ॥૨॥
મહારાજ ઈદ્રિ અદ્વૈયા વગેણ, ધરી ગૌતમે શ્રાપિયો પસ જોઈ ॥
વલી વાસિ તારા વિષે થેદ વત્સોં, જીવે એકલો રામજાણે નિવત્સોં ॥ ૩ ॥

...
એપુ કર્ત નામ નિદેઃ

સાંભલો સહુ હવે કહ્યું કથા રૂપસુંદર તણી યર્ષ યથા
જ્યો સૂણી ચતુર તે દરી જશે, વાગરી શકે ઉમા રપી જશે ॥ ૯ ॥
ભૂમંડલે ચંદ્રવતી પુરિ હતિ તે ચંદ્રસેને વસતિ કરિ હતિ ॥
પ્રજા વિષે જે નૃપતિ રૂપાં હતિ ધનાઝ લોકે પરિપૂર્ણ તે હતી ॥ ૧૦ ॥

અનંત-મ્લોકે વૃત્ત સાંભલો ચતુર સર્વકે તદ્ભો રૂપસુંદર કથા કરી અદ્ભ્યો
શુદ્ધ અર્થ ચતુરને જ સેહેજ્યે મુદ્ધ સમજશે જ દોહોલો ॥ ૯૩ ॥
સંવતસ(ત)રસે જ ઉપર શ્રી વિક્રમાદિત્યનો
આપાદાધિક શુદ્ધ વિષ્ણુ દિવસે છે વાર આદિત્યનો
તે દોઢે ધર્મ રૂપ સુંદર કથા પીયુષની એ ઝરિ
ઉદિચ્ચે દ્રિજ માધવે ધનરસે ભાપા કવિત્વે કરિ ॥ ૧૯૫ ॥

હતિ રૂપસુંદર કથા સંપૂર્ણ ॥ શ્રી ॥ શુભ ॥ ॥ સંવત ૧૭૯૨ વર્ષે જ્યેષ્ઠ
સુદી ૮ રવીવાર લીધીતં મિત્ર રાજેસ્વર યાત દસોરા બ્રાહ્મ લાપા ભટ ધવસા
ભટ પઠ્યર્થે ॥ ॥ શ્રી ॥ જ ॥ શ્રી ॥ જ ॥ શ્રી ॥ જ ॥ શ્રી ॥ જ ॥ શ્રી ॥
જ ॥ શુભ ભવતુ ॥

વિષયાદિ-૧. આ કથા પ્રેમની છે. એમાં રૂપાં નામની રામ્યકથા સાથે સુંદર
નામનો તેના શિક્ષક બ્રાહ્મણ પ્રેમમાં પડતાં, રાજા તેને દૂર કરી અન્ય રામ્યપુત્ર
સાથે પરાણાવવા મથે છે, પરંતુ આખરે સુંદર રૂપાં સાથે કેવી રીતે પરાણી નય છે,
એ પ્રસંગ વર્ણવ્યો છે.

૨. મ્લોક, અને વૃત્ત બન્ને પદ્યબંધ છે. વચ્ચે ગદ્ય પણ છે.

વિશેષ-આ કથા પ્રકટ થઈ નથી. આ કથા સંવત ૧૭૦૬ માં મ્લોકબદ્ધ રચાયેલી
હોઈને તેમ જ સં. ૧૭૯૨ માં લખાયેલી હોઈને ખાસ નોંધવા લાયક છે. મહાકવિ
પ્રેમાનંદે દ્રૌપદીહરણમાં વૃત્તો લખેલા હોઈને તે કાળે વૃત્તમાં કવિતા રચવાની પ્રથા નહીં
જ હતી એણે નિરાધાર વિધાન કરનારા વિદ્વાન એ ગ્રંથો પ્રેમાનંદના ન હોવાનું જ કહે
ઈ તેને આ વૃત્તબદ્ધ કાવ્ય બોલું પાડે છે. તેની રચના સ્પષ્ટ છે. આમાં સંસ્કૃત
શબ્દોનો પ્રયોગ વિશેષે થયો છે. પ્રતિ જ્ઞની છે, બાલબોધ લિપિએ લખાયેલી છે.
વચ્ચે વચ્ચે 'પડિમાત્રા' લિપિ પણ ન્ખાય છે.

અં. ૭૬-ક-અયોધ્યાકાંડ (રામાયણ)-વિષ્ણુદાસ-
(૨. સં)-(લિ. સં. ૧૮૧૪)-પૃ. ૬-૧૩૨

આરંભ-(પેહેલાં પાંચ પાનાં ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

... .. સન દીસે કાએ રે ॥ ૪ ॥

પશુ પંખીના સ્વરસ માત્ર ॥ કાચ નવ દીસે આંણી વાટે ॥

રઘુનંદન પુછે રે રૂપીછ ॥ એ એમ કાહો સા માટે ॥ ૫ ॥

વીરમાખીત્ર કેહે રે રઘુનંદન ॥ સામિલ સાચું એહ ॥

એ વનમાં એક રાક્ષસી ॥ નામે તાડીકા જેહ ॥

પ્રાણી જે એણી વાટે આવે ॥ તેહેને તતક્ષણ ખાએ ॥

તે માટે આપણુ એણી વાટે ॥ આવીઆ શ્રીરઘુરાએ ॥ ૭ ॥

વલતા તે વાએક એણી પેરે બોલા ॥ રાઘવ ચતુર સુનંછુ ॥

સ્વાંમી તમારી કીયા થકી ॥ હવે એહના લેઉ પ્રાંછુ ॥ ૮ ॥

(કડવું ૮ અં)

અન્ત-(રાગ કેદારો) રામચંદ્રના નામ સ્થકી ॥ હોએ માહાકુઃખ ચુરણુ

એટલે અન્નેલા કાંડ તંણી રે ॥ કયા હવી સંમપુરણુ ॥ ૨૬ ॥

એક મને શ્રવણે સાંભલે ॥ રાંમચરીત્ર ગુણસાર ॥

તેહેના પુન તણો બ્રહ્માદિક ॥ કેમે ન પાંમે પાર ॥ ૨૭ ॥

કાસી ને દૂરક્ષેત્ર ગયા અત ॥ પ્રાગ ત્રેવેણી કેહેએ ॥

તેહ પુત્ર શ્રીરામ કયાનુ ॥ સમરણુ માત્રથી લહીએ ॥ ૨૮ ॥

રામકથારસ જન્મ કોટનાં ॥ દારણુ દુરીત વાંચે ॥

ધરમ અરથે કાંમ મોક્ષ ॥ ફલ આર પદારથ પાંમે ॥ ૨૯ ॥

વલણુ ॥ આર પદારથ પાંમે ॥ જેકા રાંમગુણુ શ્રવણે ધરે ॥

કરે બોડી વીસ્તુદાસ કેહે ॥ સહેજે ભવ દુસ્તર તરે ॥ ૩૦ ॥

(કડવું ૩૮ અં) .

કડવાં ૩૮ ॥ ૫૬ ॥ ૧૮૪૦ અંકે અદારસે આલીસ ॥

૪લી શ્રી રામાએણુ અથમ અન્નેલા કાંડ સંમપુરણુ સંભમસ્તુ ॥ કલાંછુ

મસ્તુ ॥ ૩૨ છે ॥ એ લખનારો પ્રગણે હાંસીકાટના મહેતા વેણી મચ્ચારામિ

લખુ છે પ્રહનં પોતે નાંહાંનાંપણુમાં લખુ છે, દીન ૭ સાતમાં લખુ છે

ચોમાસામાં લખુ છે માહા વપતે જેમ તેમ કરીને લખુ છે વાંચનારો ડાઈ

દાસ મો દેસો એ ચોપડો વેણી મચ્ચારામિનો પોતાનો છે જે આલવે તેહેની

માઆનો વીબીચાર કરે તેહેનો પાપ તા. એહેન તેહેની મારે તેહેનો પાપ

છે. શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી.

વિષયાદિ-૧. આ આખ્યાનમાં વાલ્મીકી રામાયણના અધ્યાયકાંડને આધારે, યુવાવસ્થામાં આવેલા રામચંદ્રજીએ વિશ્વામિત્રાદિની પ્રેરણાથી કરેલાં કાર્યો, સ્વયંવરમાં સીતાનું દરજી અને છેવટે કૈકેયીની પ્રેરણાથી અંગીકર કરેલો વનવાસ, આદિના પ્રસંગો સારભૂત વર્ણવેલા છે.

૨. કડવાં ૩૮ છે. ૫૬ ૧૮૪૦ છે. રાગ, ઠાલ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે, કવચિત્ વલણને બદલે કથલો પણ દીસે છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન ઉપાયું નથી. મત જુની છે, પણ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. તે કે 'ક,' 'જ,' આદિ અક્ષરોનો મરોડ બાલબોધ લિપિનો છે. પહેલાં પાંચ પાનાં, એટલે કડવાં ૭ અને ૮ માની ચાર તુક નેટલો બાજ તુક છે. વળી વચ્ચે ૮૬ મું પાનું અડધું ફાટી ગયું છે. પાનાનો અંકવાળો બાજ કેટલાંક પાનચોમાથી કરપાઈ ગયેલા હોવાથી બીજા કોઈએ પાનાંની સંખ્યા હાલની રીતિએ લખી છે, તે પ્રમાણે આ આખ્યાનનાં પાનાં ૧-૨૬૫ છે. લઘીઆએ દરેક કડવાને અન્તે કુલ પદસંખ્યા તારવેલી છે.

૨. વિષ્ણુદાસે સંવત ૧૬૫૪ થી ૧૬૫૭ સુધીમાં આખું રામાયણ લખ્યાનું પ્રસિદ્ધ છે. આ પ્રતિમાં માત્ર તેના ત્રણ કાંડ આપેલા છે. બાકીના આજ નામાવલિના હવે પછીના અંકમાં છે. હાં તેના રામાયણ વિષે ઉલ્લેખ કરેલો છે તે જોવો.

અં. ૭૬-ખ-અનુષ્ટુપકાંડ-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં.)- (લિ. સ. ૧૮૧૪)-પૃ. ૧૩૩-૨૧૪

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી રઘુનાથજી સત છે ॥ અથ શ્રી આરણીક કંડ અન્નેષા કાંડ પછીનો લખો છે ॥

રાગ ॥ ॥ કીપા કરી મુખ વાંણી આપો ॥ દયા કરી દેવેસ ॥
સુભ કારજ પ્રથમે આરાધું ॥ ગવરી તે પુત્ર ગણેસ ॥ ૧ ॥
હંસવાહની વીરવજ્રનેતા ॥ વાંણી વીર વીક્ષાત ॥
ઉત્ર હાંમ મન વીખે હવી ॥ માહારી પુરણ કરજો હાંમ ॥ ૨ ॥
આરણીક કથા અતી ઉતમ ॥ કેહેવા મન એહોલાસ ॥
સાંભલતાં શુખ ઉપજે ॥ કેહે સેવક વીસ્તુદાસ ॥ ૩ ॥
તાતવચનથી રાંમજીએ ॥ નીજ નયણે ભચ્યાં નીર ॥
પણ લક્ષમણ જાનકી સંધાતે ॥ ઝઘ વચ્ચા છે વન ધનધોર ॥ ૪ ॥
અપર માતા કેકે કેરો ॥ વચન આગ્ના પાલી ॥
મીત્રકોટ ગ(ગિ)રી વીખે જઈ ॥ તાંહાં રહાં મઠ વાલી ॥ ૫ ॥

અન્ત:- (રાગ દેસાખ)

પ્રથમ શ્રી રઘુનાથને આવી મલો હનુમેત ॥

પછે સુગ્રીવનુ મીત્રી કરી વાલીનો આંણો અંત ॥ ૧૬ ॥

પછે સ્વેતબંધ બાધા સરવથા ॥ હિતરા સાચર પાર ॥
 અનેક રાક્ષસ તણો રામે ॥ કરી રંજુસંધાર ॥ ૧૭ ॥
 દસ સેહેસ જમ કરે સહી ॥ વીખને દેખે સનમાન ॥
 તે ઉપર વલી કનકગીરી ॥ આપે દક્ષણા દાન ॥ ૧૮ ॥
 તે સ્થકી કલ અધીક હોએ ॥ એમ વદે સમ્રતનાએ ॥
 રઘુનાથના ગુણુ સંભારે ॥ સીએ અથવા ગાએ ॥ ૧૯ ॥
 તેણે દીવસે હરખ બણો ધરી ॥ પદબંધ પરીપુરણુ કરે ॥
 નરનારી જે શ્રવણુ ધરે ॥ તે ભવસાગર હેલાં તરે ॥ ૨૦ ॥
 રામચંદ્ર પુરે તેની આસ ॥ ચીત ધરી સુણે તેને આવે મનવાસ ॥
 સરવ પ્રાસ્થીત તેહેનાં પાંખે નાહાસ ॥ બેહુ કર બેડી કહે વીરજુદાસ ॥ ૨૧ ॥
 (કડવું ૨૩ મું)

કડવાં ॥ ૨૨ ॥ પદ ૬૯૦ ॥ છતી શ્રી આરણીક કાંડ સંમપુરણુ સુભ-
 મરતુ કક્ષાંજુકારી ॥ સર્વત ૧૮૧૪ ના જેઠ સુદ ૭ ને દીને પુર્ણ કરે છે જેઠ
 સુદ ૧ દીને માંડુ હતુ તે દીને ૬ માં પુર કરે છે ચોમાસામાં કરે છે હાથ
 વાલવાને લખુ છે લખનારો હાંસોટવાસી મેહેતા વેણી મયારામે લખુ છે
 કાંઈ દોસ માં દેશો.

~ શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી શ્રી

વિષયાદિ-૧. રામાયણના અરણ્યકાંડને આધારે, વનમાં રામચંદ્રે રાક્ષસાદિના
 કરેલા વધનો, અગરત્યાદિ રૂપિઓ સાથેના સમાગમોનો, સીતાના હરણનો અને મુગીવ
 આદિ વાનરની સહાયતા મેળવતા કિંક્રિધા પ્રતિ મયાજુનો, એ પ્રસંગે આમાં વર્ણવેલા છે.
 ૨. કડવાં ૨૩ છે. ૬૯૦ છે. રાગ, ઠાલ અને વલણથી પદબંધ બાવેલો છે.

વિશેષ-આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી. ગુજરાતી લિપિએ લખું છે. વચ્ચે (ક)
 આદિ અક્ષરોના મરેડ બાલબોધ લિપિનો છે; પ્રતિ અર્થ છે. લહીઆએ ફરેક કડવાને
 અંતે પદસંખ્યા તારવેલી છે.

અં. ૭૬-ગ-કિંક્રિધાકાંડ-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં.) -

(લિ. સં ૧૮૨૪) પૃ. ૨૧૪-૨૧૭

આરંભ:-શ્રી ગણેશ શાએનાં નમ ॥ શ્રી શારદાએ નામ ॥ શ્રી રઘુ-
 નાથજી સત છે ॥ ૧ ॥ અથ શ્રીરાંમાએણુનો કાકંધાકંડ ત્રીજો લખો છે ॥ ૧ ॥
 રાગ ધનાસી ॥ શ્રી સર્વજ્ઞાતમળ રે ॥ તમ સુત પ્રણમૂ રે ॥

સુભ મતી પામવા રે ॥ નીત ચરણે નયુ રે ॥ ૧ ॥

ધન ધન વ્રુ સુભટ રે ॥ ધાતા વદની રે ॥

મંથ આવે સ્તવુ રે ॥ સુર નરવંદની રે ॥ ૧ ॥

દાસ ॥ વદની મુરવાંણી વીળે ॥ રસ આપે પરમ પત્રીત ॥
 તન લાંબુ કર જે કીપા ॥ જેમ કહુ રામચરીત ॥ ૪ ॥
 હાલે કીકંધા કાંડની પાવન ॥ કથા બોલીસ સોએ ॥
 એ વીમલ જય રઘુનાથના ॥ ત્રેલોક પાવન હોએ ॥ ૪ ॥

અનંત:- (રાગ કેદારો) (૬૩નું ૧ હું)

રાજગ્રસ્ત યર્ષ વન ચાલા ॥ એ તો શ્રી અવીનાસ ॥
 સાથે સીતા પરમ સાધવી ॥ રવીળેત પ્રકાશ ॥ ૮ ॥
 લઘુ શ્રાતસુ તણે જણાં ॥ રેહેતાં વનદ્વષ આહારી ॥
 હરણુ કરી ॥ હરી ગયો તો નારી ॥ ૯ ॥
 કાંમ સુદ તે કાંગની કેરું ॥ સાથે

વિશેષ-આ આખ્યાન કહવા બીજાની ૧૦ મી તુલ્કી અપૂર્ણ છે. ૨૨૭ પછીનાં પાનાં પ્રતિમાં નથી. આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી. ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલું છે.

અં. ૭૭-ક-અશ્વમેધ આખ્યાન-ભાઉ (૨. સં. ૧૬૭૬)-
 (લિ. સં. ૧૭૨૫)-પૃ. ૧૩-૫૪

આરંભ:- (પહેલાં ૧૨ પાનાં નહીં હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

... .. જ . સુએ ખરા ॥
 શુરીઆં પાંત છત્ર અમર દલાએ ॥ અગર બેવેએ ધને જાએ ॥
 હીસે હમ ચાલે શુભ ચાલ ॥ પૂરપ વસ્ત્ર બિડે અખીર ગૂલાલ ॥
 મુખે બોલે શહુ જે જે કાર ॥ અંનત દલ તેહેનો નહી પાર
 પ્રોદું શરોવર સોવરણુ જ પાલ ॥ ઓહો પાસે મૂક્યા રખેવાલ ॥
 ભાઈ દમ પાણી પીવા જાએ ॥ અવર પૂરસ નહી બોલે પાએ ॥
 જલ શમીપે આબોયો જેટલે ॥ બીમે અસ્વ દોડો તેટલે ॥

... ..
 શ્રોતાજન સાંભલજો સહી ॥ પણુ કેહેવા મમુરથ છોડી નહી ॥
 તે માટે હૂ કહુ કરજોડ ॥ મૂઝને દોશ મ દેશો બોડ ॥
 ભાઉ કેહે દું કાંઈ નહી લહુ ॥ સાધૂસંગતથી મહીમા કહુ ॥

અનંત:- (રાગ ધન્યાશ્રી) (૬૩નું ૫)

વૌર્ષ શંપાએન બોલીઆ રે ॥ મુંજુ જનમેજે રાએ ॥
 પાંડવદલ અસ્વ લેઈ કરી રે ॥ આનંદ શું રે પક્ષાએ ॥
 વલણુ ॥ આનંદશુ અરજુન પાંડવ ॥ અસ્વને લેઈ જાએ ॥
 બંધથી છોડયો પછે ॥ રાએ નીલધ્વજ રાએ ॥

... ..

જૈમુનિ વાણી આચરે ॥ સુંબુ જનમેજે રાજનં ॥
 વીસ્તારપૂરવક મેં કલો ॥ તુઝ નીલધ્વજ આક્ષાંન ॥
 શ્રોતાજન શરવ શાંભલો ॥ એ પુરણુ થઈ આક્ષાંન્ય ॥
 હવે અસ્વ જશે ચંપાવતી ॥ જહાં નીલધ્વજ રાજન ॥
 તે રાખે છે અતી છ(સ)ત્ય વાત ॥ સુંધનવા તેનો તંન ॥
 તે અસ્વ અરણુન બાંધશે ॥ સંગ્રામ યાશે ચાર ॥
 હવે એ કયા કહી એટલે ॥ તેનો કેવાશે વીસ્તાર ॥
 તે કયા આગલ યશે ॥ શ્રીકૃષ્ણ પ્રાંકમ પ્રોઠ ॥
 વીસ્તાર પાર ન પાંખીએ ॥ કેહે કવી મત્ય મારી મૂઠ ॥
 શ્રોતા શહુ કો શાંભલો ॥ હું બાલક બુદ્ધ અશંન ॥
 વરધ ખોઈ અક્ષર ચુક તે નહી આંણવા મંન ॥
 મૂઝ દીન જાણી ક્ષમા કરજો ॥ એટલુ માગું માન ॥
 તમ પ્રશાદે બુધ પામીએ ॥ કાપીએ જડ આક્ષાંન ॥
 ભગવંત જન પાંડીત કવી ॥ હું તમારો છૌ દાસ ॥
 નારાંએણુ શુરભટપ્રશાદે ॥ મેં કચ્ચો અભ્યાસ ॥
 સવંત ૧૬ આગણાશીએ ॥ શાક ૧૫૪૪ પંનરશે ચૌજિઆલ ॥
 આક્ષાંન જમલાં બે હતાં ॥ મલ મારા દેવ વીશાલ ॥
 અધીક માશ આખાડ મધે ॥ સુંકલ પદ્મ તે ચાર ॥
 ત્રીજી તીથી સુભદ્રાધની ॥ નક્ષેત્ર પૂસ્ય રવીવાર ॥
 કરણુ ગીરી વાધાત બેગે ॥ વાગ દેવી દીધાં માન ॥
 પ્રથમ રાત્ર ધડી તણુ જાતે ॥ પૂરણુ થજી આક્ષાંન ॥
 બાવીશ કડવાં, રાગ ચૌગિદ ॥ પદ આઠસે ચોવીશ ॥
 જોવનાસ્વતું આક્ષાંન પેહેલું ॥ ભદ્રાવતીનો ધસ ॥
 બીજું વલી અનુશાલવતું ॥ ત્રીજું નીલધ્વજ રાજનં ॥
 આક્ષાંન ત્રણે એમ કીધાં ॥ બાલક બુધ અશંન ॥
 સુરયપૂર તાપી ત્રે ॥ ગોપીપરા મધ્યે વાંશ ॥
 આદીય ત્રાંતીઈ શાંમલાં ॥ જુજ વેદ અભ્યાસ ॥
 ગોત્ર કસ્યપ અડક પાઠક ॥ વસે છે તેણે હાંમ ॥
 મહેશસુત આયુઆ તણો ॥ સુરજી તે એવું નાંમ ॥
 તેનો તંન કવી બાલક બુધી ॥ મૂઠ મત અર્મોત ॥
 કર જોડી વીત્ર ભાગી કેહે ॥ હવે પૂરણુ થજી આક્ષાંન્ય ॥
 કર જોડી તમને કહું ॥ શાંભલો શ્રી અવીનાશ ॥
 ભાગી કેહે મૂઝ દીનને ॥ રાખુજો ચરણુ વાચ ॥

કડવાં ૨૨૥ શંખૂરણુ ॥ ઇતી શ્રી આંધ્યાંન્ય અસ્તમેધનું શંખૂરણુ યગી ॥ તથા અક્ષર ખરો ખોટો હોએ તે વાંચી શંભારને ॥ પંચ લખનારાને દ્વંદ્વ નહી ॥ હકીકત એ જે ચોપડો જેહેવી પ્રત દીડી તેવું લખુ છે ॥ તથા તે કરતા અક્ષર એક વંધક હોએ તે ગાલ મો દેશે ॥ તથા એ ચોપડાના ધણીની વગત ॥ એ ચોપડો પરીખ રૂપજ દેવાનો છે લાડ વીચા માંતીએ છે ॥ તથા સુત વજ્રહાસને હાથ અક્ષર લખુ છે તે સુત વાસ્તે યેગમ પરા મધ્યે રહે છે ॥ સંવત ૧૭૨૫ ના વરખે આવંણુ વદી ૦) વાર શોભવારી તથા જાત્રા કુંભશની એ આંધ્યાંન શ્રી રામાંએ નંમ ॥ શ્રી શીવાંએ નંમ ॥

વિધ્યાદિ-૧. મદાભારતનું યુદ્ધ સમાપ્ત થયા પછી, હિંસાના પાપમાંથી મુક્ત થવા શય યુધિષ્ઠિરે અશ્વમેધ આરંભી અશ્વને છૂટા મૂક્યો અને તેને બાંધનાર રાજને પ્રતિપક્ષી ગણીને તેની સાથે યુદ્ધ મચાવી, અશ્વ ઊડવ્યાનો અને તે રાજને નમાવી પોતાના પક્ષમાં ભેળવી લાંબી પાછો અશ્વને છૂટા મૂકી, ફરીથી અન્યત્ર એવો પ્રકાર થતાં યુદ્ધવિનય ભેળવવાનો અને આમ ઉત્તરોત્તર સધળા રાજ્યોને પાંદડાંનત ક્રીધા પછી મહાન યજ્ઞમાં અશ્વને હોમવાનો પ્રસંગ કવિએ વર્ણવવા ધાર્યો છે અને તેનાં ત્રણ આખ્યાન આ પુસ્તકમાં આપેલાં છે.

૨. શ્રી મદાભારતના પ્રયોજક શ્રી વ્યાસના શિષ્ય ભૈમિનીનો રચેલો અશ્વમેધ ગુજરાતમાં વિશેષ પ્રચલિત હોઇને તેને આધારે કવિએ આ આખ્યાન બધેલાં છે. અશ્વમેધનાં જે કોઈ આખ્યાનો સાંપડે છે તે ભૈમિનીના અશ્વમેધને આધારે જ બધેલાં મળે છે; મૂળ મદાભારતમાં આ પ્રસંગ જોઇએ તેવા વિસ્તૃત કે સરસ નથી વર્ણવાયો તેથી.

૩. પદ ૮૨૪ છે; કડવાં ૨૨ છે; રાગ અને વલ્લભી પદબંધ બાંધેલો છે, વચ્ચે વચ્ચે વલ્લભ જણાવ્યું નથી. પરંતુ સામાન્ય રીતે વલ્લભ કડવાને અન્તે આવતું હોવાનું પ્રસિદ્ધ થયેલાં આખ્યાનોથી જણાય છે ત્યારે આ આખ્યાનમાં વલ્લભ, કડવાના આરંભમાં બીજા કે ત્રીજા તુકથી 'દાલ'ને સ્થાને દેખા દે છે. આ પદ્ધતિ સત્તરમા સૈકાનાં કેટલાંક આખ્યાનોમાં સુખ્યત્વે દેખાય છે, પણ અદારમા સૈકામાં એ તદ્દન અદૃશ્ય થઈ છે અને દાલ આરંભમાં અને વલ્લભ અંતમાં એ જ પ્રથા અસ્ખલિત માન્ય થયેલી દેખાય છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન છપાયું નથી. 'વિદિ'વાળો કવિ લાગે આ આખ્યાનનો કર્તા છે. પોતાના સંબંધી માહિતી કવિએ આખ્યાનને અન્તે આપી છે અને તે અહીં ઉતારેલી છે. તે સુસ્તનો ઓદિચ્ય જ્ઞાતિનો કરચપગોત્રી બ્રાહ્મણ હતો; તેની અવતંક પાઠક હતી; અને બાપનું નામ સુરજ મહેસા હતું.

૨. આ જ કવિની પાંડવવિદિ પ્રા. કા. ત્રિ.ના સને ૧૮૬૦ ના ૩ જા અંકમાં પ્રકટ થયેલી છે. તેમાં કવિએ પોતાની જાળખાણી જ જોઈ આપી છે. એના અંતમાં રચનસ્થાન વિષે આવો ઉલ્લેખ છે:-

સંવત સતર છાવરો આનંદો સાકે પંદર જેતાલ મનં કડવું ૩૦ કડી ૧૧.

આમાં સંવત ૧૬૧૭ જોઇએ, ૧૭૭૬ નહીં; સાક ૧૫૪૨ માં ૧૩૪ ઉમેરતાં સંવત ૧૬૭૬ આવે છે, અશ્વમેધ પણ સં. ૧૬૭૫ માં એલે રચેલો જણાવેલો છે. આ જ

ધાત્રીમાં પાંડવવિદ્યા આ જ કવિની છે, તેમા તેના સ્થનસર્વત્ર ૧૬૭૬ છે, અને એ જ ખરો છે.

૩ પ્રતિ ન્દતી તેમજ ક્યુ છે સવત ૧૭૨૫ મા લખાયલી છે એટલે આ આખ્યાન સ્વાયા પછી ૩૬ વર્ષને આતરે લેવાયેલી છે સુરતની પાંચમી સાહિત્ય પરિષદના વૃત્તાન્તમા પાને ૧૬ માં છેડે આપેલી યાદીમા નોંધેલી પ્રતિ તે આ જ છે લિપિ ગુજરાતી છે ખરી, પરંતુ 'ક' 'ન' 'હ' 'ત' આદિ અક્ષરોના મરોડ બાલબોધનો છે પહેલા પાંચ પાના નથી અને કહ્યું પાંચમુ અધુર છે. વચ્ચે પાનું ૨૨ મુ ફટકુ છે

અં. ૭૭-ખ-દ્રૌપદીસ્વયંવર-શિવદાસ-(૨.સં. ૧૬૭૩)-

(લિ. સં. ૧૭૨૫)-પૃ. ૧-૪૧

આરંભ:-શ્રી ગણેશાયે નમઃ ॥ શ્રી શારદાયે નમઃ ॥ અથ આક્ષાંને પરમે
કુંપદી શવર લક્ષ્મી છે ॥

રાગ દેદારી ॥ શ્રી શંકરસુતને નમઃ । પ્રેમ ધરીને પ્રણમૂ ॥
અમીનવૃ રૂપ મનોહર ॥ તાહરૂં રે ॥
શીધ્વ બુધીનો એક તે સ્વામી । કીપા કરે અંતરભ્યામી ॥
નીજનામી લુધ્વ અંગોચર આપીએ રે ॥

નૂટક ॥ લુધી અર્નત અંગોચર આપે કીપા કરી મુઝ માત ॥
કહૂ સંવર દૂપદ કુંઅરીનો । તૂ સીર મેહેલે હાથ ॥
શ્રી ગુરુચરણકમલને વંદી બોલૂ એ આક્ષાં ॥
દૂપદીહરણ કથા કહૂ માડી પૂરણ કરે ભગવાન ॥
શ્રી માંહાભારથ આદી પ્રવં તે વેદ પાંચમેા જાંણુ ॥
ગાતાં સાંભલતાં નર નારી પામે પદ નીરવાંણુ ॥

અન્ત-(રાગ પ્રભાંતી)

પછે પાંડવ સખ પાંખ્યા પરીપૂરણુ ॥ કૂળકીપાથી જાંણુ ॥
ભારથ આઘ પરવ તે પૂરણુ ॥ થઉ છે તે પ્રમાણુ ॥
વેશપાએને કેહે જનમેજે ॥ વીર્યન એ અંતીદાસ ॥
દૂપદશંવર તે ગાએ સાંભલે ॥ પોહાંએ મનની હાસ ॥
પદ પાંચશે પચાસ ॥ કયાબંધ વીક્ષાત ॥
શોલ રાગ, કડવાં ચોવીશં । પૂરણુ ચંપૂ આક્ષાં ॥
શંવત ૧૬૭૩ શંવત શોલ ત્રોતરા વરખે । મકર શંકાંતનેા દીન ॥
તે દાઢે આરંભ કયો મે । આનંદ ભિખ્યા દીન ॥

એક માસ માંહાં કથા શંપૂરણ થઈ ॥ શમન્થા શ્રી અવીનાશ ॥
 શ્રી ગુંસ્તરજીવીપાએ કરી ॥ બુધ્ય આપી ભૂધર વ્યાસ ॥
 બુધ્યમનિ આક્ષાંત કરૂ મે ॥ આંણી મન આનંદ ॥
 દક્ષણ દેશ વિજયાપૂર માંહે ॥ કીધો એ પદબંધ ॥
 કવી નાગર સ્થંભતીરથનીવાર ॥ કામેસ્વરનો દાસ ॥
 શદા ભગત આપે હરી તાંહારી ॥ જેહે શેવક શીર્વદાસ ॥
 (કડવું ૨૪ મું)

કડવાં ૨૪ ॥ ઇતી શ્રી આદી પરવં દ્રુપદી સંવર ચંમાપત ॥ લખીતંગ
 શા. ઇપછ દેવાનો ચોપડો છે શુદી વલભનાં હાય અક્ષર છે તથા વલભને
 વાચવાને વાસ્તે લક્ષો છે સંભભરતૂ ॥ અક્ષર ખરો ખોટો હોએ તે તપાશને
 શંવત ૧૭૨૫ ના વરખે આવણુ વદ •)) અમાવાસ્યાથી ભાદરવા સુદ ૫ શનજી
 રૂખી પચમી.

વિષયસાદિ-૧. મહાભારતના આદિ પર્વના અન્ત ભાગને આધારે આ આખ્યાન
 રચાયતું છે. લાક્ષાગ્રહમાં પાંડવોને બાળવાની પેરવી દુર્યોધને રચાવી લાંબી તે દ્રૌપ-
 દીના સ્વયંવર પર્યંતના ભાગનો સાર આ આખ્યાનમાં ઉતારેલો છે.

૨. પદ ૫૫૦ છે; કડવાં ૨૪ છે. રાગ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે, વલણ
 કડવાને અન્તે છે; વચ્ચે વચ્ચે તે જણાતું નથી. 'હાલ' તો છે જ નહીં અને તેને બદલે
 વચ્ચે વચ્ચે 'તૂટક' છે.

વિશેષ-૧. જી. કા. દો. ભાગ ૪ ચામાં આ આખ્યાન પ્રકટ થયું છે. આ આખ્યાન
 રચાયા પછી બાવન વર્ષે ઉતારાયતું છે. કવિ ખંભાતનો છે, પણ દક્ષિણમાં વિજયપુર
 (વિલપુર)માં રહેલો છે.

૨. જી. કા. દો. ૪ થા ભાગમાં પ્રકટ થયેલા આ આખ્યાન અને આ પ્રતિના આ-
 ખ્યાનમાં વિસ્તારફેર થયો છે. જી. કા. દો. વાળામાં કેટલીક પંક્તિઓ પાછળથી ઉમેરાઈ
 છે; તે છતાં ખુબી તો એ છે કે રચનસંવત ૧૬૭૩ અને માસ દિન વગેરે એનાં એ છે.
 જી. કા. દો. ૪ થા ભાગ દ્રૌપદીસ્વયંવર પાતું ૧૯૭ મું કડી ૨૫ અને ૨૬ અને
 તેને ઉપરના અંત ભાગમાં આપેલી કડી ૪-૫ સાથે સરખાવો. આખ્યાનના પૂર વિષે
 જી. કા. દો. ૪ ચામાં નીચેની પંક્તિઓ છે:—

પદ છરો ને ઓગણીસ ઉપર કયાબંધ નિધાન;

અઢાર રાગ ને કડવાં ત્રેવીસ પૂર્ણ થયું આખ્યાન. ૨૪

એટલે પાછળથી ફક્ત પદ વધ્યાં છે; અને સમજાય છે તેમ એતા વૈષ્ણવજનોને
 સદ્ ઇંછા ઉમેરો ઘટાડો ચત્રવત્ર કરાયો છે. તેમ સરોધક અને લહીઆએ પણ કેટલાક
 મનસ્વી ફેરફારો કરેલા જણાય છે.

૩. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે, જો કે 'ક' 'ક' 'જ' 'ત' આદિ અક્ષ-
 રોનો મંદેડ બામબાધ લિપિનો છે. પ્રતિ જુની તેમ જ જૂનું છે.

-અં ૭૭-ગ-જલંધર આખ્યાન-શિવદાસ-(૨-સં) -
(લિ. સં. ૧૭૨૫)-પૃ. ૧-૨૨

આરંભ-શ્રીગણેશાય નમ ॥ શારદાએ નમ ॥ અથ આક્ષાંન જલંધરનું લક્ષ્મી ॥
રાગ ગોડી ॥ પ્રથમે ગ્રંથુમ્ આદં અનંત ॥ કૃપા કરે શ્રી કમલાકંઠ ॥
જથ આપો રે ગૂણપતી ગૂણરાએ ॥ પ્રેમ ધરીને લાગું તમ્હ પાએ ॥
પ્રથમે આરંભ કરતાં કાંમ ॥ ગૂણપતી તાહાઈ શમરે નામ ॥
સૂઝ અરથે તૂને સંમરે જ્યાહ ॥ શકલ કારણ સીદ્ધ પામે ત્યાહ ॥
તે માટે મે શમર્યો આજ ॥ કૃપા કરે મૂને શ્રી ગૂણરાજ ॥
જાંમાની તનયા સ્વરસ્વતી ॥ મૂંજ મૂંખ વાસ કરે એકરંતી ॥

... ..
શ્રી માહાભારથ પરમ રચાલ ॥ તેમાં શ્રી હરીવંશ વીચાલ ॥
માંહે અનંત ગૂણ ગોવંદજી તણા ॥ જહૂ પ્રાર્થમ જીવે કીધાં ધણાં ॥
(કડવું ૧ છ)

... ..
અનંત-(રાગ પ્રભાવતી)

શ્રી પદ્મપુરાંણ કથા છે પેહેલી ॥ વૃંદાચરીત્ર કઈ રસમે હેલી
શ્રી કૃષ્ણે હાથે તેહેને મારી ॥ વૈષ્ણુંકપુર સ્થાપો નીરધારી ॥
એ કથા જે ધરશે કરંજી ॥ તે પાંમશે શ્રી હરીનાં ચંરજી ॥
જે કા નર એહ ગુણ ગાશે ॥ તે કૃષ્ણકૃપાએ વૈફૂંઠ જાશે ॥
કથાસીમધ ન જાંજી જોડી ॥ કવી પછે માહારી મત્ય ચોડી ॥
કવી કૂલ સૌઈ ન્યાત નાગરની ॥ વાંશ ત્રંખાવટી ત્રદશાગરની ॥
એહ કથા ગૂઝમૂંખધી લીધી ॥ દીવશ ત્રંજી માંહાં પૂરંજી કીધી ॥
ઠહે રીવદાશ હું તાહારો બાલ ॥ શદા બગત આપો ગોપાલ ॥
(કડવું ૧૫ ઝ)

કડવાં ૧૫ ॥ ... ૧ નરકાસુરનું સંપૂરણ થઈ છે ॥ સંવત ૧૭૨૫ ના
વરખે ભાદરવા વદ ૨ રાત્રે શુક્રવારે તથા અખેર ખરો ખોટો હોએ તે કીપા
કરી વાંચ્યો ॥ જેહેવી પ્રત હૂતી તેહવી લખી છે ॥ શર્લ મસ્તૂ ૧ મંમ દોશો
ન થાઓ, ચોપડો પારેખ ફેપજી દેવા સુત વલ્લભનો છે તથા બાઈ હરીદાસને
વાસ્તે લક્ષુ છે ॥

વિષયાદિ-જલંધર રૂપે નરકાસુરના પૂર્વજન્મનું આખ્યાન અહીં વર્ણવેલું છે.
શિવ સાથેના મહાન રણસંગ્રામમાં વિજય અર્થે તેની સ્ત્રી વૃંદાને, છેવટી, હવિએ તેને

અંત આખ્યાની તેમ જ અન્ય જન્મમાં ભલેધર નરકાસુર હોયે અવતરશે એવું વરદાન આખ્યાની કથા અર્દી પદ્મપુરાણને આધારે રચેલી છે, જે કે કવિ આરંભમાં મદન ભારત અને દરિવંશ તે સંબંધમાં જોવાનો ઉદ્દેશ કરે છે; પણ તેમાં આ આખ્યાન છે નહીં; પણ પદ્મપુરાણ જે પાછળથી મોટા ભાગે કૃષ્ણચરિતા વર્ણવવા મટિ રચાયું છે તેમાં આવા અનેક રસિલાં આખ્યાનો છે અને ઘણે ભાગે ગુર્જર કવિઓએ કૃષ્ણના જીવનપ્રસંગો વર્ણવતાં પદ્મપુરાણનો આધાર લીધો છે.

૨ કડવાં ૧૫ છે. રાગ, ટાલ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે, જે કે વચ્ચે વચ્ચે ટાલ અને વલણ જણાતાં નથી.

વિશેષ—આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી. પ્રતિ ગુજરાતી સિપિયે લખેલી છે, જે કે 'કેટલાક અક્ષરોનો મરેહ બાલભાષા સિપિનો છે. પ્રતિ જુની તેમ જ જીર્ણ છે; વચ્ચે પાનાની કોર અવાઈ ગયેલી છે.

અં. ૭૭-ઘ-હૃદયરવિવાહ- (૨. સં.) (લિ. સં.)
પૃ. ૨

આરંભ—શ્રી ગણેશાયે નમઃ ॥ આક્ષાંન ધરવરવેહેવા લક્ષ્મી છે
રાગ ધન્યાશી ॥ આઘ આરાધું જૂગ જેવંત ॥ વંછીત વર દે સૂધ્ય ખૂધ્ય કંથે ॥
કરશીધર તૂ હરસંત કહીએ ॥ કલીમલ ઓઢા પાતીક દહીએ ॥
નૂટક ॥ તૂ દેહે ન કલીમલ ઓઢ પાતીક ॥ હરણુ રૌરવ ધરન ॥
જેમ અરકરણુ તીમીર નાશે ॥ પસે ઓઢાં કરન ॥

વિશેષ—આ આખ્યાનમાં મહાદેવના પાર્વતી સાથેના વિવાહનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. આખ્યાનનાં પાનાં માત્ર બે છે, તેમાંયે પાનું બીજું વહેંચું છે. કવિનું નામ નથી, તેમ સિપિસંવત પણ નથી.

અં. ૭૮-ક-વિક્રમ ચરિત્ર (પંચકંડની વાંતા)—નરપતિ-
(૨. સં. ૧૫૪૪)-(લિ. સં. ૧૬૬૫)-પૃ. -૪૩-૬૯

આરંભ—(પહેલી ૬૭૦ પુકેનાં પાનાં ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)
(૨)તનસંધનિ યેન નીવાર ॥ હૃષ્યકિ પોહિયિ (હર) ॥ અપાર ॥ ૬૭૧ ॥
'વીહવા કરી સહુ ન્યવરું થઈ ॥ વેશ્યાનિ તવ તેહૂ પૂગજી ॥
વેશ્યા આંણી રાગ કનિ ॥ કાહોણી ખૂદિ દીધી તુહનિ ॥ ૬૭૨ ॥
મનિ છુદિ નહી કિહિ તણી ॥ સાંભવિ રે રતેનપુરના ધણી ॥
જે હોનારું તેહ જ હવું ॥ હૂ માહારું કીધું ભોગવું ॥ ૬૭૩ ॥

કન્યા દોઢી નગર મઝારિ ॥ નારી તણું રૂપ અપાર ॥
 તે ઉપરિ દ્રષ્ટ મઝ હવી ॥ કૂડ કરી કન્યા સોલવી ॥ ૬૭૪ ॥
 નગર માહિ તૂ એહવૂ કરિ ॥ અપઝીરતિ માહારી પરવરિ ॥
 રતન ધરી પેટી અણાવિ ॥ શાઢિ શાવ દૂ લરી અણાવિ ॥ ૬૭૫ ॥
 મેટી વસ્ત અણાવી રાય ॥ વેશ્યાનિ વગૃયણુ થાયે ॥
 એહવી કેમ કરિ એ વાત ॥ માયિ પાટા કાઢો ચાત ॥ ૬૭૬ ॥
 નાક કાંત કાપી પરજવો ॥ રાચદિ બેસાડી ફેરવો ॥
 ધર ધર વાત સહુ લૂટી લીયો ॥ પછિ ભેષ્ટ દેશોટિ દીયો ॥ ૬૭૭ ॥
 વારતા ॥ રાગ રતન શેધિ રતનમજરી કૃચિરિ બિહિન્ય કરી વેલાવી
 જ છિ ॥ તેહનિ શાસરવાશો કરિજ્જિ ॥ ચોપાછ ॥

...

...

...

...

...

(ક્રિતિ ત્રીઅ આદેશો સમાપ્ત)

અન્ત-પંચ ડંડ ધરાવૂ છત્ર ॥ રાયો તણી રણિ પુરિ તત્ર ॥
 પ્રતન્યા પાલન એકલવીર ॥ રાગ કહીયિ શાહસધીર ॥ ૬૪૭ ॥
 અચલ દાંત રાગ આપંતિ ॥ નચકનાં દારીદ્ર ભાંજંતિ ॥
 પંચ શબ્દ ગૂંજરવ હોય ॥ શ્રવણે પડે ન સૂણિ કોય ॥ ૬૪૮ ॥
 રાજવગનિ પિહિરાંમણી ॥ આપિ અવંચંતિતુ ધણી ॥
 લાપીણા રેવંત આપીયા ॥ શોવણું કૂડલ હાથી ચાપીયા ॥ ૬૪૯ ॥
 અનેક બરહ હવાં વીક્રમ ॥ કરમધરમનું નંણિ મર્મ ॥
 અનેક આચારિ ઉજન હોય ॥ મંનિ મનોરથ પુહોતા શોય ॥ ૬૫૦ ॥
 વીરકથા એજ નર સૂણિ ॥ શ્રવણે સૂપ હોએ તેહ તણિ ॥
 ભાવભવારથ રશ વારતા ॥ નંણિ મર્મ મધ દેવતા ॥ ૬૫૧ ॥
 જેહવી મીઠી પ્રાકૃતિ હોય ॥ તે સમોવડિ ન દીશિ કોય ॥
 ગાહા દુહા ચોપાઈ ગીત ॥ બિણુ કાવિ જેમ વાહાણુ શીન ॥ ૬૫૨ ॥
 કવિતા બ્યગતા શ્રોતા નાંમ ॥ જે નંદાં તેહનિ તાહાં પ્રમાણુ ॥
 જે જીન્હા વસિ સરસ્વતી ॥ તે અક્ષિર આંણિ નૂગતી ॥ ૬૫૩ ॥
 કવિ નરપતિ એહવૂ કિહિ ॥ ચોપાછ પૂરી થાયંતી ॥ ૬૫૪ ॥

ક્રિતીત્રી વીક્રમાદ્યંત પંચડંડ છત્ર સંપૂર્ણ સ્માપતં ॥ શ્રીરસ્તુ ॥ શ્રીઃ ॥
 સંવત ૧૬૬૫ વર્ષે લખીતં ॥ શ્રી ॥ ૧૧ ॥ ૧૧ ॥ ૧૧ ॥ ૧૧ ॥ ૧૧ ॥ શ્રી ॥
 ૧ શ્રીનારાયણ ॥ જંબૂસર વાસ્તવ્ય રાંમજી કેન્ય લખિતં ॥ શ્રી નારાયણ ॥
 શ્રી વેણી માધવઃ ॥

વિષયાદિ—૧. સિંદાસન બત્રીશીમાંની આ પાંચમી વાર્તા, છે. વિક્રમે પોતાના સિંદાસનના રાજગાર અર્થે પાંચ દંડ વિવિધ સ્થલોએથી કેવા બુદ્ધિચાતુર્યથી તેમ જ કેવાં અતિ સાદસિક કમોંથી આપ્યા તે પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે.

૨. દૂદા અને ચોપાઇથી પદબંધ બાંધેલો છે. કુલ પાંચ આદેશ છે. કુલ ૬૧ ૬૫૪ છે.

૩. વચ્ચે વચ્ચે ‘વારતા’ એમ લખી કથાસંદર્ભ ગદ્યમાં ઘોરોક ઘોરોક આપેલો છે અને પાછી એ ચોપાઇથી વાર્તા આગળ આવે છે. તેમ જ્યોત્કા પણ મધ્યે મધ્યે સ્થગર્યનના આપેલા છે, જેમાંના કેટલાક આભાસ્ય આદિ નીતિગ્રંથોમાં મળી આવે છે.

વિશેષ-૧. આ વાર્તા પ્રકટ થઈ નથી. સામળની બત્રીસ પુતળીમાંની પંચદંડની વાર્તાની ગુંથણી અને પંચદંડની આ વાર્તાની ગુંથણી વચ્ચે સ્થળ, નામ આદિનું ધણું સારથ જણાય છે. તેના રચનાર કવિ નરપતિ વિષે વિશેષ માહિતી મળેલી નવથામાં નથી. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં, પહેલા બે આદેશ આખા અને ત્રીજો મેટિ બાગે પડેલો હોવાથી કવિ સંબંધી ઓળખ જણાતી નથી.

૨. શ્રીમાન્ ગુર્જરનરેશ ગાયકવાડ સરકારની ‘સેન્ટ્રલ લાઇબ્રેરી’ ના હસ્તલિખિત પ્રતોના સંસ્કૃત વિભાગમાં ૬૩૯ મા નંબરની પ્રતિમાં આ આખીયે વાર્તા છે. પણ તેમાં માત્ર બે પાનાં નથી, તે ‘વિક્રમાસન’ વાર્તાનો અંશ છે. તેને લિપિસંવત ૧૬૭૩ છે, લિપિ બાલબોધ અને પડિમાત્રાવાળી છે. અને પ્રસ્તુત પ્રતિ કરતાં એ પ્રતિ વધુ શુદ્ધ છે. અને વચ્ચે પાઠાંતરો ધણાં છે. એ પ્રતિમાં નરપતિએ પંચદંડની વાર્તા રચન-સંવત આ પ્રમાણે આપેલો છે:-

કવિયા જીવન રૂઝૂ ૧ સબલું અહઈ સંસારિ ॥

કવિ નરપતિ ધમ કચરઈ ૧ હૂ છી મૂઢ મચારિ ॥ ૧૪ ॥

કવિ સ્વર સાચક સદા ૧ કવિ ઈસ્વર ધમ ભંજિ ॥

કવિ નરપતિ ઇજિ પરિભણઈ ૧ વસઈ બ્રહ્માનાં વાંજિ ॥ ૧૫ ॥

નિમ ગોરસ વચોય કરિ ॥ ધૂત અમૃત લેયંતિ ॥

ગોરસ શાદાસ્ર વચોય કરિ ॥ કવિ અમૃત ચાપંતિ ॥ ૧૬ ॥

ભાદ્રવા વહિ આરંભીઈ ॥ બીજ અનઈ બુધવાર ॥

સંવત શાકે ૧ પંચરહ એ સવિ હું અધિકાર ॥ ૧૭ ॥

૩. ઉપર મયાળે જે રચનસંવત ૧૫૪૪ નોંધેલો છે તે પ્રતિને મયાળે આ પ્રતિના સંપાદક રા. મણિલાલ બકોરબાઈ વ્યાસે લખ્યો છે. પણ તે આ આધારે એ સમન્વૃત્ત નથી; પણ બાપા જોતાં એટલી નુની આ વાત હોવાનું સમન્વય છે. ઉપર રાકેલા ગાયકવાડ સરકારની પ્રતિના ઉતારાથી સં. ૧૫૦૧ જેવું સમન્વય છે, પણ તે સ્પષ્ટ નથી.

૪. પ્રતિ નુની તેમ જ જર્ણ છે. પહેલાં ૪૨ પાનાં ગયલાં છે. બાપા પણ નુની છે. પ્રતિ બાલબોધ લિપિએ લખાયેલી છે, છતાં પણ અક્ષરનો મરેડ ગુજરાતી લિપિનો છે.

૫. આ વાર્તા સંવત ૧૫૪૪ માં રચાયેલી છે અને સં. ૧૬૬૫ માં લખાઈ છે. આ કવિ બાલજી અને ભીમના સમયનો છે તેની બાપા નુની છે, એ પ્રસ્તુત વાર્તાથી

જણાય છે. આ એક જ પ્રતિમાં જ નહીં, પણ વડોદરા રાજ્યની પ્રતિમાંયે જૂની ભાષાના સંસ્કારો જળવાયા છે અને તે પ્રસ્તુત પ્રતિના ઉતારા પછી વર્ષ ૮ ને અંતરે લખાયેલી છે.

૧. વળી કદી ૬૫૧-૪ થી જણાય છે તેમ કવિનું પ્રાકૃત (ગુર્જર) ભાષાનું અભિમાન જ્વલંત છે અને પ્રેમાનંદને કે તેની પૂર્વેના કવિઓને ભાષાભિમાન કે સ્વદેશભિમાન નહીં હોવાનું કહેનારા વિવેચકો ઉદ્દાગ્રાંત દશામાં છે.

અં. ૭૮-૫-વિક્રમચરિત્ર-મધુસૂદન વ્યાસ-(૨. સં ૧૬૧૬)-

(લિ. સં. ૧૬૬૫)-પૃ. ૬૯-૯૬

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ વીર રાજ નમઃ ॥ શ્રી વીક્રમચરીત્ર લખીત ॥
ભૂપાલી દ્વહા ॥ પ્રતભિ શારદા પાએ નમ્ર ॥ વાઘ વાણી વર દીઉ ॥

હંશાગમ હરપિ કરી ॥ શારો અક્ષર મઝ, દીયો ॥ ૧ ॥

કર વીણા પૂસ્તક ધરી ॥ બ્રહ્મકુમારિ વર દીઉ ॥

વ્યાસ ભણિ ગૂણ વર્ણવ ॥ જો મતિ આપુ માય ॥ ૨ ॥

ગોરવર્ણ ગૌરીનંદન ॥ વરદાયક વર આપિ ॥

અવીચળ વાણી સારી દીઓ ॥ તોરે ચરણ શિર થાપિ ॥ ૩ ॥

આગિ એક અનેક હવા ॥ કવિ બંધન જેણે બંધ ॥

મઝ મતિ મદસૂદન ભણિ ॥ બોલૂ અક્ષરબંધ ॥ ૪ ॥

માયાસૂદન ગૂરુજી નમ્ર ॥ નમ્ર તેત્રીશે કાડિ ॥

વિક્રમચરિત્ર વેહવા કવું ॥ રથે મઝ આવિ પોઢી ॥ ૫ ॥

વિક્રમાદ્યત વશિ ણિ જ્યાંહાં ॥ ઉજેણી નગરી અરિઠાંણુ ॥

વ્યાસ ભણિ રસના વશી ॥ રશીવા અક્ષર આણિ ॥ ૬ ॥

* * * * *

દુહા ॥ સુત દેવી સાહમું જોઈ બોલિ રાગા યમ ॥

વિક્રમચરિત્ર વિહવાયનું કહો કરિશ કયમ ॥ ૧૯ ॥

સભા સહિત સહુ સાંભળો એમ બોલિ નર નાય ॥

કાએ જોઈ પત્રાનિ આપૂશ બોલે સાય ॥ ૨૦ ॥

અન્ત-વધ રાયનિ પૂછી કરી સાયિ લીધી હંસા ઓ ॥

મૂરત કીધું માલવ લણી પુરતલિ પેઠ ઉડિય લણી ॥ ૩૦૪ ॥

દેશ માંહિ જો આપુ રાય જણિ સંધ ચાલુ જાય ॥

જુ આબુ ઉજેણી કાંહિ વૈક્રમાદેલ રાણુ ગઢ માંહિ ॥ ૩૦૫ ॥

વિક્રમચરિત્ર ગઢ કાવડ કરુ, રાય વિક્રમાદેલ્ય નુહોતર ॥

બ્રાહ્મણભાટ મુકલ્યા માંહિ, જઈ તેડો ઉજેણીપતિ રાય ॥ ૩૦૬ ॥

એક બાલ અલ્લો દિહિલુ ખરો, રાજ આવી બોજન કરે ॥
 બે રાજ નહીં આવું આજ, દેશ માંહિ અલ્લો કરસૂં કાજ ॥ ૩૩૭ ॥
 દીધું નૂતર માનુ રાય, સહુ વર વરસું જય થવા જાય ॥

* * * *

કથા રાગ તો વ્યાસિ કહી ॥ પીમિ (ત્રીણી) શોની કીધી થહી ॥
 ત્રણ પરિક ત્રેતાલીસિ પરી ॥ કથા તણી કીધી ચુપે ॥ ૩૪૨ ॥
 સંવત ૧૬૧૬ મઝારી આવણુ માસ ત્રીજ રવીવાર ॥

કૃષ્ણ પક્ષ પૂરવા માંહિ ॥ કથા નીપાઈ કીધી ગાંમ ॥ ૩૪૩ ॥

• મધ્ય દેશ મિહિમૂઢ સૂક્ષ્મતાંન ॥ ગાંમ શારદી પરિમરાંણુ ॥

કથા કરી મધુસૂદન વ્યાસ ॥ પૂર્વ કવિતા પરિપ્રકાસ ॥ ૩૪૪ ॥

વિક્રમ ચરિત્ર સમાપ્ત ॥ ૧ ॥ શ્રી ॥ સંવત ૧૬૬૫ વર્ષે કાર્તિક શુક

૩ વાર સોમ ॥ જંભુસર વાસ્તવ્ય ॥ રામજીકેન્ય લપીત ॥...

॥ શ્રી ભવાંનીશંકરાભ્યાં નમઃ ॥ શ્રી કાલભૈરવ ॥ શ્રી વેણી માધવ ॥

પદનાર્થ ॥ ઠાકુર શ્રી કલ્યાણજી ॥ ॥ શ્રી ॥ ॥ શ્રી ॥ ॥ ૭ ॥ ॥ ૭ ॥ ॥ ૭ ॥

વિષયાદિ-૧. વિક્રમ રાજનો કુંવર વિક્રમચરિત્ર કેવી રીતે ત્રંબાવદીના રાજ
 ત્રંબકસેનની પસિની સમાન પુત્રી સાથે લગ્ન કરી આવ્યો એ પ્રસંગ આ વાર્તામાં
 વર્ણવેલો છે.

૨. ઠાકા ચોપાઈ અને રામથી પદબંધ બાંધેલો છે. કુલ કડી ૩૪૪ ॥ કવિ પોતે
 ૩૪૩ રચ્યાનું ઉપર કહે છે.

વિશેષ-૧. આ વાર્તા છપાઈ નથી, બાપા ભૂની છે. પ્રતિ ભૂની તેમ જ છપ્પ
 છે. વાર્તા સંવત ૧૬૧૬ માં રચાય છે અને ૪૯ વર્ષે તે પ્રતિબદ્ધ થઈ છે. લિપિ બાલબોધ
 છે, છતાં ધણુ અક્ષરોનો મરેઠ ગુજરાતી લિપિનો છે.

૩. આ વાર્તાની બીજી પ્રતિ નામે 'હંસાવલી'ની વાર્તા રા. રા. અંબાલાલ છુ.
 ભની પાસે છે; તે સંવત ૧૮૩૮ ના સુમારમાં લખાયેલી છે; તેમાં રચનસંવત ૧૬૧૬
 જ આપેલો છે, છતાં વાર્તાનું પૂર ૭૨૭ કડી છે; ધણુ મેટા બાગ ચોપાઈનો છે. પણ
 તેમાં વચમાં ગીતો તેમ સ્તોત્રો પણ આપેલા છે કે જે પ્રસ્તુત પ્રતિમાં નથી જણાતાં.
 વાર્તાનું પૂર આમ લગભગ એવું થયા છતાં રચનસંવત તો એનો એ જ જણાય છે,
 એ એક ખાસ નોંધવાનું બાબત છે.

૪. રા. હીરાલાલ ત્રિ. પારેજની પ્રતિ ૪૭ ૬ માં 'હંસાવલી'ને નામે છે, તેમાં
 કવિની ઓળખનો ઉલ્લેખ ઉપર પ્રમાણે જ છે. પણ રચનસંવત આમ આપેલો છે:-

સંવત ૧૭૨૫ વરષે માગસર વદી ૨ દીન.

સરવ વાર માઠા રવીવાર કૃષ્ણ પક્ષને પુરવા સાર;

તેમ તેના મયાળે સં. ૧૭૩૫ નો ટાંકેલો છે. પરંતુ કેટલાંક કારણોએ વાસ્તવિક
 રચનસંવત ૧૬૧૬ જ લાગે છે.

અં. ૭૮-ગ-વિલ્હણપંચાશિકા-વિલ્હણ-(૧. સં.)-

(હિ. સં. ૧૬૬૫)-પૃ. ૧૭-૧૧૨.

આરંભ:-શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

પ્તાત્વા ગણેશમધિલાગમસારમૂર્તે । શ્રી શારદાં મુરનમસ્તુતપાદપદ્મા ॥

કિંચિત્તદ્દર્શયમતિસંસ્કૃતિતેન તત્ત્વ્યં । કાવ્ય્યં કરોમિ વિદુષાં મુક્તબોધનાર્થે ॥ ૧ ॥

સ્વર્ગાર્ચનીવિમલ્લગ્નદલ્પદ્મતુલ્યે । મૂર્ધ્નકલેષ્ણહિલષત્તનનામધેયે ॥

ઘીરાંગમૂર્જરજનૈઃ પરિસેવ્યમાને । મોમી ધમૂવ નૃપતિઃ ત્રિલ ઘીરસિંહઃ ॥ ૨ ॥

અન્ત-મિત્રં શશાન્તિપુવ્યશરો વસંતે । યસ્યાપિ વંધુરતિ યસ્ય રતિઃ વલનં ॥

યસ્યાપિ મુંદરચતુર્વનિતા વૃજાંગી । પુષ્પાતુ સ વુલ્લં પલુ પુષ્પધન્વા ॥ ૧૩૬ ॥

વિદ્વલ્લોકસમાસુ કાવ્ય્યકુસલૈરાપદમાના મુદા ।

સ્તુત્વા યંત ચ વગિતા કવ્યપકે વિધેન તથ્યેતિ ચ ॥

સત્યં કાવ્ય્યં વિચરંત્યં ધરમતિઃ પ્રીનાત્ય તકઃ ।

સંપૂર્ણ સમસીકરણવિદુષા મપેન કાં મૈદુના ॥ ૧૩૬ ॥

इति श्रीविल्हणपंचाशिका समाप्तः ॥ ॥ संयत १६६५ चर्ष लखीतं ॥ छ ॥

વિષયાદિ-૧. વીર પુરોધાથી વસાવલી અણુદિવપુર પાછણ નગરીના ગુર્જર રાજા વીરસિંહની પુત્રી રાણીકલાના ક્ષેદપાસમાં 'પદેલા કામીરીના પંડિત બિલ્હણે સંસ્કૃતમાં રચેલા ૫૦ શ્લોક' સાથે તેના પ્રસ્તાવરૂપે સાંજેલા ૭૪ શ્લોકો અને ૬૫ સંહારના ૧૨ શ્લોકો મળી કુલ ૧૩૬ શ્લોકનું આ રચીયું શૃંગારરસપ્રચૂર કાવ્ય છે.

૨. આ કાવ્યમાં નીચેના પ્રસંગ વર્ણવેલા છે:-અણુદિવપુરપતનના રાજા વીરસિંહને રાણીકલા નામની એક પુત્રી હતી. રાજાએ તેને બહુાવવા કામીરીના પંડિત બિલ્હણની યાજના કરી. પંડિતે રાજકુમારીને વિવિધ વિલાસો સાથે કામચાલની વિલા પછુ રીખવી, અને બન્ને વચ્ચે ગાઠ ક્ષેદ વધ્યો અને ગાંધર્વ વિધિથી લગ્ન કરી, પંડિત બિલ્હણે તેને કાન્તા કીધી અને શૃંગારભુવ લીધો. એથી રાજકુમારીનું રૂપ પૂર બદારમાં સ્ત્રીરૂપે વિકસ્યું અને રાજાને તેની ખબર પડી, એટલે તેણે પંડિતને ક્રોધીએ મોકલ્યો. ત્યાં ક્રોધી આગળ પંડિતે "અચાપિ તાં" એ પદ્યથી રાજ થતા ૫૦ શ્લોક રચી પોતાની ઇષ્ટદેવી રાણીકલા સાથેના વિલાસભુખનું રમણજી નિર્ભર કર્યું. રાજકુંવરી પછુ આપપાત કરી તેની સાથે સ્વર્ગે સંચરવા તૈયાર થઈ, એટલે રાજાને તેના પ્રધાને સમજાવ્યો અને પંડિતને છૂટા કરી તેની સાથે રાણીકલાને પરણાવી.

૩ આમાં પદેલા ૭૪ શ્લોક એક કોઈ કવિના (જેન કવિ સારંગ કદાચ દુરો જુઓ જેન રાસમાળાની યાદી) આરંભમાં છે, તે પછી ૫૦ શ્લોક કામીરી કવિ બિલ્હણના છે અને ૧૨ શ્લોક ૬૫સંહારના આદિની કુલ ૧૩૬ શ્લોક છે.

વિષય-૧ ગુજરાતીમાં આ કાવ્યનું ચોપાઈબદ્ધ બાષાંતર સંવત ૧૭૩૩ ની અગાઉ થયું છે, અને તે "ગુજરાતી" પત્રના ૧૯૧૫ ના દિવસનીના અંકમાં (તા. ૭-૧૧-૧૫; પાને ૧૯૨૬-૨૮ મે) પ્રકટ થયું છે.

૨ પાઠણના બંદારમાં (પત્ર ૭ પંક્તિ ૧૫) પણ આના બાપાંતરની પ્રતિ છે, તે સંવત ૧૬૫૫ ના માગસરમાં લખાયેલી છે.

૩ એક મત એવો છે કે બિંદુલે “વૃંચાશિકા” રચેલી નથી, પણ તેને નામે કાઠ્યે ચઢાવી છે, કારણ કપર ને ‘સિંદ’ ચાપોલ્ટ વંશના ગુર્જર રાજ વીરસિંહ વિષે લખ્યું છે તે ઈ. સ. ૮૨૦ માં થઈ ગયો છે, જ્યારે ખરી રીતે બિંદુલે સોલંકી રાજ કર્ણદેવના સમયમાં થઈ ગયો છે, અને બિંદુલેના સમય, સંવત ૧૦૬૫ થી ૧૦૮૫નો સમાવે છે; તેનો ‘કર્ણમુન્દરી’ અને વિક્રમાંકાશ્વયુદ્ધ પ્રસિદ્ધ છે.

કાવ્ય ધર્મ રચીલું અને કવ્ય પ્રતિનું છે. તેને સંશોધીને, તેના પ્રાચીન સુજ્ઞાતી અનુવાદ સાથે તે અવશ્ય પ્રકટ કરવા યોગ્ય છે,

“૪. કેટલાક આને ‘ચૌર પંચાશિકા’ પણ કહે છે અને કવિ ચૌરે, નદિ કે બિંદુલે તે રચ્યાનું કહે છે.

અં.-૭૮-ઘ લોલિવરાજરત્નકલા (મરાઠી) (ર. સં.)-

(લિ. સં. ૧૬૬૫) -પૃ. ૧૧૨-૧૧૬

આરંભ-સુરસવચનગુફો દાતૃતા કલ્પરક્ષો

વિજિતકવિદવો ઢાકિની મીતિમેતા ॥

ત્રિદશસદસિ વાચ્યો દોપિણાં દોપહતા

જયતિ ધરણિપીઠે લાલ લોલિમ્મરાજઃ ॥ ૧ ॥

રત્નોવાચ ॥ ઘડી ઘડી મજ પાર્સીં ગોઠિ ત્યાંની કરાવો

સકલ ભવન મીર્તિં તો ચવિરિં લિહાવો ॥

બહુ બહુ ઉતકંઠા જીઝ જાડલ જાણા

ક્ષણમરિ તુલ્લિ આપ્ય લાલ લોલિમ્મરાજ ॥ ૨ ॥

તલમલ વિરહાંની સવર્ધાં સાહેવેના-

હૃદય ફુટત આહે હારહી આવેરેના ॥

સકલચિ તુલ્લિ મિલાવો સાજણી શીઘ્ર જાવો

ક્ષણમરિ તિનવાવો લાલ લોલિમ્મરાજઃ ॥ ૩ ॥

અન્ત-કાની ઘાલિમા લાગલ્યાં ચંપકાંની નકો નેપુરેં વંકળેં રત્નકાંની ।

તદ યાજિ વા સર્વ શૃંગાર સાજે

જર્દ મેટતી લાલ લોલિમ્મરાજે ॥ ૩૫ ॥

“ સતી રવાચ-લોલિમ્મરાજ તુજ તિતિ તુસે મૃગાક્ષી

હે અન્યથા જરિ અસે તરિ દેવ સાક્ષી ॥

જામીન ચે દ્વાળસિ કઝટિ સાંડિ ચાલે ।

ત્યાતે સુત્રી કરી તુંદી સુશિ હોય વાલે ॥ ૩૬ ॥

ઋરિ રતવલા તુલે, હુ વાવ્યા સુચ સૂન તીનહિ વાત હમારી ।

મનમસટ --- ...

વિષયાદિ-૧. આ હંદબદ્ધ મરાઠી અને હિન્દી કાવ્ય સવાદ રૂપે છે. લોલિમ્બ-રાજના રતનકલા સાથેના રનેહનિબંધનના રસિક સંવાદ છે. લોલિમ્બરાજની અને રતનકલાની સાહેલીઓની હકિતઓ મરાઠીમાં અને રતનકલાની હકિતઓ હિન્દીમાં છે.

૨. ૩૬, આખા અને ૩૭ મે આઘી હન્દ છે. કાવ્ય અપૂર્ણ છે, તેમ મરાઠીમાં હોવાથી અને અશુદ્ધ લખાવાથી તેના પૂરા સમજાઓ હકેલ થઈ રાહ્યો નથી.

વિશેષ—સંસ્કૃત અને મરાઠી શ્લોકોથી તેમ હિન્દી હન્દથી પદબંધ બાધિલો છે. પ્રસ્તુત પ્રતિના આગલા અથો જે હસ્તાક્ષરે લખાયા છે તે જ હસ્તાક્ષરે આ અથ પણ લખાયેલો છે, એટલે તેના લિપિસંવત પણ ૧૬૬૫ હરો, એવું અનુમાન થઈ શકે છે. અથ અપૂર્ણ છે; તેના ૩૬ શ્લોકો આ પ્રતિમાં છે, બાકીનો ભાગ કુટિત છે.

અં. ૭૬-ક-વનેચટનો રાસ-લઘુ અને સુખ-(૨. સં. ૧૭૩૨)-

(લિ. સં.)-પૃ. ૨૨-૪૨.

આરંભ-(પહેલી ૨૪૫ કડી પહેલી હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

... હેને તે આપો હાથ તો કહુ ઈક કરો મુઝ માત ॥ ૨૪૬ ॥

એટલું કામ કરો મન રહી । પછે કાંઈ નહી કહીએ વહી ॥

વીદાવીલાશી બોલી વાંચુ । તું કેહે છે એ ચતુર મુઝાંચુ ॥ ૨૪૭ ॥

મુઝ શરખી ઓ લાવે શોલ । તો રાએ હું પીરચુ રંગરાલ ॥

વલતી વાઘ મુખ બોલી ચહી । તાહારી જોડ કા બીજી કહી ૨૪૮

કાંઠાંથી લાવે વીનેચટ શોચ । વીદાવિલાશી કેહે મુખ બોલ ॥

તાહારે શું છે તું જઈ કેહે । ચતુર પુરચ હોશે લેહે ॥ ૨૪૯ ॥

આવી વાઘ વીનેચટ પાશ । તાંઠાં જમને મેહેલો નીસવાશ ॥

વીનેચટ...બોલો ચહી ॥ તંમને ના કહી વીધ કહી ॥ ૨૫૦

અન્ત-(રાગ ધંન્યાશ્રી)

એ કથા જે શાંભલે । આનંદ શું રે ॥ એક મને નરનાર મન આનંદ શું રે ૫૪૦

આશા પોહોએ તેહ તણી । આણુંદ ॥ પાંમે લગવંત પાર મન આનંદ ૫૪૧

વીનેચટ ગુણુ ગાએ તાં । આણુંદ ૦ પોહોએ મનના કોડ મન આનંદ ૫૪૨

ચંદ્ર જોડે બેહુ મલી આનંદ શું રે ॥ હરએ કીધા જાંચુ મન આણુંદ શું રે ૫૪૩

સુરત શેહેર શોહાંમણુ । આણુંદ ૦ મહીધરપરામાં વાશ ॥ મન આનંદ ૫૪૪

નાત ચોરાશી વાણીઆ, આણુંદ ૦ તેહ તણો ચણુગાર ॥ મન આણુંદ ૫૪૫

શીમાલાની યાપના । આનંદ ૦ ॥ લઘુ સુખ નીરધાર । મન આણુંદ ૫૪૬

માતતાત આરોગ છે । આણુંદ ૦ ॥ બાધિવ । માર ચુખણુ । મન આનંદ ૫૪૭

મહીસ્તાધરમ જે ભોગવે । આનંદ ॥ રાપક કુલ અવતાર । મન ગોવંદ ॥ ૫૪૮
 શાતરશેલે બગીચા માંડું । આનંદ ॥ દીવાલી ને દીન । મન ગોવીંદ ॥ ૫૪૯
 તે દાઢે બેઠું જણુ મલી । આનંદ ॥ માંડે એ આરંભ । મન આનંદ ॥ ૫૫૦
 કારતેગીએ પૂરંણ થયો । આનંદ ॥ દેવદીવાલીને દીન મન આનંદ ॥ ૫૫૧
 ભાઈ બેઠુની બુધી થકી । આનંદ ॥ કાષી એ પ્રતિબંધ । મન આનંદ ॥ ૫૫૨
 એક દીન એમ બેઠાં થકાં । આનંદ ॥ જલદ ઉપનો મન ॥ મન ગોવીંદ ॥ ૫૫૩
 તે માટે ગુણુ ગાઇએ । આનંદ ॥ વીનચર રાજાન ॥ મન આનંદ ॥ ૫૫૪
 ગાશે ગુણુ જે રાખેન । આનંદ ॥ હોશે જેએ કલાંણુ ॥ મન આનંદ ॥ ૫૫૫
 ઈતીશ્રી વીનચરનો રાશ વખાંણુનો પ્રબંધ શંપૂરણુ લખો ॥
 ॥ જેહવી પ્રલ કુતી તેહવું લખુ ॥ ॥ શ્રી ॥ ॥ શ્રી ॥

આદ્ય પુશ્તક દ્રષ્ટવા ॥ તાદરશ લીખીતં મયા ॥ જદી શુભમશુભવા ।
 મમ દોશો ન હીઅતે ॥ ૧ ॥

વિષયાદિ-૧. સરસ્વતીની કૃપાથી મુરખદત્ત નામનો વણિક પુત્ર વિનચર નામે પ્રસિદ્ધ થયો અને રાજપુત્રી વિદ્યાવિલાસિની સાથે પ્રેમપાસમાં પડી તેને કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી, એ પ્રસંગ આ પ્રસ્તુત રાસમાં વર્ણવેલો છે.

૨. દુહા, ચોપાઈ અને ટાલ વગેરે રાગથી પદબંધ બાંધેલો છે. કુલ કડી ૫૫૫ છે.

વિશેષ-૧. આ રાસ પ્રકટ થયેલો નથી. આ રાસ વાંચતાં તેના અને રામજની વિદ્યાવિલાસિનીની વાર્તાના પ્રસંગ વચ્ચે ધણું સામ્ય છે, એમ સમજાય છે.

૨. કવિ બે બાઈઓ નામે લખુ અને સુખ ॥ (ક. ૫૪૬), સુરવના મહીધર-પુરાના શ્રાવક શ્રીમાળી વાણીયા છે. આ વાર્તા સંવત ૧૭૨૨ના કાર્તિકમાં રચાયેલી છે, તેમ બે બાઈઓએ મળીને એક દિવસમાં રચેલો છે એમ અંતના લક્ષણથી સમજાય છે (ક. ૫૫૨-૫૩). આ કવિ વિદ્યાવિલાસીના કર્તા રામજનો કંઈક પુરોગામી છે; તેથી રામજે આ વાર્તાના આધાર લીધો હોય અગર પ્રચલિત કથાને આધારે બનેલો રચી હોય, એ શ્રદ્ધાસ કહી શકાતું નથી; બાકી પ્રસંગો અને પાત્રો વગેરેનું સામ્ય વિશેષ છે.

૩. અમદાવાદની ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના સંગ્રહમાં આ આખીયે વાર્તા છે. જુઓ નં.-૩૧.

૪. પ્રસ્તુત પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. લિપિસંવત આપેલો નથી. પહેલાં બાવીસ પાનાં ગયલાં છે.

અં. ૭૬-ખ-પદમાવતીનું આખ્યાન-શામળલટ્ટ-(૨. સં-

૧૭૭૪)-(લિ. સં.)-પૃ. ૪૩-૮૬ (અપૂર્ણ)

આરંભ-શ્રી ગણેશાયે નમઃ ॥ શ્રીશારદાયે નમઃ ॥ શ્રીશરસ્વતૈ નમઃ ॥
 શ્રીમાહાલક્ષ્મી કલ્યાણ છે ॥ અથ પદમાવતીનું આખ્યાન લખું છે ॥
 દોહરા ॥ પરથમે શારદા વરણું । માગુ એક પદ્યાએ ॥

આખ્યાન કહુ પદમાવતી । તૂં જશ આપે માએ ॥ ૧ ॥

શ્રી ગુરુને ચરણે નમું । ને ગણપતી રહુ કર જોડ ॥
 રહુ કવીતાની કર વીનતી । કાઈ મો દેશો ખેડ ॥ ૨ ॥
 આખાંન કહુ પદમાવતી । શતીશીરામંજુ જાંજુ ॥
 પૂરપશેન્ય રાએ વરી । હુ તેહેનાં કરૂં વીખાંજુ ॥ ૩ ॥
 નગર એક ચંપાવતી । તે ચંપકશેન્ય રાજન ॥
 પટરાંણી પુરુષાવતી । ને પૂરપશેન્ય એક તન ॥ ૪ ॥

અન્ત-(દુહો) ગણુ માય ચચા પછે । હે નાર તજશે પ્રાંજુ ॥
 શગલ વારતા ચાલશે । એક હસવું ખીજ હાંજુ ॥
 તજ માત એ અંન જલ તજુ અમરત સુ દેહે ॥
 વાટ જોઈ તે કુચરજ જેમ બપધ્યા મેહે ॥
 ગુણુકા કેહે શીદ દુખ ધરો મુજને આપો લાંજુ ॥
 પરધાને તે સાથે પાથવો મેલવું ચતુર સુજાંજુ ॥
 વારો હેજ માવડી વારો હજ નાર ॥
 માય તણામાં મેલવું તમને રાજકુમાર ॥
 સુણતાં આણુંદ ઉપજો કીધી બહુ પેર સાએ ॥
 ગરથ હાણુધણુ પાલખી જાર અંતા મંન જાએ ॥
 તે ખખર કેવા મોહોલમાં ગુણુકાને તેડી જાએ ॥
 ગુણુકા ખોલી ઉતાવળી કુચરજ છે કાંઈ

(અપૂર્ણ)

વિધયાદિ-૧. પદસેન અને પદાવતીની કલ્પિત વાર્તા છે.

૨. ફૂંડા સોરઠા અને ચોપાણી ખજાન બચેલો છે

વિશેષ-૧. જી. કા. દો. બાજ ૨ માં આ વાર્તા પ્રકટ થયેલી છે. મસ્તુત મતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલી છે. વાર્તાનો છેવટનો મેટ્ટો બાજ પડેલો છે. વચ્ચે છેવટનાં ગણુ પાનાં અવળસવળ લખાયેલાં છે.

૨ આ વાર્તા સંવત ૧૭૭૪ માં લખાયેલી છે. જી. કા. દો. બાજ ૨ ની મતિ તેમજ બીજી ન્હોતી મતિઓમાં સ્વનસવત સ્થિત સતજેદ નથી, માત્ર મહીનો આદિ છાપેલી મતિમાં સમજાય તેવાં નથી અપાયાં. જી. કા. દો.માં તેનો ઉલ્લેખ આમ છે:-

સંવત સવર સુમોતરે, શુકલ પક્ષ શુભ સાર;
 કરી કયા દિન પા'એ, મળતો મંત્રણવાર.

પણ આથી વધુ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ સં. ૧૮૪૨ માં લખાયેલી મતિમાં આ પ્રમાણે છે:
 સવત સવત સુમોતરે, મહા માસ શુભ સાર;
 પૂરણ કયા યઈ ચાંચમે, મેલો મંત્રણવાર.

અં. ૭૯-ગ-પરકાયાપ્રવેશની વાતા-શામળ-(૨. સં.)-
(લિ. સં.)-પૃ. ૨૪-(૯૫-૧૦૯)

આરંભ:-શ્રી ગણેશાયે નમઃ શ્રી શારદાયે નમઃ પરકાયા પરવતી
વારતા લખી છે ॥

ચોપાઈ ॥ પરચંમ શારદા કઈ પ્રણામ ॥ મુજ મુખ દેખે રૂડી વાંણુ ॥
ગાઉ જો વીક્રમચરીત ॥ જે શામલતાં યાઉ પવીત ॥
ઉજણી નગરીનો જુપ ॥ જેમાં કઈપના સરખું રૂપ ॥
તેહ તણું શીઠારણ્ય શાર ॥ તે લાવો ભોજ ન લાગી વાર ॥
દેખતાં ઊપનુ હેત જ ધણુ ॥
ઝોજવ મગલ ઠાંમે ઠાંમ ॥ જોવા મલુ શઉ બાધુ ગાંમ ॥
ધાંન ઈશવરનું મનમાં ધરે ॥ શીઘાસન બેઠાની ધજા કરે ॥
દુહો ॥ રાજ ભોજ પગ ધરે ॥ જોઈ સમુરત લાગ ॥
ખોલી શામા પુતલી ॥ રાએ ન ધરશે પાગ ॥

અન્ત:-દુહો ॥ સુનો ભોજ કેહે પુતલી ॥ હેવો પાકરંમ રાએ ॥
તેનો મહીમા શાંભલો ॥ પાંચે પાતીક જાએ ॥ ૧ ॥
હરશીષ હીરપા કરે ॥ ટોળે વાધી ને શોક ॥
મનવાંચીત ક્ષત પામશે ॥ જે કા સુણુશે લોક ॥ ૨ ॥
ગાએ શીએ ને શાંભલો ॥ તેને નરખાનું અસનાંન ॥
પુન ઉપર જે મન ધરે ॥ કામલ રેહેશે મન ॥ ૩ ॥
પ્રાક્રમી વીકરમ થઓ ॥ શુંલો ભોજ બેએ કરંણુ ॥
હેવા પારાકંમ જો કરો ॥ તો ધરો શઠાશન ચરંણુ ॥ ૪ ॥
પરદુખલાંજલો સુખકરણુ ॥ અજીતે અભેદી થાએ ॥
એ શર્ષઆશંણુ અવનવું ॥ ખીજો નવ ધરે પાચ ॥ ૫ ॥
હેતું કહી પુતલી આપે ગઈ આકાશ
એ કયા પુરી ચઈ કંહે કવી શામળદાશ ॥ ૬ ॥

પરકાયાપરવેશની ચંમપુરંણુ લખી છે ॥

વિષયાદિ-૧. સિંહાસન બગીચીમાંની આ સાતમી નાપીકની વાર્તા છે. શામા
પુતલીએ કહી છે. વિક્રમને એક ગુરૂ પાસેથી પરકાયાપ્રવેશનો મંત્ર એક નાપિકની ઢાળ
રીમાં મળતાં અને નાપિકે પ્રાણ તળવાની ધમકી આપતાં વિક્રમે એ મંત્ર તેને શીખવ્યો
અને પછી રાત્ર વિક્રમ પાસે વાઘના સરીરમાં પ્રવેશ કરાવી નાપિકે પોતે એકદમ વિક્ર-
મના દેહમાં પેઠા, અને આખરે ઝોછી ભુદિવાળા નાપિકે લોભને માર્યો વિક્રમનો દેહ
ત્યાગ્યો એટલે તરત જ વિક્રમે પુનઃ પોતાનો દેહ પ્રાપ્ત કર્યો: આ પ્રસંગ આ વાર્તામાં
વર્ણવેલો છે.

૨. ફૂડા, ચોપાઈ અને છપાથી પદબંધ બાંધેલા છે.

વિશેષ-૧. આ વાર્તા બે કે પ્રકટ થયેલી છે, પરંતુ છપાયેલી વાર્તા કરતાં આનું પૂર નાનું છે. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. લિપિસંવત કે રચનસંવત આપેલા નથી.

૨ સાહિત્યપરિષદ બેંકોળ કંપાનીની તરફથી રા. રા. અંબાલાલ બુ. જાની બી. એ. એમણે સંશોધીને આ વાર્તા પ્રકટ કરી છે. (પાનાં ૩૬૯ થી ૪૦૩) તેમાં પાઠભેદ બગેરે નોંધી પૂરતી માહિતી આપેલી છે.

અં. ૭૬-થ-અખોલા રાણીની વાતા-શામળ (૨. સં.) -
(લિ. સં.) પૃ. ૮ અપૂર્ણ

આરંભ-શ્રીગણેશાયે નમઃ ॥ પુતલી ચીત્રરંગના ॥ વારતા અખોલા રાણીની લખી છે ॥

ચોપાઈ ॥ શ્રી શારદા તુજને નમુ ॥ અણપતી દેવ પામે શીશ ધર ॥

ચુકવે નાથે ટીચો કાહા ॥ રતન અણ્યાવાને ગોપ છે કાંઠા ॥

વિષયાદિ-૧. સિંહાસન બેઠીશોમાંની ચિત્રાંગદા પુતલીએ કહેલી અખોલા રાણીની ફૂડી વાર્તા છે. એક બ્રાહ્મણે પાનવાળાની દુકાને એક અંસરા સરખી યુવતીને ભેટાં તેની પુઠ પકડી તેના પર્વતનિવાસમાં પ્રવેશ કીધો. પરંતુ તેની દાસીએ વાવડીમાં નહવાનું કહેતાં તે નાહ્યો એટલે પાછો મૂળને રથાને તે આવી પચ્ચે આમ નિરાશ થયલા બ્રાહ્મણને પેલી અંસરા અપાવવાનું કામ વિક્રમે માથે લીધું અને અંસરા અખોલા રાણીની નહાં બાવવાની પ્રતિજ્ઞા વિક્રમે યુગીથી વીરવેલાલની સહાયતાથી તેણાવી; આ પ્રસંગ પ્રસ્તુત વાર્તામાં વર્ણવેલો છે.

૨ ફૂડા, ચોપાઈ અને છપાથી પદબંધ બાંધેલા છે.

વિશેષ-૧. પ્રતિ અપૂર્ણ છે ઉપરના પાનાં અર્ધ છે. વાર્તા અશુદ્ધ છપાયેલી છે. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે

૨. સા. પ. બ. ક. તરફથી રા. અંબાલાલ બુ. જાનીએ સંશોધીને આ વાર્તા પ્રકટ કરી છે. જુઓ પાનાં ૩૦૩ ની ૩૬૮. એમાંથીથી વાર્તાનું પૂર પાઠભેદ આદિની માહિતી બેંકોળર મળે તેમ છે.

અં. ૮૦-શિવમાહાત્મ્ય-મહાદેવસુત હરદેવ-(૨. સં. ૧૭૧૪ ?
' ૧૭૪૦)-(લિ. સં.) -પૃ. ૧૪-૨૦૩

આરંભ-(પહેલાં ૧૩ પાનાં નહીં હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

ઉપાસન ઉપદેશ કેરા કહા ઉતમ કાંમ ॥

દવે શુરુ તણાં લક્ષણ કહું જે પમાડે શુખ ધામ ॥ ૨૯ ॥

કોધ લોભ મમતા તજે ॥ ચીત રાજે નીરમલ જેહે

દહ ભગતી જાંજે શી(વ) તણી ભવશાગર તારે તેહે ॥ ૩૦ ॥

શોમ દષ્ટી ભાવે જુએ ચહુને કપટ ન હોએ લવલેશ ॥
તે શેવતાં સંકર મલે પ્રીતે કરે ઉપદેશ ॥ ૭૧ ॥

... ...

શીવમંત્ર મહીમા ધણે શંભલે પુન અપાર ॥
ચતાન રીધ પામે શહી ભવ તારે દુસ્તર પાર ॥ ૭૨ ॥
નાના વિધિ સુખ ભોગવી વાશે રહે શીવપુર ગામ ॥
વ્યાશ વાંછી સ્કંદ પુરાણે પ્રથ અધો પુરણ થયો છે ॥ ૭૨ ॥

વલણુ ॥ થયો અધો પ્રથમ પુરો બ્રહ્મોત્તર ખંડે એ હે કથા ॥
મહાદેવ મુત હરદેવ કેહે શીવભક્તી કરજો શરવથા ॥ ૭૩ ॥
॥ કડવાં ૧ ॥ ॥ શ્રી ॥

અન્ત-(રાગ અડાણા)

સંકરનો મહીમા ધણે જે શંભલે નર ને નાર ॥
સંશારમુખ પામે ધણું પ્રીત કરે શ્રી ત્રીપુરાર ॥ ૮૭ ॥
જે શંભલ્યાવે પ્રીતે કરી તે પામે નીરભય હાંમ ॥
વૃતપૂજા દરસંજી શીવ તર્ણા મુખ યોગ્યરે જો શીવ નામ ॥ ૮૮ ॥
થયા કતારથ રૂપીવર તણો શંભલ્યો શીવમહીમાએ ॥
એ શુભ કથા કહી સ્કંદ પુરાણે ખાવીશમે અધ્યાયે ॥ ૯૦ ॥
એ બ્રહ્મોત્તર ખંડે કહો શીવકથાનો વીસ્તાર ॥

શીવ નામ મંગલ સુખ કરે શીવ તારે દુસ્તર પાર ॥ ૯૧ ॥

વલણુ ॥ શીવ તારે દુસ્તર પારનીએ જોહેવો કરજો દ્રઢ વીશવાશ ॥
માહાદેવમુત હરી(ર)દેવ સ્વામી સંકર પૂરે આશ ॥ ૯૨ ॥
(કડવું ૩૬ મું)

રાગધવલ ધન્યાશ્રી ॥

થયો સંમાપ્ત સૌનક રૂપી મુતને નીમીચારંજી મુઝારજી ॥
તે કહો અમે પ્રત ખંધો શુધ તેણે અનુચારજી ॥ ૧ ॥
પાંચે અધીક પટકથા શાકે શંવ(ત) ૧૭૨૪ જી ॥
કારતેગ મુઠ ત્રયોદશી કુજવારે...અધ્યા ખાવીસજી ॥ ૨ ॥
સ્કંદપુરણ બ્રહ્મોત્તર ખંડે વીસ્તરૂં પ્રાકૃતખંધ વીધ્યાનજી ॥ ૩ ॥
શાહત્રીશ કડવાં રાગની વીવીધ આલ જી ચારજી ॥
છત્રીશ શત પેર ચોરાશી શંકા વીસ્તારજી ॥ ૪ ॥

પ્રથમે કડવે રાગ રાંભગી ગણપતી સરસ્વતી ધ્યાનજી ॥

મંત્ર મહીમા છે પ્રથમ અધ્યાયે વાસારંહ આક્ષાંનજી ॥ ૫ ॥

(કડવું ૪૭ મું)

વિષયાર્થ-૧. સંદપુરાણના બ્રહ્મોત્તર ખંડમાં શિવના માહાત્મ્યના તેમ જ પ્રસાદના પ્રસંગે આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલા છે.

૨. રાગ અને વલણથી પદખંડ બાંધેલા છે. ઢાલ નથી. કડવાં ૩૭ છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન પ્રકટ થયેલું નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. જે 'હસ્તાક્ષર' પ્રતિ લખાયેલી જણાય છે. પ્રતિ પ્રાચીન નથી પહેલાં ૧૩ પાનાં મધ્યે અને પહેલા કડવાની ૨૮ કડીએ જતી રહેલી છે. પાનાં છાંટી બાંધેલાં છે, છેવટનાં જે એક પાનાં ગયલાં હશે એમ લાગે છે. તેથી કવિની પોતાની ચોળખવાળો ભાગ તેમ છત્રીઓનો ભાગ જણાતો નથી. વિષ્ણુદાસ આદિની રીતિને અનુસરીને કવિએ ૩૭ મા કડવામાં દરેક અધ્યાયમાં રાગ અને વસ્તુની અનુક્રમલિપ્તિ આપેલી છે.

૨. અહીં લહીયાનો રચનસંવતમાં હસ્તદોષ થયેલો છે. આ માહાત્મ્ય સં ૧૭૪૦ ના કાર્તિકમાં રચાયેલા સ્પષ્ટ હસ્તેએ પ્રસ્તુત સમ્રાટની અન્ય પ્રતિઓથી તેમ જ. વ. સો. ની એક ૬૦ વાળી પ્રતિથી મળે છે. ઉપર જ ચાકે ૧૬૦૫ આપેલા છે તેમાં ૧૩૫ હમેશવાં સંવત ૧૭૪૦ જ આવે; એટલે ૧૭૧૪ નિર્વિવાદ ખાટા છે.

૩. વધુ હરીગત માટે અં. ૬૬-જી, 'સિદ્ધારિચ આખ્યાન' પાના ૮૭-૮૮ અને વિશેષ પા. ૮૯ મું.

અંક ૮૧-ક-અષ્ટપદિ (સંસ્કૃત)-જયદેવ-(૨. સં.)-(લિ.

સં. ૧૬૭૯)- પૃ. ૨૭

પ્રકટ થયેલી છે.

અં. ૮૧-લ-ગંગાષ્ટક

પ્રકટ થયેલું છે.

વિશેષ-પ્રસ્તુત પ્રતિમાં પહેલાં પાનાં ૨૨ માં કેટલાક યંત્રે, તર્પણમંત્ર, નવગ્રહ-સ્તુતિ આદિ અશુદ્ધ લખેલાં છે. વળી ગંગાષ્ટક પછીનાં દશ પાનાંમાં પણ યંત્રાદિ તથા હિન્દી પદોની ઘડીબાઈ પ્રકૃતિઓ લખેલી છે.

અં. ૮૧-ગ-અશ્વિચક્રિત્સા-રાજસોજ-(૨. સં.)-

(લિ. સં.)-પૃ. ૬

આરંભ-સ્વસ્તિ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ સરસ્વતીપ્રસાદાત્

આપી કાલી મ્મંજતલા કાલાઃ દેહ કોબરાઃ તે ધોડાનુ જામ દુર્જયુ સસ હારીક ડેન આવૈ ॥ ૧ ॥

દેહકાલાઃ પગતીની ૪ કાલાઃ દેહ રાતા તે ધોડાનુ જામુ મંય કંપ્યાણ-કારક-વૃષિકલ્યાણકારક ॥ ૨ ॥

દેહ દરીયા મુખઃ પુછ ધવલાઃ તે ઘોડાનુ નામ ચઢ્યા સિતરી સિતુ દુહો
દીસિ જર્ધ સંપૂર્ણ લેક્ષ્મી દેર્ધ

અન્ત-ઘોડી પ્રસુતી ઉપચાર ॥ પ્રથમ દીની ૧ ઉપવાસ રાખી જર્ધ ।
જેની ઘત સુષ ધાલી જર્ધ । ઠડવા તેલ સુ ચોપડી જર્ધ ॥ તાતઘ પાણી
સેક દિજર્ધ । પછર્ધ ત્રીકુટ ॥ સોવા ॥ દરડઘ ॥ ગુનામિ ઈગજરા ॥.....
ધણિ પરી દીન ૭ કીજે તો પછે રાનઘ રોગ ન યાઘ ॥ તેસીંગ ૩ ભલા
દોર્ધ ॥ રોગ ન ઉપજર્ધ ॥ ૬૦ ॥ ઘોડાકા આરાઆદાર કી બિધી ॥ ત્રિકલા ॥
ધણા મોય ॥ મિજેરા ॥ ત્રિકુટા તંતડીક ॥ પરગીત રોહણી ॥ આસંધી ॥
અજમોદ ॥ પોલ ॥ ગિતોર્ધ ॥ સીધા સમસ્ત વોપ ૪ અકંત કીજર્ધ ॥ પીઝી
કરી આસ માદઘ દીજર્ધ ॥ બલમુદી કરઘ ॥ સર્વ વ્યાધી નિવારણું ॥

હતિશ્રી મહારાજ્ય રાજધીરાજ શ્રીભોજ રિરચિતં ॥

વિશેષ-આ અશ્વચિકિત્સા પ્રકટ યયલી નથી. પ્રતિ બાલબોધ લિપિએ લખેલી છે.
આ ચિકિત્સા સમાપ્ત થયા પછી અશ્વસંપ્રતિષ્ઠાની પુનઃવિધિ લખેલી છે, તેની પછીનાં
પાનાંમાં આદિયજુઞ અને સ્તોત્ર લખેલાં છે. તે પછી પિંડદાનવિધિ પણ લખેલી છે.

અં. ૮૨-ક-સ્વર્ગારોહણ પર્વ-સુરભટ્ટ- (૨. સં. ૧૭૦૪)
(લિ. સં. ૧૮૨૪)-પૃ. ૪૩

આરંભ:- (પહેલાં પાંચ પાનાં છૂટું તેમ જ ત્રેલાં હોવાથી રીતસરનો
આરંભ ઉતાર્યો નથી.)

રાગ માફ ॥ કલીભુગે કલપ વક્ષ નહી ફળે ॥ કોધ ... નહી ટલે ॥
સુરભી દુધવંતી શહુ ગાએ ॥ અંન વક્ષ શુભ કલીભુગ મહે ॥
કુપ ચરોવર વ્યાપીક ચાર ॥ તે મધે નહી દેશે પાર ॥
શમુદ્રા ગાંમની ત્રટે જેહ ॥ સુભ મેહે સુકારે તેહ ॥
શલપ ધાંન નીપજે શહી ॥ શલપ રનેહે કલીભુગ માંહી ॥
પુત્ર પીતાને નહી આપે આણ ॥ માત પીતાથી વલભ ધન ॥
(કડવું ૪ યું પાના પાંચમામાંથી)

અન્ત:- (રાગ પંચમ)

ખાંડવ વૈકુંઠ પાંખા શહી ॥ એઠયા એટલેથી રહી ॥
શંપત ૧૭૦૪ આરોતર ચાર ॥ જેષ્ટ માસ આરેશ ગુરવાર ॥
શ્વર્ગારોહણી કીધી ગ્રંથ ॥ જેહેમાં શકલ ધરંમનો ધય ॥
ગાંમ કરોલી રહેવું વાસ ॥ રચીક ભંમ આતી વેદઆચાર ॥

રૂડી સ્તુતી નારાયણની કરે ॥ સુરભટ સુત તેહેનો મન ધરે ॥
તેણે ગ્રંથની રચના કરી ॥ રૂઢે કમલ પ્રગટ્યા શ્રીહરી ॥
જે જન કોઈ સુણે આક્ષાન ॥ કથા પ્રસંન કરે બહુ માન ॥
નરનારી સુણે એકે મન ॥ રોગ દોષ તીહીને નહી, સુખીઈ તન ॥
પુત્રપે પ્રભુ આવે નહી, સ્વરગપુર સુખ પાંમે યહી ॥
ગંગા જમના ને સરસ્વતી ॥ તાપી ગોમતી ને પ્રેમાવંતી ॥
નદી ગોમતી, ગલકી, ગૌતમી ચાર ॥ નીમીધારણુ ગોમતી કદાર ॥
ક્ષીપ્રા વેત્રવતી ને નરમદા ॥ શાંભલે સ્નાન ફલે સરવદા ॥
અનેક તીરથ હરી શેવે જોઈ ॥ સુણતાં શંદ ફળ પામે તેહ ॥
શપતી સુભ મત પાંમે તેહી ॥ તે જંને વૈકુઠપ્રાપતી લહી ॥
સુરભટ વાણી આચરે ॥ વૈકુઠ ફળ રોહેજે અનુચરે ॥

(કડવું ૨૨ મુ)

કડવાં ॥ ૨૨ ॥ રાગ ચપુણુ “જીતી શ્રી આક્ષાન સ્વર્ગ રોહેણીનું
શંપુર્ણ લખુ છે ॥ લખતંગ બોણેવાણી ભાંમણુ દઆસંકર ધોલાએ લખુ
છે ॥ ખરે ખોટા અક્ષર તપાશીને વાંચજો ॥ ખોડ મો દેશે ॥ શંવત
૧૮૨૪ અરવન વદ ૭ બોમવારે દીવસ ગદી ૧૩ ચઢે તે શંપુરણુ ચોપડો
લખો ॥ ॥ તાંવીના પટેલ નરસંઘ સુત કુચેરનો છે,

વિષયાદિ-૧. કવિયુગનો આરભ થતા, અને લોકની દુષ્ટિ બગડતાં શુદ્ધિદિરે
શ્રીમદ્ વેદવ્યાસની સૂચનાથી રાજ્યપાટ ઊડી, ચાર બાઈઓ અને દ્રોપદી સાથે દિમા
લય તરફ પ્રસ્થાન કીધું અને સ્વર્ગમા સભ્ય ધર્મની પરીક્ષા ધર્મરાજે કીધી પછી પુનઃ
પોતાના બાઈઓને નીરખી આનંદ પામ્યા, આ પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો ॥
મહાભારતના મહા પ્રસ્થાનિકપર્વ અને સ્વર્ગારોહણ પર્વને આધારે પ્રસ્તુત આખ્યાન
રચાયલું છે

૨. કડવાં ૨૨ છે ત્રણથી પદબદ્ધ બધિનો છે કાવ્ય તેમ વવણુ દીસતું નથી

વિશેષ-૧. પ્રસ્તુત આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી, પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી
છે. પહેલાં પાંચ પાનાં ફટિલાં તુટેલાં હોવાથી પદબદ્ધ સળગ ઉતારાય એમ ન હોવાથી
પાનાં પાંચમાંની છેલ્લી બે લીટીથી ચોણુ કડવું શરૂ થાય ॥ લાંબી ઉતારો કરેલા છે

૨. આ કવિ સુરભટને નામે વીરજનું સુરેખાહરણુ આદિ કેટલાક ગ્રંથો મળ્યા
છે, તે મુખ્યત્વે ગાયક મનથો છે કવિ નહીં, તેથી આ આખ્યાન તેનું ॥ કે બીજાનું
કંઈ ચત્રતર ફેરફાર સાથે તેને નામે ચઢેલું છે તે તપાસવાની જરૂર રહે છે.

અં. ૮૨-ખ-પાંડવ વિષ્ટિ-ભાઉ (૨-સં. ૧૬૭૬)-
(લિ. સં. ૧૮૨૫)-પૃ. ૪૪-૧૦૦

આરંભ-શ્રી ગણેશાયનમ ॥ શ્રી ચારદા નમ ॥ શ્રી ગરુડ્યો નમ ॥
શ્રી માહાદેવજી સત છે ॥ અથશ્રી આક્ષાંન પાંડવ વીસડીનુ લખુ છે ॥
રાગ કેદારે ॥ પ્રથમે લખાદર ગુણુ સ્તવુ ॥ દોહો કર જોડી વીનવુ ॥
મંસડી અનુભવી પાંડવ તણી ॥
સ્વાંભી સુધી શુધી કથા ॥ આર્ષ શક્તી ઉમઆ માત ॥
તાતને કેહે શ્રી સંશુ શહી રે ॥
શેવકની પુરો આશ ॥ વીધ કેટીને કરો નાશ રે ॥
સ્વાંભી દાશ જો તમ તણો રે ॥ ૩ ॥
શેવંત્રાં શીદરે શાર ॥ મજવદન મોદીક આહાર ॥
શાર તે કરો સેવક તણી રે ॥ ૪ ॥
ભંમતનઆ ચરસ્વતી ॥ ફીપા કરો હું જો મંદમતી ॥
અણુજતી શુધ આપો મુને રે ॥ ૫ ॥
રૂદે કમલ પુરો પાશ ॥ મુઠ મત હોએ નાશ ॥
આશને પુરો માહારા મન તણી રે ॥ ૬ ॥
કેહ ॥ આશ પુરો માહારા મન તણી કવી જોડી કેહે પ્રણામ ॥
શુધ ખોડ અક્ષર શહી શધલા તે તૂ આણો કાંમ ॥ ૭ ॥

... ..
અદાર પર્વશ્રી ભારથમાં ઉદ્યોગ પરવ છે એહ
શોતા વીગતા શહુ શાંભલજો વીસ્તારી કહુ વાત ॥ ૧૦ ॥

(રાગ શારંગ) અરજુનના અભીમાનથી ॥ આનંદ્યું રે ॥

કબી તેહેની કાએ ॥ મન ગોવંદ્યું રે ॥
ધર્મરાએ દુષ્ટી શતી ॥ આનંદ ॥ તે માટે કરી શાર ॥ મં ॥
તે માટે તંમને કહુ ॥ આનંદ ॥ શોતાજન શાંભલજો ॥ મં ॥
કામકોષ અભીમાન તજો ॥ આં ॥ તમે શેવો શ્રી હરી શોએ ॥ મં ॥
તે પેદ પાંચાં અતી ભલાં ॥ આં ॥ દલો શોખ શતાપ ॥ મં ॥
વીરવાશ આણો કુઠ કરી ॥ આં ॥ હરી નાંમ શમરે પાપ જાએ ॥ મં ॥
મળી પાંડવ તણી ॥ આં ॥ શાંભલ નર ને નાર ॥ મં ॥
ભવદુખ શાગર છુડતાં ॥ આં ॥ પાંખાં પેલોપાર ॥ મં ॥
શંવત દશ પદ છાતરો ॥ આં ॥ શાકે પંદર બેહુતાલીશ ॥ મં ॥

ચૈત્ર માસ શોહામણા ॥ આં ॥ મુજને કીધી-ચાર ॥ મં ॥
કર જોડી વીંચ લાઉઓ કહે ॥ આં ॥ હવે મુગ્ધી પાંખાં અપાર ॥ મં ॥

(કડવું ૩૦ મું)

કડવા ૩૦ ॥ રાગ શંપુર્ણ ॥ સંવત ૧૮૨૫ ના અસ્વર્ન વદ ૧૩ શોમે
દીવશ ધટીકા ૧૪ ચઢતે એ ચોપડો શંપુર્ણ કરો છે ॥ લખતંગ ધોલોદવાશી
બ્રાંમણ ઓદીય શીવાજીને આશરેથી ચરણુજીવી ભટ દઆચંકર ધોલાએ લખે
છે ॥ લખનારને દોશ મો દેશે ॥ જેવી પ્રત હુતી તેવું લખું છે ॥ અગણે બલેશરી
મધે ગાંમ ઝધડા તાંતીના કલખી વોરા નરસંધસુત કુબેરનો એ ચોપડો વાંચવા
લખાવો છે ને જે કાઈ વાંચવા તથા લખવા, લેઈ જાએ ને એલવે તેને માં
મારીનું પાતીક ॥ શ્રીધનાયજી સત છે ॥

વિષયાદિ-૧. વિરાટ, રાજના નગરમાંથી વિદાય લઈ પાંડવો ધ્રુવમસ્થ તરફ
સંચરતા હતા ત્યારે કૃષ્ણ પાંડવો તરફથી સમ્બાધાનીનો સંદેશો લેઈ દુર્યોધન સન્મુખ ગયા
અને રાજ્યભાગ, અને ઉર્વટ પાચ પછુ ગામડાં પાંડવોને આપવા માગણી કરી, પરંતુ
તેમ ન માન્યાથી પાંડવોએ યુદ્ધનો નિશ્ચય કીધો. આ પ્રસંગ વિદિમાં વર્ણવેલો છે.
મહાભારતના હલોગપર્વને આધારે આ વિદિ રચાયેલી છે.

૨. કડવાં ૩૦ છે. રાગ, દોહ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે, જો કે કેટલાંક
કડવામાં દોહ કે વલણ જણાતું નથી

વિશેષ-૧. પ્રા-કા-ત્રિ. વર્ષ ૬, ૧૮૮૦ ના ચંક ૩ માં આ વિદિ છપાયેલી
છે. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. પ્રતિ જુની તેમ જ છપ્પું છે.

૨. છાપેલી પ્રતિમાં 'દામ' છે ત્યારે પ્રસ્તુત પ્રતિમાં 'દોહ' છે.

૩. કવિની જોળખ આદિ મઠિ જુઓ અં ૩૬-ક, પાનું ૧૨૬ અને વિષયાદિ
તથા વિશેષ પા ૧૩૦ ૧.

૪. કવિ જાડએ દ્રોણપર્વ પછુ રચેલું છે જુઓ ૨૧ હીરાવાલ ત્રિ. પારેખનો
સંગ્રહ ૧-૩૨ (કડવાં ૩૫ છે) સં ૧૮૬૬ ના વરખે બાહરવા મુદ ૮ ચુકરવારે. આજ
કવિનું 'હલોગ પર્વ' પછુ છે; જે વિષે પ્રસ્તુત નામાવલિમાં તોંધ થશે.

૫. શા. હીરાવાલ ત્રિ. પારેખના સંગ્રહમાં ૬ નંબરમાં આ આખ્યાન છે. ઉપલા
સાથે મળતું છે, પણ તેના અંતમાં કવિની જે જોળખ આપેલી છે તે વધુ છે, પણ
ચંક ૭૭-૪ માં આપેલી જોળખને મળતી છે. માત્ર તેમાં આ આખ્યાનની કડી
સંખ્યા 'એક સહસ્ર ને એકવીસ, વધ જોડે અક્ષર કવિ' એમ આપેલી છે.

અં. ૮૨-ગ-કામાવતીનું આખ્યાન-શિવદાસ-(૨. સં.)-

(લિ. સં. ૧૮૨૫)-પૃ. ૧૦૧-૧૩૫

આરંભ:-શ્રી મણેશાય નમ ॥ અથ આક્ષાંન કામાવતીનું લખું છે ॥
દહા ॥ પ્રથમે ગણુમતી ચરસ્વતીને પ્રેમે લાગુ પાએ ॥

ચરીત્ર કહુ કામાવતી ॥ તૂ જશ આપે માએ ॥ ૧ ॥
 એક કનક દેશ કુંકુમ નગર ॥ તાંહાં કાંમશેન્ય રાજન ॥
 તેહેને શેન્યાની શંકા નહી ॥ શા શેહેસ પ્રધાન ॥ ૧ ॥
 કનકાવતી ઘેર બારયા ॥ કામાવતી કન્યાએ ॥
 રૂપવીચીક્ષણ ચાતુરી ॥ શકલ કલા ગુણરાએ ॥ ૪ ॥
 યોગવચીક્ષણ કન્યા શોયે ॥ જોતાં મલવા ન આવે કાએ ॥
 ગુણપ્રાંમ વસુર કન્યા શહી ॥ તે શરખી કાઈ જુતલ નહી ॥

અન્તઃ- (ચોપાઈ)

એ કામાવતી ચરીત્ર જે ગાએ ॥ શાંભલતાં સુખ પામે કાએ ॥
 તેહેને કહોંએ વીજેગ નહી પડે ॥ સુખશંપત બહુ કીરતી વીસ્તરે ॥
 નીતનીત રાખલા પામે ભોગ ॥ તેહેનાં કંમના જાશે વીજેગ ॥
 શ્રોતા જનની પોહોંએ આશ ॥ પરમ પદને પામે વાશ ॥
 જન શાહુને વીખે એક કથા ॥ શેષેપ માત્રે કહી છે જયા ॥
 જહે રીવદાશ આનંદે કહી ॥ કીપા કરે શહીને નરહરી ॥

૪તી શ્રી કામાવતી કથા સંપૂર્ણ ॥ શમામ ॥ જેહેવી પ્રત હુતી તેહેવું
 લખું છે ॥ તે માટે લખનારને દોશ નહી ॥ સંવત ૧૮૨૫ ના વરખે માગશેર
 વદ ૬ ગુરવારે દીવસ ધટીકા ૧૩ અઢને ચોપડો પુરો લખો છે ॥ લખતંગ
 બોલેદવાથી શીવજીને આશરેથી ચરણજીવી ભટ દઆસંકર ધોલાએ એ પ્રત
 પ્રમાણે લખુ છે ॥ તે એ ચોપડો બવઠ દલાના કશખી વોરા નરશંકશુત કુમેરે
 લખાવો હુતો ॥ તેહેને એ ચોપડો ગમો નહી તે એ ચોપડો બોલેદના
 ભટ દઆસંકર ધોલાએ લાડવેના ધાંચી મંગલદાશ વીદમાંન કશનદાશને વેચાથો
 આપો છે રૂપેઆ ॥ ૨૧ શવા યે પુકા વગરે આપો ॥ એનો શાહેદ બોલેદના
 ધાંચી ગેણીઆહ ગોકલ હસ્તક આપો છે ॥ શ્રીધનાયજી શત છે ॥

વિષયાદિ-૧. કનકસેન રાજની પુત્રી કામાવતીએ પૂર્વજન્મના વાંછિત પુરુષને
 પરણવાની પ્રતિજ્ઞા લીધાથી, દર રવિવારે કાલિકા માતાના દર્શને જતાં જે કાઈ પર-
 પુરુષ દૃષ્ટિએ પડે તેને હણતી હતી. ચિત્રાંગદ રાજાએ તેના હાથની માગણી કીધી
 પણ તેને સાત સાત વર્ષ સુધી ભટકાવ્યો ત્યારે તેના પિતાએ બર બનતરે તેને વેચવા
 કાઢી; આખરે કર્ણકુંવર નામના એક વ્યાપારીએ ચાર ગજ પોહોળો અને ઘણો ઉંડો
 ડુવો ધનથી ભરી આપી તેને વેચાતી લીધી, કામાવતીનો પૂર્વ જન્મનો એ વાંછિત
 પુરુષ હતો. આ પ્રસંગ આ પ્રસૂત વાર્તામાં વર્ણવેલો છે.

૨. દૂદા, પૂર્વજાયા અને ચોપાઈથી પદબધ લખેલો છે.

વિશેષ-૧ આ વાર્તા પ્રકટ થઈ નથી. જૈન સાસને આધારે આ વાર્તા લખાયેલી છે.

૧. જૈની આખ્યાન બલસોહીને બ્રાહ્મણી અને જૈની આખ્યાનમાં રૂઢિ, જમાવટ, આદિના પડતા ફેરફાર નોંધવા લેવા છે; તેમ કહેવાય છે કે જૈનો અને બ્રાહ્મણી સાહિત્ય વચ્ચે ઘણો સંબંધ ન હતો, એ ક્યન આથી ખોટું પડે છે.

૩. વધુ વિગત માટે જુઓ હ. પુ સ. નો. ભાગ ૧ લો, અં. ૯-અ, વિશેષ પાનું ૭૨ મું. પ્રેમાનંદના શિષ્ય વીરજીએ પણ આ વાર્તા પ્રતિજ્ઞા અને કદપનાના બંને હપતલી છે, એમ તેના પ્રકાશકો તથા કેટલાક વિદ્વાનોએ કહ્યું છે. (જુઓ પ્રા. કા. ગ્રં. ૭ મો) પરંતુ વીરજીની એવી ચક્રિતા વિધાનને જૈન આખ્યાન અને શિવદાસની વાર્તા ખોટું પાડે છે.

અં.-૮૨-ધ-પદો-

પૃ. ૭

જલ્પ હિન્દી પદ તુલશીદાસનાં છે; સુરદાસનાં ચાર પદ છે.

મીરાંતું આ એક હિન્દી પદ છે:-

પલક ન લાગે મેરી ॥ સાંમ ખીન પલક ન લાગે મેરી ॥

... ..

મીરાં કે પ્રભુ ગીરધર નાગર । રહુગી તમારી એલી ॥

પ્રેમાનંદ અને રામકૃષ્ણનું પણ અક્કેક હિન્દી પદ છે.

તે પછી દશ અવતારની આરતી છે-પ્રથમ મહ તણેા અવતાર, માર્યો અધામુર પાપી ॥

આ આરતી પ્રકટ થયલી છે.

તે પછી સૂર્યનો હંદ છે:-

નમ્ર આદ આદીતને હાય જોડી ॥ માહારાં કર્મના બેધ તે લાખો છોડી ॥

આ હંદ છેવટનું ફાટેલું હોવાથી અપૂર્ણ છે.

અં. ૮૩-ક-નંદખત્રીશી-શામળ (૨. સં)-

(લિ. સં. ૧૯૦૧)-પૃ. ૧-૪૩

આરંભ-શ્રી ગણેશજીએ નમાહા ॥ શ્રી ગરુડજીએ નમાહા ॥ શ્રી શારદા એ નમાહા ॥ અયસી નંદખત્રીસી લખી છે ॥

ચોપાઈ ॥ બહુક બેરવને કર પરણાંમ ॥ એથી શરે મનોરથ કાંમ ॥ ૧ ॥
 દુખની વારે સ્વાંમી વીર ॥ અસ્ત બેરવ બલીઆ ભડવીર ॥ ૨ ॥,
 નોંધારાની વારે ચડે ॥ વીકટ સંકટ પડે તાંહાં આવી અડે ॥
 નરનારાંએણુ શ્રી રણુજોડ ॥ આરાધું બેહુ કરજોડ ॥ ૪ ॥
 ધણાં પ્રતનાં પુરું પાયે ॥ એથી કાંમ સ્થીર જ થાયે ॥
 ધંસવર બુધ આપે મુહુને ધણી ॥ કહુ થા.....સીતણી ॥ ૪ ॥

ચરીત્ર કંઠ કામાવતી ॥ તું જય આપે માએ ॥ ૧ ॥
 એક કનક દેશ કુંડુમ નર ॥ તાંહાં કાંમશેન્ન રાજન ॥
 તેડેને શેન્ન્યાની કંઠા નહી ॥ ચા શેદેસ પ્રધાન ॥ ૧ ॥
 કનકાવતી ચેર ભારવા ॥ કાંમાવતી કન્યાએ ॥
 રૂપનીચીકણુ ચાતુરી ॥ ચકલ કલા ગુણુએ ॥ ૪ ॥
 યોગવચીકણુ કન્યા શોયે ॥ ભોતાં મલવા ન આવે કાએ ॥
 ગુણુઆંમ વમુર કન્યા સહી ॥ તે ચરખી કાઈ જીવક નહી ॥

અનુ- (ચોપાઠ)

એ કામાવતી ચરીત્ર જે માએ ॥ શાંભલતાં મુખ પાંમે કાએ ॥
 તેડેને કહીએ વીભેગ નહી પડે ॥ મુખસંપત બહુ કીરતી વીસ્તરે ॥
 નીતનીત શબ્દા પામે ભોગ ॥ તેડેનાં કંમના જાશે વીભેગ ॥
 શ્રીતા જંનની પોહોંએ આશ ॥ પરમ પદનો પાંમે વાશ ॥
 જન શાહાન્ન વીખે એક કયા ॥ શીલેપ માને કહી છે જયા ॥
 દેહે સીવદાશ આનંદે કહી ॥ કીપા કરે સઉને નરહરી ॥

ધતી શ્રી કાંમાવતી કયા શંપુર્ણ ॥ સમાપ્ત ॥ જેહેવી પ્રત હુતી તેહેડું
 લખું છે ॥ તે માટે લખનારને દોશ નહી ॥ શંવત ૧૮૨૫ ના વરખે માગસોર
 વદ ૬ ગુરવારે દીવશ ધતીકા ૧૩ ચક્રને ચોપડો પુરો લખો છે ॥ લખતંગ
 બોણેદવાથી શીવજીને આશરેથી ચરણજીવી ભટ દઆશંકર ધોલાએ એ પ્રત
 પ્રમાંણે લખુ છે ॥ તે એ ચોપડો બવઠ દલાના કથખી વોરા નરશંકશુત કુખેરે
 લખાવો હુતો ॥ તેહેને એ ચોપડો ગમેા નહી તે એ ચોપડો બોણેદના
 ભટ દઆશંકર ધોલાએ લાડવેના ધાંચી મંગલદાશ વીદમાં કશંનદાશને વેચાથો
 આપો ॥ ૩૧૫ ॥ ૨૧ શવા બે પુઠા વગરે આપો છે એનો શાહેદ બોણેદના
 ધાંચી ગેણીઆહ ગોકલ હસ્તક આપો છે ॥ શ્રીધનાયજી સત છે ॥

વિષયાદિ-૧. કનકસેન રાજની પુત્રી કામાવતીએ પૂર્વજન્મનાં વાંછિત પુરુષને
 પરણવાની પ્રતિજ્ઞા લીધાથી, દર રવિવારે કાલિકા માતાના દર્શને જતાં જે કાઈ પર-
 પુરુષ દૃષ્ટિએ પડે તેને હણતી હતી. ચિત્રાગિદ રાજાએ તેના હાથની માગણી કીધી
 પણ તેને સાત સાત વર્ષ સુધી ભટકાળો ત્યારે તેના પિતાએ ભર બળરે તેને વેચવા
 કાઢી; આખરે કર્ણુવર નામના એક વ્યાપારીએ ચાર જળ પોહોળો અને ઘણા ઉડા
 કુવો ધનથી ભરી આપી તેને વેચાતી લીધી; કામાવતીનો પૂર્વ જન્મનો એ વાંછિત
 પુરુષ હતો. આ પ્રસંગ આ પ્રસ્તુત વાર્તામાં વર્ણવેલો છે.

૨. દુહા, પૂર્વછાયા અને ચોપાઠથી પદબંધ લખેલો છે.

વિશેષ-૧ આ વાર્તા પ્રકટ થઇ નથી. જૈન સાસ્ત્રને આધારે આ વાર્તા લખાયેલી છે.

૧. જૈની આખ્યાન અવલોકીને બ્રાહ્મણી અને જૈની આખ્યાનમાં રૂઢિ, જમાવટ, આદિના પડતા ફેરફાર મોંઘવા જેવા છે, તેમ કહેવાય છે કે જૈનો અને બ્રાહ્મણી સાહિત્ય વચ્ચે ધારો સંબંધ ન હતો, એ કથન આથી ખોટું પડે છે.

૩. વધુ વિગત માટે જુઓ હ. પુ. સ. નો. ભાગ ૧ હો, અં. ૬-૩, વિરોધ પાનું ૭૨ ઝું. પ્રેમાનંદના શિષ્ય વીરજીએ પણ આ વાર્તા પ્રતિમા અને કંપનાના બળે દિપાવળી છે, એમ તેના પ્રકાશકો તથા કેટલાક વિદ્વાનોએ કહ્યું છે. (જુઓ પ્રા. કા. અં. ૭ મો) પરંતુ વીરજીની એવી શક્તિના વિધાનને જૈન આખ્યાન અને સિવદાસની વાર્તા ખોટું પાડે છે.

અં.-૮૨-ધ-પદો-

પૃ. ૭

નથુ હિન્દી પદ ગુલશીદાસનાં છે; સુરદાસનાં ચાર પદ છે.

મીરાંનું આ એક હિન્દી પદ છે:-

પલક ન લાગે મેરી ॥ શાંમ બીન પલક ન લાગે મેરી ॥

... ..

મીરાં કે પ્રભુ ગીરધર નાગર । રહુગી તમારી ચેલી ॥

પ્રેમાનંદ અને રામકૃષ્ણનું પણ અક્ષેપું હિન્દી પદ છે.

તે પછી દશ અવતારની આરતી છે-પ્રથમ મહ તણો અવતાર, માયો અધાસુર પાપી ॥

આ આરતી પ્રકટ થયેલી છે.

તે પછી સૂર્યનો છંદ છે:-

નમ્ર આદ આદીતને દાય જોડી ॥ માહારાં કર્મના બંધ તે લાગો છોડી ॥

આ છંદ છેવટનું કાટેલું હોવાથી અપૂર્ણ છે.

અં. ૮૩-ક-નંદખત્રીશી-શામળ (૨. સં)-

(લિ. સં. ૧૬૦૧) -પૃ. ૧-૪૩

આરંભ-શ્રી ગણેશશાએ નમાહા ॥ શ્રી ગરુડશાએ નમાહા ॥ શ્રી શારદા એ નમાહા ॥ અવત્રી નંદખત્રીશી લખી છે ॥

ચોપાઈ ॥ બટુક ભેરવને કર પરણાંમ ॥ એથી શરે મનોરથ કાંમ' ॥ ૧ ॥

ફુખની વારે સ્વાંગી વીર ॥ અરટ ભેરવ બલીઆ ભડવીર ॥ ૨ ॥

નોંધારાની વારે ચડે ॥ વીકટ સંકટ પડે તાંહાં આવી અડે ॥

નરનારાંએણુ શ્રી રણુછોડ ॥ આરાધું બેઠુ કરજોડ ॥ ૩ ॥

ધણાં પ્રતનાં પુણુ પાયે ॥ એથી કાંમ સ્થીર જ થાયે ॥

ઈશવર શુધ આપે મુહુને ધણી ॥ કહુ યા.....ચીતણી ॥ ૪ ॥

અન્ત-દોહરૈ ॥ નંદરાએ તણી કયા સાંભલે ચાતુરી બેદ ॥
 શોતા વગતાં સાંભલો ॥ કોને ન દેશો ખેદ ॥
 શહી શીખ નંદરાએની શુરો ॥ શીખે માંહોમાંહે ॥
 વીઝોગ ભાગે તેહેના ॥ આશા પુરણુ થાએ ॥
 ગ્ન્યાન રહીયા માંહાં ઉપએ ॥ કશુધ ન વાંપે દેહે ॥
 શત રાખુ સતીઆ તણું ॥ રહુ છે ગુજ માંહાં નામ ॥
 તેમ રાખે શહુ લોકને ॥ કરએ ભીતમ કામ ॥
 શ્રી ગોડ માલવી વીમ્ર સુભ ॥ શ્રી નગર માંહાં વાંશ ॥
 શત ચરવ ઈશ્વર તણુ ॥ વારુ ભુધ વીલાસ ॥
 શેવક શહુ કવી તણો ॥ શિવપુજનો પરતાપ ॥
 સાંભલ ભટ કવી કેહે ઈશ્વરકપાએ આપ ॥
 માંતર પ્રરગણે મોરવી ॥ રીહોઝ ચકલઝ સુભ ગાંમ ॥
 કલખી કરણુ શરખો વશે ॥ તેહેતુ રખીકાશ છે નાંમ ॥
 તેહેને કાંને સાંભલુ ॥ સામલ ભટની સાંખ ॥
 તેણે તેકુ મોકલુ ॥ પશાં કરી લખલાલ ॥
 કવી તેડો કાડે કરી ॥ ચંતોખી દેઈ માંન ॥
 વજ્ર ભૂખણુ આદી ભલાં ॥ ભાવે ધરતાં દાંન ॥
 નંદરાએ તણી કયાં સુરો ॥ અથ શુભ માંહે ॥
 પ્રભુ તમારી કીપાં યજી ॥ ઈશ જીપાંસન આંહે ॥
 સાંભલ ભટે સુભ કહુ ॥ નંદતણું આંખાંન ॥
 શ્રી ગોડમાલવી ગાંમ ॥ વેગમપૂરમાંહાંવાશ ॥
 નંદરાએ તણી ॥ કયા સાંભલદાશ કવી ॥

શપુરણુ શમાંપ્રત સુભ મશતુ કંઠાણુ મશતુ ॥ એ ચોપડી સાંહા ફરીર
 હરીભાષની છે તે જાંણુએ ને લખનાર દુઆરાંમ હરીભાઈ વીગેરે છે શા.
 ૧૯૦૧ ના ભાદરવા વદ ૬ ને વાર રવેલેએ સંમપુરણું લખુ છે તારીખ ૨૧ મી
 શપ્ટેમ્બર શ. ૧૮૪૫ અંગરેજી

વિષયાદિ-૧. નંદરાએ અને પોતાની પત્ની ઉપર પ્રધાનને શીયળભંગને વહેમ
 ભર્તા, પ્રધાને રાજનું ખુન કીધાને અને પ્રધાનપત્નીએ સતીત્વના પ્રભાવથી રાજને
 જીવતો કીધાને પ્રસંગ મસ્તુત વાર્તામાં વર્ણવેલો છે.

૨. દુહા, ચોપાઈ અને છંપાથી પદ્યબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ-જૂ. કા. દો. ભાગ ૧ લામાં પ્રસ્તુત વાર્તા પ્રકટ થયેલી છે. મતિ જૂની
 નથી, પરંતુ પાણી પચાથી તેનાં પાનાં ચોટલાં છે, તેમ કેટલાંક પાનાં ખવાયલાં છે,
 ૨-૩-૪ પાનાં ગયલાં છે. ગુજરાતી લિપિએ મતિ લખેલી છે.

અં. ૮૩-ખ-કામાવતી-શામળ-(૨. સં.)-
(લિ. સં. ૧૯૦૧)-પૃ. ૪૫-૯૧

આરંભ-શ્રી ગણેશશાએ નમાંહાં ॥ શ્રી શારદાએ નમાંહાં ॥ શ્રી ગરુ-
ડ્યોએ નમાંહાં ॥ અથ સી આક્ષાં કામાવંતીના ચરીત્ર કથા લખી છે ॥

પરમથે સી મર ચવરશતી ॥ પ્રેમે લાગુ પાએ ॥
ચરીત્ર કહું કામાવંતી ॥ જશ આપે માએ ॥
એક કંનેક દેશ ઉતંમ નંગર ॥ કામશેન રાજન ॥
તેહેને શેનેની શંકા નંહી ॥ ચાત શેહેલં પરધાન ॥
કંનકાવતી ઘેર ભારળ ॥ કામાવંતી કંન્યાએ ॥
૩૫ વચીહણુ આતુરી ॥ શકળ કળા ગુણું કાએ ॥

અન્ત-(ગોપાલ)

પંદર વરશે ટળો વીળેગ ॥ શરવ એકઠાં ચંચાં શંભેગ ॥
દુખં લાગુ શરવ કેરું કાએ ॥ કીરપા કરી શ્રી વૈષ્ણુકરાએ ॥
કામાવંતી ચરીત્ર એ માએ ॥ શાંભલતાં સુખં પામે કાએ ॥
તેહેને કંહીએ વીઝેગ નં પડે સુખ શંપત બહુ કીરતંન ઝં ઓચરે ॥
નીતનીત શંખળ વાંચે ઝેગ ॥ શદા કાળ ન હોઈ વીઝેગ ॥
ઝેનવ શાશત્રમાંએ કંથા ॥ શંભેપે કંહી છે ઝંથા ॥
કહે શીવદાશં આદે કરી ॥ કીરપા કરી ભંગવંતે વંલી ॥

કામાવંતીની ચરીત્ર કથાં શંપુરંણુ શંભાંપત ॥ વરધ ખોટ અક્ષર ઝોડીને
વાંચે ॥ સુભ વરસ્ત કંલાણુ મંશતુ ॥ શા. ૧૯૦૧ ના આશે સુદ ૫ વાર
શામે શંભપુરંણું કરી છે ॥ શ્રી ગોપાળજી નમાંહાં છે ॥ શ્રી ગણેશાએ નમાંહાં ॥
શ્રી રણુછોડજી માહારાજ શત છે ॥ શ્રી ગરુડ્યોએ નમાંહાં શ્રી બાળકરણુજી
માહારાજ શત છે.

વિષયાદિ-જુઓ પ્રતિ અં. ૮૨ ગ અને તેનો વિશેષ પાનું ૧૫૨-૫૩; તેમ જ
હ. પુ. સ. ના. ભાગ ૧ લો પાનું અંક ૬-ગ, પાનું ૭૨.

વિશેષ-પ્રતિ જૂની નથી; ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે, ઘણી જ અશુદ્ધ છે.
વચ્ચે ૮૧ સુ પાનું ગણતું છે. આ વાર્તા પૂરી થયા પછી પ્રેમાનંદદાસ નરસિંહ મેદે-
તાની હુડીતું પાનું એક લખેલું છે. પાણીથી ભીંજવાથી પાનાં ચોટ્યાં તેમ ખવાયાં છે.

અં-૮૩-ગ-ચંદ્રહાસનું આખ્યાન-લોજ-(૨. સં.)-
(લિ. સં. ૧૯૦૨) પૃ. ૧-૨૬

આરંભ-શ્રી ગણેશચાએ નમઠા ॥ શ્રી શારદાએ નમઠા ॥ શ્રી ગર-
બોધે નમઠા ॥ શ્રી બાલકચણુ માહારાજની કીરપાથી આક્ષાંન ચંદ્રહાસનું
લંબુ છે ॥ લોજકૃત ॥

રાગ ગોડી ॥

પારવતીસુત લાગુ પાએ ॥ કીરપા કરો મુને શવરશતી માએ ॥
• મને લોજ હેમર મેહુલીઓ ॥ કહું કથા જેણે શયાનેક ગઓ ॥
શારશવતપુરથી હેમર જાએ ॥ શેન્યા શકલ તેહેની પુઠલ પદાએ ॥
શેન્યા શળકળ જે પાડવ તંણી ॥ રક્ષા કરે હેમરની ધણી ॥
આકાશમારગ ઉપર રમી ગઓ ॥ કુતલપોહોર માંહાં પોહોતો યઓ ॥
અરચમ રંણે નવ દીશે વંન ॥ તવ અરણુન વીચારો મંન ॥

અનંત-(રાગ ધંનારશી)

શ્રીકરન આવા સાંભલા શરવ લોક જેજેકાર ॥
ઘેર ઘેર ગોડી ઉછલે તોરણ બાંધાં બાર ॥
મોટા ઓછવ તાંહાં ભગવંતજીના ॥ કામ કામ તાંહાં કરાએ ॥
દુરુટ બુધ ને મદન બેહુ લાગા (તે)હને પાએ ॥
રાજરીધ ભંડાર સરવે શ્રી કસ્નારપણુ તાંહાં કીધાં ॥
ભગવંતે તે પાહું આપું ॥ ખીતા પુત્રને રાજ ॥
ચંદ્રહાસ તે કહે યઓ શીકરન શેવા કાંજ ॥
ત્રણ રાત તે પુર માંહાં એસ્વ મુકા બેહુ શોએ ॥
આગલ થકી તે અસ્વ ચાલી ગઆં ઉતર દયાં તેહ
ચંદ્રહાંસનું આક્ષાંન જે કા સાંભળે નર ને નાર ॥
તેહેને ભગત વાંછે ઝાંધારે મોરાર ॥

ને સંચારનો ફેરો દલે ॥

બેહુ કરજોડી લોજ કહે જે ભાવે કરી બેશે સાંભલે ॥

(કડવું ૧૯ મું)

કડવાં ૧૯ ॥ આ આક્ષાંન ચંદ્રહાંસનું શંમપુરણ લંબુ છે ॥ પ્રત
પરમાણે ઉતાઈ છે ॥ એકુ હરક બુલો ચુંકા હં તપાસીને વાંચી લેજો ॥
શ્રીરામજી ॥ શુભમશંતુ કલ્યાણમશંતુ ॥ આ ઝોપડો સા. ૬૪૨ વીદમાન
હરીભાઈ ત્યાં દયારાંમ વીદમાન હરીભાઈનો છે દલીકત દયારાંમનાં છે ॥

એ ચોપડો વાંચવા લઈ જાએ ને જોણવે તેમાં.....નું પાપ છે સંવત ૧૯૦૨ ના. આંખાડ સુદ ૧૦ ને વાર રોનેઉએ પુરો કરો છે. દીશનાં આંધરે કલાક. તે પુરો થયો છે-શ્રીરણુછોડજી તા. શી બાલાજી માંહારાજ ॥

વિષયાદિ-૧. વિષ્ણુભક્ત રાજકુમાર ચંદ્રદાસ બારંયાવસ્થામાં પિતા મરણ પામતાં, અને પ્રધાને રાજ્યપાટ પચાવી લેતાં, શ્રી વિષ્ણુની ઐકાન્તિક ભક્તિથી કેમ જગ્યો અને રાજ્યપાટ કેમ પ્રાપ્ત કીધું, એ પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે.

૨. શ્રીમહાભારતના અશ્વમેધ ધર્મ અધ્યાયના આધારે આ આખ્યાન રચાયેલું છે.

૩. ઠડવાં ૧૯ છે. રાગ અને વલ્લભી યદ્યંધ બાવેલો છે, પરંતુ નેધિવા ભેગ બાબત એ છે કે ધણીખરાં ઠડવાંમાં 'વલ્લભ' ઠડવાંની રાગઆતની ચાર-૭ લીટી પછી 'દાગ'ના 'દાલ' કે 'ચાલ'ને સ્થાને વપરાયેલું છે, કે જે પ્રકાર કેટલીક આર્યીન કૃતિઓમાં જણાય છે.

વિશેષ-આ આખ્યાન પ્રકટ થયેલું નથી. આ આખ્યાનના લેખક લોજ વિષે કાંઈ હકીકત પ્રસ્તુત આખ્યાનથી મળી આવતી નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલી છે. ધણી જ અશુદ્ધ છે. પાનાં ખવાયેલાં છે.

અં. ૮૩-ધ-નરસિંહ મેહેતાના પુત્રનો વિવાહ-હરિદાસ (૨. સં. ૧૭૭૫ ?) (લિ. સં. ૧૯૦૩) પૃ. ૧-૪૨

આરંભ:-શ્રી ગણેશશાએ નમાંહા ॥ શ્રી શારદાએ નમાહા ॥ અથ શ્રી આક્ષાંન નરસાઈ મેહેતાના પુત્રનો વેહેવા લખ્યો છે ॥

રાગ રામગ્રી ॥

પ્રથમે પંરણામુ જામઆતંનજી ॥ સુરીનર વણિ માહામુની જનંજી ॥

કરોતી પુજા શ્રીની પાવંનજી ॥ વીધન હરેવા રૂપ રતેનજી ॥

દાલ ॥ વીધનહરંજી ગુણવંતે કહીએ તેજને અંખાર ॥

પીતા પ્રતી કેઈલાશનો શુદ્ધ જુદ્ધ સુંદર ન્યાર ॥

માત જામીઆ હેમતંનઆ ॥ સ્વામી કારતેક બાત ॥

લક્ષ લાભ સૂત તેહેને શોભતા ॥ રોના પ્રતી વીક્ષાત ॥

સીંદુરલેપન શદા શોહીએ ॥ એક જાજવલ દંત ॥

મુખક વાહન મલખતો દૂદાલો જશવંત ॥

(કડવું ૧ છંદ)

અન્ત-રાગ ધવલ ધંનાશી ॥

નરસાઈ મેહેતો રોવે નીત હરીને એહેલું મનને જાણીજી ॥

પરંમ કીપા પ્રસોતંમ કેરી કવી કેહે કેમ વીખાણું ॥ ૩૦ ॥

એ કયા પુરી પુરંજી કીધી કરતા શ્રી ગોવંદજી ॥

વધરજીવ જનની પરંમ કીપાથી જાખે મન આનંદજી ॥ ૩૧ ॥

ગાતાં શુભુર્તા મેન વાંગીત ફલ કીપા કરે ભુગદીશુ ॥ ૩૨ ॥

પદ શો ચાર ને પંચાંશુ, કડવાં છે બાવીશા ॥

રાગ ચઉદ માઠાં ચાલ ભુજની ॥ ૩૩ ॥

ધુધમનિ વીસ્તારીશુ ॥

કારતેગ શુદ્ધી પ્રતીપદા દીપ ઓછવ અનુરાધા બ્રહ્મવારણા ॥ ૩૪ ॥

શાંપત ૧૭૭૫ પચોતર પુરંજુ છે ॥ વીશ છેમે તેજુ દીનશુ ॥

શીધ ભેગ માઠાં પુરંજુ કયા યર્ધ ॥ ૩૫ ॥

હરી બોલો હરીજનશુ ॥

કરતાં શ્રીગોવંદ કરે છે ॥ નીમંત માત્ર અવીધાનશુ ॥ ૩૬ ॥

ભજવોશ્રી ભગવાંન બાવે શોવાજન લો ચીત ધરી ॥

હરીદાશ દેહે શરૂં હરખ સાથે એકવાર મુખબોલો હરી ॥ ૩૭ ॥

શ્રી કડવાં ॥ ૨૨ ॥ છે-શ્રી ઇતીશ્રી નરસાંઈ મહેતાના કુચરનો વેહેવા શંમપુરજી શમાપત રંભ ભવંતુ કલાંજી મસતુ ॥ સાલ ૧૯૦૩ના બાદરવા શુદ્ધ ૧૫ વાર શુકર ॥ તારીઃ ૨૪ શપટંબર સને ૧૮૪૭ અંગરેજી શંમપુરજી થઈ છે ॥ જેહેવી પ્રત હુતી તેવી દબી છે કાનો માત્ર ત્યા અરહજુધી રહો હોએ તો શંભાલી વાયબો ॥ લખનારને દોશ દેતો નહી ॥ લાલા મોરારની ચોપડીમાંથી ઉતાઈ છે ॥ લા. મેતા ફરીદાશ હરીભાઈની ચોપડી છે. ને વાંચવા લખ જાએ ને આપી નહી જાએ અથવા ઓલવશે તેને બાલકશુજી પુછશે ॥ શ્રી ગણેશશાએ નમ ॥

વિષયાદિ-૧. નરસિંહ મહેતાના પુત્ર શામળરાનો વિવાહ વડનગરના મધાન મદનને ઘર થયો અને શ્રીકૃષ્ણે તે વિવાહકલ્પ અતિશય બલ્ય કાઠમાડથી ઉજવાવ્યો, એ પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે.

૨. કડવાં ૨૨ છે. રાગ, ઠાવ અને ઉચવાથી પદબધ બાધેલો છે.

વિશેષ-૧. આ વિવાહ પ્રા. કા. મ. ૮ માં છપાયેલો છે. તેમાં રચનસંવત ૧૭૨૫ છે, જ્યારે પ્રસ્તુત પ્રતિમાં સંવત ૧૭૭૫ છે, દિવસ, યોગ, નક્ષત્ર વગેરેનો ઉલ્લેખ બન્નેમાં એકસરખો છે, એ જોતાં ઉપર આપેલો રચનસંવત ચક્રાર્થ લાગતો નથી. પ્રસ્તુત ઉલ્લેખ કડવું ઘણું અશુદ્ધ ઉતારાયું છે, તેમ જ કડીઓમાંનાં કેટલાંક પદ પણ પડેલાં છે, એ ઉપરનો ભાગ વાંચનારને જણાશે.

૨. પ્રતિનાં ખાનાં પાણીથી ચોટ્યાં તેમ જ ખવાયાં છે.

૩. આ કવિ મહાકવિ પ્રેમાનંદનો શિષ્ય હોવાનું જણાયું છે. તેનાં બીજાં આખ્યાનો ભારતસાર, સીતાવિરહની આતુરીઓ, અને નૃસિંહ મહેતાના બાપનું માહ પ્રા. કા. ધ્ર. ૯ માં પ્રકટ થયેલાં છે, અને તે ૧૭૨૫ ની આસપાસ રચાયાં છે, તેથી પણ ઉપરનો રચનસંવત ૧૭૭૫ અસંગત છે અને સં ૧૭૨૫ જોઈએ, એમ લાગે છે.

અં. ૮૪-મત્સ્યવેદ (દ્રૌપદી સંવત્સર)-શિવદાસ-

(૨. સં. ૧૬૬૩)-(લિ. સં.)-પૃ. ૧-૩૦

આરંભ-શ્રી ગણેશાનનમાં: શ્રીમાદ્વાલ્મીની કૃપાથી મહાવેદ લખે છે ॥
રાગ કેદારો ॥

સંકરસૂત્રને પ્રણયુ વીનયુ: અબીનયુ રૂપ મનોહર, તાહરુ: ૧,
સુધયુધનાઅક તું સ્વાંગી: કૃપા કરેા અંતરંગમી:
નીજનાંગી છુધી અગોચર આપીએ:

હાલ ॥ છુધ અગોચર આપેા સ્વાંગી કૃપા કરેા જુ તાત:
કહુ સ્વઅંવર દુપદી કરેા: મુઝ મુઝ દીજે હાય: ૩ ॥

અન્ત-રાત્રી પ્રભાત ॥

પછે વેદવાસ નારદ મુની આવા; પાંડવનુ હેત જાણી:
તેણે દુપદીના વારા કરી આપા: જે પાંડવ ઘેર પટરાણી:
બાહેતેર દીવસ એક એક તણી ઘેર વસે સાધવી સોચે:
એકાંતથી દેષે તેને ત્રણ વર્ષ બ્દન હોએ: ૧૪

એવો થરઠ કરેા રૂપી સવે: વરતો જેજેકાર:

પછે અંતરધાન આપુ પાંડવને સ્વાંગી જુગદધાર:

એક સવછર ૨(હા) પ્રજુ પાંડવના ધર માંદા

કાલદ્રી થરણીને લાવા રાવતીને મારયા ॥ ૨૧ ॥

પાંડવસુ ધાંમા પરીપુરણ કૃષ્ણકૃપાથી જાણુ

ભારથ આદ કયા અત મુંદર, શીવલ વાસ બોલા વાંચુ ॥ ૨૨ ॥

કડાવા ૨૪ સંપુણ છે.

વિશેષ-આ આખ્યાન જુ કા હો ૪ થા, ભાગમાં છપાયુ છે. પ્રતિ ધણી જ
અશુદ્ધ છે, આવબોધ લિખિએ લખાયતી છે. કાંઈ ખાસ નહીન જાણવા જેવું નથી.

૨ જુ. કા. હો. ભાગ ૪ થામાં આ આખ્યાનને અત્રે રચનસવત, કવિની ઓળખ,
મન્યનું પૂર આદિ આપેલા છે. પણ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં એ હસ્તેખ જાણતો નથી.
અં. ૭૭-અ-(પાનું ૧૩૧-૨) લેવાથી એ ગણી રહેશે.

૩. આ કનિનું ભવધર આખ્યાન (અં. ૬૪-૬) બાળચરિત્ર (અં. ૫૩-થ-પાનું
૧૨-૧૩), ચંડી આખ્યાન (અ. ૭૩-૬ પાનું ૩૧૨) વગેરે જાણીતા છે.

અં. ૮૫-ક-શિવપુરાણ (શિવમાહાત્મ્ય)-મહાદેવમુત હરદેવ-

(૨. સં. ૧૭૪૦)-(લિ. સં.)-પૃ. ૧-૧૦૨

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમાં ॥ શ્રી ચારદાએ નમાં ॥ શ્રી ગરુડ્યાએ
નમાં ॥ શ્રી શીવપૂરાંણ પ્રાકટે લખુ છે ॥ કાઈ દોશ મો દેસો ॥

રાગ રામગ્રી ॥

એક દંત ગજવર્ણુ બીરાજે ॥ શોભીત અશ્વ રંગઅંગ અત યાજે ॥
કમલ કદેણુ શેવંત્રાંતો હાર ॥ અભેદાએક કરે મોદીક આહાર ॥ ૧ ॥
શૂરવર મૂનીવર જેહેને શેવે ॥ ગણપતી લજ્જન કરી હુરદેવ ॥ ૫ ॥
૫૬ પૂરણ ॥

રાગ રામગ્રી ॥

પ્રથમે પૂણુ ગણપતી દેવણ ॥ શૂરીનર સ્વાંમી કરે તાહારે શેવણ ॥ ૧ ॥
શ્રી લખોદરનુ લીજે નાંમણ ॥ વીકટ નીવારે દુરણુધ ઠાંમણ ॥ ૨ ॥
દૂર-મત ઠાંમ ટાસે રાહી એહેવા ગવરીપૂત ગંણેસ ॥
લણુમાત્ર જે કા સમરણુ કરે તેહેનાં દુક્ક ટાસે લવલેશ ॥ ૩ ॥

અન્ત-રાગ ધવલ ધનાશી ॥

થઓ શંવાદ શૌનક રૂપી સૂતને ॥ નીમશારણુ મોઝારણ ॥
તે કહો અમે પ્રાકૃત બંધે ॥ બૃધી તણે અનુશારણ ॥ ૧ ॥
પાંચે અધીક અટદશ રાત રાકે ॥ રાંમત રાતર વ્યાલીશેણ ॥
કારતેગ સુદી તેરશ ભોમવારે ॥ થઆ અધા બાપીશણ ॥ ૨ ॥
સ્કંધ પૂરાંણુ ભ્રાંમોત્ર ખંડે ॥ રાંકર માહુતમ નીધાંનણ ॥
ચંદ્રશેખર આક્ષાંત વીસ્તાર ॥ પ્રકૃતબંદ વીધાંનણ ॥ ૩ ॥
શાહત્રીશ કડવાં રાગ પંનરની વીવીધ વ્યાલ છે શારણ ॥
એકવીશ રાત હિયર ખીશતાળીશ પદ સંક્ષા વીસ્તારણ ॥ ૪ ॥
પ્રથમ કડવે રાગ રામગ્રી ॥ ગણપતી શરસ્વતી ધાંનણ ॥
મંત્રમહીમા છે પ્રથમ અધાએ ॥ દાશાહર આક્ષાંતણ ॥ ૫ ॥

શાહત્રીશ કડવાં એ રાગાતે ॥ શીવકથા કહી સારણ ॥
અધીક પૂંત અક્ષર પૂરીને ॥ કવી કરને જીપગારણ ॥ ૨૬ ॥
ન જાણું ગત કવી જન કરી ॥ પૂછી કરો વેપારણ ॥
રાગબંધ પદ કાએ ન જાણુ ॥ જુધ છે અદ્ય અપારણ ॥ ૩૦ ॥
સ્વસ્થાંને શીધપૂર કેહે કવી અમાર ॥ જન્મભોમી અંભાતણ ॥
વછશ ગોત્ર પદ છે જાણુ ॥ રોહિણી ઊદીચ ગુજરાતણ ॥ ૩૪ ॥
દેવની પોલ શોમેસ્વર ફલીએ ॥ તાંહાં કવી પૂર ધર વાણ ॥
દારીદ્રલજ્જન શીવકરણુ પૂરણુ કીધો એ અભાણ ॥ ૩૪ ॥
તાપીતીર સરએ પૂર પાવન નંદ ગમ પરામાં વાણ ॥
શીહોશર રાંગ રહૂં હવડાં માલી ફલીઆ પાણ ॥ ૩૫ ॥

સુભટ જ્ઞાત શેહેદેવ, જગનેસ્વર, જગેસ્વર સુભ નામજી ॥
માતા નામ શ્રીકૃષ્ણ જનૂની જે યર્ષ ગોપૂત્ર ગાંમેજી ॥ ૩૬ ॥
શુકલ શેરટી દેવ ગૂરને ચર્ણપ્રતાપે ॥ કવી પાંખો અભીધાનજી ॥
મહાદેવસુત હરદેવ પ્રભુ ॥ શીવ ભગતી પર્મ નીધાનજી ॥ ૩૭ ॥

વલ્લભુ ॥ પર્મ નીધાન શીવ ફરી ભગતી ॥ પ્રીત કરીને ચીત ધરો ॥

માહાદેવ સુત હરદેવ સ્વાંભી ॥ સદા શીવને અનુસરો ॥ ૩૮ ॥

॥ ૩૯વા ॥ ॥ ૩૭ ॥ ॥ ૫૬ ॥ ॥ ૨૬૦૪ ॥ શ્રીરાંમજી શત ૭ ॥ શ્રી
ભોલા ચક્ર માધેવ વીરવનાથ શત છે ॥ શ્રી કૃષ્ણ દેવ શત છે ॥ ॥ શ્રી ॥
શ્રી બંમા વીરન ને મહાએસ્વર એ મૂરત ત્રણ એક જણુ જે પૂત ધણુ
હોશે ॥ ઈતીશ્રી રકંધ પૂરાંણે બંમોતર ખંડે ॥ શીવ મહાત્મ અધાએ ॥ શંભા-
પત શ્રી રસ્તૂ ॥ શુભ મરતૂ ॥ શ્રી મહાદેવજી શત છે ॥ સંકર નાથ શત છે ॥
શ્રી કૃષ્ણ દેવ શત છે ॥ શ્રી રામજી શત છે ॥ શીવકથા લખી છે ॥ એ
ચોપડો વાંચવા લેઈ જાએ ને પાછો આપી જાએ. “તેહે જે વાંચાનૂ પૂન
છે ॥ એ ચોપડો વાચવા લેઈ જાએ ને જોલવી રાજે તેહેને માંથે માંડવીનૂ
રાજ છે ॥ તે ભાગ્ય તે પાપ છે ॥ તેને મથિ મૂઝારાનૂ પાપ છે ॥ ચોપડો
જોલવે તેને જે દા સુરત શેહેરમાં ચાડીચૂકી ભુલું આલ કાપને માંથે
ચઢાવે તેહેનૂ પાપ. ચોપડા વાંચવા લેઈ જાએ ને આપે નહી તેને માંથે એ
પાપ છે ॥ જે એ ચોપડો વાંચીને પાછો આપી જશે તેહે અડશે ત્રીરથ
નાંહાવાનું પૂન છે ॥ તેને શ્રી મહાદેવ રખા કરશે ॥ શ્રી ગોકર્ણ મહાબલ
ચોપડો વાંચશે તેની આરા પૂરશે ॥ શ્રી ॥ અપૂજ લીંગ પૂજાનૂ પૂન છે ॥
શ્રી રામ શત છે શ્રી ॥ શ્રી કૃષ્ણ દેવ શત છે ॥ શ્રી ॥ શ્રી મહાદેવ લીલ-
કંઠ શત છે ॥ શ્રી મહેકાલેસ્વર શત છે ॥ શ્રી ॥ શ્રી કંતારેશર શત છે શ્રી ॥
શ્રી વેજનાથ શત છે ॥ અડાંશી શેહેજ રખી શત છે ॥ શ્રી ॥ શ્રી તેતીશ
કોટી દેવ શત છે ॥ શ્રી હરીચંદ્ર શત છે શ્રી ॥ શ્રી નંદરાયો ભુધીશરી શત છે ॥

વિષયાદિ-૧. શ્રોતંદ પુરાણના બ્રહ્મોત્તર ખંડના બાવીસ અધ્યાયના આધારે
સંકરની કૃપાથી હજાર પામેલા બડોતો અને સંકરની સ્થાપનાથી પવિત્ર યયજ્ઞ તીર્થ
સ્થળો સંબંધી કથા આ પુરાણમાં વર્ણવેલી છે.

૨. કડવાં ૩૭ છે. રામ. ઢાવ, અને વલ્લભી પદબંધ બાંધેલા છે.

વિશેષ-૧. આ માહાત્મ્ય છપાવતું નથી. પ્રતિ ચોખ્ખા અક્ષરે લખાયેલી છે, લિપિ
ગુજરાતી છે. પ્રતિ નૂતની છે, જે કે લિપિ સંવત આપેલા નથી, પણ બાળબાલ્ય લિપિને
અનુસરતા કેટલાક અક્ષરોના મર્યાદ તેમ જ ભેડણી ઉપરથી તે નૂતની હોવાનું સમજાય
છે. પાનાં જરાક જરાક ખવાવા માંડ્યાં છે ૩-૪ એ બે પાનાં પડેલાં છે, બાકી
આખ્યાન સંપૂર્ણ છે.

૨. વધુ દર્શીકત મઠિ જુઓ અં. ૩૬-જુ સદાચિત આખ્યાન અને કવિ સામગ્ર સંબંધી ઉલ્લેખ મઠિ તેનો વિશેષ-૨. પાનું ૮૯ મું; વળી જુઓ અં. ૮૦ પાનાં ૧૪૫ થી ૧૪૭

અં. ૮૫-ખ-વિરાટ પર્વ- નાકર- (૨. સં. ૧૬૦૧)-
(લિ. સં)-પૃ. ૧૦૩-૧૫૮

આરંભ—શ્રી ગણેશચાએ નમાં ॥ શ્રી ગરુડાએ નમાં ॥ શ્રી ચારદાએ નમાં ॥ અથ આક્ષાંન વર્ધરાટ પરવ લખીતંગ ॥

રાગ, ગોડી અદોષા ।

ગીરીજસુતાને સ્તવ્ ॥ પ્રેમ ધરી નષ પ્રણમ ॥

અબીનવૂ ૩૫ મનોહર નાદઅર ॥ ૧ ॥

વીધનહરણુ ગણુપત સ્વાંમી ॥ સ્તવં કર નીજ શીર નાંમી ॥

સુધ બૂધ સ્વાંમી વાંણી અવીચલ આપજો રે ॥ ૨ ॥

દાસ ॥ અવીચલ વાંણી આપો મૂળને ॥ કૃપા કરી માહારાજ ॥

આહ મધ્ય તૂં સુરનરનાએક ॥ વીધન હરે ગુણુ રાજ ॥ ૩ ॥

ભ્રમસૂતા જે આદે શરસ્વતી ॥ હંચવાહતી માત ॥

કર જોડી નાઆકર કેહે મા જશ વીક્ષાત ॥ ૪ ॥

માહારા શ્રી ગૂરૂ અરંણુકમલને વંદી બોલુ કથાસર્મધ ॥

જેમ તેહેતણી કરણાએ કરીને પૂર્ણુ હોએ પદ અંધ ॥ ૫ ॥

શ્રીમહાભારથ કથા અતી કોમલ વેદ પાંચમો ચાર ॥

તે મધે અતીહાસ અનોપમ વર્ધરાટ પર્વ વીસ્તાર ॥ ૬ ॥

(કડવું ૧ છ)

અન્ત:-રાગ પ્રભાતી ॥

વૈરાટ પર્વ કથા પરી પૂરણુ પદ અદારશે ત્રીશ રે ॥

રાગ પંનર ને કડવાં પારોઠ બિતંમ કથા અતી હાસ રે ॥ ૭ ॥

સંવત ખટદશ શત એક ઉપર વર્ષ માસ દામોદર રાય રે ॥

દશમી દેવ ને શુધ પક્ષ રે શુભ લગન સોમવાર રે ॥ ૧૦ ॥

ગૂરૂ વૈષ્ણવ ચર્ણુકમલ પ્રતાપે કવીર્જન અહંપ્રકાશ રે ॥

નીર્મલ ધ્રુવ અર્ધચંદ્ર શરખૂ કૃષ્ણાર્પણુકત દાસ રે ॥ ૧૧ ॥

ગાએ વાંચે પૂછે શાંભલે નરભી વર્ણુ અદાર રે ॥

પાંચ માહાપાતીક ને ત્રાશે પાંમે અવીચલ ઠામ રે ॥ ૧૨ ॥

વીરક્ષેત્ર મધે વાંણીઓ દેશાવલ કૂલ શાર રે ॥

વીકાનો સુત મુક્ષ વર્ણવે દરીભક્ત સુભ આચાર રે ॥ ૧૩ ॥
 કરી ગ્રંથ વાડવ કર ચોપા વીરવ પૂરંચ વીસ્તરવા રે ॥
 પ્રથ નાગર કૂલ નામ મંદસુંદન ગાએ બવજલ તરવા રે ॥ ૧૪ ॥
 ચકલ દાંન જપતપ તીર્થ અક્ષાન ભોગ અભાશ રે ॥
 તે કલ લેહે કેહે ગૂણુ દરીમૂખ નાકર દાશનો દાશ રે ॥ ૧૬ ॥
 દરીકયા કોએક જનનંજુ બાઝી સ્વાંન શંકટ જેમ તણિ રે ॥
 કેહે કવીતા હુ કાંઈ ન જાણુ તાહારી ગત તૂ જનંજુ રે ॥ ૧૭ ॥
 ॥ ૪૩વાં ૪૩ ॥

અતી થી વૈરાટ પર્વ શંપૂરંચ ॥ સમાપત ॥ સુભસ્વત્ ॥ કલાંધુમરત્ ॥
 એ ચોપડો પટેલ જીવન રાધવજી ગનતિ કળખી કહુઆનો છે પોતીક દશકતે
 લખા છે એ વાચવા લેઈ જાએ તેને કાશી ગચ્છાન પૂન ને ઓલવે તેને જે
 કાઈ અધર્મ કરે તે તેને મથિ પાપ છે એ ચોપડામાં પરત શીવપૂરાંચ તથા
 વૈરાટ પર્વ લખૂ છે શ્રીકૃષ્ણ દેવની કીપા માટે લખૂ છે લખનારને દોશ કાંઈ
 દેશોમાં જે વાચશે તેનાં અઠોતર કૃપા ઓધરે ને યાંભલે તેહેને ગંગાનુ ચનાંન
 વડે અઠાશી શીહેઅ રૂપીની કીપા કરે તે જાણુએ ચહી શ્રીરામ શ્રીકૃષ્ણદેવના
 કીપા ॥ ચદાશીવ આશ પૂરે ॥ નારાયણુ સત છે ॥

વિષયાદિ-૧. છુતમાં દુયોધન સાથે હાર્યાથી પાંડવો બાર વર્ષ પ્રકટ રીતે વન
 સેવ્યા પછી એક વર્ષ ગ્રીષ્મ રીતે રહેવા વિરાટ રાજના નગરમાં રહ્યા, તે સમય દર-
 મ્યાન તેમને ભોગવવાં પડેલાં સંકટા, તેમ જ દુયોધને વિરાટ રાજની માયા દરી લેવાથી
 અર્જુનની સહાયતાથી રાજકુમારનો ઘયેલો વિજય, ધૃત્વાદિ પ્રસંગો આ પર્વમાં વર્ણવેલા છે.

૨. ૪૩વાં ૪૩ છે; એ કે અન્તમાં કવિ ૬૫ ૪૩વાં હોવાનું કહે છે, અને તેના મેળ
 આ જ કવિના સમાપર્વનાં ૨૨ ૪૩વાં ઉમેશ્વાં આવે છે. કેટલીક પ્રતિઓમાં તેા આ બે
 પર્વ સામટા જ લખાયલાં દોસે છે.

૩. રાગ, ટાલ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિરોધ-પ્રસ્તુત પર્વ પ્રકટ થયલું નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે;
 અશુદ્ધ હોવા છતાં સુવાચ્ય છે. એ કે તેના લિપિસંવત આપેલો નથી પણ અક્ષરનો
 મરોડ, ભેડણી આદિ ભેલાં પ્રતિ ભૂલી જણાય છે.

અં. ૮૫-ગ-કર્ણપર્વ-વિજયુદ્ધાસ-(૨-સં. ૧૬૫૫)-(લિ. સં.)-

પૃ. ૧-૩૬-(અપૂર્ણ)

આરંભ-શ્રી ગંજેશાએ નર્મા ॥ શ્રી ચારદાએ નર્મા ॥ શ્રી ગરબોએ
 નર્મા ॥ અથ શ્રી માહાભારથ મધે કર્ણપર્વ લખૂ છે ॥

રાગ કેદારો-શ્રીગીરી સુતાત્મજને સ્તવૂ ॥ જે ગરબો શ્રીગૂણ રાએ રે ॥

પાએ રે લાગી પ્રેમસુ રહે ધરી ॥ સ્વાંમી વીધનહર વેગે કરી ॥ ૧ ॥

દાસ ॥ શ્રોતાજન મન સ્થીર કરીને શાંભલજે સર્વ કાએ ॥
 કહુ કંઈ પર્વ તણી કથા જે અખીલ પાવન હોએ ॥ ૫ ॥
 નરનાર જે શ્રવણે ધરે જ્ઞાણી મન હોવાય ॥
 કલાણી કરજે ક્રીપા કર જોડી રહે વીરભૂદાસ ॥ ૬ ॥
 (કડવું ૧ કું)

અન્ત-એ ધર્મરાજ માત તદારો ગર તણો અધીકાર ॥
 કંઈ દણો રથ રાએનો પછે કરો અદ્ભુત માર ॥ ૨૩ ॥
 એ શંભુ ધઉ તાહાર તુજ વનાં રાજે કાણુ ॥
 કંઈને પાર્ય દણે એહેવૂ કર છે પૂર્વે પોણુ ૨૪ ॥
 એહને મારવા તતપર થયો એ કાણુ તાહારો ધર્મ ॥
 બહુ વીર સુણતાં કરે નંદા દેખી તાહરૂં કર્મ ॥ ૨૫ ॥
 શંત શંભુ કાંઈ છે નહી શકુ શતને આધાર ॥
 પણુ પ્રાણુ શંકટ પડે જારે તારો નહી અધીકાર ॥ ૨૬ ॥
 અથવા પડે શંકટ બહુ દીજ ધેન બાલક નાથ ॥
 અથવા વીહીવા વેપારમાં શત ન તોલાએ તાર ॥ ૨૭ ॥
 તો તેહેનૂ પાતીક નહી સુકીત શાસ્ત્ર જોસે વેદ ॥
 તો નીરથક રાજ તણો તૂ કાં કરે અહીં બેદ ॥ ૨૮ ॥
 મગ વાલ એક વન માહાં રહે તેહેનૂ બલાહંક એહેવૂ નામ ॥
 તહારી પ્રતીજ્ઞા જોશે નહી ચીતવીએ આજે જ્ઞાન ॥
 હું શત ઉપરે અતીહાસ કર એમ વદે શ્રીભગવાન ॥ ૨૯ ॥
 તે માત તાતને પૂત્ર બાળે પોક્ષવાનું કામ ॥ ૩૦ ॥
 ધર્મ પોતા તણો પાસે શતવાદી તાંહે ॥
 ન હીરી શકો જીપર કદા આંનદે ચીત મન માંહે ॥ ૩૧ ॥

વિષયાદિ-૧. મહાભારતના કંઈ પર્વના આધારે કંઈ સાથે ચાલેલો ગુહ્યમસંગ અહીં ચર્ચવેલો છે.

૨. આખ્યાન અપૂર્ણ હોવાથી કુવ કડવાં ફટલાં છે તે જણાવેલું નથી. આ પ્રતિમાં ૨૬ મા કડવાની ૨૯ તુક સુધીના અને તેથી એક તુક કડવાની ૨૫-૩૧ વરો લખેલી છે.

૩. રાજ દાસ અને વલ્લભથી પદબંધ બાંધેલો છે, એ કે વચ્ચે વચ્ચે વલ્લભ જણાવેલું નથી.

વિશેષ-૧. આ પર્વ પ્રકટ થયું નથી. લિપિ ગુજરાતી છે, પાનાં ૩૬ થી પ્રતિ રૂંધી છે. એ રચનસંવત, કવિની જાણબ કે લિપિસંવત તેમાં આપેલા નથી.

૨. આ આખ્યાન વિષે વધુ માહિતી માટે જુઓ અં. ૬૬-૮૧ અને તેનો વિશેષ-૨, ૩. (પાનાં ૮૯-૯૧).

અં. ૮૬-ક-નરસિંહ મેહેતાના કુંવરનો વિવાહ-હરિદાસ
(૨. સં. ૧૭૨૫-૨૬)-(લિ. સં. ૧૮૦૩)-પૃ. ૪ (તૂટક)

આરંભ-(આજસો ભાગ ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

... ... માદારો જનમતાપ જે ભાગો ॥
સેવા...દા છું સ્વામી ॥ તમે હરીભક્ત માહાનીજ નાંખીઃ ॥
મુરખ હુ નવ જાણૂ વાત ॥ તમને કરણા વધકુંઠ નાથ ॥
એમ કહી ચરણે લાગો શોહે ॥ હરીજન હરી ખોસો શરવ કેએ ॥
વામાં વાજત તાંહાં બધી ભાત આવો જન-શે સહુ સાથ ॥
લોક તણે મન અતી બિલાસ ॥ બેહુ કર જોડી કેહે હરીદાસ ॥
(કડવું ૨૧)

અન્ત-(ધવલ ધન્યાસી)

એ કથા પરીપુરણ કીધીઃ કરતા શ્રી ગોવંદજી ॥
વીમજનની પરમ કીપાથી બપજે મન આનંદજી ॥
કવીજન કો મૂને ખોડ માં દેશોઃ અંબજી કીધો કીધો શરમજી ॥૮॥
તાલ રાગ ગત ભેદ નાં જણૂઃ વીખાંજી પરીભંમજી ॥
ગાતાં સૂણતાં મનવાંછી કળઃ કીપા કરો જુગદીસજી ॥
પદ ચારશે પંચાંજી કડવાં છે આવીશજી
રાગ ચઉદમાં ચાલે જુગવીઃ શુધમાને વીરતારીજી ॥
કારતગ શુદ્ધ પ્રતીપદા દીપ આછવી અનુરાધા બ્રહ્મારજી ॥
શંવત ૧૭ પંચવીશો પૂરજી છવીશો તે દીનજીઃ
સીધ જોગમાં પૂરજી કથા યર્ષઃ શંખે હરી જનજી ॥
કરતા શ્રી ગોવંદ કરે છે ॥ નમીત વાત અવીધાનજી ॥
તેહેમાં કંઈ અભીમાન ના ધરવું બળવા શ્રી ભગવાંજી ॥
વલજી ॥ બળવા શ્રી ભગવાંજી ભાવે ॥ શોતાજન લો ચીત ધરી ॥
હરીદાસ કેહે સહુ હરખ સાથે ॥ એક વાર બોલો શ્રી હરીઃ ॥
કડવાં ૨૨ ॥

ઈતી શ્રી નરસિંહ મેહેતાનો કુંવરનો વેહેવા સંપૂરજી લખો છેઃ ॥
શંવત ૧૮૦૩ ના માહા વદ ૧૨ વાર શોમે સંપૂરજી લખૂ છે ॥ લખતંજી
ગોટા મીઠાન જોગોપાળ વાંચજો શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ-૧. વડનગરના દિવાનને ધેર નરસિંહ મેહેતાના પુત્ર સામજીશાનાં લલ્લ
શ્રીકૃષ્ણની કૃપાથી પૂર્ણ આહંભરથી ચર્ચા એ પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે

૨. કડવાં ૨૨ છે. રાગ, ટાલ અને વલ્લભી પદખંધ ગણિયો છે.

૩. કવિ મહાકવિ પ્રેમાનંદનો શિષ્ય છે.

વિશેષ-૧. પ્રા. કા. ગ્રંથ ૯ માં આ વિવાદ છપાયો છે. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. કડવાં ૨૦ અને ૨૧ માનો મેટા ભાગ તુટક છે.

૨. આ કવિ સંખંધી માદિતી આદિ માટે જુઓ અં. ૮૭ ધ. નો વિશેષ ૩. પાનું ૧૫૮ મું. આ આખ્યાનનો રચનસંવત ૧૬૨૫-૨૬ છે; ૧૭૨૫ માં આરંભ કર્યું અને ૧૭૨૬ ના કાર્તિક સુદ ૧ મે પૂરું કર્યું એમ કવિ કહે છે, જુઓ અંતની લીટી ૬ મી.

અં. ૮૬-ખ-પદ- ભાલણુ

રાગ સાંમેરી ॥ કહે ભાઈ તુ હૂ તે સૂ કરઃ ॥ પાંચે માનુષ દેહઃ ॥
હરીરશ પ્રેમે પ્રાણે નહીઃ ॥ નાં આવે પાપને છેહઃ ॥
ભાલણુ સીખામણુ જે કહે ॥ તે તમે ધરજે રે કાંન ॥
કહે ભાઈ હૂ તે સૂ કરઃ ॥

અં. ૮૬ ગ-રણુછોડજીનો શલોકો-શામળભટ્ટ-(૨. સં. ૧૭૮૧)-
(લિ. સં. ૧૮૦૩)-૫. (૮૫૭-૬૫)

આરંભ-શ્રી ગણેશએ નમાઃ ॥ શ્રી રણુછોડજીનો શલોકો લખો છે ॥
આદ આરાધૂ માતા શરસ્વતી ॥ ક્રીપા કરીને આપે સુખ મતી ॥
મહારા મન કરા પૂરીએ કાડ ॥ વરણુ કરીએ શ્રીરણુછોડ ॥
ભગત કરીને બાહ્યાણે લાવા ॥ હેતે કાકાર કાકાર આવાઃ ॥
મયમ ઉતપત કહુ તેહ તણી : હોય હેડે પ્રમદી છે ધણી ॥
કાસરા પ્રગણુ છર્પન ગાંમ : જાત રજખૂત વીજેનંદ નાંમ
પેહેલી વીથીમાં વરસ જ બાર : તેહેલી ગંગાજલ ગંગાખાઈ નાર ॥

(મધ્ય ભાગ)

ગાંમ સોડામાં થજી છે જાણુ તો આવો મહારાજ પૂરનં પૂરાણુ : ॥
નાનાં મોટાં સહુ નરખવા આવે : ॥ કુંકુમ ચંદન ચોખે વધાવે : ॥
ટોલ પ્રદંમ વાળે નીસાંણુ ॥ ગૂજરાત દેશે થજી કલ્યાણુ : ॥
સંવત વીક્રમ બારોતર બાર ॥ કારતંગી પૂનમ સૂત્ર ગુરવાર ॥
પૂરા નક્ષત્ર સુખ જોગ સાર ॥ અમરત ચોધડીએ પ્રભુ પધાર ॥
કલ્યાણુ વરતાં યજો પ્રભાતે : ॥ દારકા ધડની કહુ હવે વાત : ॥
અન્ત-હમારી પદવી તમને આપી ॥ ચાપો જમને શાયું તે માની ॥
લોક આવશે જાતરા કરશે ॥ ભેટ સાંગત્રી આગળ ધરશે ॥

લેશે લેશે તમારા હાથની છાપ ॥ ચત કહુ છું પરદીન થાને ॥
પાછા ફરીને દારકાં ગયા ॥ શેવંત્રી વાવે ચહુ એકઠા થયા ॥
હીપાનંદને કાઢીને લાવાઃ ॥

સ્થાનક જોઈને યાપા રણછોડ ॥ દે છે વધાંમણાં અતી ધણાં કોટી ॥
રલીઆત ચમ તે નગરની નારી ॥ બાલ ગોપાલજી જાએ બલીહારી ॥

શમપૂરણુ લખુ છું ॥ લેખતંગ મોહોટા મીઠા ચાંપાનેર મધે લખુ છું
સંવત ૧૮૦૩ ના વરખે ફાગણુ શુદ્ધ ૮ વાર રવેલ અખર એાછો. અઢકા
ખરો ખોટો વાંચનાર દોશનાં દેવો પ્રત જોઈને ઉતારી છું જો કોઈ વાંચે તેહને
અમારો જે ગોપાલ છે શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ-૧. સંઘવી ખોડાણે રણછોડજીને દ્વારકાથી ડાકોર કેવી રીતે લેઈ આવ્યા
અને કેવી મુશીબતમાં દ્વારકાના યુગળજોયી મૂર્તિનું રક્ષણ કીધું, તેનું વર્ણન આમાં વર્ણવેલું છે.

૨. પદબંધ એક ચોક્કસ માપની ચાલથી બધેલો છે, પણ તેનું નામ આપેલું
નથી; તેમ પદસંખ્યા પણ નોંધેલી નથી. શલોકો એ મ્યાંડનું અશુદ્ધ ૧૫ છે; મરાંસાનું
ગીત એ એનો અર્થ છે.

વિશેષ-આ આખ્યાન મઠક થયું છે, પણ છાપેલી પ્રતિ(સં. ૧૯૧૫)ના કરતાં
આમાં કેટલીક પંક્તિઓનો ફેર છે, તેમ પાઠફેર પણ છે. તેમ છાપેલી પ્રતિ જોતાં ૪૦
પંક્તિઓ ઉતરની આમાં જણાતી નથી.

૨. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. વચ્ચે વચ્ચે પાઠ કે વક્ર પડેલાં જણાય છે.

૩. છાપેલી પ્રતિથી તેમ બીજાં સાધનોથી જણાયું છે તેમ આ શલોકો સામળ-
બદ્ધનો રચેલો છે. સં. ૧૯૧૫ ની ડાકોરમાં છપાવેલી પ્રતિમાં નીચે મુજાણે ઉલ્લેખ છે:-

બાઠ ચારણુ કવિજન સહુને પગે લાગું છું બાઠ બહુને,

શામળજી બ્રાહ્મણ, શ્રીગોડ નાત વાસ વેગણુપુર દેસ ગુજરાત

ડાકોર જઈને કીધાં દરશન, પૂજ્યા મણુને થયા મસન.

શોખે સાંભળે હોતે જે ગાય, તેને પરિબ્રહ્મ મસન થાય

સંપત સાદુ જે કરશે દાન, આ લોકે જરા ને પરલોકે માન

માને સાંભળશે તેના પહોંચશે કોડ, શામળજીબટ કહે ॥ જે જે શ્રી રણછોડ.

૪. કવિ નર્મદાસકરે “નૂનું ગલ” (ગુજરાતી પ્રીન્ટીંગ પ્રેસનું)માં સામળના
આખ્યાનોમાં રણછોડજીનો શલોકો સં. ૧૭૮૧ માં રચ્યાનું નોંધેલું છે: પણ લાં તેણે
એના માસ, તિથિ, વાર આદિના કરો ઉલ્લેખ કીધો નથી. આ શલોકો ‘ખોડાણા
આખ્યાન’ તરીકે પણ મસિદ્દ છે, સૂડા ખોતેરીમાં સામળના ઉલ્લેખથી જણાય છે તેમ
રખીદાસને લાં ગયા પહેલાં (સં. ૧૭૮૫) એણે આ શલોકો રચેલો હોવો જોઈએ.

૫. ડાકોરમાં રણછોડજી ક્યારે પધાર્યા તેની સાલ હજી ચોક્કસ થઈ નથી. ખેડા
ગ્રેઝેડીયરમાં પાને ૧૧૭ એ લખેલું છે કે “About the year 1115 there
lived a certain Ramdas otherwise known as Bodhana by
caste a Khatre” એટલે સં. ૧૧૭૨ માં રણછોડજીની મૂર્તિ ડાકોરમાં આવી

અને એક ખત્રી બેડાણો તેને લાવ્યા. જૃહલાવ્યદોહન ભાગ ૭ માં પાને ૭૯૯ થી ૮૦૪ માં ગોપાળદાસને નામે પ્રકટ થયેલા બેડાણો, જે સામળનો રણછોડજીનો રાયોકો છે અને જે બેડા સમજ કે જમથી ગોપાળદાસને નામે ચઢાવાયેલા છે, જેમાં ઉપડી પ્રતિ જેટલી જ પદસંખ્યા છે અને બીજી સં. ૧૬૬૫ વાળી પ્રતિ કરતાં ૪૦ તુક ઓછી છે, તેમાં તેમ જ સં. ૧૯૬૫ વાળી પ્રતિમાં મૂર્તિ ડાકોરમાં આવ્યાનો ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે છે:-

અમૃત ચોપડીએ મણુ પધાર્યા, શુભ નક્ષત્ર ગુમથોજ સારા.

કહ્યાણુ વર્ષો થયો પ્રભાત, દ્વારકાગઢની સી કહું વાત.

પરંતુ ડાકોરમાં સંવત ૧૧૧૨ માં એ મૂર્તિ આવ્યાનું માનતાં ખચકાતું પડે છે, દંતકથા તેમ આ પ્રચલિત રાયોકો, જેને આધારે બેડા ગેઝેટીઅરમાં સને ૧૧૧૫નો ઉલ્લેખ થયો હશે એમ મનાય છે, કારણ તેમાં કોઈ પ્રમાણુ આપેલું જ નથી, કેવળ આધારમૂત ન ગણાય. બીજાં ઐતિહાસિક સાધનો જોવાની અપેક્ષા રહે છે. ડાકોરનું હાલનું દહેરું સને ૧૭૭૨ માં એટલે ૧૮૨૮ માં સતારાના ગોપાલ જગત્રાય તબિકરે બાંધ્યું છે, પણ તે અગાઉ સૈકાંથી રણછોડરાયજીનું માહાત્મ્ય ડાકોરમાં ગણાયત્વું છે. કવિ નાકર સં. ૧૫૭૨ માં શ્રી રણછોડરાયજીનાં દર્શને ઉમરેક બણી ગયાનું જણાવે છે, જે કે ડાકોરનું નામ તે લેતો નથી, તે લખે છે:-

સંવત પંદર બોતેર અભ્યાસ, જુહાપ્રમી બાદરવો માસ,

દર્શને ગયાતા ઉમરેક બણી ત્યાં કયા માંડી જોડણી.

(હરિશ્ચન્દ્રાખ્યાન, કડવું ૩૧ મું)

ઉમરેક પાસે લીંબડો છે, ત્યાં રણછોડજીનો પહેલો મુકામ હોવાની, અને તેથી તેની એ ડાળ મીઠી યથાની દંતકથા છે અને એ સ્થાન અત્યાર સુધી પણ પ્રસિદ્ધ છે; એ નોંધવાનું છે. સ્વ. સા. તનમુખરામભાઈ જી. કા. ૭ ની પ્રસ્તાવનામાં મીરાના જીવનમાં પાને ૩૮ મે (૪) એ મૂર્તિ સં. ૧૮૦૦ માં આવ્યા જણાવે છે, પણ તેમણે પેતાની જણવું મૂળ જણાવેલું નથી, એટલે અત્યારે તો ત્યાંથી સોધ અટકે છે. છતાં સને ૧૧૧૫ માં એટલે સિદ્ધરાજ જયસિંહના રાજકાળમાં સૌરાષ્ટ્રના એક ખુલાના દ્વારકામાંથી ગુજરાતના મધ્ય ભાગ ડાકોરમાં એવી પ્રતાપવંતી મૂર્તિ એક રજપૂત ડાકોર લાવી રાકે, એ માની શકાતું નથી; તે વેળા ગુજરાતનો ડાકોરવાળો ભાગ વધુ અણવિકસેલો અને જંગલમય હોવાનો સંભવ છે; અને તીર્થ તરીકેની તેની પ્રસિદ્ધિ એટલી પ્રાચીનતમ નથી. નર-સિંહ-મીરાના અને તેમ જીમ આદિ પ્રાચીન કવિઓના સમયમાં જે માહાત્મ્ય દ્વારકાના રણછોડરાયજીનું હતું તે જો મૂળ મૂર્તિ તે અગાઉથી ત્યાંથી ખસેડાઈ હોત તો ટકા ન શક્યું હત. આવો મહત્વનો ખનાવ વગર લોહી રેડાયે, વગર સંચામ બેડાયે બને, એ એકદમ માની શકાતું નથી.

અં. ૮૬-ઘ-કામાવતીની કથા-શિવદાસ (૨. સં.)-

(વિ. સં. ૧૮૦૩) પૃ. ૬૨-૧૦૪

આરંભ-શ્રી ગણેસાય નમાં: ॥ શ્રી માતા કાલીકાજીની કીર્તિ ॥
કામાવતીની કથા લખી છે ॥

પૂરવછાહોઃ વાંણી આપે શરસ્વતી ; પ્રભુમી લાગૂ પાએ : ॥

ચરીત્ર કહુ કાંભાવતી : તુ જશ આપે માવ : ॥

અન્ત-જૈન શાહસ્રે વીએ એ કથા : સા એવી મે કહી શરવથા :

કહે સીવદાસ આનંદે કરી : કીપા કરેમુને શ્રી નરહરી. ॥૧૩॥

પ્રતીશ્રી જૈન-સાહસ્રે કાંભાવતી ચરીત્ર સંમપૂરણુ સમાપતેઃ લેખક મોહોદા મીઠા મનાત દીસાવાલ શ્રી ચાંપાનેર મધે લખૂ છેઃ સંવત ૧૮૦૩ ના વરએ પ્રમાણુ અખાડ શુદ્ધ બોમે વારે સંપૂરણુ કથા કીધી છે. અખર આહો અદકો ખરો ખોટો વાંચનાર દોસ ન દેવો પ્રત જોઈને જિતારી છે. જે કાષ્ટ વાંચે તેને અમારો જે જોપાલા છે શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ-અં. ૮૨ગની (પા. ૧૫૨-૩) તથા ભાગ ૧ લાના અં. ૬ ગની નોંધ વિશેષ-જૈન શાસ્ત્રને આધારે આ વાર્તા સંવત સત્તરમા સૈકામાં ખંભાતન વડનગરા નાગર બ્રાહ્મણુ શિવદાસ કવિએ લખેલી છે. પ્રતિ શુભરાત્રી લિપિએ, જૂની પ્રતના આધારે લખેલી છે. પ્રતિ જૂની છે. વચ્ચે પાનાં ખવાયાં તેમ તરડાયાં પણ છે.

અં. ૮૬-૯-અનિરૂદ્ધહરણુ (ઉપાહરણુ)-પ્રેમાનંદ-
(૨. સં.)-(લિ. સં. ૧૮૦૩)-પૃ. ૧૦૪-૧૪૨ (અપૂર્ણ)

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમાં ॥ શ્રી નરશંકરાએજીની કીપાએ કરીને શ્રી અનીરૂદ્ધહરણુની કથા લખી છેઃ ॥

શ્રી શંભુસુતને આરાધુંછ ॥ શ્રી ચતુર દશ લોક જેહેને માનિછ ॥
તેહેના ગુણુ સુ લખીએ પાંનિછ ॥

દાસઃ ॥ પાંને રે લખા જાએ નહી શ્રી ગુણુપતીના ગૂણુગ્રાંમ ॥

શકલ કારણુ સીધ પાંમે મૂખ લેતાં નામ ॥

વલણુ ॥ ૫૬અંધ બાંધું કથા કારણુ આમાં અનીરૂદ્ધહરણુ ॥

વદે વીપ્ર પ્રેમાનંદ ગ્રંથને ભાવે લખું ॥ કડવૂ ૧

અન્ત-ગોવંદની ગત ન જાએ કહી : જાદવશેન્યા આવી મલી :

મંત્રી કહે ઉઠો નરેશ : દલ જાદવનું ચાંપે નરેશ : ॥

અનૂચર આવો લાવો વાત : દલ દીશે છિ અનાધાત : ॥

મંત્રીને કીધી નેત્રચાંગના : ॥ શેવકને આપો આગના : ॥

દૂદબી નાનાવીધ ગડે ગડે ॥ અસ્ત્ર ધરી વાર વા—(કડવું ૨૪ મે)

વિષયાદિ-જુઓ નોંધ અં. ૫૧-૩ની પાના ૧-૨ ઉપરની

વિશેષ-૧. સં. ૧૮૦૩ માં આ સંવાદ લખેલો જણાય છે. પ્રતિ શુભરાત્રી લિપિએ લખેલી છે. કડવા ૨૪ માની ૬ ફી કીધી અધુરી છે. વચ્ચે પાનાં ખવાયાં છે.

૨. આ ઓખાદરણ છે, માત્ર તેને નામ અનિરૂદ્ધદરણું આપેલું છે. વાળખી રીતે કહીએ તો ઓખાનું દરણ યવાને બદલે દ્વારકામાંથી અનિરૂદ્ધનું દરણ ખાણાસુરના શોણીતપૂરમાં થયું હતું, એથી અનિરૂદ્ધદરણું નામ સાર્થ છે. જૂ કા. મા. ૧ માં આખ્યાન હપાયું છે.

અં. ૮૬-ચ-કામાવતીની વાતો-શિવદાસ-(૨. સં. ૧૭૩૩)-
(સિ. સં. ૧૮૮૮)-પૃ. ૬૪૧-૪૬)

આરંભ-માત્ર છૂટાં છ પાનાં છે અને ૪૧ મા પાના ઉપર આમ લખેલું છે:-
અંધ પાછલી વાત કામાવતીની લખી છે પાંતે એકતાલીસમેથી ચાલી છે
દોઅરો-કામાવતી કેહે પ્રાણપતી કા સ્વામી સુ દુખ છે તમુને અતી ॥
તમુને બો કાનો છે નહી તો કાં ચંતા મન આણો ચહી ॥
અન્ત-સોતા જંનની પોએ આસ તે પરમ પદનો પમિ વાસ ॥
જર્ધન શાહુએ વીખે છે એ કયા સંખેપે કહી છે જયા ॥
(દોહરો) શંવત શતર તેત્રીસે બાદરવા વદી નામ ને રવીવાર ॥
અદમી ને આદીત વાર ગ્રંથ પુરણુ થઓ નીરધાર ॥
શીવદાસ કવીતા કેહે તમો મુણો સોતા જંન સાર ॥
એક વાર કોહો સી હરી તો ઉતરશે ભવને પાર ॥

વારતા કામાવતીની સંપુરણ કરી છે સહી સંવત ૧૮૮૮ પોશ સુદી
અગીઆરસ ને વાર છુધે સંપુરણ સમાપત થઈ છે તે બહુજો. લખીતંગ ગ્નાંતી
શ્રીમાલી સોની ગણપતરામ સંકરદાસના હાથ દસકત છે. પત પરમાંણે લીખી
છે સહી. લખનારને દોશ નહી સમાલી ભવચુક વાંચજો.

વિષયાદિ-ન્યુવો નોંધ અં. ૮૨-ગ તથા ૯-ગ તથા અં. ૮૬-ધ ઉપરની.
વિશેષ-૧. અહીં આ વાર્તાનો રચનસંવત સંવત ૧૭૩૩ આપેલો છે, પણ તે યથા-
યોગ્ય નથી, ઘણી પ્રતોના આધારે સં. આરો ૧૬૮૩ હોવાનું સમજાય છે. પ્રતિ ગુજરાતી
લિપિએ લખેલી છે.

૨. વધુ માહિતી માટે ન્યુવો વિશેષ પાનું. અં. ૮૨-ગ ૧૫૩ મું.

અં. ૮૭-ક-સીતાની શોધનાં પદ આદિતરામ-પૃ. ૨
આરંભ-રાગ ખીલાવર : ॥

શુભરીને કેહો રાંમજી : કરજો સીતાની પેર :

રાજ સાંમી સુખીઓ થઓ : જધને બેઠો છે ઘેર : ॥ શુભરી ॥ ૧ ॥

સના સહીત શુભરીવ આવીઓ : પરણુ બેઠો જે ઠામ ॥

આવીને પરનાંમ કરો : કેહે આદીતરામ : શુધર : ૫ પદ ૧

અન્ટ-લંકા આવા હનમાનજી : જોઆ ચોક બાબર :

ગોખછર્મ મંદર માલીઆં : ॥ જોઆ લાખ હજર ॥ ॥ લંકા. ૧૧ ॥

વાડીમાં હનમાન આવીઆ આશોપાલવ માંમ ॥

જુએ તો માતા રૂદન કરે કહે આદીતરામ જી ॥ ૫૬ ૪ ॥

વિશેષ-૧. છર્મ કાગળ ઉપર ૫૬ ગુજરાતી લિપિએ લખાયવ છે, લખાવટ ભૂનો નથી. રચનાનો કે લિપિનો સવત આપેલો નથી. ઉપરના પદ ૪ થી વિષય અધુરો રહ્યો છે, તેથી ૫૬ તુટકે હોવાનું સમજાય છે. કારણ આ વિષયનું એક છૂટક ૫૬ આ ન પ્રતિમાં રજુછાડના પદ પછી આપેલું છે, તેમાં રામચંદ્ર ને અયોધ્યામાં રાજ્યાભિષેક થયો તેનું વર્ણન કરેલું છે, અને તે પદનો અંક ૧૬ નો છે.

૨. લોકોમાં આ પદ પ્રસિદ્ધ છે, જેથી જ્ઞાતિની સ્ત્રીઓના કંઠે તે રહેલાં જણાય છે.

અં. ૮૭-ખ-રામચંદ્રની ગરબી-રણુછોડ-પૃ. ૭

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ ગરબી રામચંદ્રની લખી છે ॥

રાગ ખીલાવર ॥ કોઈ શુધ લાવે માહરા રામની ॥ તેને નવે નીધ આપું ॥

મોતીડે વધાવીને ॥ માહારા રૂદનામો આપું ॥ કોઈ ॥

છઠી વીનતી વીનતા તણી ॥ નહી કોઈ રામનો સાથી ॥

ભવશાગરમો છુડતાં રણુછોડ ઉગરશે કાંઠાંથી, કોઈ. ૫ ॥ ૫૬ ૧ ॥

અન્ટ-માંતુનીઆ મંગળ ગાયે છે ॥ દાનતનો નહી પારઃ ॥

રણુછોડ સાંભી રાજે બેસીઆ, વરતો જોજેકાર, રૂઢઃ ૮ ॥ ૫૬ ૧૫ ॥

વિષયાદિ-સીતાજીની સોધ રામચંદ્રે હનુમાન દ્વારા કરાવી અને રાવણને સંહારી અયોધ્યામાં રાજ્યાભિષેક કરાવ્યો. એ પ્રસંગ આ ૧૫ પદમાં વર્ણવેલો છે. શૈલી મધુર છે, આ પદ હજી નાગર તેમજ અન્ય હવ્ય આગ્રાજી જ્ઞાતિનાં બેરોને મોટેથી સાંભળવામાં આવે છે. તેના રચનસવત કે ત્રિપિસંવત આપેલો નથી. પ્રત છર્મ કાગળ ઉપર લખાયલી જી ખરી પણ લખાવટ ભૂનો નથી.

વિશેષ-આ પંદર પદ પછી આદિતરામની સીતા સોધનું ૧૬ સું ૫૬ ઉતારેલું છે. તે પછી રૂઢનાથ કવિની વસંતની સાખી આ પકિતવાળી નવ કાંડીની લખેલી છે:-

રતુ આઈ વસંતકી આંબે આવો મોર ॥

આજ પરજુજી ગેર પડેજીજીઃ ॥ રાજ રાખીએને દોડાદોડ ॥

અં. ૮૭-ગ-નરસિદ્ધ મેહેતાનાં પદ ૨-પૃ. ૧

ગરબી-રંગે રમે રંગીલી નાર રંગમો જો ॥

અતિ આનંદ વાધો એહના અંગમો જો ॥ રમે ॥ તૂક ॥

તાલી પાડે ને તાંન રડાં કરે જોઃ ખાએ ધુમડી ને ફેરડુદડી ફેરે જોઃ રમે ૧
 નરશાધ્યાના સ્વામીને વશ કરી જો, તેને આવાગમન નહીં ફરી જોઃ રમે ૭
 ગરખી-જમનાકોઠે ઉભો શુંદર સામળો જો, હથ ગેડી ને ખાધે કામળો જોઃ જમ.
 મેહેતા નરશાધ્યાના સ્વામીને કહેજો, હું તો સદાએ તમારી આધીન રહું જો ॥

વિશેષ-આ બે ગરખી પછી રાધાકૃષ્ણના શૃંગારનાં નરસેરાએ તથા દયારાએ
 રચેલાં ૫૬ નવ ઉતારેલાં છે, તેમાં પાંચ નરસેરામનાં અને ચાર દયારામનાં છે.

અં. ૮૭-ઘ-શિવલીલડીસંવાદ-૫. ૫

વિશેષ-“શંકર વસે રે કૈલાશમાં”એ તકવાળો આ સંવાદ લોકમાં પ્રચલિત છે;
 આની ૧૩ કડીઓ આ પ્રતિમાં ઉતારેલી છે. તે ધણી જ અશુદ્ધ છે. આ સંવાદ
 મુકટ થયેલો છે.

અં. ૮૮-સીતારામપ્રબંધ-સમયસુંદર-૫. ૨૮-૯૯

ઘી ॥ જાઉં કરિ આણુંદજી ॥

મેઘવાહન લંકા જામ જામડિ રાજ કરમ નિર્દજી ॥ ૯૮ તિ. ॥

રાક્ષસ દીપ રાપઈ વિઘાધર । તિથુ રાક્ષસ કહિવાઈજી ॥

પણિ રાક્ષસ અજેરા કેમ । સુર નહીં છમ ધણુ ઠામજી ॥ ૧૦ તિ. ॥

મેઘવાહન વિઘાધર વસંદ । બહુ રાજા હુવા કેમજી ॥

તસુ અતુકમિ રતનાશ્રવ અંમજ । રાવણુ રાજ કરેમજી ॥ ૧૧ તિ. ॥

પ્રબળ પ્રચંડ ત્રિખંડ તણુકિ ધણી । ત્રેલોક્ય કંટક તેહજી ॥

તેજ પ્રતાપઈ રવિ સરિપહિ । બરિબસ ગંજણુ એહજી ॥ ૧૨ તિ. ॥

બાલપણઈ બાપઈ પહિરાઈ । દેવ સંબંધી હારજી ॥

ત સુરતને બાલક નવ મુહડા । પ્રતિબિંબ્યા અતિસારજી ॥ ૧૩ તિ. ॥

હસ મુહડા દેવી બાલકના રતનાશ્રવ ધણક પ્રેમજી ॥

દીધું નામ દસુઠણુ દિવસઈ । એ દસ વદન તે એમજી ॥ ૧૪ તિ. ॥

બારહ વરસ ગયાં સાધંતાં । વલિ ઉપરિ અચાર માસજી ॥

તિન દિવસ ઘા કમ પૂરઈ થયઈ । લહિયઈ લીલ વિલાસજી ॥ ૨૩ તિ. ॥

પ્રતિ પાંચમા ખંડ તણી હાલ બીજી ॥ રવણુ ઉતપતિ જાણુજી ॥

સમય સુંદર કહઈ હું હું હજમરથ ॥ કેવલિ વચન પ્રમાણુજી ॥ ૨૪ ॥

સર્વ ગાથા ૯૮ દૂહા ॥ ૧૨ ॥

પ્રતિશ્રી સીતારામ પ્રબંધે નવ ખંડે સીતાંસંહરણુ નામા ખંચમઃ ખંડઃ

સમાપ્તઃ ॥ સર્વ ગાથા ૨૪૮ ॥ દૂહા ૧૪ ॥

અન્ત-ઢાલ છડી ॥ રાગ કેદાર ગઉડી મિશ્રી

વીરા હો દ્વારધ સેહધ મોલા પુરય વિચાર, લાડણુ વીં એ વીવાહ રાગી તરી

ઢાલ ॥ એક દિવસ આવી કરી । રામ નમ્ર પ્રદક્ષણુ દેખ ।

કેવલી વિધિ સેતી વાઢી કરી । સીતેન્દ્ર પ્રસન્ન કરેખ ॥ ૧ ॥ .

કેવલી આગમ્યા તવંધ કહધ । શ્રી રામચંદ્ર મુણિદ કે ॥ આંકણી ॥

૨ જીવ જિન ધર્મકા એહ.

કહુ સામી એ નર કથી । નીસરિ ઉપજિ સ્વધ કેધિ ॥ કે ॥

મુગતિ લહિર્યધ કિણુ તવધ । મિલ સ્વધ વલી મુઝ કેધિ ॥ ૨ કે. ॥

(નવમ ખંડની ઢાલ ૭ મીની ૨ જી કડીથી તૂટકે)

વિષયાદિ-જેન ધર્મના સિદ્ધાંતને, અનુસરતું રામાયણુ આ સીતારામપ્રબંધમાં કવિ સમયસુંદરે આપેલું છે. વાલ્મીકી રામાયણુ અને જૈન રામાયણુ વચ્ચે ધણો મેટો ફેર વસ્તુ, પ્રસંગ, પાત્રોની વૃત્તિ, આદિ સંબંધમાં હોવાનું જણાય છે.

રાગ, ઢાલ અને હેસિઓથી પદ બંધ બાંધેલો છે. કુલ નવ ખંડ આ પ્રબંધના છે.

વિશેષ-આ પ્રબંધ પ્રકટ થયો જણ્યામાં નથી. પ્રતિ તૂટક છે. પહેલાં ૨૭ પાનાં, એટલે કે પાંચમા ખંડની પહેલી સુધીનાં બાગ ખંડિત છે તેમ નવમા ખંડની સાતમી ઢાલની ખીણ કડી પછી બાગ પણ ખંડિત છે. એટલે કવિની યોગ્ય, રચન-સંવત કે સિપિસંવતની મહિની આ પ્રસ્તુત પ્રતિભાંથી સાંપડતી નથી. પ્રતિ બાલ-બાલ સિપિએ, પડિમાત્રાની દબે જૈન શૈલિએ લખાયલી છે, તેથી તે પ્રાચીન હોવાનું સમજાય છે, જે કે કાગળો એટલા જૂના હોવા વિષે શક છે. કેટલાંક પાનાંઓ ઉપર બાલુએ કાકપદ કે ચાકડી કરીને પડેલા અક્ષરો, કે પહેા, કે પંક્તિઓ પણ પાછળથી હમરેલાં હોય એમ બિન્ન હસ્તાક્ષરથી સમજાય છે. બાપા ઘણી જ પ્રાચીન છે, એમ વિમલિતના પ્રત્યયોની સધિથી તેમ ક્રિયાપદોનાં રૂપોથી જણાય છે.

અં.,-૮૯-૪-કકકો-રણુછોડ-પૃ. ૩-૬-(તૂટકે)

આરંભ-(પાનાં બે ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

॥ તણે પરતાપ ॥

ટટા ટાલો મનના ટેક ॥ અંતર જમી જણો એક ॥

જે જાણશે તે કાઆ જશે ॥ પ્રભુ પીડમાં પરગટ થશે ॥

લખો અક્ષર તે આવી મલે ॥ ટટા તે કેમ ટાલો ટલે ॥

ઠઠા ઠરસે જે ઠેકાણે ॥ આદ પુરય ને જીગતે જાણે ॥

કણીએ કારજ નહીં સરે ॥ રણી રાખે તે નર તરે ॥

આપે યોલખે આતમા રાંમ ॥ ઠઠા એ કરવાનો ઠાંમ ॥

અન્ત- પપા પપથી પાપેણુ લાગે ॥ સંત વીનાં જ્ઞાત જ્ઞાણુ ભાગે ॥
 દુરીજન લોક દુરમતી ઉપજવે ॥ પંડ પડે પંથુ પાછો આવે ॥
 તેથી રામ રંગમાં ખેલો ॥ પપા પપનો સંગત મેહેતો ॥
 હયા હરીશું હેત વધારો ॥ મેજે ઉતરો પેલે પાર ॥
 સંત શબ્દ બોલે તે સાચો ॥ પીડ પોતાનો જાણવો કાચો ॥
 ગરૂપરતાપે થઈ છે દયાનો શ્રી અક્ષર સપૂરણુ થયા ॥
 કહો કવીતમાં સમાએ ॥ એ રસ રંક રણુછોડ ગાએ ॥

શંપુરંણુ સમાપ્ત ॥ શ્રીગુરુજના પ્રસાદથી લખુ છે ॥ રાંમજી સત છે ॥ ગુરુજી સત છે ॥

વિષયવાદિ-મત્યેક વ્યજન ઉપરથી સુચિત ઠત્તજ્ઞાનનો બોધ જીવને આ કક્ષાદ્વારા
 કવિએ કરેલો છે. સામાન્ય રીતે આપની પેઠે પદવાળી દ્વાયથી પદબંધ બધિરો છે.

વિશેષ-આ કહો પ્રકટ થયેલો જણયામાં નથી. પ્રતિ જોકે ગુજરાતી લિપિએ
 લખાયેલી છે, છતાં 'ક' 'ચ' 'ઠ' આદિ ઘણા શબ્દોનો મરોડ બાલબોધ લિપિનો છે.
 પ્રતિ અશુદ્ધ છે, અને પ્રાચીન નથી.

અં. ૮૯-ખ-છપાયા અને કવિત-અખો-પૃ. ૬-૧૫.

આરંભ-શ્રી રાંમાંચે-મઃ ॥ અથ સવાયા કવીત લખાં છે ॥
 પર્મ ધાંમ પ્રણુ હરી હું પ્રથમે કહ પ્રણામ ॥
 પર્મ જો પરીક્ષમ સદા જાહાં નહી મહે રૂપ ને નાંમ ॥
 તાંહાં અણુસતો હુ થઇ પ્રંણુમુ વાયેક વેલાસ ॥
 જાંહાં મંન વાંણુ પોચે નહી તાંહાં સુ કહીને સ્તવે દાસ ॥
 નિરગુણમાં ગુણુ અણુસતા આરોપી અષે ઓગર ॥
 સત સત પરામાત્મા હું નંદી નંદી એહવી સ્તુતિ કહ ॥ ૧ ॥
 તંમો નીરગુણુ ગુણુપતિ નામધાંમ ધર ગુણુત્વ આસે ॥
 અચુક અંબરલીન દ્વીપત નંદી નીરંગ નીરાલે ॥
 તેહને આરોપ્યા ગુણુ હંસ સીસ ઢલે જેહેને અંમર ॥
 નીકટ રહી અસ્ત સીધ નવ નીધ છુધ કહુ અંમર ॥
 શ્વર વેણુ ધરતી રચકી ચીદશક્તિ માહા સરસ્વતી ॥
 તેહને અખો જમલ જાંણી સ્થળે જે સર્વાતીત સઉનો પતિ ॥ ૨ ॥

અન્ત- એ જે સુણુમે નરનાર સાર વસ્તુ રવે તે થાસે ॥
 કંઈ હેમાં એહ દેહ ગદી જલ માંહાં જાસે ॥
 જેમ પર્વતે જાયે જરાય બ્રાહ્મ કીધા વાનાં ઉડે ॥

- તેમ એ અંત્રવીચાર સાર પામે સતગુરુ વડે ॥
 જે જાણે જે જાણેને બુધમાને અષે ઓચરૂં ॥
 નિમીત્ત માત્ર અષે કહેતાપણું તે જાણે જેણે કરૂં ॥ ૩૮ ॥
 અદ્ મંધ અને અંતે બુધસુ બુવે વીચારી ॥
 તે રજ કૈવલ અન્હ અર્થ ન હોએ નર ને નારી ॥
 એ ઇપૈયા સત્રીસ દીવસ છે અન્હનીસાને ॥
 અને ચાર કલા પુષ્પત તે લેપ છે અન્હ દીસાને ॥
 સર્વ મલી ચાલીસ એ અષા જે ઉરમાં ધરે ॥
 ચીદાનંદ ચીદ પ્રતે શ્રીમુખે હરી ઓચરે ॥ ૪૦ ॥

શંખપુરણ સમાપ્ત ॥ ગુરૂની કૃપાથી લખુ છે ॥

વિષયાદિ-૧ અદ્વૈતવેદાંતના તત્ત્વજ્ઞાનને અનુસરતો બોધ આ આજ્ઞાસ ઇપૈયા થઈ છે.
 ૨ કુપ ઇપૈયા ૪૦ છે.

વિશેષ-આ ઇપૈયા પ્રકટ થયા નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે તે
 કે ઘણા અક્ષરોનો મરોડ બાલબોધ વિપિનો છે. લેખનશૈલી ઘણી જ અશુદ્ધ છે. તે કે
 ૭૫૨ ૪૦ ઇપૈયા રચાયલા હોવાનું વર્ણવાયલું છે, પણ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં ૩૬ ઇપૈયા છે;
 ૩૬ માં ઇપૈયા ૬૬મ્ લલીઆન્દ્રિ હતાવળે રી મયો જણાય છે.

અં. ૮૯-ગ-પંચીકરણ- કવીર-૫૦ ૧-૫

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ અથ પચકરણ કરીનુ લખુ છે ॥
 આય અવીગત સેહેજે ધ્રમ. ॥ તાં વી આશા આકાશ ધ્રમ ॥
 આકાશ ધ્રમકી આશા ॥ સમાકાશ ધ્રમ વાંદ ધ્રમ ॥
 વાંદ ધ્રમકી આશા ॥ સ્તે તેજ ધ્રમ „
 તેજ ધ્રમકી આશા ॥ પાણી ધ્રમ „

અન્ત-ગુરુ કવીરે સમજાદઆ સેહેજે ઉતરે પાર
 સુક્ષ્મ સ્યુ(ઝ) છે પચમાસુ બતમ ઉપના વોવ્ય :
 આત્મ ઉપના વીચારે. ॥ મુદ્ર પચીકરણ માહાત્માવેક : ॥
 આત્મ અનુમલ વીચાર ॥ ગુરુ ઉપદેશ દોષ .

પદ ધ્રમાહ વીચાર : ગરુ ઉપદેસે સપુરણ સમાપ્ત ॥ હતી પચીકરણ લખુ છે
 કવીરજીનુ છે: ॥ ॥ સરસ્વતી પ્રસાદ . ગુરુજીની કૃપાથી લખુ છે :”

વિષયાદિ-પંચમહાભૂતનાં તત્ત્વોના અંશાશી મિશ્રણથી સૂક્ષ્મ અને સ્પૂલ દેહ
 કેમ બન્યા, એ પ્રકાર અહીં વર્ણવેલો છે.

વિશેષ-આ પંચીકરણ પ્રકટ થયલું છે. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે.

અં. ૮૯- પદો-ગોકુલ-

પૃ. ૫-૩

રાગ વસંત-ટોપી પેરી રે સંસારીએ ॥ નથી પેરી રે બાનાં ધારીએ ॥ ટેક ॥

૧. કહુ તેમાં કંઈ કીધું નહી ॥ મુખે રાંમનું નામ લીધું નહી ॥

કત કરતાં મંન બીધું નહી ॥ ટોપી પેરી. ॥ નથી. ॥

૨. ॥ એક વીજળીના ચમકારામાં મોતી પોવી લેએ પલ વારમાં ॥ ટેક ॥

એ પરાવે તો પોરવાએ રે ॥ કરે આગસ તો રહી જાએ રે ॥

ફરી દાવ ન આવે એવો રે ॥ વીજળીનાં જભુકા જેવો રે ॥ વીજળી ॥

૩. ॥ જે દેશમાં પ્રગટ દેવ રે તે દેહર પુખ્તએ તતક્ષેવ રે ॥ ટેક ॥

દેરૂં દેવ તણે પરતાપથી ॥ દેરૂં પુખ્તએ તેના આથી ॥ જે દેશમાં ॥

૪. ॥ દેરૂં પુખ્તએ દેવને લીધે રે તેણે દેશનું કારજ સીધારે ॥ જે દેશમાં ॥

— — — — —

અં. ૯૦-ક-ભગવદ્ગીતા-રામકૃષ્ણ-(૨. સં. ૧૬૬૦)-

(દ્વિ. સં. ૧૮૨૪)-પૃ. ૧૨-૨૭ (તૂટક)

આરંભ-(પહેલાં ૧૦ પાનાં ન હોવાથી રીતસર આરંભ નથી.

... ... માહારી ગતીને કેા નવ કલે ॥

જેમ ઉદક પં એઃ ॥ આકાશ મન બુધી એ કયા ॥ ૨ ॥

અહંકાર મળી આઠે જાણુઃ ॥ અષ્ટ પ્રકૃતિ એ ઝીવ પ્રમાણુઃ

એણી પ્રકૃતિએદે ઉત્પન્નઃ ॥ એહેમાં અધીકારી તે મંનઃ ॥ ૩ ॥ (અ. ૭ મો)

અન્ત-રાંમકૃષ્ણ કહે સણેા શ્રી હરીઃ ॥ રહીત કાંમનાએ સ્તુતી કરીઃ ॥ ૩ ॥

વેદાંત મત ગીતાનું જ્ઞાનઃ ॥ પ્રાકૃત મે વરણુવૂ આક્ષાંનઃ ॥ ૪ ॥

જ્ઞાન પક્ષ રસ પીસે જેહઃ ભૂગત પાંમેવા નહી સંદેહ ॥ ૫ ॥

શવત શોક્ષ ને સાઠોતરોઃ આસો માસ પક્ષ ઉજલે(૧) ॥ ૬ ॥

દીવસ દ્વિઆદસી ને રવીવારઃ ॥ કયા કલી કીધો નીસ્તારઃ ॥ ૭ ॥

દુહો શ્રીગૂરુચરણ કીરણ થકીઃ ॥ આરંભૂ આક્ષાંનઃ ॥

અષ્ટ દશ અધા લગેઃ ॥ કેવળ બ્રહ્મજ્ઞાનઃ ॥ (અધ્યાય ૧૮ મો)

જો તૂંએ અદ્વપત કેરાઃ ॥ અરબુન જશ વીસ્તારઃ ॥

દેવે પૂરુષવરદી કરીઃ ॥ બૂહિ હિતારો ભારઃ ॥ ૮ ॥

નીષ્ઠત એ નાંનૂ કહુંઃ ॥ જોડો છે વીસ્તારઃ ॥ ૯ ॥

રામકૃષ્ણ એમ વીનવે ॥ મૂગાનો દાતાર ॥ ૯ ॥

મોક્ષપદારથ આપીએ ॥ તરીએ ભવસંસાર ॥

ભવનાં બંધન કાપીએ ॥ ભંજન કીરણથી મોશાર ॥ ૧૦ ॥

શંપૂરણ સમાપ્ત ॥ શ્રી રત્ન કલાંજીમરત્ન ॥ પરત પરમાણે લખ્યું છે ॥
વધવટ અક્ષર થયો હોયે તે ઝોડીને વાચ્યો ॥ લખનારાને યોડ નહી ॥
સાજને લાડ વીશા સા. બીખારીદાસ પરશોતમદાસની ચોપડી છે ॥ શા.
દુલભ ગંગાદાસની ચોપડીથી ઉતારી છે ॥ લખતંગ ગનાતી સાજને લાડ વીશા
સા. દુલભ ગંગાદાશ કડોદીઆએ લખી છે; જે કાષ્ટ વાંચવા તા ઉતારવા લેખ
જાએ ને ચોલવી રાખે તેને માથે શવત ૧૮૦૩ નો પાપ તા. બરચનો પાપ છે ॥
સંવત ૧૮૨૪ના માગસેર વદ ૭ વાર સનેહિએ સપૂરણ લખી છે તે સહી ॥ જે
કાષ્ટ વાંચવા લેખ જાએ તે ધણીને ઠાપકી પચાડ્યો ધરસુ લખીએ. .

વિષયાદિ—શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના ૧૮ અધ્યાયનો સાર આ ગીતામાં ઉતારેલો
છે. દુહા અને ચોપાઈથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ—આ ગીતા પ્રકટ થયેલી નવયામાં નથી. પ્રતિ વિધે જુઓ અં. ૬૦-ગ.

અં. ૬૦- ખ-ગોકુલલીલા-વદલલ-પૃ. (૨૮-૩૨)

આરંભ:— શ્રી ગણેશાયેનમઃ ॥ ॥ અથ ગોકુલલીલા લખી છે ॥

પ્રથમે પ્રણમ ગુરુ દેવને ॥ પાએ લાગી હું એહ ॥

શદા શરવદા માગીએ ॥ હરિચરણે કે(ર?)હે સનેહ ॥ ૧ ॥

સ્નેહરશ ગાવા મન થઈ ॥ કીરત્રા કરે માહારાજ ॥

શ્રી ગોકુલલીલા પ્રણમ ॥ જે રમેત કરી વીજરાજ ॥ ૨ ॥

અન્ત:—અગણીત શોભા બલીત છે ॥ અગણીત ખેલ વીશાલ ॥

અગણીત શોભા રામની ॥ નીત સદા વૃંદાવન વાસ ॥ ૩ ॥

એ લીલા રશ રૂપ છે ॥ પ્રેમહેતની વાત ॥

ધ્યાન ધરી ગાએ શદા ॥ પામે તે વીજ નાય ॥ ૪ ॥

એ લીલા ગોકુલ વીજ તણી ॥ હુ શદા ગાઉ મહારાજ ॥

જનમ જનમ એ આપ્યો ॥ એ હરી માઝ ॥ ૫ ॥

કર ઝોડી વદલલ કેહે ॥ એ ગોકુલ લીલા ગાએ ॥

છુટે છોડે જીવને ॥ વલી પાપી પાવન યાએ ॥ ૬ ॥

ઇતિ શ્રી ગોકુલલીલા સમપૂરણ ॥

વિષયાદિ—શ્રીકૃષ્ણે બાળક અવસ્થામાં ગોકુલમાં ગોપીઓ અને રાધા સાથે કરેલો
વિહાર આ લીલામાં વર્ણવાયો છે. ધોળથી પદબંધ બાંધેલો છે. કુલ ૬૬ કડી છે.

વિશેષ—આ લીલા પ્રણા વેષ્ટુવાને સુખે છે, પ્રતિ વિધે જુઓ અં. ૬૦-ગ નો “વિશેષ”

અં. ૯૦-ગ-દાણુલીલા-પ્રેમાનંદ-૫. ૩૩-૩૪

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમાઃ ॥ શ્રી મારગ દાણુલીલા લખી છે ॥
 રાગ ॥ ડો ॥ મોહનજી મથુરાને મારગડે ॥ યષ બેઠા છે દાણી રે ॥
 મહીઆરીનાં મહી લૂટે છે ॥ તે વાત રાધાજીએ જાણી રે ॥
 ચંદાવલી રાહી ચંદ્રલાગા ॥ લલીત વીચાખા દાથ રે ॥
 રાહી પ્રીઆ સખી તેડી ॥ શુ. વ સાહેલી રે ॥

...
 ઘેર ઘેરથી ગોપી યષ ટોલે ॥ ગોઠ હરીની વાલી રે ॥
 પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરને ॥ ઝીતવા ચવકા આલી રે ॥
 મોહનજી મથુરાને મારગ યષ બેઠા છે દાણી રે ॥ ૫૬ ૧ ॥

અન્ત-ઝીલા ઝીવનજીને હારી સુદરી ॥ લોકાચાર રહ્યાં વીશરી ॥
 વઝાડી ઝીવનઝીએ વાંચલી ગોપીકા યષ મહેની વાકુલી ॥ જ. ૧.

...
 ઉગ્યો ચંદ ને ઉગ્યો બાંધુ રે ॥ યષ પ્રીત વીનતાને શાન રે ॥
 શરવે સ્તૂતી કરી ॥ પ્રેમાનંદ પ્રભુને પાએ પડી ॥
 ઝીલા ઝીવન ને હારી સુદરી રે ॥ ૮ ॥ ૫૬ ૧૪ ॥

રાગ ધનાશ્રી-નમો નારાએણુ શ્રી રાધારાણી ॥ હુ ... સ્વાંણી ॥ નમો ॥
 પડોશણુ નણુદ શાસ્ત્ર એઠાણી ॥ કરે રીશ જરાએ નર એધાંણી ॥ નમો ॥
 મુણે બણે દાણુલીલા તે ધન પ્રાણી ॥ ઝમકીંકર ન શકે તેને તાણી ॥ નમો ॥
 એ અદ્ભૂત લીલા બૃધ મુવીખાં ॥ એમ સાગર માંદાથી બગલે ચાંચ ભરી પાણી,
 તેમ પ્રેમાનંદ દાણુલીલા વખાણી ॥ શરણાગત મૂને રાખે શારંગપાણી ॥
 નમો નારાએણુ રાધાં રાણી ॥ ૫૬ ૧૫ ॥

વિષયાદિ-૧. ગોકુળ વૃન્દાવનના માર્ગમાં શ્રીકૃષ્ણે મહીના દાણુને નિમિત્તે ગોપી-
 એને ખાળી અને રાધાએ એ ગોપીઓનું નાયકપદ લેઈ કૃષ્ણ સાથે સંવાદ કર્યો છતાં
 તેમાં હારી અને કૃષ્ણને શરણે ગઈ. એ પ્રસંગ પ્રસ્તુત લીલામાં વર્ણવેલો છે.

૨. ઠડવાં ૧૫ છે. રાગથી પદબંધ બાધિલો છે.

વિશેષ-આ લીલા જ. કા. દો. ભાગ ૧ માં પ્રકટ થયેલી છે. તેમાં ૧૪ પદ છે
 ત્યારે આ પ્રતિમાં ૧૫ પદ છે, તેમાં પંદરમું આખુંએ પદ અહીં ઉતાર્યું છે. પ્રતિ
 ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. પાનાં કટિ ખાધેલાં છે તેમ પાણીથી બીજાથી કટલાક
 શબ્દો અને અક્ષરો ઉઝરાયેલા છે. પ્રતિ પ્રાચીન નથી, તેમ નવીન નથી.

અં. ૯૦-૬-વિવેકવલ્લુઝારો-પ્રેમાનંદ-પૃ. ૪૩-૫૦

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમાઃ ॥ અથ વિવેકવલ્લુઝારો લખો છે ॥

રાગ ગોડી ॥ પ્રભુત્વ ગણપતી ચારદા વલ્લુઝારો ॥

શદ્ગૂરુને લાગૂ પાએ ॥ શમઝ મન મારા રે ॥

કાઆ નગર શોહામંજૂ વલ્લુ રે ॥ તાંહાં વચવાને કીધું ગામ સમઝ મન મારા રે ॥

અન્ત-શ્રી ગૂ(બ)રાત દેશ શોહામંજૂ વલ્લુ વીરખેત્ર વડોદર ગાંધ શમઝ

ગનાત ચોવીચ વીમની વલ્લુ કૃષ્ણ સુત પ્રેમાનંદ નાંમ શમઝ

વિવેક વલ્લુઝારો આતમા વલ્લુ અધ્યાત્મ ને ઉપદેશ શમઝ

એ વલ્લુઝારો ગાએ ને ચાંભલે વલ્લુ તેહનો દલે કરમકલેશ શમઝ

ઝપતપધરમ શરવ અનુસરે વલ્લુ તેનાં ચાએ મનવાંછીત કાંમ શમઝ

ભટ પ્રેમાનંદ કરી ગયો વલ્લુ શરવે શમરો સીતારામ શમઝ

વિષયાદિ-જવાભાને સંસાર રૂપી વ્યાપારસુષ્ટિમાં વ્યાપાર કરવા અર્થે પ્રવૃત્ત થયેલા વર્ણવી, પ્રવૃત્તિરૂપી ખત્તીના મોહમાં હુબ્ધ થઈ, પરમાત્મતત્ત્વને વીસરી, ખોટા ખમને અને પછી નિવૃત્તિરૂપી બીજા ખત્તીની પ્રેરણાથી પુનઃ પરમાત્મતત્ત્વને પામતો, આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે.

વિશેષ-આ વલ્લુઝારો જૂ. કા. દો. ભાગ ૨ માં પ્રકટ થયેલો છે. આ પ્રેમાનંદની પહેલી કૃતિ લેખાય છે.

અં. ૯૦-૬-અર્જુનગીતા-ધનદાસ-પૃ. ૫૦-૫૩.

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમાઃ ॥ અથ અરજૂન ગીતા લખી છે ॥

શ્રી ગૂડકૃપાએ ગાઇએ ને કીરપા શાધૂ ઝન ॥

પરીજંમ માહારો આતમા ને મન તે અરજૂન. અર્જુન. ૧

અન્ત-ભગત મહીમા સાંભલી ॥ મૂઝા થઇ પ્રથવી પડયો ॥

નયલે વેહે ઝયધાર ॥ અરજૂન ॥ ૪૬ ॥

ગીતાને એ અનુભવે ॥ ગાએ નર ને નાર ॥

એના(ર)હ જાગ્ય હોએ તે અનુભવે ॥ ધનદાસ ગીતા ગાએ ॥ અર્જુન ૪૭ ॥

વિષયાદિ-ભગવાને કૃષ્ણે ભક્તોની દૃઢ ભક્તિ અને આગ્રહને વશ થઈ તેમનાં બીજા સાયબ્યાના પ્રસંગે અર્જુન સમક્ષ પ્રસ્તુત લોકપ્રસિદ્ધ ગીતામાં વર્ણવેલા છે.

અં. ૯૦-ચ-૫૬-ગદાધર-પૃ. ૫૩-૫૪

આરંભ-ઝશોહાઝી વારોની વીઠલ તમારોઃ કોહો ગોકૃષ્ણ કૃમ રહીએઃ

એ પરતે ચાલે નહી માહારઃ કોહો બાઇ કૃષ્ણ પેરે રહીએઃ ॥

અન્ત—પૂરણુ પુણ્યપ્રભાવ ઠરીનેઃ સુખ ચરવ અંતર ઝામી ॥
ભક્ત હેત ગોકૃષ્ણ અન્ત રયાઃ ગદાધરના સ્વામી ॥

અં. ૯૮-છ-ભ્રમરપચીશી-પ્રેમાનન્દ-પૃ. ૫૪-૬૦ (તૂટક)

આરંભ-શ્રી ગણેશાયે નમઃ અથ ભ્રમરપચીશી લખી છે ॥

રાગ કેદારો ॥ શ્રીપતી શ્રીગુરુ ચરણકમલનૂં ॥ ધ્યાન રહે માંહાં રાખો રે ॥
સંવાદ ઓધવ મીઝ પીનતાનો ॥ ભ્રમરગીતાનો ભાખૂ રે ॥ ૧ ॥
ગૂમ સંદેશો ગોપવધૂને ॥ કેણુ સંધાયે કાઢાવું રે ॥
વીપ્ર પ્રભૂ કેહે ઓધવને ॥ તમને ઘટે છે આહાવું રે ॥ ૫ ॥

અન્ત-૫૬ ૧૮ માંથી તૂટક હોવાથી રીતસરનો અન્ત આપેલો નથી.

વિશેષ-આ ભ્રમરપચીશી જુ કા. દો. ભાગ ૩ માં પ્રકટ થયેલી છે; જો કે તેમાંના કેટલાંક પદ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં નથી, છતાં સંદર્ભ અસ્ખલિત છે. કુદ ૧૮ ૫૬ છે. પ્રેમાનંદના દશમસ્કંધમાંની ભ્રમરપચીશી સાથે આ સરખાવવા લેવી ॥

અં. ૯૧-પાંડવવિદિ-ભાઉ-(૨.સં.)-પૃ. ૧-૩૪-(અપૂર્ણ)

આરંભ-(પહેલાં બે દડવાં ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

રાગગોડી ॥ વૈષ્ણસંપાધન કેહે સુણુ રાએ ॥ શ્રીકૃષ્ણનો તૂને કહુ મહીમાય ॥ ૧ ॥

વીરૂરનું દીર્ઘ નીશ્વસ મન ॥ નાંહાના વીધ નીપાયાં અંન ॥ ૨ ॥

(કડવુ તીર્થુ)

અન્ત-(રાગ વેરાડી) (કડવા ૧૫માંથી વિદિ તૂટક હોવાથી રીતસર આરંભ નથી.)

સ્વામી હુતા અને છે માંહાં તો તાં મે કેમ રહેવાય તારાં : ॥

કાઠી બાહાર આવો વૈશ્વદેવ : કીરણુ અરજૂન પાસે તતખેવ : ॥

માંડીને સધળી કહી વાત ॥ આણી દાયકો છે ભરમતાત : ॥

કરો શાહે શ્રમશુભા મુજને ॥

તથા લોકમાં તાહારી ક્ષાત ॥ અવીચલ વાણી દોઝો માત ॥

દીઝો હાથ મુજ ઉપર કરુણા કરી-રે ॥

હાલ ॥ મરતક હાથમાં દીઝો મુજને દાશ તમારો જાણી ॥

કહુ આક્ષાંશુ ડાંગવ રાજનું ॥ કીપા કરો કલાણી ॥

અન્ત-(રાગ મેવાડો-ગોડી)

એ કયા હરીવંશ માંહાં ગાતાં શાંભલતાં સુખ યાએ ॥

રૂપી વૈશંપાએન બોલીઆ ॥ તું સાંભલ જનમેજે રાએ ॥ ૬ ॥

શંપત શોભ બોહતરે કીધો કયાનો વિસ્તાર ॥

પૈશાખ માસ સુદી દુવાદશી પુરંજી અંધવીસ્તાર ૧૦ કડવાં ૧૫ ॥

વિષયાદિ-૧. હરિવંશના અવિધ્યપર્વના અધ્યાયને આધારે, આ આખ્યાન વર્ણવેલું છે. દુર્વાસા રૂચિના આપથી ઘોડી ચયક્ષી હર્વશી અપ્સરાને ડાંગવ રાજાએ પોતાને લાં રાખતાં શ્રીકૃષ્ણે નારદની પ્રેરણાથી તેને પોતાને હસ્તક સોંપવાનું અને ન સોંપે તો યુદ્ધ કરવાનું આદ્વાન કીધું. ડાંગવ ઘોડી સાથે શરણુ માગતો ત્રણે લોકમાં વિચર્યો; આખરે ભીમસેને સુભદ્રાની પ્રેરણાથી તેને રાણ આપ્યું અને શ્રીકૃષ્ણ સાથે યુદ્ધનેા પ્રસંગ આદરપૂર્વક સ્વીકાર્યો અને યુદ્ધ થતાં ઇન્દ્રે કહેલા તોડ અનુસાર ભીમના અંગ ઉપર ગદા અને વજ્રનો યોગ થતાં ઘોડી હર્વશી પુનઃ અપ્સરા થઈ અને કલહ સાંત પડ્યો. આ પ્રસંગ પ્રસ્તુત આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે.

૨. રાગ, હાલ ને હમવાથી પદબંધ બાધેલો છે. કડવાં ૧૫ છે; પદસંખ્યા ૨૬૫ છે.

વિશેષ-મા. કા. ત્રિ. વર્ષ ૭, અંક ૪ માં આ આખ્યાન પ્રકટ થયું છે. પ્રતિ પ્રાચીન નથી; ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલી છે. લક્ષીઆએ પંદરમા કડવાની ઉલ્લી ચોડક પકિતેા પ્રસ્તુત પ્રતિમાં ઉતારેલી નથી અને પાનું કેવ રાખેલું છે. એટલે તેમાં કવિની ઓળખ લિપિસંવત આદિ જણાતાં નથી.

અં. ૯૩-ક-વૈદકીય નોંધ સંગ્રહ-

પૃ. ૪૭

આરંભ-અગ્રપ મારવાની વિધિ. અગ્રપ કાળા ભાંજી બૂકો કરે પછે મૂલાના રસમાં ખલ કરે । જુતો દિન ૮ લગે રાપવો । પછે ભાગરાના રસમાં પરલ કરવો દીન ૮ લગે । પછે તેની ટીકડી ટાંપને માજને કરવી પછે કારી કુલડીમાં થરે થરે મુકી । મુદ્રા કપડ માટીઈ કરે ગજપુટમાં અગ્નિ હારતો ૪ નો મધુસા મધુગી ... હુંકુ યથે ને કાઠે ખાવાનું વજન વાલ ૧-પ્રમેના ધણીને કલાંશુ દિએ; પછે દરેક પરાદી જો ॥ (૨૦૯)

અન્ત-કથીર મારવાનો ઉપાયો ॥ કથીર તોલા ૪ અજમે તો ૯ હલદ તોલા ૬ વિજઆ તોલા ૬ વાલરની રાપ તોલા ૪ એ સરવ એકજ કરિ

ઠીકરાંમા અગ્નિ દિજે ઠીકરા હેઠે ॥ પછે થોડો થોડો શુક્રા મુકતાં જમએ,
એ વંગ ધારણુનો ઉપાએ (૪૧૬)

વિપયાદિ-ધાતુએને, ગંધક મારવાના, અને આદ્યશીશી, પ્રેમેદ આદિ મહા
રોગોની દવાઓ તૈયાર કરવા નિવિધને તે લેવાનાં માપ વગેરે આ સંમદમાં છે.

વિશેષ-મસ્તુત સંગ્રહ બાલબોધત્રિપિએ લખેલો છે. કાગળો ન લેખનશૈલી ભેદમાં
તે પ્રાચીન જણાય છે. વેદક અને રસાયનની દૃષ્ટિ આ સંગ્રહ કીમતી જણાય છે.

અં. ૯૩-અ-ચાક્ષિણીની સાધના-

પૃ. ૪૭-૬૨

આ મંત્રવિધિ ઘણી જ અશુદ્ધ છે. બાલબોધ ત્રિપિએ લખેલી છે,

અં. ૯૪-દ્વાદશ માસ-

રત્નેશ્વર-

પૃ. ૮-૨૫ (તૂટક)

આરંભ-(પહેલાં પાનાં ૮ ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

લહેરે રે જમ

જિટ કરું ભરથારને થઈ કૃપની છાંદ ॥

અંગે અનંગ વમી રહો ॥ રતિના દિન આજ ॥

અવસર વીતે મેહુલો વરસે સે કાજ ॥

આખે વલગી બેલડી સાહેલી છે જોય ॥

માહારી બેલડીએ નહીં નાથજી કુખ સા હોય ॥ (માસ ૫)

અન્ત-એણી વિધિ ત્રિલસે રાધિકા । પ્રેમભરે રંગ ॥

આનંદ પામી અંગના આબ્યા ગોકુલ ચંગ ॥

વૈષ્ણવ લોક ખીરાજતા દર્શાવતી માંહે વાસ ॥ માસ ॥ ૧૨ ॥

સ્તુતી કીધી રત્નેશ્વરે કીધા દ્વાદસ માસ ॥

દ્વેહો ॥ મધુપુર હરિ આવે નાર મોતી વધાવે ॥

રસબસ થઈ રાધા ભાગતી ભોગ બાધા ॥

ધરધર થકી ગોપી નીસરે લાજ લોપી ॥

નયસિંધુ લગી ન્યાલી આરતી જે ઉજાલે ॥ માસ ૧૨ ॥

વિપયાદિ-મિયતમ કૃષ્ણવિષ્ણુથી વિરહાતુર થયલી રાધાની બાર માસની
વિરહવેદના અહીં વર્ણવેલી છે. રાત્ર અને દૂહાથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ-મા. કા. ત્રિ. વર્ષ ૫ મું અંક ૨ નમાં પ્રકટ થયેલો છે પહેલાં ૮, ૧૧,
૬ અને ૧૭ પાનું નથી.

અં. ૯૪-ક પદ-

પૃ. ૨૫

આરંભ-શ્રી ગોવિંદ જશોદા કહું તન તમારો ॥ કુંવર છે કાંમણુગારો ॥
માન પ લીટી છે.

અં. ૯૪-ખ-ગરબો બહુચરીનો-વલ્લભ ભટ્ટ-પૃ ૨૫-૩૩.

આરંભ-શ્રી ગોપીજન વલ્લભાય નમઃ ગરબો શ્રી બહુચરીનો લખ્યો છે.
પ્રથમે પાર્વતીને પાગે નમું રે લોલ દીન જાણી વાણી દીને કહું સમું રે લોલ ॥
સરસ્વતી તવ ચરણપ્રતાપથી રે લોલ શિદ્ધિસિદ્ધિ જુધ આપો આપથી રે લોલ ॥
કરૂં ગ્યાન ધરું ધ્યાન બહુચરી તણું રે લોલ કરો સાર વાર વિવાદસુ કહું
ધણું રે લોલ ॥

અન્ત-આઠ સીધ નવ નીધ સીધને ઓવારણું રે લોલ
દેવી વાંઝીયાં બંધાવે ચાર પારણું રે લોલ ॥
મન મોહુ ગોપ ચાયર સોહામાણું રે લોલ
ભટ્ટ વલભ મેવાડો માને લાંમણે રે લોલ ॥

વિશેષ-પ્રતિ માટે જુઓ અં. ૯૪-ધ.

અં. ૯૪-ગ-રાધિકાજીનો ગરબો-વલ્લભ-પૃ. ૩૩-૪૩

આરંભ-આજ અનોપમ દીકું એક સખી તુઝને કહું રે લોલ ॥
ખેલુ જણે દીધા ભેદ અનેક કે તે સર્વ હું લહું રે લોલ ॥
નંદજીનો નંદન નિહાલી કે આલ્યો મુઝ જણી રે લોલ ॥
મારગ રાધ(ી) દ્રષ્ટે ભાવી રે સંગ સખી ધણી રે લોલ ॥
નપક્ષિય સોભગતામાં સીમ કે સકળ શિરોમણી રે લો ॥
રસના એક કહું કેમ મા કે મતિ માહારી હણી રે લો ॥

અન્ત-સર્વ તું તત્ત્વ દયા ને દાન કે ધીરજ ને દીજીયે રે લો ॥
તેમાં હું કે શ્રી ભગવાન કે સતપત દીજીયે રે લો ॥
નાહે ફલ જે કાસીવાસ કે શુક મુપ ઓચરે રે લો ॥
તે નર ના હો ગર્ભવાશી કે ભવ સિંધુ તરે રે લો ॥
અવગુણ એક ને ગુણ પંચાસ ચાં ચાં વધાવીયે રે લો ॥
વલ્લભલાસ દાસનો દાસ કે પગરજ જણીયે રે લોલ ॥

વિશેષ-શ્રીકૃષ્ણ અને રાધાનો પ્રેમપરિચય આ ગરબામાં વર્ણવાયેલો છે. આ
ગરબો પ્રકટ થયેો જાણવામાં નથી. દેવીબક્ત વલ્લભે રચેલો છે. પ્રતિ બાલજોષ

લિપિએ લખાયેલી છે, કાગળો જૂના અને જર્ણ અને પાળી તથા માટીથી ખરડાયેલા દોવાથી અક્ષરો ઉઝડાયેલા છે અને પાનાં ખરડાયેલાં છે.

અં. ૯૪-૬-ઓધવનો ગરબો-વલ્લભ ભટ્ટ-પૃ. ૪૬-૫૫

આરંભ-ઓધવ અરજ અમારી સાંભલો રે કહેજે દરીને જે ॥

મોહન મુકી મનનો આંખલો રે આવો ને પ્રજ વહી ॥

તમ તમ સાંઠાંમું નિહાણતાં રે રથે રાખો રીસ ॥

• વલતુ પ્રજ ઉપર મન વાલ પાયે પાસે નમાવું શીશ ॥

દિવસ ધણીની છે વાતડી રે આવી રહી છે હોઠ ॥

દર્પએ સૂધ ન જાયે રાતડી રે કર્યાંદા જઈ કીજો ગોઠ ॥

મન માન્યા વિણ માનની રે વાત કહી ન કહેવાયે ॥

પીઠ ન જાણે કે તનની રે જીવ ધણું અક્ષાએ ॥

અન્ત-માની લેજો જુગદીસ ગરબો પ્રજરોહણીનો કરો રે ॥

પદ પૂરણું ધંયાસ વચને વચને રસ પડિ ન રયો રે ॥

કહે તેને પ્રજવાસ મકનમ વચને ગાયે સાંભળે રે ।

પ્રજનો પ્રેમજોગ વિરહી જન મનમાં નીતે હેને મલે રે ।

ભોગવે તે રસભોગ । ભવ પ્રેરેમાં માહાદેવ બૂધા ભમે રે ॥

શ્રી પત ગત મત મૂઢ । મન વામા ન આ શ્રુતિ આધમે રે ॥

પુરપ માહા મતી મૂઢ વલ્લભ કર જોડી કહે છે કરગરી રે ॥

જે જન મન સોહાઅ ખોલો ॥ જે જે જેજો મુપકું ભરી રે ॥

જે ગોવર્ધનરાય ॥ ઇતિ ગરબો ઓધવજીનો ॥

વિશેષ-કૃષ્ણ કંસને હણવા મયુરા આપ્યા, તે પછી વિરહયેથી પ્રજ વનિતાઓના સંતવન અર્થે ઓધવને કૃષ્ણે વૃંદાવન મોકલ્યા અને ઓધવે તેમનાં મનનું સમાધાન કીધું એ પ્રસંગ આ ગરબામાં વર્ણવાયેલો છે. આ ગરબો મકટ થયેો જણવામાં નથી.

અં. ૯૪ ૬ રંગીલા કાનુડાનો ગરબો વિશ્વનાથ
જાની પૃ. ૫૫-૬૦.

આરંભ:-શ્રી ગરબો રંગીલા કાંઠાનુડાનો લખ્યો છે. ॥

સપી આવો તો દરી નિહાલીયે મેતો જોવા વિણ ન રહેવાય રંગીયો કાઠાનુડો ॥

એને સુણીયે ઉપવાડે બોલતો મારું ધરમાંથી મન અકલાય રંગીયો કાઠાનુડો ॥

એહેની આંધિકા રંગના જેવડી એના લોચન લાલ ગુલાલ રંગીયો કાઠાનુડો ॥

એહેનો ઘટકો મુને પૂચી રહ્યો એહેની વેણુ રસીક રસાલ રંગીયો કાઠાનુડો ॥

અન્ત-

વિધિનાથ નાગર કવિ એમ કહે હું કૃષ્ણ રાધાજીને દાસપ્રેરંગીલો કહાતુડો ॥
એ ગરબો ગાએ ને સાંભલે તેને હોએ તે વેકુંકવાસ રંગીલો કહાતુડો ॥
ગરબો કાતુડાનો સંપૂર્ણ ॥

વિષયાદિ-વિરહાતુર રાધા અને ગોપીઓ પ્રેમમય સમીલન આમાં વર્ણવેલું છે.
આ ગરબો પ્રકટ થયેલો જણ્યામાં નથી. પ્રતિ વિષે જુઓ ટીકા અં. ૯૪ ગ.

અં. ૯૪-અ-ગરબો-રાધાના દાણુનો-વિનાયક-પૃ. ૬૦-૭૧

આરંભ-ગરબો રાધાના દાણુનો લખ્યો ॥

એકાદશી રાધા નદી નાહી સરપે અધા રાધા ધણું ડાઈ ॥

સરદ સસી સરીપી સોહાઈ ઉરે જે વસી પરીસી મોહાઈ ॥

લલાવે ભરી લાલી લલતાર્ધ, ગુણું એવડી ભરી ગલીતાર્ધ ॥

તરણા તને તેહવી તરણાર્ધ કહે ન બને મોહ અરણ્યાર્ધ ॥

અંગો અમ આછી ચપલાર્ધ, વલી તે ઉચાટે ઉમાર્ધ ॥

ચાલે ગજ ચાલે ચતુરાર્ધ આવે મનમાં ચતુરાર્ધ ॥

અન્ત-વડો ધીપદેહ પાંખી પૂરણાર્ધ, સાચું દયાદાન જે જાએ અપાર્ધ ॥

મિથ્યા અભીમાન જે જાએ અપાર્ધ લીધે નામ હોએ અજ લેહેલાઈ ॥

મહા પાપ તો પ્રભુ મુગતદાર્ધ-૧૧ જાણું ન કસે જવાએ તરાર્ધ ॥

વિનાયક સંવલભે ગવાઈ ॥

વિષયાદિ-કૃષ્ણ મહીતું દાણુ ગોપીઓ પાસેથી માગતાં તેમની નાચિકા રાધા સાથે વાદવિવાદ કૃષ્ણને થયો અને તેમાં કૃષ્ણનો વિજય થયો, એ પ્રસંગ આ ગરબામાં વર્ણવેલો છે. આ ગરબો પ્રકટ થયો જણ્યામાં નથી. પ્રતિ વિષે જુઓ અં. ૯૪-ગ.

પાનાં ૭૧-૭૨-૭૩ માં કોઈ નામ વિનાના કવિનાં હિન્દી જે કવિત્ત અને જે કોહરા ઉતારેલા છે.

અં. ૯૪-છ-સખીની ગોઠડીનો ગરબો-પૃ. ૭૩-૭૭

આરંભ-સખી ગોઠડી કીજે તે આપણું મનની રે ॥ એક વાતડી કરું રે પેલા દીનની રે ॥

હુંતો એકલી ગઈહુતી વંદાવનમાં રે તારાં તો કાએ નહોતું તેમાં ખીજનમાં રે ॥

અન્ત-જે એ ગરબો ગાએ ને ભાવે સાંભલે રે ॥ સુપસંપત પામે ને પરમેશ્વર મલે રે ॥

પામે અર્થ કામ ને મોક્ષ અંતે હરી મલે રે ॥ તે તો સાચે જપામે

જેમ લુણુ જલમાં ભલે રે ॥

વિષયાદિ-કૃષ્ણ અને ગોપીનો પ્રેમપરિચય આ ગરબામાં વર્ણવાયેલો છે,

અં. ૯૪-૭૪-ગરબા-નાથ-પૃ. ૭૮-૧૧૨.

શ્રીકૃષ્ણ અને ગેાપીઓ પ્રેમપરિચયના વિવિધ પ્રસંગોના જૂદા જૂદા ગરબાઓ વર્ણવાયલા છે. પ્રતિ ૧૧૨મા પાનાથી તુટક છે.

અં. ૯૫-છૂટક પદો-પૃ. ૨૯.

વિશેષ-રણછોડ, પ્રીતમ, ગોવિંદરામ, બાલણ (૧), બાલદાસ, ચોધવ, જન કૃષ્ણ, કબીર, લીજો, રામકૃષ્ણ, નરસિંહ મહેતા (૧), સુરસાર આદિનાં બક્તિ અને શૃંગારનાં પદો આ પ્રતિમાં ઉતારેલાં છે. કબીર, અને સુરસારનાં પદ અને સવૈયા હિન્દી છે.

અં. ૯૬-દશમ સ્કંધ (ભાગવત)-રત્નેશ્વર-(૨. સં.)-
(લિ. સં. ૧૯૧૦)-પૃ. ૧-૧૪૩ (તુટક)

આરંભ-શ્રીગણેશાય નમાહાઃ ॥ શ્રીકૃષ્ણાય નમાહઃ ॥ શવત ૧૯૧૦ વર્ષે શકે ૧૭૭૫ પંચાદી નામ શવતરે શાક્ષીવાહને ॥ મારોતંમ મારો શુભકારી વૈશાખ મારો કૃષ્ણપક્ષે પ્રદીપદાયાં ભેરમ વાસરે દશમ સ્કંધ આરંભઃ ॥

વીરાજતે યસ્ય મુરતે શરશ્વતી લક્ષ્મી શદા વક્ષ વિપેશ રાજની(તિ)

ચેને કૃદે જ્ઞાન પ્રકાશ ધામ નૃસિંહેને બાપ્ય કર્ક પ્રણામ ॥ ૧ ॥

વિશ્વજર્જન્ વિજર્ગ બાપ્યે નીત્ય યુક્ત નવલક્ષ્ણે જયે ॥

કૃષ્ણરૂપ પરધામને નંમું હ શદા જગતધામ પર્ણસુ ॥ ૨ ॥

પ્રથમથી નવ સ્કંધ કહી વસ્યા શુકદેવ પરીક્ષત શાભંધ્યા ॥

દશમમાં કહે કારણ બોધનું દશમ લક્ષણ દુષ્ટ નીરોધનું ॥ ૩ ॥

વારવા વિપદ, દુષ્ટ મારવા, તારવા સ્વકુલ, ધર્મ ધારવા ॥

પૂર્ણતા પ્રથવી પ્રગટયા હરિ ॥ એ કથા દશમ અધ્ય વીસ્તરી ॥ ૪ ॥

અંતે-(રાગ વેરાડી)

શ્રીમદ્ભાગવતે યથા સત્તર અધ્યાયે ॥ દશમસ્કંધે દીપતો કાળી મહીમાયે ॥ ૪૭ ॥
કૃતેવાને કર્ત્તા જાહાં જર્જીત સ્થોત્ર અક્ષતજ્ઞાન સદ્-જોડેતારાખ્યામજ્જનોકાં ॥ ૪૮ ॥

પ્રતી શ્રી ભાગવતે મહાપુરાણે દસમસ્કંધે સમદશે અધ્યાયઃ ॥

વિપયાદિ-શ્રીમદ્ભાગવતના દશમ સ્કંધનો વિસ્તીર્ણ સાર વર્ણવેલો છે. રાગથી પદબંધ બાંધેલો છે. દરેક અધ્યાયના આરંભમાં સ્લોક છે. અધ્યાય સત્તર છે.

વિશેષ-આ દશમ સ્કંધ મુકટ થયો નથી. પ્રતિ ચોખ્ખા અને મોટા અક્ષરે ગુજરાતી લિપિએ બે હસ્તાક્ષરે લખાઈ છે. અશુદ્ધ છે, અધ્યાય સત્તરથી તુટક છે. દરેક અધ્યાયને અંતે કવિએ ભાગવતના મૂળ કેટલા સ્લોક ઉપરથી પોતે કેટલા સ્લોકમાં પદબંધ બાંધ્યા છે તે જણાવેલું છે.

અઠ ૯૭-ક-ગોરખદત્તાત્રેયસંવાદ-(લિ. સં. ૧૯૧૬)-પૃ. ૧-૨૨

આરંભ-શ્રી ગણેશશાસ્ત્રે નમઃહાં ॥ શ્રી ગરુડોચ્ચે નમઃહાં ॥ શ્રી ચારદાચ્ચે નમઃહાં ॥ શ્રીસ્તં ગરુદેવની કીરપાથી ॥ અથ ગોરખ દત્તાત્રીનો શંવાદ લખો છે ॥

બ્રમ તુ એક છે ભેદ ન આંણીશ લગાર ॥ ૧ ॥

શત્રુ શત્રુ કહુ તુજને માંનજે નીરધાર ॥ ૨ ॥

શાંતા પાતાં તુ નહી ॥ ગતે તાં દેતા તુ ન હોએ ॥

તાંહારી સીસતાં એ સરવ થાંએ ॥ માંન એ શત શોએ ॥

કામ ક્રોધ તુજને નહી ॥ શત્રુ મીત્ર નહી ક્રોએ ॥

શરીર ભેજે સરવ ભારો ॥ ખોટુ સરવ હોએ ॥ ૩૬ ॥

અન્ત-દત્તોવાચ ॥ રહે સ્થનિક જેહેતુ ॥ પ્રાણુ વારક તેહેતુ નામ ॥

શ્વાશોશ્વાસ તે કરે છે ॥ એકથી દશ યથાં પ્રમાણુ ॥

સુક્ષ્મ વીચાર તુઅને કલો મર્મ તે શોએ ॥

ભેગશાધન કરે શહી ગનાની વીના જાણુ અજાણુ તુ હોએ ॥

ભેગ કરી સીધ થયો ॥ વચન ક્ષત્યું શહી ॥

ગ્નાંન વિના તુ જાણુજે ॥ અવિચલ પદ પામે નહી ॥

અવીચલ પદ પામવા ભેગનું નથી કામ ॥

સ્ત (સત) ગુરૂકીરપાએ ભાઈ નામ ટલી યાએ અનામ ॥

૪લી દત્ત ગોરખનો શવાદ શંમપુરણુ ॥ શમાર્પ સુખં ભવતુ ॥

રાંમાએ નમઃહાં ॥ કલાણુમસ્તુ ॥ શ્રી નીરજન શત છે સીવોહં ॥ શ્રી ॥

શ્રી ॥ શમજને વાંચજો અલ્પ ભુધીએ શ્રી ગુરૂની કીરપાથી શવાદ પુરણુ

લખાઓ છે ॥ શ્રી નીરજન નીરાકાર શ્રી રણુછોડજી મહારાજ સ્ત ॥

વિષયાદિ-અદ્વૈત વેદાંતનું તત્ત્વજ્ઞાન દત્તાત્રેય અને ગોરખના સંવાદ રૂપે વર્ણવેલું છે.

વિરોધ-આ સંવાદ પ્રકટ થયો જણ્યામાં નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ સંવત

૧૯૧૬ માં લખાઈ છે, ધણી જ અશુદ્ધ છે. આરંભમાં કહી ૨ પછી એકદમ ૩૬, ૩૭

એમ કહીની સંખ્યાનો નિર્દેશ ૧૭૫ થી કહી સુધી કરી પછીથી કહીની સંખ્યા આપવાનું

માંડી વાળેલું છે. પાણીએ ભાંજવાથી કેટલાંક પાનાં ચોટી ગયલાં છે.

અં. ૯૭-ખ-હિંદોળાનાં પદ-પૃ. ૨૨-૨૫

પરમાત્મ, ચતુર્ભુજ, ગિરિધર, રામકૃષ્ણ, નંદદાસ અને મુકુન્દનું અક્ષેપું

પદ મળી કુલ છ પદ હિંદોળાનાં અને શ્રી કૃષ્ણનીલાનાં ઉતારેલાં છે. પ્રતિ

ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલી છે.

અં. ૬૭-ગ-ભગવદ્ગીતા-રામકૃષ્ણ-(૨. સં. ૧૬૬૦)-
(લિ. સં. ૧૯૧૬)-પૃ. ૨૬-૬૬

આરંભ-શ્રીહરીકૃષ્ણાએ નમાં ॥ શ્રીગણેશએ નમાં ॥ શ્રીગરુડ્યાએ
નમાં ॥ અથ ભગવતં ગીતા લીખતે ॥

દોહા ॥ આંદ સી ગરુને નંમુ ॥ આંદ પુરશનું ધાન ॥

ભગવંત ગીતા બોલસુ ॥ કૈવલં જ્યમ ગ્વાન ॥ ૧ ॥

અરજુન ફેરે કારણે ॥ જગતલીત ઉપદેશ ॥

કહુ મત વેદાંતનો ॥ તે તુ ચીત ધરેશ ॥ ૨ ॥

અન્ત-રામભક્ત કેહે સુણો શ્રી હરી ॥ રહીત કાંમનાં મેં સ્તુતી કરી ॥ ૬ ॥

વેદાંત મત ગીતાનું જ્ઞાન ॥ એ જીપર કીધું આજ્ઞાન ॥ ૧૦ ॥

શ્રી ગુરુચરણકીપાએ કરી ॥ અમ્રત હરીરસ મુકો હરી ॥ ૧૧ ॥

ગ્યાંન પાત્ર કરી પીશે જેહ ॥ મૂકતી સૂય ભણીજે તેહ ॥ ૧૨ ॥

સ્વત શોભ સાંઠાતરો આંશે માસ પખ્ય ઉજલો ॥ ૧૩ ॥

દીન દવાંદશી ને રવીવાર ॥ કયાં હવી પુરણ વીસતાર ॥ ૧૪ ॥

નીવ્રત મારગ નાનો કરો રે ॥ નહીં કીધું વીસ્તાર ॥ ૨૭ ॥

રામભક્ત એમ વિનવે રે ॥ પ્રભુભક્ત આંધાર ॥

મોક્ષપદારથ પાંખીએ રે ॥ છુટીએ ભવસંચાર ॥ ૨૮ ॥ (અધ્યાય ૧૮)

ધૃતી શ્રી માંહાંભારથે ॥ શ્રીકૃષ્ણઅરજુનસંવાદે ભગવતગીતા શંપુરંજી
॥ શ્રી હ્રી ॥ શ્રી હ્રી ॥ એ શ્રી કૃષ્ણઅરજુનસંવાદે ભગવતગીતા શ્રી ગરુ
બ્રાહ્મણ કાંસા શ્રીહરીનાં કલ્પવ્રક્ષ પુરવ દીધાં એ છે તેમણે દયાં હેત એ દેહે
નામ ઉપર દયાં કરી મગાંવીએ આંખીને સ્તવયન બોલાં જે તુ મારાં
દાશનો દાંશ થાંઆં ને ગીતાં કહી ચોપાઈ શહીત લખી લે ને અહો રાત દીવસ
શ્રીભગવતગીતાનું જયારણ કરએ તેથી ભગવત તાંહાં રામો હોમદલો ભંધકાર.
મેલાવશે ને ગલિલોકનો વાંસ આંપશે એવાં ગંરહેવનાં વચનથી શપુરણ લખાઈ
છે શમજીને વાંચ્યો દોશ દેવો નહી ॥ શાલ ૧૯૧૬ માં શ્રી રાંધાંકૃષ્ણનો
સ્થાપન કરેલો ઉત્તમ માંશ પંચોત્તમ માસ પરચમ આશો સુદ બિજવલ પક્ષ
પર દોશની ત્રીએદસી વાર ગરેહિએ શપુરણ લખાઈ છે ॥

વિષય-શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાના અઠાર અધ્યાયનો સાર છે. કુહા, ચોપાઈથી પદ-
અંધ બાધેલો છે.

વિશેષ-આ ભગવદ્ગીતા પ્રકટ થઈ નથી. પ્રતિ અણુજ-છ અને તે શુજરાતી
લિપિએ લખાયેલી છે, પાનાં પાણીથી ચોટતાં છે. . .

અં. ૯૭-ઘ-ગોપાલગીતા-ગોપાલ-(૨. સં.)-
(લિ. સં ૧૯૨૬)-પૃ. ૧-૧૧ (તૂટક)

આરંભ-શ્રી ગણેશચાએ નમાં ॥ શ્રી ચારદાંએ નમ ॥ શ્રીગરુડેએ નમાં ॥ અથ શ્રી ધૃષ્ટે ગંદેવ થમ દેહે ધારણુ પુરવ દીર્ઘાનાં વાસી ત્રીલોકમાં સચરાંચર વ્યાપીક કાંલાં કરુણુ અવતારી પ્રરૂપ ભગ્ત સ્તં હેતકારી ગરુડ મહારાંજની કીરપાથી ॥ અથ શ્રી ગર્નાન વાંચ્યાં ગરુ સીખ શર્વાદ ગોપાલ ગીતા લખીતંગ ॥ આકાંશ નામે સીસી ખપરી ॥ હાર નામે ગુરી ॥ પરમારથ ભુધીતી પ્રાસ અરથે ॥ ઓહિતયો શ્રી પરાંત માંને ॥

જય જય શ્રી આધિ નીરજન ॥ અવીચલ ભુધી નીવાંરણુ ॥
શત શંરૂપ શનાંત શાંખી ॥ તેહેનૂં કરુ વીખાણુ ॥ ૧ ॥
શાં કરુ વીનતી ખેહુ કરજોડી ॥ શતગુરુ અમૃતન દેવા ॥
કીરપા કરોને મ(ને) સ્વાંખી ॥ ખૂંધ વાધે તતક્ષેવ ॥ ૨ ॥

અન્ત-પ્રતિ તૂટક હોવાથી રીતસરનો અંત નથી.

વિષયાદિ-અદ્વૈત વેદાંતનું તાવજ્ઞાન આ ગીતામાં વર્ણવેલું છે.

કડવાં ૩ થી કડી ૩૬ થી પ્રતિ તૂટક છે, રાગ અને ઉપવાથી પદબંધ બધિદો છે.

વિશેષ-પ્રતિ તૂટક હોવાથી રચનસવત કે લિપિસંવત જણાતા નથી. પ્રતિ અશુદ્ધ છે અને ગુજરાતી લિપિએ લખાયલી છે પાણીથી પાનાં ઓટલાં છે.

અં. ૯૮-ક-સિંહાસનખત્રીશી-સામળ ભટ્ટ-(લિ. સં. ૧૯૩૮-૯)
ક-વાર્તા ૧ લી વીખની તથા ભરથરીની (લેગી) પૃ. ૧-૫૦

આરંભ-શ્રી ગણેશચાએ નમાં : અથ શીખાંશન ખત્રીશી મધ આદ કથા લખી છે ॥

શી ચારદા સુખદાએની ॥ મતદેણી તુ માત ॥

વેણાપુસ્તકધારણી ॥ વાંણી દેવી વીક્ષાત ॥ ૧ ॥

હેતકારી હંસવાહેની ॥ શ્રંમયુત્રી શ્રંમ ૨૫ ॥

ડંકમડલ ધારણી ॥ અરંભુવ અકલ અનુપ ॥ ૨ ॥

જેહને ત્રુડી ચરસ્વતી ॥ તેહેને ચાહાંની ખોટ ॥

કવી કેહેવાએ કીપાસ્થકી ॥ મેહેર તણી એ ખોટ ॥ ૩ ॥

(કવિની ઓળખ)

પરમ મનોહર પરમ પવીત્ર ॥ વરણુ વાદ વીદમયરીત્ર ॥

ગુણનીધી દેશવડો ગુજરાત ॥ વીરવ બાધા માંહાં તે વીક્ષાત ॥ ૨૫ ॥

પુઠલ પરમણાં અધીક અનેક । માતર પરમણે વહી વીવેક ॥
 સીદુજ ગામ શીરોમણુ ચાર । દેવાધીદેવ મોહોટો દાતાર ॥ ૨૬ ॥
 વીરેશ્વર શીવની નીરમલ નામ । તેહ કરે મનવાંછીત કામ ॥
 તેહેનો મહીમા છે અતી ધણો । ચઢે લાડુ ચવા બે મણુ તણો ॥ ૨૭ ॥

... ..

લાએક લીવામાં । કણુખી કુલ કાઠિજી કેહીએ ॥
 વાશણુવંશ વીવેક । માંનરાજ માદારાજ જ લહીએ ॥
 રાજસુત રામદાસ ॥ બેહેકં બરાચાં જેહવી ॥

કેશર જેહવી ખુશખોઈ ॥ તોલ તરતીએ તેહેવી ॥
 ચૌદ વીખ્યા ગુણુ જાંણુ । જત જત વાંત સુણે નવી ।
 દાંનમાંન સત માનથી । તેણે શિતોએ ચામલ કવી ॥

અન્ત-સીદાંશન સાંદાંસુ જોષય મો । નીદાંલી ચપના માંદાં એ દેશ ।

દુખ ભાંજે દુનીયાં તણાં । તો શીવાશન પર બેશ ॥ ૯૩
 ખડું કહેતામાં ખીજશે । વરવી લાગશે વાંણુ ।
 દુખ લાગાથી શુખ યશે । નહીતર હોશે હાંણુ ॥ ૯૪ ॥
 એમ કહીને પુતલી આપે ગર્ભ આકાશ ।

એ કથા પુરી થઈ । કેહે કવી સાંમલદાશ । ૯૫ ॥

શોતા વીગતા સમજતા । કેહે કવીતા કર જોડ ।

સાંમલલટ કેહે બોલજો । જે જે સી રણુછોડ । ૯૬ ।

ધતી શ્રીવીરમચરીત્રે સીધાશનખત્રીશે પ્રથમ કથા સંપુરણુ શુભંમસ્તુ ॥

કલણુ મસ્તુ ॥ આઈ ૨ અસ્તુ ॥ ૧ ॥ સંવત ૧૮૮૮ ના વરખે આશાઃ
 શુદ્ધ ૫ વાર સોમે લખી છે ॥

વિષયાદિ-રાજ બોળને વિક્રમના સિદ્ધાસન ઉપર બેસવા જતાં ક્રમે ક્રમે ૩૨
 પુતલીએ ખાળે છે અને વિક્રમનાં પરદુઃખભંજનનાં કામે સંભાળી તેવો યવા પ્રેરે
 છે, એ પ્રસંગે સિદ્ધાસન ખત્રીશીમાં વર્ણવેલો છે. પહેલી વાર્તામાં વિક્રમના સિદ્ધાસનની
 બોળને પ્રાપ્તિ, તે પછી તેની હત્પત્તિ અને પ્રતિષ્ઠા વર્ણવી છે, અને વિક્રમના મોટા
 બાઈ ભરયરીનો વૈરાગ્ય અને વિક્રમને યવલી રાજ્યપ્રાપ્તિ અને તે પછી તેણે કુંભારનું
 દુઃખ દાહ્યાનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. દૂદા, ચોપાઈ અને છપ્પાથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ-પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. સંવત ૧૮૩૮ માં લખાયેલી દોહ
 ને વાર્તાના રચનસમયની સમીપવર છે. આ વાર્તા પ્રકટ થયેલી છે. પણ તેમાં ને
 આમાં કેટલેક પાઠફેર છે. આ વાર્તાની પછી સરસ્વતી પુતલીએ કહેલી વાતનું એક પાનું
 લખી અધુરી મૂકેલી છે. પ્રતિ જૂની તેમ જ નૂવું છે: વચ્ચે વચ્ચે પાનાં ખવાયલાં છે,
 ઠી કે પંક્તિની સંખ્યા લખવાનો ફોર્મ બોક્સ નિયમ જળવાયેલો નથી.

અં. ૬૮-ખ-ઘાતા-સ્રીચરિત્ર-પુતલી સીલવતી-સામળભટ્ટ
આરંભ-શ્રી ગણેશશાએ નમાં...યાસંન બત્રીશીમાંથી વારતા સ્રીચરીત્રની
લખી છે ॥

ચોપૈઠ ॥ શી વીણુ ને ચારસ્વતી માતજી આપેા શુભ મતી ॥ ૧ ॥
અધીક મન પુરો આશ ॥ કરો માતા રચનાએ વાસ ॥ ૨ ॥
દીજીએ મુજને મનોહર મતી ॥ શુભ અક્ષર ખાલા વાસતી ॥ ૩ ॥
એ...મે ગણુપતી ધીર ॥ ભોજરાઅ નરમલ ગુણુ નીર ॥ ૪ ॥
...
જમણેા પામ ધરે જેટલે ॥ સીલવંતી બોલી તેટલે ॥
રમે રાએ તુ ધરે તુ પાએ ॥ આશન બેસે શુખ નહી યાએ ॥

અન્ત-સીહજ ગામ શીરોમણી ॥ માતર પ્રગણું માંહાં ॥
વડો દેવ વીરેશ્વરો ॥ તેહ ખીરાજે તાંહાં ॥ ૫ ॥
તેહ ગામે કણુખી વસો ॥ વાશણુ કેરે વંશ ॥
કાઠિજી કુલ દીપક બલો ॥ રખીઅલ ઈસ્વરનો અંશ ॥ ૭ ॥
રખીદાસ રાજસ વડો ॥ નજીમુત મેહેરાણુ ॥
લેખ લખાવા તેમણે ॥ પરમારય પુરાણુ ॥ ૮ ॥
પાંચ પુત્ર પરતાપીક પવિત્ર ॥ વેણી વીવેક વડ હય ॥
દાનમાંન કહાપણુપણે ॥ શુભ વરતે સમરય ॥ ૯ ॥
ઝવેર જશઝીતણુ રદા ॥ હરીએખ ગુણુવંત ગંગ ॥
લખુ લાએક લક્ષણુ શહી ॥ જીવણુ રદા બુધ સંગ ॥ ૧૦ ॥
શામજી વીર સલક્ષણે ॥ માધુ આધુ બે તંન ॥
એકએકથી આગલા ॥ જુગ બાણીતા જન ॥ ૧૧ ॥
રખઅલ તણા છે રાજવી, જુપ જેહેવા ભત્રીજ ॥
બહુ પ્રાક્રમ બહુ ચાતુરી ॥ બુધસાગરનાં ખીજ ॥ ૧૨ ॥
શીજોડ માલવી વીમ શુભ ॥ ગુજરાત માંહાં ગુણુનીધ ॥
વાશી બેગમપુર તણેા ॥ વીખાંણુ વડેરા વીધ ॥ ૧૩ ॥
શામલ ભટ તાંહાં તેડીઆ ॥ વીખાંણુ શુણી ને વાત ॥
પીતા પુરશેતમ તણેા ॥ ખટ દરણુ માંહાં ક્ષાત ॥ ૧૪ ॥
પૃથવી કરી પથાએતે ॥ ખાંનપાંન ધનધાંન ॥
કર જીડીને એમ કહુ ॥ દેખને ઝાઝા માંન ॥ ૧૫ ॥
ગુમાંન ભાટ દશોઢીએ ॥ જેહેવો વીવેક વધતાલ ॥
શોધો ગ્રંથ તે લાખને ॥ આંણી અદકો વાહાલ ॥ ૧૬ ॥

શીગોઃ માલવી વીત્ર શુભ ॥ ગુણનીધ ગુર્જર ગાંધ ॥
 પુરાણ કરાં પરમારથી ॥ જોહેનું નવ ખંડ માંહાં નાંમ ॥ ૧૭ ॥
 શીહાશનખત્રીશનો ॥ કરો અંથ ગુણુ જોહ ॥
 પુનવંત પુરખને શ્રીએ ઘણો ॥ નીરમલ જનને નેહો ॥ ૧૮ ॥
 ભાટ ચારણ કે બ્રામણાં ॥ જોઃ મો દેશો કાએ ॥
 શદ્ધુધી દીધી ચારદા ॥ હરીધંધાથી હોએ ॥ ૧૯ ॥

 જોજ પ્રતે કહી પુતલી ॥ આપે ગમ આકાશ ॥

• એ કથા પુરણુ થઈ ॥ કેહે કવી શાંમલદાશ ॥ ૨૮ ॥

ધત્તી શી વિક્રમચરીત્રે પરમારયપુરાણે ॥ કવી શાંમલદાસકીર્તિત્થ ॥
 શીહાશનખત્રીથી મધેની સ્ત્રીચરિત્રની કથા શમપુરણુ ॥ શમાપતં ॥
 સંવત ૧૮૩૬ ના વરખે માસોતંમ માસે ફાલગુન માસે શુકલ પક્ષ અષ્ટમીને
 રવીવાસરે ॥ રાત્ર પોહોર ડોઃ શમે સંપુરણુ કરી છે ॥ સાંખી પરત માફક
 ઉતારી છે ॥ અક્ષર અફઠો ઓછો સંભાલી વાંચજો ॥ લખનારને દોશ દેવો નહી ॥
 જો ચોપડી સોની શીવદાશ દયાલદાસની છે ॥ પોતાને હસ્તે ઉતારી છે ॥ એ
 ચોપડી જો કાઠ વાંચવા લેઈ જાએ ને રાખે અથવા ચોરી લેઈ જઈને રાખે
 અથવા કાઠ પાસે મગાવીને રાખે અથવા જુલે ચુકે રાખે તેને માતા હરથીધ
 પુછશે તે જાણજો કથા વાંચીને ધરમ ઉપર મન શૌ રાખજો ॥ ધરમે કરીને
 જોએ થાશે સહી ॥ સંપુરણુ ॥

વિષયાદિ-વિક્રમના સિંહાસનની પુતલીએ ૨૯ મી સ્ત્રીચરિત્રની વાર્તા કહેલી
 છે, એમાં વિક્રમનું પ્રૃથક જ ચતુર હોવાનું અભિમાન એક વણીકપુત્રીએ તેના પુત્રની
 વહુ થઈને કવી રીતે સતીત્વ જળવીને તોડયું, એ પ્રસંગ વર્ણવેલો છે.

વિશેષ-પ્રતિ વાર્તાની રચનસમય પછી ૩૫-૪૦ વર્ષને અંતરે લખાયેલી છે.
 તેની સિધિ ગુજરાતી છે. પાનાં છલ્લું છે. આ પાનાંને અંતે કવિએ પોતાની તેમજ
 પોતાના મુરખી રખીઅલની જોગજ આપેલી છે.

અં. ૯૮-ગ-વાર્તા પાનની-સામળ લટ-(લિ. સં. ૧૯૩૯)-

પૃ. ૧-૨૮.

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમાહાં ॥ અથ પાનની વાર્તા લખી છે ॥ પૂતળા કર-
 પુરગારા છે. ॥

દોહારો ॥ પ્રથમ શીવ પ્રપંતપ પંચાંગ ॥ ગણપતં ગુણનીધ નાંમ ॥

ફુંદાજો દુખજાળજો ॥ કરતો વાંછીત કાંમ ॥ ૧ ॥

શંતદાએક શુ-સારદાં ॥ હંશવાહેની માંત ॥
 વેણાપૂશતંગધારણી ॥ વાણી દેવી ખાંત ॥ ૨ ॥
 કંરણુ કીરપાલ કરણાં નીધી ॥ નંદ નંદન નરનાથ ॥
 ગીરીધર ગદાધર ચક્રધર ॥ મોરલી ધરે હીત હાથ ॥ ૩ ॥

અન્ત-શુણુશાગર ગુજ(ર)ધરાં ॥ શીહઝ ગાંમ શુગંણુ ॥
 કાંઠિજી કુલ કલખી વડો ॥ મંનજી પુત્ર મેહેરાંણુ ॥ ૭૩૩ ॥
 રખીદાસ રાઝશ ગુણે ॥ પૂત તણો એ પૂર ॥
 લેળાં માંહાં લાએક લહે ॥ નાએપણાજી શૂર ॥ ૭૩૪ ॥
 પ્રમાંરથ પાત્રેઅ કરાં ॥ નીરમલ શુભ નવાંણુ ॥
 અવાર પનોતો પૂત્ર શુભ ॥ ચકલ શાહાઅ શુગંણુ ॥ ૭૩૫ ॥
 ભહું વંન ભાટે ભણું ॥ શુણુ રડાં રખીદાસ ॥
 કાવીએ કાલીદાસ રામો ॥ વેર્ગનપૂર્મા વાસ ॥ ૭૩૬ ॥
 કીરતમાંને શુણી અમો ॥ અકલ અમાંરી આજ ॥
 તેહેને તેહું મોકલો ॥ મંનજી સુત્ર માંદારજી ॥ ૭૩૭ ॥
 પ્રીત ઉપજે પૂત્ર પર ॥ ધરમે મંન રહે ધીર ॥
 શુધે બત્રીરીશી કરી ॥ અપ્રુત પૂત્ર એ સાથ ॥

વરણુવ વીક્રમ વીરતુ ॥ ૭૩૮ ॥

રામચરીત્ર એ સાંભલે ॥ પૂરણુ મંન પવીત્ર ॥
 તે રામોવડ ઝાંણુએ ॥ વારૂ વીક્રમચરીત્ર ॥ ૭૩૯ ॥
 કેહે કવી હું નંણુ નહી ॥ શુભ અખેરની શુધ ॥
 અતરમાં કોહો અધીપતી ॥ બહુ પ્રકારે શુધ ॥ ૭૪૦ ॥
 કેહે પૂતલી ભોજને ॥ એહેવો થઓ તે રાએ ॥
 એહેવાં પ્રાક્રમ બે કરો ॥ ધરો શીહાસન પાએ ॥ ૭૪૧ ॥
 એમ કહીને પૂતલી ॥ અપિ ગઈ આંકાસ ॥
 એહ કયા પૂરણુ ચર્ષ ॥ કેહે કવી રામલદાસ ॥ ૭૪૨ ॥

૪૫૧ શ્રી વીક્રમચરીત્રે શીહાંશનબત્રીશે ॥ કવી રામલદાસ વીરચીત્રા
 પાંનની વારત્રા રામપૂરણુ ॥ સંમાં પ્રત ॥ લખતંગ મોડ વાણીઆ રા. ખુશાક
 કીકા શાએ લખી છે પોતીકે હાથે રાવત ૧૮૨૯ ના ચક્રત્રર શુદ ૧૩
 ભોમે સંમપૂરણુ ચર્ષ છે.

વિષયાદિ-આ વાર્તા સિંહાસનબત્રીશીમંત્રી કર્પૂરજોરા પૂતલીએ કહેલી છે.
 રાજસભામાં વિક્રમ આગળ એક તંબાલીએ પાન આણી, તેનાં ઉપર સ્થાન, શુણુ
 અમૃતમય કેવિષમય આદિનો પ્રશ્ન કીયો અને વિક્રમે તેની ચોધ કરી છત્રના ભેખમે

પરમાર્થ કીધું, એ પ્રસંગ અહીં વર્ણવેલો છે. કુવ કહી ૭૪૨ છે. ચોપાઇ, દૂહા અને છોપાથી પદબંધ બાધેલો છે.

વિરોધ-આ વાર્તા ઘણી જ અશુદ્ધ રીતે છપાયેલી છે, પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. તેના લિપિસંવત ૧૯૩૯ છે. એટલે તે રચન સંવતનાવિરોધ સમીપે છે. પ્રાચીન બાપાના સંસ્કારો કહીકે કહીકે જળવાયલા છે.

અં. ૯૯-કપીલકર્દમચરિત્ર-વલ્લભ-પૃ. ૧-૧૭ (૮૮૬)

આરંભ-શ્રીગરબો નમ ॥ શ્રીસરસ્વતીયે નમ ॥ અથ આખ્યાન
કપીલજનું ॥ આખ્યાન કરદમનું કપીલજનું ॥ અથ વીસ ॥

રાગ રામરી ॥ પરીક્ષત રાજ પુછે વાતજી ॥ કોહો પ્રભજોગી પુરની ક્ષાંતજી ॥ ૧ ॥

સ્વર્થલું મનુની પ્રજા છે જેહજી ॥ ઉતપત વીસ્તારી કોહો તેહજી ॥ ૧ ॥

...

સેવી સેવે પધારીઆ એમ પુછે છે રપીધીસરે ॥

હવે ત્રતીય સ્કંદ ભાગવત તણા થયા અથા પૂરણ એકવીસ રૈ ॥ ૧૮ ॥

॥ ૨૧ ॥ કડવાં ૧ ॥

અન્ત-(રાગ ધન્યાસી)

સ્થાવર જંગમ રહો બાપી હરી સકલ સ્થાનક તુ રહે ॥

સરવ જીવતાં નિવાસ તાહારો લેહે વેદવાણી એમ કહે ॥ ૫ ॥

તુહ તારંજી, તુઅ મારજી, કુપનિવારણ હરિ મુતી તુથી પાંમિએ ॥

તાહારી કેપાથી સંસારદોષ હરિ એક ક્ષણી વાંમિએ ॥ ૬ ॥

રવિસસી સરળ નક્ષત્રમંડલ જે ત્રૈભોવંત રચના કરી તહી ॥

શ્રી હરી... ... (કડવું ૧૩ અધ્યાય ૩૩)

વિષયાદિ-શ્રીમદ્ભાગવતના તૃતીય સ્કંધના અધ્યાય ૨૦-૩૩ના આધારે કપીલ
કર્દમનું ચરિત્ર વર્ણવેલું છે. રાગ અને વલણથી પદબંધ બાધેલો છે, જો કે વચ્ચે વચ્ચે
વલણ જણાતું નથી. કડવાં ૧૨ પૂરાં અને તેરમું અધુરું છે.

વિરોધ-ગુજરાતીલિપિના પદબંધ ભાગવતમાં આ સ્કંધ છપાયો છે, જો કે તેમાં
તેના સંશોધકનું ઉમેરણ તેમ જ પાઠફેર ધણાં છે. આ પ્રતિ ઘણી જ અશુદ્ધ છે. ૨૦ થી
૩૩ અધ્યાય આમાં આપેલા છે. ૩૩ થી તરુક છે. પાનાં છતાં છે. બાલબોધ લિપિ
પણ વચ્ચે વચ્ચે 'બ', 'અ', 'એ', 'ઊ', આદિ અક્ષરો ગુજરાતી લિપિના છે.

અં. ૧૦૦-ક-શિક્ષા-મોહન-

પૃ. ૩-૬૧

આરંભ-(પહેલાં એ પાનાં નહીં હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

વી...આંત અમાન: જનક... ચ . વીક્ષાત: ॥

.. વીજ્ઞુ ગુરુ કષ્ટ જે દેવ : વીરા... ગ ચારે સેવ: ॥ ૧૨ ॥

નેત્ર...જી ને, વીવા નેત્રઃ મુક્તા ગી. . દાએ વચ્ચણ ॥
બાહુ ચરણ બ્ય કર પાગઃ વીદા નરક તંણી માંહે લાગ ॥ ૧૩ ॥
સહસ્ર અસ્ર એ વીદા માંહેઃ કવચ રોપ સેના હો ઝાંઝાં તહિ ॥
... રંજણુ પુણુ વીક તસ ॥ પારણુ વૈરી વીખય અરાત્ય ॥ ૧૪ ॥

અનુતઃ—ગીરજપત ગંગાધર નાય ॥ કરા અંદ્ર સંમ કોટી અનાય ॥
મોજં પાપીસ ઉચાં યજી ॥ જુમ ન તલપે હોઃ ઝ બકી ॥ ૨૦૬ ॥
એ સુકંને નંઈ બકી દેશ ॥ અનરથ કારજ હાંણુ અસે ॥ ૨૨૩ ॥
ભોજન કરવો નીત વહેવાર ॥ સકત સમોવડ પ્રાગ પ્રસાર ॥
કહેતું વેહતું સગવડ કાજ ॥ લખમી વરજીત રાખણુ લાજ ॥ ૨૨૪ ॥
એ સીક્ષા સુધારાતું મુલ ॥ અંતર જામ હોએ અનંકૂલ ॥
સકલ કારજ સંભારે સાથ ॥ હરજી યજી ન મેહેલે હાથ ॥ ૨૨૫ ॥
સીક્ષા સવણુ કરે જે ભણે ॥ તેહેના સકલ મનોરથ મણે ॥
સુણે તે સીખ કૂસલ તાં યાએ ધરમપરાયણુ રહે ચીત પ્રાંણુ ॥
સદાકાલ વરતે કલાંણુ ॥ મોહોન કહે તમે સુણુ— સરી ॥
વીદાની લય મુકવી નહી ૨૨૫(૧૨૨૭) ॥

શ્રી શ્રી શ્રી છત્રી સીખ સંમપુરણ સુભં ભવંતુ કલ્યાણમરતુ ॥ શ્રી શ્રી શ્રી
છે છે છે એ ચોપડી હાંસીટ વાસ્તવગ મેહેતા વેણી મઆરાંમે લખુ છે એ
ચોપડી લાઈદાસ વનમાલીની છે જે આલવે તેહેને સનાસીઆનો પાપ છે.
વિષયાદિ-૧. વિઠાથી માત્ર ચયલા ગુણુ અને કાર્ય કરવાની આવતી શક્તિનો
બાધ આ શિક્ષામાં કરેલો છે.

૨. ચોપાઈથી પદબધ બાધિતો છે. કુલ કડી ૨૧૨ છે, જો કે લઘીઆએ ૨૨૫ નો
આંક લખ્યો છે. ૨૦૮ મી કડીથી એકદમ ૨૨૩ મી કડીનો આંક લખેલો છે.

વિશેષ—આ શિક્ષા પ્રકટ થયેલી ભવયામાં નથી, બાપા તેમ શૈક્ષી સરજ અને
સહજ છે. વિષય બહુવા અને વિચારવા ભોગ છે. પ્રતિજ્ઞાની તેમજ જર્ણુ છે, ગુજરાતી
લિપિએ લખેલી છે, જો કે કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ બાળબાધ લિપિનો છે.

અં. ૧૦૦-ખ-રત્નેશ્વરમહિમા-ભટ્ટ લવાનીશંકર-

પૃ. ૬૨-૧૨૫ (તૂટક)

આરંભ—શ્રી ગણેશસાંજે નામ ॥ શ્રી સારદાએ નામ શ્રી ગરુડ્યો
નામ ॥ અથ શ્રી રતનેશ્વર માહાદેવનું આક્ષાંત લખુ છે ॥

રાગ રાંમત્રી ॥ શ્રી ગણપતી ને આદે આરાધુ ॥ ચરણે નાંખી સીસ રે ॥

માતા જેહેની પારવતી ॥ ને પીતાશ્રી જુગદીસ રે ॥ ૧ ॥

લક્ષલાભ છે પુત્ર જેહેના ॥ પ્રસીધ જે સંસાર રે ॥

સીધીબુધી નારી સંગે ॥ લંબોદર માહારાજ રે ॥ ૨ ॥

... ..
જેમ પાંગું થઇને મનમાં ધણે તરવા મોટા સીધુ રે ॥

તેમ મે તો અથ આરંભો ॥ પ્રસન કરવા સંજુ રે ॥ ૧૨ ॥

રતનેસ્વરની કથા કરતાં ॥ જીવને આનંદ થાએ રે ॥

માટે દીન નંણી, દયા આંણી ॥ આપો વાંણી માએ રે ॥ ૧૩ ॥

દયા કરી માતા તંમે ॥ કરે સેવકની સાહેરે ॥

કથા કરવી અતી સુંદર ॥ જેથી આનંદ થાએ રે ॥ ૧૪ ॥

વલણુ ॥ આનંદ થાએ સર(વ) કાને ॥ સાંભલોતાં સુખ થાએ રે ॥

ઠહે ભટ ભવાનીશંકર ॥ રતનેસ્વર મહીમાય રે ॥ ૧૫ ॥

કડવાં ॥ ૧ ॥

અન્ત-(રાગ દેસાખની આલ દુકડી)

(પ્રતિ વટક હોવાથી રીતસરનો અન્ત નથી.)

ધૂમર કેસર ટાટ મોટી ॥ માહામોટુ છે પેટ ॥

ચંતા ઉપની અતી ઘણી ॥ સમુદ્ર કેરે જેટ ॥ ૨૦ ॥

રતનેસ્વરના દાસ જે ॥ પોપટ થઇ બેઠા વાડી માંહ ॥

વીકટાસુરે જાલ નાંખી ॥ અસુર... ..

(કડવું ૮ મું)

વિષયાદિ-૧. નર્મદા અને સમુદ્રના સંગમ ઉપરના રતનેસ્વર મહાદેવની સ્થાપના અને માહાત્મ્ય વર્ણવેલું છે.

૨. રાગ આલ અને વલણુથી પદબંધ બાંધેલો છે. કડવાં ૮ માની વટક ૨૫ મીથી પાનાં વટકાં છે અને ૧૨ મા કડવાની સાતમી વટકી પ્રતિ વટક છે.

વિશેષ-આ માહાત્મ્ય છપાણું ભણ્યામાં નથી. પ્રતિ જૂની તેમ જ જૂર્ણ છે; ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. છતાં કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ બાવબોધ લિપિનો છે.

અં. ૧૦૧-પરચુણ પદ- (લિ. સં. ૧૯૫૫)

હિન્દી તેમ જ ગુજરાતી પદો અને આરતીઓ ઉતારેલાં છે.

ગોવિંદ, સુરદાસ, કૃષ્ણદાસ, અને પરમાનંદ, મલદાસ, ચતુર્ભુજ આદિનાં હિન્દી પદ છે. નરસિંહ મહેતો, મણિરામ, રોહીદાસ, વૃક્ષસી, ગોપાલ આદિનાં ફટક પદ તથા આરતીઓ છે.

વિશેષ-પ્રતિ આવશ્યક ગોસાઇ ઇશ્વરજીની લખેલી છે.

અં. ૧૦૨-ક-યુદ્ધકાંડ-વિભલુદાસ-(૨. સં.)-
(લિ. સં. ૧૭૮૧)-પૃ. ૩૦૦-૩૪૪

આરંભ-(કડવાં ૨૫ પડેલાં હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

પૂત તે પ્રાકમ બહુ કરું ॥ કીધો સખલ સંગ્રામ ॥
કેહે મૂઆ કે જીવે છે ॥ રાણા માંહો લક્ષ માંડવા રાંમ ॥ ૧૫ ॥
કુચર કેહે તે મૂઆ સરખા ॥ છે ૨ બેહુ વીર ॥
લંગ પાંમે તે સરવકો ॥ રાખો પીતાજી ધીર ॥ ૧૬ ॥
રાવણ કેહે એક સત કહું ॥ માહારે તૂ આધાર ॥
ભાયા રાંણુ વીખે બિલાવજો ॥ બેહુ ભાષને જઈ માર ॥ ૧૭ ॥
પેહેલાં જઈ બનીલજુના ॥ પ્રથમ લેજે પ્રાણ ॥
પછે હણે સુગ્રીવને ॥ તૂ મુકજે બહુ બાંણુ ॥ ૧૮ ॥
(કડવું ૨૬ મું)

અન્ત-રાગ દેશાખ ॥

રઘુનાથની આગ્ના લેઈ ॥ શરવ કેા વલા નીધીપ ॥
સુગ્રીવ ચાલો કીર્કધા ॥ બાકી ગયા સ્વસ્થાંશાંધન ॥ ૩૫ ॥
પછે બનીખણુ લંકાં ગઓ ॥ નીજ રહે રાખી ધીર ॥
હવે ધરમ જીગતે રાજ તે ॥ કરતા હવા રઘુવીર ॥ ૩૬ ॥
વંન ખેડી વસુધા અંન પાકે ॥ માગા વરસે મેહ ॥
વંન પુરંણા આ તે મેદની ॥ કુખસોખ વરજીત દેહ ॥ ૩૭ ॥
અગીઆર સેહઅ વરખ લગે ॥ જેણે કરૂ રાજ અપાર ॥
હવે ઉતરકંડ વીખે કથા ॥ તેહનો છે વીસ્તાર ॥ ૩૮ ॥
નૂધકંડ તણી કથા ॥ જેહે સાંભલે નર ને નાર ॥
તે ફરી નાવે કહીએ ॥ માતા જકર મૂઝાર ॥ ૩૯ ॥
ગોમતી ગંગા સ્વચતી ॥ વસુધા વીખે જેએ હોએ ॥
રઘુનાથના જશ સાંભલે ॥ તેણે તીરથના ફલ હોએ ॥ ૪૦ ॥
જગીન જગાદીક કરી ॥ શંતોએ શ્રીમગવાન ॥
તે પુરંણા હોઈ શરવ સાંભલે ॥ રઘુનાથના જસગાન ॥ ૪૧ ॥

બિયલો ॥ રઘુનાથ જસગાન જેઠા ॥ બવસુગ્રીવમાં ધરે ॥

વીંધુદાસ કેહે તેને સદા ॥ શ્રી રઘુવીર કીધા કરે ॥ ૪૨ ॥

કડવાં ॥ ૪૭ ॥

ઈતીશ્રી ભૂષકાંડની કથા શપૂર્ણા ॥ શમાપત ॥ જેહેવી પ્રત હુતી તેહેવી
લખી ॥ ૧ ॥ લક્ષનારને દોસ દેવો નહી ॥

વિષયાદિ-વાદમીઠિ રામાયણના યુદ્ધકાંડના આધારે રાવણ સાથે રામલક્ષ્મણાદિના યુદ્ધના તેમ જ રાવણની હાર અને અયોધ્યામાં પુનરાગમનના પ્રસંગો વર્ણવેલા છે.

રાગ અને ડિયલાથી યદ્યર્થ બાંધેલો છે.

કુલ કડવાં ૪૭ છે.

વિશેષ-આ યુદ્ધકાંડ પ્રકટ થયો જપ્તમાં નથી. પ્રતિ જૂની તેમ જ છર્ણ છે; ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે, જે કે કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ બાલબોધ લિપિનો છે.

અં. ૧૦૨-ખ ઉત્તરકાંડ-રામજન કૂચર-(૨. સં. ૧૭૧૬)-

(લિ. સં. ૧૭૯૧)- પૃ. ૩૪૭-૪૬૧

આરંભ-શ્રીગણેશાયેનમઃ શ્રીસારદાયનમઃ શ્રીગૂરુભોયેનમઃ શ્રીરામ-
જીની કીર્તિ ॥ ૧ ॥ ૫તીશ્રી જોતરકાંડની કથા લખીતંગ ॥

રાગ અસવારી ॥ પ્રથમ ગજનન વીનવૂ ॥ હૂ પ્રણામી લાગૂ પાએરે ॥

ગૂણુ રાએરે ॥ હૂ અવનં કરૂ ખૂખ તાહરૂરે ॥ ૧ ॥

આઘ દસ વાંહાણી સ્વરસ્વતી ॥ ત્રેવોક વીક્ષાંત રે ॥

માત રે સાહપણુ કર માહારૂરે ॥

હાલ ॥ તૂ સાહ મારી કરે માતા ॥ હીન જાણી મન ॥

તાહરી કીરપા માટે અનૂભવૂ ॥ રઘૂનાથ ગૂણુપાવન ॥ ૩ ॥

સહી અંમલ જસ રઘૂનાથના ॥ દેા સૂણે અથવા ગાય્ત્રી ॥

સંસારથી નીરમે થઇ ॥ વધકૂક મારેગ પૂલાએ ॥ ૪ ॥

તે માટે મન સ્થીર કરી ॥ જન સાંભલજો અવ કોએ ॥

હહુ કથા જોતરકાંડની ॥ જે એ અ...લ પાવન હોએ ॥ ૫ ॥

માહારા ઓ ગુરુને ચરણે નમૂ ॥ કવી તણે લાગે પાએ ॥

ભટ બાલકૃષ્ણની કીર્તિથી ॥ એ ગ્રંથ પૂરણા સાએ ॥ ૬ ॥

ઉચ્ચો ॥ થઇ રહો જે એ જે એ કાર બાધજો ॥ તેમાં કાંઈ સંધિ નહી ॥

રામજન કૂચર કેહે ॥ હવે રૂક્ષી સહુ આવા સહી ॥ ૨૫ ॥

॥ કડવું ॥ ૧ ॥

અન્ત-(રાગ પ્રભાતી)

સત કોટી રામ આંજા શોએ ॥ ઉતર કંડ તે મધે હોએ ॥ ૧ ॥

નગનીવાસીશુ અવસમેવ ॥ સરગ પધારા દેવાધીદેવ ॥ ૨ ॥

ભાવ ધરીએ જન ગાએ ॥ ગરબવાસ કેરાં કુખ જાએ ॥ ૩ ॥

ઉતરકાંડ કથા એ શાર ॥ શંભુષે કીધો વીસ્તાર ॥ ૪ ॥

શેખનાએ નવ પૂરણા નવ થાએ ॥ તેા વીસ્તારી એ કેમ જાએ ॥ ૫ ॥

તે માટે વર્ષશ્રવ જેએ હોએ ॥ મુઝને ખેડ મ દેસો દાએ ॥ ૬ ॥

હુ અલાપડ બુધ ન જાણુ મોડી ॥ કવમાંણુ મત માહારી થોડી ॥ ૭ ॥
 લઘૂ દીરઘ અક્ષરનાં માન ॥ તેહ તણુ નવ જાણુ જાન ॥ ૮ ॥
 આગેના કવીતા માહાપાત્ર ॥ તે આગળ હુ કહી માત્ર ॥ ૯ ॥
 કાંઠાં સસી તારા સાહેર દૂધ ॥ કાંઠાં રાંક ને કાંઠાં તે ભૂપ ॥ ૧૦ ॥
 કાંઠાં ચંપ આ જોણ કેહેવાએ ॥ ચંદન જમલ કરીર ન પાએ ॥ ૧૧ ॥
 કાંઠાં રવી દીપક જમલ નહી શુધ ॥ તેમ તે આગલ માહારી બૂધ ॥ ૧૨ ॥
 તેહ તણુ મે લેછ આગાર ॥ મંન પ્રમાણુ કીધે વીરતાર ॥ ૧૩ ॥
 આદ સકત શાહાએ ચઆ અંત ॥ તે ગંથ મે માંડે સત ॥ ૧૪ ॥
 પદ એકવીસસે છત્રીશ શોએ ॥ શુભ કંઠવાં પાઠ વંન હોએ ॥ ૧૫ ॥
 ભટ બાલકરણુ કરુણા કરી જાણુ ॥ બૂધ આપી સીર મૂકે પાણુ ॥ ૧૬ ॥
 તેહ તણુ કીપાએ કરી ॥ ઉતરકંડ કયા વીસ્તરી ॥ ૧૭ ॥
 શવત ૧૭૧૬ જોત્રા (? સોળ) સાર ॥ આસો વહ તૃતીયા

સોમવાર ॥ ૧૮ ॥

તદીન પૂરંણા હવૂ આખાંન ॥ શાહ કરી મૂને શ્રીભગવાંન ॥ ૧૯ ॥
 વાસે રતભતીરથ છેજાંહુ ॥ કવીતા ગનીનાત મંકૂર ફૂલ મેહિ ॥ ૨૦ ॥
 અકખરત્તર મધે મૂઝવાસ ॥ વધશત્ર જનના કાહાવે દાસ ॥ ૨૧ ॥
 કવી કૂઅર કેહે રાધવરાએ ॥ મૂઝને કરજો પરમ કીપાએ ॥ ૨૨ ॥

॥ કંઠવાં પાઠ ॥

શપૂરાંણા ॥ ઈતીશ્રી રામકથા ઉતરકંડની શમપૂરંણા ॥

વિષયાદિ-વાલ્મીકી રામાયણના ઉત્તરકંડનો સાર આ આખ્યાનમાં ઉતારેલો છે. રાગ, ટાલ અને લયલાયી પદબંધ બાધેલો છે, જો કે કોઈ કોઈ કંઠવામાં કાં તો ટાલ કે કાં તો લયલો જણાતો નથી.

વિશેષ-આ કાંડ મઠ મયો નથી. રચાયા પછી ૬૫ વર્ષ લખાયેલો છે. પ્રતિ ભૂતી તેમ જ છલુ છે. ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે, જો કે કેટલાક અક્ષરનો મરોડ બાલબોધ લિપિનો છે.

અં. ૧૦૨-ગ-જાલંધર આખ્યાન-શવદાસ-(૨. સં. ૧૭૩૭)-
 (લિ. સં. ૧૭૮૧)-પૃ. ૪૬૩-૪૭૯

આરંભ-(પાત્રું ૪૬૨ ન હોવાથી રીતસર આરંભ નથી.)

રોહરી ॥ વાસી દ્વારકાં વેગે કરી ॥ ૮ ॥
 જરાસંગ ઝીતો સીસુંપાલ ॥ સૂખમાંણી દરંણા કરુ જોપાલ ॥
 અ...હરી પરંણા જેહ ॥ આકમ શ્રવ સુંણા મે તેહ ॥ ૯ ॥
 એ કયા મે શ્રવણે શુણી ॥ વક્ત્રી એક પુણુ તમને ભણી ॥

કેમ નરકાસુર મારો હરી ॥ સોલ સેહેઅ કંના કેમ વરી ॥ ૧૦ ॥
 નરકાસુર પાપી ને ઘેર ॥ સોલ સેહેઅ લાવો કેહી પેર ॥
 કાહોનો સંત એ બલીયો બહુ ॥ કાહો સ્વામી મૂંહુને કારંચુ સહુ ॥ ૧૧ ॥

... ..

પ્રધાપ્રતી (વૃંદાપતિ) જાલધર જેહ ॥ સુદ તેજથી પ્રગટા તેહ ॥
 કયાનો કહૂ બપાએ ॥ વૈશમપાએન દહિ શુણા રાએ ॥ ૧૫ ॥
 કેહે સીવદાસ આનંદે કરી ॥ કીપા કરો મૂઝને શ્રીહરી ॥ ૧૬ ॥
 કડવાં ॥ ૧ ॥

અન્ત-(રાગ પ્રભાતી)

એ નરકાસુર તણુ આક્ષાંન ॥ શુણતાં કીપા કરે ભાગવાંન ॥ ૧૬ ॥
 શ્રી પદમહા(પુ)રાંણુ કયા છે પેહેલી ॥ પ્રદાયરીત્ર કર રસરેલી ॥ ૧૭ ॥
 શ્રીકૃષ્ણે હાથે તેહેને મારી ॥ વધકુંઠ ચાપો નીરધારી ॥
 એ કયા જે ધરસે કરંચુ ॥ તે પદ લેહેસે હરીના ચરંચુ ॥ ૧૮ ॥
 જેએ રશના એ ગૂણુ ગાસે ॥ તે કૃષ્ણકીપાથી વધકુંઠ ભાસે ॥
 કયા સમધ ન જાણુ જોડી ॥ ડવ પ્રમાંણે માહારી મત થોડી ॥ ૧૯ ॥
 કવીકુલ શુભ અનાત નાગરની ॥ વાસ ત્રંખાવદીત્ર શાગરની ॥
 માહારો શ્રી ગૂરુ વાસ ભૂદર શુભ જાત ॥ નીગમ ચાર ધરે હાથ ॥ ૨૦ ॥
 એ કયા ગૂરુમૂખથી લીધી ॥ દીવસ ત્રણ માંહાં પૂરંણા છીધી ॥
 કેહે સીવદાસ હુ તાહારો બાલ ॥ શદા ભગુત આપો ગોપાલ ॥ ૨૧ ॥
 કડવાં ૧૫ ॥

શવત ૧૭૩૭ ના વરખે આશાઃ સુદ ૧ વાર સોમે શપૂરંણા શમાપત ॥
 જેહવી પ્રત હુતી તેહવી લખી છે ॥ શવત ૧૭૮૧ ના વરખે ભાદુરવા શુદ
 ૧૦ વાર સોમે લખી છે ॥ લખનારને દોસ દેસો માં જેહવી પ્રત હતી તેહવી
 લખી છે ॥ લખતંગનાં દોશ ગીનાતી વીચાવડે શાજ કે મીઠા વીકલદાસે લખી
 છે ॥ શ્રી રામજી શત છે ॥ શ્રી.....શ્રી ગોપીનાથની કીપા છે. ગોવર-
 ધંનનાયજી શત છે ॥ શ્રી રણછોડજી શત છે ॥

વિષયાદિ-૧. નરકાસુરને કૃષ્ણે મારી સોલ સહસ્ર રાજકન્યાઓ આણી અને
 દેવમાતા અદિતિને કુંડલ આપ્યાં, એ કયા અહીં વર્ણવેલી છે.

૨. કડવાં ૧૫ છે; રાગ, ટાલ અને લયલાથી પદબંધ બાંધેલો છે, જે કે વચ્ચે વચ્ચે
 ટાલ કે બાંધેલો જણાતો નથી.

વિશેષ-આ કયા પ્રકટ યદ્ય નથી: પ્રતિ જાતી તેમ જ જીર્ણ છે; ગુજરાતી લિપિએ
 લખેલી છે. જે કે કેટલાક અક્ષરનો મરોડ બાલબોધ લિપિનો છે. પ્રત રચનસંવતની
 સમીપતર લખાયેલી છે.

અં. ૧૦૨-ઘ-કપોતનું આખ્યાન-કૂંઢ-(૨ સં.
(લિ. સં. ૧૭૮૬)-પૃ. ૪૮૦-૪૮૬

આરંભ-શ્રી ગાંધારીચાહે નમઃ શ્રી શા(ર)દાએ નમઃ ॥ શ્રી ગાંધારીચાહે નમઃ ॥
શ્રી રાંમજી શત છે શ્રી નાયજી શત છે, અથ શ્રી આખ્યાન કપોતનું લખ્યું છે ॥
પ્રથમે રાગ કેદારો ॥

પ્રથમે ગણપતી* અરંભ ॥ પૂજ્ય વીર વીધનહરંજી ॥
લવતર માહા મંગળ જય જેહેનો રે ॥ ૧ ॥
શીઘ દેવ સરસ્વતી ધાળી ॥ દો મતી મેન પાવન યાળી ॥
જેમ ગણિમાહાત્મ ગોદાવરી રે ॥ ૨ ॥
વલણું ॥ ગોદાવરીમહાત્મનો મહીમાએ ॥ મૂખ કહો નવ જાએ ॥
સુર તેત્રીસ સેહેજ અઠાસી ॥ વેદ ચતુરમૂખ ગાએ ॥ ૩ ॥
તેહ માંહાં એક અનોપમ કયા છે ॥ કપોતનું આક્ષાંન ॥
તે બોલીસ વીધીપૂરવક સાથે ॥ પૂરંજી તાંહાં અત્રીતપાન ॥ ૪ ॥
(કડવું ૧ કું.)

અન્ત-(રાગ ધંનાશી)

હઆનીધી ઉપગાર નીતે ॥ અનૂભવે આત્મગ્નાન ॥
તે સકલ તીરથ સરૂપ જાણે ॥ જીવનમૂંઝતી સંમાન ॥ ૧૧ ॥
એ આક્ષાંન કપોતનું ॥ જે કરે શ્રવણે પાંન ॥
તે અંત કાણે સ્વરગ પાંમે ॥ ચઢી પૂખપ વીમાન ॥ ૧૨ ॥
ઉચ્ચો ॥ ચઢી વીમાન અગર સમાન રે ॥ અનૂભવે મેન અભાસી ॥
શ્રોતા વીગતા ને ઉભા અતા ॥ કવી કૂંઢ કેહે વધકૂંઢવાસી ॥ ૧૩ ॥
કડવાં ॥ ૧૦ ॥

ઇતીશ્રી કપોતનું આખ્યાન શપૂરંજી શમાપત ॥ શવત ૧૭૮૨ ના વરખી
ભાદુરવા શુદ્ધ ૧૩ વાર ગરઉએ લખ્યું છે શપૂરંજી શમાપત જેહેવી પરત તેવી
લખ્યું છે લખનારને દોસ દેસો માં ॥ લખતેગ ॥ ૨ ॥ મીઠા વીઠલદાસ નાંદારા
ગીનાતી વીસાવડે શાહાજને લખ્યું ॥ શ્રી રાંમજી રાંમજી શ્રી નાયજી શત છે
શ્રીરાંજીછોડ્ય છે.

વિષયાદિ-૧. ગોદાવરીના તટે જંગલમાં વસતા કપોતકુટુંબોમાંથી એક નરકપોત
સિવાયનાં બીજાં સર્વ કપોતોને વ્યાધ ઉપાદી પાંજરામાં પૂરે છે, અને બક્તિપરાયણ
કપોતિનીની વાહારે તેનો પતિ કપોત ચઢે ॥ અને જંગલમાંથી વ્યાધની મુપડી આસ-
પાસ ધાસ ગોઠવી તેને બાળે છે અને વ્યાધ પાંજરામાંથી પક્ષિઓને છોડી મૂકે છે,
અને એમ કપોતિની તથા તેનાં બન્ધ્યાં ઉગરે છે, એ પ્રસંગ આ આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે.

૨. ગોદાવરી-માહાત્મ્યનો આધાર આમાં કવિએ લીધેલો છે.

૩. રાગ, ટાલ અને ઠથલાથી પદબંધ બાંધેલા છે. કડવાં ૧૦ છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. પ્રતિ અશુદ્ધ છે.

૨. આ કવિ ભરૂચ તરફનો છે, અને નર્મદાની ઉત્તર બાજુ નણમાં આવેલો નથી જણાતો. તેની જોળખ માટે જુઓ. અં. ૬૪ ચ-રૂકિમણી ઉરજી, પાનું ૬૬-૬૭.

૩. આ આખ્યાનની પછી હરિદાસ અને સુરદાસ અને નંદદાસનું અકેકું પદ છે.

૪. ધીરા આદિ કેટલાક કવિઓએ આ વિષયનાં રસભર છંદ પદ લખ્યાં છે.

અં. ૧૦૨-૬-ખલુવાહન આખ્યાન-વિભજ્યુદાસ-પૃ. ૪૯૦-૫૦૫

* આરંભ-(પાનું ૪૮૯ મું ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

રાગ રામઝીરી ॥.....એ મૂની ઓયરે ॥ અધમીત વાણીએ ॥

આંણી આનંદ અતી ધણીએ ॥ ૧ ॥

અસ્વઝહો તેણો કહૂ ઉપાએ ॥ રાએ વચન શ્રવણે શુણોએ ॥ ૨ ॥

ચાલ ॥ રાએ વચન શ્રવણે શુણો ॥ પાંડવ તંણો હેએ જેઅ ॥

પ્રભાતની વેળા સમે ॥ મણીપુરનાં તેહ ॥ ૩ ॥

અન્ત-(રાગ દેસાખ)

આગળ રત્નપોહોરે વીખજે ॥ જાંઠાં મોરખજ છે રાએ ॥ ૧૧ ॥

તાંઠાં જાંધ તે સખજી ઘશે ॥ એમ કેહે રૂખી જેએમૂન ॥

એ કથા મે તૂજને કહી ॥ શુણા જનમેજેએ રાજન ॥ ૧૨ ॥

એકમંના જેએ સાંભલે ॥ પલ ધરી અતી જોલાસ ॥

વૈફૂંઠ પદ પામે સહી ॥ બિધ(૧)રે શ્રી અવીનાસ ॥ ૧૩ ॥

વલાંજી ॥ બિધારે શ્રી અવીનાસ સ્વામી ॥ આસા પૂરે મંન તણી ॥

વીધ્યુદાસ કેહે તેહેને કીપા કરે ॥ શ્રી કૃષ્ણ વૈધકુકનો ધણી ॥ ૧૪ ॥

॥ કડવાં ૧૯ ॥

ધંતીશ્રી બલુવાહનનું આખ્યાન સપૂરંજી સમાપ્ત ॥ સંવત ૧૭૮૧ ના વરખે બાહુરવા શુદ્ધ ૧૫ વાર શુકરે ને દીને સપૂરંજી લખુ છે લખતં નંદોરા ઝીનાતી વીસાવડે સાજને મીઠા વીઠલદાસે લખુ છે. જેહવી પ્રત હુતી તેહેવી જિતારી છે લખનારને દોસ દેસો માંઠાં ॥ શ્રી નાયજી સત છે શ્રી શ્રી રણાછાડજી સત છે શ્રી આચારજીની કીપા છે.

વિષયાદિ-૧. જુઓ. અં. ૬૬-જ પાનું ૮૧ મું.

૨. રાગ, ટાલ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલા છે. કડવાં ૧૯ છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. પાનાં ૬૨એ દૃઢાં અને કૃદિલાં છે. કડવું ૧ હું અને પાનું ૪૮૯ મું પ્રતિમાં નથી. આ આખ્યાન પછી સુરજના છંદની બે કડી લખેલી છે.

અં. ૧૦૨-ચ-મત્સ્યવેદ-શિવદાસ-(૨. સં. ૧૬૭૩)-(લિ. સં.
૧૭૮૧)-(પૃ. ૫૦૬-૫૩૦)

આરંભ-શ્રીગણેશાહે નમ ॥ શ્રી સારદાએ નમ ॥ શ્રી ગૂરુમોએ નમ ॥
શ્રી મહાવેદ દુપદીનો વસવર (સ્વયંવર) લખો છે ॥

શ્રી શંકરશુતને નમુ ॥ પ્રેમ ધરીને પ્રણામુ ॥

અનુભવે રૂપ અનોપમ તાહાં રે ॥ ૧ ॥

દાસ ॥ બૂંધ અગોચર આપોને ॥ ક્રીપા કરી મૂઝ તાત ॥

કહુ શવર દુપદકુઅરીતો ॥ સીર મેહેલો હાય ॥ ૩ ॥

માહારા શ્રી ગૂરુચરણે વદીને ॥ બાહુ એ આક્ષાંન ॥

દુપદીહરણા કથા કહુ ॥ તાહાં પૂર્ણા કર ભાગવાં ॥ ૪ ॥

માહાભારત આદ પરવ તે વેદ પાંચમો જાણી ॥

જો ગાતા શુભતાં નરનારી ॥ પદ પાંચે નીરવાંજી ॥ ૫ ॥

(કડવું ૧ કું)

અન્ત (રાગ પ્રભાતી) ભારત આદપરવ કથાએ ॥ પૂરંજી યજ્ઞ આખાંન રે ॥૨૨॥

વૈસમપાએન કેહે જનમેજેએ ॥ પાંડવ વન અતીહાસ રે ॥

દુપદી સવર શાંભસી ॥ પોહોએ મનની આસ રે ॥ ૨૩ ॥

કથાર્થક દુપદ પાંચસે ને ઉપર પોચીતર રે ॥

સોહ રાગ કડવાં ૨૩ ॥ તેત્રીસ ॥ હારંજી થજી પુરાંજી રે ॥ ૨૪ ॥

શંવત ૧૬૭૩ વરખે મકર સંકરાંતનો દીન રે ॥

તે દાડે આરભ કરે ને ॥ આંણાદ આંણી પ્રેમ રે ॥ ૨૫ ॥

એક માસ માંહાં પૂરંજી કથા થઈ ॥ શમરા મન અવીનાસ રે ॥

શ્રીગૂરુચરણાક્રીપાએ કરી ॥ બૂંધી આપી ભુદર વાસરે ॥ ૨૬ ॥

બુધીમાંને આક્ષાંન કર્ક એ ॥ આંણી મન આનંદ રે ॥

દક્ષણા દશા વીજપહોર માંહે કીધો એ પદબંધ રે ॥ ૨૭ ॥

કવી નાગર રથભતીરથનીવાસી ॥ કંમેશરનો દાસ રે ॥

સદા મત આપો હરી સુઝને ॥ કેહે સેવક સીવદાસ રે ॥

કડવાં ॥ ૨૮ ॥ પદ ૫૫૫ ॥

શ્રી મહાવેદ આદ પરવની કથા સપુરંજી શવત ૧૭૮૧ ના વરખે ભાદુ-
રવા માસે કળ્ય પખે શતમી ॥ ગુરુવારે લખીતંગ નંદિર ગીનાતી વીસવડો
શાજને લખતંગ સેવક મીડા વીસદાસ લખુ છે લખનારને દોસ દેશો માં
જેહેવી પરત તેહેવી જિતારી છે... શ્રીરામજી શત છે શ્રી નાયજી શત છે શ્રી

રણાહારાએજીતી ક્રીપા છે શ્રી માહાવ્રજમીની ક્રીપા છે શ્રી નંદકેશવજી શાહ છે શ્રી કતારનાથની ક્રીપા છે.

વિધયાદિ-૧. વિધય માટે જુઓ અ. ૭૭ અ-વિધયાદિ ૧, પાનું ૧૩૨ મું.

૨. રાગ, ઠાવ અને ઉચવાથી પદર્પદ આવેલો છે. કડવાં ૨૩ છે, પદ ૬૦૯ છે, જે કે લહીયાએ પૃથ પની સખ્યા નોંધી છે, પણ તેમાં તેની ભૂલ છે.

૩. જુઓ વિગત માટે અં. ૭૭ અ વિશેષ પાનું ૧૩૨ મું. અં. ૮૪ પાનું ૧૫૬ મું. પ્રતિ ગુજરાતી નિધિએ લખેલી છે, વચ્ચે પાના પપમાનો પાછલો અડધો ભાગ કોરો છે, અને તેમ પાના પ૩૧ માનો પાછલો પા ભાગ અને પ૩૨ માનો આગલો અડધો ભાગ કોરો છે. આથી પ્રતિ તૂટક છે.

અં. ૧૦૨-છ-શુકદેવઆખ્યાન-વસ્તો-(૨. સં. ૧૬૨૪)-

(સિ. સં. ૧૭૯૧)-પૃ. ૫૩૭-૫૪૨ (તૂટક)

આરંભ-શ્રી ગાંધેસશાએ નમઃ ॥ શ્રી શારદાએ નમઃ શ્રી સુખદેવના આખાન લખીતંગ ॥

રાગ ધંનાસી ॥

ગૂણાંપતી શાંભી ગૂણા લખોદર ॥ સુણો બર્દ નમી વલી વીધણાદર ॥

છ જ્યશવંતા શીશ બલી ॥ અપ મુખ વાંણી આપો નીરમલી ॥

ઢાલ ॥ નીરમલી વાંણી મન જાણી ॥ ભગતભાવે થાપો ॥

સીવ તણા સુતને પૂછએ ॥ એકમંના રહી કરજોડ ॥

પારવતીપુત્ર તૂં રદઆ તણી જડ મોડ ॥ ૩ ॥ (કડવું ૧ હું)

રાગ ગોડી ચૌપૈ ॥ સમરથ લેઇએ સરડો ॥ એવાં દીવ લોચન દાક્ષ ॥

સાંતીપર્વ તણી કથા કહુ શંસાર પૂરો સાક્ષાત્ ॥ ૮ ॥

વધાંણુ ॥ શંસાર કહુ કથા કહુ ॥ ભાવ આપે ભગવતી ॥

દાસ વસ્તો દીન બોલે સાર કરો માતા સરસ્વતી ॥ ૯ ॥ કડવાં ॥ ૨ ॥

રાગ ગોડી ॥ સરસ્વતીએ તાં કળીધી સાર ॥ હૈઅડે હરખ ન માએ ॥

સંવત શોળચોવીસો શાર ॥ માધ સુધ બારશ ગૂરૂવાર ॥

ગૂરૂવારે ગુણા ગાસૂ કવી ॥ વીખ્રપ્રસાદે વાણી હેવી ॥

તે ભ્રાંમણના પુત્ર પાચ ॥ વાડવવચને ગથ બંધાએ ॥ ૨ ॥

અન્ત-રાગ રામગ્રી ॥ વાશ વાણી જોયરે ॥ વીનીતા વીધન ચલાર ॥

લોકવાએક એમ કહે ॥ વાંઝીઆનું જીવું બાળ ॥ ૮ ॥

વધાંણુ ॥ પુત્ર વંના પરીવાર યુનો ॥ નરનારી ચંતા કરે ॥

પુત્રહારણ વાંદજીએ ॥ પોહો.....વરે ॥ ૧૦ ॥ કડવાં ૧૦ ॥

વિષયાદિ-૧. મહાભારતના સાંતિપર્વના આધારે વત્સજ્ઞાની અને નિવૃત્તિપરાયણ બ્રાહ્મ પુત્રવાસનાથી અપ્સરાને વરી, શુકદેવને હૃતપત્ર કરે છે અને તેને જ્ઞાનસંપન્ન કરી રીતે કરે છે, એ પ્રસંગ પ્રસ્તુત આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે. જુઓ અં. ૬૨ તા, પાનું ૮૭ મું.
૨. રાગ, ઢાલ અને વલણથી પદબંધ બાંધેલો છે, એ કે કેટલેક સ્થળે ઢાલ ને બદલે વલણ લખેલું છે અને ક્યાંક વલણ પણ કડવાને અંતે નથી.

વિરોધ-આ આખ્યાન જી. કા. દો. ભાગ ૪ થામાં પાને ૨૪૭-૨૮૮ માં પ્રકટ થયું છે. આ પ્રતિમાં કવિનું પોતાનું નિવાસસ્થાન અને નામ સિવાયની વધુ ઓળખ આપેલી નથી, જ્યારે કેટલીક બીજી પ્રતોમાં તે જુઓ અં. ૬૨ તા-પાનું ૮૭ મું; તથા અં. ૬૪ ગા-પાનું ૬૩ મું.

૨. જી. કા. દો. માં રચનસંવત ૧૬૭૩ છે, પણ મહીનામાં ફેર છે:-

“સંવત સોળ ચૌરીસો સાર, માગશિર શુદ્ધ દ્વાદશી શુક્રવાર.”

અંતમાં પાદનોંધમાં (પાનું ૨૮૮) આ કડી સ્વ. ઈન્દુભાઈભાઈએ ટાંકી છે:-

સંવત સોળસે થર ત્રેપન, જોગી જીકને કીધો પાવન,
માગશર વડ તેરસ જણ પુરણ કીધું શુકાખ્યાન.

પરંતુ પ્રસ્તુત મતિ તુટક હોવાથી આ કડી તેમાં હોવા ન હોવાનો નિશ્ચય થવો શક્ય નથી.

૩. મતિ જૂની તેમ જ છર્ણ છે; શુજરાતીલિપિએ લખેલી છે; દરેક પાનાની ઉપલી કીલીના ઘણા ખરા અક્ષરો કરપાઈ ગયા છે, તેમ પાનાં ખવાયલાં અને વહેલાં છે.

અં.-૧૦૩-ક-સૌસિક પર્વ-વિજયુદાસ-(૨. સં.)-

(લિ. સં. ૧૭૬૭) પૃ.-૧-૧૮

આરંભ-શ્રી ગણેશશાએ નમઃ શ્રી શારદાએ નમઃ શ્રી ગરુડાએ નમઃ
અથ શ્રી માહાભારથ પરખ મધે શીવતી પરખની કથા લખી છે ॥

રાગ ગોઠી ॥ શંભે દેહે સાંભલ શુભ મતી ॥ આરે ભોમ પડો મહીપતી ॥ ૧ ॥

તારે માહારથી તણે જેહે ॥ રાએ શમીપે આરા તેહે ॥

અતી દુખ હધડા માંહાં ધરે ॥ રૂઈન કરે જલ નહીજો ભરે ॥ ૨ ॥

દેહે દરજોર્ધન વાએક સુણો ॥ અદ્રમે કરી મુને ભીમે હણો ॥ ૪ ॥

તે દુઃખ માંહે નીરવાણ ॥ નથી જતા મહારા પ્રાણ ॥ ૫ ॥

એહેવૂ વાએક સ્વણે સાંભલી ॥ દોણપુત્ર પછે બોલો વલી ॥ ૬ ॥

પુરણ વેર મન માંહે ધરે ॥ જે નપાંડવી હુ અથંવી કરે ॥ ૭ ॥

(કડવું ૧ થું)

અન્ત-(રાગ દેશાખ) અદાર કોહણી દળ આરે ॥ મલૂ એકે દાર ॥

ભોમીભાર ઉતારવા ॥ તારે ભક્ષ કરે ત્રીપુરાર ॥ ૪ ॥

અસ્વસ્થામાં પ્રેરીઓ ॥ એક ખડમ આપૂ હાથ ॥

કેરા વીએ ભેદે ગમે ॥ તાંહાં ઉગરા જણુ શાત ॥

તે સ્થળી દેા બળીએા નથી ॥ જો કરી મન વીચાર ॥
 સકલ શુતાં પામીએ ॥ શેત્રીએ શ્રી ત્રીપૂરાર ॥
 ધન ધન્ય મૂત્ર પરીવાર સહુ ॥ આપે શ્રી મદાદેવ ॥
 તે મટિ મનસ્યા દેહ ધરીને ॥ કીજીએ હરીની શેવ ॥
 હવે વધલંમપાએન આચરે ॥ મુણ જનમેજે રાએ ॥
 એ શોખતી પરવ કથાનો ॥ કહો શરવ ઉપાએ ॥ ૮ ॥
 એ માંહાભારથકથા નર સાંભળે ॥ ચીત ધરીને દેા ગાએ ॥
 શરવ જનમના પાતીક છૂટે ॥ વૈષ્ણકુમારેગ પલાએ ॥ ૯ ॥
 વૈષ્ણકુમારેગ પલાએ રે ॥ તેહેમાં કાંઈ જ સંધે નહી ॥
 વીરાગુદાશ દેહે હવે કહીશે ॥ શંત્રીક પરવ વીએ શહી ॥ ૧૦ ॥

કડવાં ૧૫ ॥ ૫૬ ૨૯૫ ॥ ઇતીશ્રી સંપુરણ લખુ ॥

વિષયાદિ-મદાભારતના સૌષ્ઠિક પર્વના આધારે આ પર્વ લખેલું છે. દુયોધનને ભીમે મદાથી હણ્યા પછી, તેને સાંત્વન આપતાં અશ્વત્થામાએ નપાંડવી પૂયવી કરી પાંડવોનું નિકંદન કાઢવાની પ્રતિજ્ઞા કરી, પણ તેની પ્રતિજ્ઞા અમોઘ હોવાથી કૃષ્ણે ખુબીથી દ્રૌપદીના પાંચ પુત્રોને તેઓ સૂતા હતા તે વેળા અશ્વત્થામાને હાથે હણાવા દીધા અને પાંડવોને ઉગાર્યા; તે પછી પાંડવોનું મન કૃષ્ણે વળાપું અને અશ્વત્થામા બ્રાહ્મણપુત્ર હોવાથી તેની હત્યા થતી અટકાવી-આ પ્રસંગ પ્રસ્તુત પર્વમાં વર્ણવેલો છે.

વિશેષ-૧. આ પર્વ મકટ થયું નથી. વિષ્ણુદાસે આખુલે મદાભારત રચ્યું હોવાનું સંભવિત છે. અને આ પર્વ તેનો એક ભાગ છે, એમ “હવે કહીશું શંત્રીક (શાન્તિ) પરવ વીએ શહી”એ વચનનો ટેકો છે.

૨. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. જોડણી અશુદ્ધ છે. અક્ષરો ચોખ્ખા છે. રાગચાતનાં ફટિકાં પાનાં સચિલાં છે, એટલે કેટલાક શબ્દો પડેલા છે, તેમ પાનું ૮ મું ફટિકું છે.

અં. ૧૦૩-ખ-સુસળપર્વ-શિવદાસ-(૨. સં.)-

(લિ. સં. ૧૭૯૭)-પૃ. ૧૯-૩૨

આરંભ-શ્રી ગણેશશાએનમઃ શ્રી શારદાએ નમઃ શ્રી ગુરુએ નમઃ; અથ શ્રી મૂળલપરવ તણી કથા લખી છે. રીવત ૧૭૯૭ ના માગશેર વદિ ૪ ખૂધ. રાગ નટ ॥ પ્રથમે પછુમુ ગણપતી દેવ ॥ સુરીજન મુનીજન કરે જેહેની શેવ ॥
 લક્ષ લાક્ષ, સુત સુધ ખૂધ નાર ॥ શીદુરે શોભીત સંજુગાર ॥
 એકદંત ને ગજમૂખ શાર ॥ સદા કરે મોહીકનો આહાર ॥
 જેજી હુને રામરો મન ધરી ॥ ઇછા તેહેની પુરંજુ કરી ॥

માહારા મનમાં ઈચ્છા લણી ॥ કયા કહૂ દુવ્યાદશ સ્કંધ તણી
શ્રી ગુરુચરણકમલ મન ધરી ॥ કહૂ કયા કેમ ગયા શ્રી હરી ॥

અન્ત-(રાગ પ્રભાતી)

શ્રી મહાભારથ માંહાં વીસ્તાર ॥ શ્રી ભાગવંત શંકેપે શાર ॥
એ શાંભલતાં જન વધકુંડે જાએ ॥ ગાર્તા પદ આપે જદુરાએ ॥
હરીગુણ કહેતાં નાવે પાર ॥ કેમ કહી શકુ વીસ્તાર ॥
પદ બશે ઊપર પાંચાશ ॥ ગાએ શાંભલે તેને વેધકુંડાશ ॥
શ્રી ગુરુ પાવન ભુદર વાસ ॥ જે મુક્ત કયા મુણી એલાશ ॥
કવીતા કુલ નાગર મુજ જાણુ ॥ કામેસ્વર કરણા મુખ આંજુ ॥ ૧૮ ॥
શાગરુદ્ર ત્રિપાવટી વાશ ॥ વીરલુભત જન કહે રીવદાશ ॥ ૧૯ ॥
કડવા દસ મધે વીસ્તાર ॥ કડવાં ૧૦ ॥

શાંમપૂરણ ॥ ઇતિ શ્રી મુશળ લખુ છે સંવત ૧૭૬૭ ના વરખે માગ-
શેર વદિ ૭ વાર સંનેઉ લખૂ છે જેહેવી પ્રીત હુતી તેહવૂ ઉતાર છે ॥
લખનારને દોશ દેશો માં ॥ અશ્વર એ છે અદકો હોએ તપાશી વ્યજને એ
ચોપડી મેતા મનહરદાસ રામવજીની છે પોતે ઉતારી છે.

વિષયાદિ-૧. શ્રીકૃષ્ણના વંશજ યાદવો શ્રીમહાસ દેવમાં આપસ આપસમાં
લડી કેમ સંહાર પામ્યા, કેરા સંનેગોમાં શ્રીકૃષ્ણ સ્વધામ સીધાર્યા, અને યુધિષ્ઠિરાદિ
પાંડવો પણ સ્વર્ગે સીધાર્યા, એ પ્રસંગ પ્રસ્તુત પર્વમાં વર્ણવેલો છે. શ્રીમદ્ભાગવતના
બારમા સ્કંધના અધ્યાયને આધારે આ પર્વ લખાયતું છે, જે કે પર્વનું નામ તો
શ્રીમદ્ભાગવતનાં આ જ નામના પર્વ ઉપરથી લીધું છે.

૨. રાગ, ઠાપ અને ડાચવાથી પદબંધ બંધાયેલો છે, જેકે વચ્ચે દાહ કે ઉચ્ચેલો જણાતા
નથી. કડવાં ૧૦ છે.

વિશેષ-આ પર્વ છપાયું નથી. પ્રતિ પ્રાચીન છે. ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે.

અં. ૧૦૩-ગા-પ્રસ્થાન પર્વ-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં. ૧૬૯૧)-

(લિ. સં. ૧૭૬૭)-પૃ. ૩૨-૪૫

આરંભ-શ્રી ગણેશચાએ નમઃ શ્રી શારદાએ નમઃ શ્રી ગુરુજોએ નમઃ

અત શ્રી પસ્તાંન પરવની કયા લખી છે ॥

રાગ કેદારી ॥ શ્રી શંકર સુતને ધાઈ ॥ પદ વંદીને મનસા ગાઈ ॥

પાંવન ચાઈ ॥ નીરમલ વાંણી પાંમવા રે ॥

રોષલસુતા જેહની માત ॥ સ્વામી કારતેગ ભણીએ ભાત ॥

વીક્ષાત ભુવાંન ત્રણ માંહા જે નીર ॥ ૧ ॥

દાહ ॥ ભુવાંન ત્રણ માંહાં પ્રથમ પુજે ॥ શુદ્ધ શુદ્ધ સ્વામી જેહ ॥

માહારા મનમાં ઈચ્છા ધણી ॥ કયા કહુ દુવ્યાદશ રૂકંધ તણી
શ્રી ગુરુચરણકમલ મન ધરી ॥ કહુ કયા કેમ ગયા શ્રી હરી ॥

અન્ત-(રાગ પ્રભાતી)

શ્રી મહાભારથ માંહાં વીસ્તાર ॥ શ્રી ભાગવંત શંકેષે શાર ॥
એ શાંભલતા જન વધકુહ જાએ ॥ ગાર્તા પદ આપે જદુરાએ ॥
હરીગુણ કહેતાં નાવે પાર ॥ કેમ કહી શકુ વીસ્તાર ॥
પદ બરો ઊપર પાંચાશ ॥ ગાએ શાંભલે તેને વૈધકુવાશ ॥
શ્રી ગુરુ પાપન ભુદર વાસ ॥ જે મુક્ત કયા સુણી ઓભાશ ॥
કપીતા કુલ નાગર સુભ જાણુ ॥ કામેસ્વર કરણા મુખ આંણુ ॥ ૧૮ ॥
શાગરુદ્ર ત્રંબાવટી વાશ ॥ વીરભુભગ જન કહે રીવદાશ ॥ ૧૯ ॥
કડવા દસ મધે વીસ્તાર ॥ કડવાં ૧૦ ॥

શાંમપૂરણ ॥ ઇતિ શ્રી મુશળ લખુ છે રાંવત ૧૭૯૭ ના વરખે માગ-
શેર વહિ ૭ વાર શેનેઉ લખુ છે જેહેવી પ્રીત કુલી તેહવૂ ઉતાર છે ॥
લખનારને દોશ દેશો માં ॥ અક્ષર ઓ છે અદકા હોએ તપાસી વંચજે એ
ચોપડી મેતા મનહરદાશ રાધવજીની છે પોતે ઉતારી છે.

વિષયાદિ-૧. શ્રીકૃષ્ણના વંશજ યાદવો શ્રીપ્રભાસ ક્ષેત્રમાં આપસ આપસમાં
લડી કેમ સંહાર પામ્યા, કેવા સંનેગોમાં શ્રીકૃષ્ણ સ્વધામ સીધાર્યા, અને મુધિષ્ઠિશદિ
પાંડવો પણ સ્વર્ગે સીધાર્યા, એ પ્રસંગ પ્રસ્તુત પર્વમાં વર્ણવેલો છે. શ્રીમદ્ભાગવતના
બારમા સ્કંધના અધ્યાયને આધારે આ પર્વ લખાયલું છે, એ કે પર્વત્રુ નામ તે
શ્રીમદ્ભાગવતનાં આ જ નામના પર્વ ઉપરથી લીધું છે.

૨. રાગ, ટાલ અને ઊપધાથી પદબંધ બાંધેલો છે, એકે વચ્ચે ટાલ કે ઉપધો જણાતા
નથી. કડવાં ૧૦ છે.

વિશેષ-આ પર્વ છપાયું નથી. પ્રતિ પ્રાચીન છે. શુભદાતી લિખિએ લખેલી છે.

અં. ૧૦૩-ગ-પ્રસ્થાન પર્વ-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં. ૧૬૯૧)-

(લિ. સં. ૧૭૯૭)-પૃ. ૩૨-૪૫

આરંભ-શ્રી ગણેશશાએ નમઃ શ્રી શારદાએ નમઃ શ્રી ગુરુભોએ નમઃ

અત શ્રી પસ્તાંન પરવની કયા લખી છે ॥

રાગ કેદારો ॥ શ્રી સંકર સુતને ધાઈ ॥ પદ વંદીને મનશા ગાઈ ॥

પાવંન યાઈ ॥ નીરમલ વાંણી પાંમવા રે ॥

સૈધલસુતા જેહની માત ॥ સ્વામી કારતેગ બાણીએ ભાત ॥

વીક્ષાત ભુવાંન તણુ માંહા જે નીર ॥ ૧ ॥

ઠાલ ॥ ભુવાંન તણુ માંહાં પ્રથમ પ્રુગે ॥ શુદ્ધ શુદ્ધ સ્વામી જેહ ॥

લક્ષ લાભ સુતજ ઊભઆત્મન ॥ સ્તવન કરે સુર તેહ ॥

ચકલ શીધની તુચ્છજ દાતા ॥ કરે દાસની ચાર ॥

શ્રી માહાભારતની કથા કહુ ॥ જે સુણતાં પાંચે પાર ॥ ૧૩ ॥ કડવૂ ૧ છું ॥

પ્રસ્તાન પરવની કથા કોહો ॥ જેમ પાંચ મન ઓહલાય ॥

તારે વૈષ્ણવપાએ ન ઓચર ॥ સુણ જનમેજે રાએ ॥

કહુ પરવં શસે દશમુ સહી ॥ જે સાંભળે અથ જાએ ॥ ૧૦ ॥ કડવૂ ૧ છું.

અન્ત-(રાગ પ્રભાતી)

વૈષ્ણવપાએન કેહે સુણ રાએ ॥ ધરંમ રાજન શોધવાને જાએ ॥

હવે એ કથા સંપૂર્ણ હવી ॥ શરંગા રોહિણી માંહાં કેહેશે કવી ॥

પદ બરો ઉપર ચાલીશ ॥ કડવાં નવ ઉપર દશ ॥

અધા ત્રણ રૂઆ માંહાં ધરી ॥ પ્રાકેત બૂધ વાંણી જયરી ॥

સંવત શોભ એકાંશુશે એ ॥ આવંણુ માસ ઊજલ પક્ષ હોએ ॥

એકાદશીને દીને પ્રતીવાર ॥ તે દીને એ કીધો વીસ્તાર ॥

હુ અર્માન મટિ છઠી જાલ ॥ કીપા કરો મુને શ્રીગોપાલ ॥ ૧૬ ॥

અક્ષરે દીરખ ન જાણુ જોડી ॥ કવી પછે માહારી મત થોડી ॥

આદ શક્તિનો આધાર ॥ તે હુ અરંય પાંચે પાર ॥

તે મટિ વીરણુવ જે હોએ ॥ મૂળને શોધ મ દેશે કાએ ॥

શંકલ દવીજનો લેઈ અભાશ ॥ પછે બોલો માહારી બૂધ પ્રકાશ ॥ ૧૮ ॥

ભારતકથા ભાવે ધરે મન ॥ તેના પ્રીત પાંચે સ્વરગ શઠાના ॥

એહ કથા શાંભલશે કોઅ ॥ પ્રાતીક તેહેનાં પ્રલે હોએ ॥ ૧૯ ॥

એ કીરણુ કથા જે રોહેજે ગાઅ ॥ તે નીશે વૈષ્ણુક જાએ ॥

શ્રીહરી તેહેને પ્રેરે આશ ॥ બેહુ કર જોડી કેહે વીરણુદાશ ॥ ૨૦ ॥

કડવાં ॥ ૯ ॥ સંપૂર્ણ શમાપત ॥ સંવત ૧૭૬૭ ના વરખે માગશીર

વદિ ૧૦ વ. ભૂમો. લ. મેતા. મનેહરદાશ રાધવજી ગનાત દશા નાગર.

વિષયાદિ- ૧. કલિકાલનો પ્રભાવ થયેલો જણી રાજ્યપાટ પરિક્ષિતને આપી યુધિ-
ષ્ઠિરાદિ પાંચ પાંડવો અને દ્રૌપદીએ હિમાલય તરફ પ્રયાણ કર્યાનો અને મોર્ગમાં યુધિષ્ઠિર
સિવાયના અન્ય બાધ્યોનું પતન થયાનો અને યુધિષ્ઠિરે સદેહે સ્વર્ગમાં પ્રયાણ કર્યાનો
પ્રસંગ વર્ણવેલો છે.

૨. મહાભારતના ૧૭ આ મહાપ્રસંગાનિક પર્વને આધારે આ પર્વ લખાયેલું છે.

૩. કડવાં ૯ છે. રાગ, ટાલ અને જયલાપી પદબંધ બાંધેલા છે.

વિશેષ-આ પર્વ પ્રકટ થયું નથી, પ્રતિ જૂની અને ગુજરાતી લિપિએ લખાઈ છે.

અં. ૧૦૩-ઘ-સ્વગારોહણી-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં.)-
(લિ. સં. ૧૭૬૭)-પૃ. ૪૫-૫૪ (તુટક)

આરંભ-શ્રી ગણેશશાએ નમઃ શ્રી શારદાએ નમઃ અથ શ્રી સ્વગારોહણી
લખી છે ॥

રાગ અશવરી ॥ પ્રથમ વીનાએક વીનવૂ ॥ શ્રી ગુરુઆ ગણુવપતી રાએ ॥
પાએ રે લાગી પ્રેમ રૂદે ધરુ ॥ લંબોદર દાલીદ્ર હર ॥

સ્તવને કરે શીશ નાંખી ॥ સ્વામી રે વીધન હરો વેગે કરી રે ॥
ચાલ ॥ સ્વામી વીધન શીઝે યઈ હરો ॥ મંન તણી પ્રૂરો હાંમ ॥

સુભક એક તાં પારવતીસુત ॥ તુને કરે પ્રણામ ॥
ધન ધન્ય ધાતા નદની ॥ વંદની સુર વીક્ષાત ॥

મુને દીન જાણી દયા આણી ॥ કીપા કરો મુઝ માત ॥
સ્વગારોહણીની કથા ॥ કહુ ધરી મંન ઓહુલાશ ॥

જેણે સાંભલે સુખ પાંખીએ ॥ કર જોડી કેહે વીરજીદાશ ॥
વધશમપાએન રૂપી તણાં ॥ પ્રેમસુ પ્રજુમી પાએ ॥

રાએ જનમેજેએ એમ પ્રરણુ પુછે ॥ હેઈ હરખ નવ માએ ॥ ૬ ॥
મહારા મુરવજ પાંદૂના સુત ॥ ધૂતાસ્તરના સુત જેહ ॥

સ્વર્ગને પાંખી પછે ॥ કવણુ સ્થાનક જઈ વશા તેહ ॥ ૭ ॥ (કડવું ૧ હું)

અન્ત-(પ્રતિ, તુટક હોવાથી રીતસરનો અંત નથી.) રાગ દેશાખ ॥
સુત મુરણીક જયરે વાંણી એ ॥ આણી મોન આનંદ મંન અતિ ધણો રે ॥

હરખ ધણો પાંખો જનમેજે રાયે રે ॥ સાંભલ્યો મહીમા ભારથ તણો રે ॥
દાસ ॥ ભારથ તણો મહીમા જનમેજે કહો નવ જાએ ॥

પછે કાંએ તાંહાં રહી ॥ કરતા હવે તે રાએ ॥
મંન માંહાં અતી સંતુષ્ટ હવા ॥ જે સ્વામી શ્રી જુગદીશ ॥

જગન અંતે અમર શરવ ॥ વદતા હવા આશીષ ॥
હરખતાં અહી કુલ જિપનો ॥ આસ્તીક મેન સંતોક ॥

પરી પ્રૂરણુ એ જગન કરાવી ॥ રાગ હવા નીરદોહ ॥
જગન કરાવા આવા હુતા ॥ માનૂભાવ રૂપ જે હોએ ॥

દેને દાન આપી અપરમીત ॥ રાએ સંતોક્ષા અવ કોએ ॥
જે જગન માંડવને વીએ ॥ આવા હુતા રક્ષદેવ ॥
તાંહાં સ્થકા પછે શીઝ યઈ ॥ ચહુ યય—(કડવું ૭ સુ અધુર)

વિષયાદિ-૧. મહાભારતના સ્વર્ગારોહણ પર્વને આધારે, પાડવો અને કૌરવોની
સ્વર્ગમાં થયેલી સ્થિતિ આ પદ્યમાં વર્ણવી છે. આમાં યુધિષ્ઠિરના સત્ત્વ ધર્મની પણ
કોસોડી દર્શાવેલી છે.

૨. રાગ, ઢાલ અને હવલાથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ-૧. આ પર્વ છપાયુ નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. કડવા સાતમાની છઠ્ઠી ક્ષીથી અધવસ્ય પ્રતિ વૃદ્ધ છે. પરંતુ નજાવ છે તેમ પ્રસ્તુત પર્વનું આ છેલ્લું કડવું દરો.

૨. પ્રતિનાં ૫૫ માં પાનાથી તે ૨૮૭ પાનાં જતાં રહેલાં છે, અને તેમાં મહા-ભારતનાં અન્યપર્વો લખેલાં દરો, એમ આખી પોથીના વસ્તુસંમદથી સમજાય છે.

અં. ૧૦૩-૬-સ્ત્રીપર્વ-વિજયુદાસ-(૨-સં. ૧૭૧૫)
(લિ. સં. ૧૭૯૭) પૃ. ૨૮૮ (તૃટક)

અન્ત-(આગળનાં પાનાં પડેલાં હોવાથી માત્ર અન્ત જ રહેલો છે.

રૂદન કરતા શર્વ ॥

વીલાપ કરે સંત્યવંત રાજા તથી(છ) મનથી મર્વ ॥

આશવાશના કરતા હવા સાદશીક ધર્મક્રમાર ॥

પછે સાથ શર્વ જે હતી તે કર્ણુનો શારોધાર ॥

પછે ગંગાગટ વીશ્રંમ કીધો કૌરવ પાંડવ જેહ

અહીં થકી પ્રૂંછુ હવી સ્ત્રીપર્વ કથા રસ એહ ॥

વૈશંભપાએન ખોલીઆ તુ સુણુ જનમેજે રાએ ॥

સ્ત્રીસ્નાનપર્વ સર્વ ઉલાસ ॥

એકવીશ અધ્યા વીએ છે વીસ્તાર શધલો જાણુ ॥

એક મને જે શાંભળે ઉધારે શારંગપ્રાણુ ॥

રાગ ને કડવા વીશ પાવન ॥ કથા કીધી એહ ॥

પદ ખટ શત એકાંણૂ શહી પ્રૂંછુ થગી તાં તેહ ॥

સંવત શતર પંનોતરા ને માશ માગશેર ધન્ય ॥

શુકલ પદ્મે ને પંચમી ગુરવાર મૂજ પાવન ॥

એ કથા કેહે રે શાંભલે વલી પ્રસ્થું કરે જે દેઅ ॥

સંશારભવ બહેલાં તરે ગ્રભવાશ નાવે શોઅ ॥

વલી અનેક દુખથી નીવર તેને ઉપજે ચિત્ત ગ્નાન ॥

વૈકુંઠપદ પાંમે શહી ઉધારે શ્રી ભગવાંન ॥ ૩૧

ઉપલો ॥ ઉધારે શ્રી ભગવાંન રે તે જનમમાંથી નીશરે ॥

કર જોડી વીસ્તુદાશ કેહે તેહેને ક્રીસ્થુ દેવ કીપા કરે

ધતી શ્રી મહાભારત સ્ત્રીપર્વ સંપૂર્ણ થઈ ॥ સંવત ૧૭૯૭ ના

માહા શુદ્ધિ ૧૧ વા. શુકરે લા. મેતા મંતેર રાધવછ

વિષયાદિ-૧. દુર્બોધનાદિ કૌરવોના મરણ પછી સ્મરણમાં તેમની માતા ગાંધારી અને અન્ય રાણીઓએ શોક પ્રકટ કર્યોનો પ્રસંગ મહાભારતના પર્વ સ્ત્રીપર્વને આધારે વર્ણવેલો છે,

૨. કડવાં ૨૦ અને પદ ૬૯૧ હોવાનું પ્રતિમાં નોંધેલું છે.

વિશેષ-આ પર્વ પ્રકટ થયું નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. પ્રસ્તુત પર્વનું માત્ર એક જ ખાનું અવશેષ રહેલું છે.

અં. ૧૦૩-ચ-શલ્યપર્વ-વિષયુદ્ધાસ-(૨. સં.)-
(લિ. સં. ૧૭૯૭)-પૃ. ૨૮૮-૩૦૨.

આરંભ-શ્રીગણેશસાએ નમઃ શ્રી નાયજીની કીરપા છે. શ્રીશારદાએ નમઃ અથશ્રી માહાભાર્થ મધે શલ્યપર્વની કથા છે તે લખતંગ ॥

રાગ ધંન્યાશી ॥ શ્રી ગણપતીને વીનવૂ ॥ પ્રણમ લાગી પાએ રે ॥

શુભ મતી મુજને આપીએ રે સ્વામીશ્રી ગુણરાએ ॥

દાસ ॥ ગુણરાએ મત આપો મુને હુ દીન જાણી બાવ ॥

મુને કીપા કરજો ગજનં(વ)દન ॥ મત આપ બુધ વીશા(લ) ॥

હંચવાહંની સ્વરસ્તી આપ પૂરો મનની આસ ॥

મુને કલાણી કરજો કીપા કર જોડી કેહે વીશયુદ્ધાસ ॥

શલ્યપર્વ તણી કથા જે અખીલ પાવંન હોએ ॥

કહુ બુધમાને વીસ્તારી ॥ સાંભલજો સર્વ કાએ ॥

જનમેજે એ બિચરે સુણુ વૈશંભપાએન વાત ॥

બુધ કરતાં રણુ વીએ કેમ શલ્ય પાંમો પાત ॥

સંગ્રામ કેમ રણુ માંહાં હવો તે બુધ અપરમીત હોએ ॥

તે કથા કાહો માંડી મુહુને શુભ સખલ પાંમૂ શોઅ ॥ (કડવૂ ૧૬).

અન્ત-રાગ દેસાખ ॥ શાત બાણિ મુંદર તેનો રથ ભાંનો ખેવ ॥

એક બાણિ શીશ છેદુ રહા નીરખે દેવ ॥

તે શરવ મરતાં શલ્ય સેન્યા રહુ રંણુમાં શોઅ ॥

પછે ઇદ્રસુતના મારથી રંણુ પાડા તે શ્રવ કાઅ ॥

દરજેધંન અરવે ચઢી નાહાથી ગજો નીરધાર ॥

પછે દ્રોણસુત, કીપા, કૃતવરમા રહા રંણુ એ ચાર ॥

તુજ પૂતની સેન્યા વીએ ॥ બાકી શરવ થકુ હિમણુ ॥

ધૂનાસ્ટર એહવૂ સાંભલી ॥ બોલીઓ મુખે વાણુ ॥

તુ કેહે રે શ્રીજે વીસ્તારી હુ કુખ પાંમો મન ॥

ગુજ પુત્ર કંઠી નાથી મળો તે કેહે સત વર્ચન ॥
 સંજે કેહે છે તાંહાં સ્થડી સાંચરો મારગ માહે ॥
 નીસ્વાશ મેહેલી અતી ધણો ॥ બહુ દુઃખ ધરતો તાંહે ॥
 જેહેવૂ કર તેહવૂ થજી એમ દુઃખ ધરતો મન ॥
 ક્રીપા અન દ્રઢ મધ જલસ્યંબી રહો દરબોધન ॥
 તારે ક્રીપાચારજ, દ્રોણસુત ને કૃતવરમા જેદ ॥
 રથ લાવીને દ્રોહ સમીપ રહા આવી તાંહે ॥
 દરબોધનસુ પ્રેમ વાણી ડાયરા નીરધાર ॥
 તે ગદા પર્વ વીએ કયા તેહેનો કરીય વીસ્તાર ॥
 વૈરાંપાએન આચરે રાએ જનમેજેએ અવીધાર ॥
 એ શલ પર્વ તણી કયાનો કહો ચર્વ વિસ્તાર ॥
 એક મંને જે સાંભળે આંણી મંન જિલાસ ॥
 વૈકુણ્ઠ પામે શહી જિધારે શ્રી અવીનાસ ॥ ૧૬ ॥

જયલો ॥ જિધારે શ્રી અવીનાસ રવાંમી આસ પૂરો મંન તણી ॥

• વીરજીવણ કેહે તેહેને શ્રીકરજી ॥

ક્રીપા ક્રીપા કરે તાંહાં અતી ધણી ॥ ૧૭ ॥

કડવાં ૧૫ ॥ ૫૬ ર૬૯ ॥ ઈતી શ્રી શલ પર્વ મહાભારથ કથા ચંપુરણ ॥
 લખતંગ મંત્રોદર રાધવજી ગનાત નાગર દશની ચોપડી ચંપત ૧૭૯૭ મહા
 શુદ્ધિ ૧૪ શોભે.

વિષયાદિ-૧. શ્રીમહાભારતના શલ્ય પર્વને આધારે, રણમાં કર્ણ પાંચા પછી
 શલ્યના સેનાપતિપદે દુર્યોધનના સૈન્યે મર્યાદા સંભાળ અને અતિ શુદ્ધિશીલે હાથે
 તેના થયેલો પરાજય પ્રસ્તુત પર્વમાં વર્ણવેલો છે.

૨. રાગ, ટાલ અને જયવાથી પદ્મજય ગાયેલો છે. કડવાં ૧૫ છે. ૫૬ ર૬૯ છે.

વિશેષ-આ પર્વ છપાવું નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. પ્રતિ છર્ણ
 છે. પાનાં મધ્યે જવાતે કોરેલાં છે.

અં. ૧૦૩-છ-એકાદશસ્કંધ (ભાગવત)-રામભક્ત નારાયણ
 ભટ્ટ-(૨. સં.)-(લિ. સં. ૧૭૯૭)-પૃ. ૩૦૨-૩૩૯

આરંભ-શ્રી ગણેશ શાએ નમઃ શ્રી ચારદાએ નમઃ શ્રી ગરુડાએ નમઃ
 શ્રી કીર્ણાચરિત્ર એકાદશ કંધની કથા અક્ષન આધવ કીર્ણાના સંવાદ દ્વેષો ॥
 રાગ કેદારે ॥ પ્રથમે રે પ્રણમુ શી શુરદેવજી ॥ સ્વસ્તશ્રીની કરે રોવજી ॥

અશ્વમેધ ગુજ્ઞ. ૫૬ શ્રી શુર તણાજી ॥

ગર રવરૂપે ગુણવતી ॥ આદે કર તેહેની સુતીજી ॥
 ઈંછુ છઉ હરી જય વીસ્તારવ્યા ॥ શ્રી વાગ દેવી પ્રણમુજી ॥
 દેઆ કરો હરી ગુણ રતવૂજી ॥ એકાદશમ સ્કંધની કથા કહુ રે ॥
 શ્રી પરીક્ષતનો શંવાદ કથા કહુ છઉ આદ અનાદે ॥
 શ્રી ભગવાને ઓધવને કરી રે ॥
 વસણુ ॥ ઓધવને ઊદ(પ)વેશે કરીને પ્રાણી માત્રને હેત ॥
 પાર નવ જાંછુ હરી પ્રાક્રમનો કંઈ એક કહુ શંભેપ ॥
 પ્રભૂજીના નામ સ્થકી ॥ એક અંબુજ વીરવ રૂપ જોહેનું નામ ॥
 તે મધે બ્રાહ્મણી ઊનપત ॥ બ્રાહ્મ નવ દેખે પ્રાંમ ॥ કડવાં ૧ ॥
 અન્ત—રામ ધન્યાશી ॥ પરીક્ષત યુદ્ધે સ્વામીજી ॥ પ્રભુજી એ સુ કર રે ॥
 કેમ છડિા લીલાવંત દેહ ॥ યગુણુ રૂપ કેમ વર રે ॥
 સુકજી કેહે સુણો રાએ ॥ ત્યારે સુર બ્રહ્માંદીક આવીઆ રે ॥
 જોવા પ્રભુનુ પ્રઆણુ ॥ દેવતાએ રએ વધાવીઆ રે ॥
 ઈંદ્રાદીક ચહુ દેવતા ॥ જે જે વાંછી ઓચરે રે ॥
 સુની જન્મ દેહે અભીષેક ॥ નારદજી કીરતન કરે રે ॥
 મુરવં અંધવં જેહ ॥ શીષ વીખાધર આવીઆ રે ॥
 કીનર રાક્ષસ જહ ॥ બંદીજન પ્રભૂને સતવે રે ॥
 કીરણુજીનાં રે દરશું કા જ ચહુ કા દેવ પધારીઆ રે ॥
 અસ્વ સ્થલ સુલ કેરે ॥ શેખ નામ તાંહાં આવીઆ રે ॥
 ઉડમત કરો નમસ્કાર ॥ ગુણુ ગોવંદના ઓચરા રે ॥
 વરતો હવે જે જે કાર ॥ મૂરપવીરદી દેવતા કરે રે ॥
 વસતા શ્રી ભુગદીશ ॥ ઇશ બ્રહ્માને નીરખતાં રે ॥
 મેકાં કમલસોચન ॥ મનુસાભાવને સુકતા રે ॥
 જોહેવો વીઝ તણો જાતકાર ॥ દેવતાએ એમ પેખજી રે ॥
 હરી પ્રાંમ્યા અંતરધાંન્ય ॥ બ્રહ્માદીકે એમ દેખજી રે ॥
 કરે વારોવાર નમસ્કાર ॥ કર ચંપુસ્ટ જોડી રહા રે ॥
 આ(ગા)તા હરીગુણપ્રાંમ ॥ આપ આપણે સ્થાનેકે મઆ રે ॥
 દુદબી વાજરે આકાશ ॥ અંતરીખ તાંહાં જે જે કરે રે
 ધન ધન એહ અવતાર ॥ હરીજન એહવૂં ઓચરે રે ॥
 શ્રી એકાદશસ્કંધ અધ્યા એકત્રીશ પુરંણુ ચપા રે ॥
 કીરણુજી લીલાવંત આનંદે પેષકુક પરવરા રે ॥
 નામનો એહ આપો આહાર ॥ પુન્યનો પાર નવ લહુ રે ॥

એ પદ મુક્ત દાતાર ॥ કવી કેહે અદકુ સુ કહુ રે ॥
 કથા અત્રીતરશ પાંન ॥ અધ્યાએ જે જન કહે રે ॥
 તે પામે બ્રહ્મ સાક્ષાત ॥ ભવસાગર શેહેને તરે રે ॥
 સ્વાંન કીટતુ ભક્ષણ એહેવૂ દેહ જે જાણી રે ॥
 તે છૂટે ભવસંચાર ॥ અભવાય આવે નહી રે ॥
 મુટે બંધન કર્મ ॥ હરીસેવા જેણે બહી રે ॥
 ભટ નારાંએણુ વૈકુંઠ ॥ કથા કહી રે ॥

રશ કેળવીઓ ॥ મેળવીઓ પદ બંધરામભગ્ત ગાઉ ઉદાશ રે ॥

શ્રીગુરુચરણ પસાઅ ॥ એ કથા અક્ષાંન ધુરણ કરે રે ॥

રામ ભગ્ત ગુણ ગાએ તનમન હરીચરણે ધરે રે ॥ (કડવું ૧૯ મું)

શ્રીમદ્ભાગવંત એકાદશમ સકંધની કથા ચંપુરંજુ યર્ષ છે ॥ શુભ ભવંતુ ॥
 કલ્યાણમસ્તુ શંપત ૧૭૯૭ ના વરખે આખાડ શુદ્ધિ પરવેઉ લખુ છે ॥ લખતંગ
 મેતાં મનહર રાગવજ્રએ જિતાડે છે.

વિષયાદિ-૧. કૃષ્ણે ઉદ્ધવને ભક્તિના ઉપદેશ કર્યાના પ્રસંગ શ્રીમદ્ભાગવતના
 એકાદશમ સંક્રંધને આધારે આમાં વર્ણવેલો છે.

૨. રાગ અને વલણથી પદબંધ બધિલો છે. કડવાં ૧૯ છે.

વિશેષ-૧ મસ્તુત સંક્રંધ પ્રકટ થયો નથી. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે.

આખી પ્રતિમા મસ્તુત એકાદશ સંક્રંધ સિવાય મહાભારતનાં પર્વો લખેલાં છે.

અં. ૧૦૪-ઉદ્યોગ પર્વ-ભાઉ- (૨. સં)-(લિ. સં ૧૮૨૧)-

પૃ. ૧-૨૦૩

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ; શ્રી સરસ્વરસ્તીએ નમઃ શ્રી મૂળે નમઃ;
 શ્રી વીસ્વનાથની કૃપા ॥ અથ આદ્યાંન શ્રી મહાભારત ઉધ્યોગ પ્રવ લક્ષીતે ॥

દ્વહા પ્રયમે ગણપતી વ્રણૂ કરે જો પ્રણામ ॥

માગૂ અવીચલ વાંણુ ॥ મન જિતકષ્ટ છિ ધણી ॥

શ્રી શીવજી મૂખ ધરજો પ્રાણુ ॥ ૧ ॥

તૂ સ્વાંમી ચમરથ છિ અનેક વાંછત ફળ દાતાર ॥

નામે નવનીધ પાંખીએ અને સુધ ખૂંધતુ દાતાર ॥ ૨ ॥

મૂખકવાહન તાંહાં રહે અને ગજમૂખવદન વીસાસ ॥

વસ્ત્ર પીરેદહ પેરંજો ॥ કંઠે શૈવંત્ર માલ. ॥ ૩ ॥

સાંભલ સ્વામી વીનતી કહૂ છૌ કરી પ્રણામ ॥

વરદે કરુ પાંડવ તણી તે પૂરંણુ કરજો સ્વામ ॥ ૪ ॥

...
...
...
...
...
ચોપે અનંત ભટ તે બ્રાહ્મણુ રાહી ॥ તીણે મણી કયા પ્રીછવી કહી ॥
તો મે જાણ્યા અક્ષર સુદી ॥ દયા કરીને આપી ભુદ ॥ ૧૧ ॥
માંદાંભારથ કુત વેક વ્યાસ ॥ લિલોગ પ્રવં વાચુ ઓહોલાસ ॥
તે કહે વને ઈચ્છા ધરે ॥ પ્રણામ શકલ શમાને કહુ ॥ ૧૨ ॥

અન્ત-એહ કયા કલસ હેવું જાણી ॥ લપયુ શ્રી ભારથ પુરાણુ ॥
અડસટ તીરથ કાધે સ્નાન ॥ મહણુ કાલ આપે માહા દાંણુ ॥ ૧૧ ॥
કલપ કાટી કાસીમાં રહે ॥ તે કલ વાંચે ગાએ કેહે ॥
પ્રેમ ધરી ધરી સાંભલશે નારી ॥ ભલો પુત્ર પામે નીરધાર ॥ ૧૨ ॥
પાતીક સાંખ્યાં હોએ જેહ ॥ ગાતાં સુણતાં જાએ તેહ ॥
એકમનાં રાધો વીરવાસ ॥ કપી કયા કેહે ભાઉ દાસ ॥ ૧૩ ॥
એહ કયા સાંભલસે જેહ ॥ અંતે વેકુઠ પામે તેહ ॥
આગલ સાંભલવા ઇછા ધરી ॥ દ્રોણુ પર્વતો આદર કરી ॥ ૧૪ ॥
તેહેમાં ॥ સહુ વીસ્તાર ॥ પુન્ય અર્થ ને ધર્મ વીચાર ॥
તેથી ભારથ પુરંણુ થસે ॥ સુણે પુરસોત્તમ પદ પામસે ॥ ૧૭૬૫ ॥

ઇતીશ્રી ઉધ્યોગ પર્વ સંપુર્ણુ શમાપત ॥ શ્લોક ॥ ચારણં પુસ્તક દ્વયા તાદશ
લપીતં મયા ॥ યદી મુષ્મમુષં વા મમ દોષો ન દીયતે ॥

ઇતી શ્રી માહાભારથે ઉધ્યોગ પર્વ વૈશી પાંડવની લપી છે જેહેવી પ્રત
તેહેવુ લપુ ॥ લપનારને દોસ મો દોસો ॥ થી ૧૮૨૧ આવણુ સુદ ૧૨ શોમે
દીવસ પોહોર ચઢતે શંપુરણુ થજી છે.

વિષયાદિ-૧. વિષદ રાખને લાંબો વર્ષ એકનો શુભ નિવાસ પ્રકટ થયા પછી,
પાંડવોએ દુર્યોધન સાથે પોતાનો રાજ્યભાગ મેળવવાના સદેશ મોકલ્યા દ્વારા ચલાવ્યા
અને તેમાં ન ફાવતાં શુદ્ધની તૈયારી કરી-એ પ્રસંગ પ્રસ્તુત પર્વમાં વર્ણવેલો છે.

૨. દુહા અને ચોપાણી પદબંધ બધિલો છે કુલ કદી ૧૭૬૫ છે.

વિશેષ-પ્રા. કા. ત્રિ. અંકમાં આ કવિનું આખ્યાન પાંડવ વિદિને નામે પ્રકટ
થયું છે. પણ તે રાગ, ટાળ અને કરવાથી બધિલું છે, તેને ઉદ્યોગ પર્વનું નામ કવિએ
આપેલું નથી. તેમાં અંતે કવિની ઓળખ આદિ તેમ ઐશ્વર્યનાનો કળ પણ આપેલો છે.
તેથી સમજાય છે તેમ પ્રસ્તુત આખ્યાન કાં તો ભાડવું નહીં હોય, અથવા તેણે આ
ઉદ્યોગ પર્વ રચ્યા પછી પાંડવ વિદિ ફરીથી નવેસર નવા બધારણથી બાધી પણ હોય.

૨. પ્રતિશુન્નરાત્રી લિપિએ લખાયેલી છે. એ કે વચ્ચે ૧૦૮-૧૧૧ એ પાનાં ખાલબાધ
લિપિએ લખેલાં છે અને પાનાં ૧૧૨-૨૦૨ એક ત્રીજા હસ્તાક્ષરે લખાયેલાં છે.

અં. ૧૦૫-ક-હંસાવલી-શામળભટ-૫૮. ૧૧-૨૩ ૯ (તૂટક)

આરંભ-(પહેલા ૧૦ પાનાં પડેલાં હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

જહલકે મોહોર પતાકા સાર ॥ મણીપુરણ રખુ દીશે નીરધાર ॥

સુંદર શરોવર ભરીઆ નીર ॥ તાહા જમ જલ પીધુ નીર ॥

વળી જલ પાઉ ગોડલા ॥ નવાંણુ કરા પાલના ॥

સુંદર નાર ભરે ॥ નીર ॥ કુવર ઉભા બેઠુ શરોવર તીર ॥

પ્રેમદાને પુછે શુ જાણુ ॥ રાય નગરનું શુ છે નામ ॥

શામા કેહે તુ સાલલ રે રાએ ॥ કનકપુર એ નગર કહેવાએ

કરનાકત રાજનું નામ ॥ રતના નાગર એનો પરધાન ॥

લેખ નગરને સુખીયા યાએ ॥ કુવર બેઠુ આવા નગરજ માંહે ॥

સાજ પડી શુરજ આઠમો ॥ ધડી ચાર નગરમાં હા ભયે ॥

અન્ત-ચોપાદ શભા મધે બેઠો રાજન ॥ લોક તણા તાહા હરખા મન ॥

દેશ દેશથી આવે વાત ॥ જશ બોલે ચારણુ ને ભાટ ॥

કવી જન તાંહાં કરી વીખાણુ ॥ રાજકુવર બનો ચતુરસુખણુ ॥

શભા મધે આવે લેગંદ્ર ॥ જેવો શાભીએ પોતે ધંદ્ર ॥

ધણા રાએ શભામા આવે શહી ॥ દેશ દેશ વારતા વીસ્તારી ॥

કહે કવીતા જાએ નહી કહુ ॥ શરવે આનંદે સુખીજી થજી ॥

દોહરો ॥ પ્રેમે બેઠી આશને ॥ શરણે સરખી લેડ ॥

શામલભટે રાચુ ક(હુ) ॥ જે જે થી રંણુછાડ ॥

ચોપાદ ॥ શામલ ભટ તાહા વરણુવે ॥ હંસાવલી આશાં

ગાએ શીએ ને સાંભલે ॥ તેહને ગંગાઅસ્તાન ॥

શાતપાદી જે હંસાવલી, ગાએ શુણે મહીમાએ ॥

વીલેગ ભાગે તેહ તણો, આશા પુરંણુ યાએ ॥

ચોપાદ ॥ ચાર ખંડની સુદ્ધ, જુજવી ॥ ચારે ખંડી શમામે

સંપુરણુ લખુ છે. ધતી ખંડ ચારની કથા સંપુરંણુ ॥

તરવાડી મેવાડા બ્રામંણુ અંતક પાઠક. લખમીરામ હરગોવન ચોપડી હંસાવલીની ॥ જે કોઈ વાયવા લેઈ જાએ ને જોલવે તેને માથે જેતા મઉ બ્રામંણુ ગાએ અસ્તી હલા છે ॥ શુભં ભવતુ સંવત. ૧૮૮૫ ના પોશ વદ ૮ વાર જુધે લખી છે.

વિષયાદિ-૧. અપર માતાની બંભેશ્લીથી પ્રવાસે નીકળેલા રાજકુવરો ફરતા ફરતા કનકપુરમાં આવી પહોંચે છે અને મેટા રાજકુમાર ઉત્તર પ્રધાનપુત્રીના પ્રેમમાં પડે છે, પરંતુ તે ન મળવાથી કાશી જઈ કરવત સુખવે છે; પછી એક તપસ્વી યતિના

પ્રતાપે જીવતો થઈ એ કન્યા પાછી પામે છે અને પુનઃ પિતાનું રાજ્યપાટ મેળવે છે-
આ પ્રસંગ પ્રસ્તુત વાર્તામાં વર્ણવેલો છે.

૨. મુખ્યત્વે દોહરા અને ચોપાઈથી પદબંધ બાંધેલો છે, વચ્ચે વચ્ચે કેટલેક સ્થલે રાગબંધ ચોડાક બાગમાં ધ્રુવ અને બીરરસ પણ છે.

૩. પદસંખ્યાની નોંધનું ઠેકાણું નથી.

વિશેષ-૧. આ વાર્તા પ્રકટ થઈ નથી. સામળ બટ્ટની આ વાર્તા અસિદ્ધ હોય એમ જણાતું નથી, જે કે તેણે રચેલી હોવાનું કહેવાયું છે ખરું.

૨. પાટણના મધુસુદન વ્યાસે પણ હંસાવલીની વાર્તા સંવત ૧૬૧૫ માં રચેલી છે. તે પણ અસિદ્ધ છે. તેની પ્રતિ સ. ૧૮૩૦ માં લખાયેલી રા. રા. અબાલાવ છુલાખીરામ જનીની પાસે છે પણ તે સાથે આને જરાબે મળતાપણું છે નહિ. પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. આરંભનાં ૧૦ પાનાં પડેલાં છે, તેથી વાર્તા તુટક છે. વાર્તાના ચાર ખંડ છે. દરેક ખંડને અંતે આવેલો ઉદ્દેશ છે. "ચાર ખંડની બુધ જીજ્ઞાસી ॥-ખંડોની રામાય હવી."

અં. ૧૦૫-અ-ગંધુપતિ વરદાન (પદ)

પૃ. ૧-૨.

નમો ગંધુપતી ગંધુપતી નમો નમો રે ॥

પ્રીતા શીવ ધરવર ॥ માતા પારવતી ॥

એ રીધ સીધ કે દાતાર નમો નમો રે ॥

કહી શકે છે.

અં. ૧૦૫-ગ-ચાવ મંજરી (પદ) કવીર

પૃ ૨

હાપ હાપે જાહા ન મતેવરી જીને માર મનકુજરે કીયા ॥

અં. ૧૦૫-ઘ-ગણેશવરદાન (પદ)

પૃ.-૩-૪.

કૃષ્ણ ભવતાર (પદ-હિન્દી)

પૃ ૪-૧

મલ્લમ પ્રાકટનાં ગ્રંથ હિન્દી પદ

પૃ ૫-૭

અં. ૧૦૬-ક-બ્રાહ્મણના પુત્રની વાર્તા-સામળ-પૃ.-૭-(તુટક)

આરંભ-(પહેલાં એ પાનાં પચાસી રીતસરનો આરંભ નથી.)

કહે.....કહેવો દેશ કહેવું નગર ॥ કહે દેશલલાલો કાનઃ ॥ ૨૧ ॥

કહેવો રાજા ને ॥ કહેવું રીધધર ॥ કહેવો એ દ(૧)ત(૧)રઃ ॥ ૨૨ ॥

કેવાં પારક(૧) પરમારથથી ॥ કહેવો કરાં પરકામઃ ॥

મહીમા કહેા મહીપતી તણે ॥ કરી રહુ અ નામ ॥ ૨૩ ॥

તહેવો જોઉં તો પગ ધર નહીતર કરે પુજન ॥

બોલ શમુ ઉતાર વલી ॥ ધન આજનો દીન ॥ ૨૪ ॥

અન્ત-ગઈ વીધત્ર લખીયા લેખ: ॥ વાર ન લાગી પલક જ એક: ॥
 પાછી વલી રે આવી તાંહે ॥ રાજ વીકરમ બેઠાં જાએ ॥ ૮૭ ॥
 રાજ કહે લખુ જે કરમ: ॥ મુજને જી ચલલાવે મરમ: ॥
 કહે વીધાત્ર નહી મુજ ગત ॥ પરથમ પુછુ ચામું ચાત ॥ ૮૮ ॥
 ઉદરે ગરબ રહે જે દીય ॥ તે દાડે લખાતું થીય ॥
 જે લખનારે છે હેનાર ॥ તેહેનું નામ કરણી કીરતાર ॥ ૮૯ ॥
 પુરવળનમ શાયા પરતાપ ॥

વિષયાદિ-૧. બીસ પુતળીમાંની ૩ જી પુતળીએ કહેલી કથા. વિક્રમે ટુકા આશુખ્ય-
 માળા બ્રાહ્મણના પુત્રને અને અમૃતકુંડીથી સજ્જન કીધાને મસંગ વર્ણવેલો છે.

૨. ચોપાઈ, દોહરાથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ-આ વાર્તા ૨૧. અંબાલાલ જી. ભનીએ સંચોવેલી સિદ્ધાસનબત્રીશીના બાજ
 ૧ લામાં પહેલી વાર્તા તરીકે પ્રકટ થઈ છે. ગુજરાતી લિપિએ લખી છે. પ્રતિ જે કે
 કમળ ઉપરથી છુટી જણાય છે. પણ પ્રાચીન નથી. તે લગભગ અવાચકી છે.

અં. ૧૦૬-ખ-રામકથા-લખાન-પૃ.

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમા: ॥ શ્રી ચારદાય નમા: ॥ શ્રી ગરબોએ
 નમા: ॥ આખયાંન રામકથા લખી છે: ॥ રામ ગરબીને લખેા છે: ॥
 રૂડી રામકથા મુખદેવને પુછે રે પ્રીખત રામ્યે: ॥
 ત્રણ ભોવનમાં શુભતાં શઠિનાં પ્રાણીત પ્રથે યાએ: ॥ ૮૬ ૧ ॥ ॥
 શુકદેવજી વાણી આચરે: ॥ પરીખત રાજ ચરવણે ધરે: ॥
 શઉ દેવતા પુરપની મશટી કરે: ॥ ૨: ॥ ૨ ॥ ॥
 રાજ દશરથે તેડાવા છે રે રથી: ॥ રાંમને રાજે બેસવાની વાત પુછી: ॥
 અભોધામાં શરવે થયાં છે ખુસી: ॥ રૂડી ૩ ॥ ॥ (૫૬ ૧ હું)

અન્ત-રઘુવરનં(દન)ની કીરતી ગારો: ॥ તેને જનમારે શક્લ યારો: ॥
 વીમનિ બેશીને વધકુક જે (જરો): ॥ આનંદ લયો રામ જીતા ને
 રાવણ હારો: ॥ ૧૨ ॥
 રામકથા પુરાંપુરણ થઈ: ॥ બુધપરમાંણે સંશેપે કહી: ॥
 રાત પદ ને તારી ચોપાઈ થઈ: ॥ આનંદ: ॥ ૧૩ ॥
 કહે ભવાંન લાલને લેહે લાગી: ॥ પદ બાંધાં છે ચરણે લાગી: ॥
 ગારો તેને જમની બેએ ભાગી: ॥ આનંદ: ॥ ૧૪ ॥
 અપૂરંણ ॥ રામ લખમણ બ્રત યતુર્ગણ: ॥ શતીઆ શતી સીતા: ॥
 નામ લેતાં રખે ખીતાં પ્રાણી રખે મંજુયો ખીતાં: ॥

વિષયાદિ-૧. આ કથામાં રામચંદ્રના રાજ્યાભિષેકના તૈયારીઓના આરંભથી તે તેમના વનનિવાસ, અને રાવણના પરાજય પછી પુનઃ રાજ્યપ્રાપ્તિ પર્યંતનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે.

૨. ગરબીઓથી પદબંધ બધેલો છે. પદ (ગરબી) ૭ છે અને કડી ૮૩ છે.

વિશેષ-આ કથા પ્રકટ થયેલી ભણ્યામાં નથી. પ્રતિ ભૂતી નથી; ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે.

અં. ૧૦૬-ગ-અખોલા-ચોલાણુ-પૃ. ૧ (તુલક)

આરંભ-શ્રી ગ્રંથેશસાએ નમાઃ ॥ અરય અખોલા લખે છેઃ ॥

પાધરી વાટે ચાલ પાતલીઆ શીદને આડે યાએ છેઃ

પર નારીનો પાલવડો તે ઘોલે દાડે શીદ ચાહે છેઃ ॥

વેણુ વગાડી મોય માંદો(ડી) વાત કરી શીધ ચાહે છેઃ ॥

થોભેણુના સામી શુણુ ગોપીશુ ગેરસ લુતી ખાએ છેઃ ॥ ૧ ॥

પુણે બેશીને શું સમજવું જમડો કરવો ભરેઃ ॥

થોભેણુના સામી શુણુ ગોપીશુ દાંણુ લેવું છે ભારેઃ ॥

દાંણુના દોઢડા આપશે રોઢડા રીત કરી શું ખટકેઃ ॥

નાંચણુ નવી લોખરી બાવા કડી ખતલુ જડશેઃ ॥

જતન કરીને બાંધને છેડે જોળે છુટી પડશેઃ ॥

થોભેણુના સાંમી સાચુ કહેતાં તમને રીસ ચડશેઃ ॥ ૨ ॥

રીસ ચડે તો રથનાં બોલીએ તે જ્ઞાન આગલ વીનવુઃ ॥

મુખડે મીઠાં વેણુ બોલીને જ્ઞાન મનાવે કડવુંઃ ॥

થોડે ગળે થોક બાંધીને સામ સાચુ શું વડવુઃ ॥

થોભેણુના સાંમી શુણુ ગોપીશુ જોર જોરાવડી પડવુઃ ॥ ૩ ॥

વડવુ જગડવુ વાતમાં ગાટમાં એમ શું કાંન કાપડીઃ ॥

કોઈ મલશે માર્યાની નાર અંગ બીડાવશે આપડીઃ ॥

ખાવડી રે તાર બલ શુ આપડુઃ ॥ કોન હાથેરની બેડીઃ ॥

રવીશશીનાં અજવાલામાં

વિષયાદિ-દાણુ લેવા શ્રીકૃષ્ણે ગોપીઓને સતાવેલી, એ પ્રસંગ ઉપાસંભ રૂપે વર્ણવેલો છે. પદબંધ કાઠીયાવાડી ચોપાણના માપે બંધાયેલો છે. અહીં તેો અગ્ર ચાર જ અખોલા હતારેલો છે.

વિશેષ-આવી ધાટીનો ઉપાસંભવાનો પદબંધ કાઠીયાવાડમાં પ્રચલિત છે. આ અખોલા પ્રકટ થયા નથી.

અં. ૧૦૬-૬-મીરાંનું ચરિત-દયારામ-પૃ.-૧-૪-(૧૮૬)

વિશેષ-આ ચરિત દયારામ કાવ્યસંગ્રહમાં પ્રકટ થયેલું છે. કદી માત્ર ૩૨ ન વારેલી છે. કંઈ નવીન નથી.

અં. ૧૦૬-૬-કાલીકાનો ગરબો-સામળ ભટ્ટ-પૃ. ૧-૪

આરંભ-શ્રી ગણેશાયે નમાઃ ॥ શ્રી શરદાયે નમઃ ॥ શ્રી ગરબાયે નમાઃ ॥ શ્રી અંબાજી શત છેઃ ॥ ગરબો કાલીકાનો લખો છેઃ ॥ ગરબો કાલીકાની જીતપતીનો લખો છેઃ ॥

પુણ્ય ગણપતીના પાએઃ પુણ્ય અંબીકાની પાવડી રેઃ ॥

શેવું શલર્ખનપુરી રાએઃ ॥ મમ્મા કરો મુજ માવડી રેઃ ॥

ચતુર દેશ ચાંપાનેર વશે કરનાનીધ કાલીકા રેઃ ॥

કરે તુ (ત)રણુનો મેર એવી બહુ યુષ્ઠી બાલીકા રેઃ ॥

અન્ત-થયો શુરનો શરદાર નરપતીને તે તો નડો રેઃ ॥

શામદ શોભે દળર પ્રથવી પાડી પોતે પડો રેઃ ॥

શામદ શોભે દળર મારી નાંખી મીટ માવડી રેઃ ॥

શામલભટ્ટ સીંગોડ પીતા પરશોત્તમજી તણા રેઃ ॥

ગાએ ગરબો કરજોડ જશ મહીમા વાધે ગંજો રેઃ ॥

ગાએ સીખે નરનાર હીરપા કાલીકાની છે ગણી રેઃ ॥

શામલ કેહે વારોવાર જે જે બોલો તીપુરાં તણી રેઃ ॥

શુપુરંજી લખો છેઃ ॥ લખનારને દોશ નહી વરધ ખોટ એએ તે શલાલીને વાચજોઃ એમાં લખનારને દોશ નહીઃ ॥ શાલી પરત પરમાને લખુ છેઃ ॥

વિષયાદિ-ચાંપાનેરના છેલ્લા રાજ પતાર્થ રાવળની પડતી તેના દુષ્ટ નીતિઓ વર્તનથી ક્ષી રીતે યદ્ય, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે.

વિશેષ-૧. આ ગરબો અમદાવાદવાળા સ્વ. બાજાજી બચવાનજીએ સંઘડી પ્રકટ કરેલા ‘અંબિકેન્દુશેખરકાવ્ય’ આવૃત્તિ પહેલીમાં પાને ૧૫૩ મે ‘પતાર્થ રાવળનો ગરબો’ એ નામે પ્રકટ થયેલો છે. લોકોમાં અને ખાસ કરીને સ્ત્રીઓમાં તો તે બહુ જ પ્રચલિત અને માનીતો છે.

૨. સામળ બટ્ટે બહુચરાજીની ઉત્પત્તિનો ગરબો પણ લખેલો છે. આથી જમ્નાય છે કે સામળ બટ્ટે દેવીનાં સ્તવનો મઠિ પણ પ્રખ્યાત અને લોકમાન્ય કવિ હતા.

અં. ૧૦૬-ચ-કલ્પલુગનો ગરબો-વલ્લભ ધોળા બટ-
(૨. સં.)-(લિ. સં.)-પૃ. ૧-૫-(તૂટક)

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમાઃ શ્રી શારદાય નમાઃ શ્રી ગરબોયે નમાઃ અથ
ગરબો કલ્પલુગનો લખો છેઃ ॥ શ્રી ઘેચરાજ સત છેઃ—

પરમેશ્વરીને પાંચે નમું ઓ બહુચરી કહુ કલ્પલુગના કરમઃ ॥

અક્ષ નથી કાંઈ એવડી હો બહુચરી કહુ, સંગનાયે રાખજો શ(ર)મઃ ॥

લિપ્યાદિ-આમાં કલિલુગથી દુનીયામાં વ્યાપેલા અધર્મ અને અનીતિનાં કામે
વીરસના હજીતા હૃદયારોથી અને અંતરની ચીરાટી લાગણીથી વર્ણવેલાં છે.

વિશેષ-આ ગરબો ઉડી લાગણીથી ભરપૂર છે. સ્વ. બાવાજી ભગવાનજીએ સંમહી
પ્રસિદ્ધ કરેલા ‘અભિકેન્દુરોખરકાવ્ય’ની પહેલી આદિતિમાં પાને ૧૨૩-૧૨૬ મે પ્રકટ
થયો છે. પ્રતિ નવી છે, જો કે કાળ જૂના છે.

અં. ૧૦૬-છ-પદો-કૃષ્ણચરિત-(કવિનું નામ નથી) ૮ લીટી-પૃ.
શ્રીજીને વિનતિ અતુર્ભુજદાસ

શ્રીગોવરધનવાસી શામ રે લાલા ॥ તુમ વીણુ રજો નવ જાય હો ॥

હીજ રાજ લડતા લાડી લેજો—

વિશેષ-અર્ધ હિન્દી-ગુજરાતી, આ વિનતિ ગુજરાતમાં સીએને ધણી જ પ્રિય છે.

કાફી બે-ધીરાની. પદ-નરસિંહ મહેતા ૧, પરભાતીયાં બે નરસિંહ મહેતા;
કક્કો (અધૂરો) કક્કા કર સતગુરનો સગ. (પ્રકટ થયેલો છે.) પાતું ૧ છે.

રામસ્તુતિ-રઘુનંદન કૃત-પૃ. ૨.

હિન્દી પદો—મુર્વદ, પુરુષોત્તમ,

રામચા સ્તોત્ર સંસ્કૃત-પ્રકટ થયેલું છે.

અં. ૧૦૭-ક-ભલંધરનું આખ્યાન-શિવદાસ-
(લિ. સં. ૧૮૩૮)-પૃ ૧-૪૬

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શી ગુરવે નમઃ ॥ શ્રી રામજીની કીપા
છે ॥ અથ આક્ષાંન ભલંધરનું લખું છે ॥

રાગ ગોડી ॥ પ્રથમે પ્રણમું આદ અનંત ॥ કીપા કરો શ્રીકમલાકંચ ॥

જશ આપો ગુણપતી ગૂણ રાએ ॥ પ્રેમ ધરી તુજનેલાગુ પાએ ॥૧॥

પ્રથમ આરંભ કરતાં કાંમ ॥ ગણપત તારું લીજે નાંમ ॥

શુભ અરથે તુને શમરે જાંઠા ॥ કારજ થકલ શીઘ્ર પામે તારાં ॥૨॥

શ્રી ગૂરુચરણ કમલ મન ધરી ॥ કથા કહુ જય આપો હરી ॥
 એ કથા ભવચાગર નાવ ॥ ચાંમલજે ચીત આણી ભાવ ॥
 નરકાશુર કેરુ આધ્યાન ॥ જે રંણ મારો શ્રી ભગવાન ॥
 માહાભારથ પરમ રચાય ॥ તે માંદાં શ્રી હરીવંશ વીચાલ ॥
 માંદાં અનંત ગુણ ગોવંદજી તણા ॥ બીજાં પ્રાદ્યુ(મ) છે અતી ધણાં ॥

... ..
 કેમ નરકાશુર મારો હરી ॥ શોભ શોભેલા કંના કેમ વરી ॥
 નરકાશુર પાપીને ઘેર ॥ શોભ શોભેલ કેમ લોપો કેહી પેર ॥

... ..
 તેહ હું કશુકથા કહુ આજ ॥ ચીત ધરી ચાંમલો માહારાજ ॥
 જેએ કરવે જલધર રાએ ॥ નરકાશુર અગટો કાએ ॥
 વંધાં(દા) પ્રાપતિ જલધર જેહ ॥ રૂઢુ તેજથી અગટો તેહ ॥
 કથાનો કહુ ઉપાએ ॥ વેશંપાએને કેહે શુણી રાએ ॥
 કેહે સીવદાસ આનંદે કરી ॥ કીરપા કરો મુજને શ્રીહરી ॥ ૧૬ ॥
 ॥ કડવાં ૧ ॥

અન્ત-રાગ પરભાતી ॥

હું પરજીયરીત ન પામું પાર ॥ કેઈ પર કહુ વીણતાર ॥
 શેખ નાજે કહો નવ જાએ ॥ તો મેં મુંઢ કેમ કેહેવાએ ॥ ૧૬ ॥
 એ નરકાશુર તણું આખ્યાન ॥ સુંણતાં કીપા કરે ભગવાન ॥
 સી પદમપુરંજી કથા છે પેહેલી ॥ વંદાયરીત કહુ રસ મેહેલી ॥ ૧૭ ॥
 શ્રી કસ્તે હાથે તેહેને મારી ॥ વેકુંઠ પુર યાવો નીરધારી ॥
 એ કથા જે ધરશે કરણ ॥ તે પદ લેશે હરીનાં ચરંણ ॥ ૧૮ ॥
 જે ર(સ)નાએ ગુણ ગાસે ॥ તે કસ્તુરીપાથી વેકુંઠ જાસે ॥
 કથાસંબંધ ન જાણુ જોડી ॥ કવ અમાણે માહારી મત યોડી ॥
 કવી કુલ સુ(કુ)દ્ર ગનાતી નાગરી ॥ વાશાંત્રંબાવટી ત્રટ શાગર ॥
 માહારોશ્રીગુરુ વાસ ભુદરસુભ જાત ॥ નીર્મમ ચાર ધરે હાથ ॥ ૨૦ ॥
 એ કથા ગુરમુખથી લીધી ॥ દીવસ ત્રંણુમાં પુરંજી કીધી ॥
 કેહે સીવદાસ હું તારો જાલ ॥ સદા ભગતી આપો ગોપાલ ॥ ૨૧ ॥
 ॥ કડવાં ૧૫ ॥

સંવત ૧૭૩૭ના વરષે આખાડ સુદ ૧ ॥ શોમે ॥ શિમાપત ॥ જેહેવી
 મત છૂતી તેહેવી જાપી છે ॥ સંમત ૧૮૯૯ ના વરષે ॥ આશો સુદ ૧૫
 વાર રવીએ પુરંજી જાપી છે ॥ જાખનારને દોસ મા રેસો ॥ જેહેવી મત તેહેવી

લખી છે ॥ લખતંગ વરાછા વાગ્રી(સી) પટેલ લલુવીંદમાન મોનભાઇએ લખ્યું છે ॥ સી રામજી સત છે ॥ એ ચોપડી વાંચવા લેઈ જાએ જે એલવે તેહેને માહોદેવ કપીલનાથ પ્રુછે ॥

વિષયાદિ-૧. મસ્તુત આખ્યાનમાં શ્રીપદપુરાણના આખ્યાનને આધારે નલંધર અને તેની સતી સ્ત્રી વૃંદાના પાતિમયનો ભંગ શ્રી વિષ્ણુએ કરેલો તેનું આખ્યાન વર્ણવેલું છે શ્રી વિષ્ણુએ કપટથી નલંધરનો સંહાર કેવી રીતે કર્યો અને પછી તે નરકાસુર રૂપે કેમ આવતર્યો એ મસંગ અહીં વર્ણવેલો છે.

૨. કડવાં ૧૫ છે. રાગ, અને ભવલાથી પદબંધ આવેલો છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન મકટ યવલું નથી. સંવત ૧૭૩૭ની પ્રતિ જેપરથી આ પ્રતિ ઉતરાયલી હોવાનું સમજાય છે, જો કે લઘીઆએ તેમ સ્પષ્ટ નથી લખ્યું, પણ માત્ર સંવત આપેલો છે. આ આખ્યાનની અન્ય પ્રતિમાં આ જ સંવત આપેલો છે, પ્રતિ જૂની નથી; શુભરાત્રી દિવિએ લખેલી છે અને અશુદ્ધ છે.

૨. મસ્તુત નામાવલિના અં. ૬૪ ક. (અર્ધુ-પાનું ૩૭ મું), અં. ૭૭-૮૦- (પાનું ૧૩૩), અને અં. ૧૦૨-અ-(પાનું-૧૯૯-૨૦૦) માં આ આખ્યાન છે. વધુ વિગત મઠિ પાના ૧૩૩ નો 'વિષયાદિ' અને વિશેષ જુઓ.

૩. આ આખ્યાનની પછી એ ચિતામ(વ)લ્લિ માત્ર છ લીટીઓ લખેલી છે. રચનારનું નામ નથી. છવને હપાલભ રૂપે તે લખાયેલી છે.

અં. ૧૦૭-ખ-કપોતનું આખ્યાન-કૂદ-(૨ સં.)-
(લિ. સં. ૧૮૯૯)-૫. ૪૭-૬૬

આરંભ-શ્રીગણેશસાએ નમાં: ॥ શ્રી ગુરુભોએ નમં ॥ શ્રીરામજી સત છે ॥ એ આખ્યાન કપોતનું લખું છે ॥ પ્રથમે ॥

રાગ કેદારો ॥ પ્રથમે ગણપતી ચરંજી ॥ મુંજસ વીર વીધન હરંજી ॥

ભવતર માંહાં મંગલ જસ જેહેનો રે ॥ ૧ ॥

સીધ દેવ સરસ્વતી ધાજી ॥ દો મતી મન પાવેન ચાહી ॥

જેમ ગઉતમ માહુતમામાં ગોદાવરી ॥ ૨ ॥

દાલ ॥ ગોદાવરી માહુતમાનો મલીમાએ ॥ મુખ કહો નવ જાએ ॥

સુર તેત્રીસ સેહેજ અઘાસી ॥ વેદ ચતુર મુખ ગાએ ॥ ૪ ॥

તેહ માંહે એક અનોપમ કયા છે ॥ કપોતનું આખ્યાન ॥

તે બોલીસ વીધીપુરવક સાથે ॥ પુરંજી તાંહાં અમરીતપાન ॥

પ્રથમ સરસ્ટી ભંમાએ કીધી ॥ જો જન કોડ પંચાશ ॥

તેહેમાં હંકડા અરંજી મનોહર ॥ જોહાં શ્રીસંજુનો વાસ ॥ ૫ ॥

અન્ત-(ધંનાસી)

એ આદ્યાં કપોતતું ॥ જે કરે શ્રવણે પાંન ॥

તે અંતઃકાલે સ્વરગ પાંમે ॥ ચડી પુરણ વીમાન ॥ ૧૨ ॥

ઉચ્ચે ॥ ચડી વીમાન અંમર સમાન રે ॥ અનુભવે મન અભાસી ॥

સીતા વીગતા ને બિન્દા એતાપ કવી પુઠ ઢેઢે વધકુવાસી ॥૧૩॥

કડવાં ૧૦

પ્રતીત્રી કપોતનુ આદ્યાં સંમપુરણ સંમાપત ॥ સવત ૧૮૯૯ ના વરખે
અસંવન વદ ૩ ॥ ને વાર શુધે સંમપુરણ લખું છે ॥ જેહેવી પ્રત કૃતી તેહેવું લખું
છે ॥ લખનારને દોસ મો દોસો ॥ લખતંગ વરાઝાવાસી પટેલ ॥ લલ્લુ વીદ્યામાન
મોનભાઈએ લખુ છે ॥ સંમપુરણ ॥ સંમાપત ॥ સંવત ૧૮૯૯ના વરખે અશવન
વદ ૩ને વાર શુધે સંમપુરણ છે ॥

વિષયાદિ-૧. ગોદાવરીમાહાત્મ્યને આધારે આ કથા લખાયેલી છે. ગોદાવરીતટે
ધન્વવદીના વનમાં એક કપોત પોતાની કપોતિની અને બાલકો સાથે રહેતો હતો; તે ચરવા
ગયો ત્યારે એક પાશ્વી તેની ગર્ભવંતી સ્ત્રીને ઉપાડી ગયો. કપોતે પાછા ફરતાં સ્ત્રીને ન
દીકાથી કંપાત કાઢ્યું અને ગૌતમ ઋષિના પ્રતાપથી તેની બાળ મેળવી; પછી બારે
વરસાદની હેલીવેળા અંજમાં અગ્નિકણુ આણી પાશ્વીનો તાપ તે વડે ઉરાડી અને
પોતાની સ્ત્રી પાછી મેળવી; આ પ્રસંગ પ્રસ્તુત કથામાં વર્ણવેલો છે. આમાં કર્ણ રસ
ગાઠ છે, અને શૃંગસ્થાપ્તમનું માહાત્મ્ય વર્ણવેલું છે.

૨. કડવાં દસ છે. પંક્તિઓની સંખ્યા જો કે વચ્ચે વચ્ચે નોંધેલી છે, પણ ક્રમ જળવાયો
નથી. રાગ, ટાલ, વલણ અને ગયલાથી પદબંધ બાંધેલો છે. જે ત્રણ સ્થલે વલણે ટાલનું
સ્થાન લીધું છે, કે જે પ્રકાર કેટલાંક પ્રાચીન આખ્યાનોમાં પરિચિત છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી. કવિની ઓળખ આમાં આપેલી નથી,
પણ તે સુરતનો છે, એમ બીજી પ્રતિઓના આધારે જણાયલું છે. આ નામાવલિના
અં. ૬૪-૬૫ માં પાને ૧૬ મે કવિએ પોતાના 'શુકિમણીહરણ' માં પોતાના
નિવાસ, જ્ઞાતિ આદિની ઓળખ આપેલી છે, તે જોવી તેમ પાને ૬૭ મે 'વિષયાદિ-
૨' જુઓ.

૨. આ નામાવલિના અં. ૧૦૨-૬૫માં પાને ૨૦૧ મે આ આખ્યાનની બીજી પ્રતિ
છે તે અને તેનો 'વિષયાદિ', 'વિશેષ' જુઓ.

૩ પ્રસ્તુત પ્રતિ કંઈક અર્વાચીન છે; ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે અને ધણી જ
અશુદ્ધ છે. પાના ૬૦ માંથી પાનાનો ક્રમ લઘીઆએ નોંધેલો જણાતો નથી.

અં. ૧૦૭-અકીર્ણ પદો-

નરસિંહ મેહેતો પદ (૨); આધારસનું પદ (કવિનું નામ નથી.); બાલ ભટ્ટ
(અર્ધ હિન્દી-ગુજરાતી) પદ બે; દાણલીલાનો ગરબો (અધૂરો) પાનું ૧,
કવિનું નામ નથી. મેહેતેવનું પદ ૨, વલ્લભવંદ, રણછોડ, સીતાવિયોગનું પદ

(કવિતું નામ નથી.) 'વનચર વીરા વધામણી કોણ દેશથી આવ્યો ?' એ આદિ પદો ચાર છે.

સુરજનો છંદ હરિભટ્ટ-પૃ. ૩ (રાગ છંદ) (બુજંગી) 'નમો આદ આદીતને
હાય જોડી, મારા કર્મના બંધ તું નાંખે છેડી.' । । ।

॥ वृणसमय (हिन्दी) ५. ५. प्रति नूनी तेमज लुं छ. लि. सं. १६२५ छ. लिपि गुजराती होवा छतां ध्या अक्षरेनो भरोड आक्षयोध लिपिनो छ. आ आभ्यान राधाकुण्ठना प्रसंग संबधी छ.

मल्लसमय (सर्वेया) (हिन्दी) पृ. ७. प्रति संबंधी टीका उपर लुब्धे।
राधाकृष्णना प्रेमप्रसंगतु वर्धन.

प्रचूर्ण पद सुरदास (पे ५६), मीरां (पे ५६), प्रेमानंद.

અં. ૧૦૮-પ્રકીર્ણ પદો

गोविंददास पृष्ठ ४; कृष्णदास-पृष्ठ २; भंगसदास (२); मोहन यागदु
पद) पृ. ३; रांडेभआ (१) (रांडेभ आये स्वामी); शामदास; नरसिंह
मेहेते; (पृ. ५६, ८०, नरसिंह आये स्वामी)

પદો (હિન્દી)-કૃષ્ણદાસ; પ્રેમાનંદ; માધો (રાગ સમેરી અને સાંજી તરીકે હુદા-
ઓધી મિશ્રિત)-કૃષ્ણલીલાનું વર્ણન; પ્રેમાનંદસ્વામી ગોપિકૃષ્ણનો, જુવાર પૃષ્ઠ ચાર; શામદાસ
પૃષ્ઠ થે; ગોવિંદદાસ, છીન્સામી, નદાધર; કલ્યાણગિરિ માળેકચંદ; પરમાનંદ; સૂરદાસ;
આશુકરણ; પીપો; મરીન્દાસ; વિષ્ણુદાસ (હિન્દોલો); છોમસુત; ગિરિધરલાલ; નારાયણદાસ;
ગોવિંદદાસ, ચતુર્ભુજ; નન્દદાસ; રામદાસ; ચતુરદાસ; ગોપાલદાસ, વિચિત્રદાસ; દાસ;
જગન્નાથ કવિરાય; તોજન; ધોધી; કવીર (૪)

कृष्णाकृत बकिमर्णाविवाह पृ. ७३-७५

વિશેષ-૧. આમાં ધણાંખરાં પદો શ્રીકૃષ્ણપ્રીતનનાં અને હિન્દોલનાં, અને સુરદાસ, કૃષ્ણદાસ તથા પ્રેમાનંદનાં પદોનો મોટો ભાગ છે.

૨. પ્રતિ જર્ણુ વર્ષા જૂની છે, નિષિ ગુજરાતી હોવા છતાં અક્ષરોનો મરોડ બાળ-બાળ ક્ષિપિતો છે, વચ્ચે વચ્ચે નાનાં નાનાં પાનાં સાથે સાથે ગોઠવીને ચાપડી બાંધેલી છે.

અં. ૧૦૬-ક-ખાર માસ-અખો-(લિ. સં. ૧૭૪૭)-પૃ. ૧. તૂટક
આરંભ-(રીતસરનો આરંભ નથી.)

કાલે લેણે નહીં શુંદ લેણુ જસુ જિમ પ્રભ ॥ બારે ॥ ૭ ॥

નેસ્ત ૫૬ જોતાં એહજ બાસે મુનિ ઈશ્વર ઝોંલપી આપ ગાલો ॥

શ્રી ગુરુ સંતનાં ચરણ સેવો સદા બ્રહ્મ બ્રહ્મેનીનું કર્મ બાલો ॥

જેટ માસે જલ ન્યાંહાં ત્યાંહાં ઉલટે ॥ અવની અંકાર જિમ મુકિ લીલો ॥
 અંગ અંગમાં આતમા પ્રકટે એ આદ અંકારના કાટે ખીલા ॥ બારે ૮ ॥
 આપાડ માંહે પગા દેહેલે નર નીચરે ॥ દેહે મહરૂપીલિ ઉગ્ર મોટુ
 એહેમાં ગરકાવ થયા સુર નાગ નર ॥ સત્ય દીશે થલુ માંહાં ખોટુ ॥
 આઘીલાં વાહનાં બહુ અધવચ મયા ખટદરસંન ખટપટ કરતા ॥
 આવી અચાનક હાય દરીયે મલો તેહ નર નીચર્યા નેટ ભરતા ॥

બારે ૦ ॥ ૬ ॥

અન્ત-બારે માસ પુરણ થયા તેહને જે જન અર્થ એહેને પ્રીટે ॥
 વપુ વીમલ આકાસવત થઈ રહ્યા સીવપદે લીન હવે જીવન ધ્રિ ॥
 સીમે સાંભલે જે જન અનુભવે તે નર તાં વદરૂપ થાયે ॥
 પરતક્ષ રાંમ રસનાને ઓલખી અખા ચતુર બાલક હોયે તેહેમ
 ગાયે ॥ બારે ૦ ૧૩ ॥

વિષયાદિ-બારે માસની ઋતુનાં લક્ષણું નિરૂપણ કરી તે દ્વારા જીવને વસ્તુ-
 જ્ઞાનનો ઉપદેશ અખાએ આ મહીના દ્વારા કરેલા છે. વિચાર ગૂઢ અને મર્મીના હોવા
 છતાં રસિક અને પ્રેમપ્રાણી બાબમાં લખાયલા છે.

વિશેષ-૧. આ માસ અખાની કૃતિઓ સાથે સર્વત્ર પ્રકટ થયલાં ભવ્યામાં નથી.
 પ્રતિ જુની છે. બાલબોધ લિપિએ લખાયેલી હોવા છતાં ધણુ અસરોનો મર્યાદા શુન્નરાત્રી
 લિપિનો છે. માસ વટકે છે, માત્ર એક જ પાતું અને છ કડી છે.

૨. “કાન્તમાલા” સ્વ. કવિ મણિશંકર રત્નજી બટ્ટની સ્મારક નિમિત્ત પ્રકટ
 થયેલી ગ્રંથાવલિ (૧૬-જુન, ૧૯૨૪)માં પ્રાચીન કાવ્યોના સંરોધક શ્રી. અંબાલાલ જી.
 બનીએ (૧૯૪) સંરોધીને સદિક અખાના બાર માસ શુન્નરાત્રી પ્રીત્વીય પ્રેસની
 શ્રી. નરવરલાલ ઈન્દ્રાશમ દેસાઈની પ્રતિ ઉપરથી પ્રકટ કરેલા છે. (પાતું ૪૨૦-૪૨૨)

અં. ૧૦૯-સ્વ-યોગશત-(ર. સં.)-(લિ સં ૧૭૪૧)-પૃ. ૨-૩૬

આરંભ—શ્રમિણેશાય નમઃ ॥ શ્રીગિરિધારીણે નમઃ ॥ ॥

પ્રણમ્ય ધન્વંતરિમાદેવેં મુરારુર્વેદિતપાદપદ્મ ॥

પરોપકારાય સતાં હિતાર્યે વિરચ્યતે યોગશત્તામિધાનં ॥ ૧ ॥

કૃત્સ્નસ્ય તેજસ્ય શ્વેતધામ્ના ચિકિત્સિતાદ્વિપ્રકૃતસ્ય દૂરં ॥

વિદર્ધવેગપ્રતિપૂજિતસ્ય ફરિષ્યતે યોગશતસ્ય બંધઃ ॥ ૨ ॥

પરિક્ષ(૬૫) દેત્વામયલક્ષણાનિ ચિકિત્સિતહોન ચિકિત્સકેન ॥

નિરામવેદસ્ય હિ મોપજાનિ મર્ષતિ યુક્તાન્યમૃતોપમાનિ ॥ ૩ ॥

શરીરનેત્રવજ્રોહણાનિ વિપાનિ મૃતાનિ ચ ચાલતંત્રં ॥

રસાયનં પંચવિધં ચ કર્મ અઘાંમમાહુઃ પ્રવદંતિ વૈયાઃ ॥ ૪ ॥

અન્ત—અથ ક્ષેપક ॥ સૈંધવં મિરિચં ચૈવ સર્પિયા કુષ્ઠમેવ ચ ॥

વસ્તમૂત્રેણ પિથાનિ નર્યં તદ્વીનિવારણં ॥ ૧૨૮ ॥

શરીર મન્નજ્ઞ ગોમૂત્ર કૃષ્ણમિરિચ સૈંધવૈ ॥

અજનં સ્થાપ્રબોધાય શરસ્તેન ચિલાવચૈઃ ॥ ૧૨૯ ॥

મધુક સારસિધુ છ વવોજળ કળા સમા. ॥

શુદ્ધ્યં વિદ્વાંમસ્યાન્ કુર્યાત્સંપ્રબોધન ॥ ૧૩૦ ॥

इति श्री अमिन्यास चिकित्सा ॥ इति सन्निपात कुलिका समाप्ता ॥ संवत् १७४७
ના વર્ષે આપાઢ મામે કૃષ્ણપદો ૮ ઘુવે છપતં ॥ કોઠારી રણછોડ કાસી ॥ એ ચોપડી નાંદાનો
કાશીની છે ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

विषयादि-१. प्रस्तुत ग्रंथ वैदिको छ. संस्कृत भाषामा रचायलो छ. अने वक्ष्ये
वक्ष्ये औषध अनावधानी के वापरवानी सूचनाने लगती जेकाह क्षीणी गुजराती भाषानी
आसी छ, तेम औषधो अने वनस्पतीनां नाम पण्य गुजराती भाषानां छ.

२. श्रेष्ठ, वातविहार, ज्वरविहार, नेत्रविहार, अने मूत्राशयना रोग आदिनी चिकित्सा
अने तेना उपयो, धातु, अस्त्रो अने मूषोनी इति अने तेनां निदान वगैरे वर्णवेल्लु छ.

विशेष-१. आ ग्रंथ प्रकट वक्ष्ये लक्ष्यामां नथी. प्रति जो के आक्षेप सिद्धि
लजेथी छ, उतां 'अ' 'स' 'उ' 'अ' आदि अक्षराने भेद गुजराती लिपिनो छ.
श्लोकादिनी अंक संध्या अशेषर कमसर नथी. प्रत्येक आयतना श्लोकांनी संध्या
निरनिराणी छ अने पाना ३३माना 'अक्षरचिकित्सा'ना विषयथी परमे आक राइ
ह्री अंत पर्यंत १३० सुधी यातु शजेथो छ.

२. पाना ३४ अने ३५मा भा चूर्णाधिकारिनो अपूर्ण विषय लजेथो छ अने तेमां
गुले दिग्वादि, झल हिरवादि, गुलमश्रादिल, नारायक अने ज्वराकृश अे मूषोना संस्कृत
श्लोको उतरिथो छ.

३ पाना ३६मा भा 'शमभाष्य हरीताय'-हरिताल भारवानो अने तेना औषध
तरीके लेवानो विधि गुजराती भाषामां रचेथो छ.

અં. ૧૦૯—ગ કપિલ મુનિનું આખ્યાન—રામભક્ત (૨ સં.)—
(લિ. સં. ૧૭૪૮)—પૃ. ૧-૧૬

આરંભ—શ્રીગણેશાયે નમઃ ॥ કપીલ મુનીનું આશ્વાન ॥

રાગ ધન્યાસી ॥ અથમિ પ્રણેમુ શ્રી ગુરુર્વામીજી ॥ બેહુ કર જોડી મસ્તક નામીજી ॥

મણપતી શરસ્વતી ચરણે લાગુજી ॥ હરી જસ જોલવા વાંણી માગુજી ॥

કર્મ ર્થીતુ કલ તે ધન્યજી ॥ જહાં અવતરયા કપીલજી મુન્યજી ॥ ૧ ॥

વસજી ॥ કપીલ મુનીએ અવતાર લીધો ભગવતી વાચા પાલવા ॥

શાંષ જોગ મગઠ કર્યો ॥ અગન્યાંનના મોહો ટાલવા ॥ ૨ ॥

શ્રી ભાગવત દ્વય તથા ॥ લક્ષણ ભક્તીરસમાં બેદીયે ॥

મોહો ! જનલ જડ અગન્યાન લક્ષણુ ॥ જ્ઞાન ખડગે છેદવા ॥ ૪ ॥
 ત્રતીય સ્કંધે અધ્યા તેત્રીશ નીરાપણુ નીરધારીયે ॥
 ચોવીશ પુઠિ નવ રહ્યા તે કપીલમુખે વીસ્તારીયે ॥ ૪ ॥

અન્ત-(રાગ કેદારે)

એણે માર્ગિ કરી અનેક જોગી ॥ અલપદારથ પાંખ્યા ॥
 એહેવુ કહીને કપીલ ચાલ્યા ॥ માતાનાં મોહો વાંચ્યા ॥ ૪૩ ॥
 તે વાર પુઠી દેવહુતીયે જોગ ધારણા કીધી ॥
 શાક્ષાત પદ પાર અલ્પાનિ પાંખી કપીલિ આગન્યા કીધી ॥ ૪૪ ॥
 તત્ત્વ તત્ત્વમાં લઈ મેલન્યા શરસ્વતીમાં લે પાંખી ॥
 ઉદક સંધાતિ એક યધનિ ગધ જન્મ મૃત લય વાંખી ॥ ૪૫ ॥
 તે માટે એ ક્ષેત્ર સરસ્વતી ॥ પુન્ય થકે અતિ પુન્ય ॥
 ત્રિલોક્યમાં વીક્ષાત સુધ કર સુણો પરીક્ષત રાજન ॥ ૪૬ ॥
 એ આક્ષાંન મુણે સંભલાવિ ॥ નરનારી જે ગાએ ॥
 દેવહુતીની ગતીનિ પાંખી ॥ વીધ્યુલોક તે જાયે ॥ ૪૭ ॥
 ઉચલો ॥ વીધ્યુલોક તેહેનિ નહી દુલલ જેહેનિ હરીનુ ધ્યાન ॥
 રામભક્તને ચરણે રાખો ભગવાન ॥ ૪૬ ॥ ૪૩વાં ૫ ॥

૪તી કપીલ મુનીનુ આક્ષાંન જ્ઞાનપ્રબોધ સંપુરણુ ॥ લખતંગ કોઠારી
 રણુછોડ કાશી સંવત ૧૭૪૮ના બાદવા શુદ્ધ ૧૨ દીને

વિષયાદિ-૧. શ્રીમદ્ ભાગવત તૃતીય સ્કંધના આધારે આ આખ્યાન રચાયલું છે. કપિલ મુનિએ પોતાની માતા દેવહુતિને તત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રબોધ કરી સંસારમાંથી રાગનો ત્યાગ કરાવ્યો, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે.

૨. ૪૩વાં ૫ છે. રાગ, વલણ અને ઊચલાથી પદજંથ બચેલો છે. આમાં વલણ ઠાલની ગરજ સારે છે, કે જે સરણી કેટલાક પ્રાચીન આખ્યાનોમાં જોવામાં આવે છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી. આ પ્રતિ બાલબોધ લિપિએ લખેલી છે, પણ કેટલાક અક્ષરોનો ભરેડ સુજરાતી લિપિનો છે. પ્રતિ જૂની તેમ જ છદ્ધ છે. ઉલ્લું પાનું ફટિલું છે.

૨. છેલ્લા પાના ઉપર ‘શ્રીરામસ્તુતિ’ની ૧૦ કહીઓ લખેલી છે, અને તે વરુક છે. પાનું ફટિલું હોવાથી ઉતારાય એવી નથી.

૩. આ કવિ સંવત ૧૭૬૦ ની આસપાસ યદ્ય જયલો છે, તેની ભગવદ્ગીતા, યોગવાસિષ્ઠ સાર વગેરે પ્રચલિત છે. આ નામાવલિના અં. ૫૨-૨૫ (પાનું ૭ મું). અં. ૬ (પાનું ૧૭૭ ૭).

અં. ૩- ૧૧૦-શિવપુરાણ-હરદેવ-(૨. સં. ૧૭૪૦)-
(લિ. સં ૧૭૬૮)-પૃ. ૭-૧૫૩ (તૂટક)

આરંભ-(પેહેલાં ૭ પાનાં ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ આપેલો નથી.)

પોતા મનોરથ મંદીર ચાલો ॥ ઉલટ અંગ ન માએ ॥ ૭૦ ॥

શીવ શંભુનો મહીમા ધણો સાંભલે પૂન અપાર ॥

શનમાંન રીધ પાંમે શહી ॥ ભવતરે દુરતર પાર ॥ ૭૧ ॥

નાહાંના વીધી સુખ ભોગવીને ॥ દાસારહ શીવપૂરે ગએ ॥

વ્યાશ વાણી રૂંધપૂરાંણે ॥ પ્રથમ અધ્યાયો પૂરંજી થયો ॥

વલણુ ॥ થયો અધ્યા પ્રથમ પૂરંજી ॥ ભ્રમોતર ખંડે કથા ॥

મહાદેવસુત હરદેવ કેહે ॥ શીવભગ્ની કર્મો સરવથા ॥

॥ કડવાં ૧ ॥

અન્ત-રાગ ધવલ ધનાશી ॥

થયો શવાદ શૌનક રૂપી સુતને નીમીસારણુવ મુઝારજી ॥

તે કહો અમે પ્રાકૃતબંધે ॥ શુધ તણે અનુસારજી ॥ ૧ ॥

પાંચે અધીક ખટ દશ શત શામે ॥ સંવત ૧૭ આલીશીજી ॥

કારતેગ સુદ તેરશ ગુરવારે ॥ કથા અધ્યા આવીશાજી ॥ ૨ ॥

રૂંધ પુરાંણુ ભ્રમોતર ખંડે ॥ શંકરમાહાવંમ તીર્થાંનજી ॥

ચંદ્રશેખર આખાન વીસ્તાર ॥ પ્રાકૃત બંધનજી ॥ ૩ ॥

શાત્રીશ કડવાં રાગ પંનરની વીવીધ ચાલ છે ચારજી ॥

એક વીશ શત ઉપર પીસ્તાલીશ ॥ ૫૬ સંખા વીસ્તારજી ॥ ૪ ॥

પ્રથમ કડવે રાગ રામગ્રી ॥ ગણપતી ચરસ્વતી ધાંનજી ॥

મંત્ર મહીમા છે પ્રથમ અધ્યાયે ॥ દાસાહર આખાનજી ॥ ૫ ॥

એ રીતે પરીપૂરંજી કાઢુ ॥ ચંદ્રશેખર આક્ષાંનજી ॥

પરમ ગુર શીકરને શેવૂ ॥ રૂદે કમલ પરીધાંનજી ॥ ૨૮ ॥

શાત્રીશ કડવાં એ સંધાતે શીવકથા કહી ચારજી ॥

અધીક નુન અખેર પૂરીને ॥ કવી કરઝો ઉપગારજી ॥ ૨૯ ॥

ન જાણું ગતી કવીજન ફેરી ॥ પૂછી કરો વીસ્તારજી ॥

રાગ પદ્યંધ કાંઈ ન જાણુ ॥ શુધ છે અલપ અપારજી ॥ ૩૦ ॥

સ્વસ્થાને શીધુપૂર અમારો ઝંમભુમી પરભાતજી ॥

વજ્રશ ગોત્ર પદ જો અણિ ॥ શહસ્ર ઉદીચ ગુજરાતજી ॥ ૩૩ ॥

દેવને પાલ શોભેશ્વર કૃત્તીઉ તાંહાં પૂરવ ધરવાશછ ॥ ૩૩ ॥
 દારીદ્ર ભઝન શીવકરણા પૂરંછ ॥ કીધો એ અભાશછ ॥ ૩૪ ॥
 તાપીતીર સુરઝપુર પાવંન યેગમપરા માંહાં વાંશછ ॥
 શીહોરા શંખા રહુ હવડાં માલી કૃત્તીઆ પાશેછ ॥ ૩૫ ॥
 સુભટ ભાત શેહેદેવ જાએશ્વર જાગેશ્વર શુભ નાંમછ ॥
 માતા નામ શ્રીકૃષ્ણ ઝળુનીનું ॥ એ ચર્ધ ગોફલ ગાંમછ ॥ ૩૬ ॥
 અંખા કેર પૂજન કરતાં ॥ શ્રી કૃષ્ણ પરએ પાંમીછ ॥
 તે નાંમે અભીધાન પીઆનું ॥ નીત શેવે શીવ સ્વાંમીછ ॥ ૩૭ ॥
 શ્રી દેવગુરને ચરણ પ્રતાપે ॥ કવી પાંખા અભીધાનછ ॥
 માહાદેવ સુત હરદેવ પ્રભુ ॥ શીવભગતી પરમ નીધાનછ ॥ ૩૮ ॥
 પરમ નીધાન સંજુ ભગતી ॥ પ્રીતી કરી તે ચીત ધરો ॥
 માહાદેવસુત હરદેવ સ્વાંમી ॥ શદાશીવને અનુસરો ॥ ૩૯ ॥
 કડવાં ૩૭ ॥

પદ ૨૧૮૮ ॥ રાગ શંપૂરંછ-શુભ ભવતુ ॥ શવત ૧૭૬૬ના વરખે અરવણુ
 વહી ૧૪ વાર શોમે ॥ શમામ ॥ શવત ૧૭૮૬ના વરખે આશો વદ ૫ વાર
 શોમે ॥ લખતંગ જગદીશદાશ વજારશીદાશ ॥ એહેવી પ્રત હુતી તેહેવી ઉતારી
 છે ॥ માટે લખનારને દોશ નહી ॥ અખેર ખરો તથા ખોટો હોએ તે સંભાલીને
 વાંચજો ॥ મે માહારી છુધ પરમાણે ઉતાર છે ॥ શ્રી ગોપાલછ શત છે ॥
 શ્રીનાથછ શત છે ॥ શ્રી માહાલખમીની કીપા છે ॥

વિષયાદિ-જુઓ અં. ૬૬-છુ (પા ૮૮), અં ૮૦ (પા. ૧૪૭), અને
 અં. ૮૫-ક ના 'વિષયાદિ' અને 'વિશેષ'.

વિશેષ-પ્રત જૂની તથા છર્ણ છે, ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે; માત્ર પહેલાં
 ૪ પાનાં કાઢએ કાપી લીધેલાં છે તેથી પ્રસ્તુત આખ્યાન વ્હક રહ્યું છે. કવિએ રચ્યા
 પછી ૨૮ વર્ષને અંતરે આ પ્રતિ ઉતરાવલી છે.

અં. ૧૧૦-ખ-રણુચજુ-મેમાનંદ (૨ સં. ૧૭૪૧)-

(લિ. સં. ૧૭૮૭)-પૃ. ૧૫૩-૧૮૩

આરંભ-શ્રી ગણેશાએ નમઃ ॥ શ્રી સારદાએ નમઃ ॥ શ્રીગુરો નમઃ ॥
 અથ શ્રી રંછજગન શ્રીરામજીનો લખો છે.

શ્રી રાગ-શ્રી ગુર કમલાપતીને ॥ ચરણ વંદી કરૂં પ્રણામ ॥

સ્મરણ કરતાં સારંગધરનું ॥ શરે શપથાં કામ ॥ ૧ ॥

શાંમીછ શતમુખ જુઓ ॥ ઝાંણી શેવક ઝન ॥

અં. ૧૧૦-ગ-શૃંગાલ પુરી-ફૂલ-(૨. સં. ૧૬૮૪)-
(લિ. સં. ૧૭૮૭)-પૃ. ૧૯૩-૨૦૫

આરંભ-શ્રી ગણેશશાએ નમઃ શ્રી શારદાએ નમઃ શ્રી ગરબોએ નમઃ
શ્રી અથ શૃંગાલપૂરી લખી છે ॥

રાગ ધંન્પાશી ॥

શીવકાંધી રે નગરી લંગારે કાર ॥ પ્રતુલ કમલની રે ॥ દશ ઓઝન વીસ્તાર ॥ ૧ ॥
રતનકનક પેરે ॥ મણી એહે ઓત પ્રકાશ ॥ અથ નહી લેપે રે ॥ એમ વષકૂઠ
કષલાશ ॥ ૨ ॥

દાસ ॥ કૈલાશ સુ ઝન નીવાસ સુરમ્મની ॥ વીણુધ ઝન વીથાંમ ॥
સુખે ત્રખીતી તલ ધરમ અરથશ(શુ) ॥ કાંમ મોખ અભીરાંમ ॥ ૩ ॥
શમ પૂરી માંહાં વીમલ યલ છે ॥ ફેરી ઉપમા ઝોગ ॥
ખટદશ કલા નવ રથ નીધી ॥ સંપૂર્ણ અખેભોગ ॥ ૪ ॥
તાંહાં શ્રીવંતા શા શૃંગાલ શા શેઠે ॥ કર પૂત્ર મદાંન ॥
તેહેને શદારીવ સંતુષ્ટ થયા ॥ એ અનોપમ આખાંન ॥ ૫ ॥
તે ફૂતોહલ કહુ વીધીપૂરવક ॥ ભગીરથ મહીમાએ ॥
એ કયા અધવીધશની ॥ ત્રેતાપ દૂર પલાએ ॥ ૬ ॥
તે શૃંગાલશા તવીક પૂરવ ઝમે ॥ માહા દાતા ફેણુ ॥
તે પ્રથમ પેહેલાં આપતો ॥ નીત શવાભાર શોત્રરંશુ ॥ ૭ ॥
(કડવું ૧ કું)

અન્ત-(રાગ ધવલ ધંન્પાશ્રી)

શાહા શૃંગાલ પૂરી પ્રજા સંધાતે ॥ એકા પૂરપ વેમાંનજી
શંભુએ કર મહી શાંતીધ લીધાં ॥ કીધાં આપ શમાંનજી ॥ ૮ ॥
અદભુત ઝોજવ વેદ દ્વંદ્વની ॥ વરતો એઝેકારજી ॥
પૂજાનાં ફલ પરતખ પાંમા ॥ શાગતી વીજધારજી ॥ ૯ ॥
એ અનુભવરશ ગાતાં સુણતાં ॥ ફલ પાંમે ઝાંએ કાશીજી ॥
જીવન મુગત અમર ખુની શરખા ॥ અંતે વષકૂઠ વાશીજી ॥ ૧૦ ॥
શંવત ૧૬ ચુવાસીઓ ॥ આખાડ ઉજલ પખજી
પ્રતીપદા શનીવાર શંખેપે ॥ પાંમી કયા પ્રતખજી ॥ ૧૧ ॥
બુધમાને આખાન કરએ ॥ વરણુવ વીખલા દહજી ॥
શતગુરુ વૈશ્ણવ શંત કીપાએ ॥ કર નેડી કહે કવી કુઠજી ॥ ૧૨ ॥
કડવાં ॥ ૧૨ ॥

ધતીશ્રી સગાલ પૂરી સંપૂરણ ॥ સવત ૧૭૮૭ ના વરખે મહા સુદ ૧૦ વાર શુક્રે સંપૂરણ ॥ કર્ક છે ॥ જેહેવી પ્રત હુતી તેહવી ઉતારી છે માટે સખનારને દોશ નહી ॥ માટે અખેર ખરો જોટો હોએ તે સંભાલીને વાંચને ॥ શ્રીરાંમજી સત છે ॥ શ્રીનાયજી સત છે ॥ શ્રીમહાલખમીજીની ક્રીપા છે ॥ શ્રીમાતા તાપીની ક્રીપા છે ॥ શ્રી રણછોડજી.

વિષયાદિ-૧. સિવભક્ત સગાલસા રોકતું અસ્થાગતને જમાયા પછી જમવાનું આગ પ્રત તેહાવવા શિવે એક દિવસે તેના એકના, એક પુત્ર ચેવેયાનું માંસ તેને જ હાથે શિરચ્છેદ કરાવી, તેને અને તેની પત્નીના હાથે આંખમાંથી વિના એક પણ આંસુ સર્વે તે ખાંડીને પોતાને જમાવવાનો આગ્રહ કરી, 'કસોડી કાધી અને તેમાં સગાલસા રોક પાર હતયો, એ પ્રસંગ પ્રસ્તુત આખ્યાનમાં વર્ણવેલો છે.

૨ કડવાં ૧૨ છે. રાંચ અને દાલથી પદબંધ બાંધેલો છે, વલણ કે ઉપલો જણાતાં નથી.

વિશેષ-૧. પ્રસ્તુત આખ્યાન મઠક યતું નથી. સામાન્ય રીતે વિષ્ણુએ અરોરપથી સાધુનો વેષ લેઈ સગાલસાની કસોડી કર્યાનું જણવામાં છે, ત્યારે આ કાવ્યમાં શિવે એને તાવ્યાનું વર્ણવ્યું છે, એટલે મહત્વનો ફેર છે.

૨. ભોજનભક્તે પાંચ કડવાંમાં ચેલેયા આખ્યાનને નામે સગાલસાનું આખ્યાન લખ્યું છે; જુઓ જી. કા. દો. બા. ૫ મો. પૃ. ૧૨૧-૧૨૫.

૩. કવિ નાકરે પણ 'શૃંગાલપુરી' લખ્યું છે અને તેનો હવે પછીના અંકમાં હસ્તેખ થશે.

૪. પ્રતિ સંવત ૧૭૮૭ ની છે, એટલે નૂતની છે; શુભવાતી લિપિએ લખાયલી છે. પ્રસ્તુત આખ્યાન સખનારા લહીઆએ લીધી પૂરી ચર્તા કાનો પણ અક્ષરથી છૂટા પાડેલો છે.

૫ આ કવિ સં. ૧૬૫૨ ની આસપાસ અનાવલ સ્વસ્થાનના સૂપા ગામમાં થયો છે. જુઓ અં. ૬૪-૬૫ ના 'વિષયાદિ'-૨, પાનું ૬૫ સુ.

અં. ૧૧૦-ધ-ચંદ્રાવલામાલા-કવિ ફૂંદ-(૨. સં.) = ૧
(લિ. સં. ૧૭૮૭)-પૃ. ૨૦૬-૨૧૬.

આરંભ-શ્રી ગણેશજીએ નમઃ ॥ શ્રી શારદાજીએ નમઃ શ્રી ગુરુભોજીએ નમઃ શ્રી નાયજી સત છે ॥ શ્રી ચંદ્રાવલા માલા આખ્યાનાના ॥ રાગ 'સામિરી' ॥ શ્રી વીનાએક વીસ્તરે ॥ સ્વામી સુધ ભુધ કંથરે ॥

વીધનરાજ વાણી વીખે ॥ વર દેઝોજી (ઝ)ય વંત ॥ વર૦-
વરદેઝોજી નીરધાર ઝસવંત વીધાતા ॥ ભવદુખભાંજની ભારત માતા
માલા આખ્યાને શ્રાં(ભા)મણે જાઈ ચતુષ્પજ ચંદ્રાવલા ગાઈ ॥

એ ઝુગદીશ રે ॥ ૧ ॥

એક શમે મથૂરાં પૂરીમાં ॥ આવીઆ નારદ રૂપ રે ॥
 કંશ રાએ ચરણે નમો ॥ કરી સ્વાગત ભોજન લખ રે ॥
 કરી સ્વાગત ભોજન જૂપાલે ॥ કીપા કીધી મુનીનાથ કીપાલે ॥
 સ્વામીજી ચાર પદારથ લહીએ કૃષ્ણભેમની વારતા કહીએ એ ૦ ૨
 રૂપી કેહે રાએ ચાલિલો ॥ રાજ આવું મરજી અકાલ રે ॥
 બાધાં પૂર પીડારનાં ॥ ઝારે ગોફલમાં ગોવાલ ॥
 ગોફલ ગોપે ડંડ ઝ દીધા ॥ દાણુ શમે દેશ આપણા કીધા ॥
 હું હવડાં આવો છો તાંથી કાલા કૃષ્ણ પૂછો છો કાંઠાંથી એ ૦ ૩

અન્ત-આપું રાઝ ઉગ્રશેનને વરતાવી તેહેની આણુ રે ॥

દૂદ(દું)બી વાગાં દેવનાં ॥ ધન શ્રીમ(પ)તી ચારંગપ્રાં(પા)ણુ રે ॥
 પ્રદખણુ દેધ લાગો પાએ મોહો તોડ મથુરાં પૂર ઓછવ થાએ એ ૦ ૭૪
 પછે આપૂ રાઝ ઉગ્રશેનને ॥ વરતાવી તેહેની આંણુ રે ॥
 પછે કૃષ્ણા આફૂડ(ર) આશ્રમે ગયા ॥ ગોવંદ ગરડાડે રે ॥
 આશ ચક્રલ ચર્ધ દાસની ॥ કર જોડી કેહે કવી ફૂદ ॥
 ફૂડ મુઠ કેહે હું બલી જાઉં ॥ ચરણ ચરણ રાખો ગુણુ ગાઉં
 પૂજાનાદ પ્રીત પરમેશ્વર ચદાદાશ દામોદર દો વર ॥ એ ૦ ૭૫

ચંદ્રાવલા શપૂરણુ લખા છે ॥ જેહેવી પ્રત કુતી તેહેવી ઉતારી છે ॥
 માટે લખનારને દોશ નહી ॥ અખેર ખરો ખોટો સંભાલી વાંચજો ॥

વિષયાદિ-૧. મથુરામાં ધનુર્ચલવેળા કૃષ્ણે કંસને કેવી રીતે માર્યો અને માતા-
 પિતાને બંધનથી છાડાવ્યાં, એ પ્રસંગ વર્ણવેલો છે.

૨. ૭૫ તુક છે. રાગ સામેરી છે, પણુ રચના ભૂરી તરેહની છે. કાઠીયાવડમાં
 “રામવાલા” અને ‘ચંદ્રાવલા’ આદિ આવી રચનાઓ મુખ્યસિદ્ધ અને લોકપ્રિય છે.

વિશેષ-૧. આ ચંદ્રાવલા પ્રકટ થયા નથી. પ્રત ભૂની અને છર્ણુ છે, ગુજરાતી
 લિપિએ લખાયેલી છે એનો લિપિ સંવત જો કે અર્ધો આપેલો નથી પણ આલગ
 પાછલનાં આખ્યાનોનો લિપિસંવત જોતાં તે સંવત ૧૭૮૭ હરો એમ સ્પષ્ટ સમજાય છે.

૨. કવિની બોળખ માટે જુઓ અં. ૧૧૦-ગ, અને અં. ૬૪-ધ

અં. ૧૧૦-૬-યોગવાસિષ્ઠ-રામભક્તા-(૨-સં.) (લિ. સં.)

૧૭૮૭)-પૃ.-૨૨૦-૨૬૦

આરંભ-શ્રી ગણેશાશાએ નમઃ શ્રી સારદાએ નમઃ ॥ શ્રી ગરુડો
 નમઃ શ્રી નાયજી શત ઈ શ્રી માદાલખમીની કીપા છે ॥ અથ ઓગવસીરત્ન
 પ્રાકૃત આરખા પૂત ॥

રાગ શ્રી ગોડી ॥ શ્રી ગુરુને ચરણે નમી ॥ કેહે રામભક્ત કરજોડ ॥
 રશીક કથા રઘુનાથની ॥ કેહેવા સુઝને કોડ ॥ ૧ ॥
 શ્રી શુકદેવ દયા કરો ॥ એમ બોલુ પદ નીરવાંજી ॥
 શાગર તરવા શાંચરૂ ને ॥ પીલકાનુ પ્રાંજી ॥ ૨ ॥
 કૂભ તણી ગત કેટલી ॥ વારેધી કેમ શમાએ ॥
 આકાશના શેખા નહી ॥ અડ(ર)કલે કેમ હિડાએ ॥ ૩ ॥
 ગંગાજમુનાં શરસ્વતી ॥ તોંહાં કૂભ કેહી માત્ર ॥
 ...૬ કવી કેમ વરણૂ ॥ ગુરુ દ(દે)વ સરમા માત્ર ॥ ૪ ॥

શ્રી ઝોગ વસીસ્ઠ તણો મહીમા ન ઝાંણુ પાર ॥
 ગરથ ગોચર ગુહારથ ॥ તે કેમ કહું વીસ્તાર ॥ ૭ ॥
 શંકેપ માત્ર કરી ॥ કહું મે શંભએ નહી કેહેવાએ ॥
 ભેદ નવ લહું ખીઝનાં ॥ પ્રાર્કમ ન પ્રીછાએ ॥ ૮ ॥
 શ્રી વીરવનાથ વંદન થકી ॥ શાંભલુ અચુત ગ્નાંન ॥
 દીન ઝાંણી દયા આણી કરાવૂ અંત્રીત પાંન ॥ ૯ ॥

(કડવૂં ૧ કું)

અન્ત-છાંડો મોહો અવદા ગઢ સુધ વાંછના પાવંન ચર્ધ ॥
 વવેક અંનિ ધરહિ ધાંન ન શંખથા ન રહે ભગવાંન, ॥ ૨૬ ॥
 અથવા નંદ પદ પાંચુ રાએ ॥ વેમાંન બેશી વપકૂઠ ઝાએ ॥
 દીનકરની પેરે નીરમલ ઝોત ॥ ઝાંણે ગમન થયો ઉદોત ॥ ૨૭ ॥
 વચ્ચી(સિ)સ્ઠ કેહે શાભળો ભગવાંન ॥ તંનમ થયો બલી રાઝન ॥
 વધરોશ(ચ)નની નીરમલ મતી ॥ પીતાપૂત્ર પાંખો એક ગતી ॥ ૨૮ ॥
 વચ્ચી(સિ)સ્ઠ કેહે શુ કહીએ કથી ॥ વંન ગએ કંઈ મુગતી ઝ નથી ॥
 મંનશા સુધ કરો ભગવાંન ॥ નહી લેપે ઝો અંતર યાન ॥ ૨૯ ॥
 રાજકાજ કરતાં વહેવાર ॥ નહી લેપે માઆ શંસાર ॥
 અંતર અેશુ ધરો અબીરોમ ॥ બાહાઝો ફર કરતાં કામ ॥ ૩૦ ॥
 અબીમુગતી હોશે રઘુવીર ॥ નહી લેપે જેમ પંકજ નીર ॥
 રામભક્ત ઝાંણો ચરવથા ॥ શરગ એકવીશમે એ કથા ॥
 શરગ એકવીશ પૂરાં છે- ॥ ૬૮૨ ॥ શુભમતુ આર્ધશમશતુ ॥ શવત
 ૧૭૮૭ ના વરખે ફાંગણુ સુદ ૧૫ વાર શુકરે એ શંપૂરંમ કર હે એહેવી પ્રત
 હતી તેહેવી ઉતારી છે માટે લખનારને દોશ નહી ॥ અખેર ખરો ખોટો
 હોએ તે શંભાલી વાચઝો ॥ મે મહારી સુધ પરખાંણે ઉતાર છે લખતંગ

શાઃ જગદીશદાસ ધર્મચારીદાસ જાતે લાડ વીણા શ્રી રામજી શત છે ॥ શ્રી મહાદેવજી શત છે શ્રી માત તાપીની કીપા છે. શ્રી મહાલક્ષ્મીજીની કીપા છે.

વિષયાદિ-૧. શ્રી યોગવાસિષ્ઠના પહેલા પ્રકરણના આધારે ૨૧ સર્ગનો સારોદ્ધાર આ આખ્યાનમાં કરેલો છે. શ્રી રામચંદ્રને વસિષ્ઠે વત્સલાનનો આપેલો બોધ આમાં વર્ણવ્યો છે.

૨. રાગ, ઠાલ, દ્રહા અને ચોપાદયી પદબંધ બાંધેલો છે. સર્ગ ૨૧ છે, પદ ૬૮૨ છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી; પ્રકટ કરવા યોગ્ય છે. પ્રતિ જૂની અને જીર્ણ છે, ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલી છે. લઘીઆએ અક્ષરનો કાનો લીધી પૂરી થતાં બીજી લીટીમાં ક્વચિત્ ક્વચિત્ લખેલો છે. ૨૨૯ માં પાના પછી પાનાના આંક લખેલાં નથી.

૨. જ્ઞાન કવિની ભગવદ્ગીતા સુમસિદ્ધ અને લોકપ્રિય છે. તે સં. ૧૬૬૦ માં થયો છે. તેની જોળખ આદિ મારે જુઓ અં. ૫૪-૬ (પા. ૨૧-૨૨) ના “વિષયાદિ” તથા “વિશેષો.” વળી જુઓ ૬૭-૩, (પા ૧૮૮) અં. ૬૦-૬ (પૃ. ૧૧૭), તેમ જ આ કવિના જ્ઞાનભક્તિના કલસરૂપ ‘એકાદશરકંધ’ મારે જુઓ અં. ૧૦૩-છ (પા. ૨૧૨-૪) કવિએ તેમાં પોતાની જોળખ કંઈક આપી છે.

અં. ૧૧૦-ચ-સુદામાચરિત- (૨-સં)-

(સિ-સં. ૧૭૮૭)-પૃ.-૧૧-(૨૬૧-૨૭૨)

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી શારદાય નમઃ ॥ શ્રી ગંરભે નમઃ ॥ અથ શ્રી સુદામા ચરીત લખ્યું છે ॥

રામ, રેમાપત રઘુપતી ૨(૧)ધવ ॥ કીસ્લુ ગોપાલ ગોવર્ધનધ(ધા)રી ॥

નાદર શબ્દે શીરપર કાદર ॥ સુંદર તંન ધન શાંભ મોરારી ॥

સુરત પ્રુખ અબલએળ સુરત ॥ આલંબકા મેહેજુળ બીહારી ॥

અમમજ.એ. જમાલ અમતમે ॥ લીલમીલ દીલ કીમે બલીહારી ॥ ૧ ॥

શત શલાંમ.ઓર બેટ બંદગી ॥ તે શકુને અપને દીલ આંને ॥

જીઉ જીઉ.પ્રઆદ કરે એહ બંદા ॥ લીઉ લીઉ વે અપના કરમાંને ॥

દેખોજી કરંમ કીઆ બાહામણુ પર ॥ દીઆબુ કુછ અપને જીઆનાંને ॥

એશા કાણુ બીના ગીરીધારી ॥ જો ગરીબકે દૂખકુ ભાંને ॥ ૨ ॥

બોહોત ગરીબ સુદામા બાહામન ॥ નીકટ ફેલાકત મે જળ અટકા ॥

શતપે વંન લગે ચાદરકુ ॥ શીર બાંધા જળુનશા પટકા ॥

જુતી મઘ દુટકે કટકે ॥ કીશી બાતરો દીલ નહી મીટકા ॥ ૩ ॥

અનુત-ગરમ કીઓ પાનીકા બાશંન ॥ બોહોત સુમધ શમારમ ગાખ્યા ॥

ચોખી ધરી મુરચાકારી ॥ તાંહાં સુદામા.સેળ બઠાઆ ॥

કછો કાજ મેહેણુજ ખુબે દીલ મીલ ગુણ કરાઆ ॥

પૂજ અંગુષ્ઠા ઉપરાંના ધોતી ॥ સુરંગ બરંગ તળહી મેહેનાઆ ॥૫॥

આશન ખેઠે ઇઆદ કરે દીલ ॥ ધરા ફીશ્યુ શાહેજકા ધાંન ॥

નીજ દેપર શીર રાખ સુદામા કરે તાંહાં હજાર શુકરાંના ॥

દીઆ ભોગ જળ લગ વેણુઆ ॥ ભગત જોર મન કરમાંના ॥

જીશ સાહેજકી કરે ગુલાંમી ॥ તીનેહી ફલ શેવાકા જના ॥ ૫૨ ॥

શવત ૧૭૮૭ ના વરખે ચઢતર સુદ ૭ વાર મરેઉ ॥ જેહેવી પ્રત

હુતી તેહેવી ઉતારી જ ॥ માટે લખનારને દોસ નહી ॥ અખેર ખરો ખોટો

હોએ તે શંભાલી વાંચજો ॥ લખનારને દે(૧)શ નહી ॥ શપૂરંજુ છે ॥ લખતેગ

શા. જગદીશદાસ વારાણસીદાસ ગ્નાતે લાડ વીશા ચોપડી સુરત મધે ઉતારી.

વિષયાદિ-મક્ત સુદામાનું હારિદ્રય કૃષ્ણે કેમ બાગ્યુ, તેનું વર્ણન ઉર્દુ બાપામાં

કવિએ લખેલું છે. લાવણીની ઠાલ પ્રમાણે ચાર ચાર લીટીના કુલ ૫૨ વૃક્ક છે. ઉર્દુ

બાપામાં સં. ૧૭૮૭ માં આવું કાવ્ય રચાય એ એક નવીનતા છે.

વિશેષ-આ આખ્યાન મક્રટ થયું નવવામાં નથી. મક્રટ કરવા યોગ્ય છે. સારા

ભાવ વર્ણવેલા છે. પ્રતિ જુની અને છર્ણુ છે, ગુજરાતી લિપિએ લખાવ્યલી છે.

અં. ૧૧૦-છ-ચંડિકાનું આખ્યાન-શિવદાસ-(૨ સં.)-
(લિ. સં. ૧૭૮૭)-પૃ. ૭-(તૂટક)

આરંભ-શ્રી ગણેશશાસ્ત્રે નમાં શ્રી સારદાએ નમ શ્રી ગુરુઓ નમઃ

શ્રી મહાલખમીની કીપા છેઃ શ્રી નામજી શત છેઃ શ્રી અથ ચંડીકા(આ)પતું

આખ્યાન લખ્યું છે ॥

રાગ કેદારો ॥ શ્રી હરીને લાગૂ પાએ કરુણાનીધી કરજો શાહાંએ ॥

ગુણ રંચિ ગાતા જય આપે ધણો ॥ ૧ ॥

શુભ અરથ શમરો તુને ॥ અવીચલ બુધ મને ॥

ઉમીઆ અંગ ચક્રી તુ ઉપનો રે ॥ ૨ ॥

ઠાલ ॥ ઉપનો ઉમઆ અંગ રચકી ॥ ગજવદન મુખકકાર ॥

શીફર અરચીત સુદ શોભે ॥ કંઠ મણિએ હાર ॥ ૩ ॥

...

...

...

...

મુની મારફડ રખીએ કર ॥ જે પૂરણુ પરમ નીધાંન ॥

શાહા શ્રી પાઠ કયા કહુ ॥ જે લગવંતી આખ્યાંન ॥

અન્ત-(ચોથા ઠકવાથી કહી ૧૬ મી તૂટક છે. એટલે રીત સરનો.

અન્ત નથી.)

વિષયાદિ-આ જ આખ્યાનની ખીલ પ્રતિ માટે જુઓ અં. ૭૩-ક તેમ જ આ

કવિની જોગજ તેમ અન્ય કવિઓના આ વિષયનાં આખ્યાન મટિ જુઓ અં. ૭૩-ક તે

વિશેષ પૃ. ૧૧૮-૬ ની નોંધ.

અં. ૧૧૦-૪-ઓખાહરણ-નાકર-(૨. સં.)

(લિ. સં. ૧૭૬૩)-પૃ. ૩૦

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમઃ શ્રી શારદાય નમઃ શ્રી ગર્ભાય નમઃ શ્રી શરસ્વતીની કૃપા છે શ્રી ગોપાલજીની દયા છે અથ શ્રીઓખા-હરણ લખુ છે ॥

રાગ ગોડી ॥ પ્રથમે લંબોદર કરૂ અર્ચામ રે ॥ માયુ રે સુધબુધ શારદા રે ॥

સ્વામી સીદુરે ઠીજે શણુગાર રે ॥ મોદીક આહાર તમને અરપીએ રે ॥૧॥

ઢાલ ॥ હરે મોદીક આહાર તમને અરપીએ રે ગર્મન વાંચીએ તે આપ ॥

શેવક તાહારો રે સાધ છઉ ॥ સ્યાનકે સ્થીર કરે સ્થાપ ॥

વલણુ ॥ મહેશ્વર જેહનો તાત ઠહીએ પૂરે મનોરથ કાંમ ॥

પ્રથમે લંબોદર અણુમુ ॥ માયુ તે સુધબુધ શારદા ॥ ૩ ॥

રાગ આંદોલ ॥ સ્વામીજી બાણાસુરે માહાતપ માંડે રે ળાંડે રે મોહો

રાજધર તણો રે ॥

સ્વામીજી એકમને ધાઈઓ રૂડો ધંશ રે ॥ જાણુ જૂગદીશ સનમુખ રે ॥૨॥

ઢાલ ॥ શનમુખ જુએ ને કારજ હોએ ॥ માંડીઓ તાંહાં ખપ ॥

માહા વંન માંહાં જઈને બેઠો ॥ આચરે છે તપ ॥

અન્ત-(રાગ દેશખ) હવે પાછાં વલાં ॥ દૂખ ॥ ભાંજ્યા રે ॥

આવાં મંડપ માંહે ॥ મલાં મન માંનીઆં રે ॥ ૮ ॥

ઓખા અનુરધ લેઈ વસો ॥ દૂખ ॥ આવા દારકાં માંહે ॥ મલાં ॥૧૦॥

એકમને જે શાંભલે ॥ દૂખ ॥ કથા ને હરીવંશ ॥ મલાં ॥ ૧૦ ॥

કીરણુ એમ આચરે ॥ દૂખ ॥ તેહેનો ન ઝાએ નીરવંશ ॥ મલાં ॥૧૧॥

હવે એક મને જે ગાયરે ॥ દૂખ ॥ નરનારી ન આવે પ્રભવાય ॥ મલાં ॥૧૨॥

દેશવાલ કૂલ અવતરો ॥ દૂખ ॥ તેહેનો વડોદરા માંહે વાશ ॥ મલાં ॥૧૩॥

વીકાનો સુત વીનવે ॥ દૂખ ॥ નાકર હરીનો દાશ ॥ મલાં મનમાંની

આં રે ॥૧૪॥ કડવાં ઉપ ॥

(રાગ બીહાગડો)

ઓખા બાઈ ચાલાં રે ચાલણુહાર ॥ ઓખા બાઈ ચાલાં ચાસરે ॥૧॥

ઓખા બાઈએ મેહેલાં માએ ને બાપ ॥ મેહેલાં મંદીર માલીયાં રે ॥૨॥

...

...

...

...

ઓખા અનુરધને રે જુહિ રજે રે ॥ પછે લાગાં ગોત્રજને પાએ ॥

કંઠજોરો તાંહાં છોડીઆં રે ॥ કરજોડી જેહે માધવદાશ ॥

ઓખા થણુ નહી વીસરે ॥૧૮॥ કડવાં ઇડા ॥

(સાડત્રીસમા ઠડવામાં દરેક ઠડવાનો રાગ અને તેના વિષયની અનુ-ક્રમણિકા પદબંધ આપેલી છે. અને આડત્રીસમા ઠડવામાં આખાએ આખા-હરણુના પ્રસંગના સારોદ્ધારનું ગદ્યાધર કવિનું પદ આપેલું છે.)

શંપૂરણ જેહેવી પ્રત હુતી તેહેવી હિતારી છે માટે લખનારને દોશ મેા દેશે ॥ અખેર ખરે તથા ઓટા હોએ તે તપાશીને વાંચજી ॥ મે માહારી બુધ પરમાણે ઉતારે છે શવત ૧૫૯૪ના ફાંગણ સુદ ૧૪ ગરેઉ ॥

વિષયાદિ-૧. હરિવંશના વિષ્ણુ પર્વના અધ્યાયના આધારે, બાણાસુરે પોતાની પુત્રી હવા સાથે ગુપ્ત રીતે સંસાર ભોગવનાર કૃષ્ણના પૌત્ર અનિરુદ્ધને કેદ કરતાં, કૃષ્ણ અને બાણાસુર વચ્ચે મચેલો રણસંગ્રામ અને પછી હવાનું અનિરુદ્ધ સાથેનું લગ્ન એ પ્રસંગે આખ્યાનમાં વર્ણવેલા છે.

૨. રાગ, ઠાલ અને વલણથી પદબંધ બંધાયેલો છે.

વિશેષ-૧. આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી; પ્રતિ જૂની છે. ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલી છે.

૨. આ આખ્યાન સંબંધમાં વિરોધ જણાવાળેલ એ છે કે આમાં લીમ, નરસિંહ-મેહેતો, અતુર્કજી, ગદ્યાધર, વિષ્ણુદાસ, અને માધવદાસનાં પદ વચ્ચે વચ્ચે નાંખેલાં છે. નાકરના આખાહરણુની જૂની પ્રતિમાં આવેા મકાર જણાતો નથી, તેથી મસ્તુત પ્રતિ ને પ્રતિને આધારે લખાયેલી છે તેમાં કોઇએ એ પદો વચ્ચે ગોઠવ્યાં હશે, એવો સંભવ છે. આ જ અનુમાનને કડવું ૩૬ મું અને ૩૮ મું ટેકા આપે છે. ૩૫ મામાં પ્રસંગની ઇતિશ્રી સ્વાભાવિક રીતે યયલી હોવા છતાં ૩૬ ઠડવામાં સ્વચ્છર ગૃહમાં પરણીને જતાં આખા અને અનિરુદ્ધની લગ્નક્રિયાની સમાપ્તિના અંતની ને રૂઢિ મૂલક દીડાઓ વર્ણવી છે, તે અને ૩૮ મા ઠડવાનો સારોદ્ધાર, પાછળથી ઉમેરેલા છે, એમ સમજાય છે.

અં. ૧૧૦-સ-પદ (હિન્દવી)-કવીર (પૃ. ૨૮-૩૦); સુરદાસ-
(પૃ. ૨૮-૨૯); પરમાનંદદાસ.

પદ-નરસિંહ મેહેતો (પૃ. ૨૬-૩૩); લીમ પૃ. (૨૬-૩૦);
કેશવ (૨)-શ્રી કૃષ્ણનું મથુરામાં આગમન; રામકૃષ્ણ.

અં. ૧૧૧-ક-શિવલીલડી સંવાદ-લાલણુ-
(૨ સં.)-(લિ. સં. ૧૭૫૮)-પૃ. ૪-૭

આરંભ-(પહેલાં ૩ પાનાં ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નોંધેલો નથી.)

... .. ॥ ... નહીં કેા સમતોલ ॥

તેહ તંણી હુ સુદરી ॥ વીચારી બોલ ॥ ૪૧ ॥
 ચંકર કહે રે કામની ॥ બીલને શુ વખણિ ॥
 હુ પતી છલિ કધલાયનો ॥ તે તું શાયુ નંણ ॥ ૪૨ ॥
 અધમ જાત માંહા બીલની ॥ મુખ બોલે વીચારી ॥
 પસુગત નીચા તેહેની ॥ સુ દરજે નારી ॥ ૪૩ ॥

અનત-ગીરીજા કધલાયે આવીઆં ॥ ઉમીઆને ધથ ॥

ઉમીયા કેહે સ્વામી મન રજે ધરતા રીચ ॥ ૮૮ ॥
 સ્વ(શિવ) રકતી (શક્તિ) એક છે ॥ જુઓ મન વીચારી ॥
 બેહુ શાંભળી ધરવર હયા ॥ વરતો જે જે કાર ॥ ૮૯ ॥
 ઇશવરસંવાદ પૂરણ થયો ॥ શાંભલે જે ગાયો ॥
 મુખ પામે સંસાર માંહાં ॥ અંતે વંધકું જાંયે ॥ ૯૦ ॥
 એકમનાં સંજુને સ્તવે ॥ પોહોયે મનની આશ ॥
 લાલણુ પ્રભુ રાખજે ॥ નીત ચરણની પાંશ ॥ ૯૪ ॥

સંપૂરણ થઈ છે ॥ બીલડીનો રાશ લખો છે તે પૂરણ ॥ લખનારને
 દોશ મો દોશ ॥ જેવું આવડુ તેવું લખું છે હરી પરતાપથી લખુ છે એમાં
 ખોટ વરધ હોયે તે સી કરણના પરતાપથી લખુ છે ॥ માટે વરધ અખેર
 હોય તે તુ જડતા આ હો ॥

વિષયાદિ-૧. તપ કરવા શિવ વનમાં સીધારતાં, પાર્વતીએ બીલડીને વરો તેમને
 બળ્યા અને તપ મૂકાવ્યું, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે.

૨. કડી ૯૧ છે, જે કે લહીઆયે ભૂલમાં ૯૦ પછી ૯૪ નો અંક લખ્યો છે.

વિશેષ-૧. આ સંવાદ જી. કા. દો. ભાગ ૧ માં પાને ૬૭૧-૬૭૬ મે પ્રકટ
 થયેલો છે. તેમાં તેમજ અં. ૫૪-૬ (પાનું ૨૩) વાળી પ્રતિમાં ૮૦ તુક છે (તેનો
 વિશેષ જુઓ પાનું ૨૪). ત્યારે આમાં ૯૪ તુક વધારે છે.

૨. આ કવિતા બીજા ગ્રંથો મઠિ જુઓ અં. ૧૦૨-૬ પાનું ૨૦૧-૨.

૩. પ્રતિ જૂની તેમજ અર્જુ છે, ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. પ્રસ્તુત સંવાદનો
 લિ. સં. નો કે લહીઆયે નોંધેલો નથી, પણ પાછળના આખ્યાનથી તેમજ લેખન-
 શૈલીથી તે સં. ૧૭૫૮ હોવાનું સમજાય છે.

અં. ૧૧૧-ખ-સુદામાચરિત્ર-પ્રેમાનંદ-(૨. સં. ૧૭૩૮)-

(લિ. સં. ૧૭૫૮)-પૃ. ૧-૨૭

આરંભ-શ્રી ગણેશાયે નમઃ ॥ શ્રી સારદાયે નમઃ ॥ શ્રી કીરણ સંત છે ॥
 આખાન સુદામા ચરિત્ર લખતંગ ॥

શ્રી ગરૂદેવ ગણપતી સંમરૂ ॥ અંબાં સ્વંર સ્વંત ॥

પ્રખલ મતી ॥ વીમલ વાણી પામવા રે ॥

રામારમણ રૂઢવા રાખૂ ॥ શ્રી ભગવંતલીલાં ભાંખૂ ॥ ૧ ॥

ભગતંરસ ચાખૂ ॥ જો ચાખો સુક સાંભીએ રે ॥ ૨ ॥

વલણૂ ॥ સુક સાંભી કહે સાંભલ રાગ ॥ પરીખત પુન પવીત્ર ॥

દશમ સ્કંદ અધા એક ॥ કહુ સુદાંમાચરીત્ર ॥ ૩ ॥

અનંત-(રાગ ધનાશી)

વેદધાન અગ્નીહોત્ર હોમે ॥ આંહનીશે હરીનૂં ધાન ॥

માંલાં ન મુકે ભગતં ન મુકે ॥ વર્ષસ્વં રૂપી ભગવંત ॥ ૬ ॥

એ સુદાંમાચરીત્ર જે સાંભલે ॥ દાલીદ્ર હેલાં જાએ ॥

જન્મદુષ્પ વાંમે મુગત્રી પાંમે ॥ લલો માંધવ રાએ ॥ ૧૦ ॥

છે વીરક્ષેત્ર મધે વડોદરા ॥ ગુજરાત મધે ગાંમ ॥

ચતુરવંશી જાતી ભાંમણૂ ॥ કવી પ્રેમાનંદ (નાંમ) ॥ ૧૧ ॥

રાવત રાતર આંકત્રીશ માંહાં ॥ શાંવણુ શુદ્ધી નીધાન ॥

તા (તી)થી ત્રીતીઆ ભગુવાર ॥ પદ્મંધ કીધાં આક્ષાંન ॥ ૧૨ ॥

હોદર નીમીત્ર પરદેશ કીધો ॥ શેવું નદર ખાંર ॥

નંદી પુરમાંહાં કથા કહી ॥ જ્યા બૂધી અનસાર ॥ ૧૩ ॥

ઊયલો ॥ બુધીમાને કહી કથા ॥ કરનારે લીલાં કરી ॥

ભટ પ્રેમાનંદ નાંમે શીશ ॥ શોતાંજન બોલલો શ્રી હરી ॥ ૧૪ ॥

॥ શ્રી રામ ॥ શ્રી રામ ॥ ॥ પૂ(ર)ણુ ॥ ધતીથી સુદાંમાચરીત્ર લખુ છે ॥

આખાંન શંપૂરણુ ॥ ચવત ૧૭૫૮ વરખે ભાદ્રવાં વદી ૧૩ વાર બોમે ॥ એ

ચોપડી વનમાલી વેણીની છે જે વાંચવા લેઈ જાએ ને આલવે તેને માતાં

પુણ્યાં દેખે ॥ તેને શ્રીકૃષ્ણ દેખો ॥ શ્રીકૃષ્ણ મતુ ॥

વિષયાર્થ-૧. ભક્ત સુદામાનું દારિદ્ર્ય તેમના મિત્ર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે કેમ વિદ્યાર્થ, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે.

૨. કડવાં ૧૪ છે. રાગ, વલણુ અને ઊયલાથી પદબંધ બધેલો છે.

વિશેષ-આ આખ્યાન જ. કા. બા. ૧ લામાં પ્રકટ થયું છે. પ્રતિ જાની અને છાંદુ છે, ગુજરાતી લિપિમાં લખેલી છે. સંવત ૧૭૩૮ માં રચાયતું છે, અને સંવત ૧૭૫૮ માં આ પ્રતિ ઉતારાયલી છે. કવિના જીવનકાળમાં જ ૨૦ વર્ષને અંતરે તેના કાવ્યની પ્રતિબિંબિત પ્રતિભા આ નોંધવાયોગ્ય દૃષ્ટાંત છે; આ પ્રતિમાં જાણા પ્રાચીન નથી, પણ જગત અર્વાચીન ભાષાને જ મળતી છે. વળી બીજી એક નોંધવા જેવી એ બાબત છે કે કેટલીક પ્રાચીન પ્રતિઓમાં જણાયું છે તેમ આમાં પણ કેટલાંક કડવામાં 'દાલ'ને સ્થાને કાંતો 'વલણુ' કે 'ઊયલો' એમ લખેલું છે; અને કેટલાંકમાં કેવળ 'રાગ' જ છે.

અં. ૧૧૧-ગ-પ્રકીર્ણ પદ-પૃષ્ઠ ૧-૪.

નરસિંહ-(કૃષ્ણનો સત્કાર(૧)-લીમ-(જીવને પ્રબોધ); કેશવ-મથુરામાં-
કૃષ્ણનું આગમન-(૨)-રામ કૃષ્ણ-(કૃષ્ણ અને ગોપીનું મીલન)-એ પદ.

રામગ્રી-પધારા વાલા કુંકાને પગલે ॥ લડચડતા મોહજીજી

આવા ડગમગતે ડગલે ॥ ૧ ॥

દુધ મેહે વોડો નારશંધ્યાને આંગણે રંગસે

ચાકર કરા કરા ખડા રે રંગ ચડો ઢગલે ॥ ૩ ॥

હિન્દોપદ-હિન્દી-કવીર, (જીવન પ્રવોધ), સુરદાસ (કૃષ્ણમીલન ॥ ૧૧ પદ.

પરમાનંદ,

અં. ૧૧૨-ક-વામનાખ્યાન-પ્રેમાનંદ-(૨. સં.)

(લિ. સં. ૧૮૬૮)-પૃ. ૧-૭-(તૂટક)

આઈલ-(કડવાં ૧૦ અને ૧૧ માની કડી ૧૯ સુધીનો ભાગ નહીં હોવાથી
રીતસરનો આરંભ નહીં.)

શુક કહે...બાંમણ જીગદીશ છે ॥ બંધીએ હેતું જાણુ ॥

વેરી યાશે વાંમનો ॥ ૨ મુકશો પ્રાણી(જી) ॥ શુક કહે બલી રાએને ॥ ૨૦ ॥

હુ તાહારો થનુ છુહી શહી ॥ દેહિ છહી ચાખા દાંએ ॥

હે પરમેશ્વર છે વાંમનો ॥ તુને છજવા કાજે ॥ શુક કહે બલી રાએને ॥ ૩૧ ॥

અન્ત-(ધંન્યાથી) હેતું કહી બલ રાએને ॥ મોકલ્યો પાતાલ ॥

લોક કહે બલી બંધાઓ ॥ પણ બંધાઆ ગોવાલ ॥ ૬ ॥

ધ્રાશન ધ્રાનું રાખું ॥ દેવતા ગુપ્તીઆ થઆ

બલીદુવારે ભક્તવજલ પોલીઆ થધને રલા ॥ ૭ ॥

હે કયા શ્રી વાંમન તણી કા બણે પ્રીતે શાંમલે ॥

વલે દ્વં તીરયં તણુ ॥ ને કાલીક પ્રાતીક પ્રજલે ॥ ૮ ॥

શુતાં બેસ(તી) ને કારજ કરતાં ॥ લીજે હરીનું નાંમ ॥

પ્રેમાનંદ પ્રભુ મુત્તી આપે શમરો શ્રીતા રામ ॥ ૯ ॥

પતીશ્રી વાંમનજીનો જનમ ॥ બલીની કયા શિપુરણુ ॥ રસ્તુ ॥ શુભ
ભવંતુ ॥ શ્રી ગોકુળ ચન્દ્રમાળની કીપા છે ॥

વિષયાદિ-૧. શ્રીમદ્ભાગવતના સપ્તમ સ્કંધને આધારે વામન રૂપ ધરી હરિએ
બતિરાજને સ્વર્ગ અને પૃથ્વીનું રાજ્યપાટ છેડાવી પાતાળમાં કેમ આંધે, એ પ્રસંગ
વર્ણવેલો છે.

૨. રાગ, ચાલ અને વલ્લુથી પદબંધ બાંધેલા છે. કડવાં ૧૫ છે.

વિશેષ-૧. જી. કા. દો. બાગ ૪ ચામાં તથા પ્રા. કા. ત્રિ. ના એક અંકમાં મકટ પ્રયોજ્ય છે.

૨. પ્રત સં. ૧૮૬૪ ની લખાવણી છે, લિપિ માયાંબાધેલી સુખરાતી છે. પાનાનાં એક બાંનેવા નથી. આમાં આખ્યાન તેમ પદો બન્યા છે.

અં. ૧૧૨-ખ પ્રકીર્ણ હિન્દી પદ પૃ. ૧-૨

સચીત્રનું પદ ૧, પરમાનંદનાં ૨ અને રસીકનું પદ ૧.

અં. ૧૧૨-ગ-નરસિંહ મહેતાની હુડી-પ્રેમાનંદ (ર. સં. ૧૭)-

(લિ. સં ૧૮૬૮)-પૃ. ૧-૧૩

આરંભ:-શ્રી ગણેશશાએ નમાઃ ॥ શ્રી શારદાએ નમાઃ ॥ શ્રી ગોકુલચંદ્ર-
બાજીની કીરપાથી ॥ મહેતા નરસિંહની હુડી લખી છે ॥

રાગ કેદારો ॥ શ્રી ગરુડોર્વણે ચરણે લાગુજી ॥ શુધ શુધ શારદા વાણી મંગિજી ॥
અંતરગતમાં ઈછા છે, લખીજી ॥ ભાવે તે લાગુ હુડી શ્રીમહેતા તણીજી ॥

વલ્લુ ॥ હુડી શ્રી મહેતા તણી વરણુ મારે ॥

ધન મહેતા નરશાષ્ટ્યાં ॥ જેણે જીનાથ સ્વસ્થાન ॥ ૨ ॥

અન્ત:-(રાગ ધંનાશી) આવી નરશાષ્ટ્યાને પગ પડીયા ॥ યાયો તાહારો શેકા
વાંજોતર ને તુ ખેરો ॥ બાકી શરવે દેધવની વેઠ ॥ ૧૧ ॥

નરશાષ્ટ મહેતા કાંગલ વાંચો ॥ જે લખો શ્રી માહારાજે ॥ ૧૨ ॥

ધન માહારા નાયજી ॥ તુ વીના કાણ રાખે લાંબેના ॥

છે વીરખેત્ર વડોદર ॥ સુજરાંત મધે, ગાંમ ॥

ચતુરવંશી આત બ્રાંમણ ॥ કવી પ્રેમાનંદ નાંમ ॥ ૧૩ ॥

એકમંતે જે શાંભલે ॥ તેની પોએ આશ ॥

હર જોડી પ્રેમાનંદ વીનવે ॥ શેવક હરીનો દાસ ॥ ૧૪ ॥ કડવા ૭ ॥

ઈતીશ્રી હુડીશ્રી નરશાષ્ટ મહેતાજીની ચપુરંજી શામા પ્રતધી ઉતારી છે
અખેર બૂસાચુકો માફ કરવો ॥ લા. તુલસીદાસ દુલસ મહેતા ગનાતે મોડ
હીસા અંરડાનવાથી ॥ શ્રી સુરત સેવક શ્રી દેવકીનંદનજી માહારાજ નાની
એ ચોપડી છે શવત ૧૮૬૮ના વરખે જેઠ વદ ૧૪ વા. બોમે ને દીને
શવારે પુરી લખી છે—

વિષયાદિ-૧ દ્વારા જતાં પ્રવાસીઓના રૂપેઆ લઈ જૂનાગઢથી નરસિંહ મહેતા-
એ દ્વારકાના રોક સામક્ષયા(જુજી)ના નામની હુડી લખી અને તે સામક્ષરાનું રૂપ લઈ
પ્રમુખે સ્વીકારી, એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે.

૨. રાગ, ઢાલ અને વલણથી પદબંધ બાધિતો છે. કડવાં છ છે.

૧. વિરોધ-આ હુંડી જૂ. કા. બા. ૨ ભર્મા પ્રકટ થઈ છે. મયાળાં બાધિતી ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. તેમાં નોંધવા જોઈ એક બાબત છે કે એક કડવામાં 'ઢાલ' ને સ્થાને 'વલણ' છે, અને પાંચ કડવાંમાં 'ઢાલ' પણ નથી.

૨. આના પછી કવિ કહાનનાં બે હિન્દી ખદો કૃષ્ણગોપીવિલાસનાં છે.

અં. ૧૧૨-ઘ-શકુનાવલિ-(લિ. સં. ૧૮૬૪)-પૃ. ૧-૪
આરંભ-શ્રી ગણેશાયે નમા ॥

૧	૨	૩	૪	૫
૬	૭	૮	૯	૧૦
૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦
૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫
૨૬	૨૭			

એ આંક ઉપર ચીતવીને શોપારી મુકીએ વલતે તેનો વિચાર લખ્યો છે તે શહી સીધો છે.

૧ શ્રી વાસુદેવ પુછે ॥ વીહુર કેહે એણે શકનો કામ કંમ કરીએ ને શરવ કંમ શ્રીધ પામે શહી એ તે જાણી ॥

૨ શ્રી નારદ પુછે શ્રી મહા પુરુષ કેહે જે ॥ એણો શકનો મન વાળન કામ શીધી વરખે શહી જાણી ॥

અન્ત-૨૬ શ્રી વાસુદેવ પુછે નારદ રૂપીય કેહે એણે આકે જેવું પુન છેએ તેવું પારો આપણુ દીનથી વાર જાણશે શહી.

૨૭ શ્રી રૂપમણી પુછે શ્રી કૃષ્ણ કેહેને એણે આકે શુકન મનમાં જેવું ચીતવીએ તેવું પામીએ શહી જાણી

વિષયાદિ-મનની કામના સક્ષ અથવા સક્ષ જરો, તેવું સૂચન કોઈ ને કોઈ રીતે મળિને નામે કરેલું છે. આ સદુ ગદ્યમાં લખેલું છે.

વિરોધ-આ શકુનાવલિ પ્રકટ થઈ નથી. ઇ. ૧૮૧૮ માં લખેલી છે,

અં. ૧૧૨-૬-સેવાફલ-(હિં. કા.)-સુરદાસ પૃ. ૧-૩.

કુલ કરીએ ૨૫ છે. આમાં પ્રભુ-કૃષ્ણની નિલ પૂજાસેવા કરવાનો પ્રકાર અને તેનું ફલ કહેલું છે.

આની પછી એક ગુજરાતી લિપિએ લખેલું અને બહુધા સંસ્કૃત લાગતું એક કૃષ્ણસ્તોત્ર વૃદ્ધ જાા કરીનું છે. જે કંઈક શુદ્ધ કરી નીચે આપ્યું છે:-

“બળે મનૈકમંડનં, સમસ્તપાપખંડનં, સ્વભક્તચિત્તરંજનં, સદૈવ નંદનંદનં ॥ ૧ ॥

સુપીઞ્ચગુપ્તમસ્તકં, સુનાદવેલ્લુહસ્તકં, અનંગરંગસાગરં નમ્યામિ કૃષ્ણનામરં ॥ ૨ ॥

નવીનગોપનાગરં, નવીનકલિમંદિરં, નવીનમેઘસુંદરં, બળે મનૈકમંદર ॥ ૩ ॥

સદૈવ પાપપંકજં મહારમાનસો નિજં દધિતિનંદ-બાલકં,

આની પછી રાગ બિલાવરનાં ‘કૃષ્ણજન’નાં પાંચ પાંચ કરીનાં એ હિન્દી પદો છે, રાગ સારંગનું એક અને આસાવરીનું એક એમ બે હિન્દી પદ પરમાનંદદાસનાં, સારંગનું એક કુબજાસનનું અને એક અમલુજનું એમ બે હિન્દી પદ કૃષ્ણ-ભક્તિનાં છે.

અં. ૧૧૨-અ-અકીર્ણ ગુજરાતી પદ-પૃ. ૧-૨

રામાષ્ટક-સં. ૧૫૯૯-જુગનાથ

પ્રથમે ઈશના પુત્રને પાહે લાગું, કહું રામનાં ચરિત્ર ને જુધ માગું ॥

પેહેલાં જે રખણાં ગયાં રખપાળ, ત્યાંહાં અસુરનીગ્રેહ કીધો જ સાર ॥૧॥

ત્રીકાલ ભણે સાંભણે નર નાર તેહને અવીચલ પદ આપજો સાર ॥

શાંતિ ચૈ(ચૈ)ઃ ચોહોશોઠે શ્રુતકીધી, આવણુ સુદ એકાદશીહે શુધ લીધી

જેહે જુગનાથ કુલે કષ્ટ જાગુ, પ્રભુ રાધવ તોરડે ચરણે લાગું ॥

વિશેષ-સમજાય છે તેમ આ શાકે ૧૪૧૪ બેઠ્યે સં. ૧૫૯૯ માં રચાયલું રામાષ્ટક છે. જુજંગી ઇંદની ચાલ છે. કવિનું નામ જુગનાથ છે.

પુરણુ ક્ષમં પુરાણે પરખું નિગમ રૂપ નારાએણુ નીરખું ॥

કર્કે પ્રણામ ચરણુ અવીનાથી ॥ શેખસુખાસન વેકુંઠવાસી ॥૧॥

સરસ્વતી અતી કરે નીત રંગ ॥ અનુદીન ચરણુ પખાણે ગંગ ॥

અગનીત ભગતાંજન તમ સાથ, સોળે સેહેઅપતી કમલાનાથ ॥૫॥

આદ અનાદ અનાથ અનંત ॥ વિષ્ણુદાસ હરીચરણુ શેવંત ॥

આના પછી ‘સારંગ’નું પરમાનંદનું એક અને રાગ ‘અઢાણ’નું રામદાસનું એક, એમ બે હિન્દી પદો બખ્ખે કરીનાં છે.

અં. ૧૧૨-છ-ભવાનીનો છંદ-લઘુ નાકર-૫, ૨-

આરંભ-શ્રી ભવાનીનો છંદ લખો છે ॥

રાગ ગોડી ॥ જય જગદંબે નમો નમો ॥ અશ્વરસીદારણી સુરહિતકારીણી ॥

પ્રકટીત ૩૫ મનોહરણી ॥ બીન તીલક ચંરણ શીરચંપીત ॥

હરતી પ્રાણ મહીખાશ્વરણી ॥ ૧ ॥

જયે જગદંબે નમો નમો અંબે નમો નમો ॥ જયે શહીવાહની
નમો નમો ॥ ૨ ॥

અનુત-અર્ધપાદ પુન પ્રભુ ॥ પ્રેમવંતી ચરણ કમલ મમ શીશ ॥

કહે લઘુ નાકર ઉછંગી અમલા ॥ ઝટાધર ભુગદીસ ॥ ૫ ॥

જયે જગદંબે નમો નમ ॥ અંબે નમો નમ ॥ જે શહેવાસી નમો નમ ॥

વિષયાદિ-અંબાજીની સ્તુતિ છે. પાંચ કડી છે. કવિનું નામ 'લઘુ નાકર' કદાચ સં. ૧૬૦૧ વાળો વડોદરાનો દિસાવાળ વાણીઓ નાકર હશે એમ વિશેષ સંભવે છે.

વિશેષ-આ છંદ પ્રકટ થયો નથી. લિપિ આયાંબલેલી ગુજરાતી છે.

વિશેષ-આની પછી રાગ 'માર'નું વામનચરિતનું, 'સૂર સુહીત'નું એક હિન્દી પદ ૯ કડીનું છે. પછી 'કાહાનકા'નાં 'પ્રેમાનંદ'નાં બે, 'રસિક'નું એક અને 'સૂર સુહીત'નું એક એમ ચાર હિન્દી પદ છે. પછી 'ખીલાવલ'નું એક 'કરાનદાસ'નું, એક 'ગોપાલ'નું એક કુંભનદાસનું, એમ ત્રણ હિન્દી પદ છે. પછી 'સારંગ'નું 'પ્રેમાનંદ'નું અને 'ટાડી'નું કુંભનદાસનું એમ બે હિન્દી પદ છે. આ ઉપરાંત પ્રેમાનંદ, વીરશીલાસ, દ્વારકેશ, જન-નાથ, નંદદાસ, કૃષ્ણદાસ, માર્કંડેશ્વામી, અત્રભુજ, સચ્ચુદાસનાં પદો ૧૮ પ્રકારનાં આપેલાં છે. તે પછી

નગસિંહ મહેતાનું નીચેનું ૩ કડીનું પદ છે.

દેશાખ-બાલક બાડવાં રે પરવત મેલ પાછો ધરણી,

કોમળ કર તાહારો કરમાશે તે શા કીધાં કરણી ॥૧॥

હયા આજળ ચરાકો લા(નાં)ખરી જાહે નહીં બલવંત ॥

શ્રીજવાસીને કાળે વાહાલા આવડી શી માંડી ખંત ॥૨॥

કોહોને કાળે વાહાલા કીળે રંચક દુધ હહીને કાળે ॥

ગોપી ગાલી દઈને ખીળે

॥ ૩ ॥ .

બાવક કહે સામલીઓ સાબલી માન પરજપચારે દ્વન ॥

નરસૈઆઓ સામી શ્રી ગોહલ રાખું વીખે યથા મુનીર્જન બાલક ૪

આની પછી કૃષ્ણની બાલકીકાનાં પ્રેમાનંદ, કૃષ્ણદાસ અને ચિત્તસ્વામીનાં ત્રણ હિંદી પદ છે. પછી બે પાનાં કાપાં છે.

અં. ૧૧૨-૪-સુદામાચરિત્ર-પ્રેમાનંદ-પૃ. ૧-૨૨ (તૂટક)

આરંભ-શ્રી ગણેશાયે નમા ॥ શ્રી પરમ ગરુડાયે નમા ॥ અથ ॥
શ્રી સુદામાચરિત્ર લખુ છે ॥ રામ કેદારો ॥

શ્રી ગરુડાયે પ્રતી શમર અખાંજ સ્વરસ્તી ॥ નીરમલ મતી વીમલ વાણી આપીએ ॥
રંશ રામાંજુ રહે રાંજુ શ્રી ભાંગવંતીલા ભાંજુ ॥ હરીરથ ચાખુ એમ કહીઉ શુખ
સ્વામી રે ॥

વ્રજજી ॥ શુખ સ્વામી કેહે ॥ સાંભલો રાગ ॥ પરીખત યુગ પવીત્ર ॥
દશકંધ અશીમે કહુ ॥ સુદામા ચત્ર ॥

અન્ત-(કહવું) બારમાથી તૂટક હેવાથી રીતસરનો અન્ત છે નહીં.)
(રાગ મેવાડાની ચાલ)

જે ચંદન કુળજાતું લીધું ॥ તો રૂપ કમલાતું કીધું ॥
જે ભાજપત્રનો કીધો હાર ॥ તો વીકુર તરે ભવસંસાર ॥
શ્રીહરી શકુને કરે પ્રતીહાર ॥ પણ માહારા કરમ કઠોર અપાર ॥
વીનેક આન શુદાંમે ગ્રહ ॥ ધંને કરી મુજને મદ યાન-

વિશેષ-આ ચરિત્ર જૂ ઠા દો. બા. ૧ લામાં પ્રકટ થયું છે. પ્રતિ ૧૮૭૬ ની
હેવાતું સમજાય છે, લિપિ માયાબાધેથી ગુજરાતી છે. નોંધવા જોય વસ્તુ એ છે કે
'દાલ' કે 'ચાલ' આ પ્રતિમાં જણાતા નથી; માત્ર કહવા ૧ લામાં 'દાલ' ને સ્થળે
'વલજુ' લખેલો છે, જે પ્રકાર પ્રાચીન પ્રતિબિંબોમાં મોજાતું છે.

વિશેષ-બાની પછી સાદાઆઠ પૃષ્ઠ(બાર પાના)માં 'રણુછોડ'નાં 'કૃષ્ણ રાધા-
વિલાસ'નાં ૧૫ થી ૧૯ એમ ચાંચ મુલલિત પદ છે. પછી ત્રણ પાનાં કોરાં છે.
પછી નન્દકાસના બાર મહીના શરૂ કરી એક કડી લખી ત્યાંથી અધુરું મૂકી,
'સુરકાસ'નાં ત્રણ હિંદી અને ભગવાનદાસનું એક ગુજરાતી એમ બાર પદ ઉતાર્યાં
છે. પછી એક પૃષ્ઠ કોરું મૂકેલું છે.

અં. ૧૧૨-૪-બાર માસ નંદકીશોર-પૃ. ૧-૬

આરંભ-શ્રી ગણેશાયે નમા ॥ શ્રી શારદાયે નમા ॥ શ્રીગુરુભોયે નમા
અથ બારે માસ લખા છે ॥

કારતેક મારી કાઠાનજ શાહેલી રે ॥ શો અપરાધે શાંમ ગયા મને મેહેલી રે ॥
અવગુણ અમારા શહેતા શાહેલી રે ॥ જે હરીએ ઉતારાં હેત ગયા મને મેહેલી રે ॥
અન્ત-પ્રેમ હતો તો હમે મલા શાહેલી રે આ જોવા મલીઆ લોક લજા મેહેલી રે
જેમ રણુમાં વૈદ્રબી વલવલે શાહેલી રે ॥ તમ પ્રજુ કરતી હાકાર ॥ લગ
પાંધરણાં પુલે ભરાં શાહેલી રે ॥ પ્રજુ સરજો મારો કાજ ॥ લજા મેલી રે ॥

શાશુનાં મહેણાં ચઢી ચાહેલી રે ॥ ગોવીંદ તમારે કાજ લજ મેલી રે ॥
 પ્રભુ પ્રેમે કરી આરતી ॥ ચાહેલી રે ॥ ગોવીંદજીને લાગુ પાચે ॥ લજન
 બારમાસ પુરણુ થયા ॥

વિધયાદિ-ગોપીને કૃષ્ણના વિયોગને વિરહ વર્ણવેલો છે. ગરબીથી પદબંધ બાંધેલો છે. પદો ઘણાં સુંદર અને બાવવાહી છે. બાપા પણ લલિત છે.

વિશેષ-૧. આ બાર માસ પ્રકટ થયા જણ્યામાં નથી. પ્રતિની લિપિ માર્યા-બાંધેલી ગુજરાતી છે.

૨. આની પછી 'કેદારા'નું ૭ કઠીથી અધુરું એક ગુજરાતી પદ છે. અધુરું હોવાથી કવિનું નામ નથી જણાતું. તે પછી એક પૃષ્ઠ કાંઈ રાખી ભગવાનદાસનાં બળે કઠીનાં બે હિંદી પદ છે. તે પછી વિષ્ણુદાસ, નંદદાસ, સુરદાસ, ચતુરભુજ, પરમાનંદદાસ આદિનાં હિન્દી છૂટક પદો એની પંદરેકની સંખ્યા છે. પ્રતિ ખંડિત, ત્રુટિત અને કૃતિકા છે.

અં. ૧૧૩-ક-બારમાસ-(ગુ. કા.)-નંદકિશોર-(લિ. સં.)-
 પૃ. ૧-૫

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ અથ માસ બારે લખ્યા છે:

કારતેગ માસે કાંદાનજ ચાહેલી રે રો અપરાધે ર્યાંમ ગયા મુને મેલી રે ॥૧॥

કારતેગ કહણુ કહણી ચાહેલી રે હોડા હંસ નંદકિશોર ગયા મુને મેલી રે ॥૭॥

અન્ત-

અર્ચનમાં સખિ આવશે વનમાસિરે । મારે યારો હરિશું હેત આજ દિવાલિ રે ॥૧॥

પ્રેમે કરતિ આરતિ વનમાસિ રે ॥ વલી વિચ હંસતિ આજ દિવાન ॥૬॥

અમ્બિનમાં આગિ મર્યા વનન ॥ હો જવણુ નંદકિશોર આજન ॥૭॥

શ્રીકૃતિ માસ બારે સંપૂર્ણ ॥૧૨॥

વિધયાદિ-૧. શ્રી કૃષ્ણની પ્રીતિ સંભારી તેના વિરહથી દરેક મહોનામાં જે રોડ-સંતાપ તન અને મનને વિરહિણી ગોપીને થયા તેના બારે માસ સુંદર રીતે પણ સંક્ષેપમાં આમાં આલેખ્યા છે. આમાં ઋતુજ્ઞાન તથા તે પરત્વેનું અવલોકન પણ પ્રમાણમાં સાફ દીસે છે.

૨ બાર પદ છે. દરેકની કઠી ૭ છે.

વિશેષ-૧. અં. ૧૨૨-ઝ પૃ. ૨૪૭ માં આ બાર માસ પ્રકટ થયા છે, તે જુઓ.

૨. મત કા. ત્રિ. અં. માં આ માસ પ્રકટ થયેલા નથી.

અં. ૧૧૩-ખ-પદ-(ગુ. કા.) કવિ રાજે-(પૃ. ૬-૯).

આરંભ-

શ્રી ॥ હુંવારી જઈ રે વિઠલા ઘેર આવો રે । માહારા હૈડાં ટાહડાં થાય હસી બોલાવો રે ॥૧॥

હું રોરિ બાહારી રાજ કંઈ ઘેરનું હરિ ઉપર વેડું ફલ હસીન ॥૨॥

કલાં કરો રે કાંદાનજ ઘેરનું માહારિ વિનતિ માંને નાય હસીન ॥૩॥

રાજેના રસિયા નાથજી ઘેરનું પ્રભુ પૂરો અમારિ આશ હસીન ॥૭॥

૫૬ ૧.

વહાલો વાટરી જોતા આપિયા શાહેલી રે ॥ ચેવકનિ કરવા સારિ લગ્યા મેહેલી રે ॥ ૧૧ ॥
 રાજેના રસિયા નાયજી સાં ॥ તે પૂરણ પ્રેમદયાળ લગ્યા મેહેલી રે ॥ ૭ ॥ ૫૬ ૨
 મારે મુકે મહાવજી ઘેર જઈ રે ॥ મારે મારે માથે મહિનું માંડે ખોટી યાજી રે ॥ ૧ ॥
 રાજેના રસિયા નાયજી ઘેર ॥ મારે પ્રાણ તમારી પાસા ખોટી ॥ ૭ ॥ ૫૬ ૩
 બાઈ નં બાલિ હઠિયાં વહુઆરે રે ॥ આવડી કાંઠી લાગિ વાર સેવા સારે રે ॥ ૧ ॥
 અચાં કલંક નહિ ઉતરે વહુ ॥ પછે કર્યો કોટિ ઉપાય સેવા ॥ ૬ ॥
 રાજેના રસિયા નાયજી વહુ ॥ તે મુકે નહી નિરવાણ સેવા ॥ ૭ ॥ ૫૬ ૪
 સાસુજી તમે સાંભળો આ વાટિ રે ॥ તમે કોહો છો આવડો વેણ કહું તે માટે રે ॥ ૧ ॥
 નવ લખ ગાયો નંદનિ આં ॥ તેને વેઠતાં લાગી વારે કહું ॥ ૪ ॥
 બાપો ગારંબા કરે આં ॥ તે સામી માટે સંગ. કહું ॥ ૫ ॥
 તે મેં કાનને કહું જે હાંકે આં ॥ તમે લ્યો છો તેનું નામ. કહું ॥ ૬ ॥
 રાજેના રસિયા નાયજી આં ॥ તમે કરજો અમારી સાય. કહું ॥ ૭ ॥ ૫૬ ૫
 કાંમણ કીધાં કાઢાનજી કાંઈ અમને રે ॥ કાંઈય ન મુજે હાંમ. મુ કહું તમને રે ॥ ૧ ॥
 રાજેના રસિયા નાયજી કાંઈ ॥ પ્રભુ પ્રાણજીવન આધાર. મુ ॥ ૭ ॥ ૫૬ ૬
 મધુરાં મહિ તર્યો અવતરયા કર્તુડા રે ॥ પછે આવ્યા ગોઝળ માંહે દંડ રડા રે ॥ ૧ ॥
 માખણ ખાઈ માગિને કાં ॥ જરજે અરાવિ માય. દંડ ॥ ૬ ॥
 રાજેના કાં ॥ તે બક્ત વઈસ બગવાં. દંડ ॥ ૭ ॥ ૫૬ ૭
 મોહનજી તમે મોરલિ હું વારિ રે ॥ અગ્યો ધરતાં તમારંધ્યાન આસતમારિ રે ॥ ૧ ॥
 રાજેના હું ॥ તમે પુરં કુખનાં વારે આં ॥ ૭ ॥ ૫૬ ૮
 ભતાં વળતાં વાટમાં અમે દારી રે ॥ નેણે બાંધ્યાં નેહ મારિ મારી રે ॥ ૧ ॥
 હસતાં રમતાં એકઠાં અમાં ॥ તે મુખ જી કહેવાય. મારિ ॥ ૪ ॥
 રાજેના અમાં ॥ મુખ સાગર કહેવાય. મારિ ॥ ૫ ॥ ૫૬ ૯
 અમે સહિ સમાણિ સાંચર્યાં શરોવરિયે રે ॥ તાં કાંડે હમા કાઢાં પાણીડાં સહિયે રે ॥ ૧ ॥
 સોના તે કેરૂં બેઠું, સેરાં ॥ ઉડણી રતન જડાવ. પાણીડાં ॥ ૨ ॥
 બવનો ફેરો બાગસે સેરાં ॥ રાજેના રસિયા નાય પાણીડાં ॥ ૫ ॥ ૫૬ ૧૦
 એક હસું ને હાણુ કોને કહિએ રે ॥ અલબેલીનાં આવ કો કમ સહિયે રે ॥ ૧ ॥
 રાજેના રસિયા નાયજીને દિકા રે ॥ એ વાટે લાધુ હેત લાગ્યા મિઠા રે ॥ ૬ ॥ ૫૬ ૧૧
 વાત કરો વેગળા રહિ શુંજી વાઢાવા રે ॥ પેઢા દેખિ દુરિનંત લોક એસા આવા રે ॥ ૧ ॥
 રાજેના રસિયાશામજી આ વાટે રે ॥ તે મુકે નહિ નિરવાણ કહું તે માટે રે ॥ ૫ ॥ ૫૬ ૧૨

વિષયાદિ-ગોઝળમાં કૃષ્ણની ગોપીએ સાથેની જાલસીલા અને વિનોદ આ બાર પદમાં કવિ રાજેએ રસભરિત વાણીમાં વર્ણવ્યાં છે. આમાં કંપનાનાં ઉત્ક્રમ્ભ અને અમકારા સારા છે.

અં. ૧૧૩-ગ-વાંસલીનાં પદ (ગુ. કા.)-હરિજન-પૃ. ૯-૧૩

આરંભ-પદ વાંસલીનાં લખ્યાં છે.

રાગ કેદારી ॥

હાં રે કાંઈ મનડાં વેધ્યાં માહારાં તારી મોરલીએ કાંઈ કાલજ માહારાં છેલાં. તારી ॥ ૧ ॥

વૃંદાવનમાં વેણુ વલ્લી કર્યો મધુરો સાદધરમાં વિધેલી ઘઈ મેં તણ સરવ મરનદ. તારી ॥ ૨ ॥

નહિએ જિયે વાંસલીને તમે વલ્લી પેહેલી રે

હરિજન પ્રભૂ પાતલા રે હું તહીંની યદ્ય વેલી, તારી ॥ ૪ ॥ પદ ૧

એણે લીધા હરિ અમ માંણુ રે વેરણુ વાંસલી

મુણુ રાહીએર અતરમુખણુ વેધિ મારી વાંસલી ॥ ૧ ॥

એણે હરિશું પ્રીત કહી જેમ આવે મજકનો રંગ રે

હરિજન પ્રભૂ પાતલા રે એણે રાખી રહ્યા સંગ. વેરણુ ॥ ૫ ॥ પદ ૨

મુને મારયા રે કઠારીના ધાયે તારી મોરલીએ (૧)

હવે એ ગત યઈ છે માહારી. તારી. ૬

મુને મારય મારે ૦ તેણે પ્રવેણુ ॥ ૪ ॥ પદ ૩

મોં નરો રે રાહીએર કાલજ નમુના ઘાટીયે ॥

વાહાલો મારે રે મોહોના બાણુ એણી ઘાટીયે ॥ ૧ ॥

રાત દિવસ વિલખ્યાં કંઈ ને કેમ કરી રાખું ધિર રે

હરિજન પ્રભૂ પાતલાનાં લોચન લાગ્યાં વીર. એણે ॥ ૫ ૬ ૧ (૧ ૪)

કેમ જીવું રે મોરિ માત મનડાં વેધ્યાં રે

મુને લાગો ॥ કરી ધાય કાલજ છેલાં રે ॥ ૧ ॥

દ્રવ્ય ચોર સહુકો લેહે પણ ન લેહે ચિતનો ચોર રે ॥

સનમુખ જોતાં સામલીયા રે કાંધે કાલજ કોર મનડાં ॥ કેમ ॥ ૧ ॥

હરિજનના પ્રભુ પાત લીયો રે પડ્યો અમારી કેડ મનડાં ॥ ૫ ૬ ૫

કેમ જીવું રે મોરિ માત ॥ મોહન મન હરણું, મુને મુખ નહિ દિન ને રાત કાંઈ કામણુ

કરણું ॥ ૧ ॥

હરિજનના પ્રભૂ સનમુખ મલીયા રે ॥ પ્રેમ પ્રીત ને તોલો મોહન ॥ કેમ ॥ ૫ ૬ ૬

હરિ કામણુગારા કાહન તે કાંઈ કીધાંજ ॥ હરિ સનમુખ જોતાં સામ ચિત હરી લીધાંજ ॥

સનમુખ જોતાં ચિત વિત ચોરણું અવણે મુણુતાં વેણુ રે ॥

રાંદરહા મોહન મુખ ન્યાહાણું લાલચ લાગાં નેણુ તે કાંઈ ॥ ૨ ॥

મીટી જોતાં મોહનજના મેહેવલ યાયે મજનારિ રે

હરિજનના પ્રભુ જુગ વરા કીધું તારી કીધી કામણુગારી. તે કાંઈ ॥ ૫ ૬ ૭

હું તો વેલી યદ્ય રે ગોવિંદ નહીં નહીં સાસરડે ॥ હું તો પદી પ્રેમના રૂંદ. નહીં

રંગે બેઠાં મુને સામલીયાનો પાસ વરશવરા લાગો રે

હરિજન ૦ નહીં ૦ હું તો ૦ ૪ ॥ ૫ ૬ ૮ ॥

નહિ જીવે મોરી માત મહીયર મન લાગું ॥ અહીં આવ્યાગમનનું આજ માહાણું દુખ ભાગું ॥

શારણે માહણે શ્રી શરણું મહીયર મોહનવેલ રે
નિશદિન હરિનું મુખડું જોતી વાધે રંગની રેલ રે ॥ નહીં ॥ અહીં ॥ ૧ ॥
મા મોહનજી સાથે સખતું મનડું ઝાંધું રે
હરિજનના મધુ સનમુખ મળીયા રૂત્ન અમુલ્ય લાધું

॥ મહીયર ॥ નહીં ॥ અહીં ॥ ૪ ૫૬ ૬

વારિ જયુ રે મીઠડા લાલ તાહારા મુખડા પર ॥

મારો જીવ કંઈ ખુરબાન તાહારા લટકા પર ॥

અંબુજ વરણી રે આંખલડી ને મુખ પુનેમનો અંદ રે

અંચલ ચાલ સોહામણી જોઈ શુધ ગઈ છીં ભૂલી રે

હરિજન ૦ વારી ॥ માહારો ૪ ॥ ૫૬ ૧૦

અલખિલા રે આત્મારામ મિઠડાં સર્વ જોયો સદુણ રે સુંદરયામ ૧ મિઠડાં ॥ ૧ ॥

આંખડી અણીઆડી હરિની કીજી કામણગારી રે ૧

હરિજનના મધુ હસી જોલંતા તનમન નાંખુ વારી રે ॥ મીઠડાં ૫૬ ૧૧

એવો નાગર નરકમાર મિઠડો લાગે છે ॥ એનાં મિઠડાં લોચનખાણુ રૂપામાં વાગે છે ॥

પિહોર શાસરું પંજુ સોહાવે સહીયેર મું કહું તુજને રે

હરિજનના મધુ પાતલીયાની લે લાગે છે મુજને ॥ મીઠડાં ॥ ૪ ॥ ૫૬ ૧૨ ॥

વિષયાદિ—આ કૃષ્ણની બાળલીલા અને ગોપીઓ સાથેની જુદાજુદીલા, આદિનાં પદો છે. આ પદો કવિ રાજેનાં રચેલાં છે.

અં. ૧૧૩-ધ-સતીમાનો ગરબો-(ગુ. કા.)-નાનાસુત

દુર્લભરામ-પૃ. ૧૩-૧૬

આઈભ-શ્રી ॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી અંબીકાજી શય છે ॥

આકુ(ક)લ જુગમાં રે સતી મા જોર થયાં ॥ નાગરની ન્યાતમાં રે માન ભર્તા જોર થયાં

સરસ્વતિ માતને વિનવુ ને ગણપતિ લાગુ પાય રે ॥ સતી મા જોર થયાં ॥ ૧ ॥

સંવત ૧૭૯૭ના આઠદરવા વડ શાર રે ॥ ઐકાદશી શુભ વાર ગરુડે

સત ચડું નિરધાર ॥ સતી ॥ ૨ ॥

ને હાંડાના સ્વામિજી પધારયા તે હાંડાનું ભણું રે દુધ પિંધને પ્રાણુ જ રાખ્યો

ધરમાં કોયે નવ ભણું રે ॥ સતી ॥ ૩ ॥

ચહેલાં પોહોરનું સત ચડું ને વારનો કામળ વાંચ્યો રે ॥ આપ રૂપ થઈ

પોતે જોઈ જોઈ પૂરવ જનમનો સધિ રે ॥ સતી ॥ ૪ ॥

સુરતમાં એવો શોર થયો ને નામગરમાં શક્તિ થયે રે ॥ જલમાં મોઢાં નેજું

શાંભુ સદુજો જોવાં જાય ॥ સતી ॥ ૫ ॥

અંત-સંવત ૧૭૯૭ ના ભાદરવા વદ ચાર રે ॥ દુઆદશી સુબં વાર બુગુએ શતિ
યર્થા નિરધાર ર સતિ ॥ ૭ ॥

...

...

...

...

કંલુપિઠ કેરા ચેકમાં તે અંબાજનો ગુલામ રે ॥ તેણે ચે ગરબા બાંધે છે
નાનાસુત દુલહારામ

સતીમાં જોર થયાં નાગરિ ન્યાતે રે માંન ધણું રે થયાં ॥ ૭૭ ॥

ઈતિશ્રી શતિમાનો ગરબા રાંપૂરણું ॥ શ્રીવલ્લભ ॥

વિધયાદિ-૧. આમાં એક સતીના પ્રાણાર્પણની હકીકત નીચે પ્રમાણે વર્ણવી છે:
સુરતના નાગર(નામ આપ્યું નથી)ની ધર્મપત્ની સદાબાઈએ પોતાનો પતિ પરદેશમાં મરી
ગયાનો સંસાર પડતાં મરવાનો નિશ્ચય કર્યો અને તેનો કાગળ આવતાં સુધી દુધથી
દેહ ઠંકાવ્યો. અને જેવો કાગળ આવ્યો કે તરત સતી થવાની પ્રતિજ્ઞા મકટ કરી.
તેના સખા સદાનંદને આ બાબતની ખબર પડતાં તેણે તથા અન્ય સગાંઓએ સત
ચઢ્યા વગર સતી થવાનો ડોળ નહીં કરવા કહ્યું, પણ તેણે ન માન્યું ત્યારે તેને તાળામાં
પૂરી, પણ તાળું આપોઆપ ઉધરી ગયું અને સતીએ કડુ કાઢી આપી પરચા બતાવ્યા
અને સતી થવા દેવાની પરવાનગી માગવા નવાબને ત્યાં સદાનંદને મોકલ્યા. ત્યાં કાકોર
કશનદાસ, દિવાનજી માણિકચંદ અને વજીર સાહેબે તળવીજ કરી તેને સતી થવાની
પરવાનગી આપી. એટલે સતી બળદ જોતરાવી રહે બેઠા, આગળ ઘોડેઢાસ થઈ સદાનંદ
આલ્યા; રથ નાણુવટમાંથી ડોશીવટ અને ત્યાંથી લાલ દરવાજો ગયો, ત્યાં કુંકુમના ઢાંચ
દેતો, રથ અશ્વિની કુમાર થઈ ગુપ્તેશ્વર પહોંચતાં સત પગથી સદાબાઈએ સૂર્યાસ્ત
પછી નહીં બળતું એવા શાસ્ત્રનિયમને પાળવા સતનો ચોડાક ભાગ પાસેની મુનશીની
વાડીમાં પડાવ નાંખ્યો. થઈ મધ્યરાત્રિ થતાં ગોર આદિ સઘળાં તાપીમાં નાહ્યાં, હવન
કર્યો, ઘોળું વસ્ત્ર પહેર્યું અને પેઠા ફાટતાં ચોગ્ય વિધિથી ચિતા ઉપર ચઢી અગ્નિ લગા-
ડ્યો, અને બળી મુઆ. બળતાં તેના બત્રીસ વેણીલાલને આશિષ સાથે નાગિએર આપ્યું

૨. કહી ૭૭ છે. આ ગરબા અમકટ છે.

વિશેષ-૧. સતી કેવી વિધિથી થવાઈ અને તે માટે હાકેમની રજ લીધા પછી સતી
મા પરચા દેખાડતાં કુંકુમના ચાપા દેતાં અને આશિષ દેતાં કેરા કાકથી સ્મરણને જતી
અને ત્યાં શું શું કરી બળી મરતી તેનો ચિતાર થયાસ્થિત છતાં ચાપાતથ દીતે આપ્યો
છે. સં. ૧૭૯૭ ભાદરવા વદ ૧૨ બારસ અને શુક્રે આ બતાવ બન્યો.

૨ કુવમાં સર્વો થયાની નિશાની તરીકે હજી કંઠલાક નાગરો વંશપરંપરાથી હતરી
આવેલા સતી માથે આપેલા નાળીએરની નિલ પૂલ કરે છે અને તે દેવપૂજમાં રાખે છે.

અં. ૧૧૩-૬-૫૬-(શુ. કા.) કવિ રાજે-પૃ. ૧૯-૨૦

સુણ સાહેલિ સાંભલિઆનાં સુખ હેડે રાથે રે ॥ સુણ
એમ દારુ રાજેના પ્રજુ પોખંતાં વાલ વાટકી માંહે રોડંતા

વહી સ્નેહ ધરી શિસંતોખતાં ॥ સુણ ॥ ૫ ૫૬ ૩

પાતશીયા લાલ શા મઠિ. રિસાળ્યા રે અંતરગતની વાતો રી નથી બાતતા ॥

તમે રાજેનો જાણે હાથે આહારે રંગાણે વર છે માર્યે હરિ એકવાર બોલો કે
અમ સાથ પાતલીયાં ૫૬ ૪

મારા શામલીયા માટે ફિલ બાંગો કે અમને કહોની.

મારા પાતાલીયા કી જ્યે ચીતડાં બાંધ્યાં કે અમને કહોની.

તમે દાસ રાજેના મણુ બાણે બાલપણે મળતા વાટે,

આ નય ૨ સમે સાંભળોની, તમે દયા કરી દુષ ઠાલોની, મારાં ૫૦ ૫૬ ૫

વિશેષ-કુલ ત્રણ ૫૬ છે.

અં. ૧૧૩-ચ-૫૬-(ગુ. કા.)-જન વિઠ્ઠલ-પૃ. ૨૦-૨૭ (તૂટક)

આમાં કૃષ્ણમક્તિનાં ગોપીબોના કૃષ્ણ વિરહનાં ૫૬ ૨૦ છે અને ૨૧ સું અધુરું છે.
આના પછી પ્રતિમાં-ચાર પાનાં ગણત થયાં છે.

અં. ૧૧૩-છ-ખારમાસ-પ્રહ્લાનંદ-પૃ. ૩૧-૩૭ (તૂટક)

આરંભ-(પહેલી એ કહી નથી)

મહી ૥ ૨ ૥

સહિએર કોને ન દિવસ રજનિના કોગ ૥ કહિ સંકુ દોહેલાં નાય વિભેગ ૥ ૩ ૥

ચિર અંપેલાનાં ચોતારાં ચાંપા કેરિ કે માલ ૥ તંત તંત વાપ સંતાપે કે

તાપે મહની જાળ ૥ ૪ ૥

મેં નવ લખું કે મોહન રેહેરો મયુરાંમાં કે ગવન કરતાં ગોપાલનિ જાણિ

રાખતાં બાંહે ૥ ૫ ૥

વલણ-દોહરા-વલવલે વિરોહણિ મેહે કે વાધે મનમય કોગ કે આણુ સાધ્યે.

પીઠ વિના ધરી ધરી નવરોહાય, જીવન જહુનાય ભેવાને જ્યએ ૥ ૭ ૥ મારા ૧

(આમાં ૭ કહીના આંક પછુ થાય છે છ વળી બાકીનાં માસના દરેકની ૮ કહી
છે, એટલે આમાં કુલ ૫૬ કહી એમ લાગે છે.)

અન્ત-ખારે મારા તે વહિ ગયા તેરમે તે કમ નય વિરોહણી વડી કે વિધાતા મેં

રાને સરખ્યાં માય ૧

વલવળતાં કે વહિ ગયા બાગો મનનો કે ભેદ(વ) પ્રહ્લાનંદ મણુ તો મળ્યો

પુરણુ દેવાધિદેવ ૭

દોહરા ૥ મારા તેરે તણા વદન ગાયે ૥ નિત નિત ગયા કલોલ નાહે ૥

વશંત રાગે કવિ ભકત શાંધિ એકરો ચાર તે તુક બાંધી ૥

મારા ૧૩

શ્રી ૥ શ્રી સંપૂર્ણ ૥ શુભં ભવતુ । કલ્યાંમસ્તુ । શ્રી અંબાજી નમતુ ૥ શ્રી ૥ ઈતિશ્રી ૥

વાદશં (અશુદ્ધ છે)

વિષયાદિ-૧ શ્રીકૃષ્ણ ગોકુળમાંથી મયુરાં સીધાર્યાં તે પછી ગોપીનો વિરહબાવ-

ખારે માસની તેમની મન અને તનની સિધલિનો બાવ વર્ણવ્યો છે.

૨ કવિતા સારી બાવવાહી અને મનોવેધિની છે કવિએ તેમાં કંઈક કવિતની

પછુ ૫૨મ કહાવી છે.

૩ રાગ અને વલ્લભ દોહરાથી પદબંધ બાંધ્યો છે.

વિશેષ—આ માસ પ્રકટ ચંચા નબળા નથી. પણ પ્રકટ કરવા જેવા છે.

અં. ૧૧૩-જ-સત્યભામાનો ગરબો-(ગુ. કા.)-વલ્લભદાસ- પૃ. ૩૭-૩૯

આરંભ-શ્રી ॥ રાગ ॥ શ્રી

મંદીર આવ્યા નારદ મુન્ય કે સતભામા તણે રે લોલ ॥ ૧ ॥

અરચ્યા અર્ચપાત્ર રૂપીજન કે ચંદન અટી ઘણે રે લોલ ॥ ૨ ॥

અન્તા-લાલું પારખતનું મક્ક કે । સ્વરગના નાયસુ રે લોલ ॥ ૬૯ ॥

ચતુરા ચોક ધણાલું ખાડ કે । રાપું હાવસુ રે લોલ ॥ ૭૦ ॥

અબલા સિધિ ઉરસું આપ કે ॥ તાપ ટથી મયો રે લોલ ॥ ૭૨ ॥

દૃષ્ટુ કર્યું રસ ઉત્તમ ગાન કે । અવણે જે ધરે રે લોલ ॥ ૭૨ ॥

તેહને કીપા કરે ભગવાન કે । ભવબંધન હરે રે લોલ ॥ ૭૩ ॥

સુઝ રાસપાને ફરશેણુ માહાર કે । દુલભ હારત (હ)વું રે લોલ ॥ ૭૪ ॥

વારો વાર વિનવે વલ્લભદાસ કે । અરણે શીખવું રે લોલ ॥ ૭૫ ॥

વિષયાદિ-૧ નારદ મુનિએ સત્યભામાને મંદિરે નઈ અજ પટરાણીઓમાં રૂકિમણીનું માન વધુ છે અને તારું બોલું છે એમ કહી તેને ઉત્તેજ અને સ્વર્ગમાંથી પારિતત વૃક્ષ લાવવાને કૃષ્ણને પ્રેરવા ઉચ્ચેરી અને તેનાં મેઢેણાંટાણુને અને શ્રીકૃષ્ણે પારિતત લાવવાનું વચન આપી તેનું રસણું રામાનું, એ પ્રસંગ આમાં રસભર વર્ણવાયો છે.

૨. કહી ૭૫ છે. રાગ નળીતો છે. આવાં રસણાં લોકમિય વિશેષે હોય છે.

અં. ૧૧૩-ઝ-૫૬ (ગુ. કા.)-મકીણું-પૃ. ૩૯-૪૩

વલ્લભદાસનું એક પદ

વારે વનમાલિ મો છેડો કહું છો મુકો અમારો કેડો

વાહાલ વલ્લભના વનમાલિ નિવનીત દાશી દિન તમારો ॥ ૧૪ ॥

નરસિંહનું પદ

નહિ મેવું રે નંદલાલ છેડો નહિ મેવું, તાહારિ મુંદર દિયો આળ. છેડો ॥ ૨ ॥

ચાલો જૈએ વૃંદાવનમાં કહિએ કોઈતુક પેલ રે

તાહણં લગન તો મુને લાણું નરસાઈઓ રંચરેલ. છેડો ॥ ૬ ॥

કૃષ્ણાખાઈનાં પદ ૩ વૃંદાવનમાં ગોપીના વિરહના છે.

ભવાનીનું પદ ૧-૨

આહિરડા બોહોરો આવ રે એક વાત કહું તારા કાનમાં

માહારા તંનના તાપ રોમાવ રે આવડો રો બરો રે આંખમાનમાં ॥ ૧ ॥

માણવેન પ્રભૂ પાવલા તમો હમારા કોડ

હારા ભવાની મહા રસ વાળો મલીધો નહિ કિયોય રે ॥

હરિ તારે ચરણે ચેક છે રે મેં તો અક્ષેત નોયા રે હવારી ને ॥

કાઈ તેમાં આણું તેર મેં તો

કરતા હરતા નાણેને કાઈ ભક્ત ભવાની બજેશે મેં તો ॥ ૩ ॥

ભગવાનનું એક પદ

હરિ અંગધિ અલગે રહે રે નાણું છે ડાહ્યો છે રે ॥

ભજે ભક્ત ભગવાન રે હરિં નાણું છે ॥ ૪ ॥

ભીરાનું એક પદ—

જીલમ ન કરિએ એતા જલમ જીલમ ન કરિએ એતા

ભીરાં કે પ્રભુ ગિરિધર નાગર બેર બેર કહુ કેતા ॥ જીલમ ॥ ૩ ॥

સુખાનંદ કવિત (૫૬)

૧ માહાદેવ મન ॥ મુખડું ન્યાવવાને તમે ધુધડનો પટ રાદ કરો છે

૨ નારિની પ્રીતની રીત ॥ અતિત છે ચાહા કરે તેહેથી નાહાસ્તિ હોડે

ભીરાંનું પદ ૧

એાછિ પ્રિત ન કીજિએ ખ્યારિ બાંહે પકી તો પાર હવારી રે

ભીરાં કે પ્રભુ ગિરિધર નાગર ॥ તબ મેરા મન રાજ લપર ॥ ૩ ॥

નાથનો અંબાળનો ગરબો પૃ.-૪૪-૪૬-(લિ. સ.-૧૮૭૬)

એ કાઈ અંબા માતને આરાધસે રે તેને પુત્ર પરિવાર જસ વાધસે રે

કરોડિ ને નાથ વાણી વડે હું તો માણું છું અંબાળ રહે રહે

હતિ શ્રી ગરબો સંપૂર્ણ થયો છે. લેખકને કસ્ય દોસ ન લીયતે ને વાંચે તેને

લખનારના પરણામ વાંચવા સંવત ૧૮૭૬ આશ્વિન વદ ૮ રવિવાસરે લખ્યો છે.

અં. ૧૧૪-ક-ભમરગીતા-(ગુ. કા.)-બહુદેવ-(ર. સં. ૧૬૦૮)-

(લિ. સં. ૧૭૪૪)-પૃ. ૧-૧૩

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી સારદાય નમઃ ॥ શ્રી કૃષ્ણાય નમઃ ॥ શ્રી નાથ સત છે ॥ શ્રી ભમરગીતા લખી છે.

પ્રભુ તંમ ચાચું કરી પરજાંમજ ॥ મોરઈ મૂક્ત આ(વ)પુજ સુંદર સામજ ॥

ચાવ ધણી છઈ ॥ મૂળનિ તમારીજ ॥ રસનાથ ચંચુજ મુકુંદ મોતારીજ ॥

હેમસુતાસુતને ચરણે લાગુંજ ॥ કંમલભૂતનયાની વાંણી મારુંજ ॥

ખિદે કિહિ હરી આપુ મહનિ સાચુંજ ॥ ભમરગીતાનિ આવિ કરી ચાચુંજ ॥

સદગુર કેરાં ચરણ ઉપાસીય ॥ હરી ગુણ હેલાં તુ આવવ હૈય ॥

કાંઈયક ગોપીનાં ચરણ ઉપાસીય ॥ વલતુ કાંઈક લખવજનિ કહીય ॥

હાલ ॥ એમ કહિ રે કૃષ્ણજ સૂણો હિલવ મજ નયો વેરેં તમે ॥

બહુ રોડ આંણઈ અજના એ તજને આવ્યા અંબો

નિજ નાંમ દેઈને ગુણવો મજનાર દુઃખ આણે રવે ॥

કહીય કૃષ્ણજ એમ કહાવીલ એ વેહેલાં મહીશું હે સર્વે ॥

અનત-હથ સાચિ સખીજિ કહાવીઈ તે દરી કેર મન અતી બાવીઈ ॥

કુસ્વસ્ત્ર માંદિ યા દારિ સદ્ આવીઈ હરિજિ ગોપીનું મન મનાવીઈ ॥

દૂદ ॥ મનાવી મન મંદીનું કહીઈ તે રંગ અનુ ધણું ॥

ચણિ પૂરંજી કરી તુ અધમ આનંદ કાટિ બમરગીત વણું ॥

અરથ હું એક ન બણું । તે બોલાવું તે કહું

ને નરનારી ગાય સાંભણિ । તેહનું કૃણ પાવન યયુ ॥

સંવત ૧૬૦૮ વૈશાખ શુદ્ધિ ૧૧ એકાદસી

સોમવારિ શ્રંથ સૂતું હરિકથા મોરે મનિ વરણી ॥

કવિનંન કેર કટ બાણુ મધતામગન કરમાંદિ આવીઈ ॥

મહીદાસ સૂત બિહેલ કિહિ હરી કીપા કરી મુવિ કારાવીઈ ॥ કહવા ૪૦

રાગ વસંત ॥ સંવાદ હથ ગોપી તણું નેહનું બાઈજિ દુઈ તે સિ ન બણું ॥

નહીતર પ્રેમ ધરી સૂણો । રઢીયાલો રાસ સોહામણો ॥

હરી હીર સપર દોરી વણી ॥ માંદિ વેધ્યાં મૂગતાફલ પાંત્ય કરી ધણી ॥

રથી રચના ઇંમર ગીતા વણી ॥ રઢીયાલો

બિશિ આવન પદનિ બાર રાગ મૂકા ગીત નેઈ એકાદશ ભાગ ॥

આલિશી કહવાં કહેવે સમાભાગ બિહિલે કિહિ ગાતાં ફૂલી કાટિ ભગ ।

કહવાં ૪૦ પદ ૧૦ અતી બંમરગીતા સંપૂર્ણ ॥

સંવત ૧૭૪૪ વરષે માધ શુદ્ધ છ વાર બુધ ગંધ પ્રતભેકને લખો છે લ. કથ્યાણુજી
જત પરી આંખ મૂકુંડ ઝાલોલા ગ્નાતી લખૂ સાથા શ્રીસેવવર મમે નિવાસ તેહના પ્રત
ને ॥ રાખું બવતું ॥

વિષયાદિ-૧ આ બમરગીતા છે. મથુરામાં શ્રીકૃષ્ણ આવી વસ્યા તે પછી તેમને
ગોકુળ વૃંદાવનની ગોપીઓનું હેત સાંભળું અને તેઓ વિષમ વિરહદશા ભોગવતી હશે,
એમ લાગ્યું, તેથી તેમનો મનસંતાપ શમાવવા અને જ્ઞાનોપદેશથી મન મનાવવા
પોતાના ભક્ત હૃદયને ત્યાં મોકલ્યા અને તેણે તેમને વિવિધ પેરે સંસારની અસારતા
અને પ્રેમ-મોહની અસાચતતાનો બોધ કર્યો, પણ તેમનું મન માગ્યું નહીં-એ પ્રસંગ
આમાં વર્ણવ્યો છે.

૨ કહવાં ૪૦, ખરી રીતે ૪૧ છે. રાગ ૧૨, કહી કુવ રપર, તેમાં પદ ૧૦, છે.
ઢાલને બદલે વચમાં 'દાહ'-'દૂદ' દેખાય છે. આ એક નૂતની પદબંધ રીતિ છે.

વિશેષ-૧. આ ગીતા રસવાહિની હોવા ઉપરાંત ગુજરાતમાં વિરોધે પ્રચલિત છે.
તેની પ્રતિઓ કામ કામ સાંપડે છે. આ પ્રતિ કવિએ ૧૬૦૮ માં રચ્યા પછી ૧૩૬
વર્ષને આંતરે ઉતારાયલી છે. તેમાં ખૂબી એ છે કે મહેલાં ચાર કહવાં(સં. ૧૭૪૪)ની
લેખનશૈલી, જે બહુધા પ્રેમાનંદના સમયની મધ્યકાળની છે, તેમાં ઉતારી, લહીઆએ
તે ભાગ રદ કરી, નૂતના ગુજરાતીનાં રૂપો અને ભેડણીને ભળવી રાખનારી નૂતની લેખન
શૈલીમાં સળંગ પ્રતિ ઉતારી છે. આ એક નરસિંહ મહેલાના સમયથી ઢાલની ગુજરાતી શૈલી
ચાલી આવે ॥ એમ જે એક વાદ કરાયેલો છે તેને તોડી પાડે છે અને નિરાધાર કરાવે છે.

૨ પ્રતિ સ. ૧૭૪૪ની હોવા છતાં કાવ્ય નૂતની ગુજરાતીનાં રૂપો અને ભેડણીનું
પ્રતિબિંબ રજુ કરે છે. જો કે તેમાયે લહીઓ પોતાના સમયની શૈલિના સંસ્કારને

ભૂલી શક્યો ન હોવાથી વચ્ચે વચ્ચે કેટલાંક સ્ખલનો થયાં છે. તેણે હ્રસ્વ કે દીર્ઘ 'ઇ'ની ચોક્કસાઈ રાખી નથી, તેમ હ્રસ્વ કે દીર્ઘ 'ઉ' લખવામાં પણ ચિંમભેદને પણ વિસાર્યો છે.

૩ સં. ૧૮૩૦ માં આ ગીતાની એક પ્રતિ રા. રા. અંબાલાલ ભુ. ભની પાસે છે, તેની શૈલિનો આ સાથે મુકાબલો કરવાથી નવીભૂની શૈલિનો ભેદ સ્પષ્ટ થઈ શકે એમ છે.

૪ રા. રા. અંબાલાલ ભુ. ભની પાસેની પ્રતિમાં પદ ૨૫૨ ને બદલે ૨૮૨ હોવાનો ઉલ્લેખ છે.

બચસે બાહ્યાસી પદ, ની બાર રાગ.

૪ પૃ. ૬ા. રોહન બાજ ૧ લાની નવી આવૃત્તિમાં આ કાવ્ય પ્રકટ થયલું છે. પણ તેમાં ભૂલી ભૂલી પ્રતોનાં પાઠાંતરોનું સંશોધન ખતથી કરાયલું નથી. કેટલોક મહત્વનો પાઠભેદ તેમ શબ્દોદ્દેશના અર્થના અનર્થ કરનારાં રૂપાંતર તેમાં દેખા દે છે, તથા ભૂની શૈલિમુદ્દામ ફેરવાયલી છે.

અં. ૧૧૪-ખ-રાસલીલા-(ગુ. કા.)-વૈકુંઠદાસ-(લિ. સં.

૧૭૪૪)-પૃ.-૧૪-૨૨

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમાઃ ॥ શ્રી વલ્લભનંદનાય નમાઃ ॥ રાસલીલા ખંચાધાઈની ચોપૈ આલઃ પ્રથમિ પ્રણૂં શ્રી ગોકુલચંદનિ ॥ રસીકશીરોમણિ આનંદકંદનિઃ

પાર અબમ છિ જેહનો હંદનિ ॥ તે કંમ આવિ હર મતીમંદનિ : ॥ ૧ ॥ ૧

દોઢ મદ મતી કંધમ વણૂં જે હસ બ્રહ્મા નવ લહિ ।

અકલ લીલા કૃષ્ણ કેરીઃ નિત નિત તે શુનિ કહિ ॥

સેવ સરવાને રમે સહસ રસનાએ સ્તવિ ।

તેહ ગુણ ન શકિ કહી તો દીન કવિતા કંમ કહિ ॥

✽

✽

✽

✽

નારદાદિ શુકાદિ મધુકરે પદમ પદમ કર પ્રીયિ પ્રેમિ કહિ વૈકૂંઠ પ્રથમિ
પ્રણૂ(મૂ) ગોકુલચંદનિ ॥ ૫૬

હરીગુણ કથીએ નીજ વાણિયિ બીજૂ મિયા એહવૂં ભંણીયિ ॥

કહૂં તે લીલા બ્યાસ વિખાંણીયિ

દોઢ વિખાંણી શુક બ્યાસ લીલા રાસ એ પ્રભવતિ કરી

નીરખી નયણી નંદનંદન સરદ શોભીત સરવરી ॥

પ્રીત પ્રમુદા પ્રતિ પ્રભની । કંમ કરીને વીખાણીયિ ।

વેણુ વાયો નાય વૈકુંઠિ હરીગુણ કથીએ ભત નીજ વાંણીયિ ॥ ૨ ॥

અન્ત-આલ-કેટલી એક કહીયે સોભા રાસની । પૂરી મનસા ગોપીની આસની ॥

રંગણી કીધી બ્રહ્માના માસની । સરદની પૂનમ પ્રકાશની ॥

દોઢ ॥ પ્રકાશ દીસે સપલો ભાંગની ॥ રંગણુ કરવાને સર્વે કામની ॥

શ્રીકૃષ્ણ સાથે રમતાં ફાણુ એક ભંણી નહા

અનીચલ પદ મકરંદ એહના તે કેમેધ ન વીસરેઈ ॥

તે સુખસાગર સોઢે ગોપી જીવે તે જાવ રોં ન વરેઈ ॥

હવે રાત્ર વીતી રસ સોભે ગોપીકા ઘેર ઘેર ગઈ ॥

કાર્ય કરતાં નીચાલીલા નીમેષ તે વીસરે નહી

કથા કહેતાં આસ પોહોતી સકલ વૈકુંઠદાસની

એક રસના તો શું કંઈ કેટલીક કહીએ સોભા રાસની ॥ ૩૮ ॥

આસ રાસકીડા સુણું જે આવેસે, યંગ યંગ તેહને સીતલ યાએસે,

અતી પણે સમાયેસ તેહને યાએસે.

દોઢ ॥ સમાએસ કરી મંત્ર રાખે નેહરે જગત હરીની વાધ સઘલી દરી ॥

એમ કહેસે પ્રાણપતી સુંદરી, એ કથા ગાય સાંભળે તે અણકારો ગઈકોટી કાઢી

વિપયાદિ-૧ શ્રીમદ્ ભાગવતની રાસપચ્ચાયાથીના આધારે સરદ પુનમની રાત્રિની

આ રાસલીલા વિઠલ કવિએ વર્ણવી છે.

૨ પદ ૩૮ છે. દરેકની કડી ૬-૭ છે. વર્ણન રસીયું છે. તેમ બાવ પણ મનહર છે.

વિશેષ-૧ આ રાસલીલા પ્રકટ થઈ નથી.

૨ શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીના વંશજો ગોસ્વામીશ્રીઓના પ્રતાપ અને પ્રભાવ ગુજરાતમાં સં. ૧૭૪૪ ની અગાઉથી પૂર્ણપણે ભગ્યાનું આથી સમભય છે.

૩ પ્રતિ વિષે જુઓ અં. ૧૧૪-ક-‘વિશેષ ૨’ પાનું ૨૫૬-૭

અં. ૧૧૫-ક-ગોકલનાથજીનો વિવાહ-(શુ. ક. મ.)-(૨).

મહાવહાસ)-૫૨. ૧૪ (તૂટક)

આરંભ-(પહેલાં પાંચ ‘શોભન’ નહીં હોવાથી આ કાવ્યનો રીતસર આરંભ સમજી શકાયો નથી)

કર્મે તણાં હરપશું ધવલ ગાયજિ

(મંગ)લ વરતે તે જોષને સહુઅને હરખ ન માયજિ ॥ ૧૪ ॥

(શો)યું મંગલ જમાહારે વરતે છે સારે વરનુ સાલો ત્યાંહાં આવ્યોજિ

અદિ બિઠાં વરજના ચરણનો અંશુઠો ભર્યો નિધિ ફાવ્યોજિ ॥ ૧૫ ॥

આપા હરિ વસજીએ જહુમૂવ વજ વર સાલાને દીધુંધિ

વરનો સાલો ગન હરધિઓ ચોયું મંગળ પૂરું કાધુંજિ ॥ ૧૫ ॥

સલા પૂરી વિઠલજીએ બેઠા છે મંડપ માંહજી

પુત્ર બેઠા-(તા)ત વીટીને સહુઅને ઉલટ લાંડજિ ॥ ૧૭ ॥

X

X

X

X

બ્રાહ્મણે અલિપેક કીધો છે મંત્ર લણી અમ બાલ્યોજિ

ચોરીનું કાજ ચઈ રહ્યું આનંદે માહુવો ફૂલ્યોજિ ॥ ૨૧ ॥

॥ શોભન ॥ ૬ ॥

મધ્ય-મથુરા નગર માંહે રવા રે વિઠલજી વર્ષ સાત રે ॥

નાગરદસા વલી અતિ ધણી તેહેનિ ન કેહેવાએ વાત રે ॥૪॥
 શ્રીગુંસાધજીએ વસાવિઈ હરખે તે ગોખલ ગામ રે ૧
 નંદરાયનું રેપરિકસહિત કૃષ્ણજીને રહેવાનો ઠામરે ॥૫॥
 શ્રીગુંસાધજી પરિવાર સાથ વસિઆ શ્રીગોખલમાં હરે ૧
 દાહડાં સવને આનંદ હવેા નિલ હોએ ઉત્સવ ત્યાંહે રે ॥૬॥
 વિઠ્ઠલજીના કુંઝર મો(સો)હામણો સોહે શ્રીગોખલનાથ રે
 કૃપા કરીને શરણુ રાધેા દીન નંણી ગુજરાતી સાથ રે ॥ ૭ ॥
 દાઢો વલો ગુજરાતિનો વર પામ્યા શ્રીગોખલરાય રે
 શ્રી પુરુષોત્તમ અકટ હવા જે નંદનંદન કેહાય રે ॥ ૮ ॥
 X X X X
 ધન્ય શ્રીગોખલ ગામ રે ધન્ય ગુજરાતિય લોક રે ૯
 જિય વર સાથે રમતાં રે સંસાર કીધો જી ફેક રે ॥ ૧૦ ॥
 X X X X
 પાર્વતી વહુ સંજે પેલે શ્રીવલ્લભજી શ્રીગોખલવાસ રે
 માહુ બલિબલિ જાએ શ્રીવલ્લભજીના દાસનો દાસ રે ॥૧૨॥

॥ શોભન ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—શ્રીગોકલ શોભા દેખી લાજમો માર વિવિધ લતાદ્રુમ સોહે જી સહકાર ૬
 મારકાકિલા ચાતક નધુર હુંકાર ભક્તહિત પ્રભુ ધરો મનુષાકાર ૭
 મજામાં એમ કરે નિત્ય વિહાર મજ નારીના સદા એ આધાર ૮
 કંઠે સોહે રતનગુંજહાર નિજ જનના તે દલ્યા સર્વ વિકાર ૯
 અકટ કિધો છે પુષ્ટિરસ સાર પ્રગટ્યા છે એ મજામાં નંદકુમાર ૧૦
 પ્રાગટ લીલા કરે વિવિધ પ્રકાર પ્રગટ થઇને કીધો વિશ્વ ઉદ્ધાર ૧૧
 કીધો સનાથ સર્વેએ સંસાર નિત્ય વિકારી માહુવ પ્રભુ નિર્ધાર ૧૨
 શોભન ॥ ૧૪ ॥

ઇતિ વિવાહ સમાપ્ત ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ—૧ શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીના લાલનાવા વિહુલનાયજી અને તેના લાલનાવા ગોખુળનાયજીના વિવાહ ગુજરાતના 'વણા' ભટ્ટની પુત્રી પાર્વતી સાથે થયા, તેનું વર્ણન રસ-ભરિત વાણીમાં વિવિધ રાગ અને ચાલમાં કરેલું છે.

૨ રચનાર કવિ વૈષ્ણવ મહાવદાસ છે. એ ગુજરાતી કવિ હતો. ગુજરાતી લોકે ગોકળનાયજીને ગુજરાતની કન્યા પરણાવી ધન્યધન્યવા પ્રાપ્ત કર્યાનું જણાવે છે.

૩ મહાવદાસે બીજી અનેક કવિતાઓ શ્રીમદ્વલ્લભીય સંપ્રદાય સંબંધી કર્યાનું જણાયાં છે.

૪ કડવાંને બદલે 'શોભન' લખ્યાં છે. ૧૪ કુલ શોભન છે. માપમાં સરખાં નથી, કાઈ કોઈ મોટાં તે કાઈ કોઈ નાનાં છે.

વિશેષ-૧ આ કવિતા હપાઇ હોય એમ ભણવામાં નથી.

૨ પ્રતિ ખંડિત છે. પહેલાં પાંચ શોભન અને ૬ કૃા શોભનની ૧૩ કડી નથી. પાનાના અંક પણ આપેલા નથી. પહેલાં બે પૃષ્ઠ શોભન ૬ કૃાની ૧૪ થી ૨૨ અને શોભન ૭ માંની ૮ કડી સુધીનો ભાગ નર્મરિત દસામાં છે.

૩ કવિતા સુંદર અને ભાવવાહી છે. ગુજરાતની કેટલીક રાજસાહી લગ્નહીડાઓ આમાં રસભર વર્ણવેલી છે. શ્રીગોકુલનાથજી અને તેમનાં વહુજી ચૌરીકર્મ થઈ રહ્યા પછી બે રંગમેલ ખેલ્યાં, તેમ લવણનો અને ચોખાના લોટનો એમ બે હસ્તીઓ ઉપર વિવિધ પેરે આરોહણ કર્યાં, એ સહુ વર્ણન તેમ શ્રીધાર્મીજી સાથે શ્રીગોકુલનાથજીએ રંગમેલ ખેલવાને અંતઃપુરમાં કરેલી શોભાનું વર્ણન કવિ કીણવટ છતાં કલાકારને શોભે એવી કલાહટાથી વર્ણવે છે.

૪ પ્રતિ બાળબોધ લિપિએ લખેલી છે કવિતામાં ભૂની ગુજરાતીના કંઈક સંસ્કારો ભળવાયલા છે અને તે ગોકુલનાથજીનાં લગ્ન થયાં તે કાલે કે કંઈક નિકટવર્તી કાલે રચાઈ છે. કવિતામાં રચનાસંવત, તેમ કવિના સ્થલનો કે કવિની જોગબનો નિર્દેશ આપેલો નથી.

અં. ૧૧૫-ખ-રસસિંધુ-(ગુ. ગ. ૫)-(૨. મહાવહાસ)-

પૃ. ૧-૧૦ (તૂટક)

આરંભ-રસસીંધુ અંથે લખીએ છે ગુજરી ભાષા. હવે એહેવું મન માંદિ ઉપજે છે ને એક અતિ રસિક અંથ કીજે શ્રીકાકે જોઇએ છે ભગવદીની સંગત કીજે છે તોહે પણ સ્નેહ ઉપજતો નથી તે માટે જો સ્નેહ મન ધરી સાંભલે તો સ્નેહ ઉપજે અને સ્નેહ મધ પામી એહેવો એક અંથ શ્રીગોકુલવાસી મહાવહાસ કરે છે. ॥ અંથનું નામ તે રસસીંધુ સદસકૃતે ધણાએક અંથ કીધા છે પણ તે સદસકૃતે સમભરી નહી તો માટે ભાષાએ કીજે છે ॥ કાંઠીએક વાતો કરીને કહેસુ ॥ કાંઠીએક ચોપાઇએ કરીને કહેસુ.

(આ ધાટીએ ચોઆખરો, ગાંઠા, કુંડલીઆ, સવાયા, અંદ્રાવલા આદિ ખીન રાગના ઉલ્લેખ કર્યા છે. વળી લખ્યું છે.)

ઉચ્ચે સ્વરે ગાણું જોઇએ અને સ્નેહની વાત તો ધાંની રસપોએ તે માટે ધણું વાતે કરીને કહેસુ ॥ ત્યાંહાં પ્રથમ મંગલાચરણ કહેછે શ્રીવલ્લભજીના પ્રતાપદીપ દીવા કરીને વર્ણવીએ છે.

(પહેલું પાઠ ઉપલા સવૈયામાં પોરેલું લાગે છે.)

સવાયે-× × × × થાજુ તો કષપ જેહનું.

સેખનાગ હંડ જેહનો ફણ્યાહુ ધર તે કાઠીયું જેહનું

સાગર તેલ ભર્યું એર દીવઠ જેહની, કાજલ તે આગરાનું

પતંગ અસુર પણ દામ તે કારણ જેહનાં

નગત ઉઘાત કરે દુઃખ રાલે જેહનું શ્રી વલ્લભ પ્રતાપ મોટો દીવો ત્રિભોવન માંદિ, સોડે છે તો કરો હવે ભજન રે તેહનું. ૧

ચોઆખર-અંથ કરે છે માહવે રસસીંધુ તેહનું નામ

સ્નેહીને મન ગમતો આનંદ કવં ધામ. ॥ ૩ ॥

સાંભળતાં સુખ વાધે હરીમુ નેહ

ઉપનવિ બહુ વિરહનિ પરવરા ચાથે દેહ. ॥ ૩ ॥

અન્ત-હે સ્લોકનો અર્થ ॥ સરપે મોટી પરચવી વીટી તે પ્રચવીપે મોટા સંમુદ્ર જેણે પ્રચવી વીટી ॥ સમુદ્રપે મોટા અગસ્ત મોટા જેણે એ સમુદ્ર અન્તલીએ કરીને પીધો અગસ્તપે આકાસ મોટા નહાં અગસ્ત ઉચ્ચો દીસતો નથી તે આકાશપે ભ્રમાંડ મોટા થે જગદીસ મોટા જેહનું એ ડગલું ન થઈ તે જગદીસપે મોટા ભગવદીય ॥ જેણે સરપે મોટા જગદીસ તે હેયા માંહે રાખ્યા ॥ તે ભગવદીથી કોઈ હોએ મોટું નહીં ॥ તેહેલું શ્રીમુખે કહુ તે મે સાંભહુ ॥ તે મોટા ભગવદી તે ઠાકોરનાં સ્વરૂપ છે ઠાકોરને ઘણું વાહાલા છે માટે ભગવદીય મોટા ॥ ને ભગવદીનાં પરકાર કહુ સાંભડો ભગવદી તે હસ્તીનો ગુણુ જોઈએ ઉત્તમ હસ્તી તે સદામંત હોએ છે કરી ઉત્તમ વસ્ત ખવરાવે છે તારે વીનતી કરીકરીને ખવરાવે છે ॥ એ ગુણુ ભગવદીને હસ્તીનો જોઈએ વલી કહે ॥ કુડલીઆ ॥ મંત ગજ કેહેને નવ માને હોએ સદા બલહીર ॥

ધન્યાએ વનમાં ચાલે છે મન અત્યી ગંભીર

છે મન અત્યી ગંભીર રમે જન્મ સુખ ઉપજે

એહેથી ભ(ક્તિ) શર્વદા હરીજન તે હરીને ભજે ॥ ૧ ॥

હસ્તી તે મહા રસીઓ છે ॥ રસના કાંઈ ન ભાવે ॥ રસ

વિષયાદિ-૧ આ ગદ્યપદ્ધતિમિત્ર ગ્રંથમાં શ્રીમદ્વૈભાચાર્યજીનો પ્રતાપ અને તેઓશ્રીએ પોતાના ભક્તો અને ભગવદીઓના મહીમાનાં કહેલાં વચનો નિરૂપેલાં છે. ચોપાઈ, ચોઆખર, કુંડલીયા, અંદ્રાવલાર, સવૈયા, દુતખદ્ધ સ્લોક વગેરે વચ્ચે વચ્ચે ગાંડીને ગદ્યમાં વાર્તા કહી છે.

૨ આ ગ્રંથ પ્રાચીન જાણાય છે અને પ્રેમાનન્દની પહેલાં જુઓ અને છંદો રચાતા અને ગદ્ય લખાતું તેની હજીજવલ પ્રતીતિ કરાવે છે.

૩ શ્રીજીનાં વચનો રસભર અને ભક્તિરસનું નિરૂપણ આમાં હોવાથી કવિ મહાવદાસે તેને રસસિંધુ એ નામ આપેલું છે

વિશેષ-૧ આ પ્રતિ અપૂર્ણ છે. લિપિ ને કે ગુજરાતી છે, પણ માહે બાળબાળ લિપિની લઠણે કેટલાક અક્ષરો લખેલા છે. શ્રીગોકળનાથજીના વિવાદનો અને આ રસ-સિંધુનો લહીઓ જુદા છે.

૨ આ ગ્રંથ વૃદ્ધલીય વૈષ્ણવોને જેમ ઉપયોગી છે તેમ ગુજરાતમાં વહીવટી વૈષ્ણવ ધર્મે પ્રવેશ કેમ કેમ કર્યો તે પણ આથી જાણવાનું મળે તેમ હોઈને તેમને પણ ઉપયોગી છે.

૩ પ્રતિ વચ્ચે છે; વચ્ચે વચ્ચે પાનાં ખવાયાં છે.

અં ૧૧૬-વડોદરાની ગઝલ-(હિં. ક.)-દીપવિજય-

(૨. સં. ૧૮૫૪)-(લિ. સ. ૧૮૫૬)-પૃ. ૧-૪

આરંભ-અથ વરોદરાની ગજલ લિખતે

કુહા ॥ સેવકને વરદાયનિ ભગનિચથી ઉવલ

પ્રથમી વટપદ્ધ નયરનિ કેહેસ્યું એક ગઝલ ॥ ૧ ॥

વટપદ-ગઝલ ॥ વટપદ ક્ષેત્ર હે વીકતટણી વહેતહે નીરાક

શીરતિ ગીરદ દો ફાસાંક ક્યોં રહે ચતુકિ હોસાંક ॥ ૨ ॥

આગુ રાવ દામાનિક જેસાન્યાઈ રામાનિક

ગોલાનોલસ સાધ્યાક કિલ્લા તેતના બાધ્યાક

કીવા પુખ હે ઉચા કસિ સાગાર સેં ॥

સીઆક ગાડા વદસે ચોડાક ઉચાં પુ બહે પ્રોઢાક ॥ ૩ ॥

શુરજે નાલકીયા લાંકિ નિરખત હોત હે ખાં લાંક

વીકા માન નવ ગલ્લગક દૂજ બોહત હે સગ્નક ॥ ૪ ॥

આસૂઆર દરવાજેક અલકા નયર કે લાજેક

ગાયકવાલ સીઆજીક ગંગા માત હે માજીક ॥ ૫ ॥

ગોવંદરાવ હે રાજાંક જાકાં સેંન હે તાજાક

મયગલ કુલ તે માતક ગોપં તે સેન્ય સોતાવેક ॥ ૬ ॥

નીકે અરનમેં તોડેક મુડે કમલ કે ડોડેક

પાપરખુ વસુક લાતાક ઘોડા લાખ કુરાતાંક ॥ ૭ ॥

પાઠવી રાવ આનાજીક સેવક બોહોત મેલારેક

નીત્યે જાત દરબારેક ફુલ રાવ કાઢા ન્યાજીક

જેં લક્ષ્મીવિજય વીરક્ષેત્રે સમાપતઃ થી ॥

વિષયાદિ-૧ વડોદરામાં સવત ૧૮૫૮ માં જૈન ગોરજ હીપવિનયજી ચોમાસું કરવા રહેવા, તે સમયે પોતે ત્યાંના કિલ્લા, કોઠ તેની સાજવારી, મેહેલ, પોલો, બજાર, ગાંધી, નેસ્તી આદિને ત્યાં વેચાતી ચીજો, બાળબગીચાના ફૂલ ફુલ આદિ બે જોયહું તેનું વર્ણન હિન્દી ભાષામાં કર્યું છે આમાં માત્ર વસ્તુ આદિની ગણના નોંધવાલોગ છે. આમાં કવિત્વ નથી તે વેળા વડોદરામાં રાજા ગોવિંદરાવ ગાયકવાડ હતા, અને તેના પાઠવી આનાજી (આણ્ણદરાવ) ગાયકવાડ હતા.

૨ કડી ૬૨ છે બે દોહરા અને ૬૦ ગઝલની તુક છે

વિશેષ-૧ પ્રસ્તુત ગઝલ પ્રકટ થયેલી જણવામાં નથી. આમાં સંવત ૧૮૫૪ ની વડોદરાની સ્થિતિ વર્ણવ્યાથી અને તે પ્રાય વર્ષ પછી પ્રતિજિમ્નિવ થયાથી, ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી ॥

૨ પ્રસ્તુત પ્રતિ બાલભાષા લિપિએ વખેલી છે, વચ્ચે વચ્ચે જૈની લઠજુના 'ક' 'ક' આદિ અક્ષરો દીસે છે આ પ્રતિ કોઈ બીજી મોટી પ્રતિની અગમ્યત દરે એમ સમજાય છે કારણુ રાવઆતમાં '૯૫' નો આંક છે

૩ પ્રતિ ક્રા. ગુ. પ્રા. હે નામાવલિના ભાગ ૧ લા માં (અં ૪૬-૧-૪૦ પા. ૨૫૧) વડોદરા સંબંધી કવિતા પ્રકટ થયેલી છે, તેમ “ગુજરાતી” ના ૧૯૨૬ ના સં ૧૯૨૨ ના દિવાળીના અંકમાં શા મજુનાલ રજુઠાડલાલ મજુનારે પણ એક બીજી

કિરસો સંરોધી મકટ કરેલો છે. આ સહુ કિરસા વડોદરાની તે તે કાળની બહોળલાલી અને નગરઘટના, લોકોની રહેણીકરણી વગેરેનો ઠીક ખ્યાલ આપતા હોવાથી સંગ્રહણીય છે અને એકત્રિત કરી મકરાનીય પણ છે.

અં. ૧૧૭-ક-શૃંગાલપુરી-નાકર-(૨. સં.)-પૃ. ૪-૧૨

આરંભ-(પહેલા ત્રણ પાનાં નથી તથા ચોથુ ધસાયુ છે, એટલે તેનો રીતસરનો આરંભ નથી.)

આરંભ-(પહેલાં ત્રણ પાનાં નથી તથા ચોથું ધસાયું છે એટલે તેનો રીતસરનો આરંભ નથી.)

તિહા ઉરતા રહિ અપાર ॥ મિત્ર કિધૂ યગદાધાર ।
 વૃત સંભાલિ તિહાં આપણું । દેષિ સર્વ સોના તણું ॥ ૩૧ ॥
 ત્રાહિ ત્રાહિ રે યગદાધાર । રા આગનિ ઉભા દેવ મોરાર ॥
 પૂછિ હરિકા ક્ષત્રી કરણું । કારણ મુહુનિ ભણિ ત્રિકમ ॥ ૩૨ ॥
 સ્વામી અંન દાન તાંન દીધું । ફોકટ દિરો તે તાં કીધું ॥
 હેમદાન દીધું અતિ ધણું ॥ દીધું સર્વ સોના તણું ॥ ૩૩ ॥
 અંન દાન સમું નહી સાર ॥ કુષા મુહુનિ પીડિ અપાર ॥
 અંન વિના તાં ત્રપતિ ન હોય ॥ વિષ્ણુ વિના તા મૂગતિ ન હોય ॥ ૩૪ ॥
 વક્ષતા બોલ્યા યગદાધાર ॥ કાં હી કિહિનિ કાષો ઉદગાર ॥
 સ્વામી મંદિર આવ્યુ એક તી ॥ આલ્યું હેમ ન લીધું રતી ॥ ૩૫ ॥
 કહિ બ્રાહ્મણો ભક્ષો અપાર ॥ કરિ કરી દેવાડ્યું સાર ॥
 કૃષ્ણ ભણિ તમ્હે એમ કર ॥ એ આંગળિ તા મૂષમા ધડું ॥ ૩૬ ॥
 મુષ માહિ મેહેલ્યુ કર આપણે આવ્યું એડકતાં પંચામૃત તણે ।
 જેહેવું દીછએ તેહવું પામીએ । અંન વિના તાં દિન વામીએ ॥ ૩૭ ॥

અન્ત-

રાગ ॥ માગિ માગિ વર આપું બોલ્યા વૈકુંઠનાથ ॥
 શ્રેષ્ઠ સંગાલનિ વાસીઉ' નગર' કાતિ સહીત ॥
 જિહવાં મંદિર માલીયાં હૂતાં કાંતી માહિ ॥
 એહવાં અંતરિ વાસીયાં અંતર ખ્યામીહાં ॥
 શ્રેષ્ઠ સંગાલનિ ચંગાવતી ॥ ત્રીજી ચેલધ્ધિ તંન ॥
 પુષ્પવૃષ્ટિ સૂરનર કરિ ॥ અંતર આવ્યું તેહનિ ગમ ॥
 એકમના જે ગાયસિ । તેહનિ ઝંગાનું સનાન ॥
 સંસારસાગર તારિ ભાજિ દૂષ થી ભગવાન
 એકમના જે સાંભલિ નર નિ વલી નારિના

પુત્રવિયોગ ન પારિ પામિ પુત્ર નિ પરવાર ॥
 દીસાવાલ કુલિ ઉપનો વીર્યેત્ર માહિ વાસ ॥
 વીકાનુ સૂ(ત) વી(ન)વિ નાકર હરિનુ દાસ ॥
 ॥ ૭ ॥ શ્રી ॥ ॥ ઇતિ સુગાલપુરિ સંપૂર્ણ

વિષયાદિ-૧. રોક સગાલ સાહનું આતિથ્યસત્કારનું મત તાવવા શ્રી વિષ્ણુએ સ્વયં તેને દ્વારે બાવાને લેધે આવી તેના પુત્ર ચેલેયાનું માંસ માગ્યું અને તે અર્થ આત્મ સમર્પણ કરી પુત્ર પોતે મરવા તૈયાર થયા તથા રોક સગાલસા અને ચંગાવતીએ તેને ખાણીયામાં ખાંડયા; આખરે પ્રભુએ દર્શન દઈ તેની ભાવટ બાગી-આ પ્રસંગ પ્રસ્તુત આખ્યાનમાં રસબર વર્ણવેલો છે.

૨. રાગી પદબંધ બાંધેલો છે. કડવું, દાળ તેમ વલણ કે ઉપલો કાંઈ જણાવેલું નથી.

વિશેષ-૧. પ્રસ્તુત કાવ્ય પ્રકટ થયું નથી. તેના રચનાર કવિ નાકર સંવત ૧૬૦૦ માં થઈ ગયો છે. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં રચનનો કે સિધિનો સંવત આપેલો નથી. પરંતુ તેની ભાષા, લેખનશૈલી અને કાળજો ભેટાં પ્રતિ સંવત સત્તરમા સૈકાની હોય એમ સમજાય છે. સિધિ બાળબોધ છે, અને વચ્ચે વચ્ચે 'પડિમાત્રા'ની શૈલી દેખા દે છે. પ્રતિ ભૂની અને છલ્લું છે, વચ્ચે ખવાયલી છે. પડેલાં ત્રણ પાનાં નથી.

૨. આમાં વિષ્ણુએ સગાલસા રોકને તાવ્યાનું જણાવ્યું છે ત્યારે ખીલ એક બે ચેલેયા આખ્યાનમાં શંકરે એને તાવ્યાનું જણાવ્યું છે; જે બતાવે છે કે એક પ્રસંગને સૌંદર્ય કવિએ સૌંદર્ય ભક્તો માટે એક રીતે વર્ણવ્યા છે ત્યારે વૈષ્ણવ કવિએ વૈષ્ણવ ભક્તો માટે ખીલ રીતે વર્ણવ્યા છે.

શ્લોક ૧૧૭ ચ—જાતકનક્ષત્રસમુચય । (સં-જ્યો.) પૃ ૧-૨૮

આરંભઃ—શ્રીગણેશાયનમઃ । વિનાયકં નમસ્કૃત્ય ચાલનાં હિતકામ્યયા ।

ઉદ્ધૃતં તુ મયા કિંચિત્ શાસ્ત્રગોચરકારણત્ ॥૧॥

છંદો લક્ષણસંયુક્તં નક્ષત્રાણાં સમુચયે ।

સંક્ષેપેન પરં જ્ઞાનં રત્નકોશાત્સમુદ્ધૃતં ॥૨॥

સર્વેષુ શુભકર્યેષુ કુયોગાન્ પરિવર્જયેત્ ।

દગ્ધં વિદ્ધં ચ નક્ષત્રં તિથિ દગ્ધા ચ યા સ્થિતા ॥૩॥

અન્તઃ—સંધ્યાકાલે ચ મધ્યાહ્ને ગર્હો ાત નિશિગોચ ॥૪॥

વિપ્વ્યાં ચ પર્વકાલેષુ ાશોરકર્મ વિવર્જયેત્ ॥૨૧॥

હસ્તં સર્વો-પુ સૌર રાજાઙ્ગ મૃતસૂતકે ।

મસદીશા મતાદાને મોક્ષ તીર્થામિસંમદે ॥૨૦॥

ઇતિ ક્ષૌરકર્મ પ્રકર્ણ ॥

વિષયાદિ-પ્રસ્તુત ગ્રંથિકામાં ન્યાયપિતૃ સાશ્ત્રને લગતાં દેહલોક પ્રકરણો ઉદા-રેલાં છે. પ્રથમ કશ્ચપિ ઉત્તરિલો ॥ જેના આદિ અને અંત ભાગ ઉપર ટીકેલા છે. તેમાં ૧૭ શ્લોક “ગોચર પ્રકરણ” નાં, ૩ શ્લોક સીમન્ત

મકરજ્ઞાના, ૬ શ્લોક અન્નપ્રાશન મકરજ્ઞાના અને ૫ શ્લોક ક્ષૌરકર્મ મકરજ્ઞાના, એમ મળી કુલ ૩૦ શ્લોક છે આ મકરજ્ઞામાં ક્રીયા મહીનામાં, ક્રીયા વારે, ક્રીયા નક્ષત્રમાં, ક્રીયા યોગે, ક્રીયા સમયે ઉપરના કર્મો કરવાં તે દર્શાવેલું છે.

૨ આ કરજ્ઞાનિધિના ૩૦ શ્લોકોની વચ્ચે ૨૩ માં શ્લોકના ત્રણ અક્ષર લખી, વચ્ચે પાનીના એક પાસામાં કોઈ એક પ્રાચીન આખ્યાનના ઉત્તારાનો આરંભ કરેલો છે, પણ તેના સ્તુતિભાગની માત્ર ૭ પંક્તિઓ જ ઉતારેલી છે; તેની ભાષા જૂની છે. એ પંક્તિઓ નીચે આપી છે —

રાગ ધન્યાસી, ત્રિઞ્ચ ગણપતિ રે ગુણનિધિ ગુણ સ્તવૂઃ ઉમયામુતનિ રે વેગિ વિનવું ।
સ્વામી સિધિ ભુધિ રે બહુ અગના પૂત્ર બેહુ પૂરિ રે મનોરથ મનના
ઋદ્ધિસિધિ, બેહુ કિંકરી પ્રસ્તુતિ કરે મોખકનાહના
જેહનિ દિમાયલની સુતા માતાપિતા હુ ચિરજ સહી
કર્પૂરી આરતી ભર પુષ્પ ધર હૂં પ્રેમરૂ
સુદિ હોદાવિ બહુ જાનિ નાયક નમિયિ ને હશું
મત્સ્ય, હરમ વેષ, વારાહ, નારસિંહો, હુ વામના
રામો, રામકેસવ, બુધ, કવચી, નરહરિ વિશ્વવદના
અવતાર લીધા અસુરકારણિ દેસ દુર્જન મારયા
તે વેલો તાહરી સ્તુતિ કરે જુરના ભય ઠાવયા

૩. આની પછી 'કરજ્ઞાવિધિ' ૨૩ માંથી બાકીના શ્લોકો લખી સમાપ્ત કરેલી છે તે પછી ૧૧૭-ગ માં આપેલું 'દેવામાહાત્મ્ય'નું 'સ્વર્ણભિન્દ્રેશ્વર' સ્તોત્ર (પાનાં ૧૧) અને તેની પછી ૧૧૭-ઘ 'કારી વિવાસરાસ' (પાનાં ૪) છે અને તેની પછી પાછું 'ભતક' મકરજ્ઞા ૩૨ માં શ્લોકથી ૫૧ પર્યંત આહુ કરેલું છે (પાનાં ૨) અને તેને પાછું, ત્યાંથી અધૂર મૂકી, વચ્ચે હશે પાને 'રત્નનાથવાય' ૪૦ શ્લોકથી પૂરો લખેલો છે અને તે પછી પાછું 'ભતક' મકરજ્ઞા ૫૭માં શ્લોકના ૭૫ શ્લોક પર્યંત લખેલું છે ૩૨ થી ૬૨ શ્લોકનું 'યાત્રા-મકરજ્ઞા' અને ૬૩ થી ૭૫ શ્લોક પર્યંતનું 'કૃષિમકરજ્ઞા' છે તે પછી 'શુદાર્ભ મકરજ્ઞા' ૪૨ શ્લોકનું, અને 'ગો મકરજ્ઞા' ૩ શ્લોકનું, 'વસ્ત્રમકરજ્ઞા' ૧૨ શ્લોકનું, 'દેવપ્રતિષ્ઠા મકરજ્ઞા' ૩ શ્લોકનું, 'રાત્રિભિષેક મકરજ્ઞા' ૨ શ્લોકનું, 'વિવાહમકરજ્ઞા' ૩૦ શ્લોકોનું, 'સુયોગવિધાન' મકરજ્ઞા ૩૨ શ્લોકનું, 'મૂળ લક્ષણ' ૬૨ શ્લોકનું, 'ગદતાંત' લક્ષણ ૨૨ શ્લોકનું, 'દયાલુ' ૩૦ (૨૩ થી ૫૨) શ્લોકનું, 'કુડલી મકરજ્ઞા' શ્લોક ૫૨ નું છે. પછી અહીં 'ભતક' પૂર કરી 'સીભતક વિરોધ' મકરજ્ઞા ૨૨ શ્લોકનું લખેલું છે.

૪ તે પછી ગોપીના શૃંગારના પદરેક કહીનું ૫૬ એક છે તેનો આરંભ આ પ્રમાણે છે:
રાગ દેસાખ મહલિય છે તેવ તેવદિ સર્વ ગોપીની તોલિ

ચિર પેર આપાનું સોહો આછિ ચોલિ

ગૌર સ્યામ સુંદર ભવિ બને લિવલે માંન નવજેવના

મનગોહનિ જાનિ જહુ માન

૫ આની પછી 'ગાદી'નું કહીનું ૫૬ છે. તે પછી અધૂર પાંચ કહીનું રામલીલાનું ૫૬ છે. ભાષા જૂની છે.

અંક ૧૧૭-ગ-રેવામાહાત્મ્ય

પૃ ૧-૨

આરંભ—શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ માર્કંદેય ૦ ॥

સતઃ કોશાતરે તીર્થે સ્વર્ણવિદ્યાશ્રમુત્તમં । પાપદોષહરં પુણ્યં ધન્યં સ્વર્ગસ્ય સાધનં ।

વિશ્વો ધનપતિર્નામ જયંતી સંભવઃ પુરા । સ્વર્ણકૌટિશમાયુક્તો વૃદ્ધસ્તીર્થ રુચિર્મૌ ॥

રેવાતીરમનુપ્રાપ્ય તત્ર સ્થાને યુધિષ્ઠિર । પ્રતોષવાસનિરતો જલાદી પલમશ્વકઃ ॥

અન્ત-તત્ર રનાત્વા પિતૃન્ પાર્યં તર્પયિત્વા વિધાનતઃ । પિંડદાનેન ચૈવેન શૃતા સ્યુઃ

પિતરધિરં ॥

'સ્વર્ણચિન્દ્રીશ્વરં દેવે મપરયા સંપૂજ્ય માનવઃ । હૃદયેદાત્મના સાર્થ પુરુષા નૈકવિશતિ ॥

હતિ શ્રીરેવામાહાત્મને સુવર્ણચિન્દુતીર્થ ॥

વિધયાદિ-૧. નર્મદાતટે એક વિપ્રે તપ આદરી, નિત્ય સુવર્ણનું જાલિંદુના પ્રમાણમાં ફાન આપી, અને શંકર સ્વર્ણચિન્દ્રેશ્વરને પ્રસન્ન કરી, ૨૧ પિંડોને કેવી રીતે તાર્યા તેના વૃત્તાંત આપેલા છે

૨ યુધિષ્ઠિરને રેવામાહાત્મ્ય કાઈ રૂપિએ સંભળાવ્યું હતું, તેના આ એક ખંડ માત્ર છે, એમ સમજાય છે.

વિશેષ-મતિ પ્રાપ્તીન છે. સિપિ બાલબોધ છે, અને ૧૨૩ ૧૨૩ "પડિ માત્રા" જણાય છે.

અંક ૧૧૭-ઘ-કાશીવિલાસ-દેવદ્વિજરાજ (સં-ગુર્જર અનુવાદ)

પૃ ૧-૬

આરંભ:-પ્રભુમીર્ધ દુંદી વિનાયક તાં મન લાભુ ધ્યાન

કાશીય નયર નીવાસિઅ હંસહુ માગિ દાહુ ॥

શ્લોક ૧ ॥ શ્રીદુહીરાણસ્ય પદપ્રસાદાત્ લભ્યેતયાનંતં ફલયા ચેતત્ ॥

નિર્વિપ્ર કાશીવાસ સૌહ્યં । જોગ વિના યત્ર લભેત મોક્ષં ॥૧॥

આનંદવન અતિ સુંદર મંદિર તથા પ્રવેશ ॥

શેવો એ સ્થિર મન સ્થાપિ પાપીય નહો પ્રવેશ ॥

શ્લોક ૨ ॥ શ્રી વિશ્વનાથ નિજમંદિરસારમૂર્તે-મ્ । આનન્દકાનનમિદં મુકુતં નિધાનં ।

તિર્થતિ યત્ર મુનયઃ સુરસિદ્ધસંઘાઃ નૈવાત્ર પાતકિ જનસ્ય પદપ્રવેશઃ ॥ ૪ ॥

કાશીય નગરનીવાસીય ધન ધન જનની પુત્ર ॥

ગંગામૃત નિત્ય પ્રાપ્તિએ ત્રાસીયે ના યમહૂત ॥ ૫

કાસ્યાં સદા સેવસતાં જનના । ધન્યાસપીત્રી કુલદીપવાનાં ।

પિવંતિ ગંગામૃતપુણ્યપૂરં ચદર્શનાદ્યાપિ (તિ) યમોડયિદરં ॥

અન્ત-કાશી રાસ બહુતાં ઉર સુશૃતાં પાતક જાય ।

પામીએ ઋદ્ધિસિધિ સંપતિ અંતે સદાશિવ યાએ ॥ ૪૧ ॥

શ્લોક—યે પઠંતીહ શ્વર્ગતિ કાશીસ્તવનમુત્તમ ।

તે મુત્તવા સર્વસૌલ્યાનિ શિવલોકે વસંતિ તે ॥૪૨॥

ગાશિ જે ગુણવંત વસંત સદાશિવરાસ

ત (તે) કુલ શોક સંતાપ પાપ નહી ગર્ભવાસ ॥ ૪૩ ॥

શ્લોક ॥ કાશીવિલાસસ્તવનં વસંત (ત) પૂજનં વિશ્વપતિર્વિભોમિઃ ।

કુર્વતિ નિત્યં પરમાર્થયુગ્યા । તત્ત્વાવસિદ્ધા મુખિનો ભવંતિ ॥૪૪॥

દેવરાજ દ્વિજ એમ બોલે એ જોડા એને બેહુ હાથ ॥

કાશીના ગુણ જાણે એ માનો શ્રી વિશ્વનાથ ॥ ૪૫ ॥

શ્લોક ॥ દ્યુત્વેતિ કાશ્યા પ્રણતિં કરોતિ । દાસાનુદાસો દ્વિજદેવરાજઃ ।

કંતવ્યમેતન્ વિશ્વધર્મયોદિત ॥ શ્રીવિશ્વનાથં પ્રણતોસ્મિ સર્વદા ॥૪૬॥

હતિ કાશીવિલાસઃ સમાપ્ત ॥ છ ॥

વિષયાદિ—આમાં કાશીપુરી અને તેમાં આવેલાં પવિત્ર તીર્થસ્થલાનું માહાત્મ્ય વર્ણવેલું છે. કવિએ પ્રથમ ગુર્જર ભાષામાં દૂહો રચી તેજ સાવને વિશેષ વિસ્તારથી સંસ્કૃત શ્લોકો દ્વારા દર્શાવ્યો છે. બન્નેની કુલ સંખ્યા ૪૬ છે.

વિશેષ—આ કાશીવિલાસ પ્રકટ યથા જણવામાં નથી. લિપિ, બાલભાષ અને પદિમાત્રાની છે; તેથી તેમજ કાળજી ઉપરથી પ્રતિ પ્રાચીન લાગે છે.

અં. ૧૧૮—પ્રકીર્ણ પદો—(ગુ. હિ. ક.)—કૃષ્ણલક્ષ્મિ અને
વેદાન્ત-જ્ઞાન—(લિ. સં. ૧૮૬૦)

આરંભ—

રાગ પિરજ । ધોળી મળ્યા મારા બાગ રે નંદક વિષુ નાણે હુએ ધોતીઆં ૧

નિરભેરામ સદા ગુણ ગાએ રે સામળીયાનું સુહાગ રે ૪

પદ-૨. નંદનંદનસુ નેહ રે સર્ધ ॥ કરસે તે જન જાણુસે ૧

નરભેરામ સધિ વલખે રે આંસુડાં વહે જળ મહરે ૪

વિષયાદિ—૧. આ આખાંયે પ્રતિ અનેક કવિઓનાં કૃષ્ણવિલાસ, વૈરાગ્ય અને જ્ઞાનનાં વિવિધ પદોથી ભરપૂર છે. વળી એમાં કોઈ કોઈ પદો હિન્દી તો કોઈ ગુજરાતી છે અને કોઈ તો હિન્દી-મિશ્રિત ગુજરાતી છે. આ પદો ઉત્તારવામાં કોઈ ચોક્કસ સંકલના હોય એમ જણાયું નથી. મોટે ભાગે નરભેરામનાં પદ વિશેષ છે. સુરદાસ, પરમાનંદદાસ, કબીર, માનપુરી, મોહનપુરી, આદિનાં હિન્દી પદ છે. નરસિંહ મેહેતાનાં પદ પણ સારી સંખ્યામાં છે મીરાંબાઈનાં પણ કેટલાંક છે. આમાંનાં પદ મોટે ભાગે હિન્દીમાં અને જુનું અરો ગુજરાતીમાં છે. બાલજીનું એક પદ છે. જેરામદાસનાં પદ પણ સારી સંખ્યામાં છે. રણછોડ, નંદ, કાનપુરી, મૂવદાસનાં પણ છે. વળી પદોનાં રાગો પણ વિવિધ છે. જેવા કે પંજાબી, સીંધી હોસેની વિગેરે.

૩ પ્રતિ એક લઘીઆને હાથે લખાયેલી નથી. પણ જૂઠા જૂઠા લઘીઆઓએ લખેલાં પાનાં એમાં ક્યાં ક્યાં હોય એમ લાગે છે.

પદોનો ક્રમ: ૨ પદ (અ) નરભેરામ; ૧ હરિદાસ (દિં.); ૪ નંદ (અ);
૧ કૃષ્ણદાસ (સિં.).

રાગ દિવ્યાધ્ય સિંધી: જવડે જવડે જવડે મીઠે ઠાકુરનો નાલો ।
જવડે જવડે જવડે મીઠે ગોવિંદનો નાલો ।
નાલો વઠ નારાયણનો ચોર પાંજી ચમ

૧ માનપુરી (દિં.) રાસનાં કીર્તન: (પૃ. ૧-૯) ૧ નરોદરિદાસ (અ.),
૧ માનપુરી; ૧ હરદાસ (અ. ૪-૨૧) ૧ હરિવલ્લભ:

રાગ હોસેની : હાં રે તું તો સાંભલને સણગાર મારી સજની રે
હું તો રમવા ગઈંતી આજ વનમાં રજની રે ૧
શ્રીકૃષ્ણ કહો ને વાર હરી હરી વચને રે,
હાં રે એવા હરીવલ્લભના નાથ રહીયે રમને રે ૪૯

ઈતી શ્રી રાસ સંપૂર્ણ.

ધોળ : મારી વિનતડી અવિધારી નાથ નિહાલી રે
મારા નાથ તણો અપરાધ મ ગણજો બાલી રે ॥ ૧ ॥
તારા મન માંહે જે મોહ એમ અનુચરજો રે
તુજ પાસેથી કેંયે ન જાયે એમ અનુચરજો રે ॥ ૫ ॥
ભણે નરસૈયા સુણ સાહેલી હરયે સુંડડે ભરજો
કેલ કલીરસ છે અતિમીઠો તે આપીને અનુચરજો ॥ ૬ ॥

સખી મલી કરે અનોખમ વાત ગોકલ ગરજો છીજે રે
આવા રડા સુંદર શ્યામ નેહકુમાર શેલામાં લીજે રે ॥ ૧ ॥
અંગે અંગ નચાવે તાન કુંવરઆઈ જોષને વારી રે ॥ ૬ ॥

ગરજો-માધવદાસ (અ.); ૧ રણછોડ (અ.) પછી ૭ નરભેરામની કાફીઓ ૭,
રાગ ખખાતના પદ ૪, પછી નરસિંહ-

રાગ પ્રભાતિ:

ધ્યાન ધર હરિ તણું અલ્પમતિ આલસુ જે થકી જન્મયા દુઃખ જાયે
નરસૈયા પ્રીતકર પ્રભુજીસું ખરી અવર વેપાર નહીં કૃષ્ણ તોલે ॥ ૫ ॥
આજ સોણલામાં જનકીને જાગી, જાણું મારા વાલાજીને કંઠડે રે લાગી
સખ સમાણી રે બાઈ માઈ સોણલું વિચારે નરસૈયાયો સ્વામી મારે
મિંદર પધારો પ

રામકલી: હરીને પુછોને અબોલડા સ્યા લીધા, કહીને કામજુગારી હરીજીને
કામજુ કીધા ૧

આલોગિન લેતાં કહન કુચ પુતા સ્યા અપરાધ અમારા ?
નરસૈયાયા સ્વામી મારે રૂઢા મનાવો અલસા પાડ તમારા ૫

પછી બિહાગડાનાં ૨ પદ તુલસીદાસ (હિં), ૧ કૃષ્ણ (હિં); અને ૧ સુધાનંદ (હિં),
પછી નરસિંહનું:

રામકલી: આવુ નહિતમ જોબન માર તે તો તમે જોવાને સ્થાને નાવે મારા વાલા ૧
એવાં એવાં વચન સુશીને હરી હસિયા નરસૈયાયા સ્વામી મારે
રીદીયા વસીયા ૪
આજ બાપ મુને જોની લંછન લાગુ કેમ કરી અંબર ઓઢું રે હું આધું. ૧
નરસૈયાયો સ્વામીને સંગે રમતાં અનુભવીઆ રે રસ માણે ૩
આંણિ નિહુડિએ પરવસ કાપા સેજડીએ સામળીઓ બાંધ્યા
મોં તો સાંધ્યા ન લીધા,
નરસૈયાયા સ્વામી રે હહુ તુજને હહ્યા તે બીતર જગો. આણિ. ૩
પદ ૧ ભારથી મંત્ર (હિં), ૧ પ્રાણજવન (હિં), ૧ આસકરન, ૧ કુશનદાસ,
પરમાનંદ, જવન, સિકસેન, અને સુરદાસ

બારમાસી-હરિ ખીમો-(શુ. ક.) (૨. સં. ૧૭૯૬)-પૃ. ૧-૪

કારતકે શુંડા તું જુલો રે ફાક પ્રત્યો રે મન માંઝે
ધન રે જોબન સત પરાણા દેપંતાં દોલાયે ૧
અવસર આવો નહી મલે દુર્લભ મનષો દેહ,
કહે હુરી ખીમ ખંતે કરી સામળીયાસો સનેહ ૪
અધીક મહીને તે અનુભવે પાંચ તત્ત્વ અપ્રમાન
પૃથ્વી અંપ તેજ વાયુ છે આકાસે નિરવાણ ૧
સંવત સંતર છતુવે જોત્યા બારે માસ
ગાયે સીધે ને સાંભળે હરષે હરીના દાસ ૩
કયે હુરી ખીમ ખંતે કરી સામળીયાસુ સનેહ ૪

વિશેષ-૧. દરેક માસની ચાર ચાર એમ તેર મહિનાની પર કરી છે.

૨. તે પછી પદ ૪ રાગ છતાળ 'નિરજેરામયા સ્વામી' સ્વામી (શુ.); ૧, મૂલદાસ (શુ); સોરઠ મધ્વાર આદિ ૧૮ નરજેરામનાં (શુ) ગાંઢે ધણીકની કરી ૯-૯ છે; થોડાકની ૪-૪ છે.

કકડો-અષો-પૃ. ૧-૫

ઓં નમો પરમાત્મા જે આદિ નીરજનદેવ અગોચર ગોચર થવાને કહું

કકાનો જોવ ૧

કંઠ ઉપેશ્યો કંઠનો મહે ન નીકડો કાઠ, એહવું સૂષ સંસારતું સંત સૂણો

સહ પાઠ, ૨

ખેરો મેં ખેટો પેર પેરો સજન કુટુંબ પરિવાર
ચિત્ત દરેં સહુકો મદિ જયમ ક્રમ્મનો વીહાર ૩
દાવરતે છેડું નિષે મુખીમાં હંકાર
પર ચક્ર વેતા તે પરા જોપનાં જાણુદાર ૪
કકા એ પુરા થયા સીધે સુણે ને ગાય
પરજીવ તાં તે વસેં જેહ પ્રીછે મહીમાય ૫
એમાં જ્ઞાનભક્તિ પેરાગ છે માંહે ગુરુ સસક્ષી ભેદ,
શ્રી ગોવિંદજીના ચર્ચુ પામે સત્ય માનો વેદ ૬
સંજી ગુરુને નાયણે અખા જોઈ કરજો વિચાર
વિચારતાં વસ્તુ પાછું સુધે તરો સંસાર ૭
પ્રતિશ્રી અપેજના કકા સંપૂર્ણ.

(પૃ. ૧-૧૫) ૧૨ હિન્દી વાલ અખાનાં; ૧ પદ અખો (ગુ.):—

માર-દેહનાં કૃત્ય માંહા સહિએ છુટા પડ્યા દેહ પ્રીછયો તેણે ન નાઈ
ઉપાધ્યની ઓટ માંહાં સહુજ આવિ ગયાં વસતુસાનિધ્ય તેણે ન થાઈ ૧
મુલ સિદ્ધ્ય બાપીને વિલસી રહી તે મુલગે પદ સરજે સમાએ
તે મુલગે પદ અધો રહો ઓચરી અલગો પડે તો જીવ થાએ. દેહ ૫

મીરાંતું પદ (પ. ૧૬)

રામકલી-મોહના મન હરયો માર્ધ મેરો મોહના મન હરયો
કા કર કિમ જાઉં સજની પ્રાન પરવસ પરયો ૧
દાસ મીરાં લાલ ગિરધર જનત એ વર વરયો ૩

અખો (પૃ. ૧૭-૨૮) રાગ પ્રભાતી—

ઝીલ તું સંતસંગત રૂપી જનવી, માનવી થાય મુકી જ મનનું,
જીમ નીપજો નવ યંક પશુ કામધનનું સતસંગ. દોહ.
બીક જનમની ટલે સ્વર્ગ આશા પતે તરત ત્રીકમ મલે ધેર બેઠાં,
સંકલ્પ મનના ટલે મનોર્થ નવ દમે, એક હરી મૂળ ગમે કર્મ હેઠા. ઝીલ ૧
નિશ્ચલ સિલ સદા દમ મગે નહી કદા, કારણુ વિના મુદા દેવદર્શી
સંત ગંગા તણું ફળ તે એ હવો ધણું કહે અવો સુલણું જાળે પર્સી. ઝીલ ૫

બાપી કિમ વેગલી થાએ જો રહો છે રહીયા માંહે. દોહ.
અમે જાણ્યું અમે દારકા જાણું, દરસણુ કરસું દેવ અંતરજામી

લાઈરે બ્રહ્મલાવ) તે આલો સ્થિર પુરણ આતમા સધલે પ્રમાણે ૧
લાઈ મુગત્ય તેજ માનવી જે હોએ આલોકે
અથે તે ઉરમાં ધરયુ જે કહ્યું ચતુર મોઢે ૮

જેતાં રે જેમ છે તમ દીકું વાગળદ સધલું ગયું જે લાચુંતું મીકું ૧
જેતાં લાઈ જાની તેહજ જાણુજે જે અણલિંગી જોને
આપ મુએ આપ રહે અષા તેહને સહુ તોલે

જાનું તે સદગુરને સરણે જે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણે

પ્રીછવે બોલે નહીં આપણે (૮ કડી)

આના કુલ ૧૧ પદ (શ્ર) અખાનાં છે પણ જે ગોપાલદાસનાં અને ૧ પ્રાણ-
જીવનનું (૧૨ કડીનું) પદ છે.

માળાનેઃ મરમ-ગોપાલદાસનું પદ, રાગ પરજ ૧૭ કડીનું છે તેમા માળાના
મણકા, દોરી આદિને વર્ણનાન પરલે તીર્થો અને દેવતાશ્ચે ધર્મચાર્યાં છે અને તેના જન્મનારા
હરિ, શકર, શુકદેવ આદિની મહત્તા અને માળાજપનો મહીમા વર્ણવાયો છે. દુષાન્તઃ

દોરી સખળ તાંત નહીં કુટે રે સદા જેમની છે, તેમ છુટે રે ૨

સુતર અગમ નિમમે કરી જાવો રે નાની લાતના મણીઆની હારો, રે ૩

માળા બાજ બીતર રિદા માંહે, રે નવ પડે, નવ બલે પાએ રે ૪

માળાનું મરમ જે કાએ જાણે રે તેને વૈરનવ વેદ વધાંણે રે ૧૬

ગર સોમરાજે દયા કરી દીધી રે દાસ ગોપાળને માળા આપી સીધી રે ૧૭

૧. આના લખાણમાં 'ક' ર, બ, ડ, ળ, અને છ એ સહુ અક્ષરોને સ્થાને
કદિમદિ લખાયેલો છે.

૨ તે પણ જ્ઞાનનાં ૨ પદ સુરદાસના (હિં) ને ૧ પરમાનંદનું (હિં) છે. પણ
શૃંગારનું ૧ અને કૃષ્ણ બાળકીલાનું ૧ એમ બે પદ (શ્ર) નિરસેરામનાં છે અને
૫ જ્ઞાનનાં પદ નેરાજના (શ્ર) છે પણ ૬ જ્ઞાનની કાફીઓ અને ૧૧ પદ (શ્ર) અને
૧૩ પદ (હિં) નરસેરામનાં અને ૧ પદ (શ્ર) નેરાજનું છે. પણ ૨ પદ 'ધ્યમ' નાં
નરસિંહનાં છે અને ૧ જ્ઞાનનું લાલજીનું છે

રાતલડી રમીને રે અમ ધર આવિયા રે વથીયાસુ બારણું મ ઠેલ ૧

નરસૈયાઓ સા(સ્વા)મી રે મિદર પધારેયા રે રંગ ધણો ને થોડી રાત. ૨

રાતલડી અંધારી રે વેરણુ વહી ગઇ રે ઉજો ઉજો અનુભરીએ સર, ૧

નરસૈયાઓ સામી રે મિદર પધારેયા રે આનંદધનનું આરામ. ૩

૧૩ રાધવજીને સેવો રે પ્રાણી પ્રેમસુ રે જેને સેવે સવિ સુખ હોએ.

જમરા કંકર રે ફરો પ્રાણી ભેટે રે પીડા તેને કદી ન સકે કોયે ૧

લાલજીના મણુ રે જે કોઈ બજસે રે લવને સાગરમાં દીએ હાથ ૮

૩. તે પછી ૬ પદ (દિ.) જ્ઞાનનાં નિરભેરામનાં, ૧ (દિ.) દેવાનું અને ૧ (ગ.) અખાનું છે:

રાગ કારાધડો : બટ પિંદત નિવેદીઆ વૈશ્રવ ગર્ભ(ર્વ) કરો મુ ઘેલા -

મનસુ વાત જુઓને વિચારી કાણુ ઉજલા, કાણુ મેલા. ૧

જો તું સિર્જતા સર્જિત શ્રોવણુ કરો તો આવત ખીજ વાટે

મુઠ મતની દેહ ન ધરતો પવિત્ર કયે(લે) તે માટે ૨

સંતચરણુરજ સદા પવિત્ર માન મુકી માથે નાવો

અવીચલ પદવી પામેા અપો કહે એમ પરમ પદ પાવો ૫

૪: તે પછી ૪ કાફી (૧ દિ. + ૩ ગ.) નરભેરામની છે.

૫. દુકાળીયું વર્ષ ગણવાની રીત: “જે વરસ હોએ તેને ૩ ત્રણ ગણે કરવો તેમાં પાંચ લેળવા સાતે પાતીએ ૫ અપુ વળી અધર વાધે તેવા લાવ હોએ:

એકે ત્રેકે આગમકાર સમતુલ હોએ તો પડે કાલ,

જે ગણા સાર ચોકો પડે મેધ અપાર

પાચા પધે પાંચ સમુદા છડો માને મેધ અનંતા.

ચૈત્ર સિતાત્ ॥ સંવત ૧૮૨૪ પર્વે શાક, શાકે ૧૬૨૦ મર્ત્યમાને”

૬ તે પછી ૪૫ (દિ.) સુપદેવચરણ, (દિ.) લક્ષ્મીદાસ તુલસી અને સુરદાસનું છે. તે પછી ૯ પદ અખાનાં (૧ ગ. + ૮ દિ.) છે. (પૃ. ૧-૬)

રાગ કલ્યાણ-રામ જાણે તેને રામ ફસે દૂર જાણે તેને દૂર પડે છે.

કહરો જાણે તેને તીર પાટલે છે કરસાણુ જાણે તેહનું અંતર ખસે છે. ૧

પોતાનું મત પોતે કલો છે એ અપે પદમાં અપો રલો છે. ૭

૭ પછી ૧ પદ ભાણુદાસનું (પૃ. ૬) છે: રાગ પ્રભાતી-

એક નિશ્ચે નિરધાર નર માનજે વેદવચન કરિ વાત માહરી

થિરદ સૂરિત તણો સંગ નિવારજો દુંકડાં નાવજો નિકટ નારી, ધ્રુવ.

કહે ભાણુદાસ વિવિધ પ્રકારનાં ભક્તિ ને મુક્તિ તો તેજ લહેસે ૬

૮ તે પછી અખાનાં ૪ પદ છે; (૧ ગ. + ૨ દિ.) ભૈરવ, ૩ પદ ગ. રામગરી, ૧ પદ ગુજરી (દિ.) ૧ પદ દેશાળ (ગ.), ૩ પદ (દિ.) સામેરી, (પૃ. ૬-૧૪)

નિરાધાર રહે તે સંત આધારે વલગાં રહે જંત ૧

પરોપ વાદતાં ન કરે અપો જે જોહવો તેહવો પારણા ૪

વસ્તુવિચારે વિશ્વ જ નથી ત્રિગુણુ ધૂઆડો કાઢ્યો કથી ૧

વાધે અધા છે બહુ ભાર આપ નહોં તાં રયો સંસાર ૫

આજ આનંદ મુને અદ્ભૂત પ્રગટયો મુજને માહેરો પાટ લીધો ૧ (૫)

વસ્તુને વિશ્વ કિસો નથી આંતરો અંતર દષ્ટે અવિસોફી જોસો ૧ (૫)

ચેતને ચિદાનંદ વિલસી રલો રે એ તો ચરમ દષ્ટે કરી ચરમ દીસે (૫)

યોગ ને ધ્યાન જંજલ કરવો ટલ્યો મૂર્તપંતો જ્યારે માહાવ પામી ૧ (૫)

૯. તે પછી ૭ પદ (આસા) નરસિંહ (પૃ. ૧૪-૧૭); પછી પદ સામેરીનાં, ૧ લઘુ શ્રીધર; ૧ ગોવિંદદાસ; ૩ નરસિંહ (પૃ. ૧૮-૨૦); ૧૧ પદ (કિદારો) નરસિંહ (પૃ. ૧૯-૨૫); (શ્રીરામ) ૨ નરસિંહ; ૧ અખો (પૃ. ૨૫-૨૬); ધન્યાધીનાં પદ-૭ નરસિંહ (પૃ. ૨૭-૩૦); (રામગ્રી) ૧ નરસિંહ (૩૦-૩૧), અને ૬ (શુ.) અખાનાં છે.

૧૦. પછી અખાનાં પદ (શુ.) છે.-(સામેરી) ૧, (રામગ્રી) ૧, (મિવાડો) ૪, (માર) ૭ (૫ શુ. ન્દ હિ.); (રામગ્રી) ૬, (કલ્યાણ) ૧, (હિ.) (પૃ. ૩૪-૫૦). આમાં અખાનું નીચેનું પદ (પૃ. ૩૮-૪૦) દયારામના 'ત્રેમરસ તેના ઉરમાં હરે' એ પદ સાથે સરખાવવા જેવું છે:

બ્રહ્મ બંશ તે પીયે રે જે બ્રહ્મબંસી હોયે,

જે દૃષ્ટ નપુષ્ટ અનામ અપર પ્રતક્ષ પીવું સોયે.-કુવ.

×

×

×

×

સિંહણ કેરા દૂધને શરવે તે સિંહનાં બાલ,

તે સાઠ સોનાના પાત્ર વિના ફૂટી નીકળે તતકાલ. ૩

સ્વાન તે શરવે નહી ગવરી તે મહિપીનું ઘી,

ત્યમ દેહદરસીને તત્ત્વદરસી સમજાવે મન ધીર. ૪

૧૧. તે પછી હિન્દી પદો છે: ૧૦ પદ કળીરાનાં (પૃ. ૫૦-૫૬) છે. તે પછી, ૫ સૂરદાસનાં, ૨ માધાનાં, ૨ સૂરનાં, ૩ દાસનાં (૫૭-૬૨), ૨ સૂરનાં (હિ.) અને ૧ નરભોરામનું (શુ.) છે. પછી ૪૭ પદ નરભોરામનાં છે. તેમાં કોઈ કોઈ હિન્દી પદો છે.

૧૨. તે પછી ગોપીકૃષ્ણઅંવાહ (બાર માસ) નરભોરામનો કહી ૨૫ છે (પૃ. ૧-૫):-

પર્યમ સમર ગણપતી, સારદાને લાગ્ય પાપ રે,

કાએ આળ્ખો રથ મથુરાં થકી તેને દેવીને ઉડી લાગે. ૧

×

×

×

×

ગંગાનું ફલ પામસે સાબને એમ કે છે નીરભોરામ. ૨૫

૧૩ તે પછી ૭ પદ નરભોરામનાં છે. પછી 'બાર દેશી ધોળ'માં બાર માસની ૧૫ કહી છે.

સંદેશી સામને જૈ કાએ રે કૌ છું સમૂ દેઈ સો સો વાર ૧

૧૪. તે પછી ત્રિયિઓ, નરભોરામની ઉપવાજ રાગમાં છે, કહી ૧૭ છે.

ઓધ(વ) માધવને મનાવળે રે આવો આવોની ગોકુલ ગામ

પંનર તીય ગ્રેમે જે ગાસે રે વાસ વૈકુંઠના તેને યાસે રે.

નિરભોરામની પૂરી સાલે

૧૫. તે પછી ૪ પદ નિરભોરામનાં છે. તે પછી ધોળની દેશી ૨૧ નરભોરામની ૧૭ છે. (પૃ. ૧-૯)

અં. ૧૧૮-ખ-આરમાસી-નિરભેરામ-(શુ. ૪.)-

(૨. સં. ૧૮૪૩)-પૃ. ૧-૧૪.

આરભ-અથ આરમાસી લિખ્યતે

રાગ સોરઠ સામેરી ॥ સાધી ઉમયાસુત આરાધતા મંગલ વરતે ચારઃ
વિધન હરે, મંગળ કરે, એનો સેસ ન પામે પાર ॥ ૧ ॥

દેસી ॥

હું પ્રથમ સમરૂં આજ ગુણપત દેવા રે એ સુધસુધનો દાતાંર કરીયે સેવા રે
હું ધુપ કરૂં નેવેદ આરતી ઊતારૂં રે, તારાં ચરણકમલ મન માંહે અહુનીસ ધારૂં રે ૧
ગુરૂ ગોવિંદજીને પાયે સીસ નમાવું રે, હું પ્રીત ધરી મન માંહે સરજો આવું રે
દ્રાહસ માસની વાત પ્રણવા કૌં છું રે, હું હરિના દાસનો દાસ થેને રૌં છું રે ૨

X X X X

શ્રીભાગવતકેરી વાત વ્યાસે વયાંશી રે તે કૌં છું સાત્રપ્રયોગ જુગતે જાણી રે. ૩
હરિ જીમ બોલાવે બોલતીમ મારે બોલું રે એમ કહે નીરભેરામ પ્રેમે હું ડાહુ રે. ૪
સાધી ॥ રવિ આયમતે હો સધી દિઠો રથ મે દોકક

નેહજીવન ઉમે રહો તણે ઉપનો શોક

દેસી ॥

એમ ઉભી સર્વ નાર જોવા આવી રે, સૌયે દીઠો રથ અકરૂર રે છે ભાલી રે ૧
૬ છે નીરભેરામજો સાંમ રમસુ રાસે રે, તમે જોજો વેલી વાટ ચૈતર માસે રે ૪
અન્ત-સાધી ॥ આર માસ પુરૂ થયુ મલવિજલ સંજોગ

કૃષ્ણગોપીનો સંવાદ છે ગાતાં પડસે ભોગ ॥ ૧ ॥

દેવી ॥

સધી આર માંસુ જે ગાય હરથ ધરીને રે, તે પાંધૂ ન આવે દ્રાએ પુનરપ મરીને રે
જે સાંભલે સીમે ગાય રૂઢ બહુ ભારી રે, વીમાને બેસીને જાએ નર ને નારી રે ૧
સંવત ૧૮ ત્રેતાલે પદ્મંધ કાષો રે, માહા મુદ્ધ પાંચમ રવી વાર લાયો લીધો રે
રાત્રુ કુન્દ દેશમાં ભુજ નગર ખીરાજે રે, ખીદર મોટાં ચોફેર સમૂદ્ર ગાળે રે ૨
તીઆં નારાયણ સર તીરથ સૌમાં મોટું રે, મરજન કરતાં સંસાર ભાસે ખોટું રે
તે ભુજ માંહી નીવાસ કાષો હરથી રે, સદશાત્ર ને સતસંગ તે સહુ પરથી રે ૩
દ્રાહે હોએ ષોડ ધનાડ જીલ અમારી રે, મે મારી જીલ અનુમાન કષ્ટક વીચારી રે
દેડાની પુરી હામ નથી રહી વાળી રે, હવે નીરભેરામ ગુણ ગાએ આનંદ પામી રે ૪
સંપુરણ આરમાસી.

વિધયાદિ-૧ શ્રીમદ્ભાગવતના દશમ સ્કંધમાંથી અકૂર કૃષ્ણને ધનુર્મખ માટે
મળ્યા મથુરા લેઈ જવા ગયા હતા તે પ્રસંગ લેઈ ગોપીઓનો બારે માસનો વિરહવિયોગ

કવિએ આલાખ્યા છે. ચૈત્રથી ક્રમ લીધો છે, અને અધિક મહીનો કાઢાઈ પછી ગણી તેર મહીનાની ગોખીઓની મનઃસ્થિતિ વર્ણવી છે.

૨ દરેક મહીનાની ૧ કડી સાળીની અને ૪ દેશીની મળી પાંચ પાંચ કડી છે. કુલ ૮૦ છે ૬૫ તેર માસની, પહેલી પાંચ પ્રસ્તાવનાની, બીજી પાંચ વિષયમેડનની અને છેલ્લી પાંચ ઉપસહારની, એમ મળી કુલ ૮૦ છે.

વિશેષ-૧ કવિ નિરભેરામ કચ્છજીવનો છે. તેના સંબંધી અગતની ૩ છ કડી કરતાં કાંઈ વિશેષ જણવામાં નથી તેણે સ ૧૮૪૩ ના મહા મહીનાની પાંચમે આ માસ પૂરણ કરેલા છે. તેનું બીજું કાવ્ય તિથિઓનું સં ૧૮૪૬ નું છે. તેની કવિતા સારી, મીઠી અને હૃદયમગ્ન છે, તેમ કવિ સારો સંસ્કારી છે. ગુજરાતમાં ગવાતી વિરહ બારમાસી, તિથિ, વાર આદિ રાધે આ સહુ સરખાવવા યોગ્ય છે.

૨ 'નરભો નાહું ના'પે રે ને ડાકારના ડાકારવાળો 'નરભો'-નરભેરામ અને આ નરભેરામ ભૂદા છે.

૩ તે પછી ૫ પદ (દિ) જોવામાં છે. તે પછી નિરભેરામનાં પદ ૩ (શ), ૫ (દિ), અને ૫ (શ) છે તે પછી પદર તિથિ છે.

અં. ૧૧૮-ગ-પંદર તિથિ-નરભેરામ-પૃ. ૧-૩

રાગ સામેરી : પરમ સમર સારદા, સમર તે મણપત દેવ રે,
પનર તીથિ મથવી કહું, હું રાત દીવસ કરે સેવ રે, ૧
પીઠ કહે સુણો સુંદરી અમે ચાવસુ હવે આજ રે
રાખ્યા તે નહી રેખે હવે, વણસે તે સરવે કાજ રે, ૨

ઉપલો ॥ પડવે તે નહીં છુ ચાવવા, કીમ કરી જસો કંથ ॥ વાલા ॥
હાથ કાંકણ મેહથી કરી કુંચુ ભુજે જૈને પંથ વાલા ૩
અને હો વાલા માનો માનો અમારી વાત વાલા,
અને હો વાલા હવે પડી પડાલે બાત વાલા,
અને હો વાલા રહી જાઓ આભુની રાત વાલા,
૬૬ પીઠ કહે સુણુ સુંદરી રે સમજ તે જાઓ બેઠ રે,
પ્રીત મણી ત્યાં દુપ ધણું એમ રે જી ચારે વેદ રે, ૪

અન્ત-ઉપલો ॥ પુનમે નહીં છુ ચાવવા રે હું તમને કીકાડીક વાલા,
ચાલુ ચલાવુ પરદરો તમે કેની મન રાખો બીક વાલા, ૭૧
પીઠ કહે સુણુ સુંદરી રે રેવાવાનો આ છે હામ રે
પ્રધવાહુ પુર મથું એમ કહે છે નીરભેરામ ૭૨

વિષયકાંઠિ-૧ આ તિથિઓમાં પતિને વિદેશ જતો અટકાવતાં પતિપત્ની વચ્ચેનો પંદર તિથિની દરેક દરેક તિથિને ઉદેશીને વિરહસંવાપ અને મનામણાં-દુઃખમણાં સંબંધી સંવાદ વર્ણવાયો છે.

૨. કુલ ૬૫૨ છે.

૩ આની પણ આનંદધનનું (દિ.) ૧ પદ છે. તે પણ ૧ (દિ.) ૬૫૨ અને ૧ (દિ.) નેરાજાસનું છે. તે પણ ૧ (દિ.) સમાધક, બદ્રીનાથ પચરત્ન (દિ. ૫ ૬૫) અને નિરમલ પદ્મ (દિ.) છે. પણ પદ ૧ (શ્ર) નિરમેશમનું, પણ પરમાનંદ અને સુરદાસનાં ૧૨૫ પદ (પૃ. ૩-૬) છે. તે પણ સંતદાસની સાખીઓ ૩૬ (દિ.) (પૃ. ૧-૬) છે તે પણ છે.-

અં. ૧૧૮-ઘ-શરદ પુનમનો રાસ-નિરભેરામ-

(ર. સં. ૧૮૪૬)-(લિ. સં. ૧૮૫૯)

સામેરીઃ પ્રથમ હું સમર્પે રે ગણપતિ દેવા રે ભવોભવ ભક્તિ તમારી લેવા

એક સમે જોયું હરિએ વીચારીઃ તેડું રે વનમાં મળની નારી

સંવત અઢાર છેતાલો જણો મહિનો થૈનર મુઢ પરમાણો
તીથ છે પંચમી રવી વારે મુરત જોધને પ્રથમ ઉચારે ૬૦

વાચે સીધે તે સુપદાઇ નરભેરામ કહે ગુણ ગાઈ ૬૧

પ્રતિશ્રી પંચ અધ્યાધનો રાસ સંપુરણ, સંવત અઢારસે ઓગણસાઠ
પદ, ના કારતક વીઢ ૧૦ સમ સનીવારનો લખ્યો છે.

તે પણ સુરદાસનાં બે ઢિન્દી પદ છે. તે પણ તુલસીદાસ, અમદાસ આદીનાં
રામાનુજચાર્યની વધાર્ધના ઢિન્દી પદ છે. તે પણ ૧ (શ્ર) પદ રણુછાડનું અને એક
નરસિંહનું છે:

દેવગાધાર-મનર્ડાના નિત નવલાં પરિચાણુ રે કણુ કણુ માંહે ચાતુ રે (કડી ૭)

તે પણ દેવજાસ, રોહીજાસ, મોહન, તુલસી, અમદાસ, સુરદાસ અને દેવાકરનું
અઢેડું ઢિન્દી પદ છે. અતે નરસિંહનું પદ છે.

રાગ રામગ્રી ॥ સસનેલી રે સજની સામલીયો અંગે પાતલીયો ॥ રસ ॥

વાલો નયણે નેહ જણાવે રે સજની ૧

નરસૈયાચો સ્વામી ભલે મળીયો રમણુરંગીલડો માણે રે ૪

અં. ૧૧૯-ક-નંદનત્રીશી-(શ્ર. વા.)-સામળલટ્ટ-(ર. સં)-

(લિ. સં. ૧૮૩૬)-પૃ. ૧-૨૫

આરંભ-શીગણેચાય નમઃ અથ નંદનત્રીસી લખ્યતે:

ઓપાઠઃ શ્રી શરદાને નામું સોસ આરાધું ઉમયાપતિ ધૃષ્ટ

શ્રી ગણપતના પુર્ણ પાવ જેઠથી કાંમ સઠલ સિદ્ધ યાવ. ૧

શ્રી દીગલમય શ્રી રણછોડ આરાધું તુને એ કર જોડ,
બટુકનાય મોટા મહરાજ, લક્ષ વિશાધ રાવે લાજ ૨

x

x

x

x

દ્વડા પશ્ચિમ દેશ, નંદ નગર, નંદસેન રાજન

રાજભાર અધિકાર છે વધલોચન પરધાન ૬

અન્તા- નંદરાયની કથા કહી કરી અતુરાર્થ જોડ

સોતા વક્તા સાંભલે કોઈ મદે જ્યો પોડ ૫૨

અક્ષાં સીપે નંદરાયનું સુણે એ મહીમાય

વિન્નજ ભાગે તેહના, આસ્યા પુરણ યાઈ ૫૩

x

x

x

x

શ્રી જોડ ભરામણ સાંમકી શ્રી અમદાવાદમાં વાસ

નંદકથા તેણે કરી કહે કવી સામસદાસ ૫૬

સેવક સહુ કવી તણે સીવપુજન પ્રતાપ

સામજ ભટ કનિ કહે આઈ ઉપાસી આપ. ૫૭

માત્ર પ્રગણે મોરખી સેદજ સકય સુજ ગામ

કણખી કરણ સમેા વસે રખીદાસ જેહનું નામ ૫૮

તેણે કનિ સંભલધું પસાય કરી પક્ષ લાભ

તેણે તેહુ મોકલ્યું તીહાંથી ચાલી આખ્યાત ૫૯

કવી તેઓ કોડે કરી ઝાઝા દીધાં માન

વજ્ર આભુપથ અતી ધણ્યાં ભાવે આપ્યા ધરતી ધાન ૬૦

સીંગેડ માલવી સાંમકી વેગનપુરમાં વાસ

શ્રીનંદરાય તણી કથા કહે કવી સામસદાસ ૬૧

સામલ ભટ સુભ કળૂ નંદ તણૂ આખ્યાન

સુણે સીપે સાંભલે તેને ગંગાસ્નાન ૬૨

ઓતા વક્તા સહુ સાંભલો કહે કવિતા કરજોડ

સામલ ભટ મુપથી કહે બોલો જે જે શ્રીરણજોડ ૬૩

ઇતીશ્રી નંદખત્રીસી સંપૂર્ણ સંવત ૧૮૩૬ ના કારતક શુદ્ધ ૧ લખીતં શુભ

વિષયાદિ-વાર્તાના વિષય સુમસિદ્ધ છે

વિશેષ-૧ આ વાર્તાના પદબધ દ્વડા, અને છપાથી થયેલો છે કુલ કડી ૫૬૭ છે

અં ૭૨-કમાં કડી ૬૧૫ છે તેનાથી વધુ ન્હી પ્રતિ અં. ૬૨-ક છે આ પ્રતિ કરતાં
એમાં ફેરવીક કડી વધુ જણાય છે.

૨ મસ્તુત પ્રતિ ભાવબોધ લિપિએ લખેલી છે, તે સં ૧૮૩૬ ની છે અને તેમાં

પ્રાચીનત્વના સંસ્કાર કેટલાક જળવાયલા છે. પ્રતિ વાર્તા રચાયેલી પછી ૫૦ વર્ષના અરસાની છે, અને જોડણીમાં લગભગ શુદ્ધ છે.

૩ જી. ડ. કા. દો. બાગ ૧લામાં (ઇ. સ. ૧૯૧૫) આ વાર્તા પ્રકટ થયેલી છે. તેમ જા. હીરાલાલ ત્રિ. પારેખની સં. ૧૮૦૨માં લખાયેલી પ્રતિમાં આ વાર્તા છે. તેમાં અને આ પ્રતિમાં પણ પાઠભેદ છે, કેટલોક મહત્વનો છે તે કેટલોક સાપ્તિક છે. જી. કા. દો. માં કદી ૬૩૨ છે.

૪ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં નથી તેવી, જી. કા. દો. ની તેમ જા. હીરાલાલવાળી પ્રતિમાં આ કદી છે:

નંદરાય તણી કયા સુણી જે સંસ્કૃત માંહે

કરે પ્રાકૃત તમે પ્રીતશું ઇદ વેપાસી આંહે (૬૩)

૫ જા. બ. દેરાવલાલ ડ. ધુવની સં. ૧૭૬૩ ની પ્રતિમાં પણ આ વાર્તા છે; તેમાં અને આમાં કેટલોક પાઠભેદ છે. બધી પ્રતિઓના પાઠભેદો નોંધી એક સંશોધિત આવૃત્તિ પ્રકટ કરવાની અગત્ય વિશેષ છે.

૬ જૈન કવિઓએ પણ નંબત્રીશી લખી છે, તે સરખાવવા જેવી છે. સિદ્ધકુસલે નંબત્રીશી ચોપાઇ સં. ૧૫૬૦ માં લખેલી છે. જુઓ 'જૈન ગુર્જર કવિઓ' (જા. મોહનલાલ દલીયંદ દેસાઈ) પાનું ૧૦૩. "બુદ્ધિપ્રકાશ"માં સને ૧૯૧૬ ના મે-જૂન-જુલાઈના અંકમાં ૨૫. રજુનિતરામ વાવાભાઈ મહેતાએ રેફ્રેન કોલેજના હસ્તલિખિત પુસ્તક સંગ્રહમાંથી આ વાર્તા જગારી પ્રકટ કરી છે. તેની નોંધ વાંચવા જેવી છે. એનો કવિ હેમવિમલ સૂરિ હોવાનું તેમણે જણાવેલું છે. પણ ખરી રીતે હેમવિમલના શિષ્ય હમનશીલના શિષ્ય સિદ્ધકુસલકૃત છે, (જુઓ "જૈન ગુર્જર કવિઓ" પા. ૧૦૩-૪).

૭ કવિ નરપતિએ સં. ૧૫૪૫ માં નંબત્રીશી લખેલી છે. (જુઓ 'જૈન ગુર્જર કવિઓ' પાનું ૮૮) જા. મોહનલાલ દલીયંદ દેસાઈ આ કવિને જૈન માને છે, પણ તેનો સંતોષકારક પુરાવો તેઓ આપી શક્યા નથી. તેમ એ નરપતિનું 'પંચડડ' (જુઓ "જૈન ગુર્જર કવિઓ" પા. ૨૯૧) સં. ૧૫૪૪ માં રચાયેલું છે, તેની જૈન ગાંડારથી અન્યત્ર (વડોદરા) ઉપલબ્ધ પ્રતિઓથી તે જૈન હોવાનું સમજાતું નથી. તેના રચનાસંવત સંબંધમાં જા. મોહનલાલ રાંડાશીલ છે, પણ પ્રસ્તુત નામાવલિના અં. ૭૮-૮૧ના વિશેષ-૨ (પા. ૨૩૬) નો તેમજ તેમના ઉક્ત પુસ્તકના પાના ૨૯૨ થી ઉપરનો રચનાસંવતનો ઉલ્લેખ સ્પષ્ટ રીતે વિક્રમ સંવત સૂચવે છે, અને તે સં. ૧૫૪૪ નો સિદ્ધ થઈ શકે એમ છે.

અં. ૧૧૯-ખ. -સિંહાસનબત્રીશી-શામળભટ્ટ-(૨. સં. ૧૭૭૭)

(લિ. સં. ૧૮૩૬-૪૬)-પૃ. ૨૬-૮૨૯

વાર્તા ૧ લી-હરણની-પુતળી નંદા-પૃ. ૨૬-૨૯

આરંભ-શ્રીગણેશાય નમઃ અથ સીંધાસન બત્રીશી લખતેના પ્રથમ નંદા લખી છેના

દ્વારા: કહે નંદા સુણુ મહિપતી રાજા જોજ સુજાણુ

પંચ પાપ પ્રલે કરે સુણતાં વીક્રમ વાણુ. ૧

ચોપાઇ: ઉજેણી નગરી અતિ સાર જેહવું ઈદ્રાસન અપાર
નવતેરી નગરિનું નામ શિલવર્ત સહુ બાધું ગાંમ. ૨
વર્ણ અઠાર વસે સહુ વાસ વેદપાઠ પંડિત બહુ પાસ,
રાજકુલી છત્રીસે સુર રાજમાં ઇશ્વરનું રૂપ. ૩

અન્ત- કનકલતા રાય પુત્રી જેહ, બાધિને પરણાવી તેહ,
સુખો રાજ આસન અધિકાર, એહવો પરદુષર્જનહાર. ૭૩
નામ સિદ્ધર્થ વિક્રમ તણું સીલ સુધ પામે તે ધણું,
દાની થયો તે કલણુગને વિષે નહી ખીન્ને કા વિક્રમ પધે. ૭૪
નંદા કહે સુણુ ભોજ રાજન પરદુષર્જનન કરે બહુ પુન્ય. ૭૫
દુહા એહવો રાજ જે થસ્યે, જે કરસ્યે પરકાજ,
તે બેસે સિદ્ધાંસને એક છત્રધર રાજ ૭૬
એહવું કહીને ઉતપતી ગઈ પુતળી આકાસ,
હવે સુભદ્રા બોલસે કહે કવિ સાંમલદાસ. ૭૭

છતિ સંપૂર્ણ: ॥

વિષયાદિ-૧. પ્રસંગ-ઉજેણી પાસેના ગાંધર્ મસાણમાં એક આઢેડી રાત વાસો વડે
૭૫૨ રહ્યો ત્યાં અકસ્માત્ ઇન્દ્રસલા જેવી રોઆ થઈ રહી અને એક હરણુ રાજપાટ
બેઠું. તેણે ન્યાય ચૂકવ્યો. સવારે તે સહુ અદૃશ્ય થયું. એટલે આશ્ચર્યચકિત થતો હરવાડ
ધેર આવ્યો અને સ્ત્રીને સહુ દીકું તેણું કહી બીજે દિન ધણીધણીયાણી ત્યાં રાતવાસે
ગયાં અને પહેલી રાત્રિના એવા જ પ્રકાર દીકા પછી તેમણે રાજ વિક્રમને એ વાત
કહી. ત્રીજી રાત્રે વિક્રમ ત્યાં ગયો. તેણે એ સહુ ભ્રૂંચું અને હરણુને પાટ બેઠો પછી તીર
વડે હથેલી. સહુ ઇન્દ્રસલા થઈ રહી અને વિક્રમ તે સ્થાને ચડી બેઠો તરત વિમાન
આવ્યું અને જેવો હરણુ તેમાં બેસવા ભય છે, તેવો જ તેને અટકાવી આ સહુ અદૃશ્ય
વ્યતિકર થવાનું કારણ પૂછ્યું. હરણુ પછી સ્વર્ગે વિદાય થયું. વિક્રમે હરવાડને બોલાવી
ધન લેઈ સતોપાવા કહી. પણ તે નમાનો થયો. એટલે પોતાની કુંવરી કનકલતા આપી
તેને રાજ્યપદે સ્થાપ્યો.

૨ આ વાત નંદા પુતળીએ કરી છે. દુહા અને ચોપાઈથી પદબંધ બાધેલો છે.
૧૭ દુહા અને ૬૦ ચોપાઈ મળી કુલ ૭૭ શ્લોક છે. સ્તુતિમાત્ર જિજ્ઞાસુ નથી, તેમ
બોલે સિદ્ધાસન બેસવા તૈયારી કર્યાનો ઉલ્લેખ નથી, તેમ નથી સિદ્ધાસનપ્રાપ્તિની
પ્રસ્તાવના; એકદમ પુતળી નંદા વિક્રમનાં વખાણુ કરે છે ત્યાંથી આરંભ થાય છે. ૧ ઉલ્લી
કડીમાં માત્ર “સામલદાસ” એટલો જ કવિનો પોતાના વિષે ઉલ્લેખ છે. ૨ રખીદાસ-
નો ઉલ્લેખ નથી. ૩ વીરશ્વર તથા નવાણુનું સ્તવન નથી.

વિશેષ-૧ પ્રથમ શિલાજાપમાં બત્રીસે પુતળીએનો વાર્તા સંગ્રહ પ્રકટ થયેલો છે,
તે પણ સિરાકાશરે વિવિધ પ્રતિબો છપાઇ છે, પણ સહુયં ત્રસડ છાપ્યું છે, કડીએ કડીએ
છૂટી પાડી નથી, તેમ તેમાં “ધાલ ઘુસેડ” પણ બોલી નથી થયેલી અને અશુદ્ધિનો તો
પાર રહ્યો નથી.

૨. ગુજરાતી સાહિત્યપરિષદ બેંગલોરમાંથી વરદ્ધી રા. રા. અંબાલાલ ધુ. જાનીએ પહેલી ૧૫ વાર્તાઓ બે ભાગમાં આજ પ્રતિ ઉપરથી સંચોધી, બીજી જૂની પ્રતિઓના પાઠ આદિથી શુદ્ધ કરી મુદ્રિત કરેલી છે. તેમાં પાને ૨૬-૪૦ આ વાર્તા પ્રકટ થયેલી છે.

૩ અન્ય પ્રતિઓનો ઉલ્લેખ “સં. ૧૮૩૬ માગસર સુદ ૨ રવિ” ને રોજ પૂરી લખાઈ રહેલી, રા. હીરાલાલ ત્રિ. પારેખની પાનીયાં પ્રતિ છે. એમાં સિદ્ધાસનની વિક્રમ-ને પ્રાપ્તિ વગેરે, બોજામુનનો ઉલ્લેખ આદિ છે. તેમ જ બધાં કથાનક પ્રચલિત પણ છે. બે છાપા અને બાકી દોઢરા ચોપાઈ છે; માત્ર અંતમાં જ રખીદાસ માટે ૧૦ છોકા છે. આ વધારા માટે જુઓ “અ. યુ.”વાળી ‘સિદ્ધાસનગત્રીશી’નું પરિચિત્ર નં. ૧, પૃ. ૪૧-૫૩.

૪ રા. બ. કેશવલાલ હ. મુવવાળી સં. ૧૭૯૬ માં લખાયેલી લેખાતી પ્રતિ, તેમ રા. હી. ત્રિ. પારેખવાળીમાં ‘સિદ્ધાસનપ્રાપ્તિ’ના ભાગ હોવાથી તેની ૧૯૪ છોકા રા. અં. યુ. જાનીએ સંચોધી ઉપર્યુક્ત આદિમાં પ્રથમ છાપી છે. છાપેલી પ્રતિઓમાં રખીદાસ આરંભમાં જ આવે છે, સ્તુતિભાગ આદિ બીજી કેટલુંક ધણું વધારે છે. પ્રકાશકોએ ફાળમાં પાણી બહુ જ નાંખ્યું છે.

૫ પ્રતિ ચોપડા ધાટની લાંબાં પાનીયાંની છે. શુદ્ધ બાળબોધ અક્ષરે એક જ લઘી-આને હાથે લખાયેલી છે. જે કે સામાન્ય રીતે અક્ષરનો મરોડ અને ધાટ એકસરખાં આખી પ્રતિમાં આલ્યાં આલ્યાં છે, પણ વચ્ચે વચ્ચે કંઈક ભાગ ઝીણા અક્ષરે પણ લખાણ છે. પાને ૨૨-૨૩ લીટીની રાશ આવે છે, કદિમદિ ૨૬-૨૭ ની પણ ખરી, પણ તે બહુ નહીં. પાનું ૬ ઇંચ પહોળું અને ૯ાા ઇંચ લાંબુ છે; તેમાં બે બાજુ હાંસિયો પાડીને લખેલું હોઈને ૫ ઇંચ પહોળા અને ૮ા ઇંચ લાંબા ભાગમાં લખાણ લખાયેલું છે. કુલ પૃષ્ઠ ૧-૮૨૬ છે; વચમાં ૧૪ મી વાર્તા જૈન ધર્મીઓનાં મન હુબલે એવી હોઈને તે નહીં લખતાં લઘીઆએ પાનાં ૨૧૧-૨૩૯ કોરાં રાખ્યાં છે ૨૫ પાનાં નંદબત્રીશીએ, અને બાકીનાં ખરીસ પ્રતળીએ રાક્યાં છે. નંદબત્રીશીના પૃષ્ઠના અંક પાછળથી લખાયેલા છે. જૂની પદ્ધતિ બે પાસના પાનાને એક જ અંક આપવાની છે, ત્યારે અહીં બે પૃષ્ઠના બે અંક નોંધ્યા છે. ૫૮ પૃષ્ઠ છેવટે કોરાં છે.

૬ લઘીઓ જૈન છે, છતાં એકંદરે નાખરી લઘુ વરવરે છે અને જૈન લઘુ ખાસ ટીસી આવતી નથી.

૭. વાર્તા ૧ લીના અંતમાં લિ. સં.નો ઉલ્લેખ આમ છે:-

“સંવત ૧૮૩૬ ના કારતક શુદ્ધ ૧ લખીતં શુભ.”

૭ મી વાર્તાને અંતે (પા. ૧૨૧) આ ઉલ્લેખ છે;

“સંવત ૧૮૩૬ ના માગસર વદ ૧૧ વાર રવિ લખીતં. કપડવણ્જ મધ્યે લખી-તં પનાસ મીઠાના ચેલા છવણુ લખીતં”

૧૦ મી વાર્તાને અંતે (પા. ૧૬૨ મે):-“શ્રીકપડવણ્જ મધ્યે લખીતંમ છવણુ.”

૧૨ મી વાર્તાને અંતે (પા. ૨૦૩ મે); “સં. ૧૮૩૬ ના વર્ષે ચૈત્ર શુદ્ધ ૫ પંચમી

રવીવારે લખીતં કપડવણ્જી નમરે લખીતં.”

૧૫ મી વાર્તાને અંતે (પા. ૨૫૫ મે); “સં. ૧૮૩૬ ના વર્ષે ફાગણ વરી ૧૧ વાર શુક્રે લખીતં ચં. શ્રી ૧૦૮ શ્રીમીઠાજી રાખ્ય છવણુ લખીતં.”

૧૬ મી વાર્તાને અંતે (પા. ૨૮૩ મે); “સં. ૧૮૩૬ ના ફાગણ સુદી ૧૧ વાર ગુર.”

૨૦ મી વાર્તાને અંતે (પા. ૪૦૩ મે); “સં. ૧૮૪૫ ના ફાગણ સુદિ ૫ રવિ.”

૨૩૦મી વાર્તાને અંતે (પા. ૪૮૩ મે) “સ. ૧૮૩૭ ના વર્ષે જોઈ વહિ ૧૩ દિને”
૨૬ મી વાર્તાને અંતે (પા. ૧૫૭ મે) “સ. ૧૮૪૫ આવાહી ૪૬ ના વર્ષે ભાદ્રવા
વદી ૧૦ વાર ચંદ્રે”

૭૨ મી વાર્તાને અંતે (પા. ૮૨૬ મે) “સ. ૧૮૪૬ ના આષાઢ સુદિ ૨ વાર
પુષ્યે લખીતે આવાહાદિ”

૮. આથી જણાય છે તેમ પ્રતિ આખી લખતા લઘીઆએ ૧૦ વર્ષ, અને ૮ મહીના
અને એ દિવસ લીધા છે, કદાચ સં ૧૭૩૮-૪૪ ના વર્ષનો આગો પડેલો હશે (જુઓ
૨૩ મી અને ૨૦ મી વાર્તાના લિ. સ. વચ્ચેનો અવરાલ)

૬. હુંકાશરીનો ખુલાસો. આ અં. ૧૧૬ ખ. આ નોંધેથી ૭૨ વાર્તાઓમાં જેટલેક
સ્થળે હુંકાશરી વાપરી છે, તેનો ખુલાસો-કે (દી જ હેરાવલાલ હં મુખની પ્રતિ
સં ૧૭૬૧-ની), આ (સ. હીરાલાલ ત્રિ પારેખની સ ૧૮૩૪ થી ૧૮૩૮ ની), હી.
(સ. હીરાલાલ ત્રિ પારેખની સ ૧૮૦૧ અને તે પછીની), સા (છાપેચી, સાહિત્ય પરિષદ
બંડાળ કમીટી તરફથી સરોધીને મોકલ કરાયેલી ૨૧ અંગાણાલ છુ ભંની વાળી પ્રતિ)

વાર્તા ૨ છ-વિધાતાની-પુતળી સુભદ્રા-પૃ. ૨૬-૪૧

આરભ-અથ સિંહાસન-મત્રીસી મધ્યે પુતળી સુભદ્રાનો આંમણનો હીકરો
જીવાડયો તેહની વાર્તા લખ્યતે

હોહો! બોજ રામ આનદિયો વનિ સુમુહુરત લિધ
નગર બોજ કરાવિયું રચના અહુ વિધ કિધ. ૧
અંહન બોમિ ઇંટાવિયા અતિસં મેહેલ આવાસ
કુંડમજડા દેવરાવિયા વેચ્યા પુબ્ધ ચોપાસ. ૨

અન્ત-કહે સુભદ્રા સાબલ બોજ નહિ વિક્રમ કરાં સોજ
એહવો કો યરયે પરમાર તે બેસસં એણે હાર. (૩૦)૮

હોહો! કહે સુભદ્રા સાબલો મન ધરિ વિચાસ,
વિક્રમમહિમા સાબલે તેહની પોહયે આસ. ૬
સિંહાસન જે બેસીઈ જે હોઈ નિશ્ચલ મન
હવે ધનદા બોલસ્યે તે બોળે રાજન ૧૦
ગાય સીધે ને સાંભલે જે કરસ્યે નર હાસ્ય
દ્વતીય કથા પુરણુ યઈ કહે કવિ સામવદાસ ૧૧
ધતિ સપૂર્ણ

વિષય-૧ પ્રસન્ન આમ વર્ણવેલો છે એકાદા શિકરે જયેલો વિક્રમ ‘મહિસમૃતિ’
નગરીમાં આવી ચઢ્યો અને એક બ્રાહ્મણને ઘેર રાતવાસો રહ્યો ત્યાં મધ્ય રાત્રે એ
બ્રાહ્મણની વધુએ પુત્ર જન્મ્યાથી છઠ્ઠી દેવી વિધાતા આંક લખવા આવી. વિક્રમે તેની
૭૬

પોસેથી નાણી લીધું કે એ બાળક પરણતી વેળા વાપથી મરશે ન મરશે. છતાં વિક્રમે તેને ગમે તે સોગે એમાંથી ઉતારવાનો સંકલ્પ કીધો. તત્કાળ તેા વિક્રમે આ વાત મનમાં રાખી, અને ત્યાંથી વિદાય લેતાં બ્રાહ્મણને તેના પુત્રના લગ્નપ્રસંગે ઉત્તરેણુ નિમંત્રણ મોકલવા વિનવિ ઠરી. પછી લગ્નપ્રસંગ આવતાં ત્યાં વિક્રમ રાજકાક સાથે આવ્યો, અને ચોક્કી મૂકી એવો પાકો બંદોબસ્ત કીધો કે જેથી અરણ્યનો વાઘ ચોરીમાં આવી ન શકે અને બ્રાહ્મણપુત્રને મારી ન જ શકે. પણ દેવગતિ બળવતી હોવાથી ચોરીમાં ટગિલા ચિત્ર-માનો વાપ તે સમયે સજીવન થયો અને બ્રાહ્મણનો પુત્ર મુએ; વિક્રમે તેનું રાજ રક્ષણ સાથે ઝાડે બંધાવ્યું અને પાછા આવવાને વર્ષનો વાયદો કરી, પોતે તેને મટિ અમૃત લેવા નીકળી પડ્યો. માર્ગે જતાં વનમાં એક સાથે તેના પેટમાં રહેવાની માગણી કરી; વિક્રમે હા પાડી, અને તે પેસતાં પોતે ઉદરોગિયો થયો. એક આપકમાદમાં માનનારી રાજ-કુવરીને, તેના પિતાએ આ કાપડી-વિક્રમ સાથે પરણાવી. તેણે પેટમાંના સાપને મારી વિક્રમને ઉગાર્યો, પણ પરદુઃખબંધન વિક્રમે આશ્રિત સાપને માર્યા બદલ તેને સામે તિરસ્કાર કર્યો અને એ મુએલા સોશિનનાં અરિય બાંધી પ્રવાસે વિચર્યો. ત્યાં અવાનક પેલા સાપના દર પાસે જઈ પહોંચ્યો અને પુત્રવિરહથી હૃદયમાં કરતી તેની મા પાસે તે બદલ ધરતી શિક્ષા માગી. પણ તેણે અમૃત આપ્યાથી વિક્રમે સાપ અને સાથે પેલા બ્રાહ્મણપુત્રને છવાડ્યો.

૨. દુહા, ચોપાઈ અને છંપાથી પદબંધ બાંધેલો છે. કુલ કદી ૩૧૩ છે. નેવિલી ૩૧૨ (૧) કદી છે. ૧ છંપય બાર લીટીનો, ૯૨ દુહા, ૨૪૦ ચોપાઈ છે.

૩. સ્તુતિભાગ અને રખીદાસનો ઉલ્લેખ નથી. બધું સિંદાસન હતું અને તે સોને શણખાર્યું, અને તે ઉપર તે બેસવા તત્પર થયો અને પુતલી સુસદા બોલી, એવો પ્રસ્તાવ છે.

વિશેષ-૧ સ્ત. મતિ ભાગ ૧ લામાં આજ પ્રતિને આધારે આ વાર્તા છપાઈ છે, જુઓ પાનાં ૫૪ થી ૧૦૨ અને તેનું પરિશિષ્ટ પાનાં ૧૦૨-૧૧૮.

૨. કે. પ્રતિમાં કેટલાક વધારા છે, પણ મહત્વની બાબતમાં કંઈ ફેર નથી.

૩. પા. પ્રતિમાં (વિપિસંવત નથી) આ વાર્તાનો ઉદ્ભવ જ એવો છે. ૧૨૫ કદીમાં સ્તુતિભાગ, સોનપ્રસાદ, રખીદાસનો ઉલ્લેખ, સિંદાસનારૂઢ થવાની તત્પરતા, વિક્રમની યોગ્યતા આદિનો વધારા છે. તે મટિ જુઓ (સ્ત. પ્રતિની પાઠનોંધો તથા પરિશિષ્ટ અ. ૨ (પા. ૧૦૨-૧૧૮))

૪. છાપેલી (સં. ૧૯૪૬ ની શા. ગોડળદાસ નગીનદાસની) પ્રતિમાં આરબ તેમ ઉપસહારમાં રખીદાસનું નામ નથી. અને 'બત્રીશી' સંસ્કૃતમાંથી, સોનપ્રસાદમાંથી પોતે પોતાની ઉર્મિથી બાંધ્યાનું, પરમાર્થના હેતુથી રચ્યાનું જણાવેલું છે. એટલે તેમાં રખીદાસનાં નવાણું કે બીરેશ્વર મહાદેવનો ઉલ્લેખ તેા ક્યાંથી જ હોય?

વાર્તા ૩ છ-કમળની-પુતળી ધનદા-પૃ. ૪૧-૪૭

આરંભ-અથ સીંદાસન બત્રીસી મધ્યે કથા કમલની લખી છે.

દુહા: સોજ રાય મન વિભાસીયું બોજન કરાવ્યું ગામ

ગુરુ પુરણુ યોગે કરી બેસણુ ધાલે હામ.

મુલ યોગ સાધી કરી, મેલ્યા રાંછા રાય,
વાળે વિવધ વજ્રકાવીયાં ઉછવ મંગલ યાય. ૨

૬૬: સિંહાસન ઉપર ઠરયો ચલાવે ધરસુત,
મળ પાલે પ્રેમસ્થુ નિમ પોતાનો પુત. (૧) ૬૫
કોડ ક(કા)રન્ય એહવાં કત્યાં તે જીમે ન કહાય,
નપી થયો અવની વીણે વધી કો કાલે યાય. ૬૬
કંઠી વાત શ્રીભોજને ધનંદા જેહનું નામ,
એહનું પ્રાકમ જો કરો તો બેસ્યો આ કામ. ૬૭
એહનું 'કઠીને' ઉત્પંતી અંતરીક્ષ આંકાસ,
તૃતિય કથા પુરણ યદ્ય કહે કવિ સામળદાસ. (૧) ૬૮

ક્રતિ તૃતિય કથા સંપૂર્ણ:

વિષયાદિ-મસંગ આમ છે: (કઠી ૭ માથી) એકલા મુગધા રમતો રાજ વનમાં
આવી ચઢ્યો, ત્યાં એણે એક કુવાની તેડે તારકપુરના રાજાનો પુત્ર ધ્રુવતો દીઠો તેણે
પૂછયાથી એ રાજાએ કહ્યું કે આ કુવામાંથી કમલ દર આઠમે નીકળે છે, પણ લેવા જતાં
મઈ થઈ જાય છે, મઠિ તે આણી આપો. વિરમે બીજી આઠમે કમળ મેળવવા કુવામાં
અપસાધ્યું; ત્યાં પાતાળની વાડીમાં એક રાજકુવરીને કીડી તેની પાસેથી કમળ મેળવ્યું
અને એ યુવતી પણ મેળવી બહાર આવી રાજપુત્રને પેલું કમળ આપ્યું અને એ યુવતી
પણ તેને પરણી ગઈ.

૨ કુહા-ચોપાઇથી પદ્યંધ બાધિતો છે. કુવ ૧૬૯ કઠી છે; ૬૯ કુહા અને ૧૦૦
ચોપાઈ છે.

૩ મસ્તુત પ્રતિમા સ્તુતિભાગ અને કપસદારમાં શ્રદ્ધમંદિમા, કવિઓગળ, રખીયલ,
તેનાં પરમાર્થ કામ, નવાણુ, વીરશ્વર આદિના ઉદરેઓ નથી.

વિશેષ-૧. આ વાર્તા છપાઈ છે: જુઓ સા પ્રતિનાં સાગ ૧ લામાં પાનાં
૧૧૮-૧૫૬

૨. કે પ્રતિમા આ વાર્તા ૧૭ મી છે. તેના ૧૬૯ મી કઠી પછીનો વધારો નોંધવા
ચોગ્ય છે, એમાં કવિએ રખીદાસના પુત્ર વેણીદાસની પ્રસંસા આમ કરી છે:

કવિ તેડો કોડે કરી વેણીદાસ વડ હય,

ધન માન કહાપણુ શુભ વાતે સમરથ.

આથી જણાય છે કે પાછળથી આ વાર્તા સુધારાયલી છે. કે. પ્રતિમાના વધારા
મઠિ જુઓ: સા. પ્રતિ ભાગ ૧ લો, પરિશિષ્ટ પા. ૧૪૨-૧૫૬. કે. માં આ વાર્તાનું
પૂર ભરોભાર વધેલું છે.

૩. ૫૧ પ્રતિમા આ વાર્તા નથી.

૪. છાપેલી પ્રતિમા સ્તુતિભાગ કઠી ૫, સિંહાસનાદિ સંજ્ઞા કઠી ૧૦-૧૨ છે.
કપસદારમાં રખીયલ, વીરશ્વર, આદિનું સૂચન છે; નવાણુની વાત નથી.

વાતાં ૪ થી-સિદ્ધ દેશની પદ્મિની-પુતળી માનવતી- પૃ. ૪૮-૬૭

આરંભ-૧૧ ૬૦ ૧૧ શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ કથા પદ્મિની સીંગલ દેશની
પુતલી માનવતીની લખી છે.

ચોપાઠ-શ્રી યુષ સેતુ સરસતિ સદા જે કષ્ટ ન બાપે ઠા કાલે કદા

હંસવાહની માટિ માત જોઈની વાંચિ વેદ વિખ્યાત. ૧

શ્રી ગણુપત્ય દુંદાસો દેવ સીધ્ય સનકાદિ કરે જે સેવ

... ... ૬

દુદા-માત તાત ગુર છટને ચરણે નામું શીઘ

વરણું વિક્રમરાયને ક્રિપા કરો ભુગદીશ. ૭

અન્ત-ભોજ એ બાર્ય સાંભલિ વિક્રમ તણો વિલાસ

પુરાણુ લખ્યાં તિહાં પંડિતે કવીશ્રી કાલીદાસ (૫)૪૬

શ્રી ગોઠ માલવી વીમ્બ સુભ વીરશ્વરના તન

સેવક શીવચકતી તણો નિર્મલ રૂઝ મન. ૫૪૭

રાગ ન જાણું રાગણી ભગણુ તમણુના બેદ

લધુ દીરઘ લહું નહીં વાણી બ્યાકરણુ વેદ ૫૪૮

એમ કહીને પુતલી આપે ગર્ધ બ્યાકાસ

ચોથી કથા પુરણુ થઈ કહે કવી સાંભલદાસ ૫૫૧

એ માનવતી પુતલી કહી કથા સુવિશાસ

આમળ હંશા બોલસ્યે જે છે વાત રસાલ ૫૫૨

ધતિ સીધલ દેસનો વાતાં સંપૂર્ણ: ॥

વિષયાદિ-૧ પ્રસંગ આમ છે:- (૫૧ મી કહીથી) એકદા નિદ્રામાંથી વિક્રમ હજીને
જાગ્યો. અને અધારપછેડો બોલી નગરચર્ચા કરવા લખ્યો ફરતાં ફરતાં ગાંધર્વ મસાણુમાં
તેણે એક ચિતા બળતી દીઠી અને માવવ દેશના બાહ્યણુને તેમાં પડતો અટકાવી,
તેના દુઃખની વાતાં સાંભળી. એ બાહ્યણુ કહ્યું. સ્વપ્નમાં સિદ્ધલની પદ્મિનીને તેને વરવાની
માગણી કરતી જોઈ, પણ પાસે જવા નર્તા. તે અદૃશ્ય થઈ, અને તે પરણવા માટે ન મળી
ચકતાં ચિતામાં તે અંપલાવતો હતો વિક્રમ, એને તે આણી આપવાનું વચન આપી સિદ્ધલ
દેશ જવા નીકળ્યો. તે અગાઉ માતા હરસિદ્ધના અવાચથી ત્યાંના વિકટ માનિઓ ખ્યાલ
તેણે લીધો હતો. ત્યાં અત્યંત વસમી અને અદ્ભુત પાત્ર ચોઈઓ હતી: ૧ દેવની,
૨ અશ્વિની, ૩ સિંચાણની, ૪ પચ્ચરમય બનાવનાર પવનની અને ૫ દાંપતીની. વિક્રમે
આ પાત્રો ચોઈઓ વિતાળ અને શક્તિ દેવીની સહાયતાથી નિર્વિધે વટાવી, અને સિદ્ધલ
નગરમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં વાઙ્મય માનવિઓ રમતી હતી, એક બાલિકાએ પુરુષને આવવાની
મના સંભળાવી, વિક્રમને પાછો કાઢવા માંજો. પણ પાંચ ચોઈઓ બાધ્યાનો કોઈ

સાંભળી સિંહલ રેશ આવવાનું કારણ વિક્રમને વિચાર્યું; તેણે સ્વપ્નમાં બ્રાહ્મણે એક સુંદરીને પરણવાનું નોતર્યું. દેતાં જોઈ અને તે અદ્ભુત થઈ, તેથી તેને મરતો અટકાવી લેવાને સિંહલ મારે આવવું પડ્યું છે એમ કહ્યું. એ તો બારે સખીઓનાં જીભડો હંતો અને તેમને એક જ વરને વરવાનો બોરતો હતો. વિક્રમ તેમને ખાંડા સાથે પરણાવી ઉત્તમણી આવવા નીકળ્યો અને પાછાં ફરતાં અનુશ્વ ચયલી પેલી પાંચે ચોળીઓના રક્ષકો પાસેથી વિવિધ મસાદીઓ અને સમૃદ્ધિઓ લઈ રાજનગર ઉત્તમણ આવ્યો અને લોભી બ્રાહ્મણને તે સપ્તજીએ આપીને સંતોષ્યા.

૧ વાર્તાના પદબદ્ધ દુહા અને ચોપાઈથી બાંધેલો છે. કુલ કડી ૫૫૪ છે: ૧૭૧ દુહા અને ૩૮૩ ચોપાઈ છે. છાંયો એકે નથી.

૨. શ્લોકિયાત કડી ૭ છે, રખીયલનો. ઉલ્લેખ નથી, સોળપ્રસાદ છે. સિંહાસન અને પુતળીનું માત્ર મુદ્રે વર્ણન કડી ૫ માં છે. પણ તેની માસિ જણાવી નથી. માત્ર આદ્યું જ સૂચન છે:

વાસવે સુધું વીરને વિક્રમ નર નરેશ

કાયેક સંભવે તે ગયું પૃથિવી મહિ પ્રવેશ. ૧૫

ઉપસંહારમાં કવિની એળખ અને અંચના મૂળ વિષે ચાર કડીઓ છે, રખીયલ કે માતરનો ઉલ્લેખ જ નથી.

વિરોધ-૧ આ વાર્તા છપાઈ છે, જુઓ સા. પ્રતિ બામ ૧, પાનાં ૧૫૬ થી ૨૨૪.

૨ પા. પ્રતિ ઉપથી પ્રતિને લગભગ મળતી છે. માત્ર ઉપસંહારમાં ૪ને બદલે ૧૮ કડી છે, તેમાં રખીયલ અને તેના વંશજોનાં અણુગાન વર્ણવ્યાં છે. પાતાના અંચોના ઉલ્લેખો પણ કર્યાં છે. જુઓ છાપેલી સા. પ્રતિનું પાનું ૨૨૪ મું.

૩ પા. પ્રતિ ૧૮૩૪ ના માગશર વદ ૭ વાર રાત્રિની છે, તે ત્રવાડી, ખીતાંબરે નવતાડ ગામમાં લખેલો છે. તેણે આ વાર્તાને 'પદ્યમો' અધ્યાય કહી છે.

૪. જૂની છાપેલી પ્રતિમાં રખીયલ ઉલ્લેખની ૧ કડી છે, પણ તેમાં તેના વંશજ સંબંધી સૂચન નથી.

૫. કે. પ્રતિમાં આ વાર્તા ૧૪ મી છે અને પૂરજા પુતળી બોલે છે.

વાર્તા ૫ મી-પંચ હંડની-પુતળી હંસા-પૃ. ૬૭-૮૬

આરંભ-શ્રી મણેચાપ નમઃ ॥ અથ સિંહાસનજત્રીસિ મધ્યે કથા પંચ હંડની પુતળી હંસાની લપી છે.

૧ દુહા: નમું માતા સરસતિ પુને પુર્ણ દોઉ પાપ
કરણા દ્રષ્ટ જુઓ તમ્મો સુધી પ્રકૃતિત ચાપ. ૧

બોજ રાજ મન હરખીઉ મુદુરત રડુ લીધ
સિંહાસનને પુજિઉ સોભા બહુ વિધ કીધ. ૨

× × × ×
બોજરાજ તવ બોલીયો પુતલી પ્રતે તે વાત,

કહો વર્ષાણુ વિક્રમ તણાં સુણું જોઈ બે હાથ, ૭

અન્ત- એક કથા જે સાંભલે કરે વિવધ પરે દાન,
આ સોદે જસ પામસ્યે પર લોદે સનમાન. (૫)૨૬

X X X X

સદુપી મોટા ધર્મે છે કરેા વિચારી આપ,
વિક્રમે જસ દિગવીળે કર્યો તે પુણ્ય તણેા પ્રતાપ, ૫૨૮

X X X X

રામકથા નવું ચરિત્ર સુણે નરનારિ જન,
એક એક અક્ષર સાંભલે રેવાનું દરસન. ૫૩૧
એક પ્રાકમ જે કરે તે બેસે આસન,
કદિ કથા જે પુતળા સુણીઈ બોજ રાજન. ૫૩૨
એકનું કહીને પુતલી, હંસા ગઈ આકાસ,
અદ્ય કથા પુરણુ થઈ કહે કવિ સામલદાસ. ૫૩૩

ઇતિ શ્રી સિદ્ધાસનખત્રીસી કથામાં ધંચ ડંડ સંપુરણુ: શુભ ભવતુ.

૧ શ્રી અભેદ ડંડ દેવદમનીને ઘેર છે. ૨ ઉડણુ ડંડ ઉમયાદે નારી. ૧
અજીત ડંડ ૨ રાક્ષસને પામે ૪ અજય ડંડ ૩ રતનમંજરી પામે ૩ વીપધર
ડંડ ૪ બ્રાહ્મણપુત્રી પામે. પ્રતાપ ડંડ કોટીપણુ પામે ૫.

વિષયાદિ-૧ પ્રસંગ આમ વર્ણવેલો છે. (કી ૧૬ મીથી) એકા રાત્ર વિક્રમ
રાજકાકમાડથી નગરમાં સ્વારીએ કરવા નિકળ્યા, દરમ્યાન દેવદમની ધાંચણે માળાઆ
ઉપર વાસીદું વાળવાને પોતાની દાસીને વડીને મોકલી અને તેથી વાદળપૂર ધૂળ ઉડતા
સ્વારીના નેહાઓ ધૂળ ઘરાડનારને પકડવા તેના માળાએ ચઢી ગયા અને દાસીને મારી.
આથી દેવદમનીએ ચીઠાઈ સ્વારીના આગવા બાગમાં અલેદ દંડની આડ કરતાં અસેલ
દિવાલ ઉભી થઈ ગઈ, અને સ્વારી ત્યાજ આડી અને એ દિવાલ તોડવા અયાગ પ્રયત્ન કરતાં
ઇતાં તે ન લી તે ન જ લી, અને વિક્રમ હતતેજ થયા પછી દેવદમની સાથે વિચારતાં તેણે
પચડડ પ્રાપ્ત કરવા રાજને પ્રેયો અને વિક્રમ તેની છેડરી સાથે રાત્ર પાસે ચોપટ ખેલવા બેઠા.
હરસિદ્ધિની કૃપાથી એ છેડરીને સ્વર્ગમાં નૃત્ય કરતી પકડી અને તેના આમૂષણુ ખુબીથી
મેળવ્યાં અને તે પછી તેને હરાવી પછી દેવદમનીની પ્રેરણાથી વિક્રમે સોપારાની બ્રાહ્મણી
ઉમયાદેને જિતી ૧ 'હડણુડડ', દેલને હરાવી ૨ અજિતડડ, ત્રણાવટિની રાજકુંવરી
પાસેથી ૩ અજયડડ, વીરબટની પુત્રી કનેથી ૪ વિષધરડડ, અને કોચીકોટપણુ કનેથી ૫
પરતાપ કે જ્ઞાનડડ એમ પાંચે ડંડ મેળવ્યા અને સિદ્ધાસનને જડાયા આમ સાત
મસંજોની આડ વાર્તાઓ કહેલી છે.

૩. સ્તુતિભાગ કી માત્ર ૧ છે, સિદ્ધાસન બેસવાની વૈયારીની કી ૭ (૨-૮)
કે રખીલાસનેા ઉચ્ચેણ નથી. અને કવિની ઓળખની કી માત્ર ૧ જ છે.

૪. મુવ હરી પૃ૩૩ છે; દ્વિદા ૨૭૮ અને ચોપાદ ૨૮૫ છે; એકે હાથે નથી. ૧૧

વિશેષ-૧. આ વાર્તા છપાઈ છે. જુઓ સ્થા. પ્રતિ ભાગ ૧ લેા, પાનાં ૨૨૫ થી ૩૦૨.

૨ અહીં નેધિવાલેજ બાળત એ છે કે અંતે 'અણકયા પૂરણ ચા' એવા ઉલ્લેખ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં છે, ત્યારે તે ક્રમમાં પાંચમી આવે છે. આથી વાર્તાઓનો ક્રમ પાછળથી ખચિત થયાનો સબબ દીસે છે. ૧૧ ૧ ૧ ૧ ૧

૩ જુ ઠા. ભા. ૧ ભાગમાં આ વાર્તા છપાઈ છે તેમાં અને આમાં મહત્વવાળો ફેર નથી.

૪. પા. સં. ૧૮૪૪ ની પાનીયાં પ્રતિમાં સ્તુતિશાસ્ત્રી ૮ કહી છે અને ઉપસંહારમાં સિંહાસનનું વર્ણન અને રખાણસ અને તેના પૂર્વજો વિરે ઉલ્લેખ છે. કે. પ્રતિમાં આ વાર્તા ૧૨ મી હોવાનું જણાવેલું છે. ૧૦ ૧ ૧ ૧ ૧

૫. નરપતિ કવિએ સ. ૧૫૪૧ પચડડની વાર્તા લખી છે; જુઓ અં. ૮૮૬ (પા. ૨) તેમ જા. મોહનલાલ દલ્લીચંદ દેસાઈવાળા યંચ "જેન ગુર્જર કવિઓ" જુઓ (પાનું ૨૬૨.) ૧ ૧ ૧ ૧

વાર્તા ૬ ફી-અબોલા રાણીની-પુતળી ચિત્રાંગદા-પૃ. ૬૦-૧૦૮

આરંભ-શ્રી મણેશાય નમઃ, અબોલા રાણીની વાર્તા: પુતલી, ચિત્રાંગદાની કથા સંખ્યતે: ૧૧

દ્વિદા: શ્રી શારદાને નમું યુલ્લપતિ યુલ્લ પાવ,

સેંહાસનખત્રીસમાં વર્ણવું વિક્રમરાય. ૧ ૦ ૧૧

યુકળો નાચ ગોવાલીઈ જે થયું બોજને જણુ

તે હેલથી કાઢિયું સેંહાસન પરમાણુ. ૨

અન્ત-એહવું કહીને ઉતપતી આપે ગદ્ય આકાશ,

છઠ્ઠી કથા પુરણ થઈ કહે કવી સાંમળદાસ ૪૪૭

પહેલે પડે પુતલી રમી ચતુર નર આર

બ્રાંમણ, સોની, સાળની, ચોથો તે સુતાર. ૪૪૮

વિષયાદિ-૧ પ્રસંગ આમ વર્ણવેલો છે -(કડી ૧૯ મીથી) ઉત્તરદિગ્ગાના મધ્ય ભાગમાં તંબોલીનું એક હાથ હઈ લાંબી રત્નને સમયે એક દાસી રોજ રોજ મહાર આપી પાન લેવા આવતી. તેને જોઈ તંબોલીને એની ચોક્કાણીને જોળખવાનું મન થયું અને પોતાનો ગાર તેની પુઠે પુઠે ગ્રાહ્યો. જન્મ, પર્વત વડાનવાં પેલા વિપ્ર દાસીની પાછળ ચાલતો આસતો એક ગુફા સમાપ આવી અને દાસીની પહેલાં તેમાં પડેા. ત્યાં તેણે જાનતાન ગાતી, એક કુવામાંથી સોનાની ઘડચવાળા રહેઠથી પાણી કાઢતી અને અબોલાની આજુ બોવતી સુંદરીઓને જોઈ. વિષે તેમને અબોલા દેખાડવાનો અત્યાચાર કર્યો. તેમણે કહ્યું કે અબોલા પુરખનું મુખ જોતી નથી તેની એવી પ્રતિજ્ઞા છે કે એક શતમાં ચાર પડેાની અંદર તે બેઠી હોય ત્યારે તેનું મીન તોડાની ચાર પડેા એક એક પછી બેઠે તે પુરખનું મુખ જોવું અને તેની મૂલખરીડી દાસી થવું, પણ જે પુરખ તેને જોવાની આતુરતાથી ત્યાં આવી અંદે અને એક જ શતમાં તેનું મીન તોડાવી ન શકે તેને માતા:કાળે કારાચહે નાંખવે. પેલા વિષે તો આમત જણ્યા છતાં અબોલાને જોવાની

બદોસ કરી અને આત્મદત્ત કરવા વલણ થયો ત્યારે તે બ્રાહ્મણ દોષને તેને નતો કરવાની મનીષાથી તેને એક દુડમાં ન્દાવા મોકલ્યા અને જેવા તે એમાં પડ્યો ભ્રમભારથી આફળીએલ પેલા તંજોડીના દહા આગળ આવી પડ્યો. નગી હાલ નેપેલો દેખાવ યાદ કરી રહ્યા હાજ્યો, ત્યાં નગરચર્ચા જેવા નીકળેલો વિક્રમ આવી ચડ્યો અને તેનું વીતક સાંભળી તેની આતુરતા વૃદ્ધ કરવા વચન આપ્યું, અને પછી એક રાતે તંજોડીની દરિ આવેલી પેલી દાસીની પાછળ પાછળ વિક્રમ અજોડાની ગુફાએ ગયો અને ચાર (પેટા) વાર્તાઓ કરી અજોડાનું અજોડપણું તોડાવ્યું. પછી તેના મુએથી તેના નાભની પૂર્વકથા સાંભળી અને બ્રાહ્મણ સાથે તેને મરણાવી વીસ ગામ સુધ્યાં.

૨ કુલ ૪૫૪ કરી છે. તેમાં ૧૪૩ દુહા, ૩૦૭ ચોપાઈ અને ૪ (બારબાર લીટીના) હાખાય છે.

૩ સ્તુતિભાગ કરી ૧ છે, રખાદાસનો હસ્તેખ નથી; અંધમલીમા છે, કવિ જોળખનું માત્ર એકજ પાદ (૪૪૯) છે.

૪ અતિ ચાર પાડા પેટા વાર્તા તેનો સંસેપ ૪૫૦-૩ એ ચાર કરીમાં આપેલો છે.

વિશેષ-૧. આ વાર્તા સ્તુતિ ભાગ ૧ લો, પાના ૩૦૨-૩૬૮ મે મકર થયલી છે.

૨. કે. પ્રતિ અને સ. ૧૯૦૧ નો ચોપડો હિ. પ્રતિ આ પ્રતિને લગભગ મળતા છે. હિ. માં ૪૫૦-૪ એ કરી નથી. સં ૧૮૩૬ ની પા. પ્રતિમાં ૨ કરીમાં રખાદાસનો અને ૨ કરીમાં કવિની જોળખનો હસ્તેખ છે. સં. ૧૮૬૯ વાળી પ્રતિમાં રખાદાસનો હસ્તેખ નથી

વાર્તા ૭ મી-નાપિકની-પુતલી શ્યામિકા-પૃ. ૧૦૮-૧૨૨

આરંભ-ગ્રીમજેશાય નમઃ । અથ સિંહાસનખત્રિસી મધ્યે વાર્તા નાપિકની પુતલી શ્યામિકની કથા લખ્યતે ॥

ચોપાઈ. પ્રથમ સારદાને કરું પ્રણામ મુઝ મુપ દેલયો મુંદર વાણિ,
ગાઉ હેત્રે વિક્રમચરિત્ર જે સાંભલેથી યાદ પવિત્ર. ૧
ઉજેણિ નગરીયે જુપ જેહમાં કંદ્રપના સરિપુઃ ૩૫,
તેહ તણું સિંહાસન સાર તે લાગ્યો ભોજ ન લાગી વાર. ૨

દુહા: સુજો ભોજ કહે પુતલી એહવો વિક્રમરાય,
તેહનો મહિમા સાંભલે પાંચે પાતિક જાય. (૨) ૯૫
હરસિધ તો ક્રીપા કરે ટલે વ્યાધિ ને શોક,
મનવંછીત રૂઢ પામસ્યે જે કાવ સુણસ્યે લોક. ૨૫૬
ગાઈ, સીધે ને સાંભલે તેહને નર્મદાનું દર્શન,
પુન્ય ઉપર જે મન ધરે કામલ રહેસ્યે મન. ૨૬૭
પ્રાકમી વિક્રમ થયો ભોજ સાંભલો કણ્ય,
એહવાં પ્રાકમ જો કરો તો ધરો સિંહાસન ચણ્ય. ૨૮૮

પરદુષર્ણન સુપકરણ અજીત અભેદિ યાય.

એ સીદાસન ઇદ્રનું બીજે ન ધરે પાય. ૨૮૯

એદવું ઠહીને પુતલી આપે ગઈ આકાસ,

સમમી કથા પુરણ થઈ કહે કવી સાંગલદાસ. ૩૦૦

ક્રિતિ સીદાસન બત્રીસી મધ્યે કથા નાપીકની સંપૂર્ણ: શ્રીરસ્તુ: શ્રીસુભ
ભવતુ: સંવત ૧૮૩૬ ના માગસર વદી ૧૧ વાર રવો લપીતં: કપડવણુજ
મધ્યે લપીતં પનાસ મીદાજ એલા જીવણુ લપીતં સુભં ભવતુ કલ્યાણુમસ્તુ શ્રીરસ્તુ:

વિષયાદિ-૧. પ્રસંગ આમ વર્ણવેલો છે:- (કહી ૧૦ મીથી) રાત્ર વિક્રમ એક
વખત હાલમ પાસે પત્ર અંપાવતો હતો તે વેળા એક કાનકટો ધોગી આવી ચડ્યો. એ
તેની પાસેથી, હાલમને બહાર કાઢી, પરકાયાપ્રવેશને. મંત્ર શીખ્યો; વિક્રમે બહાર કાઢયાથી,
હાલમને મન વસવસો રહી ગયો અને ઘેર જઈ મરવા તત્પર થયો. નગરચર્ચાએ નીકળેલા
વિક્રમને તેની ખબર પડી. એટલે એ પરદુષર્ણન રાત્રએ તેને પરકાયાપ્રવેશને. મંત્ર
શીખ્યો. વિક્રમ તો એ વાત વિસર્યો. એકદા મૃગયા અર્થે રાત્ર વનમાં ગયો, અને મૃગને
માર્યો, પછી પેલા મંત્રને પ્રધોગ કરી જોવા અરૂપર જોયું અને કોઈને ન દીધું, એટલે રાત્રએ
પોતાના જાળીયામાંથી જીવ કાઢી મૃત મૃગના દેહમાં પ્રવેશ કર્યો. પરંતુ કર્મસંજોગે
તેઠવામાં પેલો હુઆ હાલમ ત્યાં આવી ચડ્યો અને તે જદુ દઈને સુખનાજ દેહમાં પડો.
એટલે વિક્રમ તો ઉતરાયો. તેનાથી પોતાના દેહમાં પાછા ન પેસી શકાયું અને હાલમ
વિક્રમ બની બેઠો; અને હલટા પેલા (બાંકા) મૃગને (વિક્રમ તેમાં પડેલો હોઈને તેનું
કાસળ કાઢવા) મારવા દોડ્યો; પણ મૃગરૂપ વિક્રમ તે ચેતીને નાસી ગયો. એટલે વિક્રમ
બનેલા નાપિકે કાઈ પણ મનુષ્ય પેલા (બાંકા) મૃગને મારે તેને ગામ આપવાનું જાહેર
કર્યું; પછી તે જાણી આવી વિક્રમનું રાજપાટ ચલાવવા લાગ્યો. પણ રણવાસમાં પટરાણી
તેનાં ચિહ્નોથી કળી ગઈ કે એ રાત્ર ખરો વિક્રમ નથી, બેથી તે બેની અકારો પણ ન
ગઈ અને પ્રતિપતાપણું જગ્યું.

આ પાસ એકદા એક પોપટને મરતો. કેળી હરણુની કાયા ઊઠી વિક્રમ તેમાં
પડો અને પોપટ થઈ પ્રધાનને લાં ગયો, અને તેને ચેતવ્યો કે ખરો વિક્રમ તો હું પેતિ
હું અને હાલ જ છે તે હાલમ હોઈ ખેટો છે. પછી પ્રધાન, રાણી અને પેલા પોપટ
મળી એક એવા સંચ રચ્યો કે એક મુઆ ઘેટાને રાજદ્વારે બાંધી રાણીએ તેને કશું કે જો
હં છાચો વિક્રમ હોય તો પરમપ્રવેશ કરીને ઘેટાને જીવેલો કે અને તેમ કરે તો હું
તને મારો ખરો ઘણી વિક્રમ માનું. જાણીમલનો હાલમ તેથી તેણે આપવડાઈ દાખવતા જોવા
પેલાં મુએલા ઘેટાના જાળીયામાં પ્રવેશ કર્યો કે જદુ દઈને પોપટના દેહે કાનર રહેલા વિક્રમે
પોતાના મૂળ દેહમાં પ્રવેશ કર્યો. અને હાલમને ઘેટાના દેહમાં ચુંમાઈને રહેડું પડ્યું. વિક્રમે
પછી તેનું પાળીપોષી પૂરું જતન કરવા માંડ્યું દરગ્યાન જનવાકાજ તે એક બ્રાહ્મણના
જીવાનજેધ પુત્ર ઉપર વાપે વનમાં તરાપ મારી, પણ દયા આવતાં તેને ઊઝ્યો ખરો,
પરંતુ લયનો માર્યો તે મરી ગયો. એના મૃતચરીરને બ્રાહ્મણ રાગ્યદ્વારે લાગ્યો. તેનું
કર્મમાં સુણી પેલા ઘેટાના દેહમાં રહેલા નાપિકે વિક્રમે બ્રાહ્મણપુત્રના દેહમાં પેસવા
પ્રમાણ કર્યો અને હરામી હાલમે વિક્રમની પુત્રી પરણવાનું અને વીસ ગામ લેવાનું વચન
મેળવી, પરકાયાપ્રવેશ કરી, બ્રાહ્મણપુત્રને જીવાજો.

૨ દુધ હડી ૩૦૧ છે; ૯૪ દૂદા, ૩ હાપય, અને ૨૦૪ ચોપાઇ છે. પ્રતિમાં ૩૦૦ હડી નોંધી છે, પણ ૪૧ મીનો આંક બેવડાવાથી ૩૦૧ થાય છે.

૩. સ્તુતિભાગ હડી ૧ છે, રખીદાસનો હસ્તેખ, તેમ ગ્રન્થમહિમા કે કવિ-બોળખ નથી.

વિશેષ:-૧. આ વાર્તા છપાઈ છે. જુઓ સા. ૫. લં. ની સિંદાસન બત્રીશી ભાગ ૨ નો, પાનાં ૩૬૯-૪૦૩.

૨ સં. ૧૬૦૧ નો ચોપડો હિં. આ પ્રતિને મળેલો છે. સં. ૧૮૩૬ ની પ્રતિ ખા. માં આ વાર્તાનાં પાનાં ૫૬૪માં છે. કે. પ્રતિમાં ચોડોક વધારો છે, પણ તે ખાસ મહત્વનો નથી.

—:—:—

વાર્તા ટંમી-ધનવંત શેઠની-પુતળી લક્ષ્મણા-પૃ. ૧૨૨-૧૩૩

આરંભ: દુહા-બેઠો ભોજ સભા કરી તેડા વિપ્ર સુભંજ,

મુહુરત સુભ આપે મુને જોતિક જોઈ પુરાંજ. ૧

પુખ્ત નક્ષત્ર પુરાણા તિથી સીધ યોગ ગુરવાર,

ધન લગ્ને મુહુરત સુભે અમૃત ચોધડીયું સાર. ૨

અન્તા દુહા—નથી થયો અવની વીવે સત્યવાદિ રાજન,

એહવો જે દાતા થયે તે બેસે આસન (?) ૮૫

મુવે બેસો ભોજ રાયજ દાતા એહવા થાયો,

પરકામ એવાં કરી નવિ સંકો તો નવિ ધરસ્યો પાયો. ૮૬

એમ કહીને પુતલી આપે ગર્ભ આકાશ,

આઠમી કથા પુરણુ થઇ કહે કવી સાંમલદાસ. ૮૭

એહ લક્ષ્મણા પુતળી કહી કથા સુવિશાળ,

હવે કામાક્ષા બોલસ્યે આગળ વાત રસાળ. ૮૮

પ્રતિશ્રી વીક્રમચરિત્ર કવી સાંમલદાસ વીરચિતે ધનવંત શેઠની વાર્તા સંપૂર્ણ શુભ ભવતું. શ્રીચોરસ્તુ:

વિષયાદિ-૧ પ્રસંગ—એકદા વિક્રમે પોતાનો ગર્વભંડાર ભણવાની ઇચ્છાથી પૂછતાં પ્રધાને કહ્યું: જ્યાંસુધી તમારે પુણ્યનું કામ છે ત્યાંસુધી દામ જરૂરી છે. આથી તેણે ધન આણવા ઇચ્છ-ઉપાસના આદરી. રાત્રે તેને દક્ષિણ સાગરના બેટમાંના કદલી વનમાં એ અવધૂત રહે છે, તે તને ઇષ્ટ આપશે, જેથી તારા ભંડાર ભર્યા રહેશે એવું વરદાન દીધું. યોગિનીની મદદથી વિક્રમ ત્યાં ગયો. અને એક જડીબુટ્ટી કનકલતા પ્રસન્ન થઈને અવધૂતે તેને આપી કહ્યું કે ૫૬ તોલા કથીરમાં ૫૫ રતિ ના બુટ્ટી નાંખી તપાચેથી બધું સોનું થશે અને આખીયે વાપર્યાથી ૫૬ કરોડ ટેકા થતાં ખારણે ૬૪૯૯ ફરકશે અને બેરી વાગશે. પણ ખીલ વાર જો આ બુટ્ટી માગવા આવીશ તો પ્રાણુ જશે. વિક્રમ તે લેઈને ઉજોણુ

આવ્યા. તેણે ૫૬ કરોડ ટેકા એ વડે પડાવ્યા. ઉગ્રેશ્વમાં એક ધનપાલ રોક ૫૬ કોટીનો ધણી હતો. તેણે પોતાના દીકરાનો વિવાહ એવા જ ધનવાન શ્રીવત્ શાહની દીકરી વેરે કર્યો. પણ તે પછી વિષમ દશા ભડી અને સઘળું ધન, વ્યાપાર, માલ ધનપાલનાં વ્યાધ્યાં ગયાં, એટલે પોતાની દીકરીનો વિવાહ શ્રીવત્ શાહે ફેાક કર્યો, અને એક ધનાઢય બાનો શાનર પુત્રી વેરે પરણાવવા તત્પર થઈ મામ ચોરાશી જમાડી. વિક્રમ નગરચર્યા જ્ઞેવા નિકળ્યો તો ધનપાલનો દીકરો વિવાહ ફેાક ચતાં મરવા તત્પર થયેલો દીઠો. વિક્રમે તેને પોતાનું બધુંએ ધન સોંપ્યું અને તેને રાજપુત્રને યોગ્ય ઠાઠમાડથી પરણાવ્યો.

૨ કુલ કરી ૨૮૮ છે; દુહા: ૧૦૪, છોપા ૫, અને ચોપાઈ ૧૭૬ છે. પ્રતિમાં કરી ૨૮૭ નોંધી છે. પણ (૨)૫૬ મીને બદલે (૨) ૬૦ લખાવાથી એક કરી વધુ નોંધાઈ છે.

૩ સ્તુતિસામ નથી, અયમહિમા, કવિઓજન, રખીયલઉલ્લેખ આદિ પણ નથી.

વિશેષ:-વાર્તા છપાઈ છે. જુઓ સા. પ. ક. સિંહાસનજતીશી. ભાગ ૨ નો, પાનાં ૪૦૪-૪૪૧. કે પ્રતિ ધણી ખરી મળતી છે. રા. હીરાલાલના ચોપડામાં આ વાત નથી, પાનીયાં પ્રતિ-પા. માં આરંભમાં ૧૫ કરી સ્તુતિની વધુ છે; તેમ રખીયલ-પ્રશંસાની કરી ૪ વધુ છે; એ પ્રતિ તુટક છે, એમાં કેટલાંક દુહા-ચોપાઈ વધુ છે.

વાર્તા ૬ મી-હંસની-પુતળી કામાક્ષા-૫. ૧૩૩-૧૪૭

આરંભ: શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ અથ સિંહાસનજનિસિ મધેરે કયા હંસની પુતલી કામાક્ષાની લપી છે. ॥

દુહા: આદિ નમું ભેરવ તુંને ચરણે રાપું મન,	
ક્રિપા કરે મહા વીર તું જાણિ નિર્જે મન.	૧
બટુક ભેરવ પ્રસક્ષ છે નોંધારાં આધાર	
જે કહેવાય તમ તણો કરો તેની સાર.	૨
આનંદ થયો મન બોજને લીધું મુહુરત લમ,	
સિંહાસનને નિરપીયું થયું મોહ મનુમમ	૩

અન્ત:-દુહા: ચરિત્ર એહવું સાંભળી દાતા આપો લાંઘણુ,
કિરપી તો મનિ નહીં સુન તો છંડે પ્રાણુ. (૩) ૪૫

x	x	x	x
એહવું સાંભળે હેતે કરી કરે પુન્ય મહા કાંમ,			
ફેરે દર્શન નર્મદા તણું નાલે ગેમાસ્નાન.			૫૦
નથી થયો અવની વિષે સલવાદિ રાજન,			
એહવો જે દાતા યસ્યે તે બેસે આસન.			૫૧
સુષે બેસો બોજ રાયજી દાતા એહવા થાયો,			
પરકામ એહવાં કરિ નબ્બ સઠો તો નવિ ધરસ્યો પામ,			૫૨

એટલું કહીને પુતળી આપે ગઈ આકાશ,
નવમિ કયા પુરણુ યઈ કહે કવી સાંભલદાસ. ૫૭

ક્રિતિ સિંહાસનગત્રીસીમાં હંસકથા સંપૂર્ણ:

વિષયાર્થ:-૧ પ્રસંગ:-એકદા વિક્રમ વારીએ ફરવા ગયો. ત્યાંથી વનમાં ચિત્રકરે સંચર્યો. પાછા આવતાં વાટમાં કણ્ણીને ગોકુલ મારી પડીએને હડાડતો અને મારતો જોયો. એટલે જોણી આવી પડીએ માટે રણમાં અત્રના કોડાર લાગ્યા અને પાણીના ઘાટ કરાવ્યા. આવી તેની ક્રિતિ પ્રસરતાં પ્રસરતાં ઠેક માન સરોવરે પહોંચી અને હંસો ત્યાંથી આવ્યા. તેમને જોતીને ચારો આપી વિક્રમે સંતોષ્યા. એટલે સ્વર્ગમાં જઈ ઇન્દ્ર આગળ તેને વખાણ્યો. ઇન્દ્રે તેમને કેદમાં પૂર્યા. હંસીએને તેની ખબર પડતાં એક દૃત મોકલી વિક્રમને જાણ કરી. વિક્રમ તેઓને છોડવા નીકળ્યો. માર્ગમાં મુખવંતી નગરીમાં વણિકદટ્ટિ જતાં તેને નિર્ધોષ રાખના સદાજતે જનો કહેવામાં આવ્યું. તેને એ રાજ એ ધન કર્યાંથી લાવે છે એવી છતાંસા યઈ અને રાત્રે તેની પાછળ સામરતીરે ગયો અને ત્યાં રાજ ચડી અને જોગણીએને પોતાના દેહનાં અવયવોનો ભોગ આપતો દીઠો; પણ જોગણીએએ તેના દેહને આરોગી, હાડકાં એકાં કરી, અમૃતથી સજીવન કર્યો; અને અપરંપાર સુવર્ણ આપી વિદાય કર્યો. વિક્રમ બીજે દિને રાત્રે પહેલો ત્યાં ગયો અને અંગાઅંગે ખીકાઈ બરી, જોગણીએને દેહ સમર્પ્યો; તેમજો અમૃતમય સ્વાદથી પ્રસન્ન યઈ વરદાન માગવા કહેતાં વિક્રમે વિના અવયવો સમર્પ્ય નિર્ધોષને અઢળક ધન મળ્યું જ નય તેમ માગ્યું. દેવીએ ચિંતામણિ નિર્ધોષને આપવા તેને સંધ્યા અને તેની પોતાની રાણી માટે સદા યુવાની રહે એવી બે ગ્રાહ માનની આપી. વિક્રમ તે લઈ પાછો વળ્યો. વાટમાં નિર્ધોષ મળ્યો; તેણે વિક્રમ પાસેથી ચિંતામણિ લીધો અને પેલી 'ગ્રાહ' પણ પડાવી લીધી. વિક્રમ ત્યાંથી નીકળ્યો. તે એક નગરમાં ગયો. ત્યાંની રાજપુત્રી રાજ ઉદરોગથી રાજ્યના અંકે માણસને વારાફરતી ખાતી. તે દિને એક કુંભારપુત્રનો વારો હતો. તેને ખદલે વિક્રમ ગયો અને એક તંબાલોઆ નામને, કુંવરીનો ભોગ લેતો જોઈ માર્યો અને કટકા પાસે રાખ્યો; કુંવરીનો રોગ મટ્યો. એ કુંવરી તેને પરણવા તૈયાર યઈ, પણ કુંભારપુત્રની આજ્ઞા જોઈ વિક્રમે તેને પરણાવી. ત્યાંથી વિક્રમ વનમાં જતો હતો ત્યાં નામને વિભાષ કરતો જોયો; પેલો પોતે મારેલો તંબાળોયો તેના પુત્ર હોવાનું સમજતાં તેના કટકા આપ્યા, એટલે અમૃતથી તેને સજીવન કર્યો. તેની સાથે વિક્રમ વિમાનમાં બેસી સ્વર્ગે સંચર્યો. અમરાવતીની ઇન્દ્રસભામાં અદ્ભુત કાર્ય કરતાં ઇન્દ્ર પ્રસન્ન થયો અને હંસોને છોડ્યા તથા ઇન્દ્ર કનેથી કુંડલ, હંસ કનેથી હાર, નાગ કનેથી પુષ્પ અને કન્યા લઈ ઉજ્જૈણ આવ્યો. પણ ત્યાં ગુણકાએ જનદ્વારા પેલો હાર, વણિકપુત્રે કુંડલ, કુત્રિયાણીએ ધણીદ્વારા શૂવ અને વિધવા બ્રાહ્મણીના પુત્રે કન્યા વિક્રમ કનેથી આત્મ-હત્યાના ભયથી મેળવ્યાં.

૨. કુલ કડી ૩૫૪ છે. ૧૬૫ દૂહા, ૨ છાંપા (બાર લીટીવાળા) અને ૧૮૭ ચોપાઈ છે. પ્રતિમાં ૩૫૩ કડી છે, પણ ૨૯૦ પછી એક કડીની ભૂલ છે.

વિશેષ-૧. આ વાર્તા છપાઈ છે. જુઓ સ્કા. ૫. ભા.ની સિંહાસનગત્રીશી ગ્રંથ ૨ નો, પાનાં ૪૪૨-૫૦૦, સ્તુતિભાગ ભેરવની કડી ૪; રખીઅલભટ્ટેખ કે કવિઓળખ તેમ ગ્રંથમહિમા નથી. હી. કે. પ્રતિ મળતી: પા. માં ફેર અને વધારો; સરસ્વતી,

રામ અને નાના બટની સ્તુતિનો જાગ વધુ; અતમા અયમહિમાની કહી ૪, રખીઅલ અને વીરેશ્વરના ઉલ્લેખની કહી ૩.

૨. લહીઆએ આ વાર્તાને અતે પચડંડની વાર્તાની ૭ કહી લખી છે; ભૂલ થવાનું કારણ પચડંડને અને અષ્ટમી કથાનો અને આ વાર્તાને અતે 'સમ્પ્રી' કથાનો ઉલ્લેખ (જે છેકથા જ તે) છે.

વાર્તા ૧૦ મી-ગર્ધવસેનની-પુતળી વનિતા-પૃ. ૧૪૮-૧૬૨

આરંભ: શ્રીગુરુભ્યો નમઃ અથ સીંહાસન ખત્રીસી વાર્તા રામ ગર્ધવસેન:
પુતલી વનિતાની લખ્યતે:

ચોપાઈ: શ્રી ગુણપત્ય કેરા પુર્ણ પાય, વર્ણવું વિક્રમ રડો રાય,
એક સમે શ્રીભોજ રાજન, વિચ્ચાર ચોતાને મન. ૧

અનંત:-(દ્વહા) કહે પુતળી ભોજ મુણ, એહવો થયો તે રાય,
એહવા પ્રાક્રમ કરી સકો તો તમે પરજો પાય. (૩) ૪૭
જે મલ દિધી સારદા તે મેં કરી અભ્યાસ,
કરતા વકતા ઇશ્વરી કહે કવિ સાંમળદાસ ૪૮
એ ઉતપલ વિક્રમ તણી સુણતાં પોહોંએ આસ,
દશમ કથા પુરણ ઘઈ કહે કવિ સાંમળદાસ ૪૯
એહ વીનિતા પુતળી કહી કથા સુવીસાળ,
હવે બાળા પુતળી કહેશે વાત રસાળ. ૫૦
ગાય, સીંચે ને સાંભળે તેહનાં મન પોહોંએ કોડ,
રણ મહિ જસ હિપળે જોતાં હુસે હોડ. ૫૧

ઈતિશ્રી સીંહાસનખત્રીસી મધ્યે કથા ગર્ધવસેનની સંપૂર્ણ: ॥ શ્રીકૃપા
વણુજ્ય મધ્યે લખીતં પં. જીવણુજી શ્રીયોસ્તુ.

વિષયાદિ: ૧ પ્રસંગ-વિક્રમની હતપત્તિ આ કથામાં વર્ણવાઈ છે એક સમયે ઇન્દ્રે મેનકા પુતળાને કૈલાસમાં રાકર પાસે તૃલ કરવા જવા હુકમ કર્યો. રસ્તામાંથી રોહી ઇન્દ્ર-પુત્ર તેને પોતાને લાં લઈ ગયો. આ વાતને મહીના વીતતા ઇન્દ્રે કૈલાસ ગયો અને પોતાની આસરા વિધે પૂજા કરી, મહાદેવે ઉત્તરમાં કહ્યું કે તુ એને મારી પાસે મોકલવાનું ભૂલું કહે છે. એટલે અનુસર મોકલી મેનકાને ઇન્દ્રે લાં બોલાવી મગાવી અને પોતાના પુત્રને ગર્દભરૂપે અવતરવા સાથ આપ્યા. અનુગ્રહ માગતાં ઇન્દ્રે તેને દિવસે ગરેડો બની રહી, રાત્રે દેવતા યજ્ઞ, રાયની પુત્રી સથે રજો રમળે, એમ કહ્યું, પછી તે ખભાતમાં ગર્દભ યજ્ઞને રામજી હુબારને લાં અવનયોં એક દિને ગધેડાએ રામ પાસે જઈ તેની કુંવરી પરણાવવાનું કહેવા રામજીને પ્રેર્યો. પછી સાથ આપી, હથિ વાળવાનો ભય દેખાડી, દિવાન દ્વારા રામને તેની કન્યા પરણાવવાને પ્રવેશ્યા અને અમલકારમાં ત્રાંબાનો ગદ

ખંભાતની આસપાસ ગઈએ કરી આપ્યો, અને તેની કન્યા પરણ્યો. રાજભોદોલમાં રાત્રે પેલો ગઈએ સુંદર પુત્ર થઈ કન્યા સાથે રમે રમતો અને દહાડે પાછો ગયેડો બનતો. તેણે આ શુભ વાત કહેને ન કહેવાની પ્રતિજ્ઞા લેઈ કુવરીને કહી. તેના પ્રધાનની પુત્રી પણ ગઈએને પરણી, તેને ગર્ભ રહ્યો. માતાના પૂછવાથી તેને પોતાનો ધણી એ ગઈએ નહીં ઇન્દ્રનો પુત્ર હોવાનું કહ્યું, અને રાત્રે તેને એ પ્રકાર દાખવ્યો. આખરે સ્ત્રીની ભત્ર, એથી પ્રધાનની પત્નીએ જેતું પુત્રપત્ન રૂપ ગધિકાએ ઉતારી ધર્યું તેવું જ પેલું યોગીયું બાળ્યું. તરત જ પોતાની પત્નીએને ચેતાવી ગઈએને વિમાને ચડ્યો અને ચડતાં કહ્યું કે તમે નાસવું હોય ત્યાં નાસો, ધડીકમાં આ નગરનું દંડતર યશે. એટલે તે સ્ત્રીએ ત્યાંથી નાહી અને પાંચેક કાચ પદ્મોત્તરા ખંભાત ઉધું વચ્ચું. પેલી સ્ત્રી નદીતટે ઋષિને આશ્રમે ગઈ. રાજકુંવરીને વિકો અને પ્રધાનપુત્રીને પરભવ નામનો પુત્ર થયો. પરભવ મોટો થતાં વજુભરા તેને વનમાં ફરતો હતો ત્યાંથી ઉપાડી ગયા, અને તે રાકુનપરીક્ષા અને પક્ષીખાલી રાખ્યો. વિકો મોટો થતાં શિકાર કરવા લાગ્યો તેથી બાકાણો કચવાયા, એટલે વિકો ત્યાંથી પરભવની યોધે ચાલી નીકળ્યો. માર્ગમાં વજુભરાની પોઠકેળો તે રહ્યો. અને એક ભવિષ્યબાણ રાણવીએ પક્ષીખાલીથી પૂરથી ઉભરાતી નદીમાં તરતી રાણુમારભરી મુદરીના રાકુન કલા. વિકો એ સાંભળી નદીએ ગયો અને મરુંડું ખડાર કાઢ્યું અને ધરેણું લીધું. એથી વનચરેએ પ્રસન્ન થઈ તેને રાત્રે થવાની આરાધ આપી દીધી અને ભવિષ્ય બાળ્યું કે સવારે વજુભરાની પોઠ હુંકારો. વિકાએ પોઠોમાં પેલા દાગીના ધાધ્યા. અને પાસેના નગરના રાત્રે પાસે જઈ વજુભરા પોતાના ચાર હોવાનું કહી રાજસેવકોને ત્યાં આણી મુદામાલ પકડાવ્યો. રાત્રે તેને દંડ દીધો અને રાણવીને પોતાના ભાઈ તરીકે યોગળી વિકાએ સાથે લીધો. ત્યાંથી તેઓ ઉત્તેણી નગરી આગ્યા, અને વૈતાળને મહાત્વ કરી તેની મદદથી રાક્ષસને હણી, ઉત્તેણીનું રાજ્ય સુધું અને વિકાને વિક્રમ થયો.

૨ કુલ કડી ૩૫૧ છે; દૂહા ૧૫૦, હાંપચ ૧ અને ૨૦૦ ચોપાઈ છે. સ્તુતિભાગ કડી ૧ છે, રખીઅલકલેખ કે કવિ યોગળ આદિ નથી.

વિશેષ-વાર્તા છપાઈ છે; જુઓ સા. પ. ભં. ક. સિંહાસનખત્રીશી ભાગ ૨ નો, પાનાં ૫૦૧-૪૦. આ માં કેટલોક વધારો છે; ખીજી પ્રતિઓમાં યાદો ફર નથી.

—:૦:—

વાર્તા ૧૧ મી-કલશની-પુતળી-બાળા-પૃ.-૧૬૩-૭૬

આરંભ-શ્રીગણેશાય નમઃ અથ વાર્તા કલશની પુતળી બાલાની લખી છે: ॥

દૂહા: વાકવાદની પ્રણયું પ્રણયું ગણપતિ રાય,

કરણ દષ્ટે અપીલોકતાં છુધી પ્રકુતીત ચાય. ૧

X X X X

ધાર નગરનો રાણયો બોજ રાય માહા સુર,

ચતુરસીરોમણ આગસો જેહમાં ઈશ્વરનું તુર. ૬

અન્ત-સંસ્કૃતમાં કાલીદાસે કહ્યું છુધી સાર સાંભલે લલ્લું,

પ્રાકૃત વીલા એહને ગમી પ્રખંપ બાંધ્યો પંડીતને નમી, (૪૦)૩

X X X X

એમ કહીને પુતળી આપે ગર્ધ આકાશ.

અગ્યારમી કથા પુરણુ યદ કહે કવી સાંમળદાસ (૪૦) ૬

એ કનકા પુતળી કહી કથા શુવિશાળ,

હવે સોંહકા બોલસ્યે આગળ વાત રસાળ

ઇતિશ્રી સિંહાસનબત્રીશી મધ્યે પ્રાકૃતપ્રજંધે કવી સાંમળદાસ વીરચીતે
કળસની વાર્તા સંપૂર્ણુ: ॥ શ્રીરસ્તુ ॥

વિષયાદિ: ૧ પ્રસંગ:-વિક્રમના પદ્મ તળેના ભોંયરામાં ચાર કળશ ૫૬ કરોડ
ટંકાના મૂલ્યના મણિ આદિથી ભરેલા હતા. ચાર ચોરોએ મળીને ખાતર પાડી જંગલ-
માં જઈને દાઢયા. વિક્રમે તે ગુપ્ત ચર્ચાથી જાણ્યું. અને બીજે દિને ત્યાં જઈ તે એ કળશને
ખેડી લાવી, ગાદીમાં ધાલી, ઉડ્ડસિણીમાં લાવતો હતો ત્યાં દ્રવ્યના અભાવે દુઃખી થઈ
બ્રાહ્મણકુટુંબ દેશવટે જઈ રહ્યું. તેની આગ્રહી આરજીથી વિક્રમે એ ચારે કળશ તેમને
આપ્યા. બ્રાહ્મણે વિવાહ આદર્યો. દરમ્યાન પેલા ચાર ચોરને કાઢેલા કળશ ન મળતાં
બ્રાહ્મણને ત્યાં હોવાનું જણાતાં રતોવડ ચોરી કરી, અંક ઉડાવી કીધા બ્રાહ્મણ એ કલશ
ચોરાયા જાણતાં રાજદ્વારે આવી વિક્રમને મળે પડી તેણે જ ચોરી કરાવી ઉપડાવ્યાના આક્ષેપ
મૂક્યો. વિક્રમ ગદગદ્યો. તેણે જાતજાતના લોકોને રાકથી તપાસ્યા, પણ કળશની બાળ
ન જ મળી. આખરે જુભારીઓની ટાળી ખેલાવી અને ખુબીથી એક કથા કહી તે દ્વારા
પકડવાની યુક્તિ આદરી. એક વાણીયાનો પુત્ર અને બીજા વાણીયાની પુત્રી નિરાશમાં
સહુતાં હતાં ત્યાં પેલી ઉકરી પાસેથી વણિકપુત્રે વચન મેળવ્યું કે જો મારો પિતા તારી
જોડે મને ના પાસાવે તો પરણેલ ધણી સાથે રહેવા જવા પડેલાં, તારી સાથે એક
રાત્રિ આવી હું રહી જશા. વાણિકપુત્રી એવો પ્રસંગ આવતાં પેલાનાં સહા શ્રીમંત
ધણીની પાસવાનગી મેળવી બનીકનીને પેલા વણિકપુત્રને ત્યાં ગઈ. રસ્તામાં ચોર મળ્યા
તેમને પ્રેમીને લાંબી પાછા ફરતાં કાળીના આપવાનું વચન આપીને પેલા પ્રેમી રોકેને ત્યાં
ગઈ, પ્રેમીએ વચન પળાયું જોતાં જોન કહી તેને વચનમુક્ત કરી. રસ્તે વળતાં, દરમ્યાન
ચોરોને લાલ મોટા મથાથી તે માટે એ સ્ત્રીને એમને એમ જવા દીધી. આમ સ્ત્રીનું
વચન રહ્યું. ધણીની સાલશાઈ સચવાઈ, સતીનું શીલ સાચવ્યું અને ચોરોએ ઉદારતાથી
મહતિ ત્રિશ્લ સ્વસ્થાવ દાખવેલા. વિક્રમે આ ચારમાંથી સૌથી સારું કાણુ એવો પ્રશ્ન
કર્યો; અને જે ચાર જણે ચોરને વખાણ્યો, તેની ઉપર ચોરીની રીત લાવી, કળશ સોંપી
દેવા તાપ આપ્યો, પણ તેમણે ન માન્યું સાચું શિક્ષા ન કરવાનું અને ઉલટાં વીસ
ગામ આપી વજર બનાવવડની ખાત્રી આપી ત્યારે તેમણે એ ચારે કળશ સભામાં
પાછા સોંપ્યા અને વિક્રમે તે પેલા બ્રાહ્મણને સોંપ્યા.

૧ કુલ કડી ૪૦૭ છે. હંદા ૮૫ અને ચોપાઈ ૩૨૨ છે.

વિશેષ-૧ આ વાર્તા છપાઈ છે: જુઓ સા. ૫ ભં. ૬. સિંહાસનબત્રીશી ૨ ભે,
પા. ૫૪૦-૫૮૩.

૨ પુતળી બાળા એવો આદેશમાં ઉલ્લેખ છે ત્યારે અંતમાં 'કનક' નામ આપ્યું
છે. સ્તુતિભાગ ૪ કડી છે. કવિઓગળ ૧ થી કુલ ૨૬૫ કડી છે.

વાર્તા ૧૨ મી-ઠાવડીયાની-પુતળી સિંહિકા-૫૮. ૧૮૦-૨૦૩

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ અથ સિંહાસનખત્રીસી મધ્યે પુતળી સિંહિકાની વાર્તા.

દ્વંદ્વા-કમલજતનયા વર્ણ્યું માયું ઉતમ શુધિ,

વાસ કરો રસના વીરે તો બોલું અક્ષર શુધ. ૧

વર્ણ્યું વિક્રમસેનને તો શુધિ પ્રવૃત્તિત યાય,

ધર્મશુધિ ધણું ઉપજે ને પાપ સમુહ જાય. ૨

અનંત-ચોપાદ-અમદાવાદ મધ્યે છે વાસ રહું છું રાજપરને પાસ,

શ્રીગોડ માલવી બ્રામણ જાતિ બહુચરપ્રતાપે શુભ સાક્ષાત. ૧૧

ક્રીપા સારદા સીવજી તણી બહુકનામસ્થું પ્રીત જ ધણી,

કરતાહરતા સર્વે છે ઈશ જશઅપજશ માનવને શીશ. ૧૨

X

X

X

X

દાજ તણી જિમ પુતલી રમાડે તે સુતાર,

તે વત હું તો જાણુજ્યો મુજ ઈશરનો આધાર. ૧૫

બોજ પ્રત્યે કહે પુતલી જો સાદસીક એહવા યાઉ,

પરકારજ પ્રાક્રમ કરો તો સિંહાસન પાસે જાયો. ૧૬

ધર્મ કહીને પુતલી વેગે ગઈ આકાસ,

બારમી કથા પુરણ થઈ કહે કવી સાંભલદાસ. ૧૭

પ્રતિશ્રી કવી સાંભળદાસ વિરચ્યીતે પ્રાકૃતપ્રબંધે કથા ઠાવડીયાની વિક્રમચરિત્રની સંપૂર્ણ સમાપ્તઃ શ્રીરસ્તુઃ કલ્યાણમસ્તુઃ શ્રીસંવત ૧૮૭૬ના વર્ષે ચૈત્ર શુદ્ધિ પંચમી રવીવાસરે લખીતં કપડવણીજી નગરે લખીતં શુભ ભવ.

વિષયાદિ-૧ અસંગ-બોલ સિંહાસને બિસવા ગયો ત્યારે બારમી સિંહિકા પુતળીએ વાર્યો. એટલે તેને વિક્રમચરિત્ર સંભળાવવા તેણે કહ્યું, ત્યારે તે બોલીઃ- એકદા રાનમાં ગોરાજ ચોપા ચરાવતો હતો, તેમાં એક ગોવાળે સીધી હાંકવા છતાં પોતાની વૃદ્ધ માય વાંકી વાંકી ચાલતી હતી તેથી લાકડીના મદાર કર્યો અને તે કર્મ-સંભળે મુઠ. એક બ્રાહ્મણપુત્રે તે દીકું. તેણે એ વાત ગામમાં કહેવાની ટકોર કરી, ત્યારે ગોવાળે ચીઠાઈ તેને પણ માર્યો. આમ જોડત્યા અને બ્રહ્મહત્યા તેને લાગી. પછી તે રાત્રે ઘેર સુતો હતો ત્યારે તેના પેટમાંથી માય બોલી. ગોરાવણીએ જાણી જ્યું તો બહુના પેટમાં કીડા બહનહતા જોયા. અને તે હત્યારો હોવાનું કળી જતાં તેને ગાળો દેઈ, ગંજાતીરે દેહ પાડવા કાશી જવા પ્રબિંધો. એટલે તે કરવત મુઠવા કાશી ગયો. કરવતીયાએ તેની વાત સાંભળી જોડત્યા અને બ્રહ્મહત્યા કરવત મૂકાવ્યે નહીં ટળે એમ કહ્યું, ત્યારે પાસેના તપોવનમાં જઈ બળી મરવા તત્પર થયો. ત્યાં વ્યવન ઋષિ આવ્યા અને તેમણે સુરપાણ નજીક ગૌતમ ઋષિના આશ્રમે જઈ તેમના પ્રસાદથી હત્યામુક્ત

યવા કણુ. ત્યાં તે એકલો ન જતાં અવનને સાથે લઇને તે સ્થળે ગયા અને ગૌતમ ઋષિને તેને યથાવિધિ વિક્રમચરિત્ર કહી શુદ્ધ કર્યો. પછી ત્યાંથી પવિત્ર થઈને જોવાળ વેર ગયા, તે દરિદ્રી મટી પ્રભાસપાટણનો ગોપાળ સંધરાલ થયો; અને મરતાં કૈલાસ-વાસ પામ્યો, અને તે ભોજરૂપે ધારાનગરીમાં અવતર્યો.

પછી પેલી પુતળીએ વિક્રમના પરદુઃખભંજનની વાત કહી: એકદા ગંગાજળ ભરીને ઝાડખંડી વૈજનાયને ચઢાવવા કાવડ લેઈ જતા કાવડીયા ઉઝળેણુ આવ્યા. વિક્રમે તેમને સંતોષી પોતે પણ કાવડ લેઈ અડસઠ તીર્થ કરવા મન ધર્યું, અને યાત્રાએ ચાલ્યા. ફરતો ફરતો કર્ણાટક આવી અટક્યો, અને રાત વાણિકહાટિ રહ્યો. તેનાં સપ્તમસાંથી એ વાણીયા કમાયો, એટલે તેના આગ્રહથી જે દિન વિક્રમ બધુ રોકાયો. ફરશ્યાન એ વણિકની પુત્રી કુંવારી હતી તે પરણવા યોગ્ય થઈ હતી છતાં પરણવામાં વિવંચ કરતી હતી તેથી એ સંબંધમાં તેને વાદ થતાં તેની બાબીએ મહેણું માર્યું કે તારે તો વિક્રમને પરણવું હશે, મટિ કોઈ વાણીયાને તું પરણતી નથી. આથી વાદે થતી તેણે બહેંસા કરી, એવું જ પણ કીધું. લેતાં તો શું તેણે એ કીધું, પણ વિચાર કરતાં એમ થયું અસંભવિત ક્ષાતતાં કુવે પડવા મધ્યસ્થને પરવરી. વિક્રમ (કાવડીયા) પણ તેની પાછળ પાછળ ગયો અને તેને કુવે પડતી અટકાવી પોતે છતો થયો, છાને ગાંધર્વ વિવાહ કર્યો અને પોતાની પ્રતીતિ ખાતર એક દૂહો લખી આપ્યો તથા વીંટી આપી; અને તેનામાં ગર્ભધાન કીધું. પછી વિક્રમ ત્યાંથી તીર્થયાત્રાએ ચાલ્યો. પેલી વણિકપુત્રીને ગર્ભ રહેતાં ધરના તેમ બહારના સહુએ તેને વ્યભિચારિણી કહી વગોવી. એટલે તે મામ બહાર ચિવ-મંદિરે ગઈ અને તેના મહંતને આશ્રમે રહી. ત્યાં તેને પુત્ર અવતર્યો પછી તે મોટા થઈ નિરાશને બાળવા લાગ્યો. ૧૨ વર્ષના થતાં તેને કોકે નબાપો કહ્યો, આથી તેને રીસ અઢી અને માને પોતાના બાપની વિરત પૂજી; પણ પેલો દૂહો અને વીંટી લેઈ વિક્રમને રોધવા અને પોતાનું રાજપુત્રાવ સાધવા ઉઝળેણુ ગયો. ત્યાં માલલુપેર રહી, ઘણીક ખુખી, તરતીબ અને સાહસિક ઢિંમતથી વિક્રમરાજને હરાવ્યો. તેના જે પંડિતો, જે કોઠાઈ અને એક શુભુકા અને ખુદ વિક્રમ એ સહુને મહાત કર્યા અને પછી ઉધાડા થવાતુ રાજ-આન્દાન મેળવી, સરસલા વચ્ચે ઉધારો થયો. વિક્રમે તેને જોળખી, રાજપુતપદે સ્થાપ્યો. ઘોડાક સમય વીત્યા બાદ પાવનપુરનો એક વાણીયા તળાવ ખોદાવતાં પાણી નહોતું ઠકવાથી એક બત્રીસાને ભોગ મેળવવા વિક્રમ પાસે આવ્યો અને તેના આ રાજપુત્રને ભોગ આપવા આગ્રહ ધરી પાવનપુર લેઈ ગયો. પણ માત્ર તેની વચલી આંત્રણીના લોહીથી દેવી અને વરણદેવ પ્રસન્ન થતાં વધ વિના કાર્ય થયું અને રાજપુત્ર જીવ્યો. પછી તેને રાજપાટ સોંપી વિક્રમ પરદુઃખો આજવા લાગ્યો.

૨ કલ કડી ૧૬૮; ૧૬૭ ની નોંધ બુલવાળી છે; બધાયે દૂહા અને ચોપાઈ છંદ ૨૧૬ દૂહા અને ૪૪૬ ચોપાઈ છે. સ્તુતિની ૧ કડી જ માત્ર છે, રખીપલ ઉલ્લેખ-નથી, મંચમદિમા અને કનિ-જોળખ કુર્કા છે. ઇતિશીમાં “પ્રાકૃતપ્રબંધ” એ સજ્ઞા બત્રીસ પુતળીને અપાઈ છે.

૩ આ વાર્તામાં વિક્રમમહિમા સંહપુરાણમાં હોવાનો નીચેનો ઉલ્લેખ નોંધવા, વિચારવા અને તપાસવા યોગ્ય છે:—

કહે ગૌતમઃ ઋષિ સૂત્રો પાપી યામ પવિત્ર,
નરમદા સાંનિધ્યે સાંભલે વાર વિક્રમચરિત્ર ૪૩

X

X

X

X

કલિજનમાં એ વિક્રમ થયો, મનુષ્ય, દેવ ને ઋષિએ લલો,
પુત્ર આવે તે ઇન્દ્રજ તલો રેકંઠપુરાણમાં મદિમા ધલો. ૪૪

વિશેષ-૧ આ વાર્તા છપાઇ છે: પાનાં ૫૮૪ થી ૬૬૧. હિ. ધણીખરી મળતી છે. કે. માં કેટલાક વધારા છે: સ્તુતિભાગ ૫ કડી છે. સં. ૧૯૧૫ ની અમીચંદ છવા-
બાઇની શિલાછાપની મતિ અને સં. ૧૯૪૯ ની શિયાકાશરે છાપેલી પ્રતિમાં કાંઈ મદતનો ફેર નથી, પણ સં. ૧૮૬૯ના એક ચોપડામાં લીધી ૮૫ વધુ છે. ૫૪ દ્વંદ્વા, ૧૦ છંપય અને ૨૧ ચોપાઇ. એ ચોપડો અંકલેશ્વરમાં લખાયેલો છે. તેમાં છંપયની નીચેની લીધી નોંધવાલેગ છે. -

સીંહાસન જત્રીસ કયા છે પંદર પહેલી,
ઠોડે સાંભલી કાન, અધીક ચર્ષ અમંતની હેલી.
સત્તર રહી વણ સાંભલી ચંચકત માંહે ધીરજ ધરે,
મનજીમુત રખીદાસ કહે માકેમ માંહે પુરાણ રે.

વળી ચોપાઇમાં આ પંક્તિ છે:-

લખતંત્ર માધવ મુત કર્નેડ, હરીજન બોલો શ્રીરણુભાડ.
કરનેડી કવીને કહું સાદાસ સાગ મુબલુ,
નવા અંચ નેહે કરો પરમારથપુરાણુ

તેમ છેલી આ પંક્તિઓ નોંધવા લેગ છે:-

સંવત શતર છેતુ છતે આસો માસે અધીકાર.
મુંકર દશમી વીઝીયા દીને ગુણ ગરવો ગુરુવાર.

—:૦:—

વાર્તા ૧૩ મી-સમુદ્રની-પુતળી-માદલાજી-પૃ.-૨૦૪-૧૧

આરંભ-શ્રીગણેસાય નમઃ ॥ અથ સિંહાસન જત્રીસી મળો કયા સમુદ્ર-
ની: પુતળી માદલાજીની લખી છે ॥

દુહા: રાજ બોજ હરખો બલુ તે વેલા બહુ દિન,
સિંહાસન બેઠા તણું કરવા માંડયું મન. ૧
સમુદ્રરત સુલમે બહું આબું જેણે દિસ,
સિંહાસન પુજ કરી પાગ નમાયું સિસ. ૨

અનંત-દુહા: કહે માદલા બોજને એહવો થયો તે રાય,
એહવા થાયો તમ્યો તો ધરો સિંહાસન પાય. (૧)૭૨
એમ કહીને ઉતપતિ આપે ગર્ભ આકાસ,
તેરમી કયા પુરણ થઇ કહે કવિ સાંભલાસ. ૧૭૩

ઇતિ સમુદ્રની કયા સંપુર્ણ: ॥ શ્રી ॥ ૧૩ ॥

વિષયાદિ:-૧ પ્રસંગ:-વિક્રમે એકદા પંડિતસભા મેળવી પ્રશ્ન કર્યો કે “શાથી
જરા થાય ?” કેઈ-કેઈએ પુણ્ય, મત, વિદ્યા, સત્ય, લગ્ન, સદ્ગુણ, સેવા, ધન આદિ

આગળ ધર્મી. તેમાંથી ધનની સર્વોપરી મહત્તા સમજતાં વિક્રમે તે મેળવવાને ઉપાય વિચાર્યો અને સમુદ્રપૂજન તદ્દયે આદર્યું. અને યજ્ઞમાં આવાહન કરવા સમુદ્રને નોતરી તેડી લાવવા એક બ્રાહ્મણને મોકલ્યો. બ્રાહ્મણ આવે તે પહેલાં તો પૂજનથી કુચનને; મેઢ પાંચ દિન વરસ્યો; અને વિક્રમે સહુ બ્રાહ્મણ, યાચકાદિને સંતોષી યજ્ઞકાર્ય આટોપ્યું અને પેલા વિપ્રને કાંઈ પણ દેવાનું ભૂલ્યો. યજ્ઞ કાળ તે સમુદ્રને નોતરવા ગયલો પેલો બ્રાહ્મણ તેને તેજા સિવાય ઉલટા અપમાન પામી રાજદરબારે પાછો આવ્યો અને સમુદ્રે અપમાન ક્રીધાથી તેનું વેર લેવા અને વશ કરવા વિક્રમને સાગરતટે મોકલ્યો. વિક્રમે ત્યાં જઈ દરસિદ્ધિ દેવીની મહદંથી સમુદ્રને નિવેં. અને સમુદ્ર કનેથી ઉપહારમાં પાંચ રત્ન લેઈ પાછો આવ્યો: એક રત્નથી ધર્મી અખૂટ ધનની, ખીલથી ધર્મી વિચારની સિદ્ધિની, ત્રીજીથી અનુપમ આશૂષણની, ચોથાથી અમૃતમેવા અને ભદ્ર-ભોજનની, અને પાંચમાથી મોક્ષની, એમ પાંચે મહત્ત્વના પદાર્થોની પ્રાપ્તિ થશે એમ સમુદ્રે કહ્યું. ઉત્તરેથી આવી વિક્રમે પેલા વિપ્રને તેડી સમુદ્રવિજયની હકીમત કહી અને પાંચમાંથી એક રત્ન લેવા કહ્યું. પણ તેણે તો ઉલટાં પોતાના કુટુંબીઓના આમહથી પાંચે રત્ન માગ્યાં અને વિક્રમે તે આપ્યાં.

૨. કુલ કડી ૧૭૩ છે: ૭૧ દૂહા, ૧૦૨ ચોપાઈ; સ્તુતિભાગ, રખીવલ-ઉલ્લેખ કે ગ્રંથમહિમા નથી.

વિશેષ-૧ આ વાર્તા છપાઈ છે. જુઓ સા. પ. ભં. ક. ગ્રંથ ખીને ૬૯૦-૭૦૨ પાનાં. હિ. માં આ વાર્તા નથી. કે. માં કેટલોક વધારો છે. પણ પા. (સં. ૧૬૩૪)માં મોટા વધારા છે. (જુઓ સા. પ. ભં. ક. ગ્રંથ ખીલના પરિશિષ્ટ ૧૩ નાં પાનાં ૬૯૦-૭૬૨)થી એમાં રખીવલે સામળને સિદ્ધાંત બોલાવી ‘પરમારયપુરાણ’, ‘વિક્રમચરિત્ર,’ ‘સિદ્ધાસનખત્રીસી’ લખવા પ્રેર્યાનું જણાવેલું છે. નીચેની કડીઓ જુઓ:

ભોજગ્રંથને જેથી બ્રાહ્મણે સાહસિક સુભણ,
સામલ બટે વરણું તે પરમારય પુરાણ
જેહવું સીમત ભાગવત તેહવું રામચરિત
તેહવું ચરિત્ર વિક્રમે તણું પુરાણ મન પવિત.

X X X X
પરમારયને પુન્ય થણું કવિની માતુરી લેદ,
પડિત હરો તે પારખે વિખાણું પાંચમો લેદ.

છાપેલી પ્રત (સં ૧૬૪૬) કે. માં અને પ્રસ્તુત પ્રતિમાં આ ઉલ્લેખો નથી, બિ નોંધવા જોગ છે.

વાર્તા ૧૪ મી-નૌકાની-પુતળી કાન્તા-૫.૨૧૧-૨૪૦

વિશેષ:-આ વાર્તામાં જૈન વસ્તીવાની લખકયા દ્વારા જૈન ધર્મ અને જૈન ધર્મની નિંદા હોવાને લીધે અનુમાન થાય છે તેમ લાહીઆએ, પોતે જૈન ગોર હોતાં તે ન લખતાં ૧૯૧ પાનાં કોરાં મૂક્યાં છે; જેની કુલ કડી ૪૨૫ છે અને તે કે પ્રતિમાંથી લઈ સા. પ. ભં. ક. ગ્રંથ ખીલમાં પા. ૭૦૨-૩૬ છાપેલી છે. પા માં પણ આ વાર્તા સાંપડતી નથી.

વાર્તા ૧૫ મી-મેના પોપટની-પુતળી વૃંદા-પૃ. ૨૪૦-૨૫૫

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ અથ સિંહાસન બત્રીસી મધ્યે પુતલી વૃંદા
વાર્તા મીના પોપટની લખી છે. ॥

ચોપાઈ:-શ્રીગણપતના પુત્રુ પાપ શુદ્ધ શુદ્ધ સ્વાંગી રૂડો રાય
સીધી દાતા સુપદેયજી દેવ સુખ કાંપે સદાય શુભ સેવ. ૧

X X X X

વાયુ વસ્ત્રે તરણુ નિમ નય તિમ ઢેહવા માત્ર છે મારી કાપ
કરતા હરતા ધ્રુવર આપ પરી વેદ પુરાંણે જાપ. ૪

X X X X

સહજે સ્પર્શ કરે જેટલે વૃંદા વાંછી કહે તેટલે
શુપતિ ભોજ મ કર, તું ભાર વિક્રમ સરિપો નહીં દાતાર. ૭

અન્ત:-એહવાં જે પ્રાક્રમ કરે નીમેષ ન રાખ્યે પુન્ય
તે એ આસન બેસસ્યે કરે એહવાં જે પુન્ય. (૪૦)૨

ચોપાઈ:-કલાં પુતલીઈ એહવાં વૃત લખ્યાં પુરાંણ પંડીતે પ્રત
સંસ્કૃત કાવીદાસેં કલાં પ્રાકૃત કથાંતર તેહનાં થયાં ૪૦૩
શ્રીગુજર શુંચસાગર ગાંમ વાસ રૂડો વેગનપુર નાંમ
શ્રીગોડ માલવી ભારે ભ્રમ કરે કુલ આચારિ કરમ. ૪૦૪
તેહને શુધ રહેમાં ધરી પનર વારતા પેહુલી કરી
રૂડી બ્યાત આલી તેહ તણી જેણે કથાંતર કાને સુણી ૪૦૫
માતર પરગણું મોટો મણી સેહુજ ગામ ધોરંધરધણી
સંતોષી કરનેડી કથું લક્ષણ પુન્ય તણે જે લલિ
પનર વાત પેહુલી સાંભળી ભાંત આપ રહેથી ટલી. ૪૧૧
સત્તર રહી તે પુરણ કરો બ્યાન સારદા કેરું ધરો.
વચન આપ ચઢાવું શીષ સંભારયા ઉમચાપતિ ઢંશ. ૪૧૨
સંસ્કૃત માંહેથી સોધી જયા કહી પ્રાકૃત કવીએ કથા,
કવી કહે હું સહુનો અંક ક્ષેમા કરને માહરો વાંક.

કહે પુતલી સાંભળ રે રાય, એહવા યાઓ તો ધરજ્યો પાય. ૪૨૦

દ્વંદ્વા:-ધ્રમ કહીને પુતલી પોતે ગઇ આકાશ

પનરમી કયા પુરણ થઇ કહે કવી સાંમલદાસ. ૪૨૧

પતી શ્રી શીહાસન બત્રીસી પ્રાકૃતપ્રબંધે વાર્તા મીનાં પોપટની સંપુર્ણ:
॥શ્રીરસ્તુ કલ્યાણમસત્ સંભવતુ. સંવત ૧૮૩૬ ના વર્ષે શુભ શ્રાવણ વદી ॥ ૧૧
વાર શુકે લખીત પં. શ્રી ૧૦૮ શ્રી મીઠાજી શીખ, જીવજી લખીત.

વિષયાદિ-૧ પ્રસંગ-એક સમે શિકારે ચઢેલા રાજ-વિક્રમ વનમાં આવ્યા. ત્યાં દેવમાં એક પોપટને પકડેા દીઠા. તેને પકડેા અઠકાની તેનું દુઃખ વિચાર્યું: એટલે તે બોલ્યો: રાજમહી, નગરીના નગરરોડ પદમચંદ સાહેબે હું પોપટ; હું બલિષ્ઠવાદી હોવાથી મંછાવતીના રોડ માનસંધની પુત્રી પદમલોચના સાથે તારો વિવાહ થશે એમ મેં તેને કહ્યું. તેજ પ્રમાણે પદમલોચનાની ભવિષ્યવાદી મેનાએ પદમચંદ સાહે સાથે તેનું લગ્ન થવાનું બલિષ્ઠ બાપ્પ્યું. અને અતે એ જન્મેનાં લગ્ન થયાં. સાસરે આવતાં મેનાને પદમલોચનાએ પોતાની સાથે આણી. અમે બે એક પાંજરે પૂરાયાં. પછી તેની સાથે મને પ્રીતિ ઉપજતાં મેં તેનો સંચ કર્યો. પણ એથી તે તો ઉલટી ચીઠાઈ અને મને રોડ પાસે મારી નંખવવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી. રોડે મને 'એ અત્યાચાર કર્યો છે' કે 'મેનાએ તેમ કરવા પ્રેર્યો હશે,' એમ પ્રશ્ન્યું અને હું તેમાં મારી પોતાની પહેલ હોવાનું નામુકર ગયા. મેનાએ તે ન માન્યું અને મેનાએ પુરુષની દુષ્ટતાની એક વાત કરી; ત્યારે મેં સામી સ્ત્રીજાતિની દુષ્ટતાની ઉપકથા કહી. આખરે મેં ખરી વાત કહી અને મેના જે દેહ તરીકે જે કંઈ કાર્ય કરી આપવાનું કહે તે કરીને પણ તેને પ્રસન્ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી. ત્યારે મેના બોલી કે રોકાણીને કમ્મે રાનિદોષથી સંતતિ નથી થવાની, તેથી તેને જો પુત્ર આવે અને જીવતો રહે, તેમજ રોકને ચાર માસ પછી કોઠ નીકળનાર છે તેમાંથી તે ઉગરે, એવું કંઈ તું કરે તો તારી સાથે પ્રીતિ કરે. હુંયે એવું વચન આપી ત્યાંથી નિકળ્યો તો ખરો, પણ તે સફળ થવાની પેશની નહીં જડતાં દેવમાં બળવા તત્પર થયો છું.

વિક્રમે તેને નહીં બળવાની પ્રતિજ્ઞા લેવરાવી, તેનું ધાર્યું કરી આપવાની સામી પ્રતિજ્ઞા લેઈ, રાજમેહેલમાં આવ્યો અને પાંજરે ધાલ્યો. પછી તે એકદા લગ્નર સાથે શિકારે ચાલ્યો અને ઘોર અરણ્યમાં એક સાધુને તપ તપતો દીઠા. તેને કંઈ માગી લેવા વિક્રમે આમંત્ર કર્યો ત્યારે સાધુએ પોતે પ્રસંગ પામે માગે તે અને તેટલું ખાવાનું આપવાનું વચન તેની કનેથી લીધું અને વિક્રમ ઉજ્જેભૂમાં આવ્યો. એક સમે પેલા સાધુએ વિક્રમના પુત્રનું હરણ કરાવ્યું અને તેના દાગીના વેચવા બ્રાહ્મણને રાજધાનીમાં મોકલ્યો. રાખવાળે તેને પકડ્યો. ત્યારે તેણે તો એ કુલ પોતાના ગુરુ સાધુનું હોવાનું કહ્યું. વિક્રમ તેની સાથે ગયો અને સાધુએ તે છોકરાને પોતે ખાધાનું કહ્યું. વિક્રમે તેથી પ્રસન્નતા દાખવી. અને સાધુએ પોતાના ગુરુને જણાવ્યાના ઉપાસન અર્થે બગીચ લક્ષણા પુરુષને ભોગ આપવાની પ્રતિજ્ઞા કરી. વિક્રમ ત્યાં સંચર્યો અને પોતે બવાનીને ભોગ થવા તત્પર થયો કેવી પ્રસન્ન થયાં અને તેણે બે કુળ આપ્યાં, એકથી અપુત્રવતીને પુત્ર થવાનું અને બીજીથી કોઠ જવાનું જણાવ્યું. અને સાધુએ દીર્ઘાયુષ્યનો આશીર્વાદ આપ્યો. વિક્રમે ઘેર આવી પોપટને એ સુખ્યાં અને રોકરોઠાણીના કષ્ટ ગ્રહયોગ દૂર થયા અને વાંછના ફલી. એટલે મેનાએ પોપટને પોતાનો પ્રિયવત્તમ કર્યો.

૨. કુલ કરી ૪૧૬ છે; દુહા ૧૪૬, ૩ છંદય, અને ૨૪૦ ચોપાઈ છે. સ્તુતિ-ભાગ ૫ કરી છે. કવિ-ઓળખ અને રખીયલ ઉલ્લેખ છે; વરિશ્વર મહાદેવનો કે નવાણનો ઉલ્લેખ નથી.

વિશેષ-૧. આ વાર્તા છપાઈ છે. જુઓ સા. ૫. ભં. ક. ગ્રંથ બીજાનાં પાનાં ૭૩૯ ૭૭૨.

૨. આ વાર્તાના ઉપસંહારમાં સામગ્રીની પુલળીની પહેલી પંદર વાર્તા બનાવી, રખીયલને ત્યાં માત્રના ગામ સિંદુને ગયાનો અને તેને ત્યાં રહી બાકીની સત્તર

સંસ્કૃતમાંથી પ્રાકૃતમાં પૂરી કર્યાનો હવેળ છે, એ નોંધવાજોગ બાબત છે. કે. અને પા. માં આ વાત નથી, પણ ૧૭ મી વાર્તાના પા. પ્રતિના ઉપસંહારમાં આ મુદો લખેલો હોવાથી એને ટકો મળે છે; તેમ બીજીસમા વાર્તાનો ઉપસંહાર પણ તેને ટકવે છે.

—મ—૦—૦—૦—૦—મ—

વાર્તા ૧૬ મી-કાષ્ઠના ઘોડાની-પુતળી અમૃતલવા- પૃ. ૨૫૬-૨૮૩

આરંભઃ શ્રી ગણેશાય નમઃ અથ સિદ્ધાસનગત્રીસી મધ્યે પુતલી
અમૃતલવાઃ વાર્તા કાષ્ઠના ઘોડાની લખી છેઃ ॥

દૂદાઃ ગીરજનંદન હું નમું રિધસીધનાં દાતાર

સિદ્ધર અંગે સોભતો મોદિક અમૃતઆહાર ૧

X X X X

ક્રીપા કિધી છે સારદા આપિ રૂડી ભુધિ

રસનાઈ આવાં વસી આપો બોલી સુદ. ૧૮

વાયુને વચ તરણુ જિમ દશ દશાઈ જાવ,

સારદાવશ સાંભલ કવી કપંકરવત કહેવાય. ૧૯

શ્રોતા વક્તા સાંભલી લેરયે અક્ષર વાર,

સુત કહિનદાસ કવિત કરે નહીં તેહનો વેહેવાર. (૧) ૨૦

X X X X

(ઓપાઠ) એક દિવસ વિચ્ચારક મન માગસીર વહિ ચતુરથી દિન,

મણુપતિનું વરત સહુકો કરે સંપત સાર પુજન આચર. ૧૧

અંતઃ-દૂદાઃ કહે પુતલી બોજને એહવો થાયે જો રાવ,

તે સીદ્ધાસન બેસસે ધરસે જમણો પાવ. (૭) ૧૦

X X X X

નગરપુર રાજમાં રહેવા સુંદર ગામ,

વિરેન્દ્રસુત વીનવે સાંમતજી સુલ નાંમ. ૭૧૭

શ્રીગોડ ભ્રાંમણ માલવી કવીજન કેરો દાસ,

ક્રીપા કિધી સરસ્વતિ અંબાઈ પુરી આસ. ૭૧૮

વિક્રમચરિત્ર એ વરણુચું સંધેપે સુલ જાણી,

દિધી ભુધિ જિમ સારદા રસનાઈ આપી વાંણી. ૭૧૯

એહવો જે દાતા હસ્યે જે કરસ્યે પરકામ,

તેહ એ આસન બેસસ્યે દેવ તણો એ હામ. ૭૭૦

એહવું કહીને ઉતપતિ આપે ગઈ આકાસ,
સોલમી કયા પુરણ હવી કહે કરિ સાંભલાસ. ૭૧૧

ઇતિશ્રી સીંહાસન બત્રીસી મધ્યે કયા કાજના ઘોડાની સંપુર્ણ: સંવત
૧૮૩૬ ની ફાગુણ શુદ્ધ ૧૧ વાર ગુરુ લખીતં શુભં ભવતુ કદયાણમસ્તુ.

વિષયાદિ-૧ અસંગ:-માગસાર વદ ૪ દિને ગણપતિ ચતુર્થીનું મત હોઇને વિક્રમ
હરસિદ્ધિ માતાને હથેરે ગણપતિનું પૂજન કરવા ગયો. ત્યાં એણે એક ક્તોનિયા બાકાણને
ખડગથી મરવાને તત્પર થયેલો દોઢા. મહા મુરકેલીએ તેને અટકારી, મનાની વિક્રમે તેના
દુ:ખને પાર લીધો. બાકાણે કહ્યું: હું, કુવારો અને મારી શ્રુતિમાં કન્યાની ખેટ હોઇને
રોડાતુર રહેતો. હવે, ત્યાં એક અતીત આગ્યો, અને તેને મેં સંતોષ્યો. તેણે કામરૂં દેરામાં
વા ફક્ષિણના સ્ત્રીચારાજમાં ધણી ધણી સ્ત્રીઓનો સદ્ભાવ અને પુરુષોનો અભાવ હોવાનું
કહ્યું. એટલે ત્યાં કોઈ નમેરી નાર હોય અને પુરુષની પરવાયે ન કરી હોય એવી
હોય તો તે વિષે મેં અને પૂછ્યું. મને એણે એવી એક સ્ત્રી ત્યાં હોવાની અને શાથી
તે પુરુષને તિરસ્કારનારી થઈ છે તે વિષે એની કથા કહી. હું તો ત્યાં જવા લલચાયો.
અને ગયો પણ ખરો. પેલી સ્ત્રીને રોધી કાઢી. પણ તેણે એવું મત લીધું હતું કે, રાત્રે
માર પડકારી અંદર તે રહે અને જે મરફ સવાર પડતાં સુધીમાં મુરસ વાતો કરી
એ આર્ય પડકાર બેઠે તેને એ વરે, અને ન બેઠી સકે તો તેનાં નાકકાન વીંધી, માર
મારી ગામ બહાર કાઢે છે. હું ત્યાં હુંસે ગયો ખરો, પણ તેના પડકારે બેઠી ન
શકતાં ઉલટા માર ખાઈ ગામ બહાર રડવડતો પડ્યો. ત્યાં હનુમાનની હાક સાંભળતાં
હું નપુંસક થયો. એવી સ્થિતિમાં હું મારે ગામ પાછો આગ્યો અને નામદીંથી ગામમાં
રહેવું એ કરતાં મરવું વધુ સારું એમ સમજી અહીં આપલાત કરવા આગ્યો છું.

વિક્રમે તેનું સાંત્વન કર્યું, અને એ જ સ્ત્રીચારાજની કન્યા તેને પરણાવવાનું વચન દીધું.
પછી વિક્રમ તે દેશે ગયો અને એ નમેરી કન્યાને રોધી તેના પડાંગણે બેઠા. તેને ત્યાં
માર પડકાર તોરણ હતો. પહેલે તોરણે પોપટ, બીજે મેના, ત્રીજે મેશ અને ચોથે દેશ;
એ ચારે જડ અને કનકનાં હતાં. બીજું કોઈ તે કામે આગ્યું નહીં. એટલે તેણે વીર
વેતાણને બોલાવી પોપટમાં પ્રવેશ કરાવ્યો. પછી પોપટ વિક્રમનાં ગુણગાન કર્યા અને
પોતાની માલખીણ કન્યાને અવિવેક વર્ણવ્યો અને રસીકી વાત કહેવા પ્રેર્યો. પણ વિક્રમે
ખૂંટોસ કરી તેની માલખીણ કન્યા વાતો સાંભળવાની આતુરતા દાખવે તો જ વાત
કહેવાની મનોદૃષ્ટિ જણાવી. પછી દાસીઓની સમજવડથી એ કન્યાએ પોપટને હુંકારે
વાત કહેવા તેને વિનવ્યો અને વિક્રમે વાત ચલાવી:

કોઠાણના કોરવ પાટણના રાજાને જગવાન સેવતાં પુત્ર થયો; તેને એક સુવાર-
પુત્ર સાથે અગ્રાધ અને અતુટ પ્રીતિ બંધાઈ. સહુ કોઈ અને રાજરાણી પણ તેનાથી
વહેમાપાં અને સુવારપુત્ર તે કળી જતાં વિલાસિજવાને નિમિત્તે યરદેશ સંચર્યા. ત્યાંથી
કાઠનેા ઘોડો દોરીસચારા આકારમાં અતિવેગે અને અતિદૂર નિકળી જય તેવો લાગ્યો.
એક સમે પેલી રાજકુંવર પોતાના ઘોડા સાથે રાજગાર સજીને એકસા સુવારને ગયો;
અને ત્યાંથી રાજવાડીએ બંને સંચર્યા. ત્યાં આગ્રહ કરી કાઠને ઘોડે રાજકુંવર ચડ્યો
અને ઉડ્યો, પણ હેઠે ઉતરવાની કળા નહીં જણવાથી ગભરાયો અને ઘોડો આકારમાં
ધણે દૂર અજળથે દેવાવર જઈ ચડ્યો આ પાસ સુવારપુત્ર ગુંચવાથી ત્યાં રાજપુરોહો

આવી તેને કંઈ કરી દરબારે લેઈ ગયા અને તેને રાજપુત્રનો વધ કર્યાના ગુન્હાસર વગર તપાસે શુભાએ દેવા તૈયાર થયો.

આટલી વાત કરતાં પહોર એક વીણી, અને પોપટ મુગી રહ્યો. વૈતાળ બીજે તોરણે મેનામાં પેઠા તેણે વિક્રમને વાત આગળ ચલાવતા કહ્યું. પણ માલકીણ કન્યાની પ્રેરણા સિવાય કંઈ ન કહેવાનો આગ્રહ કર્યો દાસીએને રસ પડ્યો. દત્તો, એટલે કન્યાને સમજાવી વાત આગળ ચલાવી.

શાણુ હોડાએ સુવારપુત્ર પાસેથી વાત જાણી લીધી અને રાજપુત્ર છત્રતો હોવાથી અવરથ કે કાળે પાછો ફરશે, એમ રાજાને સમજાવી તેને ૧૬મા રખાબે આ પાસ પેના કુવરે દોર મૂકી દેતા કનકપુર પાટણના રાજાની વાડીમાં આવી પચ્ચો, ત્યાં ઘોડાને રહેલી તે જુદા તળે સૂતો અને એક વધ્યા રાજમાલણ તેને પુત્ર કરી પોતાને ત્યાં લેઈ ગઈ. પણ રાજાના અનુરૂપ રાજકુવરી સાથે તે ગ્રેમમાં પડ્યો તેને ગર્ભ રહ્યો અને પેના કાણના ઘોડે ચઢી બને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. વાઢમાં અવરથમાં પેનીને પુત્ર પ્રસવ્યો, એટલે રાજપુત્ર અગ્નિ, અન્ન, પાણી લાવતા પાછો જઈને અને અગ્નિ આદિ સાથે પાછો ફરતો હતો. ત્યાં અગ્નિકણ હડતા ઘોડાની દોરી બગી અને ઘોડો પણ બળ્યો. એટલે તે ભર સમુદ્રમાં પચ્યો આ પાસ રાજકુવરી ગુફામાં બાળકને રાખી ધણીને શોધવા નીકળી, પણ તે તો ન મળ્યો. દરયાન શિયાળ તે બાળકને ઢરી ગયું.

અહીં બીજે પહોર થયો અને મેના મુગી થઈ, એટલે વૈતાળ ત્રીજે તોરણે મોરમાં પેઠા, મોરે વિક્રમને આવકારે દઈ આગળ વાત ચલાવવા કહ્યું, પણ માલકીણના નિમત્રણના આગ્રહ કર્યો તેણે પણ આખરે કહ્યું એટલે વિક્રમે વાત આગળ ચલાવી.

કુવરીએ ગુફામાં આવતા પુત્રને ન દીડો અને મુઝાઈ, ત્યાં એક ડાકણ આવી તેને સમજાવી પોતાને ઘેર લેઈ ગઈ અને અત્યંત રિદ્ધિસિદ્ધિવાળા હોવાથી રાજકુવરીના ઠાકમાઠથી તેને રાખી આ પાસ શિયાળાવ પેના બાળકને લાવતું હતું ત્યાં વાધ આવ્યો અને બાળકને પકડું મૂકી, શિયાળ દોડી ગયું. બાળક રહ્યો પચ્યો. દત્તો ત્યાં અચાનક એક અપુત્રિયો રાજા આ યો અને તેને લેઈ ગયો અને રાજકુવર કીચો તે હજી સોળ વર્ષનો થયો. ત્યારે રાજાએ તેને પરણવાનો આગ્રહ કર્યો, પણ તેણે મ્હું કે મારી મનમાનવી સ્ત્રી મળશે ત્યારે ન હું પત્નીરા પછી પેની ડાકણને ઘેર રહેતી સ્ત્રી ઉપર તેને પ્રીતિ બધાઈ અને તે સ્ત્રીએ પોતે પરણેલી હોવાનું કહ્યા છતાં તેની સાથે પરણવાની છૂટ રાજપુત્રે લીધી, અને આખરે તેને ઘેર રહેવાને ગયો. આમ માતા સાથે આડો વહેવાર કરવા પુત્ર ચાલણતા તત્પર થયો.

અહીં ત્રીજે પહોર થયો અને મોર મુગી રહ્યો. વૈતાળ દેવમાં પેઠા અને વિક્રમને વાત આગળ ચલાવવા આગ્રહ કર્યો પણ અજાણની પેઠે માલકીણનું નિમત્રણ માગતા તે ભત્તે આવી વિક્રમને પાંચે પડી પણ વિક્રમે તેને પોતાને સ્થાને બેસવા અને ઢેલના હુંકારા સાથે વાત કહેવા જણાવ્યું તે પોતાને સ્થાનકે ગઈ, અને તેણે વાત ચલાવી.

પેણે પુત્ર માતા સાથે જાતી રમવા ગયો ખરો, પણ તેની વાડીમાના વાહડાને એમ બોલતાં સાંજળ્યો કે આ રાજકુવર મા સાથે અત્યંત કામ કરવા આવ્યો છે એ સંભળી તે પોતાની રાજમાતા આગળ ગયો અને પોતાની ઉત્પત્તિ સંભળી એટલે પસ્તાઈને તેણે પેણી ડાકણને ઘેર રહેતી સ્ત્રીને બોલાવી અને તેની હકીકત બહી પોતાની માતા હોવાની ખાત્રી કરી લીધી. પણ પ્રાયશ્ચિત્ત પૂછતા બ્રાહ્મણેએ આંધ્રાયણ પ્રત કરી

કાળામાં ચાર રત્ન ધાલી દાન દેવા કહ્યું. રત્ન તો હતાં નહીં, પણ કાળસંભોગે એક વેપારી વહાણ સાથે આવી પહોંચ્યા અને વહાણમાંથી રત્ન ચાર મળ્યાં. મળી એ વ્યાપારી કર્મચોગે રાજપુત્રનો પિતા નિકળ્યો. તેણે પોતાની વીંટી કહી. દરીયામાં પચ્યા પછી એક વહાણવડીને હાથ આવ્યા અને તે પછી વાણેતર થયો. રાત્રે પોતાની માને બોલાવી અને તેણે પોતાના ધણી તરીકે તેને પરખી લીધો. પછી રાત્રે એ વહાણવડી આપને પોતાનું રાજ સોંપ્યું, પરંતુ તે પોતાનાં માળાપને મળવા સ્વદેશ કોરવપાટણ સીધાચોં.

આ પાસ કોરવપાટણનો રાજ પોતાનો કુંવર ધણાં વર્ષો સભી નહીં સાંપડતાં સુતારપુત્રને રાજ સોંપી, કોશી જવા લાગ્યો થયો. એટલામાં તેમને તેમનો પુત્ર આવી મળ્યો અને સહુ સુખી થયાં.

આ વાર્તા સાંભળી પેલા સીયારાજની કન્યા જિતાર્થ અને વચન પ્રમાણે બંધા-યથી વિક્રમ તેને લેઈ કળેજેણુ આવ્યા અને પેલા કોનાળિયા બ્રાહ્મણને પરણવા કહ્યું. પણ તે તો નપુંસક થયો હતો, એટલે તેણે એને પરણવાની ના કહી. પણ હરસિદ્ધિ માતાના પ્રતાપથી શુંવાળની બહુચરી દેવીનાં દર્શને તેને મોહકથો અને જેમ તેના માન સંરખવમાં ઘોડી ફીટી ઘોડો થયો હતો તેમ એ બ્રાહ્મણ પુરૂષ થયો અને એ કન્યાને પરણ્યો. વિક્રમે તેને ગામગરાસ પુષ્કળ ફીધાં.

૨. કુલ કરી ૭૩૨ છે: બધાં દૂહા અને ચોપાઈ છે; છાપો કાઢ નથી. રખીયલ-હલ્દેખ વા કવિ-ગોળખ નથી.

વિશેષ: આ વાત સંરોધાર્થને છપાઈ નથી. સ્તુતિભાગ અને વિક્રમમહિમા સંબંધી ૧૦-૧૧ દૂહા-ચોપાઈ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં છે, પણ છાપેલી પ્રતિઓમાં માત્ર ૭ જ કરી છે; પણ હિ. ચોપડા(સં. ૧૮૦૨ ના)માં આ વાર્તા છે, તેમાં એ સહુ કરી છે. કે. કે પામાં આ વાર્તા નથી.

૨. ઉપર કરી ૨૦ મીમાં 'સુત કાંદનદાસ કવિત કરે' એ પદ છે, પણ હિ. માં 'સ્તુતિ કે નંદા ને કરે,' એમ છે, આથી સહીઆએ સમજવામાં ભૂલ કરી લાગે છે. એ પદ આમ જોઈએ: "સ્તુત કાંદાં નંદા કવિતા કરે!"

૩ આ વાર્તા વિશેષે કરીને પ્રસિદ્ધ છે.

વાર્તા ૧૭ સી-પંખીની-પુતળી પંકજનયના-પૂ. ૨૮૪-૩૪૪.

આરંભ:-શ્રીગણેસાય નમઃ અથ સિંહાસન બત્રીસી મધ્યે વાર્તા પંખીની: પુતલી પંકજનયનાની લખ્યતે: ||

દૂહા:-સેવું શ્રીમુખ સારદા આનંદ રૂપ અપાર,

અભયદાન આપો અતિ સિદ્ધ શુદ્ધની દાતાર.

૧

* * * *

અવતારિક કે અંસપતિ બોજરાજ ભરપુર,

કલિમુગ માંહે કલપતર નારાયણનું ગુર.

૮

* * * *

જમણો પગ જુગતે ધરે બેસવા કારણ રાય,
પંકજનયના પુતલી બાલી કહેવા નાય.

૧૧

* * * *

ચોપાઈ:-કહે જોજ સંભવ કામિની બલી વાત કહેા કામિની,
ધણું પ્રાક્રમ કીર્ધા તે ધોર જગત બાધાનું જીયો જોર. ૧૭

અંત:-દુરમત્ય દેહ યજી છે તાજ્ય રામ સરીખું કીધું રાજ્ય,
રામચરિત્ર કે વિક્રમચરિત્ર પુણ્યાધવંત તે હોય પવિત્ર. (૭) ૨૪

દુહા: એમ કહીને પુતલી આપે ગઈ આકાસ,
સત્તરમી કયા પુરણ યઈ કહે કવિ સામવદાસ. ૭૨૫
એ પંકજનયના પુતલી કહી કયા સુવિચાર,
હવે હુંમતિ બાસર્યે આગળ વાત રસાસ. ૭૨૬

ધૃતિથી સિદ્ધાસનખત્રીસે વિક્રમચરિત્રે વાર્તા પંખીની સંપુર્ણ:

વિવચાદિ:-૧ પ્રસંગ-એક સમે વિક્રમે શિવપૂજન કરીને પાછા ફરતા હતા ત્યાં નડદશ ઉપર પોપટ-પોપટીને વાત કહેતાં સાંભળ્યાં. પોપટ કહ્યું કે દૂર દેવાવરથી મારો બાર વર્ષનો મિત્ર પોપટ દુઃખથી સંતાપ યતો આવ્યો છે. તે કહે છે કે મને એક અમરકુળ લાધતાં એક રાજાને આપ્યું, તેણે પોતાની વાડીમાં તેના બી વારી અસંખ્ય અમરકુળ પકવ્યાં અને રાજસભા ભરી સહુને ખાવા આપ્યાં અને સહુ મૃતપ્રાય થયાં, તેથી એ રાજાએ પંખી માત્ર પર ચીઠાઈ તેમને બાળવાનું પ્રત લીધું એ સાંભળી મારો મિત્ર પોપટ ત્યાંથી નાસી આવ્યો છે, અને હવે કાશી જઈ દેહ પાડશે, મઠિ મારે પણ મરવું પડશે.

વિક્રમે તરત ત્યાં હાજર થઈ તે ત્રણે પક્ષીને તેનાં પાછા ફરતાં લગી દેહ નહોં છોડવાના સમ આપ્યા અને પોને પેલા રાજાને ગામ જવા સંચર્યો. માર્ગમાં એક કાઠિયા રાજાને ખત્રીસ લક્ષણા બ્રાહ્મણપુત્રની હત્યા કરતો અટકાવી દેવીની કૃપાથી કાઠિયો મુક્ત કીધો. વિક્રમે એમાં અટળક ધન બ્રાહ્મણેને ઉજ્જેણથી મેળાવી દેવરાયું. વિક્રમ તે પછી ત્યાંથી પેલાં પંખીને હણનાર રાજાને ત્યાં ગયો અને શિવને પ્રસન્ન કરી એક દેવી નામને રોધી આવડે અને તેની પાસે પેલાં જેરી થયલાં અમરકુળનાં વૃક્ષને ડંસાવી અમૃતમય કર્યાં, પણ નાગે વિક્રમને બદલામાં ડસ્યો. પરંતુ વેતાએ તેને હિમાલયમાંથી 'મોહરો' આણી ઉગાર્યો. પછી વિક્રમે પેલા રાજાને અને તેની પ્રજાને બહુ બહુ આરજીથી સમજાવી અમર કુળ બવડાવ્યાં અને સુખી કર્યા. પછી પોતે ઉજ્જેણ આવ્યો અને પેલાં પોપટ-પોપટીને રોનાને પાંજરે રાખ્યાં.

૨. કુલ કહી ૭૨૬ (૭૨૫ ની નોંધ જુલબરી છે.) એ બધાં દુહા-ચોપાઈ છે. સ્તુતિભાગ કહી જ છે: રખીયલ-ઉદ્ધેષ, કવિ-જોળખ, કે ગ્રન્થમદિમા નથી. માત્ર ૭૨૪ મીની ઉલ્લી અડધી પંક્તિ છે:

“રામચરિત્ર કે વિક્રમચરિત્ર પુણ્યાધવંત ને પરમ પવિત્ર.”

વિશેષ-૧ આ વાર્તા સંસ્કૃતમાં મહત્ત યઈ નથી. સં. ૧૮૭૦ (સં. ૧૮૬૬-૭૭) ના ચોપડો આ પ્રતિને મળતો છે. હિ.(સં. ૧૮૦૨ ના ચોપડામાં ખંડિત વાત છે, પણ છે તેટલી આ પ્રતિને મળતી છે. કે. માં આ વાર્તા ૧૬ મી છે. તેમાં કંઈક કંઈક ફેર છે.

૨. પા. પ્રતિમાં નીચેનો વધારો છે: (મૂળની ૭૨૪મી કહી પછી) છે:

શ્રી ગુજરાધર દેરામા વેગનપુરમાં વાસ
શ્રી ગોડ માવવી વિપ્ર ગુણ કવિશ્રી સામવદાસ ૧

* * * *

ગુણ તેહનો ગુજરાતમાં આયો દેરા ચોહો પાસ
માતર મગણા મોહો રવી સીદમ શીરામણી વાસ ૨

* * * *

પુછે પડીત સરવને નિમેષ ન રાખી ન્યૂન
સાહસ સહભાં રોધતાં વાપૂં પરમારથ પુન્ય ૫

કવિ તેણે કોડે કરી સૂખીયુ કુગસુધ કામ
મંપ કહો ગુણ આગલો જોડનું નિરમલ નામ ૬

શુધ ભુધ રીધી સારદા રહાં રસનણિ રાજ
પરમારથ પુરાણુ કહે કહીશુગ કૌતુક કાજ ૧૦

આ પ્રતિ સ. ૧૮૩૮ ના આવણ મુદ પ ને ગુરુરે પૂરી જતરાયલી છે તેમાં વાર્તાની ઈતિશ્રીમાં “અષ્ટાદશ કથા સપુરણ” એમ જો કે લખેલું છે, પણ આરંભ તેમ અંતના પાનામાં ‘૧૭’ નો આંક છે.

—:૦:—

વાતાં ૧૮ મી-વહાણની-પુતળી ઈન્દુમતિ-પૃ. ૩૨૪-૩૪૫

આરંભ-શ્રી ગણેસાય નમઃ ॥ અથ સિંહાસન બત્રીસી મઠ્યે વાર્તા
વાહાણની પુતલી ઈન્દુમતીની લખી છે. ॥

ચોપાઈ-શ્રી ગણાધીપત્ય તુઝને નમુ શુભ કારજ આપે જે સમુ
વરદાયક લાયક ગુણનીધ્ય સદા સરવદા આપે સીધ્ય. ૧

* * * *

છપ્પો કવી તેડ્યો કવી કાડ જોડી હૌ પાંચ જ પ્રીતે
પાંનપાંન સનર્માન સંતોષ્યો રાજસ રીતે
સિંહાસનબત્રીસ કથા સત્તર પેહલો
કાડે સાંભલ્યો કાંન્ય અધીક યદ્ય અમૃત શહેલી
પનર રહી અણસાંભલ્યે તે સંસ્કૃત મન ધીરજ ધરો
મોહનજીસુત રવીદાસ કહે પ્રાકૃતમાં એ પુરાણી કરો. ૮

ચોપાઈ સાંભલે વચન ચલાયું શીશ આરાધે ઉમથાપતિ ધસ
વીશ્વે(ર)ધર મોટો મહાદેવ સમ્યક પ્રકારે કાપી સેવ ૯

* * * *

સીવવાસ સદા જિહ્વા ધાર નગર ધર્મવીર
ભોજરાજ ભરત પંડમાં વાર વડ દય વીર.

૧૫

* * * *

૭૫૫) આપુર્વા ગંગોદક નીર સુભ સિંહાસન કીધું
ગામ કરાવ્યું ભોજ (મુદુરત પુષ્પારક લીધું)
(ભોજ કરાવ્યા બંમ વિવિધ) સોભા યર્ધ વાસે
દીધાં ધન બોહો લાપ પંડિત સહુ પ્રીત્યે પાસે ૪
મદક્ષણ પ્રીતે કરી આસન મેલે જાહરે
કહે સાંભલ કૌતિક થયું કહું, સંધેપે તાહરે ૪૭

દુહો) સુજન સહુને સુપીયો સુધ્યો પુરપતી પાશ
શેઠ ગયો સ્વદેશમાં વીવીધ્ય સોભાઈ વાસ (૫) ૪૨
એહવો તે દાતા હસ્યે જે કરસ્યે પરશમ
તે એ આસન ખેંસસે દેવ તણો એ હામ ૫૪૩
વીક્રમમહિમા સાંભલે આંણી મનમાં લાવ
ટાટો ઉનો ચોથીયો સ્વપને નાવે તાવ ૫૪૪
એહવું કહીને પુતલી આપે ગર્ધ આકાશ
અઠારમી કથા પુરણુ યર્ધ કહે કવી સાંભલદાસ ૫૪૫
એહ ઈંદુમતી પુતલી કહી કથા સુવીચાળ
હવે મેઘુઆ બોલસ્યે આમળ વાત રસાળ ૫૪૬

૫૮૧ શ્રી સિંહાસનખત્રીસી વીક્રમચરીત્રે કવી સામળદાસ વીરચીતાયાં
વાતો વાંઠાણુની સંપુર્ણ: ૥

વિષયાદિ-૧. પ્રસંગ-એક વખત રાજા વિક્રમ બોજન કરવા બેઠો હતો, ત્યાં
દુઃખીયાંની ધા સુલુચા મઠે નગરમાં રાખેલી ધડીવાળ પર ધા થયો અને બોલાવતાં
એક વટમાર્ગ આવી ચઢ્યો. તેને ખવરાવી પીવરાવી તેનું દુઃખ પૂછ્યું. તેણે કહ્યું કે હું
બસાકસ્તુરીનો વેપારી છું; દૂર દેસાવરના દમવપુર નગરના નગરશેઠ બાનુની પુત્રી
બાનુમતી સાથે પરણવાના લગ્નગથી ૧૪ વહાણુ ભરીને ગયો. પણ બાનુમતીની મૈત્રિણી
ગુણકા હતી, તેણે સ્ત્રીચરિત્ર હું શીખી પાવરધો થાઉં તો એ કન્યા સાથે લગ્ન કરી
આપવા વચન દીધું. એટલે હું મુનીમને મારો માલ સોંપી એક જોજન ઉપર એક
ગામમાં ગયો. ત્યાં એક સ્ત્રીએ રજપુત ધણીને પોતે જાતી રમતી હોવા છતાં ઉતર્યો
અને સતીનો પરચો દેખાડ્યો, એ જોયું તે સ્ત્રીને એના ધણીએ સાચું માનવા યાંભડે
ખાંધી; મધ્ય રાત્રે હાલમડી આવી, તેને સ્થાને બંધાઈ જાતી રમવા મોકલી. દરગયાન
રજપૂતે જાતી તેનું નાક કાપ્યું એટલામાં યોડી વારે રજપુતાણી આવી, અને પોતે પાછી યાંભડે
જકડાઈ. હાલમડીએ ધર જઈ ખુબીથી ધણીને માથે નાક કાપવાનો આદેશ મૂક્યો; હાલમે

તે આખું કર્યું. બીજા પાસ ધણી જાતનાં રત્નપુતાણીએ નાક આખું દેખાડી સતી સાચી થઈ. આખું સ્ત્રીચરિત્ર એઈ હું પાછા ગુણકાને ઘેર આવ્યો. તેણે બીજા અનેક કરતુકો કર્યાં. રાત્રનાં ચાર રત્ન ચોરી મને તેના ચોર કરાવ્યાં અને રાત્રએ મારાં વાહાણુ હુદી લઈ મને રજળતો કર્યો. એટલે કાશી કરવત મૂકવા જતો હતો ત્યાં મારો તમે પારદુઃખબંજનનાં દર્શનાર્થે આવ્યો.

વિક્રમે તેનું સાંત્વન કર્યું અને પોતે જાગર ગાળાઓથી બરેલાં અઠાવીસ વહાણો સાથે લીધાં અને દમલપુર જઈ ઉતર્યો. ત્યાં અનેક તરતીબો કરી, ગુણકાને ઉતરી, (આવી તરતીબોની આકાશ મોટી છે). પેલા બેપારીનાં વાહાણુ અને ત્રણ કુંવરીઓ (પેલી જાનુમતી સાથે) લેઈ આવ્યા અને તેને ખરણાવી સુખીયો કર્યો.

૨ કુલ કરી ૫૪૬ છે: ૭ છાપા, ૩ શ્લોક, ૨૨૫ દૂદા અને ૩૨૨ ચોપાઈ છે. સ્તુતિ ૩ ચોપાઈ અને ૪ છાપા; ૧ છાપા ૮ મી કરી, ૧૭ વાત સાંભળી બાઈની ૧૫ પૂરી કરવાની રખીદાસના પ્રેરણાને, અને ૬ કરીઓ ચોપાઈની પોતાની નમ્રતાના દર્શનની, અને ૬૭ કરી (ચોપાઈ, દૂદા, શ્લોક, અને છાપા સાથે) ભોજનમુલપ્રસંગ, સિંહાસનપ્રાપ્તિ, વિક્રમમહીમા આદિની છે. ઉપસંહાર સાદો છે. રખીયત-ઉલ્લેખ, કવિ-જોગખ કે મંથમહિમા નથી.

વિશેષ-૧ આ વાર્તા સંરોધાઈ છપાઈ નથી. હિ. માં પહેલું પાનું નથી, અને મધ્ય જામથી વઠક છે; પણ છેતે આ પ્રતિને લગભગ મળતી છે. પદ. પ્રતિમાં ૮ મી કરીવાળા છાપાની પહેલાં ૪ છાપા વધુ છે. તેમાં રખીદાસના જન્મ અને વીરેશ્વર મહાદેવના મહિમાનો ઉલ્લેખ છે. એકમાંની આ પંક્તિ નોંધવા જેવી છે:

સાંકોદર સીરદાર નાત શુભ નીરમલ નામર
પંડિત માંહી પરમાણુ બોહો પ્રાથમ ગુપ્ત સાગર
ઉદીચ અલ અનૂપ, ભાટ પણ ભૂપત જેહવા
પાટીદાર પરતાપ આપ તરતીબે તેહવા
વીરજી આપ વખાણીયે બોહો માકમ વેડા બહુ
રાજસ સુત રખીદાસનેા જણે આં સોભા સહુ ૮

તેમ ૮ મી કરીવાળા છાપા કરતાં બીજે આ એક ફર છે:

સહીયાસન જત્રીશ કયા જે પેનર પેહેલી
કોડે સાંભડી કાત અધીક યદ અમૃત એહેલી
સત્તર રહી અણુસાંલક્યે તે સંસ્કૃત માહેથી ધીરજ ધરેા.

પાં. નો ઉપસંહાર કાંઈ ખાસ જુદો પડતો નથી. એ પ્રતિ 'સં. ૧૮૩૮ ના વેશાખ સુદ ૧૩ ને ગેરેઈ' એ પૂરી ઉતારાઈ છે.

૨ સં. ૧૮૪૬ માં છપાયેલી પ્રતિમાં આને બદલે 'શુભચંદ્ર ધડ'ની વાત છે. જોકે પા. પ્રતિમાં પણ આ વાર્તા છે, પરંતુ તે ૧૮ મી વાહાણુની વાર્તા ઉપરાંતની છે. અંક વગરની છે. ગુ. વ. સો. પ્રતિમાં પણ આવે પા. ના જેવા જ પ્રકાર છે (અં. ૯૧). મહાપત્રીશીના ઉપસંહારમાં જત્રીસ વાર્તાઓ અને પુતળીઓને જે ક્રમ આપેલો છે તેમાં ૧૮ મી વાર્તા વાહાણુની હોવાનો ઉલ્લેખ છે, અને રણુથંભોર ધડની વાર્તાની નોંધ પણ નથી.

વાર્તા ૧૬ મી-ભાભારામની-પુતળી પ્રદુમ્ના-પૃ. ૩૪૧-૩૭૭

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ અથ વાર્તા ભાભારામની પુતળી પ્રદુમ્નાની લખ્યતે ॥

આપાર્ધ:-એવું આવ માતા સરસતી આપે વીઠા મહીમા મતિ

ભામા આરે વેદ જ બહુયો સરસતી પ્રતાપે ગુણ સર્વ ગણે ૧
બાવન અદાર વીધાનું બીજ બારે રાજ રાજસગુણ રીઝ
અદાર પુરાણ એક રામે વસે તે વીઠા પણ ગુંણ મસમસે ૨

* * * *

પ્રથમ શ્રી સરસ્વતી પ્રભુનું વીકમાજીત વળતો વરણું
સીંહાસનખત્રીસ અતિ સાંભલતાં યાવ નીરમલ મતી. ૮

* * * *

શ્રીમહારાજ ૪૫ બોજ બડ આપ વીઆરું મન
પંચામૃત લેષ પુણ્ય અધિપત એ આસન ૧૨
પંધી હંસ ઉડે જોડલે અંતરીય વચન થયું તેડલે ૭૬૯
તાહરો વાધર્યે રૂડો વંશ તેહ થયે દેવતાઇ અંશ
એહ વચન મનિ માહરૂ જીમમાં નામ રહેસ્યે તાદરૂ ૮૦૦
એકવીસમી પેઢીઈ પ્રગટે પુત્ર માહા સત્યવાદિને ધરસુત્ર
ગુજર દેશ ઠેકાણે ઠાંમ તેહનું નામ તે ભાભોરામ ૮૦૧
પુજાર્યે થઇને તે કેવ સકલ લોક કુરુચે બહુ સેવ
ગોખી સખદ સાંભલીયો તેહ સીતલ થયો ભાભાનો દે ૮૦૨

* * * *

શોકો જીહાર વીકમનો હસ્યે ભાભારામની પુજ થસ્યે
મન્ય ધન્ય એ ઉજોણી ગાંમ ધન ધન દુઃખલંજન એ ઠામ ૮૦૬
ધન ધન કણુખી ભાભોરામ ધનધન નવ વંડમાં નાંમ
ધન ધન ક્ષીપ્રાતટતીર ધન ધન વીકમ નર એ વીર ૮૧૦
ધન ધન એ કણુખી કલ ઠાંમ ધન ધન રૂડો ઉજોણી ઠાંમ

* * * *

કહે પુતલી જ્યોગે મયા કાલીદાસે કહી ભોજને કયા ૮૧૩
સંસ્કૃત વીઠા શાસ્ત્ર સુજણ કસ્યાં પેઢીતે તેહ પુરાણ
જેહવી શુધ કરનારા કવી નીરખી વારતા તેણું નવી ૮૧૪

તે ઉપર એ અંથ જ થયો શુદ્ધ અનુસારે કહ્યો
પુરાણ પરમારથનું પુર નીરમલ કથા ન્યાયપરનું પુર ૮૧૫
* * * *

પાપી માણસને પુરૂં સાલ અકરમી જનને એતો આલ
પાપંડી જનને મન પાપંડ દોષી માણસને તો દંડ ૮૧૮
વીવેકી જનને એ વીચાર અર્જુનપાને મન અન્યાય
અતુર માણસને મન્ય ચરીત્ર પ્રુણવંતને મન એહ પરીત્ર ૮૧૯

ફહા પ્રીત્યે પુતલીઈ કહ્યું વાર ભોજનીલાસ
સંસ્કૃતમાં કાવ્યે કરી કીધું કાલીદાસ ૮૨૦

ખીજા કવી અનેક છે તેણે કીધાં કામ
આદિ મધ્ય ને અંતથી છે બહુ કામ કામ ૮૨૧
શ્રી ગુજર ગુણુ આગલો અમદાવાદ અધિદેશ
સાખરમતી સુપદામની પાપ તણો નહી લેશ ૮૨૨
* * * *

શીગોડ માલવી વીમ્ન શુભ વીરેશ્વર શુભ સુત
સાંમલ નામ સીરામણી પ્રતાપવંન છે પુત્ર ૮૨૩
ગુરૂપાથી ગુણુ ધણો પરીશ્રમ શીવપરતાપ
કવીશગત યથાવીધિ અકલ પ્રમાણે આપ. ૮૨૪

ચાલી ખ્યાત ચીહું દેશમાં પંડીત પુર પ્રમાણુ
માતર અમણું મોહો રવી થયું ભુગતેથી જ્ઞણ ૮૨૫

સીહુંજ ગામ સીરામણી તેજપુંજ પ્રકાશ
પરીત્ર ભુમી તીરથ વડું વીરેશ્વર શીવવાસ. ૮૨૬

કણુખી છે કુળ ઉજલા લે ઉવાલાયક ખીજ
કાઉજકુળ ઉતપત હવે મનજસુત મહારાજ ૮૨૭

રખીદાસ રાજસ વડો પ્રીઈ સધલી પેર
ધણા હેતથી તેડીયો કવી સમિધજ ઘેર ૮૨૮
* * * *

ભાટ દસુંદી તેહનો ગુણસાગર ગુમાન
અંથ સુંગ્યો તેહને દેખને ઝાઝાં માંન ૮૪૧

કર જોડીને કવીને કહ્યું સુણ્યાં શાસ્ત્ર શુભ રીત
પુરાણ પરમારથ કરો વાધે પુન્ય પરીત્ર ૮૪૨

સાચાને સોહામણું જુઠાને તો જમાન
ગુણીઅલને મન ગુણુ મલો દાતાને તો દાન ૪૫

એમ કહિને ઉતપતી આપે ગઇ આકાશ

ઉગણીસમી કયા પુરણુ યઇ કહે કવી સાંભળદાસ ૮૫૧

એમ કહીને પુતલી પ્રહુમના ગઇ આકાસ

સભારંજક હવે બોલસ્યેં કહે કવી સાંભળદાસ ૮૫૨

ઇતિ સીદાસનખત્રીસે વીક્રમચરીત્રે સામલદાસ વીરચીતાયાં વાતાં
ભાભારામની સંપુર્ણુ: સમાપ્ત: ॥ શ્રીચોસ્તુ: કલ્યાણમસ્તુ: ॥

વિષયાદિ:-૧ પ્રસંગ આમ વર્ણવેલો છે. (કડી ૨૪ થી) એક વખતે ચાતુર્માસમાં વિક્રમ રાજ નગરચર્યાએ નીકળ્યો. અહારે વર્ણના આચારવિચાર નેતો નેતો કણ્ણી-વાડે ગયો. ત્યાં ૬૫ વર્ષના ધરડા ભાભારામને તેનાં સુખદુઃખ પૂછ્યાં અને કણ્ણીની ઉત્પત્તિ, કણ્ણીને બારે માસ ખેતી આદિનાં પડતાં દુઃખો, તેની ઉદારતા, સર્વ વર્ણનાં વસવાયાં આદિને તેમ રાજ અને તેના અમલદારિને પણ સંતોષી, રસ્યુખસ્યુ છાકરોને ખતડાવી, સંતોષ માની, પ્રસન્ન ચિત્ત બની, જીવન ગાળવાની રીતિની વિ આદિનો ખ્યાલ મેળવ્યો. પછી વિક્રમે અનુકંપાથી તેને પૂછ્યું કે તારે ને કંઈ માગવાની ઇચ્છા હોય તે સુખેથી માગ અને હું પરદુઃખભંજન તારે માગ્યું આપી-અપાવીશ. ભાભારામે કહ્યું અમે કણ્ણી કહિ કોઇ કહેકર ચોરીએ નહીં; અમે તો સૌને આપવા સરભયા છીએ, કણ્ણુ આપવા એ અમારું કામ અને વિરૂદ્ધ છતાં વિક્રમે કંઈક માગવા તેને બહુ બહુ આમદ કયો, ત્યારે તેણે કહ્યું કે મારે પુત્ર: ગર્ભવાસનું દુઃખ ન વેઠવું પડે એવું કરી આપો. પછી વિક્રમે મહેલે આવી હરસિદ્ધિનું પૂજન કર્યું અને ભાભારામની ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાનો માર્ગ પૂછ્યો. તેણે સ્વર્ગમાં વૈતાલની સહાયથી ઈન્દ્ર કનેથી તે મેળવવા સૂચના કરી. તે એટલે વિક્રમ ઈન્દ્ર સમક્ષ ગયો અને તેની પાસે એ માગણી કરી. તેણે કહ્યું હું બ્રહ્મલોકમાં જઈ બ્રહ્માને પૂછી આવું. બ્રહ્માજીએ તેને મુક્તિનાં સાધનો ગણાવ્યાં અને તેથી સંતોષ ન થતાં વિષ્ણુલોકમાં જઈ વિષ્ણુને પૂછી આવવા ગયો. ત્યાં વિષ્ણુએ વૈષ્ણવને મુક્તિ કેમ મળે તે જણાવ્યું, પણ ખરું એક જ સાધન તો શિવલોકમાં જઈ શિવને પૂછતાં મળે, મટિ ત્યાં પોતે સંચર્યા. શિવ સાથે પૂજ્યા થતાં સંવાદને અને કાશીપુરીમાં વાસ કરતાં દેહ પડે તો મુક્તિ મળે અને ગર્ભવાસવેદના ન વેઠવી પડે, એમ જણવ્યું. પછી વિષ્ણુએ બ્રહ્માને, બ્રહ્માએ ઈન્દ્રને અને ઈન્દ્રે વિક્રમને કહ્યું. વળી વિક્રમે અગ્નિચારસે ભાભારામનો દેહ પડશે, એમ પણ જણી લીધું. પછી ઉત્તેજ્ય આવી ભાભારામને તે એના સ્ત્રીસંતાન સાથે કાશી લેઈ ગયો. ત્યાં ભાભારામનો દેહ પડ્યો અને તેનું ગર્ભવાસનું દુઃખ પામ્યાની આકાશવાણી યઇ અને તેની સમી પેઠીએ એવા જ પુરુષરાથી કણ્ણી અવતરવાનું પણ કહ્યું.

૨ કુલ કડી ૮૫૨ છે. ૩ છપ્પા કણ્ણીસ્તુતિના, ૩૭૬ ચોપાઈ અને ૪૭૬ દુહા છે. સ્તુતિભાગ જરાકે લાંબો છે: ૪ ચોપાઈ, ૩ છપ્પા અને પાછી ૪ ચોપાઈ એમ ૧૦ કડી છે. વળી ઉપસંહાર પણ કંઈક લાંબો ખરો: ૩૪ કડી છે. એમાં ગ્રંથમૂળ, કવિઓજન, કવિ-સકિત, રખીદાસનાં પૂર્વજનો અને તેનો પોતાનો મહિમા, તેના વંશજ પુત્રો અને ભત્રીજાઓ; દમુંડી શુમાનદ્વારા કવિને નિમંત્રણ અને ગ્રંથનિર્માણની વિનંતી ગ્રંથમહિમા આદિ વર્ણવેલાં છે.

વિશેષ-૧ આ વાર્તા બરોબર રૂપમાં સંરોધાઈ છપાઈ નથી. છાપેલી પ્રતિમાં અને પ્રસ્તુત પ્રતિમાં આદિ મધ્ય તેમ અંતમાં કેટલોક મહત્વનો ફેર છે. કેટલીક ચોપાઈ

વતી ઝાઝી અહીં તહીં છે, તેા છાપા બે ત્રણ ટેકાણે વધારે છે. પા. (સં ૧૮૩૯ ના નેક સુદિ બીજા, બુધવાર) પ્રતિમાં સ્તુતિભાગમાં છાપા નથી, તેમ ઉપસંહારમાં રખીયલ-ઉલ્લેખ માત્ર ૧૧ જ કહીને (૮૩૨-૮૪૧) છે.

૨ રખીયલના વચાએ સંબંધી કંઈક વિસ્તૃત ખ્યાવ આ વાર્તાના ઉપસંહારમાંથી આવે એમ છે.

૩ આ વાર્તામાં કણ્ણીના ગુણો અને શક્તિઓ તેમ લોકહિતસાધનાયે જ જીવન-જ્ઞેશ આદિ નિરૂપેલાં છે. કવિનો પ્રભુ આશ્રયદાતા કે ગુણશક્તિપરીક્ષક જે કહો તે રખીયલ, અને રખીયાસે ભતે કણ્ણી પટલ હોઇને, સામળે પોતાનું જીવન વાર્તાના ઉઠાવમાં રેણું છે અને કણ્ણીના જીવનની મહત્તા અને સફળતાનાં યથાસ્થિત અને ધણેક અંશે સમાર્થ પણ વર્ણન કર્યાં છે. એમાં રખીયલ કદાચ દેવશી અને આકાશવાણીના પરિણામે જન્મિયા હોવાનું સૂચન છે. કવિએ, પોતે આખાગિરના શ્રીગોઠ બ્રાહ્મણ હોવા છતાં, ભત ઉપર ન જતાં, કણ્ણીના હોવાનું રંગ પણ સૂચન કર્યું નથી; પણ આશ્રયદાતાની સમગ્ર ભક્તિને અંમર કરી છે. તે આ ગ્રંથને 'પરમારથપુરાણ' કહે છે, એની વાનગી, પરમાયે જીવન આગતા કણ્ણીની જીવનનિર્વાહનીભિરીતિ આરંભીને ઓતાએને ચખાડી છે. ઉપરાંત ભારતના નૈદન વન સમા, સ્વદેશ ગુજરાત પ્રત્યેનું કવિનું સ્વદેશભિમાન પણ વારંવાર ઉઠ્યું છે.

વાર્તા ૨૦ મી-વૈતાલભાટની-પુતળી સજારંજની-

પૃ. ૩૭૭-૪૦૩

આરંભ:-શ્રી મણેશ્વાય નમઃ અથ સિંહાસનગત્રીસી મધ્યે વાર્તા વૈતાલ ભાટની પુતળી સજારંજની લખી છે: ॥

જોપાછા-શ્રી મુખ્ય આરાધું સરસ્વતી મયા કરો આપો સુભ મતી
કરણા વાસ રસનાઈ કરો બાલક ભંજિ બાહે ધરો. ૧
કરું ગ્રંથ રાધોજી લાજ, કરું આરાધન તેહને કાજ
સરસ્વતી જેહને મુખ વસી વલ તેહને ઉજ્યમ કરી. ૨

* ૧

*

*

અનુપરણ આનંદકારણી કલ્પિમલ કાટીક બંધકારણી
શ્રી ગરુડપંકજપરતાપ કરું શ્રેષ્ઠ છત્રાઈ આજ. ૩

દુહા: શ્રી ભોજ શુપલ ભલો શ્રી ધારાધર ધાંમ
શ્રીપતિસેવક સત્ય એ શ્રી નીરમલ શુભ નાંમ. ૪
આણ્યું આસન અભીનવું ધરણી ધરીયું ત્યાંહ
સભા સકળ સોભી રહી મહીપતિ બેઠા માંહ. ૫
સજારંજની જોધીયાં પુતલી આંણી પ્રીત
એ આસન વીકમ તણુ રૂડી જેહની રીત. ૬

અનત:-અચિરત પામ્યા લોક સહુ ગુંથ વાળ્યો બહુ ગામ
 વૈતાલેશ્વર લિંગનું પરકયું નીરમલ નામ ૫૯૯
 પ્રીયે સહુ પુત્ર કરે કબૂલ કનોજ દેશ
 સરગ વેતાલ સધારિયો વધુ છે જોખન વેશ ૬૦૦
 લખ્યાં પુરાણુ તે પંડિતે જે બેઠા વીક્રમ પાશ
 તેહ કહ્યું શ્રીભોજને પુતલીઈ પરકાશ. ૬૦૧

* * * * *
 પાઠ દહે એ પુતલી સુરૂપ ભોજ નૃપ વાંચુ
 'ઠાલીદાસ માથે કર્યાં પ્રાક્રમકથા પુરાણુ. ૬૦૩
 દુસમન તો ગંજે નહીં નહીં પીડા દે રાગ.
 ધર્મ સપાઈયો જેદને તે પામે અષ્ટ ભોગ. ૬૦૪
 સહુથી મોટો ધર્મ છે કરો વીચારી આપ
 વીક્રમે જરા દીકવીજે કચ્ચો એકે દિન નહીં શોક. ૬૦૫
 એહવાં પ્રાક્રમ જે કરે તે બેસે આસન
 કહિ કયા જે પુતલી સુણીઈ ભોજ રાજન ૬૦૭
 એહુ કહીને પુતલી કરી કયા સુવીલાય
 હવે કપુરગૌરા બોલસ્યે આગલ વાત રસાલ. ૬૦૮

ઈતિ શ્રીવીક્રમચરિત્રે સિંહાસનબત્રીસે વાર્તા વૈતાલભાટની વીરમી સંપૂર્ણ સંવત
 ૧૮૪૫ ના વર્ષે ફાગણ સુદિ ૫ રવી લખીતં ॥ શ્રીયેસ્તુ કૃત્યાણ્મસ્તુ: ॥

વિષયાદિ-૧ પ્રસંગ આમ વર્ણવેલો છે: (કડી ૮-૩૧) એકદા વિક્રમ રાજ સભા
 બરી બેઠા હતો ત્યાં 'બૃહતવત' વૈતાલ ભાટ આવ્યો, અને તેના આશિર્વાદથી પ્રસન્ન થઈ
 અર્નગલ દ્વય તથા અન્ય રાજસંપત્તિ આપી દીધી. એ ભાટની હતપત્તિ, તેનું અધ્યક્ષ
 અને અભચિક્ષપણની વાર્તા આ પ્રમાણે છે: કનોજ દેશમાં વીરમ નામે એક સમૃદ્ધિ-
 વાન ભાટ રહેતો હતો. તેને પુત્ર નહોતો. તેણે વનવાની પુત્રપ્રાપ્તિની આતુરતાથી
 વનમાં જઈ શંકરને આરાધ્યા અને ઘેર આવ્યો. સતચંદી, મહારદ્રો આદિ, ચંદ્રો વર્ષસેર
 કર્યાં, અને પાછો વનમાં ગયો અને શંકરનું આરાધન કર્યું. છતાં તેના કર્મે અને ભાગ્યમાં
 તેને યોગ્ય પુત્ર ન હોવાથી શંકરે તેને પુત્ર ન આપ્યો. દરમિયાન એક મચ્છીમારને માછલી
 (શિવના) બાણ સાથે પછાડતાં એ જ શિવે (બાણે) તલ્કાજ તેને પાંચ પુત્ર આપ્યા.
 આથી બીમે ક્રોધે બરાઈ પોતાનો દેહ જ સમર્પવા માંડ્યો; તદ્વાણુ શંકરે પ્રકટ થઈ તેને
 તેનું ભાગ્ય સમજાવી વરદાન આપ્યું કે તારે એવો દાતારી પુત્ર આવશે કે જે દાન
 દેતાં અચકારો નહીં અને હું જ્યારે તેને દાન દેતાં અટકાવીશ ત્યારે તે તરત જ તારે
 ધરથી ચાલ્યો જશે. પછી શિવકૃપાથી તેને વૈતાલભાટ નામનો પુત્ર થયો. તે સમર્થ પંડિત અને
 અપૂર્વ દાતારી થયો અને તેણે બીમની અઠળક સંપત્તિ ચાચકોને આપી દીધી. આથી આકળા
 થઈ બીમે તેને કપકા દેવા ત સાધુ પદે ઉજેલી ચાલી નીકળ્યો. ત્યાં એણે એક શુભાની લાખા
 શુણ્કને પોતાના વજ્રકટેાથી જિતી તેનું માને ખંડન કર્યું અને રાજ વિક્રમ પાસે જઈ,

તેને આશિર્વાદ દીધો અને સિંહલદ્વીપથી આવેલી દ્રવ્ય મણિ, ૭૪, ૨૫ આદિ સંપત્તિ મેળવી ગુણકાને આપી, પોતે વનમાં ચાલ્યો. ગુણકાની પ્રેરણાથી મહુ ત્યાં વનમાં આવ્યાં અને તેને બીજું ધન લેવા સમજાવ્યો. પણ પોતે ચાલ્યું નથી એમ કહી કશુંએ ન લેવાને આમંત્ર કર્યો. વળતી વિક્રમના પ્રધાન વાણીયાએ તેને સંતોષી પાન ત્રીકા દ્વારા અદળક સંપત્તિ સમર્પી. એ લેઈ તે વનમાં ગયો. ત્યાં ગરીબ બ્રાહ્મણ આવ્યો, તેને વૈતાલ પાછું સંધ્યુએ સોંપવા તત્પર થયો. પણ દાનમાં લીધેલું જેવા વિષે સ્વીકારવા ના પાડી; અને પરભાઈ વિક્રમ પાસે સંચર્યો વિક્રમે જન્મેનું મન મનાવ્યું. પછી વૈતાલે પોતાના પિતાને અનર્થક સંપત્તિ સોંપી. પ્રભુ પ્રત્યે ચિત્ત ચોટ્યું અને કેટલેક માણે વૈતાલેશ્વર મહાદેવ રથાપી અદ્રશ્ય થયો.

૨ કુલ કડી ૧૧૦ છે: ૩૫ છપ્પા, ૨ ચરૈટ, ૩૧૦ દુહા અને ૨૪૩ ચોપાઈ છે.

૩ સ્તુતિભાગ ૪ ચોપાઈ છે. અંતમાં રખીયલ-હસ્તેષ મન્થમહિમા તથા કવિઓજખ નથી.

વિશેષ-૧ આ વાર્તા સંરોધાદિને છપાઈ નથી. પણ પ્રતિ(સં. ૧૮૩૮ ના જેઠ સુદ ૩)માં રખીયલ હસ્તેષની, ૩ અને કવિઓજખની ૧ કડી છે, પણ તેમાં કંઈ ખાસ મહત્ત્વનું નથી.

૨ અહીં વાર્તાક્રમ આદિ સંબંધમાં એક નોંધરાજેન બાબત એ છે કે ૧૯ વાર્તાઓ લગી ઉપસંહારની છલ્લીથી એક અચાજની લીટીમાં વાર્તાક્રમની સંખ્યાનોંધને ઉપક્રમ વડે છે, અને 'એહ' (૧૮૦) એવો હસ્તેષ થયો છે, એ કે છતિશ્રીમાં 'લીસમી' એમ નોંધ્યું છે. તેમ કંઈ પુતલીએ વાત કહી, એવો હસ્તેષ પણ નોંધાયો નથી. આ પ્રકાર અહીંથી એટલે ૨૧, ૨૨, અને ૨૩ માં આવે છે; તેમાં તો વાર્તાક્રમની સંખ્યાને બદલે— —લીટીઓ મૂકી છે. ઉપરાંત ૨૧, ૨૨, અને ૨૬ માં કંઈ પુતલી બોલી અને કંઈ બોલરો તેની કડી પણ નથી. પાછું ૨૪ મીથી શ્રી પદ્ધતિનું ચાલ્યું જાય છે. લીટીઆને કદાચ સંખ્યાક્રમને કે પુતલીક્રમને એક લાગ્યો હોય અને તેણે એમ ક્યું હોય તો શમ જાણે.

૩ આ વાર્તા ભાટનું-દેવાંરીપથું, હદારવા અને અન્યથિકપથું છતાં ટકીલાપથું અપૂર્વ રીતે દાખવે છે. બાબારામની વાર્તા જેમ કણ્ણીની અસાધારણતા દાખવવા ચોખ્ખું તેમ રખીયલના દસોડી ભાટ ગુમાન, જેણે શામળ ને રખીયલને આશ્રય આપ્યો અને ગુણ ગાઈ પ્રસિદ્ધ કર્યો, તેના ઉપકારના બદલા તરીકે ભાટ જાતિને પ્રશંસવા કવિએ આ ચોખ્ખી છે, એમ સમજાય છે. છપ્પાની સંખ્યા ૩૫ છે, તેમાં તથા ચોપાઈ-દોહરા અને ચરૈટમાં કવિચાતુરી પુષ્કળ દાખવવામાં આવી છે.

૪ વિક્રમાદિત્યના દરબારમાં ૮ મહાન કવિરત્નો હોવાનો સુપ્રસિદ્ધ શ્લોક છે. ઘનવતરી છપ્પાનક:—તેમાં વૈતાલ ભટ્ટ પણ એક મહાન કવિરત્ન એમ જણાવેલું છે. એ વૈતાલ ભટ્ટને શામળ કવિએ ભાટ લેખી પોતાની ચાતુરીથી વખાણ્યો છે, એમ સમજાય છે.

—:૦:—

વાર્તા ૨૧ મી-પાનની-પુતળી-કર્પુરગૌરા-૫. ૪૦૩-૪૩૫

આરંભ-શ્રીગણેસાય નમઃ અથ સિંહાસનજત્રીસી મધ્યે વાર્તા પાનની પુતલી કર્પુરગૌરાની કથા લિખ્યતે: ॥

હૃદાઃ પ્રથમ સીવસુત પરણ્યું ગુણપત્ય ગુણનિધી નામ

હૃદાસી દુપલંજણે કરે મનવંછીત કાંમ. ૧

	X	X	X	X
	વાંચિ	રૂડી વર્ણવું	વાર	વિક્રમચરિત્ર
	ઘ્રાતા	વિગતે	સાંભલો	પુરણ મંત્ર પવિત્ર.
	ધરણિ	માલવ	ધીરધર	રૂડી બોળનું રાજ
	દિલ	સાચે	દાતા	ધણે પ્રીતે કરે પરકાજ. ૮

	પગ	દક્ષણ	જન્મ	પરકવે જાનિક જય જય કહે
	કપુરગૌરાઈ	કથુ:	હાં હાં	રાય । વેગસો રહે. ૧૫

	માલવમુખ	હિજેણિ	ગામ	ક્ષીપ્રાત્ર રહેઠાંણુ
	ભુપતિ	રાજ્ય	કરે	ધણે તે વિક્રમ વિર સુભંજી. ૨૫

	મયવીનો	પલ	ભારે	ભૂપ ધર્મધીરધર ધર્મસ્વરૂપ
	બેઠા	સભા	ભરીને	તેહ દેવરૂપ દેવાસી દેહ. ૩૫
	તિહાં	એક	તંબાલી	આવીથો બીડાં છાજ ભરી લાવિયો
	મેહેલ્યો	ઠાથોચૂનો	ભરી	ફેસર કૃષ્ણાગર ભારે ભરી. ૩૬
અનંત:	ભરી	સભા	ભુપતિ	કર્યો દીધાં મેઢની માન
	જે	બોલ્યો	તે	પાલીયું પ્રીતે આપ્યા પાન. ૭૩૩
	*	*	*	*
	કહે	પ્રતક્ષી	બોજ	સુણ કર્યાં ક્ષાદિધા કામ
	તાહરે	કુપભંજન	થયો	નવ વેક મહિ નામ. ૭૩૪
	પુરાંણુ	લપાણાં	લખ્યા	ક્રિધાં કાલીદાસ
	સંસકતમાંથી	સાધીયું	વિવધ	વીવેક વિલાસ. ૭૩૬
	ગુણસાગર	ગુજરધરા	સેદુંજ	ગામ સુભંજી
	કાલિજીકુળ	કણ્ણી	વડો	મનજીસુત મહેરાંજી. ૭૩૭
	*	*	*	*
	ગાહા	કસુંદી	તેહના	ગુણ ગાડે ગમાંત
	કિરત	રૂડી	કુગ	તણી ગુણ રૂપ સુભ ગાંમ. ૭૪૧
	ભક્ષ	વચન	ચાટે	ભણું સુણ રૂડા રથીદાસ
	કવી	એક	કાલી	સમો વેગનપુરમાં વાસ. ૭૪૨
	*	*	*	*
	પુત્ર	પ્રતાપીક	વડો,	વડદય વેણીદાસ
	આવ્યો	અમદાવાદમાં	પંડિત	કેરે પાસ. ૭૪૪

કવિને તેડયો દાડથી અલપત , આપી અરથ (૭૪૫)
પુરણુ અન પસાયતાં ધણે ધણેરો ગરથ,
કર જોડિ કવિને કહ્યું જે શાસ્ત્ર સકળ સુભણુ
નવો ગ્રંથ યાએ તે કરો પરમારથ પુરાંણુ (૭૪૬)
પ્રીત ઉપજે, પ્રુત્યપર ધર્મ ઉપરિ રહું ધીર
બુદ્ધયથી બત્રીસ કરો વર્ણવો વિદ્ધમ વીર. (૭૪૭)
સુંપો ગ્રંથ પુરણુ કરી અપુટ ત્યજે આથ
કિં(દિ)ધો તેહ દર્શોદીને હેત ધરીને હાય. (૭૪૮)

* * * * *
રામચરિત્ર રસ સાંભલે પુરણુ મેન પવિત્ર
તેહ સમોવડ ભણુજ્યો વારૂ વિદ્ધમચરિત્ર. (૭૪૯)

* * * * *
કહે પ્રતલી ભોજ સુણ્ય, તેહવો થયો તે રાય
એહવાં પ્રાક્રમ જે કરો તો ધરો સીદાસન પાય. (૭૫૦)

* * * * *
એમ કહીને ઉતપતી પ્રતળી ગર્ભ આકાસ
— — — કથા પુરણુ થઈ કહે કવી સામલદાસ (૭૫૧)

ધતિ સીદાસનબત્રીસી મધ્યે કથા પાનની સંપૂર્ણ: શુભં વ: લખીતં
પરોપકારાય ગોરણ મીઠાણ સીધ્ય જીવણુજી લખી કૃતં શુભં:
વિષયવિહિ-૧ મસંજ આમ વર્ણવેલો છે: (કહી ૩૫ મી થી) એક વખત વિદ્ધમ
સભા ભરીને બેઠો હતો ત્યાં એક તંબોલી છામ ભરીને પાનબીડાં લેખને આપ્યા અને
સહુને વહેંચ્યા; પણ રાજા જેવું તે ખાવા જતો હતો તેવો જ આકાશમાંથી ગળી નાદ
થયો કે એ ખાધરા તો તું મરીશ. સહુ ખંચકાયા; વળી પાછું બીજી વાર બીડું મોંમાં મૂકવા
જતાં એવો જ સૂર નીકળ્યો. માળીને પૂછતાં તેણે કહ્યું કે ખાર જોજન દૂર આવેલી મારી
વાડીમાંથી પહેલી વાર ફૂટેલી નાગરવેલનાં પાન આણી તેનાં બીડાં રાખી મટિ પૂણું
આદરથી મેં આપ્યાં છે. પૂણું આ આકાશવાણીથી મારી નિંદા થઈ તેથી શું મોઢું લેખને
હું ધરે નહીં. તેનું દુઃખ સમજતાં વિદ્ધમે, તેણે ના કહ્યો છતાં, બીડાં ખાધાં અને તેની
ભરપૂરન દેવારો કેહ યઈ, સભાજનોએ એથી પરિહાસ કર્યો અને રાજાને મહેલમાં પણ માર્યા
કે પોતાને એકલાને એવાં અનુષમ બીડાં ખાવાં હતાં મટિ જ એણે એવી તદખીર કરાવી અને
પોતે ખાઈ ગયા. રાજાને ખોટું લાગ્યું અને માળીને સાંદણી આપી વાડીએ જઈ, બીડાં પાન
લેઈ આવવા કહ્યું. તે ગયા અને ઠાકી હાથે પાછો આવી જોલ્યા કે નાગરવેલ તો સુકાઈ ગઈ
છે. વિદ્ધમે મહેલું ટાળવા એ વાડીએ જઈ નાગરવેલને પાછી તાણ કરી બીડાં લાવવાની
અને સભાજનોને ખરડાવવાની પ્રતિજ્ઞા કરી તે પછી જંગલેણીથી ઉપજ્યો. માર્ગમાં એક બ્રાહ્મણ
મરતો ધસતો દીકો. તેની આસવ ભાગવા એક પશિની અને તેની વચ્ચે ચારે સખીએને
ત્યાં ગયો અને મહાનગી સિદ્ધ કરી તેમના, દરેકના ચારચાર અઠપટા સવાલો ઉઠેલા;
અને પેલા બ્રાહ્મણને એ આદે કન્યાએ પરણાવવાની તૈયારી કરી. પણ પોતે વાડીમાં

નાગરવેલને છવતી કેમ કરવી તેનો વિચાર કરતો ઉધનો દત્તો ત્યાં સ્વપ્ન આવ્યું કે વાધણનું દૂધ જો તેને સીંચે તો તો તે સજીવન થાય પણ પોતે પર્વતની શુદ્ધા ગયો અને પોતાના પાંચ રોર લોહી બદલ સત્રાચેર દૂધ વાધણનું લાગ્યો અને નાગરવેલને સીંચી તેનાં પાન મેળવ્યાં તથા સદુને ખવડાવ્યાં. તેમ પેલા બ્રાહ્મણને જીવાનભેધ નવલોહીયો ક્યો.

૨ કુલ કડી ૭૫૫ છે. જ્યાં દુહાઓ પડે છે. છપ્પે એકે નથી.

૩ સ્તુતિભાગમાં ૭ કડી દુહાની છે. ઉપસહારમાં રખીયલ-ઉલ્લેખ અને કવિ-ઓજખની કડી ૨૦ છે.

વિશેષ-૧ આ વાર્તા જુ. કા. દો. ભાગ ૩ નામાં છપાઈ છે. પણ તેમાં આ પ્રતિની પેકે ૨૦ કડી રખીયલ-ઉલ્લેખ આદિની નથી. માત્ર ચાર પાંચેક કડી વિક્રમમંથને ઉદ્દેશીને લખેલી છે. પા. પ્રતિમાં (સ. ૧૮૩૮ આવણુ સુદ ૭ શુકર) માત્ર બે જ કડી રખીયલ-ઉલ્લેખની છે. બ્હૂની છાપેલી પ્રતિમાં છપાઓ વધારાના છે; રખીયલ-ઉલ્લેખ છે ખરે, પણ મસ્તુલ પ્રતિમાં છે તેવો નહીં.

૨ જુઓ, વાર્તાક્રમ આદિની નોંધ વિષે વિશેષ ૨, વાર્તા ૨૦ મીનું પાનું ૩૧૫ મું

વાર્તા ૨૨ મી-કામધેનુની-પુતળી સુભગા-પૃ. ૪૩૬-૪૫૨

આરંભ-શ્રીગણેસાય નમઃ ॥ અથ સિંહાસનજત્રીસી મધ્યે પુતલી સુભગા : વાર્તા કામધેનુની લખ્યતે :

છાપયઃ શ્રી શીવ સરીષો તાત માત ઉમયા છે જેહની
 લખ્ય લામ શુભ પુત્ર રીધ્ય વૃષ તનયા જેહની
 પેમકુ(સ)લ જામાત્ર પાત્ર અદસીધ્યલ દાસી
 ત્રીસદશ આઘ દેવ સેવન નવ નીધ્ય ધર દાસી
 પીતા પંચાનન પ્રભુ પકાનન વધિ ધણું
 ગજનન ગુંજ આગલો પ્રથમ ખ્યાન ધરૂં તેહ તણું ૧
 દુહાઃ ગીરજાનંદન ગુંજનીધિ છુધ્યસાગર બલવીર
 દાતા દિવ્ય દયા દલેં ધરમ ખ્યાન દ્રઢ ધીર. ૨

* * * *

પ્રણામી પ્રીતેથી કરૂં પુરણ થાવું પવિત્ર
 પુરણ પરમારથ દરૂં વાર વિક્રમચરીત્ર. ૬

* * * *

પંચ પ્રદક્ષણા પ્રીતે કરે જમણો પગ ધરણીપત્ય ધરે
 જોવા મેદની ઝાઝી મલી એટલે એક યોલી પુતલી. ૨૦

* * * *

સભા ભરી સિદ્ધાસને બેઠા છે એક દિસ ૬

એટલે ગોર પોતા તણા અતિ દીધી આસીસ. ૨૬

અન્તઃ શોપાધ

એહવા થયો તે વિક્રમ) વીર રાખ્યું નામનું નીરમય નીર

કલાં પુતલી વીર વર્ષાણુ લખ્યા પંડિતે એહ પુરાણુ. ૪૦૦

સમર(ક) પ્રકારે બોળે સુણ્યાં ભાવે કાલીદાસેં લાણ્યાં

જેણે હઠથી જીતી હોડ લખીયાં તે કવીર્ષ કરી કોડ. ૪૦૧

હ્રદાઃ શ્રીચતુર દેશમાં સેહજ સીરોમણુ ગામ

કાલિજકુલ મનજી તણો રપિદાસજી નામ. ૪૦૨

*

*

*

*

પ્રમારથ પ્રીતે કરે નીરમલ નીર નીવાણુ

પ્રતાપ ધણેરો પ્રગણું હરીચંદ્ર હીત હેવાંચુ. ૪૦૫

કીરત શુણ્ઠી કવી તણી હરખો મહીપતિ મન

માન દેખને મોકલ્યો તરતીય લહેરી તન. ૪૦૬

દાન માન ધન ધાન્ય શુભ ધાનપાન અતિ ધાંલ

કરનેદી કવીને કહ્યું ભાગી મનની ભાંલ. ૪૦૭

*

*

*

*

મન માર્યા મન વાંછીત મળે સીધ્ય માત તે સફલે ફલે

કહે પુતલી સાંજળ રાય એહવા થાયો ધરખો પાય. ૪૧૪

હ્રદાઃ—પ્રમ કહીને ઉતપતિ આપે મધ આકાશ

----- કહે કવી સામજદાસ. ૪૧૫

૪૧૫

ક્રિતિ શ્રી સીદ્ધાસનખત્રીસી પ્રાકૃતે કથા કામધેનુની સંપુર્ણ સમાપ્ત શ્રીરસ્તુઃ

વિવચાદિ ૧ પ્રસંગ આમ વર્ણવેલો છે:—(કડી ૨૬ મીથી) એક સમયે રાજા વિક્રમ

દરબાર ભરી બેઠો હતો ત્યાં એના ગોરે આવીને કાશી જતાં આશિર્વાદ દીધો અને વિમ અને ગાયનુ પૂજન કર્યે સઘળા મનોરથની સિદ્ધિ થશે એવી આશિષ દીધી. વિક્રમે તેથી ગાયો રાખવા અને પૂજવા માંડી. તેનું નેઈ નગરલોક પણ ગીપૂજક થયા. રાજા ગાયને રોજ સ્નાન-ખાન-પાન-સૂઝાર આદિથી સુપ્રસન્ન રાખતો એક સમયે એ ગાય વનમાં જઈ ચઢી અને વાણે તેની હપર તરામ મારી. એટલામાં તે ત્યાં જઈ ચઢ્યો અને વાને પોતે, પોતાની વાધણ અને પુત્ર ભૂખ્યા હોવાથી તેને નહીં છોડવાની છદ્ કરતાં આખરે વિક્રમે પોતે, પોતાની રાણી અને પુત્ર એ ત્રણની દેઢ સમર્પવાની પ્રતિજ્ઞા કરી ગાયને વાધનુખથી છોડવી. પછી ઉભાંચુ આવી ગાયને ઢેકાણે બાંધી અને એ ત્રણે જણ વાધ પાસે મરવા ચર્ચા. પણ વાધ તો સિવ સ્વરૂપ હતો અને વિક્રમનું પાશુ જેવા વાધનું રૂપ લીધું હતું. એથી પ્રસન્ન થઈ વિક્રમને વરદાન આપ્યું અને તેને દરબારે કામધેનુ સ્વર્ગની ઔમાતા નિત્ય રહેશે એવું કહ્યું. પછી સમય જતો કનકકુખને

એક નાગર બ્રાહ્મણ કાશી કરવત મુકાવવા ગયેલા તે ત્યાં વિક્રમની ખરવાના ચીઠી લેવા આવી અટક્યો. વિક્રમે તેને વીતક પૂછી. તેણે રાજની પુત્રીને પરણવાની મામનાથી ઇદ્રાણીને દાર અને રોષ નાગની નામણની 'ઝાલર' આણી આપવા પ્રતિજ્ઞા કરી હતી અને તે આણું સકય ન હોવાથી કાશી મરવા ગયા હતા. વિક્રમે તેને શાન્ત પાડી, માતા દરસિદ્ધિની ઉપાસના કરી. ત્યારે તેણે કહ્યું કે 'કામધેનુને વિનવવાથી સધળા મનોરથ ફળે', એટલે કામધેનુને આરાધી અને તેની પ્રેરણાથી ઇન્દ્રવજ્ર કરી ઇદ્રાણીને દાર અને નાગવજ્ર કરી નામદેવીની ઝાલર ભેળવી એ નાગરને સંતોષ્યો; તેમ તેના લગ્નપ્રસંગે બત્રીસ લક્ષણા પુરપત્રું માથું પણ આપવા વચન આપ્યું. પણ લગ્ન થતાં વિક્રમ ત્યાં માથું આપવા જઈ અટક્યો અને સહુ મંગલ કાર્ય સર્વ્યું. પણ પેલા નાગરને બાપ આંધળો અને કોણેય હતો, તેની મા કાયરોગી અને બેન લુલી હતી. એ બધાને કામધેનુએ ધાર્યું આપીને સંતોષ્યાં.

૨ કુલ કરી ૪૧૬ છે: ૧૫ છાપા, ૧ પાલ(ધર)ી ઇંદ (૮ લીટી), ૧૫૬ દુહા અને ૧૪૪ ચોપાઈ છે.

૩ સ્તુતિભાગની કડી ૮ છે, તેમાં એક છાપય છે. ઉપસંહારમાં રખીયત-ઉચ્ચેખ, કવિ-આજખ અને ગ્રંથમહીમાની ૧૫ કડી છે. પા.(સં. ૧૮૩૮ ભાદ્રપદ સુદ ૫ શુક્ર)-માં કાંઈ મહત્વનો વિરોધ નથી, પણ તેની ઇતિહાસમાં "વાર્તા ૨૪ મી" એમ છે, જ્યારે અષાઠે "વાર્તા ૨૨ મી" એમ છે.

વાર્તા ૨૩ મી-ભદ્રાભાગિની વા કસ્તુરચંદની-

પુતળી સંકટહરણા-પૃ. ૪૫૧-૪૮૩

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ અથ સિંહાસન જત્રી મધ્યે વારતા
કસ્તુરચંદની પુતલી સંકટહરણાની કથા લખ્યને: ॥

છપયઃ-શ્રી ગુરુ વંદુ ચર્ચુ શરણુ રહુ શુભ રીત્યે

બ્રહ્મા વીર્યુ ને ધણ દેશપત્ય પ્રણુ પ્રીત્યે.

શ્રીપત્ય શુંણપત્ય સત્ય મનથી માંન જ માણું

આઘ સક્ત ઉમયા આપ(છ) પાપ લક્ષ્મીને લાઠું

કવિ લક્ષ્મી કાટિયા મયા કરો મારું મતિ

સામલ કહે સિંધ પામિઈ જો સાર કરે મા સરસનિ.

* * * *

રામકથા રસ પરમ પવિત્ર વર્ણવ એહવું વિક્રમચરિત્ર.

* * * *

માહરામધીરામ રાજસ્વરૂપ બોજરાજ લડ લોરે ભુપ.

* * * *

લાંબો એક સિંહાસન વડું રત્ન અમુલ્યક હીરે જડયું.

* * * *

સમુદ્ધરત રાજાઈ સાંધીયું પ્રીત્ય કરી આસન પુણ્યું
ચતુર પરઠે છે જમણે ચર્ચુ જેની શબ્દ સાંભલીયો કર્યું. ૨૨
સંકટહરણા છે જેહનું નામ બોલી પુતલી તેણે કાંમ
બોજ મ કર્ય સિંહાસન બાર વીક્રમ સરીધો નહોં દાતાર. ૨૩

* * * *

ત્રંખાવતી નગરી ગુણુ ગામ, નિરમળ આર છે તેહનાં નામ
કનકાવતિ ને રૂપાવતિ, ત્રીશું નામ તે ત્રંખાવતિ. ૪૬
પંખાવતિ ચોરું એ નામ આદ્ય બોમિ દેવચળ નામ.

અનુત-કરતુર મલ્લો માળાપને હેતપ્રીતની હોડય

અરસપરસ કથા કહી પોહોતા મનના કોડ. ૭૭૫

વગર્ય જે બાર વરસની આપ આપણી આપ
કુલવહુને વીતી બહુ તે કહી માત ને બાપ, ૭૮૦

* * * *

ધન અવતાર વિક્રમ તણો ધન્ય પરમારથ કાંમ
ધન્ય કણુખી રધીદાસને રહ્યું નવ વંડે નામ. ૭૮૩

ધન એ ભાટ ગુમાનને ધન્ય એ સીહુજ ગાંમ
ધન્ય લક્ષણ લેઉઆ કુલે ધન્ય વીરનામ શીવનાંમ. ૭૮૪

... ...

શ્રીગોડ માલવી વિમ્ન શુભ વિરેશ્વર મુખ ધામ
સાંભલણ સુત તેહનો નિરમલ રૂંડું નામ. ૭૮૨

તે સીધ્ય શ્રીગોડનો ગુરૂપાથી ગાંમ
ચરણ રેણુકા પદને દેવી દીધું દાન. ૭૮૩

કવિશ્રી સામલદાસ તે તરતીએ તેડ્યો તિહાં
વિરેશ્વર વિશ્વપલ છે જ્યોત જગતિ જિહાં. ૭૮૪

સોંદજ ગામ સીરામણી શુભ સાહો(ઠો)દર બ(અ)દા
સેંધુ બાધા સાન્નના જણે સધળા મર્મ. ૭૮૫

કુલ સુદ કણુખી વસે લેઉઆખો લક્ષ લાજ
... ...

ગુમાનંદ દસુંદી તેહનો ભાટ ભલેશે બપ. ૭૮૭
કીરત કરી તેણે કવી તણી ગુણીજન તેઓ ધીર

પુરણ પરમારથ કરો પ્રીત ધરીને પેર. ૭૮૮
કાલીદાસ કવિઈ કહ્યું સંસ્કૃત માંહે સુભણ

કવિ સામલ કોડે કરચું પ્રાકૃત માંહે પુરાણ. ૭૮૯

પાંગો પરવત જિમ ચઢે કિડી જીતે જન

તિમ હું તમ આગળ કવિ જિમ ધણું રણુ રજ. ૮૦૨

સામલ કહે સંસ્કૃતમાં સમજણ નહી સમરથ
વિવેક નહી કાંય વેદમાં, અકલ ન આવે અરથ. ૮૦૩

શ્રોતા વક્તા સંભલો કહું તમને કરજોજ
સામલ કહે સહુ બોલજો જય જય શ્રીરણુછાડ. ૮૦૪

ધમ કહી તે પુતલી આપે ગર્ભ આકાશ
- - - - કયા પુરણુ થઇ કહે કવી સામલદાસ. ૮૦૫

ધર્મ શ્રીવિક્રમચરિત્રે સિંહાસનમંત્રીસે લોજપુતલીસંવાદે કવિશ્રી
સામલદાસવિરચીતે વાતો કસ્તુરચંદની પચવીસમી સંપુર્ણ: સમાપ્ત: શુભ
ભવતુ: કલ્યાણુ ભરતુ: શ્રીઓરસ્તુ: શ્રીશુભં જીવાત શ્રીશ્રી સવત ૧૮૩૭ ના
વર્ષે જૂન વદી ૧૩ દીને લખીતં જોરજી શ્રી ૫ શ્રી મીઠાજી તત્ સીધુ જીવજી
લખીકૃતં લખપટ્ટી કટીમીત્રા લિખદ્રષ્ટી અધોમુખં કળેન લખીત વાતો યત્નેન
પરિપાલયેત્ ૧ શ્રીશુભં ભવ:

વિષયાદિ-પ્રસંગ આમ વર્ણવેલો છે (કહી ૪૬ મીથી) જખાવડીમાં દંતોરા શેઠ
કોટિચંદન વહાણુવળી રહેતો હતો તેને કસ્તુરચંદ નામનો પુત્ર હતો સોળ વરસનો પરણવા
યોગ્ય થવા છતાં સ્ત્રીની સાધુતામાં અત્રદ્ધા હોઇને પરણતો ન હતો. માખાપના
આગ્રહથી એણે કહ્યું કે જે કોઈ સ્ત્રી મારો 'ધાવ'-દુહો અર્થપૂર્ણ કરે તેને પરણું એમ
કહી, તેણે એક ધાવ લખી બ્રાહ્મણને આપ્યો અને તે એ લેઇને પૂરણી માગતોમાગતો
દેશવિદેશ ફર્યો, પણ કોઈ બાવા તે પૂરા કરી શકી નહીં. આખરે ખખાત પાસેના વીસ
ગાઉ ઉપરના ગધાર ગામના વનોચંદ શાહની પુત્રી બદ્રાએ તે પૂરા કર્યો અને કસ્તુરચંદ
તેને પરણ્યો એણે ત્યાં એક મોટો મહેલ અને સાથે શિવાલય રચાવી બદ્રાને રાખી,
અને પોતાની સાથે તેને લેઈ ન ગયો થોડાક સમય વીતતાં કસ્તુરચંદ દંતોરા શેઠને
'દુખળી' નામનો મુનીમ હોવાનું જણાવીવનોચંદને ઘેર નોકર રહ્યો અને તેને હોશીયારીથી
ગઢજક ધન રજાની આપ્યું, અને બદ્રાનું પારખું લેવા એક વજુનરા લાખાને અગાવી
તેની પોઠો બદલમા મેળવવાની શરતે બદ્રા સાથે એક રાત રંગ રમવા જવાની ગોઠવણ
કરી પણ કુરાળ બદ્રાએ વજુનરાની ગોળી ખવડાવી, યેનમા આખીયે રાત રાખી, વગર
રંગ રમાડયે વજુનરાને કાઢ્યો એ જિયારો વગર રંગ રમ્યે પોઠો હાર્યો, તેથી કાશી
કરવત મૂકાયા ગયો આ પાસ કસ્તુરચંદ, ગામ જઈ પિતાને બદ્રા એકવા તેડવા જવા
દેવાનો આગ્રહ કરી, બેલેલ જોડાની, ગધાર ગયો મગ્ય રાત્રે ખંભાન આવતાં માર્ગમાં
બદ્રાનું નૂપુર પડ્યું અને તે પાહું લેવા જતાં જે એક તસ્કરને હાથ તે ચક્રું હવ તેણે આની
બદ્રાને એ નૂપુર આપી જોય હકારી મૂકી ત્યાં ખખાતના રાજાએ એ બેલેલ કસ્તુરચંદની
ઓગળી અને તેમા બદ્રાને જોઈ. એટલે તે ચોરને દમદારી દેઇ, તેના હાથમાંથી રાજ
હંગવી, પોતે બેલેલ ચઢ્યો અને મેવાસમા હકારી ગયો એટલે તસ્કર કાશી કરવત મૂકાવા
ગયો. રાજાની દુષ્ટ જુદિ હતી, તેની દાનત બદ્રાને પોતાની કરવાની હતી. પણ તેને

યાપ આપી, પોતાના શિવાલયવાળા મહેલમાં બદા રહેવા ગઈ અને ત્યાંથી કોંયશ-વટિ સસરાને ઘેર જઈ પુગી. રાત્ર આમ બદાને શુભાયેલી સમજતાં કાશી કરવત લેવા ગયો. પેલો કસ્તુરચંદ પણ બદા હાથ ન આવતાં કાશી આવ્યો. અહીં ચારને પરસ્પર પ્રુલોસો થતાં સહુનું મન માન્યું અને પોત પોતાને સ્થાનકે આવ્યાં અને મુખે રહેવા લાગ્યાં.

બદા અને કસ્તુરચંદ પૂર્ણ સુખ ચેતથી રહેતાં હતાં, બાષકમાઈ ખાયાં કરવાનાં મહેલોટોણાંથી કસ્તુરચંદ ચીઠાયો અને રજવાને વહાણે લેઈ જવા ગયો. માર્ગમાં રાત્ર-પુનમની રાત્રે હંસની પ્રેરણાથી તે તેની ઉપર સ્વાર થઈ, બદાને મહેલે આવ્યો અને રંગ રમી, પાછો હંસે ચઢી, વહાણે આવ્યો. આ પાસ વખત જતાં બદાને ગર્ભ વાધ્યો અને સસરાએ તથા બાંધે પરહરી અને ગાઢાં જંગલમાં તેના બાંધે એને મોકલી દીધી. ત્યાં પેલો લાખો પાછો આવી ચઢ્યો અને બેન કરી બદાને રાખી. પણ બીજાં લાખુભરાએ એક શુલ્કા દ્વારા તેને ત્યાંથી ઉપડાવી લેવરાવી. શુલ્કાએ તેને પોતાને ત્યાં રાખી. ગર્ભ અવતરતાં સુધી વેશ્યાકર્મ ન કરવાનું જણાવી બદા, નિર્ધિવપણે રહેવા લાગી. પછી રત્ન છીંકતો પુત્ર તેને અવતર્યો. શુલ્કાએ પાછો ભરી રમવાનો આગ્રહ કર્યો અને પેલા કુંવરને છાનોમાનો હરાવી કુવામાં નાંખવા રણે મોકલ્યો. દાસી તેને કુંવે નાંખવા લેઈ ગઈ. પણ દયા આવતાં યાળામાં છવતો મૂકી પાછો આવી. એ પુત્રને એક દાનવ હરી ગયો. આ પાસ બદાએ વિક્રમસેનને ચીકૂ મોકલી અને તેણે આવી સોકઠાંબાઇમાં શુલ્કાને હરાવી તેની પાસેથી બદાને લેઈ ઉત્તરેણું ગયો.

દરમ્યાન પેલા કસ્તુરચંદને શલતાન બંદરની શુલ્કાએ પ્રપંચથી હરાવી તેનાં વહાણ હરી લીધાં. એટલે દુઃખી થતો ખંભાત આવ્યો. ત્યાં દંવારા શેઠ લીખારી થવાનું અને સદા મતથી પેઠ ભરતા હોવાનું જણ્યું. એટલે તે ત્યાંથી ઉત્તરેણું ગયો અને ત્યાં દેહ પાડવા તત્પર થયો. વિક્રમે તેને સર્વ રીતે સુખી કરવાનું કહી, પેલી શલતાન બંદરની શુલ્કાને ત્યાં ગયો અને તેને વૈતાલની મદદથી હરાવી, કસ્તુરચંદનાં વહાણ મેળવ્યાં. પછી બદાના રત્નગર્ભ પુત્રને માતા હરસિદ્ધિ અને નરસિંહની મદદથી આણી આપ્યો અને બદા કસ્તુરચંદ તથા પુત્ર મળ્યાં, તથા દંવારા શેઠનો ગર્થ પણ પાછો આપી સહુને સુખીયાં કર્યાં.

૨ કુલ કડી ૮૦૫ છે, દોહરા ૨૬૫, છપા ૧૦ અને ચોપાઇ ૫૮૦ છે.

૩ સ્તુતિસાગ ૪૩ કડી છે. ઉપસંહારમાં કવિઓજખની ચાર કડી છે અને લીરેશ્વર, સિંહુજ, કાઉલ, રખીયલ, શુભાન બારિહ, મથ કરવાની વિનવિ આદિની કડી ૫ છે.

વિશેષ ૧ આ વાર્તા જુ. કા. લા. ૨ માં છપાઇ છે. છપાવેલી પ્રતિ અને પ્રતિમાં આરંભમાં કંઈક પદોમાં અને ઉઠાવમાં જરાકજ ફેર છે, ઉપસંહારમાં નહીં જેવો ફેર છે. આ બહુ લોકપ્રસિદ્ધ અને લોકમાન્ય વાર્તા છે.

“છવતો નર. બદા પામસે શુવા પછી કો નહીં મળે”

એ પકિત તો જૂના સાહિત્યના સંસ્કારી, લગભગ સહુએ નીતિવાનેને મુખે જ છે. ૨. હિ. (સં. ૧૮૦૧) પ્રતિ પ્રસ્તુત પ્રતિ પ્રમાણે જ છે. આ પ્રતિની આ વાર્તા પ્રાપ્ત નથી.

૩ આ વાર્તા અને નેમીવિનયના શીલવતીના રાસમાં પણ સામ્ય છે,

વાર્તા ૨૪ મી—ગુટિકા—પુતળી ચન્દ્રવદના—પૃ. ૪૮૪-૫૦૩

આવંભા:—શ્રીગણેશાયનમઃ ॥ અથ પુતલી ચંદ્રવદના વાર્તા ગુટિકાની લખ્યતે ॥

કુહા: આઘ શ્રી ઉમયાપતિ અધિપત્ય અધિક્ષિ અથ
જમકારી જમત વિષે જુગપતિ તું જુમદીય ૧
સરસ્વતી મતી આતી ઉતપતિ રતી મતી હતપતી છેક
ઈતી પતી નીતી શ્રુતી શતી અદ્ભુતી અકલી એક ૨
* * * * *

છંદ ચોપઈ: માત મયા કરો જરદ બાંહે ધરો સર્વ સંકટ દરો ઇશ આતા
બોજ બાવે ધરો દિલ રાધો ખરો ઠેક કામે તરો મુખ સાતા
નેહ આણો નરો પરલ કહી કરો એહ જી આશરો માન માતા
સાચ સાંમલ બણે વેદવાયક તણે આપણે એક દિલ દેવ દેતા ૪
પ્રેમથી પૂછઈ, રનેહથી સુઝઈ, નેરથી ઝુઝઈ દેત દોટી
મેહેરથી માંણઈ, અંતરે આણઈ, મુક્તથી જાણઈ આત્મ ચોટી
પ્રીત વરણઈ, વીચ વધાણઈ, આણઈ નહીં દિલે ધાત ધોટી
સામલ કહે સેવીઈ દેવીને દિલ સમોવડ ગાજતી માત મોટી ૫
... ..

કુહા: શ્રીધરણીપતિ ધારાધણી પરી વાતમાં પોજ
ભારે જશ ભરતપંડમાં જુપતિ મોટો બોજ ૭
... ..
માલવ મધ્ય ઉજેણીપતિ વડો વીર વીકમવીર
અરીંગજણ રંજણ સજણ નિરમલ ગંગા નીર ૧૫
નીસિ અરયા જોવા કારણે નીકળ્યો રાય રાતે બારણું. ૨૮

અન્તઃ ચો:—પાંચો સિદ્ધ કહે મુણ પુરપતિ જેહની કરમ ભેરાવર રતી
તે પાંચે નરમદાનું નીર જે વેલાં જીવ છંડે સરીર. (૪)૬૮
... ..

કુહા:—ગુટિકા આવે હાયમાં તો તે સુધીયો યાઈ;
આ વેલાં આણી ઘડી રેવાતીરે જાઈ. (૪)૭૦
... ..
મહીપત્યે ગુટિકા મુખ ધરી વાર કહીને વીધ્ય
સમરી હરસિધ માવડી ધોસે લીધો સિધ. (૪)૭૫
... ..

એક પક્ષે ઉગ્રેણુમાં આવ્યો વીર વડહથ
દાને, માને ડાહ્યાપણે શુભ વાને(તે) સમરથ. (૪)૮૦

... ..
પ્રીતે બોલી પુતલી બોજ સુણે તે કાન
તે કવી કાવીદાસજ એ પુરાણ લખીયાં પાંન. (૪)૮૫

તે (શ્રી)ગુર્જર દેશમાં અમદાવાદે અરથ
વાસે મહાસક્તી વસે ધણા પુન્યથી ગરથ (૪)૮૬

શ્રીગોડ માલવી વીંત્ર શુભ વીરેશ્વર સુપધામ
સામલજી સુત તેહનો નીરમળ રૂં નાંમ. ૪૮૭

સંસકૃત મહિથી સોધીયું ઢાહુન લીધું દાપ
સાર સાર (તે) જોધને વેદપુરાણે સાપ. ૪૮૮

ભલા ભલાને ભાવીયું પરમારથનું પુર
શાસ્ત્રવટ સાચા તણું ન્યાવટ કેરું નુર. ૪૮૯

... ..
એમ કહીને પુતલી આપે મર્ધ આઠાથ.
ચોવીસમી કયા પુરણ થઈ કહે કવી સાંમળદાથ. ૪૯૪

એ ચંદ્રવદના પુતલી કહી કયા સુવીલાથ
સુગંધના હવે બોલશે આગળ વાત રસાળ. ૪૯૫

પતિત્રી સીંહાસનગત્રીસિ મધ્યે કયા ગુટીકાની સંપૂર્ણ ॥ શ્રીરસ્તુ ॥—

કથાશ્રુમસ્તુઃ ॥

વિષયાદિ-૧ પ્રસંગઃ (કડી ૨૮ થી) વિક્રમ રાત્રિચર્યા કરતો એક નગર-
રોઠ પ્રધાનને ત્યાં જઈ અઢયો, અને તેની પુત્રી રાણગરાઈ બીજા નગરોઠના પુત્રને
ત્યાં ભરકર્મ અર્થે જતી જોઈ. તેની પુત્રે એ ત્યાં પહોંચી. એ વણિકપુત્રે રાજા વિક્રમની ન્યાય-
શીલતાથી બીનીને તેને ભરકાર દીધા, પણ અભાગે થતાં વિક્રમનું શિર આણતાં તે
કુંવરીને સંતોષવાનું વચન દીધું. તેમને ત્યાં જ છોડી રાજા બીજે સ્થળે ગયો. ત્યાં એક
ભર-તરકર પોતાની પ્રિયતમાને મળવા જતાં તે સ્ત્રીએ પણ રાજાનું માથું મળતાં ભરી રમ
વાની હા પાડી. ત્યાંથી ત્રીજે સ્થળે જતાં એક રોઠ પુત્ર પ્રતાપચંદ અમુકાઈ પેલી પ્રધાન-
પુત્રીના પ્રિયતમ વણિકપુત્રને ત્યાં જોતો હતો. તેની પુત્રી પરવર્થો. પ્રતાપચંદે રાણી સાથે
સુખભોગવવાની મનિષા દાખવી કહ્યું કે રાજમહેલ હોળથી જતાં મને રાણીના મનોદ્વારનું
મોતી માથે વાણું અને હું લોભાયો છું. પેલા વણિકપુત્રે પોતે જ નગરોઠની પુત્રીને
ખાંધી કાઢ્યાની વાત કરી, અને પોતાને ત્યાંથી એને ધક્કેલી કાઢ્યો. આ પાસ પેલી
રોઠપુત્રી મસાણુમાં જઈ એક અર્ધજ સિદ્ધને મળી અને તેની પાસેથી. પરત આવવાની
સારતે મનઉડત ગુટિયા મેળવી ઘેર આવી. પ્રતાપચંદ તેની પાસે આવ્યો અને
રાજાનું શિર કાપી લાવવાનું વચન આપ્યું, જો તે રાણીનો સંગ કરાવી આપે તો. રોઠ-
પુત્રી રણવાસમાં મર્ધ અને વાંઝણી રાણીને પુત્રપ્રાપ્તિના લેલે લોભાવી, અહમ વાણુમાં

પ્રતાપચંદ તેની પાસે આવેતો એ સાચી વાત માની તેને સંગ કરી, પુત્ર પ્રાપ્ત કરવા સમજવી અને ઘેર આવી. પછી તેણે પ્રતાપચંદને રાણીની પાસે મોકલ્યો. તે ત્યાં જઈ સુખ ભોગવી સુતો. ત્યાં ખીલે વિચિત્ર બનાવ બન્યો. પેલો તરકર પેલા અર્ધજ સિદ્ધને મળ્યો અને તેની કનેથી ધારણ આણનારા અક્ષત મેળવી રાત્રનું માથું લેવા રાજમહેલે જઈ ચડ્યો. ત્યાં રાણીને ત્વર પ્રતાપચંદ સાથે સુતેલી જોઈ તેને જ રાજ માની, તેનું માથું કાપી પોતાની નરિણીને જઈ મળ્યો. પણ એ તો રાત્રનું માથું નથી એમ જણાતાં બોયમાં દાટ્યું અને રાત્ર હવે મારશે એવા બયથી તે અને તેની રખાત કક્ષાત કરી મરવા તૈયાર થયાં. રાત્રએ મહેલમાં જઈ પેલી શુદ્ધિ હાથ કરી લીધી. પેલી વલ્લિકપુત્રી પ્રતાપચંદને મુલો નાણી દેહ પાડવા તૈયાર થઈ. રાણી નગી ઉઠતાં જ રાત્રનું માથું કપાયું જોઈ, બારી-બેથી તેનું દાહડું નદીમાં ફેંકી દીધું અને મરવાને સારથ્ય કર્યો. પેલા (પહેલા) વલ્લિકપુત્રને પોતાની પ્રેરણાથી પ્રતાપ મુલો એમ જણાતાં તે પણ કક્ષાત કરવા લાગ્યો. પ્રતાપનાં માખાપ પણ વાંઝીયાં થતાં મરવા તત્પર થયાં. વિક્રમે આ સુનુને દુઃખથી છાડ્યો વલ્લિકપુત્રના મનનું સમાધાન કર્યું, ત્યાંથી તે સીધો પ્રતાપનાં માખાપને ત્યાં પરવર્યો. તેમને બ્રાહ્મણ પાસે અન્ય જોવડાવી, પ્રધોજ કરાવી, પુત્ર પ્રાપ્ત થાય તેવા યોગ કરી આપ્યો. ચોરને ત્યાં જઈ તેને અને તેની નરિણીને જમીન આપી ખેડુ બનાવી સંતોષ્યાં. વલ્લિકપુત્રીને પેલા (પહેલા) વલ્લિક પુત્ર સાથે પરણાવી. અને રાણીને આંદ્રાપણાદિ ત્વ કરાવી, પાપથી મુક્ત કરી, પુત્રપ્રાપ્તિનો યોગ કરાવ્યો. પછી સીધો ગયો સિદ્ધ પાસે. સિદ્ધ મરવા તત્પરતો હતો તેને સાંત પાડી, દેવાળનું માહાત્મ્ય પાવન થયલાં પ્રાણીઓના દાખલા સાથે સવિસ્તર સંભળ્યું પછી પોતે તેને ખોળામાં બેસાડી દેવાતીરે જડ્યો. ત્યાં સિદ્ધ દેવાનાં દર્શનથી ને પુણ્યદાનથી મરણ પામી, સ્વર્ગલોકે સંચર્યો અને રાત્ર ઉજાગેલું આવી રાજ કરવા મંજ્યો.

૨ કુલ કરી ૪૬૫ છે. દુહા: ૧૪૦, ૩ છંદ ચોપાઈ, ૧ મ્યેક અને ૩૫૪ ચોપાઈ છે.

વિશેષ-૧ વાર્તા રીતસર હપાઈ નથી. સ્તુતિભાગ મજૂપતિ, સરસ્વતી, અને ઊરવની હ કરી છે. રખીયલ-હલ્લેખ, કવિઓજખ અને શ્રેષ્ઠહિમાની કરી-૧૨ છે. (૪૮૫-૪૬૫). પ્રસિદ્ધ પ્રતિઓમાં થોડોક ફેર છે; તેમાં રખીયલ-હલ્લેખ આદિ નથી, જ્યારે હપલી પ્રતિમાં છે.

૨ ખા. પ્રતિ “સં. ૧૮૩૮ બાદરવા સુદ ૧૩ શુક્ર”ની છે. “ત્રયોવિંશતિ” ૨૩ મી વાર્તા એવા ઉલ્લેખ છે; તેમ ૨૫ મી વાર્તા કેણુ બોલશે તેનું સૂચન નથી. ખા માં રખીયલે શામળને બોલાવ્યાનો, ગમાન બારેઠે આપ્યાનો, વીરેશ્વર મહાદેવ અને ચોખાના સવામજી લાડુનો, શામળને પસાયું આપ્યાનો ઉલ્લેખ છે; (૧૦) આ કરીઓ હપલી પ્રતિ કરતાં વધુ છે.

૩ આમાં દેવા નદીનું માહાત્મ્ય અને નર્મદાના તટે અમરકંઠકેશરી માંડી બૃહ સેત્ર પર્યંતનાં તીર્થો અને તેમનાં માહાત્મ્ય વર્ણવ્યાં છે. આ માટે કવિએ સ્કંદ-પુરાણના દેવાખંડનો સાર લીધો છે.

૪ એક જ હાપેલી પ્રતિમાં વાઘુ પુરાણમાં વિક્રમની ખ્યાત વર્ણવ્યાનો ઉલ્લેખ છે.

વાતા રપ મી-ભેગણીની વાતા-પુતળી સુગંધના- પૃ. ૫૦૪-૫૨૨

આરંભ:-શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ અથ પુતળી સુગંધના વાર્તા ભેગ-
ણીની લખ્યતે: ॥

છપય: શ્રીસુપસાગર ધાંમ નાંમ શ્રીસારદ દેવી

કાટિ કોટી છુતી કાંમ શાંમ શીવ સરખે સેવી

સકલ સુંણનીધિ ગ્રાંમ કાંમ સચરાચર ઠરતી

પૂરે મન રીત કાંમ કાંમ મન ચીતળ્યાં કરતી

વાંમ કમડલ કર ધરયું, પાંણુ દક્ષણુ પુસ્તક વતી

નાંમ નાંમ યુગ સદસંધા સાંમલ કહે સેવો સરસ્વતિ. ૧

ચોપાઇ: એક સમે શ્રીધારાધીશ સમરણુ કાધું શ્રીભુગદીશ

સિંહાસન પૂજ્યું સરસ્વતી આસન બેસવાનું મન મતી. ૨

... ..

નમ્ર ઉજેણી માલવ મુખ્ય ગાંમ, દેવસ્થલ સકળનો ઠાંમ

રાજ્ય કરે તિહાં વીક્રમ વીર, સુંદર વહે ક્ષિપ્રાનાં નીર. ૭

... ..

એક સમે ઉજેણી માંહે પુરુષ એક આળ્યો છે તાંહે. ૧૦

અન્ત:-ચોપાઇ:

કોડ પસાય પ્રધાન જ કીયો આ જ પુત્ર તે નૌતમ દિયો

પ્રાક્રમ વીક્રમનાં છે ધણું સંકટ ભાગ્યાં કુપીયાં તણાં. (૩)૭૬

... ..

ભામીનીઈ વચન એ ભખ્યાં પૂરાંણુ પંડિને લખ્યણુ લખ્યાં

પરમારથ એ છે પુરાંણુ સમઝે શાણુ શાહ સુભંણુ. ૩૭૮

... ..

પ્રાક્રમ કયા કહી જે નવી શ્રીગોડ માલવી શામલ કવી

ગુર્જરદેશ પત્રીત પાસ ચા૩ વેગનપુરમાં વાસ. ૩૭૯

... ..

(ફુલા) એમ કહીને પુતળી આપે ગઇ આકાંશ.

પચવીશમી કયા પુરણુ યઇ કહે કરી સાંમળદાસ ૩૮૭

એહ સુગંધના પુતળી આપે ગઇ આકાશ

હવે અધનાશા બોલશે આગળ વાત રસાળ. ૩૮૮

ઇતિશી સીંહાસનજત્રીસી મધ્યે કવી સાંમળદાસકૃતે વાર્તા ભેગણીની સંપુર્ણ:

વિષયાદિ ૧, પ્રસંગ:- (કદી ૮ થી) ઉજેલીમાં એક ઘેલો દેખાતો યુવાન આવી ચઢ્યો અને અણખાધેા તબોળીની દુકાને રહેવા લાગ્યો. વિક્રમની સભામાં એ ઘેલાની પેર કાઢવાની હેઠ યઈ અને રાત્રે તેની પાસે જઈ તેનાં ચિહ્ન બોળખી તે જત્રીરા લક્ષણો હોવાનું કહ્યું. પછી પોતાને મહેલે આણી પેર પેર તે કોણુ એનો પાર પામી લીધો તેણે વિક્રમને કહ્યું. “રતનપુરીનો હું રાજકુમાર છું. મારો પિતા વિદર્ભના રાજાની ચઢાઈ આવતાં રાજ મૂકી નાશી ગયો. મારી અપર માતાના મહેલમાં એકદા મારો દેડો ગેદીથી લગાળતાં જઈ પડ્યો. તે લેવા હું લાં ગયો, એટલે મારા યૌવનથી લપટાઈ તેણે મને પોતાની સાથે રંગ રમવા કહ્યું, જે ના કહી, એટલે મારે માથે છીનાળાનો આરોપ મૂકી, મારા પિતાને એવો પત્ર પાઠવ્યો. તેણે કંઈ પણ તપાસ ના કરતાં મારા કટકા કરવા પ્રધાનને આજ્ઞા મોકલી. પ્રધાને પોતાની પુત્રી દ્વારા માંડે શીળ તપાસાવ્યું. હું એ પ્રધાનપુત્રીનો લપટાંથો ન લપટાંથો. પ્રધાનની ખાત્રી માત્ર ચારિત્ર્ય મટિ યઈ; તેણે એને મારી સાથે પરણાવી તેના આવાસમાં રાત્રી છાના શુભ રહેવા કહ્યું. સાસરે રહેવું યોગ્ય ન લાગતાં હું રતોવાડ ધોડે ચઢી લાંધી બાગ્યો. માર્ગે એક ખીલ રાત્ર સખળસંઘની પુત્રી એક રાજપુત્રી સાથે લગ્ન લેવાયલાં અને જન આવવાની હતી છતાં તેને પરણવાનું મન ન હોવાથી પોતાના પ્રિયતમ વેલચંદ વાણીયાને લેખને સાંદણીએ ચઢી નીકળી હતી, તેનું ‘જેર’ પડ્યું અને સાંદ ખડી કરી વાણીયાને તે લેવા મોકલ્યો. વાણીયો રાત્રી બીધો હતો, એટલે કુંવરીને માર્ગે જ રહેવા દેઈ, ‘જેર’ લઈ પાછા આવવાને બદલે પેર જઈ ચૂતો. મારે હાથે એ ‘જેર’ આવ્યું અને તે લેઈ, દેવા મટિ હું વાટ પેલી રાજકુંવરીને મળ્યો. દૂર નીકળી તેની સાથે માંધર્વ વિવાહ કરી તેને મારી રાણી કરી. પછી આગળ આસ્થા. વાઢમાં ગામે ઉતરી એક કૂશીરનો, તેને બંડાર કરવા રૂા ૧૦૦૦ મળે તે મટિ સોદાગરને લાં, લેયો લેવાયો. પેલો સોદાગર મને વહાણે ચઢાવી દૂર દેરાવર લેઈ ગયો. લાંના રાજને રત્નપરીક્ષા કરાવવી હતી; તેમાં સોદાગરની વતી કરી લાંના રાજએ પોતાની પુત્રી મને પરણાવી અને સાસરવાસો કરી મારી સાથે વહાણે ચઢાવી. વાઢમાં સોદાગરની લુહિ બગડી. તેણે મને બર ફરીએ નાંખી દીધો, મળે જયો અને એક ઢીમરને હાથે તે ચઢતાં તેણે મળેને કાઢ્યો અને હું જીવતો નીકળ્યો; આથી સારવાર કરી તેનું મન મનાવી તીર્થયાત્રા કરતાં ઉજેલી આવ્યો છું. હવે મારી સ્ત્રીએ મને મળે, એમ ન હોવાથી હું દેહ પાડીશ.” વિક્રમે તેને સમજાવી ■ મહીનામાં એની સ્ત્રીએ આણી આપવાને કોલ દીધો. સંલેગ્રાસંલેગ્ર ત્રણુ જોતણીએ એક પછી એક ઉજેલમાં આવી ચઢી. તે મુંગી મંત્રમુગ્ધ હતી. તેને કોઈ બોલાવી સમજું નહીં. વિક્રમે પોતાની સભાના આગ્રહથી તેમને બોલાવવાનું માથે લીધું. પછી હરસિદ્ધિના વરદાનથી તેણે જણી લીધું કે એ તો પેલા ઘેલા લાગતા જત્રીરા લક્ષણા રાજકુંવરની સ્ત્રીએ છે. આમ જણી તે વાડીએ તે ત્રણુ પાસે ગયો. અને તેમના વીતકની વાત પ્રકારાન્તરે કહી. એટલે એ દરેકે પોતાનું દુઃખ રાજને જણાવ્યું અને પોતપોતાને ધણી મેળવી આપવા તેને ધણી-ધણી આરજી કરી. આમ તે ત્રણુ જોડી, એટલે અનુક્રમે પેલા ઘેલા પાસે મોકલી રાજ લાં ગયો અને ત્રણેને પોતાના ધણી સાથે મેળવી કૃતાર્થ થયો. પછી એ રાજકુંવરને પોતાની એક કુંવરી અને બીજી ત્રણુ પ્રધાનપુત્રીએ પરણાવી. અને પોતાના પ્રધાન સાથે તેના બાપને ગામ મોકલ્યો. લાંના રાજ પુત્રવિધાયથી મરવા તૈયાર થયો હતો. તેને પુત્ર મેળવી આપી સંતોષ્યો અને પુત્રે પોતાના વીતકની વાત કહી.

૨ કુલ કડી ૩૮૮ છે. દુહા: ૧૫૨, છંપા ૨૬ અને ચોપાઈ ૧૧૦ છે. સ્તુતિનો માત્ર એક જ છંપો છે. અંતમાં કવિઓળખની ૧ કડી છે, રખીયલ-ઉદ્દેખ નથી; તેમ માત્ર વગેરેનું પણ સૂચન નથી

વિશેષ-આ વાર્તા રીતસર પ્રસિદ્ધ થઈ નથી. છાપેલી પ્રતિ પ્રસ્તુત પ્રતિ પ્રમાણે છે. હી.(સં. ૧૮૦૧)માં ઉપર પ્રમાણે છે માત્ર છેલ્લી બે કડી પચવીસમીની નોંધવાળી નથી. ૧૧. હીરાલાલની પાનીયાં પ્રતિ પા “સં. ૧૮૩૮ ના આવજી વડે ૧૪ વાર રાત્રિ”ની છે. તેમાં રખીયલ-ઉદ્દેખ પંક્તિ ૩૭૬ થી પછીના ક્રમે પાંચ કડી છે; તેની છેવટની આ પંક્તિ છે:

સામલ ભટ્ટ વરણું વીર વિક્રમચરિત્ર
રામકથા રસ અતિ બહુ પ્રાણ પરમ પવિત્ર.

વાર્તા ૨૬ મી માધવાનળની-પુતળી અધનાશા- ૫-૫૨૨-૫૪૯

આરંભ-શ્રીગણેશાય નમઃ:|| અથ પુતલી અધનાશા વાર્તા માધવાનલની લખ્યતે:

દુહા:-શ્રી સમર્થ સુભ સારદા અલપત તું અપાર
વેણાપુસ્તકધારણી શુધી તણે દાતાર. ૧

* * * * *
શ્રીમથપતિને નાંચું સીસ આરાધું ઉમથાપત્ય ઈશ
શ્રી ધારા નગરનો જે શુપ રામ ભોજ રાજસ ગુણ રૂપ. ૨

* * * * *
ભાનુચંદ સા વીવિધ વીવેક નીરમલ નાંમે નારિ એક
ભાનુચંદનો ભાર જ ધણે વાણોતર વહાણ વ્યાપારી તણે. ૧૧

* * * * *
ચોપાઈ:-અધનાશા ઇમ ઉચરે અધિપતિ સાંભલ્ય આજ
કર્યાં પ્રાક્રમ કાટિકા કહું સંપે આજ. ૮૭

* * * * *
મુકતીક્ષેત્ર મહીમા મણે સીધ કાસીપુર કામ
સાક્ષાતકાર તે મુક્તિપદ આપ ઈશ્વરનો હાંમ ૬૫

અન્તઃ એક વીપ્રને કારણે એહવા કર્યા ઉપાય
એહવો દુષર્ભજન અતી ચાંભળ ભોજ ભડ રામ (૫)૨૪

*** * * * *
શ્રીગુર્જર ગુણ આગલો અધીક જહાં ઉલાદ
ભાગ્યશાળી ભાવીક ભણું આદે અમદાવાદ (૫)૨૭

સાળરનટ સોહામણી ગુણે રૂડે ગુજરાત
અમદાવાદ અતી રળીયામણું વીધ માંહે વિધ્યાત (૫)૨૮

શ્રીગોડ માણવી વીમ સુભ વેગનપુરમાં વાસ
તેહને પ્રસન સરસ્વતી પ્રીત બજેરી પાસ; (૫)૨૯

... ..

એક સમે સિંહેજમાં બેઠા પરસ સહુ પંચ
હઠાપણ શાંણપણ અધિક ચાતુરી સધલી શોભા સંચ (૫)૨૮

... ..

રથીદાસ રાજસ વડો મનજીસુત મહરાજ
કવી તેડો કાડે કરી સુખ્યું રૂંડુ કાજ
ગીર્યો ગ્રંથ તમો કરો જેહમાં પરમારથ હોય (૫)૪૦

નેહ સહુને હપજે નંધા ન કરે કાચ ૫૪૧

કવીઈ વીચ્યાઈ કાડથી સારદા દીધ જુદ
પરમારથ પ્રીતે કર્યું સહસ્ર સારથી શુધ ૫૪૨

ભાટ દયંદી ગામનો શુંણસાગર ગમાન
ગ્રંથ સૂખ્યો તેહને દેધને ભાજા માન ૫૪૩

સામળ બટને સંતોષીયા પુરણ આણી પ્રીત
પ્રથરી કરી પસાયતે રાજસ રડી રિત ૫૪૪

* * *

એમ કહીને પુતલી આપે ગઇ આકાશ
છવીસમી કથા પુરણ હપી કહે કવી સામળદાસ ૫૫૨

એ અધનાશા પુતલી કથા કહી સુપીલાસ
હવે તરૂણી બાલસે આગળ વાત રસાગ ૫૫૪

ઇતિ શ્રીસિંહાસનજત્રીસી મધ્યે પ્રાકૃતપ્રમંથે વાર્તા માધવાનજની સંપૂર્ણ.

વિષયવાહિ ૧. પ્રસંગઃ (૬૫ થી) મુક્તિપુરી કાશીમાં થોડોક કાળ નિવાસ કરવાની
વૃત્તિથી સંકર આળ્યા. પાર્વતી કેટલેક કાળે તેમને જોવાને પાછળ રંભારૂપ ધરીને આળ્યાં
અને નંત્ર વગાડયું. આથી મહાદેવને કામાંધ થતાં વીર્યરૂપવન થયું, તરત પાર્વતી
પ્રકટ થયાં અને સંકરે જલકાંઠે નાભમાં એ વીર્ય મૂકયું, જ્યાં એક સુંદર રૂપરૂપને
અંબાર પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. તે જન્મે તરત દૈવાસ ગર્ભાં. થવા કાળ તે એક અપુત્રિયો શિવદત્ત
બ્રાહ્મણ ત્યાં આળ્યો, તેણે પોતાને ઘેર તેને લેઇ જઈ પુત્ર કરી માધવાનસ નામ પાડયું.
૧૧ વર્ષની ઉમર મુધીમાં તે અનેક વિષાઓ, ચાતુરીઓ અને કલાઓ શિખ્યો. ઉમરે
આવતાં ઈન્દ્રના શ્રાપથી કાશીમાં પુતળી થઈ પડેલી અપસરાને તે પરણ્યો. રાત્રે ચાર
ઘડી માધવાનસ સાથે સેજમાં સુઇ સ્વર્ગે ભય અને ત્યાં નૃત્યકોડી કરે. એક દિવસે
માધવાનસના આગ્રહથી તેને ભમરો ખનાવી કંચુકીમાં ધાલી સ્વર્ગે ગઇ, ત્યાં ઇન્દ્રસભામાં
નાચવેળા કંચુકીમાં તેનું મન જતું જોઈ ઇન્દ્રે સાપ આપ્યો કે શુણ્કા ઘડને પૃથ્વી પર
, પૂ. આથી માધવાનસને પ્રિયાનો વિષાહ થયો અને સંગીત કરતો કરતો યેલો થઈ નમરમાં
ફરવા લાગ્યો. તેના રૂપ અને સંગીતથી સ્ત્રીઓ અંબલી અને તેમના ગાસ ગળતા.

આથી નમરજનોએ રાજ પાસે જઈ એવી કૃપાંદ ઉઠાવી. રાજએ તેની ખાત્રી કરવા એક જલસો કર્યો અને પોતાની રાણીઓને તેનું સંગીત સંભળાવ્યું અને તેમાં માધવાનલના સંગીતથી તેઓ ગલિત થઈ; તેમના બેસણુ નીચે રાજએ તલ વેરાવ્યા હતા, એટલે રાણીઓ ગલિત થતાં તેમનાં વસ્ત્ર ધોળાં અને તલ ચોંટ્યા. રાજ એથી માધવાનલની અજબ મોહિની ઠળી ગયો અને તેને દેશવટા દીધો. તે ફરતો ફરતો એક બીજા રાજ્યમાં ગયો. ત્યાં પણ ગર્ભગલનના આક્ષેપ તેની સામે થતાં તેને દેશવટે કાઢ્યો. આવું બે ત્રણેક રાજ્યોમાં થયું. આખરે પેલી કામકુંડલા ગુણકા થઈ અનવરેલી અસરાવાળા રાજ્યમાં તે દૈવવશાત્ આવ્યો. સંગીતવિશારદતાથી બનેનું મળવું થયું અને રાજને તેમ અન્ય કામુકાને બાધબાપ કહી માધવાનલ સાથે કામકુંડલાએ પ્રીત ભેડી. રાજએ તેને દેશવટે કાઢ્યો. એટલે તે ફરતો ફરતો ઉજાણે આવ્યો. વિક્રમે મહાકાલી હરસિદ્ધિના દેવળમાં તેને ભેટો, પરીક્ષા કરી અને તે કામકુંડલા વિના મરવાને તૈયાર થયેલો ભણી તેને ધીરજ દીધી; કામકુંડલા ભેને ત્યાં હતી એ રાજને લશ્કરથી હરાવ્યો. દશમ્યાન કામકુંડલા વિરહથી મરણ પામી તેનું મરણ થયું ભણી, માધવાનલ પણ મરણ પામ્યો. વિક્રમ વિમાસણમાં પડ્યો; દેવીની કૃપાથી પાતાળમાંથી અમૃત ઝંઝારી બેને સજીવન કર્યો અને પરણાવ્યાં. પછી માધવાનલને કાશીએ વિદાય કરી ત્યાંનું રાજ્ય અપાવ્યું.

૧. કુલ કહી ૫૫૫ છે; જો કે પ્રતિમાં ૫૫૪ નો આંક છે: ૨૨૧ દુહા, ૩૦૦ ચોપાઈ અને ૩૬ છાંપા છે, તેમાં એક છાંપો ખાર લીધેલો છે.

વિશેષ: ૧ આ વાર્તા રીતિસર છપાઈ નથી.

૨ સ્તુતિભાગ કહી ૮ છે: તેમાં ત્રણ છાંપા છે. રખીયલ-લક્ષ્મણ, કવિ-બોળખ અને અન્યમહિમાની કહી ૨૬ છે. સામળને રખીયલે આશ્રય આપી વિક્રમમહિમા લખવાને કરેલી પ્રેરણાને સવિસ્તર ઉલ્લેખ છે. આ. પ્રતિમાં આ વાર્તા છે; સં. ૧૮૩૬ના આવાક સુદ ૧૫ વાર છુધની છે; એમાં અંત ભાગમાં ઉપર જણાવેલી ૨૬ કહીને બદલે માત્ર રખીયલ-લક્ષ્મણની ચારજ કહી છે.

૩ પ્રસ્તાવમાં ભોળને સિંહાસન પ્રાપ્ત થયાનો મહાર સામાન્ય રીતે જણીતા પ્રકારથી કંઈક જૂઠો છે. પહેલી વાર્તાનો વર્ણવેલો પ્રસ્તાવ અને આ વાર્તાનો પ્રસ્તાવ સરખાવવાથી એ ભેદ જણાય છે.

૪ માધવાનલરોગધર્મમાં આ વાર્તાનું મૂળ છે. એ પ્રાચીન કથાનક શા. બ. હર-ગોવિંદદાસ કઠાવાળાએ “સાહિત્ય” માસિકમાં જૂની પ્રતિ ઉપરથી પ્રકટ કર્યું હતું.

વાર્તા ૨૭ મી-શતબ્દિક્ષિ, સહસ્રબ્દિક્ષિ, લક્ષબ્દિક્ષિ અને કોટિ-બ્દિક્ષિની-પુતળી તરૂણી-પૃ. ૫૪૬-૫૮૭.

આરંભ-અથ પુતલી તરૂણીની વાર્તા શતબ્દી સહસ્રબ્દી લક્ષબ્દી કોટિબ્દીની લખ્યેતે ।

ચોપાઈ:-શ્રી ચારદાને નામું સીસ આરાધું ઉમયાપતિ ધસ

બેટી બહુ શુંલુ બમા તથી મોટિ મમત્ય તથી જે મણિ. ૧

*

*

*

*

શ્રીગરુડના વંદુ ચરણ આઘ નિરંજન અસરણસરણ
 ગુરુ ભ્રમા ને ગુરુ તે ધય, ગુરુ વિષ્ણુ ગુરુ જુગાદય ૧૧
 * * * * *
 પુન્ય પરમારથ કહ્યું પત્રીત, વર્ણવું રુદ્ર વીક્રમચરીત ૨૦
 * * * * *
 કવી કહે મહુ તેહની કથા સિદાસનજત્રીસી જથા
 ભુપતિ ધારાપતિ શ્રી ભોજ પરી વાત તણે એ ધોજ ૨૨
 * * * * *
 ગુણસાગર છે માલવ દેસ પાપ તણે તિહાં નદી પરવેસ
 નગર ઉનેણી અતી અનુપ વીક્રમ સરીવા ભારે ભુપ ૭૭
 * * * * *
 સીધ દેસ સીરામણી મીઠા જિહાં મહેરાણુ
 રાજરીધ રાજા વડો સકલ જિહાં મુળંજુ ૬૨

અનુ-કથાં કામ એહવાં ગુણુ ઘણાં પાળ્યાં લાડ તે પ્રભ તણાં
 એહવો રાય સલવાદી હોય જેહને દેસ દુઃખીયો નદી કાપ (૬)૮૨
 * * * * *
 શ્રીગુર્જર દેસ વધાણું વાદ અધીક સીરામણુ અમદાવાદ
 મહિમા મોટો બારે માસ વાર શુભ વેગનપુર વાસ (૬)૮૮
 * * * * *
 વીક્રમમહિમા સાંભલે પુરણુ મન પ્રસન
 પુણ્ય મંદ્રાપણુ વર્તનું રેવાનું દર્શન ૧૦૦૧
 એહવું સાંભલી જે કહે અનવજ દક્ષણા દાંત
 આ લોકે જય વાધશે પર લોકે પ્રભુમાન ૧૦૦૨
 સીધ્ય નાંદાના ભટ તણે પરસાતમનો તાત
 સેવક શ્રી અંબા તણે આપા વેદ વીખાત ૧૦૦૩
 એમ કહીને પુતલી ઉડી ગઈ આઠાસ
 સતાવીસમી કથા પુરણુ યધ કહે કવી સાંભલદાસ ૧૦૦૪
 એહ તારણી પુતલી કથા વચન વીલાસ
 હવે પંચાસના બોલસ્યે આગળ વાત રસાલ ૧૦૦૫

ધનિ શ્રી સિદાસનજત્રીસિ મધ્યે કથા ચતુષ્પદી સદા સુધી લખ્ય
 સુધી કોડ સુધી એ સંપૂર્ણ: ૧૧

વિષયાદિ:-૧ અસંગ: (કા. ૬૨ મી) સિધ દેશના નગરમાં ઉત્તમચંદ નગર-
 રોકને ચાર પુત્ર હતા: રાતજુદિ, સહસ્રજુદિ, લક્ષજુદિ અને કોડજુદિ. એ સહુ જુદિયાસી,
 સાધુ અને પિતૃસેવાનિષ્ઠ હતા. બાપે મરતી વેળા ચારેને બોલાવી પોતાના મરણ પછી

મિશ્રિતવર્ણ્યણીમાં કરોયે દટા ન થાય તેમ ખુંજ વહેંચી લેવાની સલાહ આપી અને ચાર રત્ન ચારકામાં ચોક્કસ ઠેકાણે હોવાનું જણાવી, મુંગમુંગા અકેરું લેધ લેવા આજ્ઞા કરી. પછી પિતા મરણ પામ્યો. બાદ રત્નની પેટી ઉઘાડતાં રત્ન એક ચોખું સાંપડ્યું. હવે કલહ ન કરવાની પિતાની આજ્ઞા વિચારી, ચારે જણ રાત્રિ વિક્રમ પાસે ન્યાય ચૂકાવવા ગયા. ચારે અક્ષરમંદ હતા. તેમણે વિક્રમના કાજ, અને ખુદ વિક્રમની ચોખ્યતા વિષે રાંકા ઉઠાવી. વિક્રમે તેમની પરીક્ષા લીધી. ચારેને અટપટા અને જુદી તથા તપાસણી શક્તિને તાલે એવા ચાર કણ ચોખ્યાં. તેમાં દરેકે સૂર્ય તપાસણી અને ઝીણી અકક્કતો પરિચય કરાવ્યો. પછી એક એક કાગળ લખી પોતાના સાપાત તેમ જ વિદેશી એવા ચાર ઠાકોરને રાત્રિ અને ચોક્કસ અને તેમાં ઝેર, તરવાર કે અગ્નિથી મારી નાંખવાનું લખ્યું હતું. તેમાંથી યુક્તિથી તેઓ ફરી જાણેલું સહીસલામત પાછા આવ્યા. પછી વિક્રમે ચારે તો પાકા હુશિયાર અને ખંધા છે તો હોની પાસે રત્ન છે તે વિચારવા એક વિચિત્ર, ચાર ખનાવોની વાત કહી અને પેરે પેરે સવાલના ઉત્તરથી જાણી લીધું કે, રત્ન રાત્રિ-જુદિએ ચોખું છે. પણ તેની પાસેથી તે આંચકો ન લેતાં એક ગુણકને તે કાર્ય સોંપ્યું અને તેણે પાછી તરતીખથી તેને લટપટ કરી રત્ન કઢાવ્યું, અને લોપ થઈ ગઈ. ચારની મા કોઠીમાં મોં ધાલીને રૂએ, તેમ રત્ન અઠક દરાયું છતાં વાત જાહેર ન થાય અને પોતાનું પોલ ઉઘાડું ન પડે માટે રાત્રિજુદિ મુંગા રહ્યો. પછી એક રાત્રિ વિક્રમે ચારેને અકકેક પહોર પોતાની રક્ષા કરવાનું કામ સોંપ્યું. રાત્રિજુદિ પહેલે પહેરે સાંપને માર્યાથી ખડમ લોહીયાણું થતાં તે હોતો જણાવ્યો, એટલે રાત્રિએ વેર માટે પોતાને મારવાને ખડમ હોતો હોવાનો બેઠમ ખાઈ, ખીલ ત્રણેને તેના વારામાં મારવાનો હુકમ કર્યો. તેમણે ત્રણેએ સાદસકર્મ ન કરવા બોધે દેધ અઠકો વાર્તા કહી. આખરે રાત્રિને તપાસને અંતે જણાવ્યું કે રાત્રિનો છવ જગારવા રાત્રિજુદિએ સાંપને માર્યા તેથી ખડમ લોહીયાણું થયું અને તે એ હોતો હતો. રાત્રિ આ જાણી સાદસકર્મ ન કર્યા માટે નિરાતપામ્યા. પછી ચારેને પેલાં રત્ન વહેંચી આપ્યાં; ખૂટું રત્ન ગુણક દ્વારા રાત્રિજુદિ પાસેથી મળ્યું હતું તે પૂરું કર્યું. પછી ચારેની જુદિની છેલ્લી પરીક્ષા લેધ સહુને આનંદ અને સંતોષ અને બક્ષીસ સાથે તેમને ગામ વળાવ્યા.

૨. કડી ૧૦૦૫, ફૂલો ૩૮૦, ચોપાઈ ૬૦૬ અને છપા ૧૬ છે.

વિશેષ-૧ આ વાર્તા રીતસર સંશોધીને પ્રકટ થઈ નથી. પ્રમાણમાં ખીજ વાર્તાઓ કરતાં આ વાર્તા વધુ અટપટી અને અનેક ઉપવાર્તાઓથી ભરેલી. જે અવગત કેટલાક કામભોગના પ્રસંગો હોઈને વર્તમાન કાળે પ્રચલિત થઈ નથી, એમ સમજાય છે. બાકી આતુરી અને કળામાં તે જોઈ નબરે આવે તેવી છે.

૨ પંચતંત્ર અને હિતોપદેશમાં આ નામના ચારે ભાઈઓની આવી વાત આવે છે. તેના આધાર લેઈ સામળે ધણા પ્રસંગો લોકકથામાંથી લેઈ બહેલાવ્યા છે અને કવિઆતુરી પોતાના જમાનાને ચોખ્ય દાખવી છે. અને લોકરૂચિને પોષવાની કલામાં પોતે પાવરથી હોવાનું સિદ્ધ કર્યું છે.

૩ સ્તુતિમાળ કડી ૧૦ છે. ગુરમદિમા અને ગુરસ્તુતિની કડી ચાર (૧૧-૧૪) છે. રાક્ષિ પહેલી પછી દેવ, એ વિધાનની ચાર જાણવા જોઈ કડી ૧૫-૧૮) સામળે જીર્નિદા જ કરી છે એમ કહેનારાઓના મોઢામાં ફાયર મારે એવી એ પંક્તિઓ

છ. વાર્તાનો ઉંઠાવ કડી ૨૦ મીથી થાય છે. સોતરને સિંદાસન મળ્યાનો ઉલ્લેખ પણ પ્રકારાન્તરે નહીંતી કથાથી કંઈક ભૂરો મકારી ક્યો છે. ઉપસંહારમાં ગ્રંથમદિમા, રખીયલ-ઉલ્લેખ, એને કવિ-ઓળખની કડીઓ ૨૧ છે. બત્રીશીને કવિ “પરમારથ પવિત્ર પુરાણ” અને રામકથાથી અધિક રસવન્તી કહે છે. (કડી ૬૯૭). ઉલ્લી કડીઓમાં કવિ પોતાના ગુરુ, પુત્ર અને દીદ દેવનો ઉલ્લેખ કરે છે.

૪ છાપેલી પ્રતિમાં છાપાઓ નથી. તેમ કેટલાક દુહાઓ પણ નથી, પણ આ સહુ મુખ્યત્વે નીતિબોધ વગેરેના ટુંક નિબંધોની કડીઓ છે. તેમ રખીયલ-ઉલ્લેખ, કવિ-ઓળખ નથી, ગ્રંથમદિમા ટુંકો છે. વળી પ્રસ્તાવમાં પણ સ્તુતિભાગ કમી છે, ગુરુ-મદિમા નથી, તેમ શક્તિના વિશેષત્વનું નિરૂપણ પણ નથી.

—:૦:—

વાર્તા ૨૮ મી-શુકસારિકાની-પુતળી પદ્માસના-

પૃ. ૫૮૭-૬૧૧

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ અથ સિંદાસનબત્રીસી ગદ્યે પુતળી પદ્માસના કથા શુકસારિકાની લખ્યતે:

ચોપાઈઃ શ્રી ગુણપત્યને નામું શીસ આરાધું ઉમયાપતિ ઈશ
સરસ્વતિના પુત્રું પાય જેહ પ્રતાપે ગ્રંથ જ થાય ૧
* * * * *
સોની બ્રામણુ રમવા ગયા બાર સંવસર વેગે થયા ૩
* * * * *
એક સમે વિક્રમ ગયો ક્ષીપ્રા ફરે તીર
દાન પુન્ય કીધાં ધણાં નાહી નીરમલ નીર ૧૮

અન્ત-પાંજરા કરાવ્યાં કનક જ તણાં હીરાંરતનજડાવે ધણાં
સહુકો રખા તેણી તીર અમૃત મેવા ફલ ફલ નીર (૬)૨૨
વીળયોગ બાગ્યો તેહજ તણો મેલો થયો તે હરખજ ધણો
તેહ. પ્રાણી પમાડ્યાં સુષ ટાળ્યાં મહા દુષીયાનાં દુષ (૬)૨૩
જેહવું ઢાહન વેદનું જેહવું રામચરીત્ર
પરમારથ તેહથી ધણું વારું પુન્ય પવીત્ર (૬)૩૨
* * * * *
ભજન એક ભગવાનનું બીજું પરમારથ પુર
ત્રીજું તત્ત્વ એહથી નથી સાણપણ સવલું સુર (૬)૩૬
* * * * *
સતીયાને મન સોહમણું મેહેલાને મન ગીત (૬)૩૬
પંડિતને મન પારખું વિદ્યા મન વીવેક
સેધા ગણતાં લાપ છે, આપર છે અરથ જ એક (૬)૪૦

કવી શામલે કાડે કહ્યું એ રૂઢ આખ્યાન
 અંબા આશા પુરશે જે સુણશે એ કાન (૬)૪૧
 શીખ્ય એ નાંહાના ભટ તણે પરશેાતમનો તાત
 સેવક શ્રીઅંબા તણે આશા વેદ વીખ્યાત (૬)૪૨
 શ્રીનગરમાં શ્રી ગોડ છે વીરેશ્વર શુભ નાંમ
 શામલ ભટ સુત એહનો એહ કચ્છ આખ્યાન (૬)૪૩
 ગરીબ તણે હું ગરીબ છું રાંક તણે હું રાંક
 શુણ અવગુણ હોયે ંથમાં ધીમા કરો મુઝ વાંક (૬)૪૪
 ગાઈ સીધે ને સાંભલે ભણે ગણે ને ગાય
 પુન્ય ચાંદ્રાયણ વૃત્તનું રેવા દર્શન દ્વલ યાય (૬)૪૫
 બોજ પ્રત્યે કહી પુતલી આપે ગર્ભ આકાસ
 અઠાવીસમી કથા પુરણ ચક્ર કહે કવી શામળદાસ (૬)૪૬
 એહ પદ્માસના પુતલી કથા કહી સુવીચાલ
 એ હવે શીલવતી બોલશે આગળ વાત રસાલ (૬)૪૭

ઇતિ શ્રીવીક્રમચરિત્રે સીદાસનખત્રીસિ મધ્યે કથા શુકસારિકાની સંપુર્ણ ॥
 શ્રીરસ્તુ કલ્યાણમસ્તુ શ્રીયોરસ્તુ શ્રીઃ

વિષયાદિ-૨. અસંગઃ (કડી ૧૮ માંથી) વિક્રમ એકદા ક્ષિપ્રામાં રનન દાન અને
 હરસિદ્ધિની પૂલ કરી પ્રાસાદે પાછો ફરતો હતો ત્યાં વઢે શુકસારિકાના ભેડાને વઢત,
 અન્યોન્યની પાંખ વીંખવતું દીકું વિક્રમે તે બન્નેને તેમ કરતાં અઠકાવી ન્યાય કરી સમાધાની
 આણવાની હતુકતા દાખવી, છટાં પાગ્યા. પણ વઢવાનું કારણ પૂછ્યું. સારિકાએ શુકને પોતાનો
 પરમ માનીતો ગણી સેવા કર્યોનો ઉદ્દેશ કરી કહ્યું કે હું પવનના અપારાધી મારો મળો
 હોઠા પડતાં શુકના માગે રણણઅર્થે ગઈ, પણ તેણે મને સધરી નહોં અને મને આખી એ રાત
 ઢાઢ વાયરામાં ગાળવી પડી. આથી પ્રભાતે શુક જેવા માળામાંથી બહાર નીકળ્યો કે અમે
 બન્ને લઢીવઢી પડ્યાં. પોપટ પણ એમ જ બન્યાનું કહ્યું. વિક્રમે હવે બન્નેને હળીમળીને
 ચાલવા પ્રોત્સાહન પાડ્યું પોપટે સ્તીભતિ અનિશ્ચયનીય હોવાને આગ્રહ કરી તેમ કરવા ના
 પાડી. અને પોતાના આગ્રહના સિદ્ધાન્તના સમર્થનમા સ્ત્રીની નિમકહરામી અને ફરતાના
 દૃષ્ટાંતમાં એક વાત કહી સિંધના એક રાજા પોતાના પ્રાણથી પણ વઢાડી રાણી સર્પ-
 દંરાથી મરતાં કાવડ કરી તેના મૃતદેહ સાથે ટીર્થયાત્રાએ નીકળ્યો અને રણમાં મહાદેવ-
 પાર્વતીએ તેને દીઠો. પાર્વતીની બહોંસથી મહાદેવે તેને રાજા પાસે અર્ધ આધુમ્ય અપાવી
 છવતી કરી. પણ પોતાના રાજ્યમાં પાછો ફરતાં એક ધનિક શેઠ સાથે લપટાઈ રાજાને
 છાડીને રાણી નાઢી. રાજા તેની પાછળ ગયો અને ઘણી તકરાર થઈ. અતે પચ્ચ સમક્ષ
 હર્ષુ કે રાણીએ રાજાના હાથમાં પાણી મૂકી તેનું અર્પેનું સધળું પાહું આપવું. તેમ
 કરતાં રાણી અર્ધ આધુમ્ય પાણુ આપતાં રાજા થઈ પડી. પોપટની આ વાત સાંભે
 પોપટીએ પુરવની નિમકહરામી અને નીચવાની વાત કહી સૌરાષ્ટ્રના સિંધુકર ગામનો
 એક બ્રાહ્મણપુત્ર કન્ય ન મળતાં દક્ષિણમાં નાઢો. ત્યાં તેને એક સાધની કન્યા સાથે

મુશ્કેલીએ લગ્ન થયાં. ત્યાંથી સ્વગામે પાછા ફરતાં માર્ગમાં એક ઢાકમની સ્વારી જતી હતી તે બેળાઈ મળ્યાં. ઢાકેમે લપટાવી લલચાવી બ્રાહ્મણ પુત્ર કનેથી પેલી સ્ત્રીને વેચાતી લેઈ છૂટી પડાવી. બ્રાહ્મણ પૈસા લેઈ સ્ત્રીને છેવરીને બીજે માર્ગે ચાલી ગયો. ઢાકેમે ધણુધણુ સમલવી પણ તે સ્ત્રી નમાની થઈ અને એકમતી થઈ માણુ ઠાવ્યો. પેલો બ્રાહ્મણપુત્ર ઘેર જતાં રસ્તે હુંટાયો અને ઢાકેમે આપેલાં નાણાં ખોયાં. પણ વિક્રમે કોઈ મકારે આ કળયો મટતો હોય તો તેનો માર્ગ દેખાડવાનું પૂછતાં પોપટીએ કહ્યું કે મારો માળો તુરતાં ચાર બચ્ચાં ફિમામાં તણાય્યાં છે તે જે તમે આણી આપો તો પોપટ સાથે માફ મન માને અને પોપટ પોતાનો પુત્ર ચોરાયલો પાછો આણી આપતાં પોપટી સાથે સંસાર માંડુ, એમ કહ્યું. વિક્રમે દરસિદ્ધિની પૂલ કરી, વૈતાળની મદદથી એક શાળને હુલમાં નિતી પેલા પોપટનો પુત્ર આપ્યો; પણ ફિમામાં તણાયલાં પોપટીનાં ચાર બાળ એક બેટમાં ઉગ્યાં તુરતાં ત્યાંથી તેમને મંગલ્યાં અને શુકસારિકાનાં મન મનાવ્યાં.

૨ કુલ કડી ૬૪૬ છે. બધાએ દૂહા ચોપાઈ છે, હાપો એકે નથી, ૪૨૭ ચોપાઈ અને ૨૧૬ દૂહા છે.

વિશેષ-૧. આ વાર્તા રીતસર સંરોપાઈ પ્રકટ થઈ નથી. સ્તુતિભાગ ૨ કડી છે. સિંહાસનપ્રાપ્તિનો અને સિંહાસનસ્થનાવર્ણનનો ઉલ્લેખ કડી ૬ (૬૩-૬) છે. અંતમાં રૂખીયલ-ઉલ્લેખ નથી પણ કવિ-ઓળખ કડી ૩ (૬૪૧-૪૩) છે. આમાં પેલા વાર્તા ત્રણ છે.

૨ બપેલી પ્રતિ લગભગ ઉપર પ્રમાણે છે. માત્ર કવિ-ઓળખ નથી.

—:૦:—

વાર્તા ૨૯ મી-સ્રી-ચરિત્રની-પુતળી શીલવતી-પૃ. ૬૧૧-૬૪૭

આરંભ:-શ્રી ગણેશાય નમઃ॥ અથ સિંહાસન બત્રીસ મધ્યે પુતળા શીલવતીઃ વાર્તા બીચરીત્રની લખી છે:

ચોપાઈઃ શીલવતી તું સાચી સરસ્વતિ માતાજી આપો ॥માહામતિ
અધીક મનની પુરો આશ કરો માતાં રસનાઈ વાસ ૧
દીગ્રઈ મન મનોહર મતિ શુભ અક્ષર બોલાવો સતી
એક સમે ધારાપતિ ધીર બોળરાજ ગુણવંતો વીર ૨
* * * * *
ઉજેણી નગરીના શુભ વીક્રમસેન તો અતી અનુપ
શુભ ઉજેણી નગરી સાર નવતેરી નગરી વીસ્તાર ૧૦
* * * * *
વીક્રમચરીત્ર પુત્ર નીજ નામ ગુણવંત કીધું બાધું ગામ ૨૫
ચરીત્ર દેવાડીને તાતને ગુણ ઉચંકલ થયા માતને
* * * * *
દૂહા સવાઈ વીક્રમાજીતથી વપાણે વીક્રમચરીત્ર ૨૨
ચરીત્ર જોયાં તે ચતુર નર આપ વીચ્છારી મન

પડે વળડાળ્યો પુર વીરો રીઝ થકી રાજન ૩૩

આજ થકી કે નમ્રમાં ઈચરિત્ર કહે નામ

વર્ષાણે ચરીત્ર વનીતા તણું તો ફેડું તેહનો કામ ૩૪

અન્ત-દુહા

કેડ લોક દેવતાં કર્ણે ત્રેમદા પુરણ પવીત્ર

વીક્રમચરીત્ર થકી વધ્યું સાચુ સ્ત્રીનું ચરીત્ર (૮)૨૮

રાજ રીઝ્યો રૂદ્રા વિધે ધન્ય નીરમલ કુલ નાર

તન મન ધન રહ્યું સરવ વહુ વરાં કહું બલીહાર (૮)૩૩

ચોપાઇ

કહે રાજ સાંભલ્ય કુળવહુ તાહરે વશ વરતે સહુ

તું કહે તે કરે સહુ કાજ તું કહે એમ ચલાવું રાજ (૮)૩૬

* * * *

હરામી તો કરશે હાસ્ય સતવાદી કહેસ્યે શાખાસ

સુરાને મન સારૂ વસે હરી જ હેતે હરવે હશે. (૮)૮૫

સત્યવાદિ સાચું જાણ્યું અન્યાયો અંતર આણ્યું

સંસ્કૃતમાં કાલીકાસે કરી તે અનુસારે મેં ઉધરી (૮)૯૪

રૂડી તરતીય રધીયલ તણી રાજરાજેશ્વર રૂપ

તેણે કવીને તેડીયો અક્ષવંત અનુપ (૯)૦૮

શ્રી ગોડ માલવી વીપ્ર સુલ ગુજરાતમાં ગુણનીધ

વાસી વેગનપુર તણો વર્ષાણ વડેરાં વીધ (૯)૦૯

* * * *

રધીયલ પુન્યમતાપથી કીધો હે એ ગ્રંથ

ધર્મ, કામ ને મોક્ષ બુધ્ધ પુન્ય પરમારથ પંથ (૯)૧૨

ગમાન ભાટ દશુદીયો જેહવો વીવેક વૈતાલ

સુંધેા ગ્રંથ તે ભાટને આણી અધીકા વાહાલ (૯)૧૩

સીંહાસનબત્રીસનો કચો ગ્રંથ ગુણ ગેહ

* * * *

ઉગાણત્રીસમી કયા પુરણ હવી કહે કવી સામળદાસ (૯)૨૪

એ શીલવતી પુતલી કહી કયા સુવીક્ષાજ

હવે સરસ્વત્યા બોલશે આગળ વાત રસાજ (૯)૨૫

પ્રતિશ્રી પ્રાકૃતપ્રખંધે વીક્રમચરીત્રે સિંહાસનબત્રીસી મધ્યે કયા સ્ત્રી

ચરીત્રની સંપૂર્ણ: ૧૧... સંવત ૧૮૪૫ આસાદી ૪૬ ના વર્ષે બાદવા વદી ૧૦

વાર ચંદ્ર લધીતે જીવણુજી પરોપકારાય શુભ ૧૧

વિષયાદિ ૧ અસંગ (કી ૨૫ મીથી) વિક્રમ રાજને વલ્લિકપુત્રીથી પુત્ર થયો

હતો, તેમું નામ વિક્રમાન્વિત પાશુ હંચ (જુઓ વાર્તા ૧૨ મી કાપડીયાની) એકદા

વિક્રમને જગી આપ્યું કે વિક્રમચરિત્રથી સ્ત્રીચરિત્ર પણ ન બઢે, અને એથી તેણે દુડી ફેરવાવી

કે 'જે કોઈ વિક્રમચરિત્રથી સ્ત્રીચરિત્રને ચઢીયાતું કહે, હતાં સ્ત્રીચરિત્રને ચઢીયાતું પુરવાર ન કરી શકે તો તેને બ્રહ્મહત્યાનું પાપ' (કડી ૪૦). આવી ડુંડી ફેરવતો માણસ શહેરમાં ત્રિલોચન રોકના મહેવની આટારી નીચેથી જતો હતો ત્યાં તેની બાર વર્ષની પુત્રી બહાર નીકળી અને ડુંડીનાળાને બાલાની સ્ત્રીચરિત્ર વિક્રમચરિત્રથી ચઢીયાતું હોવાનું કહી વિક્રમની નિંદા કરી આથી ડુંડીનાળો માનબંધ થતાં રાતો કંઠજોતો દરબારમાં આવ્યો અને સઘળી વાત કરી. (૧૩) એ ઊઠીનેના નાદ તોડવાનું અને પોતાના કુવર વિક્રમાન્વિત સાથે પરજુની તેનો તાસીરો લેવાનું પૃથ્વી લીધું પણ રોક ત્રિલોચન મળવા આવતાં આમદબેર તેની એ ઊઠીનું માણ કર્યું અને પોતાના પુત્ર વિક્રમાન્વિતના ખર્ચ સાથે તેનાં લગ્ન કર્યાં પણ એક અધોર, વરતીથી દૂર રથએ મહેલમાં તે સ્ત્રીને રાખી, પોતાના પુત્ર કને તેનું મોંઢું સરખ્યે નહીં લેવાની ઉચ્ચ પ્રતિજ્ઞા લેવાડાવી, અને એ પુત્રવધુને કાઠ સાથે નાતચિતને પણ સંપર્ક ન રહે એવી પાત્રી બંધરથા કરી, માત્ર ખાવાનું મળે તેવી ગોઠવણ રાખી લાગ લેઈ એક કુલીન દાસીને વિશ્વાસમાં લેઈ પેલી પુત્રવધુએ પોતાના પિતાને પત્ર પાઠવ્યો અને તેની સાથે પિતાના ઘરથી તે પેલા મહેલ સુધી એક ઉડી સહુજ ખોદાવરાવી. પણ તે વટિ પોતે બહાર નીકળી તે વેળા વિક્રમાન્વિત (વિક્રમપુત્ર) પરદેશમાં હતો તેથી પોતે તે રથએ સાબળીયણ રખારણને વેપે ગઈ ત્યાં મીઠું મધુર દૂધ દેનારી ગાય રાખી, મનોહર વેબવરીય તણુડેશ નાખ્યા અને કસ્તુરીમિશ્રિત અનુપમ દૂધ તૈયાર કરી, મદા મોધિ મૂલે વેચતુ ઠરાવ્યું રાજપુત્રે તેના દુધની ખ્યાતિ સાંભળી અને તે પાર્શ્વ પાસે મગાવ્યું રખારણે તે ન આવ્યું અને તોર દાખવ્યો. પણ તેણે ધીરે ધીરે વિક્રમાન્વિતને લપટાવ્યો અને એક દિવસ લાગ લેઈ તેની સાથે કોડા કરી ગર્ભાધાન કરાવ્યું. પણ તેના નામકિંત રાજ તેમ રાજચિહ્નો પડાવી તે જ રાત્રે અછક થઈ ગઈ, અને રાજપુત્રે જાત્રા પોતાનું સર્વસ્વ છુટાવતુ લેતુ અને પેલા રખારણ પણ ઓચિંતી અદૃશ્ય થયલી જાણી. પેલી રખારણ-ત્રિલોચનની પુત્રી પિતાને ઘેર આવી અને દસ માસે પુત્ર જન્મ્યો. તે પણ થોડેક મહીને તેણે પાછો ઉજ્જેણમાં જોગણીને વેપ લીધો અને રાજ આદિ સઘળા પ્રજાને પોતાના અમલકાર્યા વરા કર્યા દરમ્યાન સાપના દરાથી એક સ્ત્રી સતી થવા નીકળી, તે પેલી જોગણી પાસે આવી અને તેણે એને સોભાવ્યવતી તથા પુત્રવતીને શુભ આશિર્વાદ આપ્યો. પણ તેણે કહ્યું કે મારો તો પતિ મરણ પામ્યો છે, એટલે તું જૂડી જોગણી આમ કહી તે પતિના રાજ સાથે સ્મરણને ગઈ અને ચિતામાં પેલી પેલી જોગણીએ પાર્શ્વના પ્રસાદથી તેના પતિને જીવતો કર્યો અને અમલકારનું પારણ દેખાવ્યું. આથી રાજ આદિ સૌ વિસ્મય થયા અને વિક્રમાન્વિત (વિક્રમપુત્ર) તેનામાં લપટાવો. જોગણીએ તેને જોળની મોહમુગ્ધ કરી, તોષાખાતામાંથી રત્નોનો અખાર મગાવ્યો અને તેની સાથે પરણી તેને સઘળી વિદ્યા શીખવી, પતિપત્ની બની સસાર જોગવાવાની આરા આપી આ રાજપુત્ર વચન પ્રમાણે અમૂલ્ય રત્નો લાવ્યો, જોગણી તેને પરણી અને ગર્ભાધાન થયું પણ તે ત્યાંથી રત્નાદિ સાથે અછક થઈ ગઈ વિક્રમાન્વિત પાછો ઉતર્યો. તે બાદ દસ માસે તેને એક પુત્ર અવતર્યો પણ ત્રિલોચનની પુત્રીએ પોતાના મહેવમાં રહેવાનું રાજ કર્યું અને પેલી સહુજ પૂરાવી દીધી બાદ થોડા સમય આવતાં વિક્રમને તેણે કહાવ્યું કે હું હારી છું અને સ્ત્રીચરિત્ર વિક્રમચરિત્રથી ઉતરતુ છે એમ કબૂલ છું, મટિ મને મહેલમાંથી બહાર કાઢો. કેટલીક કારાપારી પણ વિક્રમે તેને બહાર કાઢી તો તેની સાથે બે પુત્રો હતા એટલે તેને સહુએ ધુલારી. પણ તેણે શર સખામાં વિક્રમાન્વિતથી બે મસગોએ એ પુત્રો થયાનું સિદ્ધ કર્યું, અને સ્ત્રીચરિત્ર ચઢીયાતુ સાબીત કર્યું.

૨ કડી ૯૨૫ છે: ૫૫૪ દૂહા, ૩૨૧ ચોપાઈ ને ૫૦ છંદા-એક બાર કીટીનો.

વિશેષ-૧ આ વાર્તા રીતસર સંરોધાઈ છપાઈ નથી. પણ અતિસય પ્રચલિત છે; શામળે વખતોવખત પ્રસંગ મળ્યે બદલી હરો; છંદાનું વિશેષ પૂર તેમ કેટલાંક નીતિ-ઉપદેશનાં ભારોભાર કથનો આવા અનુમાનને ટકવે છે.

૨ સ્તુતિભાગ છ કડી છે. ઉપસહારમાં રખીયલ-કલ્લેખ અને કવિ-આગમ છે: સિંહુજ કડી ૮૬૯ મી, વીરેશ્વર-ચોખાનો લાહુ ૯૦૦; કાઉચ અને રખીયલ ૯૦૧; પાંચપુત્ર ૯૦૩; ૧ એવર, ૨ ગજાદાસ, ૩ શામળ, ૪ માધવ અને ૫ ઉદ્ધવ ૯૦૪-૫, પુત્રપ્રદાસ ૯૦૬-૦૭; કવિને નિમંત્રણ ૯૦૮; કવિઓગમ ૯૦૯-૧૦; કવિસહાર ૯૧૧; પ્રવૃત્તિ ૯૧૨; ગમાનને સોંપણી ૯૧૪; ક્ષમાયાચના ૯૧૫; પછી અન્ય-મહિમા વગેરે.

૩ છપાયલી પ્રતિઓનું પૂર નાનું જણાય છે, પણ ઉપસહારમાં કંઈ ફેર નથી. કે. પ્રતિમાં આ વાર્તા છે; પણ તેમાં ઘણાંક પાઠાંતરો છે; તેમ બીજા કેટલાંકે ફેર છે.

વાર્તા ૩૦ મી-ભરથરીની-પુતળી સરસ્વતી-પૃ. ૬૪૮-૬૭૩.

આરંભ-ચોપાઈ-ત્રીગણપતિ શુંજગંબીર ધરમધારંધર ધારકધીર

શ્રીપારવતી કરો પુત્ર ચિંતામણી કરાં ધરમ્ન ૧

કહું અંથ શાહાબને શૂલ માંડી વાત કહું એ મુળ

શુભરદેશ શુંજી નીરમલ નામ સિંહુજ સિરોમણી રડું ગામ ૧૩

તેણે સંતોષ્યે સાંમલ કવી કર્યો અંથ વાનો મુલ નવી

સંસ્કૃતમાંથી સોધી થયા કહી પરમ મનોહર કથા ૧૪

ધાર નગર કરો એક ધીસ દાતા બોજ પ્રગટ્યો તે દિશ ૧૬

* * * *

મહીમંડલ માલવ વીષે આદિ ઉજ્જેણી ગાંમ

વીકમરાય વસુધાપતી નવે વંડમાં નામ ૬૮

અન્ત-આલ્યો અવની અધિપતિ નાલો ક્ષીપ્રાનીર

સીવપુજ સંધ્યા કરી સુંદર સુધ ચરીર (૬)૧૦

શ્રીમુજર દેશે શુભનીધી અમદાવાદ અમુલ્ય,

સામરનટ સોહામણી શ્રીમંગલે સમ તુલ્ય ૬(૧૧)

સંસ્કૃતમાંથી સોધીયું પ્રાકૃત કર્યું પુરાણ

માય કાલીદાસે કર્યું તે મેં લખીયું જાણ (૬)૧૭

એમ કહીને પુતલી આપે ગદ્ય આંદાશ

ત્રીસમી કથા પુરણ થઈ કહે કવી શામલદાસ (૬)૨૧

વિષયાદિ-૧ પ્રસંગ: (કડી ૬૮ માંથી) ઇન્દ્રપુત્ર ગર્દભરૂપે ખંભાત(વંજાવટી)માં અવતર્યો હતો. (જુઓ વાર્તા ગર્દભસેનની ૧૧ મી). તેનાથી લાંબા શામળી પુત્રીને એક પુત્ર

થયો તે વિક્રમ, પ્રધાનપુત્રીને પુત્ર થયો તે રાણવી અને તેની સાહેલડીને પુત્ર થયો તે ભર્તૃહરિ, બોહી મત્તની પ્રધાનપુત્રીએ પોતાનો મિયતમ ગર્દભ નહોં પણ ઉદ્રપુત્ર દેવાનું પોતાની માતાને કહેતાં તેણે રાત્રે, ઉદ્રપુત્રે ગર્દભ બોળીયું છાડી મનુષ્ય રૂપ લેતાં બાળી નાંખ્યું. આથી પોતાની ત્રણે પત્નીઓને બને તેટલા વહેલાં ખંભાતથી નાશી જવાનો પ્રબોધ કરી સ્વર્ગે સંચર્યો. પણ પેલી સ્ત્રીઓને મહત્વના આશ્રમમાં પુત્રો થયા અને કાળે કરીને તે મોટા થયા. તેમાંનો મોટો ભર્તૃહરિ અને નાનો વિક્રમ ફરતા ફરતા ક્ષિપ્રાતટ જંગલેણી આવ્યા. ત્યાંનો રાજ અપુત્રીયો હતો તેથી દામિણી કળશ જેની ઉપર દોળે તેને પુત્ર કરી રાજ્ય આપવું એમ કરાવ્યું અને તેમાં ભર્તૃહરિ ભાગ્યશાળી નીવડતાં રાજ થયો અને તેણે વિક્રમને પ્રધાન કર્યો. ભર્તૃહરિ પોતાની રાણી અનંતનયનામાં અપૂર્વ મોદમુગ્ધ થયો. એકદા રાણીએ ખાર રાખી વિક્રમે પોતાની ઉપર ક્રુદ્ધિ કર્યાંતું આંખ મૂકી તેને દેરાવટો રાજ પાસે દેવરાજ્યો. પણ સમય જતે એક બ્રાહ્મણ અમરકુળ લઈ રાજને આપવા સભામાં આવ્યો અને આશીર્વાદ હઈ ભેટ કર્યું. મોદમુગ્ધ ભર્તૃહરિએ સ્ત્રીને ભેટ કર્યું. તેણે પોતાના અશ્વપાલને, અશ્વપાલે પોતાની શુણ્કાને અને શુણ્કાએ રાજને અર્પ્યું. આથી રાજને રાણીના પાતિવ્રત્ય વિષે શંકા ગઈ અને તપાસ કરી પોતે જ રાજપાટ છાડી જંગી થઈ ચાલી નીકળ્યો. ક્ષિપ્રાતટ વસતા વીર વૈતાલે રાજ્ય કબજે કર્યું અને સહુ પ્રભુને પીડવા માંડી. પાછો વિક્રમ પોતાના સાવકા ભાઈ રાણવીની સન્નિધિવાણીથી પ્રેરાઈ ક્ષિપ્રાતટ આવ્યો, હરસિદ્ધિને પ્રસન્ન કર્યો; પણ જંગલેણીમાં પેદા. વીર વૈતાલને જાણ્યો અને રાજ મેળવ્યું. પણ એકદા તેને પોતાના ભાઈ ભર્તૃહરિને જોવાની ઇચ્છા થતાં તીર્થયાત્રાએ ચાલી નીકળ્યો. માર્ગમાં ભાઈને ભેટા થયો તેને પાછા આવી રાજ્ય સંભાળવા પ્રબોધ્યો. પણ તે એકનો જ ન થયો અને જે એક ઉપક્રયાઓથી ગૃહસ્થાવટની મહત્તા અને શ્રેષ્ઠતા સમજાવી લઈને વિક્રમને જંગલેણી જઈ રાજ કરવા પ્રેર્યો. તેનું કહું માની વિક્રમે રાજ્ય ચલાવ્યું. તે પણ ચાર જૂઠાં જૂઠાં સ્થળનાં દુઃખીયાં જૂઠાં જૂઠાં દુઃખને આગળ કરી આવ્યાં અને વિક્રમે હરસિદ્ધિની કૃપાથી તેમ વીર વૈતાલની સહાયથી અપૂર્વ અંગભોગ આપીને સાધ્યાં અને પરદુઃખ-ભંજન બિરૂદને વર્ધ્યો.

૨ કુલ કડી ૬૨૧ છે: ૩૬૬ કુડા, ૨૨૬ ચોપાઈ અને ૨૩ હાપય છે.

વિશેષ:-૧ આ વાર્તા રીતસર સંશોધાઈને છપાઈ નથી. સ્તુતિભાગ ૧૧ કડી છે તેમાં ૩ હાપા છે અને તે વિદ્યાની મહત્તાના છે. ખીજી વાર્તાઓ કરતાં (૧૭ મી બાદ કરતાં) આરંભમાં જ કવિને રખીયલની પ્રેરણાનો અને બનીશી પૂરી કરવાની તત્પરતાનો ઉલ્લેખ છે. (૧૧-૧૫) ઉપસંહારમાં કવિ-જોગળખી બે કડી છે અને કથ-મહિમાની ત્રણ છે. આરંભમાં લોજમુંજપ્રસંગ વિસ્તૃત છે, તેમ સિંહાસનપ્રાપ્તિનો ઉલ્લેખ છે, પણ પ્રસિદ્ધ કરતાં કંઈક અવનવો છે. જોવાળીયાને બદલે બેદુતો અને તે સ્થળે સસલાનું વાઘ હાથી જગેરથી વિશેષ અસામાન્યજન હોવાનો ઉલ્લેખ છે.

૨ વાર્તા જનસમૂહમાં વિશેષ પ્રચલિત છે. આરંભ અને મધ્યમાં ચોપાઈ વધુ છે અને હાપા માત્ર આ બે ભાગમાં જ છે. અંતમાં હાપા જણાતા જ નથી; આથી કવિએ પેહેલા બે ભાગનું પુનરાવર્તન કરેલું અને છેલ્લો ભાગ એમ ને એમ રહેવા લીધેલો લાગે છે.

વાર્તા ૩૧ મી-રૂપાવતીની-પુતલી રેણુકા-૫. ૬૭૪-૭૧૦

આરંભ-ચોપાઇ શ્રીવીઠા સેતું સરસ્વતી મયા કરી આપો મદામતી
કમલજૂતનયા કમલવત નયણુ વેદ ચ્યાર વાણી સુખ વરણુ ૧

જ્યોગ્ય વાત બોલાવો જયા કહું પુન્ય પુરાણુ પરમારથ કથા
ચાર ચતુર શ્રીરામચરીત્ર પરમ મનોહર પરમ પવિત્ર ૧૮
૩૬૫ પુરુષ તણે મન રીઝ છુધી અંથ તણું કહું જીજ
શ્રીનગર ગુજર ગુણનીખ વાસવ પુરવત રીધસીધ ૧૯
ધાર નગર તણે જે ધણી ભોજરાજ મહીપતિનો મણિ (૨૨)

કહે રેણુકા સાંભલ્ય રે રાગ્ય મહીપલ વીક્રમો કહું મહિમા
પ્રથમ કાલીદાસે લખ્યાં ભાંખીનીઝ્યે જે વાયક ભખ્યાં. (૧)૧૦

દ્વિતી-માલવમાં એક મહીપતિ નરસિંહ પલ નીજ નામ
સલવાદિ સીરામણી સીદાસીક સુ જાણુ (૧)૩૦

અન્ત-પોતાના શોભીત સજાગાર આમલા પ્રમાણે મોતિહાર
ત્રાંખાપત્રે લેખ જ લખી પાંસઠ પ્રગણ્યાં માંડાં મુધી ૭૭૬
જનન બોલાવી દીધાં માન પાસે રાખ્યાં તે કરી પ્રધાન
જે આબ્યાતા જનન માંહે આપી અશ્વ બોલાબ્યા તાંહે ૭૭૭

ત્રીતા-રામચરીત્ર જેહુલું રમણુ સાંભળતે સુખ થાય
પુરાણુ વેદ એ પાંચમો જે ગુણદાતાના ગાય ૭૮૫
ગીતા અંથથી ગુણુ ધણો પરમારથ પુરાણુ
પુરુષ તો તે મેલશે સમગ્રે ચતુરસુજાંચુ ૭૮૬
પુરાણુ જે પરગટ થયું કથું સંપેષે સાર
પુરુષ તો મુખે મરડશે દિલ રીઝે હાતાર ૭૮૮
સુધો ગીર્યો ધણું વીશ બાધે વીધ્યાત
શામળ ભટ કવીઈ કર્યો તે જાણું ગુણુ ગુજરાત્ય ૭૮૯
એમ કહીને પુતલી આપે ગઈ આકાશ
એકત્રીસમી કથા પુરણુ થઈ કહે કવિ સાંભલદાસ ૭૯૨
એક રેણુકા પુતલી કહી કથા સુવીશાલ
હવે ઇંદ્રણી બોલશે આગળ વાંત રસાળ ૭૯૩

પ્રતિશ્રી સિદ્ધાસનજત્રીસિ મધ્યે પરમ(મારથ) કથા પુરાણુ...

વિષયાદિ-૧ પ્રસંગ-(ક. ૧૩૦ મીથી) માળવાના નરસિંહ રાજને એક સુંદર રૂપરૂપને અંબાર પુત્રી હતી. તેણે એને એક વિદ્વાનધિ વિપ્રની નિચાળે ભણવાને મૂકી. ત્યાં તે સંગીતાદિ અને ઠલાઓ શીખી. એ ગુરૂને એક કાલેપેલો ૧૫ વર્ષનો પુત્ર હતો. તેણે એકદા એક સમરવા લખી પેલી રાજપુત્રીની ચોપડીમાં ઠસવી; અને તેણે એ વાંચી અચરજ પામી એ સમરવા લખનારને જ પરણવાનું મન કર્યું, અને વિરોધ પરીક્ષા કરવા એક બાજુ સાખી સમસ્યા તેણે લખી. બ્રાહ્મણપુત્રે તેનો લેખી ઉત્તર વાળ્યો. આવી અનેકાનેક સમસ્યાઓ રાજપુત્રીએ લખી અને બ્રાહ્મણપુત્રે તેનો લેખી ઉત્તરો વાળ્યાં કર્યાં. અંતે રાજપુત્રીએ તેને જ વરવાનો નિશ્ચય કર્યો. બ્રાહ્મણપુત્ર અને તેનો પિતા આ વિચાર ભણી અશરયા. રાજપુત્રીએ પોતાને મેહેલે તેની રાદ્દ જોઈ અને તે ન જ આવ્યો. ત્યારે ક્રોધલા આખી મરવાનો નિણય તેણે જાહેર કર્યો. એટલે તે ન હુકમ તેને ત્યાં ગયો અને કેટલાક વાદવિનવણી પછી એની સાથે ગાંધર્વલગ્ન કરી પરણ્યો. અને સુખ ભોગવ્યાં. આમ કેટલોક સમય ચાલ્યું. દરમ્યાન કેટલીયે પરીક્ષાઓ ચતુરાઈથી રાજપુત્રીએ તેની લીધી અને તેને તાલ્યો. પછી રાજને પુત્રીના શરીરનાં ચિહ્ન બદલાયાં લાગ્યાં. તેણે તપાસ કરી. તેમાં આઠ દિવસની અર્વાધમાં બ્રાહ્મણપુત્ર પકડાયો. તેને રાજાએ શુણીએ ચઢાવવા ફરમાવ્યું. તેને શુણીએ લઈ જવામાં આવ્યો ત્યાં નખરોડકોને જીવાન-જોધ પુત્ર આવી ચઢ્યો અને તેને એક રાતની મહેનતે ઠાડાવ્યો, અને તેને પેટ પ્રતિહારોને રડેલો વગેરેની લાંચ આપી. બ્રાહ્મણપુત્રે જો સમયસર શુણી ચઢાવવાના સમયે ન આવે તે રોકના પુત્રે પોતે શુણીએ ચઢવાની ખાંદધરી લીધી હતી. જનવા કાળ તે બ્રાહ્મણ-પુત્ર વેળાસર ન આવ્યો અને રોકના પુત્રને શુણીએ ચઢવાનો વારો આવ્યો. તેનાં માત. પિતા વચ્ચે પડ્યાં; અને પોતે ચઢવા તૈયાર થયાં. એટલામાં પેલો બ્રાહ્મણ આવ્યો, પણ તેને અટકાવી રાજકુંવરી શુણી ચઢવા તૈયાર થઈ; તરત બ્રાહ્મણનાં માતપિતા આવ્યાં. તેઓ પણ મરવા તૈયાર થયાં. રાજને ખબર પડી એટલે તે ત્યાં આવ્યો. તેને તો ધર્મલંકર આવી પડ્યું. હવે માર્ગ રોડ કાઢવો અને પ્રતિજ્ઞા કેમ પળે તેના વિચારમાં પડ્યો. આવી સ્થિતિમાં ફરતો ફરતો તીર્થયાત્રાએ નીકળેલો વિક્રમ ત્યાં આવી ચઢ્યો, અને પોતે જ સહુની વડી શુણીએ ચઢવા તત્પર થયો. રાજાએ તેમ કરવાની ના કહી. પછી આખરે રાજાએ કહ્યું કે જો જગજીવન પ્રત્યક્ષ થઈને બ્રાહ્મણપુત્રને બીન ગુન્હેગાર જાહેર કરે તો સહુ છૂટે અને મારું વચન પળે. વિક્રમે આઠ દિવસમાં એ પરચો બતાવવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી અને પૂરી કરવાને હિમાળે ચાલ્યો. માર્ગમાં અનેક દુઃખીયાં પોતાનાં દુઃખો ફેડવાની વિનંતિ કરતાં વિક્રમને મળ્યાં. તે સહુને વળતી વેળાએ દુઃખો ભાગવાનું વચન આપી તે આગળ વધ્યો. એટલામાં આઠ દિવસ પુરા થયા એટલે લાકડાં સળગાવી મરવા તત્પર થઈ અને હરસિંહને સમરી. તત્કાળ ચતુર્થજ વિષ્ણુનાં ફરીત થઈ અને વિક્રમે ધણી ધણી સ્તુતિ કરી. ત્રિલોકનાથે તેને પ્રસંગ આવ્યો હાજરાહજીર થવા વરદાન આપ્યું ત્યાંથી વિક્રમ પેલે સ્થળે પાછો આવવા નીકળ્યો અને માર્ગમાં અચાઉ મળેતાં દુઃખી-યાંનાં દુઃખો હરિકૃપા અને રાક્ષસેહેરથી ફેડતો મૂળ સ્થળે આવ્યો. ત્યાં શુણી ઉપર ક્રોધજીવન દેખાયા અને નરસિંહ રાજનું મન માન્યું. પેલા બ્રાહ્મણ પુત્રને કુંવરી રાજાએ પરણાવી, વિક્રમે તેને પ્રધાન બનાવ્યો, અને સુખી કર્યો.

વિશેષ:-૨ આ વાર્તા, રીતસર સંયોધાર્થ છપાઈ નથી. સ્તુતિભાગ ૧૬ કડી છે. વિવિધ દેવતાઓની સ્તુતિ છે. આરંભમાં ભોજરાત્નની દાનપ્રસંસા, વર્ણવતાં એક સમસ્યાના આઠ અર્થ ભોજરાત્ન, રાણી, પુત્ર, પ્રધાન આદિએ કરતાં એ મૂર્ખ બ્રાહ્મણની સ્ત્રીએ લખી આપેલા કરતાં દરેકે સવા સવા લાખ તેને આપ્યા, એ પ્રસંગની ૧૦૯ કડી છે. ઉપસંહારમાં ગ્રંથમહિમા નોંધવાભેગ છે. ૭૭૮-૮૮ કવિ-ઓળખ માત્ર એકજ કડી છે અને અંતમાં રખીયલ-ઉલ્લેખ નથી.

૨ પા. માં ૨૦ મી કડી પછી રખીદાસના કુટુંબની અને કવિ-કદરની ૧૧ ક્ષીટી છે; તેના ઉપસંહારમાં કંઈ મહત્વનો ફેર નથી. છાપેલી પ્રતિ પા. ને મળતી છે.

વાર્તા ૩૨ મી-મહાપત્નીશીની-પુતળી ઇન્દ્રાણી-પૃ. ૭૧૬-૮૨૬

આરંભ-છાપયા:-ગુરુ ઇષ્ટ ગુરુ દેવ ગુરુ પીતા એ માતા

ગુરુ શક્તી શીવ સેવ ગુરુ સુપદેયણુ શાતા

ગુરુ તીરથ ગુરુ ગંગ ગુરુ કૃલ કહાવે કારી

ગુરુ જગત ગુરુ જગ ગુરુ પુરણ પુજા ઉપાચી

ગુરુકૃપાથી ઉધરે ઇકાતેર શતથી ધણી

શાંમલ સેવ ગુરુ ચરણચીત નીરમલ નામ નાના ભટ તણાં ૧૩

ઉલપાવી ઈણે અંબ આધ અનપુરણા શક્તિ

શેવન કાધું શેવ ભાવીબ્રમ વિષ્ણુભક્તિ

સરસ્વતિ માત સાક્ષાત વાસ રસનાઈ કાધે

રામચરિત્ર રસરૂપ લાહો લાખેણી લીધે

કરુણા અનપુરણા તણી દેવતકાઠ દેવ છે

સામલ હહે ઇષ્ટ માહરે શીવ શક્તિ સદગુરુ સેવ છે. ૧૪

પરમ મનોહર પરમ પત્રીત વાર વીક્રમચરીત

ગુંથનીધી દેશ રૂડો ગુજરાત વીશ્વબાધી માહે વીખ્યાત ૧૬

લાયક લેઉવા માહે કણખી કુળ કાઉછ કહીએ

ધાનમાન સનમાનથી તેણે સંતોષ્યો સામલ કવી ૨૦

ભાજપ્રબંધ મેં ભાળાયો ચાળી જોયો અંત

નીહાળી જોયું નેહથી કાધું કોડ કવિત ૨૬

મહીમાંથી માંવણ કાઢીયું પરમારથ પુરાંણ

એહથી ખીજું નહીં સમજે સાર સુગંધ ૩૦

પત્રીત દેશ પુરવ વીધે ધાર નગર શુભ ધામ

રાત્ર્ય કરે તિહાં રાજક નરવર ભોજ નૃપ નાંમ

*

*

*

*

ઈદ્રોંણિ બાલી એટલે હાં હાં કહી હુકાર
પાગ્ય મ ધર રે રાયજી બાશ્યો એ રણુકાર

૬૮

* * * *

વસુધા પુરવની વાશીઈ કહું વાત જે થઈ કાશીઈ
અડસઠ તીરથની અધીપતી કાશીપુરી માહા મુક્ત અતી (૧)૫૭
કાશી માહે એક બ્રાહ્મણ વસે ધરમ મારગ ઉપર તે ધસે
શાસ્ત્રી વચન સંધ્યા સાવળે રૂડી રીત્યે રણુપતિ રાયવે (૧)૬૧

અન્ત-ગયો વીપ્ર તે કાશીઈ મલ્યાં માત ને તાત

• કયા કહી કરણતની વીતકની જે વાત

આશીશ દિધી તેણું અતી ધણી પરસન ઉમયાઈય (૧)૫૮; (૨૭૮૬)

અમને જેહવું તેં કર્યું તુજને કરજ્યો ભુગદીય ૧૬૦

(અહીંથી લોજનું વખાણ, સિદાસનપ્રાપ્તિ અને આરોહણની તૈયારીનો એક, પુતલીએ બેસતાં અટકાવ્યાનો એક અને તે પછી બત્રીસે પુતલીએ અલુકમે કહેલી વાર્તાનાં નિર્દેશના ૪, મળી કુલ છપા છે. તે પછી આ કુહો છે:)

કુહો-એહવું પ્રાક્રમ જે કરે તો ધરે સિદાસન પાપ

નહીંતર ચંદન અક્ષતવડે પ્રીત્યે કરે પુન્ય ૧૬૮

તે સંસ્કૃતમાંથી શોધીયું સામલ બટ કવીરાજ

વીક્રમચરીત્ર વરણવ કચું તે પરમારય કાજ ૧૭૨

શ્રીગોડ માલવી વીપ્ર શુભ વીરેચરનો તન

પંડીત વડાઉવો પ્રેમજી માહાદેવ ઉપર મન ૧૭૩

આનંદબાઇનો અરબકો લાધાજી કેરો જાત

ખીતા પુરૂષોત્તમ તણો ધૃષ્ટ અનપુરણા માત ૧૭૪

શીશ તે નાંહાના બટ તણો વાસ વેગનપુર ગાંમ

દાસ દાસ કવીયાં તણો સામળ બટ નીત(જ)નામ ૧૭૫

માતર પ્રગણા માહે મણી સિંહજ સીરામજી સાર

રણીદાસ રાજેશ્વરી તેઓ પંડિત પ્રીત

કરે પુરાંણ કવીતા તમ્બો જે રામકથાની રીત્ય. ૧૮૬

જેમાં પુરાંણ ભુગતે કરી નીકાલ્યાં સહુનાં નીર

એક યથો અવની વીષે તે તો વીક્રમ વીર ૧૮૭

મંથ કર્યો એ શુલ્કનિધી રણીદાસ પરતાપ

સણાવ્યો જાટ ગમાનને એહ દરોહિ આપ ૧૮૯

ગાઈ સીવે ને. સાંભલે પુરણ મન પરસંન

* * * *

સિંહાસનબત્રીસની કથા કહી કરજોડ	
શ્રીતા વગતા શુભ કવી કાવ્ય મ દેખ્યો પોડ	૨૦૩
શુભ બેદ, શુભ ચાતુરી દાનમાંન સનમાંન	
સાંભલતાં સુખ ઉપજે ધરમ ધ્યાન ધનધાન્ય	૨૦૪
બત્રીસ એ બહુગુણે તેહમાં છેલ્લી પચીસ	
પુન્ય પરમારથ વપાણીયું નેહથી રીઝે ધરા	૨૦૫
સંવત સતર સીતાતરે કરવા માંડ્યો ગ્રંથ.	1
પનર વાત પંચાસિઈ પુરણ કીધો પંથ.	૨૦૬
સિંહજપત્ય શ્રીરધીયલે કાડે તેઓ કવીરાજ	
સતર વાત સંભલાવિઈ મોટા છો મહારાજ	૨૦૭
ધનિરની ઇછા થકી શીખકિપાથી સુભણ	
સરસ્વતિસેવન થકી પુરણ કરવું પુરાંણ	૨૦૮
સંવત અઢાર એકસંતરે પચીસ પુરણ હોય	
અક્ષર અક્ષરે અમૃત અધીક નાંણે જવ(ર)સો કાવ્ય	૨૦૯
વૈશાખ માસ શુભ શુક્લ પક્ષ અક્ષય તૃતીયા રવીવાર	
રૂડ નક્ષત્ર રોહીણી શુભ કૃત યોગ એ સાર	૨૧૦
સામલ ભટ સાચું કહે સાંભલજ્યો લક્ષ લોક	
મહીમાં ત્યાં ફલ પામશે સુપને નાવે શોક	૨૧૧
સાંભલ ભટ કવી કહે અંતર ધરજ્યો આધ્યાંન	
પાંચ પદારથ પામશે જે વાંચસ્યે વાધ્યાંન	૨૧૨
શ્રીતા વગતા સમજતા કહે કવીતા કરજોડ	
સાંભલ ભટ કહે જોસો સહુ જય જય શ્રી રણછોડ	૨૧૩

ઇતિશ્રી સિંહાસનબત્રીસ વિક્રમચરિત્રે વારતા વૈતાલપચિસી કથા
પચવીસમી સમાપ્તઃ ॥ ૨૫ ॥ ઇતિશ્રી વાર્તા બત્રીસે સમાપ્તઃ ॥ ૧ ॥

કર ॥ સંવત ૧૮૪૬ના આપાઠ સુદિ ૨ વાર શુધે લખીતે આસાદાદિ
લેખકપાઠકો શુભે ભવતુ ॥ કલ્યાણમરતુઃ ॥ શ્રીઃ ॥

વિષયાદિ-અસંગ- (૩ કડી ૧૫૭ મીથી) કાશીનો એક ગ્રીષ્મ બ્રાહ્મણ હતો,
તે અપુત્રિયો હોવાથી તેણે એક મિત્ર પાસે પુત્રની માગણી કરી; તેણે વરદાન દીધું
કે તારે જે પુત્ર થશે, પણ તેમને સાત વર્ષના થાય ત્યારે મારે ત્યાં ચીંદ વિદ્યા, ચાર
વેદ, ૫૬ ભાષા, અગમનિગમ આદિ શિખવાને મૂક્યા અને તે શિખી રહે અને બાર
વર્ષ થાય ત્યારે તેમાંથી એક પુત્ર તારે મળે તે લેતો અને બીજાને મને સોંપી દેશે. તેણે
અરજીએ હા કહી. પણ સમય નતે શિવપ્રતાપથી તેને જે પુત્રો થયા, સાત વર્ષની

ઉત્તરના યતાં સિદ્ધને સોંપ્યા. એકને એ સિદ્ધે મુરખ અને અલભસ્ત રાખ્યો, બીજાને વિદ્યાકલાનિપુણ ક્યો અને તે જિતાકાન્ત યતાં દુર્બળ રહ્યો. બારે વર્ષ માતપિતા તેમાંના એક પુત્રને લેવા આગ્યાં. પેલા બુદ્ધિશાળી પુત્રે તેમને ચેતવ્યાં કે જો તમે મને માગી નહીં લ્યો તો આ સિદ્ધ મને મારશે અને અહીં સિદ્ધ જેવી, ૧૦૬ સિદ્ધ બુદ્ધિશાળી વિદ્યાર્થીઓની વસે કરી તેવી જ એ મારી કરશે. એની ધમ્મા ૧૦૮ સિદ્ધ વિદ્યાર્થીઓને મારી દેવી અમર શક્તિ મેળવવાની છે. આથી તેમણે નાના સુત પુત્રને માગી લીધો. સિદ્ધ ગેલો. તેણે આમ પોતાના પંતમાંથી આળાદ છટકેલા એ ચતુર શિષ્યને કબજે લેવા વિવિધ લઘુલાપથી વિદ્યાઓ વાપરી, તેમ તેના છટકામાંથી પેલા શિષ્ય પણ તેવી જ વિવિધ વિદ્યાકળાથી છટક્યો. અનેક જીવ-અજીવ રૂપે તેણે ઉપરાજાપરી વેપવાલટ કર્યાં, ઇત્યાં ગુરુના પંતમાંથી નજ ઉતરાયું. આખરે ગુરુને દ્વિપ્રાવટના ગાંધર્વ મશાલુમાં ભય તો મશ્ય થવાને સારુ હતો તેથી તે સિદ્ધ વડે ઉપર રાખ-પ્રેત યઈને લટકાવ્યા. આથી સિદ્ધ વિક્રમ રાજ પાસે ગયો અને પેલું રાજ લેઈ આવવા તેને વિનવ્યો. વિક્રમે તે કામ પરદુઃખસજ્જન અર્થે કરવા હા કહી. સિદ્ધે તેને એ રાજને લાવવામાં રહેલી મુશ્કેલીઓ જણાવી, અને કહ્યું કે એ રાજમાં રહેલો પ્રેત ચક્રાર અને બુદ્ધિશાળી છે, તેથી તે અનેક યુક્તિઓ, અને પ્રયત્નો કરી તારા હાથમાંથી આળાદ છટકશે, મટિ તેનાથી ન લોભાતાં ચેતતો રહેજે. પછી હરસિદ્ધિનું નામ લેઈ વિક્રમ દેવાલની સદાયથી એ સિદ્ધવડનાં પિશાચ અને ભૂતોની દરકાર ન રાખતાં ત્યાં ગયો અને પેલું રાજ ઉપાસ્યું. રાજમાં રહેલા પ્રેતે માર્ગમાં તેને બોલાવવા સમરયામરી ફટ વાર્તા કહી અને અંતે સોગન આપી તેનો ઉક્લ માગ્યો. વિક્રમને સત્યવાદી હોઈને બોલણું પસ્યું અને તે જોવા બેઠ્યો કે લાગણું રાખ પાણું પેલા સિદ્ધ વડે જઈ લટક્યું અને વિક્રમ નિરાશ થઈ પાછો ફર્યો. આમ પહેલો દિવસ અકુળ ગયો. પછી બીજો દિવસે વિક્રમ પાછો ત્યાં ગયો અને તે વેળાએ પણ માર્ગમાં બીજી એવી જ ચતુરશક્તિ વાર્તા કરી તેને બોલવાની ફરજ પાડી અને રાખ અધવચથી સિદ્ધવડે જઈ રહ્યું. આમ ચોવીસે દિવસે નિરંતર બન્યાં કર્યું. રાખને પ્રેત દરેકજાન અટપટી વાર્તા કરી, સોગન આપી, સત્યવાત વિક્રમને કંઈ ને કંઈ યોગ્ય ઉત્તર આપવાની ફરજ પડે એવી સ્થિતિ એ પ્રેત આણે. આખરે પચવીસમે દિવસે વિક્રમ નહીં જ રહે એમ જણાતાં એ પ્રેતે વિક્રમને માર્ગમાં પોતાની સ્થિતિ સમજાવી અને કહ્યું: “આ ખંધો સિદ્ધ મને તો હવે અચૂક મારશે અને નેહતા ૧૦૮ મટિ તેમાં ખૂટતો એક ખૂંટો કરવા વિક્રમ! તને પણ તેલની કદામાં હોમતાં સિદ્ધ નહીં ચૂકે, મટિ તેમ ન થવા દેવા તારે ચેતવણ રહેવું, અને જો એ સિદ્ધ તને કદામાં હોમવા ભય તે પહેલાં જ તારે એ સિદ્ધને જ હોમી દેવા અને પછી તેમાંથી મૃત-સંજીવિની શક્તિ તને મળશે; એ વડે તારે અમે બધાને ઉગારવા.” પછી વિક્રમે એ રાખ લેઈ પેલા સિદ્ધને આપ્યું અને સિદ્ધે પેલા પ્રેતે કહ્યા પ્રમાણે તેને કદામાં નાંખ્યો અને વિક્રમે પોતાને પણ તેમાં નાંખવાની સિદ્ધની તદ્દની રેઈ સિદ્ધને જ તેમાં નાંખ્યો. પછી સંજીવિની મળતાં સિદ્ધ અને ૧૦૭ વિદ્યાસંપત્ત સિદ્ધ વિદ્યાર્થીઓને પણ જીવતા કર્યાં અને તેમનાં માતપિતાને ત્યાં સંપત્તિ આપી વિદાય કર્યાં.

૧ કુલ કરી ૨૮૫૫ છે; ૭૫૫ ૬૫-૭૨ છે: બાકીના દુહા અને ચોપાઇ છે, તેમાં દુહાનો ભાગ વધુ છે.

વિશેષ-૨ આ વાર્તા જુ કા હો કા ૬ કામાં પાના ૪૮૪ ૬૭૮ મા પ્રકટ થઈ છે શિનાછાપમાં સં ૧૯૨૮ મા આ વાર્તાની બીજી આવૃત્તિ મુબઈમાં છપાઈ હતી પ્રસ્તુત પ્રતિમા તેના કરતા કેટલાક છાપા, અને દુહા તથા ચોપાઈ વધુ છે જે કે જુ મ હો મા કુવ સખ્યા નથી આપી, શિવાછાપવાળી પ્રતિમા ૨૮૬૬ની નોંધ છે પણ તેમાં ઘણીક ખોળી છે, વચ્ચે છાપાની બે ત્રણ જગ્યાએ ૧ ને બદલે ત્રણ કહી નોંધી જણાવે છે ૨ જુ કા હો મા આ વાર્તાનો રચનસમય આમ આપેલો છે

સવત સતર પચોતરે કરવા માંડ્યો અથ
બત્રિસ વાત પચાસીએ પુરણ કીધો પથ
સિંહુજ પટેલ રખીયવ વડો કોડે તેડયો કવીરાજ
સત(૨) વાત સંભળાવીએ મોટા છે મહારાજ
(આની પછી બેજ કહી છે)

શિનાછાપની પ્રતિમા (સ ૧૮૨૮ ની મુબાઈની) તેમ સ ૧૯૪૯ ની અમદાવાદની બે ભૂંડીભૂંડી છાપેલી પ્રતિઓમાં ઉલ્લેખ આમ છે -

સવત સતર સતોતરે કરવા માંડ્યો અથ
પદર વાત પંચાસીએ પુરણ કીધો પથ(પ)

.. ..

સત (૧૨૨) વાત સંભળાવીએ મોટો છે મહારાજ

પરંતુ પ્રસ્તુત પ્રતિમા સ ૧૭૭૭ છે તેમ માસ વૈશાખ, તિથિ, વાર, યોગ આદિ આપેલા છે, કે જેનો ઉલ્લેખ જુ કા હો કાની પ્રતિમા નથી

વડોદરાની સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીના હસ્તલિખિત પુસ્તકસંગ્રહમાંના અથમાં મહાપત્ની-શીને અને રચનસવતનો આમ ઉલ્લેખ છે.

સંધાસન બત્રીસની કથા કહી વીસ્તાર
સોતા વીગના બહુ કવિ કોઈ માં દેસો ખોડ

* * * *

સવત સતર સીતોતરે કરવા માંડ્યો અથ
પદર વાત પાંચીસીએ પુરણ કીધો પથ
સતર વાત સંભળાવીએ મનો મોટા મહારાજ
ઇંચર તણી ઇચ્છા પડી રીવકીપાથી સુભણ
સરસ્વતીના સેવન થકી પુરણ કર્યું પરમાણ

સવત અરાડ ઈકલોતરે પચીસી પુરણ હોએ
અક્ષર અક્ષર અમૃત અધીક ભણે જવલો કોએ
વધશાક માસ શુકલ પક્ષે અક્ષે ત્રીતીયા ને રવીવાર
રૂઠ નક્ષત્ર રોહિણી શુભ કત યોગ એ સાર

આથી જુ કા હો કાના સરોધકે સમજાવ્યુંથી કઈક આડું ફરી માર્યું છે અને બત્રીસ કથા સવત ૧૭૦૫ મા પૂરી થયાનું લખ્યું છે, તેમાં 'સત' નહી પણ 'સતર' એમ વાચકું, વળી મહીના દિવસ તેમાં નથી, ન્યારે ઉપરી વડોદરાવાળી તેમ જ પ્રસ્તુત પ્રતિમા તે સહુ નોંધેલું છે.

૩ આ બત્રીસે વાર્તાઓનો સંગ્રહ ગુજરાતી સાહિત્યપરિષદબરોજ કમીટી તરફથી
 રા. રા. અંબાલાલ ખુશીખીરામ બની પાસે સંરોધાવી પાઠાંતરો સાથે પ્રકટ કરાવવાનો
 હપ્તમ વર્ષોથી યોગ્યચેષ્ટો છે અને તેના બે ભાગ પહેલી પંદર વાર્તાના પ્રકટ થયું થયા છે.
 આ સંરોધન સભાની પ્રસ્તુત પ્રતિ ઉપરથી ન મુખ્યત્વે રા. અંબાલાલ બનીએ કરેલું છે.

ગાં. ૧૧૬-વડોદરાની ગઝલ-(હિં. ક.) દીપવિજય*

(અનુસંધાન પાનું ૨૬૫ માની લીટી ૧૮ માંનું)

અનંત-સીઆ ભાગ હે વઝાંક ફેરે ભાગ હે અઝાક	
મસ(સ્ત) ભાગ હે મોતાક વાકા બર્ધ હે કાટાક	૫૫
સેહેતુ તઝમર ખાંક કેસે પોસ્ત કમરખાંક	
ધધુ અનાર અનાસાક શીફલ નિશુ ફનાસાક	૫૬
ચંપક જુદેડી અંબાક મોગર કેવડા લિંબાક	
મરઆ માલતી જાંક દમણા ગુલને રાંક	૫૭
બંગસે ભાગમે ચારક પગ પગ બેકકાં ચારક	
વા મેં રહેત અરમાનીક જોતો બોહોત પરમાનિક	૫૮
કા(કા)ટે પાસકી વસ્તીક ચીનું મલત હે સસ્તીક	
બેઠે સીપ કંસારાક પુત્રી કસત ઉતારાક	૫૯
એસે વરણ અદારાક કોલહેં નસરકાપારાક	
બંરોહા નયર નમીનાક પાવન ચરનસેં કરનાક	૬૦
ચાહે મેહજે મોરાક કાહે ચંદ ચક્રારાક	
તું સંધ સખ કરત અર્વાસાક આના પૂન્ય ચોમાસાક	૬૧
જે સાલોક કાયરન્યાક દેખા બરોહા બરન્યાક	
શુનીજન હારીન કરણીક ગઝલ દીપને બરનીક	૬૨
કલસ દુહા પુરન કીધ મઝલ યવલ અહારસેં બાનચિત	

ઉલોસેં થાવર વાર મુગસીર માસ તીધી પ્રતિપદ પક્ષ ઉજાસે ઉદયો
 ભસે પા પાટ ઉ(દો)વસુરી પાટલ લક્ષ્મીસુરીજી મલાંનું આકાસેં પ્રેમેરતા
 સમાન એ ચરન સેવક દીપવીજે ય ઈમં ભાસે ૧

છતીશી વરોદરાની ગઝલ સંપુરણ સંવત ૧૮૫૮ વરસે માધ સર
 સુદ ૧૧ દીને વાર ૨વી લખીતંગ લક્ષ્મીવિજય વીરક્ષેત્રે સંમાપતઃ ॥ શ્રી

* આટલો નીચેનો કટકો ૧૧૬ અંકવાળા વિાચની નોંધ ઉપાવની વેળા બૂલમાં
 રહી ગયલો હતો, તે અહીં બાંધે છે. અં. ખુ. બની.

અં. ૧૨૦-વૃદ્ધ આણ્ણક્યનીતિ-(સં. ગુ. નીતિ)-(૨. સં.)-
(વિ. સં. ૧૭૫૩) પૃ. ૨-૪૯ (તુલક)

આરંભ-(પહેલું પાનું નહીં હોવાથી રીતસરનો આરંભ અને પહેલી રાત્રી નથી.)

જાણિ સાંભળિ જાણિ સર્વેષ્વરપણું પામીઈ ॥૩॥

મુખે શિશો(મૂર્ત)શિષ્યોપદેશેન । દુષ્ટ(દ)સ્ત્રીમણેન ચ ॥

દ્વિપતા(તા) સંપ્રયોગે(જ) પેતાંહિતો (પણિતોઃ યવ)સીદતી ॥૪॥

“ભરણુ પોપણિ બેરીની સંગતિ કરે ડાહુ પુરૂષ સીદાય ॥૫॥

દુષ્ટા ભાર્યા શઠે મિત્રે ભૂત્યા શો(શોત્ત)તરવાયકા(ઃ) ॥

સ.. (સર્વે) ચ ગૃહે(હે) વાસો । મૃત્યુરેવ ન સંશયઃ ॥૬॥

યેહના ધર માંહિ દુષ્ટ કલત્ર । મુર્ખ મિત્ર । ઉલ્લગૂ અંતરદાયક । યેહના
ધર માંહિ સર્પને । વાસ તેહને મરણ જાણું । તેહનુ મરણું સંદેહ નહી ॥૭॥

આપદા(દ)ર્થે(ર્થે) ધનં રક્ષે(દ) દારા(રાત્ર)ક્ષે(દ) ધનૈરપિ ।

આત્મ(ા)નં સતતં રક્ષે(દ) દારૈરપિ ધનૈરપિ ॥૮॥

ડાહિ પુરૂષે । કદને અર્થે ધન રાપવું । ધનિ કરી સ્ત્રી રાપરી ॥ આ
પણુપુ(પું) નિરંતર । ધનિ પિ કલત્રાપિ આપણુપુ(પું) રાપવું ॥૯॥

... .. ॥૧૦॥

ઇતિ વૃધ્યાણ્ણક્યે રાજનીતિશાસ્ત્રે અષ્ટમોઽધ્યાય

અન્ત—પ્રજાગુલ(પ્રજાગુલ)ગરીસ્ત્ય કિં કરિષ્યતિ જનવઃ (સંહતાઃ)

છત્રોપાનહયુક્તસ્ય ધારિધારા નિવાર્યતે ॥૧૧॥

(અહીં પાઠ બીજો આમ છેઃ ગૃહીતહસ્તશલ્કસ્ય ધારિધારા દ્વારયઃ)

પ્રતાપં પુરૂષાનિ વિરીશુ કરિતે કિંકિની પરિ યમ આપિ છત્રીડી પગિ

પાસડા તેહનિ તડકા વરસાત શુ કરિ ॥ ૧૪ ॥

આર્તાનામાર્ત(ર્તિ) સંગથં । પ્રીતિવિધ્રામકારણં ।

વેન રત્નમિદં સૃષ્ટં મિત્રમિત્યક્ષરદ્વયં ॥૧૫॥

આર્ત પીઠાનિ પ્રીતિનું વિધ્રામ સ્થાનક । મિત્ર એહવં બિ અક્ષર રૂપીયું
રત્ન કહિણી શરયુ ॥

ન રાજા સહ મિત્રત્વં ન સર્પો નિર્વિપ(ઃ) ક(ક)ચિત્ ।

ન વુલં નિર્મલં તત્ર સ્ત્રીજનો યત્ર યાયતિ ॥૧૬॥

રાજ સાથિ કિંકિની મૈત્રી નુહિ । સર્પ નિર્વપ નોહી । યાહા સ્ત્રીજન
ધણાનિ કુલ નિર્મલ નોહી ॥

इति वृथिचाणाक्ये राजनितिसास्त्रे अष्टमो ध्याय ॥

વિષયાદિ-રાજ્યનીતિ ઓ સસારવ્યવહારનીતિના ઉપદેશથી બરેલા ૧૬ આય્યાઠ્યનીતિ નામના સંસ્કૃત ગ્રંથનું સરળ બાષ્પાતર ગણમાં કરેલું છે, અને મૂળ શ્લોક પણ સાથે સાથે ઉતારેલા છે

વિશેષ-૧ આ બાષ્પાતર પ્રકટ થયું બંધામાં નથી, નવમાં અધ્યાયથી ટૂંક છે, એટલે રીતસરની 'ઇતિશી' નથી, તેમ 'લિપિસવત' આદિ પણ નથી પરંતુ આના સમાવડિયા અ. ૧૨૧ ના ગ્રંથને અંતે જે લિપિસવત આપેલો છે, તે ઉપરથી એ જ સવતમાં પ્રસ્તુત ગ્રંથ પણ ઉતારાયેલો દરો, એમ તેનું કદ, લેખનશૈલી, અક્ષરશ્રેણી, વ્યવસ્થા, અને પાનાના અનુક્રમ, એ સદુષ્ટી સમજાય છે. વળી સમજાય છે તેમ પ્રસ્તુત (અ. ૧૨૦) ગ્રંથના ૫૦ થી ૧૧૦ પાનાં બિવાર્યાં છે

૨ પ્રતિ બાસત્રોધ લિપિએ લખેલી છે, છતાં 'ક' 'ઙ' 'ધ' 'અ' આદિ કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ ગુજરાતી લિપિનો છે વળી લઘીઆને જ્યાં લીટી પૂરી થાય છે, ત્યાં દ્વિત્વ 'ઈ' તું ચિહ્ન 'િ' માન લખીને તેનો લગાયત અક્ષર જોડેની લીટીમાં લખ્યો છે

૩ આ ગ્રંથ મસ્કેલ(નરબસ્તાન)માં એક વલ્લિક સમજાવને દાંધે લખાયેલો જણાય છે એથી અક્ષરચૂકમાં લેખનની અશુદ્ધિ પ્રવેશીથી સમજાય છે

૪ પ્રસ્તુત ગ્રંથની બાષા સવત ૧૭૫૩ માં ઉતારાયેલી હોઇને જૂની બારાના નમુના રૂપ છે. પ્રતિનાં પાના છટા પડી ગયાં છે, તેમ કાગળો પણ ખવાયલા છે બાષાની દૃષ્ટિએ આ ગ્રંથ તપાસવા અને વિચારવા જેવો છે

૫ ગુજરાતમાં ઈમેલ શિક્ષણ ફાળવ થયા પૂર્વે સત્સરકાર અને શુભ આચાર વ્યવહારની નીતિના શિક્ષણ ઉપર સવિશેષ લક્ષ રખાતું હવું, અને મહાત્મા આદીજી કહે છે તેમ લોકો લખવાનામવાના શિક્ષણમાં ઠાચા હોય છે, પણ સરકારમાં, વ્યવહાર જ્ઞાનમાં તે પ્રખર હોય છે, તેનો દુષાન્ત આ અને આવી ધારીના ગ્રંથો પૂરા પાડે છે.

અં. ૧૨૧-લઘુ આણ્યાઠ્યનીતિ-(૨. સં.)-(લ. સં. ૧૭)-૫૩
પૃ. ૧૧૧-૧૫૨

આરંભ:-શ્રીકૃષ્ણાયે નમઃ ॥ સરસ્વતૈ નમઃ ॥

પ્રણમ્ય સ(શ)કરં દેવ પ્રજ્ઞાણં ચ જગદુર(હ) ॥

વિષ્ણો (વિષ્ણુ) પ્રણમ્ય સિરસા । વિક્ષા, રક્ષા)મિ શાસ્ત્રમુક્તમમ્ ॥૧॥

તેહવુ સિરસા મસ્તકિ ॥ સંકર શ્રી મહાદેવ ॥ અને વીરવનેા ગુર । પિતા ક્ષણા : ॥ અને વિષ્ણુ । આદિ વિષ્ણુ । પ્રભુમીને નમસ્કાર કરીને ઉતગ શાસ્ત્ર બોલુ ॥૧॥

ચાણામ્યેન સ્વય પ્રોક્ત ॥ નીતિશાસ્ત્ર સમુચયા(ધ્ય) ॥

તદહ સપ્રવક્ષા(ક્ષ્યા)મિ । નરાણાં બુધિવર્ધન ॥૨॥

તેહવુ ઉતમ શાસ્ત્ર । આણ્યાઠ્ય રાજાને સ્વયે આદ્યુષ્ટીયે બોલુ । તે નિતિ-સાસ્ત્ર ન્યાય સમુહ । નર પુરુષને બુધિ વધારવાનિ કારણુ બોલુ ॥૨॥

બનો 'તોડ' થઈ પડ્યો શાસ્ત્રે કીર્તિલાકેષુ જાયતે ॥

કીર્તિમાન પુ(પૂ)જ્યતે લોકે પરત્વે તુ માનવા(વ) ॥૩॥

યેહના કારણે તુ યે સાસ્ત્ર બાળુતે કીહા કારણુ । યે લોકમા હિ કીર્તિ પામીયે । કીર્તિવત પુરુષ । યિ હિ લોકપતિ પરચોક્ય માનીએ પુછ્યે ॥૩॥
(પ્રથમો અધ્યાય)

અન્ત-પ્રાપ્તિ(ત)વ્ય(મ)ર્થ(ર્થ) લભતે મનુગો(બ) દૈવોઽપિ તુ લંબ(બ)ધિતુ ન શક્ય()
તસ્માનશૌચા(ચો)ન ચ વિસ્મયો મે ॥ યદસ્મદીય(ય) ન હ(દિ) તત્પરેપામ્ । ૧
મનુષ્ય પ્રાપ્ત્ય અર્થ પામિઈ । તે પ્રાપ્ત્ય અર્થ દૈવિઈ પરહુર્ક ન સકિ ।
એ કારણુનું શોક વિસ્મય ન આણુ ॥૧॥

ધને રણે શત્રુ જા(જલા)મિ મધ્યે મહાર્ણવે પર્વતભક્તે (મસ્તકે) વા ॥
સુત પ્રમત(ત) નિપિ, પ, મ સ્થિત વા રક્ષતિ પુણ્યાનિ પ પુ)રુષતાનિ ॥૧૨॥
એ સાને નિપથ સ્થાનકનિ વિધિ । પુરાકૃત કર્મ રાષિ ॥ તે કીહા સાત સ્થાનક । એવા ના મા હિ રિણુ સમામિઈ ॥ અનિ ચિરીને નિધિ । મહાર્ણવ સમુદ્રાન વિધિ । અગ્નિ મધ્ય વૈધાનર માહિ । જલ માહિ ॥ અનિ પર્વતના શકટ માહિ । એ સાત નિપથ સ્થાનકનિ વિધિ । તે પેના જન્માતરનું પ્રાચીન પુણ્ય હુએ તુ રાષિ ॥૧૨॥

હતિ લઘુ ચાળાકયે રાજનીતી શાસ્ત્રિ અષ્ટમો ધ્યાય ॥
ચાલશ પુસ્તકે દટ્ટા । તાદર્શી રૂપીત મયા । ચદિ શુધિમશુષ વા મમ દોષા ન દોયતે ॥
શંવત ૧૭૫૩ વર્ષે ભાદ્રવા વિદિ અષ્ટમી રવઉએ સપુર્ણ । મશકત મધ્યે લં । હા વીહલદાશ હુઆરિકાંદાસ

વિધયાદિ-આ, ચાણાક્યના નામથી સુવિખ્યાત રાજનીતિજ્ઞે રચેલ, સસારબંધાર અને રાજ્યનીતિ સબધી વિવિધ પ્રકારનો વ્યાવહારિક સિખામણોનો સમ્રક છે આ તેનું ગદ્ય ભાષાંતર ॥

વિશેષ-૧ આ સમ્રક પ્રકટ થયેલો નથી, ભાષા ભૂલી છે

૨ કારણો છૂર્ણ થવાથી ખવાયા છે નિપિ બાલબોધ છે પણ 'શુ' 'ક' 'અ' 'પ' 'ક' આદિ અક્ષરોને મરોડ શુજરાતી લિપિનો છે પ્રતિ અશુદ્ધ છે પ્રતિ સ ૧૭૫૩મા મશકત(અરબસ્તાન) માં લખાયેલી હોઈને પ્રાચીન છે તેથી ખાસ નોંધવા જેવી છે આમાં જે કાંઈ અક્ષરચૂક કે લેખનદોષ જણાય છે, તેનું કારણ વણિક સંજ્ઞાને પોને ઉતારી છે તે હોડ ધટ છે પણ દેશાવરમા ગયવા હિન્દિઓ પોતાની સાથે આવા નીતિત્રયો પોતાની માતૃભાષામા લખાયલા લેખ જતા અને તેનો પાઠ કરતા તેનું આ એક અમૂલ ચિહ્ન છે

૩ 'વૃદ્ધચાણાક્ય' અને પ્રસ્તુત લઘુચાણાક્ય એક જ હસ્તાક્ષરે લખાયેલા છે અને પાનાના ક્રમ ચાલુ છે વચના પાનાં નાસા થયા જણાય છે

અં. ૧૨૨-૬-ભાગવતસાર-દેવીદાસ-(ર. સં.)-
(લિ. સં. ૧૮૬૧)-પૃ. ૧-૨૬

આરંભ-શ્રી ગુણેશાય નમાઃ ॥ શ્રી સારદાય નમાઃ ॥ શ્રી ગરભોજ
નમાઃ ॥ અરથ શ્રીભાગવંત લખુ છેઃ ॥

શરણં શાંભને વીનવુઃ ॥ ગંણપત લાગુ પાએઃ ॥

ચરમા ચંદન બાવનાઃ ॥ મુગે શારદા માએઃ ॥

શ્રી ભાગવંતકથા પાઠે કહુઃ ॥ તે તુ જટલી આણુઃ ॥

રૂપી બેઠા છે વનને કામઃ ॥ રાએજ પધારા તેને કાંમઃ ॥

નહી આશન નહી દીધાં માંનઃ ॥ ગમે માત્રે મુઝાં શાંપઃ ॥

અન્તઃ-જમ મુધનવાની કીધી શાંહેઃ ॥ દુય દુરમેધન દુશાંનઃ ॥

ભરી સભા મુઝારઃ ॥ હરી તુ મુજને રાખજેઃ ॥

જમ રાખી દુપતી નારઃ ॥ વીખ ટાંકી વીખઆ કરીઃ ॥

ઉમારો ચંદ્રહાંશઃ ॥ હરી તુ મુજને રાખજેઃ ॥

જેમ પાણું આપુ રાજઃ ॥ કરમેડી દેવીદાસ કેહેઃ ॥

હરી હરીને ચરણે નમેઃ ॥ અડશેટ તીરથ નવડાનીએઃ ॥

કુલ ખેતર કરીએ જંગઃ ॥ અવની વીખે દંત કરો તેએ શક્તે કાજઃ ॥

શ્રી ભાગવતકથા પરીપુરણ કીધી છેઃ કરતા શ્રીગોવંદ કરેઃ ॥ નીમીત
માત્ર અવીર્ધન ॥ સાંપુરન છેઃ ॥ શ્રી બાલકચંત્રની કીરપા છેઃ ॥ શ્રી
ગોપાલજીની કીરપા છેઃ ॥ શ્રી લાલજી મહારાજની કીરપા છેઃ ॥

વિષયાદિ-પાઠ નિલ પાઠ કરી શકે તે હેતુથી લેખકે શ્રીમદ્ભાગવતની કથાને
સાર સંક્ષેપમાં રચ્યો છે.

વિશેષ-૧ પ્રસ્તુત સાર લેખમાં ધણે જ મિથ છે અને કુશીન સીએ, એક વખત
એવો હતો કે, તેનો નિલ પાઠ કરતો. પ્રતિ લગભગ અર્ધાંચીન છે, ગુજરાતી લિપિએ લખેલી
છે. વચ્ચે વચ્ચે લઘીઆને હુએ કેટલીક લીટીઓ તેમ કડીઓ પણ પડેલી જણાય છે.

૨ પ્રસ્તુત સાર લખ્યાનો લિપિસંવત અન્તમાં આપેલો નથી, પરંતુ તે પછીના
એક પાનામાં નીચે પ્રમાણે લખેલું છે:-

સંવત ૧૮૬૧ ના વરષે કારતક શુદ્ધ ૪ વાર સોમે.

અં. ૧૨૨ જ-પદ (વગેરે) લીખો, અને રણુછોડ-

(ર. સં.)-(લિ. સં. ૧૮૬૧)

કહ્યો (તટક)-‘ડ’ થી ‘અ’ સુધીનો થીકૃષ્ણના ચરિતને ઉદ્દેશીને લખેલો
છે. રચનારનું નામ નથી, કારણ કે તે તટક છે.

નને નરકાસુર મારે એહ ॥ બેહેન દેવકી પરણ્યા એહ ॥
આઠમે ગરબ તુને મારે શહી ॥ નનો તાંઠા દૂભેલા યર્ષ ॥ ૫ ॥
એએ તો છત્રપતી આપ ॥ અઆઠનું કાણુ લેશે પાપ ॥
બેહેન દેવકી જે માફે શહી ॥ ચચાજીની ચોપેટી યર્ષ ॥ ૬ ॥

કીરતન-પાંચ રણુછોડનાં છે. શ્રીકૃષ્ણજનો મહીમા લલિત પદોમાં વર્ણવાયો છે; લિપિ ગુજરાતી છે.

૫૬ પાંચ લીખાનાં છે; કદારે, સોરઠી વગેરે રાગમાં પદબંધ છે. ત્રિપિ બાલબોધ છે. પદનો વિષય, બાલણુ અને જીને પ્રબોધ એ છે; અને એ બે પદ હરિભજનની ચેતવણીનાં છે.

અં. ૧૨૩-હરિવિજયવિલાસ (પે. કા.) વાહરોટ ગ્રંથ-(ર. સં. ૧૯૧૫)

પૃ. ૧-૬ (તૂટક.)

(પ્રતિ અપૂર્ણ)

..... મોય ॥ ૧ ॥

છદ્દ જોટક-અથ રાજદવાર ઘણા બાતિ । પુનિચં સુસમોગ વિરમપતી ।
નૃપધામ વિશેષ યનાવ કરે । તવતા સહુ કાચ દિવાલ ધરે ।
કર માર હિં ગોર સુરંગ કહું । સુરચીન અનેક લિપાય કહું ।
જુકીયં તક લોમલ ધામ જહુ । ધનધામ અવિલ તાય ધહુ ।
મન ઔર વિલોલિય ઠામવંધે વિરચે અત સેજ પ્રકાસ વધે ।
જગદિ યગ ગોપ બહાનં મહુ કી । મનુદેવ પુરી છ વિભાય રુકી ।
સનરાજ તી રાણીય તાય સતી સુષ મોગવતી સવ માગવતી ॥ ૧ ॥

અન્ત:-સાદ સપ્ત સાદર તળી કરે કલ્મ વનરાય

તરપિ ચરિત્ર દિસાપકો લેકે કોળ લખાય ॥ ૧૪ ॥

ધાવર જંગમ આપ દયે સવ ઘટ આપ નિવાસ

ચેતન લિનો આપદિ કહે મયો ઘટ નાશ ॥ ૧૫ ॥

ધાવર જંગમ જલહિ યલ મહિતૂલ ઘર આકાસ

રૂપ ચોરાસિ ચાંચ રૂપ ચેતન આપ પ્રકાશ ॥ ૧૬ ॥

इति श्री हरिविजयविलास ग्रंथे वारोट वज्रविरचिते गृंथ उत्पन्नो नाम प्रथमो
विलास ॥ संपूर्ण ॥ श्रीरक्त ॥

વિષયાદિ-ગોહિલ વસના સાવનગરના રામ નયવતસિંહના દરબારનું વર્ણન આમાં પૂરી છટાથી કર્યું છે. દિવાન મવરીસકર બોઝા આદિ બીજા મુસદ્દીઓ, તથા મવરીસકરના પુત્ર વજ્રવર્મા, સામવદાસ પરમાનન્દાસ વગેરેનાં ગુણલક્ષણ વર્ણવી,

દરિ-વિષ્ણુના મદિમાનો સંવાદ આલેખ્યા છે. ૧૯૧૫ ના આસો સુદ ૧૦ ની દરબારનું વર્ણન આમાં છે.

વિશેષ-આ માત્ર પહેલો વિલાસ છે, તેમ આરંભમાં પણ વચ્ચે છે.

અં. ૧૨૪-ક-દશમલીલા-વિગ્ર પરમાનંદ-(૨. સં.)-
(લિ. સં. ૧૮૮૨)-પૃ. ૮

આરંભ-શ્રીગણેશાયે નંમા ॥ શ્રીઅરય શ્રીદયમલીલા લખુ છે ॥

શ્રીગચંદ્રેશ્વ કમલ રદીઆ રાંમજી ॥ સંખેપે દશમલીલા હરીગુણ ગાવાજી ॥

શકલ વધરાનવ જન કંઈજા કીજ્યા:

માતા શ્રીચર...તી વાંણી શુભ દીજ્યે ॥

ગુણ ગોવિંદના ગાઉ...મન ર દ્રવી ॥

વરણ કવી ભંપારી નથી કા...કવી ॥

ભાખું ભંમંલીલા ગોકુલ ગમજી ॥

.....ગુણ કઠારે કેશવ રામજી ॥

ભુતલે બાર... અશુરા વાધીઆ ॥ ॥

વાશુધારા શરણે... આરંધીએ: ॥

ધશવર ઈંદર અજર અમર તોલ આંલ ॥

દુઃખ શ્રીદઆલ જે કેવા હેતરં પાગ ॥

અન્ત-ખીજમાં વાલા વીઠલ: શ્રી શારદા લખ્યાં ॥

ગોપી ગોવંદ લીલા વંરણવી યંશ ન રાખે ॥

તે હેતેશુ વરણવી શખં(પે): માનુશ પાંમર પાંણી ॥

એહેવી હા દવા જુધલીલા: શ્રીરામે વાદ વાખાંણી ॥

પોતાનું સુજુધ સાઈ: વંરણવી કશણકથા ॥

શુણુ તુ માણુ આંણુભાવં: જા ઝાં તે નીજનમા જયા ॥

પુરવ પવીત્ર રદાશુ: દાસને દાસજી ॥

કંઈ ગુણ ગોવિંદની કવિતા કહીએજી ॥

વદે વીપર પરમાનંદ: ચાંરણુ કહીએજી ॥

કથા એ કશણની કરી શુણુ આ(એ)કધાનજી ॥

તેને ચનમુખ છે: શ્રી ભગવાનજી ॥

ષ્ટિશ્રી દશમલીલા રામાપુરંણ ઉતારી છે સવત ૧૮૮૨ ને વરંખે પોશ વદ ૮ વા. જુમે તે રાતે ચંમપુરંણુ ઢરી છે લખનારને દોશ નહી દીજ્યે:

શુભસુક, જોઈ તપાસી વાંચી લાધએ જેને જાંઓ. કાર્ધ વાયવા લઈ ને આંની રાખે તોને માથે બાર મામ ભાગનું પાપ છે દા. શા. હરગોવંદનાશ ગોવંદ-દાશની છે એ જાંજુએ ગીનાંતાં વાંચેઆ વીરો પરવાંડની ચોપડી છે વાંપારંમ કશીએ છે.

વિષયાદિ-૧ આ શ્રીમદ્ભાગવતના દશમ સ્કંધના રાસધંયાધ્યાયી સુધીના ભાગને. સારોહાર છે; થી કૃષ્ણના બાલચરિતથી આરંભી રાસલીલા પર્યંતનું ચરિત વર્ણવેલું છે.

૨ ગરબાની લઠણે પદબંધ બાધેલો છે. પદસંખ્યા આપેલી નથી.

વિશેષ-૨ આ લીલા મઠક ચર્યંલી નવ્યામાં નથી. કવિનું નામ પરમાર્નદ છે. આથી વિશેષ બોળખ કવિ વિશે આપેલી નથી. પરંતુ તે મહાકવિ પ્રેમાર્નદની હોવાનું સમજાય છે. બીજી પ્રતિઓ સાથેની સરખામણીથી આ અમાન તારવેલું છે.

૩ પ્રતિ સંવત ૧૮૮૨ માં લખાયેલી છે, લિપિ ગુજરાતી છે, પાનાં છઠ્ઠી છે અને આદેશમાં કરપાયલાં છે. અશુદ્ધિ વિશેષ છે; એક વલ્લિક સદ્ગુને તે લખેલી છે એટલે તેની લેખનદૃષ્ટિને એક લેખનદોષ જણાય છે.

અં. ૧૨૪ ખ-શુકનાવલિ-(૨. સં. .)-(લિ. સં. ૧૮૯૨)-પૃ. ૩

આરંભ-શ્રી ગંધારાદે નમાઃ, શ્રી શારદાઆ નમાઃ શ્રી સીધ માતાશ્રી કીરપાથીઃ શરશતી પરશન યજ્ઞેઃ શ્રી સુરચરંચ પરતબાથી શુકનાવલી લખી છે.

પરથમે શ્રી રાંમા પુછેઃ રોહુદેવ કેહેઃ પચરતન લાભ હેશેઃ ઉર્મક શકલ છેઃ શરીરે શુખ લાભ ઘણાં હોશેઃ ૧૥ બીજે નારદ પૂછેઃ શ્રી માહાશુ(વ) કેહે છેઃ ચીતવે લાભા ધણેઃ ઉદય કરજેઃ કારજ યશેઃ ધણુ પશુ દારાં પામશેઃ હનુ-માને પુળ કરજેઃ ૨૥ ત્રીજે પારવતી પુછેઃ શ્રી માહદેવ કેહે છેઃ કામમાં શંકા છે પરીતાખ બહુ માહા વીરધ છેઃ પોતાના શત્રુ સાથે માંન કરે છેઃ પંચુ ધરમ શાહાયઃ ૩૥

અન્ત-એકતીશમે રાજ અરજુન પુછેઃ શ્રી કરચંચા કેહે છેઃ લાભ છેઃ પાછુ કાંઈ હાયમા અવશેઃ પશુ વાહન પરાપતી છેઃ શુખ મીન સમાગમઃ ૪૧૥ અતરીશમે રાજ માનધાતા પુછેઃ આલવ રૂપી કેહે છેઃ વિલખ છે ૥ પશુ કારજ શીધ છેઃ ૥ સંતાપ રાખે દીને ૧૩ પછી લાભ છેઃ ૥ શુખ છેઃ ૥૩૨૥

શુકનાવલી સમપૂરંણા ચમાપનઃ ૥ સંવત ૧૮૯૨ ના વરખે દુતી આશાઃ શુદ્ધ ૫ વા. શુકે ચવરે સમપૂરંચ ઉતાર છે શુભાસુક તાપાશીને વાંચજો દા. ચોક્કશી હરગોવંદનાશ ગોવંદનાશની છે એ ચોપડી વાયવાન શાર્દ લઈ જા અને ચોલવે તેને બારમામ ભાગનું પાપ છે તો જાણજો.

વિષયાદિ-આ શુકનાવલીમાં એકથી બત્રીસ આંક ટાંકી પ્રત્યેક આંકનું કલ્પ સખ્યું છે. મનમાં કામને વિચાર કરીને પ્રત્યેક પૃષ્ઠએ બત્રીસમાંથી કાને તે આંક ઉપર

આંગણી મૂકી, તેનું કળ પછીથી વાંચવું, એવી સામાન્ય પદ્ધતિ આવી શકનાવલિ સંબંધમાં હોય છે.

વિશેષ-આ શુભનાવલિ પ્રકટ થઈ નથી. પ્રતિ સવત ૧૮૯૨ ની છે, તેની લિપિ શુભરાત્રી છે.

અં. ૧૨૪-ગ-પદ્મમાવતી-શામળભટ-(૨. સં.)-
(લિ. સં. ૧૮૮૨)-પૃ. ૧-૩૬-(તૂટક)

આરંભ-શ્રી ગણેશસાએ નમાઃ ॥ શ્રી શારદાએ નમાઃ ॥ શ્રી ગરભેએ નમાઃ ॥ અર્પાન શ્રીપદમાવતીનું લખુ છેઃ ॥

જે જે પારવતીના નંદનઃ ॥ વંદન શુર તેતરીયઃ ॥
એક દંત જિજ્ઞાસુ જેહેનેઃ ॥ પ્રથમે નામુ શીયઃ ॥
અસ્ટ કમલ માંહા છે રે ફરશીઃ ॥ જુજ આર તાંહે શોહેઃ ॥
સીદુર શોભીત રંગ રાતોઃ ॥ ઊર શેવતરા હારઃ ॥
અરંજુકમલ ચાલતાં વાજેઃ ॥ ધુધરીનો જમકારઃ ॥
ગજવંદન મોદીક અતી વલભઃ ॥ મુખસ તંજુ વાંદનઃ ॥
અક્ષાંજુ કહુ પદમાવતીનુંઃ ॥ ચતી શ્રીરોમંજુ જેહેઃ ॥
પુસ્પશૈન રાએ વરીઃ ॥ વરંજુવ કર જેહેઃ ॥

અન્ત-(ઉવટનો ભાગ તૂટક હોવાથી રીતસરનો અંત નથી.)

દોહોરા ॥ શાંભા કેહે રાએ શભલોઃ ॥ નીરમળ તાહાર નામઃ ॥
ભાટ મોકલવાં નહી પડેઃ ॥ થાએ તંમાર કામઃ ॥
પુરમાં પુષ્પશૈન તમને પાહવુઃ ॥ તો શ્રી આપો મુને લાહાંજુઃ ॥
શાંભલતાં વીરમે યઓઃ ॥ રાજા ચતુરસુજ્જલુઃ ॥ ૫૨૫ ॥

ચોપાઈ ॥ મહીપતી કેહે જે માંગે તુઃ ॥ વચન માઈ જે આપુ હુઃ ॥
સોપુ શોલે શજુગારઃ ॥ હોરો હેમ ભારે ભંડારઃ ॥

વિષયાદિ-૧ પુષ્પશૈન રાજ કેવાં અદ્ભુત કાર્યો કીધા પછી પદમાવતીને જેની રીતે વરવા પામ્યા તેની વાર્તા છે.

૨ દોહરાચોપાઈથી પદ્મજ ખબરો છે. કહીની ગણના આમાં બરોબર આપેલી નથી, પરંતુ કેટલેક જ કે તેથી વધુ દોહરા કે ચોપાઈનાં 'નૃથ' જાણે એક કડી હોય તેમ તેની ગણના આપેલી છે.

વિશેષ-આ વાર્તા જુ કા. દો. ભાગ ૧ માં પ્રકટ થઈ છે. પ્રતિ શુભરાત્રી લિપિએ લખેલી છે. પ્રતિ ૯૦ વર્ષની નૂરી છે. કાગળો ઘૂંચી અને ખવાયલા છે. પ્રસ્તુત વાર્તાનો અન્તનો થોડોક ભાગ તૂટક છે. આસપાસનાં લખાણથી તેનો લિપિસવત ૧૮૯૨ પછીનો જણાય છે,

અં. ૧૨૪-ઘ-મેનાપોપટની વાર્તા-શામળલાટ-

પૃ. ૧-૬૩ (તૂટક)

આરંભ-શ્રી ગણેશશાસ્ત્રેણુમાં ॥ શ્રી ગરુડેણુમાં અથ શ્રીધાંશનં
ખત્રીશી ॥ મેનાપોપટની વાર્તા લખી ॥

આંરંધૂ હિમઆંપત એ ॥ શરસ્વતીનાં પુણ્ય પાએ ॥

કર વીનતી નાંમી શીશ ॥ ક્રીપા કરે મુજને જુગદીશ ॥ ૨૧ ॥

બેહુ કરનેડી લાંગુ પાએ ॥ તમ્મે પ્રતાપે અથ પુરંજુ યાએ ॥ ૩૧ ॥

જીભાં આવી વાંશ જ કરે ॥ શેવક અંજી બાંહે જ ધરે ॥ ૪૧ ॥

શદા મન રાખેજી પવીત્ર ॥ વરણુ હરખે વીક્રમચરીત્ર ॥ ૫૧ ॥

માલવમુક્ષ શુભ ધારાં ગાંમ ॥ પવીત્ર ભોજ રાજનુ નાંમ ॥ ૬૧ ॥

અનંત-કેહે પુતલી ભોજ સુનંજુ ॥ શાંભલ રાયે જોડીને પાંજુ ॥

મુકા માંહે મુઠી હોયે જેમ ॥ ચંખેપે કહૂ છઉ તેમ ॥ ૭૮ ॥

દૂહો ॥ આયે ચરીત્ર જે શાંભલે ॥ મનમાં થઈ પ્રદેશન ॥

પૂન્ય ચંદ્રાયે(જી)મતનુ ॥ રેવાનુ દરશન ॥ ૪૧ ॥

યેક યક્ષેર યેક પદ જે ॥ શુણે શીખે ને માયે ॥

વીળેગ બાંગે તેહ તંજો ॥ યાંસ્યા પુરજુ યાયે ॥ ૪૨ ॥

.....વીધ્યા પાંમરો ॥ નીરધન પામે ધન ॥

કુમારો કં

વિષયાદિ-૧ સિદ્ધાસન ખત્રીસીમાંની વાર્તા, પદ્મમાસના પુતલીએ ભોજરાજને કહી
છે. મેના અને પોપટ વચ્ચે મેનાના પતિવ્રત(પણા) સંબંધમાં આલેલા કલહનો નિર્ણય
વિક્રમે કેવેક આત્મભોગ આપીને કરી આપ્યા તેનું વર્ણન આ વાર્તામાં કરેલું છે.

૨ દોહા, ચોપાઈ અને છપ્પા, એથી પદબદ્ધ બાંધેલા છે. પદ ૧૩૪૧ છે; ને ૬
વચ્ચે વચ્ચે ગણના પ્રત્યેક પંક્તિની પણ પદસંખ્યામાં સમાવેલી છે.

વિશેષ-૧ આ વાર્તા છપાઈ છે. પણ ઘણી અશુદ્ધ રીતે. પ્રતિ સંવત ૧૮૬૨ ના
આસપાસની છે, ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે. પ્રસ્તુત વાર્તાનું છેલ્લું પાનું અન્ય કોઈ
પ્રાચીન પ્રતિનું હોય એમ તેની લેખનશૈલી અને મરોડ આદિથી સમજાય છે. પ્રતિમાં
'જ'નો મરોડ બાળબોધ લિપિનો છે. માત્ર ચોડીકજ અનંતની કહીએ પડે છે; આથી
લિપિસંવત કે કવિ-બ્રાજ્ઞ વિષે કંઈ માહિતી મળી શકતી નથી

અં. ૧૨૪-ઙ-પ્રકીર્ણ પદ-હિન્દી પૃ. ૧-૨.

દરવાજે દરવાજે જનહદ શીંગી બાજે । બલીતના દરવાજે

વિષયાદિ-પદ-પંચરંગનાં સ્નાન (શ્રીકૃષ્ણ સંબંધી) વર્ણુમાં છે. ૫-૧-૨

લિ. સં. ૧૮૮૭.

અં. ૧૨૫ કુ-ગોવર્ધનદાસ, હરિદાસ, તથા કનૈયો-
પુ. ૧-૬; ૧-૬.

આરંભ:-શ્રીગણેશાયે નમઃ ॥ અથ કીરતન ઓછવનાં લખાં છે ॥ ગોરધન ॥

સાખી ॥ શ્રી ગુરુને ચરણે નમુ માગુ એ નીજ ગનાન ॥

સ્મરણ કરવા કરણુ ॥ પ્રભુ ગોવરધનનુ ધ્યાન ॥

ચાલ ॥ હાં રે શ્રી ગોવરધનનુ ધ્યાન ॥ એમ બિલા શ્રીભગવાંન ॥

આપણે ધ્રુવ ઓછવને તજીએ ॥ શ્રીગોવરધન બજીએ ॥

અન્ત-હનીહાં રે ॥ વરશે અંખડી રે ધાર ॥ દુખ નહી પાંખે કાંઈ રે લગાર ॥

ગીરી યજ્ઞો તાંતો રે અંગાર ॥ તેહને જલસ્પર્શ નહી લગાર ॥

માલ ॥ એહવી અઠલ મત ગોવંદની ॥ રાંગ રંગ ન ગનાં મધુરાં ॥

બલહારી હરીનાં છંદની ॥ જુગલ જુગારાં એસે ધુધરી ॥

ચરણે જમકાર કરે ॥ કર ત્રીજે ગીરી સ્થંભો ॥ કર ચોથે મોરલી

અધુરધરે ॥

શેષ પાતાલથી મોઢી રહા ॥ હરીદાસ ગુરુ એમ ઓચરે સ્વર

બેઠન અચરત યષ્ટ રહાં ॥

આરંભ-(ગોવર્ધનદાસ)

રાગ કેદારો ॥ રાત મધને શમે જશોદાજી કલો અપાર ॥

રમે સંધાર વાળતો પરવત ધરણી મેલ મોરાર ॥

ચાલ હારે હાંવે જશોદાજી કેહે કુએરને પરવત મેલ ધરણી ॥

તાહારો વેદ ન જાણે ભેદ રે પ્રભુ તહારાં કરણી ॥

અન્ત-... હારો ઇન્દ્ર કેહેવાએ ॥ અહીં જીર્તા તે જાલવ રાએ ॥

જે ઇન્દ્રને કીધો પથાંએ ॥ મલી મોટે મને શરાં કાજ ॥

જે શીખે સાંભળે ને ગાએ ॥ તેહનાં ભવનાં પ્રાંતીક જાએ ॥

કહી ચરણે કનૈયો દાશ ॥ ગોવરધન ગાંએરે રાશ ॥

ગોવરધન રાંચ સપુરણ ॥

વિષયાદિ-૧. શ્રીકૃષ્ણે ધંદની વૃષ્ટિનું નિવારણ કરવા ગોવર્ધન પર્વત તોળ્યો, અને ઇન્દ્રને નમાવ્યો તેનું વર્ણન મસ્તુત પદોમાં કરેલું છે.

૨ હરિદાસનાં પદનો પદબંધ સાખી અને ચાલથી બધોલો છે. કુલ પદ ૧૫ છે અને દરેકમાં ૪-૫ કડીઓ છે; ત્યારે કનૈયાનાં ૧૩ પદનો રાગ કેદારો અને ચાલ તેમ સાખી અને ચાલથી પદબંધ બાંધેલો છે.

વિશેષ-મતિ કંઈક અર્વાચીન જણાય છે; લિપિ ગુણાતી છે. પદની સંખ્યા તેમ જ લિપિસંવત લઘીઆએ નોંધેલાં નથી.

અં. ૧૨૫-ખ-ખાલ્લીલાનો કકકો-પૃ. ૧-૩-(તૂટક)

આરંભ-શ્રી ગણશયિ નમાં ॥ શ્રી ગરબોયે નમાં ॥ અથવા ખાલ્લીલાનો
કકકો લખો છે ॥

કકે લીજે રે શ્રીકૃષ્ણજીનું નામ ॥ અવીચલ પદ આપે ભગવાન ॥
ભવનાં બંધન છોડે જોએ ॥ કકે લીલા કહીએ તેહ ॥

ખખે ખંડ વીચારી બ્રમ ॥ પાપે પડવું છે નીરવાણુ ॥

મોહો માયા મહર પરહરો ॥ અમો તો વળી પાસે ખરો ॥

અન્ત-(તૂટક હોવાથી રીતસરનો અન્તભાગ નથી.)

ધધે ધરજા કીચુકો સહી ॥ બેન મલી પણુ મળી નહી ॥

કંકાસુરે હેવી વાણી કહી : ધધા એમ બોલે છે દાહી ॥

વિષયાદિ-શ્રી કૃષ્ણજી ખાલચરિત અને કસના વધનું પરાક્રમ પ્રસ્તુત કક્કા
દ્વારા વર્ણવેલું છે.

વિશેષ-પ્રસ્તુત કકકો મૂઠ ધધા ભવયામાં નથી. પ્રતિ કકક અર્વાચીન છે,
લિપિ ગુજરાતી છે.

અં. ૧૨૫-ગ-કકકો-(ગુ. તત્વ૦)-પૃ. ૧-૪ તૂટક.

આરંભ-કકા કરણી કરની ચાર ॥ ફરી નહી મનસા અવતાર ॥

જી જુંડલ ભરખખંડ જેહ ॥ કલીમાં કારણુ છે એહ ॥

શતગુરે શરણે જનમ સધાર ॥ કકા કરણી કરની ચાર ॥ ૧ ॥

ખખા શરવે ખોટું જાણુ ॥ શલ હરી સાચા પરમાંણુ ॥

શપન જેમ આવે ને જાએ ॥ જહાથી ઉપનું તાહા સમાએ ॥

ચોરાશી લખ ને ચારે ખાણુ ॥ ખખા શરવે ખોટું જાણુ ॥ ૨ ॥

અન્ત-(પ્રતિ તુતક હોવાથી રીતસરનો અન્ત ભાગ નથી.)

રરા રંણુનો ઉતારો ભાર ॥ હરી ભજને ઉતારો પાર ॥

ચોરાશીનો ખોતો ખ્યાલ ॥ માયા મનથી પાણુ વાર ॥

શરવે શારનું એ છે ચાર ॥ રરા રંણુનો ઉતારો ભાર ॥ ૨૭ ॥

લલા લાલ લેવાનો લાગ ॥ હરખ શોક બે મનથી ત્યાગ ॥

મીલ(ત) સંતોષ સમજનું કામ ॥ ચંચલ ચીતને રાખો ઠામ ॥

વિષયાદિ-વૈરાગ્ય અને તત્વજ્ઞાનનો પ્રબોધ પ્રસ્તુત કક્કા દ્વારા આપેલો છે.

વિશેષ-પ્રસ્તુત કકકો મૂઠ ધધા નથી; તેની શૈલી અને વિચાર માર્મિક છે; માત્ર
છેવટનો ભાગ 'વ'થી 'હ' પર્યંતનો પચ્ચો છે. પ્રતિ અર્વાચીન છે, લિપિ ગુજરાતી છે.

અંક ૧૨૬-દાનમનોહર-(સં. પે. ફા.)-પૃ. ૨-૮-૧

આરંભ—

મા: ॥

અનવચગુણપ્રાપ્તો ગૌડવંશોતિવિદ્યુતઃ ॥૬॥

અથ માર્ગયગોત્રં ચ યજુર્વેદ.....તુ ॥

માર્થંદિની શુભા શાસ્ત્રા દેવી નારાયણી તથા ॥૭॥

તદન્યથે તુ સંજાતો નાગરાજ.....મઃ ॥

તસ્માત્પ્રતાપમાર્તંદો ધર્મરાજર્પિકો મયત્ ॥

વિશ્વસ્થાશ્વાત્કો ધીરો વિ.....ર્પિકઃ ॥

તતઃ શત્રુપુ પ્રવલ્લવાચ૦ રાજર્પિ પ્રવલ્લસ્તતઃ ॥૮॥

હરિવપુલ્લો યસ્મા...દારણ... ॥

હરિ પ્રવલ રાજર્પિસ્તસ્માદાર્વિર્વમૂહ ॥૯॥

અન્ત—હિરણ્યગર્ભે સ્વયં ગોસહસ્રં...મૃત ઘટાર્ણ્યં દદાર્ન ॥

આચાર્યવર્યે સ્વલ્પ પાઠકેન્દ્ર દત્તં વિધિર્હં પ્રવિધાય સ ॥૬૪॥

રાજાશ્રિતો દ્વિજપ્રેષ્ઠો હરિ ધંકર રાવલ ॥

તજ્ઞો ગણપતિચિવ ગૌડવં.....ર્ણયત્ ॥૬૫॥

इति गणपतिरावलोत्तयः ॥

અન્ત—ભારત—સે વિશિષ્ટેશ્વા યજ્ઞાગ્રાસિ દિને દિને ।

તત્તે વિત્તમહં મન્યે શોપ કસ્યપિ રક્ષ ।

શતપથધૃતિઃ ॥ તત્રેત્રયં વિશિષ્ટે દમં દાર્નં રચાયેતિ ॥ આયાસશઃ પાણિભ્યો પિં મરીચસઃ । ગતિરેકૈવ વિત્તસ્ય દાનમન્યા વિપત્તયઃ ન્યાયેનાર્જનમર્થનાં વર્ધનં ચ...સત્રાયે પ્રતિપતિશ્ચ સર્વશાસ્ત્રેષુ પઞ્ચતે । આક્રમ્ય દ્વિજે સું—

વિધયાદિ-૧ આ સંસ્કૃત ભાષામાં રચાયેલું ઐતિહાસિક કાવ્ય છે. ગૌડ વંશના રાજા મનોહરે રોણાપુર આગળ, મોગલ દરબારમાંથી પાછા ફરેલા શિવાજીને દરખાસ્ત, તેથી તેને રોણાપુર પ્રદેશનો રાજા દિશ્વીપતિએ બતાવ્યો, અને તેને અંગે રાજા મનોહરે સં. ૧૭૧૧ માં ઐતિહાસિક બાદાજી ગણપતિ રાવલને સુવર્ણપુણાનું દાન આપ્યું, એ પ્રસંગ પ્રસ્તુત કાવ્યમાં સ્થોત્રબદ્ધ વર્ણવેલો છે. વળી તે સાથે બદ્ધ મદાદેવને દાન આપ્યાનો પ્રસંગ પણ વર્ણવેલો છે.

૨ આરંભમાં રાજા મનોહરની તેના ગૌડવંશીય પૂર્વજોથી આરંભ વંશાવલિ આપેલી છે, અને રાજા પ્રતાપનો તે વંશજ હોવાનું જણાવેલું છે. દાનમાહાત્મ્ય દર્શાવવા મદાદારત, શતપથ બાદાજી, આદિમાંથી અવતરણો નોંધેલાં છે.

૩ આ કાવ્ય પ્રકટ થયું નહય્યામાં નથી.

વિશેષ-પ્રતિનાં પાનાં આઠ છે. તેમાં ૮ થું પાનું અલગ પડે છે. પહેલું પાનું એટલે કે આરંભના ૪ સ્થોત્ર જેટલો ભાગ નથી, તેમ ૮ મા પાના પછીનો ભાગ નથી.

અં. ૧૨૭-ક-આદિપર્વ-(શુઃ આ.)-વિષ્ણુદાસ-(૨.૩૨.૬))-
પૃ. ૧૦૩-૨૦૮ (૧૮૬)

આરંભ-(પહેલો ૧૦૨ પાનાં ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

દાહઃ-જ-મેજેએ ॥ પરીક્ષત રાએનો તંત્ર ॥

દૂલ એક રાખૂ ન... આસ્તીક રૂપી પાવન ॥ ૩ ॥

તે'કથા કહુ'શર્વ ધર'યજ્ઞી...આણી'ઓજ ॥

જે'સાંભલે દુખ વાંચીએ ॥ પાંચીએ'સૂચ ॥ ૪ ॥

એક વાર પરીક્ષત શાંચરો ॥ વન વીએ અગ્રઆ શા... ॥

પ્રધાન થીએ માકમી ॥ શાહાસીક નર શર્વ કાએ ॥ ૫ ॥

બહુ અગ...રા વન વીએ રે ॥ એક અગ નાડો તહિ ॥

તેને શોધતો પાછલ... ॥ ગહ આવીએ વન ગાંહે ॥ ૬ ॥

તારે શાંત પાંચો પરીક્ષત ॥ જોવાને લાગો'શાએ ॥

ગેહ વદમા પ્રીણ ચારતો ॥ એક વીપ્ર દોઢો કાએ ॥ ૭ ॥

...

...

...

...

ઉપલો-મુખ નાગ પાંચા શાએ ॥ એ આસ્તીકની ઉતપત કહી' ॥

વીષ્ણુદાસ કેહે તે'શા... ॥ શૈનક રૂપી બોલા શહી' ॥ ૬૦ ॥

કડવાં ૧૫ ॥ રાગ દેશાખ ॥ કડી ૮૪૪ ॥

અપ્ત-પછી પાર્યે'કોષ ધરી તે'ઉપર ॥ દશ અષા મેલાં બાંધુ ॥

મારી છેદ કરો ત્રાહો ઠાંમે ॥ કપટ'માટે તે'નળ્યુ ॥ ૩૭ ॥

પછે'બાંધુ ધર્મ એ શૂરપતી સાથે મંકુ...અપાર' ॥

તેણી '(સ)મે'વાષો પાર્યે'તે ॥ શૂરપતી તેણી વાર ॥ ૩૮ ॥

મેલવંછી'છેદ પવનાંઅએ ॥ દૂર કરી જલધાર ॥

વીદ્યત નાશ કરીને નીરમલે ॥ કીધુ ગર્ગન'અપાર ॥ ૩૯ ॥

પછી શીતલ વાર્ય વાએ એક ॥ મંડલ શહી નીરમલ ચર્ચે'જોયુ ॥

એણે'પ્રકારે ખાંડવે'વનને ॥ અગ્ની'દેહ નીરવાંચુ ॥ ૪૦ ॥

એણે કરીને બૂવન ત્રણમા ॥ બે પાંચુ-અવ કાંએ ॥

બૂવન ત્રણના'નાદેથી-દાહ ॥ અમર બપાંવર હોએ' ॥ ૪૧ ॥

આનંદ પાંચો પાર્યે'વા ॥ મન કંપો શૂરપતી મન ॥

હવે'વનના પ્રાણી વીચારે ॥ આપણુ હણીએ કીરણુ'અરજૂન ॥ ૪૨ ॥

ઉપલો ॥ આપણુ હણીએ કીરણુ અરજૂન ॥ એવુ વીચારે મનેશુ'રહી ॥

કડવું ૧૬ ॥

...

...

...

...

વિષયાદિ-આ મી મહાભારતના અઢિ પર્વનો સરિહાર છે. રાગ અને રસવાધી પાંચમ ભવિષ્યો છે. મસ્તુત મતિમાં કડવાં ૧૫ થી ૧૬ છે.

વિશેષ-૧. આ પર્વ પ્રકટ થયેલું નથી. મતિ છલ્લું તેમજ નૂની છે. પહેલાં ૧૦૨ પાનાં મસ્તુત મતિમાં નથી, અને ૧૦૩-૧૭૪ પાનાં કરપાયલાં તેમજ વચ્ચેથી ખવા-યલાં દોષને કટકો લાગ પડ્યો છે. મતિની વિધિ ગુજરાતી છે. લેખનદંડી ભેટાં મતિ ધણી નૂની જણાય છે. દરેક કડવાને અન્તે રાગનું નામ તથા કડીસંખ્યા આપેલાં છે. મસ્તુત મતિમાં જનમેજનની મુઝયાના આરંભથી તે અર્જુને ખાંડવ વન બાળ્યું ત્યાં સુધીનો પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. પાનાં પાણીથી બીંભવાથી તેમ વચ્ચે વચ્ચે ચોડિયાથી પંચિત્યો લેલેથી ધણી જ મુશ્કેલ થઈ પડે છે. મતિ સુરતથી મળેલી છે, તે કદાચ આમત્રાથી ભથા દોષ. મસ્તુત પર્વનાં ઉવટનાં પાનાં ૧૨ ને આશરે પહેલાં સમભય છે.

૨ મસ્તુત પર્વ પછી મહાભારતના કોઈ એક પર્વના સારનાં બે પાનાં ભવિષ્યો છે, તે છલ્લું અને કરપાયલાં દોવાથી તેનો સંખ્યાક્રમ નથી જણાતો.

અં. ૧૨૭-ખ-ઉદ્યોગપર્વ (૧)-(ગુ. આ.)-વિષ્ણુહાસ (૧)-

(૨. સં.)-૫. ૨૨૦-૨૨૮ (તટક)

આરંભ-(પહેલાં બે એક પાનાં ન હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

...હી પતી નીલધ્વજ ॥ વીરવશમા રાએ ॥ ૮ ॥

હંડ ધીર જે તે વલી પ્રહસેન ॥ માહા શૂભટ જે હોએ ॥

વલી ખીજા નૃપ અનેક મીત્રી ॥ તેઠાવીએ શ્રવ કોએ ॥ ૯ ॥

માહારે પુરોહીત એક છે શહી ॥ ગૂણસીધૂ બધીએ જેઠ ॥

ધૃતરાષ્ટ્ર દરભેધન બધી ॥ મેઠલીએ આંધી તેઠ ॥ ૧૦ ॥

એવું સાંભલી વચન દુપદ તણુ ॥ શ્રી ક્રીશ્ણ કરે વખાણુ ॥

ધનધન રે શોભવંશના કુલ ॥ દીપ રાએ શુભંશુ ॥ ૧૧ ॥

જેમ દરભેધન છે બીશમ દ્રોણ સહાએ ॥

તેમ પાંડુપુત્રને સરવથા ॥ એક તમે દુપદ રાએ ॥ ૧૨ ॥

જેમ કાર્ય કરવૂં થટે તેમ કરજો તમે અવશ્યેય ॥

હવે હુ તાં વલીસ દારીકા ॥ એમ કહે દેવાધીદેવ ॥ ૧૩ ॥

... ..

ઉપલો ॥ શેન આપૂ તાંહે રાજ સખલ હરખ મનમાં ધરે ॥

તેણે રાએ શ્રી ક્રીશ્ણજી ॥ અરજીન પ્રતે એમ ઓથરે ॥ ૩ ॥

કડી ૬૨ ॥ કડવાં ૨ ॥ રાગ જોડી ॥

અન્ત-(૨૨૮ મા પાનાથી તટક હોવાથી રીતસરનો અન્ત નથી.)

કડવાં ૭ ॥ રાગ દેશાખ ॥ કડી ૨૩૬ ॥

એણી પેર ઉચરા રે ॥ વાએક વીહર પ્રતે જૂપાલ ॥
રજની વહી ગઈ રે ॥ એમ કરતાં ઘણી આતુકાલ ॥ ૧ ॥
સીધ સભા રચી રે ॥ સંજે તેડાવે ક્ષેણુ માંહે ॥
પ્રેમ રહે ધરી રે ॥ રાએ ધૃતરાષ્ટ્રે પૂછ તાંહે ॥ ૨ ॥

હાલ ॥ પ્રેમ ધરી ધૃતરાષ્ટ્રે પૂછ ॥ ધન સંજે મત તાહારી ॥
જે કાઈ કહાવું હોએ અરજૂને ॥ તે જૂજને કેહે વીસ્તારી ॥ ૩ ॥
વલતો સંજે એણી પેર બાસો ॥ યજુ કે(કો)રવપત વાંણી ॥
પ્રથમ કુશલ પૂછ છે પાંડવે ॥ પ્રેમ પ્રીત મેન આણી ॥ ૪ ॥
પછે અરજૂને વાએક કહુ છે ॥ શૂભટ શાંભસી તેહ ॥
બલા હોએ તો રા.....

વિષયાદિ-૧. મહાભારતના ઉત્તોમપર્વનો સારોક્કાર છે. કડવાં, રાગ, ઠાલ અને ગણવાથી પદ્યમય બાંધેલો છે, પ્રસ્તુત પ્રતિમા કડવાં ૨ થી ૮ (અધ્ય) છે, કડી ૨૩૬ ઉતારેલી છે.

વિશેષ-૧. આ પર્વ છપાયકું ભવ્યાર્થ નથી. પર્વનું નામ 'ઉત્તોમ' પણ વિષય-સંકલનાથી નજીવ છે. પ્રતિનો આરંભનો તેમ જ અન્તનો ભાગ પડેલો હોવાથી કવિની બોળખ, રચનનો કે લિપિનો સંવત પણ જણાતો નથી. લિપિ ગુજરાતી છે. પ્રતિ ભૂરી અને છલ્લું છે. પાનાં કરપાયલાં તેમ ખવાયલાં છે. આનો રચનાર ખંભાતવાળો પદ્મનરો નાગર કવિ વિશ્વદાસ દરો, એમ પ્રતિના આદિપર્વ આદિના ભાગ સાથે શૈલીની સમાનતાથી સમજાય છે.

૨. પ્રસ્તુત પર્વનું પહેલું કડવું તથા બીજા કડવાની છા કડીવાળાં પાનાં પડેલાં છે.

અં. ૧૨૮-વિનેયટની વાર્તા-(ગુ. વા.)-પૃ. ૧-૫૫

આરંભ-શ્રી મણેશાધિ નમઃ ॥ અથ વીનેયટ મુરખની વારતા લખી છે ॥
દોહરો ॥ સરથ વચન દો સરથતી ॥ ૬ લાંચ પાએ તુને માત ॥
આંપો જુધી સારસા ॥ જેમ ગરમ પુરણુ યાએ ॥
વીનેયટ ગુણુ ગાંધશુ ॥ માતા દો મુને આજ ॥
કુ મુદમતી અર્ગનાંન જી ॥ રચનાંએ કરજો વાચ ॥
જે કાઈ સરથતી ચીત ધરે ॥ સરથે તેહેનાં કાજ ॥
જે દરસન ઇછે માહાર ॥ પુરૂ મનોરથ આજ ॥

મોપાધ ॥ જંબુદીપ માહે જે સાર ॥ જરથખડનો ના જહુ પાર ॥
શોમપુરી સેહેર શોહામણી ॥ વીવીધ પેરની શોભાં ધણી ॥
વરો છે સોહ તાંહાં પુનવંત ॥ રહે માંહે રાજો જગવંત ॥

ડો/મરની નીદાં નવ કરે ॥ નીસ ધરમ અધીક આચરે ॥
 શોભપાલ ત રાખનું નાંમ ॥ તેહ તણુ કુ શુ કરવું વીખાણુ ॥
 વન વાંક નવ ડુંડે લોક ॥ નાંમ રાખનું પુનસલોક ॥
 વેહેવારી વેપાર જ કરે ॥ જોડ જ(ક)પાટક કાને નવ અડે ॥
 તે નગરનાં વેહેવારીઆ ॥ શેઠ રીખવદંત જગતે જાણીઆ ॥
 તેનાં ધન તણો નહી રે પાર ॥ પુત્ર પાંચશુ પ્રેમ અપાર ॥
 રૂપમાદંત અશતરીનું નામ ॥ સકલ કલા રૂપગુણીધાન ॥
 નીચડીન પીઠીની શૈવા કરે ॥ અનુદીન શુખ નીરગમે ॥
 જેસ્ટ પુત્ર શ્રી ધંદંત નાંમ ॥ બીજો રતનદંત કરે કાઠીક કાંમ ॥
 લખમીદંત ત્રીજો છે ચાર ॥ ચોથો એકદંતે કરે વેહેવાર ॥
 વખજદંત તે પાંચમો સહી ॥ જમ અખર શુખ ચહે નહી ॥
 મુરખચંદ ધર્મ અબીધાંન ॥ જુડી સુધી માટે પ્રકુલ નામ ॥

અન્ત-દાસ શોભ નગરનું રાજ જોગવે આર્યુદયું રે : રહેતાં વીનેચર
 વીર-મન-જોર્વીદયું રે

...
 વીલાથી કુઅર વીલાથી તણો ॥ મણીરતન મહા રૂપ ॥
 રૂપકુઅર ક્ષીલાવતી તણો ॥ શરસ કુઅર માહા શુપ ॥
 પુત્ર ચારે પરણીઆ : ચરખા ચરખી જોડ :
 પુત્ર મહુને નરખતાં : પેહોતાં મનનાં જોડ :
 રાજ અભિષેક સુતેને કરી : પેહોતાં મુગતી મોજાર :
 એ કયા જે સાંભળો : એકમનને નર તાર :
 આશાં પોહોચે મન તણી : પામે જવને પ્રાર :
 સુરત શેહેર શોઆંમણુ : વીલંદાવાડમાં વાશ :

બદ્ધરંકરે આ મર્યં લખો છે : વીનેચર રાએનો : ધંતી શ્રી ગરમ જમ
 પુરણુ થઓ છે.

વિષયાદિ-૧. રીખવદંત નગરોકને પાંચમો પુત્ર વિમલદંત ઉદ્દે મુરખચંદ દેશવટા
 પામતાં શોભપુર રાજના પ્રધાનપુત્રની પ્રેરણાથી તેની પુત્રી વિલાવિલાસીની સાથે
 ઉતરીને પરણે છે અને મરદેશ સેવે છે. વિલાવિલાસીની તેને ખરા રૂપમાં જોખવતાં
 તેની સાથે જાલતી ચાલતી નથી; આખરે તે મણીરતન રાજની પુત્રી સાથે પરણે છે
 અને તેની નૃસંહા, વિદ્યાવ્યાસજ આદિ જોતાં તેને પતિ ધરીને વિલાવિલાસીની સ્વીકાર
 કરે છે અને આંદમાં દિવસ નિર્મળ જો છે.

૨. 'કોડરા' ચોપાઈથી પદબંધ બધેલો છે, વચ્ચે જે સ્થાને ફાલ પછુ છે, જે
 ફાલ નવીનતા-દર્શાવે છે.

વિરોધ-આ વાર્તા વિસ્તૃત રૂપમાં જૃ. મ. દો. ભાગ ૩ નમાં વિદ્યાવિલાસિનીને નામે પ્રકટ થઈ છે. એ વાર્તા કવિ સામળની રચેલી છે, ન્યારે પ્રસ્તુત વાર્તામાં રચનારનું નામ જ નથી; વળી છપાયેલી વાર્તામાં નીતિ આદિના તેમ આતુરીના છપા છે ત્યારે પ્રસ્તુત વાર્તામાં તે નથી. પ્રસ્તુત વાર્તા સંક્ષિપ્ત છે, કદાચ તેનો વિસ્તાર હોય. પ્રતિ અર્વાચીન છે, લિપિ સુન્દરતી છે; રચનાનો કે લિપિનો સંવત નથી; વાર્તાનું પૂર નાનું છે.

અં. ૧૨૬-ક-અર્જુનગીતા-(ગુ. અ.)-ધનદાસ-

(૨. સં.)-પૃ. ૧-૩

આરંભ-શ્રીગણેશાયે નમા ॥ શ્રીશારદાયે નમા ॥ શ્રીગરુડાયે નમા ॥
શ્રીમાતા શરણતીની કીરપા થકી અખીઆન અરજુન ગીતા લખી છે ॥

શ્રીગરુપરતાપે ગાયે ॥ કીરપા તે સાધુજન ॥

પારે બરમા મારો આત્મા ॥ મને તે અરજુન ॥

અરજુન શુભો ગીતા શાર ॥ પંડવ શંભરો નીરધાર ॥

અરજુને એમ જ કાવીઈ ॥ શંભરો વર્ત-

અન્ત-(પાનાં કરપાયલાં હોવાથી અન્ત ભાગ ઉડ્યો છે.)

વિષયાદિ-જુઓ નોંધ અં ઉપરની ૬૦ રૂની પાનું ૧૭૯.

વિશેષ-આ ગીતા પ્રસિદ્ધ છે. પ્રતિ ફક્ત અર્વાચીન છે, લિપિ સુન્દરતી છે; ફરક પાનાનો અર્થ ઉપરનો નીચલો ભાગ કરપાઈ કાઢી મથ્યો છે.

અં ૧૨૬-ખ-ધર્મગીતા-(ગુ. અ.)-(૨. સં.)-પૃ. ૧-૩

આરંભ-શ્રીગણેશાયે નમા ॥ શ્રી શારદાયે નમા ॥ શ્રી ગુરુગાયે નમા ॥
અથેશ્રી માતા શરણતીની કીરપા થકી આખીઆન ધર્મગીતા લખી છે ॥

પરથમ પદનામ કરે ગુરુગાયે ॥ બેહુ કરજોડીને લાગુ પાયે ॥

શુધ ભુધ મા કરજો શાયે ॥ શેવક જનતી પુરજો આશાયે ॥

કરે વીનતી બેહુ કરજોડી ॥ જમગીતા કહે વીશતારી ॥

જુગજીવન કીરપા કરી ॥ શુંબ અશુંબ કહે વીશતારી ॥

રશનાયે રામ નામજ કહુ ॥ હરી નામનો નવ પાર ના લહુ ॥

કહે શેવક વીનતી આધાર ॥ એક મુને ઉપજો વીચાર ॥

કુતવચન ॥ હરી જન તે કમ જાણીયે ॥

ધરમરાઈ વચન ॥ તાહોરે ધરમરાઈ તા વાણી બણે ॥

પરથમ કરે બરામણની શેવાયે ॥ ને પુએ જે નારાંએજુ દેવ ॥

વચન વીપરમું ચીત ધરે ॥ તે ઉપર અતી આનંદ કરે ॥

જેને હરી શાયે સનેહ ॥ ભગતી લખણ કહીએ તેહ ॥

પરતીવંતા જેને ઘેર નાર ॥ ચતવાદી જેનો વીચાર ॥
જુખાને રાંનોયે જેહ ॥ ભગતી લખણ કહીએ તેહ ॥

અન્ત-ક્યાં જઈ રહેવું તેના ઉત્તરમાં ધરમરાઈ વચન ॥

અણગણુ જે પીએ નીર ॥ ધુવાડાના જલ્યા બહુ કરે ॥
ખેવ દાતે જે માથુ ધરડે ॥ તેને ઘેર અણચીતા પડે ॥
ધરમાં જાર નહોં લગાર ॥ આલશમાં કાડે અવતાર ॥
કરોલીઆનાં જલ્યા બહુ કરે ॥ વધી તેના ધરના આજે ધણી ॥
ખોલ સાચાને ખોલે આલ ॥ ટુકારી ખોલા વેવાર ॥
શશરો દેખી નવ દાંકે શીય ॥ તેના ધર પર પાડે ચીય ॥
ધરમે વચન કહાં જે ચાર ॥ કુત મનમાં આનંદ અપાર ॥
હિતમ કયા જમગીતા જેહ ॥ હરી ભગતને વલંભ તેહ ॥
એ કયા જે નીતે બણે ॥ કુત નહી તેને આંગણે ॥
ચરવે શુણને એકે મન ॥ ચરગ લોક પામે તે જન ॥
જે જે રામ શીતારામ ॥

અથે શ્રીધરમ-જમગીતા શમપુરણ શમાપતે થઈ છે ॥ શ્રીરચતુ ॥
શ્રી ॥ કલાભમયતુ ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥ શ્રી ॥

વિષયાદિ-મસ્તુત ગીતામાં કૂતના, જે પ્રત્નોના ઉત્તરમાં યમે (ધર્મશાસ્ત્ર),
હરિભક્તનાં તેમજ તેના કૂતેકુટાના અપહરણ અર્થે પ્રવેશ કરના પેલવ સ્થાને નિર્દેશાઈ છે.

વિશેષ-આ ગીતા મઠક ધયલી ભણવામાં નથી. વિવિધવત અન્તે આપેલા
નથી. પણ મસ્તુત પોથીના અન્યત્ર વિષિ સંવતથી તે સંવત ૧૬૨૦ હોવાનું સમજાય
છે. પ્રતિ અર્વાચીન છે. વિષિ ગુજરાતી છે. પ્રતિ તેલવાળી યવાથી મલીન ધયલી છે,
તેમ કૃતિકી પણ છે.

અં.-૧૨૯-ગ-કકકો-(૨. સં.)-(લિ. સં.)-પૃ. ૧-૨.

આરંભ શ્રી ગણેશાએ નમા ॥ શ્રી ચારદાએ નમા ॥ શ્રી મરજોએ
નમા ॥ અથે શ્રી માતા શરણતીની કીરપા થઈ વડો કકો લખો છે ॥

કકે લીજે શ્રીકરણનજનુ નામ ॥ અવીચલ પદ આપો ભગવાન ॥
ભવના બંધન છાડે જેહે ॥ કકો તો વધી કહીએ તેહ ॥ ૧ ॥

ખળે જોગ વીચારે ખાણુ ॥ પાપે પડવું છે નીરવાણુ ॥
મોહો માઆ મછર પરહરો ॥ ખળો તો વધી યારો ખરો ॥ ૨ ॥

અન્ત-કકે હરજની શું ધેર ॥ નેદ જશોદા મુકા ધેર ॥

કુખળને ધેર વાણી ૧૬ ॥ કહો એમ ખોલીને ગયા ॥

અરજીન સાથે પરીતજ કરી ॥ હસનાપોર આંખેવા શ્રીહરી ॥
ભરી શભામે કીધા શમેષ ॥ દરપદને આનદો વેદ ॥
પાંડવ ઉપર કુરુષા કરી ॥ શારથી યધ્ બેઠા શ્રી હરી ॥
રાણપરોણો લીધા હાત ॥ જીતાડો પાંડવનો શાય ॥
નારદ રૂપીએ વાણી રે કહી ॥ પાંડવની ઇછા પુરી યધ્ ॥
એ કહે શીખે ને ગાએ ॥ મનની ઇછા પુરણ યધ્ ॥

અથે વડો કહે સમપુરણ સમાર્પત યથો ॥ શ્રીરામજી શ્રીરથતુ ॥

વિષયાદિ-પ્રસ્તુત 'કક્કા'માં શ્રીકૃષ્ણના બાલચરિતથી આરંભી પાંડવોને મહા-
બારતના યુદ્ધમાં સહાયતા આપ્યા પર્વતના પ્રત્યેક અસ્તિત્વેના બાલ 'ક' થી 'હ' પર્વતના
દરેક અક્ષરમાંથી ફલિત થતો ઉપદેશોલો છે.

વિશેષ-આ કાકો પ્રકટ થયો નવયામાં નથી. પ્રતિ વિષેની માહિતી મઠિ ઉપર
જુઓ અં. ૧૨૬-જ ની નોંધ.

અં. ૧૨૯-ઘ-પદો-હિન્દી પૃ. ૯

મોહનદાસ (મુલારામનાં ને પદ); અજ્ઞાત કવિ (યમ કારગતીનું પદ); કરોર
મગનો અને રેલતો.)

આ પદોને અન્તે પ્રતિના લિપિસંવત આદિની માહિતી આ પ્રમાણે છે:-
સંવત ૧૬૨૦ ના અખાડ સુદ ૧૧ અગીઆરશ ને વાર શુકર ॥ તારીક
૧૫ મી ॥ શને ૧૮૬૪ ને દને પુરી યધ્ છે ॥ પરત પરમાણુ જેવી ઉતી
તેવુ લખુ છે ॥ લખનારને દોશ મો દેશો ॥ દશકત વરધ ખોટ ઉમેરીને
વાંચળે ॥ સાધ સતની વીનતી ભારી ॥ તેની અકસર લેજે ભેરી ॥ શત
શાહેબ ॥ શ્રીરથતુ ॥ કલાણુમથતુ ॥ ચોપડી રતન જડુ ડેલાડવાણી છે ॥
જે કાષ.....તેમને ગોપાળ વીશરામની કુવાધ ॥ બૂલ ચુક ॥

અં. ૧૨૯-ડ-શિવકથા-(ર. સં.)-(લિ. સં.)-પૃ. ૧૮

વિશેષ-શિવરાત્રીની કથા છે; લિપિસંવત અર્વાચીન નવાય છે; બીજા કાઈ
લેખો પાછળથી અર્ધ બાલબોધ અને અર્ધ ગુજરાતી લિપિમાં લખેલી છે. ધણી જ અચૂક
છે, તેમ વચ્ચે વચ્ચે 'પદ' અને શબ્દોનું ઠેકાણું નથી. તેમાં રચનારનું નામ નથી,
તેમ લિપિસંવત પણ આપેલો નથી.

અં ૧૩૦ પંચતંત્રનું ભાષાંતર (ર. સં.) (લિ. સં.)

પૃ. ૧૧-૧૮૦ (તુલક)

આરંભ-(પેટુલાં દશ પાનાં નહોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી.)

તત્ર કથિદુત્યાય ચમુનાતટમુપપેદે તત્ર મરક્તસદશાનિ શણ્યાપ્યાણિ મહમાજઃ

અથ (અર્થ):-એહેવે ત્યાંહાં પિંગલક નામે વન માંહે સિંહ મૃગજાતિ પરવર્યો થકો તૃપા બ્યાકુલ થકો ઉદક પીવાને વમુનાકાંઠે આબ્યો. એહેવે સંજવક ત્રાડ્યો તેહનો ગંભીર શબ્દ સાંભવીને સિંહ ત્રિહવા લાગ્યો પણ ત્રિહવું કા આગલ જણાવે નહિ પછે વડનાં વૃક્ષ હેઠાં મંડવિ કરિને બેઠો. એહેવે તે સિંહને શિયાલ બે આગે પ્રધાન હુતા તેહેને દેશવટો હુતો પણ તેહેની પૂઠે સદા બે વેગલા દ્વિડતા તે પ્રધાન બેઠો મહિમામહે મંત્ર કરવા લાગા તેહે નામે એક દમનક એક કરટક તે માંહે દમનક કરટક ને કેહે છે કરટક સાંભલ એ તો આપણો સ્વામી પિંગલક સિંહ ઉદક પીને જાતો હુતો પછે ન જાણ્યો સા માટે તરબ્યો થકો પાછો વલીને મંડળી કરીને બેઠો છે મન માંહે બ્યગ છે પણ એ કેહેતો નયિ વલતો કરટક બોલ્યો બાર્ધ દમનક આપણે ધણી વાતે સુ કાર્ય છે એ બ્યાપાર આપણો નો હોય જેહેને જે બ્યાપાર ન ધટે તેણે તે બ્યાપાર ન કરવો.

શ્લોક—અવ્યાપારેષુ વ્યાપારં ચો નરઃ કર્તુમિચ્છતિ ॥

સ એવ નિઘન યાતિ કીલોત્પાટીવ વાનરઃ ॥૧૧॥

અન્ત—ને ચડકલી ચડકલી બે ત્યાંહાં રહેતાં હતાં પછે ધ્રમ કરતાં બેસી રહેતાં હતાં એહેવા માંહે માહાવર્તુ ગલવા લાગ્યું પછે કોઇ એક વાંનર ટાઢે આકલો થયો પછે દુઃખીઓ યધને દંત કરડવા લાગ્યો ધૂમવા લાગ્યો. પછે તે વાંનર સમડીને મૂલે આવીને બેઠો પછે તેહની તે અવસ્થા દેખાને તે ચડકલી બોલી બાધ વાંનરા તું હાથપગનો ધણી દેખીએ છેયે અને પુરષ સરખો દેખીએ છેયે તો કિમ ટાઢે ધૂએ છે ધર કિમ કરતો નયિ પછે તેહ—

વિષયાદિ-વંચતંત્રના પહેલા તત્ર મિત્ર બેઠું ભાષાંતર છે. પહેલાં દશ પાનાં નથી; પિંગલક સિંહ સંજવક વૃષભથી બીને છે ત્યાંથી તે વાનર ચડકલીને મારી ત્યાં સુધીની વાર્તાનું ગલા. ભાષાંતર છે.

વિશેષ—આ ભાષાંતર શિલાભાષવાળા પુસ્તકમાં પ્રકટ થયું છે. પ્રતિ અર્વાચીન નથી; લિપિ ગુજરાતી છે. પ્રતિનાં પાનાં પાણી અને શાહીયા ચોરલાં છે. વચ્ચે મધ્ય ભાગે કરપાયલાં પણ છે. અક્ષર અણિશુદ્ધ અને લખાણ પણ શુદ્ધ છે. ભાષા પણ કંઈક નૂની છે.

અં. ૧૩૧-શ્રીમદ્ભાગવત-(ગુ. પુ.) વલ્લભ ભટ-(૨: સં:

૧૭૬૩-૬૪)-(લિ. સં.)-પૃ. ૩૬-૭૭ (તટક).

આરંભ-૫. ૪૫ નહીં હોવાથી રીતસરનો આરંભ નથી:-

ને કેહે ॥

મુગ્ધી તત્પર પ્રભુની સેવાં વીશે ॥ સદાં કાલ તાંહાં રહે ॥ ૧૦ ॥

જે કો પુરસ સંસારી સરે ॥ ઈર્ષા મુગ્ધી મારમ આચરે ॥

જેહે ને હરી-દરસન જોવાનું મન ॥ ભાષાંએ એક...જન ॥ ૧૧ ॥

સમસ્ત પ્રાણીને સમાન લેખે ॥ સમાન ચીત દ્રસ્ટી કોને નવ ઊવેખે ॥
શકુને સરખા લેખે મન માંહે ॥ તંત્રી અ...સી માંરગ કહેવાંચે ॥૧૨ ॥

... ..

ઈતીશ્રી ભાગવતે માંહાંપુરાંચે ॥ શુકપરીક્ષીતસંવાદે ॥ તૃતીય રકથે ॥
અગણીનીક્ષેદ અધ્યાયે રે ॥ ૨૯ ॥

મધ્ય-એ તેત્રીસ હધ્યાં મંથ પુરંચ ॥ અશ્વોક્તી સંક્ષાં ગણી ॥
સાંતસે પંચાશ ઉપર ॥ એકવીશ અગણી ॥ ૩૨ ॥
સપત સતર ત્રેસેઠાં માંહે ॥ જ્યેષ્ઠ માંસ નીધાન ॥
પુર્ણમાંસી છુદવારે ॥ સંપુરંચ હવુ આંક્ષાંન ॥ ૩૩ ॥
ઓદીચ જ્ઞાંતી ટાલકીઆં ॥ દ્વિજ સુર્જપુરમાં વાસ ॥
ગુણ દીપીકાં ક્ષેત્ર ગામે કયા કીધી ॥ ગુણ વર્ણ્યા શ્રીઅયિનાસ ૩૪
ભટ સુકદેવ સુંત નાંહાંના ભટ ॥ તેનાં સુત વંશભ નામ ॥
સાંધુજન હરીકીર્તીધી ॥ વર્ણુચીયા શ્રી ગુણમાંમ ॥ ૩૫ ॥
સંસારસમુદ્ર અયાંગ માંહે ॥ શ્રી રાંમનામ છે નાંવ ॥
તે જન તરી પાર ઊતરસે ॥ જો મન રાખે ધડ ભાંવ ॥ ૩૬ ॥
ધડ ભાંવ જે રાખે પ્રાણી ॥ તે તે સેજે વૈકુંઠ જાંચે રે ॥
કર જોડી વીમ વંશભ કંહે ॥ પુર્ણ હવી ત્રતીય રકથ કયાંચે રે ॥૩૬ ॥

ઈતીશ્રી ભાગવતે માંહાંપુરાંચે ॥ શુકપરીક્ષીતસંવાદે ॥ ત્રતીય રકથે ॥
થળાં પુર્ણ તેત્રીસ હધ્યાંચોરે ॥ શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ ॥ સંમપુર્ણ ॥ સમાપ્તી ॥

શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી સારંદર્ભ નમઃ ॥ શ્રીકૃષ્ણ પ્રમાતર્મનય નમઃ ॥
પ્રથમે પ્રણમુ શ્રી ગણપતી ॥ હંસવાહની શ્રી સારંદર્ભ સરસ્વતી ॥
સુભ મતી દેજો સરવર્દા ॥ કીર્તી કરી ટાંલો દુરમતી ॥ ૧ ॥
ચાંધ ॥ સર્ગ (દા) કીર્તી કરી સુભ મતી દેજો ॥ વીમહર્ણુ સુખકારી ॥
ગજાંનન પાંવન મુખ જીવલ ॥ કર અ(અ)ધુધ કરસી ધરી ॥ ૨ ॥

... ..

એ શ્રીમહા(દ)ભાગવત કયા મનોહર છે ॥ ચતુર્થ રકથ વર્ણન ॥
અધ્યાં અંકત્રીસ કહાં પુરાંચે ॥ તે સુણજો તાંમા જન ॥ ૪ ॥

અન્ત-અસાંવરી ॥ પ્રાચીનબરહી રાંચે નારદને ઉપદેસે નીરધાર ॥
વૈકુંઠગતીને પામે છુપતી ॥ તેને ત્રુઠાં દેવ મોરાર ॥ ૪ ॥

... ..

બહાં ભુવે તાહાં નક્ષ દીમે સનીધ પન ગંભીર ॥
વનસપતી સગને દેખીને

વિષયાદિ-૧ આ શ્રીમદ્ભાગવતના ત્રણ સ્કંધોનો કવિતામહ સાર છે તેમા શ્રીમ્ સ્કંધના ઓગણીસમા અધ્યાયની ૧૦ મી કડીથી તે છઠ્ઠા સ્કંધના અધ્યાય ચોથાની સાતમી કડી છે.

૨ આ આખ્યાન લોકોમા પ્રચલિત છે પણ પ્રસ્તુત ઘણી જ અશુદ્ધ છે વચર્મા કેટલાક સ્કંધોએ શાહી ઉપરી જવાથી અક્ષરો ઝાખા થયા છે પાના ૭૩ માને અને ૭૪ માને પાઞ્ચો ભાગ કોરો છે, ૭ ત્રીસમે અધ્યાય કડી ૬૫ થી અને ૨૭ મે કડી ૫ સુધી, એટલે ભાગ, અને છઠ્ઠા સ્કંધનો પહેલો અધ્યાય કડી ૫ થી તે ૨૨ મી કડી જેટલો ભાગ વધે છે

વિશેષ-૧ આ આખ્યાન કવિ વિમ્ વલ્લભનું છે એ મુરતનો વતની છે તે ગણદેવી પાસે કાપિર ગામમા પશુ રહેતો હતો કવિએ પોતાની ઓળખ ઉપર કડી ૩૪-૩૬ મા આપી છે

૨ “ગુજરાતી પ્રિવર્ટીંગ” પ્રેસનું પદ્મજી ભાગવત પ્રકટ થયું છે તેમા વિમ્ વલ્લભના આ સ્કંધ પ્રકટ થયા છે પરંતુ જણાય છે તેમ પ્રસ્તુત પ્રતિ કરતા, આ છાપેલી પ્રતિમા ઘણી કડીએ વિશેષ દેખાય છે, તેમ કેટલુંક પાણી પાઞ્ચથી ઉમેરાયતું પણ સમભય છે અને પાકાતરો પાર વિનાના છે કવિના સ્થાન આદિ સંબંધમા ઉપર આપેલી ૩૪ મી કડીનું બીજા પાદ છાપેલા પદ્મજી ભાગવતમાની એની કડીના બીજા પાદથી જુદું પડે છે જુએ

ગણદેવી પાસે કાપિર ગામમા વર્ણવ્યા ગુણપ્રકાશ ૩૭

પ્રસ્તુત પ્રતિમા ૩ જ સ્કંધના ૩૩ મા અધ્યાયની ૩૮ કડી છે, જ્યારે પ્રસિદ્ધ પ્રતિમા ૪૩ છે, તેવો ફેર બીજા સ્કંધના અધ્યાયોની કડીસખ્યામા પડે છે વૃત્તીય સ્કંધ કવિએ સ ૧૭૯૩ ના જેઠ માસની પુનમે, ચોથો સ્કંધ સ ૧૭૯૪ ના અષાઃ સુદ ૧૦ મે, પાંચમે સ્કંધ સં ૧૭૯૪ ના ચૈત્ર વદ ૫ મે પૂરો કર્યો છે આથી સમભય છે તેમ કવિએ ચોથો સ્કંધ પાંચમા અને છઠ્ઠા સ્કંધ પછી રખે છે છાપેલી પ્રતિમા જે દશમ સ્કંધ છે તે પ્રમાણ અને સુદર મેલાવણે છે અને ૧૨ મે તથા ૧૨ મે નેકે વિમ્ વલ્લભની મુદ્રાવાગો ગળે છે પણ તેમા મધ્ય કે અંત ભાગમા વલ્લભના નામનો ઉલ્લેખ કયાને જણાવે નથી, તેમ તેની પૃથા પ્રમાણે આખ્યાનને સ્વચ્છમય અને સ્વચ્છોળખને નિર્દેશ નથી, તેથી તે કઈક સરાયઝસ્ત લેખી રાકાય

૩ પ્રતિ ગુજરાતી લિપિએ લખાયેલી છે, પણ તેમા કેટલાક અક્ષરોના મરોડ ભાગજોધ લિપિના જ વચર્મા કોક પક્ષિ ભાગજોધ લિપિએ પણ લખેલી છે અમદાવાદી કાગળ આડો ખેવડો વાળો તે ઉપર લખેલું છે કાગળો જૂના હોવાથી લઘીઆને અક્ષરોની શાહી ફેલાઈ જવાને બધ લાગેલો કવચિત જણાય છે પાછલા ભાગમા ઘણું પાનાં કોરાં છે

અં. ૧૩૨-ક-ભાગવત પ્રથમ સ્કંધ-(ગુ. આ.)-વિષ્ણુદાસ-
પૃ. ૧૪-૨૬-(તુલક)

વિરોધ-૧. પહેલા સ્કંધના અગ્રીઆરમા અધ્યાયથી તે અઢાર અધ્યાય સુધીનો ભાગ આ પ્રતિમાં છે. ૧૯ મો અધ્યાય પહેલો છે. એટલે રચનારનું નામ કે રચન-સંવત જણાતાં નથી

૨ “ગુજરાતી પ્રિટીંગ” પ્રેસના “વટખંધ ભાગવત”ની પ્રતિ ભેતાં આ પ્રતિ તેને મળતી આવે છે, જોકે કોણક કોણક કહીને ફેર છે, તેમ પાઠાંતરો ધણાં છે, પરંતુ કવિ વલ્લભની આ કૃતિ હોવાનું સમજાય છે.

૩ કંઠાક્ષરખ્યા નોંધેલી નથી, તેમ રાગનું નામ પણ નોંધેલું નથી. પ્રતિ ધણા જ ચોખ્ખા પ્રશ્ન અને મોટા અક્ષરે લીંગ ફેરીને લખેલી છે.

અં. ૧૩૨-ખ-રામાયણ-(ગુ. આ.)-વિષ્ણુદાસ-પૃ. ૨૬-૧૦૧

આરંભ-શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ અથ રામાયણ લખ્યું છે ॥

ધંન્વાશ્રીઃ પ્રથમે વર્ણ્યુ ગુરુ ને ગંજીપતી, લજ્જતાં ભાવશ્ચ રે સુરીનર સર્વકા ધાએ ૧
ધાએ સુરીનર સર્વકા, દરીલગ્તનો ઉપદેશ મન તણા મનોરથ પ્રરમે
ગૌરીપુત્ર ગણેશ ૨

હું અલ્પજુષી આદર ધરીને પ્રેમે કહું પ્રણામ
રઘુનાથજીનાં ગુણ બોલવા મારી પુરણ કરમે ચીત દામ ૩
હંથવાહની હરખે સ્તવુ, મનધરીને અતીઆ હોવાસ
મુને માતાશ કરમે કૃપા કરમેડી કેહે વીષ્ણુદાસ ૪
હવે અર્જુનધ્યા કાંકની પાર્વત કયા બોલીશું જોહ
નરનારી જે શ્રવણે ધરે પ્રભવાશ ન આવે તેહ ૫

X X X X

આદિ કવી વાલ્મીકે રૂપી તેહને કહું નમસ્કાર
શતકાંટી રામાએણુ તણો તેણે કરૈ વીસ્તાર ૭
વાલ્મીકે રૂપીને આશ્રમે પ્રધાર્યા નાર્દે રૂપી એક વાર,
આવર્જના કીધી ધણી મન પ્રેમ ધરી અપાર ૮

અન્ત-(ધંન્વાશ્રી) રથે બેસી પછે ભર્ય શત્રુધન શીએ તાર્હાં શધાબ્યા
શેન્ય મુઝટ શરવકા સાથે નદીગામ માંહાં આબ્યા ૨૧

X X X X

રામકથાથી જનકાદીનાં ઠાણુ દુરીત યાંયે
ધર્મ બર્થ ને કાંમ મોક્ષ તે આર પદારથ પાંચે ૨૪

ઉપસો: ચાર પદારથ પાંમે જે દે રામકથા ચીત માંહાં ધરે

વીષ્ણુદાસ કહે તેહને શ્રી ચ્હુવીર કપા કરે ૩૦ ॥ ૪૩વા ૩૮ ॥

૪તીથી અલ્પેધ્યા કાંડ.....શ્રી રામચંદ્ર દેવ ॥ માહાપાતકનાશન ॥

વિષયાદિ-૧ આ વાલ્મીકી રામાયણના અલ્પેધ્યા કાંડનો સાર છે. રામ વનવાસ ગયા પછી ભરત અને શત્રુઘ્ન તેમની પાછળ મનાવવા ગયા. પરંતુ રામની આજ્ઞાથી તેમની પાછાને રાજગાદી ઉપર મૂકી, રાજ્ય અમલ અલાવવાનું કરાવી, પાછા આવી ભરત નંદીમામમાં રહ્યા, એ પ્રસંગ આમાં તારવાયેલો છે.

૨ ૪૩વાં ૩૮ છે. કવિ વિષ્ણુદાસના આખ્યાનને અંતે એક ૪૩વામાં બ્રહ્મા ૪૩વાંના રામ અને વિષયનું સાંકળીયું તારવવાની પરિપાટી બણીતી છે, પરંતુ પ્રસ્તુત પ્રતિમાં એ પરિપાટી જળવાયેલી જણાતી નથી તેમ કુલ કહીસંખ્યા કવિઓજબ અને રચન-રૂપત આદિ અરો પછુ નોંધેલા નથી.

વિશેષ-૧. પ્રતિ મોઢા મોઢા અક્ષરે લીટી દોરી લખેલી છે. તે સમયના પ્રમાણ-માં જોડણીને મુદ્દો અલગ વિચારતાં, પ્રતિ શુદ્ધ છે;

૨ આ આખ્યાન પ્રકટ થયું નથી. લહીઆએ પ્રતિને સુરોભિત કરવા ૪૩વાં અને રાગ લાવ સાહીથી લખ્યાં છે; તેમ આખ્યાનના આરંભમાં અને અંતમાં લાલ સાહીથી પૂરો પણ કાઢ્યાં છે. ૧૪ થી ૩૮ સુધીનાં ૪૩વાંમાં લગભગ દરેક ૪૩વાને અંતે વિષ્ણુદાસનું નામ મુદ્રિત છે.

૩ કવિની વાંણી સરળ અને કંઠક રસભર પણ છે.

અં. ૧૩૨-ગ-અરણ્યકાંડ-(ગુ. આ.)-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં.)-

પૃ. ૧૦૨-૨૭-(તુલક)

આરંભ-શ્રીગણેશઅ નમહાં । શ્રી શારદાઅ નમહાં ॥ શ્રી શરણે નમહાં ॥

પ્રથમે વીનાએક વીનવુ શૈલસુતા તમને રતવું,

જેમ કવું રામગુણ વીરતાર ૨. ૧

દુદાસ દેવ હયા આંણી નીજ સેવક મુજને નાંણી,

મુખ વાંણી. આપે પર્મ કીપા દરે.

દાસ-કપા કરી હયા આંણી મુખ હયા કરી દેવેસ

શુભ કાળ પ્રથમે આરાધુ ગૌરી તે પુત્ર ગણેશ

X

X

X

X

શાંભલતાં મુખ ચર્વ પામીએ કહે સેવક વીષ્ણુદાસ ૪

માતા કેરે વચને સંમજી નીજ ભરો કાધું મન

લક્ષ્મણ ને જનકી સંધાયે જઈ વશા તે માહા વન ૫

મીત્રકુટ ગીરી જઈ રહા શ્રી રામજી મઠ વાલી ૬

અનન્ત—રામનાંમ શાંભળતાં પંખી આવ્યો માર્ગ ઝુટાએ ૨૩
 જુવે તો જનકી હરીને લંકાં જુપ લઇ જાએ ૨૪
 પાંખ દલાતી રજા રાખો પછી પંખી બોલ્યો એમ
 અરે પાપી જનકી હરી મુજ આગળ જાઇય કાઢે ૨૫
 X X X X
 ખીજ પાંખે જનની છત્ર ક્ષણ માંહાં ધર્મ જતાં નાદાસ
 રાવણ કેરી ગદા ચુકવી તવ ઉજો આકાસ ૨૬
 દાસ નંદે રાત બાંધુ પાઠવ્યાં માહા તીવ્ર તાંહાં જેહ

વિષયાદિ-૧. આ રામાયણના અવધકાંડનો સાર છે. આમાં પર્વદી અને દંડકારણ્યમાં રામ વનવાસ રહેલા હતા ત્યાં મરીચીને સુવર્ણમૃગ કરી, સીતાનું મન લોભાવી, રામચંદ્રને તેને મારવાને પ્રેરાયા અને રાવણ એકદમ આવી સીતાને હરી ગયો, એ પ્રસંગ વર્ણવેલો છે. જટાયુ પક્ષી રાવણને સીતાને હરી જતો અટકાવવા મયે છે, ત્યાં સુધીનો ભાગ લખાયેલો છે. પછીથી પ્રતિ વૃદ્ધ છે.

૨. કડવાં ૧૪ ની કડી ૨૬ સુધીનો ભાગ છે.

વિશેષ-પ્રતિની નોંધ મઠિ જુઓ ઉપર અંકે ૧૩૧-ખ.

અં. ૧૩૩-ક-કર્ણપર્વ-(ગુ. આ.)-વિષ્ણુદાસ-(૨. સં. ૧૬૫૫)-
 (દિ. સં. ૧૭૧૩)-પૃ. ૧૨-૭૭-(તુલક)

આરંભ-(કડવાં ૫ ને ૬ કાની ૬ કડી પછાથી રીતસર આરંભ નથી.)

મકાત કાલ હવો સહુ આસ્વા કરવા માહા સંભ્રામ
 દુર્યોધન પાંડવ જીવાની કરી હદિશૂ દામ ॥૭૮॥
 ત્યારિ કર્ણ કિહિ માહારી વીઘાનું સકલ કાર્ય દેખારું
 કિ પાંડવ મુઝનિ મારિ કિ હુ તેહનિ નાશ પમારું ॥૮૦॥
 યાગિ ઈદ્રિ ધનુષ સમર્પ્યુ ફરશુરામનિ હાથિ
 તે હવાગ્ય કરિ મહી મુદ્ધ કરવું પાંડવ સાથે ॥૮૧॥

X X X X X
 દુર્યોધન કિહિ અહો શસ્ત્ર તું સાંભલ્ય સસ ઉપાય
 તે માહિ હવિ કર્ણ તણું સારથીપણું કરવ રામ ॥ ૫૭ ॥
 ૩૬ ૩૫ કર્ણ બલિજિ તું તે વીરંગી સમાન્ય
 તેણિ લાંહાં કર્યું તિમ સિ કરવું કાર્ય નીર્દન્ય ॥ ૫૮ ॥
 તે માહિ વલી સાંભલ્ય તુઝને કહુ એક અ(ધ)તિહાસ
 દુર્યોધન રાજા ધ્રુમ બોલિ કિહિ સેવક વીજ્યુદાસ ॥ ૫૯ ॥

કડવાં ॥ ૬ ॥ ॥ ૫૬ ૨૬૪ ॥

અન્ત-કર્ણ રણમાં પજાં જળણી પાંડુના દલ માંદિ

નીસાંણુ બહુ વીધી ગડગડિ જય સખ્દ વર્તે સાંદિ ॥ ૨૩ ॥

રજની વીધે વીથાંમ દીધો આશ્રાંન થયા તતથેવ

એહવિ કર્ણપર્વ તણી કથા પૂરણુ દવી અવશ્યમેવ ॥ ૨૮ ॥

એકમનાં એ સાંભલિ આદર કરીનિ એહ

બ્રહ્મહત્યા આદિ દેહ નિ પાપ છૂટે તેહ ॥ ૨૯ ॥

ઉચ્ચે-સર્વ પાપ છૂટિ તે દરે તેહમાં કાર્ત્તિ સંધે નહીં

વીણ્યુદાસ કેહે એહવી શુદ્ધમાને મિ સદિ ॥ ૩૦ ॥

કડવાં ॥ ૩૭ ॥ ૫૬ ॥ ૬૩૦ ॥

રાગ પ્રભાત-સંજે બોલ્યા સાંભલ્ય રાય સાર પછી શો થયો ઉપાય ૧

શસ્ત્ર મુદ્ધ કરશે ધણું સાંપ્રત સૈન્ય કરો આપણું ૮

એહવી કુધીદરની સુણનાં વાણ્ય ગોદ સર્વ આગ્યા નીર્વાણ્ય ૯

થશે મુદ્ધ દાગણુ અતિ ત્યાંદિ શસ્ત્ર રહી ભડશે રણ માંદિ ૧૦

તે શાસ્ત્ર પર્વમાં કથાસબંધ કવીતા કિહુ બાંધીશ પ્રતિબંધ ૧૦

સંવત સોલ પંચાવન સાર ચેષ્ટ મુદ્ધ ચોથ્ય શનવાર ૧૨

તે દીન પૂર્ણ થઈ એ કથા શુદ્ધમનિ બાલીશ સર્વથા ૧૩

ગાઇ સાંભલે તેહને વૈકુંઠવાસ બેહુ દર જોડી કિદિ વીણ્યુદાસ ૧૪

કડવાં ॥ ૩૮ ॥ ૫૬ ૧૬૪૪ ॥ ઈતીશ્રી મદાભારતે કર્ણપર્વની કથા

સંપૂર્ણ ॥ ॥ સંવત ૧૭૧૩ મધ્યે ચૈત્ર શુક્ર દ્વીતીયા વાર શુકરે ॥ લખીતે

ગોપાલ ગીર સંન્યાસી.

વિષયાદિ-૧ આ મહા ભારતના કર્ણ પર્વના સાર છે. સોળમે દિને દ્રોણ શુર

પજા પછી બે દિવસ કહ્યું દુર્યોધનની સેનાનું સેનાપતિપણું મહી, અર્જુન સાથે મોડેલો

અને મર્યાવેલો. દાગણુ રણસંઘામ, કર્ણનું અર્જુનને હાથે પતન, અને રોહ્યે ૧૭ માં

દિવસે કર્ણનું લીધેનું સેનાપતિપદ-એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે.

૨ કડવાં ૩૮ છે, કુલ કડી ૧૩૪૩ છે; પહેલાં પાંચ કડવાં અને છઠ્ઠા કડવાની

૬ કડી, એટલે ૨૧૧ કડી છે એમ છઠ્ઠા કડવાને અંતે નોંવેલી કડીસંખ્યાથી જણાય

છે. રાગ અને ઉચ્ચાથી પદબંધ બધેલો છે.

૩ બાપા સરણ અને સુરસ છે તેમ જ્ઞાની ગુજરાતી છે. પ્રતિ ૧૭૧૩ ની ગોપાલ-

ગીર સંન્યાસી(દશનામી ગૃહસ્થી સાધુ)ની લખેલી કોઈને રૂપાખ્યાનોની જોડણીમાં લખબળ

શુદ્ધ અને ચોક્કસ છે. બાકી તત્સમ શબ્દોના ઈકાર દીર્ઘ વચ્ચે વચ્ચે જણાય છે, લહીઓ

તેમાં અચોક્કસ છે પરંતુ પ્રતિ એમ સ્પષ્ટ નિર્દેશ છે કે વિણ્યુદાસના સમયની લેખન-
રેલિ જ્ઞાની ગુજરાતીની હતી અને તે સાધુ-સંન્યાસીએ, નહીં કે જૈન વા શાવક લહીઆએ,
શખ્યાથી, શ્વાકીયથી કે જૈની લિપિનો ધખારો નિશાધાર અને નિર્ભ્રાન્ત કરે છે,

૧૬શેષ-૧ પ્રતિ સ્પષ્ટ બાલબોધ અક્ષરે લખેલી છે. દરેક પાને ૧૩-૧૩ લીટીની શાશ આને છે. વળી સારી દેખાય તે માટે ઘઘીઆએ કડી છટ્ટીની આસપાસ લાલ લીટીઓ ઠરી છે તેમ રામના નામના અક્ષરો પણ એક કળો તો બીજો લાલ એમ લખ્યો છે.

૪ આખ્યાન રસભર અને વિશ્વુદાસનું આખ્યાન થોડું હોવાના ભ્રમનો નિરાસ કરે છે. આ કવિએ આખુંયે મહાભારત લખ્યું હોવાનો પાકો સંભવ સમજાય છે.

૩ પ્રતિ બાંધતાં બંધારાએ ૪૧-૪૩ બે પાનાં ઉંઘાં બાંધ્યાં છે. પ્રતિ જુની છે. વચ્ચે વચ્ચે પાનાં ખવાયાં છે અને કેરેથી કરવાયાં પણ છે.

અં. ૧૩૩-ખ. યુદ્ધકાંડ-(ગુ. આ.)-વિશ્વુદાસ-(૨. સં.)
પૃ. ૧-૩૨-(તૂટક)

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી રઘુનાથનું ચરીત્ર જુધકાંડની કથા ॥
રામે દેહારોઃ પ્રથમે વીનાએક વીનવું ચરીત્ર નીસંગ અનુભવું ॥

ગુણ સ્તવું સ્વામી સજ્જ મતી પામવા રે ॥ ૧ ॥
રામકથા જેમ વીસ્તરૂં તવ ચરણે
હું ચીત ધરૂં સ્તવન કરૂં ભવસંકટ જો ભાજવારે ॥૨॥
હજો જુધકાંડની કથા કીત જન સાંભલજો શ્રવકોએ ॥૬॥
તાતવચનથી વન વશા રે લખમણ નિ રઘુવીર
રાવણ સીતા હરી ગયા રે ઉદૂવા યઆ રણધીર ॥૮॥

X X X X

તણે રામે શ્રીરામચંદ્રનૂ શેન સખલ જોહોએ રે
ટોલે મહીને જુધ કરવા ચાલુ શવ દોએ ॥૫૯॥

ઉપલોઃ ચાલુ તે શ્રવકોએ રામરાગણ હે માહા પ્રાકમ બળહારી
કહે વીજુદાસ વડા સુભટ તે વાત કહુ વીરનારી ॥૬૦॥ કડવું ૧॥

અન્ત-(બાંધનારે આ ભાગ પહેલો બાંધ્યો છે અને પાનાનો ક્રમ પણ ઉસરો છે)

શ્રી વીરણુ કહે દસરથ તણા કુલે અજ.....માહ
તત જણા જોમે અજથી અવતાર લીધો તાહ ॥૪૬॥
જો અતૂર દાક...હી બહુ કારજ કરવા શોય
તે મે રીછ વાનર આજથી જાઓ અ શ્રવકોય ॥ ૪૭ ॥
મુને એહવું કહી નાર વલા શતમાનને પ્રતીગોષ
જો કુશલ રીછે રાણે છતો મેહેલ મનથી કોષ ॥ ૪૮ ॥

ગીયલો-મેહેલ મનથી કોષ ભાષ કુંભકણે વાણી કહી
વીરણુ દાષ...અવતાર તે રઘુપતી જાણે રાહી ॥ ૪૯ ॥ કડવું ૧૨

વિષયાદિ-૧ આ, રામાયણના યુદ્ધકાંડનો સાર છે. રામ, સુગ્રીવ આદિ વાનરોની મદદથી સેતુબંધ રામેશ્વર પુર્યા અને સેતુ બાંધી રાવણ સામે યુદ્ધ આરંભ્યું, એ મસંગ આમાં વર્ણવેલો છે. પ્રતિ વટક છે. કુશકરણને જગાદી રણમાં આણવા મોકલે છે ત્યાં સુધીનો મસંગ આ પ્રતિમાં છે. કુશકરણ અને રાવણની ઉત્પત્તિનું કથાનક અધુરું રહેલું છે.

૨ યુદ્ધકાંડનાં ૧૨ પર્વ છે. રામ અને ઉષ્ણસથી પદબંધ બાંધેલો છે. પ્રતિ વટક દોવાથી કુલ કડવાં, કડીસંખ્યા, રચનસંવત વગેરે ઉદ્દેશ્ય મળી ગઈયા નથી.

૩ ભાષા જૂની ગુજરાતીના અવસિષ્ઠ સંસ્કારવાળી છે. અદારમી સદીના અંતમાં લખાઈ હોયી સંભવે છે. પ્રતિ ગુજરાતી માયાબાંની લિપિએ લખેલી છે. “શાઢ દુવારકા-દાસ રૂપણે લખી છે.” એવો ઉદ્દેશ્ય પહેલા પાનાના મથાળે છે. કહ્યું પર્વ પછી એક પાંત્ર, કેદં છે. અને તે પછી આ આખ્યાન લખાયલું છે વચમાં પાનાં ૧૩-૧૪-૧૫ ઉપાં બાંધેલાં છે, તેમ છેવટનાં બે પાનાં ૨૯-૩૦ ફટિલાં હોઈને બંધારાએ (કહ્યુંપર્વ) પહેલાં બાંધી લીધાં છે.

અં. ૧૩૪-ક-આખ્યાન-(ગુ. આ.)-ત્રેમાનંદ-(૨. અં. ૧૭૪૨)
(લિ. સં. ૧૮૦૭)-પૃ. ૧૪-૧૦૩-(તૂટક)

આરંભ-(કડવાં ૧૩ ને ૧૪માની ૨૦ કડી પછાથી રીતસર આરંભ નથી.)

આ વનમાં જન દો આબો છે.....(બાંધી કરે આ) કાવેછ ॥ ૨૧ ॥

ઉપલો-આ કાળેજુએ વનમાં ફરી ફરી

હં.(સ).....બો દલવત સુ વર્ણ્યું તે સુંદરી રે ॥ ૨૨ ॥કડવાં ૧૪ ॥

રાગ ધન્યારી-શુપ મે દીડી ગીરવીટ થેલડી ॥ શપી બે મધે ઉભી અલખેલડી ॥

કંદલીરથભા જુગમ શાહેલડી ॥ વીએ વેદરભી કનકની વેલડી ॥ ૧ ॥

દોઢ ॥ વેલ જાણે હેમની અવેલ પ્રુમેપ્રુલી અગ્રીત ચીત થઈ તવ માહાઈ

ગયો દૂતતવ બૂલી ॥ ૨ ॥

અન્ત-કરકોટક ને નલદમયંની સુદેવ રીત્રુપર્ણ રાખેછ ॥

એ પંચ નાંમ લીજે સુતાં જગતાંથી કલીલુગ જાણેછ ॥ ૪૧ ॥

વીરક્ષેત્ર વડોદરા મધે ગરૂ દેસ ગુજરાતછ

કૃષ્ણાસુત કવી ત્રેમાનંદ વાઙવ ચોવીશા ન્યાતછ ॥ ૪૨ ॥

સંવત ૧૯૪૨ વર્ષે પોશ મુદ બીજ ગુરવારેછ ॥ ૪૪ ॥

દ્વીતીયા ચંદ્ર દરશણની વેલા થે કથા પુરંચ વીસ્તારછ ॥

મધ જાલક નરનારી જોવંન સ્નેહે કથા ચાંભલો સારછ ॥ ૪૫ ॥

તે નર અંતે પાંમે પદને વૈકુંઠ કરો વારછ

બ્રમહત્યાહીક પાતીક જશે દેહે રહેશે હરીને પાસછ ॥ ૪૬ ॥

ઉચ્ચે: રાધાવર પદ પાંચમે સંભળતાં પદ્યંધ રે

ઓતા જન હવે હરી જપો એમ કહે ભટ પ્રેમાનંદ રે ॥ ૪૭ ॥

કડવાં ૬૫ ॥ ૪૮ ॥ ૫૧ ॥ રાગ નલનુ આક્ષાંત ચપુરુ ॥ ચઉ છે ॥ ચોપૈ ૧૪૮૦ ॥
સંવત ૧૮૦૬ ના વરસે શાવણ સુદી ૧૫ વાર શુકરે આખ્યાન નળનુ સપુરુ ॥

વિષયાદિ-૧ આ, મહાભારતના અરણ્ય(વન)પર્વની નળ રાગની કથા છે.

૨ કડવાં ૬૫ અને કડી ૧૪૮૦ છે. જુ. કા. હો. ભાગ ૧ લામાં (પા. ૧૧૪-૨૧૬)
આ આખ્યાન પ્રકટ થયું છે. તેમાં અને આમાં સુખ્યત્વે એક કડવાનો ફેર છે, આમાં
૬૫ કડવાં છે ત્યારે જુ. કા. હો. માં ૬૪ છે. છાપેલામાંના ૬૦ માં અને ૬૨ માં કડવાની
વચ્ચે, પ્રસ્તુત પ્રતિમાં ૬૧ થું કડવું વધારે છે. તેનો આરભ અને અંત:

રાગ કેદારો: આસન મુકી આવવા ઉડી નમી ચર્ચુ જોડી હાથ

વપરીત વેપ મુકે મારા સંમ ઓલખ્યા હે પ્રાણનાથ ॥ ૧ ॥

ઉચ્ચે: દાશી ગર્ભ રાગ લંછી લેવાને વધાંમણી

કહે ભટ પ્રેમાનંદ હવે કથા કહું તેહ તણી ॥ ૯ ॥

૨ વળી છાપેલી પ્રતિ કરતાં કડીઓમાં કેટલોક ફેર તેમ પદ્યાંતરે પણ ધણાં છે. દા ત.
કેટલા કડવાની ૪૬-૫૭ ની કડી જુ. કા. હો. ભા. ૧ લામાં નથી; તેમ જ પ્રતિમાંની બે
ત્રણ કડી પ્રસ્તુત પ્રતિમાં નથી.

વિશેષ-૧ પ્રતિ માથાખાંધી સુજરાતી લિપિએ લીધીએ આંખોને રૂપદ અક્ષરે
લખી છે; છતાં કેટલાક સંજ્ઞાઓ મરોડ બાલખાંધ લિપિનો છે. માત્ર પહેલાં ૧૩ પાનાં
નથી, તેમ ૧૪ થું પાનું કરપાયુ છે.

૨ પ્રતિના આરંભમાં નરહર કાઠાંનનો આ હિંદી છપો છે:

સરસર હંસ ન હોત રાજગજ લાજ ન દર દર ॥

તે પછી આ હોહરો છે:

જાતે ખનારશ હારશ કદારો કહું પરમુક્તક જાએકે હજારાં વાત કહીએ;

ખેર ખેર બર જીવ મેરો કહાં માન કાહાં નોકદારને તો શુ ખબરદાર રહીએ.

પછી આ આખ્યાનના અંતમાં આ ક્ષીત અધુરું છે:

કદનમજ ગીરી પર ચડી અનધ છોડ રધુનાથ

ઉપરાંત એક સુરણ, અને ચૂડા ઉતારવા લાઠાંને પાવાનો રસ લખ્યો છે.

અં. ૧૩૪-ખ-અભિમન્યુ આખ્યાન-(ગુ. આ.)-પ્રેમાનંદ-

(૨. સં. ૧૭૨૮)-પૃ. ૧૦૪-૧૬૦

આરંભ-શ્રીગણેશહે નમઃ.....અથ આક્ષાંત અલીમંનનુ લીયતે ॥

રાગ કેદારો-શ્રી સંજુસુતને રૂદે ધરી વર માગુ વેગે કરી

શ્રી હરી ગાવાની ગત આવડે રે ॥૧॥

કમલાસના કુઆરી વાંણી દાતા તું પરી વાધેસ્વરી
વીધા તમ જોતાં જડે રે ॥૨૧॥

દાસ ॥ જડે વીધા નીરમલી ॥ ચરસ્વતી હોએ તુષ્ટમાન
પદ્મંધ કરવા ઇડું હીં અલીમનુનું આક્ષાન ॥૩૧॥

અન્ત—વૈશંપાયન જોલીઆ સુણ જનમેજે રાય

પણુ એ અહીથી પુરણ થઈ અબીન(મ)નુ આક્ષાન ॥૨૭॥

એકાંવન કડવાં રાગ શતર ચાલ છે છતરીશ

પંચ પદ્મંધ ચોપૈની શંક્ષા એક રોહિત્ર ને પાંતરીશ ॥૨૮॥

વાડવ ગ્યાતી ચતુરવંશી વીપ્ર પ્રેમાનંદ

એકવીસ દિવસે કૃષ્ણકીપાથી બાંધીઓ પદ્મંધ ॥૨૯॥

કવતા કવીતા કૃષ્ણજી નિમિત્ત માત્ર તે દુઅ

પણુ આચરે અવીનાશનો કવીજન જોડે શુઅ ॥૩૦॥

મહીમા શ્રી કૃષ્ણજીનો સાંભળો ધેને પવીત્ર

મહાભારત ઉદ્યોગ દ્રોણપર્વે અલીમનુનુ ચરીત્ર ॥૩૧॥

શંપત શતર અઠાવીશે શાવણ સુદી દ્વીતીઆહુ

તે દાદે પુરણ થઈ અલીમનચરીત્ર મહીમા એદ ॥૩૨॥

વલણ ॥ ચરીત્ર જોડુ અલીમનનું પૂજ્યું છે પ્રેમે કરી

ભટ પ્રેમાનંદ એમ આચરે તાં જોસો જે શ્રીહરી ॥ ૩૩ ॥

એ આક્ષાન જે સાંભળે શીષે ભણે ને માએ

તેહને પુત્ર જ એટલું નીત્યે પુજે હરીના પાએ ॥ ૩૪ ॥

કૃષ્ણજીની કીપાએ કરીને નીષ્ટે વૈકુંઠ જાએ ॥ ૩૫ ॥ કડવાં ૫૧ ॥

(વપયાદિ-૧ અભિમન્યુએ કોઠાયુદ્ધ કૌરવ પક્ષના દ્રોણ આદિ સાત અતિપી
યોદ્ધાઓ સામે લડતાં પ્રાણ સમર્પી, એ પ્રસંગ મહાભારત દ્રોણપર્વના આધારે વર્ણવ્યો છે.

૨ કડવાં ૫૧, કડી ૧૦૩૨ છે, ૧૭ રાગ અને ૩૬ ચાલ છે. જૂ. કલ. દેહ. ભા. ૨ માં
આ આખ્યાન પ્રકટ થયું છે તેમાં અને આમાં કેટલોક કડકુંરે તો પાકાંતરણેદ પણ
છે. તેમાં કડીસંખ્યા આદિનો લક્ષ્યજ આમ છે:

યુગ્મ છંદ એકાવન કડવાં એક પદ ત્રણ સવાય

પંચ સાખી એક કડખો એક પંચ દુહાય

રાગ સતર બીજ ચાલ છે ચોવીશેએ સંક્ષેપ સાર

અગીઆરશે ચોપાઈ એની જણજે નીરધાર

આ કથનને સરખાવો ઉપરની ૨૮ મી કડીઓ સાથે; ક્યાં ૧૦૩૫ ને ક્યાં ૧૧૦૦;
૩૨ મી કડીમાં ‘શંપત શતર અઠાવીશે’ અને ‘શાવણ સુદ દ્વીતીયા’ છે, ત્યારે જૂ.

કા. દો. ભાગ ૨ માં “સંવત સતરસો સતાવીશમાં” અને “આવણુ સુદી પંચમીએ” છે; વળી ૩૪-૩૫ જૂ. કા. દો. ૨ માં નથી. ૩૯ થું કડવું (જૂ. કા. દો. ૨ પા. ૧૭૩) આ પ્રતિમાં નથી, કડવું ૪૦ અને ૪૧ પાના ૧૭૬-૮૦ ની પાદનોંધમાં આપ્યાં છે તે આ પ્રતિમાં ૩૯-૪૦ છે. જૂ. કા. દો. મૂળમાં છે તે કડવાં આમાં નથી, તેમ એ કડવાંની કડીસખ્યા ઘણી જ ઓછી છે. ૩૯ માને મથાળે છેદ લુલ્લની ચ.લ છે, જૂ. કા. માં રાગ માધ્યાલ-ત્રસરી છે; ૪૦ માને મથાળે જ્યારે છેદ ત્રેહેતાયો છે ત્યારે જૂ. કા. માં ‘રાગ માધ’ વગેરે છે. આવાં કેટલાંક કડવાંફેર છે. હિંદી કડવું પ્રસ્તુત પ્રતિમાં નથી.

વિશેષ-૧ પ્રતિ ગુજરાતી માયાબાંધી લિપિએ લખેલી છે, પણ વચમાં પાનાં ૧૯ થી ૩૧ બાલબોધ લિપિએ લખવાનો જો કે લઘીઆએ પ્રક્રમ કર્યો છે છતાં ગુજરાતી અક્ષર માયાબાંધી લિપિએ લખાઈ ગયાં છે. પાનાંના અંક ૧૦૪ અને ૧ થી ૨૩ સુધી ૧૩૧ અને ૩૩ સુધી આંકો પછીથી પાનાના આંક લખ્યા નથી.

૨ આખ્યાનને છેડે ૯ ‘ગીતાન’ લખ્યાં છે:

ગત લેહેણુ એક ૧) ગીતાન, ગોપ લખ્ય અને ૨) ગણીને
ગંગ નીરમલ કહુ મોહે ગુણ પત ચોખડ ૪) પલ્લીને
પાપહર જુએ પંચ ૫) પનાખર ૬) કેરલપાસ
તતે સતકુપ તાર ૭) તપન અડેશ રતતાઆ ૮)
તાગવટ વરણુ ૯) નવતરણુ જુમ ભખ ફેરણુ
રાત જુઓ રાર બંધ કવિત રસુ આ બજે

અં. ૧૩૪-ગ-સુદામાચરિત્ર-(ગુ. આ.)-ત્રેમાનંદ-

(૨. સં. ૧૭૩૮)-પૃ. ૧-૧૮

વિશેષ-જૂ. કા. દો. ભાગ ૧લાને મળતું છે. રચનસવતની તિથિ સંબંધમાં એ નોંધવાજોગ છે કે જૂ. કા. માં “તિથિ તૃતીયા ને ભગુવારે” છે, ત્યારે પ્રસ્તુત પ્રતિમાં ‘શુક્રવાસર’ છે.

અં. ૧૩૪-ઘ-કૃષ્ણલક્ષ્મીનાં છૂટક પદો-(હિં. તથા ગુ.-પૃ. ૧-૭

વિશેષ-હિંદોળાનાં પદ છે. ખમાચચી (હિં) કુમનદાસ કડી ૨; ૨ કારી, (હિં) રસિક કડી ૧૦; રાગ અડાણો (હિં) સુરદાસ, કડી ૨; ૧ રાગ અડાણો (હિં) અદાધર, કડી ૩; ૧ રાગ કલ્યાણ, (હિં) કૃષ્ણદાસ, કડી ૨.

રાગ ખીલાવલ, નરસિંહ મહેતા

જૂસે હિંડોસે ત્રેમસુ ॥ બેહુ સરથે તે સરથ જોડ રે ॥ઝૂળા

જૂસે છે રાધાજી પાતલા રે સાગવિયાસુ કરતી હોડ રે ॥ઝૂળા

સહુ ગોપી ધાસે ધૂમણી રે તે કરતી મોડામોડ

હિંદોળો મગને ચઢ્યો રે રમે પડતા શ્રીરણુઝોડ રે ॥ જૂ ૧૧૨ ॥
તમે નીરધાની કૃષ્ણ કોડામણી છેએહેની પ્રભુ તામારે નથી કાષ્ઠ ખોડ
ચરણે તમારે રાખજો રે નરસૈયો કેહે કરમેડ ॥ જૂ ૧૧૩ ॥

૧ રાગ સોરઠ, (હિં), મગનિદાસ કડી ૬; રાગ કડી (હિં), કૃષ્ણદાસ કડી ૪;
૨ રાગ કેદારો (હિં), સચિદ્ર, કડી ૨-૨; ૨ રાગ કેદારો, (હિં), કુમનદાસ; ૧ (હિં)
મદાધર, નરસિંહ મહેતો

શપી શાવણુ માસ શોહામણો, શોહામણો, ધીજ સરવ સાથ,
પરમ શોહાગન શાંમાંજી કોડામણો છે પ્રાણનાથ ॥ ૧૧ ॥ શપી
શહા રમણ વૃંદાવન શોમે નીત પત રાસ વીલાસ (કડી ૭ છે.)

... ..

૧ રાગ જ્યેષ્ઠી (હિં) નદદાસ; ૨ ખમાચથી (હિં) કિશોરીલાલ; ૩ (હિં) રૂપલાલ;
૧ (હિં) કવિનું નામ નથી; ૧ (હિં) માલકોસ જીવન ગિરધર; ૨ (હિં) બિહારીદાસ;
૧ (હિં) જીવન ગિરધર.

રાગ મા૩ (નરસિંહ મહેતો)

૧ હિંદોલે હીચે રે રંજે સુંદર સામલીયો ને રૂપમાં શોભના સંગે ૧

... ..

ભણે નરસિંહુઠો બહા જુલા તે વનિતાએ વસ કીધો ૫
૨ હિંદોલે જોવાને આસી થંમ ધણું રે સોહામણો

... ..

દેવતા સધલા વીરમે પાખા તાંકાં હીસે નારસિંહો દાસ ૫
૩ હિંદોલે હિંચતાં રૂડો બોહોડી મોડાવીને મચકા કંઈ રે
ખલકાવું યુએ રે ॥ દિા ૧ ॥

... ..

નારસિંહાચો સ્વામી ભલે મલીયો નાગર નંદકાસોર ॥ ૫ ॥
૪ હિંદોલે હિંચતો સામલીયો સામલહી સોહતી રે

... ..

ભણે નારસિંહો અંગોઅંગ પુલી નીરખી નારી નાથ સખલો રે
૫ જૂલે હિંચોળે મારો વાહાલો

૫૬ ૩ ૭ કડીથી અધુરું છે.

અં. ૧૩૫-ક-અભિમન્યુઆખ્યાન-(ગુ. આ.)-ત્રેમાનંદ-
(૨. સં. ૧૭૨૭)-(લિ. સં. ૧૮૩૬)-પૃ. ૫-૯૭ (તૂટક)

આરંભ-(કડવાં બે આખાં અને ૩ ભની છ કડીઓ નહીં હોવાથી
રીતસરનો આરંભ નથી)

ડાં થઓ ભુધનો આરંભ ॥૮॥

તાંહાં બણુ ખેડાં અને ફરશી ઝલકતી તરવાર

ભુગદીશના પ્રેરા ભદવ કરે મારોમાર ॥૯॥

x x x x

વસણુ-શુદી લીધૂ નાર (નયર) નાડી એક દાનવની નાર રે

તેના ઉદર માંહે ગ્રભ હુ તો તે ગર્ભ પીઠેર મુઝાર રે ॥૧૦॥

કડવાં ॥૩૧॥ ૫૬ ૫૦॥

અન્ત-ભુગમ છંદ એકાવન કડવાં ૫૬ એક ત્રણ શવાઅ

પંચ શાખી એક કડઓ પંચ દ્વઠા ગાંઆ ॥૩૦॥

રાગ શતર ને તેહની આલ છે ચોત્રીશ

૫૬ ચોપૈધની સંક્ષા કહીએ એકશેહુએ ને પાંતરીશ ૩૧

x x x x x

વસણુ-પ્રાક્રમ કથા અભીમનની તે કવી છે ત્રેમાનંદ કરી

જંત ત્રેમાનંદ ઓચરે શોતાજંત બોલ્યો હરીહરી ૩૬ ॥૧૧॥

ધૃતિશ્રી અભીમનનું આક્ષાંન સંપૂર્ણ સંપ્રાપ્ત થઈ છે.....સાહામી

જેહવી પ્રત હુતી તેહવું લખુ છે. કડીઅંધ ની બેશે તો ગાલ મો દેશો...ધણીએ

હું જે જેવો એમા જોલું છે તેવું લખશે. અન્નણુ બૂધીએ લખુ છે કામણુજ.

વાથી ટલાદી નથુ જગદીશે લખુ છે...એ ચોપડો કામણુજવાથી શોની જગ.

જવન નથુનો છે...શા. ૧૮૩૬ના કાંગણુ શુદી છ સોમવારે

વિષયાદિ-ભુજો અં. ૧૩૪-ખ.

વિશેષ-અંક ૧૩૪-ખ પ્રતિને મળતી આ પ્રતિ છે. પણ ૨. સં. ૧૭૨૭ છે.

અ. ૧૩૪-ખ નો ૨. સં. ૧૭૨૮ ભૂવળયો છે, વાસ્તવિક રીતે સ. ૧૭૨૭ નેકએ.

કાવ્ય આપાદી સંવત અનુસાર લખ્યું પણ હોય, તો તોએ યોદ્ધ ન લેખાય. ખુ. કા. દે.

સા. ૨ ભની પ્રતિના સંબધમાં "યુગ્મ છંદ"વાળી બે કડીઓ છે તે આમાં પણ છે.

પરંતુ પદની સંખ્યા ૧૦૩૫, જ્યારે ખુ. ૩૧ માં ૧૧૦૦ છે. ખીને મહાવનો ફેરફાર

અં. ૧૩૨-ખ સાથે નથી. પહેલાં ૪ પાનાં નથી અને પાંચમું પાનું ફટકું છે. પ્રતિષ્ઠા

૫૨એ ૮૬-૮૨એ ચાર પાનાંમાં બે ત્રણ ગરબા-ગોપી અને કૃષ્ણના શૃંગારના છે. ૧૩૨

નાર કવિનું નામ તેમાં એતે આવતું નથી.

અં. ૧૩૫-ક-અભિમન્યુઆખ્યાન-(ગુ. આ.)-ત્રેમાનંદ-
(૨. સં. ૧૭૨૭)-(લિ. સં. ૧૮૩૬)-પૃ. ૫-૬૭ (તૂટક)

આરંભ-(કડવાં બે આખાં અને ૩ ભાગી ૩ કડીઓ નહીં હોવાથી
રીતસરનો આરંભ નથી)

ડાં થઓ જુધનો આરંભ ૥૮૥

તાંહાં ખણુ ખેડાં અને ફરશી ઝલકતી તરવાર

જુગદીશના ત્રેરા જાલવ કરે મારેમાર ૥૮૬

x

x

x

x

વલણુ-સુદી લીધૂ નાર (નયર) નાડી એક દાનવની નાર રે

તેના ઉદર માંહે અલ હુ તો તે ગર્ભ પીઠેર મુઝાર રે ૥૮૭

કડવાં ૥૮૮ ૫૬ ૫૦

અન્ટ-જુગમ હંદ એકાવન કડવાં ૫૬ એક ત્રણ શવાઅ

પંચ શાખી એક કડઓ પંચ દુહા ગાંઆ ૥૮૯

રાગ શાતર ને તેહની ચાલ છે ચોત્રીશ

૫૬ ચોપૈધની સંક્ષા કહીએ એકશેહુસ ને પાંતરીશ ૩૧

x

x

x

x

x

વલણુ-બ્રાહ્મ કથા અભીમનની તે કવી છે ત્રેમાનંદ કરી

જન ત્રેમાનંદ આચરે શોતાજન બોલ્યો હરીહરી ૩૧ ૥૮૫વાં ૫૧

પ્રતિશ્રી અભીમનનું આક્ષાંત સંપુરણ સંખ્યાપ્રત થઈ છે.....સાદામી

જેહવી પ્રત હુતી તેહવું લખુ છે. કડીમંધ ની બેશે તો ગાલ મો દેશે...ધણીએ

હું જે જેવો એમા દખેલું છે તેવું લખશે અબણુ બૂધીએ દખુ છે કામલેજ-

વાશી દલાદી નયુ જગદીશે દખુ છે...એ ચોપડો કામલેજવાશી શોની જગ-

જવન નયુનો છે...શા. ૧૮૩૬ના ફાંગણુ શુદી ૭ સોમવારે

વિવચાદિ-જુઓ અં. ૧૩૪-ખ.

વિશેષ-અંક ૧૩૪-ખ પ્રતિ, અભી આ પ્રતિ છે. પણ ૨. સં. ૧૭૨૭ છે.

અં. ૧૩૪-ખ નો ૨. સં. ૧૭૨૮ બૂવભર્યો છે, વાસ્તવિક રીતે સં. ૧૭૨૭ જોઈએ.

કદાચ આપાદી સંવત અનુસાર લખ્યું પણ હોય, તો તેએ જોડું ન લેખાય. બૃ. કા. રો.

લા. ૨ ભાગી પ્રતિના સંબંધમાં "યુગ્મ હંદ"વાળી બે કડીઓ છે તે આમાં પણ છે,

પરંતુ ૫૬ની સંખ્યા ૧૦૩૫, જ્યારે બૃ. કા માં ૧૧૦૦ છે. ખીજો મહત્વનો ફેર

અં. ૧૩૨-ખ સાથે નથી. પહેલાં ૪ પાનાં નથી અને પાંચમું પાનું ફટકું છે. પ્રતિમાં

૫૨૫ ૮૬-૮૨-એ ચાર પાનાંમાં બે ત્રણ ગરબા-ગોપી અને કૃષ્ણના સુંગારના છે. ૨૫-

નાર કવિનું નામ તેમાં અંતે આવતું નથી.

અં, ૧૩૫-ખ-મુલદ્રાહરણુ-(શુ. આ.) વલ્લભ (૧ પ્રેમાનંદ)-
(૨. સં. ૧૭-)-(લિ. અં. ૧૮૩૬)-પૃ. ૯૮-૧૬૨ (૧-૬૫)

આરંભ-શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી શારદાય નમઃ ॥ શ્રી ગરુડાય નમઃ ॥ શ્રી ગરુડ પ્રભપત ભોયે નમઃ ॥ શ્રી માદા લક્ષ્મીજીની કીર્તિથી આશ્વાન શોભદ્રાહરણુ લખ્યું છે.

રાગ કેદારો-શ્રી ગંજીપતી ગુણ રાગે સ્તવું શૂત ગીરીજાયે ॥
વીધનહરણુ તમ વડે જડે રે ॥
* હંસવાદની શરસ્વતી ॥ દેવ લ્યો દૂરમતી ॥ ગુહમતી
ધૃતું માન તમ વડે રે ॥

દામ ॥ તમ વડે ઈશ માતા માદારી ॥ ને કરે મુજ કરુણાએ ॥
દયા આણી જે રંક છેજ તાદારે રહેજે રૂદા માહે ॥ ૩ ॥
માદાભારથે આ પેહેલુ આદ પરવ છે ॥ પાંડવનાં ચરીત્ર
શાલ્યા શુધ મંનેશાયે સાંભળે પવીત્ર થાયે પીડ પવીત્ર

અન્ત-વૈષ્ણવપાત્રેને કહે જનમેજે ॥ થઈ પુરંજુ શોભદ્રાહરણુ ॥ ૪ ॥
એ આદે પરમ કથા અતી ઉત્તમ અરજુનનું ચરીત્ર ॥
સીમ મંને જે કાઈ શાંભવે તે પ્રાણી થાયે પવીત્ર ॥ ૧૦ ॥
કડવાં એકત્રીશ પરબંધ છે ॥ પદ આઠશેઠે આલીશ નીધાન
શુક્લ પક્ષ દશમી શોભવારે પુરંજુ થઈ આશ્વાન ॥ ૧૨ ॥
સુરજતાપી (૬)ખણુ ગટ તાંડાં કવી કરે વાથ
શ્રીગુરૂચરણપરતાપથી પાંચુ આનંદપ્રકાશ ॥ ૧૩ ॥
શ્રી સુરજપુરમાં પુરણ કીધુ ગુણ ગોવંદનાં વીસતાર
ચતુરવંશી ગ્યાંતી બ્રામણુ વંરંજુ ગ્યાતે સાર ॥ ૧૪ ॥
શ્રી ગંગાપાત્રેને દશ નીરજલ વીંધ વલ્લભ નીધાન
શ્રી શરસ્વતીની પુરંજુ કીર્તિથી પદબંધ કરે આશ્વાન ॥ ૧૫ ॥
સ્નેહ કથા જે સાંભળે ॥ બાલક વધ નર નાર ॥
તેને કીર્તિ કરે શ્રીકૃષ્ણજી ॥ જીવન જીવદાધાર ॥ ૧૬ ॥
કહે કવીતા હુ નીમીત માત્ર છેડે ॥ તે કરનારે ભગવાન
શંતજન કે ખોડ માં દેશેા કરી કથા શુધ નીધાન ॥ ૧૭ ॥
એકમંને જે કે શાંભવે ॥ શોભદ્રાહરણુ ॥
તેને કીર્તિ કરે શ્રીકૃષ્ણજી ॥ સ્વમી અશંજીયરંજુ ॥ ૧૮ ॥

શુભમરતુ ॥ કલ્યાણિમરતુ ॥ કલ્યાણકારી ॥ જેએ માંગલ હરીનું નામ
લક્ષ્મી વર ન્યાં પદને પામે ॥ જે ગાએ ગોવંદના શુભાંમ ॥ ૧૯ ॥

વલ્લભ ॥ શ્રીગોવંદજી કીધા કરે અંતર ધરી આનંદ રે

કર જોડી કહે વીંધ વલ્લભ હરી ભોજન ગોવંદ રે ॥ ૨૦ ॥

॥ કડવાં ॥ ૩૧ ॥

ઈતી શ્રી શોભદ્રાહરંજી ચમપુરંજી ॥ રસ્તુ ॥ સંવત ૧૮૩૬ નાં ૩૩
માસ છે ચૈત્ર ૧૨ શુદ્ધ ૬ સોમવારે ચમપુરંજી લખ્યું છે ॥ લખનાર કાંમજીજી
કલાવાવાશી ટલાદી નજીભાઈ જગદીશ ॥ એ દખાવનાર શોની જગજીવન
શુ ॥ દખનારને દોસ મો દેશો ॥ બાલક જુધીએ દ્યુ છે ॥ અક્ષર મધ ધટ
હોએ તે ચક્ષા ॥ લેજો ગાલ મો દેશો ॥ અંજાજી માતે જુધી આપી ત્યારે
દ્યુ ગહી ॥ છે ॥ ગીપોદજી ॥

વિષયાદિ- ૧ શ્રી કૃષ્ણની જેન સુભદ્રાનું અર્જુને સંન્યાસી યદને કરેલું હરણ,
એ પ્રસંગ આમાં વર્ણવાયો છે. વસ્તુ સહુને પરિચિત છે.

૨. કડવાં ૩૧ છે, પદબદ્ધ ૮૪૦ નોંધિયાં છે. રામ અને દાસથી પદબદ્ધ બાધિયો છે.

વિશેષ-૧ આ આખ્યાન રા અંબાલાલ જાનીએ ગુ. વ. સો. તરફથી કવીશ્વર
દસપતરામ ડાહ્યાભાઈ સ્મારક ગ્રંથમાળાના પહેલા આંક તરીકે પ્રકટ કર્યું છે. તેની
દ્વિતીય આવૃત્તિ થયેલી છે. એમાં પ્રસ્તુત પ્રતિભા એમજી સમાના માનદ મંત્રી રવ.
તનસુખરામ મ. ત્રિપાઠીની પરવાનગીથી ઉપયોગ કર્યો છે.

૨ આ પ્રતિમાં ઉલ્લેખ એવા છે કે આ આખ્યાન વિષ વલ્લભે લખ્યું છે (જુઓ
અંતની કડી ૧૫ મી, તેમજ કડવાં ૧૮, ૨૫, ૩૦ અને ૩૦ ની અવતની કડી), જ્યારે
સામાન્ય રીતે આ આખ્યાન પ્રેમાનંદની કૃતિ હોવાનું લેખાયું છે. પરંતુ પ્રસ્તુત પ્રતિ-
થી જ સાબીત થાય છે કે આ કૃતિ વિષ વલ્લભની નથી. એનાં કારણો આ છે:

પ્રસ્તુત પ્રતિમાં, અને સ. ૧૮૨૬ ની ૪ તનસુખરામ મ. ત્રિપાઠીની પ્રતિ, તથા
મા. કા. ગ્રંથમાળાની પ્રકટ પ્રતિમાં, જે બે પ્રાપ્ય પ્રતિઓને આધારે સંશોધિત છે તેમાં,
એ ત્રણે (ફલ ૪) પ્રતિઓમાં આ આખ્યાનના પૂર સંબંધમાં કે વસ્તુવર્ણનાદિ સંબંધમાં કોઈ
મહત્વનો ફેર નથી. માત્ર પ્રસ્તુત પ્રતિમાં કડવાં ૧ લામાં ૬૨ પંક્તિનો (જુઓ છાપેલી
અં. જુ પ્રતિની કડવાં ૨ જાની ૬૩-૬૬ ને બદલે પાનુ ૪ થી ૭) વધારો છે, તેમ (૭૫ થી
૮૦ ને બદલે જુઓ પા. ૮ થી ૯) બીજો વધારો ૨૦ પંક્તિનો છે. આ બે વધારા
આખા આખ્યાનની વર્ણનસૈલી સોધતાં અનોખા પડે છે અને તદ્દન શુદ્ધ અને ક્રીક
છે, તથા તે ન હોય તોએ સર્વથા નબી રાકે છે. વળી આખ્યાનના અંત ભાગમાં
હમેરા કોઈ નથી, તેમ પ્રેમાનંદને બદલે વલ્લભનું આખ્યાન ગણાય તેવો કોઈ બીજો
સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ, નામફેર સિવાય, નથી.

ઉપરાંત ૧ જી, ૧૮ જી, ૨૫ જી, ૩૦ જી, અને ૩૨ જી એ કડવાંને અંતે છાપેલી
પ્રતિમાં પ્રેમાનંદને બદલે પ્રસ્તુત પ્રતિમાં વિષ વલ્લભ છે.

પરંતુ એવ ભાગમાં નોંધવાજેઝ એક તત્વ છે. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં ૩૧ મા કડવાની કુલ કડી ૨૦, પંક્તિ ૪૦ છે, જ્યારે છાપેલી પ્રતિમાં ૩૮ છે. પ્રસ્તુત પ્રતિમાં ૧૧ મા કડીની બીજી અને ૧૨ માની પહેલી એમ બે પંક્તિઓ પડી છે, જેથી રચનસંવત્નો ઉદ્દેશ્ય સાંપડતો નથી. બીજો કસો ફેર નથી. કડી ૧૪ માં “ચતુરવંદની ગ્ન્યાતી પ્રાદ્યજી વરજી” એ પંક્તિ છે. આ પ્રેમાનંદની ક્ષાતિનો જ ઉદ્દેશ્ય છે, કારણ વલ્લભ તો ઔદિચ્ય ટાળક્રીયા દત્તે.

ઔદિચ્ય ક્ષાતિ ટાળક્રીયા દ્વિજ રંકને વાળી દવી

નાના બટ સુત વલ્લભે આ કયા દરિયુજીની કવી

(પદબંધ ભાગવત ગુ. પ્રે. વાળું પાનું ૧૩૩, ૫૪ ર્ક૬૫)

ઉપરાંત પદબંધ ભાગવતનાં પૃષ્ઠો ૨૩, ૪૭, ૮૦, ૧૦૭, ૧૩૩, ૧૮૬, ૨૩૧ માં તે ઔદિચ્ય ટાળક્રીયા પ્રાદ્યજી દોવાનો તેમ મુરત અને મણ્દેવી(કાષિતોર)માં રક્ષાનો સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ્ય છે. વળી તે પોતાના ભાગવતમાં રચાન મણ્દેવી, પિતા આદિ પોતાની ઓળખને લગતી અનેક બાબતોના સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ્ય કરે છે, જે અત્રે નથી જણાતા. વળી કડી ૮૪૦ હોવાનું આમાં જણાવેલું છે, જ્યારે વાસ્તવિક રીતે ૮૮૧ થયી જોઈએ છે (વધારાની ૪૨ કડીઓને લીધે) તેમ નોંધવાજેઝ એ છે કે દ્રીપદીના સાધુવેધી અર્જુન સાથે નામી જવાના ઈરાદાનો પ્રસંગ આ પ્રતિમાં કાલ્પ છે. મકટ પ્રતિમાં અને આ પ્રતિમાં માત્ર ઉપર જણાવેલા ૮૨ લીટીના વધારા સિવાય કોઈ મદલનો ફેર નથી.

અં. ૧૩૬-પારસી સ્ત્રી ગરબા લગનચરાનાં ગીતોનો સંગ્રહ-
(ગુ. કા.)-૨. ને સં. શેરાખજી હોરમજી-(છા. ઇ. સં. ૧૮૭૬)-

પૃ. ૧-૪૭૪

આરંભ-દીખાઓ-આએ ગરબાના પુશતકનો છપાવનાર વાંચનારની જનાખમાં એકતેમાય કરેલ જે દર એક જીવંત પરાણીને ખુદરતી ગાએણતો શોખ હોએ છે એ તો ચરવે કાંઈ જણીતું છે અને તેજ પરમાણે રખતાં, મજલ, ખેવાલ અને લાવણીના મણા ચોપાણીઆ તથા પુશતકો છપાઈ બાહેર પરીઆ છે તથા અજી પરે છે. પણ આજ લગી પારસી અશતરી-ઓમાં શરઅવશરે લગનચરામાં બેઠાબેઠા ગાવાના ગીતો તથા ગરબાઓ જે હાલમાં પારસી અશતરીઓ લગનચરામાં ગાએ છે તેવા ગીતોનો સંગ્રહ કોઈની પુશતકની મારફતે છપાઈ બાહેર પડીએ નથી. તેથી ધણી તરફથી એવા પુશત(ક)ની અગત જણાવીઆથી સધલી જાતના ગીતો ગરબાનો એક સંગ્રહ કરીને આએ પુશતક છપાવી બાહેર પારીઈ છે-એમાં સધલી જાતના સહવેનાના, તથા ચમીશાહાંજના બેઠા બેઠા ગાવાના ગીતો, સધલી જાતના મોસારાના ગીતો, લગનની વખતે ગાવાના ગીતો તથા પરણતા છોકરાછોકરીઓને પરણીને વરાવતી વખતે ગાવાનાં સધલાં ગીતો અને આપણા લોકોમાં

શર અવશરે ગવાતુ મોહોતુ આતંચનું ગીત વગેરે તરેહવાર ગાવા ક્ષાએક નવા તથા જુના ગરબાઓ ફરીથી શુધારીને આશરે શવાશે (૧૨૫) તથા ગીતોના સંગરહ કરવામા આવ્યો છે.

X

X

,X

X

પારસી ઓ ગરબા તથા બેઠા બેઠાના ગીતોના સંગ્રહ

મુખાધના ગવરનર, શર બારટલ ફરીઅરનો ગરબો

વાંચનારી બાઇઓ આએ ગરબો મુખાધમાં રાતે ૧૮૧૨ના શાલમાં શર બારટલ ફરીઅર નામે ગવરનર થઇ ગયો છે તેનો છે. એ ગરબો કેમ ગાવો તેની રાહ જોમ આપણે “શર જમશેદજીની કીરતી ધહણી શાઆરી”ના, ગરબો ગાઇએય તેહ રહે ગાવું**

જાંઠાં હાવા (જે) હાતની નીચાની આવે તેની પાસેનાં બે બોલ લખાંચુ શાહાદે ગાવું. પુલકી આગળ પુરો કરવો.

શર. બારટલ. ફરીઅરની. કીરતી. ધણી. શાઆરી* બજાવેઓ. હોધો. તેને. ભાહારી-ફરીઅરની. કીરતી. ધહણી. શાઆરી. ઇસવી રાતે. અધાર શો. ચહિદના. શાલમાં* તારીખ-૨૪ મીને. જુન. મહીનામાં* (જે) તુ. જનમીઓ. શેહેર. કધ. વેલાતમાં-ફરીઅરની. કીરતી. ધહણી* શાઆરી. કધ. નાહાનપણથી. તાહારે. થોડા. મીજશ. તાહારો. હથમુખો. ચહેરો-ધણો. મીયાશ* (જે) કધ. નખલા. બાંધાનો. છે. ચીકાશ-ફરીઅરની.

તુએ. છોરીલ. બાઈ. શેહેર-મુખાધનું* રાંતે. અધારશો. રાસતનાં. શાલનું* (જે) તારીખ ૫ મી. મારચ. માશનું-ફરીઅરની...* રાંતે. અધારશો. અરશતનો-શાલ. પડે. એ. ગરબો. શોરાબજ-તુ. જોરે. (જે) શહ. ગાનારી. લોકોને. શવલ. કચરે-ફરીઅરની. બજાવેઓ, બોધો, તેને ભારી..... ** અન્ત-લવજબાઈ નશરવાનજ વાહારીઆની કીરતીનો ગરબો.*

વાંચનારી બાઇઓ આએ ગરબો જોમ આપણે “શર જમશેદજી જીજીબાઈ બહુ મેલવીજી નામ રે મુખાઈ શેહેરમાં” કરીને ગાઇએય તે રાહાએ ગાવું. જાંઠાં હાતની નીચાની આગળથી પુલકી શુધી બોલ છે તાંહાં લવજબાઈ બહુ મેલવીજી નામ કરીને છે તે જગે શેહ લવજબાઈ બહુ મેલવીજી નામ રે મુખાઈ શેહેરમાં કરીને ગાવું.

શેહ. લવજબાઈ. બહુ. મેલવીજી. નામ રે-મુખાઈ. શેહેરમાં.* તાહારાં. બાવાજનું. નામ. છે-નશરવાનજ* તે વંત, અશલી. સુરત. શેહેરના. રહે-વાશી* (જે) મુખાઈ. આવીને. યચા. શુખવાશી રે-શેહ લવજબાઈ-બહુ. મેલવીજી. નામ રે. કોઈ. દઅલી. ઇરોપીઆંત. અંમરેજ. આવી* તેને શાધીઓ,

મીશનરી, વહારીઓ. બોહારી. તેને. સુરતમે. કાઆગજ. લખી. કાહારી* તાંદાથી. લવજી. વહારીઆને. તેએરીરે-શેઠ.....નામ રે. તેવન. સુરતથી મુખર્ષ. આવે છે.*

* * * * *

તેહેને. શાઅખી. પોઆતાની (૧)-કાહારી છે* (૬૩) તે. શોરાગજી. વાહારીઆને. બેહેત. આપી. છે. શેઠ. દોશાભાઈ બહલું. મેલવીજી નામ રે* તેને. શેફીન. બેફીન. લખને. આલતી. કરી* વાહારીઆનાં. અઅકલાંપર. બીહીર. બાહારી* જગ. લોકો. જોષ. તેહેવી. એ જુગતી. જો આરી* (૬૩) એ ગરમી શોરાગજી છાપગરે જોરી રે-શેઠ, દોશાભાઈ. બહલું. મેલવીજી. નામ. મુખર્ષ. શેહેરમા.

સમાપત છે

વિધ્યાદિ-આરંભમાં દીબાચામા આ સંગ્રહનાં (વપય, વસ્તુ અને હેતુ, આદિ રૂપક છે. આમા ૧૨૫ થી વધુ ગરખીઓ, લાવણીઓ વગેરે છે. પારસીઓમા લગ્ન, સીમત આદિ પ્રસંગોમા જવાતા પારસી બીતો ઉપરાત નરસિંહ મેહેતાની પુત્રીના સીમતનું પ્રેમાનંદનું મામેરૂ, નરસિંહની પ્રેમાનંદકૃત દુહી, નરસિંહ મેહેતા, રૂપનાથ આદિ અન્ય કવિ-ઓના પ્રભાવીઓ, અને કૃષ્ણવીણાના પદ, મુળાધના ગવરનર, હિંદના વાઈસરોય, તેમ તે જમાનાના અન્ય નામાંકિત અધિકારીઓ, અને ઉજ્જવલ કીર્તિવાળા પારસી નરોના ગરખા અને ઠપા ખ્યાલ પણ છે બીજા કવિઓનાં પદો અને આખ્યાનો ઉપરાંત શોરાગજીએ પોતે જોડેલા ગરખાગરખીઓ પણ આપેલાં છે

વિશેષ-૧ આ પારસી ભાષાનો નમુનો સને ૧૮૭૬ નો છે. આ છાપેલું નમું પુસ્તક છે તેમા જાનારાઓને મઠિ સૂચનાઓ અનેક સ્થળે આપી છે, ઉપર ટાંકેલી સૂચનાઓ જેવી સૂચનાઓથી સમગ્રકર્તાએ સતોષ નથી લીધો. ઉપરનાધના મામેરા જેવા લાંબા આખ્યાનના કડવે કડવે 'હવે થોડું છે,' 'વીરથી ગાઓ' વગેરે વગેરે કથું છે.

૨ આ ગ્રંથની પહેલા સાકળીઈ આપેલું છે. પણ તેનાં ૭-૮ એ બે પાના ગયા છે. વિધ્યાનો નમુનો નીચે આપેલો છે

૩ ઈ. સ ૧૮૭૨ માં ગુજરાત શૃંગ્યામાં મીઠી રેલ આવી તેનો ગરખો હુગરવાદીના કેશનો ગરખો અને સતીના મરણનો ગરખો આલવજીના સંદેશાનો ગરખો નહના છાકરાની સુદરીનો રમુજી ગરખો (નરસિંહ મેહેતાની પા ૧૧). રાણા બંધારનો ગરખો

૪. ગુજરાતી કવિઓ પારસીઓમાં કેટલા પ્રચલિત અને તેમના આખ્યાનો અને લોકગીતો કેટલા આગકારને વાચક થયા હતા, એ આ સંગ્રહથી જણાય

અં. ૧૩૭-હારમાળાનાં પદ-(ગુ. કા.)-નરસિંહ મેહેતા-

પૃ. ૬-૪૦ (તુલક)

આરંભ-(પહેલાં ૧૯ પદ પછા હોવાથી રીતસર આરંભ નથી)

રાગમાર-શાધન હોએ રે શ્રીપાત સાધન હોએ રે

અનેક ધરમ ખીજ ભગત વિના રે તરે નથી કોઈ રે ॥સીપાતા॥૧
કા સંતાશી ચરણુ પાંખો ને ડંડી' જટ'ભેખ ધારી રે ॥૧૦॥
તમે વૈશ્ણવની નંદા કરોં છે નરકના હેતકારી રે, ॥૨૧॥
તમારી અસ્તી મરે ને ખાવા ટલે, રે તારે ભચુઆ પેરા રે
પ્રેમભગત અનુરાગ વીના રે તમે મીથા વાદે ટલો રે ॥૩૧॥
ઓહંકારનું કરો અથાંણુ માહારે મંદાવન' ચાલો રે
ભલે નરશાહીઓ મેલો ડંડકમલ મુજ પુઠે તાલ વઝાડો રે ॥૪૦॥
૫૬ ૨૧, ૧

અનુ-રાગ સોરઠ-શામશીઓ ગોખીમાં ફરતો તું રહે રે ઘેઘાઈ ફરતો
તું તો આવ ને વાહાવા ધાઈ તારાં ચરણુ રહો જૈં સાહી ॥૧॥
તુને ધણા કાહાડાનો વલગો પ્રભુ હું કેમ' થાઈ અલગો
તુ કેમ જાત કુઝાત કાહાવે તુતો આહીડાં ઘેર આવે ॥૨॥

...

...

...

...

હાવે રઝની થોડી થાએ તાહારો નરશૈઓ પીડાએ
એને પરધાને પેર કહી તેણે હાર બાધો છે ચહી
રાખએ દીધુ છે તાણુ તેનું મોહો કાધું ઝાઝએ કાણુ

...

...

...

...

પાંચેને ખીડી આપી ઝખ મારશે પેલા પાપી
તેની ઝભા લાખું કાપી એ તમને હોં સરાપી
તમે ખુને વિચાતો લીધો કાએ તાંતલે બાધો જાઈ ॥૭॥
બ્રહ્માદીકને વશ ન થાઈં ઝક્ષ વીધ તાંહાં નવ-(૫૬ ૧૧૨)

વિષય-૧. ભૂનામદ્વના છેલ્લા શબ્દ. મડલિકના ફરજારમાં નરસિંહ મહેતાને
દામોદરજીની પાસેથી હાર મેળવવાને પડકાર થતાં પ્રભુસ્તુતિ કરી હાર મેળવ્યા, એ
પ્રસંગ આમાં વર્ણવેલો છે.

૨ પ્રતિ વટક છે; કંઈક ભૂની પણ જણાય છે. પહેલાં ૫૬ ૧૯ નથી, તેમ અંતમાં
૧૧૨ ૫૬ સુધી છે, ૧૧૨ સુધી એકાદ કડી અધુરે લાગે છે. છટે અક્ષરે પ્રતિ લખેલી છે.
દરેક પાને ૧૬-૧૭ લીટીની રાસ આવે છે.

વિશેષ-૧ હારમાળા તો ધણે સ્થળેથી પ્રકટ થઈ ચુકી છે. કોઈમાં પદોના ક્રમ અને
સંખ્યા એકસરખાં નથી, આમાં ૧૧૨ ૫૬ છે. અને એમાં મહેતાજી કુંવરબાઈને સાક્ષરે
જવાની શીખ દે છે અને મહેતાજીની સીમંડળી મહેતાજીને હાર આપવા વીનવે છે,
તે પર્યંતનો ભાગ સમાયલો છે. એટલે હજી ખીજ મહેતાજીની દામોદરજીને વીનવતિનાં, દામો-
દરજી મહેતાજીને પ્હારે ધાયાનાં અને ઉપસંહારનાં મળી ૪૦-પદો વધુ હોવાનું સંભવે છે.

૨ પ્રા. કા. ત્રિમાસિક, જૂ. કા. ભાગ ૬, નરસિંહ કાવ્યમાળા, આદિ પ્રકટ પ્રતિ-
ઓમાં સામાન્ય રીતે ૧૪૦-૧૫૦ ના પૂર નેટલાં પડે છે. બાકી દૃષ્ટીક પ્રતિઓમાં તો
સંખ્યા ૨૦૦ અને તેથી પણ વધુ હવે પુગી છે.

૩ દારમાળા કેની કરેલી એ પ્રમ વિચારણા છે ધણે, પણ યોગ્ય દૃષ્ટિબિંદુથી તેનાં
વાંચન અને વિચારણા બિલકુલ થયાં જ નથી. દાર સમાનાં પદ નરસિંહ મહેતાનાં, તેનું
કદાચ સંન્યાસીઓ સાથેના વાદ સાથે કંઈક સંકલન મહેતાજીએ કર્યું હોય તો એ પ્રભુ ભણે!
કે જેમ હુંડી, મોમેરા અને સામળસાહના વિવાદનાં પદસમૂહમાં થયું જણાય છે. પણ તે
(મહેતાજી કર્યું હોય તો તે) પછીથી તો બારોબાર પડેલો હમેશા થતો જ ગયો છે. અને
ઉત્તરોત્તર કવિઓએ તેમ રસિક ભક્તો અને લઘીઆઓએ મહેતાજીના આર્તનાદના સમાન
ભાવવાળાં પડે છે હમેશામાં, સંખ્યા કે શુંખલાબદ્ધ પ્રસંગનિભાવણીને પણ ક્યોયે વિવેક
રાખ્યો નથી. જૂનામાં જૂની પ્રતિઓ લેઈને એક નવી પ્રતિનું સંકલન થવું ઇચ્છુ છે.

૪ પાટણના કવિ વિશ્વનાથ જાનીએ (સં. ૧૭૦૮) કરેલા સંકલનમાં પદ ૮૪ છે;
એમાં મહેતાજીનાં પદ (શ્રીમુખનાં પદ એવા માનસથી ઉદ્ભવેલથી) તેણે ૨૫૪ નોંધ્યાં છે.
સં. ૧૭૨૦ ની રા. તનસુખરામભાઈની પ્રતિમાં (સૂઝ હોવાથી) ૧૭ પદ છે, એટલે
સમભય છે તેમ પ્રેમાનંદના સમય પૂર્વે દારમાળા સંકલિત કરેલી હયાત હતી અને
તેનું પૂર ૮૪ પડેલા આશરારું હતું.

૫ નરસિંહ મહેતા કાવ્યમાળા(ગુજરાતી પ્રીન્ટિંગ પ્રેસ)માં દારમાળાની કર્તૃત્વ
સંબંધી મનનીય જાડાપોઠ કર્યો છે તે જોવો અને વિચારવો ઇચ્છુ છે.

અં. ૧૩૮-ક-ગરબાગરબી-પ્રીતમ-(ગુ. કા.)-

પૃ. ૨-૨૯ (તુલક)

આરંભ-(પાનું ૧ હું તેમ પદ ૧ હું નથી. એથી રીતસર આરંભ નથી.)
જમદુત વરાતિ(સિ) આવસે રે ॥ દેહને ॥ ઉડી ચાલવું છે આજ કાલ રે દેહ.
કાલે અથા કેસ તાહેરા રે ॥ દે. ॥ તે તો કરસે ધડીમાં ધાત રે દે.

* * * * *
મોહો માયાના મોટા મોરચા રે દે. જાત રૂપ જોવતીનું જોર રે દે.
કહે પ્રીતમ કાઈ જન પ્રીતસે રે દે. જેને સદગુર અંકાર રે દે. ૮ પદ ૨
અન્ત-અથ રણુછોડજીનો ગરબો લખ્યો છે.

રણુછોડ રંગીલા રે નટવર નાગર છે । ગીરધર શુભ જરીયા સપના સાગર છે ।
એક નાંમ જે નંદ રે કાકારમાં રહેતો । હરીમારગ હરો રે મહીમા નામ નબ લેહેતો ૨

* * * *

આશા મુકી આબ્યાની રે ગુગલી પાછા ગયા

માનતો પ્રીતમનો આંખી રે ઝીઘી ડાકેરે દયા ૬૫

વિપયાદિ-આમાં પ્રીતમે રચેલા અધ્યાત્મ ઉપદેશ, અને કૃષ્ણભક્તિ આદિનાં
દૃષ્ટ ગરબા-ગરબીઓ છે. ઘણી ગરબીઓ રસથી છલકાતી પ્રસાદવતી છે. કાષ્ઠક કાષ્ઠક
ગરબી પ્રકટ થઈ છે.

વિરોધ-પ્રતિ બાળબોધ લિપિએ લખેલી છે. ૩૨મા બાજના કાગળના કદની છે. દરેક પાને તેર તેર લીટી છે. પાનું ૧છું નથી. ચોક્કસ રાગનાં પદોના સમૂહ બધેલા છે. પા. ૨-૪ માં ચાર પદ છે; પાનું ૧છું નહીં હોવાથી તેનો રાગ જણાતો નથી. પા. ૪-૭ ગરબા કાફીની દેશીનાં ૪૫ પદ છે. ૭-કાફીની દેશીનાં બે પદ છે. પા. ૭-૧૫ રાગ 'ગેરબી' પદ ૮ છે. પા. ૧૫-૧૭ રાગ ગરબી ઢાલફેર-૫૬ છે. પા. ૧૮-૨૦ ગરબાનાં ૪ પદ છે.

પછી રાસ છે તેનો 'રાગ હિંચ' છે. પદ ૬ છે.

નંદજનો લાલ સોહાંમલો રે સપા સાંમલો સોહાંગી રે કહી ૮ પદ ૧

નેહ ઉપભવ્યો નેણમાં રે સપા પ્રેમરસ પાયો રે

વસ કિધાં રસવેણુમાં રે " ૧ કહી ૮ પદ ૨

વાલે વાસલડી બગડી વનમાં રે માંડે ચીત ઢરી લીધુ રે ક. ૮ પદ ૩

મંન જોવા માનુની તણું રે વોડ્યા છેલ છબિલો રે

વાંકાં વચન બાબ્યાં ધણું રે " ૧ ક. ૮ પદ ૪

બાલા બોધી પ્રેમ મિતસું રે પ્રણુપ્રેમ સનેહી રે ક. ૧૦ પદ ૫

વાહાવ જોવું મીજનારનું રે રંગરાસ વીહારી રે, ક. ૧૩ પદ ૬

તે પછી પા. ૨૪-૨૯ રણુછાડછનો ગરબો છે, જેના આદિ અને અંત ઉપર આપેલા છે. કહી ૬૫ છે. રાગની ખસડગી સારી કરી છે, સૂરાવટ પણ ઠીક છે.

અં. ૧૩૯-ક-ચિંતામણી-પ્રોતમ-(ગુ. આ.)-પૃ. ૨૯-૪૩

આરંભ-અથ ચેતાંમણી લખી છે

સમરણુ કચ તૂ સીતાવરતૂ બાકી બીજુ પોહુ

જનમમરણુનું જોખમ તાહારે માયા ઉપચય મોહુ ૧

* * * *

જન્મ ઉદક આરિ શાગરમાં અચલ થયું તે આપે

કાદી જન્મની દલિ કલ્પના પ્રીતમ ગુરપ્રતાપે ૧૩

સીધે ગોષે ગાય સાંભલે ધારણુ ધરી સરીરે

સખ્દરવરૂપી નૌકા તેણે તરીને આવી તીરે ૧૭ ચેતામણી ૧

અંત-સમગ્ર મન સીપાંમણુ કહૂ છું ગુણનાં વેણુ મૂલેવાને

કચ્યાં કર્મ બોગવવાં પડસેઃ દુષસૂષ સર્વે સેહેવાને ૧

* * * *

બાવ કરિને હરિને ભજ્યે આનંદ રૂપી સેહેવાને ૧

પ્રિતમના શ્યાંગીને સમરો જોઇછો સુખ લેવાને ૬ ચેતામણી ૧૧

ચિંતામણી સંપૂર્ણ ૧૧

વિષયાદિ-આ આધ્યાત્મિક તેમ આ સંસારની અસારતાના બોધનાં ૧૧ પદોનો સમૂહ છે. સાત ધણે સારો અને અસરકારક છે. લોકોમાં આ પદ પ્રચલિત છે તેમ પ્રસિદ્ધ પણ ઘણાં છે. ૧ લાની ૧૭, ૨ લાની ૧૮, ૩ લાની ૧૩, ૪ યાની ૧૦, ૫ માની ૧૧, ૬ ઠાની ૧૧, ૭ માની ૧૫, ૮ માની ૧૬, ૯ માની ૭, ૧૦ માની ૧ અને ૧૧ માની ૭ મળી કુલ ૧૮૨ કડી છે.

વિશેષ-પ્રતિ માટે જુઓ ઉપર અ. ૧૩૮-ક ની નોંધ 'વિશેષ'.

અં. ૧૩૬-ખ-પંચીકરણ-(ગુ. કં.)-પૃ. ૧-૨

આરંભ-શ્રી રામાયે નંમ ॥ અથ પંચીકરણ લક્ષ સતે ॥

નીરાલંબ પરીક્ષં અપાર જેહેનો આંદ અંત દીસે નહી પાર
મન ભુધી ધન્દ્રો ગંભ નહી કરે દેહી આપ કવીજન ભુધી બલ ધરે
જગતનું કારણ માઆ તે ગાહી જેમ જલમાં ઘુંદઘુંદા બાસે નાહી ॥ ૧ ॥
કાલ કરંમ સુભાવ આનુરૂપ ॥ અનુભવી અનુભવ કરી

ગોલબેા અરથ ॥ ૨ ॥

અન્ત-માહા પદ માહી કલપું તુ દ્વીત તે પંચીકરણ સમજે યજ્ઞ અદ્વીત
અહં બંમ જો વાણી વીના તે સમજે વેતા સરવ આપના ૧૦૩
કૃતી પંચીકરણ બેઠ પ્રકાર ॥ આંતંમ વીતકની વીણા ॥ સમાપત સંપુર્ણ ॥
સીં હરી ॥

વિષયાદિ-પંચમહાભૂતમાંથી દેહનું બધારણ, તેના પાંચ દેહો, સંસારની અસા-
રતા વગેરેનો આધ્યાત્મિક બોધ આ કવિતામાં સમાવેલો છે. કવિનું નામ જલ્પમાં
નથી, સાધારણ સારી કવિતા છે.

વિશેષ-કદ વિષે ઉપર જુઓ. પ્રતિ ગુજરાતી અક્ષરે લીધી વાંકી લખી છે; દરેક
પાને ૮ થી ૬ લીધી છે.

અં. ૧૩૬-ગ-પ્રકીર્ણ પદો-મીઠો-પ્રીતમ-વગેરે-પૃ. ૧-૨

રાગ ગરબી-રામી રાજના કાં ગાતા બાલા લેહેર રવકુ રજની કે ને મંદીર રચાતા લાલ ૧
૧ હું તો પુરણ વડને પાંખી લાવ મલીઆ મીકાનો સ્વામી લાલ. ૧૩
દાલ ફેર-આલો વગે વંદાવન જોએ વાલાની વેણ વાળે છે
૨ પ્રીતમના સાંમીની પાસે આવી મનમોહને નેન આવો ૧૦
૩ તમે શુદ્ધરી વચાર રો કાધો રે કાંમની કેમ આવો

(પ્રીતમ કડી છે)

૪ પ્રીતમ કડી ૮, ૫ ગરબી પ્રીતમ કડી ૬

૬ હરીરામ રામે હરીરામ રામે જયો જનકી છવન મેધ સ્વામ,
હીપાસાગરે માધવે મીમોસારી અજહેધાપુરી નામ આનંદહારી ૧ ॥

જેહેવા નામ છે, તેહેવા (ક) નાં કીજે લખમીદાસને છુડવાં માંહે દીજે (આચારે કહી ૧૦ છે)

૭ પ્રથમે અણપતીનો ઓંપ ॥ તાંહાં ચાર પાંખડીનુ ચક્ર અખેર ચાર ॥ આધાર ચક્ર ॥ ૧૧ ॥ ધરી બે અને પલ અકતાકીશ માંહાં ॥ એકરોહેઅનુ માંન ॥ એ ચક્ર છખ ॥ આપ એક હબર એકવીસ ને છસે ॥

(આમાં માનવ શરીરમાં રહેલાં મુખ્ય ૭ ચક્રનાં અને સંખ્યાબંધ પેટાચક્રોનાં વર્ણન, તપની વિગત વગેરે આપેલું છે.)

૮ રામ ભજને છે રૂઢી રાધુ રામ ભજન છે રૂઢી જેને નામે અવાતારી
તેહેમાં નથી એ કુકુ ॥ ૧ ॥
કખીરને ઘેર હાંક લાલા નરસૈયાના દોસી હુડીના રૂપેઆ આપા
માંહાંને લખેણુ પેાથી ૧૪ ॥
નામહેવનું છાપર મોહ ગાયે છવાડી મીરાનું વખ અમરત કીધુ ગાયે
દવારકા દાહાંડી ૧૫ ॥ ચેતવણી.

૯ રામ પરભાત-મહાલાપણું રે વાહાલાજનુ વાહાલપણુ નાણુ ૧
કહે છે નરસૈના સાંભીને મુખ મોકા દલ કુડેરે ॥ ૪ ॥
૧૦ „ મેરે તો થી રાંમ નામ આર નહોં ક્રોહ ૧
મીરાકે મનુ લગન લગી હોની હોયે રો હોહ ॥ ૩ ॥
૧૧ રાંમ મત્ર રાંમ મત્ર આરતી કીજે સંકર રોનકા
દીઆ દીએ હીરંજ શ્રીજે રાંમ-૧
કહે કખીર રામજ ધીર એસે લો લાય અરણુ કે
રધુનાયજીકી નીરસે પદ પાસ ૧૪ ॥

૧૨ પદ-જશવંતરામનું:
નાહાંની નાહાંના નાહાંની કરંકખાન ક. ૩

૧૩ પદ-સુરહાસ-ગોવંદકો પુરા બધ જેકતા વીરાદ (ક. ૩)

૧૪ રામ ધોલ-રાજની આસોની નાહાઇએ આપણુ ગુણુ રે ગોવદનાં ગાયે (ક. ૭)

૧૫ ગોવંદજી આપિને હાર મારેા મને આવે બરોસો તમારેા

(ગોવિંદજી-કહી ૫,) ખીલં મળી કુવ પાંચ પદ છે.)

અં. ૧૩૯-ઘ-શ્રી વલ્લભી સંપ્રદાયનાં સ્તુતિપદો (ગુ. કા.)

કેસોદાસ આદિ

વિશેષ-૧ આ પુસ્તકમાં હિંદી તથા ગુજરાતી પદો છે. ચોરાશી વૈષ્ણવનાં નામ કામનું દયારામનું પદ, તથા માધવદાસનાં ગુજરાતી હિંદી પદો છે.

૨ આ પ્રતિ અન્યત્ર ઉપયોગમાં ગયલી હોવાથી તેની વિગત પાછળ આપવાની ગોઠવણુ નક્કે કરવી પડી છે.

અં. ૧૪૦-ક-ખોળ, આંડીયા-મુસલમાની સાહિત્ય-(ગુ. સુ. સા.)-પૃ. ૮-૫૩-(તૂટક)

ક. (પાનાં ૭ ન હોવાથી વસ્તુનું મૂળ સમજાતું નથી.) પૃ. ૧(૮ ચાલુ આંક) આરંભ-જીવનો જીવન છે. તીનું સરપ અધણ અલગુ નદી મુકીએ થી સામાજીની સીદુર રંગી સાડી છે સાંમ જડાવનો કયવો છે, લીલી ખાપનો ચરણીઓ છે.

અનંત-આપણા આતમા કોરા કોટ કલાંચુ યાએ ॥ શ્રીદેવચંદ્ર સત છે ॥

વિશેષ-પ્રતિનાં આગલાં પાનાં ધણાં જ કંઈકાં કટિલાં તથા કરપાયલાં છે. પાનાનાં આંકવાળા ભાગ જ કપેલ છે. અક્ષર ધણાં જ કાચા અને દંગ વચરના છે, લીલી દોરી પ્રતિ લખી છે. લાવ શાહીથી ત્રણ પાનામાં અને પછી કાળા શાહીથી બાકીનાં પાનામાં જે બાજુ લાલ લીટી આપી હાંસીઓ પાડેલા છે, તેમ ॥ આવી રેખાઓ કરી પ્રત્યેક વિચારપદ છૂટું પાડેલું છે. ૨૨-૨૩ લીટીનો આશરો દરેક પાને આવે છે. પ્રતિ જેથી વધુ હાથે લખાયલી સમજાય છે. પાછલા ભાગની અક્ષર લટણુ આગસા ભાગની લટણુથી જૂદી પડે છે.

ખ. રામ ધનાશ્રી મેં તો જાઓ પલ ઊહો ન જાએ, અખ જલખલ મો ડુંકયા કરે.

વિશેષ-પદ અપૂર્ણ છે. હિંદી-મિશ્ર ગુજરાતી છે. પછીનાં પાનાં પચાં લાગે છે. પૃ. ૧ હું (૮)

ગ. આરંભ-(આગસો ભાગ પડ્યો છે.) હો એર અલયલ મે પાંચ સીવ હે તાંન કે નામ પ્રેમ સીવ ॥ ધમ સીવ ॥ સહ સીવ ॥ નાદ સીવ ॥ એર પાંચ સીવ કહે ॥ એર ઇતરી સુમંતલા શક્તી હૈ ॥ એ તો સખ-લીક સુભાવ કહે ॥

અનંત-એર ઇત હિ તીન અસ્થાન હે જાંત સુપંન એ સુસુપત ॥ એર ઇતલી તન તરકે વૈસર ઉપજત ધપત હે શ્રીજી સત હે ॥

વિશેષ-આ સર્ગની કલ્પાત હોવાનું સમજાય છે. કદ પાનું સખા છે.

ઘ. આરંભ-અમાંડકાં ઉતપત લખી હે ॥ પ્રથમ શ્રીરાજજીકાં આમલી સત સરપકે અવાકત સુભાવ ॥ મે પ્રકતી રૂપમાં હે આ ધરણી ઉપજે ॥ તાકરકે અપંને સરપકી વીસમરતી બય ॥

અનંત-સન્તનુરનો જાંમે પાંચ તુરની અજર ॥ લીલી અતલસનો ચર-ણીઓ ॥ સીદુરીઓ રંગ જડાવકી સાડી સાંમ જડાવકી કંચુકી અધૈત લાહી હી મેં રાખીએ.

વિશેષ-આ ભાગ પણ તૂટક છે અમાંડની ઉત્પતિ અને તેમાં નટવર અને કક-શણીલના રૂપ, વચ્ચાદિનું વર્ણન છે. પાનાં ૨ (૩-૪) છે.

૪. આરંભ-શ્રીજી સત છે ધોલ લયુ છે ॥ રાગ ધાનાસરી ॥
 ॥ સાધુસંગ નીરમય જલમાં હું પણ જૈને નાહી રે
 ॥ તે દાદાની વાલાજીની સાથ કીધી છે સગાઇ રે
 સંતગુરૂ માહારો વેવા કીધો પાંખા પુરણ ધામ
 વેલુ જીવી પુરણાન્દન કરા પ્રણામજી ॥

વિશેષ-કડી ૧૦ છે. આ જોતપથી અધ્યાત્મરહસ્યનુ પદ છે; આમા શ્રોવણમંત્ર-
 પ્રદાથીઓની બાવનાને અનુસરતી સ્ત્રીજન્મની હસ્તમતા વર્ણવી છે પાનુ ૧ (૫) છે

અ-તારતમ્યવિતક-૫. ૧૩-૨૯ (૬ થી) .

આરંભ-શ્રીરાજજી સત હે ॥ શ્રીકકુરાણીજી સત હે ॥ શ્રી તારતમજી
 વીતક લખી છે । ઈત ઈમામ.

જેમ નહી પાંચ તેનવ ત્રીન ગુન । ચાવર જંગમ । ચૌદે સોક । ચાર પંડ
 બ્રહ્મુંક । એ સંસાર કષ્ટ નથી ॥ કપાંથી ॥ ધામ એર પ્રેમધામ । એહે ઠીકાંણુ
 અપડ હે । અપની બોલીપે કેત હે । અપેર એર અવરાયતીના કુરાનકી
 બોલીમે કેત હે । અસર એરસ અજમરા ગુર જમઈત્ર એર ગુરજલાલ
 એ અપર ભગવાનજોકા । સરૂપ સોહેકે બસ સતરકા હે । એર લખીજોકા
 બસ પાંચકા હે એર ચાર ચાર બસકી પુનપુસાવી આહે । સો અપરજીલાલ
 લીલાકૃત હે । સો બાલલીલા કેસી હે ।

અન્ત-એકે સો બારે બરસ મયુરો દસઠકા રાજ કરકે ॥ વૈકુઠ પધારે ॥
 શ્રીજી સત છે । તારતમજી વીતક સત પુરનજી । લખીતંગ; બ્રમદાસ
 લકરૂચી ॥ બાર હજાર સુતરસપન કોટ કોટનર પ્રનમ અવીધારજોજી ॥
 શ્રીરામજી સત છે શ્રી કકકુરાજી સત છે ।

વિશેષ-આમા કૃષ્ણરૂપે જોતપથી નકનકી ખુદાની બાનલીલા, રાધાક્રિમશ્રી
 આદિ સાથેના એક વગેરે લીલાઓનુ વર્ણન છે આ, જોત લોકોમાં પ્રચલિત સાલિસ
 છે. સરચના બ્રમદાસે કોઈ પ્રતિ ઉપરથી આ આખી પ્રતિ ઉતારેલી લાગે છે.

છ. શ્રીપેગંબર સાહેબજીકી વિતક-૫. ૨૯-૩૨

આરંભ-શ્રીરાજજી સત હે । શ્રીકકુરાનીજી સત હે । શ્રીદેવચંદજી સત હે ।
 શ્રીપેગંબર સાહેબજીકી વીતક લખી હે । રાસલીલા પેલકે આજે બરાનર સામ ॥
 બમાંડકે ધીર માતકા નામ બીળી એમનાં ॥ પતકા નામ અબદલા પડે ॥
 રાજકો હુકમ ॥ મોજો સકોસરૂપ । પગાંબર સાહેબ આજે ॥ અવતાર
 ધરે ॥ જન્મ પ્રગટે તમ છુતપાનેકા કાંચુકાગીરે ॥ એર સાહેતીન સેનરકી

આગ બુઝ ગઈ ॥ જળ તીન બરસક—કે જાએ ॥ તખ બરકે નમ ॥—કે
નમે પક્ષનગ—મએય ॥ જળ રાઈલને આનકે નુરસે પુરખીઆ ॥ જળય—॥
આલીસ વરસ—કે બએ તખ પેગામરી ઉતરી ॥ બીમી એમનાં કે ધરમે
કાલી ॥ કામલી બોલ કે સુતેયે ॥ તાંહામે રાજદુઆ સાતમા અસમાન
• છોડા નુરમે મુકાંમ છોડે ॥

અન્ત-જળ પેગામર સાહેબ પગાબર સાહેબ ॥ ત્રસક વરસ કે જાએ
તખ સીકર કીઆ ॥ શ્રીપેગમબર સાહેબકી બૈત સપુરન જાઈ ॥

વિશેષ-પાક હજારત શ્રી પેગમર સાહેબ મહુમદના જન્મ, જીવન અને ઇસ્લામ
પ્રચાર સંબંધી આ હકીકત છે.

જ. નક-૫. ૩૨-૩૫

આર્દલ-શ્રીજી શત છે ॥ નક લખી હે ॥ નક સેહેકે દશખરાસત આદર
બેતો કામ દનીઆકા ॥ બોર આખરતકા શુમાર ॥ અવલતોએ હે કે શાય
હકકે શારા શેરહેના ॥ શાઓર શામ ખલકકેની શાપ શેરહેના ॥.....
.....તીન બીજ (પા. ૩૩) તુ રાખ પાશ અને ઇન
તીતુ કે તૈ હાયશે મન દેએ ॥ અવલ એઆ અકેદમેર ખતુ ॥ જો બો
દીલ તેરા હાયસે ન જાએ ॥ બોર દુસરી જમાન કેદમા રખ ॥ એ છપા
બેદ તેરા ન જાએ ॥ બોર તીશરી ઉજુરો રહો ॥ જે નીમાજ તેરી હાયસે ન
જાએ ॥ કે ઇઆર માફક પકન કુરાનકા બોર અલમ બેતમા ફરીરકે હે ॥

અન્ત-ધુશા યા હોતા પેટબર ખાસયે સે ॥ મેહેમત માગનાકા હોશે
હોતા હે ॥ આપસે દુનીયાકેસે ॥ ગીવત નઆને ગીલા સાથ બરકે બૈકસે ॥
બલ એક પેટ બરઆ એસે હોતા હે ॥ નકબ હૈક ॥

વિશેષ—આ બોજ પંથીને મઠિ શિખામણુએનું લખાણ લાગે છે. લહીઆને
મરોઢ કંઈક વિચિત્ર ॥ તથા અડબંધી લખાણ એવું અટપડું છે, કે તેનો ઉકેલ મઠા
મુશ્કેલીએ થાય છે.

ઝ-મિહિસ્તમાં કોણુ જાય ? ૫. ૩૬-૩૭.

આર્દલ—એક રોજ હજારત રસલ તાપના અસેઅલીએ અલપે સંબંધ
બીચ મશીત મદીને કે બેઠે હતે ॥ આસેને પુછા ॥ કે આ રસલઅલી કાઈ
એસે હોવેગે કે તમારી બગર સીફાએત જાય બીસ્તકે જાવેગે ॥ તખ પેગ-
બર સાહેબને ફરમાયા કે જાએગે ॥ સાત સકસ અવલ તો પાદશાહે અદબ
હોવે: દુસરા પદા હોવે ઇલમ અપને પર અમલ કીયા હોવે: ॥..... ॥ તપ-
સીલે: પાતસા અદલ ન હોવે તો એસા હે કે બદલી હે પ્રગર શતી નહી:
પદા હુઆ અમલ નહી કરતા હે તો એસા હે કે ય રામ હે રાશની નહી...

અન્ટ-હજરત અધીને પૂછા મહમદ સાહેબકુ કે નીસાની મોમનકી કાહા હે । તખ કહા મહમદ સાહેબ ॥ આટલી નીસાની મોમનકી બોહોત હે ॥ અઅસ તો એહ કે નીગા રપતે હે હેકિ તાંઈ ॥ ઓર દુસરી નીસાની એહ હકે હમેસા ફીકરમે રતે હે ॥...ઓર ચોદમી નીસાની એહ કે માફક અલાહે કે હો તેહે ॥ ઓર પનરમી નીસાની એ હે કે નજર કરતે હે અઅ કરની મરસેની નસ સમપુરન નાજી ॥

વિશેષ-આમાં ઇલમ-જ્ઞાનનું મહત્વ વર્ણવ્યું છે તેમ શિખામણના તથા એક ખરા મુસલમાનનાં પંદર લક્ષણના બાવ લખેલા છે.

અ. ધોળા-(પૃ. ૩૭) થીરાજી સત છે ॥ ધોલ લયું છે ॥ રાગ ધનાંસરી ॥ સાધુસંગ નીરમલ જલમાં હુ પણ ગર્ભ ને નાઈ રે તે દાહાની વાલાજી સાથે કીધીછે સગાઈ રે

૮-ભાગવતમનોરથ-પૃ. (૩૭-૪૫).

વિશેષ-આ શ્રીમદ્ભાગવતના રાસપર્યાયાધીમાં વર્ણવેલા ગોપીવિરહ અને શ્રીકૃષ્ણના રાસખેલનું સંક્ષિપ્ત અનુકરણ છે.

૬-દેહસ્વરૂપ-પૃ. ૪૫

વિશેષ-આમાં પાંચ તાવ અને દેહના બધારણનું કુલ વર્ણન છે.

૬-શરદ્ધાનું વર્ણન-(લિ. સં. ૧૮૨૬)-પૃ. ૪૬-૪૮

વિશેષ-આમાં ચૌદ લોકનું વર્ણન છે.

૬-કર્તાનું સ્વરૂપ-પૃ. ૪૮-૪૯

શુ-વૈરાગ્યનાં છૂટક પદો છે-પૃ. ૫૦-૫૪

અં. ૧૪૧-ક-બ્રહ્મવાહન આખ્યાન-(શુ. આ.)-વિપ્ર હરિરામ-(ર. સં. ૧૬૬૬)-(લિ. સં.)-પૃ. ૨૦-૭૨-(તુટક)

આર્ભ-(આર્ભના પાંચ અને છઠ્ઠા કડવાની પાંચ કડી નથી.)

બેવનાસ્વ રલકાવતી ભુપાલ

સુવેગ સુદેવ બેહુ મીત્ર લલા, બેઠા સભા માર્હં બહુ રાજ મલા । આવી બેઠા પ્રદુમાન તણી તેહેને ભુધ કરવાનું માંન બીમ પ્ર(પુ)ત્ર સુત બેઠા છે મેઘમણુ તેહેવો બોધ નહોં કા પ્રણુ ૭

સેના કરટે પડી તેણી વાર ચઢો કેધ અતીશે આંગાર

વૈષ્ણવોએને કેહે વીરતાર હવે ભુધ યાસે અતી સાર ૧૮

એણી પેરે કેહે વીર હરીરામ ગાર્તા મુણુતાં વૈષ્ણુક ધામ ૧૯

॥ કડવાં ૬

અન્ત-દાવે એ કથા પૂરાણ ચંદ્ર બલવાદાન અવતાર રે

સાખેષે તૂઝને કહો મહીમા શ્રીભગવાન રે ૮

...

...

...

...

તે માટે સોતા જન સહ કાચ એહેવો કરવો વેપાર રે

જે મહીમા હરીજમ (ન) તારો અર્થ ભરા ભાડાર ૭ ૧૨

સાંવત ૧૬ છનુઓ ઉતમ ભાદરપદ માગ રે

ચુદી પચમી ગરવારે પૂરાણ અંથ પ્રકાશ રે ૧૩

સકળ નમ્રશીરોમણી સુરત પૂર અવીધન રે

કવીતા વાસ વસે હરીપૂર માંહ ઉદીચ ગનાતે પ્રકાશ રે ૧૪

શ્રી ગર ભ્રમણ વીરનવ જન કવીતા સહ કેરા દાસ રે

વીરમનો શુત વીનવે હરીરામ હરીનો દાસ રે ૧૫

વિષયાદિ ૧ આ, ગુજરાતમા શ્રીવ્યાસના મહાભારતના અશ્વમેધને બદલે વિશેષ પ્રચલિત નૈમિગીએ રચેલા ભારતના અશ્વમેધ પર્વનો એક પ્રસંગ છે આ બલુવાદના ખ્યાન છે પ્રસંગ આ છે અર્જુનના નામકન્યા ઉત્પત્તિથી થયેલા પુત્ર બલુવાદને પાડવોના અશ્વને રોક્યો પછી મામે તે જલાવતા તેણે ભણ્યુ કે અર્જુન મારો પિતા છે, છતાં દ્વિત્રિયવટ ખાતર યુદ્ધ કરણ જોઈએ, એ પ્રતિજ્ઞાના પાલન અર્થે તેણે સંભ્રામ આદર્યો એમા અર્જુન પોતાના પુત્રને હાથે મરણી શ્રીકૃષ્ણે પાતાળમાથી નાગ કનેથી અમૃત લાવી તેને છત્રાઓ અને પિતાપુત્રનું સમાધાન થયું

૨ કવિતા સારી છતાં રસવતી છે આમા કઈક જુદીના ચમકારા કવિએ દાખવ્યા છે ખરા કડવા ૨૩ છે પહેલા ૫ આખાં અને ૬ ફૂલી કદી ૫ પદી છે, તેમ અવમા ૨૩ મા કડવાની પણ યોદીક લીટીઓ પદી છે, એટલે ઉપસહાર વટક છે, તેમ સિ સ જણાતો નથી

વિશેષ-૧ આ આખ્યાન કપાયનું નથી ૨૧ બાલુસુખરામે પ્રેમાનંદકૃત 'બલુવા દનાખ્યાન' (૧) પ્રકટ કર્યું છે તેની પ્રસ્તાવનામા (પાને ૩ જે) વડોદરા સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરીમાં કવિ હરિશમની બાવીસ કડવાની પ્રતિ હોવાનું નોંધ્યું છે અને લીકાર્મા (પાને ૮૧) તેના નવનો બાજ ઉતાર્યો છે એ અવ બાજ પ્રસ્તુત પ્રતિના નવત બાગ સાથે મળે છે, માત્ર ૨ સ ૧૬૮૫ તેમા છે, તે મળતો નથી પણ કદાચ 'પ' 'દ' ને બદલે ક્રમથી હરો કે લટીયાનો હસ્તરોષ કે ઉકેલરોષ હરો

૨ પ્રતિમા વચ્ચે ૩૦-૩૧ મા પાનાના અંકેક બાજ કોરા છે, સદર્ભ વટતો નથી પાનાનો ક્રમ ૭૨ પછીથી નોંધ્યો નથી તખત પણ કાના માત્રા ની ચૂકવાળું તેમ બૂલભર્યું પણ છે પાનાના છેડા કરપાયલા છે

૩ જુઓ અન્ય કવિઓના બલુવાદન આખ્યાન બુજના કવિ જોરામનું અ પદ-૬, વિષ્ણુદાસનું અ ૬૬-અ, અને અ ૧૦૨-૩

અદ-રાસલીલા-દયારામ.

સખી રાચ રચો બાંસીગટ-પુલ(લ)વન માંહ જીમને તીરે
 મુને વસ કરી કાંમ વીડ કીધી રે હલધર વીરે
 તાંહાં તો આંજી સખીઓ રાચે છે મેદન નટવર રૂપે ભાસે છે.
 તાંહ રચી વરસો છે રે વસલડીએ ઘણા પુલ પુલાં વેલડીએ
 તાંહાં દયા સખી છે જેલડીએ સખી.
 માહારૂ માન મોહુ વસલડીને કાંહાં કાલા
 એને કશીને કર માંહ લીધી છે. ધણું દાયા સખીને લીધી છે. માફ.

અં. ૧૪૨-ખ-નંદનત્રીસી-(અ. વા.)-શામલ-પૃ. ૧-૩૪(તૂટક)

આરંભ—શ્રીગણેશઆએ નામઃ । શ્રીસાલ(ર)દાંએ નામઃ । શ્રીરાધા-
 વલભજીની કીપા થાઇ શ્રીનાંદનત્રીસી લખી છે.

શ્રીસાલ(ર)દાને નામુ શીય આરાધું ઉમયા પ્રતી ઇસ

અન્ત—પ્રવંન તો આશીઆજો થયો મન માંહ કુખ ધરીને રહો

રાંમતાંસુ પડી બહુ શરાંમ એ ત્રણ આગળ માહારો ભાગો જામ
 વીચાવા લાગો હુ માન પછે રાત પડી સુતા સંહુ જન

વિષયાદિ—વસ્તુ સુમસિદ્ધ છે. પ્રતિ તુલક છે. પ્રધાન ચાપટ ખેલતા બેઠો પડી
 નંગલમાં ચાલ્યો નય છે ત્યાં સુધીનો પ્રસંગ આ પ્રતિમાં ઉવરાચલો છે. અ. કા. દો.
 બા. ૧ માં આ વાર્તા છપાઈ છે. તેનાથી આમાં પાંદાંતરે કેટલાક વધુ સ્પષ્ટ ભાવવાર્તા
 છે. પ્રતિ તુલક હોતાં ૨. સં. કે. લિ. સં. નો-લ્લેખ સાંપડતો નથી. આ વાર્તાની
 પ્રસ્તુત નામાવધિમાંથી અન્ય પ્રતિઓ મળે નહીં. અ. ૧૨-ક; અ. ૬૩-ક; અને
 અ. ૧૧૬-ક.

અં. ૧૪૩-ક-નિત્યનિયમનો કાગળ-શ્રીસહજનંદ-પૃ. ૧-૫૦

આરંભ—શ્રીસ્વામી નારાયણમ નમઃ । શ્રીસ્વામિ પુરુષોત્તમાય નમઃ ।
 સ્વસ્તિશ્રી સતસંગ મહાશુભ સ્થાને પૂજ્યારાધ્યે સર્વ શુભ ઉપમા યોગ્ય પરમ
 હંસ મુકતાનંદ સ્વામિ । તં ભાષ રામદાસજી । તં સમસ્ત પરમહંસ । તં
 શ્રીપાત દેવાનંદ સ્વામિ । તં સમસ્ત શ્રીપાત । તં બ્રહ્મચારિ જેરામ । તં
 મુલજી । તં સમસ્ત બ્રહ્મચારિ તં કર્મયોગી નાનામાઈ તં સમસ્ત કર્મ-
 યોગી બાપ તં સમસ્ત કર્મયોગી ભાઈ તં સાંખ્યયોગી બાપ જીવુબાઈ તં
 રાજબાઈ તં સાંખ્ય યોગીબાઈયુ સમસ્ત અત્ર શ્રી અનિર્દેશથી લખાતાં
 સ્વામિશ્રી ૬ સહજનંદજીના જે સચ્ચિદાનંદ વાંચજો । જિનું લખ્યા કારણ એમ
 છે ॥ જે લજનનો કરનારો જે જીવ તે ત્રણ અવસ્થાયિ પર જે સાક્ષિ તેને

માનજો તે સંગે વાત અતિશે કરવિ । ખીજૂં એ જીવ જે ત્રીન અવસ્થા
રૂપ તેને પટયક બેઘાનિ રીતને પટયકનો સ્વરૂપ તે તો જોવો આત્માનંદ
સ્વામિ હોતે વાત થાતિ તેવિ વિચારીને કરવિ ॥

અન્ત—૮ મન્નલેહે । એવ શો(વો)કશોપિ કૃણસ્ય પરમાત્મનઃ

મહાવિષ્ણુઃ જ વિજેયઃ સર્વાધાર(ઃ) સનાતનઃ ॥ ઇતિ ॥

પદ્ય મે પાર્ય રૂપાણિ શતશોય સદૃશશઃ

નાનાવિધાનિ દિવ્યાનિ નાનાવર્ણાકૃતાનિ ચ ॥ ૨ ॥

આ કાગલ પ્રમાણે બ્રહ્માનિરૂપણુ સર્વ સાત્રને ત્રિષે સર્વ શ્રુતિને વિશે
કરજો એ વિના ખીજ રીતે કરશે માં એ વિના જે નિરૂપણુ કરે તે વેન
જોવો જાણવો ॥ આ પત્રને સર્વે નિત્ય એક વાર પાઠ કરશે ॥ આ કાગલને
અતિશે હેતે કરિને ન પ્રવર્તાવવે તે વચનદ્રોહી જાણવો ॥ અમારા નારાયણ
વાંચજો ॥ આ કાગળ નારાયણે લખ્યો ॥ ॥

ઇતિ શ્રીનિલનિયમનો કાગલ સંપૂર્ણ ॥ ॥ ॥

વિષયાદિ-૧ વિષ્ણુમાર્ગ શ્રીસ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયના આચાર્ય શ્રી ૭ સદ્ગુ-
નંદજીએ પોતાના બાલક ભક્તો, સત્સંગીઓ સંપ્રદાયીઓને બ્રહ્મનું નિરૂપણુ કરનારો
પત્ર લખ્યો છે. આમાં સામાન્ય રીતે તો રામાનુજ વિરિણ અદ્વૈતના સિદ્ધાંતની પરિપાટી
અનુસારી છે. વળી પરમ શ્રીમદ્ભાગવત, શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા, તેમ શ્રુતિ, સ્મૃતિ અને
પુરાણોમાંથી સમર્પન કે વિરાદ અર્થ અર્થે પ્રમાણો દર્શાવ્યા છે. એ બ્રહ્મ તે શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર,
દેવકીથી અવતરેલા તે એ નિષ્કર્ષ છે.

૨. ગણ સરળ છતાં સચોટ છે. શાસ્ત્રી લોકોની સંકુલ શૈલી અને બહુલ શબ્દ-
સારને એમાં અભાવ છે.

વિશેષ-૧ સ્વામી શ્રીસદ્ગુનંદજીએ આવા બહુલ પત્રો અધ્યાત્મસાત્ર, અને
વેદાન્ત સિદ્ધાન્તને લગતા પોતાના સત્સંગીઓ-એને તથા બાધઓ-ને લખેલા જાણવામાં
છે. તેમ તેઓશ્રીનાં વચનામૃતો પણ પ્રસિદ્ધ છે.

૨ તેઓશ્રી પોતાના સંપ્રદાયીઓને કેવી રીતે સ્મરે અને અપનાવે છે તે આ
તેમ જ આવા ખીલ પત્રોની લઠણુ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે.

૩. મંદિરોમાં આવા પત્રોનું સત્સંગીઓ, અને સાધુઓ નિત્ય પઠન પાઠન કરે છે
તથા ખીલ બાવિક સત્સંગી એને તથા બાધઓને સાર્વકાળે મંડપમાં સંભળાવી સમજાવે છે.

૪. આવા પત્રોમાં એ સંપ્રદાયના સાધકોની જે વિવિધ કોટીઓ આપી છે, તે
એ સંપ્રદાયના વિકાસ અને વિસ્તાર જાણવામાં સાધનભૂત થાય એમ છે.

૫. પ્રતિ બાલબોધ અક્ષરે શુદ્ધ લખેલી છે; હસ્વદીર્ઘાદિ ઉપર ચિન્હટાઈખર્ચું ધ્યાન
અપાયતું જણાય છે. પ્રતિ પોથીના આકારે છે. પાનાં કંધક લાંબાં, નાનાં અને હાથમાં
જાલી પાઠ કરવાને સુવર થઈ પડે તેવાં છે. દરેક પાને સાત સાત લીટીની રાસ આવે છે,
શ્લોકની પદ્ધતિઓ સામાન્ય અને ક્વચિત્ ચાર ચાર છે. આખીયે પ્રતિમાં શ્રીસદ્ગુનંદી
સંપ્રદાયનું સાહિત્ય ઉતારેલું છે.

૬. આ પ્રતિમાં પહેલાં ચાર પાનાંમાં ખીજ પ્રકીર્ણ બાળત્રો લખેલી છે. માત્ર પ-
હેલા તથા ચોથા પાનાનો મજકુર બાળબોધ લિપિમાં છે, બાકીનાનો ગુજરાતી લિપિમાં છે.

પાને ૧ લે "..... એને ભગવાંન વૈકુંઠ લોકાનિ પ્રાપ્તી કરાવે છે જેને ભગવાંન ધાર્મ્યામાં સ્ત્રી આદિ તેનો સુપથ થાય છે. બિનું ઉત્તમ ભક્ત તે જે વેરાટનો અંતર્યામિ... સાક્ષી તુરીયાવર(ની)ત તેને વિશે જે સ્વાભિમાની જીવ ઇદ્રિયોને અંતઃક... (બાહ્યોધ લિપિમાં છે.)

પાને ૧૦૩: રાગ 'ગરબી.

૧ હુ મધ એકલડી આજ જન્મનાને તોરે માહાન લક્ષીત મુખની લાજ હલધરને વીરે,
મારી પુરણ પુરે આશ જમના, રસ પીએ રણુછોડહાસ. હવધર.

૨ હરી હબશા જમુનાને તીર ભુએ રંગ રાધાનો નરખે હલધીરનો વીર. ભુએ
કોરાંખી વન ભવેલ ભુએ ૦ કહે રણુછોડ રંગભરેલ ભુએ ૦

પાને ૩ જે: રૂડા રામ તણા ગુણ ગાઓ રે હો પંખી પ્રાણી રે,
મેહેલા રામકેળુ સ્વરૂપ બંધન રાખેરે. (કડી ૧૧ છે.)

૫૬ રાગ કાફી ૪ હરી નહી અલગો રે ગોવિંદ છે ધટમા,
૫ મઠે જેમ પ્રગટે રે દહની લાકડમાં હરિ નહીં.

બણે આદીતરામ વસ્તુ વીચારવાં કલ્પી દરશે કાએ,
પાને ૪ થે: કિત સર્વે ક્રિયાને વિષે લેવું ઝાઝો ઝાઝો લેવા જે અતિશે જે લેશે
તેને જે પુરોષોત્તમના ધામ તે દેહ રાતે દેપસે થોશે તે તો મુવા ઠણિ દેપસે જામિયે
સહિત જે પરસ્પર જે પ્રતિ પાવન નહિ કરે તેને દેહ રૂપ બણવા શુક્રદ્રોહિ બણવા
વચનના દ્રોહ —

યસ્યાસ્તિ વિત્તં એ શ્લોક છે.

પછી પાનાં જે કોશં છે.

પાને ૫૧ મે પ્રેમાર્નદનું ૭ કડીનું ૫૬ છે:

બક્ષીહારી છે કૃષ્ણ દીનેશ પગલા પુરવમાં.

પછી જે પાનાં કોશં મૂકી નીચેનું જે પાનામાં આટક લખેલું છે.

ધ્યેયં સદા પરિમલ્લમભિષ્ટ દ્રોહં । તીર્થાસ્પદં શિવચિરંચિતુતં શરણ્યં ।

મૃત્યુર્તિર્દે પ્રણતપાલ ભવામ્બિપોતં વન્દે માહા પુરુષ તે ચરણારવિન્દં ॥

અં. ૧૪૩-ખ-ધર્મતત્ત્વસાર-(ગુ. ગ. પત્ર)-

શ્રીસહજનંદજી-૫. ૧-૬.

આરંભ-સ્વરિત શ્રીસત્સંગ સમસ્ત મહા શુભ સ્થાને પુનપારાધે વિરાજ-
માન ઉત્તમોત્તમ સર્વ શુભ ઉપમા યોગ્ય પરમહંસ સમસ્ત તથા સાંખ્યયોગી
બાહ્યાધી સમસ્ત તથા કર્મયોગી બાહ્યાધી સમસ્ત એતાન શ્રીનારાયણ
સમીપયિ ત્રિપાવિતંગ સ્વામી શ્રીજી સહજનંદજીના નારાયણ વાંચજો અપરંગ
ત્રિપવા કારણ એમ છે જે ભગવાંન કેવા છે ને સદૃશ કેવા છે એ જન્મ
ધરતે થકે પણ અજન્મા છે અને દેહ મુકને છતે પણ અજર અમર છે અને
મધ્યકાલને વિષે દેહ છે તે પણ અનિ(વિ)ગ છે અને અરૂપ છે....

અન્ત-નારાયણને વિષે જે મરણભાવ કલપે છે તેને અનેક દેહ ધરવા પડે છે ને નરકમાં પણ જાવો પડે છે અને જે નારાયણને વિષે અર્જુન અમર-પણું સમજે છે તે અનેક દેહ થકિ ને અનેક કર્મ થકિ ને અનેક ચોરાસિ થકિ મુકાર્ધ જાણે છે માટે આ સત્સંગિ સર્વે જગવાંનનિ મુર્તિયું જે ધૈર્યું ને હમણાં જ ને આગવ ધારે તેને વિષે મરણભાવ કાર્ધ કલપસેા માં. અને આ અમારિ વાતનિ પુષ્ટિને અર્થે કાસિયિ આવિ છું જે અપૈ ગિતા તેના અને ધર્મતત્ત્વસાર તેના વિચાર કરજો અને આ કાગલ સૌ લપિ લેજો ॥

વિષયાદિ-શ્રીસદ્ગનંદજીએ અં. ૧૪૧-ક માં આપ્યા છે તેવી ધાટિના આ-ધ્યાત્મિક જ્ઞાનનો પત્ર છે.

વિશેષ-૧. આ પત્રના અન્ત ભાગથી સમજાય છે તેમ શ્રીસદ્ગનંદજીના સત્સંગિ શિષ્યા તેઓશ્રીના આવા પત્રો લખી લેતા અને અરસપરસ તેમાં રહેલા રહસ્યને સમજાવતા.

૨. પ્રતિ આદિ મઠે જુઓ અ ૧૪૧-ખ, વિશેષ.

અં. ૧૪૩-ગ-છૂટક પદો-૫. ૧-૧૧

પદ રાગ ગર્ભી ॥ નારાયણ નાંમ લે નિ તું પ્રાણિરે બદ્રિનાથ પ્રગટ જગ જંશી નારાં

૧ કાયા માયા છે જોતાં હરિ કાચી રે તેને રંગે રહેતો તું રાચી રે
અક્ષાનંદ કહે વાત સાચિ ૧ નારાયણ ૫

૨ બદ્રિનાથનું લે સરણું રે મિટે માહા દુઃખ જન્મ મરણનું રે
કયા હરિનિ સાંભલજે તું કાંને રે અક્ષાનંદનું કહુ સત માનો બદ્રિં ૫

૩ ઓલે બદ્રિનાથને તું રહેને રે નર સહિત નારાયણ કેહેને રે ૧ ટેક
કર મીત તું સત સમાજે રે જેમાં પ્રગટ હરિ જિત રાજે રે
અક્ષાનંદ કહે તાહારે કાજે ॥ બદ્રિં ॥ ૫ ॥

૪ પ્રાણિ નરદેહ સુંદર પાંખી રે બજ નરનારાયણ સાંમિ
હવે જિતિ બાજિ મત હારે રે અક્ષાનંદનું કહુ હેએ ધારે પ્રાણિં ૫

વળી ભૂમાનંદનાં ત્રણ ત્રણ કડીનાં ચાર પદ છે.

૫જી અક્ષાનંદનાં કડી ૫-૫ નાં પાંચ, ૩-૩ નાં ૩ પદ બાળજોષ સિપિએ લખ્યાં છે:

૧ આવોને ચોરા બળિલામા વિરો રિમિએ

૨ પધારો નાય વાત(ક) જોધને હનિ કારની

૩ બળિયા છેવ દુર ફરો છે સિદ ડાલતા

૪ રજિલાં કાંન અરજિ ખમાં એક સિલિયે

૫ વાલિડાં વેરો કિધો રે કુલવિદારિ

૬ વાલાજિ વેલા આવો રે પિતંમ પા(ખા)રા

૭ જિવન વમને જાંનાં છેવ ગુમાનિ

૮ સાંમલિયા સામું જોને રે મથરાંના વાસિ

ઘ માળા-નારદ-પૃ. ૧-૨

ભજો ભાવ અખંડ માલા રે માલા હાથે છે મન કરા ચાલા રે । ૧
નરનારાયણ દેવે માત્રા લીધી રે પ્રેમે નારદે ચડાવી શીરા લીધી રે ૧૮
આ માળા ગુજરાતી લિપિએ લખેલી છે.

ઙ ધુન-પૃ. ૧-૨

નારાયણ કૃષ્ણ હરી ભજ લખો પ્રાણી । નારાં
હરિ ગુર વચન કાષ્ઠ હેતે હી કહે નારદ સુનો વિગ્નાંતી નારાં ૧૪
ચ પદ-ભસ્મે અખર લાખા ભુશી શરપડંબ જેમ માહોરે મૂકા રે વિરા
લીધુ સુશી ૧ ઓ. ।
“શિવરાજ કહે ભસ્મને શેવો રે ફરી જમને જાપ ન દેવો ઓ. (કઠી ૭)

અ-૧૪૩-ક. પદસંગ્રહ-(હિં. કા.)-પૃ. ૧-૧

રામભક્તિ-પદ. ૧, કઠી ૩-૩, દેવાકર.

કૃષ્ણભક્તિ-પદ-૧, કઠી ૨, કિશોરિદાસ પદ-૧, ક. ૫.

વાલકૃષ્ણ સ્વરૂપ-સુરજી; પદ-૧, ક. ૧- પરમાનંદ: પદ-૧, ક. ૪, માધો:
પદ-૨, ક. ૪. કેશો પદ-૧

મુરલીધર-પદ-૧, ક. ૪, પરમાનંદ. પદ-૧, ક. ૪, કૃષ્ણદાસ. પદ-૧, ક. ૪,
વીશંભર.

ગોપીમોહ-પદ-૧, ક. ૨, કલ્યાન. પદ-૧, ક. ૨, નંદનંદન.

પદ-૧, ક. ૨, પદ-૧, ક. ૫, ત્રિલોક. પદ-૧. ક. ૧, પરમાનંદ:

પદ-૧, ક. ૧૧, ચનમૂજ. પદ-૨, ક. ૩-૩, પરમાનંદ: મઝી કુલ

૨૦ પદ ગોડીમાં ચાલોય લિપિ લખેલાં છે.

વિશેષ-પ્રતિ જૂની છે. કામળો જૂના છે. લેખનરીતી પણ જૂની છે. હિંદી
પદો, ભગવદ્ગીતા તથા હારમાળા બાળબોધ લિપિમાં લખેલાં છે. તેમાં રાજ્યાતમાં હિંદી
પદોનો લઘીઓ ભગવદ્ગીતાના લઘીઆથી જૂનો છે. લીમનાં પદ મિથ ગુજરાતી-હિંદી
છે તેમ બાલબોધ લિપિમાં લખેલાં છે. કુલ ત્રણ લઘીઆઓના હાથ લાગે છે. પ્રતિ સં.
૧૭૨૯ માં લખાયેલી લાગે છે. કુલ પૃથક્ષખ્યા નોંધેલી નથી. એમાં ભગવદ્ગીતાનાં પાનાં
આડાંઅવળાં બંધાયેલાં છે. પાનાં કશાયલાં તેમ જુલું છે.

પદ-૮ લીમ ઠાકોર-પૃ ૧-૪.

૧ મુજને ભાવે રે શામલીઆનો સંગ. ક-૩

૨ આવે આવે રે માહારો ગીરધારી ક-૩

૩ કોહો જમ રહીએ રે કાંઠાંનુડા પાથે ક-૪

૪ સહે પધારો રાજ આવોજી ભોવન તમારું ક-૪

૫ હું તો તેજે મોહી રે કાંઠાંનજી કામલીવાલે ક-૪
 ૬ હું વારી રે ગીરધારી ૫૨ વારી ક-૪
 ૭ કાંઠાંનક મોહી રાજ બોલપણુ નવ કીજે ક-૪
 ૮ મુને ગીરધારી ભાવે બીજે મારે ચીત્યે ન આવે ક-૪

હિન્દી પદ-૨, કવીર, પૃ. ૧. સારંગ રાગનાં:-હિન્દી પદ-૧, પરમાનન્દ; ૧, માધો; ૧. પરમાનન્દ ૪, સુરદાસ; ૩, પરમાનન્દ. અને ૧ નામ ઘગરલું અધૂરું (હિન્દી પદો) રાગ ગૂજરીનાં: ૧ કૂલનદાસ, ૨ પરમાનન્દ ૧ મીરાં, ૧ સુરદાસ, અને ૨ કવીર. હિન્દી પદો ૨૨ રાગ સારંગનાં ૧ કવીર અને ૧ તુલસીદાસનાં બામા ઘચ્ચે ઘચ્ચે છે તેમ મગધત્રીતાનાં ૧૪, ૮, ૧ અને ૧૨-૧૩ પાનાં બામા ઘંધાયલાં છે.

અં. ૧૪૩-ખ-ભગવદ્ગીતા-(શુ. ક. ભા.)-રામભક્ત-
 (ર. સં. ૧૬૬૦)-(દિ. સં. ૧૭૨૯)-પૃ. ૮-૨૧-(તૂટક.)

(પૃ. ૧૪, ૮-૬, ૧૨-૧૩, ૧૫-૩૧. આ ક્રમે પાનાં ંધાયલાં છે.)

આરંભ-.....શીમાંન

મન યુદ્ધિ ઇન્દ્રી તેહના નહી કાંમ તાંહાં રહી દૂષ કરાવે કાંમ

તે માટે ઇન્દ્રીય વશ કરો સો ગુણને રાખો પરો

જો જીત્યો જીત્યો સંસાર અરજુન એહવું જ્ઞાન વિચાર

જ્યોગ સાહાજી બ્રહ્મ વિદ્યાય કુર્મખસંસાર ત્રીયોદ્ધાય શ્રી । ૩

અન્ત-એ યોગ સાહાજી નર નારી માએ તેહનાં બ્રહ્મકલ્યાદીક પાતીક જાએ

x

x

x

x

રહીત કાંમના મિં સ્તુત્ય કરી.....

વેદાંત મત ગીતાનું જ્ઞાન તે ઉપર કીધું આક્ષાંન

શ્રીગુરુચરણકપાયે કરી અનુત દરીરસ મુક્યો ભરી

જ્ઞાન વતી કરી પીસે જેહ મુક્ત રૂપ નર જાણીએ તેહ

સંવત પોડસ સાઠોતરે આસો માસ પક્ષ ઉજલે

દીન દ્વાદસી નિ રવિવાર કયા હવી પુરણ વીસ્તાર

જ્યોગ સાહાજી અંમતીલાય શંન્યાસયોગ અષ્ટાદશોધ્યાય.

પ્રતીશ્રી ભગવતગીતા સંપૂર્ણ શુભ ભવતુ । કલ્યાણમસ્તુ । સંવત ૧૭૨૯ વર્ષે કારતક વદિ ૪ મોમે લખીતંગ ભગવતીદાસ શીરંગજી નાગર પંભાવતી પટલ દેશવ અર્જુનને વાંચવાને અર્થે જાંહાં વાંચો તાંહાં સંભારસો ઘાદી વાંચજો જાંધી મુકસો માં. ચાલ્યું પુસ્તક મેં દેખા... થી.

વિશેષ-૧ આ ગ્રંથની વસ્તુ, રચનાર આદિ સંબંધમાં જુઓ અં. ૫૨ ચ-નાં વિષયાદિ, અને વિશેષ; ઉપરાંત જુઓ અં. ૫૪-૬૭ પાને ૨૧-૨૨ મે; અને અં. ૬૦-૪ તથા અં. ૬૭-૭.

૨. ૩ ન અધ્યાયના અંત ભાગથી તે ૧૮ મા અધ્યાયના અંત સુધીના ભાગ આ પ્રતિમાં લખેલા છે.

અં. ૧૪૩-ગ-૫૬ હારસમેનાં-નરસિંહ મેહેતો પૃ. ૧-૪ (તૂટક) વિષયાદિક-

રાગ રામગ્રી-૧ સદા તુ ક્યાલ હું દીન દામોદરા ધંદ્ર નાય તું જો એહેવું વીચારી.

એહેવું નોમ જાણી નરસહીઓ જપે હવે રાક્ષસ રણે રથે ખીજ લાગે. ક. ૫.

૨ માહરે તાહરા નામનો આસરો તું બ્યના સાર કાણે લે રે માહારી.

૩ બબચોરાશું પ્રીતડી તું તો શ્રીરંગ રાતો.

કેદારો-૪ કાણ આગલ્ય જમ વીનવું વીકલા કંથ કમળા તણા શું વીચારો.

૫ ક્યા આણી દામોદરા સીમ સેવક તણી તું રે માહારો ધણી વીચ જાણ્યો.

૬ પરણીને પારકે હાથ શું બીલબ્યાં ખીજ નાવી રે કંથ તું(જ)ને.

૭ તમે કસા ઠાકુર હું કસો સેવક જો કર્મયા લેષ લખ્યા ન જાએ.

૮ હારને કાળે શું હઠ કરો સાંભલા માયવાને તાહારે દાર આવો.

૯ નંદના નંદ કાં વાર ભાગે ધણી દૂરીજન લોકને શું હસાવે.

૧૦ પ્રથમ પ્રીત્ય માંડી હાવે શું રહો સાંભલી ન્યુન તાહારે હવે ધધ રે આજ.

૧૧ હારને કાળે શું વીલંબવારમાં ધણી વોહ રે વૈદ્ય કાસ્તભમાસા.

આસાવરી-૧૨ ઠાકુરે માહારો દામોદર જેણે સાથ કરી સંભાલ રે.

૧૩ શ્રીદામોદરજીના ગુણને ગાતાં તે જન કુંપીયા ન હોયે રે.

વિશેષ-૧ નરસિંહ મેહેતાની સાચી કૃષ્ણભક્તિ જાણવાને જૂનામઢના ઉર્ફલા હિંદુ શાળ મડલિકે દામોદરજીના મંદિરમાં ફરખાર બરી એક રાતમાં દામોદરજીની મૂર્તિ પોતે પોતાના ઠંઠમાંના કુપનો હાર પહેરાવે તો તુ સાચો ભક્ત, તહીં તો તને છવથી મારીશ એવી પ્રતિજ્ઞા કરી અને નરસિંહ મેહેતાને પ્રભુએ હાર પહેરાવ્યો, એ પ્રસંગના આ પદ છે.

૨. હાર સમેનાં પદ એ નામે જો પ્રતિજ્ઞા મળે છે તેમાંની આ એક જૂની પ્રતિ છે હારમાળાને નામે પ્રકટ થયેલી પ્રતિજ્ઞામાં જેવી આખાથે પ્રસંગની રૂપવાબદ્ધ સકલના મળે છે તેવી સંકલના આવી હારસમેનાં પદવાળી પ્રતિમાં સામાન્ય રીતે નથી હોતી પણ 'હારસમેનાં પદ'માં માત્ર નરસિંહ મેહેતાએ જ હારના સમે કાઢેલા અતઃકણ્ઠમર્ચા ઉદ્યારો ગોઠવેલા હોય છે. આવી ઝીણવટથી જાને જાતની જૂની જૂની પ્રતિજ્ઞા અવગોળી નિસ્તાર કાઢવામાં આવે તો 'હારમાળા' અથવા અને 'હાર સમેનાં' પદ એ (જ) જૂની જૂની ધાટિની કૃતિઓ લાગશે અને આ સવાલનો ઉકેલ સમજાપૂર્વક આણી રાકાયો.

ગં. ૧૪૪-ગુરુશિષ્યસંવાદ-જીવનદાસ-(ગુ. અ. કા.)-
(૨. સં. ૧૭૯૮)-(લિ. સં. ૧૭૯૮ ?)-પૃ. ૧-૩૬.

આરંભ-શ્રીગણેશાય નમઃ અથ શ્રીગુરુ..... (શિષ્ય સંવાદ લખ્યો) છે.

રાગ ધન્યાશરીનો ઢાલ,

પ્રથમે પ્રણવુંનિ ગુરુ.....(દિવજી) મુલ પ્રકૃતિ કરે જેહેનિ શેવજી	૧
માયા વડે બહુ ભાસે રૂપજી પોતે નિર્ગુણ અકળ અરૂપજી	૨
ગુરુ શિષ્ય પોતે પરમાનંદજી જીજ્ઞવું ભાસે માયાદંદજી	૩
પંથ બ્રહ્માંડ સધલે પોતેજી ન મીલે કાંઈએ જોતેજી	૪
નામ આશંક્યા શીશ મુજંલુજી ગુરુ પરમાત્મા છે પરમાણુજી	૫
પુદ્ગ પરમારથ નિવર્તિ ગ્રંથજી ગુરુકૃપાધિ પામું અર્થજી	૬
નિરમલ શુદ્ધિ આપો નાયજી પૂછું પ્રસ્ત જોડી હાયજી	૭

ઉપસો: } પૂછું પ્રશ્ન ગુરુદેવ સ્વામિ સંસારનિ ઉત્પત્ય કોહો
શિષ્યોવાય } સ્થિનિ નાથ તે ક્યમ થાયે જીવભાવ કોણુ મદિ રહો ૮

અન્ત-ગુરુ પરમહંશે કૃપા કરી તાહરે અનુભવ ઉપનો માંલધિ
દેહે દાસ જિવન સમજી સમ્યા એ બ્રહ્માનંદ શરૂપધિ ૫૧
સંવત સત્ર અઠાણૂંઓ સ્ત્રાવણુ શ્રુધ બિજ દિન
ગુરુવારે ગ્રંથ પુરણુ થયો કો સમજે હરીના જન ૫૨
એ ભાવ પ્રિયશૂ જે કો સાંભલે ગુરુશિષ્ય કરે સંવાદ
તે સકળ તીરથ ધેત્ય બેઠાં નાલે ઉપજે મન આનંદ ૫૩
એ કહુઆં બાર તે ચર્ચુ ચ્યારશે દશ અર્થ કરી સમજે નર જેહ
તે નિશે જ્ઞાનગંગા માહાં ઝીલે ફરી ધરે નહીં દેહ ૫૪
ભાવ દેહ ધત્યો તે થયો સફળતા નિત્ય સંતસંગત્ય શેવા કરી
જો નરનારી જન ગાય અનૂભવે તો ભવસાગર સહેજે તરે
નઅ વૈરાટ ને ધોલકા મધ્યે વાસે પાસે હરીજન
ગુરુ ગોવિંદની કૃપા થકી તે જોલ્યા દાસ જીવન ૫૬

કૃતઃ ભક્ત જીવનદાસઃ લખિતંગ દાસનાદાસ શેવકઃ પુશાલદાસ ।

રાંમજી સત્ય છે રામાનમઃ રાંમજી:-

વિષયાદિ-૧. આ અધ્યાત્મજ્ઞાન, આત્મયોગ અને વેદાંતનો ગ્રંથ છે. ગુરુશિષ્ય સંવાદ દ્વારા ૬વિએ ૧૨ પ્રશ્નોના ઉત્તર સરળ તેમજ રસભાવભરિત વાણીથી આલેખ્યા છે: ૧ સંસારની ઉત્પત્તિ, ૨ યથાર્થ જીવિ કેમ થાય, મનનિર્મલ કેમ થાય, ૩ એક આત્માનો અનેકરૂપે આભાસ, ૪ બ્રહ્મ અદ્વૈત છે તો જીજ્ઞવાં કર્ય અને મુખ્યદુઃખ ક્યમ વગેરે.

૨. આના કડવાં ૧૨ અને કડીઓ ૪૧૦ છે. રાગ ધન્યાશ્રી આખાએ ગ્રંથનો છે, એમ સમજાય છે.

વિશેષ-૧ કવિ ધોળકાનો છે. આ ગ્રંથ હયાયો જણાયેલો નથી.

૨. આ લાંબી પાનીયાં પ્રતિ છે. કુલ ૩૬ પાનાં છે, તે કરવાયલાં તેમ જીર્ણ છે; બાલપ્રાપ્ત લિપિમાં લખેલાં છે. કોષકોષ પંનામાં બાજુએ ગ્રંથની પુનર્વાચના થતાં કાંઈક કાંઈક સુધારેલું અને ઉમેરેલું જણાય છે.

૩. ગ્રંથ સારો, સરળ, બોધક અને પ્રકટ કરવાયોગ્ય છે.

અં. ૧૪૫-જ્ઞાનગીતા-(ગુ. કા.)-નરહરિ-(૨. સં. ૧૬૭૨)-
(લિ. સં. ૧૭૬૭)-પૃ. ૧-૨૬

શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી પુરુષોત્તમાય નમઃ ॥ શ્રી ગુરુભ્યો નમઃ ॥ જ્ઞાનગીતા
પ્રેમ લિખ્યતે

પરાત્પરં પરં ધામ પરં જ્યોતિઃ પરં પદં । પરમાત્મા પરં તત્ત્વં નમસ્તે પર્મકારણં ॥ ૧ ॥
વિશ્વેશ્વરં વિશ્વનાથં વિશ્વાત્મા વિશ્વતોમુખં વિશ્વમરં વિશ્વરૂપં વિશ્વમૂર્તિનમો નમઃ ॥ ૨ ॥
રાગ ધન્યાશ્રી ॥ પ્રથમિ પ્રણમું નીરંજન દેવજી મૂલ પ્રકૃત્ય કમિ જેહની સેવજી
લહાંથી ઉપનો પુરુષ અહંમેવજી સરજિ સંવરિ તે અવરયમેવજી ॥૧॥

હાલ ॥ સરજિ પાલિ સંવરિ તેહનિ ક્ષણ ન લાગિ વાર
મૂલ પ્રગલ્ય પરબ્રહ્મથી ઉપનો ત્રીગૂણ અહંકાર ॥ ૨ ॥
સત્ત્વ ગુણ તે વિષ્ણુ કહીયિ, રજો ગૂણ બ્રહ્મા રૂપ
તમે ગૂણ તે રુદ્ર કહીયિ, એ સગૂણ બ્રહ્મસ્વરૂપ ॥ ૩ ॥
તમે ગુણ થકી હવે રમૂલ સૂક્ષ્મ જૂત વીસ્તાર
રજો ગૂણથી ઉભય ઈંદ્રી ઉપનાં નીર્ધાર ॥ ૪ ॥
સત્ત્વ ગૂણથી અંતઃકર્ણ મન બુદ્ધ ચીત્ત અહંકાર
એ તત્ત્વ ચોવીસે કરી હવે સજિનો વીસ્તાર ॥ ૫ ॥
શ્રીજ્ઞાનગીતા ગ્રંથનો એ આદિ મંગલાચર્યું
ગુરુ બ્રહ્મ ચૈતન્ય પ્રસાદિ પામ્યો નીરંજન સર્જ્યું ॥ ૧૧ ॥
કવિ નરહરિ સહુ સાંભલો એ યથાર્થ પ્રગટ કર્યું
ગુરુમંજિ કરતાં સંતસંજિ અનૂભવીએ પદ લખ્યું ॥ ૧૨ ॥ ૬૩૬ ૧

અન્ત-સીદ્ધાંતનું સીદ્ધાંત એહ જ જે કીજે કૃષ્ણચિંતન
ગુરુ બ્રહ્મ ચૈતન્ય તણિ પ્રસાદિ પામ્યો તે રામરતન ॥ ૧૭ ॥
એ જ્ઞાનગીતા હવી પૂરણ દરી ગુરુ સંત પસાય
પદ બસિં ત્રીસ નિ કડવાં સત્તર સાંભલિ દુઃખ તપ ॥ ૧૮ ॥

દ્રુપદ માંહી સત્તર સુંદર ઉત્તમ શ્લોક પચવીશ
 એ એકાંતે અનુભવિ તેહનિ સઘ મલિ જગદીશ ॥ ૧૯ ॥
 સંવત સત્તર બોહોતરથો શુકલ પદ્મ કાર્તિક માસ
 પ્રતિપદા ગુરુ વાસરિ-દવો પૂરણ ગ્રંથ પ્રકાશ ॥ ૨૦ ॥
 કહિ નરહુરિ રદિ રાપયો એ અર્થ જ્ઞાનગીતા તથો
 પરમ પદ તો સુધિ પામો જો એ રાસ પરશ્રદાનો જલો ॥ ૨૧ ॥
 કડવાં ૧૭ સંપૂર્ણ ॥

શ્લોક-પઠિતો વા શ્રુણ્વતો વા ચિંતિતો વા પુનઃ પુનઃ ।

તેન તન્મયતાં યાતિ મિદં સ્તોત્ર ચ (સ્તોત્ર ચેદિદ)મમ્યસેત્ ॥ ૨૧ ॥

દ્રુપદ ॥ રાગ ધન્યાશી ॥

કરતાં નીર્મલ ભક્ત્ય તાપ તે ત્રવિયં વામિયિ એ ॥ ૧ ॥
 કાજિ કાજિ દૃષ્ટિ સમાન માન મહર દંતુ દાલીયિ એ
 સદશુર સંતનિ સંગિ કેવલ કૃષ્ણ નિહાળીયિ એ ॥ ૨ ॥

* * * *

અંત કહિ નરહુરિદાસ મુહૂર્તિ વાસ તે ચરણે આપીયિ એ ૬ પદ ૧૬
 રાગ ધન્યાશી ઢાલ વધામણનો ॥

શાપી આનંદ અંગ્ય ન માય કૃષ્ણજીએ કીપા કરી એ ॥
 મુહનિ આવી રે નીરમલ મત્ય સાર જ્ઞાનગીતાએ ઉચ્ચરી એ ॥ ૧ ॥
 હર્યસિ ઉપરિ પદ ત્રીસ જગદીસિ ઉપજવીયાં એ

X X X X X

અર્ચાન અંધારી રાત્ર જ્ઞાનગીતા શસી હૃદયો એ
 રમતાં હરીશું રાસ ત્રાસ ભરમ સધસો ગયો એ ॥ ૬ ॥
 પાંચો પાંચો ધરણ શ્રીકાંસ હરીગુરુ સંતિ કીપા કરી એ
 નરહુરિ નાંખી શીશ તહો રુદ્યાર્ધ રહેયો શ્રીહરી એ ॥ ૭ ॥
 વલી વલી કંઈ પરણાંમ સ્વામી વીનતી ધપીયિ એ
 ધમ કહિ નરહુરિદાસ મુહૂર્તે સ... પિચિએ ॥ ૮ ॥ ૫૬ ૧૭ ॥

इति श्री ज्ञानगीता स्तोत्र ब्रह्मविद्या निरूपण वेदानां श्रवणोक्तं संपूर्ण । समाप्तम् ॥
 સવત્ ૧૭૬૭ વર્ષે જેઠ વદિ ૩ ગુણે.

વિષયવાદિ-૧. આ જ્ઞાનગીતામાં બ્રહ્મવિદ્યાનું નિરૂપણ વેદાન્તરાત્રની રીતિએ
 કવિએ સરળ અને રસભર વાણીથી કર્યું છે.

૨. કડવાં ૧૭, પદ ૨૩૦, દ્રુપદ (પદો) ૧૭, અને શ્લોક ૨૫ (વેદાન્તના પ્રમાણભૂત ગ્રંથોમાંથી લીધેલા) છે. આ ગ્રંથની પદગંધની રીતિ આ છે: એક દ્રુપદ રાગ ત્રણથી ચાર કડી; પછી પદ સંખ્યા, પછી એક શ્લોક, પછી દિશા ચાલતી એક કડી, પછી દાલ અને તેની સામાન્ય રીતે ૯ થી ૧૦ કડી. કદિમદિ ૧૨-૧૨ અને ૧૬-૧૬ કડીઓ પણ હોય છે.

વિશેષ-૧. આ ગ્રંથ છપાયો નવરૂપે નથી. આ કયા નરહરિની ભગવદ્ગીતા માં કા. ગ્રંથ ૩૧ માં પ્રકટ થયેલી છે. અભારે એ પુસ્તક ઉપલબ્ધ ન હોવાથી કવિ નરહરિ સંબંધમાં કાંઈ વિશેષ જણાવી શકતું નથી. ગ્રંથ સં. ૧૬૭૨ માં રચાયેલ છે. નરહરિ, ગોપાળ અને જુટા એ અખાના ગુરુમુખો લેખાય- છે આથી તે ત્રણ ત્રણેના ગ્રંથોના રચનસમય ઉપરથી અખાનો સમય નિશ્ચિત કરી શકાય એ સંભવિત છે. નીચેના માસ્તવિક દોહરો વિચારવા યોગ્ય છે:

અખે કાધો ડખો, ગોપાળે કાધી ધેસ,
નરહરિએ કાધી રાખડી, જુટા કહે શિરાવા બેસ.

૨. પાનીયાં પ્રતિ છે, પાનાં ૨૯ છે. દરેક પાને ૮-૮ લીટી છે. બાલબોધ લિપિએ પ્રતિ લખેલી છે, આક્ષર સુંદર અને મોટા છે, મરોડદાર છે. શૈલી લગભગ શુદ્ધ છે. નામ અને ક્રિયાપદ આદિનાં રૂપોની જોડણીમાં દસ્ત, દીર્ઘ, અજ્ઞા અને વરકુ ઉપર ધ્યાન અપાયતું છે, જ્યારે કેટલેક સ્થળે રાખેલાં દુસ્વદ્ધર્મોમાં વિવેક જોઈએ તેવી નથી રખાઈ. પ્રતિ કરપાઈ ગઈ છે. પાનાં ખવાયાં તેમ જર્જરિત થયાં છે. પ્રતિ પુનઃ લખાવી દેવા જેવી છે.

૩ બાપા જૂની છે, અને તેના સંસ્કારો, રૂપાખ્યાનો સામાન્ય રીતે મૂળ રૂપે જળવાયેલા છે. લિપિસંવત પણ અઢારમા શતકની ત્રીજી ચોક્કસીનો છે.

૪. આ ગીતા સઠિક છપાવવા યોગ્ય છે. કવિનું વેદાન્તશાસ્ત્રનું જ્ઞાન રસભરિત અને વાંચકને હલ્લ કરી નાંખે એવું છે.

જં. ૧૪૬-પ્રેમસ્તનાકર-(દિ. ક.)-રતનપાલ દત્ત-(લિ. સં. ૧૮૩૯)-
પૃ. ૭-૮, ૧૩-૨૮ (તૂટક)

આરંભ-(પહેલાં ૬ પાનાં નથી એટલે રીતસર આરંભ નથી.)

રીસો બાલે મત રીસે ગુહેરો કિયારયૌ યહ કયૌ હુને હુત્યૌ કયૌ

યહે પ્રેમ મત વારયો યાપ સગયત વારો

મન વિચ મન મિચ કાયે કરિ વાહિત ન કૌં શુક્યૌ

વાહી એક જ્યોને નહિ બાલે મન તવ વાકી

વહે જાને યહ પારિગતિ હૈં ચુમ્યૌ ॥ ૩૧ ॥

લખ્યૌતે ૫ કંગો દુસરો:

જગપત્નીકો બાલ કૃષ્ણદેવ કનહૌં કચૌ

તુમરી મોરે બાલ સૂરકો પ્રેમ સાવર ધરમસો ॥ ૩૨ ॥

અન્ત-જૂગજૂગની રતિ વઢાયેં વેઠીં રાજાનની સમામેં પુઢાયેં વે કો બાઢો ગૂન-
 પ્રેમી ન કર્યાં વ્યારયો હૈ કૃપારયો દન કાહુદીકોં [ગાયુ હૈ:
 જગત ભગત તુનો સવકોં સુનાયો હૈ
 સૂરજીકે વંસ રાજા સગરકો સગરેનિ
 સત્વ જૂગમાંહિ જેઠેં સાગર પના બુદે
 ત્યાંહી કૂલ માંહિ સોમ વંસકે સપૂત
 મદયા રતનજૂ કે પ્રેમરતનાકર વનાયો હૈ ૧૭૪
 એહી પ્રેમ ધરમપાલ જુકે રતનપાલ જૂર્સી
 મદન ગોપાલ જૂ કીપાલ રહેવો કરો: ૧૭૫

યદતીપ્રીત્ત્વમહારાજકુમાર જદુર્વસાવતંસ ચૈ આ રતનપાલ જુ તિરવંતે પ્રેમ
 રતનાકરેં પંચમસ્તરંગ:૧: પ્રેમ રતનાકર સમપૂરણ: લ્પીતંગ ગઢવી હરનાથ ઘર-
 સઢા જે વાંચે તે રામ રામ માહારાજી જેયો: સમત ૧૮ યોગળ ચાલીસ વર્દન
 વદે ૭ ધાર વુધે સંપૂરણ લ્પે મરુચ મધે ।

વિષયાદિ-૧. આ હિંદી કાવ્ય છે. આ એક પ્રકારની પ્રેમગીતા છે. કવિ તેને
 પ્રેમરતનાકર કહે છે. એટલે તેને અનુસરીને આ કાવ્યના પાંચ તરંગ કરેલા છે. ખીલ
 તરંગની (પેહલા તરંગથી વાત્રી આવતી સંખ્યા પ્રમાણે) ૩૧ મી કહીની પંક્તિથી
 પાંચમો તરંગ પૂરો ૩૧ થી ૧૭૫ કહી એટલે આ આ પ્રતિમાં છે. સમલય છે તેમ
 ૧ ન તરંગમાં નીર અને સુરજનો પ્રેમ, ૩ નમાં ચક્રોર અને ચંદ્રનો, ૪ થામાં ભ્રમર
 અને નસિનીનો, સમદ્ર અને વડવાનળનો અને પાંચમા તરંગમાં દુધ પાણી, સીંગી મહ,
 પારેવા આદિના પ્રેમ વર્ણવ્યા છે.

૨ કહી ૩૧ થી ૧૭૫ છે. પાંચ તરંગમાં પહેલા તરંગથી આવતો ૩૧ સંખ્યા
 ક્રમ થાય છે.

૩ પ્રવીણસાગર સાથે આ પ્રતિનો વિષય મેળવવા જેવો છે: કંઈક કંઈક સામ્ય
 જણાય છે. સોમવંશી સગરવંશજ રતનપાલે રચેલો આ ગ્રંથ છે.

વિશેષ-૧ પ્રતિ વરક છે. બાળબોધ લિપિએ લખેલી છે. પણ માયાબાંધી ગુજ-
 રાતી લિપિનો મરોડ ધણે. ખરો દેખાય છે. (વરકુ)ની સંજ્ઞા પણ કદિમદિ 'જ'કાર (૮)
 જેવી છે. તેમ જ અંશે અણસ્તર મરોડનું ડેઝાલું નથી રહ્યું. આરંભનાં કંઈ
 સંખ્યાનું ડેઝાલું પણ વચ્ચે વચ્ચે જણાતું નથી. પ્રેમગીતા પૂરી થાય છે તે પછીનાં
 પાનેથી સંખ્યા તો નોંધેલી નથી અને તે પછીની લહીઆની લેખન હથેલી પણ વચ્ચે વચ્ચે
 બેધારી થઈ ગઈ છે.

૨. આ પ્રેમગીતા પછી ભરથ, આમેદ વગેરેના સંવત ૧૮ અને ૧૯ મા રૌકામાં
 નામાંકિત થઈ ગયલા કાકોરો, પટેલો આદિની પ્રસંસા ને શોધનાં છટક છટક કવિતા છે.
 ને કે આ કવિતા મોટી મોટી રાજ્યશક્તિઓનાં નથી, પણ તે સમયની સ્થાનિક ઐતિ-
 હાસિક વિગતોમાં સાંકળી જરજ સારનારાં થઈ પડે એમ છે. અને એ દૃષ્ટિથી એ
 માર્ગદર્શક છે.

અં. ૧૪૬-ખ પ્રકીર્ણ સવૈયા, કવિત્ત આદિ પૃ. ૧-૪

૧ કાલિકા: ગદ બોધ હતું સદાસૌંધ ભાંજણુ ગળું કાંઈ મુલય દલે ન જ
કર્ધ્યુ વાહણુ હતુ ધમ બેરી હરાં: દાલ વરંદરી 'માન દલ્યુ: ૧
લખાં રાવરીસણુ વેર ભાંજણુ લખાં: આંમાના દાર પંડ નરદ અંહડાં:
ભહરાં માલે બીક દેસે દાજ સાસા: જોધ હવેથી અં ન રાંન જંહડાં: ૨
દધ કાવણુ લગાં બલ હતુ કુળં ધળાં: કારણુ પરસખંડ સરસ કહ્યુ:
નીપણાં તણાં એહ તુક સાસન: ભાવ ભાવતુ અમાર જુધ વહ્યુ: ૩
નોંધ આ ચારણી બાબાનો સવૈયા છે.

૫છી પ્રવીણ સાગરમાનાં ૫ કવિત્ત છે:

- ૧ બંધે પરચ જુદે પિજરા દોહ એકકાં એક ધરિ વિસનાં
- ૨ બનકી જો લતા કે હેરાંન લગી જેહેરાંન લગી સો ધટા ધનકી
- ૩ પાનીકા 'જંતુ કાંદા પેહચાનત ગ્રીપમકો તપકી ગરદીકી
- ૪ સર સસીન મરીચ પ્રકાસિતિ આગહુળં મર હે ઉછપારો
- ૫ રાગદ ન્યાયુ અર્થો સોગીયુ અથ. સાગર કયો તરિ હે કરિ જ્યૌરા
- ૬ અથક હામેકખાંનૂ(૩, ચારણી બાબાના છે):

વજ રોજ પરખાધસા સજ આકરવટા: બરદવત રજ કલ તંણુ બાળાં:
આચુન દાહિરા આજ અર્ધ કે અડા બાળીઆંરા ઉરા અસા વાળા ૧
તે વહાવે રાજ જોધ આજ તણુ મરદ મરદાં ધણાં બ(બા)ર માસા:
કરાં બલ વદીતામાલ આપણુ કવાં પાંન હાંમદ તણુ ચાલ પાસા: ૨
લખાંકો અંસરા ઉજલણુ લહીએ કહીએ અ આરાં અર્થજ કેહા:
નાહરાંથી અ આકૃત દાનરાં આજ બાહાદર તણાં ધરાં એહા: ૩

૭. કિસનનાં ૨ હિંદી કવિતો છે:

- ૧ કોરી કોરી કોરી લાખકી કરોરિ જોરી
- ૨ ઉકતિઉ પાંછુ જેતી ઉમગ થાંઈ કીનન

૪. કેશવર્ત ૧ હિંદી કવિત્ત છે:

હરનાથ કે નાંમ અનાથ અધાર બારન તારોં સો બાત સતીમે,

અં. ૧૪૬-ગ-પાવાના ધણીની વંશાવલિ (એ-ચા. ગર)

પૃ ૧-૪ (તુટક)

આરંભ-વંશાવિધી પાવાના ધણીની.

પ્રથમ રાજ ચત્રભજ: વછ: કછ: નલ: બાહવ: વીકમ: વણુવીર: ચાંગડ:
સોમ: સાંતલ: સંજલ: કરજુ: બંદેસાલ: માલદે: પ્રધીરાજ: પ્રધીરાજની માતા

કરમેતી બાઈ તુઝરે મીહર અનંગપાલની દીકરી તે કરમેતી બાઈ ત. રાજલોક પ્રથીરાજનાં ત. ખીર્ણ રજપૂતાની ત્રીઆં સતાવીસ હજાર જમ. હરે ચડીઅં: ત. રાજ પ્રથીરાજ પાતસાહુદીના સાર્થ સાક્રા. કરે એસી હજાર સાતસ રજપૂતાં સુ કામ આપાં.

મંદ્ય-સવત ૧૨૯૬ સાવણ સુદિ ૫ ગઢ બેદુ દમીરના કુચર બે કાઠા નરબદ ખૂદીઅ રહેા રતનસી ગઢ ગામરેષિ આવુ...અચલદાસના કુચર તથા કાઠા પાલણુસી પાવે આવા: સારાં ચારસેં અસવારાં સુ ચાંપાનેર ચાંપા લીલ રાજ કરે તેની તથુ જોષ હકરાતે સોના રૂપાને બેડે પાણી આણું તેવી નગર હાંટ તેવા મુહેલ જલૂરા રાજના જેવી તાર પાલણુદે તરસા આવ પાણી હાજર તુતું તારે પાધરા ચુર આવા તે પાણી પીધું ન વળતુ પૂછ જે કીઆરા રાજની હકરાત તાર હુદેજે ચાંપા લીલની જગો છે તે પીધા યદી રાવળ નામ ધરાવુ ચાંપા બીલની દીકરી પદમણી... પાલણુદે પરણા ચાંપા બીલને મારીને હકરાત લીધી તે પાલણુદેને પૂત્ર આવુ તનૂ નામ ગંગાદાસ: નું રધનાથ:.....જેસંગદે: નું: પતાઈ: પતાઈની માતા હીરાંજી બારીઆણી;

અન્ત-રાવલ પતાઈ અહિં હજાર બસ રજપૂતા સુ કામ આપા: સમત ૧૫૪૧ પૌર(સ) સુદે વહિ આદીત પાતશાહ મંમંદ બેગડાસુ સાદુ કરે.....રાએસંગ માંડવગઢના પાતસાન મલીન...મંમદાવાદ આવીન બાધી બેગડા કર્ન વર લીધુ તે રાએસંગને કુચર એ પ્રથીરાજ ત મૂગર પ્રથીરાજ અહુઆણુ ગંઆ મૂગર બારીએ ગંઆ: એથી વંચણુ થઈ મૂગર: નું રાજધર નું રાએસંગ: નું વજેસંગ: નું માનસંગ: નું પ્રથીરાજ: નું રાજધર: નું ગંગાદાસ નું ગબીર: નું સાહેબસંગ: નું જશવંતસંગ.

અહુઆણુ પ્રથીરાજ નું વસન: નું લપધીર: નું ત્રંબક: નું રાએસંગ: નું હમીર: નું અબેસંગ:

વિષયાદિ-૧. આ, અહુઆણુ વંશના પૃથ્વીરાજની પૂર્વના ૧૫ પૂર્વ પુરોધાથી આરંભી એ વંશમાંથી ઉતરેલા પાવાગઢના રાવલ રાજાઓની વંશાવલી વિગતવાર આપેલી છે. એમાં આપેલી કેટલીક સંવત સાલો મહત્વની છે, અને આને આ વંશની પ્રસિદ્ધ વંશાવલી સાથે સરખાવવા જેવી છે. લીમ સાયેના પાણીના વ્યવહારથી અહુયાણુ વંશન રાવલ કહેવાયા, અહીં નોંધવાજેત છે.

૨. ગુજરાત કચ્છપેલાથી વડચું તે અરસામાં જ પૃથ્વીરાજના વંશજ પાલણુ દેએ ચાંપાનેરમાં રાજ્ય અધાળ્યું, એમ આ વંશાવલિથી જણાય છે. વળી આ જ રાવલ વંશના રાજા હાલ બારેયે રાજ કરે છે, એમ પણ આથી સમજાય છે.

૩. પ્રતિની લિખિની લટણ કંઇક વિચિત્ર છે, ઉકેલતાં મુરકેલી પડે છે. ભાષા ત્હની અને નવા કાળના ગુજરાતીની સેજસેજવાળી છે.

૪. પ્રતિ ભૈતિહાસિક દૃષ્ટિએ ઉપયોગી છે.

અં. ૧૪૬-ઘ પ્રકીર્ણ-છંદ, કવિત્તો આદિ (ઐ.
ચા. કા) પૃ. ૧-૧૪

વિષયાદિ-

૧ તદવરાણા (આમોદના)નાં ૩-૩ કક્કીના બે છંદ છે. સામાન્ય પ્રશંસા છે. પૃ. ૧૧

૨ વખતેશ રાણાના ઉદાર આતિથ્યનો ૩ કક્કીનો એક છંદ છે. પૃ. ૧૧

૩ વાત સિંહ અને સૂર્યચરનો: છંદની ૩૮ કક્કી છે, ચારણી બાધામાં છે. સિંહ અને સૂર્યચરનો સંવાદ છે, કઈક રસિક છે. પૃ. ૨૧

૪ લેઉઆ પ્રાગદાસનાં કવિત્ત તાપીના કાંઠાની આસપાસ મેળવાઈ કાળમાં, સૂખાઓ સાથે બાપ ભાંડી ઝુલુમનાર ખટલ પ્રાગદાસનાં પાંચ કવિત્ત છે. તેમાં ૬૬ પાદરીઆની પણ પ્રશંસા છે. પાનાં ૧૧

૫ ૬૬ પાદરીઆનાં કવિત્ત છે. એ પણ તાપી તરના કોઈ એક પ્રદેશને, કાકરડો છે.

૬ અંબારામ દેશાઈનાં ૩ કવિત્ત છે.

૭ વડાલીના તખ્તેશનાં ૪ કવિત્ત છે.

૮ તદવ કુલના ભગવાન સિંહનું ૧, ૯ દેહનવણી માવસંગનું ૧, ૧૦ દેહવાણના સોદાનાં ૩, ૧૧ આપોદના પરતાપરાણાનાં ૩, ૧૨ ગુહિલ વાંડા રત્નપૂજનાં ૩, ૧૩ વડાલીના પીથલ રાણાનાં ૩, ૧૪ સારોદગઢના રાણાનાં ૩, ૧૫ ગુહલ રાણા ભોજરાજનાં ૩, ૧૬ રાઉ મલ્લેકનાં ૩, ૧૭ સીંગામવાળાનાં ૩, ૧૮ દીપાનાં ૩, ૧૯ અહુણુ ભાઈજીવાળાનાં ૩, ૨૦ રાઉ મલારનું ૩, ૨૧ આમોદનાં વખતાખાઈનાં ૩, ૨૨ કેસરાખાઈ, ૨૩ ભેસલભેરનાં રાણા અને રજ સધરાવ એ સહુનાં કવિત્તો છે.

વિશેષ-આ કવિતામાં ભાષા ચારણી અને લિપિ પણ અલ્પબડ હોઇને લેલેલી મુશ્કેલ પડે એમ

અં. ૧૪૭ કાવ્યો, પદો અને કીર્તનનો સંગ્રહ-ભક્ત કવિ
રાજે-(ગુ. હિં. કાવ્ય)-૩૨૭ પૃ. ૧-૩૨૮ (તૂટક)

આરંભ-શ્રી રામજી સત જ અમાર એ છત જ ॥ ચુસરા લખા જ
(પૃ. ૧-૬) ॥ આલ અડતી ॥ ભાયા ગજિરાતી

સતગુરને પરતાપ સંભાર સામનાં એ જીભડીઅં જસ ગાઉ સધાર કામર્ન
ઈહ રાજે રૂપનાથ ર્દમાં રાખીએ એ ભગત આપ ભગવંત બવો ભવ
દાખીએ ॥ ચુસરા ॥ ૧ ॥

એ ભગત વીના ભગવાંત અફલ અવતાર છે । જે જાંહુ નદી જગદીસ
પસુ નરનાર ॥

ઈહ રાજે રૂપનાથ બજીને માંણીએ । પણ ખીજ એક વાત હેઅં નવ
આપીએ ॥ ચુસરા ॥ ૨ ॥

વિશેષ-૧. આ આખાયે ચોપડો કવિ રાજેનાં કાવ્યો, પદો અને કીર્તનોનો છે. આધ્યાત્મિક જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, વેદાંત, કૃષ્ણ અને રામભક્તિ, તેમ જ કૃષ્ણની બાળલીલા, રાસ-લીલા વિગેરે લીલાઓ, ધર્મ અને નીતિનો સદુપદેશ, આદિ વિષયો આમાં સમાવેલા છે.

૨ આ ચોપડામાં રાગ કે છંદ અનુસાર વિભાગ પાડી તેને લગતાં પદો, કીર્તનો ક્રમ સામ્યો તારવેલો છે; જો કે એ સંખ્યાક્રમ જોઈએ તેવો ચોક્કસ નથી, જેમ કે ચુસરા, ચોખરા, કુંડલીયા, છપ્પા, કવિત એની અક્કોટ્ટી કહીને પૃથક પૃથક પદમાં ગણી છે ત્યારે ૩-૩, ૫-૫, ૧૦-૧૦ અને એથી પણ વધુ કહીવાળા આખાયે પદની એક જ સંખ્યા ગણી છે. એટલે કહીએ ગણીએ તો કુલ સંખ્યા પદસંખ્યાથી લગભગ ચાર-પાંચ ગણી ગણી સકાય.

૩ પ્રતિ લીટી દોરી ગુજરાતી લિપિએ લખી છે. આખો ચોપડો એકધારીએ લખ્યો નથી; આરંભનાં ૫ પાનાં લગભગ છટપટી લખાયાં છે, તેમ જ પાનાની પહોળાઈ પણ કુદી છે, ત્યારે પાછલાં પાનાં (૫૪-૩૧૬) વિશેષ સંકટામલુથી લખ્યાં છે. તેમ પાનાની વધુ પહોળાઈ છે. છેવટનાં ૧૦ પાનાં કુદા છે અને છટપટી લખાયાં છે.

૪ આખાયે ચોપડાના લખાણની જોડણી શુદ્ધ છે, માત્ર ઉત્તર 'ઘ' જેવી વસ્તુ લઘીએ લખેલો હોય એમ લાગતું નથી. કેમકે પાને છેવટના બાગમાં કાગળ બદલાય ન હોવાથી પૂરી લીટી લખી નથી, એક બે પાનાં કાગળ પલ્લુ છે, છતાં સંદર્ભ વૃદ્ધો નથી.

૫ પાનાં બાંધવામાં કદક આડુઅવળું અંત બાજમાં થયું છે. વચ્ચે પાનાંમાં ૨૪૭ પછી એક બિએક પાનાનો નથી, તેમ ૨૫૦ અને ૨૫૧ સુધી બે બે પાનાં નથી. ૩૧૩-૩૨૧ પાનાં પહેલાં બધાઈ અર્થાં છે સમનય છે, તેમ ચાર પાંચ ચોપડાઓ-માંથી કદારીને આ એક ચોપડો લખાયેલો છે.

પાને ૨૩૨ મે આ નોંધ છે: “ચુપડુ પોરણ વળી ઘીલ ચુપડાની વીગત ચાંબડાના પોઠાવાળું.....”

પાના ૨૩૫ ની પાછળ આ નોંધ છે. “ચુપડુ બીજી પોરણ તરીકે ચુપડાનું વિસ્તાર લખુ—સુધી નાંદાની ચાંબડાના પોઠાવાળું.”

પાને ૨૩૫ મે નોંધ છે; “ચુપડી પોરણ ॥ મસકેના ચુપડાની વીગત લખી છે ॥ “ચુપડુ ચોખું”

પાને ૨૩૬ મે આ નોંધ છે; “ચુપડુ પોરણ ॥ ચુપડા ચારથી આ ॥ મોઠા ચુપડાની વીગત લખી છે” ॥

પાને ૨૪૬ મે નોંધ: “જમલે સરવ ॥ ૫૫૯૨ ॥ ”

પાને ૨૪૭ માંની પાછળ ॥ ૫૬૯૦ ॥ ”

૬ પદોની અનુક્રમશીલતા, દરેક પદની પહેલી પંક્તિ સાથે રાગવાર વિભાગ પાડી નોંધેલી છે: જુઓ પાનાં ૨૨૬-૨૪૬; પણ તે અધુરી છે, છે. પાને ૨૨૬ મે નીચેની નોંધ છે:

“પદ પૂર્વે આઠસે આઠાસી લખાં બાવાથી રાજેશની વાણીની વીગત લખી છે ॥ ચુપડુ પેહેલું ચાંબડાના પોઠાવાળું ॥ રાગ રામલી ॥ જમલે મેરે માણુ પીઆ સોર ભઈ ॥ ૬ ॥ રાગ રામગી ॥ કાંઠાં રમી રજની રસીઆ ॥ ૪ ॥ રાગ ધનાસી ॥ હરી હાલે તમ આધારે રેદેવરે ॥ ૨ ॥ વગેરે”

૭ દરેક પાનાને મથાળે વિભાગનું નામ લખેલું છે, જે પાને એક પૂરો વર્ષ બીજો વિભાગ સર થતો હોય તે પાને જે વિભાગની નોંધ છે. ।

૮ રાજે કવિ 'સતગુર' હતા અને તેમના સપ્રદાર્યના બહુતો સેમનાં પદકીર્તનો આતા; તેવા એક બાવિક બહુતો સતગુર રાજેના પદો અને કીર્તનોનો કરેલો આ એક અમૂલ્ય સમ્રદ છે.

૯ આ કવિની પ્રકાશગીતા (અં. ૬૬-૨૧) અને "સતરીખામલુ" (અં ૬૬-૬) નેવાં જેવાં છે; સ ૧૮૦૫ અગાઉ આ કવિ ચલ્લ ગયો છે. અન્ય પદસમ્રદ મારે જુઓ, આ નં પુસ્તકના અં. ૧૧૩-ખ, અં. ૧૧૩-ક.

૧૦ આ ચોપડાનાં છંદો, કવિત્ત, સાખી, કીર્તનો, પદો, વગેરેની તારવણી નીચે આપી છે.

૫૦-૫૦ ના ચાર ચુસર અને ચુધારા છે. (પા. ૧-૩૮) કુલ ૨૦૦ છે, પહેલાં ત્રણ સંસારની અસારતા વગેરેના અને ચોથો શ્રી કૃષ્ણની બાળલીલાનો છે.

૫૧ ૧૦૭ સવૈયા હિંદી છે. માનસચુ, નરવાણી, વિભાગી અને વાતડલી પા. ૩૮-૫૪)

૫૧ કવિત્તો ૫૦ હિંદી છે; (૧૦૮ થી ૧૫૭) પાનાં ૬૪-૭૪.

૫૧ ગુજરાતી પદો છે (પા. ૭૪-૧૪૬). બીલાવલ, ગુરી, માવવ, પરજ, કાકી, કેદાર, માર, મારપાખા પરજ. મલાર, માવવ પલખી, રામગી મરખા, ધવલધનામી, કલ્યાણ, કેદાર આપાધરી, સોરકા, પરજ, રાગ કનક ગરખા, કનકી ગરખા, સામેરી, મલાર ચુતાલ, પરજઆપાધરી, પરજ, રાગ ધના આપાન, ખભાતી, માલવ, સારંગ, સારંગ યા ગરખા, કેદાર ચા હુસેની, અને કેદાર, રહક (૧૫૮-૨૫૦).

૫૧ કીવત (કવિની) છપૈ (હિંદી) ૫૦ છે (૨૫૧-૫૦૦) પાનાં ૧૪૭-૧૫૪

૫૧ 'કીવત છપૈ બાખા ગોજરાતી' ૫૦ છે (૫૦૧-૫૫૦) પાનાં ૧૫૪-૧૬૨

૫૧ કુંડલીઆ બાખા ગુજરાતી ૧૦૦ છે (૫૫૧-૬૫૦) પાનાં ૧૬૧-૧૭૬

૫૧ ગુજરાતી પદો રામખલ્લ છે સામેરી, ચાલ પાધરી, માવવ, સાખી રામગી, માર, સારંગ, ચંદોલ મરખા, કેદાર, મલાર, પરજચુ, કેદાર, કેદાર ગરખા, ધનાસી ગરખા, કેદાર ગરખા, ધનાસી, ધવલ ધનાંસી, ધનાસી ચાલ મવાર, સામેરી, માલવ ગરખા, મેવાડુ ધનાંસી, દેવગાંધાર, સોરકી, માર, સાખી, વસતતી મળી કુલ ૨૩૮ (૬૫૧-૮૮૮) છે પાનાં ૧૭૭-૨૨૮

૫૧ રાજેની વાણી વિગત પાનાં ૨૨૯-૨૪૯.

૫૧ પદો ગુજરાતી છે: પરજ, સારંગ, પરજ ખચમ, કેદાર, રામગી, બીલામકુ, કેદાર, મવાર, સામેરી, મલાર, કેદાર મરખા, આસાવરી, રામગી, દેવગાંધાર, મેવાડુ, ધનાસી, પરજ, મલાર, કાકી, સોહેણી, માર, માલવ પલખી, કેદાર: કુલ ૨૪૧ (૯૦૩ થી ૧૧૫૪) વચમાં ૮૮૬ થી ૯૦૨ સુધીનાં પદો ગુમ થયાં હોય, એમ લાગે છે.

આ ઉપરાંત નોંધ વિનાની બે કીવાળું એક પરખાતીજ પચ્ચ રાજેનું છે.

૧૦ આ આખોયે ધણે કીમતી અને અપૂર્વ છે. સતગુરુ રાજે જેવા અનેક ગુરુઓ આપણા ગુજરાતમાં થઈ ગયા છે, જેમનાં ગુજરાતી ભાષાનાં પદો, કીર્તનો આદિના સંગ્રહો ધાય અને તેમાંથી જો અનેક કાવ્યસાહિત્યબિંદુઓ વિચારાય તો ધણું ધણું જાણવાનું અને તેમ સામાજિક વિષયોને લગતું પણ મળી શકે એમ છે.

અં. ૧૪૮-ક-અખેગીતા-અખો-(ગુ. તર્વ. કા.)-(૨-સં.
૧૭૦૫) (લિં. સં. ૧૯૧૪)-પૃ. ૧-૭૦

આરંભ:-ૐ શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥ શ્રી સચ્ચિદાનંદાય નમઃ ॥
અથશ્રી અખેગીતા લિખ્યતે ॥

ૐ નમો ત્રિગુણપતિ રાયેશ સર્વે પેલો તે પુણ્યેશ
અગમ અજોયર જેને વેદ ગાએશ તેહના ચરણ ચીતવી દૂં લાગુ પાએજી
ઉયસો ગ્યાણ ચિંતવિ અરતુતિ કંઈ ચિદસકિત બ્રહ્માનંદની
અણુછતો અષો અધ્યારોપ કરે તે કયા નિજાનંદની ॥ ૨ ॥

અન્ત-પદ દસ ને ચાલીસ કડવાં છે પરમ પદની વાટ
સંસારસાગર ઉપરે સંતે બાંધ્યો છાટ ૬

* * * * *
બાર ઉંછા પાં(અ)સ છે અષે ગીતાનાં ચર્ન(રણ)
અને અને આતમવીધા અસર્ણ કેઈ સર્ણ ૭
નામ નીરંજન ગ્રંથ કરતા અષો તે નીમત માત્ર
જેમ વાળુ દીસે વાજતું પણ વળડે ગુણ પાત્ર ૮

* * * * *
સંવત સતર પચ્ચલોતરે શુક્લ પક્ષ ચૈત્ર માસ
સોમવાર ને રામનોમી હવો ગ્રંથ પ્રકાશ ૧૧
કહે નીરંજન અષે ગીતા નિજ સ્પુરણ હોયે તે સંતને
અપાને સીર નીમત દેવા ઇચ્છા હુતિ અનંતને ૧૨ ॥ કડવાં ૪૦
રાગ ધન્યાસરી ટાલ વધામણીનો ॥ ૫૬ ॥ ૧૦ ॥
અશીનવુ આનન્દ આજ અજોયર તે ગોઝર હવુએ

* * * * *
કહે અષો ૨ આનન્દ અનુભવી જે લેવા તલોએ
પુરણ પરમાને નીત સરાઓ અતિ ધણોએ ૯ અશી,

પ્રતિશ્રી અપેગીતા સપૂર્ણ છે ॥ શ્રી રસ્તુ ॥ શુભં ભવતુ ॥ શ્રી કલ્યાણ-
મસ્તુ ॥ છે ॥ રસ્તુ ॥ સવત ૧૯૧૪ ના ॥ વર્ષે ॥ અમન માસે કૃષ્ણપક્ષે
અષ્ટમ્યા તીર્થો ॥ ૮ ॥ મનુવાશે ॥ છે ॥ લખિત ત્રવડી ॥ પ્રશુ ॥ ૬૫ ॥
બીમજી ॥ આ પુસ્તક ત્રવડી ॥ નામજી ॥ વસનાથે પોતાને ભણવાને અર્થે
સખાબુ છે ॥ શ્રી રસ્તુ ॥

વિષયાદિ-૧ જીવશિવનો વિવેક, માયાપ્રપચનું મિથ્યાત્વ, ત્રિગુણાત્મક સૃષ્ટિ
અને પ્રકૃતિનો પસારો અને તેને તરવાની જરૂરત આદિ અનેક આધ્યાત્મિક તત્ત્વજ્ઞાન
તથા વેદાન્તનાં તત્ત્વોનું તિરપણુ આ ગ્રંથમાં સુની અખાએ કર્યું છે

૨ કડવા ૪૦, કડીઓ ૪૮૮ છે. વિવિધ રાગોથી પદબદ્ધ છે ૧૦ સરસ પદોથી
અન્વિત છે આ ગ્રંથ જુ કા. રો. બા ૨ મા (પાને ૨૬૬-૩૪૭) છપાયો છે 'સસ્તુ
સાહિત્ય ગ્રંથમાળા' અખિવાણીમાં પણ આ ગીતા છપાયો છે, પરંતુ તેમાંથી ૧૦
પદો કાઢી નિરાનાં છાપેલા છે

વિશેષ-૧. આ ગ્રંથ પશ્ચોત્તર લોકપ્રિય છે જે કે આ ગીતા મુખત્વે સાકર
વેદાન્ત અદ્વૈતવાદને ટેકવે છે, છતાં અખો બહુશ્રુત તેમજ સચેદ તત્ત્વદર્શનનો હિમાયતી
હોઈને તે એ મતબદ્ધનની મર્યાદામાં પૂરતો સુસ્ત નથી રહી રાખ્યો

અં. ૧૪૮-ખ-પ્રકીર્ણ (સંસ્કૃત) સ્તોત્રો અને પદો (ગુજરાતી અને હિંદી)

વિષયાદિ-૧ પાને ૭૧ મે, નિરજન અષ્ટક, પા ૭૨ મે નિર્વાણ સ્તોત્ર, પા
૭૨-૪ મે સિદ્ધાંતબિન્દુસ્તોત્ર, પા. ૭૪-૫ મે મહાલક્ષ્મી અષ્ટક (માકડેય પુરાણ),
પા. ૭૫-૮ મે હસ્તામત્રક સ્તોત્ર, પા. ૭૮-૮૦ મે ગોવિંદાષ્ટક, પા ૮૦-૧ મે
જગન્નાથાષ્ટક, અને પા ૮૧-૨ કાશી પંચક, એમ પ્રચલિત સંસ્કૃત અષ્ટકો અને
સ્તોત્રો ભક્તિ અને તત્ત્વજ્ઞાનના વ્યાસ હરજીવનના લખેલા છે

૨ પછી ચાર ધોગ આત્મરામના શિષ્ય લીમલભાવના ા (પા ૮૨-૮૫)

૧ ધન આત્મરામ અવરના જામિ રે શતશુક સ્વામી ॥

સવત ઐગણીસે વિશના વરશે આવણુ માસે દસમે શુકલ પક્ષે
ભન્તભીમ મળ્યા ગુરને લક્ષે ॥ ધન ૪

૨ હા રે મલ્યા આત્મરામ સસાર સમુદ્ર અથા જલ પાર ઉતાર્યો. ૬ ૫

૩ હા રે ગુર સત મલતે શિસને સુધ વિચાર અવરમા આવે ધણુ ૬ ૪

૪ ગુર પુરણ મલ્યા ભવબંધન છુટો રે જીવનમુક્ત કરી ૬ ૬

પછી આત્મરામના હિંદી ૪ અને ૧ ગુજરાતી પદો ॥ (પા ૮૫-૯૨)

૧ મુરસ્ય મુજ કે ભેદ બતાયા મન, કામકા મેરપાયા રે મુરસ્ય ॥ ડો ૦
કાસી જગન્નાથ મકા મહીના કુંકત કુલત યાગ રે ૬ ૫

૨ સત્તા સોદા કીના મેં તો ભૂં છાડ સળ દીના ક. ૪

૩ મરમ સમજ મન મેરા તોએ રામાસ દોને તેરા રે ક. ૪

અથ લિલા લગતનિ લાવનિ તથા પ્રભાતલિ લખી છે ॥ અથ લાવિની

૪ આતમરામ અલેપદ દિનાં દિલબર દરસન મે કીના ક. ૪

૫ પ્રભુ તેરી અપાર ગતિ કહો કરો કર બને ક. ૬

પ્રભાતિ: બન રે છવ તું વનમના આંધળાં કાળના મુખમાં કેમ સુતો ક. ૭

૨ પછી દિન્દીમાં રાગ પચીસી છે (પા. ૯૨-૧૦૪) સમ પદી સમપ્રક્રિયા પ્રારંભ

સોરઠા: ઓ નમે આદિ દયાલ શુભાતિત શુભેવક

સંવત યોગનિ સાપદ માદિ ચૈતર માસ ૧૬ સાર

તિથી ત્રયોદસી પદ સુભગ સપુર્ણ બુધવાર ૭૧

પુરી સદામા મધ એક રમ્યો ગ્રન્થ અતિ સાર

શમક્રિયા તે કાનરામ કહે યુવા શુદ્ધિ અનુસાર

ઈતિથી રામપચીસી સમ પછી સપ્ત પ્રક્રિયા કાનરામ કવ સંપુર્ણ.

કુલ પદ ૭, સોરઠા અને દુહા મળી કુલ ૭૨ કદી છે. આધ્યાત્મિક પ્રક્રિયા અને વેદાંત તાત્પર્યોપદુ તારણ છે. સ. ૧૯૦૬ માં રામસત્ર ચૌરબંદર (સુદામાપુરીમાં) કાનરામે રમ્યો છે.

૪ પછી અખાનાં પદ દિંદી છે:

૧ રાગ નટા: મન રે તું વાંછકા પુલ સસારા વાંછી ॥ ને લમેદ છાડ દે
લેખ ન પાયા પદ સમાયા ગયા સોનારી સરના ક.-૫

૨ રાગ ગોઠી: પદ નિરવાણુ મધ્યો ને મનવા તનના તિમર ત્રસાના
તો કાથી લવ લેસ કલેસ ન લાગે આપ અપો એ સુઝે ક.-૫

૩ સાંભલ સળનિ કહું રતિ વાત હોણ: હું તું સત્રલો સનો સાથ હોણ

૪ સાંધન સર્વે વિચાર બુધ વડે બને સોધી

૫ હું તો વળી વળી લાગુ પાય અખંડ પદ રાય

કહે અમો એ અવીચલ પદના સદૃશ દાતા સોય ક.-૮

૫મી પ્રાસાદિક વચ્ચે જાનના ચાર શ્લોક છે અને એક પ્રસિદ્ધ વેદાંતસ્તોત્ર છે.

વિશેષ-૧ પ્રતિ મોઠા અને છૂટા બાલબોધ અક્ષરે લખેલી છે. પાનાની બે બાજુ લાલ લીટીએ દર્શાવીયા પાડી તેમ વચ્ચે વચ્ચે અર્ધ અને પૂરી કરીને અંતે આ બે માત્રાઓ તેમ રાગ અને તેતુ માપ રાતી શાહીએ લખ્યાં છે. દરેક પાને ૯-૯ લીટી છે, ભેદએ તેવી ભેદણી શુદ્ધ નથી.

૨. અયોગીતા સિવાયનો ભાગ (પાનાં ૭૧-૧૧૬ માં જેમાં ૧૦૪ સુધી અંત છે) નાના બાલબોધ અક્ષરે લખ્યા ॥ અને તેની ૧૦-૧૦ લીટી દરેક પાને છે તેમ લાલ શાહીનો ફાંચર તેમાં દીસતો નથી.

અં. ૧૪૯-ક-પદો, મહિના, વાર વગેરે પૃ. ૧-૧૨૮

વિષયાદિ-૧ પ્રીતમઃ અણક, હંદ(ભુજંગી)ની ચાલ (પા. ૧-૨)

હવે હરિ બજતો રથે જિવહા રે નહિ દેહ મનુસ મહે વારે વારે

પ્રભુ બળે તેહને પ્રીતમ બલિહારી બજ. ૯

આત્મા સરણ લીધા અનેક ભગારી બજ

૨ તથા ૫૬ કળીરનાં છે (પા. ૩-૫) હિંદી, પણ તેમાં જવલ્લે મુજરાતીની છાંંડ પણ જણાય છે ખરી.

૧ મંગળઃ સદગર દીન દયાલ અભેપદ દીછએ

૨ ચાલો સદગુરુ કે હાઠ જ્ઞાન પુષ્ક લાઇએ

૩ અખંડ રામજી કેા નામ ચોર સળ ખંડ હે

૩ પ્રાગજી ભાષના મહીનાઃ (પા. ૬-૧૪)

આરંભ-કારતકે મળસે સંગ સદગરુ કરેા રે

માહારા જનમમરણુ દુષ જાઅ ફાવે ફેરેા રે ૧

અનત-આ નિત્ય કરજો અબ્યાસ મહીના ગાળે રે

કહે પ્રાગ રે ગરપસાદે નીરમલ થાળે રે

માસ ૧૨ ॥ છતીશ્રી પ્રાગજીભાષના માસ સમપુર્ણ.

૪ પ્રાગજી ભાષની તથોઃ-હિન્દી (પા. ૧૫-૧૭):

પંડે પડવે પડેગા રાગી જોખન નારીઆં

દિન બાર પીછે ચોર પુસમ ખેલેગિ તાલિઆં ૧

પુનમે પુરા જાઆ સદગુરુ કીન્હે મયા

પ્રાગા પૂતશી લૂણકી સો સમુદ્ર પરસન મયા ૧૫

૫ પ્રાગદાસની તથોઃ મુજરાતી (પા. ૧૮-૨૧)

અમસે નથી સોધતો હલા ઉંડુ વિચારી આપં રે

જોલે ચાલે સાંભલે ને કાણુ જપે છે જાપ રે ॥ ૧ ॥

પુનમે પુરણુ વીચારી લે ચારમાં રહુ તે કુણુ રે

પ્રાગદાસ બ્રહ્મ અખંડમાં જ્યમ ગટ્યુ ઉઠક લૂણુ રે ॥ ૧૩ ॥

૬ પ્રીતમની તિથિઓ (પા. ૨૨-૨૪):

રૂડા રામ સુમર દિન જાય છે પેહેલેરો દિન હજુએ પેહેલેરો દિન

પુરવે પુન્યે પાંચો દેહડી કરિ લે કાંઈ સાધન રામ. સુમર ૧

પુનમે પ્રજ્ઞના બજન થકી પામ્યાં પરમ નિધાંમ

કહે રે પ્રીતમ પાછા ન ફેરા પોહોચા અવિચલ કાંમ ॥૧૫॥

વિશેષઃ આ તિથિઓ સુપ્રસિદ્ધ અને બાવિક સત્તારીઓ હજીયે રોજ ગાય છે.

૭ પ્રીતમની તિથિઓ: દિન્દી: (પા: ૨૩-૨૬):

હરિ સમરન નિસ દિન કીજે ત્રેમે ત્રેમસુધારસ પીજે.

તનમન સતગરને દીજે હરિ ૧

પડવે પડવાનિ કાયા કાઠાપણુ નહિ ચાલે કાલા મૂકી દે મન
તણી માયા હરિ ૨

કહે પ્રીતમ પુરણુ પ્રીતે રે નીરમલ નામ જપેા નીત્યે સતસંગ
કીજે સુધ ચીતે હરી ૧૭

વિશેષ: આ તિથિઓ અર્ધ દિન્દી અને અર્ધ ગુજરાતી છે. એ સમયમાં આમ વાપાભેગ ચાલતી હતી અને લોકો તેથી ટેવાયલા હતા, તેમ લટીયાઓ પણ આવેા ગોઠાવેા કરતા હતા.

૮ રણુછાડ: પદ ૩ (પા. ૨૬-૨૯) રાગ ગરબી:

૧ આજ માદારે દિવાલી સરપુ નૈજે નરહરિને નીરપુ ક. ૪

૨ હરિ ગુણુ ગાવે રે ગાવેરે અવસર નહિ આવે આદાવે ક. ૫

૩ હરીયા ડરી ડગલાં બરીએ રે માન ગુમાન તે ન કરિએ ક. ૫

૯ પ્રાગણુભાઈનાં પદો (પા. ૩૦-૩૩).

અમસ સાંમલીઓ મેહેલી ગયા । અમે રોતાં રલાં મીજનાર રે
મનમથ માંતુનીને પીડસે । કાણુ કરશે વાહાલાણ વીના વાહાર રે
અમને તણુ જીવનણ ક્યેમ ગયા । ઓ ઓધવણ રે ૧

પડવે તે પરણા પીઠિને પરહરી બાંધ નંદના નાંધડીઆસુ નેહ રે
તેહને દુષે રે દેહી દુખલી દિધા છેલછખીસે અમને છેહ રે અમને. ૨

પુનમે પુરણાનંદને પ્રીછવજે જો જો જરર કરજો જાંણુ રે

પ્રાગાના પ્રણુજ પધારજો નહી તો પ્રેમદા તજશે પ્રાંણુ રે અમને. ૯

(અહીંઆંથી વચમાં લખતી રહી ગયલી ત્રણ કડીઓ પાછળથી કોઇએ લખી આ પદ પૂર કર્યું છે.)

૧૦ પ્રાગણુભાઈનો કહો (૧) (પા. ૩૪-૪૪):

નામુ ગરને જો કરજોડ કહો કેહેવાનોં છે કોડ

કદા કારીગર કિરતાર જેણે નિરમ્યો આ સંસાર

દષ્ટારથ સકિતને ચર્ધ તતક્ષણુ પાયા ચેતન ચર્ધ

જમ અંણુ કરાં લોહ ચેતન યાય કકાનું કારણુ કેહેવાય. ૧

કીપા કરિને કેહેજે તમેા એકમને સાંભલસું અમેા

હરિ ભજવાનેા કોહો ઉપાય કરજોડી હું લાગુ પાય

અનૂભવ કંઠો સાંભલ રાય હરિ પદ પાંખાનેા મહીમાય ૩૪ ,

વિશેષ: ૩૩ (વ્યજ્ઞન) અક્ષરની ૩૩ અને એક હપસંહારની એમ ૩૪ કહ્યો છે. આ કક્ષામાં વેદાન્ત-વૈશંપય પરત્વે મુખ્યત્વે કરીને એક છે. આ કક્ષામાં અસાર સસારને સામવાનો પ્રબોધ, માયાની ઉત્પત્તિ, સ્વરૂપ અને જ્ઞાપણ વર્ણવી જીવને હરિપદ પામવાનો માર્ગ સરસ રીતે વર્ણવ્યો છે. કવિ બહુશ્રુત છે, સામદાયિક બધનથી બદ્ધ નથી. એ જમાનામાં કવિઓનું આ એક ખાસ લક્ષણ હતું, અને તેમની લોકપ્રિયતાનું કારણ પણ આ છે.

૧૧ પ્રાગજીભાષનો કંઠો (૨) (પા. ૪૪-૫૮)

કહો કેવળ કારણ રૂપ સાબનજો પુરંજન(ન) ભૂપ
જેણે સરવે આપે પંડ અજર અમર પદ આદ અપંડ
તે વીના હાસો નહીં હામ, ધટધટમાં બ્યાપિક છે રામ
તે પદને રાગ તૂં સાધ્ય કહા કનિમય જાસે બ્યાધ ૧
હહા હઘ વલિ રે આજ જોતામાં જોનારો જાય
તૂ રાગ ત્રિકાસે નથી કૃષ્ણ રમે છે જોને કથી
પુરંજન કરે પ્રણામ સ્વામી હું પામ્યો સ્વ ધામ
કૃષ્ણ કેલા કવેમ જાયે દૂર હહા હરિમાં દીઠાં બારપુર ૩૨
કહો કરતા શ્રી અવિન્યાસ નિમિત્ત માત્ર તે પ્રાગોદાસ
કહો બધુતાં કારજ યાય જનમ મરણ તણું દૂપ જાય
આનંદરામે કિધિ દયા તારે પ્રાગદાસે કહા યયા
શ્રીગુર દેવકીપાણે કરિ કહે પ્રાગે સમરે શ્રીહરી ૩૩

વિશેષ: ૧. આ કક્ષાનો વિષય પ્રચલિત કક્ષાઓ કરતાં કંધક વિવક્ષણ છે. સામાન્ય રીતે આ શુભના કવિઓ તત્ત્વજ્ઞાન-વેદાન્ત પરત્વે સર્વસામાન્ય હૃદયભાવ વર્ણવે છે, પણ આ કક્ષામાં પ્રાગજીભાષણે વેદાન્ત-વૈશંપયને પોષાનારો વિષય જ પ્રસદ કર્યો છે. તેણે વસ્તુ તરીકે ક્ષીમદ્ભાગવતના ચોથા સ્કંધના પુરંજનતત્ત્વજ્ઞાનને વારતવિક અને તેમ મુખ્યોચ્ચ રીતિએ શ્રદ્ધા છે, અને તેને આધારે આધ્યાત્મિક તત્ત્વજ્ઞાન આ કક્ષામાં કવિએ શુભરૂપ અને શુભ પણ છે, પુરંજન-દેહી આખરે નિજબાન યતા યોદા સસારને સાબી પરમાત્મસ્વરૂપમાં બળી જાય છે, એ આ કક્ષાનું તાત્પર્ય છે.

૧૨ સુંદરદાસકી ચેતામ(ળી): (પા. ૫૯-૬૬)

આચ નિરજન હે અવિન્યાસી ॥ જીન બા વહુ વિધિ સઠિ પ્રવાશી
અવ તૂ પકડ સીકા ચરના સમજ દેપ નીચે કરિ મરના ॥ ૧ ॥

જજૂરા કોઈ દહન ન પાવે હોય અમર જો મદ્ધ સમાવે

સુંદર ઔર કોઈ નહિ ઉવલોં સમજ દેપ નીચે કરિ મરના ૪૦

વિશેષ કવિ સુંદરદાસ શુભરાતી જનતામાં તત્ત્વબોધ અને વૈરાગ્યોપદેશ માટે લગભગ સદ્ગુરુના મહાત્માની પ્રતિષ્ઠા પામેલા છે તેમના જીર્ણ સદુપદેશબર્યા કા યોની પેઠે આ હિંદી ચેતામણી પણ શુભરાતી ભાવિક જનતામાં પ્રચલિત ॥ આ ચેતામણી આધ્યાત્મિક તત્ત્વબોધથી ભરપૂર છે, સચોટ અને સરળ ભાષામાં ગભીર રહસ્ય નિરૂપેતુ છે.

૧૩ ગુરુગીતા-પ્રીતમ (પા. ૬૬-૭૫)

પ્રથમ નમું ગુરુ દેવને જેણે આપ્યું નીજ જ્ઞાન
જ્ઞાને ગોવિંદ જોલધ્યા દલ્યું દેહાઅબીમાન ૧

છંદ મોતીદામઃ દરિ ગુરુ સંત સદા પદ સેવું જેહનું નીત નામ નીરંતર સેવું
ગરુ ગોવિંદ એક રૂપ જાણો રપે જીન ભાવ રદામાં આણો ૩
પ્રીતમ પ્રતીત ઉધારણ નામ જ્ઞાતા કાંઈ કાટિ પામ્યા નીજ ધામ ૭૭

ભાષી: સત્ય નામ પ્રભૂ તમ તણું સત્ય સીદ પુરુષ વીચાર

૧ જે પ્રીતમ નીજ ભાવસું દીજે નીત દેહાર ૧ (૭૮)

આપે સીધે ને સાંભલે ધરે નીરંતર ધ્યાન

૨ જે પ્રીતમ નરનારમાં નહિ કાંઈ તેહ સમાન ૨

વિશેષ:-આ ગીતા ધણીજ પ્રચલિત છે અને તેના નિત્ય પાઠ થતો હોઈને
પ્રસિદ્ધ પણ થયેલી છે; છંદો વિશેષ છે, એ અર્થો નોંધવાનેજ મુદ્દો છે.

૧૪ પદસંઘટ: રણુછોડ, નરસિંહ એહેતો, આગદાસ, અખો, પ્રીતમઃ
(પા. ૭૫-૭૬; ૮૬-૮૮)

૧ જોલધીને લેલે રે અનૂભવી આવમા રે રપે તું તો હજગલ કરતો રે કાંઈ

(રણુછોડ કડી ૪)

૧ આખ્યા અલગિલો રે આજ માદારે આંખિયે રે દરજી તો હેરાફેરા પાય (પ્રાગ. ક. ૪)

૨ પ્રેમી જન પીયો રે અમીત રસ હરે હરે વૃંદાવન મોહાર રે (રણુછોડ કડી ૪)

નરસિંહ એહેતો (પા. ૭૬-૮૦) પદ: ૮

૧ રાતલડી રમીને કાંડાં થકી આવીઆ રે બલીયા માદલું બારણુ માં ફેલ ક. ૫

૨ રાતલડી અંધારી રે મેહેરણુ વલી ગઈ રે જગ્યા જગ્યા અગોચરના રે સૂર ક. ૩

૩ ભગીને ભેળું તો જાત દિસે નહી ઉધમાં અટપટા લોખ દેપે ક. ૪

૪ સંતકરણુ થકી સકલ કારજ સરે કૃષ્ણકરણુ થકી કૃષ્ણ ભારે ક. ૩

૫ નંદના નદસું નેહ જેહને નહી રો તો માંનવ ધર સ્વાન તોયે ક. ૩

૬ વાહરા દાસના દાસની નીલ સંગત વિના જાણે જાણે જાણે મન માદારે ક. ૪

૭ સમર મન છીહરી મેહેલ મમતાપરી જ્ઞેનિ વિચારિ દલો મૂલ વાદારે ક. ૪

૮ બીલાવલ રાગઃ આજ માદારાં નઈણું સફલ થયાં જ્ઞેયા નાથને નીરખી ક. ૭

આગદાસ: પદ ૨ (૪-૫): પા. ૮૬-૮૮

૪ સંતનો સંગ તે સાર સંસારમાં જે થકી કાઢ કથ્યાણુ થાયે કડી ૪

૫ સદગુરુ શ્રીહરી જેહને કીપા કરે તેહને સંતનો સંગ આપે કડી ૪

કવિૃત: રામ મરોશ રાધીૃ જપને મન માંહિ (ક. ૪) પા. ૯૦-૯૨

નરસિંહ: ૧ કેદારો: માનજે મન તું વાત વીકલ તણી વરવ કર નાથજી
વીધ-આપી ક. ૫

અખાનાં પદ-(પદ ૭) પા. ૯૧-૧૦૦

- ૧ સમજ સીધાંતનું સાર ગ્રહી થા સૂચી ખેસ પુરો થઈ નીજ લાભે
- ૨ નીરગુણ કથતાં કબિરને પ્રભવ્યે સગુણ ગાતાં નરસે રે મેહેડો ક. ૫
- ૩ રામ દૂલભ સદા રામ દૂલભ સદા રામ દૂલભ સદા સદૂજ કહે છે ક. ૫
- ૪ લોકે લાગો અબીલાખની ધરે લોગ ઈછે કે ભગવાન ઇછે ક. ૫
- ૫ વાહાણુ વાયુ નર વાહારે તું ભંજુને ભહારે ત્રીગુણરૂપી વાહારી રાત ભયે
- ૬ તેજ અવની પર વીર કહીએ ધરા બ્રહ્મ અમી જેએ સાંહામા ચાલે ક-૫.
- ૭ હોં હવો આત્મામૂર સાચો સદા અજ્ઞાનની રાતે ગઈ અંધારી ક-૫.

નરસિંહ મેહેડો: કેદારી (પા. ૧૦૦-૧૪૪); પદ ૧૨ (૬ થી ૨૦)

- ૯ દેવા આદ તું અંત તું મધ્ય તું શ્રીહરી એક તું એક તું એક પોતે ક. ૫
- ૧૦ ભગીને જેડે તો જગત હીસે નહીં ઉંઘમાં અટપટા લોગ ભાસે ક. ૪
- ૧૧ વાહારી કેમ પુલ કંઠે કૃષ્ણ કંઠજ્વાળીધી સકલ આનંદ તે કહ્યો ન ભયે ક. ૬
- ૧૨ અબીલ ભોવનમાં એક તું શ્રીહરી જીજવે રૂપે અનંત ભાસે ક. ૩
- ૧૩ ધ્યાન ધર ધ્યાન ધર નેત્રમાં નાથ જી અંતર ભાવને એક મુરતી ક. ૫
- ૧૪ જે ગમે જગતગરુ નાથ જીમદિસને તેજ પર પરપરે ફેલ કરવો ક. ૬
- ૧૫ સમર મન શ્રીહરિ મેહેલ મમતા પરી જોને વિચારી હલ્લા મૂલ વાહરું ક. ૪
- ૧૬ વરજીનાં ધરમનાં કરમ કરતાં ટલાં મરમ ભણે વાહરે પ્રમ ભાગ્યો ક. ૫
- ૧૭ નામ પામ્યો પણ રામને નવ લલા વૈષ્ણવ કેરુ બરહ ધારે ક. ૫
- ૧૮ રઝલટી રાંડનાં રઝલટાં છાંડનાં ઠાણુ શીક્ષા હેઈ ઠાર આણે ક. ૪
- ૧૯ તેહ તું તેજ તું જેહને ભતો ફરે આતમ અનુભવે જો વિચારી ક. ૪
- ૨૦ રવાંભાતું સુખ હવું મહારે જહાં (અપૂર્ણ)

વિશેષ: પદ ૭૫નાં પહેલાં ૮ પાનાં ૬૦ સુધીનાં લેતાં ૨૦ યાપ છે, ત્યારે ઘણીઆનો આક્રોડ ૧૮ આવે છે

૧૫ પ્રકીર્ણ હિન્દી પદો: પાનાં ૧૧૫-૧૨૦: માધો ૧, કબીર ૧, નામદેવ ૨, સુરદાસ ૧, અને તુલસી સરણુ ૨.

૧૬ પ્રીતમ: ગરબી (પા: ૧૨૦-૨૫) પદ ૪:

- ૧ રામ રામ રત પ્રાણી આણી પુરણુ પ્રીત જોને ક. ૫
 - ૨ સંતકીપા ચણી છુટે માયા કાયા નીરમલ યાચ જોને ક. ૫
 - ૩ સંતસમાગમ જે જંત કરસે આણી પુરણુ પ્રેમ જોને ક. ૬
 - ૪ હરીનો મારગ છે સુરાનો નહીં કાયેરતું કામ જોને ક. ૬
- (આની પછી સુરદાસની રાગ ગૈરવની આરતી છે. પા. ૧૨૬-૨૬)
- ૧૭ મીઠાની યાળ: (પા. ૧૨૬-૨૮)

જમો જમોને જીમદાધાર જીમતે જમાડુ સામળીયા સરજન હાર ક. ૯

પછી એક પદ પોસે પોસને મહા બ્રહ્મરસ પડે'ની એક કડી છે.

વિશેષ: આ યાળ ઘણી પ્રસિદ્ધ છે અને ઘણાક લક્ષ્મણનો હથે રાજ લોજનવેળા ગાય છે. જુ. કા. દો.માં ૭૫૪ છે. કવિ લોજી તરફનો છે.

અં. ૧૫૦-વિક્રમના પુત્રની-સામળ-(ગુ. વા.)-
(લિ. સં. ૧૮૫૪)-પૃ. ૧૧-૪૭ (તૂટક)

આરંભ:-(પહેલાં ૧૦ પાનાં નથી; એટલે ૧૧૨ આખી કડી નથી.)

૨ વાધે છે તેમ

ઉત્તરા એણે જેમ વાધે સુર તેમ કૂએરનું વાધે છે ૧૩

શ(સા)ત વરચનો સુત તે યએ બાણવા નીચાલે તે યએ
નગરમાં આવે ને જાએ દેખી માતાને હરખ ન માએ ૧૪

અન્ત સાંભલી કરશે દાંન આ લોકે સુધી પામશે પર લોકે સંનમાંન

એહેવું કહીને પુતલી આપે ગઈ આકાશ

એ કથા પુરણ થઈ કહે કવી સામળદાશ

શોતા વીગતા શાંભળી રહેને સહુ કર જોડ

શામલ બટ કહે બોલને જેએ જેએ શ્રીરણુછાડ ॥

ઇતિશ્રી વારતા વીક્રમના છોકરાની સંપુરણ ચમાપત પરત પરમાંણે
લખી છે જીલચુક સંભારીને વાંચને લખનારને દોશ નહીં ॥ લખતંગ ગજર
ભગવાનંદાની લખેલી છે ॥ એ ચોપડી આજવે તેને માથે સતાશીઆનું પાપ ॥
શમત ૧૮૫૪ ના વરખે પરમલ શાવણ વદી ૧૦ ભોમને દીને સંપુરણ
લખી છે ॥ શ્રીરામજી સત છે.

વિશેષ-૧ જુઓ અં. ૧૧૯ ના વિષયાદિ પાનું ૨૯૬ અને વિશેષ પાનું ૨૯૮ મું.

૨ કવિ સામળ બટ સંબંધી કોઈ માહિતી આ પ્રતિની આ વાર્તાના અંત ભાગમાં
આપેલી નથી, પરંતુ અન્ય પ્રતિઓમાં તે મળે છે.

૩ પ્રતિ પ્રમાણમાં જૂની લેખી રાક્ષસ, સામળના અવસાનકાળથી ૩૦-૩૪ વર્ષે
પ્રતિબિંબત થઈ છે તેવી પ્રતિ ગુજરાતી લિપિમાં લીટીદોરી લખેલી છે. ૬૧ પાને શરૂ
૧૩ લીટીની આવે છે. અક્ષર દૂધ અને ચોખ્ખા છે, વચ્ચે વચ્ચે બખ્ખે લાલ માત્રાઓ
સાથે કડીસંખ્યા લખેલી છે. પ્રતિનાં પાનાં કરપાલકાં છે તેમ ક્રોડાએ પણ આપેલી છે.

પૂરવણી

(પાને ૩૯૨ મે જણાવ્યા પ્રમાણે આ અન્ય ક્રમપ્રાપ્ત થયો નહીં હોવાથી અહીં
ઉપર તેની વિગત આપવી પડી છે.)

અં. ૧૩૯-શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યજીનાં પદ-વૈષ્ણવ કવિઓ-પૃ. ૧-૨૨

(જુઓ અન્યક્રમ માટે આ ગ્રંથનું પાનું ૩૯૧ મું, જ્યાં છાપમુલ્યથી અન્યક્રમ
૧૩૯-ને બદલે ૧૩૯-ય લખાયો છે. તેની નોંધ છપાતી વેળા આ અન્ય બાકી રાખવો
પડ્યો હતો.)

કેશોદાસ ધોળ ધન ધન શ્રી જમનાજીનું તીરજ ધન ધન વૃદાવન હાહીરજ
તમ સરણે ગતિ પ્રાપ્તહોધારજ જન કેસો નએ છે બલિહારજ
ચોપાઈ ૨૨ પૃ. ૧-૩

રસિક આજ માહારે આનંદ ઉર ન સમાયોજ શ્રીવીઠલનાથજને વારણે નહીજ
વારોવાર એહ વીનવી કીજેજ દાસ રસીકને અભેદાન દીજેજ
પૃ ૩-૪

,, આજ માહારે આનંદ ઉર ન સમાયોજ પ્રગટા શ્રીવર વલભ સુમારજ
પૃ ૪-૫

હરિદાસ ધન ધન શ્રીવલભકુળ અવતારજ ધન ધન કલી જીવ કરવા હોધારજ
પૃ ૫-૮

વિશેષ શ્રીવલભકુળનો વિસ્તાર આમા ગાયો છે

રસિક હરખે શ્રીવલભ ગાઉજ શ્રીવીઠલનાથને ચરણે નહીજ
પૃ ૮-૧૦

પણ પાના અઢી કેસા છે

કથારામ ચોરાશી વૈષ્ણવજ ધોળ પૃ ૮-૧૪ આ ધોળ સુપ્રસિદ્ધ છે

ધોળ-શ્રી પુરષોત્તમજીનું ધોળ

ભલે પ્રગળા શ્રી વલભદેવ પુરસોત્તમ જીવલ કરીજ પૃ ૧૫-૨૧

દાસ સામેરી જે કોઈ સંખ્યા કરીને ગાયે રે તેનું સ્થીર પલ્લ મન યાગેરે
(૮૯૬ છે) પૃ ૨૧-૨૨

પણ જમનાદાસના પદની ૫ મીથી ૮ મી કહી છે

પણ શ્રીવલભના પ્રાકટ્યનું પદ પૃ ૨૩-૨૫

પણ માધવદાસનું શ્રીનાથજીનું પદ પૃ ૨૬-૨૭

જાકે અબોડે શ્રીનાથજી રે સુદા સામ સરપ

પણ શ્રીવલભનું પ્રાકટ્ય છે. કહી ૧૭

પણ એક ખરિત ધોળ છે પાના ૨

પણ પાના ચોડાક કેસા છે

પણ ચોપડીની બીજી બાજુએ સ્વામજી(૧)નો રજુછોડજીનો સલોકો અધુરા છે

વિશેષ-પ્રતિ ૧ શ્રી વલ્લભાચાર્યજીના પુષ્ટિમાર્ગી સપ્રદાયીઓને ઉપયોગી છે.
કાશ્યુ આમા શ્રીમાન આચાર્યજી અને તેમના શ્રી બાલ લાલજીઓ વિશે હકીકત અને
સ્તુતિ છે, તેમ જ કેટલાક સાપ્રદાયિક વૈષ્ણવ મહાજનોની પણ સ્તુતિ છે.

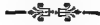
૨. પ્રતિ નાના પાનીયાની, જુની અમદાવાદી કાગળ ઉપર લખેલી છે. જે ત્રણ
હાથે નાને મોટા અક્ષરે લખાયલી છે, વચ્ચે પાના કેસા છે કેટલોક ભાગ ખવાયલો છે
અને જો કે તેનો લિપિ સવત આખો નથી, પરંતુ તે આગણીસમા રાતકના પાછલા
ભાગમા લખાયલી સમન્વય છે

ઇતિશ્રી ક્યાર્પસ ગુજરાતી સભાનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની
સવિસ્તર નામાવલિને

આચીન ઉવિતાસાહિત્ય આદિનો ગ્રન્થ ભાગ ૨ ને

૫૧ થી ૧૫૦ પુસ્તકોનો અગ્રહ સંપૂર્ણ

ગ્રંથાનુક્રમણિકા

અ

ગ્રંથ

અંક

પૃષ્ઠ

અખેગીતા (અખે) (ર. સં. ૧૭૦૫)	૧૪૮-ક	૪૧૪
અધ્યા(ધ્યા)રૂઢનો હિન્દોલો	૬૯-ધ	૧૦૫
અનિરૂદ્ધરણુ (ઉપાદરણુ) (પ્રેમાનંદ) (સિ. સં. ૧૮૦૩)	૮૬-ડ	૧૬૯
અનુસાર્થનું આખ્યાન (મહા. અશ્વ૦) (વિષ્ણુદાસ)...	૬૬-ધ	૭૩
અફિલીખાનું કવિત્ત (નરસીરામ)	૬૨-ઝ	૫૪
અ(અ)ખેલા (થોખલ)	૧૦૬-ઝ	૨૧૯
અખેલા રાણીની વાર્તા (સામળ)	૭૬-ધ	૧૪૫
”	૧૧૬-ખ-૬	૨૮૭
અભિમન્યુ આખ્યાન (જન-તાપી) (ર. સં. ૧૭૦૮)		
(સિ. સં. ૧૭૫૬)	૫૪-ટ	૨૫
અભિમન્યુ આખ્યાન મોઢું (પ્રેમાનંદ) (ર. સં. ૧૭૨૭) (સિ. સં. ૧૮૩૬)	૫૬-ખ	૩૩
અભિમન્યુ આખ્યાન (=) ૧૭૨૮		
(સિ. સં. ૧૮૦૭)	૧૩૪-ખ	૩૭૭
” (”) ૧૭૨૭		
(સિ. સં. ૧૮૩૬)	૧૩૫-ક	૩૮૧
અયોધ્યાકાંડ (રામાયણ) (વિષ્ણુદાસ) (સિ. સં. ૧૮૧૪)	૭૬-ખ	૧૨૫
” (”)	૧૩૨-ખ	૩૭૧
અનુનગીતા (ધનદાસ) (સિ. સં. ૧૭૫૬) ...	૫૪-ન	૨૨
” (”)	૬૦-ડ	૧૭૬
” (”)	૧૨૬-ક	૩૬૫
અરણ્યકાંડ (રામાયણ) (વિષ્ણુદાસ) (સિ. સં. ૧૮૧૪)	૭૬-ખ	૧૨૬
” (”)	૧૩૨-ખ	૩૭૨
અશ્વચિકિત્સા (રામ લોળ)	૮૧-ઝ	૧૪૭
અશ્વપ્રયાણ (મહાભારત અશ્વ૦) (વિષ્ણુદાસ) ...	૬૬-ડ	૭૪
અશ્વમેધઆખ્યાન (ત્રણ આખ્યાન) (મહાભારત)		
(ભાગ) (ર. સં. ૧૬૭૬) (સિ. સં. ૧૭૨૫)...	૭૭-ક	૧૨૮
અશ્વમેધ(યુવનાશ્વ)ની કથા (વિષ્ણુદાસ)	૬૬-ખ	૭૧
અશ્વમેધ પર્વનાં આખ્યાન વિષ્ણુદાસ આદિ ...	૬૬-ખ થી ડ	૭૧-૮૯
ઊષ્ટપદી (સંસ્કૃત) (જયદેવ) (સિ. સં. ૧૬૭૬)...	૮૧-ક	૧૪૭

આ

આખ્યાન (નળી) (પ્રિમાનંદ. ૨. સં. ૧૭૪૨) (વિ. સં. ૧૮૦૭)	૧૩૪-૩	૨૭૬
આદિપર્વ (મદાલ) (વિષ્ણુદાસ)	૧૨૭-૩	૩૬૧
આમીદના પરતાપ રાણા, ભદ્રવ રાણા, વખતાળાઈનાં કવિત	૧૪૬-૫	૪૧૧
આસો સુદ ૧૫ (માણેકઠારી)નાં પદ નરસિંહ મેહેતા (પ);		
' ચતુર્થાજ, પરમાનંદદાસ, હરિદાસ, અને મુકુંદ (દિંદી)	૭૦-૫	૧૦૭
આસો સુદ ૧૫ નો રાસ (નરભેરામ) (૨. સં. ૧૮૪૬)		
(વિ. સં. ૧૮૫૪)	૧૧૮-૫	૨૭૬

ઈ

ઈશ્વરવિવાદ	૭૭-૫	૧૩૪
-------------------	------	-----

ઉ

ઉત્તરકાંડ (રામાયણ) (રામજન-કૃષ્ણ) (૨. સં. ૧૭૧૬)		
(વિ. સં. ૧૭૬૨)	૧૦૨-૫	૧૬૮
હાસવનાં પદો (મુરદાસ, અમરત, ગોવિંદ,) કૃષ્ણદાસ,		
ચંદ્રસખા, કુમનદાસ, વાનસેન, દેવીદાસ વિગેરે-		
નાં દિંદી પદો છે; અને નરસિંહ મેહેતાનાં		
અને મીરાનાં પદ પણ છે.	૭૦-૬	૧૦૬
હવોમ પર્વ (મહાભારત) (ભાણે) (વિ. સં. ૧૮૨૧)	૧૦૪	૨૧૪
હયોગ પર્વ (૧) ,, (વિષ્ણુદાસ)	૧૨૭-૫	૩૬૨
હજીવનો ગરબો (વલ્લભ ભટ્ટ)	૯૪-૫	૧૮૪

એ

એકાદશ સ્કંધ (ભાગવત) (રામભક્ત નારાયણ)		
(વિ. સં. ૧૭૬૭)	૧૦૩-૭	૨૧૨
એખાહરણ (નાઠર) (વિ. સં. ૧૭૬૩)	૧૧૦-૪	૨૩૮
„ (પ્રિમાનંદ)	૫૧-૩	૧
„ („)	૫૨-૭	૮
„ („)	૭૪-૩	૧૨૧
એકાદશ ગરબો (વલ્લભ ભટ્ટ)	૯૪-૫	૧૮૪

અં

અંમહવિદિ (રામજન ભટ્ટ) ૨. સં. ૧૭૨૭ (૧) ...	૬૦	૪૮
અંબાજનો ગરબો (નાથ) (વિ. સં. ૧૮૭૬) ...	૧૧૩-૫	૨૫૫
અંબારામ દેસાઈનાં કવિત	૧૪૪-૫	૪૧૧

ક

કકો કવિનું નામ નથી	૫૬-૫	૩૪
કકો (રણજી)	૮૬-૩	૧૭૩
„ (પ્રીતમ ૧)	૧૦૬-૭	૨૨૧

કક્કો (અખો)		૨૧૯
„ (ખાલલીલા)	૧૨૫-ખ	૩૫૯
„ (ગુ. વત્ત૦)	૧૨૫-ખ	૩૫૯
„	૧૨૬-ગ	૩૬૬
કક્કો (બે પ્રકારના) (માગજીભાઈ)	૧૪૬-ક	૪૧૯
કપીલકર્દમચરિત્ર (તૃતીય સ્કંધ ભાગ૦) (વલ્લભ)	૯૯	૧૯૪
કપિલ મુનિનું આખ્યાન (તૃતીય સ્કંધ ભાગ ૦) (રામમક્ત) (લિ. સં. ૧૭૪૮)	૧૦૬-ગ	૨૨૭
કપોતનું આખ્યાન (૫૬) (લિ. સં. ૧૭૮૯) ...	૧૦૨-ધ	૨૦૧
કપોતનું આખ્યાન (૫૬) (લિ. સં. ૧૮૬૬) ...	૧૦૭-ખ	૨૨૩
કર્ણપર્વ (વિષ્ણુદાસ) (ર. સં. ૧૬૫૫) (લિ. સં. ૧૮૧૬)	૬૬-ત	૮૬
કર્ણપર્વ (વિષ્ણુદાસ) (ર. સં. ૧૬૫૫)	૮૫-ખ	૧૬૩
કર્ણપર્વ (વિષ્ણુદાસ) (ર. સં. ૧૬૫૫) (લિ. સં. ૧૭૧૩)	૧૩૩-ક	૩૭૩
કળાનુભવો ગરબો (વલ્લભ ધોળા)	૧૦૬-ચ	૨૨૧
કવિત (શિવનું)	૬૨-ક	૫૩
કૃષ્ણકીર્તન (૮ રામગ્રી) નરસિંહ મેહેતા ...	૬૬-ધ	૯૩
કવિત(નમણા) અંગ્રેજોનું „	૬૨-જ	૫૩
કૃષ્ણકીર્તન (૧) (માવો)	૬૬-ધ	૯૩
કૃષ્ણચરિત (પદો) („)	૧૦૬-છ	૨૨૧
કૃષ્ણજન્મ-કવિનું નામ નથી	૫૪-ક	૧૬
કૃષ્ણજનો ગરબો („)	૫૬-ગ	૪૭
કાફી (ધીરો)	૧૦૬-છ	૨૨૧
કામનાથનો મહીમા (ત્રિકમ) (લિ. સં. ૧૮૩૮)...	૬૨-ખ	૫૨
કામાવતીનું આખ્યાન (શિવદાસ) (લિ. સં. ૧૮૨૫)	૮૨-ખ	૧૫૧
કામાવતી (શિવદાસ) (લિ. સં. ૧૯૦૧) ...	૮૩-ખ	૧૫૫
કામાવતીની કથા (શિવદાસ)	૮૬-ધ	૧૬૮
કામાવતીની વાર્તા (શિવદાસ) ૧૭૩૩ (લિ. સં. ૧૮૮૮)	૮૬-ચ	૧૭૦
કાલિકાને ગરબો (રામજી ભટ્ટ)	૧૦૬-ક	૨૨૦
કાવ્યો-પદો-કીર્તનો સંગ્રહ (શકતકવિ રાજે) ...	૧૪૭	૪૧૧
કાશીવિલાસ-(દેવદ્વિજરાજ) (સંસ્કૃત તથા ગુર્જર અનુવાદ)	૧૧૭-ધ	૨૬૬
કિર્ષિકા કાંડ (વિષ્ણુદાસ) (લિ. સં. ૧૮૨૪)...	૭૬-ચ	૧૨૭
કીર્તનો (૭) (પ્રીતમદાસ)	૫૫-ગ-૧	૩૦
કીર્તન (ત્રિકમનું) (ખીમો) (લિ. સં. ૧૮૩૮)...	૬૨-ધ	૫૩
કીર્તન (વધાઈ) ગુ. હિન્દી કૃમનદાસ, ગદાધર, વિઠ્ઠલ	૭૦-ધ	૧૦૭
કીર્તન (ઠઠાલાજી)	૬૨-ટ	૫૫

કીરતનમાળા (દિ.) ઉચરરામ, કુમનદાસ, કુવારકેય,		
રસિક વિગેરે	૭૦-ખ	૧૦૭
કીર્તન (પવિત્રાનાં) (પ) (કૃષ્ણલાલ, પ્રેમાનંદ, ચુકુદ)	૭૦-મ	૧૦૭
કીર્તનસંમલ (રાજે)	૧૪૭	૪૧૧
કીર્તન (દધિસમાનાં) (દયારામ, નરસિંહ) (૨)		
હેમો, કાનપુરી	૭૧-ખ	૧૧૫
કેશરબાઈનાં કવિત્વ	૧૪૬-ધ	૪૧૧
અ		
ગણપતિ-કવિત્વ (દિંદી) (કેશવદાસ)	૬૨-છ	૫૩
ગણપતિ-ધરદાન (પદ) „	૧૦૫-ખ	૨૧૭
ગણેશ-નરદાન (દિ. પદ) „	૧૦૫-ધ	૨૧૭
બદાપર્વ (નાકર)	૬૬-ક	૬૯
ગરબો (ઉદ્ધવ) (વલ્લભભટ્ટ)	૯૪-ધ	૧૮૪
ગરબો (૩) તત્ત્વજ્ઞાન (બાણદાસ)	૬૬-ક	૧૦૨
ગરબો (કલ્પગ) (વલ્લભ ધોળા)	૧૦૬-ચ	૨૨૧
ગરબો (કૃષ્ણજી)	૫૬-મ	૪૭
ગરબો (સતભામાનું રસજી) (વલ્લભ)	૬૬-ક	૧૦૬
ગરબો (હેમ, ન સિંહ મેહેતા (૧), કાદાન (પુરી),		
રાજે કરાનજી, ખીરા (૧))	૭૦-ઢ	૧૦૮
ગરબો (રામચંદ્રની) (રણુછાંડ)	૮૭-ખ	૧૭૧
ગરબો (દયારામ)	૭૧-ક	૧૧૫
ગરબો (બહુચરીનો) (વલ્લભ ભટ્ટ)	૯૪-ખ	૧૮૩
„ (પુરૂષોત્તમ)	૬૨-ગ	૫૩
ગરબો રૂંગીનો કાનુડો (વિશ્વનાથ ભાંગી)	૮૪-ક	૧૮૪
ગરબો (રાધાકૃષ્ણનો) (વિનાયક)	૯૪-ચ	૧૮૫
ગરબો (સખીની ગોઠડી) „ ..	૯૪-છ	૧૮૫
„ (રાણુગારનો) (વલ્લભ ભટ્ટ)	૭૨-ખ	૧૧૭
ગરબો (કૃષ્ણગોપી-સંખ્યાબધ) (નાથ)	૯૪-જ	૧૮૬
ગરબોગરબો (પ્રીતમ)	૧૩૮-ક	૩૮૮
ગરબો (૪) (પ્રીતમ)	૧૪૬-ક-૧૪	૪૨૧
ગરબો (સલભામા) (વલ્લભદાસ)	૧૧૩-જ	૨૫૫
ગરબો (અબાજી) (નાથ)	૧૧૩-ઝ	૨૫૫
ગર્ભવાસનુ પદ (રણુછાંડ)	૭૨-ખ	૧૧૭
ગુરગીતા (પ્રીતમ)	૧૪૬-ક-૧૩	૪૨૦
ગુરસિંધુસવાદ (જીવનદાસ) ર. સં. ૧૭૯૮ (વિ. સં. ૧૭૯૮)	૧૪૪	૪૦૪
ગુદિલ (વાંકા રાજપુત) કવિતા	૧૪૬-ધ	૪૧૧

ત્રાપુળલીલા (વલ્લભ)	૬૦-ખ	૧૭૭
ત્રાપુળનાથજીનો વિવાહ (રા મહાવદાસ)	૧૧૫-ક	૨૫૮
ગોદાવરીમાહાત્મ્ય	૧૦૨-ધ	૨૦૧
"	૧૦૭-ખ	૨૨૩
ગોપાલગીતા (ગોપાળ)	૬૭-ધ	૧૮૬
ગોપીકૃષ્ણસંવાદ (નરસિંહરામ)...	૧૧૮	૨૭૩
ગોરખદત્તત્રેયસંવાદ (લિ. સં. ૧૯૧૬)	૬૭-ક	૧૮૭
ધ્રીમોક્ષા(ગુણ)દ્વિજીનો વર્ણવ (દ્વિજી) (માણેશચંદ					
સૂર, માધવદાસ)	૭૦-ક	૧૧૦
ગંગાદત્ત	૮૧-ખ	૧૪૭

અ

અબોલા (અબોલા ?) (ચામણ)	૧૦૬-મ	૨૧૬
અદુવણ બાણજી કવિત્ત "	૧૪૬-ધ	૪૧૧
ચિતામણી (દિ) સુદરદાસ	૧૪૬-ક-૧૨	૪૧૬
ચંદ્રીનું આખ્યાન (મહાં અશ્વમેધ) (વિષ્ણુદાસ)				૧૬-છ	૭૫
ચંદ્રીનું આખ્યાન (સમરાતી) (શિવદાસ) ૨. સં. ૧૩૭૭ ૧ ૧૧૭૭				૭૩-ક	૧૧૭
ચંદ્રિકાનું આખ્યાન ,, (શિવદાસ) (લિ. સં ૧૭૮૭)				૧૧૦-છ	૨૩૭
ચંદ્રદાસાખ્યાન (વિષ્ણુદાસ) (મહાં અશ્વમેધ) (લિ. સં. ૧૮૩૩)				૫૨-છ	૫
" (") ,, ૨. સં. ૧૬૩૪					
(લિ. સં. ૧૭૧૬)				૫૩-મ	૧૧
" (") ,, " ૧૬૩૪					
(લિ. સં. ૧૭૧૦)				૫૪-ખ	૧૧
ચંદ્રદાસ આખ્યાન (,,) ,, " ૧૬૩૪				૭૩-ખ	૧૧૬
ચંદ્રદાસનું આખ્યાન (ભોળ) (લિ. સં. ૧૯૦૨)...				૮૩-મ	૧૫૬
ચંદ્રાવલામાલા (કવિ શ્રદ્ધ) (લિ. સં. ૧૭૮૭) ...				૧૧૦-ધ	૨૩૩
ચિતામણી (પ્રીતમ)	૧૩૬-ક	૩૮૬

બ

બહામીયશબ્દિકા (દિ.) (કિશવરાદ) ૨ સં. ૧૬૧૯				૬૫	૬૮
બાતકનકાવ્યસમુચય	૧૧૭-ખ	૨૧૪
બદલ કુળના ભગવાનનાં કવિત્ત	૧૪૬-ધ	૪૧૧
બદલવાણનાં કવિત્ત (આમોદવાળા)...	૧૪૬-ધ	૪૧૧
બલંધર આખ્યાન (મહાં અશ્વમેધ) (શિવદાસ) (લિ. સં. ૧૭૧૭)				૭૪-ક	૯૭
" " " (લિ. સં. ૧૭૨૫)				૭૭-મ	૧૩૩
બલંધર આખ્યાન " (શિવદાસ) (લિ. સં. ૧૭૩૭					
ને ૧૭૮૧)	૧૦૨-ખ	૧૬૬

नवधरनु आप्पयान (शिवदास)	१०७-४	२२१
नगवानु कवित्त (सुरत) (हिंदी)	६२-४१	५३
जसलमेरना राजानु कवित्त	१४६-५	४११

७

शंगवापयान (शिवदास) २. सं. १९७२	६२	१८०
---------------------------------------	----	-----

८

तप्तेश(वडाडी)ना कवित्त (४)	१४६-५-७	४११
तारकासुरनु आप्पयान कुचे(जि)रदास २. सं. १७१३ (वि. सं. १८०२)	६६-६	८५
तारतम्यविवेक	१४०-३	३६३
तिथि (हृष्य) (गजु)	६२-३	५५
तिथि (पदर) (नरमेराम) २. सं. १८४३ नी आसपास	११८-३१	२७५
तिथि (जि प्रकारनी) (मीतम)	१४६-६	४१७
तिथि (त्रक्षु प्रकारनी २ शु-१ हिं) (प्रामदास)	१४६-६	४१७
त्रिकमनु कीर्तन (जीमो) (वि. सं. १८३८)	६२-५	५३

९

थाज (मोहन) (रां कियो)	१०८	२२५
थाज भंडा	५५-५	२६
" "	६२-६	५५
" "	१४६-६-१७	४२१

१०

इलुपादरीआनां कवित्त	१४६-५-५	४११
इशमलीया (विम परमानंद) (वि. सं. १८२२)	१२४-४	३५४
इशमरुद्ध (इशवदास) (२ सं. १५२६) (वि. सं. १७८७)	६३	५८
इशमरुद्ध (भागवत) (रत्नेश्वर) (वि. सं. १६१०)	६६	१८६
इशमरुद्ध भास (रत्नेश्वर)	६४	१८२
इशुलीया (नरसिंह मेहेतो) (वि. सं. १७९०)	५४ ३	२७
इशुलीयानां पद " "	७०-३	१०७
इशुलीया (प्रमानंद)	६०-३	१७८
दाणसमेना सवाया (अर्जुन)	७३-३	१२०
इशुलीयाना सवेया (अपराम)	७३-५	१२०
इशुसमय (हिंदी)	१०७	२२४
दानमनोहर	१२६	३६०
दीपानां कवित्त	१४६-५-१८	४११
इकाण्युं वर्ष अलुवाणी रीत	११८	२७२

પદો (મક્રીર્ણ) (ભીમ, નરસિંહ મહેતો, સુરદાસ)				
(હિં.) (લિ. સં. ૧૭૫૯)	૫૪-૮	૨૭		
પદ (કીર્તનો ૩૭) (મીતમદાસ)	૫૫-૫-૧	૩૦		
પદ (૨) (નરસિંહ મહેતો)	૫૫-૫-૨	૩૦		
પદ (૧) (બાઈ કલુ)	૫૫-૫-૩	૩૧		
પદ (દારમાળા-૯) (નરસિંહ મહેતો)...	૫૫-૫	૩૧		
પદ (શરદ્ યુગમ)	૫૬-૩	૪૭		
પદ (હિંદી)	૬૨-૫	૫૫		
પદ (વાલાજીનું કીર્તન)	૬૨-૮	૫૫		
પદ (૪) કૃષ્ણકીર્તન (ચામણ)...	૬૨-૮	૫૫		
પદ (હિંદી) (નામદેવ, કખીર)	૬૬-૬	૯૪		
પદ (૨) (ભીમ)...	૬૬-૬	૯૪		
પદો (હિં. ગુ. સંખ્યાબંધ) (વસ્તા-વિશ્વંભર) ...	૬૭-૫	૯૮		
પદ (પુરુષોત્તમ)	૬૯-૫	૧૦૨		
,, (નરસિંહ મહેતો)	૬૯-૫	૧૦૩		
,, (રામકૃષ્ણ)	૬૯-૫	૧૦૩		
પદો (હિંદી) (સુરદાસ, ચતુરબુજ, વિષ્ણુદાસ, પરમાનંદ, મરીબદાસ, ગોવિંદ વગેરે) ...	૬૯-૬	૧૦૩		
પદ (વૈષ્ણવનાથ)...	૬૯-૬	૧૦૩		
,, (રામદાસ)	૬૯-૭	૧૦૪		
,, (હિંદી) (પરમાનંદ, સુરદાસ, તુલસીદાસ)...	૬૯-૭	૧૦૪		
,, ,, (જસવંત, કેવલાનંદ, હરિદાસ, તુલસી, માધવદાસ)	૬૯-૭	૧૦૪		
પદ નરસિંહ મહેતો	૬૯-૭	૧૦૪		
પદ (હિંદી) (કૃષ્ણદાસ, આશાધર)	૬૯-૮	૧૦૪		
પદ (વિષ્ણુદાસ)	૬૯-૮-૧૩	૧૦૫		
,, (નરસિંહ મહેતો)	૬૯-૮	૧૦૫		
,, (હિંદી)	૬૯-૯	૧૦૫		
પદ માધવદાસ (વાલ્મીકી)	૬૯-૯	૧૦૫		
,, (ગોવિંદદાસ)	૬૯-૧	૧૦૬		
,, (૩) (નરસિંહ મહેતો)	૬૯-૫	૧૦૬		
પદ (ઉત્સવનાં સંખ્યાબંધ) સુરદાસ આદિ હિંદી કવિ, (નરસિંહ મીરાં વગેરે ગુજરાતી કવિ) ...	૭૦-૬	૧૦૬		
પદ (વધાઈ) (૯) ગોવિંદ, ગદાધર, કુમુદદાસ વગેરે	૭૦-૬	૧૦૭		
પદ (રાધાજીના જન્મની વધાઈનાં હિંદી) કુમુદ- દાસ, પરમાનંદ વગેરે	૭૦-૬	૧૦૭		

૫૬ (જોગીઆનાં)	૭૦-૭	૧૦૭
૫૬ (વસંતપંચમી) દિ. ૧૦) (હરજીવન, ગોપાલ, ઉત્તમ)	૭૦-૬	૧૧૦
૫૬ (ફટક)	૭૦-૬	૧૧૦
૫૬૦ નરસિંહ (૧૦) લીમ, રામકૃષ્ણ, હરિદાસ, રાજે, માધવદાસ, મીરાં (૩), ગંગ ...	૭૦-૭	૧૧૦
૫૬૦ (ફટક) (મીરાં, નરસિંહ, દયારામ, હેમો, કબીર, કાનપુરી)	૭૧-૫	૧૧૫
૫૬૦ (ફટક) (માંજ, રણુછાડ, પ્રીતમ, વલ્લભ) ...	૭૨-૫	૧૧૬
૫૬૦ (હિંદી) મીરાં, તુળસીદાસ, સુરદાસ ...	૮૨-૫	૧૫૩
૫૬ (ભાલણ)	૮૬-૫	૧૬૬
૫૬ (સીતાની શોધનાં) (આદિતરામ) ...	૮૭-૬	૧૭૦
૫૬ (૨) (નરસિંહ મેહેતા)	૮૭-૫	૧૭૧
૫૬ (છપાયા અને કવિત્ત, (અખો)... ..	૮૬-૫	૧૭૪
૫૬૦ (ગોકુળ)	૮૬-૫	૧૭૬
૫૬ (નંદાધર)	૯૦-૫	૧૭૯
૫૬૦ (ફટક) (રણુછાડ, લીમ, ભાલણ, પ્રીતમ, નરસિંહ રામકૃષ્ણ, લીખો, કબીર, ગોવિંદદાસ) ...	૯૫	૧૮૬
૫૬ (હિંદોળાનાં) (ગિરિધર, નંદદાસ, પરમાનંદ દિ.)	૯૭-૫	૧૮૭
૫૬ (પરચુરણ આરતીઓ, વગેરેનાં) (નરસિંહ, મણિરામ, હરિદાસ, ગોવિંદ, સુરદાસ, ગોપાળ)	૧૦૧	૧૯૬
૫૬ (૩) નરસિંહ... ..	૧૦૬-૭	૨૨૧
૫૬૦ (પ્રકીર્ણ) (મેહેદેન, રણુછાડ, નરસિંહ, વલ્લભ, રણુછાડ, બાલભદ્ર, હરિભટ્ટ (ઉંદ)) ...	૧૦૭	૨૨૪
૫૬ (હિંદી) (મીરાં)... ..	૧૦૭	૨૨૫
,, (દિ. ગુ.) (નરસિંહ, શામળદાસ, મંગળદાસ, રા કેશવો, મંગળદાસ, ગોવિંદ, શામદાસ)	૧૦૮	૨૨૫
૫૬ (હિંદી) (કબીર, સુરદાસ, પરમાનંદદાસ, નરસિંહ અને લીમ (ગુ), કેશવ, રામકૃષ્ણ)... ..	૧૧૦-૪	૨૩૬
૫૬ (નરસિંહ મેહેતા, લીમ, કેશવ)... ..		૨૩૬
૫૬ (પ્રકીર્ણ) (રામકૃષ્ણ)... ..	૧૧૧-૫	૨૪૨
૫૬ (પ્રકીર્ણ-હિંદી)... ..	૧૧૨-૫	૨૪૩
૫૬ (પ્રકીર્ણ ગુ) (રામાષ્ટક સ. ૧૫૯૯ની)	૧૧૨-૫	૨૪૫
૫૬ (નરસિંહ)	૧૧૨-૭	૨૪૬
૫૬ (કવિ રાજે)	૧૧૩-૫	૨૪૮
૫૬ (વાંસળીનાં) (હરિજન)... ..	૧૧૩-૫	૨૫૦

પદ (કવિ રાજે)	૧૧૩-૬	૨૫૨
„ (નન વિદુષ)	૧૧૩-૩	૨૫૩
„ (વસ્ત્રબદાસ, નરસિંહ, કૃષ્ણદાસ, કૃષ્ણાબાઈ, બવાળી, ભગવાન, મીરાં, સુખાનંદ) ...	૧૧૩-૪	૨૫૪
પદ (ગાંધીશૃંગાર, માધીન)	૧૭-ખ	૨૬૫
પદો (પ્રકીર્ણ, સંખ્યાબંધ) (નરભોરામ, મીરાં, માનપુરી, નરસિંહ, ભાવલુ, રણુછોડ, ભેરાજદાસ, નંદ, સુરદાસ, કળીર) (વિ. સં. ૧૮૫૯) ...	૧૧૮	૨૬૭
પદ (આનંદપત્ર)	૧૧૮-ગ	૨૭૬
પદ (ભીમો અને રણુછોડ) (વિ. સં. ૧૮૬૧) ...	૧૨૨-ખ	૩૫૨
પદ (મકીર્ણ દિંદી)	૧૨૪-ગ	૩૫૭
પદ (ગાવર્ધનદાસ, હરિદાસ તથા કનૈયા) ...	૧૨૫-ક	૩૫૮
પદો (દિંદી) (મોહનદાસ, અણાત કવિ, અને કળીર)	૧૨૬-ધ	૩૬૭
પદો (પ્રક) (કૃષ્ણભક્તિનાં (ગુ. અને દિ.) (ગદાધર, કૃષ્ણદાસ, કુમનદાસ, નરસિંહ મહેતા ૫-૬)	૧૩૪-ધ	૩૭૬
પદો (મકીર્ણ) (મીઠો, પ્રીતમ, કળીર, મીરાં, જરાવંતરામ, નરસિંહ, દ્વારકાદાસ, ગોવિંદ)	૧૩૮-ધ	૩૯૦
પદ (ગરબા-ગરબી) (પ્રીતમ)	૧૩૮-ક	૩૮૮
પદો (વલ્લભી સંપ્રદાયનાં, સ્તુતિનાં) (કેસોદાસ, જમનાદાસ, વસ્ત્રબદાસ, માધવદાસ, દયારામ, રસિક, હરિદાસ)	૧૩૯	૩૯૧
પદ (રાસલીલા) (દયારામ)		૩૯૭, ૪૨૨
પદ (રણુછોડ, રામકૃષ્ણ, આદિતરામ)	૧૪૩-ક	૩૯૯
પદો (પ્રક) (બ્રહ્માનંદ, ભૂમાનંદ)	૧૪૩-ગ	૪૦૦
પદસંગ્રહ (દિ. કા.) (દિવાકર, કિશોરદાસ, માધો, મુરલીધર)	૧૪૩-ક	૪૦૧
પદ (૮) (ભીમ ઠાકોર)		૪૦૧
પદ (હારસમેનાં) (નરસિંહ મહેતા)	૧૪૩-ગ	૪૦૩
પદો (મકીર્ણ સ્તોત્રો અને) (ગુ. અને દિ.) ...	૧૪૮-ખ	૪૧૬
પદો મહિના, વાર, વિગેરે	૧૪૯-ક	૪૧૭-૨૧
પદસંગ્રહ (રણુછોડ, નરસિંહ (૨૦), અખો (૭), પ્રાગદાસ, પ્રીતમ (૪), કળીર, તુલસીસરણ)	૧૪૯-૪-૧૪-૧૫	૪૨૦-૨૧
પદમાવતી (સામળ બદ) (વિ. સં. ૧૮૮૨) ...	૧૨૪-ગ	૩૫૬
પદમાવતીનું આખ્યાન (સામળ બદ) (ર. સં. ૧૭૭૪)	૭૬-ખ	૧૪૨
પરકાયાપ્રવેશની વાર્તા (સામળ)	૭૬-ધ	૧૪૪
પરવાપ રાણો (આશોદ) કવિત્ત	૧૪૬-ધ-૧૧	૪૧૧

પવિત્રાનાં કીર્તન	૭૦-અ	૧૦૭
પ્રકાશગીતા (કવિ રાજે) (લિ. સં. ૧૮૦૫) ...	૬૬-ચ	૬૧
પ્રકીર્ણ-સવૈયા-કવિત્ત આદિ... ..	૧૪૬-ખ	૪૦૬
પ્રકીર્ણ-છંદ-કવિત્તો આદિ... ..	૧૪૬-ઘ	૪૧૧
પરયાન પર્વ (વિષ્ણુદાસ) (ર. સં. ૧૬૬૧)... ..	૧૦૩-ગ	૨૦૭
પારસી સ્ત્રી ગરબા લગનસરાના (સોરાળજી હોરમસજી) ગીતોનો સંગ્રહ	૧૩૬	૩૮૪
પાનની વાર્તા (શામળ ભટ્ટ) (લિ. સં. ૧૮૩૬)	૬૮-ગ	૧૬૨
પાવાના ધણીની વંશાવલિ (સં. ૧૨૬૬ થી ૧૫૪૧ ની)	૧૪૬-ખ	૪૦૬
પ્રાગદાસ (લિંગઆનાં કવિત્ત)... ..	૧૪૬-ઘ	૪૧૧
પીપલ રાણાનાં (વડાલી) કવિત્ત	૧૪૬-ઘ-૧૩	૪૧૧
પીપાજીકી કયા (બનંત) (લિ. સં. ૧૮૩૮) ...	૬૮-ઘ	૧૦૧
પેંગંબર સાહેબજીની વિતક	૧૪૦-છ	૩૬૩
પ્રેમરત્નાકર (હિંદી) (રતનપાલ દત્ત) (લિ. સં. ૧૮૩૬)	૧૪૬	૪૦૭
પંચતંત્રનું ભાષાંતર... ..	૧૩૦	૩૬૭
પંચદંડ (સિદ્ધાસન) (નરપતિ) (ર. સં. ૧૫૪૪) (લિ. સં. ૧૬૬૫)	૭૮-ક	૧૩૪
પંચીકરણ (કપીર)... ..	૮૬-ગ	૧૭૫
પંચીકરણ	૧૩૬-ખ	૩૬૦
પંદર તિથિ (મણી)	૬૨-ક	૫૫
પંદર તિથિ (નરભેરામ)	૧૧૮-ગ	૨૭૫
પાંડવવિહિ (ભાડ) (ર. સં. ૧૬૭૬) (લિ. સં. ૧૮૨૫)	૮૨-ખ	૧૫૦
પાંડવવિહિ (ભાડ)	૬૧	૧૮૦

ખ

ખગદાસવ્યાખ્યાન (મહાં અશ્વ૦) (કેશવદાસ) (ર. સં. ૧૬૮૩) (લિ. સં. ૧૮૦૨) ...	૬૬-ક	૮૪
ખત્રીસપુતળી (બુઝો સિદ્ધાસનખત્રીશી) (શામળ) (ર. સં. ૧૭૭૫)-૧૮૦૨	૧૧૬-ખ	૨૭૮-૩૪૮
ખલ્લુવાહન વ્યાખ્યાન (મહાં અશ્વ૦) (જેરામ) (લિ. સં. ૧૭૮૪)	૫૬-ક	૪૩
” ” વિષ્ણુદાસ	૬૬-ચ	૮૦
” ” ”	૧૦૨ક	૨૦૨
” ” વિપ્ર હરિરામ (ર. સં. ૧૬૬૬)	૧૪૧-ક	૩૬૫
ખલ્લુચરાનો ચરખો (પુરુષોત્તમ)	૬૨-ચ	૫૩

બાલચરિત્ર(કૃષ્ણ)ની કથા (શિવદાસ) (ર. સં. ૧૬૬૭)

સિ. સં. ૧૭૧૬)	૫૩-ધ	૧૨
બાલલીલાનો કથો	૧૨૫-ખ	૩૫૬
બાર (દ્વાદશ) માસ (રત્નેશ્વર)	૯૪	૧૮૨
બાર માસ (અખો)	૧૦૯-ક	૨૨૫
„ (નંદકિરોર)	૧૧૨-ઝ	૨૪૭
„ (શ્ર. કા.) (નંદકિરોર)	૧૧૩-ક	૨૪૮
„ (અક્ષાનંદ)	૧૧૩-છ	૨૫૩
બાર માસી (હરિખીમો) (વિ. સં. ૧૭૬૬)...	૧૧૮-ધ	૨૬૬
„ (નિરલેશમ) (ર. સં. ૧૮૪૩)...	૧૧૯-ખ	૨૭૪
આકાશચુના પુત્રની વાર્તા (સામળ)	૧૦૬-ક	૧૧૭
વિલ્હણપંચાશિકા (સં.) (વિલ્હણ) (વિ. સં. ૧૬૬૫)	૭૮-ગ	૧૩૬
બિહિસ્તમા કોણુ ભય ?	૧૪૦-ઝ	૩૬૪

ભા

ભગવદ્ગીતા (રામ ભજત) (ર. સં. ૧૬૬૦)

(સિ સં ૧૮૧૩)	૫૨-ચ	૭
„ (રામ ભજત) (ર. સં. ૧૬૬૦) (વિ. સં. ૧૭૫૬)	૫૪-છ	૨૧
„ (રામકૃષ્ણ) (ર. સં. ૧૬૬૦)	૬૦-ક	૧૭૬
„ („) „	૬૭-ગ	૧૮૮
„ (રામ ભજત) ૧૬૬૦ (વિ. સં. ૧૭૨૬)...	૧૪૩-ખ	૪૦૨
ભરથરીની વાર્તા (સામળ) (વિ. સં. ૧૯૩૮-૬)	૬૮-ઝ	૧૮૬
ભવાનીનો હા (લઘુ નાકર)	૧૧૨-છ	૨૪૬
ભ્રમરગીતા (બહેદેવ), (ર. સં. ૧૬૦૮) (વિ. સં. ૧૭૪૪)	૧૧૪-ક	૨૫૫
„ પત્નીશી (પ્રેમાનંદ)	૬૦-છ	૧૮૦
(શ્રીમદ્) ભાગવત (વર્ત્તલ ભટ્ટ) (ર. સં. ૧૭૬૩-૬૪)	૧૩૧	૩૬૮
„ પ્રથમસ્કંધ (વિપ્ર વલ્લભ, સુરત)	૧૩૨-ક	૩૭૧
„ મનોરથ	૧૪૦-ટ	૩૬૫
„ સાર (દિવીદાસ)	૧૨૨-ક	૩૫૨
„ એકાદશસ્કંધ (રામભજત નારાયણુ ભટ્ટ (વિ. સં. ૧૭૬૭)	૧૦૩-છ	૨૧૨
„ કપીવર્કર્મચરિત્ર (૩ ભો સ્કંધ) (વલ્લભ)	૮૯	૧૮૪
„ કપીલસુનિર્નુ આખ્યાન (૩ ભો સ્કંધ) (રામભજત) (વિ. સં. ૧૭૪૮)	૧૦૬-ગ	૨૨૭
દશમસ્કંધ (કેરાવદાસ) (ર. સં. ૧૫૨૬) (વિ. સં. ૧૭૮૭)	૬૩	૫૮
„ (રત્નેશ્વર) (વિ. સં. ૧૯૧૦)	૯૬	૧૮૬
દશમલીલા (પરમાનંદ) (વિ. સં. ૧૮૮૨) ...	૧૨૪-ક	૩૫૪

વામનાખ્યાન (પ્રેમાર્નવ)	૧૧૨-જ	૩૪૨
લીમહાસ્યની કથા (મહાં અશ્વૈ) (વિષ્ણુદાસ)	૬૬-અ	૭૨
ભીષ્મપર્વ (વિષ્ણુદાસ)	૬૬-ન	૬૪
ભીષ્મપ્રેમલાનું આખ્યાન (મહાં અશ્વૈ) મુકુંદ (ર. સં. ૧૬૮૧)	૬૬-ઝ	૭૮
ભોજરાજ (બ્રહ્મિલ)નાં કવિત્વ	૧૪૬-ધ-૧૫	૪૧૧
મ		
મત્સ્યવેધ (દ્રૌપદીસ્વયંવર) (શિવદાસ) (ર. સં. ૧૬૭૩)	૮૪	૧૫૯
મત્સ્યવેધ (શિવદાસ) (ર. સં. ૧૬૭૩) ...	૧૦૨-ચ	૨૦૩
મહાનમોહના (શામળદાસ) (લિ. સં. ૧૮૮૬)...	૫૭-ખ	૩૭
મહાલક્ષ્મી આખ્યાન (માકરિય પુરાણ) (પ્રેમાર્નવ) (ર. સં. ૧૭૨૮)	૫૧-ખ	૨
મહારાજાનું કવિત્વ	૧૪૬-ધ-૨૦	૪૧૧
મલેક (રાજ) નું કવિત્વ	૧૪૬-ધ-૧૬	૪૧૧
મહાભારત		
આદિ પર્વ (વિષ્ણુદાસ)	૧૨૭-ક	૩૬૧
અશ્વમેધ (")	૬૬-ખ	૭૧
અનુશાસ્ત્ર (")	૬૬-ધ	૭૩
અશ્વપ્રયાણ (")	૬૬-ક	૭૪
અશ્વમેધ (ભાઉ) (ર. સં. ૧૬૭૯) (લિ. સં. ૧૭૨૫)	૭૭-ક	૧૨૮
ઉદ્યોગ પર્વ (") (લિ. સં. ૧૮૨૧)...	૧૦૪	૨૧૪
" (વિષ્ણુદાસ)	૧૨૭-ખ	૩૬૨
કર્ણપર્વ (વિષ્ણુદાસ) (ર. સં. ૧૬૫૫)...	૮૫-ગ	૧૬૩
" (") (ર. સં. ૧૬૫૫) (લિ. સં. ૧૭૧૩)	૧૩૩-ક	૩૭૩
ગદાપર્વ (નાકર)	૬૬-ઝ	૬૯
દ્રૌપદી સ્વયંવર (આદિપર્વ) (શિવદાસ) (ર. સં. ૧૬૭૩) (લિ. સં. ૧૭૨૫)	૭૭-ખ	૧૩૧
નીલકંથ (અશ્વમેધ) (વિષ્ણુદાસ)	૬૬-ચ	૭૫
પ્રસ્થાનપર્વ (વિષ્ણુદાસ) (ર. સં. ૧૬૯૧) (લિ. સં. ૧૭૬૭)	૧૦૩-ગ	૧૦૩
બલુવાહન (અશ્વમેધ) (વિષ્ણુદાસ)	૬૬-ખ	૮૦
" " (")	૧૦૨-ક	૨૦૨
" " (વિમ હરિરામ) (ર. સં. ૧૬૯૬)	૧૪૧-ક	૩૯૫
" " (જેરામ) (લિ. સં. ૧૭૮૪)	૫૯-ક	૪૩
લીમહાસ્ય " (વિષ્ણુદાસ)	૬૬-ખ	૭૨
ભીષ્મપ્રેમલા " (")	૬૬-ઝ	૭૮
ભીષ્મપર્વ (")	૬૬-ન	૬૪

મુશળપર્વ (શિવદાસ) (વિ. સં. ૧૭૯૭) ...	૧૦૩-ખ	૨૦૬
વિરાટપર્વ (નાકર) ૧૬૦૧... ..	૫૬-ખ	૪૬
" (") ૧૬૦૧ (વિ. સં. ૧૭૦૧)... ..	૬૪-ક	૬૦
વીરવર્મા (મુકુંદ) (ર. સં.) ૧૭૪૨ (વિ. સં. ૧૮૨૦).	૬૬-ક	૮૨
વિરાટપર્વ (ભાટ્ટ) (નાકર)... ..	૭૪-ખ	૧૨૨
" (") (ર. સં. ૧૬૦૧)... ..	૮૫-ખ	૧૬૨
સ્થાપર્વ (નાકર) (ર. સં. ૧૬૦૧) (વિ. સં. ૧૭૦૧)	૬૪-ક	૬૦
સ્વર્ગારોહણ (સુરભટ્ટ) (ર. સં. ૧૭૦૪) (વિ. સં. ૧૮૨૪)	૮૨-ક	૧૪૮
સૌમિક પર્વ (વિષ્ણુદાસ)... ..	૧૦૩-ક	૨૦૫
સ્વર્ગારોહણી (")... ..	૧૦૩-ધ	૨૦૯
સીપર્વ (")... (ર. સં. ૧૭૧૫)... ..	૧૦૩-ક	૨૧૦
શલ્યપર્વ (")... ..	૧૦૩-ચ	૨૧૧
મહિના (પ્રાગદાસ)	૧૪૬-ક-૩	૪૧૭
મહિના (જીએ. બારમાસ કે બારમાસી) (રત્નેશ્વર)	૯૪	૧૮૨
માનસમય (દિન્દી)	૧૦૭	૨૨૫
માળાનો ભરમ (ગોપાળદાસ)	૧૧૮	૨૭૧
મીરાંતું ચરિત્ર (દયારામ)... ..	૧૦૬-ધ	૨૨૦
મુસલમાની, પ્રણામી સાહિત્ય વગેરે (પ્રણામી ખોળ, આંદીયા)	૧૪૦-ક	૩૯૨
મુશળપર્વ (શિવદાસ) (વિ. સં. ૧૭૯૭) ...	૧૦૩-ખ	૨૦૬
મેના પોપટની વાર્તા (રામજી ભટ્ટ)... ..	૧૨૪-ધ	૩૫૬
મોરચંદનનું આખ્યાન (વિષ્ણુદાસ) (વિ. સં. ૧૮૦૨)	૬૬-ટ	૮૧
૪		
યક્ષિણીની સાધના	૯૩-ખ	૧૮૨
યુદ્ધકાંડ (શમાયણ) (વિષ્ણુદાસ) (વિ. સં. ૧૮૭૧)	૧૦૫-ક	૧૯૭
યુદ્ધકાંડ (")	૧૩૩-ખ	૩૭૫
યુવનાયની કથા (મહાં અથઠ) (વિષ્ણુદાસ)... ..	૬૬-ખ	૭૧
યોગવાસિષ્ઠ (રામભટ્ટ) (વિ. સં. ૧૭૮૭)	૧૧૦-ક	૨૩૪
યોગસત... ..	૧૦૯	૨૨૬
૨		
વૃણોડજના સલોકો (રામજી ભટ્ટ) ૧૭૮૧... ..		
(વિ. સં. ૧૮૦૩)	૮૬-ચ	૧૬૬
રણુયજ્ઞ (પ્રેમાનંદ) (ર. સં. ૧૭૪૧) (વિ. સં. ૧૭૮૭)	૧૧૦-ખ	૨૩૦
રત્નેશ્વરમહિમા (ભટ્ટ ભવાનીશંકર)	૧૦૦-ખ	૧૮૫
રસસિંધુ (મહાવદાસ)	૧૧૫-ખ	૨૬૦
સાધાજના જન્મની વધાઈના પદ... ..	૭૦-ક	૧૦૭

રાધાજીની આંજનાં પદ	૭૦-૩	૧૦૭
રાધિકાજીનો ગરબો (વદન)	૯૪-અ	૧૮૩
રાધાના દાણનો (વિનાયક)...	૯૪-ચ	૧૮૫
રામકથા (ગરબીઓ) (ભવાન)	૧૦૬	૨૧૮
રામચંદ્રની ગરબી (શુભાસ)	૮૭-ખ	૧૭૧
રામસ્તુતિ (શુનંદન)	૧૦૬-ક	૨૨૧
રામાયણ				
આરવ્ય કાંડ (વિષ્ણુદાસ) (વિ. સં. ૧૮૧૪)...	૭૬-ખ; ૧૩૨-ગ	૧૨૬; ૩૭૨
કિષ્કિંધા કાંડ („) (વિ. સં. ૧૮૨૪)...	૭૬-ગ	૧૨૭
યુદ્ધ કાંડ („) (વિ. સં. ૧૭૮૧)...	૧૦૨-ક; ૧૩૩-ખ,	૧૬૭; ૩૭૫
અયોધ્યા કાંડ (વિ. સં. ૧૮૧૪)	૭૬-ક; ૧૩૨-ખ ૧૨૧	૩૭૧
ઉત્તર કાંડ (રામજન દુઃખર) (ર. સં. ૧૭૧૬)
(વિ. સં. ૧૭૬૧)...	૧૦૨-ખ	૧૬૮
રામાયક (જુગનાથ) (ર. સં. ૧૫૬૯)	૧૧૨-ચ	૨૪૫
રાસ (રાસદ્યુનમ) (નરસિંરામ) (ર. સં. ૧૮૪૬)
(વિ. સં. ૧૮૫૯)...	૧૧૮-ધ	૨૭૬
રાસલીલા (રાસપ્રમાથ્યાથી) (વૈકુંઠદાસ)
(વિ. સં. ૧૭૪૪)...	૧૧૪-ખ	૨૫૭
શકિમણીવિવાહ (હિં.) (કૃષ્ણ)	૧૦૮	૨૧૫
„ હરણ (કાશીસુવ) (ર. સં. ૧૬૪૭)
(વિ. સં. ૧૭૧૬)...	૫૩-ક	૮
„ „ (૫૬) (ર. સં. ૧૬૫૨) (વિ. સં. ૧૭૧૭)	૬૪-ધ	૬૫
શપ્તમંદર કથા (માધવ) (ર. સં. ૧૭૦૬)
(વિ. સં. ૧૭૬૨)	૭૫	૧૨૩
શ્યામાદાસ	૧૧૭-ગ	૨૬૬
શંગીલા કાલુકાનો ગરબો (વિશ્વનાથ ભાની)...	૯૪-ડ	૧૮૪
સ				
લઘુ આણંદ્ય નીતિ (સંસ્કૃત ગુર્જર પદ અનુવાદ)
(વિ. સં. ૧૭૫૩)...	૧૨૧	૩૫૦
લોલિતરાજરત્નકલા (મરાઠી) (વિ. સં. ૧૬૬૫)	૭૮-ધ	૧૪૦
વ				
વખતેશ રાણાનાં કવિત્વ	૧૪૬-ધ-૨	૪૧૧
વખતાભાઈ(આમોદ)નાં કવિત્વ	૧૪૬-ધ-૨૧	૪૧૧
વડાલીના વખતેશનાં કવિત્વ	૧૪૭-ધ-૩	૪૧૧
વડોદરાની ગઝલ (હિં. ક.) (દીપવિભવ) (ર. સં. ૧૮૫૪)
(વિ. સં. ૧૮૫૯)...	૧૧૬	૨૬૧
„ („)	૧૧૬	...

વધાઈનાં પદ	૭૭-૫	૧૦૭
વનેચરનો રાસ (લંબુ અને મુખ) (ર. સં. ૧૭૩૨)	૭૯-૬	૧૪૧
વલ્લભપ્રાકટ્ય (લિ. પદ)... ..	૧૦૫-૫	૨૧૭
વલ્લભાચાર્યજીનાં પદ (વિષ્ણુ કવિઓ) ...	૧૩૯	૪૨૩
વલોલુ (પદ) (નરસિંહ)... ..	૭૧-૫	૧૧૬
વસ્તુગીતા (વસ્તા-વિશ્વભર)	૬૭-૫	૯૬
વસંત પંચમીનાં પદ (દિલી) (ગાથા, હરજીવન, હમરમલ, કૃષ્ણદાસ)	૭૦-૬	૧૧૦
વામનાખ્યાન (પ્રિમાર્નદ) (લિ. સં. ૧૮૬૮) ...	૧૧૨-૬	૨૪૨
વાર્તા સ્ત્રીચરિત્ર-પુતળી રાસવતી (સામળખટ્ટ)	૯૮-૫	૧૯૧
વાર્તા પાનની (,)	૯૮-૫	૧૯૨
વાર્તા વિનેચરની (ગુ. વા.) (,)	૧૨૮	૩૬૩
વાર્તા વિક્રમના પુત્રની (સામળખટ્ટ)	૧૫૦	૪૨૨
વાંચનીજીનાં પદ (,)	૭૦-૪	૧૦૭
વાંસલીનાં પદ (હરિજન)	૧૧૩-૫	૨૫૦
વિક્રમચરિત્ર (સિ. જ. ૨૬) (સામળખટ્ટ) (લિ. સં. ૧૮૮૫)	૫૭-૬	૬૫
વિક્રમચરિત્ર (પંચદંતની વાર્તા) (નરપતિ) (ર. સં. ૧૫૪૪) (લિ. સં. ૧૬૬૫) ...	૭૮-૫	૧૩૪
■ (વિક્રમના પુત્રનો વિવાહ હંસાવતી) મધુસૂદન વ્યાસ (ર. સં. ૧૬૧૬) (લિ. સં. ૧૬૬૫)	૭૮-૫	૧૩૭
વિનતિ (શ્રીજીને) ચતુર્થજ્ઞાસ	૧૦૬-૭	૨૨૧
વિરાટ પર્વ (નાકર) (લિ. સં. ૧૭૮૫) ...	૫૬-૫	૪૬
વિરાટ પર્વ (મોટું, અપૂર્ણ) (નાકર) ...	૭૪-૫	૧૨૨
વિરાટ પર્વ (નાકર) (ર. સં. ૧૬૦૬) ...	૮૫-૫	૧૬૨
વિવેક વલ્લુજારો (પ્રિમાર્નદ)... ..	૭૧-૬	૧૧૪
વિવેક વલ્લુજારો (પ્રિમાર્નદ)... ..	૬૦-૫	૧૭૬
વીરવર્માનું આખ્યાનમ (મહાં અશ્વ) (મુકુંદ) (ર. સં. ૧૭૪૨) (લિ. સં. ૧૮૨૦) ...	૬૬-૬	૮૨
વૃક્ષ આણુકય નીતિ (ગુર્જર જલ અનુવાદ સંસ્કૃત) (લિ. સં. ૧૭૫૩)	૧૨૦	૩૪૬
વૈદ્યોય નોંધ સંગ્રહ	૯૩-૬	૧૮૧
સ		
સ્વર્ગારોહણપર્વ (મુરખટ્ટ) (ર. સં. ૧૭૦૪) (લિ. સં. ૧૮૨૪)... ..	૮૨-૬	૧૪૦

સ્વર્ગારોહિણી (વિષ્ણુદાસ) (વિ. સં. ૧૭૬૭)...	૧૦૩-મ	૨૦૯
સખીની ગોકર્ણનો ગરબો	૯૪-છ	૧૮૫
સત્યભામાનો ગરબો (વલ્લભદાસ)	૧૧૩-ગ	૨૫૪
સત્યભામાનું રસધૃત (વલ્લભ ભટ્ટ)	૬૯-ફ	૧૦૬
સતશીખામણ (કવિ રાજે) (વિ. સં. ૧૮૦૫).	૬૬-ઢ	૯૨
સતીમાનો ગરબો (નાનાસુત-દુર્લભરામ)		
(ર. સં. ૧૭૬૭)	૧૧૩-ઘ	૨૫૧
સદાશિવ આખ્યાન (મહાદેવસુત-હરદેવ)		
(ર. સં. ૧૭૪૦) (વિ. સં. ૧૮૦૪)...	૬૬-જ	૮૭
સધરાવનાં કવિત્ત... ..	૧૪૬-ઘ-૨૪	૪૧૧
સમાપર્વ-વિરાટ પર્વ (નાકર) (ર. સં. ૧૬૦૧)		
(વિ. સં. ૧૭૧૧)	૬૪-ક	૬૦
સરસ્વતીનું કીર્તન (હિંદી) (કિશવદાસ) ...	૬૨-ચ	૫૩
સવેયા (દાણુદીક્ષાના) (જીવરાજ)	૭૩-ધ	૧૨૦
સારસંમ્પદ (સંસ્કૃત) (વાર અને તિથિમાહાત્મ્ય)	૬૧-ખ	૫૧
સારોહ ગઢના રાણાનાં કવિત્ત	૧૪૬-ઘ-૧૪	૪૧૧
સીખામવાળાનાં કવિત્ત	૧૪૫-ધ-૧૭	૪૧૧
સીતાની શોધનાં પદ (આદિતરામ) ...	૮૭-ક	૧૭૦
સીતારામપ્રબંધ (સમય સુંદર)	૯૮	૧૭૨
સીતાવિયોગ (રણુછાડ)	૧૦૭	૨૨૪
સીવરામંડપ (સીતારામવિવાહ) (વલ્લભ) (વિ.		
સં. ૧૭૧૪)	૬૪-ઝ	૬૪
સ્રીપર્વ (મહા) (વિષ્ણુદાસ) (ર. સં. ૧૭૧૫-		
૧૬૭૫) (વિ. સં. ૧૭૬૭)...	૧૦૩-ઞ	૨૧૦
સિંહાસનખત્રીશી (વિપ્રની અને ભરથરીની)		
(શામળભટ્ટ) (વિ. સં ૧૬૩૮-૩૯)...	૯૮-ક	૧૮૯
(,,) (સ્રીચરિત્ર)	૯૮-ખ	૧૬૧
સિંહાસનખત્રીશી-૧૭૭૭-(ર. સં.) થી સં.		
૧૮૦૧૭ (વિ. સં. ૧૮૩૬-૪૬)		
વાર્તા ૧ લી-હરણુની, પુતળી નંદા; (શામળભટ્ટ)	૧૧૯-ખ	૨૭૮
વાર્તા ૨ છ-વિધાતાની, પુતળી સુભદ્રા (,,)	,,	૨૮૧
,, ૩ છ-કમળની, પુતળી ધનદા (,,)	,,	૨૮૨
,, ૪ થી-સિંહલ દેશની પદ્મિની, પુતળી		
માનવતી (,,)	,,	૨૮૪
વાર્તા ૫ મી-પંચડંકની, પુતળી હંસા (,,)	,,	૨૮૫

વાર્તા ૬ દ્વી-અબોલા રાણીની, પુતળી

ચિત્રામદા

(સામળજટ)

„ ૭ મી-નાથિકની, પુતળી શ્યામિકા („)	„	૨૮૭
„ ૮ મી-ધનચંતની, પુતળી લક્ષ્મણા („)	„	૨૮૮
„ ૯ „-હંસની, „ કામાક્ષા („)	„	૨૯૦
„ ૧૦ „-અર્ધવસેતની, „ વનિતા („)	„	૨૯૧
„ ૧૧ „-કંઠસુની „ જાળા („)	„	૨૯૩
„ ૧૨ „-કોવરીઆની, „ સિદ્ધિકા („)	„	૨૯૪
„ ૧૩ „-સુદ્રની, „ માલ્લાજી („)	„	૨૯૬
„ ૧૪ „-નોંઠાની, „ કાન્તા („)	„	૩૦૦
„ ૧૫ „-મેનાપોપટની, „ વૃંદા („)	„	૩૦૨
„ ૧૬ „-કાઠના ધોડાની, „ અમૃતલવા („)	„	૩૦૪
„ ૧૭ „-પંખીની, „ પદ્મ/નવના („)	„	૩૦૭
„ ૧૮ „-વહાણની, „ ઈન્દુમતી („)	„	૩૧૦
„ ૧૯ „-માભારામની, „ મહુગના („)	„	૩૧૩
„ ૨૦ „-વૈતાલભાટની, „ સમારંગની („)	„	૩૧૫
„ ૨૧ „-પાનની „ કર્પુરમીરા („)	„	૩૧૮
„ ૨૨ „-કામધેનુની, „ સુભાષા („)	„	૩૨૦
„ ૨૩ „-ભદ્રામામિનીની, સંકટહરણા („)	„	૩૨૪
„ ૨૪ „-સુઠિકાની, „ ચન્દ્રવદના („)	„	૩૨૭
„ ૨૫ „-જેગણીની, „ સુગંધના („)	„	૩૨૯
„ ૨૬ „-માધવજળની, „ અધનાથા („)	„	૩૩૧
„ ૨૭ „-સાલગુહિ, સહઅગુહિ, લક્ષ- ગુહિ, અને કોટગુહિની, પુ. વણી („)	„	૩૩૪
„ ૨૮ „-શુકસારિકાની, „ પદ્માસના („)	„	૩૩૬
„ ૨૯ „-સૌચરિત્રની, „ શીલાવતી („)	„	૩૪૧
„ ૩૦ „-બરધરીની, „ સરસ્વતી („)	„	૩૪૩
„ ૩૧ „-રૂપાવતીની, „ રેણુકા („)	„	૩૪૫
„ ૩૨ „-મડાપત્નીની, „ ઈન્દ્રણી („)	„	૩૪૭

સિદ્ધાસનામનીશી

પંચડંડની (નરપતિ) (૨. સં. ૧૫૪૪)

(વિ. સં. ૧૬૬૫)

વિક્રમચરિતની (વિ. સં. ૧૮૫૫) (સામળ)

પરકાયાપરવેશ („)

અબોલારાણીની („)

વિમળી („)

૭૮-ક ૧૩૪

૫૭-ક ૩૫

૭૬-ક ૧૪૪

૭૬-ક ૧૪૫

૯૮-ક ૧૮૯

બરથરીની	(")	૯૮-ક	૧૮૯
ત્રીચરિત્રની	(")		
(લિ. સં. ૧૮૩૬)	...	૯૮-ખ	૧૯૨
પાનની	(")		
બ્રાહ્મણના પુત્રની	(")	૧૦૬-ક	૨૧૭
મિનાપોપટની વાત	(")	૧૨૪-ધ	૩૫૬
સિંહ અને સુઅરની વાત (જલ)	૧૪૬-ધ-૩	૪૧૧
સુદામાખ્યાન (ગંગાદાસ) (લિ. સં. ૧૭૧૩-૬)		૫૩-ખ	૧૦
" (મિમાન્સ) (ર. સં. ૧૭૩૮) ...		૬૧-૬	૪૯
સુદામાચરિત્ર (") (ર. સં. ૧૭૦૫)			
(લિ. સં. ૧૭૫૬)	૫૪-ચ	૧૬	
" (") (ર. સં. ૧૭૩૮)			
(લિ. સં. ૧૮૩૮)	૬૨-જ	૫૫	
" (")	૬૮-ગ	૧૦૦	
" (કર્ક) (લિ. સં. ૧૭૮૭)...	૧૧૦-ચ	૨૩૬	
" (મિમાન્સ) (ર. સં. ૧૭૩૮)			
(લિ. સં. ૧૭૫૮)	૧૧૧-ખ	૨૪૦	
" (મિમાન્સ)	૧૧૨-ગ	૨૪૭	
" (") (ર. સં. ૧૭૩૮) ...	૧૩૪-ચ	૩૭૬	
સુધન્વાનું આખ્યાન (નાકર)	૬૬-ગ	૭૭	
સુભદ્રાહરણ-(વિમ્વલભાઈ) (મિમાન્સ) (ર. સં. ૧૭-)			
(લિ. સં. ૧૮૬૬)	૧૩૫-ખ	૩૮૨	
સુરભનો ઇંદ (હરિભટ્ટ)	૧૦૭	૨૨૫	
સુરેખાહરણ (વીરજી) (ર. સં. ૧૭૨૦)			
(લિ. સં. ૧૮૧૨)	૫૨-ખ	૩	
" (") (ર. સં. ૧૭૨૦)			
(લિ. સં. ૧૭૬૦)	૫૪-ક	૧૪	
સુડાખહેતેરી (વાર્તા ૧૪ થી ૩૦) (ચામળભટ્ટ)	૫૮	૩૬	
૧૪ મી ચતુર સુદાજીની સ્ત્રી સરૂપા અને મહુડાની	"	૩૬	
૧૫ મી સબા(સોલાગ)ચંદ સાહની સ્ત્રી સોલાગ			
મુંદરી અને સોદાગરની વાત ...	"	૪૦	
૧૬ મી અફીણી બાલા બાહારકની સ્ત્રી કાઠાનાજી			
અને ગાંધર્વ ગોવિંદની વાત... ..	"	૪૧	
૧૭ મી ખત્રી હેતા કારીગરની સ્ત્રી રૂઆ અને			
બ્રાહ્મણની વાત... ..	"	૪૧	

૧૮ મી ભદ્રસેન શાળની સ્ત્રી કદ્ધપરુષા અને વ્યાસની વાત...	”	૪૨
૧૯ મી રહીયા મધુલાલની સ્ત્રીની વાત	”	૪૨
૨૦ મી મધુકચંદ્ર શાની સ્ત્રીએરે વદુ અને નંદાની	”	૪૨
૨૧ મી જોશાફતની સ્ત્રી પિંગાછ અને ગ્રા પટેલની	”	૪૨
૨૨ મી લીમા લોહની બામિની જુમનાની વાત	”	૪૨
૨૩ મી નરસા શાહની સ્ત્રી વછની વાત	”	૪૨
૨૪ મી મહનદાસ દરિયડ અને શ્રાવકની સભુમની	”	૪૨
૨૫ મી ઘડગદતની સ્ત્રી જુમનાની વાત	”	૪૨
૨૬ મી હામોદર દરજની સ્ત્રી નાધીની વાત...	”	૪૨
૨૭ મી વેલચંદ્ર વેદેવારીયાની સ્ત્રી ધોળીની વાત	”	૪૨
૨૮ મી હાથી પટેલની સ્ત્રી હાંસાની વાત...	”	૪૨
૨૯ મી રૂડા રામ કાનાની સ્ત્રી રૂડાની વાત...	”	૪૨
૩૦ મી લખપતિ લાડકાની સ્ત્રી લાડકાની વાત...	”	૪૩
સેવાકળ (દિ. કા.) સૂરદાસ	૧૧૨-ક	૨૪૫
સૌમિક પર્વ (વિશ્વદાસ) (વિ. સં. ૧૭૬૭)	૧૦૩-ક	૨૦૫

૨૧

શકુનાવલિ (વિ. સં. ૧૮૬૨)	૧૨૪-ખ	૩૫૫
રાધ્ય પર્વ (વિશ્વદાસ) (વિ. સં. ૧૭૬૭)	૧૦૩-ચ	૨૧૧
શલોકો (રજીષાડજનો) સામળભટ્ટ (રં. સં. ૧૭૮૧) (વિ. સં. ૧૮૦૩)	૮૬-ખ	૧૬૬
શાફપુનમનો શાસ નિરભેરામ (ર. સં. ૧૮૪૬) (વિ. સં. ૧૮૫૬)	૧૧૮-ધ	૧૫૭
સામળશાહનો વિવાહ હરિદાસ (ર. સં. ૧૭૭૫ (સં. ૧૭૨૫-૩૬) (વિ. સં. ૧૮૦૩)	૮૩-ધ	૨૭૬
” (હરિદાસ) સં. ૧૭૨૫-૨૬) (વિ. સં. ૧૮૦૩)	૮૬-ક	૧૬૫
શિક્ષામોહન	૧૦૦-ક	૧૬૪
શિવકથા	૧૨૯-ક	૩૬૭
શિવપુરાણ (શિવમાહાત્મ્ય મહાદેવસુત-દેરદેવ) (ર. સં. ૧૭૪૦)	૮૫-ક	૧૫૯
” હરદેવ (ર. સં. ૧૭૪૦) (વિ. સં. ૧૭૬૮)	૧૧૦-ક	૨૨૯
શિવભીષમી સવાઈ (ભાલજી) (વિ. સં. ૧૭૫૯)	૫૪-ઝ	૨૩
” (ભાલજી ૧)	૮૭-ધ	૧૭૨
” (ભાલજી)	૧૧૧-ક	૨૩૬

શિવમાહાત્મ્ય-મહાદેવસુત-હરદેવ (ર. સં. ૧૭૧૪૧ સં. -૧૭૪૦)	૮૦	૧૪૫
શ્રીછને વિનતિ-ચતુર્થજ્ઞાસં	૧૦૬-૭	૨૨૧
શુકદેવાખ્યાન (વસ્તો) (ર. સં. ૧૬૨૪) (લિ. સં. ૧૮૩૮)	૬૨-૮	૫૬
„ „ (ર. સં. ૧૬૨૪) (લિ. સં. ૧૭૧૨)	૬૪-ખ	૬૨
શુકદેવ આખ્યાન „ (ર. સં. ૧૬૨૪) (લિ. સં. ૧૭૬૧)	૧૦૨-૭	૨૦૪
શુકનાવલિ (લિ. સં. ૧૮૯૨)	૧૨૪-ખ	૩૫૫
શૃમાદપુરી (સુરદાસ) (લિ. સં. ૧૭૬૦)	૫૪-ગ	૧૭
„ (૪૩) (ર. સં. ૧૬૮૪) (લિ. સં. ૧૭૯૭)	૧૧૦-ગ	૨૩૨
„ (નાઠર) (લિ. સં. ૧૭૫૮)	૧૧૭-ક	૨૬૩
છ		
હનૂમંતચરિત્ર (કાશીસુત શેષછ) (ર. સં. ૧૬૪૭) (લિ. સં. ૧૭૫૬)	૫૪-ગ	૨૪
હરિવિજયવિલાસ બાહરોટ વ્રજ (ર. સં. ૧૬૧૫). હરિચંદ્રપુરી (વિષ્ણુદાસ) (ર. સં. ૧૬૫૭) (લિ. સં. ૧૮૧૩)	૧૨૩	૩૫૩
હારમાળા (નરસિંહ મહેતા)	૫૨-ડ	૬
હારમાળાનાં ૫૬ (નરસિંહ મહેતા)	૫૫-ધ	૩૧
હંસાવતી (શામળસદ)	૧૩૭	૩૮૬
હંસાવતી (વિક્રમના પુત્રનો વિવાહ) (મધુસૂદન વ્યાસ) (ર. સં. ૧૬૧૬) (લિ. સં. ૧૬૬૫). હિંદોલાનાં ૫૬ (હિં) (કવિ મહાદેવનું પદ) એક ગુજરાતી ૫૬ છે) (પ્રેમાનંદ)	૧૦૫-ક	૨૧૬
હિંદોળો (તાવજ્ઞાન) (અખ્યારછ)	૭૮-ખ	૧૩૭
હિંદોળાનાં ૫૬	૫૨-ન	૮
ચે		
જ્ઞાનગીતા (નરહરિ) (ર. સં. ૧૬૭૨) (લિ. સં. ૧૭૬૭)	૬૬-ય	૧૦૫
	૯૭-ખ	૧૮૭
	૧૪૫	૪૦૫

મુદ્રણાદિ દોષ-શુદ્ધિ અને કંઈકે 'વિશેષ'ની વૃદ્ધિ (આમાં મહત્વની દોષશુદ્ધિ જ આપેલી છે.)

અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પાનુ-લીટી
મા. કા.	મા. કા. મં. ૧૭	૨-૨૭
૫૩-ક	૫૨-ક	૨-૩૦
મા. કા. ત્રિ. અં.	મા. કા. ત્રિ. અં. ૧, વર્ષ ૩ મું, (૧૮૮૭) પા. ૨૭-૪૨	૩-૧૨
૫૩-ખ	૫૨-ખ	૩-૧૩
ત્રિ. અં.	ત્રિ. અં. ૩, વર્ષ ૫ મું, (૧૮૮૬)	૪-૨૬
મા. કા. ત્રિ.	મા. કા. ત્રિ. અં. ૩, વર્ષ ૭ મું, (૧૮૯૧)	૬-૨
૫૩-જ	૫૨-જ	૮-૧૬
૫-ખ	૫૩-ખ	૧૦-૪
(ઉમેરો)	લિ. સં. (૧૭૧૧ ?)	૧૦-૫
આપેલાં	આપેલાં.	૧૧-૫
હરિહરસ	હરિહરસ	૧૩-૨૪
મા. કા. ત્રિ	મા. કા. ત્રિ. અં. ૩, વર્ષ ૫, (૧૮૮૬)	૧૫-૧૧
૫૫-ક	૫૪-ક	૧૬-૭
(કવિનું નામ નથી.)	ગોપાલદાસ	૧૬-૭
વિશેષ	ભૂ. કા. દો. ૮ માં છપાયું છે.	૧૬-૮
૫૫-અ	૫૪-અ	૧૬-૧૪
૫૫-ઇ	૫૪-ઇ	૨૧-૮
૫૫-જ	૫૪-જ	૨૨-૨૨
છપાયેલી નજાતી નથી.	ભૂ. કા. દો. ૨ માં છપાઈ છે. કવિ સં ૧૭૮૭માં હયાત હતા.	૨૩-૧૩
૫૫-ઝ	૫૪-ઝ	૨૩-૧૪
૫૫-	૫૪-ઝ	૨૪-૧૫
૨. સં. નથી	૨. સં. ૧૭૦૮	૨૫-૨૨-૨૩
(ઉમેરો)	(લિ. સં. ૧૭૫૬)	૨૭-૨૬
વિક્રમચરિત્ર	વિક્રમચરિત્ર-સ્રીચરિત્ર	૩૫-૧૫
૨૧ સા.	દિ. બ.	૩૮-૩૦
૨. સં. નથી.	સ. ૧૭૫૦	૪૩-૩૧
કેરે	કેરે	૪૬-૨૩
સં ૧૯૧૫	સં. ૧૯૨૫	૪૬-૧૧

વૈરાટ પર્વ	વૈરાટ પર્વ	૬૦-૨૨
૨. સં. નથી	૨. સં. ૧૬૨૪	૫૬-૨૫
૧૨-થ	૬૨-ત	૬૩-૨૪; ૩૪
શ્રીમદ્	શ્રીમદ્	૬૮- ૩
છપાયલું નથી.	અમદાવાદમાં છપાયુ છે.	૬૮- ૮
૬૬-ખ	૬૬-ખ	૭૩-૨૪
૬૮-ખ	૬૬-ખ	૭૩-૨૫
લિ. સં.	લિ. સં. ૧૮૦૨	૭૭-૧૮
અહીં પ્રાપ્ત થવાથી	નહીં પ્રાપ્ત થયું હોવાથી	૭૮-૨૮
લિ. સં.	લિ. સં. ૧૮૦૨	૭૮-૩૧
લિ. સં.	લિ. સં. ૧૮૦૨	૮૦-૧૮
લિ. સં. ૧૮૨૦	લિ. સં. ૧૮૦૨ (?)	૮૨-૨૧
સંવત ૧૮૨૦	સંવત ૧૮૦૨ (?)	૮૩-૧૭
(ઉમેરો)	૩. આ ચોપડામાંનાં આખ્યાન- નાં આગલાં તેમ પાછલાં આખ્યાનો સ ૧૮૦૨ માં લખા- યલાં હોઈને ૧૮૦૨ ને બદલે લઢીઆએ ભૂલથી ૧૮૨૦ લખ્યું હેલું સંભવે છે.	૮૩-૨૭ પછી
(ઉમેરો)	૩. વીરવર્માનું નાકરૂત આખ્યાન પણ છે. તેની સ. ૧૮૩૦ ની પ્રતિ	
(ઉમેરો)	૨. રા. અંબાલાલ બુ. બની પાસે છે.	૮૩-૩૫ પછી
	૪. આ આખ્યાન પછી અશ્વ- પ્રયાણનો ક્રમ જોતાં ચંદ્રદાસા- ખ્યાન આવવું જોઈએ, પણ મસ્તુત પ્રતિના સમઢકર્તાએ તે લીધું-સંગ્રહું નહાતું નથી, અને તે પછીનું બચ્દાવલ્યાખ્યાન લીધું છે.	૮૫-૨૧ પછી
(ઉમેરો)	૩ કવિ ખંભાતનો છે, શિવદાસનો સહાયથી છે, કારણ બન્નેના ગુર બાલકૃષ્ણ છે.	૮૭-૧૦ પછી
ગીપરામાં	ગી(ગોપી ?) (બિહાર)પરામાં	૮૮-૨૩
(ઉમેરો)	૨. અંબાલાલ બુ. બની પાસે સ. ૧૮૩૦ લખાયલું ૨૫ ઠંડાલું વિષ્ણુદાસ કવિનું ઉલ્લેખ પર્વ છે.	૯૧-૧ (ઉ-પછી)

બે. ૬૮	બે. ૬૬ ફ.	૯૪
૬૬-૮૧	૬૬-૮૫	૯૬-૫
(ઉમેરો)	જીઓ પા. ૯૦-૯૧	૯૬-૫ ('વિશેષ' પછી)
પ્રા. કા. ત્રિ.	પ્રા. કા. ત્રિ. અં. ૧, વર્ષ ૩, (૧૮૮૭)	૯૬-૨૬
પ્રા. કા. ત્રિમાસિક	પ્રા. કા. ત્રિમાસિક અં. ૩, વર્ષ ૩, (૧૮૮૭)	૧૧૬- ૬
લિ. સં. ૧૮૨૪	લિ. સં. ૧૮૧૪	૧૨૭-૨૬
૨૪મે દેહી	૨૪ મેદેહી	૧૩૩-૧૬
શીમાલાની	શી(મી)માત્રીની	૧૪૧-૩૧
લખાયલી	૨ચાયલી	૧૪૩-૨૫
૩૬-૬	૭૭-૬	૧૫૧-૨૧
૭૭-૪	૭૭-૬	૧૫૧-૨૮
શામળ	શિવદાસ	૧૫૫- ૧
૨. સં. ૧૬૬૩	૨. સં. ૧૬૭૩	૧૫૬- ૨
વિશેષ...આવતી નથી.	આ આખ્યાન જી. કા. દો. ૮ માં પા. ૧૮૧ થી ૭૦૫ માં પ્રકટ થયું છે. કવિ સુરવનો છે; એ પ્રખ્યાત ભોભેભક્ત નહીં, પણ ખીલે. (જીઓ 'વૈરાગ્યવીર ભોભેભક્ત', જી. કા. દો. ૮ પ્રસ્તાવના, લે. નંદવરશાલ ઇ. દેસાઈ.)	૧૫૭-૧૧, ૧૨ ૧૫૬-૨૮ ૧૬૬- ૬
ખર્ચ ૩૧૨	ખર્ચ ૧૧૭-૮	
૧૬૨૫-૨૬	- ૧૭૨૫-૨૬	
(ઉમેરો)	શ્રીવૃક્ષકુલભૂષણ શ્રીહરિરાયજીએ શ્રીરણજીદરાયજીના પૂનનનો વિધિ નક્કો કરી આપી પૂનરી, મેવાડા- ઓનો દટો પતાખ્યાનું સુપ્રસિદ્ધ છે; એટલે આ મૂર્તિ તેમના સમય- માં હયાત હતી, એમ જણાયું છે. પછી પેટલાદવાળા શ્રીધર્મારામ- ભટ્ટજીએ પણ એવો દટો પતાખ્યો હતો શ્રીદયારામના સમયમાં.	૧૬૮-૩૧ પછી
અં-૮૬	અં-૮૬-ધ	૧૭૬- ૧
લિ. સં. નથી.	૧૮૧૬ માં છપાયા છે.	૧૮૬-૨૭
(ઉમેરો)	લિ. સં. ૧૮૩૬	૧૬૧

લિ. સં. ૧૬૩૬	લિ. સં. ૧૮૩૬	૧૬૨-૨૬
૧૬૩૬	૧૮૩૬	૧૬૪- ૪
૧૭૩૭	નથી.	૧૬૬-૨૬
લિ. સં. ૧૭૮૬	લિ. સં. ૧૭૮૨	૨૦૧- ૨
પા. ૬૩ મું	પા. ૬૨ મું	૨૦૫- ૯
જ. કા. દો.	જ. કા. દો. ૪ થો	૨૦૫-૧૦
સ્વચારિહિણી	સ્વચારિહિણી	૨૦૬- ૧
(કમેરો)	૩. આ આખું આખ્યાન રા. અંબાલાલ છુ. નનીની સં. ૧૮૩૦ ની પ્રતિમાં ઉતારેલું છે. ૨૧૦- ૬ પછી	
૨. સં. ૧૭૧૫	૨. સં. ૧૭૧૫ (૧) - ૧૬૭૫ ૨૧૦-૪	
(કમેરો)	૨. શવર પંચોતરા, એમ નો કે અન્ત ભાગમાં છે, પણ વિષ્ણુદાસનો સમય નોતાં સં. ૧૬૭૫ નોધ્યે. ૨૧૨-૬ પછી	
પ્રા. કા. ત્રિ.	પ્રા. કા. ત્રિ. અં. ૩, વર્ષ ૬, ૧૮૬૦	૨૧૫-૨૭
(કમેરો)	લિ. સં. ૧૮૮૫	૨૧૬- ૧ પછી
અબોલા	અબોલા	૨૧૬-૭
અબોલા	અબોલા	૨૧૬-૨૯-૩૧
લિ. સં. ૧૮૩૮	લિ. સં. ૧૮૬૬	૨૨૧-૨૩
(કમેરો)	૪. સ. ૧૭૩૭ની પ્રતિ ઉપરથી આ પ્રતિ ઉતારેલી છે. ૨૨૩-૧૭ પછી	
૧૭૮૧	૧૭૪૭	૨૨૬-૨૩
૧૭૬૦	૧૬૬૦	૨૨૮-૨૯
(કમેરો)	સં. ૧૭૬૩ની પ્રતિ ઉપરથી આ પ્રતિ ઉતારેલી છે. ૨૨૯-૮	
(કમેરો)	(ઉર્દૂ)	૨૩૬-૧૬ માં
૧૭૬૮	૧૭૮૬	૨૨૯-૨
લીટીના	લીટીની	૨૩૭-૧૨
લિ. સં. ૧૮૬૮	લિ. સં. ૧૮૬૪-૬૮	૨૪૨-૧૧
૧૮૬૪	૧૮૬૪-૬૮	૨૪૩- ૪
૨૫૨	૨૫૧	૨૫૧- ૧
(કમેરો)	(નદીઆદનો નાગર)	૨૫૫-૧૩ પછી

(ઉમેરો)

ભુજો અનુસંધાન પાનું ૩૪૮

શીટી ૫

૨૬૨-૧૭ પાટી

સિ. સં. ૧૮૬૦

સિ. સં. ૧૮૫૬

૨૬૭-૧૮

ર. સં. ૧૭૭૭

ર. સં. ૧૭૭૭ થી ૧૮૦૧

૨૭૮-૨૯

શ્રીવૃદ્ધભાગ્યાર્થજનો પ્રતાપ

શ્રીવૃદ્ધભાગ્યાર્થજનો અતુર્થ પુત્ર

શ્રીગોકુળનાથજનો પ્રતાપ

૨૧૬-૧૮

૨૬૫

૨૬૨

૩૪૮-૧

સિ. સં. ૧૮૮૨

સિ. સં. ૧૬૮૨

૨૧૬-૧૮

(ઉમેરો)

કૃષ્ણકીર્તન

૩૫૮-૧ માં

૪૬૭

૩૬૭

૩૬૭ (મથાળે)

શામાયણુ

શામાયણુ (અધ્યાયા કાંડ)

૩૭૧-૧૨

આખ્યાન

નળાખ્યાન

૩૭૬-૧૩

૧૮૦૭

૧૮૦૬

૩૭૬-૧૪

(ઉમેરો)

સિ. સં. ૧૮૦૬

૩૭૭-૨૬ માં

(ઉમેરો)

સિ. સં. ૧૮૦૬

૩૭૬-૨૦ માં

(ઉમેરો)

રા. અ. ભુ. નળીએ છાપેલી

પ્રતિમાં 'આઠસે પાંત્રીસ પદ-

પ્રબંધ' એટલે ૧૬૭૦ પંક્તિઓ

હોવાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે. પ્રસ્તુત

પ્રતિમાં 'આઠસેદે આલીસ પદ'

એટલે ૧૬૮૦ પંક્તિઓ હોવાનું

જણાવેલું છે, જ્યારે ખરી રીતે

છાપેલી પ્રતિમાંની ૧૭૪૪ પંક્તિ-

ઓ અને પ્રસ્તુત પ્રતિમાંની ૮૬

(૬૨+૨૦+૪=૮૬) વધુ પંક્તિઓ

ઉમેરતાં ૧૮૩૦ પંક્તિઓ થાય

છે; એટલે ૧૫૪ પંક્તિઓ

વધુ હોવા છતાં પ્રસ્તુત પ્ર-

તિમાં, વલ્લભ કવિ 'આઠસેદે

આલીસ પદ' હોવાનું કહે છે,

પણ 'નવસેદે પાંત્રીસ' કે 'એશી ક

ખ્યાશી' કહેતો નથી, એ શું વિ-

ચિત્ર અને વિષમ લાગતું નથી?

આ કારણે પણ આ આખ્યાન

વલ્લભનું હોવું સંભવતું નથી, પણ

કાર્ત્ત વલ્લભપ્રસંગે આવી ઘાલ-

પુસેડ કરી સમજાય છે.

૩૮૪-૧૪ માંને બદલે.

અં. ૧૩૬-૩	અં. ૧૩૮-ખ	૩૮૬-૧૮
અં. ૧૩૬-ખ	અં. ૧૩૮-ગ	૩૮૭- ૭
અં. ૧૩૬-ગ	અં. ૧૩૮-ઘ	૩૮૭-૨૩
અં. ૧૩૬-ઘ	અ. ૧૩૬	૩૯૧-૨૮
(કમેરો)	૩. આ પ્રતિના આદિ, અંત,	
	ને વિષયાદિ મઠિ જીઓ પા. ૪૨૪	૩૯૧-૩૩ પછી
વિશેષ.	અજ્ઞાતી.	

"આ યોગદેવીને બદલે પ્રજાતી પચનું અધ્યાત્મ રહસ્યનું પદ છે," એમ

વાંચવું		૩૯૨-૧ માં
તાપી તરના	તાપી તરના	૪૧૧-૩૯૩-૧-૧૧
આમોદના પરતાપ	આમોદના પરતાપ	૪૧૧-૧૬
રાગ ખચીરી	રામ ખચીરી	૪૧૧- ૭
ઓગનિ સાષ્ટ	ઓગનિ સો પદ	૪૧૧- ૯
રાજસક્રિઓના	રાજસક્રિ મરાવનારાઓના	૪૦૮-૩૩

=

।

संकेतिक शब्दे

हिंदि=हिन्दी
 रे=ऐतिहासिक
 का=काव्य
 प=पद्य
 लो=लोकगीत
 छ=छन्दान्त

र. सं=रचनानो संबन्ध
 र. श=रचनानो-शक
 डि.=डिपिहित
 छ=छन्द
 ग=गद्य
 वा=वार्ता

र. पं=रचनार पंडित
 सं=संस्कृत
 म=मराठी
 शु=शुजराती
 सा.=साहित्य
 ह.=हकीगत